

בסייעתא דשמיא

כשרות המטבח

בהלכה ובאגדה

חיברתיו וערכתיו בחסד ה' עלי

הצעיר באלפי ישראל

דוד שלום נקי ס"ט

שנת: "וְאֲשִׁים דְּבָרֵי בְּפִיךָ וּבְצֵל יְדֵי כְּסִיתֶיךָ" (ישעיה נא טז)

ניסן תשפ"ד לפ"ק

החוברות שיצאו לאור כסייעתא דשמיא – בהלכה ובאגדה:

השבת: הלכות שבת המעשיות, בצרוף דברי אגדה להבנת יקרתה וחשיבותה של שבת קודשנו. **סדר היום:** השכמת הבוקר, ציצית, תפילין, תפילה ועוד, בצירוף דברי אגדה נעימים ומחזקים עד מאוד. **הסעודה:** נטילת ידיים, הפסק באכילה, הנהגות הסעודה, מאה ברכות, ברכת המזון ועוד. **ודברי אגדה מרתקים.** **כשרות המטבח:** בשר בחלב, הכשרת כלים, תולעים, מליחה, פת גויים, טבילת כלים ועוד. **ודברי אגדה מרתקים.** **הטהרה:** הלכות בלשון ברורה, אף למתחילים. שאלות אקטואליות ועוד. **פורמט צבעוני מרהיב עין.** **להיות את:** חוברת נרחבת לאשה בנושאים: עוצמת נשים, צניעות, האשה במעגלי החיים ועוד. חובה לכל אשה! **ראש חודש ברכת הלבנה וברכת החמה:** ביאורים וחיידושים נפלאים על המאורות ופלאי הבריאה, שובה לב. **כבוד אב ואם:** ההלכות המעשיות דבר יום ביומו, עם מדרשי חז"ל וסיפורים מרתקים ומחזקים. **ראש השנה ויום הכיפורים:** הלכות ודברי אגדה מחזקים לימים אלו. **כולל סדר הסליחות והתרת נדרים.** **הג הסוכות:** ניסי ישראל, המן, הבאר, ענני כבוד, חג הסוכות בירושלים, שמחת בית השואבה, האוספיון, ועוד. **ימי ההנוכה:** הלכות חנוכה לפרטיהם, עם סיפור נס חנוכה מדברי חז"ל וממקורות היסטוריים, מרתק במיוחד. **ט"ו בשבט:** מהות היום ומנהגיו, שבח ארץ ישראל ופירותיה, עניני ברכות ועוד. **סדר לשלח ט"ו בשבט צבעוני.** **ימי הפורים:** הלכות פורים, וסיפור המגילה בהרחבה על פי מדרשי חז"ל, מרתק במיוחד! **כולל מגילת אסתר.** **חג הפסח:** הלכות הפסח, וסיפור יציאת מצרים וקריעת ים סוף, ועוד. **כולל הגדה של פסח עם פירוש קצר ומתוק.** **ימי העומר:** ספירת העומר, ל"ג בעומר, פסח שני ועוד. עם הרחבה מרתקת על מהות הימים בעבר ובהווה. **חג השבועות:** דיני החג ויום טוב, סיפור מרתק של מתן תורה. **מגילת דות משולבת בסיפורי המגילה.** שובה לב. **ארבע התעניות ובין המצרים:** פרטי ההלכות, וסיפורי החורבן בהרחבה, הגאולה, ביאת המשיח ועוד. נוגע ללב. **פרקי אבות:** עם פירוש מאירת עיניים להבנת פשט המשנה ופירוש שמחת הלב מדרשים, סיפורים וחיזוקים מרתקים. **מצוות הארץ:** הלכות שמיטה, חלה, כלאים, ערלה, תרומות ומעשרות, יישוב ארץ ישראל, ודברי אגדה מרתקים. **הרפואה:** הלכות שמירת הגוף והנפש, מצות ביקור חולים, סיעוד הורים זקנים ועוד, ודברי אגדה מרתקים. **ברית מילה:** דברי אגדה מרתקים, ופרטי ההלכות ליולדת, לברית, בחירת שם ועוד. **עם סדר הלימוד לברית יצחק.** **בר מצוה:** הכנה והדרכה מיוחדת לחתן, ביאורים במצוות ציצית ותפילין, הלכות אקטואליות, עם דיני חינוך קטן. **הנישואין:** גיל הנישואין, שידוכים, אירוסין, חופה, כתובה, מהלך השמחה, שבוע ברכות, הנהגות הבית ועוד. **האבלות:** דיני ימי השבעה, השלושים, השנה ועוד. **וכן ענייני עילוי נשמה, דברי נחמה, אגדה וחיזוק מרתקים.** **מרחן הרב עובדיה:** הנהגות, מעשים, דרכי לימוד והשקפה על מרחן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, מזווית אישית. **תבורך מנשים יעל:** קוים לדמותה של הרבנית, מזכה הרבים, אצילת הנפש ורבת האמונה, מרת יעל נקי ע"ה. **Leah! אברהם אוהבי:** קוים לדמותו של אוהב התורה ולומדיה, מזכה הרבים, אוהב על הבריות, ד' אברהם מנשה זצ"ל. **"דעת התורה בגיל הנישואין":** מדברי חז"ל וגדולי ישראל זיע"א על גיל הנישואין. פורמט כיס. **כולל ברכת המזון ושבוע ברכות.** **השבת | סדר היום - מחולק ללימוד יומי:** מארו ג' חלקים פורמט כיס. בלימוד 3 דקות מסיימים כל ההלכות בשנה. **סט מועדים מהדרת כיס:** מארו עשרה חלקים, כל חוברת מחולקת ל-30 ימי לימוד.

מחירי החוברות: כל חוברת - 10 ₪. סט שלם [27 חוברות] במארו חדש - 270

מארו השבת | סדר היום - לימוד יומי ג' חלקים - 12 ₪. מארו מועדים 10 חלקים - 40 ₪.

גיל הנישואין | הפרשת חלה - 5 ₪. שבת מהדורה מקוצרת [176 עמ'] - 8 ₪.

חוברות מקוצרות [סהרה, שבת, להיות את] - 3 ₪. ברכישת החל מ- 100 חוברות מקוצרות - 2 ₪.

רשימת נקודות המכירה בערים השונות - בעמוד האחרון

© כל הזכויות שמורות לעמותת אפיקי מים ע.ר. 580540094

ניתן בשמחה לצלם קטעים לצורך לימוד בבתי הספר, שיעורי תורה, עלונים וכדומה. לא למטרות מסחר.

אפיקי מים איש של גורל אל והווי!

היה של בהשקיה - קנה אף זכשני מניה! להשתתפות בזיכוי הרבים ובחלוקת חוברות לאחינו בית ישראל

קבלת טופס הוי"ק: 6410995@gmail.com. חשבון בבנק הדואר 8413671 סניף 01 - עמותת אפיקי מים

תרומה באשראי בקהילות - 073-2757000 שלוחה 16563.

לקבלת העלון השבועי "ותענג בדשן": 6410995@gmail.com. להצטרפות לקבלת סרטון חזיון יומי 5 דקות 052-6164324

תוכן העניינים

שער האגדה

15.....	הכשרות – אבן היסוד
22.....	השלכות כשרות המאכלים
46.....	היסטוריה של מסירות – לשמירת הכשרות
55.....	זהירות – מונעת מכשול

שער ההלכה

מפתח מפורט לשער ההלכה – בסוף החוברת

179.....	חלב וגבינות גויים	66.....	הלכות בשר בחלב
193.....	סימני דגים טהורים	73.....	בשר וחלב על שלחן אחד
195.....	בדיקת מאכלים מחשש תולעים	75.....	המתנה בין בשר לחלב
204.....	מהלכות שחיטה	89.....	המתנה בין תבשיל בשרי לחלב
213.....	מצות כיסוי הדם בעפר	98.....	מראית העין במאכלים פרווה
214.....	איסור נבילה	100.....	המתנה בין חלב לבשר
215.....	ניקור הבשר	103.....	מאכלים שהיו במגע עם חלב \ בשר
218.....	מהלכות טריפות	105.....	דגים עם בשר
220.....	בשר חלק או בשר כשר	110.....	דגים עם חלב
230.....	השגחה על המאכלים	116.....	נותן טעם בר נותן טעם
247.....	בשר שנתעלם מן העין	120.....	אפיית לחם חלבי או בשרי
251.....	הלכות דם וביצים	123.....	כלים לבשר וכלים לחלב
255.....	הלכות מליחה	126.....	אפייה ובישול בתנור ["זיעה" ו"ריחא"]
267.....	צליית בשר	133.....	המיקרוגל לשימוש בשר וחלב
272.....	צליית כבד	134.....	הלכות תערובות
274.....	הלכות פת גויים	148.....	בליעת בשר וחלב בכלים
285.....	הלכות בישולי גויים	156.....	סכין חלבית ובשרית
320.....	הלכות יין נסך	158.....	דבר חריף
355.....	הלכות טבילת כלים	160.....	הלכות הכשרת כלים
		176.....	הלכות איסורי מאכלות

לתועלת המעיינים:

יש לציין כי העמודים המסומנים בחוברת באותיות ח או ט או י, הם לפי הספר ילקוט יוסף איסור והיתר חלק ח. ט. י. ואם מסומן באותיות ו או ז, הם לפי הספר הליכות עולם חלק ו. ז. ואם כתוב סימן וסעיף, היינו שלחן ערוך יורה דעה.

ראש חודש ניסן ה'תשפ"ד

בס"ד

הסכמה

הובא לפני החיבור היקר **"כשרות המטבח בהלכה ובאגדה"**, ערוך בטוב טעם ודעת ובסדר נכון, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, שאסף וקיבץ כעמיר גורנה, הרב היקר מאוד, שוקד באוהלה של תורה, לילה כיום יאיר כחשכה כאורה, יראת ה' היא אוצרו, ועליו יציץ נזרו, שמן תורק שמו, טעמו ונימוקו עמו, אשרי יולדתו, צינה וסוחרה אמתו, מרביץ תורה ברבים ומורה הוראה, כבוד שם תפארתו, הרב הגאון רבי **דוד שלום נקי שליט"א**, מתלמידיו המובהקים של **מרן אאמור"ר פוסק הדור רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל**, והולך בדרכו ההלכתית, לא זו מפקיניו ימין או שמאל, בין להקל ובין להחמיר.

בחיבוריו היקרים ברוך ה', הוא מסכם בתמצית ובכירור את הדברים באופן נכון, ובשפה ברורה השווה לכל נפש, זריז ונשכר, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, והביא הלכות מאשר עלה בספרי **"ילקוט יוסף"**, וכן מספריו של **מרן אאמור"ר** עטרת ראשנו רבן של כל בני הגולה רבנו **עובדיה יוסף זצוק"ל**, זיע"א, והדבר הוא לתועלת מרובה הן לציבור האברכים, והן לציבור בעלי הבתים, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

כמו כן צירף דברי אגדה, מתוקים מדבש ונופת צופים, במעלת שמירת הכשרות כהלכה, ובגנות המאכלות האסורות המטמטמות את לב האיש הישראלי. הכל ערוך בטוב טעם ודעת, בלשון צחה וברורה השווה לכל נפש, מפי ספרים ומפי סופרים, למשוך לבבות הרכים לתועלת וזיכוי הרבים. וברוך ה', רבים לומדים בהם בשיעורים, ואף בבתי הספר לתלמידים, ובכך מרחיבים את ידיעותיהם בהלכות ובאגדות מדברי רבותינו הקדושים.

והנה בתורת כהנים פרשת קדושים אמרו: רבן שמעון בן גמליאל אומר, אל יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב, אי אפשי ללבוש שעטנו וכו', אלא אפשי ואפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי. ע"כ. נמצא שאיסור אכילת מאכלות אסורות הוא גזירת מלך, וכמו שכתב האברבנאל סוף פרשת שמני, וז"ל: איסור המאכלים שאסרה התורה, כבר חשבו רבים מהמפרשים שהוא מפני בריאות הגוף ורפואתו. וחלילה לי מלהאמין בו, לפי שאם הדבר כן, היה ספר תורת האלוקים במדרגת ספר קטן מספרי הרפואה. וגם עינינו הראות כי האומות האוכלות בשר חזיר, השקץ והעכבר, ושאר בעלי חיים טמאים, כולן הן חזקות. אולם, התורה האלוקית לא באה לרפא את הגוף ולדאוג לבריאותו, אלא לדאוג לבריאות הנפש ולרפא תחלואיה, ולכן אסרה התורה את המאכלים לפי שהם מתעבים ומשקצים את הנפש הטהורה. וכתב רבי יצחק עראמה בספרו עקדת יצחק, כשם שהכפרי אוכל מאכלים גסים והוא בריא, ואילו בן העיר לא הורגל במאכלים אלו ומזיקים לו, כך עם ישראל לפי זוך נפשותינו שהן נאצלות מתחת כסא הכבוד, לא נוכל לסבול את הטומאות ומזיקות לנו, לא כן אומות העולם בשבילם הכל טוב, כי נפשם מגושמת ולא איכפת להם מטומאות.

וכיוצא בזה כתב החפץ חיים על התורה סוף פרשת שמני, למה הדבר דומה לסוחר שהיתה לו חנות של בשמים שירד מנכסיו ונאלץ לפתוח חנות לממכר עורות המעלים ריח רע. בתחילה קצה נפשו של האיש מצחנת העורות שבחנותו, אולם כאשר התרגל במסחרו וישב שם יומם ולילה, לא חש עוד בסירחון העורות, ונדמה היה לו כי הוא בעל חנות לעורות מבטן ומלידה. כן הוא הענין עם מי שאינו

נזהר מלאכול מאכלות אסורות, שמתרגל הוא בכך עד שליבו ונפשו מטמטמים והולכים, וכבר אינו מרגיש בסירחון הנבלות והטרפות הבאים לפיו. וקשה לו אחר כך לפרוש מהם. עי"ש.

זכה הרה"ג המחבר שדבריו ברוך השם עושים פירות, וחיבוריו התפשטו לרבים רבים בעם ישראל. אף משנה שמחה יש בליבי בשומעי כי גם אנשים ונשים הרחוקים מקיום התורה ומצוותיה, קובעים סדר לימוד בחיבורים אלו הנכתבים בשפה קלה ונעימה, ואט אט מתקרבים לצור מחצבתם, וזכות הרבים גדולה היא עד מאוד. וכבר כתב הגאון רבי חיים פלאגי בהקדמה לספרו "מועד לכל חי", משם סבו הראשון לציון הגאון רבי יוסף רפאל חזן בעל שו"ת "חקרי לב", בשבח ספריו של הגאון החיד"א ז"ל, ובעיקר בספריו הקטנים כמו "מורה באצבע" וכדומה, שהוא מוסר ודינים שיד כל אדם שווה בו, אחד חכם ואחד תם קוראים בו, ובעלי בתים ישאוהו בחיקם, והיתה עמו וקרא בו בלכתו בדרך, בים וביבשה, שאין בו טורח כלום. והיה משבח בתהילותיו החיבורים הללו יותר ויותר מכל שאר החיבורים הנוראים, יען כי נמצאים בתוכם מוסר מלכים ודינים המדריכים לאדם ליראת ה' ולעובדו בלבב שלם. עי"ש.

זכה הרה"ג המחבר שליט"א עוד משחר נעוריו לינק ממרן אמו"ר זצוק"ל, וקיים בעצמו מילדותו את דברי התנא במסכת אבות (פ"א מ"ד): "והוי מתאבק בעפר רגליהם, והוי שותה בצמא את דבריהם", ועל ידי כך זכה שיתקיימו בו דברי שלמה במשלי (יג כ): "הולך את חכמים יחכם", שלבד מעצם ההוראות ההלכתיות ששמע ממרן אמו"ר, קיבל גם תובנות והנהגות חשובות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. וכעת זוכה להימנות עם מזכי הרבים, תמידין כהלכתן, מזה שנים, להרבות חיילים לתורה, להגדיל תורה ולהאדירה, בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, ועליו יאות להמליץ מה שאמרו חז"ל: "כל מי שיש בו יראת שמים, דבריו מתקבלים". וקודם שהגיע לעיר דימונה, הבעלי בתים שם לא הכירו את פסקיו של מרן זצוק"ל, ולא היו שם הרבה שיעורי הלכה, וכאשר הגיע לפני כעשר שנים, אז הכירו את פסקיו של מרן אמו"ר זיע"א, ושמחו על דבריו כמוצאי שלל רב.

מצוה רבה לתמוך ולסייע להוצאת חיבורים אלו, כי זיכוי הרבים גדול הוא, ועליהם נאמר: "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד". וכתב בשו"ת דברי מלכיאל (בהקדמה לחלק א), הזוכים במצות הדפסת חיבורים חדשים בהלכה, שהוא עיקר חיזוק תורתנו הקדושה, שעל ידי זה תרבה הדעת בישראל, אין גבול לעילוי הנשמה שהם גורמים, ומעלים אותה במעלות אין סוף, כי כל הזכויות שיצאו מהלימוד בהם, ומזרעם וזרע זרעם של הלומדים והמתחזקים מהם, הכל נזקף לזכותו, ומכניסים אותו בשערי גן עדן העליון, אף אם לא זכה בהיותו פה בעולם הזה ללכת בדרכי השם יתברך. עכ"ד.

ברכתי להרב המחבר שליט"א שיזכה לברך על המוגמר ולחבר עוד חיבורים יקרים טובים ומועילים, לזכות את הרבים בדבר ה' זו הלכה, וזכות זיכוי הרבים יגן בעדם ובעד בניהם אלף המגן, ולא תמוש התורה מפיהם ומפי זרעם ומפי זרע זרעם עד עולם, לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים. "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פרו יתן בעתו, ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח", אמן.

בברכת התורה בהערכה ובאהבה רבה

יצחק יוסף
ראשון לציון והרב הראשי לישראל

הגאון הרב משה מרדכי קארפ שליט"א

מחבר סדרת הספרים "הלכות חג בחג" ועוד

דברי ברכה

הן ידידי היקר הרב הגאון המובהק רבי **דוד שלום נקי שליט"א**, זכה להסתופף בצלו של גאון ישראל ומגדולי מזכי הרבים, ומקימי עולה של תורה, הראשון לציון הגאון רבנו **עובדיה יוסף זצ"ל**, אשר כל רז לא אניס ליה, וזיכה את הרבים באור תורתו ובספריו הרבים ובישחות חיזוק שהיה מכתת רגליו מעיר לעיר לדרוש לעם שבשדות, וזכה להחזיר עטרה ליושנה ליהדות ספרד, והגאון רבי **דוד שלום נקי שליט"א** אשר הוא מתלמידי, יצק מים אף על ידי בנו הראשון לציון הגאון רבי **יצחק יוסף שליט"א** בעל ה"ילקוט יוסף", וזכה לחבר חיבורים רבים "**בהלכה ובאגדה**" לחיזוק הרבים, והכל בשפה קלה וברורה אך ורק על פי פסקי רבותיו הנ"ל, ושילב בהם הרבה דברי חכמה ומוסר והתעוררות לעבודת השם יתברך, ותהילה להשם יתברך התקבלו החוברות לאלפיהם ורבותיהם בתפוצות ישראל.

והנני לברכו שימשיך ליכות את הרבים בחיבורים הקדושים של תורה ומוסר, ולהשיב רבים מעוון, עדי נזכה במהרה ל"זמלאה הארץ דעה את ה'".

כעתירת ידידו הדורש שלומו וטובתו

משה מרדכי קארפ

משה מרדכי קארפ

הגאון הרב זמיר כהן שליט"א

יו"ר ארגון "הידברות"

מכתב ברכה

הנני בזה בשבח הסדרה הנפלאה שחבורה על ידי ידיד נפשי המאור הגדול, גרים באורייתא תדירא ויראת ה' היא אוצרו, מרביץ תורה ברבים בפה מפיק מרגליות, הרה"ג הרב **דוד שלום נקי שליט"א**, אשר בהן אסף איש טהור וכתב בלשון בהירה את ההלכות העוסקות בחיי היום יום ומועדי ישראל, בדברים שכל יהודי צריך ללומדם היטב, לדעת את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, שהרי "לא עם הארץ חסיד", וללא ידיעת ההלכה אי אפשר לקיים את המצוות כראוי, גם כשהוא ירא שמים החפץ בכל נפשו ומאודו להתקרב לבוראו ולעשות רצונו בלב שלם.

ומה גם שהוסיף הרב שליט"א דברי מוסר ומאמרי ומדרשי חז"ל בדברים המאירים את המצוות ומחזקים ומעוררים להבין את מהות המצוות והחגים, בשפה השווה לכל נפש, וכבר פשטה סדרה זו בכל רחבי העולם היהודי באין ספור עותקים, ורבים מעידים כי היא שעמדה להם לשמור מצוות כראוי לאחר שקבעו לימודם בו בשבתם בביתם ובלכתם בדרך.

אשר על כן מצוה רבה לסייע ולפעול להדפסת סדרה חשובה זו, למען יגיעו לכל תפוצות ישראל בארץ ובעולם, להגדיל תורה ולהאדירה. ולא נצרכה אלא לברכה להרב המחבר שליט"א שיזכה להמשיך להרביץ תורה ברבים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, ויזכה את הרבים בעוד חיבורים רבים טובים ומועילים, מתוך הרחבת הדעת ושפע רב ברוחניות ובגשמיות.

"והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר יתן פרוי בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח", אמן.

זמיר כהן

בואו שעריו בתודה

אודה ה' מאד בפי, ובתוף רבים אהללנו (תהלים קט ל). מה אשיב לה', כל תגמולוהי עלי (שם קטז יב). חסדי ה' אפקיר תהלת ה', כעל כל אשר גמלנו ה' (ישעיה סג ז), אשר גבר חסדו עלינו, ובשפלנו זכר לנו, ליכותנו בסדרה היקרה והנפלאה "בהלכה ובאגדה", תשואות חן חן לה, אשר נתקבלה בשמחה וברננה, בכל מדינה ומדינה, בשפה קלה ונעימה, אצל כל שוחרי תושיה. ורבים אשר בסדרה זו הוגים, וקובעים בהם שיעורים, תמידין כסדרן לומדים, זקנים עם נערים, יגיעי כפיים ואברכים, ומשתה הנשים כאנשים. ואף הקרובים והרחוקים, אליו כמהים ומייחלים, ואת צמאונם בו הם מרווים.

במה אקדם ה', אכף לאלהי מרום (מליכה ו ו), ואני בקול תודה אאזבח לך (וינה ב י), לשמע בקול תודה ולספר כל נפלאותיך (תהלים כו ז), ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, אשר עשה את שאינו זוכה כזוכה, ויתן לי גם את זה, להוציא לאור חיבור יקר זה, אשר מחזה שדי יחזה, ויקרא שמו בישראל "כשרות המטבח בהלכה ובאגדה", סובב הולך על הלכות: בשר בחלב, תערובות, מליחה וצלייה, איסורי מאכלות, חלב וגבינות הגויים, סימני דגים, הכשרת הכלים, שחיטה וטריפות, בדיקה מתולעים, דם וביצים, פת גויים, בישולי גויים, יין נסך, טבילת כלים ועוד.

והנה אמרו בזוהר הקדוש (פרשת נח דף עג ע"א): פתח רבי אלעזר ואמר: "ה' אלהי אתה, ארוממך אודה שמך, כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אמון" (ישעיה כה א). כמה אית לון לבני נשא, לאסתפלא ביקרא דקודשא בריך הוא, ולשבחא ליקריה. [כמה יש להם לבני אדם להסתכל בכבודו של הקדוש ברוך הוא, ולשבח את כבודו]. בגין דכל מאן דיידע לשבחא למאריה, כדקא זאת, [משום, שכל מי שיודע לשבח לאדון העולם כראוי], קודשא בריך הוא עביד ליה רעותיה [הקדוש ברוך הוא עושה לו את רצונו]. ולא עוד, אלא דאסגי ברקאן לעילא ותתא. [ולא עוד, אלא שהוא מרבה ברכות למעלה בשמים ולמטה בארץ]. ועל דא מאן דיידע לשבחא ליה למאריה, וליחידא שמייה, [ועל כן, מי שיודע לשבח לרבנו, וליחיד את שמו], חביב הוא לעילא, וחמיד לתתא, וקודשא בריך הוא משתבח ביה. [חביב הוא למעלה, ונחמד הוא למטה, והקדוש ברוך הוא משתבח בו]. ועליה פתיב [ועליו נאמר] (שם מט ג): "ויאמר לי עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר".

על כן, אודה ה' בכל לבב, בסוד ישרים ועדה (תהלים קיא א), האלהים הרעה אתי, מעודי עד היום הנה" (בראשית מח טו), אשר שם חלקי הדל והרש, מיושבי בית המדרש וממוזכי הרבים, וכמו שדרשו חז"ל בגמרא מסכת סוכה (מט ע"ב) על הפסוק (משלי לא כו): "פיה פתחה בחכמה, ותורת חסד על לשונה", וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד? אלא הלומד תורה על מנת ללמדה לאחרים, זו היא תורה של חסד, הלומד תורה שלא על מנת ללמדה לאחרים, זו היא תורה שאינה של חסד. ומה אם כן שמחה גדולה ומפוארה אצל הקדוש ברוך הוא יותר משיהיה אכפת לנו מאחינו היקרים שגם הם יעבדו את השם יתברך ויצטרפו למעגל שומרי התורה והמצוות. וכמו שאמרו בזוהר

הקדוש (פרשת תרומה דף קכח ע"ב), שאין לך מעלה גדולה ממני שמזכה את הרבים, שמציל את נשמות עם ישראל, ולא כמי שנותן לעניים שבזה מציל רק את גופם. עי"ש.

ומלבד שיש בזה שמחה גדולה ומפוארה להקדוש ברוך הוא, הרי בזה מראה האדם גם את אהבתו הפְּנָה אליו יתברך, ולכן הוא קורא לעוד אנשים שיבואו גם הם לעובדו ולעשות את רצונו. וכמו שכותב הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה ג): **וכבר אמרו שמצוה זו של אהבת השם יתעלה שמו, כוללת גם כן שנדרוש ונקרא את האנשים כולם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו. כי כשתאהב אדם, תשים ליבך עליו, ותשבחהו, ותבקש האנשים לאהוב אותו, זהו על צד המשל. כן כשתאהב האל באמת, כמה שהגיעה לך מהשגת אמיתתו, הנה בלא ספק תדרוש ותקרא את הכופרים והסכלים לידיעת האמת אשר ידעת אותה.** ולשון הספרי (דברים ו ח): **"וְאֶהְבֶּתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ"**, אֶהְבֶּהוּ על הבריות כאברהם אביך, שנאמר (בראשית יב ח): **"וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחַרְוֹ"**. וכמו שאברהם בעבור שהיה אוהב את השם, כמו שהעיד עליו הכתוב (ישעיה מא ח): **"אֲבָרְהָם אֶהְבִּי"**, ולגודל השגתו דרש את האנשים אל האמונה מחוזק אהבתו, כן אתה אהוב אותו עד שתדרוש את האנשים אליו. עי"ש. וכן אמרו במדרש תנחומא (פרשת לך לך סימן יב): אמר רבי אלכסנדר, אלמלא נתכנסו כל הבריות לעשות יתוש אחד, אין יכולים לעשות, ומהו שנאמר: **"הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ"**? אלא שהיה אברהם מלמדם יראת שמים, ומורה להם את התורה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, אתה זרעת את הצדקה והודעתני בעולם, שכר אתה נוטל, שנאמר (בראשית טו א): **"שְׂכָרְךָ הֲרִיבָה מְאֹד"**. עי"ש. ומבואר שבמצות אהבת השם כלולה גם מצות "זיכוי הרבים", לזכות את אחינו האהובים התועים מדרך השם. כי האוהב את השם, היאך לא ירבה אליו פעלים ואהובים לעבדו באמת ובתמים ובלבב שלם!?

ומלבד זה, מקיים גם מצות **"וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעְךָ כָּמוֹךָ"** (ויקרא יט יח), כי אין לך אהבה גדולה לחבר יותר מאשר לדאוג לטובתו הנצחית. ואם באהבת החבר ובעזרה לזולת בעניינים גשמיים של מאכל ומשקה וכיוצא בזה, מקיים מצוה מן התורה, על אחת כמה וכמה באהבת החבר בעניינים רוחניים, שמזכהו בקיום התורה והמצוות, שבכך זוכה לקרבו אל אבינו שבשמים, ומצילהו מן העבירות, ומזכהו גם בעולם הזה וגם בעולם הבא.

צא וראה מה כתב רבנו יונה בשערי תשובה (שער ג אות יט): **"דע כי נתחייב הנברא להיות ציר נאמן ועבד משכיל בכל מלאכת עבודת אדוניו. והפועל הנאמן יהיה מהיר במלאכתו וישגיח על מלאכת הפועלים חבריו. ועיניו על דרכיהם לראות אם באמונה הם עושים, ויזהירם ויודיעם את המעשה אשר יעשון. כי חפצו ורצונו אשר תַּעֲשֶׂה מלאכת אדוניו בלא רמיה, על כן יחזיק ידי עושי המלאכה"**. וכתב על זה הגאון רבי אליהו לופיאן: הרי שלא מספיק אם אמר יאמר האדם, די לי להציל את עצמי ולא ישגיח לזכות גם אחרים בקיום רצון השם יתברך, כי רק בכך יקרא 'עבד משכיל ופועל נאמן', ולא זולת זה. **כי אם יש בכוחך להרבות פעלים לתורה ולמצוה, ואין אתה עושה כן, הרי זו עדות ברורה כי אין עבודתך לשמים, ולא לכבוד שמים אתה עוסק בתורה ובמצוות, כי אם להרבות שכרך ותו לא.** ע"כ. נמצא שיכול להיות שאדם יחשוב לפי תומו שהוא עובד

את השם כהוגן, אבל לאחר אריכות ימים ושנים פתאום יגידו לו שהוא טעה, כי מה שהוא עשה לא היה לכבוד שמים אלא להרבות שכרו. מבהיל ביותר!!!

והנה בעומדנו עתה בפתח חיבור זה בענייני כשרות המאכלים, ניתן למצוא כתות כתות של אנשים, הללו מחמירים והללו עושים כהלכה, הללו מהדרים והללו מתחסדים, אך אין ספק שעל המורה הוראה לרבים לומר את ההלכה הצרופה כפי הדין ללא חומרות והידורים נוספים. וכמו שכתב מרן החיד"א: הרוצה להחמיר בתוך ביתו הנה מה טוב. ומיהו את צנועים חכמה להחמיר כרצונו בביתו ובחומותיו, ויעשה כל מה שיוכל שלא לגלות מסתוריו לבני אדם. ואמנם לאיש אשר אלה לו, טוב יותר אם ישים אל לבו לדקדק בדברים חמורים מאלה שהם עיקרי הדת ושורשן, שיהיה בעל מדות תרומיות. ולכל הדעות, אם הגיע להוראה, יורה על פי הדין דוקא. ואין להורות ברבים להחמיר בדבר שפשט המנהג להקל ופסקו כן הפוסקים בתשובותיהם, ובמקום שבעלי 'תשובה' עומדים אין צדיקים גמורים יכולים להחמיר לרבים. ויותר מהמה בני הזהר במשקל החסידות. ע"כ. וכתב הגאון רבי אברהם כלפון [נאמן ביתו של מרן החיד"א (חזו"ע סיכות קכו)] בספרו לקט הקציר, שפגש את הגאון החיד"א בשנת תקס"ד בליוורנו, ואמר לו שמנהגו תמיד לנהוג כדעת מרן השלחן ערוך, זולת במקומות שדעת רבנו האר"י ז"ל אחרת. וגם זה אינו מחמיר אלא לעצמו, אבל לאחרים אינו מורה אלא כדעת מרן השלחן ערוך. ע"כ. צא וראה מה כתב הש"ך, אסור לאסור את המותר אפילו בשל גוי ואפילו שאין הפסד בדבר, ואם הוצרך לאסור מחמת הספק, כל שאין האיסור ברור כשמש, צריך המורה לומר לשואל שאין האיסור ברור. וכתב מהר"י שתרוג, קבלה בידינו שבכל מקום שהגאון רבי יצחק טייב בספרו ערך השולחן החמיר נגד דעת מרן על פי רוב הפוסקים, רק לעצמו היה מחמיר, אבל לאחרים היה מורה כדעת מרן. והגאון רבי חיים פלאגי כתב, המחמיר לאחרים נגד פסק מרן, ענוש יענוש בידי שמים, שמאבד ממונם של ישראל. ולדעת כמה גדולים דינו כעובר על עברות שבין אדם לחברו שאין יום הכיפורים מכפר חס ושלום, ושגגת תלמוד כזאת בודאי שעולה זדון. וכן כתבו הגאון רבי אברהם אבוש, והגאון בעל תשובה מאהבה. וכתב הרא"ש: "ועל האוסר להביא ראיה ברורה וחזקה, כי התורה חסה על ממונם של ישראל". (עיין חזון עובדיה פסח עמוד קי)

ומה מוזר מה שסיפר לי תלמיד חכם גדול המורה הוראות לרבים כדת של תורה על פי כללי הפסיקה המסורים לנו מרבתינו ז"ל עמודי העולם וענקי הרוח, כי פעם ניגש אליו אברך מבני ספרד שאינו לומד "בית יוסף" כלל ועיקר, וכל עסקו אך ורק בתלמוד, וכשנזקק לאיזו הלכה הוא מעיין במחברי דורנו מבני אשכנז וכיוצא בהם. ושאלו: לו יצויר שיפול חתול לתבשיל גדול שיש פי שישים ממנו, האם תאכל את התבשיל? השיב החכם: לא, כי זה מגעיל. שאלו עוד: ואם יפול חלב לתבשיל בשר, ויש פי שישים כנגדו, האם תאכל את התבשיל? השיב החכם: כן. אמר לו הלה: זה ההבדל ביני לבינך, אני לא אוכל את התבשיל, כי אני מרגיש את האיסור שהוא ממש מגעיל, הוא כמו חתול, אבל אתה שלומד את ההלכה ומקיימה כמות שהיא, אינך חש את האיסור כל כך, אלא מה שמותר, מותר. ומה שאסור, אסור. ולכן אין זה מגעיל אותך. ע"כ.

ואני הקטן עומד ומשתומם על גישה מוטעית שכזו [שקיימת אצל רבים כמוהו]. ולדבריו, אם כן מה יענה על מה שאמרו חז"ל בספרי פרשת קדושים: "אל יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר חזיר, אלא אפשי ואפשי, ומה אעשה שאבי שבשמים כך גזר עלי". והלא עלינו להרגיש שהחזיר הוא ממש מגעיל ולא ראוי לאכילה, והיאך יאמר אפשי ואפשי. ועיין עוד להרמב"ם בשמונה פרקים (פרק ו) שכתב, מצוות שמעיות כמו בשר בחלב, ופרה אדומה, התאוה אליהם אינה גריעותא, באופן שמתגבר ואינו עובר על האיסור. מה שאין כן במצוות שכליות שעצם התאוה אל הדבר הוא גריעותא לאדם, וכמאמר שלמה המלך במשלי (כא ז): "נִפְשׁ רָשָׁע אֶתֶּה רָע". ע"ש. ומפורש שדברים שאינם ברי הבנה לנו, כאכילת חזיר וכיוצא בזה, אין לדמותם לדברים מאוסים.

צא וראה מה כתב הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סימן סה) על מה שנשאל שם, בענין האיסורים שבטלים בשישים, האם מותר להורות כך לעם הארץ או לא? וכתב, **בוודאי הדין שווה לכל אדם, ולא גוזרים שמא יפרצו פרץ, ומי שמע כזאת, מי ראה כאלה.** ומעשים בכל יום בערי המערב שכמה מעמי הארץ מבשלים בפונדקאות ובאים הגויים כדי לצערם ומניחים בתוך הקדרות דבר איסור, ומתירים להם חכמי המערב אם יש שישים, וכך ראוי להורות. **'ואין ראוי לדיין' [ואסור למורה הוראה' (נוסחה אחרת)] לאבד ממון ישראל ולאסור דבר המותר אחר גזירת חכמים, שאם כן אין לדבר סוף.** ע"ש. גם הגאון בעל תוספות יום טוב (תורת האשם כלל עו עז) כתב, **מי שרוצה להחמיר ולנהוג איסור בדבר שלא מצינו שהחמירו בו האמוראים, כגון באיסור שהתבטל בשישים וכיוצא בזה, צריך לדקדק היטב שלא יהיה נראה כשמץ מינות חס ושלום, ויצא שכרו בהפסדו.** וכן כתבו במפורש המהר"ם מרוטנבורג והרש"ל (ים של שלמה חולין פרק ח אות ו), **שהמחמיר בדבר שלא הוזכר בתלמוד, הרי זה כמינות.** נמצא שברח מן הדוב ופגע בו הארי, ברח מלאכול את התערובת מחמת חומרה וחסידות לדעתו, ופגע בחשש מינות ואפיקורסות.

וכתב בספר בני יששכר (מאמרי חודש אדר מאמר ב – שקל הקודש דרוש ז): **ועתה מהראוי לך להתבונן, כיון שדבר זה הוא מאת השם יתברך, שהוא מזמין הדבר האסור שיתערב ברוב ההיתר, כדי שיהיה ניתר באכילה, כי יודע השם יתברך שזה הוא מכלל הבריור הנמסר לישראל, ואם כן מצוה הוא בדווקא שיאכל ישראל החתיכה ההיא ולא יחמיר, כענין שאמרו חז"ל (ברכות ח ע"א): "גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים", ופירש בזה השל"ה הקדוש (מסכת שבועות פרק נר מצוה אות צא), נהנה מיגיעו, שמייגע את עצמו בתורה ויודע להכשיר המאכל על פי התורה, הגם שיש בתוך המאכל דבר איסור, והוא שב להיתר על פי כללי התורה, והאוכל המאכל ונהנה ממנו, הנה הוא גדול מירא שמים המחמיר. והוא כדברינו ממש, להיות דבר זה סיבה מאת השם יתברך שיתברר המאכל האיסור ההוא, וְלִזְכוֹת יחשב לו לאדם האוכלו על פי התורה, כי יתבררו הניצוצות הקדושות, והוא גדול מירא שמים שאינו רוצה לאכול מטעם שיש בו תערובת איסור, הבן הדבר. על כן לדעתי הצעירה אין זה מדרך החסידות מה שיש נוהגים סלסול בעצמם שלא לאכול ממאכל שהיתה עליו שאלת חכם, הגם שהוא דבר פשוט ומבואר דינו להיתר, כגון בתערובת שישים וכיוצא בזה, כי לדעתי אדרבה מצוה היא, "יאכלו ענווים וישבעו", כי הוא סיבה מאת השם שישוב האיסור להיתר, ויתברר על**

ידי אכילת ישראל. ומה שאמרו חז"ל (וחולין מד ע"ב), לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם, היינו דוקא בדבר התלוי בסברא, וכמו שכתבו הפוסקים. עי"ש. ו"דברי פי חכם חן" וקהלת י יבא, "שפתיים ישק משׁיב דְּבָרִים נְלָחִים" (משלי כד כו). (ועיין עוד בפתיחי תשובה יורה דעה סימן קטז ס"ק י, דרכי תשובה שם ס"ק קט ועוד. ובהקדמה לספרי חזון עובדיה שבת והליכות עולם.)

בא וראה מה כתב מופת הדור **הגאון החזון איש** זצ"ל על אותם שאין עסקם בהלכה שהוא הגורם להם שמחמת כן פוערים פיהם בטענות שווא והבל ומחפשים מומים בבעלי ההלכה, וזו לשונו הזהב והמיוחדת (ספר אמונה ובטחון פרק ג אות כו): ומה רב ההפסד באותם אשר אמנם זכו לדעת כי השקבת בבית ה' כל ימי חייו, הם החיים האמיתיים תחת השמש, וזכו לסדר חייהם בבית המדרש, אך שם בבית המדרש יבלו זמנם לריק וכוחם לבטלה, ולא ידעו חובת האדם על דרך האמת, ואת עמל התורה בהלכה יעזבו ולא יחייבוהו את עצמם, ומרעה אל רעה יצאו להקל בכבוד תורת ההלכה פעם בלבם ופעם בשפתם. והנטייה להגן על כבוד עצמם שלא תהיה העדרתם בהלכה להם לקלון, תאיץ במ לחפש מומים בחכמי התורה, ולפי קוטן דעתם נדמה להם, כי החכמים הם במדרגה התחתונה, והם נמצאים ברום המעלה, כי טבע הגאווה לנוח בחיק כסילים, כי בחיק זה מנוחתה עריבה, ומה אפשר לתבוע מזה שלא טעם טעם חכמה מימיו. ולזאת יתאמץ האדם להתרומם על כל אויביו, ולחזק לבו ללימוד הלכה, ואל יסב אל היאוש - המשחית האכזרי. ע"כ. ישמע חכם ויוסף לקח.

כצאתי את הקודש, עיני נשואות לשמים, אל אל יושב בשמים, יהי רצון מלפניך אב הרחמים, שתחזיר את כל החיילים והשבויים מעמד ישראל לבתיהם אל חיק משפחותיהם לחיים טובים ולשלום, במהרה בשמחה לעבודתך יתברך, ותקיים בנו את נבואת הנביא ישעיה (מט ח): "כֹּה אָמַר ה' בְּעַת רְצוֹן עֲנִיתִיךָ, וּבְיָוִם יְשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ, וְאַצְרִיךָ וְאַתָּנֶנְךָ לְבָרִית עִם לְהִקִּים אֶרֶץ לְהַנְחִיל נְחִלֹת שְׁמֹמוֹת. לֵאמֹר לְאַסְנִירִים צֹאוּ לְאַשֶׁר בַּחֲשָׁד הִגְלוּ עַל דְּרָכֵים יָרְעוּ וּבְכָל שְׁפִיִים מִרְעִיתֶם. לֹא יָרְעוּ וְלֹא יִצְמְאוּ וְלֹא יִכֶּם שָׂרֵב וְשָׁמֵשׁ כִּי מִרְחֻמֶם יִנְהֶגֶם וְעַל מִבּוֹעֵי מַיִם יִנְהַלֶּם". ובעזרת השם יתברך, "לא ישמע עוד חֶמֶס בְּאַרְצֵנוּ, שֵׁד וְשֶׁבֶר בְּגִבּוֹלֵנוּ, וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמַתֵּינוּ וְשַׁעֲרֵינוּ תְהִלָּה" (על פי ישעיה ס יח). "וּפְדוּיֵי ה' יִשְׁבּוּ וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֵאשִׁים, שְׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִשְׂיִגוּ וְנָסוּ וְגוֹן וְאַנְחָה" (שם לה י). "בְּיָמֵינוּ תִּישַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֵּן לְבֶטַח" (על פי ירמיה כג ו), "וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל" (ישעיה נט כ), במהרה בימינו, אמן ואמן.

הכותב וחותם לכבוד התורה ולומדיה באהבה ובהערכה רבה

ראש חודש ניסן - חודש הגאולה

שנת: "והדרך צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק" (תהלים מה ה) תשפ"ד לפ"ק

הצב"י דוד שלום נקי ס"ט

מבוא

מטבחים רבים ישנם בעולם, מהודו ועד כוש. מהמטבח הסיני ועד המטבח האמריקאי.

ומה תפקיד המטבח? המטבח נועד להתאים את האוכל - אל קהל היעד שלו: לטעמו, לצרכיו ולהרגלי האכילה שלו.

האמריקאי הממהר תמיד, זקוק למטבח "אקספרסי", שבו ישכנו דרך קבע במקפיא כמה מגשי פיצה שניתן לאפות תוך חמש דקות, ועוד כמה מאכלי צ'יק צ'ק, שאפשר להכניס למיקרו ולהגיש, בתוספת קטשופ מסורתית... המרוקאי לעומתו צריך מטבח עשיר בריחות ובטעמים, גדוש בתבלינים. המטבח הסיני מספק לצרכניו ירקות מוקפצים ואורז אחד אחד, כמו שהסינים אוהבים; והמטבח האיטלקי - מגוון של פסטות. וכן הלאה...

כך או כך - נראה שהמטבח עוסק בתחום חומרי לחלוטין. כל עניינו נסוב סביב - האוכל. להעניק לו טעמים, ריחות, ניחוחות. תבלון כזה או אחר, צורות הגשה שונות. לגרות את התיאבון ולמלא את תאוות האכילה. לספק לאדם את הצורך הקיומי-חומרי של האכילה, על הצד היותר טוב. בזה מסתכם תפקיד המטבח.

קדושת האכילה

אבל חז"ל מלמדים אותנו על ממד נוסף, פנימי ורוחני, שיש לאוכל. מלבד שהאוכל נכנס לגוף ומקיים אותו, מתעכל והופך להיות חלק ממנו, הרי שהאוכל משפיע אף על הנשמה. האוכל נותן לאדם חיים, משמר בקרבו את ההויה הרוחנית שלו, את הנשמה. כלומר גם הנשמה מקבלת חיות מן האוכל. ואכן ידוע בדברי רבותינו, שבכל מאכל ומאכל יש ניצוצות רוחניים שמהם ניזונה הנשמה.

הרמב"ם מסביר, כי בכל מאכל ישנן כביכול "שכבות" רבות. חלקן גסות וחומריות יותר, וחלקן זכות ונקיות ורוחניות יותר. כאשר הגוף מקבל אליו את המאכל, הוא מתחיל לברור ולסלק בהדרגה את השכבות הגסות, עד אשר מותר את החלק הזך, והוא זה שמחיה את הנפש.

"והנה נפש האדם הוא דם הנעשה מברירת המאכלים. ויש כמה מיני בירור, בתחילה נברר הגס והעב שבתוך מעיו ונעשה צואה ויוצא לחוץ, בירור נוסף - נעשה זיעה, בירור נוסף - נעשה שערות וציפורנים, בירור נוסף - הדם נבלע בכבד ובטחול וכו'... ומבחר הדם נכנס בלב ואחר כך במוח ומזה נעשה השכל

והדעת..." (הבעש"ט בשם ש"ת של הרמב"ם. שמועות ישראל עמוד קסט)

[ובהקשר לכך כתב הגאון רבנו יוסף חיים זיע"א (בן איש חי פרשת ויצא): ענין האכילה הוא, לברר את האוכל מתוך הפסולת, והאוכל שהוא המזון נבלע באיברים, והפסולת נעשה מותר ונדחה למטה, ומזה ניזונים ומושפעים הקליפות [הטומאה - "סטרא אחרא" =הצד האחר]. ולכן המשהה נקביו, שמששה את המותר והקליפה היא מלדחותה אחר שנגמר בירורה, הנה הוא משקץ את נפשו ממש, יותר ממה שמשקץ את גופו].

זוהי הסיבה לכך, שרבותינו ייחסו חשיבות ומעלה רבה לפעולת האכילה, כאשר היא נעשית לפי הכוונת התורה. האכילה איננה רק פעולה חומרית, אלא יש בה כח "לברר" את ניצוצות הקדושה מתוך המאכלים ולהעלותם ולתקנם, וכדברי רבי נתן מברסלב: "בשעת האכילה, צריך להיות איש חיל, לאכול בשמחה והתחזקות, מאחר שאכילתו בהיתר ובכשרות על פי התורה, ומברך על כל דבר תחילה וסוף, בודאי אכילתו יקרה מאוד, וכל אחד מישראל מברר בירורים הרבה על ידי אכילתו, ועל כן צריך להתחזק אז מאוד ולידע כי ה' עימו, מלוא כל הארץ כבודו, עד שעל ידי זה זוכה דווקא בשעת האכילה להארת הרצון, שישתוקק אז דוקא לה' יתברך ברצון מופלג מאוד, שזה עיקר שלמות קדושת האכילה, כי על ידי זה עולים כל הניצוצות שבמאכל לשורשם העליון בשלימות".

"והנה כל הבירור הזה, אין בנו כח לברור, אלא בבהמות הטהורות ודברים טהורים ומאכלי היתר, אשר הקדושה שבהם מרובה על הקליפות. אבל מן הבהמות הטמאות ודברים טמאים ומאכלי איסור, אין בנו כח לברר כלל ועיקר, ולכן נאסרו באכילה, כי לא די שלא יוכל האדם לבררם על ידי אכילתו, אלא אדרבה תאחז קליפת הטומאה המעורבת בהם ותדבק באיש האוכל, ויסתלק ממנו כל הקדושה אשר בו". עיין בדברי האר"י ז"ל בשער המצוות פרשת עקב דף מא ע"ב. (שמועות ישראל עמוד קעב)

המטבח היהודי

נמצאנו למדים, כי היהדות איננה מתייחסת לאוכל כעניין חומרי בעלמא, אלא מייחסת לו תפקיד אחראי בעיצוב אישיותו וטוהר נשמתו של האדם.

ומכאן אנו מגיעים - "למטבח היהודי"!

כתב רבי מאיר שפירא זצ"ל: "אל תתמה אפוא בראותך כי חוקי המזון תופסים חלק בראש חוקי תורתנו, כי הלוא על המזון הזה יחיה האדם. המזון הזה הוא חותך חיים לכל חי. היהודי לא יוכל אפוא להביט על מזונו כעל דבר ארעי וטפל. הלוא מזונו - דמו בנפשו הוא, נהפך לבשר מבשרו ועצם מעצמיו, ואיך לא יהיה מזון זה סוגה בשושנים, ואיך לא יהיה מזון זה נקי מכל מום, טהור וקדוש ייאמר לו?" (מאסף תורני ישרון עמ' קפב)

מטבחים רבים ישנם בעולם - אך המטבח היהודי נבדל מכולם... המטבח היהודי איננו עוסק כלל בעטיפה של האוכל, במרקם ובריח, בטעם ובצורה. אלא הוא עוסק במהות הרוחנית הפנימית של האוכל. האוכל במטבח היהודי יכול להיות פולני מתוק או

מרוקאי חריף, צרפתי מעודן או תימני אסלי... לא משנה החיצוניות, העטיפה, "השכבות הגסות", אלא מה שחשוב באמת במטבח היהודי זהו התוכן הרוחני והמהות הפנימית של המאכל, שיהיה ראוי להיכנס אל הגוף ולהעניק לו חיים, להתהוות וליצור את השכל, הדעת ואת נפש האדם.

ולשם כך נתנה לנו התורה ציוויים והנחיות, כיצד צריך להיות מטבח יהודי. אלו מוצרי מזון יכולים להיכנס אליו ואלו לא. מאלו תערובות יש להימנע, ממה צריך להיזהר, וכו'... ועלינו לדעת היטב את כל פרטי הדינים וההלכות, כי בנפשנו הדבר!

על כן, חזקו ונתחזקה בלימוד הלכות "כשרות המטבח" על בוריין, ואשרי הזוכה לזכות גם את האחרים בהלכות אלו, כקריאת ההלכות לאחר התפילה, או על שלחן שבת וכדומה.

עצה טובה, שכל בני זוג יקבעו לעצמם לימוד משותף כ- 10 דקות בכל ערב בלימוד החוברת, כדי שגם האשה תדע היטב את ההלכות על בוריין, בפרט בתחום זה השייך אליה במיוחד. וקבלה בידינו מרבתינו הקדמונים כי בלימוד יחד עם האשה זוכה האדם לסיוע גדול מהשמים על שלום ביתו, ויקוים בהם הפסוק: "יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך".

ומסופר על הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצוק"ל, שכבר בבחרותו היה שקדן עצום בתורה, וכשהיה חוזר בערב לביתו, גם כן היה לומד, ואשתו הרבנית ע"ה היתה בחורה צעירה ומשתעממת, וקבע עמה הרב שילמדו יחד בכל ערב שעה שלימה הלכות מתוך ספר. ובזכות לימוד זה, היה לה לרבנית ידע רב וגדול מאוד בהלכות, וכשראה הרב כן, נתן לה רשות שתענה על השאלות בהלכה המגיעות לביתם. וכך היה, שכשהיו באים לביתם לשאול את הרב שאלות בהלכה, היתה עונה היא לשואלי דבר, ורק כאשר לא היתה יודעת, היתה מפנה את השאלה לרב, והרב היה עונה.

ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שנזכה לשמור על טהרת פינו כדת וכדין, להקפיד על כל מה שאנחנו מכניסים לפינו, וביתר שאת על מה שאנחנו מוציאים מפינו, שלא נכשל בדיבורים אסורים חס ושלום. ויהיו פינו ונפשנו קדושים וטהורים כרצון הבורא יתברך, ותחזינה עינינו בבנין בית מקדשנו ותפארתנו, ארמון על משפטו יכון. ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, אמן ואמן.

שער האגדה

הכשרות – אבן יסוד

הוראות תזונה לנפש היהודית

נאמר בתורה (ויקרא פרק יא פסוקים מג-מה): "אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם גם. כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני, ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ. כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והייתם קדשים כי קדוש אני".

נקרא מה כתוב כאן: הקדושה וההיבדלות של עם ישראל תלויים בהקפדה על מזון כשר! "בזה נתקדשו ישראל קדושים מכל האומות, ובזה ניכר גודל מעלת ויקרת ישראל" (שולחן הטהור). לולי הקפדה זו, חלילה - "וְנִטְמַתְּם גַּם". מאכלים שאינם כשרים - מטמאים ומשקצים את הנפש היהודית.

המילה "וְנִטְמַתְּם" כתובה ללא האות א' [ונטמאתם], כדי לרמז לנו בזה על כפל משמעות. לא רק מלשון **טומאה**, אלא אף מלשון **טמטום** (מסכת יומא לט ע"א). כלומר מאכלים אסורים מטמטמים את הלב, עושים אותו גס, מחוספס, אטום ונעול בפני השגות רוחניות.

הזוהר הקדוש אומר, כי חסרונה של האות א' מורה אף על מציאות חזקה יותר של טומאה, טומאה ללא רפואה, וזו לשונו (מתורגם):

"אשרי חלקם של ישראל, שהמלך הקדוש רוצה בהם ורוצה לטהר אותם ולקדש אותם, משום שהם אחוזים בו... ובא ראה, כל מי שאוכל מאותם מאכלים אסורים, נדבק בצד הרע [בכוחות של השטן וחילותיו], ומתעב נפשו ועצמו, ורוח טומאה שורה עליו, ומראה את עצמו שאין לו חלק באלוה העליון, ולא בא מהצד שלו ולא נדבק בו. ואם יצא כך מהעולם הזה [בלא תשובה], אחוזים בו כל אותם האחוזים בצד הטמאה, ומטמאים אותו ודנים אותו כאדם שהוא נתעב של ריבונו, נתעב בעולם הזה ונתעב בעולם הבא. ועל זה כתוב: "ונטמתם גם" בלי א', שלא נמצאת רפואה לתועבתו, ולא יוצא מטומאתו לעולמים. אוי להם! אוי לנפשם, שלא ידבקו בצרור החיים לעולמים, שהרי נטמאו! אוי לעצמם! ה' יצילנו. (זוהר ויקרא מא ע"ב)

ריבונו של עולם, אנחנו סומכים עליך!

בארצות הברית גילו מדענים, שחומרים פלסטיים מסוימים מכילים יסוד כימי העלול לגרום למחלת הסרטן ל"ע". עשרות שנים השתמשו אנשים בחומרים אלו ולא העלו על

דעתם שיש בהם סיכון. גם לאחר הגילוי המדעי, ההמון אינו תופס, לא בשכלו ולא בראייה מוחשית, את מהות הסיכון, אך **כולם אסירי תודה למדענים** שגילו להם כיצד להיזהר מסכנה סמויה זו, ומעתה והלאה הם נזהרים בשימוש באותם חומרים. (הכשרות

טהרת הנפש ערכים עמ' 23)

והנה בורא העולם בכבודו ובעצמו גילה לנו בתורתו, כי מאכלים מסוימים נושאים עימם מטען רוחני שלילי, וגורמים נזק לנפש היהודית. ואף שאין אנו בהכרח מבינים ורואים זאת, פינו מלא תודה לאבינו אוהבנו שהרחיק והפריש אותנו מנזק זה.

כותב ספר החינוך (מצוה עג): "ואם יש מהן, שאין נודע לנו ולא לחכמי הרפואה נזקן - אל תתמה עליהם, כי הרופא הנאמן שהזהירנו בהם חכם יותר ממך ומהם. וכמה טיפש וסכל מי שחושב שאין בדברים נזק או תועלת, אלא במה שהשיג הוא בשכלו!"

ועוד כותב ספר החינוך (מצוה קנט): "לכל מי שיש מח בקודקודו, אין לו ספק שה' יתברך שהוא אב החכמה ואב כל הטובות, לא יצוה דבר אל בריותיו, אלא רק לתועלתם ולטובתם ולהרחיק כל נזק מעליהם, ועל כן, באשר נשיג בחכמתנו מן המצוות לדעת את התועלת המגיעה לנו בהן, נשמח בו. וכאשר אין אנו משיגים מהן בחכמתנו התועלת שלנו בהן, יש לנו לחשוב על כל פנים, כי ביתרון החכמה אשר לה' יתברך על כל בריה, ידע התועלת אשר לנו באותה מצוה, ועל כן ציונו עליה".

השפעת המאכלים האסורים על הנפש

על גודל השפעתם של המאכלים האסורים על הנפש, מלמדים אותנו רבותינו, ונביא מעט מדבריהם:

רוע מזג - כתב האברבנאל (ויקרא יא ג): "אסרה התורה המאכלים, לפי שהם מתעבים ומשקצים את הנפש הטהורה המשכלת, ומולידות במזג האנושי [בטבע האדם] אטימות וקלקול התאוות בעשותם באדם רוע מזג אשר ממנה תתהווה רוח הטומאה, המטמאה הדעות והמעשים, ומגרש רוח הטהרה והקדושה".

אטימות השכל - הכלי יקר כתב: "המאכלים האסורים, משקצים הם את הנפש הטהורה, ומגרשים רוח הקודש וטהרה מן האדם, ומולידים אטימות השכל ותכונות אכזריות".

נשאר בהמי וחומרי - כתב המסילת ישרים (פרק יא): "המאכלות האסורות מכניסים טומאה ממש בליבו ובנפשו של אדם, עד שקדושתו של המקום ברוך הוא מסתלקת ממנו, והוא מה שאמרו חז"ל: "יְנַטְמְתֶם בָּם" - "אל תקרי יְנַטְמְתֶם אלא ונטמטם", שהעבירה מטמטמת ליבו של אדם, כי מסתלקת ממנו הדעה האמיתית ורוח השכל שהקדוש ברוך

הוא נותן לחסידים, כמו שאמר הכתוב "כי ה' יתן חכמה", והנה הוא נשאר בהמי וחומרי ומשוקע בגסות העולם הזה".

עובי וגסות בנפש – כתב הרמב"ן (שמות כב ל): כשבא הכתוב להתחיל באיסורי המאכלות, פתח ואמר: "ואנשי קודש תהיון לי", כי היה ראוי שיאכל האדם כל מה שיחיה בו, אלא שאסר ה' יתברך חלק מן המאכלים בשביל הטהרה בנפש, שיאכל דברים נקיים, שלא יולידו בו עובי וגסות בנפש. על כן אמר: "ואנשי קודש תהיון לי", כלומר אני חפץ שתהיו אנשי קודש, בעבור שתהיו ראויים לי – לדבקה בי, שהרי אני קדוש, לפיכך לא תגאלו נפשתיכם באכילת הדברים המתועבים.

אתה הוא – מה שאתה אוכל

למאכלים שאדם אוכל ישנו כח השפעה עצום, משום שהם הופכים להיות ממש חלק ממנו, בשר מבשרו!

כפי שכותב המסילת ישרים (פרק יא): "המאכלות האסורות יתירות בזה על כל האיסורים, כיון שהם נכנסים בגופו של האדם ממש, ונעשים בשר מבשרו". וכן כתב האבן עזרא: "אל תשקצו את נפשתיכם, להיותן מטונפות ומגואלות, ולא תיטמאו בהם, כי ידוע כי הגוף הנאכל ישוב בשר בגוף האוכל".

אכילת איסור – עבירה שיש עימה קלון

הגמרא אומרת (מסכת חולין ה"ב), שאין הקב"ה מביא תקלה על ידי צדיקים, ומביאה מעשה שהיה: רבי פנחס בן יאיר הזדמן לפונדק אחד. נתנו לחמורו שעורים לאכול – ולא אכל. חשבו שהחמור מפונק למדי, ולכן חבטו בעבורו את השעורים, כדי להוציא מהם את המוץ, אך בכל זאת החמור לא אכל. ניקו את השעורים יותר, אולי כך יערבו הם לחיכו – אולם עדיין הוא לא אכל. שאלו את רבי פנחס, מדוע חמורו אינו אוכל. אמר להם: שמא השעורים הללו אינן מעושרות? מיד עישרו את השעורים, ורק אז החמור אכל...

ממשיכה הגמרא: בהמתם של צדיקים – אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, צדיקים עצמם – לא כל שכן? כלומר, בודאי שהקב"ה לא נותן לצדיקים להיכשל בדבר עבירה.

אולם, עלינו להבין, הלא מצאנו פעמים שצדיקים נכשלו באיסורים שהם? אלא מבארים בעלי התוספות (גיטין ז ע"א): מה שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, הוא דווקא באכילת איסור, שגנאי הוא לצדיק שנפשו הסתאבה והתלכלכה במאכל שאינו כשר. זאת מונע הקב"ה מן הצדיקים. אבל בשאר האיסורים אין 'ביטוח' לאף אחד.

נמצאנו למדים שאכילת מאכל אסור, מלבד האיסור שבה, יש בה אף גנאי לאדם שגופו גדל ונתהווה ממאכל איסור. נמצא שזו עבירה שיש עימה קלון.

וכך אמרו חז"ל: "אם היה גֵר ובא ללמוד תורה, אל יאמר לו: פה שאכל נבלות וטריפות, שקצים ורמשים - בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה! וזה איסור אונאת דברים!" (מסכת בבא מציעא נח ע"ב)

חז"ל נקטו דווקא בדוגמא זו של אכילת איסור. כי יתר האיסורים - אין בהם עלבון לגר. שהרי כאשר היה גוי, לא היה מחויב במצוות, ואין כל רע בכך שחילל שבת למשל או אכל חמץ בפסח. אבל השקצים והרמשים וכל המאכלים האסורים שאכל, הגם שלא עבר איסור, גנאי הם לו, שהפכו להיות חלק ממנו, מהם הוא גדל, וסיאבו את נפשו. (הכשרות טהרת הנפש עמוד 22)

יהודי נגעל מאכילת איסור!

בספרות ההלכה עלתה השאלה: מדוע מתירים בשבת לשחוט בהמה או עוף בשביל חולה שיש בו סכנה, גם כשאפשר להשיג מגוי בשר טרי שאינו כשר? הלוא אכילת נבלה וטריפה היא רק איסור "לא תעשה" שחייב עליה עונש מלקות, ולעומת זאת שחיטה בשבת היא איסור חמור יותר - שחייב עליה עונש מיתה בסקילה?

הרבה תירוצים נאמרו בנדון. וכתב הרא"ש: מעדיפים אכילת בשר שחוט על אכילת בשר טרף, כי חוששים שמא יהיה החולה קץ מאכילת איסור, ויפרוש מלאכול, ויסתכן.

כלומר, ההלכה מביאה בחשבון שנפשו של היהודי קצה מאכילת בשר טרף, והיא מאפשרת לו לקבל בשר כשר גם במחיר של חילול שבת.

ישנו סיפור על יהודי, אשר בעת מלחמה הגיע למצב של חולשה מרובה עד כדי סכנה, והאוכל היחיד שהיה מצוי עבורו היה אוכל טרף. חבריו ניסו לשדלו שיאכל משום פיקוח נפש, אך הוא נענה ואמר: חברי היקרים, אם לא אוכל את האוכל, ספק אמות ספק אחיה. אבל אם תאלצוני לאכול - 'על המקום' אמות...

אם כן, מדוע ישנם לצערנו יהודים שאינם "נגעלים" מאכילת איסור? כותב החפץ חיים על התורה (סוף פרשת שמייני): **משל לסוחר** שהיתה לו חנות של בשמים, לימים ירד מנכסיו ונאלץ לפתוח חנות לממכר עורות המעלים ריח רע. בתחילה קצה נפשו של האיש מצחנת העורות שבחנותו, אולם כאשר התרגל במסחרו וישב שם יום ולילה, לא חש עוד בסרחון העורות, ונדמה היה לו כי הוא בעל חנות לעורות מבטן ומלידה. כן הוא הענין עם מי שאינו נזהר מלאכול מאכלות אסורות, שמתרגל הוא בכך, עד שליבו ונפשו מיטמטמים והולכים, וכבר אינו מרגיש בסרחון הנבלות וטריפות הבאות לפיו, וקשה לו לפרוש מהן.

הגוף - הכלי של הנפש

המאכלים הופכים להיות חלק מן הגוף - זה נכון מאוד. אבל מדוע זה משפיע על הנפש?

מסביר ספר החינוך (מצוות עג, קנד), כי הגוף הוא הכלי של הנפש. באמצעות הגוף יכולה הנפש להשיג השגות גבוהות, לקיים מצוות, ולהגיע אל תכלית שלמותה. ככל שהגוף יהיה קדוש ומזוכך יותר, כך תוכל הנפש לפעול טוב יותר. דומה הדבר לנפח שיש לו צבת, ובאמצעותה הוא מתקן את הכלים. הוא מקפיד מאוד שהצבת תהיה טובה, חזקה וישרה, שאם לא כן – תוצאות עבודתו תהיינה חסרות ופגומות. כך האדם צריך שיהיה גופו מעודן, זך וטוב מזג לעבודת ה', שלא יכבול את הנפש מלעשות כל פעולותיה כראוי. "כי יודע אלקים, כי כל המאכלות שהרחיק מעמו אשר בחר, יש בהם נזקים מצויים לגופים, שהם כלים לנפשות לפעול בהם ולהתעלות על ידי מעשיהם הטובים. ועל כן הרחיקנו מהם, למען יפעלו הנפשות פעולתן, ולא ינעלו בפני רוע מזג הגופות וטמטום הלבבות".

פעולות קטנות – תוצאות עצומות

נתבונן ונראה: מה אנו משקיעים – ומה מקבלים חזרה?

שמירה על הלכות כשרות – היא סוג מסויים של דיאטה. היום חלקים גדולים מאוכלוסיית העולם – עושים דיאטה. ישנן דיאטות שמטרתן הורדה במשקל, וישנן דיאטות מטעמי בריאות שונים. ישנם אנשים שעליהם להימנע מסוכר, וישנם שצריכים להיזהר מצריכת כולסטרול. ישנם הרגישים לרכיבי מזון מסויימים כמו גלוטן או שומשים, ועליהם להימנע מהם ומתערובותיהם. כך או כך, הדיאטה הופכת להיות חלק מהחיים. מתרגלים לקנות ולהכניס הביתה רק מוצרים כאלו וכאלו, ולהימנע ממוצרים שאינם עונים על הדרישות. מתרגלים לבחון באופן אוטומטי כל אריזה וכל תווית. מתרגלים להכין את האוכל בצורה כזו וכזו, ולהימנע מהכנה לא נכונה. מתרגלים לקחת אוכל פרטי מן הבית למקומות שבהם האוכל אינו עונה על הדרישות. מרגילים גם את כל החבר'ה מסביב שזה המצב, וזהו זה. בקיצור דיאטה היא הרבה ענין של הרגל.

ולנו היהודים ישנה דיאטה ייחודית, דיאטת התורה. וברוך ה', אין זו דיאטת רעב, כלל וכלל לא. במסגרת הדיאטה הזאת יש לנו אפשרויות רחבות, מגוון עצום וזמין, לא חסר לנו ואל יחסר לנו, בכל מכל כל. וכללי הדיאטה, משהורגלנו בהם, אינם קשים ואינם מכבידים. נכנסים הם וזורמים בפשטות באורח החיים שלנו.

ומהי התועלת שאנו מפיקים ממנה?

שנו חכמים: "והתקדשתם והייתם קדושים", אדם מקדש עצמו מעט, מקדשים אותו הרבה. מקדש עצמו מלמטה, מקדשים אותו מלמעלה. מקדש עצמו בעולם הזה, מקדשים אותו לעולם הבא". (מסכת יומא לט ע"א)

"אדם מקדש עצמו מעט", משלם עוד כמה שקלים כדי לקנות ירק נקי מחשש תולעים, מקדיש עוד עשר דקות לברירת המזון כראוי, נשאר קצת רעב שעה שעתיים כדי לא

להיכנס למסעדה שאינה כשרה כראוי. "מקדש עצמו מעט - ומקדשים אותו הרבה", מקבל נפש זכה ונקיה לעבודת ה'. "מקדש עצמו מלמטה" - באוכל, בדבר גשמי, ו"מקדשים אותו מלמעלה" ברוח טהרה ממרומים. "מקדש עצמו בעולם הזה, ומקדשים אותו לעולם הבא".

אשרינו, מה טוב חלקנו, שמכל העמים הבדילנו, תפריט ייחודי נתן לנו, מן הטומאות הצילנו, להשפיע זוד וטוהר על נפשותינו.

תפריט ייחודי לעם היהודי

נאמר בתורה (ויקרא כ כד-ו): "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים. וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לַטְּמֵאָה, וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהוֹר, וְלֹא תִשְׁקְצוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבְעוֹף יִבְכַל אֲשֶׁר תִּרְמַשׁ הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לַטְּמֵא. וְהִייתֶם לִי קְדוֹשִׁים, כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה', וְאַבְדַּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי".

התורה מדגישה כי הימנעות ממאכלים אסורים - מבדילה אותנו מן העמים, ומייחדת אותנו בתור "עם ה'".

העם היהודי, כעם ה', קיבל הנחיות מפורטות: מה לאכול ומה לא; ומה שכבר אוכלים - כיצד יש להכשיר אותו לאכילה; כיצד להמית את הבהמה, כיצד להוציא ממנה את דמה, כיצד לבשל ומאילו תערובות להימנע, אלו חלקים צריך דווקא לצלות וכו' וכו'. ואילו לגויים אין כל הגבלה. מותר להם לאכול מכל הבא ליד - שקצים ורמשים וכל בעלי החיים. ובכל דרך שירצו [מלבד איסור אכילת אבר מן החי].

למה הדבר דומה? אומר המדרש (תנחומא שמיני סימן ו): דומה הדבר לרופא שהלך לבקר שני חולים. ראה אחד מהם שהיה על סף שערי מוות, אמר לבני ביתו: תנו לו כל מאכל שהוא מבקש. ראה את החולה השני שיש לו סיכוי לחיות, אמר לבני ביתו: כך וכך מאכל יאכל, וכך וכך לא יאכל. באו ואמרו לרופא: מה זה, על מה ההבדל? לזה אתה אומר יאכל כל מאכל שהוא מבקש, ולאחר אמרת לא יאכל כך וכך? אמר להם הרופא: לזה שהוא לחיים, אמרתי לו זה תאכל וזה לא תאכל. אבל אותו שהוא למיתה, אמרתי להם, כל מה שהוא מבקש תנו לו, שאינו לחיים. וכך הקדוש ברוך הוא התיר לגויים השקצים והרמשים. אבל ישראל שהם לחיים, אמר להם, והייתם קדושים כי קדוש אני, אל תשקצו את נפשותיכם, את זה תאכלו, ואת זה לא תאכלו, לא תטמאו בהם ונטמאתם בם. למה? שהם לחיים, שנאמר (דברים ד ז): "וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם, חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם".

כותב רבי יצחק עראמה (בספר עקדת יצחק): כשם שהכפרי אוכל מאכלים גסים והוא בריא, ואילו בן העיר לא הורגל במאכלים האלה ומזיקים לו, כך עם ישראל, לפי זוד נפשותינו, שהן נאצלות מתחת כסא הכבוד, לא נוכל לסבול את הטומאות, ומזיקות הן לנו. לא כן הגויים, בשבילם הכל טוב, כי נפשם מגושמת, ולא אכפת להם מטומאות.

כתב רבי מאיר שפירא זצ"ל: ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים. וכן טבעו חכמינו ז"ל בנוסח ברכת ההבדלה: "המבדיל בין קודש לחול, ובין אור לחושך, ובין ישראל לעמים", הרי זה בא ללמד כי כאשר לא רחוק ממך להבדיל בין אור לחושך, כך לא יפלא ממך להבדיל בין ישראל לעמים, כי הבדלה זו ניכרת ונרגשת אצל היהודי על כל מצעדיו, כל רואיו יכירוהו כי הוא לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב. גם המן הרשע אשר עמד על אופיים ותכונת נפשם של אומה זו, אמר עליהם: "ודתיהם שונות מכל עם", גם הוא בא לידי הכרה כי דתו של איש היהודי תבדילהו ותשנהו מכל עם, חתום הוא באות ברית קודש בבשרו, מצויין הוא בלבושו והדור בציציותיו, שם שמים קבוע על מזוזות ביתו ושעריו. **ועל הכל שונה הוא היהודי גם בשולחנו** – לא הרי מאכלו ושתייתו של איש היהודי, כהרי שולחנו של בן אל נכר. עליו התפאר נעים זמירות ישראל (ותהלים כג ה): "תִּעְרָף לְפָנַי שְׁלַחַן נֶגֶד צַרְרִי", כלומר אֵין עָרוֹךְ לשולחן של איש היהודי, ששולחנו גדול משולחנו, זה השולחן אשר לפני ה'. (מאסף תורני ישרון עמ' קפב)

שלושה עיקרי הבית היהודי

מסופר בגמרא (מסכת כתובות ק"ג ע"א): כי בשעת פטירתו של רבי יהודה הנשיא [הוא ר'בנו הקדוש] שחיבר את המשניות, נכנסו בניו אצלו, אמר להם: נר יהיה דלוק במקומו, שולחן יהיה ערוך במקומו, מיטה תהיה מוצעת במקומה. ובארו בעלי המוסר, כי בזה רמז רבי יהודה הנשיא, איזו היא דרך ישרה שיברור לו אדם שחשקה נפשו לחזור אל המקורות ולקיים את רצון הבורא יתברך. במה יתחיל לתפוס ולאחוז כדי להגיע אל המסילה העולה בית אל, ולקיים את כל מצוות ה' יתברך. ורמז בזה לשלשה יסודות עיקריים:

א. שבת. ב. כשרות. ג. טהרה.

א. 'נר יהיה דלוק במקומו', רמז בזה על 'שמירת השבת', שצריך אדם לאחוז בה בכל כוחו, ולשומרה כראוי כדת וכדין, כפי הלכותיה ודקדוקיה, ועל כל פרטיה. כי רבים המה ההלכות. ואם לא ישנן אדם את הלכות השבת, ברור שיכשל חס ושלום באיסורים מן התורה ומדברי חכמים.

ב. 'שולחן יהיה ערוך במקומו', רמז על כשרות המאכלים, שצריך אדם להשתדל בכל כוחו לשמור על המאכלים שמכניס לפיו, שכולם יהיו בכשרות ברורה על פי ההלכה.

ג. 'מיטה תהיה מוצעת במקומה', רמז בזה על ענייני טהרת משפחה, שחייבים כל בעל ואשה להקפיד בהם, וזאת רק על ידי שילמדו את ההלכות כראוי, הבעל אצל רב מוסמך, והאשה אצל רבנית מוסמכת. כי פעמים רבות סומכת האשה רק על מה ששמעה מהאמא שלה, והאמא שלה סומכת על מה ששמעה מהסבתא. ולצערנו, ישנם הרבה זוגות שאינם נוהגים נכון על פי ההלכה. ואף זוגות שלמדו את ההלכות בתחילת דרכם אל התשובה, בעיקר לימדו אותם את עיקרי הדברים, אך לא את פרטי הדינים באופן שינהגו על פי ההלכה לכתחילה, לכך גם הם צריכים לברר את הדברים אצל רב מוסמך ורבנית מוסמכת, כדי שיחיו בקדושה ובטהרה לכתחילה כדת וכדין.

נמצינו למדים שבשלושה דברים אלו, צריך האדם להקפיד בכל כוחו, ואפילו הוא בתחילת דרכו אל תורתנו הקדושה, מכל מקום לא יפספס בהם כהוא זה, ויעשה את כל המאמצים לשומרם כדת וכדין, כי הם עיקרי הבית של כל יהודי ויהודי.

☞ השלכות כשרות המאכלים ☞

⇐ טהרת הלב לעבודת ה' ⇒

הטומאה והטהרה הגלומים במאכלים

במצוות התורה אנו מוצאים מינוחים שונים של שלילה לעומת חיוב:

- * מותר - אסור [האם מותר להדליק אור בשבת או אסור].
- * חייב - פטור [חייב לשלם את הנזק או פטור מכך. חייב בעונש או פטור ממנו].
- * כשר - פסול [לולב כשר, סוכה כשרה, תפילין כשרות. לעומת לולב פסול וכו'].
- * טהור - טמא.

ביחס למאכלים אסורים, המינוח של התורה הוא מינוח של **טמא** לעומת **טהור**:

"אֲדָ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ... אֶת הַגִּמְלָה... **טָמֵא הוּא לָכֵם**, וְאֶת הַשֶּׁפָּן... **טָמֵא הוּא לָכֵם**, וְאֶת הָאֲרֵנֶבֶת... **טָמֵא הוּא לָכֵם**, וְאֶת הַחִזִּיר... **טָמֵא הוּא לָכֵם**. מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִנְעֻוּ, **טָמֵאִים הֵם לָכֵם**". (ויקרא יא ד-ח)

"וְלֹא תִטְמְאוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּכָל הַשָּׂרֵץ הָרֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ". (ויקרא יא מד)

"וְכָל שָׂרֵץ הָעוֹף הַטָּמֵא הוּא לָכֵם לֹא יֹאכְלוּ". (דברים יד יט)

ולעומת זאת:

"כָּל עוֹף טָהוֹר תֹּאכְלוּ". (דברים יד כ)

"מִכָּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לָךְ שִׁבְעָה שָׁבְעָה". (בראשית ז ב)

"לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר, וּבֵין הַחַיָּה הַנֹּאֲכָלֶת וּבֵין הַחַיָּה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְל" (ויקרא יא מז)

הטומאה בלשון הקודש מגלמת "אטימות", מניעה וחסימה, "אוטם". [וכן הוא בטומאת מת. כי גוף המת כבר אינו מסוגל לשאת את החיים, את הנשמה, את הרוחניות. הוא פלט ודחה אותם. החומר התגבר על הרוח. וראה על כך הרחבה נפלאה בספר "אוהל רחל" עמוד 85].

המאכלים האסורים מעמיסים על הנפש שכבות של אוטם, מונעים ונועלים את הלב מלעבוד את ה'. "יודעים רשעים שדרכם למיתה, אלא שיש להם חֶלֶב על פְּסָלָם" (שבת

לא ע"ב) - יודעים את האמת, אך הלב נעול וחתום. "ועל כן הרחיקנו הבורא מהם, למען יפעלו הנפשות פעולתן, ולא ינעלו בפני רוע מזג הגופות וטמטום הלבבות". (ספר החינוד)

ולעומת זאת, הטהרה היא זוד ונקיות רוחנית [כמו: "זהב טהור" - זהב המזוכך ונקי מכל סיג. "טיהור מים" - הסרת כל זוהמה ולכלוד]. לב טהור הוא לב פתוח, צלול ונקי לקבל את הארת הנשמה ולעבוד את ה'!

וכמו שאמר הנביא (יחזקאל לו כה-כו): "וְזָרְקָתִי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים, וְטְהַרְתֶּם מִכָּל טְמֵאוֹתֵיכֶם... וְנִתְתִּי לָכֶם לֵב חֲדָשׁ, וְרוּחַ חֲדָשָׁה אָתֶנּוּ בְּקִרְבְּכֶם, וְהִסַּרְתִּי אֶת לֵב הָאָבֶן מִבְּשָׂרְכֶם..."

מאכלים כשרים - פותחים את הנפש ומטהרים אותה, מכשירים את הלב להיות דבק בה' ובתורתו!

איזו מצוה כדאי לבחור?

מעשה באדם שנרשם לסמינר ליהדות. שמע, לראשונה בחייו, סידרת הרצאות רצופה, ממוקדת, מאירת עיניים. הוכח בעליל שיש בורא לעולם, יש תכלית ומטרה לבריאה. האדם אינו מכונה כפייתית של: מזון - עבודה - שינה - וחוזר חלילה. דורשים ממנו תפוקה, עבודת ה' ומצוות. החיים כאן הם גשר צר מאוד, והעיקר להגיע לעולם הבא טעונים בזכויות. הוא שוכנע בכל ליבו בדברים.

אבל מה? גם ליצר הרע יש מה לומר... בקיצור: הכל נכון, אבל זה קשה. קשה לשנות אורחות חיים מן הקצה לקצה, קשה לעשות מהפך מחושך לאור, מפריקת עול לקבלת עול. אמר להם: "אתם יודעים מה, בשביל המצפון מוכן אני לקבל על עצמי דבר אחד. מה שתאמרו. אחר כך, נראה. צעד אחר צעד, בלי התחייבות. אבל מה שאקבל - אעשה עד הסוף, עם התחייבות".

כמה גדולה ההתלבטות, מה רבה האחריות! מה יאמרו לו לקיים? אולי שבת. "שקולה שבת כנגד כל התורה כולה". מומר לחלל שבת - רחמנא ליצלו, כעובר על כל התורה כולה! בכל מלאכה ומלאכה איסור נורא, חיוב כרת. כל הדלקת חשמל, כל נשיפה בסיגריה, כל כתיבת שתי אותיות, כל לחיצה על הדוושה, נורא! כמה איסורים יחסוך בשמירת שבת. מלבד זאת, הרי "יום זה לישראל אורה ושמחה", כמה אור יזרח בחייו, ומעט מן האור ידחה הרבה מן החושך, והדרך תהיה סלולה!

ואולי טהרה. איסורי כריתות ייחסכו, וזהו יסוד הבית היהודי!

ואולי שיעור תורה שבועי, ואפילו יומי. "תורה אור" - המאור שבה יחזירו למוטב.

ובכן, מה קשה ההכרעה, מי יקח על עצמו אחריות כה גדולה? החליטו לשאול את פי גדול בתורה, פנו אל הגאון רבי אלעזר מנחם שך זצ"ל. ומה היתה התשובה?

”כשרות”, היתה התשובה.

השואלים היו המומים: כשרות?! קודמת לשבת, לטהרה, לשיעורי תורה, לתפילין ולכל דבר?!

הבחין הרב בפליאתם, והסביר: ”לא, ודאי שלא. יש איסורים חמורים יותר! אבל הלווא תבינו: האדם הזה שמע, השתכנע, אך הדברים לא נכנסו אל ליבו, לא פעלו את פעולתם. מדוע? כי הלב אטום! ומה סיבת האטום? מאכלות אסורים! פסוק מפורש הוא (ויקרא יא מג): ”וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם, וְנִטְמַתֶּם בָּם” - לשון טמטום ואטום הלב. אבל אם יקפיד על כשרות המזון, תתעדן הנפש ויוסר האטום, ויפתח הלב, וממילא יסכים לקבל הכל: לשמור שבת וטהרה, להניח תפילין וללכת לשיעורי תורה!”

וכך היה!

ומעתה, כל אחד מאיתנו החש ומרגיש שליבו אטום ורגשותיו כבויים, יבדוק האם לא חדר אל מטבחו מאכל שאינו כשר בתכלית, ואטם ליבו, החשיך נפשו... (מעין השבוע ויקרא

קיי)

מה לבחור מבין השניים?

בספר מחנה ישראל לחפץ חיים זצ”ל נשאל על ידי חייל יהודי, מה לבחור, כי במחנה אחד נמצא מפקד המרשה להם לשחוט ולבשל בכשרות, אבל מוכרחים לעבוד שם בשבת, ואילו במחנה השני אינם מניחים להנהיג כשרות, אבל המפקד נותן רשות לשבות בשבת, ובכך כדת מה לעשות? השיב לו החפץ חיים: הגם ששבת הוא איסור סקילה, אבל כשיחזור לביתו ישמור את כל השבתות בכל הזהירות ויהיה הכל בסדר, אבל אם יאכל נבלות וטרפות ישאר הפגם בנשמתו לעולמי עד.

ותורתך – בתוך מעי!

כתב האור החיים הקדוש (ויקרא יח ב): שמעתי משם הרב הקדוש מהר”י לוריא זצוק”ל [האר”י ז”ל], כי לפעמים יתהפך האדם וישתנה מטוב לרע בטבעו ומזגו, ולא ידע מאיזה סיבה, והוא עצמו יתמה איך נהפך בדעתו, ואמר כי זה יסובב לצד שלפעמים יאכל אדם מאכל שיש בו חלק מחלקי הרע... וכאשר תכנס הנפש הרעה או ניצוץ הרע בקרבו, תטהו מטוב לרע, ותגבר בו בחינת הרע. מעתה, **השומר עצמו ממאכלות הרעות, יתגבר החפץ בו בדברים הנוגעים לנפש** [יתעורר בו רצון רוחני], וזה שנאמר (תהילים מ ט): **”לְעִשׂוֹת רָצוֹן אֱלֹהֵי חַפְצָתִי - וְתוֹרַתְךָ בְּתוֹךְ מְעִי”**.

כלומר: מה גורם לאדם להתעורר ולחפץ לעשות את רצון ה’? מדוע ”לְעִשׂוֹת רָצוֹן אֱלֹהֵי חַפְצָתִי”? - על ידי ”תוֹרַתְךָ בְּתוֹךְ מְעִי”? שבתוך המעיים שלי יש רק אוכל טהור על פי התורה.

בהמשך דבריו מסביר האור החיים את המילים "ותורתך בתוך מעי", ומבאר כי המאכל הכשר **מרבה בנשמת האדם ובלבו את האור העליון של תורתנו הקדושה**. כלומר: האוכל הכשר אינו מזון סתמי, אלא טמונה בו קדושה, והוא מעלה את האדם במעלות רוחניות. כשם שמאכלים שאינם כשרים מטמאים את הנפש, כך המאכלים הכשרים פועלים באופן חיובי, מטהרים את הלב ומגבירים את שאיפתו של האדם ורצונו להתעלות ולהתקרב לה', לשמור את תורתו ומצוותיו.

אנטונינוס הקיסר ורבי יהודה הנשיא

במדרש מסופר על קיסר רומי, שגזר גזירה על היהודים, שלא ימולו את בניהם. אולם היהודים לא צייתו לגזירתו, והיו הולכים ומלים את ילדיהם בסתר ובהתבא. והנה באותה תקופה, אשתו של רבן גמליאל - נשיא ישראל, ילדה בן. כמובן שרבן גמליאל - לא ויתר על מצות המילה, וערך לבנו רך הנוול ברית מילה בסתר. שמע על כך יהודי רשע מומר, והלך להלשין עליו לקיסר. כששמע זאת הקיסר, התמלא זעם וחימה, וצויה לזמן אליו את רבן גמליאל עם תינוקו, לבדוק אם אמת הדבר. הלך רבן גמליאל עם אשתו הרבנית, ובזרועותיה התינוק, אשר נקרא שמו בישראל "יהודה". הרבנית היתה מודאגת מאוד, אך הרב לא פחד ולא חשש כלל, וחזק את רוחו בבטחון בה' ברחמיו ובחסדיו. כאשר הגיעו אל בית הקיסר, והמתינו לתורם, חלפה במקום אשת הקיסר וראתה את אשתו של רבן גמליאל. כיון שהכירו זו את זו, שאלה אשת הקיסר את הרבנית מה לה פה ומדוע פניה מודאגות? ענתה וסיפרה לה את כל אשר קרה, שנאלצו לעבור על גזירת הקיסר כי לא יכלו לוותר על מצוה כה חשובה ביהדות, ועתה עליהם להתייצב לתת דין וחשבון על כך בפני הקיסר, וחוששת היא מאוד. נכמרו רחמיה של אשת הקיסר, ולפתע עלה רעיון במוחה: "אף אני ילדתי בן, לפני ימים מספר, שמו "אנטונינוס", ובטוחני שהקיסר, לרוב טירדותיו ועיסוקיו, עדיין איננו מזהה אותו בבירור. לכן שמעי לעצתי, קחי את בני ותני לי את בנדך לבינתיים. אל הקיסר תתייצבו כשבני בזרועותיכם, והראו לו שלא מלתם את בנכם". מצא הרעיון חן בעיני הרב והרבנית, והחליפו את התינוקות. עוד הם ממתינים בתור, ולפתע התחיל אנטונינוס התינוק לבכות שהוא רעב, וכדי להראות שהיא באמת אמו, הניקה אותו הרבנית. לאחר זמן מה קרא להם הקיסר וטען בפניהם שהם עוברים על מצוותו. אמר לו רבן גמליאל: "אדוני הקיסר! מה לך לשמוע מלשינות עלינו? הנה התינוק לפנינו, בדוק וראה אם עברנו על מצותך". בדק המלך, והשתומם למראה עיניו, הנה ילד ערל ולא מהול! אמר המלך ליהודי המומר המלשין: תפקע עיניך! היאך אמרת שראית שהרב מל את בנו, והרי הוא ערל?! נבהל המומר: "הלוא בעיני ראיתי שמלו אותו! אין זאת אלא שהקב"ה עשה להם ניסים!", אך הקיסר לא קיבל את דבריו, וצויה לתלותו. אחר כך התפייס עם הרב, וביקש את סליחתו שהטריחו לחינם, ואף נעתר לבקשתו לבטל את הגזירה, ולהתיר ליהודים למול את בניהם.

עברו שנים רבות, ויהודה הקטן גדל בתורה עד שנעשה נשיא ישראל ומגדולי התנאים. ולהבדיל אנטונינוס גדל ונעשה קיסר של רומי אחרי אביו. נקשר אנטונינוס בקשרי אהבה עם רבי יהודה הנשיא, וללא ידיעת שריו כלל, צויה לחפור מנהרה מביתו לבית

רבי יהודה הנשיא, כדי ללמוד מפיו תורה ודעת. בכל יום היה מביא עמו שני עבדים שילוו אותו בדרך, אך מהפחד שמא הם יגלו זאת, היה הורג עבד אחד קודם שהיה נכנס לבית רבי יהודה, ועבד שני היה הורג בחזרה על פתח ביתו. וביקש אנטונינוס מרבי, שבזמן שהוא בא אליו, יקפיד שלא יימצא שם שום אדם. יום אחד כאשר בא אנטונינוס כהרגלו, מצא את רבי חנינא בר חמא שהיה יושב ולומד תורה עם רבי יהודה. אמר אנטונינוס: הלא בקשתי ממך להקפיד שלא ימצא שום אדם בשעה שאני בא אצלך! אמר לו: זהו לא בן אדם, אלא מלאך. אמר לו: אם כדברך, ברצוני שילך ויקרא לעבד הישן בחוץ שיבוא לכאן. הלך רבי חנינא ומצא שאין עבד ישן אלא עבד מת. חשב בדעתו כיצד לנהוג: אם אומר לו שהוא מת, הרי לימדונו רבותינו ש"אין משיבין על הקלקלה". ואם אלך ולא אחזור אליו כלל, הרי שאני מזלזל במלך. אלא אבקש עליו רחמים מה' יתברך שיחיה אותו. וכך היה, קם העבד לחיים, והכניסו רבי חנינא לפני רבי יהודה ואנטונינוס. מיד אמר אנטונינוס: יודע אני, שאפילו הקטן שבתלמידך, יש בכוחו להחיות מתים. אלא שבכל זאת מבקש אני, שבזמן שאני בא, לא יימצא אף אחד.

ובכל יום היה אנטונינוס משמש את רבי יהודה ומאכיל אותו ומשקה אותו. וכשהיה רבי יהודה רוצה לעלות למטתו, היה אנטונינוס מתכופף לפני המטה, ואומר לרבי יהודה שיעלה עליו כדי שיקל עליו לעלות למיטתו. אמר לו רבי יהודה: אין דרך העולם לזלזל במלכות, ומדוע אתה מזלזל כל כך במלכותך? ענה לו אנטונינוס: מי ישימני מצע תחתך לעולם הבא! ובתלמוד ירושלמי מובא שאנטונינוס התגייר ועשה ברית מילה.

אכילה מקדשת

מבארים רבותינו, כיצד אנטונינוס, שהיה קיסר גוי, הגיע לדרגות כל כך גבוהות - ללמוד תורה, ולהדבק ברבי יהודה הנשיא [המכונה 'רבנו הקדוש', על שם שהיה נוהג בקדושה יתירה]? היה זה בזכות אותו חלב קדוש וטהור שינק מאמו של רבי יהודה הנשיא. הוא שהשפיע עליו וחלחל בו עד שהחליט בדעתו ללמוד תורה ולהדבק בה' יתברך!

⇐ הכרה ואמונה בה' ⇒

מאין צצות השאלות:

אנחנו מאמינים בני מאמינים! עם ישראל אמון מדורי דורות על אמונה בבורא עולם ובתורתו.

ומהי אמונה זו? אין זו רק הבנה והכרה שכלית באמיתות ה' ובתורתו, שאליה יכולים אף הגויים להגיע באמצעות חקירה ודרישה - אלא הרבה מעבר לכך! ונמחיש זאת במשל.

נניח שמגיע אלינו אדם, ומציג את עצמו כאוהבנו ושוחר טובתנו. הוא אומר שהוא עשיר וחזק, ובעל קשרים והשפעה בעולם כולו. יכול הוא לעזור לנו בכל ענין שנזדקק. רק מה? יש לו גם הרבה דרישות והנחיות. הוא טוען, שברצונו להרחיק אותנו מכל מיני נזקים שקיימים בעולם, ולכן עלינו לעשות פעולות כאלו וכאלו, ולהימנע מכל מיני פעולות אחרות. רשימה שלימה של הנחיות ודרישות, הוראות ואזהרות. לטובתנו, כך הוא מבטיח. רק כך יוכל להישאר הקשר בינינו. האם נאמין לו? האם נלך אחריו ונאמץ את הקשר עימו?

כמובן שאם איננו פתאים, נפתח מיד בחקירות ובדרישות. מי אמר שהוא באמת עשיר? האם באמת יש לו השפעה רחבה ברחבי העולם? ומה טיבן של ההוראות שהוא נותן לנו? האם זהו סתם רצון של השתלטות, או שבאמת כוונתו להרחיק אותנו מנזק? נדרוש ונחקור היטב, ואם תהיינה לנו הוכחות ברורות שצדקו דבריו, נרצה בקשר עימו ונישמע להוראותיו. אבל תמיד נמשיך להיות עם יד על הדופק, לבחון את אמינותו ואת אמינות הוראותיו. הקשר ישאר קשר זר, קשר של שאלות ותהיות, ספקות ובחינות.

אבל ישנו מקרה שבו היינו חוסכים מעצמנו את השאלות והספקות, הלבטים והתהיות, והולכים אחריו בעיניים עצומות - אם הוא היה אבא שלנו! אבא שגידל וטיפח אותנו במסירות, שדאג תמיד לכל מחסורנו, שדרש תמיד רק את טובתנו. בו אנו בוטחים בלב שלם. רוצים להישמע לכל הוראותיו ומאמינים לכל דבריו!

כזה הוא ההבדל בקשר שבינינו לבין הקב"ה לבין הקשר של הגויים. הקשר של הגוי הוא קשר זר, ולכן תמיד הוא מלווה בספקות, שאלות, חקירות ובדיקות. אבל הקשר הטבעי של היהודי הוא קשר של אהבה ואמון כלפי הקב"ה, קשר שלא נותן בכלל מקום לשאלות ותהיות. "כְּגִמְלָא עֲלֵי אִמּוֹ, כְּגִמְלָא עֲלֵי נַפְשִׁי". בעם ישראל, מלבד ההכרה השכלית, קיים אף הָרָגֶשׁ פְּנִימִי עִמוּק שֶׁל **אֲמוּנָה**. [זוהי פירושה של המילה "אמונה", "כאשר ישא האומן את היונק", קשר של אמון, שנוצר כאשר אדם אֲמוֹן על הדבר ומורגל ודבק בו].

והנה - מאכלים אסורים פוגמים בקשר העדין והטהור הזה! ואז צצות שאלות. וכמובן שיש עליהן תשובות, אבל עצם זה שהתעוררה שאלה, זה מעיד על רפיון הקשר.

ומעשה שהיה בקהילה יהודית מסוימת, שנשתבשה בדעותיה וביקשה ראיות לאמונה בתחיית המתים, משום שליבם מפקפק בזה. את ספקותיהם ושאלותיהם שלחו אל הרמב"ם זצ"ל. הרמב"ם סירב לענות להם, וביקש מתלמידו רבי שמואל אבן תיבון שישלב לשאלותיהם [וזהו 'אגרת תחיית המתים' המצויה בדינין], ויחד עם זאת צירף הערה: **"ומדבריכם שכתבתם אלי, נראה שאתם כופרים בדברי חז"ל, אם כן לא נזהרתם ממאכלות איסור ודברים טמאים"**.

עוד הוא כתב להם: מי שנטמא במאכלות אסורות, הדם שלו נעשה עכור, ליבו אטום,

ושכלו חשוך מלקבל את אור האמונה והדביקות בבורא, ונופלים במוחו ובליבו כל מיני ספיקות ופקפוקים בדברי חז"ל.

אומר החתם סופר זצ"ל: רוב האפיקורסות מתנוצצ באדם על ידי אכילת נבלות וטרפות: ה' יצילנו. (בדיקת המזון כהלכה עמוד 28)

[יחד עם זאת חשוב לומר, כי אדם שהתעוררו בו שאלות, טוב ונכון שישאל ויחקור בדבר, עד שיובהר לו העניין. ובפרט בדור מבולבל ומשובש כשלנו, שיש להעמיד האמת על תילה. ויתכן מאוד ששאלותיו אינן נובעות מפגם באמונה, אלא מהבלבול והדעות המשובשות המתהלכות בעולם].

להפנים אמונה

אמונה בה' - האם היא דבר שכלי, חקירה לוגית - הגיונית, או דבר רגשי המסור ללב? התשובה היא: גם וגם. כנאמר בפסוק (דברים ד טו): **"וַיִּדְעַתְּ הַיּוֹם, וְהִשְׁבַּתְּ אֶל לְבָבְךָ, כִּי ה'** הוא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת, אֵין עוֹד".

תנאי ראשון הוא **"וַיִּדְעַתְּ"**, הכרה שכלית ברורה. אמונה איננה רגש ערטילאי חלילה, אלא הכרה מבוססת. זהו השלב הפשוט יותר של האמונה.

אולם לאחר מכן מגיע השלב הקשה והארוך, המצריך עבודה מתמדת - **"וְהִשְׁבַּתְּ אֶל לְבָבְךָ"** - להשליך את ההכרה הזו על הלב!

נתאר לעצמנו, שמבקשים ממישהו לקפוץ מגובה של עשר קומות, אבל מבטיחים לו שהוא נופל לתוך מזרן רך, וננקטו כל האמצעים שלא יאונה לו כל רע. הוא בודק את הדברים ומתאמת לו ללא כל ספק שאכן הדברים נכונים. האם הוא יעז לקפוץ? קשה להאמין. הוא אומנם מבין בשכלו, אבל הלב מסרב לקבל. אולם הוא יכול **להתאמן** על כך! ינסה לקפוץ מקומה ראשונה, אחר כך מקומה שניה וכו' ובמשך הזמן ירכוש **אמון** פנימי בדבר, ויהיה מסוגל לקפוץ גם מקומה עשירית!

כן הדבר גם **באמונה**. הכרה שכלית ישנה לאנשים רבים. אבל לחיות לפיה - זו כבר עבודה רבה יותר. - להרגיש ולהבין את האמונה במוחשיות ולהשליך אותה על כל מאורעות החיים:

הדבר כולל תובנות עמוקות כמו:

* מעבירה לא מרוויחים, וממצוה לא מפסידים!

* כל מה שעושה הקב"ה, לטובה הוא עושה! גם מה שנראה כרע!

* ההישג הגדול ביותר לאדם עלי אדמות הוא לעשות את רצון ה'!

ועוד כהנה וכהנה הבנות שאדם צריך לחיות על פיהן, ולחזקן בקרבו בכל עת, יום יום. **להתאמן** עליהן. אין די בהכרה השכלית הראשונית.

לחזק את כח השכל

רבנו בחיי עומד על כך, שלמרות ההכרה השכלית הברורה הקיימת באדם, הרי שטבעו החומרי מושך אותו יותר! כלומר: התאוות חזקות מן השכל. לכן האדם יכול להיות בעל השגות שכליות גבוהות, אבל במהותו להישאר בהמי [כמו שמצאנו בחכמי אומות העולם]. ומה בכל זאת יכול לעזור לאדם לחזק את כח השכל שהוא ישלוט עליו וירומם את אישיותו? - מצוות התורה!

וכך הוא כותב (ויקרא יא מד): **"וְהִתְקַדְּשֶׁתָּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים, כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי"**, הקדושה הזאת שישנה אצל עם ישראל יותר משאר האומות, אינה אלא על ידי מעשה התורה והמצוות. כי עם התורה והמצוות, יתחזק כח השכל ויחלש כח התאוות. וידוע כי התאוה היא חזקה בטבעה, והיא באדם קודמת לשכלו, כי התאוה מוטבעת בו מתחילת נעוריו, שהוא נמשך אחר ההנאות הגשמיות, ועמהם הוא הולך וגדל, עד שהיא מתגברת על שכלו שבשבילו נוצר האדם. ועוד שהתאוה מחוברת מכוחות הטבעיים ומן היסודות, ויש לה מחזיקים ועוזרים הרבה, והם המאכלים ושאר התאוות הגשמיות. אך השכל שהוא עצם רוחני, והוא נגזר מן העולם העליון, הוא זר בעולם הגופות העבים והגסים, ומפני שהוא זר, אין לו מחזיק ועוזר אלא הכל נגדו. אם כן בדין הוא שיחלש השכל ותתגבר התאוה עליו בסיבת שני עניינים:

- א. מפני שהתאוה נמצאת באדם קודם השכל.
- ב. מפני שהתאוה יש לה מחזיקים, ולא כן השכל [שהוא דבר מופשט].

ולפיכך הוצרך האדם אל התורה והמצוות, כדי לחזק את כח השכל ולהחליש את כח התאוות. ומפני זה נצטוונו במצות המאכלות האסורות, ובמצות העריות, ובמצות התפילה, והתענית, והצדקה, וגמילות חסדים, שכולן להחליש את כח התאוה. וזהו שאמרו חז"ל בספרי, 'והתקדשתם', זו קדושת מצוה, ואחר כך 'והייתם קדושים'. והכוונה, כי על ידי עשיית המצוות, יחליש האדם את כח התאוות, ויתגבר כח השכל שבשבילו נברא האדם. ע"כ.

להבין ולהשכיל

מעשה ביהודי שהמיר את דתו, והלך מדחי אל דחי עד שנעשה כומר מובהק, והוסיף פשע על פשעיו להשפיע על יהודים להמיר את דתם. באחד מן הימים פנה אליו מומר אחד מתלמידיו, ואמר לו: האמת אומר, כי באיזשהו מקום יש לי נקיפות מצפון על כך שעזבתי את דרך התורה. ענה לו: אומר לך אף אני את האמת. בתחילה כשפרקתי עול והתנצרתי היו אף לי מידי פעם נקיפות מצפון, ומה עשיתי? שתיתי כוס של דם חזיר, ומאז - אין שום זיק של יסורי מצפון. עצתי לך, עשה אף אתה כמוני...

יזכנו הקב"ה לשמור על לבבנו זך ונקי, למען נוכל להכיל בקרבנו את שפעת האמונה הטהורה, והיא שתדריכנו ותובילנו בכל מסע חיינו. "אבינו אב הרחמן, המרחם רחם נא עלינו, ותן בליבנו בינה להבין ולהשכיל, לשמוע ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה".

⇒ שמירה על צלם אלוקים ⇐

דניאל, חנניה, מישאל ועזריה

מסופר בנביא, על דניאל, חנניה, מישאל ועזריה, אשר בהיותם ילדים נלקחו בחזקה מבית הוריהם, יחד עם ילדים נוספים, בהוראתו של נבוכדנצר מלך בבל. נבוכדנצר זה, שמע רבות על חכמתם של ילדי היהודים, וציוה את השר 'אשפנז' שיביא אליו מירושלים ילדים נבחרים - חכמים, חזקים, נאים ומיוחסים, כדי שיגדלו בארמונו וישתלמו בחכמות שונות, ובבוא היום יוכל למנות מהם שרים ויועצים בממלכתו.

כאשר הובאו הילדים לארמון, הפקיד עליהם המלך את שר הסריסים, ופקד עליו לתת להם מזון משובח "מפתבג המלך", דבר יום ביומו. וכמו כן לתת להם חינוך קפדני ותוכנית לימודים מקיפה למשך שלוש שנים.

אולם דניאל, חנניה, מישאל ועזריה - לא רצו להתגאל במאכלים אסורים. פנה דניאל אל שר הסריסים וביקש ממנו שיואיל לתת להם מאכלים צמחוניים בלבד, אבל השר סירב ואמר, כי כאשר יראה המלך את פניהם חיוורים משאר הילדים, יובא הדבר לבירור, ובגללם יהיה נידון למוות. בצר להם פנו הילדים בחשאי אל המלצר מגיש הארוחות וחזרו על בקשתם. הם אף הציעו שיבחן אותם למשך עשרה ימים, בהם יתן להם לאכול רק מאכלי זירעונים, קטניות, פולים וכדומה, ואז יבדוק אם השתנו פניהם לרעה, ולפי זה יחליט כיצד לנהוג הלאה. ואכן כך היה, ולאחר עשרה ימים ראה המלצר כי מראיהם טוב, והיו בריאים ויפים יותר מכל הילדים שאכלו מפתבג המלך. מאז היה המלצר לוקח לעצמו את מנותיהם וינם, ומספק להם זירעונים. [כתב רבנו אברהם אבן עזרא ודניאל א טו]: "זירעונים אלו הם האורז, שהוא נכבד מאוד, ועושים ממנו תבשיל, והוא בריא וערב יותר מן החיטה, ועושה דם טהור לאדם, ומבריא את הבשר".]

כעבור שלוש שנים הובאו כל הילדים לפני המלך. הוא בחן אותם ונוכח לראות כי דניאל, חנניה, מישאל ועזריה עולים על כולם בחכמתם הנפלאה. ולכן מינה רק אותם ליועציו. ותמיד כאשר התייעץ עמם, היה שמח מאוד בחכמתם אשר עלתה עשרת מונים על כל חכמת יועציו וחרטומיו.

תלאות והרפתקאות רבות עברו עליהם תחת שלטונו העריץ והרודני של נבוכדנצר. אולם תמיד נשארו איתנים ועמדו בכל הנסיונות. לאחר שנים רבות, כאשר האימפריה הבבלית נפלה ונכבשה בסערה על ידי דריוש המדי, לקח אף דריוש את דניאל ליועצו הראשי. השרים שקינאו בגדולתו רקמו עליו עלילה, והוא הושלך לגוב האריות. אולם

הקדוש ברוך הוא הצילו מהאריות, והם לא נגעו בו לרעה כלל וכלל. (כמסופר באיריות בספר דניאל)

וכך אומר הזוהר הקדוש (שמות קכה ע"ב): במה זכו דניאל, חנניה, מישאל ועזריה שניצלו מאותם נסיונות? אלא משום שלא נטמאו במאכליהם. אמר רבי יהודה: כתוב (דניאל א) "וַיֵּשֶׁם דְּנִיָּאל עַל לְבוֹ אֲשֶׁר לֹא יִתְנַאֵל בְּפִתְבַּגַּי הַמְּלֶאךָ..."; ומאכל אותו הרשע, בשר בחלב היה, וגבינה עם בשר, פרט למאכלים אחרים, וזה עלה לו על שולחנו בכל יום. ודניאל שנשמר מזה, כשזרקוהו לגוב האריות, השתלם בצלם ריבונו, ולא שינה צלמו לצלם אחר, ולכן פחדו ממנו האריות ולא חיבלו בו. בא וראה מה כתוב, "וּמְקַצֵּת יָמִים עֲשָׂרָה נִרְאָה מֵרְאִיָּהֶם טוֹב... מִן כָּל הַיְלָדִים הָאֲכָלִים אֵת פִּתְבַּגַּי הַמְּלֶאךָ". נראה מראיהם טוב - שצלם ריבונום לא אז מהם, ומאחרים זו. מי גרם את זה? משום שלא נגעלו בגיעולי מאכליהם!".

להיות אדם

נתבונן בדברים ונראה, כמה עוצמה והשפעה יש למזון כשר! וכמה כוחות של הרס במזון לא כשר! שהרי "בְּצֵלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם" (בראשית ט ו), ומכח אותו צלם אלוקים מתקיים בו גם: "וּמוֹרְאָכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ" (בראשית ט ב), כמו שאמרו חז"ל (שבת קנא): "אין חיה שולטת באדם, עד שנדמה לה כבהמה". ביאר המהרש"א, שאימת האדם על החיות, היא משום הנשמה שבו, שהיא צלם אלוקים, אבל כיון שנדמה כבהמה, וצלם אלוקים אבד ממנו, הרי הוא כשאר בהמה שהחיה שולטת בו. וזה תלוי במה שמכניס לפיו, אם אוכל כשר הרי שצלם אלוקים נשאר עליו, ואם מסאב נפשו במאכלים אסורים, סר ממנו צלם האלוקים.

ועוד כתוב בזוהר הקדוש (בראשית קצא ע"א): בא וראה, יחזקאל שמר את פיו ממאכלות אסורים, שכתוב (יחזקאל ד) "וְלֹא בָא בְּפִי בֶּשֶׂר פְּגוּל", זכה ונקרא בן אדם (כמובא בנביא יחזקאל: "וַיָּאֶתְהָּ מִן אֲדָם שָׁמַע אֶת אֲשֶׁר אָנִי מְדַבֵּר אֵלָיךְ", וכנהנה עוד רבים). וכן מה כתוב בדניאל? (דניאל א) "וַיֵּשֶׁם דְּנִיָּאל עַל לְבוֹ אֲשֶׁר לֹא יִתְנַאֵל בְּפִתְבַּגַּי הַמְּלֶאךָ וּבְיַיִן מְשֻׁתִּי", זכה הוא והתקיים בדמות של אדם [נשאר בצלם אלוקים וניצל מהאריות]".

יזכנו ה' לשמור על צלם האלוקים שבנו ולא לאבדו חלילה, כפי שכותב שם הזוהר עוד: "ועל כן צריך האדם לשמור דרכיו ושביליו, כדי שלא יחטא לפני רבונו, ויתקיים בדמות של אדם".

⇨ הבנת חכמת התורה ⇩

מאכלים אסורים חוסמים מלהבין את חכמת התורה

מאכלים אסורים חוסמים את האדם מלהבין את חכמת התורה. כי חכמת התורה איננה חוכמה חיצונית כשאר החוכמות - מתמטיקה, פיזיקה וכדומה, אלא זוהי חכמה אלוקית, שכדי להבינה כראוי, לאמיתה ולעומקה, צריך קדושה וטהרה. וככל שאדם

מתקדש ומיטהר יותר, הוא זוכה להבין יותר את עומק חכמתה של התורה, ולהגיע לרבדים עמוקים ופנימיים יותר. [ומה שלומדים בפקולטות למיניהם תלמוד וכדומה, ללא קדושה וטהרה, הרי זה לימוד תפל לחלוטין, שעושים את התורה כמו מקצוע של חול חלילה. ובודאי שבדרך זו אי אפשר להשיג השגות אמיתיות בתורה, ולהבין כראוי את עומק חכמתה והאמת האלוקית הטמונה בה. ועיין בזה במאמרים שבחוברת "ימי החנוכה בהלכה ובאגדה", ולא כאן המקום להאריך בזה].

בספר תורת יעקב מבאר, כי הדבר מרומז במילה: **"וְנִטְמָתָם בָּם"**, החסרה את האות א'. **האות א' רומזת לחכמה**, וככתוב (איוב לג ט): **"אאלפך חכמה"**, וכן כתב הרמב"ן ז"ל (דרשה לחתונה): **"ופתח באשרי, כי האלף היא החכמה"**. וכן כתב רבנו הגר"א (בפירושו לספרא דצניעותא פ"א): **אלף היא חכמה, כמו שכתוב: "אאלפך חכמה"**, וכמו שאמרו (שבת קד א): **"אלף בינה"**, רוצה לומר חכמה הוא הלימוד, ואחר כך הבן דבר מתוך דבר שהוא בינה". וכאן על ידי אכילת איסור, מסתלק ממנו האלף, דהיינו החכמה, ונסתם ונאטם ליבו מכל חכמה. (תורת יעקב סופר פרשת שמיני)

מדוע בכתה סבתא עלקא?

ברחוב היהודים שבעיר העתיקה היתה גרה ישישה שנקראה בפי כל בשם "סבתא עלקא". פעם אחת, בימי חודש אלול, כאשר הלך ראש הישיבה, רבי אליעזר דן רלב"ג, לפנות בוקר לבית הכנסת, ועבר ליד ביתה, שמע שהזקנה בוכה מקרב לב. עוד באותו יום הספיק לברר מה שקרה: לזקנה נודע כי אחד מנכדיה חזר מהתלמוד תורה עם תעודתו, וב"הבנת הנלמד" לא קיבל את הציון "מצוין" כפי שקיבל בשאר המקצועות. מאז אין לה מנוחה: **"מה קרה לנער הזה, שהיה תמיד מצוין בכל, שפתאום פרחה הבנתו?"**

הרב ראש הישיבה הבטיח לה שיברר את הענין. הוא בירר מי הוא הבוחן של הילד, ולאחר חקירה ודרישה נודע לו, כי רבי שלמה זלמן בהר"ן הוא זה שבחן את הנער. סר הרב לביתו, והבוחן אישר את הדברים: אכן, בכל הכיתות היה הילד ממש מצוין, אלא שבזמן האחרון, מחג הפסח והלאה, התחולל בו שינוי עצום. אומנם הוא המשיך לדעת בעל פה את כל המסכת שלמד, אבל ללא הבנה כלל.

החליט רבי אליעזר דן לשוחח ישירות עם הילד, בן ה-11, ולעמוד עימו על פשר השינוי. אך התחיל הרב לשוחח על הנושא, והילד פרץ בבכי. הוא סיפר לרב בדמעה כי אכן בתקופה האחרונה איננו מצליח להבין את לימודי, והוא בוכה ומצטער על כך מאוד, ומרבה בתפילות לה' שיתן לו הבנה בלימוד. התחיל רבי אליעזר דן לחקור ולדרוש את הנער אודות סדר יומו ויחסיו עם חבריו, עד שהתגלתה הסיבה: בחודשים האחרונים הוא התיידד עם משפחה חדשה שבאה לגור בשכונתם. בפסח האחרון, כאשר שיחק בביתם עם הילדים הקטנים, כיבד אותו אביהם באשכול ענבים קטן. התברר, שהוא קיבל את הענבים מאחיו, שיש לו כרם בפתח תקוה, ושכח לעשר אותם...

"הרי אכלת טבל גמור!" אמר רבי אליעזר דן. הילד והוריו פרצו בבכי, אך רבי אליעזר דן מיהר לעודדם, כי מן השמים הביאו לידי כך שיגלו את הענין, והתשובה האמיתית על כך - שיקבלו על עצמם לעורר ולזרז לכל מוכרי הפירות והירקות היהודיים שיעשרו את סחורתם.

לאחר שנפרד מהם רבי אליעזר, לא שכח לסור אל ביתה של סבתא עלקא, ולספר לה את כל העניין. כאשר שמעה סבתא עלקא את סיפור המעשה, ספקה כף אל כף ואמרה: אוי, אוי! אשכול קטן של ענבים - ואבידה כה גדולה! זמן שלם של לימודים - 20 דפי גמרא - אבדו בגלל הנאת רגע! (ירושלים של מעלה)

הפרופסור שלא הצליח להבין דף גמרא

מעשה שאירע אצל הגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי זצ"ל. בין הבאים אל הרב הגיע מהנדס בכיר, פרופסור גדול בתחומו, כבן שמונים וחמש או תשעים שנה, יהודי ירא שמים, שכל בניו ובנותיו הולכים בדרך ה' וחובשים את ספסלי בתי המדרשות. הפרופסור סיפר לרב בפנים כבושות, שהוא אינו מצליח להבין דף גמרא, וגם לאחר ניסיונות שנמשכו עשרות שנים - לא עולה בידו הדבר. **פרופסור במתמטיקה - כן, ולהבין את הגמרא - לא.** הוא המשיך וסיפר שהדבר מציק לו מאוד, שכן בשיעורי הלכה הוא עוד מסתדר בצורה כל שהיא ויש ביכולתו להבין הלכה במשנה ברורה, אך כשמגיעים לגמרא, המוח שלו נסתם, הופך לאפס מאופס. הפרופסור הישיש דיבר בצער רב, וצריך לציין שמדובר ביהודי ירא שמים אמיתי ובהחלט אפשר להבין עד כמה הבעיה הזו מציקה לו, במיוחד לאור העובדה שכל צאצאיו הולכים בדרך התורה והיראה.

והנה, לפתע הוסיף הפרופסור, שבתוך כדי עמידתו כאן, יתכן שהתגלתה לו הסיבה המונעת בעדו לצלול אל דף הגמרא. בעניים דומעות סיפר, כי כעת הוא נזכר, שבהיותו ילד כבן תשע, ראה אצל חברו הגוי בשר חזיר, ולפתע אחזו בולמוס ולא היה יכול להתגבר על עצמו, עד שטעם מהבשר ההוא, למרות שידע שמדובר באיסור חמור. "מאותו רגע שטעמתי מהבשר הטרף, נסתתמו כל מעיינות הדעת שלי ולא יכולתי להבין את הגמרא שלמדתי בתלמוד תורה", סיפר הישיש כבן התשעים בבכיה, ושאל את רבי חיים מה לעשות כדי לתקן את החטא ההוא. הגאון הציע לו שיצום יום אחד כדי להקיא מתוכו את אכילת בשר הטריפה, ושב ורפא לו. (טובד יביעו)

הוא יפתח לבנו בתורת

לא רק מאכלים האסורים מן התורה פוגמים בנפש האדם, אלא אף מאכלים שאסרו חכמים. כי התורה נתנה לחכמי התורה "יפוי כח" לאסור איסורים מדעתם הרחבה, כדי למנוע את העם ממכשולים. והמפר דברי חכמים כמפר דברי תורה. וכפי שאומרת התורה בעצמה (דברים יז ט): "כִּי יִפְלֵא מִמֶּנּוּ דָבָר... וּבֵאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאָל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הֵהֶם... וְשִׁמְרַתְּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֶד. עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יֹרֶד וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַעֲשֶׂה, לֹא תִסֹּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יְמִין וְשְׂמָאל".

מעשה נורא הוד, שאירע לפני כ- 170 שנה, עם הגאון הגדול רבי עקיבא איגר זצ"ל

(מתוך ירושלים של מעלה ח"א עמוד 180):

ראש חודש סיון תקצ"ו. התרגשות גדולה שררה בעיר לומז'ה - צדיק בא לעיר! הגאון רבי עקיבא איגר מגיע לשהות של מספר ימים בעיר. כל בני העיר, מקטן ועד גדול, יצאו לקבל את פניו. גם מן העיירות הסמוכות הגיעו יהודים אשר חפצו להתבשם מתורתו וליהנות מזיו פניו. אל הבית שבו התאכסן, נהרו המוני המוני אנשים, מכל גווני הציבור. בין הבאים נראתה אף גברת עטיל אשתו של רבי הירש. היא פרצה בבכי מר וסיפרה, כי חנן אותה ה' בתשעה ילדים, וכולם "זרע ברך ה'", לומדים בישיבות קדושות, עולים ומתעלים בתורה. אבל רק בן אחד, משה נח שמו, מוחו אטום וסתום, אינו קולט אפילו שורה אחת מדברי הגמרא. ניסו הם את כל האפשרויות, כל ההשתדלויות, כל הסגולות והברכות, אך ללא הועיל - וכעת משה נח בן חמש עשרה, ורמתו בגמרא כילד בן שלוש. המפליא מכל הוא שבלימודי החול עולה משה נח על כל בני גילו, בשעה קלה מצליח לתפוס את מה שאחרים לומדים ביגיעה רבה. אבל כשמגיע לשיעור גמרא כאילו הופך לילד אחר, מוחו נאטם ונסתם, ואיננו מצליח לקלוט דבר!

שמע רבי עקיבא איגר את דבריה ואמר לה: גדולי הפוסקים כתבו, כי צריכים מאוד להיזהר, שאפילו תינוק לא יטעם מאכל של איסור, מכיון שהדבר פוגע בנפשו, ובגדלותו נעשה מתוך כך מזגו רע וראשו סתום מן התורה...

עטיל נבהלה. "משה נח שלי טעם בילדותו מאכל של איסור?! חס ושלום, רבי, דבר כזה איננו יכול להיות בשום פנים ואופן!"

אולם הרב חזר על דבריו, ואמר כי זו נראית לו הסיבה האמיתית לכך שאינו מבין את הגמרא. שאלה אותו עטיל מה העצה לכך, והרב אמר לה: "לעמול בתורה מתוך הדחק. הרבה עמל מתוך דחקות".

כאשר הגיעה עטיל לביתה וסיפרה לבעלה את דברי הרב, נבהל וחרד אף הוא. הוא פנה לאשתו בטון של טרוניה: כיצד יתכן שהגיע אל פיו של משה נח מאכל איסור?! עטיל הזדעקה: מי כמוך יודע את מסירות נפשי וזהירותי בדברים הללו! הלוא מעולם לא נכנס לביתנו חלב שאני בעצמי לא עמדתי בחליבתו! הילדים לא טעמו מעודם לחם מן השוק, אלא רק מה שאפיתי בעצמי! אף אינם יודעים טעמם של פירות וירקות שתולעים מצויים בהם! והבשר - הרי אתה בעצמך, בתור מורה הוראה, לא הבאת אף פעם לבית אלא רק ממה שנכחת בשעת שחיטתו ובדיקתו, וכיצד תחשוך לשוא שאני לא נזהרתי מלשמור את ילדנו מאכילת איסור?!

הדברים דברי טעם. ובכל זאת - דבריו של רבי עקיבא איגר במקומם עומדים! נמנו וגמרו ההורים בדעתם, לחקור ולדרוש אצל הילד, אולי אכל פעם במקום זר. כאשר

שמע משה נח את הדברים, מיהר לענות בבירור, שכל ימיו נאמן הוא לדברי אימו, שלא לטעום מאומה אצל זרים, ועד כמה שהוא זוכר, מעולם לא אכל במקום זר! אולם כעבור זמן מה הזדעק לפתע הנער ממקומו: כן, הוא נזכר! לפני כעשר שנים, בהיותו בן חמש, באחד מימי החנוכה, חזר עם חבריו מבית הספר, ועברו בדרכם ליד בית המלון. באותה שעה נערכה שם חתונה, ובעלי השמחה ביקשוהו להיכנס ולהצטרף לסעודה. ואכן נכנס ואכל מרק עדשים ומנת בשר עוף.

שמע רבי הירש את הדברים, אך תמה: מכיר הוא היטב את בעל בית המלון, רבי אליעזר טרונק, והוא יהודי ירא שמים, המקפיד על קלה כבחמורה. איזו בעיה יכולה להיות כאן?

מחליט רבי הירש לסור לביתו של רבי אליעזר, ולברר את הדבר. רבי אליעזר התפלא מאוד לשמוע את בקשתו המוזרה של רבי הירש, לברר עבורו איזו חתונה נערכה במלוננו לפני עשר שנים. אבל כאשר ראה שהדבר בנפשו, ירד למרתף, הוציא ממנו כמה פנקסים ישנים מלאי אבק, ולאחר כמה חיפושים ודפדופים נמצא המידע המבוקש: ביום שני דחנוכה, כ"ו בכסלו, שנת תקפ"ו, התקיימה חתונתו של יקותיאל הלפרט [בזיווג שני].

שמח רבי הירש על "התקדמות החקירה", ושם פעמינו לעבר ביתו של יקותיאל הלפרט, המתגורר ברחוב הסמוך. יקותיאל היה איש מגושם, ומקצועו - תיקון פרסות סוסים. כאשר ראה את רבי הירש מורה ההוראה מגיע לביתו, קיבלו בחיך גס ושאל למבוקשו. סיפר לו רבי הירש, כי ברצונו לברר פרטים על נישואיו עם אשתו בזיווג שני לפני עשר שנים. הלה לא הרבה בשאלות, ונהנה לספר לאורחו הנכבד, שלפני כשלושים שנה התגרש מאשתו הראשונה רחל, ורק לפני עשר שנים, לאחר עשרים שנה של גלמודיות, נשא את אשתו השנייה חוה. הוא הוסיף וסיפר על החתונה המפוארת שערך, מי היה מסדר הקידושין ומי היה השוחט.

רבי הירש לא היה זקוק ליותר מכך, בירך את יקותיאל באריכות ימים ושנים, ושם פעמינו אל ביתו של השוחט. "אולי זכור לכבודו ענין שחיתת העופות לפני עשר שנים לכבוד חתונתו של יקותיאל הלפרט?" הוא שאל את השוחט. למשמע השאלה, חוורו פניו של השוחט כסיד: "אוי, אוי", גנח השוחט הישיש, שבינתיים עזב את עבודתו זו מפאת זקנותו. "חתונתו של יקותיאל, אשר נכשלת בה בשחיתת העופות, הרי כמה וכמה תעניות התעניתתי על כך, ושוב בא מישהו להזכיר לי את עוונתי..."

"האם לא היתה השחיטה כשרה, חס ושלום?" נבהל רבי הירש. והשוחט התחיל להסביר. השחיטה אומנם היתה כשרה בתכלית, אך צרה אחרת נתערבה בה. השוחט סיפר בצער, כי כמה ימים לאחר החתונה פגש הוא בידידו, חסיד חבדני"ק ישיש, והלה הוכיחו על פניו, כיצד העיז בעבור בצע כסף לשחוט את העופות לחתונה זו. כשראה שאינו מבין על מה הוא שח, סיפר לו, כי יקותיאל זה, התגרש מאשתו הראשונה רחל

לפני עשרים שנה, וכעבור זמן קצר יצא לעז על הגט שנתן לה. גדולי הרבנים הוכיחו, שהגט פסול, וכי אשתו של יקותיאל הינה עדיין אשת איש. אבל יקותיאל אטם את אוזניו. תקופה ארוכה דנו בבתי המדרשות בענין הגט הפסול, עד שנשתכח הענין.

הגאון רבי שניאור זלמן מלאדי זצ"ל פרסם בזמנו מכתב בזו הלשון: "נבהלתי מראות ונעויותי משמוע הנעשה, אשר לא ייעשה בישראל, הנעשה סמוך לגבולכם - לגרש בגט פסול מדאורייתא... עליכם מוטל הדבר למנוע המגרש שלא ישא אחרת חס ושלום, עד אשר יתן גט כשר לאשתו וברצונה כדת תורה הקדושה, ולא בעל כרחה חס ושלום... ולגזור בגזירת חרם על השוחטים, שלא ישחטו לחתונה חס ושלום שום בהמה ועוף, ואם יעברו ח"ו, תהא שחיטתם נבלה"...

(הובא בשאלות ותשובות שבסוף שלחן ערוך הרב סימן לט)

רבי הירש נדהם וחרד. כעת הכל ברור ומחורר. כעת הוא מבין מה זה היה לו, למשה נח שלו. עתה אף נוכח לראות עין בעין את רום קדושתו וראייתו הרחוקה של גאון הדור, רבי עקיבא איגר.

כמובן שכעת מיהרו רבי הירש ורעייתו לחשוב ולבדוק כיצד לקיים את עצתו של הרב, שהנער ילמד תורה מתוך הדחק. לאחר דרישות וחקירות, הוחלט לשלוח את הנער לירושלים עיר הקודש, שם באמת פרחו חיי התורה מתוך דחקות ועוני. רבי הירש בא בדברים עם ידידו, רבי יעקב קאפיל, מבני העלייה אשר בירושלים, שיקח את הנער תחת חסותו.

לאחר כשלושה חודשים עמדו רגליו של משה נח בשערי ירושלים, ובידו מכתב מאביו אל מארחו:

"למעלת כבוד הרב היקר הגאון הצדיק רבי יעקב קאפיל (שליט"א), אחרי קידה לכבוד התורה וברכת שלום לו ולמשפחתו הנכבדה יחיו, אודיע לו בזה בהמשך למכתבי הקודם, כי בסיעתא דשמיא עלה בידי להוציא את הדבר לפועל, ובני משה נח נ"י המוכ"ז עולה לירושלים בכוונה טהורה ובמטרה למסור עצמו כדי ללמוד תורה מתוך הדחק. הנני מבקש ממך, ידידי יקירי, בפעם נוספת ובמשנה בקשה: שמור עליו כבבת עין, שלא יבטל ח"ו מן התורה אפילו שעה קלה, ובזה הנני מוסר בידו את נשמת ילדי לפקדון לשמירה מעולה בכל הענינים. מלחמך בלבד יאכל, וממשקה ביתך בלבד ישתה, ועל שולחנך יסב. חנכהו ללמוד וליגע בתורה מתוך התמדה, והרחיקהו מכל מותרות ותענוגים. כפי אשר כתבתי לך, כזכור, מצאתי גם בגולה הרבה ידיעת התורה, אך תורה מתוך הדחק לא מצאתי אלא בירושלים ת"ו, ומשום כך הנני שולחו לשם. עשה עימו כפי הבטחתך במכתבך האחרון, שתשכיל לשים את חלקו בין היושבים סמוך לשער השמים, והקב"ה ברוב רחמיו ישלח עזרו מקודש ויפתח ליבו בתורתו, כי זה חלקי מכל עמלי. מוקירו ומכבדו, הירש לייב פרבר".

ואכן משה נח למד תורה בירושלים מתוך דחקות עצומה שלא הורגל בה. אולם אט

אט נפתחו בפניו מעיינות החכמה, והוא עלה והתעלה בתורה. כאשר הגיע לפרקו, בחן אותו רבי שמואל סלנט ועמד על ידיעותיו הרחבות בתורה, ושידך לו את בתו של רבי יוסף קובנר.

באגרת שהריץ החתן לאביו ולאמו בלומז'ה, כתב בין השאר: "אבי מורי ואמי מורתי היקרים יחיו. רק עתה הנני משיג מה שעשיתם למעני אז, כאשר גזרתם עלי להיפרד מכם, מאחי ומאחיותי, כי הרי רק תורה זו, שלמדתי בדחקות, היא שעמדה לי, והיא שתעמוד לי כל ימי חיי בירושלים, אשר איוותיה למושב לי ולזוגתי לעתיד תחי' בעז'ה. היו דשנים ורעננים כל הימים, ומלוא חופניים נחת תרוו ממני ומכל צאצאיכם בכל העיתים והזמנים. הכותב מתוך יראה ואהבה, משה נח".

וכאשר יצא באותה שנה רבי שמואל סלנט לגולה לגייס כספים עבור מוסדות התורה בירושלים, לא שכח לבקר את הוריו של משה נח, רבי הירש לייב וזוגתו עטיל, ובישרם בשורה טובה: "אבן יקרה, רכוש עצום, יש לכם בעיר הקודש!"

כוחם של חכמי התורה

הוראינו לדעת, מה רב כוחה של גזירת חכמים, שברגע שגזרו שהבשר בחתונה זו דינו יהיה כבשר נבלה, משמים הסכימו עמהם ובאמת נעשה הבשר כנבלה לכל דבר. והוא הדין בהיפוך - כאשר חכמים מתירים ומכשירים מאכלים מסוימים על פי כללי התורה, הרי המאכל הופך להיות מותר, ומשמים מסכימים עמהם.

וכך מבאר הר"ן (דרוש יא) על הפסוק (דברים יז יא): "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל", ודרשו חז"ל: אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל, ועל שמאל שהוא ימין. כלומר, אפילו ברור לך שאין האמת כדברי הוראת הסנהדרין והחכמים, אף על פי כן שמע אליהם, כי כן ציוה ה' יתברך שננהג בדיני התורה ומצוותיה, כפי מה שיכריעו הם.

ואומנם שואל הר"ן, מאחר שנאמין שכל מה שמנעה התורה מאיתנו [כמאכלות אסורות], הוא מזיק אלינו ומוליד רושם רע בנפשותינו, ואף על פי שלא נדע סיבתו, אם כן אם יסכימו החכמים בדבר טמא שהוא טהור, מה יהיה, הלא הדבר ההוא זיק אותנו ויפעל מה שבטבעו לפעול, ואף על פי שהסכימו בו החכמים שהוא טהור? הלוא אילו יסכימו הרופאים על סם אחד שהוא עושה חום במעלה הרביעית [חום גבוה], אין ספק שלא תמשך פעולת החום בגוף כפי מה שיסכימו בו הרופאים, אלא כפי טבעו של הסם בעצמו! כן הדבר שאסרה לנו התורה מצד שהוא מזיק בנפש, איך ישתנה טבע הדבר ההוא מצד שהסכימו בו החכמים שהוא מותר? הלוא זה אי אפשר, רק על צד הפלא. ואם כן היה ראוי יותר שנמשך בזה על פי מה שיתברר לנו מצד נביא או בת קול, שעל דרך זה נתברר לנו אמיתת הדבר בעצמו?

ואני סובר, שאי אפשר שימשך ממה שיכריעו הסנהדרין הפסד בנפש כלל, גם כי יאכילו דבר האיסור ושיאמרו בו שהוא מותר. לפי שהתיקון אשר ימשך בנפש מצד ההכרעה לשמוע למצות החכמים מורי התורה, הוא הדבר היותר אהוב אצלו יתברך, כאמרו "הִנֵּה שָׁמַע מִצֶּבַח טוֹב", ותיקון זה יסיר הרוע אשר מעותד להתיילד בנפש מצד אכילת הדבר האסור ההוא. וגם כי ישיגו ויכירו בדבר האסור שהוא מותר, הִמְשִׁכוּ אחר עצתם והיותו נמשך אחריהם, יסיר מנפשו כל אותו רוע שהיה ראוי שיתילד מצד אכילת הדבר האסור ההוא. הוא אשר ציותה התורה: "לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יָמִין וְשְׂמָאל".¹ עד כאן מדברי הר"ן. וראה הרחבה נפלאה בזה בשער ההלכה בסוף הלכות תערובות.

כמה גדול כוחם של חכמי ישראל, לשנות תכונתם של המאכלים - מרע לטוב, ומטוב לרע, מתוקפו של אותו "ייפוי כח" שנתנה להם התורה, להכריע לכאן או לכאן!

וכתב המהר"ל (תפארת ישראל פ"ח), שאין התורה ספר רפואות, ולא נאסרו מאכלות אסורות משום שהם בעצמותם מטמטמים את הלב, אלא רק משום שנאסרו באכילה - לכן פוגמים הם בנפש, וחז"ל דקדקו בלשונם ואמרו: "עבירה מטמטמת ליבו של אדם".

ומסופר על הגאון החסיד רבי אליהו יוסף ריבלין מפלוצק [לפני כ-200 שנה], שחלה בחולי קשה, עד שהרופאים אמרו נואש לחייו, וקבעו שאין תרופה לחוליו. והנה אילו אירע חולי כזה בבהמה, לדעת מרן הבית יוסף הבהמה כשרה, אבל לדעת הרמ"א הבהמה טריפה [טריפה היא בהמה שאינה יכולה לחיות עוד 12 חודשים]. ואמר רבי אליהו, מצאתי לי תקנה מן התורה, אסע לארץ ישראל שמרן הבית יוסף הוא המרא דאתרא, ששם פשוט והתקבלו הוראותיו, ואם כן הלכה כמותו שם שחולי זה אינו טריפה, ואחיה. וכן עשה, והעתיקו הוא ובני ביתו את מקום מגוריהם לארץ ישראל, וחי שם לאחר יותר מעשרים שנה! (עין יצחק ז')

⇐ השפעה על הילדים ⇒

לשמור על הילדים מכל נגע

הרמב"ן כתב, שמלבד שהמאכלים האסורים משפיעים על האדם עצמו, הריהם משפיעים אף על הבנים שיולדו לו. ואלו דבריו: הסמיך ה' בתורתו הקדושה שלוש פרשיות אלו: תחילה פרשת מאכלות אסורות, ולאחריה פרשת "אֲשֶׁה כִּי תִזְרְעֶי וְיִלְדָה זָכָר", ולאחריה פרשת נגעים. להודיע שאם יבדל אדם מן המאכלות הרעים, יולדו לו בנים הגונים קדושים וטהורים, ואם לאו הרי נגעים מתחדשים עליהם מצד אותן מאכלות האסורות והמשוקצות שאכל ונטבעו בגופו ובגופם. ה' יצילנו. (אגרת הקודש לרמב"ן

פרק ד)

בזמנו של רבי אלימלך מליז'נסק, פרצה בעיר ירוסלב מחלה קשה בקרב ילדים רכים. המגיפה התפשטה בכל רחבי העיר ולא חדלה. החליטו פרנסי הקהילה לפנות אל הצדיק רבי אלימלך, לשטוח בפניו את צרתם ולבקש ממנו עצה ותושיה.

השיב להם רבי אלימלך: מי אנוכי כי שלחתם אלי, האם נביא או בן נביא אני, שאדע את סיבת החולי? אולם בכל זאת אני מייעץ לכם מהיום והלאה להשגיח היטב על השוחטים בעירכם.

הזדרזו יהודי ירוסלב למלא את מצות הצדיק, ומינו תלמיד חכם ירא שמים לפקוח עין ולהשגיח על המתרחש בבית המטבחים. סבב המשגיח בבית המטבחים, ובאחד הימים הגיע לאוזניו משפט שאמר שוחט ותיק לשוחט צעיר: "האינך יודע עדיין, כי אנשי העיר עוקבים אחר מעשינו? ובכן תיזהר מאוד ואל תעז לנהוג כפי שנהגנו עד כה".

מילים ספורות אלו הוכיחו לבני העיר, כי ברוח קודשו הצליח הצדיק רבי אלימלך לעמוד על המתרחש בעירם. השוחטים פוטרו מיד ממשרותיהם, והמחלה פסקה להשתולל.

להיזהר על מאכלי הילדים

חז"ל הזהירונו לשמור על מאכליהם של הילדים הקטנים שיהיו כשרים וטהורים, כדי שישפיעו עליהם לטובה.

פסק השולחן ערוך, שחלב של אשה נכריה, אף על פי שהוא כשר מן הדין, בכל זאת יש להימנע מלתת אותו לתינוק, כי זה מוליד בו טבע רע. (ויררה דעה סימן פא סעיף ז)

כתב החיד"א: "וצריכים אביו ואימו להפריש התינוק ממאכלים אסורים, שזה גורם שיצא לתרבות רעה, ומשום הכי מאבות יצאו תולדות הבנים עזי פנים ואין יראת ה' על פניהם". (מחזיק ברכה)

סיפר אברך, אשר הגיע לביתו של רבנו ה"בבא מאיר" זצ"ל להתברך מפיו, וזכה לחזות במשהו מהנהגותיו בקודש עם ילדיו. כאשר הגיע האברך לבית הרב, מצא את בני הבית כשהם טרודים בחיפושים אחר הילד הקט בן שלוש - בן זקוניו של רבנו, שנקרא בשם "ישועה ורחמים", ה' ישמרהו ויחיהו, אשר נעלם מן הבית. עמד האברך מן הצד והמתין שיסתיימו החיפושים במציאת הילד בריא ושלם. ואכן, לאחר זמן מה הובא הילד, ששהה בבית חברו מבלי שהוריו ידעו על כך. כעת, נכונה לאורח הזדמנות לחזות בנתיב חינוך זך ובהיר -

"ישועה ורחמים!" פתח רבנו בקול אבהי, "כמה דאגתי לך... הלכת בלי לומר לי היכן אתה נמצא, ולא ידענו מה קרה לך"... אך מיד הוסיף ושאל: "אכלת משהו אצל החבר?" לאחר שהילד השיב בחיוב וסיפר שאכל סוכריה, שאל אותו רבנו ברחימאיות: "והסוכריה היתה כשרה?"... לא זו שחסך מן הילד נזיפה כעוסה בשעה שהוא נבדק מההמולה סביבו, אלא שטרח להראות לו מה חשוב לאביו, ולפי הסדר.

בפנותו לאחר מכן אל האברך הנפעם ובהזמינו אותו להיכנס אל הבית פנימה, הפטיר רבנו: "צריכים להשגיח על הילדים..." (אביר יעקב עמוד 444).

זהירות יתירה לאשה מעוברת ממאכלים אסורים

עוד מעת שהעובר במעי אימו, יש לשמור עליו מפני השפעתם המזיקה של המאכלים האסורים! כתב הרב פרי העץ הגן: האשה בזמן עיבורה צריכה לשמור עצמה הרבה מכל המאכלים הגורמים להוליד טבעים רעים בפרי בטנה, כי כל אוכל אשר אוכלת האשה פועל הרבה בוולד. ואם חלילה תאכל האשה דברים טמאים, דבר זה יגרום לטמטום העובר, ויהיה פגום בשכלו".

מסופר בגמרא (מסכת יומא פב ע"ב) על אשה מעוברת שהריחה ביום הכיפורים ריח מאכל ערב והתאוותה לאוכלו. הלכו לשאול את רבי יהודה הנשיא, אמר להם: לכו ולחשו באוזניה שיום כיפור היום. הלכו ולחשו לה ופסקה תאוותה לאכילה, ונולד ממנה האמורא הגדול מחכמי הגמרא רבי יוחנן. וקראו עליו את הפסוק (ירמיה א ה): "בְּטָרִם אֶצְרֶךָ בְּטֶן וְדַעַתֶּיךָ, וּבְטָרִם תֵּצֵא מִרְחֶם הַקֶּדֶשׁ שְׂתִיךְ". ועוד מעשה במעוברת אחרת שהריחה ריח מאכל ביום הכיפורים, ולחשו לה באוזנה ולא פסקה תאוותה. ונולד ממנה שבתאי אוצר פירות [שהיה אוצר את התבואה ומוציאה לאחר זמן רב כשכבר אינה מצויה כל כך, כדי להפקיע את המחירים]. וקראו עליו את הפסוק (תהלים נח ד): "זֵרוּ רְשָׁעִים מִרְחֶם, תָּעוּ מִבֶּטֶן דְּבָרֵי קָזָב".

ועוד מסופר, על אלישע בן אבויה, שהיה גדול מאוד בתורה, הגיע להשגות גבוהות ביותר, והיה רבו של רבי מאיר בעל הנס. אולם בסופו של דבר יצא לתרבות רעה, התפקד ונטש לגמרי את דרך התורה, וחז"ל כינוהו: "אלישע אחר". אחת הסיבות לכך, אמרו חז"ל בתלמוד ירושלמי (תניינא טו ע"א): כשהיתה אימו מעוברת ממנו, עברה לפני עבודה זרה והריחה מאותו המין ואכלה, והיה אותו המין מפעפע בה כארס של נחש.

אם כן הנטיות הנפשיות והרוחניות של הוולד באות לו בהיותו במעי אימו. לכן צריכה האשה להקפיד להישמר ממאכלים אסורים בפרט בימי עיבורה, כדי להקנות לוולד נפש טהורה ויפה. (ויאמר אברהם ח"ב שט)

⇐ תועלת בריאותית ⇒

התורה – חיינו

האם שמירת הכשרות מועילה אף לבריאות הגוף? אומר האברבנאל (סוף פרשת שמיני): איסור המאכלים שאסרה התורה, כבר חשבו רבים מן המפרשים שהוא מפני בריאות הגוף ורפואתו, וחלילה לי מלהאמין בו, לפי שאם הדבר כן, היה ספר תורת האלוקים במדרגת ספר קטן מספרי הרפואה. וגם עינינו הרואות כי האומות האוכלות בשר חזיר, השקץ והעכבר ושאר בעלי חיים טמאים, כולן הן חזקות. אולם התורה האלוקית באה

לדאוג לבריאות הנפש ולרפא תחלואיה, ולכן אסרה את המאכלים, לפי שהם מתעבים ומשקצים את הנפש הטהורה.

אכן התורה איננה ספר רפואה, אלא הרבה הרבה מעבר לכך. הלכות כשרות אינן אלו הנחיות לתזונה בריאה. אך יחד עם זאת, בהיות שהתורה ניתנה מאת בורא עולם, בודאי ובודאי שכל חוקיה ומצוותיה מביאים לאדם תועלת שלימה, בכל ענייניו. וכמו שכותב הרלב"ג (משלי ג יד): "דרכיה דרכי נועם, וכל נתיבותיה שלום" - **הנה דרכי התורה הם דרכים שינעמו וימתקו מאד לאדם**, כי לא העמיסה על האדם שום מעמס יקשה לו, אבל כל מה שבה מן המצוות והאזהרות, הם דברים ערבים ורצויים בעצמותם... וכל נתיבות התורה הם שלום לגוף ולנפש, כמו שהתבאר מדברינו בדברי התורה, כי כולם יישירו אל **בריאות הגוף ובריאות הנפש**.

אוכל יהודי – בריא יותר

להלן נביא מעט מן התועלת שהתגלתה באכילת מזון כשר - אף לבריאות הגוף.

איסור בשר בחלב. ידוע כי תהליך העיכול של הבשר הוא ארוך ואיטי ומצריך מן הקיבה להפריש חומצה רבה. אכילת מאכלים חלביים מיד אחרי גורמת לחלב להחמיץ, והתוצאה עלולה להיות דלקות וזיהומים במערכת העיכול.

מצות השחיטה ואיסור אכילת דם. כידוע, דם בעלי חיים הוא מקור גידול ורבייה לחיידקים. אכילת דם חושפת את האדם לסכנת זיהום והרעלה. בבהמות שמומתות כמצות התורה על ידי שחיטה [ולא בירייה כבאומות עולם], רוב הדם יוצא מיד, ואינו מאפשר לחיידקים להתרבות בבשר במהירות. וכמו כן ההלכה מחייבת לאחר מכן הפליט את כל הדם הבלוע בבשר באופן יסודי על ידי תהליך של מליחה והדחה.

איסור אכילת תולעים וחרקים. י. רוט, טכנולוג המזון של מינהל שירות המזון המחוזי בלשכת הבריאות בבאר שבע, פרסם בכתב העת 'בריאות הציבור' מאמר מקיף ובו מידע רב על המחלות שגורמים חרקים המצויים במזון. הוא מונה לא פחות מתשעה סוגי מחלות הנגרמות על ידי השרצים, חלקי כנפיהם, הפרשות, נשלים [עור ישן שהחרק מסיר מעצמו בגדילתו], ביצי חרקים, קורים, שערות ושאר חלקי גופם. [וכבר אמרו חז"ל (מסכת שבת קמה ע"ב): עובדי כוכבים מזוהמים, מפני שאוכלים שקצים ורמשים. ועוד אמרו (מסכת עבודה זרה לא ע"ב): שכיון שהם אוכלים שקצים ורמשים, גופם קשה וחבול, ולא עדין כעם ישראל].

בחוברת 'איתנים' (אדר תש"ם 1980) הובאו מחקרים, בהם גילו, כי **בשר החזיר** מכיל לפחות ארבעה מרכיבים העלולים להגביר את מחלת הסרטן ב"מ. **הארנבת והשפן**, עלולים לגרום למחלה קשה הנקראת טולרמיה. ואף בנגיעה בהם סתם, יכולים להדבק במחלה זו. **הכלבים והחתולים** נושאים חיידקים הגורמים למחלת דלנדריס. **בדגים טמאים** נמצא רעל הגורם למחלות במערכת העיכול. **השרצים והעכבר** גורמים למחלת המגיפה

השחורה. התוכי עלול לדבק במחלה שיש בה סימנים של דלקת ראות וטיפוס גם יחד. ה' יצילנו.

סיפר הרב ויא שליט"א: בהיותי במקסיקו סיטי, לאחר הרצאה בנושא כשרות המזון והשפעתו על האדם, ניגש אלי אחד המשתתפים עם סיפור אישי: הלה סיפר שמספר שנים לפני כן, חלתה אשתו מאוד, ובבדיקות גילו את הטפיל ציסטיסרכוס במוחה [התולעת הזו פוגעת במוח וגורמת למוות]. מיד ניתוחו ובחסדי ה' הצליחו להציל את חייה. כאשר החלימה, באו להיפרד מהרופא המנתח הגוי. תוך כדי שיחה שאל אותם: האם שמעתם פעם על העם היהודי? הם השיבו: אנחנו יהודים, והרופא תמה: איך יתכן, הרי המחלה הזו באה מבשר חזיר, והיהודים אינם אוכלים בשר חזיר?! הם הרכינו את ראשם בבושה וענו ברפיון שפתיים שהם אינם מקפידים על כך. "ומאז", סיים היהודי לספר, "אנו מקפידים לאכול רק מזון כשר". (בדיקת המזון כהלכה)

וכבר אמרו חז"ל: "עשרה קבין נגעים ירדו לעולם, תשעה נטלו החזירים!". (מסכת קידושין מט ע"ב)

האמריקאים מחפשים 'כושר פוד'!

מעניין לציין את המגמה המסתמנת בעולם, לצריכת מזון כשר, אף על ידי לא יהודים:

מן העיתונות, אבי גנאור, ניו יורק: "פעם, בעבר הלא רחוק, כשדיברו בארצות הברית על מוצרים בעלי תווית 'כשר' או 'כושר פוד', כפי שמכנים זאת האמריקאים, היה מדובר בעיקר על בלינצ'ס, כבד קצוץ, קניידלך, גפילטע פיש ומוצרי מזון לחג הפסח. היום, לעומת זאת, ניתן למצוא בארצות הברית ובעיקר בניו יורק - את חותמת הכשרות על מוצרי מזון רבים ומגוונים. בין היתר, על מוצרי הפסטה של חברת הענק "רוניזיני", על ה"טאקו" המקסיקאני ואפילו על חפיסות של ירקות סינים בהקפאה.

החברות הללו מוכנות לשלם שכר גבוה במיוחד למשגיחי הכשרות היהודים, כדי שאלה יעניקו למוצריהם חותמת כשרות. וכל זאת מדוע? התשובה לכך היא שצרכן המזון האמריקאי, המקפיד בשנים האחרונות על בריאותו ותזונתו, נוטה להאמין שחותמת ה'כשר' על ארזית המזון, מבטיחה איכות גבוהה מהממוצע, ורמת פיקוח על תהליכי הייצור הגבוהה מהמקובל בשוק המזון הרגיל. מסיבה זו מוכנות החברות לייצור המזון לשלם שכר גבוה למשגיחי הכשרות היהודיים, ואפילו לממן עבורם נסיעות ארוכות לחוץ לארץ כדי שיוכלו להשגיח מקרוב על כל המתקנים ותהליכי ייצור המזון - במידה ואלה מתבצעים מחוץ לגבולותיה של ארצות הברית. "משתלם לנו להוציא מדי פעם כמה אלפי דולר עבור הנסיעות של המשגיח שלנו", סיפר בעל חברת מזון אמריקאית בכתבה לניו יורק פוסט, "שכן חותמת הכשרות על המוצר משלמת את עצמה מהר מאוד, ועוד מותירה רווח".

מן העיתון האמריקאי "ניוזוויק": "בסתיו האחרון, כאשר הביקוש לבירה תוצרת חברת

"קורס" באזור ניו יורק גבר בשיעור של 15%, ובשיעור של 38% באזור פילדלפיה, לא היה צורך למנהלי החברה לשאול מדוע. התשובה מודפסת היתה על תווית הבקבוק בצורת OU, סמל הכשרות של איגוד הרבנים האורתודוקסים. ראשי החברה סבורים שהאישור מעניק להם עדיפות חשובה - הן לגבי 1.5 מיליון היהודים בארצות הברית המקפידים על כשרות, ברמה זו או אחרת, והן לגבי כל אלה הדורשים מזון בריא יותר. "תמיד שבנו וטענו שמוצרינו הם על טהרת האיכות ונקיים מכל רבב", אמר דובר החברה דוק שוק, "ותווית הכשרות מוכיחה שכדברינו כן הוא".

מן העיתונות, אהרון שמיר, ניו יורק: "עופות כשרים העוברים את תהליך ההכנה לפי המסורת היהודית, עולים בטיבם על עופות המעובדים בתהליך הרגיל - קובע מחקר שנערך לא מכבר על ידי המחלקה למדעי המזון באוניברסיטת פנסילבניה. המחקר העלה, כי העופות הכשרים שנבדקו הצטיינו בספירת חיידקים נמוכה יותר, והם החזיקו מעמד זמן רב יותר על מדפי האטליזים. מידת התרככותם היתה זהה עם זו של העופות האחרים, אולם צוותי הטעימה מטעם איגודי הצרכנים קבעו בכל הניסויים כי טעמו של העוף הכשר טוב יותר". (הכשרות טהרת הנפש עמוד 39)

אז הנה לנו עוד חיזוק להכרה וההבנה כי כל חוקי התורה ניתנו "לטוב לנו" כל הימים, לעולם הזה ולעולם הבא.

⇐ שכר ועונש לעולם הבא ⇒

השפעתן של פעולות קטנות

"הרי אני מאמין באמונה שלמה בשלושה עשר עיקרים של התורה הקדושה... ושהתורה נתונה מן השמים, ושלא תשתנה בשום זמן חס ושלוש... ושהקב"ה מעניש לרשעים ומשלים שכר לצדיקים" (וי"ג עיקרים לרמב"ם).

אחד מעיקרי היהדות, להאמין בשכר ועונש שהקב"ה נותן בעולם הבא לכל אדם כפי מעשיו. בדברי רבותינו אנו מוצאים התייחסות מיוחדת לעניין שכר ועונש על מאכלים אסורים.

שנו חכמים: "והתקדשתם והייתם קדושים", אדם מקדש עצמו מעט, מקדשים אותו הרבה. מקדש עצמו מלמטה, מקדשים אותו מלמעלה. מקדש עצמו בעולם הזה, מקדשים אותו לעולם הבא. וכן אמרו: אדם מטמא עצמו מעט, מטמאים אותו הרבה. מטמא עצמו מלמטה, מטמאים אותו מלמעלה. מטמא עצמו בעולם הזה, מטמאים אותו לעולם הבא". (מסכת יומא לט ע"א)

אדם מקדש עצמו מעט, בעולם הזה - שם לב לאוכל שהוא מכניס לפיו, נזהר ממאכלים אסורים. פעולות פשוטות ויומיומיות, אבל התוצאה כבירה ומרחיקת לכת - מקדשים אותו הרבה, זוכה להיות קדוש, והקדושה הזו מלווה אותו לנצח נצחים בעולם הבא.

ולעומת זאת, חלילה, להיפך. אדם מטמא עצמו מעט - נכנס רגע אחד למסעדה מפוקפקת וטועם משהו, מכניס רגע אחד לפיו פרי ללא בדיקה מתולעים כהלכה. פעולות קטנות של חוסר מחשבה או חוסר איפוק, מטמא עצמו מעט - ומטמאים אותו הרבה. איזה קלקול בנפש. איזו השחתה לנצח נצחים. ה' יצילנו.

מסביר המהר"ל, כי "מטמאים אותו הרבה" אין הכוונה שמטמאים אותו יותר ממה שהוא טימא את עצמו ומרבים ומוסיפים על טומאתו. לא כן, אלא שטומאה מועטת כאן - היא טומאה מרובה למעלה. מעשה שנתפס כשולי וקטן כאן, הוא מעשה עוצמתי ובעל השפעה גדולה למעלה. כי לפי זוהר קדושת העליונים - כל פגם טומאה מלמטה מתגדל ומתרחב באספקלריה הקדושה מלמעלה.

מטנף את עצמו

המשיל החפץ חיים משל, לחתן ששושביניו הוליקוהו בשמחה לחופה, בכבוד ובהדר. והנה לפתע באמצע הדרך, באה לקראתם חבורה של אנשים ריקים ופוחזים, והתחילו להשליך על החתן רפש ובוץ. לא הספיקו השושבינים להניאם ממעשיהם, וכבר היה החתן מרופש כולו. צעקו וגערו בחבורה על מעשיהם הנלוזים, צחקו הללו ואמרו: מה אתם מדברים? החתן הזה הוא אחד 'משלנו', אתמול הלך והתרועע עימנו, ובמו ידיו אסף עימנו טיט ורפש.

והנמשל: כך בדיוק ייראה האדם לעולם הבא, כאשר יופיע שם וילבישוהו בבגדים צואים ומטונפים [זהו בדרך משל והשאלה, והכוונה לכלימה וקלון ובושה רוחניים שהוא יהיה שרוי בהם], ולא יוכל לטעון מדוע מבזים אותו כך, שכן יאמרו לו שהוא עצמו הכין לעצמו בגדים אלו במעשיו הרעים. הוא עצמו לכלך את עצמו בטיט וברפש העוונות שעשה בעולם הזה. (משלי החפץ חיים)

אומר הזוהר הקדוש (ויקרא מא ב, בתרגום): רבי יוסי פתח ואמר, כתוב (קהלת ו ז): "כֹּל עֵמֶל הָאָדָם לְפִיָּהוּ". פסוק זה מדבר על השעה שדנים את האדם בעולם הבא. שעיקר הדין והסבל שם הוא "לפיהו", בעוון הפה, שלא שמרו מלאכול דברים אסורים, וטימא נפשו, ולא דיבק עצמו בסיטרא דחיי [צד החיים] אלא בסיטרא דשמאל. רבי יצחק אמר: כל מי שנטמא במאכלות אסורות, כאילו עובד עבודה זרה, שהיא תועבת ה'. וכתוב: "לא תאכל כל תועבה" [בשני האיסורים הזוכר תועבה, בעבודה זרה ובמאכלות אסורות], כשם שהעובד לעבודה זרה יוצא מצד החיים, יוצא מרשות הקדושה, ונכנס ברשות האחרת, כך מי שנטמא ומסתאב באותם מאכלים, יוצא מן הסיטרא דחיי [צד החיים] ויוצא מרשות הקדושה, ונכנס ברשות האחרת. ה' יצילנו.

איזהו חכם? הרואה את הנולד!

כה דבריו הטהורים של החפץ חיים זצ"ל, בעניין עונש האוכל מאכלים אסורים:

"...היוצא מדברינו, שמכל עבירה ועבירה שאדם עושה, נברא כח המשחית שיענישהו

אחרי כן, כמו שכתוב (ירמיה ב יט): "תִּיֶסְרֶךְ רְעֵתְךָ, וּמִשְׁבוֹתֶיךָ תִּזְכָּחֶךָ", והיינו שהרעה עצמה היא המייסרת אותו, וכמו שאמרו חז"ל: "כל העובר עבירה אחת בעולם הזה, מלפפתו ומוליכתו ליום הדין". ומה שדייקו ואמרו "עבירה אחת" להורות לנו שאפילו יש לו רק עבירה אחת שעשה בחייו ולא עשה תשובה, מכל מקום היא נדבקת בו ואינה נפרדת ממנו עד שמוליכתו למקום הדין, וכל שכן אם יש לו כמה וכמה עוונות, בודאי כולם הם המקיפים אותו ומוליכים אותו לבית המשפט.

ועתה נבוא לענייננו - האיש שהרגיל נפשו למאכלות האסורות, כמה מאות ואלפי איסורים עבר על ידי זה, ומכל עבירה נברא משחית אחד שממתין רק עד שימוט רגליו ואחרי כן יקבל העונש על ידו. אם כן כמה מלאכי חבלה לבושים שחורים ומתעטפים שחורים יהיו רצים אחריו ומלפפים אותו להוליכו לגיהנם מקום החושך והמר, שם ישפטו אותו. מי יוכל לשער את גודל היסורין והצרות שיסבול אפילו על עבירה אחת. ועל אחת כמה וכמה אלפי עבירות שעבר בימי חייו על ידי המאכלות האסורות. ואז **ינהם באחריתו ויתמה על נפשו: איה היה שכלי? איך שנאתי תמיד המוסר שהיו מייסרים אותי בני עמי?** [וכמו שכתוב (משלי ה יא): "יְנַהֲמֶת בְּאַחֲרֵיתֶךָ בְּכָלוֹת בְּשַׂרְךָ וּשְׂאֲרֶךָ, וְאַמְרֶתָּ אֵיךְ שָׁנְאַתִּי מוֹסְרִי? רוצה לומר: זכור את בוראיך! הלוא תצטרך לבוא אליו לסוף ימך! ואיך תשא פניך אליו?] ולא עוד, אלא שהעזתי פנים כמה פעמים נגד המוכיחים אותי, וחירפתים וגידפתים, וחשבתי שהם שוטים ואני הוא החכם והמשכיל. עתה ראה חכמתך והשכלתך, שחפרת בור עמוק לנפשך. ויתודה בעצמו אז על עוונותיו. וגם מצדיק עליו את הדין, בראותו את גודל הקלקולים שפעל למעלה בעולמות הקדושים, וגם ריבוי הקליפות והחיצונים שנתרבו ונתגדלו על ידו. אבל מה יועיל לו אז? כי אין תשובה אלא **מחיים, כידוע! כמה צריך להיזהר ממאכלות אסורות!**" עד כאן לשונו הטהורה. (נדחי ישראל)

שכר טוב

אמרו חז"ל (מסכת סוטה יא א): "ולעולם, מידה טובה מרובה ממידת פורענות!", דהיינו ששכר המצוות איננו ניתן באותו יחס כמו עונש העבירות, אלא הרבה הרבה מעבר לכך.

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ח סעיף ו): הטובה הגדולה שתהיה בה הנפש בעולם הבא, אין שום דרך בעולם הזה להשיגה ולידע אותה. שאין אנו יודעים בעולם הזה אלא טובת הגוף, ולה אנו מתאווים, אבל אותה הטובה [בעולם הבא], גדולה עד מאד... ואין לה ערך ודמיון [לא ניתן לצייר אותה במחשבתנו, כי אנחנו חומרניים ומושגיני חומרניים]. הוא שאמר דוד (תהלים לא כ): "מֶה רַב טוֹבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירְאֶיךָ".

אומר המדרש (ילקוט"ש ויקרא רמז תקל"ו): "זאת החיה אשר תאכלו..." - תפס הקב"ה כל מין ומין והראה לו למשה, ואמר לו: זה אכול וזה לא תאכל... אמר לו הקב"ה: הזהר את ישראל שלא יאכלו דברים רעים, שלא יטעך יצרך לומר דברים טובים אשר הקב"ה: כל מה שאסרתי לך, התרתי לך כנגדו. אסרתי לך החזיר - התרתי לך לשון דג שיבוטא שדומה לחזיר. אסרתי לך חלב בבהמה - התרתי לך בחיה. אסרתי גיד הנשה בבהמה

- התרתי בעוף. אסר הדם בעוף - התיר בדג. וכל כך למה: ליתן שכר טוב לישראל שמשמרים את התורה!

[ובהקשר לכך, מסופר בגמרא (חולין קט ע"ב): אשתו של רב נחמן ששמה "ילתא", פנתה אליו ואמרה: הלוא כל מה שאסר לנו הקב"ה, התיר לנו דבר אחר כנגדו. אסר לנו דם - התיר לנו כבד [שכולו דם וטעם דם לו], אסר חֶלֶב בהמה - התיר חֶלֶב חיה, אסר חזיר - התיר מוח של דג שיבוטא [שיש בו טעם חזיר], ועוד. אם כן רוצה אני לטעום טעם של בשר וחלב! אמר רב נחמן למשרתים: תשפדו לה שיפוד של כחל! - עטיני הבהמה, שיש בהם טעם של בשר וחלב.]

רבי חייא בר אבא אמר: בנוהג שבעולם, פועל העובד אצל בעל הבית, על ידי שמנבל את עצמו, נותן לו שכרו [כלומר בעבור שעוסק בעבודות קשות ומייגעות ומלוכלכות, משלם לו על כך], אבל הקב"ה אינו כן, אלא מזהיר את ישראל ואומר להם: אל תנבלו את עצמכם בדבר רע, ואני נותן לכם שכרכם, כמו שנאמר: "אַל תִּשְׁקְצוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם..."

כִּי אֲנִי ה'", נאמן לשלם שכר. (מדרש רבה נשא פרשה י סימן א)

על מעלת הנזהר ממאכלים אסורים כתב החפץ חיים (נדחי ישראל פרק כט): "על ידי השמירה ממאכלות אסורות, ממשיך על עצמו קדושה מלמעלה... וגם עבור כל עת שנזדמן לידו דבר איסור ומונע עצמו מלעשות האיסור, מחשיבים לו מן השמים כאילו עשה מצוה מן התורה בפועל ממש, וכמו שאמרו חז"ל: "ישב אדם ולא עבר עבירה, נותנים לו שכר כאילו עשה מצוה". גם עבור התגברותו על יצרו בעת שרואה את האיסור ורעב ומתאוה לו, וכובש את יצרו מחמת רצון הבורא יתברך שמו - נקרא גיבור, כי זו היא הגבורה האמיתית, כמו שאמרו בפרקי אבות: "איזהו גיבור? הכובש את יצרו". ועתיד להיות אור הקב"ה עטרה בראשו לעתיד לבוא... גם זוכה עבור זה להיראות בין חבורה של צדיקים לעתיד לבוא, כשיעשה להם הקב"ה הסעודה הגדולה בגן עדן, כמובא במדרש (ויקרא רבה שמיני): "אריסטון [סעודה גדולה] עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות לעבדיו הצדיקים לעתיד לבוא, וכל מי שלא אכל נבילות ומאכלות אסורות בעולם הזה, זוכה לראותו". גם זוכה עבור השמירה ממאכלות אסורות לחיי הנצח בעולם הנצח, כמו שהאריך בזה הזוהר הקדוש פרשת שמיני. הנך רואה מכל זה את גודל השכר שיש לאדם עבור זה, על כן מה מאוד צריך הישראלי להתחזק תמיד שלא להתגאל במאכלות האסורות לו, ועבור זה יהיה ה' איתו ויתרומם קרנו למעלה בעולם הזה ובעולם הבא."

☞ היסטוריה של מסירות - לשמירת הכשרות ☞

לאורך הדורות

בכל הדורות הקפידו יהודים לשמור על כשרות מזונם, לבל יכנס לפיהם כל מאכל איסור. גם במצבים קשים, בגלויות בין הגויים, כשהשגת מאכלים כשרים היתה משימה קשה ביותר, יהודים לא התפשרו על מזון כשר.

כבר בתקופת התנ"ך אנו מוצאים את דניאל, חנניה מישאל ועזריה, אשר גדלו מנערוותם בארמונו של נבוכדנצר, ובמאמצים רבים הצליחו לשמור על מזונם שיהיה בתכלית הכשרות, וכנזכר לעיל. אף אסתר אשר נבחרה למלכה בממלכת פרס, האימפריה העולמית, לא רמו עיניה ולא גבה ליבה ולא נטתה כהוא זה משמירת התורה והמצוות. היא נמנעה לחלוטין מכל מאכל טרף, ובטענה שהיא צמחונית, הסתפקה באכילת קטניות ופירות וירקות.

להיות יהודי גאה!

השמירה הקפדנית על הלכות הכשרות - מהווה מוטיב חזק מאוד בשמירת הייחודיות של עם ישראל, והיבדלותו כ"עם ה'", וכפי שאומרת התורה (ויקרא כ כד-כו): "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים. וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לְטִמְאָה, וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא לְטָהוֹר, וְלֹא תִשְׁקְצוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבְעוֹף וּבְכָל אֲשֶׁר תִּרְמַשׁ הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטִמְאָה. וְהִיִּיתֶם לִי קְדוֹשִׁים, כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה', וְאַבְדַּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי".

במשך הדורות היו יהודים שחשבו, כי אודות להבדלה זו - ירדה עלינו חמת העמים. חשבו כי היבדלותנו והתרחקותנו היא הגורמת לגילויי שנאה ואנטישמיות. סברו, כי אם ננסה לטשטש את ההבדלה הזאת - ייטב לנו. והנה ההיסטוריה הוכיחה דווקא את ההיפך!

וזה שאמרו חז"ל (ותרת כהנים פרשת קדושים): "וְאַבְדַּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי" - אם מובדלים אתם מן העמים, הרי אתם לשמי, ואם לאו - הרי אתם של נבוכדנצר מלך בבל וחבריו. דהיינו שכאשר עם ישראל שומרים על זהותם היהודית, הרי הם עמו ונחלתו של הקב"ה. אבל אם עם ישראל אינו שומר על זהותו היהודית, ומתחיל להתבולל בגויים וללכת בדרכיהם, אזי הקב"ה מוסר אותם חלילה ביד הגויים, שהם ילמדו אותם להכיר את הזהות היהודית שלהם.

כיוצא בזה אמר רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל: **אם עם ישראל אינם עושים "קידוש", אז באים אומות העולם ועושים "הבדלה"**. אם יהודים חושבים ש"ככל הגויים בית ישראל", ומנסים להיטמע בגויים ולחיות כמותם, אז באים הגויים ועושים בעצמם את "ההבדלה". והדבר הוכח באירופה, כשרוחות של השכלה נישבו וקראו ליהודים להיטמע בגויים ולהתערב בהם, ואז בא הצורך ימח שמו ועשה "הבדלה" ברורה וחדה, על ידי חוקי הגזע הנאציים. והוא שאומרת התורה (במדבר כג טו): "הֵן עִם לְבָדָד יִשְׁכְּנוּ, וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשְּׁבוּ", מתי "עם לבד ישכון" - בהשקט ובבטחה? כאשר "בגויים לא יתחשב"!

מספרים חז"ל: מעשה ברבי אבא שהיה חייט ברומי, ועבד בביתו של אחד מאצילי העיר. הלה כיבדו בבשר נבלה והיהודי סירב. איים עליו שיהרוג אותו אם לא יאכל, והיהודי בשלו: אתה רוצה להרוג אותי? הרוג. אני לא אוכל בשר כזה! לבסוף גילה לו

הרומי שרק לנסותו הוא ביקש, ואם היה אוכל מבשר הפיגול - אזי היה הורג אותו. **"אם יהודי - אז יהודי, אם רומאי - אז רומאי"**, סיכם המארח את פילוסופיית החיים שלו... (ירושלמי שביעית ד ב)

אומר החפץ חיים (נדחי ישראל פרק כח): אף שבעת שהוא מתרצה להתערב עם הגויים בכל ענייניהם, נראים כאוהבים אותו, הרי כל זה הוא רק בהתחלה, אבל בהמשך הזמן נסבב לו על ידם עצמם רעות רבות וצרות, כי הקב"ה מסלק את שמירתו ממנו בעבור זה. אבל האיש השומר את עצמו ממאכלות אסורות, אף בעת דחקו, נושא על עצמו הצלם אלוקים וניצול ממאורעות רעות".

כתב רבי מאיר שפירא זצ"ל: ואם בעל נפש אתה, בין תבין את אשר לפניך, את הרשום בכתב אמת, בספר תורת האלוקים... אם מובדלים אתם מן העמים, הרי אתם לשמי, אם היהודי מסדר את חייו כאשר ציוה עליו הבורא ב"ה, אם נבדל הוא מכל דבר טמא ואסור, אז מקנה הוא גופו וכל צבאיו לאל עליון קונה שמים וארץ; ואם לאו, **אם אינו שומר קדושת שולחנו, הריהו של נבוכדנצאר מלך בבל**, הוא האדיר והעריץ, אשר הגלה את ישראל בבלה, ושם קיבץ את בית יהודה והאכילם מפתבגו ויין משתיו.

(מאסף תורני ישרון עמ' קפב)

מות הקדושים של אלעזר הכהן

בספר יוסיפון מובא סיפור מסירות הנפש של אלעזר שר הכהנים, בתקופת החשמונאים, אשר לא אבה לטמא את נפשו בבשר הפיגול שהביאו לו היוונים.

כאשר גזר אנטיוכוס המלך היווני העריץ - גזירות שמד על עם ישראל, כדי להעביר אותם על דתם, הוא שלח את שוטריו שיאכפו את הגזירות ויענישו בעונשים קשים את העוברים עליהם. חמתם בערה בהם להשחית, כשראו עד כמה היהודים דבקים בדתם מתוך מסירות נפש. וכדי להחליש את התנגדותם, החליטו לתפוס את אלעזר זקן הכהנים, ולאצו לאכול בשר פיגול לעיני עם ועדה.

תפסו היוונים את אלעזר שר הכהנים, שהיה זקן ושבע ימים, והביאו אותו לפני פוליפוס פקיד המלך. פנה אליו פוליפוס ואמר לו: "אלעזר הכהן, הלוא איש חכם ונבון אתה! אל נא תעבור את מצות אדוננו המלך. עבוד לצלמו, ואכול מבשר זבח, ואז תחיה ולא תמות". ענה אלעזר הכהן: "חלילה לי להפר את מצות אלוקי, אל-חיים ומלך עולם, ולעשות את מצות אנטיוכוס אשר ימיו כצל עובר".

ראה פוליפוס כי לא יוכל לשכנע את אלעזר להישמע לו, והחליט לנקוט בצעד אחר. הוא פנה אליו בסתר ואמר לו: "יודע אתה שאני אוהב אותך ומכבד אותך כבר ימים רבים, מכיר אני אותך עוד מעת היותי משרתו של תלמי המלך. כאשר באת אליו עם חבריך לתרגם את התורה, נוכחתי לעמוד על גדולתך ומעלתך. ועכשיו מרחם אני עליך ועל שיבתך, ואין אני רוצה להרע לך. ולכן רוצה אני להציע לך הצעה אחרת: קח לך

חתיכת בשר כשרה משלך, ותאכל אותה בפני העם, באופן שיחשבו שאתה אוכל מבשר זבחן של צלם אנטיוכוס. אם תעשה כן אחמול עליך ולא אמית אותך".

אולם אלעזר הכהן לא הסכים אף לזאת. הוא פנה לפוליפוס ואמר: "שמע נא אותי, פוליפוס פקיד המלך אנטיוכוס! בן תשעים שנה אנוכי היום, וכל חיי דבקה נפשי ליראה את ה' אלוקי ישראל. ואיך אבוא היום לעשות רמיה ולהפר בריתו?! אם כה אעשה כדבריך, אחטיא את ישראל, ויאמרו היהודים: הנה אלעזר הכהן, בן תשעים שנה עזב את תורת אלוקיו והפר בריתו. ואם כן מה לנו חלק ונחלה בתורת ה'? ויפרו גם הם ברית ה' ויעזבו את תורתו, וילכו נפשותיהם לאבדון. לכן חלילה לי לטמא את טוהר שיבתי לגרום ליהודים רפיון ידיים באמונת ה'. אמותה הפעם את המוות הזה ואותיר אחרי גבורה ואומץ לעמי ולבחורי. אתם תמיתו אותי פה, ואלוקי ישראל יחיני שם בעולם הבא. והיהודים בראותם את מותי פה על ידכם - יאבו גם הם לעזוב את חייהם למען יקר תורת אלוקינו, ונהיה אני והם כולנו חיים!"

כשמוע פוליפוס דברים אלו, הפך ליבו לאכזר, וציוה לייסר את אלעזר הכהן ביסורים קשים. וכאשר היכו אותו ועינוהו ביסורים קשים בלי חמלה, נאנח אלעזר הכהן ואמר: "אלוקי! אתה ידעת כי יכולתי להציל את נפשי מן המוות הזה. אבל לא חפצתי כי אהבתיך. והנה הם יכוני מכות נמרצות אשר אין בי כח לשאת אותן. אבל בגלל גודל האהבה שבוערת בליבי אליך - מכות אלו חביבות עלי, ואסבלן בכח ובגבורה. ואתה למען רחמיך, רחם על עדת ישראל, והצילם מכל אויב ושונא". וככלותו לדבר ולהתפלל אל ה', עלתה נשמתו הטהורה השמימה, והותיר אחריו כח ואומץ וגבורה לבני עמו.

(ויספון פרק יח. חשמונאים ב ו)

הכל – לאדון הכל!

האם באמת האדם מחויב למסור את נפשו כדי להימנע מאכילת איסור? עד כמה צריך להתאמץ ולהקריב לשם כך?

ישנם בתורה שלושה איסורים, שהיהודי מצווה עליהם "יהרג ואל יעבור", כלומר, שחייב הוא להישמר מלעשותם אפילו במחיר חייו, והם: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. יתר האיסורים מותרים הם במקרה של פיקוח נפש. אבל כאשר ישנו מצב של "שמד", שמלכות הגויים מאלצת לעבור על התורה והמצוות, במטרה להעביר על הדת,

אזי מצווה היהודי למסור את נפשו אף על שאר האיסורים שבתורה. (עיין פרטי הדינים ברמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה, ושלחן ערוך יורה דעה הלכות עבודת כוכבים סימן קנז)

אף אכילת מאכלים אסורים, איננה בכלל "יהרג ואל יעבור", ומותרת היא במקום של פיקוח נפש. אבל היו מקרים רבים בהיסטוריה שגויים אילצו יהודים לאכול מאכלי טרפות אך ורק כדי להעבירם על דתם ואמונתם, כדוגמת הסיפור לעיל של אלעזר הכהן, או אז מסרו יהודים רבים את נפשם על כך ומתו מות קדושים. יקום ה' במהרה נקמת דם עבדיו השפוד!

אבל במקרה שאין פיקוח נפש - על היהודי להישמר ממאכל איסור בכל מחיר! כמו יתר איסורי התורה, שהיהודי חייב להישמר מהם אף אם יפסיד, למשל, את כל כספו. כמו שאומרת התורה (דברים ו' ה'): "וְאֶתְּבֹתָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ". אמרו חז"ל: בכל מאוּדך - בכל ממונדך, דהיינו שיהודי צריך לאהוב את ה' כל כך, עד שיהיה מוכן למסור ולהפסיד את כל ממונו, כדי שלא לעבור על מצוותיו.

כמובן וכמובן שיהודי ידחה בשתי ידיים כל טיול או נסיעה או טיסה, שאי אפשר להישמר בהם ממאכלים אסורים. וכמו כן לא יאות בשום פנים לקבל מקום עבודה שיש בו מכשול.

אות הצטיינות יהודית בצבא וילהלם

סיפר רבי שלום שבדרון זצ"ל: בהיותי בפעם הראשונה בביקור באירופה, נזדמן לי לנסוע ברכבת מאנטוורפן לאמסטרדם. אני ברכבת, ולפתע אני שומע דיבור בעברית. הטיתי מיד את אוזני, כי כולם מדברים בלגית, ונעם לי לשמוע פתאום קול הברה בעברית! התבוננתי מסביבי, ואני רואה שלא רחוק ממני יושב אדם, והוא מסתכל בי. היתה לו רעמת שיער גדולה, וכשהבחין שאני מסתכל בו - קם, התיישב לידי, ואמר שלום. כששמעתי את המילה "שלום" נכנסה שמחה בליבי.

הוא הסביר לי, שאיננו מדבר עברית טובה. אומנם כבר ביקר ב"פלשתינה", פעם או פעמיים, אבל השפה העברית אינה שגורה על פיו, ועל כן הוא דיבר אלי גרמנית. הוא סיפר לי בחטף שהוא צייר וכי יש לו גלריה של תמונות מעשי ידיו באמסטרדם, ושאיננו יהודי דתי, אבל הוא אוכל רק מאכל כשר.

אני אוכל כשר, הוא חוזר ואומר, לא מפני שאני יהודי דתי, אלא אינני יכול לאכול טריפות. הללו האוכלים טריפות, נותרים סוסים ואוכלים זוהמה ולכלוך, ונפשי נגעלת מזה. אתה הלוא יהודי דתי, נוסע לאמסטרדם, ולבטח יש לך כתובת של מקום כשר, ואני מבקשך לתת גם לי את הכתובת...

כמובן שנתתי לו את הכתובת, ואנחנו ממשיכים לשוחח על דא ועל הא. לפתע הוא מתחיל לספר לי: אני אומנם לא דתי, אבל אבי כן היה יהודי דתי. וכאן הוא מגולל בפני מעשה מופלא שכולו הוד והדר על מסירות נפש של יהודי שלא התגעל במאכלים אסורים, והקפיד רק על אוכל כשר, אף כאשר שירת כחייל בצבאו של וילהלם, הקיסר האחרון של גרמניה. וכך הוא סיפר לי באותה נסיעה:

אבי היה חייל, כאמור, והוא התעקש לאכול רק אוכל כשר. ולכן לא באו לפיו אלא לחם ומיני ירקות בלבד. המפקד שלו, שראה שהוא נעשה רזה ונחלש מיום ליום, התחיל להזהיר אותו ולאיים עליו, כי באם ימשיך לעמוד בעקשנותו ובסירובו - הוא ייענש. והוא באמת ספג עונש של מכות, אך גם אז לא חזר בו ועמד בעקשנותו, עד שיום אחד הכה אותו מפקדו בצורה אכזרית ביותר.

אבי המוכה והנכלם התיישב וכתב מכתב לקיסר וילהלם בכבודו ובעצמו: הנני חייל ומשרת בצבא הקיסר, והואיל ואני יהודי, הנני שומר על כללי כשרות לפי ההלכה היהודית, ולא די שלא נותנים לי אוכל כשר, אלא עוד מכים אותי מכות נמרצות ואכזריות בגלל סירובי לאכול מהאוכל הלא כשר.

עברו שבועיים ימים, והנה מכריזים במחנה הצבאי על מסדר שעומד להתקיים תוך זמן מועט. מיד אצים רצים החיילים עם כלי נשקם בידיהם, ממהירים להסתדר בשורות, לפי הסדר הצבאי המדוקדק. מגיע המפקד ומודיע, כי הגיע מכתב מהקיסר, שייקרא עוד מעט בפני כל החיילים. עתה קורא המפקד בשמו של אבי ופוקד עליו לפסוע קדימה שלוש פסיעות מתוך השורה שבה הוא נמצא, לעבר רחבת המסדר. לבו של אבי החל לרעוד ולהלום בחוזקה. טקס כזה, של קריאת חייל לפסוע שלושה צעדים קדימה, פירושו בדרך כלל הכרזה על עונש חמור. והוא הלוא יודע כי כתב מכתב לקיסר, ומי יודע אם לא עומדים להענישו על העזתו להתלונן בפניו.

אבי מיהר, כמובן, למלא אחר הפקודה, ופסע שלושה צעדים קדימה. ואז מודיע המפקד כי עומדים לקרוא את מכתב הקיסר, ולכבוד המעמד, כל החיילים מצטווים לעבור לעמידת דום ולדגל את נשקם - הכל לפי הטקס הצבאי המושלם. אבי עומד ורועד כולו, ובאותו רגע שולף המפקד את המכתב ומתחיל לקרוא: הואיל והחייל בעל מספר פלוני, שהוא יהודי, מתלונן כי לא נותנים לו אוכל כשר ומכים אותו - אני נותן בזאת פקודה שייספקו לו אוכל כשר! אם אין אוכל כזה מצוי במחנה - יש למצוא עברו אוכל כשר ממקום אחר, ואם לא יימצא מקום כזה - יש לתת לו את הכסף הדרוש כדי שיוכל להסתדר ולקנות לעצמו את האוכל הנצרך לו.

מובן מאליו, כי לאחר הטקס הזה גדל כבודו ויקרו של אבי בעיני כל קציני וחיילי הגדוד לאין שיעור.

את כל הסיפור הזה סיפר לי איש שיחי שישב לידי, ולא הבחין כלל בהקשר שיש בין סיפורו זה כעת, למה שביקש ממני לתת לו את הכתובת של מסעדה כשרה באמסטרדם. אבל אני הבנתי מיד כי במסירת נפשו של אביו לאכול כשר, זיכה את בנו, ונבלע בדמו טהרת נפש אביו לבלתי התגעל במאכלי טריפה. אף אם הוא לא כיוון כלל לשם מצוה, הרי שבשר הטריפה היה לו לגועל נפש ותיעוב כאילו היה זה דבר טבעי...! (שאג אבך ויגיד ח"א רטז)

בת הש"ך

מעשה שאירע לפני כ-370 שנה עם בתו של רבי שבתי כהן זצ"ל בעל ה"שפתי כהן" על השלחן ערוך, הידוע בכינוי: הש"ך.

הש"ך היה גר באוסטריה עם אשתו ובתו הקטנה בת ה-5. והנה פרצה מלחמה בין אוסטריה לצרפת, ובמהלכה כבשו החיילים הצרפתיים את עירו של הש"ך. הם עשו בעיר שמות, הרגו, שדדו ובזזו. באחד הימים פרצו החיילים לביתו של הש"ך, ואשתו

מרוב חרדה ובהלה נפטרה. נותר הש"ך לבדו עם בתו הקטנה, ונאלץ לברוח עימה מחוץ לעיר, אל היערות. רץ הש"ך, כשבתו על כתפיו, והנה באה לעומתו פלוגת חיילים. הוא נס וברח מפניהם בבהלה ופחד, ובמנוסתו נשמטה בתו מעל כתפיו ונפלה ארצה.

כאשר עברו חיילי האויב ומלכם בראשם, ראו את בת הרב הקטנה בוכה ומייללת, ביקש המלך מחייליו שיעלוה אל העגלה, הושיבוה והשקוה והשיבו את נפשה. הבת מצאה מאוד חן בעיני המלך בהיותה יפת תואר וטובת מראה, והמלך החליט לקחתה לארמונו ולגדלה כבת. אולם כאשר הגישו לפניה לאכול, סירבה הבת הקטנה בכל תוקף! היא התעקשה שאינה רוצה לאכול "אוכל של גויים". אמרו זאת למלך, והוא ביקש שיניחה לנפשה ויתנו לה לאכול מה שהיא רוצה ומבקשת.

כאשר חזר המלך לביתו, התחברה בת הרב עם בת המלך אשר היתה כגילה. הן גדלו יחד, כאילו היו אחיות, והמלך הרעיף עליה כל טוב מבלי לחשוך דבר. הלבישה בבגדי משי ורקמה, כמו שהלביש את בתו, והפקיד את שתיהן בידי אותה אומנת. הוא נתן הוראה לאומנת, שתדאג לה לאוכל כחפצה, מבלי להכריח אותה לאכול דבר.

אחרי מספר ימים, בהיות בת המלך ובת הרב ישנות יחד בחדר אחד, הקיצה פתאום בת הרב, והנה היא רואה נחש כרוך על צוארה של בת המלך. מיד קמה ממיטתה ורצה אל חדרו של המלך, דפקה על הדלת בחוזקה וצעקה שיבואו להציל את הבת. קם המלך בבהלה, וחיש רצו המשרתים אל מיטתה של הבת והצילוה מן הנחש. כשראה המלך איך בת הרב הצילה את ביתו ממייתה, הוסיף אהבה על אהבתו, וכיבדה והוקירה מאוד מאוד.

לאורך כל הזמן המשיכה בת הרב להיזהר שלא לטמא את עצמה בשום מאכל אסור. באחד הימים הביא המלך מורה לשתי הבנות, שילמדן חכמות ולשונות, ובאמת שתיהן עשו חיל בלימודיהן. יום אחד היו יושבות שתיהן לפני המורה, והמורה פנה אל בת הרב בקנטרנות: מדוע לא תאכלי ממאכלי המלך הטובים והמשובחים? וכי מה רע מצאת בהם? אין זו אלא עקשנות חסרת טעם! נעלבה הבת מאוד ובכתה בכי גדול.

לעת ערב, בישבם אל השולחן לאכול, סיפרה בת המלך לאביה איך המורה העליב את בת הרב ודיבר עימה דברים קשים, על שאינה אוכלת ממאכלי הארמון, ואיך בכתה בכי גדול. מיד שלח המלך אחר המורה והוכיחו על כך קשות, וציווהו לבל יוסיף עוד להציק לה על הדבר. כך הלכה וגדלה הידידות בין שתי הבנות, עד היותן כבנות שתיים עשרה.

באחד הלילות נפלה דליקה בארמון, ומרוב פחד הפילה בת הרב את עצמה מן החלון אשר פונה למדבר, ובבהלתה ברחה לכיוון המדבר באישון לילה ואפילה. בהיותה לבדה במדבר, תפסו אותה קבוצת שודדים, והחליטו להציעה למכירה אצל היהודים. אולם

השודדים דרשו מחיר מופרז של 500 דינרי זהב, ורב העיר אמר את ההלכה: "אין פודים את השבויים יותר על כדי דמיהם". היה בעיר עשיר אחד, אשר בנו החליט כי הוא יפדה את הנערה בעצמו, ואכן כך עשה. כעבור זמן מה אף נשא אותה לאשה כדת משה וישראל.

חלפו ימים ושנים, והנה צרה התרגשה על יהודי העיר. אל העיר הגיע שר בכיר, שבידו סמכויות רחבות מאת המלך, והתחיל לדרוש מן היהודים מיסים בסכומי עתק, שלא היה באפשרותם לעמוד בהם. עמד רב העיר וגזר תענית על הציבור כולו כדי לבטל את רוע הגזירה. לעת ערב בא בעלה של בת הש"ך מבית הכנסת בפנים קודרות, וסיפר לה את כל החדשות האחרונות.

אמרה האשה לבעלה: בקיאה אני בשפות רבות, וברצוני לכתוב למלך לבטל את הגזירה! ענה לה בעלה: הדבר לא בא בחשבון, כי שר זה הוא חתן המלך, ואם כן המלך בודאי לא יבטל את גזירתו. כאשר שמעה האשה כי השר הוא חתן המלך, מיד ידעה את אשר עליה לעשות!

למחרת בבוקר, פסעה לבית השר. היא הציגה את עצמה כתופרת, והוכנסה פנימה, להיפגש עם הגבירה. התחילה להיכנס עימה בשיחה, ואט אט גילתה לה שהיא הבת אשר גדלה עימה בארמון. כאשר שמעה זאת בת המלך, שמחה שמחה גדולה עד מאוד, ונפלה על צוארה בבכי של התרגשות. היא סיפרה לה, שלאחר השריפה, כאשר חיפשו ולא מצאו אותה, סברו כולם שהיא נשרפה, והמלך התאבל עליה אבל מר.

כשוך ההתרגשות, התחילה בת הרב לספר לבת המלך על גזירתו של השר - בעלה, אשר אחיה היהודים אינם יכולים לעמוד בה, וביקשה את עזרתה. החליטו לגשת יחד ללשכת השר, ואכן בת המלך הציגה בפני בעלה את חברתה מנעוריה אשר כאחות היא לה, והתחננה לפניו שיואיל למלא את מבוקשה. פנתה בת הרב אל השר ואמרה לו: אדוני השר, אייעץ לך עצה, אשר תביא לך תועלת ורווח הרבה יותר ממה שחשבת להרוויח מן היהודים. שלח נא והודע למלך ובשר אותו את הבשורה הגדולה, שהצלחת למצוא את הבת שגדלה בארמונו, והינה חיה ובריאה ושלימה, ואז בלי ספק מרוב שמחתו ישלח לך מתנות רבות אשר יעלו בערכן הרבה יותר על ערך הכסף שחשבת להוציא מן היהודים.

עשה השר כדבריה, הוא ביטל את הגזירה, ושלח להודיע למלך שמצא את הבת האובדת. המלך התרגש מאוד ועשה משתה ושמחה לכבוד הבשורה הטובה, ואף שלח מתנות רבות לשר ולבת הרב. השמועה הטובה על ביטול הגזירה התפשטה בין היהודים, ושיבחו והודו לה' על תשועתם.

כעבור כשנתיים, הגיע אל העיר רב אורח, ובשבת התאספו כולם בבית הכנסת לשמוע את דרשתו. גם בת הרב הגיעה לעזרת הנשים לשמוע את הדרשה. דיבר הרב דברי

תורה נעימים ומתוקים, והבת נשבתה קסם אחר קול דיבורו. אט אט התחילה הבת להבין כי הקול הזה מוכר לה! היא זיהתה כי זהו קולו של אביה!

היא ביקשה מבעלה שיזמין את הרב אליהם לסעודה שלישית, ובתוך הסעודה שוחחו עימו על בתו האובדת, ואט אט בישרוהו את הבשורה כי עוד בתו חיה, ועומדת היא כאן לפניו. כשומעו זאת, נפל על צווארה, ויבכו שניהם וישמחו יחד שמחה גדולה עד

מאוד. (ויאמר אברהם" ח"ב עמוד עא)

נמצאנו למדים מסיפור זה, היאך אפילו ילדה קטנה, שגדלה בחברת גויים, ידעה לשמור על טהרתה, ונמנעה מכל אכילת איסור. זהירות זו זיכתה אותה לשמור על ייחודיותה וזהותה היהודית במשך כל השנים, ואף גלגל הקב"ה לידה את הזכות להציל את בני עמה.

הרהורי תשובה בזכותו של ילד

היה זה בסימפוזיון של סמינר "ערכים". אנשים עלו לבמה בזה אחר זה, והביעו בפני הקהל את רחשי ליבם. ניכר היה, כי השהות בסמינר הטביעה בנשמתם חותם עמוק: ההרצאות, הדיונים, האמת שמתגלה לפתע בהדרה ובתפארתה, ההכרה היהודית המחודשת. עלו בזה אחר זה, וסיפרו: על רשמים מן הסמינר, על מה שדיבר אליהם במיוחד, על הבנות מחודשות, על תוכניות לעתיד. איש איש ורחשי ליבו. והנה עלה אחד המשתתפים ואמר: "את האמת אומר, ההרצאות לא עשו עלי רושם מיוחד. הכל נכון, אין ויכוח, אבל לא חשתי שום התעוררות פנימית מיוחדת. עד אתמול חשבתי שאני חוזר בדיוק כמו שבאתי, אבל אתמול פתאום נדלק אצלי משהו. ובלי לפגוע, אין זה בזכות המרצים הדגולים היושבים כאן, אלא בזכות ילד אחד קטן כבן חמש!

אתמול בעוברי במסדרון, נתקלתי בילדון כבן חמש, בנו של אחד המרצים. חמודון קטן; שלפתי מתיקי סוכריה על מקל צבעונית וגדולה ונתתי לו. התגובה של הילד הפליאה אותי. הוא הסתכל על האריזה במין חשדנות, והתחיל לרוץ. מתוך סקרנות, הלכתי בעקבותיו. אני רואה אותו ניגש אל אביו, מגיש לו את הסוכריה ושואל: אבא, זה כשר? האב הסתכל, עיין באריזה, ואמר: לא חמודי, אין לזה הכשר. ללא שום היסוס לקח הילד את הסוכריה, ותחב אותה עמוק בפח האשפה! נדהמתי. ילד בן חמש - וסוכריה כל כך מושכת! מי בכלל ביקש ממנו לרוץ ולהראות לאבא? מי אילץ אותו להשליך לפח?

באותו רגע נדלקה בי הארה פנימית, להבין את האמת של דרך התורה. כי ילדים, יותר מכל, קולטים אמת. אם למשל, אבא אומר לבן שלו על אוכל שהוא רעל, הבן לא יאכל, כי הוא יודע ומרגיש שזו אמת, החלטית. ואם ילד בן חמש הפנים כל כך חזק, שלא אוכלים אוכל לא כשר, סימן שזו אמת. אמת אמיתית, האמת של החיים, שחודרת אף אל הילדים. לא סתם איזו אמת שיפה רק בהרצאות... ואם כן גם אני רוצה להתחיל לפסוע בדרך זו!"

☞ זהירות – מונעת מכשול ☞

שמירה על כשרות מצריכה זהירות גדולה

שמירה על דיני הכשרות, מצריכה זהירות גדולה, שכן האכילה היא דבר יומיומי. גוף האדם הוא כמו מטבחנה, טוחן במשך ימי חייו טונות של אוכל. אבל לפני שמפעילים את המטבחנה, צריך להפעיל גם נפות ומסננים, ולבדוק שכל אוכל שנכנס יהיה בתכלית הכשרות!

כתב הרמח"ל זצ"ל (מסילת ישרים פרק יא): הנה כל מי שיש לו מוח בקודקודו, יחשוב איסורי המאכל כמאכלים ארסיים, או כמאכל שנתערב בו מעט ארס. האם יקל ראש לאכול ממנו, אם רק יסתפק שמא האוכל מורעל?! ודאי שלא יקל. ואם יקל, הרי יהיה נחשב לשוטה גמור! אף איסור המאכל כבר בארנו, שהוא ארס ממש ללב ולנפש. אם כן מי אפוא יהיה המקל במקום חשש של איסור, אם בעל שכל הוא. ועל דבר זה נאמר (משלי כב א): "וְשִׁמְתָּ סִפְיוֹ בְּלֶעֶד, אִם בְּעַל נֶפֶשׁ אֶתָּה".

זהירות מונעת מכשול

כתב רבנו חיים פלאגי זצ"ל (בספרו "תוכחת חיים", פרשת שמנין): "יסתכל האדם וידקדק היטב, לבל ישל באכילתו ובשתייתו בשום דבר אסור. ולא עוד, אלא גם אם הוא אינו אוכל מאיזה פירות שיש בהם חשש איסור מתולעים וכדומה, לא יקנה מהם כדי שיאכלו בניו ובנותיו ובני ביתו. כי מה בצע שהוא נזהר אך מאכיל לאחרים?! גם יזהר, שאם יש מאכל מתולע בביתו, לא ישאירו בבית, משום: "אֵל תִּשְׁכַּח בְּאֶהְלִיךָ עֵינֶיךָ" (וייב יא ד), ועלול לבוא לידי מכשול, להכשיל שיאכלו ממנו אחרים - בין מדעתו ובין שלא מדעתו, בין בשוגג בין במזיד, והעוון תלוי על צווארו.

ושמעתי מפי מגידי אמת, שסיפרו לי, שהרב הקדוש המקובל האלהי רבי שלום מזרחי שרעבי זצ"ל [הרש"ש], חלם לילה אחד שהיו אומרים לו שיש איסור בביתו, ולמה אינו מבערו. והיה מחפש חיפוש אחר חיפוש מה איסור הוא זה, ולא היה מוצא. והיה מצטער הרב ז"ל על זה. עד שחלם פעם שנית, אמרו לו שיש בתוך ביתו קערה אחת מלאה מתוק [ריבה] מוגודגניות הנעשות עם דבש, והן מתולעות, וצריך שישליכן לאשפה, לבל ישל אחד מבני הבית לאכול מהם.

וכל הימים, כשאוכל או שותה, יהיו עיניו פקוחות היטב היטב, שלא יהיה בתוך הקערה או הכוס איזה שרץ או פרעוש - ובפרט בימי הקיץ. וכשהאדם נזהר בזה, גם ה' יתן הטוב שלא ישל, שהבא להיטהר - מסייעים אותו מן השמים". ע"כ.

על משמר הכשרות

הגאון הקדוש רבי שלום כאסכי זצ"ל היה מגדולי ארם צובא. מפורסם כבעל מופת ורוח הקודש. פעם, בערב פסח, הלך הצדיק ברחוב העיר. עבר בשוק, וראה שקלחי

החסה המוצעים למכירה למצות אכילת מרור - מתולעים מאוד. ידע שלרבים יהיה קשה מאוד לברור את החסה מתולעים, והחליט למנוע מהם את המכשול הנורא של אכילת רמשים. מה עשה? קנה מיד את כל הסחורה, את כל קלחי החסה, וזרקם לאשפה! ובכך לא אמר די, אלא דרך עליהם ברגליו היטב, עד שנפסלה כל החסה מאכילה, שלא יכשל חלילה יהודי באיסור מאכלות אסורות!

גם מן השמים סייעו בידו להפריש את העם מאיסור. הדבר קרה בליל שבת קודש, לאחר שרבי שלום קידש על היין. כאשר רעייתו הרבנית ביקשה להביא את מאכלי השבת, הורה לה להעלות על השולחן ירקות וזיתים בלבד ללא כל מטעמים ותבשילים. איזוהי אשה כשרה, העושה רצון בעלה. לא שאלה ולא מחתה, אלא קיימה את רצונו ללא הרהור וערעור. למחרת, בבוקר יום השבת, הורה להכריז בבית הכנסת שאסור לאכול מן הבשר שהכינו לכבוד שבת. בני הקהילה אף הם צייתו לדבריו מבלי להקשות ולהתמרמר, וסמכו על רוחב בינתו ורוח קודשו. לאחר השבת הוברר, שגויים גנבו את חותמת הכשרות, החתימו בה בשר טריפה, ושיווקוהו כבשר כשר!

ראו הכל את רוח קודשו של רבי שלום. נענה רבי שלום ואמר: אין כאן מופת, ולא רוח הקודש. אבל כאשר קידשתי על היין, ראיתי לפני מין דמות אותיות "נכשלנו במאכלות אסורות"... (מעייין השבוע ג קנב)

רגלי חסידיו ישמור

בספר שער המים כתב: "הנזהר תמיד במאכלו, לפשפש בו שלא יהיה בו שום איסור, מסייעים אותו מן השמים שלא תבוא תקלה לידו".

וכן כתבו בשם רבנו האריז"ל, שאם אחד שומר נפשו ממאכלים אסורים, אז הקב"ה שומר גם כן בהשגחה עליונה, ואינו מתקרב אצלו שום מאכל אסור. ורק שיבקש תמיד רחמים על זה להינצל ממאכלים אסורים.

ומעשה שאירע לפני כ-500 שנה: שני סוחרים שותפים הפליגו יחדיו בספינה לרגל עסקיהם. והנה בלב הים פרצה רוח סערה, והגלים הסוערים הפכו את הספינה על כל מטענה. כל יושבי הספינה טבעו במצולות ים. כולם - מלבד שני הסוחרים היהודים. בסייעתא דשמיא, נקרה לפניהם קרש מקרשי האוניה, אחזו בו בכל כוחם, וגלי הים הסוערים טלטלו אותם למרחקים, עד שפלטו אותם אל החוף. השתרעו השניים על החוף באפיסת כוחות, ואיבדו את הכרתם. דייגים שעברו במקום מצאו אותם, החישו להם עזרה, טיפלו בהם במסירות, וכשהתעוררו שאלום לשמם ולמוצאם. לחרדתם, הבחינו הסוחרים היהודיים, כי הדייגים מדברים עמם ספרדית. משמע - נמצאים הם עתה על אדמת ספרד, ארץ הדמים. הארץ שגירשה באכזריות את יהודיה, הארץ שבה פרושות זרועותיה של האינקויזיציה הארורה. ידעו הם היטב - יהודי כי ידרוך על אדמת הארץ הזאת, אחת דתו למוות אכזרי בשריפה.

לכן כמובן, הסתירו השניים את זהותם היהודית, ואמרו כי הם סוחרים איטלקיים שאונייתם טבעה. הביאו אותם הדייגים אל כפר סמוך, וחילקום בין שתי משפחות, עד שיתחזקו ויוכלו לשוב לארצם. האחד, הגיע אל משפחה חמה ודואגת. מיהרו להביא לו תבשיל חם והציעו לו מטה נוחה. הסוחר היה רעב מאוד, והתבשיל מעלה ניחוחות. אולם - תבשיל טריפה הוא, איך יגאל את נפשו במאכל אסור?! התנצל, שעיף הוא מתלאות הדרך ומעדיף לישון. הלך לישון כשבטנו מקרקרת. כשהתעורר, שוב הביאו לפניו תבשיל מהביל. בולמוס של רעב תקף אותו, אך עצר את עצמו: לא יאכל מאכל טרף! בעל הבית הביט בו, ושאל: "אתה יהודי?". הסוחר נבהל, מה יענה ומה יאמר?! ראה בעל הבית במבוכתו ובמצוקתו, נענה ואמר: אל דאגה, גם אני יהודי הנני, מבני ה"אנוסים" שהמירו את דתם למראית העין. אולם בסתר שומר אני שבת, כשרות, ואף מניח תפילין בכל יום! וכדי לחזק את דבריו - הוציא בעל הבית ממחבוא נסתר - זוג תפילין כשרות. הסוחר עמד נרגש ונפעם. מיד הניח את התפילין בהתרגשות, אכל מן התבשיל, והודה לה' על חסדיו הגדולים. לאחר מכן ישב עם בעל הבית, למד עמו תורה, וענה לשאלותיו בהלכה. הבין, כי יד ההשגחה הביאה אותו לכאן כדי לחזק את אותו יהודי מסכן השרוי בגיא צלמוות רוחני, להעניק לו ידיעות נחוצות בתורה ובהלכה.

לאחר תקופת מה, כשהתחזק הסוחר בגופו, ובעל הבית - ביהדותו, החליט הסוחר כי הגיעה העת לחזור לארצו עם שותפו. שכרו אוניה, והבטיחו לשלם כשיגיעו אל ארצם. בעת ההפלגה, תינה השותף השני את צערו: "כמה חבל, על אותם ימים ושבועות, שנאלצתי להיגאל במאכלים אסורים, ואף לא הנחתי תפילין". גילה לו חברו: "אני נקלעתי לבית של יהודי, מבני האנוסים. זכיתי לאכול אוכל כשר ולהניח תפילין בכל יום!"

שתק החבר, התכנס בהרהורים. תמה, על מה האפליה. מדוע חברו זכה והוא לא?! הדבר הציק לו מאוד. כשהגיעו לארצם, מיהר לגשת אל הרב ושטח לפניו את תמיהתו. שאל הרב: האם זו הפעם הראשונה בחייך שאכלת מאכל לא כשר? האם זו הפעם הראשונה בחייך שלא הנחת תפילין?! הרהר הסוחר לרגע, ואמר בבושה: "אכן, את חטאי אני מזכיר היום. פעם הלכתי לטייל אל מחוץ לעיר. חם היה, השמש קפחה על ראשי, וצמאתי מאוד. והנה אני רואה לנגד עיני פונדק של גויים. לא יכולתי לעצור בעצמי, והרווייתי שם את צמאוני במשקאות שיכר קרים. נכשלתי באיסור "יין נסך". לאחר מכן נפלה עלי כבדות רבה, והשתטחתי על המיטה בפונדק. נרדמתי למשך זמן רב - לילה ויום, וכך הפסדתי אף מצות תפילין.

נענה הרב ואמר: "אם כן, אין כאן שאלה. 'מִשְׁפָּטֵי ה' אָמַת - צָדִקוּ יִחְדּוּ' (תהלים יט ז). אתה שלא מספיק נזהרת, לא היה הכרח לעשות לך נס למעלה מדרך הטבע. אבל חברך שנזהר בזה כל ימי חייו - מן השמים שמרו עליו שלא יאלץ להכשל. ככתוב

(שמואל א ב ט): "רְגִלֵי חֲסִידָיו - יִשְׁמְרוּ!" (רבנו יוסף חיים זצ"ל. מעיין השבוע)

אין הקב"ה מביא תקלה על ידי צדיקים [סיפורים]

ס מעשה בחכם אחד שהביאו לו את מאכלו. הרים את הכף להגישה אל פיו - והניחה. שאלה הרבנית: "מדוע אינך אוכל?" אמר: "איני אוכל, ואף אתם אל תאכלו". התפלאה: "וכי חשודה אני בעיניך על הכשרות?" אמר: "חלילה. ובכל זאת - אל תאכלו".

פנתה הרבנית למטבח ושאלה את המבשלת: "היכן העוף שהיה כאן, בפינה?", אמרה לה: "בישלתיו לסעודה!" חרדה וקראה: "הלוא אמרתי לך שהעוף טריפה, ויש למכרו לגוי!". הטבחית התנצלה ששכחה את דבריה, והרבנית שבה אל הרב ובקשה את סליחתו. "עתה ידעתי", אמרה, "שאישי אלוקים קדוש אתה, ורוח הקודש מפעמת בך!" אמר לה: "אין לי רוח הקודש. אבל כאשר האדם נחוש בדעתו שאם אין האוכל כשר, מעדיף הוא למות מאשר לאוכלו - אין הקב"ה מביא תקלה על ידו, והבא להיטהר מסייעים אותו!" (מעייין השבוע בשם "ושמח בלבו", פרשת תולדות)

ס מסופר על האדמו"ר בעל צמח צדק, שפעם אחת בעת שישבו הרב וחסידיו ושוחחו בדברי תורה, ביקש האדמו"ר מבעל הבית ספל חלב. בעל הבית מיהר, כמובו, למלא את בקשתו של רבו, והניח את הספל על השולחן סמוך לרב. כשראה שהרבי לא שולח ידו ליטול את הספל, העיר לו כי ספל החלב מונח על השולחן והוא מוזמן לשתות. אולם האדמו"ר המשיך בשיחתו עם הנוכחים והתעלם מן הספל שהיה מונח לנגד עיניו.

כעבור כמה רגעים שב האדמו"ר להזכיר אודות ספל החלב שביקש. פליאתם של כל הנוכחים היתה רבה, שכן הספל היה מונח לנוכח הרבי, ובעל הבית אף העיר לו על כך קודם לכן וזירזו לשתות. בלית ברירה נטל בעל הבית את ידו של האדמו"ר והוליכה אל הספל.

נזדעזע האדמו"ר וקרא בקול: ספל החלב נעלם מנגד עיני, ואף שעמד סמוך אלי, לא ראיתי. אין זאת אלא כי אות וסימן יש בדבר, כי חלב זה אסור בשתיה! יש לבדוק אחריו שמא פסול יש בו, בהיותו חלב גוי.

חקרו ודרשו אודות מקורו של החלב, ואכן התברר כי החליבה נעשתה ללא השגחת ישראל. ויהי לפלא. אמר האדמו"ר: כמה גדולים דברי חכמים שאמרו "חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו", דהיינו אם אין ישראל רואה את מעשה החליבה, אסור לשתות. אך נתקיים גם המאמר "אין ישראל רואהו" - כפשוטו ממש. (טללי אורות)

ס מעשה ברבי אריה לוי זצ"ל, שהיסב עם תלמידיו לסעודת מצוה. הגישו לפני המסובים צלחות מרק בשר מהביל. הרב נטל את הכף, ערבל מעט במרק, והניח. התלמידים נבוכו, המתינו לרב שיתחיל לאכול, ויאכלו אף הם. והנה, לפתע פרץ אדם אל החדר: "עצרו, אין לאכול את המרק. התעוררה שאלה לגבי כשרותו של הבשר!"

מיד הורחקו הצלחות, ורחש של התפעלות עבר בקהל: "אין זאת כי אם רוח הקודש, מפעמת בלבו של הרב הקדוש!" נענה הרב ואמר: "אין זו רוח הקודש. אלא כל אדם שמוסר נפשו להישמר ממאכלות אסורות - יכול הוא לחוש בחוש מהו מאכל אסור ומהו כשר!"

❦ **סיפר רבי חיים מבריסק** זצ"ל אודות אביו הצדיק רבי ישע בער. פעם, באחד מעשרת ימי תשובה, הגיע רבי ישע בער לעיר בריסק, והתארח בביתו של רב העיר, רבי יהושע לייב. לפני צאתו, צייד אותו הרב במנת עוף מבושלת, כשהוא אומר לו: הלוא בערב יום כיפור תהיו עדיין בדרך, ואני יודע שלא תאכלו אצל אף אחד, אבל הרבנית שלי ידועה בזהירותה, לכן אני מצייד אתכם בחצי תרנגול מהבישול שלה, שתהיה לכם צידה לדרך, לסעודה המפסקת.

הסכים רבי ישע בער, לקח עמו ונסע. כאשר הגיעה שעת הסעודה המפסקת, הוציא המלווה את חצי התרנגול והגיש אותו לפני הרב לאכילה. אבל רבי ישע בער הריח מעט בבשר, הפטיר ואמר: "משהו כאן לא נראה לי", ולא אכל. הגיב המלווה בנימה בדוחה ואמר לו: "גם בתרנגולים אתם כבר מבינים?" ורבי ישע משיב לו: "ומה אעשה, אם בכל זאת אין נראה לי לאכול זאת?" ובאמת לא אכל.

כעבור זמן מה, כשהגיע לביתו, מצא מברק מרבי יהושע לייב: לא לאכול את חצי התרנגול, כי התעוררה לגביו שאלה הלכתית!

אחרי תקופה, נזדמן רבי ישע בער פעם נוספת אל העיר בריסק, והחליט שמן הראוי להיכנס אל הרב, כדי לברר ולשאול אותו איזו שאלה התעוררה לגבי התרנגול. אולם בהגיעו לבריסק היתה כבר השעה 3:00 לפנות בוקר, ומשמשו של הרב אמר, כי הרב שכב זה עתה לנח...

עזב רבי ישע בער את בית הרב והחל לחפש לו מקום לינה. אלא שבינתיים הרגיש רבי יהושע שרבי ישע בער היה אצלו, מיד קם ורץ לקראתו החוצה והתחיל לקרוא אחריו: רבי ישע בער, רבי ישע בער, היכן אתה? רבי ישע בער שב מיד על עקבותיו ושניהם נפגשו. תפס הרב בידיו של אורחו היקר, והובילו אל ביתו, הסתכלו אחד בשני בחביקה ובירכו ברכת "שהחינו". לאחר מכן עמד רבי יהושע ואמר: יודע אני שלא אכלתם מן התרנגול, לפי שהקב"ה אינו מביא תקלה לצדיק כרבי ישע בער. ולמה שלחתי את המברק? כדי לקיים מה שכתוב בשולחן ערוך שצריך להודיעו. אבל ידוע ידעתי שלא אכלתם מזה...

כאשר סיפר רבי חיים את הסיפור, הפטיר ואמר: לזה אין צריכים רוח הקודש, כי מי שנזהר לא לאכול מה שאיננו ראוי לאכילה מחשש איסור כל שהוא, יש לו סיעתא

זהירות שהצילה

ממעשה שהיה לאחרונה: קבוצת אברכים ישבה בבית רבם. הם ערכו דיון על חיזוק שיעורי התורה בבני ברק. לפתע צלצל הפלאפון של אחד האברכים, ועל הקו היתה רופאה פלונית, המוכרת בקהילה, וביקשה לאתר באופן דחוף את חברם, אברך שלומד איתם בכולל. היא סיפרה בקול בהול, שאיננה מצליחה להשיג אותו. והדבר דחוף מאוד, כי היא הורתה לרעייתו לקחת תרופה מסויימת, ועכשיו התברר שניתנה לה בטעות תרופה אחרת. התרופה המוטעית עלולה חלילה לגרום נזק בריאותי חמור לאשה. רגעים של חרדה עברו על קהל הנאספים, ואחד המשתתפים רץ לחפש את האברך במטרה למנוע את לקיחת התרופה. והנה, אך יצא השליח מפתח ביתו של הרב, פגש באברך הלז שטייל הלך ושוב ברחוב הרב זוננפלד, בהמתינו לתשובת סוכן התרופות המתגורר בקריה, אצלו ביקש לברר אם התרופה כשרה. האברך סיפר שרעייתו סירבה לקחת את התרופה ועמדה בתוקף על דעתה שלא תבלע אותה עד שיבררו את ההכשר.

(טובד יביעו)

סיפר לנו תלמיד חכם חשוב, שבהיותו בבית הוריו בחיפה בחג הפסח, נכנס ילד לבית הכנסת והצביע על "סוכריה" שקיבל בזה הרגע מאדם שהסתובב מחוץ לבית הכנסת, ושאל את אביו האם הסוכריה כשרה. האב מביט בסוכריה, וליבו מחסיר פעימה. סוכריה זו לא היתה אלא ... כדור רעל [נפטלין], בו משתמשים נגד תולעת הספרים, ועל העטיפה היה מצוין במפורש שמדובר ברעל של ממש. שוו בנפשכם, מה היה קורה, אילו הילד לא היה מקפיד לברר אצל אביו על כשרות המוצר שקיבל זה

עתה... (טובד יביעו)

להיות ערוך למתקפת פתע!

בעלי המוסר אומרים, כי טוב שאדם יצייר לעצמו במחשבתו כיצד הוא נקלע לפני נסיונות מסוימים, וכיצד הוא עומד בהם. המחשבה הזו תועיל לו ל"שעת אמת", שבה יבוא לידי נסיון, ומראש הוא יהיה מצויד בכלים ובכוחות נפש להתמודד עימו. כמו חייל בשדה הקרב, שנערך בלבבו לכל מיני מצבים, כדי שהאויב לא יפתיע אותו ויבלבל את דעתו. המחשבה המקדימה עוזרת לאדם להיות ערוך למצבי פתע. כי באמת, אחת התחבולות הגדולות ביותר של היצר הרע - היא להביא את האדם בהפתעה למצב של בלבול, שגורם לו לעשות דברים שלא היה עושה אותם מתוך חשיבה נכונה כראוי. לכן "בתחבולות תעשה לך מלחמה", להיערך לכך מראש!

כמה מאירים הם דבריו של הרמב"ן (במדבר יב ד), שכתב כי פתי הוא האדם הנפתה לעשות עבירות, ושורש המילה היא **פתאום**. כי חוסר המתנינות, היא גם כל העבירות. וזו דרכו של היצר הרע כשהוא מפתה את האדם, הוא ממריץ אותו לעשות פעולותיו מיד. ואילו היה עומד ומתבונן - היה מצליח להשתלט על תאוותיו ולנצח במאבקו!

זאת אומרת שכמעט כל הכשלונות שלנו נובעים מהיותנו שטופים במרוץ. מחוסר

עצירה, מחוסר התבוננות. לכן כמה טוב שנתן דעתנו מראש על מצבי נסיון, שלא תתבלבל דעתנו עלינו. נביא להלן מספר דוגמאות בענייני כשרות, וכל אחד יוסיף לעצמו מדעתו, מצבים שהוא יכול להיתקל בהם.

עקרת בית אחראית!

אורית חגרה את סינרה וניגשה למטבח במרץ להכין את ה"קובה" המפורסם שלה. וזאת עליכם לדעת, כי ל"קובה" של אורית יצא מוניטין בקרב כל המשפחה, הסבתות, הדודים והדודנים. אז הנה, היום בערב ייערך מפגש משפחתי מלבב, ואורית החליטה שהקובה שלה יהיה בדיוק במקום. הוא יוסיף הרבה טעם וריח לניחוח המשפחתי... ובכן, היא פינתה לעצמה את הזמן, ואף הכינה את החומרים הדרושים, וכעת היא יכולה לגשת, לערבב, לתבל, ו"לקבב קובבות", כפי שהיא מכנה זאת. אבל כאשר שפכה אורית את תכולת שקית הבורגול אל המגש כדי לברור אותו, היה נראה לה משהו חשוד. היא התחילה להעביר לאט לאט את הגרגרים על פני המגש, ובאמת היא זיהתה מעט קורים וסימני נגיעות... מה עושים? היא לא בטוחה שאפשר להשתמש בבורגול הזה...

אכן, עקרת הבית נתקלת לא פעם בנסיונות מעין אלו, כשהיא "נתקעת" פתאום באמצע הכנת האוכל, באיזה בצל חשוד, או חיטה מכורסת, או שעועית עם כתמים משונים.

ולא - אל תחשדו בה שאין לה יראת שמים, חלילה. היא מודעת היטב לחומרת האיסור, ואף מוכנה להתאמץ רבות כדי להיזהר ממנו. אם תשאלו אותה, האם היא מוכנה להכין ולהגיש לבני ביתה מאכל שיש בו חשש קל של איסור, היא תזדעזע בהחלט, מה פתאום, בשום אופן, יהיה מה שיהיה. אבל הבעיה היא, כשזה מגיע **פתאום** באמצע --- כשהילדים כבר צריכים להגיע --- כשהתערובת של הפשטידה ממש תקועה --- כשהחנות כבר נסגרה --- כשיום שישי קצר והשבת מתקרבת --- כשצריכים להגיע אורחים חשובים אניני טעם --- כשהבעל יתאכזב קשות אם לא יהיה היום דווקא בורקס ברוטב פטריות, כמוסכם ---

או אז - מוצא היצר הרע שעת כושר נפלאה, מסיח את המחשבה ושיקול הדעת, ו"בלי לדבר הרבה" - דוחף את הידיים להמשיך לעבוד קדימה...

לכן עכשיו, כשאנינו ממהרים, נקרא את דברי הרמח"ל זצ"ל (מסילת ישרים פרק יא): "הנה כל מי שיש לו מוח בקודקודו, יחשוב איסורי המאכל כמאכלים ארסיים, או כמאכל שנתערב בו מעט ארס. האם יקל ראש לאכול ממנו, אם רק יסתפק שמא האוכל מורעל?! ודאי שלא יקל. ואם יקל, הרי יהיה נחשב לשוטה גמור! אף איסור המאכל כבר בארנו, שהוא ארס ממש ללב ולנפש. אם כן מי אפוא יהיה המקל במקום חשש של איסור, אם בעל שכל הוא. ועל דבר זה נאמר (משלי כג ב): "יְשִׁמֶת סִפְיָן בְּלֵעָדָה, אִם בְּעַל נֶפֶשׁ אֶתָּה".

אם תמיד תעמוד לנגד עינינו המשוואה: **אוכל לא כשר = רעל** ☠, אין ספק, שכל אשה בבואה להכין מאכלים לבני ביתה, תחוש תחושת **אחריות** רבה, שתעצור אותה מפעולות פזיזות ותנועות ידיים חפזות, ותביא אותה לברר, לשאול ולוודא, בכל מקרה של ספק.

ויגבה ליבו בדרכי ה'!

איציק פוסע פסיעות ראשונות בדרכו ליהדות. על כשרות כמובן הוא לא מוותר. והנה יום אחד הוא מזדמן לנסיעה ארוכה עם חבריו. הם נעשים רעבים, והנהג עוצר את הרכב ב"סונוול" מזדמן. החבר'ה פושטים על המסעדה. 'רגע', הוא מהרהר, 'כשר כאן?' מנסה לאתר את תעודת ההכשר. חברו דוחף אותו מהצד: "תגיד לי, מה אתה מסתכל על הקירות? אתה לא רעב? בא נזמין משהו..." כשהוא מנסה להסביר משהו על תעודת הכשר, הוא נתקל בגיחוכים ואמירות כמו: 'עזוב אותך'...

« אומר החפץ חיים: "אפילו אם יזדמן בין חברים רעים שמורגלים באיסור זה, והם מחרפים ומגדפים אותו, ומחזיקים אותו לשוטה ופתי עבור פרישותו, אל ישים לבו לזה, וידע כי עבור שסבל ביזיונות בשביל מצוותיו של הקב"ה, יגדל שכרו יותר בעולם הגמול!" (נדחי ישראל)

ובודאי שכל יהודי אף צריך לחוש תחושת גאווה ואיתנות בערכים ובמצוות שהוא מקיים, וכמו שנאמר על יהושפט המלך (דברי הימים ב יז ו): "וַיִּגְבְּה לִבּוֹ בַּדְרָכֵי ה'".

יותר ממאות תעניות!

רית "מרק חמוץ" מהביל, מעלה ניחות עשיר של עלי ירק ריחניים, כמיטב המסורת הביתית, קידם את פניו של משה בהיכנסו לבית הוריו. הריח היכה באפו וכמעט סחרר אותו. הבטן המקרקרת הזכירה לו שוב, שהיום שכח את ארוחת הבוקר בבית, ו'חי' על שלושה ביסקויטים וכוס קפה. כעת, בסיום יום עבודה, כשהוא תשוש ועייף, ובעיקר רעב, נצרך 'לקפוץ' לרגע לבית הוריו, והנה, בדיוק היום החליטה אימו לבשל את ה"מרק חמוץ" המוכר והאהוב. אבל משה חש שליבו נחמץ לנוכח הריח החמצמץ. לצערו הרב, הוריו עדיין לא זכו כמותו לשמור תורה ומצוות, ואינם מקפידים כראוי על שמירת הכשרות. הוא יודע, שעלי הירק הללו שמתבשלים בתוך המרק - אינם מגידול מיוחד, ועלולים הם להיות נגועים בתולעים, ולכן הוא מנוע מלאכול. אולם, אמא כל כך לוחצת, מנסה לשדל אותו שאין במרק הזה שום בעיה, ושלא יהיה סתם עקשן. גם הבטן המקרקרת מביעה את דעתה... והריח מסחרר לו את הראש...

« "ודע אחי, אם נזדמן לאדם איזה מאכל ויש בו חשש איסור... והוא תאב לאכול, בפרט כשהוא חלש ורעב, ועומד בניסיון ומשבר תאוותו, אז בזה נתרומם ונתנשא בשמים מאוד ומתכפרים לו הרבה עוונות, יותר מאשר התענה מאות תעניות... ואולי

רק בשביל זה הנסיון בא לעולם. ומוסיפים לו מן השמים קדושה על קדושה. ובפרט אם יש לו עוד בושה מלעגי הלצים וכדומה. ורום מעלה זו אינו ידוע רק לבורא, כפי ערך הניסיון שלו, ומה טוב חלקו ומה נעים גורלו". (ושלחן הטהור לרבי אהרון ראטה זצ"ל מאמר פרישות פ"ב)

← "עבור התגברותו על יצרו בעת שרואה האיסור ורעב ומתאוה לו, וכובש את יצרו מחמת רצון הבורא יתברך שמו - נקרא גיבור, כמו שכתוב בפרקי אבות: "איזהו גיבור? הכובש את יצרו". ועתיד להיות אור הקב"ה עטרה בראשו. (נדחי ישראל לחפץ חיים זצ"ל)

אורח טוב

בני הצטרף לחבריו לביקור נימוסין אצל הבוס. הלה מתאושש בימים אלו בביתו מניתוח שעבר, והחברים לעבודה החליטו ללכת יחד לבקרו. בני כיוון לקיים בביקור זה אף מצות "ביקור חולים". הבוס אכן שמח מאוד לראותם, ואף כיבד אותם בקציצות מיוחדות מעשי ידי אשתו. כולם התכבדו והאווירה היתה נעימה ונינוחה. בני כל כך לא רצה להיות ה"סנוב" היחיד... ובמיוחד עכשיו כשהבוס הקשוח שלו נוהג עימהם בידידות ובחמימות... אבל מה לעשות, שהוא מסופק מאוד בכשרות הקציצות...

← כותב "השלחן הטהור": האדם הירא שמים צריך להשיג באיזה מקום יאכל וישתה, שפעמים מחמת בושה אדם אוכל אפילו במקום גרוע, אבל באמת אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה', ופיקוח נפש דוחה הכל, ואין לך פיקוח נפש גדול מזה - לטמטם לבו חס וחלילה במאכלים שאינם בדוקים לו, כי על ידי זה יבוא למחשבות זרות ולביטול תורה ותפילה. (מאמר "פתח עיניים" פרק ה)

מסופר על יהודי שהזדמן לבית קרובו, והוגשו לפניו מאכלים, אך הוא הסתפק בכשרותם, וסירב לאכול. הוא הסביר את סירובו בנימוק ש"הרופא אסר עלי לאכול". כאשר יצא מבית מארחו, פנה אליו ידידו והתעניין בדאגה ממה הוא סובל, ומדוע אסר עליו הרופא לאכול מאכלים אלו. נענה ואמר: "ברוך ה', בריא הנני, אלא שהרמב"ם, שהיה גם רופא, אסר עלי לאכול מאכל שאינו כשר, בספרו בהלכות מאכלות אסורות..."

חסרון כיס

שמעון סקר את דוכני הירקות. על פי בקשת אשתו, עליו לקנות כמה קלחים של עלי סלרי טריים. עיניו נחו על דוכן הירק הטרי, הגדוש בעלים טריים ריחניים. גם עלי סלרי גדולים ויפים היו שם, בזיל הזול. אבל בעצם, לא את אלו הוא מחפש, אלא ירק מגידול מיוחד ללא תולעים. הנה, הוא הצליח למצוא. עלים עטופים בשקיות מרשרשות. ניגש לבחור, והתאכזב מאוד. קלחים כה דלילים - והמחיר, פי שניים! מה לומר? הירק בדוכן הסמוך קורץ לו הרבה יותר...

כותב ה"מסילת ישרים" (פרק יא): "איסור המאכלות, בהם צריך דקדוק גדול וצריך חיזוק, כי תאוות הלב המתאוה במאכלים הטובים וחסרון הכיס... והמקל בהם במקום שאמרו להחמיר, אינו אלא משחית לנפשו".

ובחרת בחיים

שושנה ניגשה לפתוח את הדלת, בפתח עמדה שכנתה הותיקה רינה, בידה צלחת של... עלי גפן ממולאים! עם הריח האמיתי, כורדי מקורי! נוסטלגיה של ממש... "שיהיה לכם לבריאות", הגישה והלכה. אבל שושנה יודעת, שרינה אומנם שומרת כשרות, אך אין זה בטוח שהיא יודעת לבדוק ולנקות כראוי את עלי הגפן...

← "אם נזדמן לאדם מאכל שהוא ספק איסור, כמו חֶלֶב שספק אם עמוד ישראל אצל החליבה, או מאכל שלא נבדק והוא מהצריכים בדיקה, כמו תולעים וכנימה, ומונע עצמו לכבוד בוראו, יכוון לקיים מצוות עשה של "ובחרת בחיים". (שולחן הטהור מאמר פרישות)

הביאו לו תמחוי [תבשיל] של בשר, והוא רעב לאכול. אמרו לו: חֶלֶב נפל בתוכו. מיד מושך ידו ממנו ולא טועמו! מי גרם לו שלא לטעום?! איזה נחש נשכו, ואיזה עקרב עקצו - שלא יקרב ויטעם אותו?! אלו דברי תורה! שכתוב (ויקרא ג' ז'): "כֹּל חֶלֶב וְכֹל דָּם לֹא תֹאכְלוּ". (מדרש תהילים ב. שיר השירים רבה ז)

הנסיון - קרש קפיצה!

מהו נסיון? המילה "נסיון" מלשון "נס" [הרמת דגל כאות ניצחון], וכפי שנאמר (תהלים ס ו'): "נִתְּנָה לְיִרְאֵיךָ נֶס לְהִתְנוֹסֵס", דהיינו שכאשר רוצה הקב"ה לרומם את האדם ולקרבו אליו, הוא מציב בפניו "נסיון", המהווה קרש קפיצה עבורו להתקדם ולעלות בדרגה. אם יעמוד בו, יזכה להוכיח בזה את נאמנותו הגדולה לקב"ה, ויהיה זה עבורו "נס - להתנוסס", להתעלות!

גם בענין הכשרות - יכול אדם לשמור על כשרות בתכלית ההידור, אבל כל עוד שאין לו שום נסיון, עדיין לא הוכיח את הקשר האיתן שלו לכך. אבל אם אדם עמד בפני נסיון והתגבר - כאן הוא עלה בדרגה והוכיח כמה הנושא חשוב לו ועומד בסדר עדיפויות גבוה למעלה למעלה משיקולים של הנאות, נוחות, חוסר נעימות וכדומה.

ואמרו חז"ל (בראשית רבה ט ז): "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד", "טוב" - זהו יצר הטוב, "טוב מאוד" - זהו יצר הרע. היתכן?! אלא שכשאינו יצר הרע, ואדם עובד את ה' ללא הפרעה, זה טוב. אבל כשמגיע היצר הרע ומציב נסיונות, ואדם זוכה לעמוד בהם, הרי זה טוב מאוד! וכתב הרמח"ל (מסילת ישרים פרק א): "עיקר מציאות האדם בעולם הזה הוא רק לקיים מצוות ולעבוד ולעמוד בנסיון!". על ידי העמידה בניסיון, נעשה שינוי בנפש האדם, ונהפך לאיש אחר.

ובכל זאת אנו מתפללים: "ואל תביאנו לידי חטא, ולא לידי עוון, ולא לידי ניסיון", כי התפילה עצמה אף היא חלק מההשתדלות והרצון שלנו להתעלות ולדבוק במצוות, וכמו שכתב המהרש"א (ברכות י), שהמבקש רחמים על עצמו להינצל מהיצר הרע, הרי הוא בכלל "הבא להיטהר מסייעים אותו", ויכול להתפלל כן. וכן היה רגיל רבי חייא בר אשי להתפלל כל יום: "הרחמן יצילנו מיצר הרע!" (קידושין פא ע"ב).

כה נתפלל גם אנחנו, שיצילנו הקב"ה מכל ניסיון ומכל מכשול, ונזכה לשמור על טהרת הפה, הן בדברים היוצאים מן הפה, והן בדברים הנכנסים אל הפה, ונזכה לעבוד את ה' בלב שלם ובנפש טהורה. אמן ואמן.

שומר פיו ולשונו – שומר מצרות נפשו

כותב רבי אליעזר פאפו זצ"ל בספרו פלא יועץ (ערך אכילה ושתיה): כתוב (משלי כג ב): "יִשְׁמֹרְתָּ סִפִּי בְּלִעָדָה, אִם בְּעַל נֶפֶשׁ אֶתָּה", מה מאד צריך להזהר מכל נדנוד איסור התלוי באכילה, כי נמצא הגוף גדל באיסור, ואשמה הנפש ההיא, מרעה אל רעה יצא, כי טומאתה בשוליה ולא תוכל להשיג אורחות חיים, ליראה ולאהבה את ה' הנכבד והנורא, ולעובדו עבודה שלימה. לכן צריך להיות זהיר וזריז ולעמוד על השוחטים שיהיו אומנים בקיאים ויראי ה' מרבים, ויזרו את בני ביתו שיבדקו יפה יפה על איסור תולעת, ולא יאכל פרי שגדל בו תולעים עד שיחתכנו תחילה ויבדקנו, וכן צריך להיזהר הרבה מתערובת יתושים ופרעושים ומיני שרצים דקים הנופלים במאכל בימות הקיץ גם בלא דעת, וצריך להיות בקי בדיני יינות ומאכלים במגען של עכו"ם ונעלם מן העין וכדומה. ומה טוב ומה נעים להתנהג בפרישות, ולברוח מאה שערים של היתר, כדי שלא ליכנס בשער אחד של איסור, כי "כל עמל אדם לפיהו" (קהלת ו ז), ו"שומר פיו ולשונו – שומר מצרות נפשו" (משלי כא כג).

❁ שער ההלכה ❁

❁ הלכות בשר בחלב ❁

"לֹא תִבְשֹׁל גְדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ". (שמות כג יט, לד כו. דברים יד כא)

בישול, אכילה והנאה

כפלה התורה שלוש פעמים פסוק זה: "לֹא תִבְשֹׁל גְדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ", ללמדנו שבשר בחלב נאסר: **א.** בבישול, כפשוטו של מקרא. **ב.** באכילה. **ג.** בהנאה. (שלחן ערוך יורה דעה סימן פז ס"א. י עב)

בגמרא מסכת חולין (קטו ע"ב), דרש רבי ישמעאל, למה כפלה התורה שלש פעמים: "לֹא תִבְשֹׁל גְדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ"? אחד לאיסור אכילה, אחד לאיסור הנאה, ואחד לאיסור בישול. ואף שהובאו שם עוד כמה דעות מהתנאים היאך לומדים שבשר בחלב אסור באכילה ובהנאה מהתורה, בכל זאת הלימוד של רבי ישמעאל פשט יותר, כמבואר במשנה מסכת קידושין (נו ע"ב), המקדש אשה באיסורי הנאה, כגון בפירות של ערלה, או בכלאי הכרם או בבשר בחלב, אינה מקודשת, [כיון שאיסורי הנאה אין להם שוויות ממונית כלל, נמצא שלא הביא לה כלום.] ובגמרא (שם נו ע"ב) שאלו, מנין שבשר בחלב אסור בהנאה, והביאו את הדרשה הנ"ל. וכן הובאה דרשה זו בטור ובשלחן ערוך (שם).

דרך בישול אסרה תורה

מפני מה כתבה התורה את שני האיסורים של "אכילה" ו"הנאה" בלשון בישול ["לא תבשל"], ולא בצורה מפורשת "לא תאכל", "לא תהנה"? ללמדנו שלא אסרה תורה בשר בחלב באכילה ובהנאה, אלא כשהתבשלו יחד, אבל אם לא התבשלו יחד, אף שאוכלם יחד, האיסור הוא מדברי חכמים. (חולין קח ע"א. סימן פז ס"א. י פ)

הטעם לאיסור בישול

שאלה: מדוע בשאר מאכלים אסורים, כנבילה וטריפה וחזיר, לא אסרה התורה את הבישול, ואילו בבשר בחלב אסרה התורה גם את הבישול? **תשובה:** בשאר איסורים, בלאו הכי האדם נבדל ונוזהר מהם, לכן אף אם יבשלם, אין חשש שמא יאכל מהם בטעות. לא כן בבשר בחלב, שהבשר לבדו מותר, והחלב לבדו מותר, וחידשה התורה שבהתבשל שניהם יחד נוצר כאן איסור, לכן חששה התורה יותר שמא יטעה בעת הבישול ויטעם מהתבשיל, ועשתה סייג לדבריה ואסרה גם את הבישול לבדו. (פסחים מד ע"ב. כסף משנה פרק א מהלכות טומאת מת הלכה ב)

נאמר בתורה (ויקרא יח ל): "וְשִׁמְרֶתֶם אֶת מִשְׁמְרֹתַי", ודרשו חז"ל (מועד קטן ה ע"א): "עשו משמרת

למשמרתו". כלומר, ציותה התורה שחכמים יעשו משמרת וסייג לתורה, כדי שלא יבואו בני אדם חלילה להיכשל באיסורים. וכמו שאסרו חז"ל למשל לטלטל "מוקצה" בשבת, משום גדר וסייג שלא יטעו ויוציאו חפצים מרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך, ויעברו על מלאכת "הוצאה" בשבת. ואולם בכמה מקומות בודדים מצאנו שהתורה עצמה עשתה סייג לדבריה: א. בבשר וחלב, שאסרה התורה את עצם הבישול לבד כדי שלא יבואו להיכשל באכילה. ב. כותב הרמב"ם וסוף הלכות דעות) על מצות ויקרא יט יח) "לא תטור": ציותה התורה שימחה הדבר מליבו [שחברו לא רצה לעשות עמו טובה] ולא יטרנו [ולא ישמרנו בזכרונו], שכל זמן שהוא נוטר [שומר] את הדבר וזוכרו, "שמה יבוא לנקום", לפיכך הקפידה תורה על הנטירה עד שימחה הדבר מליבו ולא יזכרונו כלל. ג. כותב הרמב"ם בהלכות גניבה (פרק א הלכה ב): אסור לגנוב דרך שחוק, או לגנוב על מנת להחזיר, או לגנוב על מנת לשלם, הכל אסור "שלא ירגיל עצמו בכך". וכתב הגאון רבנו זלמן, שגניבות אלו אסורות מהתורה, שמה ירגיל עצמו בכך. וכן מבואר בספר המצוות (מצות לא תעשה רמד). ד. הזהירה תורה שלא להשאיר ברשותנו מדות ומשקלות שאינן מדויקות או חסרות, שנאמר (דברים כה ג): "לא יהיה לך בקיסף אָבן וְאָבן, גְּדוּלָה וְקִטְנָה. לא יהיה לך בבייתך איפה ואיפה, גְּדוּלָה וְקִטְנָה", וכתב הרשב"ם (בבא בתרא פט ע"ב ד"ה שישהה) הטעם לזה, שמה יטעה וימדוד בהן. ה. כתב הר"ן (פסחים א ע"א), הטעם שהחמירה תורה בחמץ בפסח לעבור עליו ב"לא יראה" ו"לא ימצא" ולא כשאר איסורים, מפני שרגילים בו כל השנה, לכך חששה יותר שמה יאכלהו ויכשל באיסור כרת. ו. אמרו במדרש רבה (נשא פרשה י), עשתה תורה סייג לדבריה, שלא יאכל ולא ישתה הנזיר מכל הנעשה מגפן היין, כחומץ יין או משֶׁרֶת ענבים [משקה ששרו בו ענבים ונתנו בו את טעמם], שמה ישתה יין. וכן אסרה תורה לאכול חרצנים וזגים, שמה יאכל ענבים. ז. בגמרא (עבודה זרה לו ע"ב, שבת יג ע"ב) אמרו, אסרה תורה יחוד עם אשת איש, וכן קרבה לעריות, משום גדר וסייג. (ועייני שו"ת יביע אומר חלק ג יורה דעה סימן כא אות ד. חלק ד יורה דעה סימן ו. חלק ח יורה דעה סימן יג אות ו. ענף עץ אבות עמוד ו. ועייני עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 56 ותורה נחת)

"סְמוּכִים לְעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בְּאֶמֶת וְיִשְׂרָ" (תהלים קיא ח)

סיפר מרן מלכא רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל על רב גדול אחד שכאשר היה שוהה בבית הכסא היה מעיין בספרי הטבע של הגויים, כדי שחלילה לא יהרהר בדברי תורה. והנה פעם הוא קרא שם, שכדי שיגדלו פירות טובים, יש לבשל בשר וחלב ולשפוך לתוך השורשים ויצאו לו פירות טובים באיכות ובכמות. כשיצא הרב מבית הכסא, קרא לתלמידיו ואמר להם, התחדש לי חידוש: למה התורה סמכה את מצות ביכורים לאיסור בשר בחלב, שנאמר: "רְאֵשִׁית בְּפֹרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ, לֹא תִבְשַׁל גְּדֵי בְּחֵלֶב אֱמוֹ?" אלא כיון שחכמי אומות העולם אומרים, שאם יבשל בשר וחלב וישפוך לשורשי העץ, יגדלו לו פירות משובחים, שמה יאמר האדם אף אני אעשה כן, כדי שאביא ביכורים משובחים לבית המקדש, שהרי חובה להביא ביכורים מן המובחר, ואם לא הביא מן המובחר, לא יצא ידי חובתו (ועייני מסכת ביכורים פרק א משנה ג, ורמב"ם הלכות ביכורים פרק ב הלכה ג), לכן באה התורה וסמכה זה לזה, להזהירך שלא תבשל חלילה בשר וחלב בשביל מצות ביכורים, כי אמנם "רְאֵשִׁית בְּפֹרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ", אבל "לֹא תִבְשַׁל גְּדֵי בְּחֵלֶב אֱמוֹ!" הרב לא גילה לתלמידיו שהתחדש לו כן בהיותו בבית הכסא. הלכו התלמידים ואמרו את החידוש לגאון החוזה מלובלין - רבי יעקב יצחק הורוויץ שהיה בעל רוח הקודש. אמר להם הרב, החידוש מאוד יפה, אבל חבל שיש בו קצת ריח של בית הכסא...

בשר בהמה

אף על פי שנאמר בתורה: "לא תבשל גדי בחלב אמו", הוא הדין לכל בשר בהמה: כמו "כבש" ו"עגל" לכל סוגיהם שאסורים בבישול בחלב מן התורה. על כן, כשם שאסור לבשל בשר "גדי" בחלב, הוא הדין לבשר "תיש" שהוא הזכר וה"עז" שהיא הנקבה. וכן אסור לבשל בשר "פרה", "שור", ו"עגל" בחלב. וכן אסור לבשל בשר "כבש", "איל", "כבשה", "טלה" או "רחל" בחלב.

בגמרא מסכת חולין (ק"ג ס"א) שאלו, מנין שכל בשר "בהמה" אסור לבשל עם חלב, והלא נאמר בתורה: "לא תבשל גדי", ואולי דוקא גדי נאסר ולא עגל וכבש? ומשיבה הגמרא, כאשר כוננת התורה דוקא לגדי, היא מדגישה "גדי עיזים", כמו שנאמר (בראשית כו ט): "לֹדֶךָ נָא אֶל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדֵי עִזִּים טְבִים", וכן נאמר (שם לח יז): "אֲנֹכִי אֶשְׁלַח גְּדֵי עִזִּים מִן הַצֹּאן", אבל כשכתוב "גדי" לבד, כל בהמה במשמע, אפילו עגל וכבש. וכיון שכתבה התורה כאן "גדי" לבד, היינו כל בהמה. וכן כתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ט הלכה ג): "גדי" הוא כולל ולד השור, ולד השנה, ולד העז, עד שיפרט הכתוב ויאמר "גדי עיזים". ולא נאמר "גדי בחלב אמו", אלא שדיבר הכתוב בהווה. ע"כ. ופירש הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל (קריית מלך שם), על פי מה שאמרו במכילתא (סוף פרשת משפטים): ומפני מה דיבר הכתוב ב"גדי"? מפני שהחלב מרובה באמו [היא ה"עז"]. (סימן פז סעיף ב. ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 56 אות יד והלאה, ותרזה נחת)

חיה ועוף

בשר חיה טהורה כמו אֵיל, צבי, גִּירְפָה וכדומה, או עוף טהור עם חלב, אפילו שהתבשלו יחד, איסורם באכילה מדברי חכמים. (שם סעיף ג. י רלו)

במשנה (שם) אמר רבי עקיבא, חיה ועוף בחלב אינם אסורים מן התורה, שנאמר "לא תבשל גדי בחלב אמו", כפלה התורה שלש פעמים תיבת "גדי", לומר לך: א. גדי דוקא ולא עוף. ב. גדי ולא חיה. ג. גדי ולא בהמה טמאה, וכמבואר בהרחבה בהלכה הבאה.

[מה שהוצרכה התורה למעט "חיה", פירש רש"י כיון שמבואר בגמרא (חולין ע"א), שחיה בכלל בהמה, והיינו שכשכתוב בתורה "בהמה", זה כולל גם "חיה", כמו שנאמר (דברים יד ד): "זאת הבהמה אשר תאכלו שור שֶׁה כְּשִׁבִים וְשֶׁה עִזִּים. אֵיל וְצִבִי וְיִחְמוֹר...", נמצא שפתח הפסוק בבהמה, ופירט גם שבע חיות טהורות. לכן היה אפשר לומר שגם באיסור בשר בחלב שכתבה התורה "גדי" שזה בהמה, כלול גם חיה, ואם כן יש איסור בישול חיה בחלב, לכן חזרה התורה לכתוב "גדי", כדי למעט "חיה", כי דוקא גדי שהוא בהמה, יש בו איסור בישול בחלב.]

בהמה טהורה

בישול בשר בחלב שאסרה תורה, הוא דוקא בשר בהמה טהורה עם חלב בהמה טהורה, אבל בשר בהמה טמאה עם חלב טהורה [כגון חזיר בחלב פרה], או בשר טהורה עם חלב טמאה [כגון בשר פרה בחלב אתון או אנקה], מותר לבשלם יחד. ופשוט שהם אסורים באכילה, משום הבשר או החלב הטמא. (סימן פז סעיף ג)

אמרו במשנה (שם): בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה, אסור לבשל ואסור בהנאה. בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טמאה, בשר בהמה טמאה בחלב בהמה טהורה, מותר לבשל ומותר בהנאה. וכתב המאירי: "ולמדת שמותר לבשל לצורך גויים בשר חזיר בחלב". ולפי מה שבארנו לעיל, שהטעם שאסרה תורה לבשל בשר וחלב שמה בטעות יאכלנו, אם כן לא שייך חשש זה אלא בבשר טהורה וחלב טהורה שכל אחד בפני עצמו הוא היתר ולא נבדלים ממנו, אבל בשר טמאה או חלב טמאה, שבלאו הכי נבדלים מהם מחמת איסורם, לא אסרתם התורה בבישול, כי אין חשש שמה יאכלם. ומכל מקום אסור מן התורה לבשל בשר וחלב של בהמות נבלות וטרפות, כי לא חילקה התורה בין בהמה טהורה המותרת באכילה, לבהמה טהורה שאינה מותרת באכילה. (עיין שו"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן ו אות א, ז)

איסור הנאה

בשר וחלב שהתבשלו יחד נאסרו מן התורה בהנאה, וצריך להשליכם לאיבוד כדי שלא יהנו מהם. על כן, אסור ליתנם לגוי או להניחם אפילו לפני בעל חיים של הפקר שיאכלם, מאחר ונהנה מכך שהמאכל נאכל ולא נאבד. ואולם, כשיש ספק אם מאכל זה נאסר בהנאה או לא, מותר להאכילו לבעל חיים של הפקר. (שו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן נח ח"ג אות ג ד"ה שם. ז יא י רז, קצח)

בתלמוד ירושלמי (פסחים פרק ב הלכה א) למדו מהפסוק, ולא יאכל חמץ, אפילו לכלבים. הרי זה בא לאוסרו בהנאה, ובמה מדובר? אם לכלבו, הרי בלאו הכי איסור הנאה למדנו מלא תאכל חמץ, אלא בא הפסוק 'לא יאכל חמץ' ללמדנו שאסור להאכיל אפילו לכלבים אחרים. מכאן שאסור להאכיל לבהמת הפקר. וכן הביא הטור (אורח חיים ס"ט תמח) שאפילו לכלב של הפקר שאינו נהנה ממנו כלום, אסור. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (שם סעיף ו): אסור להאכיל חמצו בפסח אפילו לבהמת אחרים או של הפקר. וכתב הכנסת הגדולה בשם שערי דורא ואיסור והיתר, שהוא הדין בבשר בחלב שנאסר בהנאה, שאסור ליתנו אף לבהמה של הפקר או לגוי שתם שלא ראהו מימיו, ולכן ישפכהו בבית הכסא, והיא קבורתו, או ישליכהו לנהר. אבל לא יזרקוהו לרחוב, אפילו כשאין שם בהמה. וכן כתבו התורת חטאת והפרי חדש. ואף שיש חולקים להתיר, כי הירושלמי דיבר רק על חמץ בפסח, מה שאין כן בשאר איסורי הנאה. בכל זאת כתב בערך השלחן, מי יקל ראשו נגד השערי דורא, האיסור והיתר והתשב"ץ, שכולם אוסרים. ומה שלמדו בירושלמי, אסמכתא בעלמא היא. עי"ש. ועל כל פנים, אם יש ספק אם המאכל נאסר בהנאה או לא, מותר להאכילו לכלב או חתול של הפקר, משום ספק ספיקא. שמה הוא לא נאסר בהנאה, ושמה הלכה קדעת המתירים בבהמה של הפקר.

חלב אשה

אף על פי שחלב אשה הוא פרווה ואינו חלבי, מכל מקום אסור לערבו עם בשר, מפני מראית העין. ואם קרה וניתז ממנו מעט על מאכל בשרי, יערבהו במאכל, כדי שלא יהיה נראה כאוכל בשר בחלב. (י רעג)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן פז ס"ד): אסור לבשל בחלב אשה, מפני מראית העין. ואם נפל לתוך התבשיל, בטל, ואין צריך שיעור פי שישים כמו שאנו מצריכים במקרה שנשפך מעט חלב בהמה לתבשיל של בשר, וכמבואר להלן (עמוד 135).

טבח יהודי אצל גויים

טבח יהודי שנתבקש לעבוד במסעדה של גויים ולבשל להם בשר בחלב, אסור לו לעבוד שם אפילו אם הוא בטוח בעצמו שלא יטעם מאומה מן התבשילים, כיון שאת עצם הבישול אסרה תורה. אבל אם לא יצטרך לבשל להם בשר בחלב, אלא שאר מאכלים אסורים כנבלות וטרפות, שקצים ורמשים, וירקות המוחזקים בתולעים מבלי לנקותם, אם אין לו מוצא אחר לפרנסה, ובטוח בעצמו שלא יטעם כלום מהתבשילים, יש להקל לו זמנית לעבוד שם. אך עליו לחפש מקור פרנסה אחר. וכמו כן, נשים העובדות משק בית בבתיים של רוסים גויים, אסור לבשל להם בשר בחלב בשום אופן. [ולגבי הבישול בכלים שלהם, עיין בהערה]

שאלה: אשה העובדת אצל רוסים גויים, ומידי פעם כשהיא באה בבוקר, היא רואה בכיור כלים מלוכלכים מארוחת ערב שהם הכינו לעצמם תבשיל חלב כמו דייסה וכדומה, האם מותר לה לבשל בשר בסירים אלו לאחר שתדיחם היטב או לא? **תשובה:** ראשית יש להבהיר שמלבד מה שאסור לבשל בשר וחלב הניכר בעין, יש להיזהר לכתחילה שלא לבשל גם בשר בכלי של חלב 'בן יומיו' [שבישלו בו חלב ב-24 שעות האחרונות], כי יש אומרים שאסרה תורה לבשל גם בטעם חלב הבלוע בכלי. אבל אם אין הכלי בן יומיו [דהיינו שעברו עליו 24 שעות] שאז כבר נפגם טעם החלב הבלוע, מותר לבשל בו בשר, שכיון שאין האיסור באכילה אז אלא מדרבנן, [כי ניתן טעם לפגם נאסר רק מדרבנן], לא אסרוהו בבישול והנאה. וכמו שהתירו לבשל "עוף" בחלב, כיון שאין איסורו באכילה אלא מדרבנן. וכן דעת הגאון רעק"א, חמודי דניאל, וחתם סופר. וכתב בזבחי צדק, שאין בזה חשש אפילו משום מראית העין, כי מי יודע אם היא קדרה בלועה מבשר או חלב. וכל שכן אם נצרף את שיטת הרא"ה שהובאה בריטב"א וחולין צו ע"א, שבקדירה חלבית שאינה בת יומא, מותר לבשל לכתחילה בשר ולאוכלו, כי כל מה שגזרו חכמים שלא לבשל בקדרה שאינה בת יומא הוא דוקא כשבלעה איסור כמו בכלי מדין ועיין להלן עמוד 160, אבל כשבלעה היתר לא גזרו. ומעיד הריטב"א שכך ראה את רבו עושה מעשה לעצמו. עי"ש. וכתב הערוך השלחן שכן דעת הרמב"ם. ואף על פי שלהלכה אסור לבשל בשר בכלי של חלב שאינו בן יומיו כדי לאכול, מכל מקום אפשר לצרף את סברתם למקרה זה שמבשלת בשביל הגויים. ועיין שו"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן ו אות י, יא. ז א, יב, יט. י רא

ונראה עוד שאפילו אם הכלי בן יומיו, אך בישלו בו קודם הלילה, כיון שלדעת רבים מהראשונים "לינת לילה פוגמת" [דהיינו שאם עבר עליו לילה שלם, נפגם הטעם שבכלי. כמבואר להלן עמוד 149], נמצא שיהיה מותר לבשל בו בשר לכתחילה, משום ספק ספיקא, כי שמא אין בבלוע איסור בישול בשר בחלב, ושמא לינת לילה פוגמת. וכמו שמרן הבית יוסף (סימן קג אות ז) צירף סברא זו לספק. עי"ש. וברור שהוצרכנו לכל זה מכיון שהיא ראתה שהשתמשו בכלי בחלב. אבל אם לא ראתה, אין צריך לחוש, כיון שמן הסתם הכלי אינו בן יומיו (כמבואר להלן עמוד 149), ומותר לבשל בו. **נמצא שאין להחמיר לכתחילה לבשל בכלי זה בשר, אלא כשברור שבישלו בו בלילה או בבוקר תבשיל של חלב, שאז הוא בן יומיו ואף לא עברה עליו לינת לילה.**

בשר בחלב כבוש

שאלה: חתיכת בשר ששהתה בתוך חלב קר, האם נאסרה? **תשובה:** לא אסרה תורה באכילה אלא בשר בחלב שהתבשלו יחד, אך חכמים אסרו באכילה גם בשר

בחלב שנכבשו יחד 24 שעות, כי קיבלו טעם זה מזה. אך אם שהו פחות מכך, די לשטוף את הבשר במים יפה יפה, ומותר באכילה. וכן החלב מותר באכילה, ובלבד שהוא נקי שלא הפריש הבשר ממימיו. (סימן צא ס"ח. י 5)

כן מבואר בגמרא פסחים (מד ע"ב) שאיסור בשר וחלב הוא חידוש שאסרה תורה, כי הרי אם ישנה הבשר 24 שעות בחלב, הוא יקבל טעם מהחלב, ועדיין יהיה מותר מן התורה לאוכלו, ואילו כשהבשר התבשל בחלב, התורה אסרה אותו באכילה. ולכאורה מה ההבדל, הרי בשניהם יש טעם של בשר בחלב? אלא זה חידשה התורה שדווקא דרך "בישול" הם נאסרים, שנאמר: "לא תִבְשֵׁל", אבל לא על ידי "כבישה". ואולם בשאר איסורים דין "כבוש כמבושל" הוא מן התורה, ולכן, מאכל היתר כגון תפוח אדמה ששהה 24 שעות במרק נבלה קר, הריהו "כבוש" ונאסר כמו שהתבשל עם נבלה (עין סימן קה ס"א). אבל בבשר בחלב אינו נאסר אלא מדרבנן.

ספק כבוש

בשר שנפל לתוך חלב, ויש ספק אם שהה בו 24 שעות, יש להתיר את הבשר באכילה לאחר שישטפוהו היטב משיירי החלב. וכן יש להתיר את החלב באכילה כל שהוא נקי מצחצוחי בשר. כיון שכבוש בבשר בחלב איסורו מדרבנן, ספק דרבנן להקל.

בספק כבוש זה, מותר גם לבשל את הבשר ולאוכלו, וכן את החלב. ואף על פי שאולי שהה הבשר בחלב 24 שעות ונמצא שנכבש בו וקיבל ממנו טעם, והיאך יבשלו, והלוא נמצא שמבשל בשר בלוע בחלב שאיסורו מן התורה, וספק דאורייתא לחומרא? **תשובה:** ההיתר בזה משום "ספק ספיקא", **שנא** לא שהה הבשר בחלב 24 שעות וממילא אין בו טעם של חלב. ואפילו תאמר ששהה 24 שעות, **שנא** אין כבישה אלא בחומץ, [כלומר לדעה זו, כל מושג של "כבוש", הוא דווקא בחומץ, אבל לא בשאר משקים כמו חלב], וממילא אין טעם חלב בבשר, כי אין זה נחשב כבוש. ואפילו תאמר שכבוש הוא גם בחלב, **שנא** אין כבישה פחות משלשה ימים, ובפחות מכך אין טעם חלב בבשר. ואפילו תאמר שאיסור כבישה הוא ב-24 שעות, **שנא** אין איסור בישול בשר וחלב אלא כשהם חיים, אבל לא לאחר שנכבשו יחד [שכשם שאין בישול אחר בישול, כך אין בישול אחר כבישה], לכן מותר לבשל חתיכה זו ולאוכלה. (סימן קה ס"א. שו"ת יביע אומר חלק ח יורה דעה סימן ז אות ה, ז. י פב, צא, צז) [בביאור המושג "ספק ספיקא" וטעם היתרו, עיין בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה" בהלכות קידוש].

ירקות שנפלו לחלב

ירקות שנפלו לחלב, ושהו בתוכו 24 שעות, אסור לאכול ירקות אלו עם בשר, שהרי נכבשו בחלב ויש להם טעם חלב. אבל אם מסופק אם שהו 24 שעות, ישטפם היטב במים, ורשאי לבשלם ולאוכלם עם בשר וכו"ל. (י צח)

סל קניות

לפי המציאות כיום, שמוכרים את המאכלים כשהם סגורים בשקית או בקופסה, ברור שמותר לתת בשקית אחת בשר ארוז וסגור יחד עם קופסת גבינה או שקית חלב וכדומה, ואין לחשוש שמא תפתח הקופסה או תקרע השקית.

כתב מרן הבית יוסף (סימן צה אות ו) בשם התוספות והרא"ש, אין להיזהר לתת בתוך תיבה אחת כד של בשר אצל כד של חלב, כיון שנזהרים שלא יפול מזה לזה. ואף על פי שכתוב בהגהות אשיר"י שיש להחמיר שלא להניח שני תבשילים של בשר וחלב סמוך זה לזה בתיבה אחת אם לא שיכסנו בטוב, מצאתי כתוב בשם מהרא"י בעל תרומת הדשן, שדחוייה הגה זו מלפני התוספות. וכן פסק בשלחן ערוך (סימן צה ס"ז): מותר ליתן בתוך תיבה כד של בשר אצל כד של חלב. וכתב הפרי מגדים, שטוב לכסות את הכלים. וכן מתבאר מהרמ"א שם.

הנחת בשר וחלב במקרר

מותר להניח מאכלי בשר ומאכלי חלב באותו מדף במקרר, ואין צריך לעשות מחיצה ביניהם, ובלבד שיזהר שלא יגעו אחד בשני. וטוב שיהיו מכוסים בשקית וכדומה. (ז. כז. י שכת, של)

יש להיזהר שלא יגע המאכל הבשרי במאכל החלבי, כמבואר במשנה (חולין קז ע"ב): צורר אדם בשר וגבינה במטפחת אחת, ובלבד שלא יהיו נוגעים זה בזה. ובארה הגמרא, שאף שזה צונן בצונן ולא בולעים אחד מהשני, בכל זאת כיון שאם יגעו זה בזה יצטרך להדיחם, לכן לכתחילה צריך להיזהר בזה. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן צא סע"א ב): בשר וגבינה שנגעו זה בזה, מותרים, אלא שצריך להדיח מקום נגיעתם. ומותר לצור אותם במטפחת אחת, ולא חוששים שמא יגעו זה בזה. וכל דבר שצריך הדחה, כגון בשר היתר צונן המונח בתוך קערה של איסור צונן, אסור לעשות כן לכתחילה, שמא יאכל בלי הדחה.

בית שיש בו ילדים קטנים, מאחר ואינם זהירים כל כך בלקיחת כד החלב כשעל ידו מונח כלי של בשר, או שמונחת כוס חלב, ובמדף מתחתיו ישנה צלחת עם חתיכות בשר, על כן חובה לשים לב ולכסות את אחד המאכלים, שמא ינתז מזה על זה. כי כל מה שהבאנו לעיל משם התוספות והרא"ש, שאין צריך להיזהר לתת כלי בשר אצל כלי חלב, הוא דוקא שנזהרים שלא יפול מזה לזה, אבל ילדים קטנים שאינם זהירים, אין להקל בזה כלל ועיקר.

קופסה לכריך חלבי ובשרי

מותר לתת לכתחילה כריך או כל מאכל חלבי בקופסה, ובפעם אחרת לתת בה כריך בשרי, ובלבד שהיא נקיה. ואם הכריך היה עטוף בנייר או שקית, אין צריך אף לנקותה. על פי המבואר לעיל, וכל שכן כאן שכל כריך הוא לבדו.

מפה אחת

אין חובה לייחד שתי מפות לשלחן, אחת לארוחה בשרית ואחת לארוחה חלבית, כיון שמביאים את מאכלי הבשר בקערה או צלחת, ומאכלי החלב בקופסה או שקית, כך שאינם מונחים ישירות על השלחן. ובלבד שבסיום האכילה יקפידו לנקות את השלחן יפה יפה מכל שיירי פת ומאכלים. (וי תנא)

כתב מרן הבית יוסף (סימן פט): כתוב בתשובות המיוחסות לרמב"ן, אסור לאכול גבינה על מפה

שאכלו בה בשר, שאי אפשר שאין עליה כמה טיפי בשר. ולא מחמת מה שנבלע בתוכה אני אומר, שהרי הבלוע אינו יוצא אלא על ידי דבר חס, ואם כן, לא היה אסור להניח על המפה אלא גבינה חמה, אבל הצוננת, היה מותר. אלא שאני אומר וכן אמת, שלכלוכי בשר יש עליה, שהרבה פעמים נופלים עליה טיפי התבשיל, וכן שמקנחים עליה סכין שחותכים בה הבשר, וכל שהוא בעין, כשמניחים עליה גבינה בין חמה בין צוננת, נוגעים זה לזה לפחות, וצריך הדחה. וזה דבר ברור. ועל כן אנו נוהגים לשמור עצמנו מזה. ע"ש. וכן הוא בשו"ת הרשב"א וחלק א סימן ע"ו. וכתב בשו"ת הרדב"ז (חלק ב סימן תשכ"א), וכל זה כשמניחים את הבשר והגבינה על המפה, שאז יש לחוש שמא ידבקו זה בזה, אבל מנהגנו להביא כל מאכל על השלחן בקערות, ואפילו יש שם לכלוכי בשר במפה, מעולם לא יגעו זה בזה. ואם תאמר שנחשוש שמא תיפול מידו הגבינה על לכלוכי הבשר שבמפה או להיפך, זו חששה רחוקה היא ואין לחוש לה כלל. ובוודאי שאין לחשוש לכמה וכמה ספיקות, ספק נפל מהתבשיל ספק לא נפל, ואפילו נפל, ספק מן הרוטב [שיש סיכוי רב שנבלע במפה ואין בו ממש] ספק מממשו של בשר, ואפילו תאמר שנפל מממשו של בשר, ספק נדבק בגבינה ספק לא נדבק. על כן, אפילו כדי לצאת ידי חומרא, די בהיפוך המפה בלבד, או בהסרת הפתיתים כדעת הירושלמי. וכן נהגו, והנח להם לישראל שמנהגם תורה היא. ע"כ. וכן כתב בכף החיים (סימן פט ס"ק ס"ז).

סינרים לתינוקות

יש לייחד לתינוקות סינר לארוחות בשריות, וסינר לארוחות חלביות, כי מצוי שנופל מהמאכל על הסינר, ונשאר בו מעט ממשות של גבינה, ולאחר מכן בארוחה בשרית נופל בשר ולוקח התינוק ואוכל, ושמה נדבק משניהם יחד.

ומכל מקום פשוט שמותר לכבס את הסינרים יחד, אף על פי שהמים רותחים, ואין בזה חשש איסור בישול בשר בחלב, מאחר שהממשות נפגמת בחומרי ניקוי.

בשר וחלב על שלחן אחד

שלחן אחד

אסור לאכול בשר או עוף על שלחן, כאשר מונח חלב בצידו השני. וכן להיפך, אסור לאכול חלב על שלחן, כאשר מונח בשר בצידו השני, שמא יטעה ויאכל מהמאכל האחר. (סימן פח ס"א. י שכה)

שנים האוכלים יחד

שנים האוכלים זה חלב וזה בשר, אם הם מכירים זה את זה, אסור להם לאכול על שלחן אחד, מכיון שיש דרך לכבד את מכרו ממאכלו, ושמה בטעות יתן לו מהמאכל האסור לו עתה. אבל אם אינם מכירים זה את זה, וכגון שנקלעו למסעדה והזדמן שישבו לאכול בשלחן אחד, רשאי אחד לאכול חלב והשני בשר, שכיון שאינם מכירים, אין חשש שיתן זה לזה ממאכלו. (סימן פח ס"ב. י של)

כן פירשו הרא"ה והריטב"א (חולין קז ס"ב) שהחשש הוא שמא אחד יכבד את השני. אבל בפרי חדש (סימן פח סק"ב) כתב, שני בני אדם המכירים זה את זה, כלומר שיש היכר ואהבה ביניהם, באופן שאין מתבייש שום אחד מהם ליקח ממה שלפני חברו ולאכול. ע"כ. ומבואר שההיכרות היא הרבה יותר גדולה עד שאחד מסוגל לקחת מעצמו מצלחת חברו. וכן נראה מלשון רש"י (שם) שכתב, שאין לחוש שיאכל זה משל חברו. וכן נראה מהש"ך (סק"ג) שכתב, שאינם מתביישים זה מזה ויאכל כל אחד מחברו. ועיין בדרכי תשובה [לגאון רבי צבי הירש שפירא, אביו של הגאון רבי חיים אלעזר בעל שו"ת מנחת אלעזר ממונקאטש] (ס"ק יד) שהביא בשם ספר ויקרא יהושע, שאפילו אם ידוע שאחד מתבייש בטבעו לאכול ממה שלפני חברו, בכל זאת אם הם מכירים זה את זה אסור לאכול יחד, כי שמא מתוך אהבה שביניהם יתן אחד לחברו. ע"כ.

ישיבה במרחק

שנים המכירים ויושבים בריחוק אחד מהשני, עד שאין אחד יכול להגיע למאכל חברו בהושטת ידו, מותר להם לאכול על שלחן אחד זה חלב וזה בשר. (י שלט)

היכר

אם הניחו היכר בין האוכל בשר לאוכל חלב, מותר להם לאכול בשלחן אחד, אף שיושבים בקירוב, כיון שההיכר מזכיר להם להיזהר שלא לאכול זה מזה. (סימן פח ס"ב. י שלב)

תנאי ההיכר – א. חפץ שאינו רגיל להיות מונח על השלחן בעת האכילה. **ב.** גבוה קצת, כדי שיהיה ניכר, כגון: כיכר לחם שלם שאינם אוכלים ממנו בארוחה זו, או קופסה שאין רגילות להניחה על השלחן. אבל טבעת או מפתח או קופסת גפרורים, אינם נחשבים להיכר, כיון שאינם גבוהים. (בית יוסף אורח חיים ס"ס קעג. י שלד, שלו)

קנקן שתיה – אם הם רגילים להניחו על השלחן בסעודה, אינו נחשב הפסק. אבל אם אינם רגילים, ועתה הניחוהו לשם היכר, אף על פי ששותים ממנו, נחשב הקנקן להפסק והיכר ביניהם. (סימן פח ס"ב. י שלה)

כתב מרן הבית יוסף (או"ח ס"ס קעג): ונראה לומר שדוקא בכיכר לחם שהדרך להניחו על השלחן, לכן אם אוכלים ממנו, אין היכר בנתינתו על השלחן. אבל קנקן, אם אין דרכם להניחו על השלחן, והניחו עכשיו להפסיק, אף על פי ששותים ממנו, ניכר הדבר ונחשב הפסק.

מפה – אם כל אחד אוכל על מפה קטנה נפרדת, או שאחד אוכל על מפה והשני אוכל ללא מפה, הרי זה נחשב היכר, ומותר להם לאכול בשלחן אחד, אף שהם יושבים בקירוב. אבל אם הם רגילים בכך שלכל אחד יש מפה משלו, אין זה נחשב להיכר, אלא יתנו היכר אחר ביניהם. (סימן פח ס"ב. י שלב, שלו)

כתב מרן הבית יוסף (אורח חיים ס"ס קעג): והעולם נוהגים לאכול זה בשר וזה גבינה על ידי הפסק שביניהם, או על ידי שכל אחד אוכל במפה אחרת. וכן דעת רבנו ירוחם והטור. וכן כתב הרשב"א:

שני אנשים המכירים זה את זה שאסרנו, אם היו עושים היכר ביניהם, כגון שהיה אוכל זה במפה וזה במפה אחרת, וכיצא בזה, מותר, שאין אנו חוששים אלא שמא ישכחו ויתערבו זה עם זה, והיכר זה מודיעם, ולפיכך מותר.

היכר באדם אחד

אין היכר מועיל, אלא כאשר יושבים שנים לאכול יחד, שאז גם אם אחד יטעה, השני יזכיר לו. אבל אם אחד אוכל חלב, ומונח בצד השלחן בשר, לא יועיל היכר, וצריך להוציא את הבשר מהשלחן. (וי שלט)

כן מבואר בגמרא מסכת שבת (יג ע"א) שהיכר מועיל דוקא כשיש שתי דעות של בני אדם, שאז אם בטעות אחד יציע לשני להתכבד, השני יזכיר לו שאסור. אבל אם אחד יושב לאכול חלב, ובצד השלחן מונח בשר, לא יועיל היכר, כי שמא יטעה ואין מי שיזכיר לו, ולכן צריך להוציא את הבשר מהשלחן. וכן מבואר מלשון מרן (סימן פח) שבסעיף א' כתב: אפילו בשר חיה ועוף, אסור להעלותו על שלחן שאוכל עליו גבינה, שלא יבא לאכלם יחד, ולא כתב להתיר על ידי היכר. ואילו בסעיף ב' שדיבר על דיני היכר, כתב על שני בני אדם המכירים זה את זה. וכן כתבו רבים מהאחרונים.

יחיד האוכל חלב שהניח היכר בינו לבשר, וגם הניח שומר שישיגה עליו, הרי זה מותר.

כן כתב הגאון בעל זבחי צדק (סימן פח ס"ק יא): אפילו באדם אחד, אם עשה היכר והניח אדם אחר עליו לשומרו ולהזכירו שלא יטעה, הרי זה מותר, משום שיש כאן שינוי וגם שתי דעות. כן הסכימו חכמי הישיבה, ופשוט הוא. ע"כ.

איסור והיתר

האיסור שלא לאכול על שלחן אחד, הוא דווקא בבשר וחלב שכל אחד היתר בפני עצמו, אבל יהודי האוכל מאכל היתר ויושב גוי באותו שלחן ואוכל מאכל איסור, הרי זה מותר, כי אין חשש שמא יטעה היהודי לאכול מהאיסור.

כן מבואר בר"ן, שחומרא היא שהחמירו חכמים רק בבשר בחלב יותר מבשאר איסורים, משום שהעולם לא בדלים מזה, שהרי כל אחד הוא היתר בפני עצמו, מה שאין כן בשאר איסורים שזוהרים מהם, לכן אין חשש שמא יטעה ויאכל משל חברו. (בית יוסף סימן צז)

☞ המתנה בין בשר לחלב ☞

שש שעות

האוכל בשר בהמה, חיה או עוף, אסור לו לאכול מאכלי חלב עד שיעברו שש שעות מסיום אכילתו. (בית יוסף אורח חיים סימן קעג. שלחן ערוך סימן פט ס"א)

בגמרא מסכת חולין וקה ע"א: אמר מר עוקבא, אנא בהא מילתא חלא בר חמרא לגבי אבא [אני בדבר זה חומץ בן יין כלפי אבא שלי], דאילו אבא כי הוה אכיל בישראל האידינא, לא הוה אכיל גבינה עד למחר כי השתא, [כלומר, אבא שלי, כשהיה אוכל בשר היום, לא היה אוכל גבינה עד למחרת באותה שעה], ואילו אנא, בהא סעודתא לא אכילנא, לסעודה אחריתא אכילנא [ואילו אני, בסעודה זו איני אוכל, אבל לסעודה אחרת אני אוכל חלב]. ופירשו התוספות, ש"סעודה אחרת", היינו אפילו מיד לאחר שסילק את השלחן [כפי שהיה מצוי בזמנם שכל אחד אוכל על שלחן קטן בנפרד, ובסיום הסעודה היו מוציאים את השלחן] ובירך ברכה אחרונה על הסעודה, הרי זה נחשב סעודה אחרת, ומותר לאכול גבינה. ורבנו תם כתב, שדי לקנח את הפה ולהדיח את הידיים ורשאי לאכול חלב מיד לאחר מכן. וכתב הרז"ה שכן נהגו כל חכמי צרפת.

אבל רבים מהראשונים מפרשים "סעודה אחרת", היינו זמן שבין סעודה לסעודה - שש שעות. וכן כתב הרא"ש: "סעודה אחרת", פירוש בזמן שאדם רגיל לסעוד, דהיינו מזמן סעודת הבוקר עד זמן סעודת הערב, ובפחות משיעור זה אין לאכול גבינה אחר בשר. וכתוב בהגהות אשירי, והיינו שצריך שישהה שש שעות. וכן כתב היראים (סימן קמט) בשם רש"י, שאם אכל בשר אסור לאכול גבינה עד "שישהה מסעודה לסעודה". ומפשט לשונו, משמע שצריך לשהות את הזמן שמסעודה לסעודה, דהיינו שש שעות, ולא כדעת התוספות, שדי בסילוק שלחן וברכת המזון ומיד יכול לאכול גבינה. וכן משמע מהטור (סימן פט) בהבנת דברי רש"י. וכן כתב הרמב"ם (סוף פרק ט מהלכות מאכלות אסורות): מי שאכל בשר או עוף, לא יאכל אחריו חלב עד שיהיה ביניהם כדי שיעור סעודה אחרת, והוא כמו שש שעות. וכתב מרן הבית יוסף (אורח חיים סימן קעג), ואחר שהביא הרא"ש את הדעות בזה, כתב: והעולם נהגו שלא לאכול גבינה אחר בשר כלל ואפילו אחר בשר עוף, וסיים בה: ואין לשנות המנהג. עד כאן. ונראה לי שזה שנהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר בשר, לא מטעם גדר וסייג, אלא משום שסוברים כדעת הרמב"ם שמפרש שמה שאמרו בגמרא: אכל בשר "אסור" לאכול גבינה, היינו אפילו בקינוח הפה ובנטילת ידיים, אלא מסעודה לסעודה. ע"ש. וכן פסקו הטור ומרן בשלחן ערוך (סימן פט סעיף א): אכל בשר, אפילו של חיה ועוף, לא יאכל גבינה אחריו עד שישהה שש שעות. וכן דעת רבנו חננאל, הרי"ף, העיטור, הרשב"א, רבנו יהונתן, הריטב"א, המאירי, הר"ן, אהל מועד ועוד. ועיין בעלון "תתענג בדשן" (גיליון 58, 59) ותורה נחת.

בני אשכנז

מנהגים שונים יש בקרב בני אשכנז, בענין ההמתנה בין מאכלי בשר למאכלי חלב, יש נהגו להמתין שש שעות, כדעת הרי"ף והרמב"ם ומרן השלחן ערוך ורבים מהראשונים, וכתב הרמ"א שכן נכון לעשות. ויש נהגו להמתין ארבע שעות. ויש שלוש שעות, ויש שעה אחת. (הרמ"א סימן פט ס"א. י שפח) אולם, כבר כתב הט"ז (שם סק"ב) בשם התרומת הדשן שהפשרה שעשו להמתין שעה אחת, לא מצאנו לה שום רמז בראשונים, אלא שאי אפשר למחות בידם, כיון שלדעת התוספות ועוד, אין צריך להמתין שש שעות כלל. אבל הצנועים מושכים ידיהם וממתניים שש שעות. גם הרש"ל תמה למה מקילים נגד הרי"ף והרמב"ם שפסקו להמתין שש שעות. ולכן כתב, שכל מי שיש בו ריח של תורה, ימתין שש שעות. ע"כ. ובהגהות שערי דורא כתב: שאם אי אפשר למחות ביד אותם שאינם בני תורה שימתינו שש שעות, אבל בבני תורה ראוי למחות ולגעור בהם, שלא יקלו בפחות משש שעות. וכתב בחכמת אדם (שער איסור והיתר כלל מ אות יג): המנהג הפשוט במדינות אלו [אשכנז] להמתין שש

שעות כדעת מרן הבית יוסף, והמיקל בזה עובר משום (משלי א ח): "וְיֵאֵל תִּטֵּשׁ תּוֹרַת אֱמֻנָה". וכן כתב הגאון רבי יחיאל מיכל עפשטיין בספרו ערוך השלחן (סימן פט ס"ז): שכן המנהג הפשוט בכל תפוצות ישראל להמתין שש שעות, וחלילה לשנות, ובזה נאמר (קהלת י ח): "וּפְרָץ גִּדְרֵי שְׁכֵנוֹ נִחַשׁ". גם בדרכי תשובה (שם סק"כ) כתב בשם הרב כנפי יונה, שכיון שלהמתנת שש שעות יש סמך גדול בש"ס, וכן הסכימו כל האחרונים, והרמ"א שהקל קצת משום שראה מנהג לפניו, לכן הרבה לדחוק כדי לקיים את המנהג, על כן כל בעל תורה מוטל עליו להחמיר בכך. וכתב הפרי מגדים (שפתי דעת שם סק"ח) שכן ההלכה והמנהג בכל מקום להמתין שש שעות, ואין לפרוץ גדר. נמצא שגם לבני אשכנז המנהג הנכון והרווח להמתין שש שעות, ולא להקל בפחות מזה. ושומע לנו ישכן בטת.

הטעמים להמתנת שש שעות

ישנם שני טעמים מדוע צריך להמתין שש שעות, בין מאכלי בשר למאכלי חלב:

א. לרמב"ם, משום שנשאר בשר בין השיניים, וכשיאכל מאכלי חלב נמצא שאוכל בשר וחלב יחד. אך לאחר שש שעות, גם אם נשאר בשר, הרי הוא סרוח לגמרי ואין בו טעם כלל, ואין צריך להוציאו.

כתב הרמב"ם (סוף פרק ט מהלכות מאכלות אסורות): מי שאכל בשר או עוף, לא יאכל אחריו חלב עד שיהיה ביניהם כדי שיעור סעודה אחרת, והוא כמו שש שעות, מפני הבשר שבין השיניים, שאינו סר בקינוח. ע"כ. והיינו, שאינו יוצא בקינוח הפה באכילת לחם או פרי, כמו שמספיק לעשות בין גבינה לבשר.

ב. לרש"י, משום שטבע הבשר למשוך טעם ושמנונית בפה עד שש שעות.

כתב רש"י (חולין קה ע"א ד"ה אסור): "אכל בשר אסור לאכול גבינה, משום שהבשר מוציא שומן והוא נדבק בפה ומאריך בטעמו". והיינו שטבע הבשר למשוך טעם ושמנונית בפה לזמן ארוך, ואם יאכל גבינה בזמן הזה, נמצא שטועם בשר וחלב יחד. וניתן להרגיש זאת יותר בבשר שמן, או כשישן לאחר אכילתו, וכשיקום אפילו לאחר כמה שעות, פעמים שתעלה לו שמנונית בגרון. וכמו כן, פעמים שאם ישתה משקה חם, תצוף לו שמנונית, ואם יאכל גבינה, הרי הוא כטועם בשר וחלב יחד. אבל לאחר שש שעות, שוב אין שמנונית.

להלכה אנו פוסקים כשני הטעמים, וכפי שיבואר להלן. וסימן פט ס"א. ועיין בכל זה בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 57 אות ב והלאה, ומס' 59, ותרזה נחת).

רוטב ושומן

אכל רוטב או שומן ללא חתיכות בשר, צריך להמתין שש שעות, מפני טעמו של רש"י שנמשך טעם הבשר בפה. (וי שעה)

שיניים תותבות

מי שיש לו שיניים תותבות ואכל בשר, אף אם יוציא את השיניים, אינו רשאי לאכול חלב, מפני טעמו של רש"י שנמשך טעם הבשר בפה. (י שפ)

ולגבי עצם אכילת מאכלי בשר ומאכלי חלב עם אותן שיניים תותבות, כתב הכף החיים וסימן פט אות כב: ובענין השיניים הזרים [תותבות] אשר רבים יעמדו להם בפהם ויאכלו בהם מאכלי חלב ומאכלי בשר, אין להחמיר, כי בוודאי נעשו ממין דבר קשה וחלק שלא בולע ולא פולט, כמו כלי זכוכית. וגם המאכלים שאוכלים, על פי הרוב הם רק מכלי שני ואין היד סולדת בהם (שו"ת שאילת שלום). וכן כשהייתי בווען שאלתי לרופא מומחה, מה תוכן השיניים הללו? ואמר לי במסיח לפי תומו שהוא נעשה ממין אחד המובא מאמריקה שטבעו שאינו בולע שום בלוע בתוכו, כי כן יסדו הרופאים לעשותן ממין זה דווקא שהוא מההכרח, שאם יהיה בשיניים איזה בלוע ממאכל, יבוא מזה ענין העיפוש בלוע, וכשהוא בפיו יצמיח מזה חולאים שונים לגוף. ועם כל זה הנני מזהיר לכל שואל אותי, שמן הראוי לכל ירא שמים שיהיה לו שיניים של בשר בפני עצמן, ושל חלב בפני עצמן, ומכל שכן לפסח שראוי להחמיר לעשות לו חדשים. וכן ידעתי מכמה אנשים יראי השם שזוהרים בזה. ואמנם כל זה הוא בשיניים המשימים בתוך הפה שעשויות לחלצן ולהסירן בכל עת שירצה ויכולים להחליפן. אבל אותם שיש להם נקבים גדולים בשיניהם, והרופא מדביק הנקבים במין דבק ולפעמים הדבק הוא גדול בכמות יותר מן השן, ועל זה לא ראיתי ולא שמעתי שיזהר שום אדם למנוע שלא לתקן השיניים מחשש תקלה זו שאוכלים בהם פעמים חלב ופעמים בשר, ועל כרחנו שסומכים על היתר זה, שהדבק הוא דבר שאינו מקבל שום בלוע לתוכו כנזכר (ורכי תשובה). וסיים: ומיהו עיין בסימן קה סעיף ב' שחום שאין היד סולדת בו, אינו מפליט ומבלע. וכיון שאינו אוכל דבר שהיד סולדת בו מחמת חומו, אפילו יהיו השיניים מה שיהיו, אינם בולעים ואינם פולטים כלל, ודי ברחיצה בין בשר לחלב וכן לפסח. ועל זה יש לסמוך מי שאי אפשר לו לעשות אחרים, וכל שכן אם השיניים בעצמן הן ממין שאין מפליט ומבלע. ע"ש. וברור שכל זה אינו אלא חומרות בעלמא, וכבר פשט המנהג שלא לייחד שיניים לבשר ושיניים לחלב, וגם לא לפסח.

לעס ולא בלע

לעס בשר בשיניו ולא בלע ממנו, וכגון שלעס כדי להאכיל לתינוק, אף שאין לו טעם ושמונונית בפה מהבשר, ימתין שש שעות, כי יש לחשוש לטעמו של הרמב"ם שמא נשאר לו בשר בין השיניים. ואף אם יצחצח את שיניו, אין זה מועיל. (סימן פט ס"א. י שסט)

כתב הטור (סימן פטו). לשיטת רש"י, אפילו אם שהה כשיעור שש שעות, אם יש בשר בין השיניים צריך להסירו. ובתוך שש שעות אפילו אין בשר בין השיניים אסור, לפי שהבשר מוציא שומן ומושך טעם עד זמן ארוך. ולפי זה הטעם, אם לא אכלו אלא שלעס לתינוק אין צריך להמתין, שכיון שלא אכלו אינו מוציא טעם, [ולשיירי הבשר שבין השיניים, לרש"י מועיל לנקר ולהסיר, כמו שמועיל לאחר שש שעות]. והרמב"ם נתן טעם לשהייה, משום הבשר שבין השיניים. ולפי דבריו לאחר ששהה שש שעות, מותר אפילו נשאר בשר בין השיניים [כי זה פגום וסרוח], והלועס לתינוק צריך להמתין [כי לא מועיל לנקר בין השיניים]. וטוב לאחוז בחומרי שני הטעמים. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (שם סעיף א:). אפילו אם שהה כשיעור, אם יש בשר בין השיניים, צריך להסירו [כרש"י]. והלועס לתינוק, צריך להמתין [כהרמב"ם שלא די בניקור].

ואמנם הפרי חדש (סק"ב) חולק על הטור ומרן הבית יוסף בדעת הרמב"ם, וכתב: ולא התירו חטיטה בשיניים שמא לא יחטט יפה יפה, ולפיכך נתנו שיעור שש שעות שמן הסתם מה שנשאר בין השיניים יוצא לחוץ מעט מעט ומסירו, ואחר שיעור זה לא חוששים שנשאר בשר בשיניים. ואם תאמר שנשאר, לא חוששים שיצא לפיו בעוד שאוכל גבינה. אבל אם מוצא בשר בין השיניים, אף לאחר שש שעות, משמע ודאי שבשר הוא וצריך להסירו אף לרמב"ם. ע"ש. ועיין באחרונים מה שכתבו בזה.

פלאטה. גשר. נקבים בשיניים

המשתמשים בפלאטה או גשר ליישור השיניים, אינם צריכים לבדוקם לאחר שש שעות משיירי בשר. וכן מי שיש לו נקבים בשיניים, אינו חייב לחטט ולבדוק אם נשאר לו שם שיירי בשר. אבל אם מרגיש שיירי בשר, יוציאם או יצחצח שיניים היטב כדי שיצאו, ורשאי לאכול חלב מיד. (סימן פט ס"א. י שעג)

כן דעת רש"י, שכל שיש בשר בין השיניים, אף אם עברו שש שעות, צריך לנקר ולהוציא. והנה המעיין בטור ובבית יוסף, יראה שלרמב"ם לא מועיל לנקר את השיניים בתוך שש שעות, ואילו לאחר שש שעות, לא צריך ניקור, כי כבר נסרח הבשר ואינו כלום. ולכן כתבו שהלועס לתינוק צריך להמתין שש שעות, ולא כתבו שאם ינקר את שיניו רשאי לאכול חלב מיד, כמו שכתבו לשיטת רש"י שאם שהה שש שעות ומצא בשר בין השיניים ינקרו, ומשמע שמועיל ניקור לרש"י. (עיין בהלכה הבאה) נמצא שאם מרגיש שיירי בשר לאחר שש שעות, מועיל לנקר, כי בלאו הכי לרמב"ם לא צריך לנקר. ולרש"י שצריך לנקר, הרי מועיל ניקור גם בתוך שש שעות.

וזו לשון מרן בשלחן ערוך (סימן פט סעיף א): אכל בשר, אפילו של חיה ועוף, לא יאכל גבינה אחריו עד שיששה שש שעות. ואפילו אם שהה כשיעור, אם "יש" בשר בין השיניים, צריך להסירו. וכתב הדרכי תשובה (סק"ז) בשם כנסת הגדולה, ומשמע שדוקא כשיודע שיש בשר בין השיניים צריך להסירו, אבל בסתם אינו חושש שיש בשר בין השיניים. ובספר וויכוח מים חיים על התורת חטאת כתב, שאותם בני אדם שהתלעו שיניהם ויש בהם נקבים, יש להם להיזהר ביותר לחטט יפה בין אותם הנקבים. אך בהגהות הכתב סופר כתב, שמצא בכתביו של אביו החתם סופר (חידישי חתם סופר חולין קג ע"ב ד"ה בשר שבין השיניים), שמאכל הנמצא בשיניים החלולות נמאס ונפסל מיד, ואין זה חשוב בשר, ואין צריך כלום. ע"כ. ועל כל פנים להלכה אם מצא בשר בין השיניים צריך להסירו. וכתב הר"ן (חולין לו ע"ב ד"ה אמר), שאחר שהוציא, אין צריך לשהות עוד זמן, כי שיעור שש שעות מחשבים מאכילה ראשונה, אך יקנה הפה.

כתב גאון עוזנו רבנו יוסף חיים זיע"א בבן איש חי (פרשת צו אות ח), מעשה באחד שהיה נזהר הרבה בשמירת המצה בלישה ואפיה ובכל הלכות הפסח, ובליל פסח חלם חלום שאמר לו אדם אחד אוי לו שאכל משהו של חמץ, וייקץ ויתמרמר מאד ויבד בכי גדול, וחזר וישן מתוך בכייתו, ויחלים והנה איש מדבר עימו ואמר לו, זה החמץ שאכל הוא שנשאר בין השיניים פירור קטן מאכילה שאכל בבוקר, ובעת שהיה לועס המצה בלילה, נפרד אותו פירור מבין השיניים ונדבק במצה ואכלו עם המצה. ע"כ. וכתב על זה מרן זצוק"ל (חזון עובדיה פסח עמוד סג), וכבר אמרו חז"ל בסנהדרין (ל ע"א), "דברי חלומות לא מעלים ולא מורידים". ובאמת שלהלכה אין חשש איסור בפירור שנשאר בשיניו עד הלילה, כמבואר בראשונים שבשר שנשאר בין השיניים לאחר שש שעות הוא נסרח ונפגם טעמו, ואין עליו שם בשר כלל. ואף החולקים, מודים בלחם שהוא רך מאוד שמחר מאוד הוא נמאס ונסרח. וכל שכן שמאכילת הפת בבוקר ועד הלילה, עברו יותר

מעשר שעות, שבוודאי ובוודאי הוא נסרת. רק שצריך להיזהר לנקות את השיניים היטב בערב פסח לאחר שאכל פת שחרית, מחשש שמא יאכל את הפירור שבפיו לאחר שעה רביעית שאסרו חכמים לאכלו. (עין עלון "ותתענג בדשן" סוף גיליון מס' 57 אות טו)

[ובדרך אגב, המשתמשים בפלאטה או גשר ליישור השיניים, נכון מאוד שיקפידו תמיד לצחצח את שיניהם במברשת מיד לאחר אכילת עוף או בשר, כי מצוי שנדבקים שם חתיכות קטנות של מאכל, באופן שדבר זה ממאיס את הרואים. וכבר דרשו חז"ל במסכת חגיגה (ה ע"א) על הפסוק (קהלת יב יד): "כִּי אֵת כָּל מַעֲשֵׂה, הָאֱלֹהִים יָבֵא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נַעֲלָם", מהו "על כל נעלם"? אמר רב, זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס בה. ושמואל אמר, זה הרק בפני חברו ונמאס. ועל הנזהרים בזה יש להליץ את דרשת חז"ל (מועד קטן ה ע"א) על הפסוק (תהלים נ כג): "וְיִשֶׁם דָּרְךָ אֲרָאֲנוּ בְּיַשַׁע אֱלֹהִים", אל תקרא וְיִשֶׁם אלא וְיִשֶׁם, מלמד שכל הַשֵּׁם [מחשב] אורחותיו [דרכיו] בעולם הזה, זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא.]

שיניים תותבות ולא בלע

לעס בשר בשיניים תותבות ופלט אותו, רשאי להוציא את השיניים ולהדיח את פיו במשקה, ולשתות חלב מיד ללא המתנת שש שעות. ואם הדיח את השיניים היטב מכל שיירי בשר, רשאי לאכול בהם מאכלי חלב.

כן נראה פשוט, שכיון שהוציא את השיניים, אין חשש של בשר שבין השיניים. וכיון שלא בלע את הבשר, ממילא אין שמנונית בפה. ואם הדיח את השיניים היטב, רשאי גם לאכול בהם מאכלי חלב. ואין זה דומה למה שבארנו לעיל שלרמב"ם לא מועיל ניקור לשיניים משיירי הבשר שבתוך שש שעות, כי שם השיניים מחוברות בפיו, ואפשר שעדין ישארו שיירי בשר ולא ירגיש בהם, לא כן כאן שנוטל את השיניים התותבות בידיו ומשפשפם ומדיחם היטב, הרי זה כמדיח כל כלי בשר, ששוב אין לחוש בו לשיירי בשר כלל ועיקר.

טעימת תבשיל

טעם מעט בשר בלשונו מבלי ללעוס ופלט ולא בלע כלום, אין צריך להמתין שש שעות. (וי שגא, שפב)

שש שעות מסיום אכילת הבשר

שש שעות שממתינים בין בשר לחלב, מונים אותן מסיום אכילת המאכלים הבשריים, ולא מסיום כל הסעודה. על כן, סעודת שבת חתן שהאריכו כמה שעות בדברי תורה ובשירות ותשבחות להשם יתברך, ובאכילת מיני מתיקה וקינוחים, כשיעברו שש שעות מגמר אכילת הבשר, מותר לאכול חלב מיד בסעודה שלאחר מכן. למשל: אם סיימו לאכול את הבשרי בשעה 12:00 בצהריים, אף על פי שהאריכו הרבה בשירה ודברי תורה וקינוחים וברכו ברכת המזון רק בשעה 4:00 אחר הצהריים, רשאים לאכול סעודה שלישית חלבית בשעה 6:00. (וי שצא)

ספק אם עברו שש שעות

המסופק אם עברו שש שעות מסיום אכילתו, רשאי לאכול מאכלי חלב מיד, כיון שהמתנה זו היא מדברי חכמים, וכשיש ספק בדבריהם לא החמירו. (י שפ"ה)

במקום צורך

במקום צורך כגון שממהר ללכת לשיעור תורה וכדומה, יש להקל לאכול מאכלי חלב לאחר חמש שעות וחצי. (שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה ס"ס ד, וחלק ג יורה דעה ס"ס ג. שו"ת יחיה דעת חלק ז סימן קלב. י שפד. ועיין עליו "ותתענג בדשן" גליון 6 אות ח)

כתב הרמב"ם (סוף פרק ט מהלכות מאכלות אסורות): מי שאכל בשר בתחילה, בין בשר בהמה בין בשר עוף, לא יאכל אחריו חלב עד שיהיה ביניהם כדי שיעור סעודה אחרת, והוא כמו שש שעות. ע"כ. וממה שכתב "כמו שש שעות", נראה שלא צריך להמתין בדוקא שש שעות, אלא פחות או יותר שש שעות, וכמו שכתב "עד שיהיה ביניהם כדי שיעור סעודה אחרת", והלוא בשיעור זה שבין סעודה לסעודה, לא שווה האדם בדיוק שש שעות, אלא שש שעות לערך. זאת ועוד, הלוא בזמן הרמב"ם לא היו שעונים שיכלו לכוון ולדייק כל כך אימתי הסתיימו שש שעות, ועל כרחנו שהיו משערים שעברו פחות או יותר שש שעות.

ואמנם אף שאנו מפרשים שמשערים פחות או יותר, נראה ברור בכוונת הרמב"ם שאין צריך לחשוש ולהמתין יותר משש שעות, כי אם כן, נמצא שהטעה אותנו בלשונו, שהרי כתב "כמו שש שעות", וכיון שישנה משמעות שדי בפחות משש שעות, אם כן אולי נטעה להמתין פחות. אלא ודאי שכוונתו "כמו שש שעות", היינו לערך שש שעות ואפילו פחות, כי העיקר שלא חייב לצמצם בדיוק שש שעות, אבל ביותר משש שעות בוודאי שלא צריך. ואדרבה, אם הרמב"ם היה רוצה לומר שצריך שש שעות בדוקא, דהיינו לפחות שש שעות, אלא שכיון שקשה לדייק את הזמן, לכן ימתין מעט יותר לצאת מהספק, אם כן היה לו לכתוב: כמו שש שעות "או יותר", וכמו שכתב בהלכות חנוכה (פרק ד הלכה ה) שזמן ההדלקה בשקיעת החמה, וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק. וכמה הוא זמן זה? כמו חצי שעה "או יותר". עי"ש. והיינו שאין הכוונה, פחות או יותר חצי שעה, כי פחות מחצי שעה ודאי שלא! רק כיון שאי אפשר לצמצם בדיוק לחצי שעה, לכן לא ימעט בשמן, אלא יוסיף מעט שידלק יותר מחצי שעה, כי העיקר שלא ידלק פחות מחצי שעה. וכיון שלא כתב הרמב"ם "או יותר", אלא "כמו שש שעות" בלבד, משמע מלשונו שאפשר גם פחות ולא צריך יותר. (ועיין בעליון "ותתענג בדשן" גליון מס' 6 אות ה והלאה) וכן דייק הגאון רבי אפרים ארדיט (מגדולי רבני איזמיר לפני למעלה מ-250 שנה) בספרו "מטה אפרים" על הרמב"ם, שלא צריך להמתין ממש שש שעות. וכן כתב החיד"א (שיורי ברכה סימן פט אות ג) בשם הגאון בעל מנחת יעקב. עי"ש.

וכיוצא בזה מבואר באדם שנטמא שאסור לאכול תרומה וקדשים עד שיטבול ויגיע "צאת הכוכבים", שנאמר (ויקרא כב ז): "וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְיָטְהַר, וְאַחַר יֵאָכֵל מִן הַקֹּדָשִׁים". וכתב הרמב"ם (פרק ז מהלכות תרומות הלכה ב): אין הטמאים אוכלים בתרומה עד שיעריב שמשם ויצאו שלשה כוכבים בינוניים, וזה העת "כמו שליש שעה" אחר שקיעת החמה. ע"כ. והרי שליש שעה הוא: עשרים דקות. והרמב"ם לשיטתו בפירוש המשנה בפסחים (פרק ג משנה ב) ששיעור מיל הוא 24 דקות, ואם כן עד צאת הכוכבים שהוא שלשת רבעי מיל הוא: 18 דקות. ולכן כתב "כמו שליש שעה", שהוא קרוב לעשרים דקות. וכן כתב בשו"ת עמודי אש (סימן ט). (ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ז אורח חיים

סימן מא אות ו) נמצא שבזה שכתב "כמו", כוונתו שאין זה עשרים דקות ממש אלא פחות. ואף כאן שכתב "כמו שש שעות", כוונתו שזה לא שש שעות ממש אלא אפילו פחות.

אלא שעדיין יש להתבונן כמה פחות משש שעות יש להקל, אולי רבע שעה, אולי חצי שעה, אולי יותר? ואפשר שכיון שמצאנו ברמב"ם שכתב "**כמו שליש שעה**", והיינו 18 דקות מתוך עשרים, נמצא שעשירית מהזמן [2 דקות], זה בגדר "כמו". ואף כאן שכתב "כמו שש שעות", יש להקל בעשירית של שש שעות שהוא 36 דקות, נמצא שאפשר להקל כחצי שעה קודם שיסתיימו שש השעות. גם בשו"ת יביע אומר (חלק א יורה דעה ס"ד, וחלק ג יורה דעה ס"ט ג) דייק מלשון הרמב"ם שאם חסר משש שעות פחות חצי שעה מותר לאכול חלב, שהרי כתב "כמו" שש שעות, והרי בזמנם לא היו שעונים, ובוודאי שהיו ממתנינים באומדן של שש שעות לערך. והרי כל שזה תוך חצי שעה נחשב כ"סמוך", וכמו שכתב הרשב"ם על המשנה (פסחים צט ע"ב), ערבי פסחים, לא יאכל "סמוך" למנחה, והיינו "חצי שעה". ע"ש. וכן פירש הר"ן על המשנה בשבת וט ע"ב. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (אורח חיים סימן רלה סעיף ב) שאסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לצאת הכוכבים שהוא זמן קריאת שמע של ערבית. וגם בקידוש של שבת שצריך להיות "סמוך" לסעודה, צריך שיסעד לכתחילה בתוך חצי שעה מהקידוש. ואם כן גם כאן שהרמב"ם אומר "כמו שש שעות", היינו סמוך לשש שעות, שזה חצי שעה. ועיינו עוד בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 59, ותרוה נחת)

והנה הרשב"א בחידושי (חולין קה ע"א) הביא את רבנו חננאל והרי"ף, שצריך לשהות לפחות מסעודה לסעודה, **והוא שיעור שש שעות** כמו שכתבו הרמב"ם והעיטור, כי אין הבשר של בין השיניים ובין החניכיים מתעכל בפחות מכן. ע"ש. ומכאן דייק המטה אפרים (הלכות מאכלות אסורות פרק ט הלכה כח) שכוונת הרשב"א שגם לרמב"ם צריך שש שעות ממש ולא פחות, וכן דייק בדעת הטור שכתב בשם הרמב"ם "שש שעות" ולא כתב "כמו שש שעות", ואף על פי שהרמב"ם עצמו כתב "כמו שש שעות", ומשמע שאינן שש שעות שלימות דוקא, כנראה שנוסחה אחרת היתה להם ברמב"ם. ע"ש. ואחר המחילה, לא ידעתי למה צריך לומר שהיתה להם נוסחה אחרת, וכי בזמן הרשב"א והטור היו שעונים שיכלו לכוון את השעה בדיוק, ועל כרחנו לומר שאין בכוונתם להמתין דווקא שש שעות. ולבד מזה, כיון שכל המקור של שש שעות הוא ממר עוקבא שאמר "מסעודה לסעודה", והרי ברור שאין מציאות של שעה מדויקת מסעודה לסעודה, כי 'פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה', לכן גם הרשב"א שכתב "שש שעות" היינו "כמו שש שעות" לערך, ואין שום הכרח שהיתה להם נוסחה אחרת ברמב"ם. ועתה האיר השם את עיניי וראיתי שכן כתב הרשב"א במפורש בתורת הבית הקצר (בית ג שער ד דף פה סע"ב): אכל בשר בהמה, אסור לאכול גבינה אחריו, שהבשר מתעכב בין השיניים, כיצד הוא עושה? ממתין **כשש שעות** ואוכל. ומבואר שממתין "כשש" ולא שש דוקא. וכן נראה דעת הכל בו (סימן קו ד"ה ואחר בשר) שכתב: ואחר בשר אפילו אחר בשר עוף, לא יאכל גבינה או חלב עד שישהה ביניהם שיעור סעודה אחרת, **והוא כמו שיעור שש שעות**, לפי שהבשר שבין השיניים אינו סר בקינות, ועוד שהבשר מוציא שומן ונדבק בפה ומאריך בטעמו. ע"ש.

גם המאירי (חולין קה ע"א) כתב, בשר שבין השיניים נקרא בשר, ולכן צריך לשהות בינו לחלב, ולא מצאנו בשהייה זו פחות משיעור שבין סעודה לסעודה **והוא שש שעות או קרוב לזה**, שבשיעור זה התעכל אף במקומו ואינו קרוי עוד בשר. ע"ש. ומבואר שלא חייב שש שעות בדוקא. וביותר מזה מפורשת דעתו בספרו "מגן אבות" (ענין ט), ששאלו אותו שהם נוהגים לאכול גבינה אחר עוף, ואילו הוא מחמיר **עד שישהה שש שעות או חמש שעות כשיעור שבין סעודה לסעודה**. וכתב להם, שאף בשר של בין השיניים נקרא בשר כל שלא שהה **כשיעור חמש שעות** שהוא שיעור עיכול. ומפורש שמה שכתב שש שעות או קרוב לזה, היינו אפילו חמש שעות. ועל כל פנים לדעת הרמב"ם ועוד, יש להקל בחמש וחצי שעות וכנ"ל.

ולאור כל האמור, גם מרן השלחן ערוך (סימן פט סעיף א) שכתב: אכל בשר, אפילו של חיה ועוף, לא יאכל גבינה אחריו **עד שישהה שש שעות**. אפשר שלא דווקא שש, כי הרי מקורו משלשת עמודי ההוראה כמבואר בבית יוסף, והרי הרי"ף (חולין לו ע"ב) לא הגדיר את הזמן, אלא כתב שיעור צריך לסעודה אחרת. גם הרא"ש (חולין פרק ח סימן ה) כתב "מזמן סעודת הבקר עד זמן סעודת הערב". והרמב"ם שהזכיר זמן, כתב: "**כמו** שש שעות". לכן להלכה, במקום צורך יש להקל לאחר חמש וחצי שעות, ובפרט כשממהר לשיעור תורה, ואם לא יאכל עכשיו לא יהיה מרוכז היטב, וכל כיוצא בזה.

ומרן זצוק"ל הביא פעמיים נידון זה בשו"ת יביע אומר, בחלק א (יורה דעה ס"ד) ובחלק ג (יורה דעה ס"ג). בחלק א כתב: "ולולא דמסתפינא הוה אמינא" - כלומר: אם לא הייתי מפחד הייתי אומר, שאם חסר משש שעות פחות חצי שעה, מותר אף לגדולים, שהרי הרמב"ם כתב "כמו" שש שעות", והרי בזמנם לא היו שעונים, ובוודאי שהיו ממתנים באומד של שש שעות לערך. וכל תוך חצי שעה נחשב סמוך... ומיהו למעשה יש להחמיר, והמיקל בשעת הדחק יש לו על מה שיסמוך. ע"כ. כלומר, למעשה לא רצה כל כך להקל בזה בגלל דיוקו. אבל בחלק ג, שוב דן בזה, וכתב בלשון בטוחה יותר, כיון שמצא לרבנו אפרים ארדיט בספר מטה אפרים, שגם הוא דייק כן מלשון הרמב"ם להקל. (ועיין בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 6 הארה 4)

התרת נדרים

אשכנזי שנהג להמתין שש שעות בין בשר לחלב, ועתה הזקין וקשה לו להמתין כל כך ורוצה להקל בפחות משש שעות, יעשה התרה על מנהגו. אבל ספרדי לא מועיל לו לעשות התרה, כיון שמן הדין הוא צריך להמתין שש שעות. (י שצט)

חולה או יולדת

חולה אפילו שאין בו סכנה, או יולדת בתוך שלושים יום ללידה, יכולים לאכול חלב לאחר שעה אחת, כיון שעל חולה לא גזרו חכמים. אלא שיזהרו לנקות את השיניים היטב מכל שיירי בשר. והוא הדין לאשה מניקה שיש לה צורך במאכלי חלב, שיכולה להקל בזה גם לאחר שחלפו שלושים יום מהלידה. (שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן ד אות יא. חלק ג יו"ד סימן ג אות ב. ז מב. י שצח, שצט)

כתב בזבחי צדק, אף על פי שקבלנו הוראות מרן וצריך להמתין שש שעות, מכל מקום לצורך חולי קצת, נראה פשוט להתיר לאכול מאכלי חלב אפילו אחר בשר בהמה, לאחר שימתין שעה אחת, וכמו שכתב הרמ"א. וכן כתב הבן איש חי, והיינו לאחר סילוק וברכת המזון.

חלב בתוך שש שעות לקטן

במקום צורך מותר לתת לקטנים לאכול חלב לאחר שעה מאכילת בשר, וכגון לצורך ארוחת ערב וכדומה. ויש נוהגים שעד גיל שש ממתנינים שעה אחת, ולאחר מכן בכל שנה מוסיפים להמתין עוד שעה. ועל כל פנים שנה לפני גיל מצוות [הבנים מגיל 12, והבנות מגיל 11], יש להרגילם להמתין שש שעות, כדי שכשיגדלו יוכלו לקיים את הכל כדת וכהלכה בקלות יותר.

בגמרא מסכת יבמות (קיד ע"א) דרשו חז"ל מהפסוק (ויקרא יא מב): "לא תאכלום כי שֶׁקֶץ הֵם", לשון "לא תאכלום", להזהיר גדולים על הקטנים, "דלא ליספו ליה בידיהם". כלומר, שאסור לתת לקטן בידיים מאכל אסור. ומרן הבית יוסף (אורח חיים סימן שמג) הביא מחלוקת ראשונים, האם גם איסורי דרבנן אסור לתת לקטן, לדעת הר"ן (וימא א ע"א) כל שהוא לצורך הקטן אף על פי שהגיע לגיל חינוך, מותר להאכילו אסור דרבנן, וכן דעת הרשב"א ושם ושבת קכא ע"א. [וכן מפורש בפסקי רי"ד (שבת קלט סע"א)] אבל לדעת הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה כז), אסור להאכיל קטן גם דברים שאיסורם מדרבנן, וכן פסקו עוד ראשונים. וכן פסק בשלחן ערוך (שם).

והנה לדעת בעל הלכות גדולות, רבנו תם, היראים ועוד, מותר לאכול חלב אחר בשר, ובלבד שיקנה פיו על ידי שיאכל משהו, וינקה ידיו היטב. וכתב הרז"ה, שכן נהגו כל חכמי צרפת. ולדעת התוספות, צריך שיסלק שלחן ויברך ברכת המזון. אלא שלהלכה אנחנו פוסקים כרבנו חננאל, רש"י, הר"ף, הרמב"ם, העיטור, הר"ן, הרא"ש ועוד, שצריך להמתין שש שעות, וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן פט סעיף א). אבל הרמ"א כתב, שמנהגם פשוט להמתין שעה אחת. נמצא שיש לנו ספק ספיקא להתיר לתת לקטן חלב בתוך שש שעות, כי שמא די בפחות משש שעות, ושמא הלכה כהרשב"א והר"ן ורי"ד שמותר לתת לקטן איסור דרבנן. (שו"ת יביע אומר א יו"ד סי' ד אות ג)

אלא שעדיין יש להבין, מאחר וקבלנו הוראות מרן, היאך נתיר לקטן חלב בתוך שש שעות, והלוא מרן פסק שצריך להמתין שש שעות, וגם פסק שאסור לתת איסור דרבנן לקטן בידיים? וצריך לומר שעד כאן לא קבלנו הוראות מרן אלא בדברים שבמפורש מרן דיבר עליהם, ולכן במקרה שאסר דבר מסוים, לא יועיל "ספק ספיקא" או "ספק דרבנן לקולא" וכיוצא בזה להקל נגד מרן, כיון שהוא פסק במקרה זה לאסור. לא כן במקרה שמרן לא דיבר עליו מפורש, כמו כאן שלא כתב שאסור לתת חלב לקטן בתוך שש שעות, אז אף על פי שהוא פסק שאסור לתת לקטן איסור דרבנן, אולי כל כוונתו דוקא באיסור דרבנן גמור, אבל כל שיש בו מחלוקת, אפשר שיודה שמותר לתת לקטן בידיים. כי עדיין יש לומר שבהצטרף שתי הקולות יחד, גם מרן יודה להתיר, וכמו שכתבו רבים מהאחרונים. (עיין שו"ת יחיה דעת חלק ה ס"ס נד)

עוד טעם למה יש להתיר לקטן לאכול חלב בתוך שש שעות, על פי מה שכתב מרן הבית יוסף (אורח חיים סימן רסט) במה שהיו נוהגים בזמנם לקדש על היין בליל שבת בבית הכנסת וכמבואר בפסחים קא רע"א. ואף על פי ש"אין קידוש אלא במקום סעודה", והרי אין המקדש סועד בבית הכנסת אלא בביתו, ואם כן אינו רשאי לשתות את היין, כי אין זה מקום סעודה? מכל מקום נותנים את היין לקטן שישתה, כדי שלא תהיה ברכת המקדש לבטלה. וכתבו הגהות מיימוניות, ואף על פי שלא נותנים איסור לקטן בידיים, ואיך יתנו לו לשתות אם אינו סועד שם? יש לומר שדוקא באיסורי "לא תעשה" כנבילות וטריפות, אסור לתת לקטן בידיים, כמו שדרשו מהפסוק "לא תאכלום כי שֶׁקֶץ הֵם", לא תאכלום. אבל קידוש שהוא מצות עשה, לא למדנו משם. ע"כ, וכתב מרן הבית יוסף, ולדעת מי שאומר שאפילו איסור דרבנן אסור לתת לקטן, אפשר לומר כיון שיש מתירים לשתות את היין בבית הכנסת אפילו לגדולים, אף על פי שהגדולים נוהגים כדברי האוסרים, מכל מקום לא נחשב איסור כל כך שיאסר להשקותו גם לקטנים. ע"ש. ולפי זה כל שכן בנידון שלנו, שכיון שיש כמה וכמה ראשונים שמתירים אפילו לגדולים לאכול חלב אחר בשר, לא נחשב איסור כל כך שיאסר גם לקטנים. (שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן ד אות ז, חלק ג יו"ד סימן ג אות ב, חלק ה יו"ד סימן יא אות ב)

ולבד מכל זה, מצאנו בכמה מקומות שחז"ל החשיבו את הקטן כחולה שאין בו סכנה, כמבואר בשלחן ערוך (אורח חיים סימן רעו סעיף א), שגוי שהדליק נר בשבת בשביל ישראל, אסור ליהנות

ממנו, אפילו למי שלא הודלק בשבילו. אבל אם הדליק לצורכו או לצורך חולה ישראל אפילו שאין בו סכנה, מותר לכל ישראל להשתמש לאורו. וכתב הרמ"א שהוא הדין לצורך קטן שהוא כחולה שאין בו סכנה. וכן פסק מרן (שם ס"ה), שמוותר לומר לגוי להדליק מדורה לצורך קטנים, אפילו אם אין הקור גדול, כיון שהכל כמו חולים אצל הקור. וכתב עוד הרמ"א (שם סימן שכח ס"ז) שמוותר לומר לגוי לבשל לקטן שאין לו מה לאכול, כי סתם צרכי קטן דינם כחולה שאין בו סכנה. ע"ש. לכן יש להקל לתת לקטן חלב לאחר שעה אחת מאכילת הבשר כדין חולה. וכיוצא בזה כתב המגן אברהם (סימן תרט"ו סק"ב) בשם הב"ח, שמה שאין מדקדקים היום על קטנים בני י"ב שנה להתענות לגמרי בכיפור מדין חינוך, כיון שהם עוסקים בתורה והתורה מתשת כוחם, והרי הם כחולים. ועוד, שמן הסתם כיון שהדורות נחלשו, הריהם נחשבים חולים בזמן הזה. ע"כ. ואם זה נאמר לפני 400 שנה, על אחת כמה וכמה בדורותינו (ועיין כף החיים יו"ד סימן קיז אות טז). (זו מב. שו"ת יביע אומר חלק א יו"ד סימן ד אות ג, ז, י. יא. חלק ג יו"ד סימן ג אות ז. חלק ה יו"ד ס"ס יא. שו"ת יחווה דעת חלק ז סימן קלג. ועיין עלון "תתענג בדשן" גליון מס' 58, 59, 61)

ממתקים חלביים בתוך שש שעות לקטן

אין לתת ממתקים חלביים לקטנים בתוך שש שעות לאכילת בשר. ואולם מותר לתת לקטן ממש שאינו בר הבנה, כמו בן שנתיים, שלוש וכדומה.

מה שבארנו לעיל שיש להקל לתת לקטן מאכלי חלב בתוך שש שעות, היינו דוקא כשיש צורך בדבר, כי לפי הטעם הראשון שהותר משום "ספק ספיקא", [שמא די בפחות משש שעות, ושמא מותר לתת איסור דרבנן לקטן], הלוא גם המתירים לתת איסור דרבנן לקטן, התירו רק כשיש צורך בדבר, וכמו שכתב בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן צב): "שלא עלה על הדעת שנתיר איסורי דרבנן בסתם כשאין בזה צורך לתינוק", וגם הר"ן כתב: "כל שהוא לצורכו של הקטן". ולפי הטעם השני שכתב הבית יוסף בענין הקידוש, שכל שיש מתירים לגדולים, אינו נחשב איסור כל כך שיאסר לקטנים, אפשר שדוקא שם, שיש צורך בקידוש שבבית הכנסת להוציא ידי חובה את האורחים שאין להם בית, לכן מקילים לתת לקטן, אבל כשאין צורך, לא נתיר. וכל שכן לפי הטעם השלישי שקטן דינו כחולה, אם כן היינו דוקא במקום צורך. וכן מפורש גם בשו"ת יביע אומר (חלק ג יו"ד סימן ג אות ז) שכתב, והנה כל נושא דברינו בדין זה להתיר לקטנים מאכלי חלב אחר בשר תוך שש שעות, היינו שאוכל מאכל חיוני לסעודה. אבל לחלק לתינוקות ממתקים ושוקולד שיש בהם תערובת חלב, בוודאי שאין להתיר בתוך שש שעות למאכלי בשר. אלא שגם בזה יש לחלק בין תינוק שהוא בר הבנה לתינוק שאינו בר הבנה, שמוותר לתת לו סוכריות וביסקוויטים של חלב אחר בשר. ומה שכתב הפרי חדש, שאף שאמרו חז"ל (יבמות קיד ע"א) שקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווים להפרישו, היינו מעיקר הדין, ומכל מקום יפרישוהו מפני שמזיק לו בזקנותו, שגורם לו טבע רע, וסופו לצאת לתרבות רעה. ע"ש. היינו דוקא בדברים האסורים מחמת עצמם כנבילות וטריפות, אבל דברים המותרים אלא שהזמן גורם לאיסור כמו חלב אחר בשר, וכל שכן שרבים התירו אפילו לגדולים מיד לאחר הבשר, אין בזה חשש תקלה כלל. ע"ש.

קטן בר הבנה כבן חמש או שש, הלוקח שוקולד חלבי מעצמו בתוך שש שעות לאכילת בשר, פעמים שיש להעלים עין ממנו ולא לגעור בו, והכל לפי הענין.

יש להבהיר שכל מה שבארנו שלא יתן ממתקים לקטן בתוך שש שעות, היינו דוקא כשנותן לו בידיים, אבל קטן שבא מעצמו ולוקח, יש להקל בזה יותר, וכמו שכותב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה כז): קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות, או שעשה מלאכה בשבת אין בית

דין מצווים להפרישו לפי שאינו בן דעת, במה דברים אמורים שעשה מעצמו, אבל להאכילו בידים אסור, ואפילו דברים שאיסורם מדברי סופרים. ובהלכה כח כתב: אף על פי שאין בית דין מצווים להפריש את הקטן, מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו, כדי לחנכו בקדושה, שנאמר (משלי כב ו): "חֲנֹךְ לְנֶעֶר עַל פִּי דַרְכּוֹ, גַם כִּי יִזְקֶיךָ לֹא יִסוּר מִמֶּנָּה". ע"כ. ומבואר בבית יוסף (אורח חיים סימן שמג) שכוונת הרמב"ם שאף על פי שבאיסורי דרבנן שלוקח מעצמו, אין בזה איסור, בכל זאת מצוה על אביו להפרישו. וכן כתב המשנה ברורה (ושם סק"ג). אלא שעדיין נראה שכל זה דוקא באיסור דרבנן עצמי, מה שאין כן באכילת חלב בתוך שש שעות לבשר שהמאכל מצד עצמו אין בו איסור, ובמקום צורך מותר לתת לקטן אפילו בידים, ולדעת רבים מהראשונים הוא היתר גמור אפילו לגדולים, לכן במקרה שכבר לקח הקטן שוקולד חלבי, יש להעלים עין ממנו, ובפעם אחרת יסביר לו בנחת שלא יעשה כן. ותן לחכם ויחכם עוד.

"חֲנֹךְ לְנֶעֶר עַל פִּי דַרְכּוֹ, גַם כִּי יִזְקֶיךָ לֹא יִסוּר מִמֶּנָּה"

כתב המשנה ברורה (סימן שמג סק"ג), כשם שצריך האב לחנך את בנו במצוות דרבנן, כך מצווה לגעור בבנו ולהפרישו אפילו מאיסור דרבנן. ופשוט שאם שמע לבנו ובתו הקטנים שמדברים לשון הרע, מצוה לגעור בהם ולהפרישם מזה. וכן ממחלוקת, שקר, וקללות. ובעוונות הרבים כמה נכשלים בזה שהם מניחים לבניהם לדבר לשון הרע ורכילות ולקלל, ונעשה מורגל בזה כל כך עד שאפילו כשנתגדל ושומע שיש בזה איסור גדול, קשה לו לפרוש מהרגלו שהורגל בו שנים רבות, והיה הדבר אצלו בחזקת היתר. ודע, ששיעור החינוך במצוות עשה הוא כל תינוק לפי חריפותו וידיעתו, בכל דבר לפי עניינו, כגון היודע מענין שבת, חייב להרגילו לשמוע קידוש והבדלה. היודע להתעטף כהלכה, חייב בציצית, וכן כל כיוצא בזה בין במצוות עשה של תורה בין מדברי סופרים (כמבואר בס' יז, לו, תרמ, תרנז ועוד. וחושן משפט סימן רצ סעיף טו). אבל החינוך במצוות לא תעשה בין של תורה בין של דבריהם, הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה שמבין כשאומרים לו שזה אסור לעשות או לאכול, אבל תינוק שאינו בר הבנה כלל אין אביו מצווה למנעו בעל כרחו מלאכול מאכלות אסורות או מלחלל שבת אפילו באיסור של תורה, כיון שאינו מבין כלל העניין מה שמונעו ומפרישו. עי"ש. ומכל מקום כבר הבאנו מה שכתב הפרי חדש, דהיינו מעיקר הדין, אבל למעשה יפרישהו ממאכלות אסורות מפני שמזיק לו בזקנותו, שגורם לו טבע רע, וסופו לצאת לתרבות רעה. ועיין ברמ"א (סימן פא סעיף ז) שכתב: חלב גויה מותר כחלב ישראל, ומכל מקום לא יניקו תינוק מן הגויה אם אפשר בישראלית, כי חלב גויה מטמטם את הלב. וכן לא תאכל המינקת אפילו ישראלית, דברים האסורים, וכן התינוק בעצמו, כי כל זה מזיק לו בזקנותו. וועיין בזה להלן עמוד 178

ברכה בטעות

אכל בשר, ושכח שהוא בתוך שש שעות ובירך על חלב, ונזכר מיד שטעה, יטעם מעט ולא יותר, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. ואם לא הרגיש אלא לאחר שאכל שיעור כזית [27 גרס], יברך גם ברכה אחרונה.

לדעת הגאונים והרמב"ם ועוד, שאיסור ברכה לבטלה הוא מן התורה, שנאמר: "לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוּא", ברור שיטעם מעט, כיון שאיסור בשר בחלב בתוך שש שעות, לכל היותר

הוא מדרבנן, ואיסור תורה דוחה איסור דרבנן. אלא שגם לדעת הראשונים שאיסור ברכה לבטלה מדרבנן, הואיל ולדעת רבים אין צריך להמתין שש שעות כלל, אפשר שאיסור ודאי של ברכה לבטלה, ידחה ספק איסור דרבנן. ובפרט לפי מה שכתב הפרי חדש, שאיסור ברכה לבטלה חמור יותר משאר איסורי דרבנן, כיון שיש לו סמך מן התורה, וכתב הריטב"א (ראש השנה טז ע"א) שכל מה שיש לו סמך בתורה, העיר הקדוש ברוך הוא שראוי להיזהר בו, ומסרו לחכמים. ולא כמי שמפרש שסמך הוא רק סימן בעלמא, ולא שכוונת התורה לכך, חס ושלום, ישתקע הדבר ולא יאמר, שזו דעת מינות היא. אלא התורה העירה בכך ומסרה הדבר לחכמים, כמו שנאמר (דברים יז ט): "וְעִשִּׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּדוּ לְךָ". ע"ש. ולבד מזה, הרי תמיד יש להחמיר באיסור ברכה לבטלה, ולכן כלל גדול בדינו "ספק ברכות להקל" אפילו נגד מרן, ואפילו נגד רוב הפוסקים, ואפילו נגד ספק ספיקא, מה שלא מצאנו בשאר איסורים החמורים, וכל זה משום שאמרו חז"ל (שבועות לט ע"א) שכל העולם כולו הזדעזע בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא: "לא תשא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא". לכן יטעם כל שהוא, כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה. ועיינו עליו "ותיענג בדשן" גליון 11 אות ג, וגליון 12

גם יש כאן ספק ספיקא, שמא הלכה כדעת רבים מהראשונים שאפילו לאלתר מותר לאכול חלב אחר בשר ולא צריכים להמתין כלל, ואפילו תאמר שהלכה כדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שצריך להמתין שש שעות, שמא כיון שבירך, מותר לטעום. ואף על פי שלדעת הרמב"ם ומרן השלחן ערוך אסור לברך על מאכל איסור, ונמצא שגם אם יטעם לכאורה לא ינצל מאיסור ברכה לבטלה, אך עדיין שמא הלכה כדעת הראשונים שמברך על מאכל איסור כל שנהנה ממנו. וכמו שכתבו: הראב"ד, הרא"ש, ארחות חיים בשם הגאונים, תוספות ישנים, רבנו שמשון, הרשב"א בתשובה, המאירי, ספר השלחן ועוד. וכל שכן בנידונינו שהמאכל בעצמותו היתר גמור, ורק הזמן אוסרו. (שו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן ג)

ודע, כי גם מי שבירך בטעות בתענית [מלבד יום הכיפורים] על מאכל או משקה, יטעם מעט שלא תהיה ברכתו לבטלה. אבל במאכל איסור, אף אם הוא אסור מדברי חכמים, כגון "עוף בחלב" או "בישולי גויים", ובירך עליו בטעות ונזכר, יאמר מיד: "ברוך, שם כבוד מלכותו, לעולם ועד", ולא יטעם כלום. כיון שאסור לברך על מאכל האסור בעצם, ונמצא שלא יתקן כלום בזה שיטעם, וכמבואר בשלחן ערוך (אורח חיים סימן קצו סעיף א). (שו"ת יביע אומר חלק ב יו"ד סימן ה. חלק י או"ח סימן ו, יו"ד סימן ג. שו"ת יחיה דעת חלק ד סימן מא ובהערה. ז ל)

עניית "אמן"

השומע ברכה בטעות על מאכל חלבי בתוך שש שעות כנ"ל, יענה אמן. שכיון שהותר לו לטעום כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, עונים אחריו אמן.

נזכר בתוך שש שעות לבשר

האוכל מאכל חלבי ולפתע נזכר שהוא בתוך שש שעות לאכילת בשר, עליו להפסיק מיד את אכילתו, ויעשה תשובה על שנכשל בהלכה. וטוב שישנן היטב הלכות "בשר בחלב", כדי שלהבא לא יבוא לידי מכשול. (ז כט)

הנה דבר פלא כתב הרב כף החיים (סימן פט סק"ח), מי ששכח והתחיל לאכול גבינה בתוך שש שעות אחר אכילת הבשר, גומר סעודתו ואין צריך להפסיק, ואין צריך כפרה על שגגתו, כי אין

בכך סגנון אכילת איסור, רק גדר. כן כתב דעת קדושים לגאון רבי אברהם מבוטשאטש. ע"כ. ואחר אלף המחילות מהדר גאונו, הלוא מפורש בבית יוסף, שההמתנה בין בשר לחלב שש שעות, אינה מטעם "גדר וסייג" אלא "הלכה" גמורה היא, שהרי הבית יוסף (אורה חיים סימן קעג) הביא מה שכתבו התוספות, והעולם "נהגו" שלא לאכול גבינה אחר בשר כלל ואפילו אחר בשר עוף, וסיים בה הרא"ש: ואין לשנות "המנהג". וכתב על זה הבית יוסף: ונראה לי שזה שנהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר בשר כלל, לא מטעם גדר וסייג הוא שנהגו כן, אלא משום דעת הרמב"ם שמפרש שמה שאמרו בגמרא, אכל בשר "אסור" לאכול גבינה, אפילו בקינוח הפה ובנטילת ידים. ע"כ. ומפורש בדבריו, שאין זה גדר וסייג כדעת התוספות והרא"ש, אלא "הלכה" כדעת הרמב"ם. ולכן לענין אכילת גבינה אחר "תבשיל של בשר", [דהיינו שאכל רק את התבשיל שהתבשל בו בשר ולא אכל הבשר עצמו], הדגיש הבית יוסף להיפך שאין זו "הלכה" אלא "מנהג", ולכן כתב (שם): וכן "נהגו" העולם שלא לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר כלל, ואין לפרוץ "גדר". ואף בשלחן ערוך (סימן פט סעיף ג) התיר זאת מן הדין ולא הצריך שש שעות, ומבואר שאין זו "הלכה" ממש, אלא שלמעשה "נהגו" להמתין שש שעות כמו שכתב בבית יוסף.

ומרן זצוק"ל בספרו הליכות עולם (חלק ז עמוד כט) העיר על דברי הכף החיים, וכתב: ואני תמה עליו, שאיך לא שם לבו שאין להביא כאן ראייה כלל מדברי הדעת קדושים, שהוא מהאשכנזים הפוסקים כדעת הרמ"א שכתב: והמנהג במדינות אלו להמתין שעה אחת אחר אכילת בשר, ואחר כך אוכלים גבינה. ויש מדקדקים להמתין שש שעות בין אכילת בשר לגבינה. ועל זה דיבר הרב דעת קדושים. לא כן בני ספרד שקבלנו עלינו הוראות הרמב"ם ומרן, הרי שמן הדין אנו צריכים להמתין שש שעות בין בשר לגבינה, ולא רק לחומרא וגדר וסייג. על כן, בוודאי שמי ששכח ואכל גבינה בתוך שש שעות של אכילת בשר, מיד שנזכר צריך להפסיק את סעודתו. ועליו יאות לומר מה שאמרו (ברכות נא רע"א): "וכי מי שאכל שום וריחו נודף, יאכל עוד שום, ויהיה ריחו נודף יותר!". **וגם צריך כפרה על שגגתו**, וכמו שכתב מרן החיד"א, שספרדי שהיקל כהרמ"א נגד דעת מרן, חייב לעשות תשובה וכפרה על שגגתו, ולהתוודות על כך ביום הכיפורים. וכמו שכתב בפתח הדביר, אם ראינו מבני ספרד שנהגו להקל כהרמ"א, שלא כדעת מרן, וכי מי התיר לנו להניחם במנהגם ולהעלים עין מהם, אלא מחינן בהו במרזפתא דנפחא [מוחים בהם בפטיש של נפחים] עד שישנו את מנהגם. שכיון שהמיקל נגד דעת מרן צריך תשובה וכפרה, איך נניח אותם לנהוג מנהג איסור. עי"ש. ועיין עוד בשו"ת יביע אומר חלק ג יורה דעה סימן ג אות א)

והנה במה שכתב מרן זצוק"ל "וגם צריך כפרה על שגגתו", לכאורה היה מקום להעיר ממה שכתב מרן בעצמו בשו"ת יביע אומר (חלק ז אור"ח סימן ה אות ג) ובחזון עובדיה (ימים נוראים עמוד כו) על מעשה שנשאל מאברך אשכנזי שמסר תפילין לבדיקה, ונמצאו תפילין של ראש פסולים, כי היתה חסרה תיבה אחת, מה תיקון יעשה לכפרתו? וכתב, שעל עצם ביטול מצות עשה של תפילין של ראש, הרי מבואר בגמרא יומא (פו ע"א) שאם עבר על מצות עשה ושב בתשובה, לא אז משם עד שמוחלים לו. אך הבעיה היותר גדולה שבירך כל יום על תפילין של ראש כמנהג בני אשכנז, ונמצא שברכותיו היו לבטלה, ועבר משום "לא תשא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹאֵא", ולדעת הרמב"ם הוא איסור לאו ממש מן התורה. אלא שעדיין ישנה מחלוקת בין הרמב"ן לתוספות אם העובר בשגגה על לא תעשה, צריך כפרה או לא. ונמצא שיש כאן כעין ספק ספיקא, שמא הלכה כדעת רוב הפוסקים שאיסור ברכה לבטלה מדרבנן, ואפילו תאמר שהלכה כהרמב"ם ומרן השלחן ערוך שהיא מן התורה, שמא הלכה כהרמב"ן והר"ן ששגגת לא תעשה, לא צריך כפרה. עי"ש. ועיין עלון "ותענג בדשן" גיליון מס' 43 אות ו והלאה, ותרוה נחת)

ומעתה במקרה הנ"ל שאכל חלב בשוגג בתוך שש שעות לבשר, הרי אין בזה אלא ספק באיסור דרבנן, ועל אחת כמה וכמה שאין להצריכו כפרה. ועיין עוד בשו"ת יביע אומר חלק א (יורה דעה

סימן יד) שהביא מחלוקת על החוטא בשגגה באיסור דרבנן, אם צריך כפרה. ואם כן ברור שיש לנו כאן ספק ספיקא לפוטרו מכפרה, שמא הלכה שאין צריך להמתין שש שעות, ושמא שוגג באיסור דרבנן, אין צריך כפרה. ואם בשגגת ברכה לבטלה, לא הצריכו כפרה כנ"ל, כל שכן כאן. [אטו יציבא בארעא, וגיורא בשמי שמיא?]¹ וצריך לומר שכוונת מרן זצוק"ל שצריך "כפרה" על שגגתו, היינו "תשובה", שזו בוודאי צריך, כיון שבפועל עבר על דברי מרן השלחן ערוך. ולעניות דעתי ברור שכך כוונתו, שהרי הביא ראיה לדבריו מהחיד"א, וזו לשון החיד"א (שם הגדולים מערכת ספרים אות ט אות יב): וכבר ידוע שבארץ הצבי וארץ מצרים וערי ביסתא"ן דמשק וארם צובה וערי פרס וגלילות טורקיה וערי המערב, קיבלו עליהם הוראות מרן ז"ל וכמו שכתבו מהראנ"ח ושאר אחרונים... ומכללם של דברים אתה תשמע, שבעיר שנהגו כמרן, אם אחד **תופס** כקולת הרמ"א, **גוערים בו, ולא יפה עשה לפרוץ גדר**. ומהר"ם בפנים מאירות כתב, אשכנזי **שהורה** כקולת מרן, **צריך תשובה וכפרה**. ועל זה כתב החיד"א, שכן הוא כלפי מרן, שמי **שהורה** כקולת הרמ"א, **צריך תשובה וכפרה**. ע"כ. וכיוצא בזה כתב בספרו דברים אחדים (דרוש ו לשבת תשובה ד"ה ובאופן אחר). ומפורש שהחיד"א מדבר על המיקל או על המורה להקל נגד מרן, הוא שצריך תשובה וכפרה, שהרי הוא מזיד, אבל מכאן ועד שהמיקל בשוגג נגד מרן בספק איסור דרבנן יצטרך כפרה, זו מניין? והלוא לא גרע מכל שוגג באיסור דרבנן שיש בו מחלוקת אם צריך כפרה. וכיון שכאן יש ספק בעצם האיסור, כי רבים המה המתירים לאכול חלב בתוך שש שעות, הרי לנו ספק ספיקא להקל שלא יצטרך כפרה ממש של תעניות וסיגופים, ועל כרחנו שכוונת מרן לעשיית "תשובה". [וכחיוק לדברים, ממה שהביא מרן (שם אות יב) את הגמרא בראש השנה (יה ע"ב), מעשה וגזרו תענית בחנוכה בלוד, ואמרו להם רבי אליעזר ורבי יהושע, צאו והתענו על מה שהתעניתם. ופירש רש"י, צאו "והתענו", כלומר, עשו "תשובה". ומבואר דהיינו תשובה ולא כפרה של תענית וסיגוף, ולשון "והתענו" לאו דוקא. וגם כאן שכתב מרן: שצריך "כפרה" על שגגתו, היינו "תשובה"].² ועיין לידידי הגאון רבי אברהם דורי שליט"א בשו"ת אדרת תפארת (חלק ה סימן מג) מה שהאריך עוד בזה, כיד השם הטובה עליו.

נזכר בתוך שש שעות לתבשיל של בשר

האוכל מאכל חלבי ולפתע נזכר שהוא בתוך שש שעות לאכילת תבשיל של בשר [ללא הבשר עצמו], אף שהמנהג גם בזה להמתין שש שעות כמבואר בהלכה הבאה, בכל זאת אם טעה והתחיל לאכול מאכל חלבי ונזכר, רשאי מן הדין לגמור את אכילתו. וכל שכן אם אוכל במסעדה, שיכול להיגרם לו הפסד.

כן מתבאר לפי האמור בהלכה לעיל בשם הרב דעת קדושים, שכל שאין בכך סגנון אכילת איסור, רק גדר, גומר סעודתו ואין צריך להפסיק, ואין צריך כפרה על שגגתו, "כי אין בכך סגנון אכילת איסור, רק גדר". ואף כאן בתבשיל של בשר, שאין זה אלא מנהג להמתין שש שעות אחריו, וקרה שטעה והתחיל לאכול חלב, רשאי להמשיך.

המתנה בין תבשיל בשרי לחלב

תבשיל בשרי

האוכל תבשיל בשרי, כגון מרק ירקות שהתבשל עם עוף או בשר, אף שאוכל רק את הירקות בלבד, המנהג להמתין שש שעות. (וי תיד. 2 כט)

בגמרא (חולין קה ע"ב) אמרו, נטילת ידיים **מיים אמצעים רשות**. **אמר רב נחמן, לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל, אבל בין תבשיל לגבינה – חובה**. ופירשו התוספות בשם הרשב"ם, **בין תבשיל לתבשיל**, היינו ששני התבשילים של בשר או ששניהם של גבינה, והנטילה ביניהם היא רשות, (כי אין זה אלא לנקיות בעלמא, וכמו שיש מחליפים צלחת בין מנה ראשונה לשניה), **אבל בין תבשיל לגבינה**, היינו בין תבשיל של בשר לגבינה שאכל מקודם – **חובה** ליטול ידיו. אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שאחריו, אפילו בנטילה אסור עד סעודה אחרת. ורבנו תם אחיו חלק עליו, כי לשון הגמרא **בין תבשיל לגבינה**, משמע שהתבשיל תחילה ואחר כך הגבינה, ולא שהגבינה מקודם. ועוד, **בין תבשיל לתבשיל** כששניהם של בשר או של גבינה, למה צריך לומר שיש ליטול אפילו בתורת 'רשות'. [ואם בשביל נקיות, הרי זה לא ענין הלכתי.] לכן מפרש רבנו תם **בין תבשיל לתבשיל**, היינו בין תבשיל של בשר לתבשיל של גבינה, שכיון שאין הבשר והגבינה בעין ואין כאן אלא רק טעם, לכך הנטילה היא רשות. **אבל בין תבשיל של בשר לגבינה**, כלומר שהגבינה היא בעין, חובה ליטול ידיו. ומוסיפים התוספות שפירוש זה אינו רק לשיטת רבנו תם שמיקל לאכול גבינה אחר בשר לאחר נטילה וקינות הפה, אלא גם לאוסרים זאת ומצריכים להמתין, מכל מקום כאן בתבשיל שהבשר והגבינה אינם בעין ואין זה אלא טעם, יתכן שמודים להקל. וכן פסק הטור (אורח חיים ר"ס קעג ויורה דעה ס"ס פט) כרבנו תם הלהכה ולמעשה.

ולכאורה, לפי מה שהבאנו לעיל מחלוקת ראשונים בטעם שאסרו חכמים לאכול גבינה אחרי בשר, לרש"י משום שהבשר מושך טעם ושמנונית בפה. ולרמב"ם, משום שיירי בשר שבין השיניים. נמצא לכאורה שאם אכל רק תבשיל של בשר כמו מרק או רוטב – לרמב"ם, כיון שלא אכל בשר ממש, הרי אין חשש של בשר שבין השיניים ולא יצטרך להמתין שש שעות. אבל לרש"י, כיון שאפשר שתמשך שמנונית בפה, יש להמתין שש שעות. וכן נראה לכאורה ממרן הבית יוסף (אורח חיים סימן קעג) שהביא את הסמ"ק, שאפשר שכל מה שהותר לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר, הוא דוקא כגון שאכל דברים שאינם מושכים טעם בפה כל כך, וכמו ביצים מטוגנים בשומן, אבל אם אכל רוטב של בשר, **כיון שהוא מושך טעם בפה**, אינו רשאי לאכול אחריו גבינה. ע"כ. ומבואר שלמד כטעמו של רש"י, ולכן אם אכל רוטב אסור לאכול גבינה, אבל בביצים עם שומן שאינן מושכות טעם, מותר. אחר כך הביא הבית יוסף את רבנו יונה שכתב, שלאחר מרק בשר, בוודאי שמוותר לאכול גבינה על ידי קינות והדחה, כי לא הצריכו להמתין מסעודה לסעודה אלא כשאוכל בשר ממש **מפני הבשר שבין השיניים**, אבל במרק שאין חשש זה, מותר. ע"כ. נמצא שדין מרק ורוטב בשרי, תלוי לדבריהם בטעמים של רש"י והרמב"ם. ואפשר שכן נראה מרבנו ירוחם שכתב, רבותי נוהגים להקל לאכול גבינה לאחר מרק בשר שהוא צלול, [שאז אין חשש בשר בין השיניים], אבל מרק עבה עם ירקות וכיוצא, אסור לאכול גבינה עד סעודה אחרת, שמא יש בו בשר ואינו נראה. ע"כ.

אלא שאחר כל זה הביא הבית יוסף את המרדכי שכתב, מורי אסר לאכול גבינה אחר ביצים מטוגנים בשומן, משום גזירה אטו בשר בחלב. ע"כ. ומבואר מדבריו, שאף על פי שמן הדין אין בזה טעם לאסור, שהרי בביצים אין בשר בין השיניים, וגם אין חשש של טעם שנמשך בפה כמו שכתב הסמ"ק, בכל זאת מחמירים משום גזירה. ועל זה כתב מרן הבית יוסף: "וכן נהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר כלל, ואין לפרוץ גדר". נמצא שאין זה אלא מתורת "מנהג" בלבד.

ומעתה בין תבין שאף על פי שהטור ומרן השלחן ערוך (סימן פט) כתבו שאנחנו מחמירים כשני הטעמים של רש"י והרמב"ם, בכל זאת פסקו (טור אורח חיים סימן קעג ויורה דעה שם, ושלחן ערוך שם סעיף ג) כרבנו תם שמוותר לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר. ואם נאמר שגם ברוטב ובמרק

לבד יש חשש טעם ושמנונית בפה, אם כן למה לא החמירו לחשוש לרש"י, אלא ודאי שגם לרש"י אין להחמיר אלא בבשר ממש, אבל לא בתבשיל ורוטב בלבד.

ואמנם, מאחר ומרן בבית יוסף העיד שהמנהג להחמיר שלא לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר כלל, ואין לפרוץ גדר. לכן חלילה מלאכול גבינה אחר תבשיל של בשר. וכל שכן לפי מה שכתב הפרי חדש (סימן פט ס"ק יח) שמנהג זה מיוסד על פי הר"ף, הרשב"א, הר"ן ועוד, שפירשו את הגמרא שלא כרבנו תם אלא כהרשב"ם הנ"ל, שרק בין תבשיל של בשר לגבינה שאכל מקודם התירו בנטילה לבד, אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שאחריה, לא הוזכר בש"ס שום היתר. וכן כתב בחכמת אדם (שער איסור והיתר כלל מ אות יג): אפילו אכל תבשיל של בשר, אין אוכלים אחריו חלב אלא בהמתנת שש שעות, והמיקל בזה עובר משום "אל תטוש תורת אמך".

ובאמת שמרן החיד"א (שיורי ברכה סימן פט ס"ק כה) כתב, וקצת קשה על מרן ז"ל שהוא כתב בבית יוסף באורח חיים סימן קעג, שנהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר כלל, ואין לפרוץ גדר. ומאחר שכן, איך פסק והעלה על שלחנו שאם בא לאכול גבינה אחר תבשיל בשר, יטול ידיו ויאכל. והיה לו לומר שנהגו שלא לאכול ואין לפרוץ גדר, וכמו שכתב בבית יוסף. וראיתי להרב גנת ורדים (יורה דעה כלל א בסימן ט"ב) שכתב, שמרן חזר בו בשלחן ערוך וסתם להתיר, ומשמע שאפילו אחר רוטב של בשר מותר לאכול גבינה. עי"ש. ורחוק בעיני שחזר בו, כי ניחא אם לא היה מנהג, אבל עכשיו שנהגו כך משום גדר וסייג, והוא מנהג פשוט בעולם, לא שייך לומר שחזר בו. והמנהג מיוסד וכו'. והעלה החיד"א להלכה (ס"ק ל, לא), שאפילו אם שתה מרק צלול, נהגו להחמיר שלא לאכול אחריו גבינה.

והנה גאון עוזנו רבנו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים (חלק ג אורח חיים סימן יג) כתב, שכיון שלהלכה אנו פוסקים כמרן שחושש לשני הטעמים של רש"י והרמב"ם, לכן אסור לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר, משום טעמו של רש"י שמושך טעם ושמנונית עד זמן ארוך, והרי זה כאילו אכל בשר ממש, ולכן אף אם שתה מרק צלול בלבד, צריך להמתין שש שעות, משום טעם הבשר שבו. עי"ש. ואחר אלף המחילות, קשה לדבריו, אם כן למה הטור ומרן השלחן ערוך שפסקו כשני הטעמים, התירו לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר, והלוא היה להם לחשוש לטעם ושמנונית שבפה? ואף מה שהחמיר מרן בבית יוסף, הלוא כתב שם שאין זה אלא מתורת מנהג, אבל לא מן הדין. וצריך עיון. אחר כך מצאתי שגם בקהלת יעקב אלבעלי על הרמב"ם, שהקשה כן על הרב החב"ב שתלה את דין תבשיל של בשר במחלוקת רש"י והרמב"ם. ונשאר עליו בצריך עיון. ועייני בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 58

בצק הנילוש בשומן

בצק שלשו אותו עם שומן [באופן המותר, כגון שאפה כמות לסעודה אחת או שעשה בפת סימן והיכר שהיא בררית וכמבואר להלן עמוד 120] ועשו ממנו פת, ואין השומן ניכר, יש להמתין אחריו שש שעות מחמת המנהג.

ברור שטעמו של הרמב"ם משום בשר שבין השיניים לא שייך כאן, כי אין כאן בשר. ואף טעמו של רש"י שנמשך הטעם והשמנונית בפה, לא שייך כאן, כמבואר מהסמ"ק לעיל, שביצים המטוגנים בשומן, אינם מושכים טעם בפה כל כך. וכל שכן שומן שנילוש בבצק שהוא יבש, שאינו מושך טעם. גם בשו"ת מהרי"ט (חלק ב יורה דעה סימן יח סוד"ה ועל הגלוסקאות) כתב, לחם שלשו אותו באליה, אף על פי שהאליה נותנת בו טעם, עדיין אין טעם הבשר נמשך בפה, שלא אמרו שנמשך טעמו אלא בתבשיל שממשו של שומן עומד. עי"ש.

ביצה של חמין

נהגו ליתן ביצה בחמין [טשולנט] של שבת, משום עונג שבת. וביצה זו דינה כתבשיל בשרי, ויש להמתין אחר אכילתה שש שעות כדי לאכול מאכל חלבי.

כתב מרן הבית יוסף (סימן צה ס"ב) בשם הרשב"א, ביצים שהתבשלו בקדרה עם בשר ואפילו בקליפתן, אסור לאכול בכוחם [מאכל חלבי], כי קליפת הביצה בבירור מנוקבת היא, וכשאדם מבשלה בתוך יורה של צבעים, תמצא הביצה עצמה צבועה מאותו צבע. וכך פסק בשלחן ערוך (שם). ועיין בט"ז (סק"ב) שכתב, לולא פה קדוש של הרשב"א, נראה לי שאין נקב בביצה בתולדה, אלא שבולע ופולט דרך הקליפה. וצ"ע. עיי"ש ובפרי מגדים (משבצות זהב סק"ב) ובחוות דעת (סק"ב).

אורז וביצים בשקית

הנותן אורז או ביצים בשקית ניילון סגורה היטב בתוך חמין [טשולנט] בשרי, אין להקל לאכלם עם חלב. אך אין צריך להמתין אחריהם שש שעות כדי לאכול חלב. [וכשמוציא את האורז מהשקית, ישים לב שלא יגע האורז בצד החיצון של השקית שיש עליה רוטב. וטוב שיתן את האורז בשתי שקיות, וכך תישאר שקית האורז עצמה נקיה.]

על פי הרשב"א הנ"ל לגבי ביצים שהתבשלו עם בשר, בדקנו את הבליעה בשקית ניילון כדלהלן: בישלנו סלק בסיר, והנחנו בתוכו שתי שקיות אורז סגורות היטב היטב, אחת שקית ניילון רגילה ואחת שקית קוקי, ובשניהם לא נעשה האורז אדום. ומכאן נראה שהשקית אטומה, ואם כן לכאורה יהיה מותר לאכול את האורז אפילו עם חלב. ואמנם מה שעניינו הרואות שהאורז שמונח בשקית בחמין הוא משתבח יותר, אין הכרח מזה שהוא מקבל טעם מהתבשיל, כי אפשר שהוא משתבח מעצם זה שהוא מוטמן שעות רבות בתוך תבשיל חם. צא רואה, שישנם גם טבחים מומחים שמכינים את האורז בסיר נפרד שיש בו רק אורז [פרווה], וטומנים אותו היטב, וטעמו כצפיחית בדבש כאילו הונח בשקית בחמין. [ומכל מקום מה שרבים רוצים להשביח את האורז ביותר, ונותנים בצל מטוגן עם שימן או עוף באורז, או שמנקבים מעט את השקית בשיני המזלג כדי שיכנס מהרוטב לאורז, אורז כזה ברור שהוא בשרי.]

זאת ועוד, הלוא מהרשב"א מבואר שאם המעטה אטום ולא עובר צבע, ברור שגם לא עובר טעם. וכיון שלא השתנה מראה האורז, מוכח שהשקית אטומה ולא עובר טעם מהחמין. ואף אם נאמר שהיה משהו מן המשהו של טעם, אין לחשוש אליו, כי בוודאי הוא בטל. ואף אם יתעקש המתעקש על זה, הלוא לכל היותר דין האורז יהיה כדין "תבשיל של בשר", שהרי אין בו את שני הטעמים של הרמב"ם ורש"י, כי לא שייך בו בשר בין השיניים, וגם לא שמנונית. וכבר בארנו (עמ' 88, 89) שפסקו הטור ומרן השלחן ערוך שמותר לאכול חלב מיד לאחר תבשיל של בשר, אלא שבבית יוסף כתב שהמנהג להמתין שש שעות. נמצא שנידונינו הוא על ספק מנהג, שפשוט שיש להקל בו, וכמו שכתב בשו"ת יביע אומר (חלק ה אורח חיים סימן לז אות ג) שביטול מנהג אינו אלא מדרבנן, כמבואר בגמרא נדרים (טו ע"א), שדברים המותרים ואחרים "נהגו" בהם איסור, אי אתה רשאי להתירם בפניהם, שנאמר: "לא יחל דברו". ופירש רש"י, מדרבנן. וכן כתבו הרא"ש והר"ן ורבים מהאחרונים. וכתב החיד"א (שיורי ברכה סימן ריד סק"א) שכן מדויק מלשון מרן השלחן ערוך (שם), ולכן בספק מנהג, ברור שיש להקל. וכן כתב הרב הגדול מהר"ר שלמה עמאר ז"ל אב"ד דק"ק מרואיקוס [מרוקן]. ע"כ. וכל שכן שיש פה כמה וכמה ספיקות. ועיין בשו"ת שבט הקהתי (חלק ג סימן רכ). שוב ראיתי שכן נשאל הגר"ש וואזנר זצ"ל (הובא בספר הדר השלחן, דיני

המתנה בין בשר לחלב, עמוד קלט): אם הניח ירקות בתוך ניילון ושם בתוך קדירה שמתבשל שם בשר, האם דינו כתבשיל של בשר שנהגו להמתין שש שעות? תשובה: בניילון אטום יש להקל. ע"כ. וכן הורה הגאון רבי אהרן ירחי שליט"א, ועוד כמה תלמידי חכמים מזמנינו בספריהם הנכבדים.

אבקת מרק עוף "בשרית"

השונה אבקת מרק עוף "בשרית" בכוס מים חמים, אינו נעשה בשרי, כיון שכמות העוף עצמה לבדה בכל התערובת היא מזערית מאוד, ולא ניכר טעמה, ובטלה במים החמים. על כן רשאי לשתות ולאכול לאחר מכן מאכלי חלב. [וכן בתשעת הימים שלאחר ראש חודש אב שפשט המנהג שלא לאכול אפילו תבשיל של עוף, מותר לשתות אבקת מרק עוף בשרית].

כמות מזערית מאוד מאוד של עוף

באבקת מרק עוף "בשרית", ישנה כמות מזערית מאוד של "עוף", כמו שכתוב ברכיבים: 5.2% או 3.7%. וכשמערב את האבקה בכוס מים חמים, יש הרבה יותר מפי שישים במים כנגד העוף. למשל: לפי הוראות ההכנה, צריך לתת כפית גדושה אבקה או כף שטוחה כ-7 גרם, לכוס מים חמים של 200 מ"ל, ומתוכה יש [מקסימום] 5.2% אבקת עוף בלבד, הוי אומר שבסך הכל יש כשליש גרם "עוף", נמצא שיש במים פי 600 מהעוף, וכיון שהעוף בטל ולא נרגש טעמו, לכן לא צריך להמתין שש שעות. [וכיוצא בזה מבואר בש"ך (סי' פט ס"ק יט) שאפילו בישל בקדרה שלא הודחה יפה מהשומן, ויש קצת ממשות שומן, מותר לאכול גבינה אחר כך מיד. והסכימו עמו אחרונים רבים.]

אם מותר לתת את שארית התערובת בחלב

כמו כן, אם נשאר לו מתערובת זו בכוס, רשאי ליתנה במאכל חלבי, וכמו שכתב הרמ"א (סימן צט סעיף ו): כזית חלב שנפל למים ונתבטל בשישים, ואחר כך נפל מן המים לקדירה של בשר, מותר, אף על פי שאין בבשר שישים נגד החלב [כלומר כנגד תערובת המים והחלב שנספכו], שהרי נתבטל במים, וכל כיוצא בזה. ע"כ. ואף שמשמע מלשון הרמ"א שרק בדיעבד אם נפל מן המים לקדירה של בשר, מותר, זה אינו, שכבר באר בספרו תורת חטאת שאפילו לכתחילה מותר ליתן מהמים לקדירה של בשר, כיון שכבר התבטל החלב במים. כמו שכתבו: הש"ך, הפרי חדש, כרתי, מנחת יעקב, לחם הפנים, בית לחם יהודה, חוות דעת, שפתי דעת, דרכי תשובה ועוד.

אם מותר לבטל חלב במים על מנת ליתן בבשר

אלא שנחלקו רבותינו האחרונים, האם גם לכתחילה מותר לתת מעט חלב במים באופן שבטל בשישים על מנת ליתנם לאחר מכן בקדירה של בשר. ומרן זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (חלק יא יורה דעה סימן לב אות ג) הביא להקת פוסקים שהתירו לכתחילה, כי אינו נחשב כמבטל איסור לכתחילה, כיון שתערובת חלב במים היא היתר בהיתר, ואחר שכבר התבטל החלב במים, מותר לערב לכתחילה בבשר. וכן דעת המהרי"ט, כנסת הגדולה, חוות דעת, החיד"א (שירי ברכה סימן צז סק"ד), רבי אליהו ישראל בספר ארעא דישראל. אך בספר נחלת צבי חולק, כי מה לי אם נותן את החלב בבשר ומבטלו בשישים, ומה לי אם נותנו במים על מנת ליתנם בבשר, שכיון שכוונתו לתת החלב בבשר, הרי זה אסור, שגם בזה נראה כמבטל איסור לכתחילה. וכן דעת הצמח צדק. עי"ש. וכתב בכף החיים (סימן צט ס"ק עא) שכן מבואר במנחת יעקב ושפתי דעת. גם בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ה יורה דעה סימן ח אות ב) הביא להקת פוסקים שמחמירים. וכן מסקנת מרן זצוק"ל (ושם) להחמיר שלא לערב לכתחילה חלב במים על מנת ליתנם בבשר. אבל אם עירב את החלב במים למטרה אחרת, רשאי ליתן בבשר לכתחילה, וכפסק הרמ"א והאחרונים הנ"ל. אמור מעתה, אם נתן אבקת

מרק בשרית במים לשתות, ונשאר לו מעט, או שנמלך ולא רוצה לשתות, רשאי יהיה ליתן במאכל חלבי, כיון שכבר התבטל מעט מן המעט של העוף במים.

סוכר שמעורב בו חלב לאוכלו עם בשר

וכיוצא בזה נשאל בשו"ת הרדב"ז (חלק ג סימן תרו) על מה שהיו נותנים אחד מחמישים חלב בסוכר כשמבשלים אותו, ואיך אוכלים אותו אחר כך עם בשר, והרי יש בו טעם חלב, כיון שהוא פחות משישים? תשובה: אין כאן בית מיחוש כלל, שהרי נותנים עם הסוכר כפליים מים, שאי אפשר לבשלו אם לא יתנו בו מים, והרי נתבטל במים ובסוכר. ואין בזה ביטול איסור לכתחילה, כיון שבשעה שמבטלו הוא היתר - חלב עם סוכר, ואין האיסור בא אלא בשעה שאוכלו עם בשר, ואז כבר הוא מבוטל. עי"ש. ומרן החיד"א (מחזיק ברכה סימן פז אות ט) כתב בשם רבנו חיים ויטאל (שער המצוות סוף פרשת משפטים) על אותם שמחמירים שלא לאכול סוכר עם בשר, לפי שהגויים מלבנים אותו על ידי חלב עיזים כנודע, אבל אני ראיתי למורי האר"י ז"ל שאכל אותו עם בשר יחד. וכתב החיד"א: ואין להחמיר בזה, והרי לפנינו עדותו של מהרח"ו זצ"ל שהרב הקדוש רבנו האר"י זצ"ל אכיל משופרי שופרי. עי"ש. וכן באבקת מרק שיש שישים במים ובאבקה נגד העוף, אין זה בשרי, וממילא אינו צריך להמתין שש שעות, ורשאי גם לתת את שארית התערובת במאכל חלבי, כיון שכבר התבטל העוף במים.

היתר אבקת מרק בשרית בתשעת הימים

ולאור האמור, גם בתשעת הימים שאחר ראש חודש אב שפשט המנהג שלא לאכול אפילו תבשיל של עוף, יהיה מותר לשתות אבקת מרק עוף, כיון שבאמת אינה בשרית, שהרי האבקה בטלה בשישים. גם בחזון עובדיה (ארבע תעניות עמוד קעד) כתב, ואבקה שנעשית ממרק עוף בשרי, ושופכים עליה מים חמים, ונעשית למרק, נראה לי שיש להקל בה בימים אלו. עי"ש טעמו. ומה שכתב בשו"ת שערי עזרא בצרי (חלק א סימן לד) להחמיר בזה, מתוך דבריו נראה שלא הראו לו את המציאות של הכמויות כנ"ל.

תבלין אינו בטל רק כשנאסר מחמת עצמו

אלא שעדיין יש לדון מאחר ואבקת מרק עוף היא "תבלין", והלוא כלל גדול בידינו (חולין ו סע"א) שתבלין אינו בטל אפילו באלף, ואיך אם כן נבטל אותו בשישים? אך יש לומר שתבלין אינו בטל דוקא כשהוא עצמו איסור, כגון תבלין של עבודה זרה, או של ערלה, או של תרומה ומעשר וכיוצא בזה. אבל באבקת מרק עוף, שהעוף עצמו אינו תבלין, אלא כל שאר המרכיבים כחומרי טעם וריח ומלח הם התבלינים, והם "פרווה", ממילא העוף בטל. וכמו שכתב בשערי דורא (לרבי יצחק מדורא תלמיד מהר"ם מרוטנבורג. איסור והיתר שער א סימן א), על בשר שנמלח ושהה כדי מליחה, ושכחו להדיחו מהמלח שעליו ובישלו אותו, אם יש שישים בתבשיל נגד הדם והמלח שבלע מן הדם, הריהו מותר באכילה. וכתב: ולא שייך לדמות המלח לתבלין של עבודה זרה שעשוי לתת טעם ואינו בטל בשישים? שאינו דומה כלל, כי התבלין שנותן טעם הוא עצמו גוף האיסור, אבל המלח לא נאסר אלא מחמת הדם, אם כן לא יאסור יותר ממנו, שהרי דם עצמו בטל בשישים. ע"כ. ובהגהות שערי דורא (ולבעל תרומת הדשן. אות ו) כתב על זה: ורבנו יצחק בעל התוספות הוא בעל סברא זו. וכן מצאנו סברא זו בכל המקומות בדברי רבותינו ז"ל הגאונים, שאין הנאסר יכול לאסור יותר מהאוסר אותו. וכן המנהג. ע"כ. וכתב עוד (אות ח) בשם האור זרוע: תבלין ופלפלין כל שהטעם ניכר אפילו באלף לא בטל. והיינו דוקא שאסורים מחמת עצמם, אבל אם אסורים מחמת שבלעו איסור, בטלים בשישים. וכן כתב מרן הבית יוסף (סימן קה סעיף יד) בשם הרשב"א, מלח שנאסר מחמת דם או מחמת ציר של נבלה ונפל לקדרה, ויש בקדרה שישים כנגד ממשה של מלח, אף על פי שטעם המלח נטעם ונרגש בקדרה וטעם אינו בטל, אפילו כן מותר,

לפי שאין רואים את המלח כמלח אסור מחמת עצמו, וכמלח של עבודה זרה, אלא כדם או ציר הנבלה שאסרוה. עכ"ל. [כיוון שאי אפשר לדעת כמה דם בלוע במלח, לכן צריך לשער כנגד המלח. (בית יוסף)] וכן כתב ספר התרומה, מלח הבלוע מדם או מאיסור ונתנוהו בקדרה, אם יש בקדרה שישים כנגד כל המלח, הכל מותר אף על פי שהמלח נתן טעם בקדרה, וטעם אפילו באלף לא בטיל, כי אין חמור יותר מאילו היה כולו דם או איסור הבלוע בו. וכן דקדקו התוספות. עי"ש. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (ושם): מלח הבלוע מדם, כגון ממליחת בשר, ונתנוהו בקדרה, או שנתנו בקדרה בשר מלוח בלא הדחה, אם יש שישים כנגד המלח, מותר. הגה: ואף על פי שהמלח עדיין נותן טעם בקדרה, מאחר שאין המלח אסור מחמת עצמו, אלא מחמת הדם שבתוכו, שכל מקום שאין האוסר יכול לילך שם, אין הנאסר אוסר יותר מן האוסר. וכן כתב עוד הרמ"א (סימן צה סעיף ח): כל האיסורים הנוהגים בזמן הזה כולם מתבטלים בשישים, מלבד חמץ בפסח ויין נסך כאשר נתבאר בהלכותיהם, ובלבד שהאיסור אינו נותן טעם בקדירה. אבל אם נותן טעם בקדירה, והוא אסור מצד עצמו, אפילו באלף לא בטל כל שמרגישים טעמו. ולכן **מלח ותבלין** מדברים שעשויים לתת טעם, אם אסורים מחמת עצמם, אינם בטלים בשישים. ע"כ. וכל שכן לפי מה שכתב מרן הבית יוסף (ס"ס קה) בשם התרומה, שמלח או תבלין הבלועים מבשר כשר, ונתנום בחלב, אין צריך שישים במלח או בתבלין, ודי בשישים מהשמנונית הבלועה, כיון שלא היו בלועים מאיסור. עי"ש. והרי כאן הרכיבים שבאבקה בלועים מעוף כשר, ואף נתן אותם במים ולא בחלב. ועל כל פנים, מאחר שהם "פרוהו", ואין החשש אלא מחמת העוף שבתוכם, והעוף לכשעצמו אינו נחשב תבלין, לכן הוא בטל.

אבקת מרק "חמץ" בערב פסח

מעין זה דן בשו"ת היכל הוראה לגאון הרב משה ברנדסדורפר, להתיר תבשיל שבטעות נתנו בו אבקת מרק "חמץ" בערב פסח, כיון שחמץ קודם הפסח בטל בשישים. ואף שאבקת המרק עשויה לתת טעם, וטעם לא בטל אפילו באלף? אך כיון שהחמץ שבאבקה לא עשוי לטעם אלא התבלינים הם הנותנים טעם, ורק מוסיפים בהם קמח לתוספת בעלמא, לכן הוא בטל בשישים, כמבואר ברמ"א (סימן צה ס"ח) שדוקא מלח ותבלין עשויים לטעם. ושוב דברתי עם אאמו"ר הגאון הרב מאיר (שליט"א) זצ"ל, ואמר לי שנכון הדבר, וכן בא לפנינו מעשה כזה והתיר. עי"ש.

השומן בטל בשישים ואינו נחשב "תבלין", כי לא נרגש טעמו כל כך

חיזוק להיתר זה אנחנו מוצאים בט"ז (סימן צה ס"ק יא) שבאר, מדוע שומן "איסור" שנפל לתבשיל בטל בשישים, והרי כיון שהוא בא לתת טעם, דינו כתבלין שאינו בטל? והביא בשם איסור והיתר הארוך [רבי יונה בן רבי ישראל איסרל, תלמידו ומחוננו של רבי ישראל איסרלן בעל תרומת הדשן], שתבלין היינו דבר שנעשה לטעם. כיצד, כל דבר חריף כגון תבלין ומלח של הקדש, אינו בטל. משמע שלא נקרא טעם בזה, אלא דבר חריף ולא שומן, שאף שגם הוא מטעים המאכל וממתיקו, מכל מקום אינו נרגש **כל כך** כמו דבר חריף, לכך הוא בטל כשאר איסורים. ולכן כתב הרמ"א, "מלח ותבלין" דוקא. עי"ש. ומבואר שאף שהשומן בא לתת טעם, מכל מקום אינו נרגש **כל כך** כמלח ודבר חריף, והריהו בטל בשישים. ומעתה, כל שכן ה"עוף" שבאבקת מרק, שאף שבה לתת טעם, אך כיון שהוא עצמו לא נרגש **כל כך**, ממילא אין דינו כ"תבלין" ובטל בשישים.

בשר בחלב נאסרו דרך בישול שהטעם גמור

זאת ועוד, הרי זו לשון הט"ז (ושם): צריך עיון לענין שומן של "איסור" שנפל למאכל, למה יהיה בטל בשישים, והרי הוא בא לתת טעם. ואמנם שומן "כשר" שנפל ל"חלב" בטל בשישים, כיון שאין האיסור מצד עצמו, אלא רק מצד התערובת, וכיון שיש שישים אין כאן תערובת. אבל בשומן "איסור" שהוא מצד עצמו, למה יהיה בטל בשישים? עי"ש. נמצא שאף אם נאמר ש"שומן"

נחשב "תבלין", אבל אם הוא "כשר" ונפל לחלב, אין דינו כתבלין ובטל בשישים. והקשה הפרי מגדים (משבצות זהב סקי"א) כיון שסוף סוף השומן נרגש בחלב גם ביותר משישים, היאך יתבטל טעמו, והלוא זה כאיסור עצמי של "בשר בחלב", ומה לי שכל אחד לבדו הוא היתר? ותירץ שלא אסרה תורה בשר בחלב אלא דרך בישול דווקא, לכן **צריך שיהיה טעם גמור, ולא די בשומן שנרגש מעט**. עי"ש. ונראה שכוונתו לגמרא בפסחים (מד ע"ב. ועיין חולין קח ע"א), שבשר בחלב הוא חידוש שהתורה אסרה, שהרי אם השרו כל היום בשר בחלב הרי זה מותר מן התורה, ואילו אם התבטלו יחד אסור מן התורה. ולכאורה מה ההבדל, והרי בשני המקרים יש טעם של בשר בחלב? אלא זהו החידוש שלא אסרה התורה אלא דרך "בישול". ומבואר שדוקא בדרך בישול שאז הוא טעם גמור, אסרה התורה בשר בחלב, אבל כל שאין הטעם גמור, אף שנרגש מעט טעם חלב בבשר, לא נאסרו. ולכן בשר שנשרה בחלב, מותר מהתורה. [אבל עדיין אסור מדרבנן]. לכן אומר הט"ז, אפילו אם נפל שומן לחלב ויש פי שישים ועדיין נרגש מעט, אין בו איסור, כי הטעם קלוש עד מאוד שלא נאסר [אפילו מדרבנן]. וכל שכן בנידונינו שאין זו תערובת של "עוף בחלב", אלא אבקת "עוף" ב"מים", ויש הרבה יותר משישים במים נגד העוף, מאחר ואין כאן איסור עצמי [כשומן איסור] ואף לא שום איסור, ממילא אין דינו כתבלין והוא בטל בשישים. **נמצא שאף אם נאמר שה"עוף" שבאבקת מרק נחשב "תבלין", וכיון שהוא נרגש מעט ישנם לוקחים אבקה "בשרית" ולא "פרווה", עדיין הוא בטל בשישים, כיון שצריך שיהיה טעם גמור, ולא די שנרגש מעט. וכל שכן אם נאמר כמו שכתבו האיסור והיתר הארוך והרמ"א לעיל, שכיון שה"עוף" לא נרגש כל כך כדבר "חריף", אינו בגדר "תבלין" כלל.** ועיין בשו"ת אמרי בינה (סימן פה אות א).

החומר הכימי גורם להרגיש את טעם העוף

והנה בקובץ "מכון הוראה ומשפט" (חלק ז עמוד שמב) כתב, ביררנו בוועד הכשרות שעל ידי העדה החרדית בירושלים עיר הקודש, ואמרו שמכניסים באבקת מרק עוף חומרים כימיים [מונוסודיום] הפועלים שיורגש טעם העוף, כאילו היה כפול ומכופל הרבה פעמים, ובאמת הוא מורגש כעת כמו שהיה הרבה יותר מאחד בשישים בתערובת. ויש לומר שהרגשת טעם כזה שאינה מחמת העוף עצמו אלא דבר חיצוני הגורם לו להיות מורגש, לא נחשב טעם העוף עצמו, וגם אין העוף נחשב על ידי זה כתבלין העשוי לתת טעם שאינו מתבטל, וממילא נצטרך לבדוק איך היה מורגש העוף בתערובת ללא אותם חומרים כימיים הגורמים לו להיות מורגש, ובוודאי שאז לא היה מורגש כלל ועיקר, ולכן בטל הוא, כי אין כאן טעם בשר בחלב. ולזה הסכימו כמה פוסקים בזמנינו. עכת"ד. [ועיין שם (ובחלק ו עמוד רב, רד) שהתיר אפילו כשנפלה אבקת מרק עוף לתבשיל חלבי ממש. ואף מי שהחמיר שם (חלק ח עמוד שצ), עיקר חומרתו כשנפל לחלבי ממש].

הכשות גורם להרגיש את ריח השכר

וכיוצא בזה כתב הגאון יעב"ץ בספרו מור וקציעה (ס"ס תמב): אין ספק בעולם שהיה מותר לשרות הטבק בשכר אף לכתחילה קודם הפסח וליהנות ממנו בפסח וכו', ודבר פשוט וברור מאוד שהמחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהים. וזכורני שראיתי בקטנותי לאבי מורי הגאון החסיד החכם צבי ז"ל, שהיה שוחק על המתחסדים ומחזרים אחר טבק בלתי חימוץ לפסח. ע"כ. גם הרב מאורי אור (עוד למועד, דף כה ע"ב) כתב, כי קליטת הריח של השכר בטבק אינה אוסרת, שזהו ריח כחוש, ואין בו שייכות הנאה כלל. ואף על פי שריח השכר חזק ונרגש בטבק, **אין זה אלא מן הכשות שבשכר, אבל ריח החמץ כחוש ביותר**, ורק השכר עצמו אסור להריח בו לכתחילה, אבל הטבק שנשרה בו אין לאוסרו. ולכן יפה נוהגים העולם להקל. (הובא בשו"ת יחווה דעת חלק ב סימן סא) ומבואר שכל שריח האיסור הנרגש אינו מהאיסור עצמו, אלא מהרכיבים הנוספים, אינו נאסר בהנאה. וגם כאן באבקת מרק אין טעם העוף נרגש מחמת עצמו, אלא מהמונוסודיום המעורב שהוא מחזק את טעמו מאוד.

נתינת יין בעוגה בתשעת הימים אף שמשנתבחה

והנה בשו"ת שבט הקהתי (חלק ד סימן קנא) דן על הנהוגים שלא לשתות יין מראש חודש אב ועד תשעה באב, כמבואר בשלחן ערוך (סימן תקנא סעיף ט), האם מותר להם לערב יין בעיסה לעוגה. וכתב, שלכתחילה מותר ליתן מעט יין לתוך העיסה באופן שיש שישים כנגדו. ואפילו כשאין שישים מותר כל שאין מרגישים את טעם היין, ואפילו אם מרגישים שהשתבחה העיסה מחמת היין גם כן מותר, כיון שאינו מרגיש את היין עצמו ממש. אך אם מרגישים טעם יין ממש, יש לאסור מצד המנהג. ע"כ. [ועיין בשערי תשובה (שם ס"ק כה)] ומכאן לנידונינו שאף אם נאמר שמשביח המרק מחמת אחוזה העוף, הרי זה מותר, כיון שלא נרגש טעם העוף עצמו ממש. והלוא גם כאן אין האיסור אלא מחמת "מנהג" שלא לאכול חלב אחר תבשיל של בשר.

אין כאן בכלל טעם בשר

וכל שכן אם נאמר כמו שכתב בספר השלחן כהלכתו (סימן יא סעיף מ), כפי שביררתי אצל כמה מומחים, אין טעם הבשר עצמו מורגש כלל, אלא שכשיש בשר מרגישים טעם שונה בחומר הטעם מונוסודיום, משום שהוא חומר רגיש וכל שינוי בסביבה משנה את טעמו. ע"כ. נמצא שלפי דבריו אין בכלל טעם של בשר, אלא שמחמת הבשר משתנה טעמו של המונוסודיום.

"זה וזה גורם מותר"

עוד יש להוסיף טעם בזה על פי הכלל הגדול (עבודה זרה מט ע"א): "זה וזה גורם מותר", וכמו שכתב מרן השלחן ערוך (סימן פז סעיף יא): המעמיד גבינה בעור קיבה של נבלה וטריפה ובהמה טמאה, אוסר את הגבינה בכל שהוא. הגה: משום שדבר האסור בעצמו, ומעמיד, אפילו באלף לא בטל. ודווקא שלא היה שם מעמיד אחר, רק האסור. אבל אם היה שם גם מעמיד היתר, הרי זה בכלל: זה וזה גורם, ומותר אם יש שישים נגד האיסור. ע"כ. והלוא גם כאן טעם העוף נרגש רק מחמת החומרים האחרים, והרי זה בכלל "זה וזה גורם" שמוותר. וכיוצא בזה מבואר בבית יוסף (או"ח סימן שיח אות ט), כתב בשבולי הלקט בשם רבנו שמחה, מלח שנתנו ביורה רותחת במזיד בשבת, איני רואה בה לאסור, אף שהמלח הוא תבלין שעשוי לתת טעם ואינו בטל, אך קיימא לן "זה וזה גורם" מותר, ואין לך זה וזה גורם גדול מזה, שמן הסתם נמלח מערב שבת אלא שלא נמלח כל צרכו. והוסיף המשנה ברורה (שם ס"ק עג), והיינו שהמלח שנתן בשבת לא היה בו כדי לתת טעם בקדרה, זולת המלח של אתמול. אבל אם היה במלח של עכשיו לבדו כדי ליתן טעם אסור המאכל עד מוצאי שבת. עי"ש. והרי ברור שמעט עוף שבאבקה אין בו כדי לתת טעם, לולא החומרים הכימיים השונים. גם בשו"ת שאלי ציון לגאון הרב דב אליעזרוב (חלק א סימן יט) צידד להקל בזה מטעם זה וזה גורם, ובפרט כשיש צירוף וסניף להקל. עי"ש.

ובשו"ת שבט הקהתי (חלק ד סימן קצה) נשאל על אבקת חלב של איסור שנפלה לתבשיל, אם די בשישים נגד כמות אבקת החלב שלפנינו, או כיון שאבקת החלב באה מכמות גדולה של חלב שנתייבש, צריכים לשער שישים נגד החלב שהיה מעיקרא. והביא ראיות לכאן ולכאן, ובמסקנתו כתב שצריך עיון עדיין למעשה. ושאל לגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל ודעתו היתה נוטה שדי בשישים נגד האבקת חלב מה שהוא עכשיו. עי"ש. גם בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ה יורה דעה סימן ח) נשאל על הצעת הממשלה שהיתה בזמנו לערב אבקת חלב בחלק מהלחם היוצא לשוק לחיזוק התזונה הגרועה באיכות הלחם, ודבר זה נוגע לחיי נפש ולבריאות הציבור והילדים. ובמסקנתו כתב, שכל שיש שישים נגד ה"אבקת חלב", הרי זה מותר. עי"ש. ולא הצריך יותר משישים. ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ליקוטי תשובות סימן ס), ובשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן ד ד"ה ונמצא). ודו"ק. ועיין עוד בשער לה' (ועמוד 236), נתיבות ההלכה (וכרך מו עמ' 139, 152), אהל יעקב סקוצילס (סימן קטז אות סז), הכשרות למעשה (עמוד תלד).

לסיכום: כיון שכמות העוף היא מזערית ביותר, ויש במים הרבה יותר מפי שישים, הרי זה בטל. ואף שהאבקה באה לתת טעם, אין דינה כתבלין שלא בטל אפילו באלף, כיון שהיא עצמה אינה בשרית אלא מחמת העוף. ואף שגם העוף בא לתת טעם, מכל מקום אינו נחשב תבלין, כיון שאינו נרגש כל כך כמלח וחרף. ואף אם נחשיבהו כתבלין, עדיין כיון שאינו איסור עצמי אלא בגלל עירובו בחלב, כל שיש שישים נגדו, אין כאן תערובת. ולכן אף אם נרגש טעם מעט, אינו נאסר, כיון שבבשר בחלב צריך טעם גמור. וגם לאומרים שהחומרים הכימיים הם הפועלים שיורגש טעם העוף, עדיין הרגשת טעם שאינה מהעוף עצמו, אפשר שלא נחשבת טעם עוף. וגם אם נחשבת, הרי זה מותר, כיון שלא נרגש טעם גמור. וכל שכן אם נאמר כמו המומחים שאין טעם העוף מורגש כלל, אלא שכשיש עוף מרגישים טעם שונה במונסודיום. וכיון שגם שאר הרכיבים נותנים את הטעם, הרי "זה וזה גורם" מותר. וכן העלה בשו"ת ליע"ף כה, אחר שהאריך בנימוקים נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת לחזק את ההיתר. וכן הסכימו עמי הגאון רבי אבנר קבץ שליט"א ועוד רבים.

טעם אבקת מרק לבדה אם ימתין שש שעות

יש לדון במי שטעם אבקת מרק עוף "בשרית" ללא תערובת מים, אם צריך להמתין שש שעות, כיון ששני הטעמים של הרמב"ם ורש"י לא שייכים בזה, שהרי אין כאן בשר בין השיניים, ואין כאן שמנונית, אחר שהעוף נטחון ונעשה אבקה. ואף שכתב מרן הבית יוסף שהמנהג להמתין שש שעות אף לאחר תבשיל של בשר, והלוא גם שם לא שייכים שני הטעמים כמבואר לעיל ועמוד 90, מכל מקום די לנו במה שנהגו להחמיר בתבשיל של בשר שבו היה נראה ממשו ועצמותו של הבשר, אבל עד כדי כך להחמיר גם באבקת מרק שלא נראה בה עוף כלל, ובוודאי שפנים חדשות באו לכאן שנהפך לאבקה בעלמא, וכל שכן שהאבקה עצמה איננה ראויה לאכילה כלל. [ועיין כיוצא בזה ברמב"ם (הלכות טומאת מת פרק ג הלכה י), ובדרכי תשובה (סימן קטז ס"ק עד) ובשו"ת זקן אהרן (חלק ב סימן מד) ועוד רבים]. וכיוצא בזה כתב מרן זצ"ל (חזון עובדיה ארבע תעניות עמוד קעד) שיש להקל בתשעת הימים בחודש אב באבקת מרק עוף בשרי, כי די לנו במה שנהגו להחמיר בתבשיל של בשר ועוף, ואין בידינו להוסיף על זה. וכל שכן אם נצרף את דעת רבנו תם ועוד רבים, שדי בקינוח הפה והדחת הידיים אפילו בין בשר ממש לחלב, וכתב הר"ז שכן נהגו כל חכמי צרפת. וקל וחומר ממה שכתב הש"ך (סימן פט ס"ק יט) בדעת הרמ"א שם, שקדרה בשרית שלא הודחה יפה, ויש קצת ממשות שומן, שמוותר לאכול גבינה אחר כך מיד.

מראית העין במאכלים פרווה

בישול בשר ב"חלב – פרווה"

מותר לבשל בשר בהמה או עוף עם חלב פרווה, כגון חלב שקדים, סויה, קוקוס וכדומה. וטוב שיניח את בקבוק החלב ליד מקום הבישול, כדי שיהיה ניכר יותר שאין זה חלב בהמה. (עיין שו"ת יביע אומר חלק ו סימן ת. חלק ד אבן העזר סימן ג סוף אות ג. חלק ט יורה דעה סימן י אות א, יג. שו"ת יחיה דעת חלק ג סימן נט. י רסה)

כתב הרמ"א (ודרכי משה סימן סו אות ט), שמעתי שהרש"ל למד ממה שאסרו חז"ל לאכול דם דגים משום מראית העין אלא אם כן הניח שם קשקשים שאז ניכר שהוא דם דגים, הוא הדין שאסור לאכול עוף בחלב שקדים, אלא אם כן הניח מן השקדים, משום מראית העין. ואין הכרח בדבריו, כי דוקא דם שהוא איסור כרת החמירו בו, מה שאין כן עוף בחלב שאינו אלא מדרבנן. וכן מבואר מהרמ"א בתורת חטאת שמוותר לתת בשר בהמה בחלב שקדים שבכלי שני, שכיון שאין

זה אלא מדרבנן, לא גזרו משום מראית העין. אבל בבישול בשר בהמה עם חלב שקדים, נראה שצריך להניח שקדים, וכן נראה מדבריו בסימן פז (ס"ד). **אמנם** הרב כרתי ופולתי כתב, שלא גזרו משום מראית העין אלא כמו דם דגים שכנסו בכלי שלא מצוי כל כך, והרואה יחשוב שהוא דם בהמה ועוף. וכן חלב אשה הכנוס בכלי שאינו מצוי כל כך, והרואה יתלה שהוא חלב בהמה. אבל חלב שקדים שהוא מצוי ורגילים לבשל בו, והוא מוטעם מאוד, לא חוששים למראית העין כלל, כי למה יחשדו בו ויתלו לאיסור ולא להיתר. וכיוצא בזה כתב הרא"ש, שבדבר מצוי ומכירים בו אין לחוש למראית העין, ולכן מותר לתפור משי שדומה לפשתן עם בגד צמר, ואין לחשוש שיחשדו בו באיסור כלאים. ומעתה, כיון שמצוי חלב שקדים ושאר חלב פרווה, אין לחשוש למראית העין. וכן המנהג פשוט להשתמש בפסח בקמח מצה אפויה לטיגון ובישול, ולא חששו למראית העין שיטעו שהוא קמח חיטה, כיון שמצוי קמח ממצה אפויה והכל יודעים שאינו קמח ממש. וכן מבואר בשו"ת יגל יעקב שנהגו להשתמש בקוקוס טחון ומעוך הדומה לחמאה בתבשילי בשר, שכיון שהתפשט מאכל זה במדינתנו, אין בזה מראית העין, ואף מותר לבשל עמו בשר בהמה. ע"כ. וכיוצא בזה כתב בשו"ת חשב האפוד, שמותר לאכול לחם המרוח במרגרינה ועליו בשר או נקניק, ואין לחוש למראית העין, שיחשבו שהיא חמאה, כי היום מצוי ממרח מרגרינה כמו חמאה, והרואה לא יחשוד שהיא חמאה, שכל שהדבר מפורסם יש דרך היתר, לא שייך בו מראית העין. וכיוצא בזה כתב רבנו האי גאון (הובא בטור ושלחן ערוך אורח חיים סימן רמג). **עוד** כתב הכרתי ופולתי, שחלב שקדים אין שם חלב עליו אלא "מי פירות", וכי משום שדומה לחלב במראהו, נאסר לבשל בו בשר. והרי יין אדום שדומה לדם, לא נאסר לשתותו משום מראית העין, ולא אסרו אלא בדם דגים שהוא "דם", וכן חלב אשה שהוא "חלב".

חלב "פרווה" לאחר ארוחה בשרית

מותר לשתות חלב פרווה או חלב סויה מיד לאחר ארוחה בשרית, ואין לחשוש למראית העין שיחשדו בו ששותה חלב ממש. (שו"ת יביע אומר חלק ו סימן ה. שו"ת יחיה דעת חלק ג סימן נט. י רסט)

לפי הרמ"א המובא לעיל שבאיסור דרבנן, לא גזרו משום מראית העין, אם כן ברור שבשתיית חלב פרווה לאחר ארוחה בשרית, אין לגזור משום מראית העין, כיון שאכילת חלב אחר בשר אפילו באותה סעודה, אינה אסורה אלא מדרבנן. אלא שאף לדעת הרש"ל ועוד, שגם בדרבנן גוזרים משום מראית העין, יש לומר שלא אסרו אלא כמו בבשר עוף בחלב שקדים שאוכלם יחד, כי נראה שאוכל בשר וחלב, אבל כששותה חלב לאחר ארוחה בשרית, כיון שבעת שתיית החלב אין האיסור ניכר, אין לגזור משום מראית העין. וכיוצא בזה כתב הגאון רבי אריה ליבוש באלחובר בשו"ת ערוגות הבושם, שלא אסרו לשתות יין מבושל שנגע בו גוי, משום מראית העין, כיון שלא אסרו אלא כשהאיסור ניכר בגוף הדבר, כגון בשר בחלב אשה, וכן דם דגים שאין בו קשקשים, שהאיסור ניכר לכל, אבל יין מבושל שאין מנגע הגוי ניכר בו בשעת שתייתו, לא שייך לאסור משום מראית העין (ועיי' להלן עמוד 335). וכמו כן, בשתיית חלב שקדים וחלב פרווה לאחר אכילת בשר, אין האיסור ניכר בגוף השתיה, ולכן לא חוששים למראית העין.

כתב מרן החיד"א (מחזיק ברכה סימן פז אות ו): בקושטנטינא נהגו לאכול אורז שהתבשל בחלב שקדים, ובשמחות נהגו להניחם על השלחן עם פירות ומגדנות לאחר אכילת תבשילי הבשר. גם נהגו לאכול עלי גפן ועלי כרוב ממולאים בשר עם חלב שקדים, וזה מנהג פשוט לפני כמה רבנים, ולא ערערו בזה. והרב כנסת הגדולה עמד בזה וצייד כמה צדדים לקיים המנהג. **ואפשר** כיון שעל הרוב בסעודות גדולות ובזמני שמחה וחדוה כבירת מילה ומצהלות חתנים, נהגו לעשות

אורז בחלב שקדים ומביאים אותם בקערות פורצלן או בקערות מיוחדות ויפות שאין אוכלים בהן תבשיל, וגם מביאים אותם עם פירות ומגדנות, וניכר מאוד שהוא חלב שקדים, וכמעט הוא ניכר היטב במקומו ושעתו יותר מהנחת שקדים שם, וזהו טעם החכמים הקדושים שאוכלים מזה. ועל עלי הגפנים שממלאים אותם בשר עם חלב שקדים, יש טעם להתיר כי המילוי מכוסה בעלים, ובעודו בקערה על הרוב אינו ניכר לא בשר ולא חלב, עד אשר ישלח ידו ולקח ונתן לתוך פיו, ואז ירגיש שהוא בשר עם חלב שקדים, ולכן אין צריך שום היכר, וכמעט אין כאן מראית העין. ולא אסר הרשב"א בחלב אשה אלא שניכר החלב. והדבר פשוט. ע"כ.

נקניק צמחי, שניצל סויה

מוותר לאכול מוצרי סויה כשניצלים ונקניקיות פרווה עם חלב, אף על פי שהם נראים כמאכלי בשר, מאחר ומצויים הם לרוב. (י רעא. חזו"ע ארבע תעניות רנו)

גלידה

גם גלידה פרווה הנראית ממש כחלבית, מותר לאוכלה בארוחה בשרית.

המתנה בין חלב לבשר

בין גבינה לבשר

לאחר אכילת גבינה מותר לאכול בשר מיד, ובלבד שיאכל וישתה משהו ביניהם, וירחץ ידיו משיירי הגבינה אם היו מלוכלכות. (שו"ת יביע אומר חלק ו יורה דעה סימן ז. שו"ת יחיה דעת חלק ג סימן נח. י תלא)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן פט ס"ב): אכל גבינה, מותר לאכול אחריו בשר, מיד, ובלבד שיעיין ידיו שלא יהא שום דבר מהגבינה נדבק בהם. ואם היה בלילה, שאינו יכול לעיין אותם היטב, צריך לרחצם. וצריך לקנח פיו ולהדחפו. והקינחו הוא, שילעס פת ויקנח בו פיו יפה, וכן בכל דבר שירצה, חוץ מקמח ותמרים וירק, לפי שהם נדבקים בחניכיים, ואינם מקנחים יפה. ואחר כך ידח פיו במים או בייין. במה דברים אמורים, בבשר בהמה וחיה. אבל אם בא לאכול בשר עוף אחר גבינה, אינו צריך לא קינוח ולא נטילה. ע"כ. ומכל מקום כתבו האחרונים שהמנהג להחמיר בכל זה גם בין גבינה לעוף.

ובמה שכתב מרן: "ואחר כך ידח פיו במים או בייין", מבואר בבית יוסף (אורח חיים סימן קעג) בשם מהר"מ מרוטנבורג שאין צריך לדקדק בזה ולהקדים בדוקא את קינוח הפה בפת להדחה, אלא איזה מהם שירצה יקדים. וכתב הבית יוסף, ואף על פי שכתב הטור באורח חיים וביוורה דעה (סימן פט) שיקנח פיו במאכל "ואחר כך" ידחנו, אפשר שלא דוקא הוא, אלא הוא הדין אם עשה להיפך שגם כן טוב. גם הש"ך כתב (ס"ק יג) שלא דוקא כסדר הזה, ושכן כתב הבית יוסף עצמו על הטור שהוא כלשונו כאן בשלחן ערוך. וכן כתבו הפרי חדש (ס"ק יג) והגר"א.

גבינה קשה

אפילו אכל מאכלי חלב קשים, כגבינה צהובה, מלוחה, משולשת, צפתית, בולגרית, וכדומה, יאכל מעט פת או פרי, ישטוף פיו במים, ורשאי לאכול בשר מיד. ואם

יש לו נקבים בשיניים, יקפיד לנקר ביניהן ולנקותן היטב קודם אכילת הבשר. וברור שירחץ ידיו משיירי הגבינה אם היו מלוכלכות. ויש מבני אשכנז שנוהגים להחמיר להמתין בין גבינה קשה לבשר כמו בין בשר לגבינה. (סימן פט סעיף ב. שו"ת יביע אומר חלק ו יורה דעה סימן ז. שו"ת יחיה דעת חלק ג סימן נח. י תלא, תמא. ז מג, מד)

אף לדעת רש"י, הרי"ף, הרמב"ם ועוד, שהצריכו שש שעות בין בשר לחלב, מודים שבין גבינה לבשר די בקינוח הפה והדחת הידיים. כי לפי רש"י שהבשר מושך טעם ושמנונית בפה, הרי הגבינה אינה שומנית כל כך, וממילא אין טעם נמשך ממנה. ולפי הרמב"ם שיש שיירי בשר בין השיניים, כיון שהגבינה היא רכה ואינה נכנסת בין השיניים, אין צריך להמתין. וכן כתב בשו"ת דברי מלכיאל (חלק ה סימן מז): מה שכתב הרמב"ם שאסרו גבינה אחר בשר, משום הבשר שבין השיניים, אפשר שדוקא בשר, כיון שטבעו להתפרד לחוטים דקים בשעת הלעיסה, ונכנסים החוטים לתוך השיניים, מה שאין כן בגבינה. ולכן כתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ט הלכה כו): מי שאכל גבינה או חלב תחילה, מותר לאכול אחריו בשר מיד, וצריך שידיה ידיו ויקנח פיו בין הגבינה ובין הבשר. וכן כתב מרן הבית יוסף (אורח חיים סימן קעג) בשם הרשב"א (ותרת הבית הקצר בית ג שער ד פו ע"א) והגהות מיימוניות.

ואף גבינה קשה מאוד שנכנסת בין השיניים, תצא על ידי קינוח הפה בפת, וכמו שכתב המאירי (חולין קד ע"ב): אכל גבינה ורוצה לאכול בשר בהמה, מקנח פיו מפני פירווי הגבינה הנשארים בחיך או בין השיניים, שפירווי הגבינה אף שבין השיניים מתנקים הם בקינוח. גם הט"ז (סימן פט סק"ד) כתב שלפי טעמו של הרמב"ם אפילו אכל גבינה קשה שנכנסת בין השיניים, אין צריך להמתין שש שעות, שהרי אפילו בשר שבין השיניים מסברא לא היינו מחשיבים אותו בשר כלל, כי מה כבר יש בפירווי בשר דקיקים וקטנים התחובים בחורים ובסדקים שבשיניים, ורק בגלל שהביאה הגמרא (קה ע"א) את הפסוק (במדבר יא לג): "הַבֶּשֶׂר עוֹדְנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם", למדנו שגם בשר שבין השיניים נקרא בשר. ולפי זה בגבינה שאין פסוק שגם בין השיניים נקראת גבינה, ממילא איננה גבינה, ודי בקינוח הפה בפת מבלי להמתין שש שעות.

ובכל זאת, אם יש לו נקבים ממש בשיניים, ורוצה לאכול בשר מיד, יקפיד לנקר בין השיניים או לצחצחן במברשת היטב. וכן כתב בשו"ת דברי מלכיאל (שם) שהמרגיש בעצמו לפי מצב שיניו שהגבינה נכנסת לו בין השיניים [פנימה], בוודאי שצריך לנקרו, כי על ידי שיאכל עוד דבר, לא יצא מבין שיניו מה שנכנס שם מקודם.

כתב הבן איש חי (שנה ב פרשת שלח לך סעיף טו): פה עירנו בגדאד אנחנו מורים כך, אם היא גבינה קשה שעבר עליה ששה חדשים או יותר, שוהים שש שעות, ואם לא עברו עליה ששה חדשים, ממתין שעה אחת לכל חודש, שאם עבר חודש ממתין שעה, ואם שני חדשים ממתין שתי שעות, וכן על זה הדרך. והרב הגאון מורנו רבי אליהו מני [גר"ח], העיד שאין מנהגם בעיר הקודש ירושלים תובב"א להמתין אחר גבינה כלום, בין חדשה בין ישנה. ודע שהנוהגים להמתין בגבינה, הוא אפילו שלוקה או צלויה. ומנהג רבינו האר"י ז"ל היה מחמיר ביותר, שכל אותו יום שאוכל גבינה אינו אוכל בשר, אשריו ואשרי חלקו. ע"כ.

חמאה

גם האוכל חמאה שהיא רכה, צריך להדיח פיו במים, ולקנח פיו במאכל, כדין האוכל גבינה, כיון שהשמנונית נשארת בחניכיים ובשיניים. (שם. ז מד)

כתב המאיירי (חולין קה ע"א), לשון "קינוח" אינו בא על בשר שתחוב [הרבה] בין השיניים, כי גם אם יאכל פת, לא יצא הבשר בקינוח הפת, אבל הוא נכון על שמנונית הגבינה או על הפירורים של הגבינה שבחיד, שעל ידי שיאכל פת, יצאו השמנונית ופירורי הגבינה.

שתיית חלב

אחר שתיית חלב, ידיח פיו במשקה וגם יקנח פיו בפת או בפרי, ורשאי לאכול בשר, ואין צריך לרחוץ ידיו.

כתב בחידושי הרש"ש (חולין קג ע"ב), דוקא גבינה שנאכלת בידים, לכן צריך לרחוץ ידיו בינה לאכילת בשר, אבל חלב ששותים אותו על ידי כלי, לא צריך נטילת ידים. וכן ראיתי בשם הפרי חדש שהאוכל במגרפה [מזלג], אין צריך נטילת ידים. וכתב עוד: ונראה לי שדוקא האוכל גבינה, צריך קינוח הפה בפת, והדחת פיו קודם שיאכל בשר, מפני שהגבינה נדבקה בחניכיים ובין השיניים, ואינה יוצאת על ידי הדחה בלבד, אבל השותה חלב שהוא נוזלי, ושותהו מתוך כוס [שאינו ידיו מלוכלכות מחלב], די בהדחת הפה בלבד.

אלא שבשו"ת דברי מלכיאל (חלק ה סימן מז) כתב, קצת אחרונים כתבו, שדוקא בגבינה צריך קינוח הפה [בפת] והדחתו [במים], אבל בחלב, אין צריך רק הדחה, ולא ראו שמפורש בדברי הרמב"ם שאף אחר חלב צריך קינוח והדחה. ע"כ. ונראה שכוונתו למה שכתב הרמב"ם (מאכלות אסורות פ"ט הלכה כו): מי שאכל **גבינה או חלב** תחילה, מותר לאכול אחריו בשר מיד, וצריך שידח ידיו ויקנח פיו בין הגבינה ובין הבשר. ובמה מקנח פיו? בפת או בפירות שלועסם ובולעם או פולטם. [הלכה כז] במה דברים אמורים? בבשר בהמה או חיה, אבל אם אכל בשר עוף אחר שאכל **הגבינה או החלב**, אינו צריך לא קינוח הפה ולא נטילת ידים. ע"כ. ומבואר מדבריו שגם לאחר שתיית חלב, צריך קינוח הפה במאכל.

והן אמת שהיה מקום לומר, כי ממה שכתב הרמב"ם תחילה **גבינה או חלב**, ואחר כך השמיט תיבת **חלב**, וכתב: "ויקנח פיו בין הגבינה ובין הבשר", משמע שדוקא בין גבינה לבשר, צריך קינוח הפה, אבל בין חלב לבשר לא צריך. אבל מהמשך דברי הרמב"ם שכתב, "אבל אם אכל בשר עוף אחר שאכל **הגבינה או החלב**, אינו צריך לא קינוח הפה ולא נטילת ידים", משמע שדוקא בין עוף לחלב לא צריך קינוח, אבל בין בשר בהמה לחלב, צריך.

וכן נראה דעת מהר"ם מרוטנבורג, שהעיד עליו תלמידו בספר תשב"ץ קטן (סימן שנה): אינו אוכל שום בשר אחר גבינה, כי אם בשר עוף, אבל אחר חלב אוכל מכל בשר. מיהו נהגו העולם שלא לחלק בין גבינה לחלב, ו**אוכלים בשר בין אחר גבינה "בין אחר חלב" על ידי קינוח והדחה**, בין בשר עוף בין בשר אחר. ע"כ. ומפורש שגם אחר שתיית חלב צריך קינוח הפה. (ועיינו שם עוד סימן שנה, ובהגהות שבעת הנרות, וצ"ע) גם הארחות חיים (הלכות איסורי מאכלות אות עב) כתב, מי שאכל **גבינה או חלב** תחילה, מותר לאכול **בשר מיד**, אבל צריך שידח ידיו ויקנח פיו בין הגבינה והבשר, כגון שילעס בפיו פת או פירות ויבלע או יפלוט. וכן נהגו העולם לאכול בשר **בין אחר חלב בין אחר גבינה בקינוח והדחה** ואפילו בשר בהמה. ע"כ. וכן כתב הכל בו (סימן קו). על כן, יאכל משהו כדי לקנח פיו בין שתיית החלב לאכילת הבשר. [עיינו ז מג. י תמג. ובשו"ת יביע אומר חלק ט אורח חיים סימן צב אות יב, ובשו"ת יחיה דעת חלק ג סימן נח בהערה. ואחר כך עיינו בשו"ת יביע אומר חלק ו סימן ז הערה 1, ובעלון "יתענג בדשו"ן" (גיליון מס' 62 אות ה והלאה). ועיינו עוד בשו"ת הראשון לציון (חלק ב יורה דעה ס"ס ג)]

אכילת בשר לאחר חלב באותה סעודה

מותר בסעודה אחת לאכול מאכלי חלב, ולאחר הפסק כהלכה לאכול בשר.

כתב מרן הבית יוסף (אורח חיים סימן קעג), יש מחמירים על עצמם שלא לאכול בשר אחר גבינה בסעודה אחת, מפני מה שכתוב בספר הזוהר פרשת משפטים (קכה ע"א). וכבר כתב המרדכי שמהר"ם היה נוהג שלא לאכול בשר בהמה וחיה אחר גבינה לפי שפעם אחת מסעודה לסעודה מצא גבינה בין שיניו, לכן גזר להחמיר על עצמו... ובעוף היקל. ע"כ, והלוא ודאי שמהר"ם ז"ל לא ראה ספר הזוהר ואפילו הכי החמיר על עצמו משום מעשה שהיה, ואף על פי שהיקל בעוף, היינו לפי שלא ראה ספר הזוהר, אבל אנו שזכינו לראותו, טוב ונכון להחמיר אפילו בבשר עוף. עכ"ד. גם בספר הלבוש (סימן פט סעיף ב) כתב, אכל גבינה מותר לאכול אחריו בשר מיד "אפילו באותה סעודה", ואין צריך לעקור שולחנו ולברך בינתיים, שאין דרך הגבינה להישאר בין השיניים וגם אינו מושך טעם בפה. וכבר כתבתי בלבוש התכלת סימן קע"ג שכל זה הוא לפי הפוסקים המפורסמים, אבל לפי דברי הזוהר שזכינו אליו בימינו, יש להיזהר שלא לאכול אפילו בשר עוף אחר גבינה בסעודה אחת, כי אם מסעודה לסעודה כמו בגבינה אחר בשר, ושם הבאתי לשון הזוהר שהחמיר מאוד בזה על פי סודות קבלתו, לפיכך יש להחמיר. ע"כ. אולם באליה רבה (סימן קעג ס"ק ח) העיר עליו, שהוא עצמו כתב במלבושי יום טוב: ואני אומר שאין לדחות מה שמבורר להיתר בש"ס משום ספר הזוהר כלל. עי"ש. ובאמת שכן הסכמת הפוסקים שבכל מקום שהזוהר חולק על התלמוד, הלכה כמו התלמוד, וכמו שכתב מרן בבית יוסף (אורח חיים סימן כה אות ה), וכמה דינים מצאנו שכתב רבי שמעון בן יוחאי בספר הזוהר היפך מסקנת התלמוד, ואין הפוסקים כותבים אלא מסקנת התלמוד, משום שאפילו אם היו יודעים דברי רבי שמעון בן יוחאי לא היו חוששים להם במקום שחולק התלמוד. עי"ש. נמצא ברור שכיון שהתלמוד לא החמיר בזה, הרי זה מותר, וגם מרן עצמו בשלחן ערוך לא כתב להחמיר בזה כלל.

שוב ראיתי בשו"ת יביע אומר (חלק ו יורה דעה סימן ז אות ד) שכתב, ואף מרן הבית יוסף לא הביא כלל חומרת הזוהר בשלחן ערוך, ומשום שהזוהר חולק על הש"ס, ובוודאי שמצד ההלכה הלכה כהש"ס להתיר. וכמו שהעיר לנכון הלחם חמודות, והמנחת יעקב. וכבר כתב הרדב"ז בתשובה (חלק ד סימן פ): ויש בידי כלל גדול, שבכל דבר שנכתב בגמרא או בפוסקים אפילו שיהיה היפך ממה שכתבו בספרי הקבלה, אני מורה בו ולא אחוש למה שכתוב בספרי הקבלה. עי"ש. וכן דעת מרן הבית יוסף ועוד אחרונים. ולכן העיקר להלכה שמותר לאכול בשר אחר גבינה, ומשום כך השמיט מרן דבר זה מהשלחן ערוך. ע"כ.

מאכלים שהיו במגע עם חלב או בשר

לחם

פרוסות לחם שהונחו על השלחן לאכול מהן בארוחה בשרית, ונותר מהן, לא יאכלן בארוחה חלבית, כיון שלא נזהרים שלא יגע בהן בשר. אולם ככר לחם שנשארו ממנו, מותר לאוכלו בארוחה חלבית, כיון שנזהרים שלא יגע בו בשר. (וי תמט)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן פט סעיף ד): מי שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר, צריך להוציא מעל השלחן שיירי פת שאכל עם הגבינה. וכתב בבית יוסף בשם הרמב"ן: וזה חמור מאוד, כי הרבה פעמים ידבקו הבשר בעצמו והגבינה בעצמה בלחם אשר הוא אוכל, ויאכל בשר וגבינה יחד. וזה דבר ברור.

זהירות מנגיעות

כתב מרן (סימן צא סע"א א, ג): בשר וגבינה שנגעו זה בזה [כשאחד מהם לח], מותרים, אלא שצריך להדיח מקום נגיעתם. [אבל אם שניהם יבשים, אפילו הדחה אין צריך]. צריך להיזהר שלא יגע בשר בלחם, שאם יגע בו בשר [לח], אסור לאוכלו עם גבינה. וכן יזהר שלא יגע בו גבינה, שאם יגע בו, אסור לאכלו עם בשר. וכתב כף החיים (אות טז), והיינו בלי הדחה, אבל אם הדיחו מותר, וכן"ל. במה דברים אמורים [שדי בהדחה]? כשנגע בחלק הקשה של הלחם, אבל אם נגע בצד הפנימי בחלק הרך, צריך לגרור את אותו מקום. ואם הניח בשר צלי על הלחם, אפילו אם יקלוף או יגרור ממנו לא יועיל, כיון שהמיץ של הצלי נבלע בלחם, ואסור לאוכלו עם גבינה. ע"ש.

סלטים

סלטים שהוגשו בארוחה בשרית, והקפידו לקחת מהם בכפית נקיה שלא נגעה בבשר, מותר לאכול מהם בארוחה חלבית. אבל אם לא נזהרו בזה, לא יאכל מהם בארוחה חלבית. ומכל מקום אם אכל מהם לבד, אין צריך להמתין שש שעות, כדי לאכול אחריהם מאכלי חלב. (י תג)

משורת דרך ארץ והנהגה נכונה של כבוד הבריות, להניח כפית בכל סלט וסלט שמגישים לשלחן, ובאמצעותה יקחו המסובים ויניחו בצלחתם, ולא כל אחד יכניס את הכף או המזלג שהיו בפיו, לתוך הצלחת המרכזית, שבוודאי אין זה נכון ואין זה דרך ארץ, ורבים נמאסים מזה, ונמנעים מלאכול את הסלט מחמת כן. וכיוצא בזה פסק מרן בשלחן ערוך (אורח חיים סימן קע סט"ז): לא ישתה מהכוס ויתן לחברו, מפני סכנת נפשות. שכיון שהדבר מאוס עליו, יכול לבוא ליד סכנה. ע"ש. וכבר אמר שלמה (קהלת יב יד): "פִּי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה, הָאֱלֹהִים יָבֵא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נְעֻלָּם", ובארו חז"ל (חגיגה ה ע"א): מהו "על כל נעלם"? זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס בה, או הרק בפני חברו ונמאס. וכל שכן בענייני מאכל שאדם מקפיד על זה ביותר.

מלחיה

אם משתמשים במלחיה פתוחה ללא מכסה, נכון מאוד לייחד מלחיה אחת לחלב ואחת לבשר, שמא נשארו שיירי מאכל במלח (הרמ"א סימן פח ס"ב). ואולם גם במלחיה הסגורה במכסה, רבים נהגו לייחד שתי מלחיות. (עיי' י שמה, תג)

כתב הכף החיים (ס"ס פח), טוב לנהוג שכשרוצים לטבל גבינה או בשר במלח, שלא יטבלוהו בתוך כלי המלח, אלא שיקח מלח מן הכלי בידו ויתן עליו. ואותם כשהמאכל תפל מבלי מלח לוקחים הכף ומטבילים במלח ואחר כך תוחבים הכף במאכל ואוכלים, לא יפה הם עושים, לפי שהמלח נבלע מבשר או מחלב, ואחר כך נותנים אותו למאכל בשר או חלב. גם יזהר שכשחותרך מבשר או מגבינה בשלחן, שלא יהיו ניצוצות ניתזים ממנו לתוך כלי המלח, שלא יבא ליתנו אחר כך בבשר או בגבינה, ונמצא אוכל בשר בחלב. על כן, נכון לכל אדם להיזהר שיהיו לו שני כלים של מלח, אחד לבשר ואחד לגבינה, שמא יטבל בשר במלח וישאר שם שום מאכל, ואחר כך יטבל גבינה. (כנסת הגדולה ברכי יוסף, זבחי צדק)

תבלינים

מותר להשתמש בקופסת תבלינים אחת, לתבשילים של בשר ושל חלב, ואין חובה לייחד שתי קופסאות נפרדות לבשר לבד ולחלב לבד.

כתב מרן בשלחן ערוך (סימן צב סעיף ח): מחבת של חֶלֶב שנתנה בכירה תחת קדירה של בשר, הזיעה עולה ונבלעת בקדירה, ואוסרתה. וכתב הרמ"א, והוא שהיה חלב במחבת, והמחבת מגולה והזיעה עולה מהחלב עצמו לקדירה, וגם הוא קרוב כל כך שהיד סולדת בזיעה במקום שנוגע בקדירה. אבל אם אין היד סולדת בזיעה, הכל מותר. ולכן תולים בשר לייבש מעל קדירות של חלב, ולא חוששים לזיעה שעולה. כמבואר בבית יוסף ובדרכי משה בשם תרומות הדשן. עי"ש. וכיון שכשבוזקים תבלינים מהקופסה על תבשיל של בשר, אין הזיעה מגיעה לחום שהיד סולדת בו, הרי זה מותר. ועיין אור ההלכה מקיים (שם).

חזקת בשרי

מסעדה המוכרת מאכלי בשר ומאכלי פרווה כמו פלאפל וכדומה, הנכון שייחדו מלקחיים לבשר ומלקחיים לפרווה. אבל אם באותם מלקחיים הם משתמשים לשניהם, לא יאכל גבינה עם הפלאפל יחד, אבל לאחר שאכל את הפלאפל, מותר לאכול גבינה או לשתות חלב מיד מבלי להמתין שש שעות.

כתב הש"ך (סימן פט ס"ק יט) אפילו בישראל בקדרה שלא הודחה יפה מהשומן, ויש קצת ממשות שומן, מותר לאכול גבינה אחר תבשיל זה מיד. והסכימו עמו אחרונים רבים. וכל שכן כאן שהשמנונית היא מועטה מאוד ובטלה בשישים במאכל. ואף לא שייך כאן לא טעמו של רש"י ולא טעמו של הרמב"ם להמתנת שש שעות, שהרי אין כאן בשר בין השיניים ולא שמנונית שנמצאת בגרון. והמחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהים.

טיפות חלב בסוכר

מה שמצוי במקומות ציבוריים שמשתמשים בכפית אחת לבחוש בתה וקפה ובנס קפה עם חלב, וישנן טיפות חלב בתוך הסוכר, מותר לתת מסוכר זה לכוס תה או קפה ששותהו בארוחה בשרית ממש. (ועיין לעיל עמוד 94. ועיין אור ההלכה מקיים, הלכה בהירה סימן צא ס"א) וכל שכן שמותר לשתותו בתוך שש שעות לאכילת בשר. וכן ברור שמותר לבחוש תה וקפה בכפית חלבית אפילו בתוך ארוחה בשרית. (וי תכח)

דגים עם בשר

חשש סכנה

אסור לאכול דגים עם בשר או עוף, מחשש סכנה לחולי צרעת. (סימן קטז ס"ב, ואורח חיים סימן קעג ס"ב)

בגמרא פסחים (עו ע"ב) אמרו, מעשה שצלו דג ששמו "ביניָתָא" יחד עם בשר בתנור, ואסר רבא מִפְּרִזְקִיָּא לאוכלו עם חלב. ומר בר רב אשי אסר לאוכלו אפילו לבדו, משום שקיבל ריח מהבשר, וזה מסוכן חלילה לצרעת. וכתב מרן בשלחן ערוך (שם): צריך להיזהר שלא לאכול בשר ודג ביחד, מפני שקשה לצרעת. וכתב בשו"ת דברי מלכיאל (חלק ב סימן נג): מה שכתבו כמה פוסקים שבשר ודגים קשה לסכנה, לאו דוקא סכנה ממש, שהרי ברור שחולי הצרעת הוא חולי שאין בו סכנה, ומצאנו לעוֹזְיָהוּ המלך שנצטרע וחי אחר כך שנים רבות. [ועיין במסכת נדרים (סד

ע"ב) שמצורע חשוב כמת]. וכתב בשו"ת תורת חסד מלובלין, ששכנת בשר ודגים יחד, היא סכנה סגולית ולא טבעית. וכן כתב הגאון רבי צדוק הכהן מלובלין שמה שאמרו בגמרא שקשה לצרעת, אין זה על פי הטבע, אלא משום רוח רעה, ולכך השמיט זאת הרמב"ם כדרכו להשמיט ענייני רוח רעה.

קינוח והדחה

האוכל עוף או בשר ולאחר מכן רוצה לאכול דגים, ידיח את פיו וידיחו אם התלכלכו משומן הדגים, ויאכל וישתה משהו ביניהם. והוא הדין להיפך, בין דגים לעוף ובשר. (סימן קטז ס"ג. או"ח סימן קעג ס"ב) [ואם היו ידיו מלוכלכות מעט בשומן הדג ולקח בידו חתיכת בשר, אין לאוסרה באכילה. (פרי תואר וזבחי צדק)]

כתב כף החיים (סימן קטז אות כז), האוכל בשר ואחר כך דג, ירחץ ידיו בין הבשר לדג, ויקנח ידיו [היטב בבגד] משומן הבשר, כי המים [לבדם] לא יעבירו את השומן מהידים. [או ירחץ היטב עם סבון]. ואם דקדק באכילתו ולא התלכלכו אלא שתיים ושלש אצבעות, די בקינוח אצבעותיו כמצטרף בבגד הראוי לקינוח, ולא צריך רחיצה. כי אין רחיצה זו חוקה אלא לבל יאכלם יחד, וכל שבמצאותו אנו רואים שאין לו משהו דבוק, מותר. ויקפיד לקנח את הבשר שבין שיניו, וירחץ פיו לאחר מכן. (פרי תואר, זבחי צדק)

והנה בשו"ת בית יהודה עייאש ויורה דעה סימן כד) כתב, בענין רחיצת ידים בין בשר לדג, נראה שאין להחמיר בעוף, שסתם בשר בכל מקום הוא בשר בהמה, כגון גבי שמחת הרגל, וגבי בן סורר ומורה ועוד, שאם לא כן לא היה לפוסקים לכתוב בשר סתם. ועוד כיון שיש מחלוקת בעיקר הרחיצה, דיינו שנחמיר בבשר בהמה. ועוד שמעתי אומרים טעם בזה, כיון שהעופות נבראו מן הרקק קרובים הם בטעמם לדגים. [והיינו שהעופות נבראו ממים ועפר, כמבואר במסכת עירובין (כ"ע"א). והדגים נבראו ממים לבד, שנאמר (בראשית א כ): "וַיִּשְׂרְצוּ הַמַּיִם שָׂרָץ נֶפֶשׁ חַיָּה". ואילו הבהמות נבראו מהאדמה לבד, שנאמר (שם כד): "וַתֵּצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ, בְּהֵמָה וְרֶמֶשׂ וְחַיִּיתוֹ אֲרָץ לְמִינָהּ".] ועוד שיש להם קשקשים ברגליהם כדגים. ואף שמהפרי חדש משמע שאין חילוק בין בשר בהמה לעוף בענין זה, מכל מקום אין למחות ביד הנהוגים להקל. עי"ש. ומכל מקום הרב שבות יעקב הצריך לרחוץ ידיו גם בין עוף לדג. וכתב החיד"א (שיו"ר ברכה סימן קטז סק"ח) שכן מנהגו.

כתב הרמב"ם (הלכות דעות פרק ד הלכה ז): כשירצה אדם לאכול בשר עוף ובשר בהמה כאחד, אוכל בתחילה בשר העוף. וכן ביצים ובשר עוף, אוכל בתחילה ביצים. בשר בהמה דקה ובשר בהמה גסה, אוכל בתחילה בשר דקה. לעולם יקדים אדם דבר הקל ומאחר הכבד. ע"כ. ולפי זה הרוצה לאכול דגים, עוף, ובשר כבש ועגל, הנכון שיאכל תחילה דגים, ואחר כך עוף, ואחר כך בשר כבש ואחר כך עגל.

החלפת הכלים

אין לאכול דגים ובשר באותה צלחת ובאותו סכו"ם. ובפרט יש לשים לב בזה באולמות שפעמים המלצר מפנה רק את הצלחות ממנה ראשונה שאכלו דג, ומשאיר את הסכו"ם למנה שניה שהיא בשרית. וכמו כן, ישים לב שאם סיים לאכול מנה ראשונה דג, שלא יקח באותו מזלג קובה או סיגר בשרי מהשלחן.

שלחן אחד

אף על פי שהתבאר לעיל (עמוד 73) ששנים המכירים זה את זה אסורים לאכול על שלחן אחד זה חלב וזה בשר, שמא יתן אחד לחברו מהמאכל האסור לו עתה, מכל מקום בדג ובשר לא אסרו כן, ורשאים לאכול בשלחן אחד זה בשר וזה דג. כיון שאיסורם מחשש סכנה, העולם זהירים בזה יותר, ואין חשש שיאכל מחברו. וכן פסקו הנודע ביהודה ועוד רבים, וכן המנהג פשוט. (שו"ת יביע אומר חלק ו סימן ט)

דגים ובשר בתנור

אין לאפות דגים ובשר בתנור בתא אחד יחד. אך בדיעבד שכבר אפה אותם, מותר לאוכלם. ואם אחד מהם מכוסה, מותר לכתחילה לאפותם יחד. (י שיח)

לעיל (עמוד 105) הבאנו מהגמרא פסחים (עו ע"ב), מעשה שצלו דג "בִּינְיָתָא" עם בשר בתנור, ורבא מִפְּרִזְיָא אסר לאכול את הדג עם חלב אבל התיר לאוכלו לבדו. ואילו מר בר רב אשי אסר לאכול את הדג אפילו לבדו, משום שקיבל ריח מהבשר. והרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ט הלכה כג) כתב: "דגים שצלאם עם בשר אסור לאוכלם בחלב". ומבואר שפסק כרבא מִפְּרִזְיָא שדוקא בחלב הם אסורים, אבל לבדם מותרים. וכן נראה דעת הר"ף, האשכול והמאירי. ואמנם יש להבין, מאחר וכלל גדול בידינו "הלכתא כבתראי", [הלכה כאמוראים האחרונים, כיון שהם ראו את דברי הקודמים ובכל זאת חלקו עליהם], למה אם כן לא פסקו כמר בר רב אשי שהוא מאחרוני האמוראים ואסר את הדגים לגמרי? א. בשו"ת באר שבע כתב ליישב, ונראה שמסורת היתה בידם שאף מר בר רב אשי לא אמר שיש סכנה בכל הדגים, אלא במין זה בלבד הנקרא "בִּינְיָתָא". וכן קבלתי מפי החכמים הזקנים שבאשכנז. והואיל והיה ידוע להם שאין מין דג זה מצוי בינינו כלל, כמו שהרבה דברים הנזכרים בש"ס אינם מצויים בינינו, לכן פסקו להקל. וכן נראה דעת רש"י. ב. בשו"ת חתם סופר (סימן קא) כתב, מכיון שהרמב"ם שהוא גדול הרופאים היקל בזה, על כרחנו שחקר את הדבר ומצא שהשתנו הטבעים בזה. ואמנם אין לנו לסמוך על זה ולעשות מעשה לאכלם יחד, משום שאפשר שזה בכלל מה שאמרו (מגילה ב ע"א): "אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו, אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין", משום כך אנחנו נזהרים, ומנהג אבותינו תורה הוא. אך הרווחנו שיצאנו מתורת "חמירא סכנתא מאיסורא", כי עכשיו באמת אין סכנה. ואפשר שגם בזמנם לא היתה הסכנה אלא בדג "בִּינְיָתָא", ולא במינים המצויים בינינו כלל וכו'. ומנין לנו שגזרו אפילו בצליה בתנור אחד, והרי אנו נוהגים לאכול בשר בכלי של דגים בן יומו על ידי הדחה בלבד. ע"ש. ג. בשו"ת דברי מלכיאל כתב, כיון שרבא מִפְּרִזְיָא הורה למעשה להתיר את הדג, לכן פסקו הרמב"ם ועוד כמעשה רב.

וכתב מרן זצוק"ל: ולענין הלכה, נראה שיש להקל בדיעבד אם אפו אותם יחד, הואיל ואין כאן חשש איסור תורה, שכן משמע פשט לשון הרמב"ם (הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק יא הלכה ה) ומרן השלחן ערוך (חושן משפט סימן תכז סעי' ט, ז) שכתבו, הרבה דברים אסרו "חכמים" מפני שיש בהם סכנת נפשות, וכל העובר עליהם ואמר הריני מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי בכך, או איני מקפיד על כך, מכים אותו מכת מרדות. והנזהר מהם, עליו תבוא ברכת טוב. ע"כ. וכן כתבו הלבוש, דברי מלכיאל, שם חדש, ופתח הדביר. ובפרט שכל האיסור כאן הוא מטעם "ריחא", ובדיעבד "ריחא" מותר (ועיין להלן עמוד 130 בביאור המושג "ריחא"). וכן כתב בדרכי משה בשם האיסור והיתר, שאם צלה בשר ודגים יחד בתנור, מותרים הם באכילה, כי אין סכנה אלא כשהתבשלו יחד, וכן פסק בהגה (סימן קטז ס"ב). והטעם כתב הגר"א, משום שבדיעבד ריחא מותר. ועוד, שיש כאן ספק

ספיקא, שמא הלכה כרבא מפריזיקא שמתיר ולא כמר בר רב אשי, ונבלאו הכי לרב האי גאון ורבנו גרשום, בכל הש"ס אין הלכה כמר בר רב אשי, ושמא אף למר בר רב אשי אין סכנה אלא בדג ביניתא בלבד. ואף שבדרך כלל לא עושים ספק ספיקא במקום סכנה, היינו בסכנה טבעית, מה שאין כן בסכנה סגולית. ואף לגאון מהר"ש קלוגר שזו סכנה טבעית, עדיין יש עוד ספק שמא השתנו הטבעים. ונמצא שיש כאן ג' ספקות, שזה עדיף מרוב, ומועיל אף לגבי סכנה, כמו שכתב הפרי מגדים. (שו"ת יביע אומר ח"א יו"ד סימן ז אות יא. וסימן ח אות ו. מאור ישראל פסחים עו ע"ב.)

צליית דגים ובשר

מותר לכתחילה לצלות דגים ובשר יחד על רשת מנגל, כשלא נוגעים זה בזה, הואיל והריח מתפזר באויר. (סימן צו ס"ג וסימן קח ס"א, כף החיים סימן צז אות לח.)

תערובת דגים ובשר

אם נשפך רוטב של דג לסיר עופות או בשר, אם יש פי שישים בתבשיל כנגד הרוטב, מותר התבשיל באכילה. ואם אין פי שישים, מותר להוסיף עוד חתיכות עוף, בשר, ירקות, רוטב וכדומה, כדי שבסך הכל יהיה פי שישים כנגד הרוטב של הדג. והוא הדין להיפך כשנשפך רוטב של בשר לדגים.

אם נפלה חתיכת דג לסיר עופות או בשר חם, ראשית יש לסלק את הדג מיד, ואז יבדוק, אם יש שישים בתבשיל כנגד הדג כדי לבטל את טעמו שפלט לתבשיל, מותר התבשיל באכילה. אבל אם אין פי שישים כנגד הדג, מותר להוסיף עוד עופות, בשר, ירקות, רוטב וכדומה, כדי שבסך הכל יהיה פי שישים כנגד הדג. והוא הדין להיפך כשנפלה חתיכת בשר לסיר חם של דגים.

כן דעת אחרונים רבים, כמבואר בשו"ת יביע אומר (חלק א יורה דעה סי' ז, ח) ששייד ביטול בשישים גם בדבר שנאסר מחשש סכנה. ובצירוף מה שכתב המגן אברהם (סימן קעג), שאפשר שבזמן הזה אין סכנה כל כך, כי כמה דברים הנזכרים בגמרא שהם סכנה, היום אינם מזיקים כי השתנו הטבעים. וגם הכל לפי טבע הארצות. וכן דעת החתם סופר הנ"ל ועוד. וכתב מרן זצוק"ל ושם סימן ח אות ז) שאף לדעת הרמ"א שאין לבטל לכתחילה איסורי דרבנן, יודה בזה שמותר להוסיף כדי שיהיה פי שישים, שכיון שהחשש הוא משום סכנה ואינו איסור בעצם, אם כן כל שהסתלק החשש של הסכנה, הרי זה היתר גמור.

אבקת מרק עוף בסיר דגים

שאלה: מעשה באחד שנתן שתי כפות אבקת מרק עוף "בשרי" בשתי כוסות שמן עם תבלינים, וטעה ושפך הכל בשלשה סירים של דגים, כאשר בכל סיר יש ארבע או חמש חתיכות דג טונה גדולות, ובא לשאול האם מותרים הדגים באכילה או שנאסרו מחמת המרק עוף שהוא בשרי?

תשובה: כבר בארנו בהלכה הקודמת שעוף שהתערב בדגים הריהו בטל בשישים, וגם כאן הלא יש שישים והרבה יותר בתערובת כנגד העוף שבאבקה. ואף שאבקת מרק עוף היא "תבלין", ותבלין אינו בטל אפילו באלף? עיין לעיל (עמוד 94) מה שבארנו בזה.

על סיר הבשר והדגים

מעשה שאירע באזור המרכז: משפחה אחת נערכה לקראת "שבת חתן", אשר אליה הוזמנו אורחים רבים, שכללו את כל בני המשפחה ומשפחות הקהילה. השבת התעתדה להיערך באולם בית הכנסת, ובעלי השמחה שכרו מבשלת ותיקה ומיומנת שתבשל את כל תבשילי השבת. ענייני הכשרות היו מופקדים בידי רב הקהילה, אשר בדק שכל המצרכים המגיעים למטבח יהיו בתכלית הכשרות: פירות מעושרים כדת וכדין, ירקות ללא חשש תולעים, בשר חלק וכו'.

הגיע בוקרו של יום השבת, האווירה בבית הכנסת היתה חגיגית ביותר, פיוטים מסולסלים לכבוד החתן והכלה, סוכריות מתעופפות, ומעל הכל - ניחוחות חמין מהביל עולים מן המטבח הקטן ומשרות אווירה של תיאבון לא פשוטה. והנה בעזרת הנשים, צקצקה אחת הסבתות ואמרה בלחש ליושבת לצידה, כי הפעם - החמין הולך להיות "אחלה חמין", משהו שלא היה כמוהו שנים רבות. "עד כדי כד?!", התפלאה המאזינה. "אכן כן", אשרה הסבתא. "וזאת - בזכות! ומדוע? הנה אומר לך: אתמול לאחר סעודת ליל שבת, נכנסתי למטבח והבחנתי בסיר שבו התבשלו הדגים. הדגים היו כל כך טעימים, שלא נשאר מהם שום דבר, אבל מה? מהרוטב נשאר. טעמתי קצת מהרוטב, אוהו... איזה רוטב! איזה טעם עשיר ועסיסי. את יודעת, אני יש לי הרבה ניסיון במטבח. מיד ידעתי: הרוטב הזה טוב בשביל החמין. אז זהו זה, שפכתי את כל הרוטב בתוך הסיר של החמין. את תראי איזה חמין יהיה כאן היום!".

המאזינה נבהלה עד מאוד למשמע אוזניה, ומיהרה להעביר את הידיעה אל רב הקהילה. כששמע הרב את הדברים, לא ידע את נפשו. מצד אחד - איסור חמור, סכנה לאכול דגים עם בשר. ומצד שני - ציבור גדול שהריח כבר מכה באפו, ומתכונן בעוד דקות מספר להיכנס לאולם להיטיב את ליבו. ומה גם שרבים מהם אנשים פשוטים מ"עמד בית ישראל" שאינם מבינים הרבה בהלכה. כיצד יוכל להסביר להם את חומרת האיסור? האם יתקבלו דבריו? הרב התפלל להשם שישים בפיו את המילים הנכונות, אשר יתקבלו על לב השומעים.

לאחר התפילה, דפק הגבאי על השולחן: "עכשיו, קהל קדוש, דרשה של הרב! עלה הרב לבימה, ופתח בדבריו: "קהל קדוש, מזל טוב, וברוכים הבאים. בשמי ובשמכם נברך את החתן והכלה שיזכו להקים בית נאמן בישראל ותשרה בו השכינה". כאן אמר הרב כמה דברי תורה נעימים ומרגשים, שנעמו מאוד לאוזניים. ולבסוף אמר: "זה לא ממני. זוהי תורתו המופלאה של הקדוש ברוך הוא. הכל ממנו יתברך, החכמה, הבינה, העושר הבריאות, הכבוד. נכון שאתם אוהבים את הקדוש ברוך הוא?" - "נכון" ענו כולם. - "עד כמה אתם אוהבים אותו?" - "מכל הלב, אוהבים, באמת". - "ואם הקדוש ברוך הוא יגיד לכם: בניי אוהבי היום אני מכריז על צום, האם אתם מקבלים גזירתו?" - "בטח, ישתבח שמו, מה שהקדוש ברוך הוא אומר אנחנו עושים". ואז במקהלה אחת רוגשת, עם תנועות ידיים וכתפיים, פרץ הקהל בשירה רבה: "הקדוש ברוך הוא אנחנו אוהבים אותו, הקדוש ברוך הוא אנחנו הילדים שלך".

לאחר שלוש דקות, כשהשירה נרגעה, אמר הרב: "הקדוש ברוך הוא ציוה שלא לאכול בשר עם דגים. לצערי בלי כוונה שפכו את רוטב הדגים, היישר לתוך סיר החמין, וזו סכנה גדולה לאכול זאת... אז לא נצום, נסתפק בחלות וסלטים ושתייה קלה, העיקר לעשות את רצון בוראנו". דבריו המרגשים שנבעו מעמקי טהרת לבו, עשו רושם על הקהל שהמשיך לשיר "אשרנו מה טוב חלקנו..."

לאחר תפילת מוסף ו"קידוש היום" ישבו כולם לאכול חלות עם סלטים, עוגות ואפילו גלידת פרווה. עושים את רצון בוראנו. סיר החמין הובל אחר כבוד לפח האשפה.

למחרת - יום ראשון, ניגשה המבשלת אל הרב, וביקשה להחליף עמו כמה מילים. "כבוד הרב, אני חייבת להתוודות. בשמים שומעים בקול הרב ועושים את רצונו. אני יודעת שאתה הקפדת שהבשר של החמין יהיה חלק למהדרין, והנה שעתיים לפני כניסת השבת, אני פותחת את שקיות הניילון ומריחה את הבשר. ריח רע נדף מהן. הוא פשוט התקלקל. נבהלתי, החנויות סגורות, אין מהיכן להביא בשר "חלק" מהודר, אז זה מה שעשיתי: שלפתי ממה שהיה לי - בשר "כשר", אבל לא "חלק", והכנסתי לסיר החמין הגדול... סליחה... מהשמים עושים את רצונו של הרב, מהשמים גלגלו שישפכו את רוטב הדגים לתוך סיר החמין, ובכך הרב והציבור לא יאכלו מהבשר הזה כלל... סליחה כבוד הרב". (העיתונאי 5)

דגים עם חלב

דגים וחלב

לבני ספרד אין לאכול דגים וגבינה או חלב יחד, מחשש סכנה. אך לבני אשכנז רבו המקילים בזה, וכל אחד יעשה כמנהג אבותיו. (בית יוסף ודרכי משה סימן פז. שו"ת יביע אומר חלק י י"ד סימן נח ח"ב י"ד אות ה. שו"ת יחיה דעת חלק ו סימן מת, וחלק ז סימן רכג אות ב. ז כ)

מרוך הבית יוסף (סימן פז אות ג) הביא את המשנה בחולין (קג סע"ב): "כל הבשר אסור לבשל בחלב, חוץ מבשר דגים וחגבים". ושכן כתבו הרמב"ם, הרשב"א והר"ן שמוותר לבשל ולאכול דגים בחלב, וסיים: ומכל מקום אין לאכול דגים ב"חלב" מפני הסכנה כמו שנתבאר בטור אורח חיים סימן קע"ג. ע"כ. והרמ"א בדרכי משה כתב, ואני לא ראיתי מימי נזהרים בזה. וגם בטור (שם) לא כתוב אלא שלא לאכול דגים עם "בשר" משום סכנה, אבל לא ב"חלב". ולכן נראה שהתערב להרב בית יוסף "בשר" ב"חלב". ע"כ. גם הט"ז כתב, שזו טעות סופר בבית יוסף, וצריך לומר דגים עם "בשר". ע"ש. אלא שכתבו הכנסת הגדולה והגהות בית יוסף שם סימן פז, והפרי מגדים (משבצות זהב סק"ג) ועוד, שקשה לומר כן, שהרי מרוך כתב, שמוותר לבשל דגים וחגבים ב"חלב", ועל זה העיר שאף שמוותר לבשל ולאכול, אך זה מדין "בשר בחלב", אבל מפני הסכנה אין לאכול יחד דגים ו"חלב", כמו שהתבאר בטור אורח חיים סימן קע"ג, והיינו שכמו שמבואר שם לגבי דגים ו"בשר" שיש סכנה לאוכלם יחד, הוא הדין שיש סכנה בדגים ו"חלב". ועיין לגאון החיד"א במחזיק ברכה (סימן פז סס"ק ד). ודו"ק.

ועל כל פנים דבר זה נתון במחלוקת גדולה, ויש מהאחרונים שכתבו שכן משמע להתיר מהגמרא (וחולי קיא ע"ב) גבי דגים שעלו בקערה [היינו דגים שהתבשלו בקדירת בשר נקיה, שאין שומן דבוק בה], מותר לאוכלם בכותח [מאכל חלבין]. ומבואר שמוותר לאכול דגים בחלב. וכן דעת הפרישה, הש"ד, הט"ז, המגן אברהם, הפרי חדש, באר שבע, מרן החיד"א במחזיק ברכה, שו"ת מטה יוסף ועוד. וכתב הרב יד אפרים, שברוב מדינות אשכנז לא נהגו להקפיד באכילת דגים בחלב. וכן כתב בפתחי תשובה, שבזמן הזה שהעולם נוהגים היתר לבשל דגים בחלב, מותר, ושומר פתאים ה'.

אולם רבנו בחיי [לפני כ-750 שנה, תלמיד הרשב"א] בפירושו על התורה (שמות כג יט) כתב, שדעת הרופאים בתערובת דג וגבינה שנתבשלו כאחד, שמוליד תכונה רעה וחולי הצרעת. ע"כ. גם בשו"ת חינוך בית יהודה כתב בשם מהר"ם מקראקא, דגים המבושלים בחלב יש בהם סכנת חולי, כי טבע הדגים שמקררים מאד, וכן החלב רע ומזיק לגוף כידוע לרופאים, וחמירא סכנתא מאיסורא. וכן כתב בספר בית לחם יהודה, שרופאים מומחים אמרו שיש סכנה באכילת דגים עם חלב. וכן כתב החכם הרופא רבי יעקב צהלון בספר אוצר החיים, שאין לאכול דגים לא עם חלב ולא עם בשר, מפני שמוליד חולאים קשים. וכן כתב הכנסת הגדולה בשם השארית יהודה, ששמע מפי הרופאים שגם באכילת דגים בחלב יש סכנת צרעת. ובשו"ת בית דוד כתב שהטעם בזה, שכשם שבבשר ודגים יש סכנת צרעת, שהבשר מן הבהמה שנבראת ביבשה, והדגים שנבראו בים, תערובתם מביאה לידי סכנה, כך החלב שיוצא מגוף הבהמה הרי הוא כבשר בהמה, ותערובתו עם דגים מביאה לידי סכנה.

ואמנם בערוך השלחן כתב, שרק באכילת דגים עם גבינה יש לחוש לרבנו בחיי בשם הרופאים, אבל דגים עם חלב המנהג פשוט אצלם להתיר. ובספר יד יהודה לנדא כתב, האחרונים כתבו לאסור אכילת דגים בחלב מחמת סכנה, והוא דבר שאין לו יסוד בדברי חז"ל רק מהלכות הרופאים, לכן הכל לפי המקום והזמן, שאין כל הזמנים והמקומות שווים בטבע. ובשו"ת רב פעלים כתב, שהרב פחד יצחק שהיה רופא מובהק כתב, שלא מצא שום סעד לדברי הבית יוסף שיש נזק באכילת דגים בחלב מצד הרפואה, אף שיש סכנת חולי כבד מאד לשותה חלב ממש ואחר כך דגים, או להיפך. ובכל זאת, כיון שיצא הדבר מפה קדשו של מרן, מנע מתוך ביתו אכילת דגים עם גבינה או חמאה. ובאהל יצחק כתב, שבוודאי להלכה אנו תופסים כדעת כל הגאונים האחרונים שהתירו לאכול דגים בחלב, ואין להחמיר מטעם חמירא סכנתא מאיסורא, שדוקא בדבר שיש בו סכנה בוודאי, אז בספק יש להחמיר [אפילו שספק דרבנן להקל], אבל דגים בחלב כיון שרוב מנין ורוב בנין של הפוסקים כתבו שאין סכנה בדבר, לא נאמר חמירא סכנתא מאיסורא. ומכל מקום כתב מרן זצוק"ל, שבמקומותינו נוהגים להזהר בזה, וכן כתבו הזבחי צדק ורב פעלים להחמיר בדגים בחלב או גבינה, כפשט דברי מרן הבית יוסף זיע"א.

ואמנם דע, כי אין להקשות ממה שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן פז סעיף ג): ובשר חיה ועוף אפילו בחלב טהורה, מותר בבישול ובהנאה, ואף באכילה אינו אסור אלא מדרבנן. אבל דגים וחגבים, אין בהם איסור אפילו מדרבנן. ע"כ. ומשמע שדגים מותרים באכילה עם חלב אפילו מדרבנן. וכן ממה שכתב מרן להלן (סימן צז סעיף ג): דגים שצלאם בתנור אחד עם בשר, אסור לאכלם בחלב... ואם הצלי מכוסה, מותר בחלב. ע"כ. ומפורש לכאורה שמוותר לאכול דגים עם חלב ממש. ואם כן לכאורה נראה שמרן חזר בו בשלחן ערוך ממה שכתב בבית יוסף לאסור דגים בחלב מפני הסכנה? אך באמת זה אינו, כי פשט דברי מרן כאן אינם מדברים אלא מדיני "בשר בחלב", ועל זה אמר שמוותר לאכול דגים בחלב, כי הדגים הם פרווה, ואף חכמים לא גזרו עליהם כמו שגזרו על עוף בחלב. אבל לעולם מצד של סכנה, באמת שעדיין יש מקום לחשוש ולהזהר בזה. (ועיין עוד בעלון "ותתענג בדשן" גיליון 124 ו-125 א-ג)

נטילה וקינוח

אכל דגים ורוצה לאכול מאכלי חלב, יקנח את פיו במים או שישתה משהו, ויאכל מעט פת וכדומה. ואם התלכלכו ידיו, יקנח אותם במפית וכיוצא. (שם)

מבואר באחרונים שיש להקל בקינוח הידיים בין דגים לגבינה, מאחר ויסוד האיסור מפוקפק. וכל שכן לפי מה שכתב הכף החיים (ולעיל עמוד 106) שאפילו בין בשר לדגים, די בקינוח בבגד, ולא צריך רחיצה במים, כי אין רחיצה זו חוקה, וכל שבמציאות אין לו משהו דבוק, מותר.

דגים עם חמאה

המטגנים דגים בחמאה או האוכלים דגים עם חמאה, יש להם על מה לסמוך.

בשו"ת חינוך בית יהודה כתב בשם הגאון מהר"ם מקראקא, שחכמי הרופאים אומרים שבדגים המטוגנים בחמאה, אין חשש סכנה. וכן כתב בספר בית לחם יהודה בשם רופאים מומחים. וכן פסק בשו"ת אדני פז, שלענין דגים בחמאה הכל נוהגים להתיר, ואין בזה חשש כלל. וכן כתבו הפרי מגדים, יד יהודה לנדא ועוד. אולם בספר שארית יהודה כתב, שאין לאכול גם דגים עם חמאה. ומה שכתב הבית יוסף "חלב" לאו דוקא, אלא שם הכולל של כל מיני מאכלי חלב.

והנה בשו"ת רב פעלים כתב שהרב פחד יצחק מנע מתוך ביתו גם אכילת דגים עם חמאה. ולכן גם לנו יש לחוש לאסור דגים בחמאה, וכן המנהג פשוט וידוע בעירנו בגדאד שאין אוכלים דגים מטוגנים בחמאה. ואף שבכפרים שאין להם שמן מטגנים דגים בחמאה, אין לסמוך על מנהגם, שעושים מחסרון ידיעה. אולם רבו רבי עובדיה סומך בשו"ת זבחי צדק הביא את האחרונים שהתירו דגים בחמאה, ושאין לחשוש לדברי הפחד יצחק, כי אין להחמיר כל כך בדבר שאין לו יסוד לרוב הפוסקים. והרי אנו תמיד הולכים אחר הוראות מרן החיד"א, וכמו שכתב הגאון רבי יהודה סיד בספר נר מצוה: ותביבים עלי דברי דוד מעוז ראשי, הוא גאון עוזנו החיד"א, כאחד מן הראשונים היושבים ראשונה במלכות שמים, וכמו שאמרו על הרמב"ם: "ממשה עד משה לא קם כמשה", כעת יאמר: "מיוסף עד יוסף לא קם כיוסף", כלומר ממרן רבנו יוסף קארו עד רבנו יוסף אזולאי לא קם כיוסף. כי הגדיל לעשות ספרים הרבה, ולכל בני ישראל היה אור, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. ע"כ. וכן העיד עטרת ראשי מר אבי בשם רבנו משה חיים, שלא היה נוטה מדברי החיד"א בין להקל בין להחמיר, ושקבלנו עלינו הוראות החיד"א כדרך קבלת דברי מרן השלחן ערוך. ואם כן יש לנו סניף גדול לסמוך על המתירים, כיון שיסוד החומרא בזה רעוע, וכמו שכתב החיד"א. והגם שידידנו הרב מהר"ר יוסף חיים נר"ו האריך בזה והעלה לאסור דגים עם חמאה, כי יש לחוש בענייני סכנה. עם כל זה, נראה שאם מנהג בומביי לאכול דגים המטוגנים בחמאה, אין להם לחוש כלל. ומהחיד"א מוכח שאף לרבנו בחיי שבדגים עם גבינה יש סכנה, מכל מקום בדגים עם חמאה מותר, ואין בהם סכנה. ואף שמעולם לא אכלנו בביתנו דגים עם חמאה, וכן נוהגים הרבה משפחות בעירנו. ואפשר שלא יערב להם טעמו וריחו, מכל מקום גם בעירנו יש שאוכלים דגים מטוגנים בחמאה, וגם החכמים פה בבגדאד העידו שגם פה אנשים רבים אוכלים דגים עם חמאה, וגם אני שמעתי כמה פעמים מהרה"ג רבי שלום נוריאל שהוא אוכל דגים עם חמאה. (ועיין בחוברת "הנישואין בהלכה ובאגדה" (עמוד 247) בשם הגאון המקובל רבי יהושע שרבאני זצוק"ל תלמידו של רבנו יוסף חיים. וד"ק) וכן העיד השד"ר של כולל האשכנזים בצפת ר' נחום זאב כהן, שבכל ערי אשכנז ורבני האשכנזים בצפת אוכלים דגים המטוגנים בחמאה, ולכן הנוהגים לאכול ישארו במנהגם, ואין שום חשש בזה, יאכלו עניים

וישבעו. ואילו ראה ידידנו מהר"ר יוסף חיים נר"ו דברי האחרונים הנ"ל היה מודה להקל. עכ"ד הזבחי צדק. וכבר הבאנו לעיל שיש אומרים שסכנה זו שאין לה מקור בש"ס, לא נחשבת סכנה טבעית, ומכיון שענינו הרואות שרבים אוכלים דגים בחמאה ואינם ניזוקים, וכן כתב הפחד יצחק על פי חכמת הרפואה, אין לחשוש בזה כל כך. וכבר אמרו חז"ל (ויבמות עב ע"א) שבדבר שהורגלו בו רבים, שומר פתאים ה'. לכן המקילים בזה, יש להם על מה לסמוך. (שו"ת יביע אומר ויחיה דעת שם)

פיצה עם אנשובי וטונה

אם בטעות בשלו דגים עם חלב או גבינה, הריהם מותרים באכילה. על כן אף שלכתחילה אין לספרדי לאפות פיצה עם גבינה צהובה וטונה או אנשובי, מכל מקום אם כבר אפו את הפיצה, הרי היא מותרת באכילה לכתחילה. (שו"ת יחיה דעת חלק ו סימן מח. ז כ, פח. י שיד)

בשו"ת אדני פז פסק שאף בדיעבד יש לאסור דגים שהתבשלו בחלב, משום שחמירא סכנתא מאיסורא. אך מרן זצוק"ל (שו"ת יחיה דעת חלק ו סימן מח) כתב: וחומרא יתירה היא לאסור אף בדיעבד, כיון שיש הוכחה מהגמרא להתיר אפילו לכתחילה, כמו שאמרו (חולין קיא ע"ב) דגים שעלו בקערה מותר לאכלם בכותח [מאכל חלב]. ואפילו אם נאמר שיש חילוק בין כותח לחלב, מכל מקום הואיל ורבים מגדולי האחרונים מתירים דגים בחלב לגמרי, ובאהל יצחק כתב, שרוב מניין ורוב בנין כתבו שאין סכנה בדבר, וגם מחלוקת היא בין הרופאים, בדיעבד בוודאי יש להתיר. וזה ברור. ע"כ. ופשוט שמה שפסק כן מרן זצוק"ל להתיר בדיעבד, אין זו חליה הוראה נגד מרן הבית יוסף שהחמיר בדגים וחלב, מאחר שרבים כתבו שזו טעות סופר בבית יוסף, ועל צבאם מרן החיד"א שקבלנו הוראותיו, נמצא שיסוד האיסור רעוע, ולכן התיר מרן בדיעבד.

אורח ספרדי בבית אשכנזי

ספרדי המתארח בבית חברו מבני אשכנז, והגישו לפניו פיצה עם גבינה ואנשובי, רשאי לאכול, שכיון שכבר הכינו את הפיצה, הריהי מותרת באכילה.

אורח אשכנזי בבית ספרדי

ספרדי המארח בביתו אורחים מבני אשכנז, רשאי להגיש לפניהם פיצות עם גבינה ואנשובי בכמות שיודע שיאכלו, ואם ישאר לאחר מכן, רשאי לאכול מהן.

בעל ספרדי ואשתו אשכנזיה

ספרדי שנשא אשכנזיה ולא ידעה שבני ספרד אינם אוכלים דגים וחלב, והכינה לו פיצה עם גבינה ואנשובי, רשאי לאכול, אך להבא יודיע לה שלא תעשה כן. ומכל מקום היא עצמה ברור שרשאית להמשיך לאכול כפי שנהגה בבית אביה, ורק מטעמי שלום בית, נכון שתכין לעצמה לבדה שלא בפניו. ובכל אופן, אם היא הכינה לעצמה, ונשאר מזה, רשאי בעלה לאכול, שכיון שכבר נעשה, הרי זה מותר.

בעל אשכנזי ואשתו ספרדיה

ספרדיה שנישאת לאשכנזי, בוודאי רשאית להכין לו פיצה עם אנשובי, אך לא לעצמה, שכיון שהיא חששה מלאכול, עליה להמשיך במנהגה. אלא שאם הכינה לו ונשאר מזה, רשאית לאכול כנ"ל.

שליח שטעה

ספרדי שהזמין לביתו שלשה מגשי פיצה עם גבינה, וטעה השליח והביא לו אחד מן המגשים פיצה עם גבינה ואנשובי, רשאי לאכול את הפיצה.

ואף על פי שפיצה עם תוספת אנשובי מחירה רב יותר מפיצה עם גבינה לבד, ואם הוא נהנה מהתוספת, לכאורה יצטרך לשלם עבורה. אך עדיין אינו חייב להודיע להם, כי מן הסתם הם לא יחפצו בטרחה זו לשלוח שליח לכמה שקלים. גם הם יעדיפו לשמור על שמם הטוב, לכן רשאי יהיה לאכול מבלי להודיע להם. ובפרט שמחוקי הבריאות אסור להם לקחת בחזרה מגש שהגיע לבית הלקוח ולמכור אותו. (עיין עוד בעלון "ותענג בדשן" גיליון 126 אות ו)

פיצה מוכנה

ספרדי הבא לחנות פיצה ורואה לפניו פיצה עם גבינה ואנשובי, ופיצה עם גבינה לבד, רשאי לקנות את הפיצה עם הגבינה ואנשובי, שכיון שכבר הכינו את הפיצה, הריהי מותרת באכילה. אך אין להזמין מראש לכתחילה פיצה כזו. (עיין ביאור הדברים בהרחבה בעלון "ותענג בדשן" גיליון 127 אות ג-ז)

בעלי תשובה

לאור האמור, זוג בעלי תשובה ספרדים שחשקה נפשם לאכול פיצה עם אנשובי כפי שהורגלו בעבר, אף אם הבעל רוצה להדר ולא לאכול, אינו רשאי להחמיר על אשתו, אלא יקנה לה כפי המבואר לעיל, ולא יצער אותה בחינם.

כתב מרן בבית יוסף וס"ס צז, נשאל מהרי"ל, פת של נחתום גוי שנאפתה בתנור עם צלי של גוי, אם מותר לאכול הפת [במקום שנוהגים לאכול פת גויים, כמבואר להלן (עמוד 275)]. והשיב, רוב הפוסקים פסקו שבדיעבד מותר לאכול את הפת, כיון שבדיעבד ריח הצלי לא אוסר וכמבואר להלן עמוד 130). ואם יש פת אחרת, דעתי נוטה שזה כמו לכתחילה, ולמה תניח את ההיתר ותאכל את האיסור. אבל אם יש דוחק למצוא פת אחרת, יש לסמוך על המתירים. ע"כ. ומבואר שלדעת מהרי"ל כיון שהפת הותרה בדיעבד, מותר לקנותה לכתחילה, אלא שאם יש פת אחרת, הנכון שיאכל פת אחרת. ולפי זה לכאורה אם יש לפניו רק פיצה עם גבינה ואנשובי, רשאי לקנותה. אבל אם יש לפניו גם פיצה עם גבינה לבד, לכאורה יקנה פיצה עם גבינה לבד.

אלא שמרן הבית יוסף חלק על המהרי"ל, וכתב: "ואין דבריו נראים בעיני, דדיעבד, מותר גמור הוא, ואפילו אם יש פת אחרת לפניו, מותר לאכול מזו". ע"כ. ומבואר שכיון שכבר נאפתה הפת והתירוה בדיעבד, הרי שעתה היא היתר גמור, ומותר לכתחילה לקנותה מהגוי אף שיש לו אפשרות לקנות פת אחרת. וכן מפורש במשנה (עבודה זרה לט ע"ב) שמותר לקנות דבש מגויים. ובארה

הגמרא, שאף אם בישל הגוי את הדבש בכלי של איסור, הרי זה נותן טעם לפגם שמוותר. ולכאורה הרי נותן טעם לפגם לא הותר אלא בדיעבד, ואיך התיירו לקנות לכתחילה דבש מגויים? אלא כיון שכבר התבשל הדבש, הרי זה היתר גמור. וכן פסק הרמב"ם והלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה כב). שמן של גויים מותר ואפילו נתבשל השמן הרי זה מותר, ואינו נאסר מפני גיעולי גויים, מפני שהבשר פוגם את השמן ומסריחו. וכן דבש של גויים שנתבשל ועשו ממנו מיני מתיקה מותר מטעם זה. גם בשו"ת הרשב"א (חלק א ס"ס תצז) כתב, השמן והדבש והמרקחת של גויים שאנו לוקחים מהם ואין אנו חוששים לפליטתם של כלים, משום שסתם כלים אינם בני יומם, ונותן טעם לפגם בדיעבד מותר. עי"ש. ומבואר שכל שנעשה הדבר, מותר לקנותו אף לכתחילה. ואם כן קל חומר לנידונינו, שהרי בלאו הכי יסוד האיסור של דגים בחלב הוא רעוע ומפוקפק, ואם הותר לקנות פת שנאפתה עם צלי איסור, ושמן ודבש שהתבשלו בכלים של איסור, כל שכן שיהיה מותר לקנות פיצה עם גבינה ואנשובי.

ואולם, בוודאי שאין להזמין פיצה עם דגים, שהרי זה בגדר "לכתחילה", וכמו שמבואר ממרן השלחן ערוך (סימן קכב ס"ו) שכתב: סתם כלי גויים הם בחזקת שאינם בני יומם, לפיכך אם עבר והשתמש בהם קודם הכשר, התבטל מותר. ואף על פי כן אסור לומר לגוי, בשל לי ירקות בקדרתך, וכן לא יאמר לו עשה לי מרקחת, שכל האומר: בשל לי, הרי הוא כאילו בישל בידיו. וביאר בבית יוסף בשם הרשב"א הנ"ל, שכיון שלכתחילה אסור, כל שאומר לגוי עשה לי, הרי זה כמו שמבטל ומבטל את האיסור לכתחילה, ואסור אפילו בדיעבד למי שעשה כן, ולמי שעשה בשבילו. וכן כתב הר"ן. גם הרמ"א בתורת חטאת (כלל לה) כתב: והמנהג להקל לקנות מן הגויים דברים המבושלים בכליהם שאין בהם בישולי גויים, הואיל וסתם כליהם אינם בני יומם. ואף שנותן טעם לפגם אסור לכתחילה, לא נחשבת הקניה לכתחילה, ולכן נוהגים היתר פה קראקא. וכן מפורש ברמ"א (סימן קיד סעיף ד, וסימן קכב סעיף ו. ועיין בסימן קח ס"א, ובמשבצות זהב סק"ד, ובשפתי דעת סק"ו). וכן כתב בשו"ת התשב"ץ (חלק א סימן פט) בענין זלאב"ה של גויים (עיין להלן עמוד 311, 312), שמפני כליהם אין לאסור אותם, כי סתם כלים אינם בני יומם, וכל נותן טעם לפגם מותר בדיעבד. ובוודאי אסור לומר לגוי לעשות לו מהם בכליו, משום שזה לכתחילה ונותן טעם לפגם לכתחילה אסור. וכן מוכח בגמרא עבודה זרה (לה ע"ב לה ע"ב) שמוותר לקנות מהגוי, ולא חוששים לגיעולי הכלים. גם הרדב"ן (חלק א ס"ס תקפ) כתב שעצם הקניה מהגוי, לא נחשבת לכתחילה. וכן דעת הגהות שערי דורא (ואיסור והיתר שער א סימן א אות ז). וכתב בכף החיים (סימן קח ס"ק כב) שכן דעת הט"ז, לחם הפנים, בית לחם יהודה, חוות דעת. וכתב הפרי מגדים, שאפילו אם יש לו ברווח, מותר לקנות דברים המבושלים בכליהם, אם אין בהם משום בישולי גויים. (עיין שו"ת יביע אומר חלק ז יו"ד סימן ז, ח"ט יו"ד ס"ס ה, ח"ד אר"ח סימן א אות י, וח"ה יו"ד סימן יא אות ט. ז פא, פח)

וכבר בארנו לעיל שישוד האיסור של דגים בחלב הוא רעוע, חלש ומפוקפק. ואף בל נשכח שזו מציאות שבני אשכנז אוכלים, וכן המנהג היום כמעט בכל מקום, ולא רק בחוץ לארץ שזה מצוי שם מאוד, כפי שהעיד לי יהודי בעל חנות שמוכר כל יום מאות מנות של פיצות וטוסטסים של דגים וגבינה צהובה לספרדים ולאשכנזים, אלא אפילו כאן בארץ, חנויות רבות מוכרות פיצה עם דגים בהכשר בד"ץ, וברוך השם כולם בריאים וחזקים, ולא כהתה עינם ולא נס ליחם. ועל כרחנו לומר כמו שכתב ביד יהודה לנדא הנ"ל, שאיסור אכילת דגים בחלב מחמת סכנה, הוא **דבר שאין לו יסוד בדברי חז"ל רק מהלכות הרופאים, ולכן הכל לפי המקום והזמן, שאין כל הזמנים והמקומות שווים בטבע.** ע"כ. וכיוצא בזה כתב בכף החיים (אורח חיים סימן קעג סק"ג) שכיון שזה על פי הרפואה ואויר המקומות אינו שווה, אפשר שיש מקום מזיק ויש מקום שאינו מזיק. ולכן במקום שלא הורגלו רבים לאכול דגים בחלב, יש להחמיר כי חמירה סכנתא מאיסורא. ע"כ. נמצא שדי לנו אנחנו בני ספרד להחמיר לכתחילה כפי שנהגנו עד כה, אבל מכאן ועד להחמיר

כל כך גם בדיעבד, על זה כתב מרן זצוק"ל **שחומרא יתירה היא**. שוב סיפר לי הרה"ג ר' יוסף חיים יונה שליט"א שכן העיד לו נכד מרן מלכא זצוק"ל שלמד בישיבה שהיו מגישים לפניהם בארוחת ערב דג עם גבינה, והתיר לו מרן לאוכלם. (וכן הובא בספרו שלחן יוסף על הלכות בשר בחלב סימן פז בירור הלכה מס' 1). ועיין עוד בעלון "ותתענג בדשן" גיליון 125 אות ד-ז, 126 אות א-ד, 127 אות א-ב, 133

בעל תשובה **אשכנזי שחזר בתשובה עם רב ספרדי ונהג כמנהגי הספרדים, אף על פי כן רשאי להמשיך לאכול דגים בחלב כמנהג האשכנזים.**

נשאלתי מיהודי יקר ירא שמים אשכנזי שנשא ספרדיה, ומאז שחזר בתשובה הוא נוהג הכל כמנהג הספרדים בהלכות ובנוסח התפילה ועוד ועיין שו"ת יביע אומר חלק י אורח חיים סימן ט, וילקוט יוסף שבת כרך א חלק ג עמוד תכב ועוד). מה דינו עתה לגבי אכילת דגים בחלב, האם נאסר עליו כיון שהוא נוהג כמו הספרדים או שרשאי להמשיך לאכול? ואמרתי לו, כיון שאין זה ענין הלכתי כהלכות שבת שנחלקו מרן והרמ"א, וגם אין זה מנהג כאכילת קטניות ומצה עשירה - "פפושדו" בפסח שתלוי במנהגי אשכנזים וספרדים, אלא חשש סכנה. והרי עד עתה [בתור חילוני אשכנזי] הוא אכל, וברוך השם הכל עבר בשלום, וכי מאחר ועכשיו שהוא התחיל לנהוג הכל כמו ספרדי, גופו נעשה רגיש יותר! לכן ברור שהוא רשאי להמשיך לאכול, ואם ישאר לו מהפיצה, יכול לתת גם לאשתו הספרדיה. (ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון 126 אות ה)

בעלי תשובה ספרדים שהיו רגילים בעבר לאכול פיצה עם דגים, יש להקל להם להמשיך לאכול. כיון שבמציאות הם אכלו במשך שנים ולא קרה להם כלום, נגלה הדבר שאינם בכלל חשש סכנה זו. ואפשר שאף מרן הבית יוסף שכתב שאין לאכול דגים בחלב, אם היה אומר לו משהו שהוא רגיל שנים לאכול ולא משפיע עליו כלום, היה אומר לו שרשאי להמשיך, כי זו לא "הלכה", אלא "מציאות" אם יש סכנה או לא. (ועיין עוד בשו"ת משנת יוסף ליברמן חלק ו סימן סו אות ד, ובשו"ת שמש ומגן חלק ד יורה דעה סימן יב. ובעלון "ותתענג בדשן" גיליון 128 הערה 6)

ג'לטין דגים בחלב

מה שמעריבים ג'לטין דגים במאכלי חלב כיוגורט וכדומה, הרי זה פשוט שמותר ללא כל חשש. (וכן דעת מרן מלכא זצוק"ל, הגרי"ש אלישיב, הג"ר חיים פנחס שיינברג, הגאון הנאמן ועוד. הובא בירחון יתד המאיר (עמוד 551) בתשובה לידידי הרה"ג ר' יעקב מדר שליט"א. ע"ש. ועיין עוד בספרו לב ים (חלק א יורה דעה סימן א). ועיין שו"ת יחיה דעת חלק ז סימן קלב)

☞ נותן טעם בר נותן טעם ☞

נ"ט בר נ"ט דהיתרא [נותן טעם בן נותן טעם של היתר]

סיר שבישל בו בשר והדיח אותו היטב, מותר לכתחילה לבשל בו מיד מאכל פרווה כגון אטריות, כדי לאוכלן עם גבינה, כי כלל גדול בידינו: "נותן טעם בן נותן טעם של היתר, מותר". דהיינו, הבשר נתן טעם בסיר, והסיר נתן טעם באטריות, וזה עדיין היתר, [שהרי מותר לאכול אטריות עם בשר]. וכיון שטעם הבשר שבאטריות נחלש מאוד וכמי שאינו, מותר לאוכלן עם גבינה. לא כן אם טעה ובישל חלב בסיר בשרי, כיון שטעם הבשר נפגש ישירות בחלב, הרי הוא נותן בו טעם ואוסרו.

כמו כן, מחבת שטיגן בה שניצל עוף או קציצות בשר, והדיח אותה היטב מכל שיירי שומן, רשאי מיד לאחר מכן לטגן בה ביצה, כדי לאוכלה עם גבינה.

וכן, תבנית אפיה שאפו בה עוגת גבינה או בורקס גבינה, והדיח אותה היטב, רשאי לאפות בה מיד לחם או חלות, כדי לאוכלן עם בשר. (שו"ת יביע אומר חלק ט י"ד סימן ד. ז ע"ד י תטו) על כן, מה שקוראים היום במאפיות מסוימות "חזקת חלבי", דהיינו עוגות פרווה שאפו אותן בתבניות שאפו בהן מקודם בורקס חלבי או עוגות גבינה, לפי ההלכה אם אין שיירי גבינה בתבניות, אין העוגות האלו חלביות.

בגמרא חולין (קיא ע"ב) הובאה מחלוקת על מאכל פרווה שהתבשל בסיר בשרי, רב אמר, אסור לאכלו עם חלב, כיון שהבשר הבלוע נותן טעם במאכל. ושמואל אמר מותר לאכלו עם חלב, כיון שזה "נותן טעם בר נותן טעם", שהרי הבשר נתן טעם בסיר והסיר במאכל, ועדיין זה היתר, וכיון שטעם הבשר נחלש מאוד בתבשיל, לכן מותר לאכלו בחלב. ופוסקת הגמרא הלכה כשמואל. והנה מרן הבית יוסף בבדק הבית (סימן צה) הביא את רבנו ירוחם שכתב, ירקות וקטניות שהתבשלו בקדרה חלבית בת יומה, מותר לאוכלם בתבשיל של בשר. ומיהו דוקא בידעבד, אבל לכתחילה אין לבשל בכלי חלבי דבר שרוצה לאוכלו עם בשר. וכתב מרן: ואין דבריו נראים, אלא גם לכתחילה מותר לבשל בכלי חלבי דבר שרוצה לאוכלו עם בשר. ע"כ. ומפורש שדעת מרן להתיר נ"ט בר נ"ט אפילו לכתחילה, והיינו לבשל מאכל פרווה בקדרה חלבית בת יומה על מנת לאוכלו אחר כך עם בשר. וכן דעת רבים מהראשונים והאחרונים.

והנה הגאון רבי שלום משאש בשו"ת שמש ומגן אסר נ"ט בר נ"ט לכתחילה. וכתב, שכלל גדול מרבתינו שבמרוקו, שלא קבלנו הוראות מרן אלא במה שכתב בבית יוסף ובשלחן ערוך, ולא במה שכתב בבדק הבית שנדפס לאחר פטירתו של מרן. וכתב על זה מרן מלכא זצוק"ל: ואני תמה עליו, וכי קבלת מרוקו היא הקובעת לעדות המזרח כולם מה לנהוג כדעת מרן, ומה לא לנהוג, והלא כמה גאונים מגלילות ארץ ישראל כתבו במפורש שקבלנו הוראות מרן גם במה שכתב בבדק הבית, ובפרט בארץ ישראל שזה אתרא דמרן. וכן כתבו בשו"ת ויוסף אברהם, מהר"י עייאש, מרן ההיד"א, רב פעלים, שערי עזרה, שמו יוסף בן ואליד, רבי אהרן בן שמעון, וידבר משה, שואל ונשאל, גאון ירושלים רבי יוסף ידיד, פרחי כהונה. וכל שכן עתה שרוב תושבי מרוקו ובכללם הגר"ש משאש זכו לעלות לארץ ישראל ולהשתקע בה באופן קבוע, שלא על מנת לחזור, חזר דינם להיות כדין כל תושבי ארץ ישראל וגלילייתה, אשר קיבלו עליהם הוראות מרן בבית יוסף ובבדק הבית ובשלחן ערוך, בין להקל בין להחמיר. ומכיון שאין ספק שדעת מרן בבדק הבית להקל לכתחילה ואנחנו קבלנו הוראותיו, כן יש לפסוק ההלכה ולמעשה. עיי"ש.

בני אשכנז

בני אשכנז נוהגים להחמיר בדין "נותן טעם בר נותן טעם", ולכתחילה לא מערבים גבינה עם אטריות או ביצה שבושלו בסיר בשרי כנ"ל. ורק אם כבר עירבו גבינה, מותרת התערובת באכילה. ובכל אופן אם בישלו את האטריות או את הביצה לאחר שעברו 24 שעות מבישול הבשר, [שאז טעמו של הבשר הבלוע כבר נפגם], מותר לכתחילה לערב גבינה עם האטריות והביצה ולאוכלם יחד. [כי "נ"ט בר נ"ט" בצירוף "נותן טעם לפגם", מותר לכתחילה]. (הרמ"א סימן צה ס"ב. שו"ת סק"ג. פרי חדש סק"ד)

מיקרוגל. תנור.

מותר לחמם פיתות במיקרוגל בשרי, או לאפות בורקס תפוח אדמה בתנור בתבנית בשרית, כדי לאוכלם עם חלב, וכן להיפך בתבנית חלבית כדי לאוכלם עם בשר. ובתנאי שהם נקיים מכל שיירי שומן. [ואף לבני אשכנז יש להתיר במיקרוגל או בתנור כשאופה בתבנית אחרת כדלהלן (עמוד 1), ורק באותה תבנית, יש להחמיר כנ"ל].

בישול בחום הסיר

המניחים מאכלים חיים על גבי מכסה רחב של סיר בשרי סגור שיתבשלו, באופן שאין האדים עולים למאכלים, [כמו שיש נותנים על גבי המיחם סמוך לשבת: ביצים, דגים חיים, חבושים, תפוחי אדמה, לפת וכדומה, כדי שיתבשלו במשך השבת,] דינם כפרווה לכל דבר, ורשאים לאכלם עם חלב.

כתב גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים (חלק ג או"ח סימן יג): המנהג פה עירנו בגדאד בהטמנת החמין לשבת, אף על פי שכיסוי הקדרה אינו רחב כל כך לכסות השפה כולה או הקדרה לצאת חוצה לה, הנה הם טחים וסותמים את פי הקדרה סביב בעיסה של סובין, כדי לשמור חום הקדרה בקרבה, ולא ישאר מקום אויר פתוח שיצא ממנו הבל. ולכן, ביצים המונחות על הכיסוי או על הסתימה סביב, מותרות לאכלן בחלב, משום נ"ט בר נ"ט דהיתרא, כמו שפסק מרן בסימן צה. וגם כאן, זיעת הבשר נתנה טעם בכיסוי, והכיסוי בביצים, ועדיין הן היתר. וכיון שמותר לאכלן בחלב, כל שכן שיאכל אחריהן חלב תיכף ומיד בלי שהייה, באמת משורת הלכה ברורה, ואין צריך קינוח והדחה כלל. ואשר חשבתם לאסור לאכול אחרי הביצים חלב עד שש שעות, כי דימיתם זה לדין מחבת של חלב שנתנה בכירה תחת קדרה של בשר וזיעת החלב עולה ונבלעת בקדירה, ואוסרתה, כמבואר בסימן צב סעיף ח (הובא לעיל עמוד 105), נשתבשתם בזה, כי שם אין זה נ"ט בר נ"ט דהיתרא, כי זיעת החלב עצמו עולה בקדרה שיש בה בשר, והרי כאן תערובת איסור, וזה פשוט. מה שאין כן כאן אין הזיעה עולה ישירות לביצים, כי סותמים את פי הקדרה בעיסה של סובין, אלא עולה לכיסוי ומהכיסוי לביצים. עי"ש. וכן כתב בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סימן קנז): ביצים שמצטמקות בתבשיל חמין של בשר, אם מותר לאוכלן בחלב? תשובה: אם נתנן על גבי הכיסוי, פשוט שמותר כביעתא בכותחא [כמו שפשוט שמותר לאכול סתם ביצה עם חלב]. ע"כ. ועיין להלן (עמוד 133).

ונראה שהיתר זה לאכול לכתחילה את המאכלים האלו עם חלב, הוא אף לבני אשכנז שמחמירים בנ"ט בר נ"ט, כי כיון שאין בזיעה אלא טעם קלוש עד מאוד שאינו ניכר בכלל, אין לחשוש עד כדי כך גם בנ"ט בר נ"ט. ולא יהא אלא ספק, הרי ספק דרבנן להקל. ובצירוף ספק ספיקא, שמא נ"ט בר נ"ט מותר, ואפילו תאמר שאסור לכתחילה, שמא בזיעה שטעמו קלוש, לא אסרו.

נ"ט בר נ"ט באוכלים

מה שבארנו לעיל שנותן טעם בר נותן טעם של היתר, מותר לכתחילה, הוא לא רק אם הטעם הראשון נתן טעם בכלי ואחר כך עבר לאוכל שהתבשל בו, אלא אפילו אם הטעם הראשון נתן טעם באוכל, ואחר כך עבר לאוכל אחר שהתבשל עמו, גם זה המאכל מותר לאוכלו בחלב, שהטעם הראשון נחלש מאוד וכמי שאינו.

לדוגמא: המבשל תפוח אדמה עם בשר, אף על פי שהתפוח אדמה עצמו בשרי וברור שאסור לאוכלו עם חלב, וכן האוכלו צריך להמתין שש שעות בשביל לאכול חלב (כדין תבשיל של בשר שמבואר לעיל עמוד 89), בכל זאת מותר לחמם תפוח אדמה זה בתוך מרק ירקות פרווה, או בתוך אורז וכדומה, ואין המרק או האורז נעשים בשריים כלל, ומותר לאוכלם עם גבינה. כיון שהבשר נתן טעם בתפוח אדמה והתפוח אדמה נתן טעם באורז או במרק, ועדיין הוא היתר. וכמו כן, ביצה שהתבשלה בחמין של שבת, אף על פי שהיא בשרית, כמבואר בשלחן ערוך (סימן צה ס"ב), בכל זאת אם חימם אותה בתבשיל פרווה, אין התבשיל נעשה בשרי כלל, ומותר לאוכלו עם חלב, כיון שהבשר נתן טעם בביצה והביצה בתבשיל.

כן דעת רש"י והראב"ה. ומבואר ברדב"ז שכן דעת הר"ף והרמב"ם. וכתב האור שמח שכן מתבאר מהרמב"ן. (ז עט. ועיין בספר "השיעור השבועי" תשע"ז סוף פרשת ואתחנן, ופרשת עקב אות ד) ובשו"ת פני אריה (סימן מה. לפני 200 שנה) דחה את דברי החולקים על דין זה, וכתב: אמת נכון הדבר שהחילוק בנ"ט בר נ"ט בין כלים לאוכלים, אין לו שום שורש ויסוד. וגם הראיות שהביא כבוד תורתנו ראיות בריאות וטובות הנה, ומוכח בבירור גמור שלא חילקו הראשונים בכך. עי"ש.

ופשוט שכל זה דוקא כשהתפוח אדמה התבשל בהיתר, כמו כאן שהתבשל עם בשר כשר, אז שייך לומר שהוא נ"ט בר נ"ט של היתר, ומותר. אבל תפוח אדמה שהתבשל עם בשר נבלה, שנאסר באכילה, ואחר כך נפל למרק, אסור לאכול את המרק, אלא אם כן יהיה פי שישים (כמבואר להלן עמוד 154), כיון שלא הותר נ"ט בר נ"ט אלא בבליעת היתר ולא באיסור.

נ"ט בר נ"ט בלח

והנה בשו"ת פני אריה (שם) כתב, שלא התירו נ"ט בר נ"ט באוכלים אלא בחתיכה שבלעה מבשר [כגון תפוח אדמה שהתבשל עם בשר]. שהבלוע נאחו ונדבק בחתיכה, ובפרישתו לצאת, ברור שנקלש טעמו הרבה [ולכן אם בישל את התפוח אדמה במרק או אורז, מותר לאכול את המרק או האורז עם חלב, וכנ"ל]. אבל ברוטב [שהתבשל עם בשר] שלא שייך בו בליעה כלל אלא תערובת, **ובכל חלק וחלק מהתערובת [הרוטב] יש בו משהו מהבשר, נמצא שבלעה החתיכה [שהתבשלה ברוטב] אותם המְשֻׁוּהִים [חלקיקים] של הבשר**, ואין כאן נ"ט בר נ"ט. עי"ש. ומבואר מדבריו, שהמבשל מרק עם בשר והוציא את הבשר, ובישל תפוח אדמה במרק, אסור לאכול את התפוח אדמה עם חלב, כי התפוח אדמה בלע מְשֻׁוּהִים של בשר, ואין כאן נ"ט בר נ"ט. ואף יצטרך להמתין שש שעות לאחר התפוח אדמה, כי יש בו משהים של בשר.

והנה לפי מה שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן פט ס"ג) שמותר מן הדין לאכול חלב לאחר תבשיל של בשר בלי להמתין שש שעות. ומה שאנו מחמירים להמתין הוא רק מצד המנהג, כמבואר בבית יוסף (אורח חיים סימן קעג) שכן נהגו העולם ואין לפרוץ גדר. וכבר בארנו לעיל (עמוד 88, 89) שאף על פי שהטור ומרן השלחן ערוך החמירו כשני הטעמים של רש"י והרמב"ם, בכל זאת פסקו שמן הדין מותר לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר. נמצא שבמרק שהתבשל עם בשר אין מְשֻׁוּהִים של בשר, כי אם היה בו כפי שהבין הפני אריה, היה להם לחשוש לשמנונית בפה, ולמה לא החמירו במרק ורוטב להמתין שש שעות, אלא ודאי שגם לרש"י לא החמירו אלא בבשר ממש אבל לא ברוטב בלבד. ואם כן יש מקום לדון להתיר לאכול חלב מיד לאחר התפוח אדמה הנ"ל שהתבשל במרק לבדו, כי די לנו להחמיר מחמת המנהג להמתין שש שעות אחר המרק

עצמו שהוא תבשיל של בשר, אבל עד כדי כך להחמיר גם בתפוח אדמה שהתבשל בתבשיל של בשר, זו מניין?!

טיגון צ'יפס בשמן בשרי

הנה ראיתי מלכים מתדיינים מרבני דורנו השם ישמרם ויחיהם, אודות האוכל צ'יפס שטוגן בשמן שטיגנו בו בשר או שניצל, האם עליו להמתין שש שעות לאכילת חלב או שרשאי לאכול מיד לאחריו? ועיין בקובץ בית יוסף (חלק מט סימן קמז) ובשו"ת ברכת יהודה (חלק ו יורה דעה סימן ג, וחלק ז סימן ב), ומשם בארה שהובאו כמה וכמה דעות, הללו מתירים והללו אוסרים. ומכל מקום, צריך לומר שלכל הדעות אם טעם את הצ'יפס ולא הרגיש בו טעם של בשר, אין צריך להמתין שש שעות, שהרי לא גרע מאיסור ממש שנפל להיתר, שאם טעמו אותו ואין טעם האיסור ניכר, הריהו בטל, כמבואר בשלחן ערוך (סימן צח סעיף א). וכן גבי צנון שחתכו בסכין בשרית בת יומא או שאינה מקונחת, פסק מרן (סימן צו ס"א) שאם יטעמנו ולא יהיה בו טעם בשר, די בהדחת הצנון ומותר לאוכלו אפילו עם חלב. ועיין להלן (עמוד 141) שגם לבני אשכנז, הגם שאינם נוהגים לסמוך על טעימת גוי, אך סומכים על טעימת ישראל. וקל וחומר כאן שהנידון הוא על אכילת חלב לאחר מכן, והוא שאכל את הצ'יפס צווח ואומר, שאיננו מרגיש טעם בשר כלל ועיקר. אם כן מנין לאסור לו חלב באכילה. מה גם שכל דין המתנה לאחר תבשיל של בשר אינו אלא "מנהג" ולא איסור מן הדין כלל ועיקר.

אפיית לחם חלבי או בשרי

לחם חלבי / בשרי

אסרו רבותינו ללוש עיסה עם חלב ולאפותה לחם, שמא ישכח ויאכל את הלחם עם בשר. וכמו כן, אסרו ללוש עיסה עם שומן עוף או בשר ולאפותה לחם, שמא ישכח ויאכלהו עם חלב. ואם טעה ואפה לחם כזה, אסור לאוכלו אפילו לבדו. שכיון שמצוי לאכול לחם עם חלב או בשר, יש חשש שיטעו ויאכלוהו עם חלב או בשר. (סימן צז ס"א ואחרונים. ועיין שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן ה)

כתב הבן איש חי (שנה ב פרשת שלח לך סעיף יז): אם טעה ואפה לחם בחלב כמות מרובה בלא שינוי, הכל אסור ולא יועיל שינוי לאחר אפיה. וכן לא יועיל לחלקו לבני אדם רבים, כדי לאכול בו ביום במהרה, יען שכבר נאסר מגזרת חז"ל.

לחם קטן

מותר לאפות מעט לחם חלבי או בשרי, בכמות שתספיק לסעודה אחת לו ולבני ביתו, שאז אין חשש שישאר ויטעו לאוכלו עם בשר או חלב. (שם, יד יהודה הקצר סק"ו. כף החיים אות ה)

היכר ושינוי

מותר לאפות לחם חלבי או בשרי בכמות גדולה, באופן שעושה בלחמים סימן והיכר של צורה משונה שאין רגילים בה, וכגון שאופה אותם בצורת משולש, שכיון שרואים אותם משונים משאר הלחמים, נזכרים שהם חלביים או בשריים.

בגמרא (פסחים לו ע"א) אמרו, אין לשיין את העיסה בחלב. ואם לש, כל הפת אסורה, מפני הרגל עבירה, שמא יבוא לאכול עימה בשר. ואמר רבינא, "כעין תורא [שור] שרי [מותר]". ופירש רש"י, שאם עושה עיסה קטנה כמו "עין" של שור, מותר ללושה בחלב, שכיון שהיא מועטת ואוכלים אותה מיד באותה סעודה, אין לחשוש שמא ישהה אותה וישכח לאוכלה עם בשר. והרי"ף והרמב"ם פירשו, ששינה את צורת הפת ועשה אותה פֶּעִין [כמו] "שור", והוא הדין לכל צורה אחרת ששונה מלחם רגיל, כי העיקר שבכך הוא יזכור שלא לאכלה עם בשר. וכתב מהרא"י, שהלכה כשני הפירושים ששניהם סברות יפות הן (בית יוסף). וזו לשון מרן השלחן ערוך (סימן צו סעיף א): אין לשיין עיסה בחלב, שמא יבוא לאכלה עם הבשר. ואם לש, כל הפת אסורה, אפילו לאכלה לבדה. ואם היה דבר מועט כדי אכילה בבת אחת, או ששינה צורת הפת שתהא ניכרת שלא יאכל בה בשר, מותר. ע"כ.

וכתב הב"ח: מה שנוהגים לאפות לחם משנה בכל ערב שבת בתנור אחד יחד עם בשר לכתחילה, ולא חוששים לריח הבשר, כמבואר בשלחן ערוך (סימן צו ס"ג וסימן קח ס"א). ועיין להלן עמוד 130, שפת שאפאה עם הצלי בתנור אחד, אסור לאכלה בחלב, ולכאורה נחשוש שמא יאכל הלחם עם חלב? ויש לומר שאנו מחשיבים את הלחם של שבת לדבר מועט שנאכל מהר בשבת, שהרי לא נשאר ממנו לאחר השבת. ואין לחשוש שמא יבוא לאכלו בחלב בשבת, שאין לך עניי שבישראל שלא יאכל בשר בשבת. אלא שבזמנינו שהרגילות שנשאר מהלחם לאחר שבת, לכאורה אין להם היתר לזה? וצריך לומר שסומכים על פירוש הרי"ף והרמב"ם שהלחמים עשויים בצורה שונה [וכל אחד מכיר בצורה המיוחדת שאופה לכבוד שבת], ומתוך כך יזכור שלא לאכלם עם חלב אף לאחר שבת, וכיון שעושים שינוי, יכול לאפות אפילו הרבה. ואין להחמיר דוקא כפירוש רש"י, הגם שהתוספות הסכימו לפירושו? שבשל סופרים, הילך אחר המיקל. ע"ש. וכתב הרמ"א (סימן צו סעיף א): ונוהגים ללוש פת עם חלב בחג השבועות, וכן פת עם שומן לכבוד שבת, כי כל זה נחשב כדבר מועט, וגם כי צורתן משונה משאר פת.

עיסה מתוקה

הלש עיסה בסוכר באופן שהיא נעשית מתוקה ממש כעוגה וכדומה, מותר לערב בעיסה זו חלב, כיון שאין דרך לאוכלה עם בשר. (זו מ"ז)

כתב בשו"ת מהרי"ט (חלק ב יורה דעה סימן יח): ועל הגלוסקאות של אלחש"ו [שלשין את הבצק בשומן] בכל ענין איני רואה בהם בית מיוחד, לפי שאין דרך לאוכלן עם גבינה מאחר שממולאים הם במיני מתיקה. ע"ש. ואין לגזור שמא יאכלם לאחר ארוחה בשרית, שהרי זו "גזירה לגזירה", כי עצם אכילת חלב אחר בשר אסורה רק מדרבנן, ולאיסורי דרבנן לא גוזרים גזירות. וכן כתבו הזבחי צדק ועוד, שדבר הבא לקינוח סעודה, כמו הממולאים במיני מתיקה, אין לגזור שמא יאכלנו לאחר בשר או גבינה. [וכן כתב בכף החיים (סימן צו ס"ק יב) בשם מזמור לדוד].

[כעין סמך לזה, ממה שכתב רבנו אהרן הכהן מלוניל בארחות חיים (מנהג רבותינו ז"ל בתלמוד תורה): המנהג שנהגו רבותינו כשמשמימים את בניהם לתלמוד תורה [בפעם הראשונה], כותבים על קלף או על לוח את האותיות. ומרחיצים אותו ומלבישים אותו בגדים נקיים, ולשיין לו חלות בדבש וחלב, זכר ל"וַיִּנְקְהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע" (דברים לב יג), וכתב (שיר השירים ד יא): "דְּבַשׁ וְחֶלֶב תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ". ומביאים לו פירות ומיני מגדים, ומוסרים אותו לתלמיד חכם להוליכו לבית הספר, ומאכילים אותו מהחלות והפירות ומיני מגדים ומקרין אותו האותיות. ע"ש. ולכאורה קשה, איך היו לשיין את העיסה עם חלב, והלוא חז"ל אסרו זאת? אלא כיון שעירבו בה דבש ונעשית העיסה מתוקה,

מותר כבר לערב בה חלב, כי אז אין חשש שמא יאכלה עם בשר. וועיין עוד בחוברת "ימי העומר בהלכה ובאגדה" במנהג החלאק'ה]

סופגניות חלביות

לאור האמור, מותר למכור סופגניות שעיסתן מתוקה בתערובת חלב, כיון שאין דרך לאוכלן עם בשר. אך ישימו לב להודיע לקונים בשלט גדול שהן חלביות, כדי שלא יטעו לאוכלן בתוך שש שעות לאכילת בשר, מאחר שהרגילות היא שרוב הסופגניות פרווה. [ובדרך כלל בסופגניות כאלו, מזריקים ריבת חלב שהיא ניכרת בצבעה השונה משאר ריבות המצויות].

מילוי בחתיכות גבינה או בשר

מותר לאפות לחם שיש בו חתיכות גבינה או בשר ושומן, כמו שמצוי בעדות מסוימות שאופים פיתה שבתוכה חתיכות בשר ושומן. וכן מותר לאפות לחמניות שבתוכן קוביות שוקולד חלבי. וכן מותר לאפות סמבוסק ממולא בגבינה או בשר, שכיון שחתיכות הגבינה או הבשר ניכרות בהם, אין חשש שיאכלנו עם דבר אחר.

כתב הדרכי משה (סימן צו אות א): נוהגים לעשות פלאדין [בצק ממולא בגבינה] או פשטיד"א [בצק ממולא בבשר], כי מאחר וניכר בהם הבשר או החלב, אין צריכים היכר יותר מזה, ואין צריך לתת עליהם גבינה או עצמות לסימן. וכיוצא בזה כתב בשו"ת תפארת אדם (סימן טו), שדוקא פת שדרך לאוכלה עם כל דבר בלא חקירה ודרישה, לכן אסרו ללושה עם חלב או בשר, אבל בורקס ופסטל שידוע שהם ממולאים, מהם של בשר, ומהם של גבינה, הבא לאוכלם מסתמא הוא חוקר ובודק היטב, לידע אם הם של בשר או גבינה, ולכן אין צריך שום שינוי. גם בערוך השלחן (סימן צו אות ג, ה, ו) כתב, אם ממלאים את העיסה בשר, כיון שניכרת היא ולא יבואו לאוכלה בחלב, הרי זה מותר. וכן עיסה הממולאת גבינה, לא יבואו לאוכלה עם בשר. והנה בזמנינו אופים פת צנומה [יבשה] ויש מהן של חלב, ואין הפרש במראיתן בינן לבין אותן שהן פרווה, ולכאורה אסורות באכילה? ושאלתי לאופים בני תורה, ואמרו לי שאלו של חלב ניכרים הרבה במראיתם מפני שומנם, שאינם דומים כלל לאחרים. ע"ש.

בורקס חלבי משולש

כתב הגאון החיד"א בברכי יוסף (שיורי ברכה אות ב), בארץ הצבי ובתורכיה, נהגו לעשות בורקסים ממולאים בבשר או ביצים או ירק וגבינה וכיוצא, והמנהג על הרוב לעשות של גבינה בשינוי. וצריך להזהיר על זה. וכתב בכף החיים (אות טז), ומה שלא עושים שינוי בבורקס של בשר, כיון שהבשר ניכר, אבל של גבינה שמעורב שם ירק, אין הגבינה ניכרת, ולכן צריך שינוי, שמא יבוא לאוכלם עם בשר. ע"כ. ובזמנינו כיון שהבורקסים ממולאים בגבינה בלבד, והגבינה ניכרת מאוד, לכן מותר לאפותם אף ללא שינוי. וכן כתב הרב בן איש חי (שנה שניה פרשת שלח אות יז): ופה עירנו בגדאד עושים סמבוסק שממלאים אותו בגבינה, ואין עושים בו שינוי מן הסמבוסק הממולא בלזים וסוכר. ע"ש. אלא שמנהג העולם לאפות בורקס חלבי "משולש". ורמז לסימן זה, מהגמרא במסכת בבא מציעא (כג ע"ב) שכאשר רב הונא היה שולח בשר לאשתו ביד משרתו הגוי, עשה בו סימן שחתך אותו בצורת **משולש**, כדי לוודא שהגוי לא יחליף חלילה את הבשר. וועיין במסכת כלאים פרק ב משנה ז, ובפירוש הרמב"ם והרא"ש שם. ובערוך השלחן סימן צו ס"ה. ודר"ק.

כלים לבשר וכלים לחלב

שתי מערכות כלים

יש לייחד מערכת כלים [סירים, מחבתות, סכינים, כפות, כפיות, מזלגות, מצקות וכיוצא] למאכלי בשר לבד ולמאכלי חלב לבד, באופן שיהיו ניכרים היטב, ובכך ינצלו ממכשול. (שו"ת יביע אומר חלק ג יורה דעה סימן ד סוף אות ג.)

כלי זכוכית

אין צריך לייחד כלי זכוכית למאכלי חלב לבד ולמאכלי בשר לבד. על כן, מותר לכתחילה להשתמש באותן כוסות זכוכית לחלב חם, ולאחר שידיחן היטב, לשתות בהן מרק בשרי חם. וכן מותר לכתחילה להשתמש באותן צלחות זכוכית לעוגת גבינה ופיצה חמה, ולאחר שידיחן היטב, לאכול בהן סטייק בשרי רותח.

כך שנינו באבות דרבי נתן: כלי זכוכית אינם בולעים ואינם פולטים כלל, ולכן אינם צריכים שום הכשר בין בשר לחלב, ודי בשטיפה והדחה היטב. וכן דעת רוב הראשונים: רבנו תם, האשכול, הראב"ה, הרשב"א, אוהל מועד, הרא"ש, הר"ן, המאירי, המרדכי, המכתם, הרשב"ץ, רבנו ירוחם ועוד. וכן פסקו מרן בשלחן ערוך סימן תנא סעיף כו, ורבים מהאחרונים: כנסת הגדולה, פרי חדש, שלחן גבוה, פרי מגדים ועוד.

ודע, כי אין הבלד בזה בין בני ספרד לבני אשכנז. ומה שהרמ"א החמיר בפסח, היינו משום חומרא של תמץ, אבל בין בשר לחלב מודה שמותר. כן מבואר בכנסת הגדולה, מנחת יעקב, קהל יהודה, זרע אמת ועוד. וכתב בתשובות והנהגות, שבליטא נהגו להקל בזה. (וי תנט)

בשו"ת משנה הלכות (חלק ט סימן קסח) כתב השואל: על מה סמכו רבים מבני אשכנז להקל להשתמש בכלי זכוכית בבשר וחלב, ולא מצאתי לזה סמך בשום מקום? והשיב לו הרב זצ"ל: לא ראינו אינה ראייה, שהרי כתבו הפוסקים שאף למחמירים בכלי זכוכית, החמירו דוקא בפסח שאיסורו במשהו, אבל בשאר איסורים לא חששו. וסיים בזו הלשון: "ושמעתי מגדול אחד בדורנו, שאשתו הרבנית רצתה להחמיר וליקח כוסות של זכוכית לבשר לבד ולחלב לבד, ומיחה בה ואמר, כך ראיתי בבית אמי הצדקנית שהיתה מקובלת מגאוני וצדיקי הדור הקודם, וכן ראיתי אצל שאר צדיקי הדור העבר, ואיני רוצה לשנות ממה שראיתי בבית אמי, ואל תטוש תורת אמך". עכ"ד.

וכתב בשו"ת יביע אומר (חלק ד יורה דעה סימן ה אות ג): ומה שהעיר לנו עוד מהר"ש אפרתי במכתבו לענין כלי הפיירקס שגם לנו הספרדים אין להתיר להשתמש למאכלי בשר וגם לחלב, אינו מחוור כלל, ואין לנו לחדש גזירות חדשות אשר לא שערום הראשונים. וכבר כתב רבנו מנוח, שמענו שהראשונים היו משתמשים בכלי קרן, כי דעתם שאינם בולעים, והיו אוכלים בהם תבשיל של בשר ותבשיל של חלב. גם בספר המכתם הביא דעת האומרים שכלי קרן אינם בולעים כמו זכוכית, ומתירים לאכול בכפות של קרן פעם בשר ופעם חלב אפילו חם. אלא שהוא דחה דבריהם והוכיח מהש"ס שכלי קרן בולעים. ומפורש שאילו היה האמת שאינם בולעים, כמו כלי זכוכית, היה מותר לאכול בהם מאכלי חלב ומאכלי בשר בזה אחר זה לאחר הדחה היטב. ואין לנו לגזור גזירות מדעתנו. וגם אין לחלק בין כלי ראשון לעירוי וכלי שני. עי"ש. וכן היה מנהגו של מרן זיע"א להשתמש באותם כלי זכוכית לבשר וחלב, ואף לימי הפסח, כמו שהכריזו בשיעורו.

כלי פרווה

אין צריך לייחד כלים למאכלים פרווה. על כן רשאי למשל לבשל דגים או ביצה בכלי בשרי או חלבי. וראה לעיל (עמוד 116) בדין "נותן טעם בן נותן טעם של היתר", החילוק בדינים אלו בין בני אשכנז לבני ספרד.

שני כיורים

מן הדין די בכיור אחד לכלי בשר ולכלי חלב, וכן היה המנהג שנים רבות בבתיים של יראי שמים רבים, ועד היום יש נוהגים כן. אולם כיום נהגו רבים לעשות שני כיורים, אחד לבשר ואחד לחלב, ותבוא עליהם ברכת טוב. (י תעד)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן צה סעי' ג, ד): קערות של בשר שהודחו ביורה חלבית במים חמים שהיד סולדת בהם, אפילו שתייה בני יומן, הרי זה מותר, משום "נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא" [שהבשר נתן טעם בקערה והקערה במים, ועדין זה היתר, וכן החלב נתן טעם ביורה והיורה במים, ועדין זה היתר]. והוא שיאמר ברי לי שלא היה שום שומן דבוק בהן. ואם היה שומן דבוק בהן, צריך שיהיה במים שישים כנגד ממשות השומן שעל פי הקערה. ויראה לי, שאם נתנו אפר במים החמים שביורה קודם שהניחו הקדירות בתוכה, אף על פי שהשומן דבוק בהן, הרי זה מותר, כי על ידי האפר הוא נותן טעם לפגם. ע"כ. והרי כל זה מדובר במים חמים שהיד סולדת בהם, אבל במציאות של היום שלא מדיחים את הכלים במים חמים כל כך, וכל שכן שמתחלפים המים כל הזמן, וגם המים מעורבים עם סבון ונפגם טעם השומן הדבוק, פשוט וברור שאין חשש להדיחם יחד. ועיין להלן בדין "מדיח כלים".

כיוור שנסתם

כיוור שמדיחים בו כלי בשר וכלי חלב, ונסתם הכיוור, רשאי לשפוך בו מים רותחים כדי לפתוח את הסתימה. ואין לחשוש לבישול בשר וחלב, כי שמא אין שם חתיכות בשר וגבינה, ושמא נפגמו מחומרי הניקוי, ושמא עירוי לא מבשל, ושמא אין בישול אחר בישול בבשר בחלב [אף שכל אחד התבשל לבדו ועתה מתבשלים יחד ושו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן ה אות א], ושמא אין איסור בישול כשאין חשש שמא יאכל. וגם הוא לא מתכוון לבשל. ואפילו אם היה 'פסיק רישיה' שבוודאי יתבשל, הרי זה פסיק רישיה שלא איכפת לו. ואפילו לאוסרים, אין זה אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. באופן שהמחמיר בזה, אינו אלא מן המתמיהים. (י קעד)

שיש מטבח

טוב לייחד שיש למאכלי חלב ושיש למאכלי בשר, שמא ישארו שיירי מאכל וידבקו למין האחר. ומכל מקום אם יש לו רק שיש אחד, ישים לב לנקותו היטב בין השימוש בבשר לשימוש בחלב, שלא ישארו חלילה טיפות חלב או בשר.

כתב מרן הבית יוסף (סימן פט) בשם הרמב"ן, אסור לאכול גבינה על מפה שאכלו בה בשר, שאי אפשר שאין עליה כמה טיפי בשר, ולכן צריך הדחה. וזה דבר ברור. ועל כן אנו נוהגים לשמור עצמנו מזה. עי"ש.

סקוטש

טוב לייחד סקוטש אחד להדחת כלי בשר, וסקוטש אחד להדחת כלי חלב. ואם יש לו סקוטש אחד בלבד, רשאי להשתמש בו לשניהם. (י תפג)

השימוש בסקוטש הוא בחומרי ניקוי פגומים, וגם לא מדיחים את הכלים במים שהיד סולדת בהם, ולכן אף אם יימצא שנדחקה בסקוטש איזו חתיכת בשר קטנטנה, אין לחוש שתתן טעם בכלי החלב.

שמן רותח לאשפה

שמן שנותר במחבת מטיגון קציצות בשר וכדומה, ולא רוצים לשופכו בכיור כדי שלא יגרום לסתימה, מן הדין מותר לשופכו אפילו בעודו חם לתוך קופסת גבינה וכדומה, ולזורקה לאשפה. שמא עירוי לא מבשל, ושמא אין בישול אחר בישול בבשר בחלב, ושמא אין איסור בישול כשאינן חשש שמא יאכל. וגם הוא לא מתכוון לבשל, ואף אם בוודאי יתבשל, הרי זה פסיק רישיה שלא איכפת לו, וכנ"ל בכיור שנשתם. [וכל שכן שיש אומרים שטיגון אינו כבישול לענין בשר בחלב. ועיין שו"ת יביע אומר חלק ז סימן ה אות ב ועוד.]

מדיח כלים

שאלה: האם מותר להשתמש במדיח כלים לכלי בשר וכלי חלב יחד, או לא?

תשובה: ראשית, נבאר את דרך פעולת המדיח: לאחר ניקוי הכלים מכל לכלוך גם, ומכל שאריות המאכלים שיכולים לגרום לסתימה במדיח, מניחים את הכלים בתוך המדיח במגש העשוי מרשת, כדי שהמים יוכלו להגיע לכל מקום בתוך המדיח ופעולת הניקוי תתבצע בשלמות. בתאים שבדלת המדיח, מניחים חומר ניקוי וחומר הברקה. פעולת ההדחה מתבצעת בכמה שלבים, בשלב הראשון נכנסים מים קרים לאגן שבחלקו התחתון של המדיח, ובאמצעות משאבה מוזרמים מים בלחץ דרך ממטרות שנמצאות אחת בחלק העליון, והשניה בחלק התחתון, והמים מותזים בלחץ בכל חלל המדיח. פעולה זו שנמשכת כמה דקות, גורמת לשטיפת הכלים מכל הלכלוך הממשי שנמצא עליהם, ואחר כך יוצאים המים החוצה עם שאריות הלכלוך שיצאו מהכלים. **בשלב הבא**, נכנסים שוב מים קרים לתוך המדיח, ואז גם נפתח התא שבו נמצא חומר הניקוי, והחומר מתערבב עם המים, בשלב זה מופעל גם גוף חימום שנמצא בתחתית המדיח והוא מחמם את המים. המים אמורים להתחמם עד טמפרטורה של 55 מעלות בתכנית הדחה קלה, המיועדת לצלחות וסכו"ם, או עד 70 מעלות בתכנית הדחה יותר חזקה, המיועדת לסירים. במשך כל פעולת החימום, מבוצעת התזת המים עם חומר הניקוי דרך הממטרות על הכלים שנמצאים בתוך המדיח, וכל השומן והלכלוך נשטף החוצה. אם הצטבר לכלוך גס יותר, הוא נעצר על גבי מסננת הנמצאת בתחתית המדיח, ונותר שם מבלי יכולת לעלות חזרה לחלל המדיח. **לאחר מכן**, נכנסים שוב מים קרים לתוך

המדיח, ומתבצעת שטיפה של הכלים במים נקיים. בתכניות מסוימות השטיפה מתבצעת במים חמים. לקראת סיום השטיפה נפתח תא עם נוזל ההברקה שהוא מתערבב עם המים ומותז על הכלים, ובשלב האחרון מתבצע ייבוש הכלים.

ולפי המבואר לעיל, אף אם נאמר שמחמת המים החמים, בולעים הכלים משאריות הבשר והחלב, הרי שמאחר והמים כבר נפגמו מחומרי הניקוי, נמצא שהם בולעים טעם פגום מתחילה, ובזה לא אסרו רבותינו "נותן טעם לפגם" אפילו לכתחילה, כמבואר בשלחן ערוך (סימן צה סעיף ד), וכן דעת הרשב"א, הר"ן, המאירי ועוד. וכן דעת אחרונים רבים. ומהם: צמח צדק, חכם צבי, כנסת יחזקאל, שאגת אריה, פרי תואר, קול אליהו ישראל, מהר"י נבון רבו של החיד"א, מהר"י עייאש, החיד"א, שלחן גבוה, בית דוד, הגר"ח פלאג'י, יד אפרים, זבחי צדק ועוד. על כן, מותר לכתחילה להדיח כלי בשר וכלי חלב יחד במדיח כלים. (שו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן ד. ועיין שו"ת יחיה דעת חלק ז סימן קלד)

אפיה ובישול בתנור [דין "זיעה" ו"ריחא"]

תבניות אפיה

חובה לייחד תבניות לחלב ותבניות לבשר, כמו שמייחדים סירים לבשר וסירים לחלב. ויעשה לתבניות סימן ניכר, לבל יטעה להחליף ביניהן.

טוסטר

ברור שאין להשתמש בטוסטר אחד למאכלי בשר ולמאכלי חלב. (וי תסח)

שני תאים

תנור אפיה שיש בו שני תאים, ייחד תא אחד לחלב, ותא אחד לבשר.

תא אחד

תנור אפיה שיש בו תא אחד, המנהג להמתין לכתחילה 24 שעות בין השימוש בבשר לחלב, וינקהו בסמרטוט לח מכל שיירי מאכל או שומן וזיעה [אדים], ויפעילוהו כעשרים דקות בחום גבוה, כדי שאם נבלעה איזו זיעה בדפנות, ישרף הכל. (שו"ת יביע אומר חלק ה יורה דעה סימן ז)

שעת הדחק

ואולם אם יש צורך להשתמש בתנור דווקא בתוך 24 שעות, או שהוצרך לאפות בו לאורחים או לכבוד שבת וכדומה, ינקהו היטב ויפעילוהו כעשרים דקות על חום גבוה וישתמש בו למאכלי חלב. וגם את רשת התנור שעליה מניחים את התבניות, ינקה היטב, ויכניסה לתנור בזמן ההכשר הנ"ל. (שם ס"ס ז. עיין שו"ת תפלה למשה חלק ב סימן ט, וחלק ה י"ד סימן כג) ועיין עוד פתרינות בזה בהלכות הבאות: "תנור חשמלי".

אם לא המתין 24 שעות, וגם לא ניקה את התנור כנ"ל, ואפה עוגת גבינה בתבנית חלבית, מותרת העוגה באכילה. וכמו כן, אם בישל חלב בסיר מגולה בתנור זה, מותר החלב באכילה. (שו"ת יביע אומר חלק ה יו"ד סימן ז)

'אשתנור', 'פרנה', 'טבון'

תנורים הבורעים על ידי עצים שהאש גלויה בהם, [כפי שהיה מצוי בזמנם. וגם היום יש שמשתמשים בהם, והם הנקראים: 'אשתנור', 'פרנה', 'טבון', וכמו התנורים של אפיית מצות]. כיון שהאש שורפת מיד את הזיעה היוצאת מהמאכלים, מותר לכתחילה לאפות בהם בשר וחלב יחד כשהם נמצאים בכלים נפרדים, וכגון שבתבנית אחת עוגת גבינה מגולה, ובתבנית שניה עופות מגולים. וכמו כן, מותר לאפות מאכל חלבי על קרקעית התנור ללא כלי, ובצידו מאכל בשרי, כשאחד מהם מכוסה. על כן, מותר למשל לאפות על קרקעית התנור גביניות [עוגיות עם גבינה מגולה], ובצידן סיגרים של בשר, כיון שהבשר כולו מכוסה בבצק, [שגם כיסוי הבצק, נחשב כיסוי]. וכן מותר לאפות בורקסים של גבינה [שהגבינה כולה מכוסה בבצק ולא זב ממנה לחוץ] ובצידם בשר צלי. ומכל מקום אם טעה והניח גביניות ובשר צלי יחד כשהם על קרקעית התנור מגולים, מותר לאוכלם. (וכמבואר בשלחן ערוך סימן צז ס"ג, וסימן קח סעי' א, ב) וברור שיש לייחד מרדה למאכלי בשר ומרדה למאכלי חלב, להוצאת המאכלים.

תנור חשמלי

תנור אפייה חשמלי, מאחר וגופי החימום אינם בחלל התנור אלא חוצה לו, יש לחוש קצת יותר לזיעה היוצאת מהמאכל. ועל כל פנים, מותר לאפות בתא אחד חלבי ופרווה יחד, ובלבד שאחד מהם מכוסה. וכגון שבתבנית אחת עוגת גבינה, ובתבנית שניה תפוחי אדמה, ויכסה אחת מהן בנייר כסף, ואין תפוחי האדמה נעשים חלביים, ורשאי לאכלם עם בשר. וכמו כן, רשאי לתת בתא הבשרי, בשרי ופרווה יחד, כשבתבנית אחת עוגה, ובתבנית שניה עופות, ויכסה אחת מהן, ואין העוגה נעשית בשרית, ומותר לאכלה עם חלב.

לאור האמור, מי שיש לו תנור עם תא אחד, יכול להשאיר את התנור פרווה, ובלבד שיקפיד לכסות את התבנית בנייר כסף בכל פעם שאופה בשרי או חלבי.

וכמו כן, אם התנור בשרי, והוצרך משום מה לאפות בו עוגת גבינה, יכסה את העוגה בנייר כסף, ורשאי לאפות בו.

המתארח בצימר ואינו יודע מה בישלו בתנור מקודם לכן, רשאי לאפות בו בשרי או חלבי, באופן שיכסה את התבנית היטב בנייר כסף.

דין "זיעה" [אדים]

בדברי רבותינו הראשונים מבואר שזיעה [אדים] היוצאת מן התבשיל, דינה כמו התבשיל, וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן צב ס"ח): מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר, הזיעה עולה ונבלעת בקדירה, ואוסרתה. וכן כתב בבית יוסף (ס"א צב) שאם כיסו תבשיל של בשר בכיסוי קדירה של חלב, או להיפך, צריך שישים בתבשיל כנגד כל הכיסוי, כיון שהזיעה שנבלעת בכיסוי חוזרת ויורדת לתבשיל. וכן כתב בשלחן ערוך בהלכות פסח (סימן תנא סעיף יד): כיסוי של ברזל שמכסים בו הקדירה, צריך הגעלה כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדירה. ואם נתנוהו על הקדירה ללא הגעלה, כל התבשיל אסור, שזיעת הכיסוי מתערבת בתבשיל. וכן פסק הרמ"א (סימן צג). ולפי זה לכאורה גם בתנורי חשמל, יש לחוש שהזיעה היוצאת מהמאכלים נבלעת בדופני התנור, ובחימום המאכל השני היא חוזרת ונבלעת בו ואוסרתו. וכן נראה משו"ת אבן יקרה שכתב, תנור שהיסקו [האש] מבפנים בתוך התנור, ומבשלים בתוכו בשר ואחר כך חלב, אין לחוש לזיעה, כי הזיעה נשרפת טרם שתבלע בדפנות התנור, ואין להחמיר אלא כשהאש מבחוץ. וכיון שבתנור חשמלי, גופי החימום נמצאים חוץ לתנור, לכאורה יש לחוש לזיעה שאוסרת.

והנה בשו"ת אבן יקרה הביא ראייה לדבריו מהגמרא בפסחים (עו ע"ב) שאמרו שם, אין צולים שני קורבנות פסח יחד בתנור אחד, מפני תערובת גופים שלא יתחלפו זה בזה, [ויטעו ביניהם לאלו מגויים שייד הקרבן]. וקשה, הרי כיון שהזיעה כממשו של הדבר המזיע, אם כן יהיה אסור לצלות שני פסחים אפילו בזה אחר זה, מפני שהזיעה של הראשון נבלעת בשני, [והרי אסור למי שאינו מנוי לאכול מהקרבן השני]? ועל כרחנו לומר שבתנור שהוסק מבפנים אין בו חשש זיעה כלל, כי האש שורפת. וכן מבואר בפרי מגדים. ע"כ. אלא שמהרמב"ם ועוד, מבואר שרק זיעה היוצאת מן המשקים אוסרת, אבל לא זיעה היוצאת מן האוכלים, כי אף אם יש שם מעט זיעה, אין בה ממש. ומה שכיסוי קדירה דינו כקדירה, ונמצא שחוששים גם לזיעה היוצאת מהאוכלים? אפשר שדוקא בכיסוי, כיון שהוא סותם את כל הקדירה והזיעה נדבקת בו, מה שאין כן בתנור אפיה שהדפנות רחוקות מהמאכל וההבל מתפשט בכל החלל, וכשפותחים את דלת התנור תיכף יוצא ההבל החוצה, ואם נשאר מעט, הוא מתפשט בכל חלל התנור, נמצא שאין ממשות זיעה למעלה כדי שתיפול לתבשיל שאחרי. ולפי זה נראה שאין ראייה לדברי האבן יקרה מהגמרא הנ"ל, כי לעולם זיעת אוכלים אינה אוסרת, ולכן אף אם יהיו שני הפסחים יחד לא יאסרו, אלא שעדין חששו חכמים מפני תערובת גופים שלא יתחלפו זה בזה. [ובאמת שגם אם נאמר שיש זיעה באוכלים, וכשהאש מבחוץ אין הזיעה נשרפת כל כך, עדיין אפשר כיון שגופי החימום עוברים בסמוך ממש לדפנות התנור וקרקעיתו, והחום לוהט שם עד מאוד, יש מקום להחשיבו כמו שהיסקו מבפנים, שהזיעה נשרפת ומתייבשת ולא נבלעת כלל].

זאת ועוד, מאחר והרגילות היא להסיק את התנור כרבע שעה או יותר לפני כל אפיה, אם כן גם אם היה משהו של זיעה, הרי הוא נשרף ולא נשאר ממנו מאומה. ואף על פי שאין זה ליבון גמור שניצוצות ניתזים ממנו, בכל זאת מבואר בשלחן ערוך (אורח חיים סימן תקט ס"ה) שכלי שבלע היתר אפילו יבש, די להכשירו בליבון קל שקש נשרף עליו, ולכן כלי מתכת שאפו בו גבינה, מותר ביום טוב ללבנו ליבון קל ולאפות בו מיד פשטידה של בשר. וכל שכן כשבלע רק לח, כמו בנידונינו שהזיעה היא דבר לח, שדי בהגעלה. וכן מבואר בשלחן ערוך בהלכות פסח (סימן תנא סעיף יד): כיסוי של ברזל שמכסים בו הקדירה, צריך הגעלה, כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדירה. וכתב מרן בבית יוסף, שכן מסתבר, כיון שההבל העולה מהתבשיל לכיסוי הקדירה, לח הוא. וכיון שהתנור בלע זיעה של היתר, די בליבון קל. והרי בחום שמסיקים את התנור, ברור שניתן בקלות לשרוף קש, והריהו ככל "ליבון קל", וכל שכן שלדעת רוב הפוסקים, זיעה אסורה רק מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. ועיין עוד ביביע אומר (חלק ה י"ד סימן ז) שהאריך בכל זה. עיי"ש.

ועל כל פנים לפי המבואר שם, יש כמה וכמה צירופים להקל בתנור חשמלי: א. שמא אין זיעה באוכלים. ב. ושמא כדעת הרא"ש שאם הקדרה למעלה רותחת, יש לומר שחום הרתיחה מונע מלקבל הזיעה, וגם כאן התנור רותח למעלה. ג. ושמא נשרפת הזיעה מיד מחום התנור. ד. ושמא אין הזיעה יורדת בתנור למטה לתבשיל ולא נבלעת בו, [כמו שהוכיח יד יהודה מהרא"ש]. ה. ושמא כיון שאין בזיעה אלא טעם קלוש, אין לזה שם איסור בשר בחלב. [ואולי הוא דומה לנותן טעם בר נותן טעם שהוא טעם קלוש ומותר. וכל שכן לפי מה שבארנו לעיל (עמוד 96) בשם הפרי מגדים, שלא אסרה תורה בבשר בחלב אלא דרך בישול דווקא, ולכן צריך שיהיה טעם גמור, ולא די בטעם שנגרש מעט. ובאמת שאני הקטן טעמתי את הזיעה הנוטפת ממכסה הסיר, והיה הטעם פגום, ואולי מחמת המתכת, ונמצא שגרע אף מטעם קלוש]. ו. ושמא יש שישים במאכל השני כנגד הזיעה. [ומבואר בשלחן ערוך (ס"ס צט, ובסימן קכ סעיף ה) שאם נבלע איסור מועט בקדרה, באופן שוודאי לא יבוא לכלל טעם, מותר לבשל בה לכתחילה]. ז. ושמא די בהסקת התנור שקודם האפיה ששורפת את הזיעה כדין ליבון קל שדינו כהגעלה, וכל שכן כאן שכבולעו כך פולטו. על כן, המקילים לאפות עוגת גבינה בתנור לאחר צליית בשר, בלי להמתין 24 שעות, יש להם על מה שיסמכו. ובפרט במקום צורך או שבאו לו אורחים או בערב שבת וכדומה. [וברור שאין דין תנור דומה לסיר בשרי שאם טעה ובישל בו חלב בתוך 24 שעות, נאסר החלב, כי שם הסיר בלע ישירות מהבשר והבליע לחלב. לא כן בתנור שאין המאכל נוגע בתנור עצמו אלא בתבנית, נמצא שאין הדפנות בולעות אלא זיעה בלבד.]

ועתה אשיחה וירווח לי, כי הנה המעיין היטב היטב בשו"ת יביע אומר (שם) יראה נכוחה היאך מתבאר ההיתר מתוך התשובה לאפות עוגת גבינה אפילו בתוך 24 שעות לשימוש בעופות בתנור, שהרי לבד מששת הצירופים הראשונים הנ"ל, כתב מרן (אות ז) בצירוף השביעי, וזה תוכן דבריו: ויש לצרף עוד **סיניף חשוב** להיתר, מה שרגילים להסיק את התנור כרבע שעה או שליש שעה לפני כל אפיה ובישול, וחום התנור יוכל לשרוף בנקל חוט או קש הבא במגע עם התנור, ואם כן אף אם נשאר משהו מהזיעה והחלב, אש אוכלתו, כלה ענן וילך, ולא ישאר ממנו מאומה. ואף שההיסק של התנור אינו מגיע שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו, אבל כאן אנו עוסקים שבלע היתר [חלב או בשר ולא מאכלות אסורות], ובהיתר לא צריך ליבון גמור כזה, וכמבואר בבית יוסף ובשלחן ערוך (אורח חיים סימן תקט ס"ה), ובוודאי לא גרע מהגעלה שמועילה בו אפילו שתשמישו באש ממש, כיון שבלע היתר. ועיין עוד בשו"ת ישכיל עבדי בהכשר תנור גז לפסח, שהואיל ואין האפיה בקרקעית התנור עצמו, אלא בתוך תבניות המיוחדות לכך, ורק יש חשש פן היתה נגיעה בעיסה בכותלי התנור, הרי זה דומה לדין חצובה שהתיר המשנה ברורה בליבון קל, ובדיעבד אין לאסור אפילו בלי ליבון כלל. וכן בתנור די בחימום כל כך עד שקש נשרף עליו מבחוץ. עי"ש. וכן פסק להקל הגר"ש זילברמן. וכיוצא בזה כתב בשו"ת שאילת יעבץ (חלק א סימן צג), אודות תנורים כפולים אם מותר לחמם בהם מאכלי בשר וחלב בזה אחר זה, כי יש שחוככים להחמיר פן נשפך מעט מרק בתנור, ואף על פי שחום האש שבתנור שורפו ומייבשו, נשאר רושם, ויש לחוש שיבלע בשולי הכלי השני. והשיב, שאין לחוש לזה כלל, כיון שאין כאן איסור בעין רק רושם בעלמא, וכבר התיר כיוצא בזה הט"ז, במעשה שבא לידו שהושיבו קדרה של בשר על המקום שאפו בו פלאדין של גבינה, ופסק להתיר, אף על פי שבלע התנור הרבה מהשומן בעין של הפלאדין. וכן הסכימו כנסת הגדולה, פרי חדש, מנחת יעקב ועוד. ובתנורים אלה בוודאי שחומרא יתירה היא, כיון שהתנור מתלבן מיד על ידי ההיסק, והוא עצמו הכשרו, אפילו נשפך עליו דבר לח בוודאי, ומכל שכן שאינו אלא ספק. והאוסר המאכל והכלי למי שעשה כן, הוא חסיד שוטה ומאבד ממון ישראל בחינם. עכת"ד. ומכאן לנידונינו, שההיסק שעושים לתנור קודם האפיה, שורף כל שארית הזיעה, ולא ישאר ממנה שריד ופליט. עד כאן לשון מרן זצוק"ל ביביע אומר.

ומאחר ומועיל ליבון קל, נמצא שאף ללא כל ששת הצירופים הנ"ל, יש להתיר לכתחילה אפילו בתוך 24 שעות, כיון שעתה במציאות אין זיעה ולא כלום. ואף שהביא שם מרן זצוק"ל (ואות ח) את דעת הרב חלקת יעקב שאסר לכתחילה. הנה כתב לאחר מכן: ולעומתו ראיתי להרה"ג ר' עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ז יו"ד ס"ס ד), שנשאל בדין תנורי גז לבשר וחלב, והתיר אף לכתחילה, שאין זה דומה לכיסוי קדרה שחוששים לזיעה, כי דוקא שם הכיסוי סותם את כל הקדרה והזיעה נדבקת בו, אבל בתנור חשמלי גג התנור רחוק מהתבנית, וההבל מתפשט בכל חלל התנור, וכשפותחים את דלת התנור תיכף ומיד יוצא ההבל החוצה, ואם נשאר מן ההבל מקצת מן המקצת, הוא מתפשט בכל חלל התנור, ואין שום ממשות של זיעה למעלה כדי שיפול לתבשיל הבא אחריו. וכן מבואר בערוך השלחן. ועוד, כיון שהדרך להסיק התנור כשליש שעה או יותר לפני האפיה, הרי כל מה שנתהווה על ידי ההבל והזיעה של האפיה הקודמת, נשמד ונשרף כליל על ידי האש הלוהטת שקדמה. עכת"ד מרן ביביע אומר. והמעין היטב היטב בתשובה, יראה שההיתר הרבה יותר מרווח וברור אף לכתחילה. וכל שכן בצירוף ששת הספקות הנ"ל, ובפרט שלרוב הפוסקים דין זיעה אינו אלא מדרבנן. ואולי החמיר מרן לכתחילה להמתין 24 שעות, כדי לחשוש לכמה גדולים שלא רצה להורות חוצץ נגדם, ובפרט בדבר שאפשר בקל להחמיר ולהשתמש בתנור עם שני תאים, והוא מצוי מאוד. ודו"ק. שוב שלח לי אחד הרבנים ששאל על זה את מרן הראשון לציון שליט"א, ואמר לו שאם מרן זצ"ל היה היום, היה מתיר לגמרי. וכנראה שהורה כן בשביל הרחקה, מחמת שהיה ירא הוראה. ע"כ.

☞ דין "ריחא"

והנה עד עתה דברנו מדין "זיעה" [אדים], עתה נעבור לדין "ריחא" [ריח]. מה הדין במקרה שנשרפת ה"זיעה", האם יהיה מותר לצלות בתנור יחד שני מיני אוכלים שאינם נוגעים זה בזה, כמו בשר "כשר" ו"טרף", או "בשר" ו"חלב", או "בשר" ו"פרווה", כי הגם שאין זיעה מאחד לשני, אבל עדיין יש "ריח" של המאכל? והנה מרן הבית יוסף (סימן צז) הביא את הגמרא בפסחים (עו רע"ב), בשר כשר שצלאו בתנור יחד עם בשר נבילה, כל אחד בשפוד נפרד ואינם נוגעים זה בזה, לדעת רב אסור לאכול, כיון שהריח היוצא מהנבלה נכנס בכשר ומפטמו. אבל לדעת לוי, מותר לאכול, כיון שאין זה אלא "ריחא" בעלמא. אמר רב כהנא, פת שאפאה עם צלי [בשר] בתנור, אסור לאכלה בכותח [חלבין]. ומעשה שצלו בתנור דג עם בשר, ואסר רבא מפרזיקא לאוכלו בכותח. וכתב הרי"ף, שלא התיר לוי את הבשר הכשר אלא "בדיעבד" שכבר נצלה עם הנבלה, אבל לכתחילה אסור לצלותם יחד, כי "ריחא" לכתחילה אסור. ולכן גם ללוי פת שנאפתה עם בשר, או דג שנצלה עם בשר, אסור לאכלם בחלב, שכיון שישנה אפשרות לאכול את הפת או הדג לבדם, אם נתיר לאכלם בחלב, נמצא שהתירו "ריחא" לכתחילה, שאוכל דבר שיש בו ריח בשר עם חלב, אף שיכול לאוכלו לבדו. ואין זה כדין בשר שנצלה עם נבלה, שאין מציאות לאכול את הבשר בלי ריח הנבלה, ולכן הותר באכילה בדיעבד.

ואולם לדעת הר"ן, לוי התיר ריחא "לכתחילה", ולכן מותר לכתחילה לצלות בשר כשר עם בשר נבילה בתנור אחד. [וכן פסקו הר"ז"ה, הרמב"ן והרא"ה]. ומה שבגמרא אסרו את הפת והדג שנאפו עם הבשר לאכול בחלב, היינו משום שריח הבשר נרגש בפת ובדג, ונראה כאילו ממשו של בשר נבלע בהם, וכשיאכל עם החלב, נראה כאוכל בשר בחלב. אבל הבשר הכשר שנצלה עם הנבלה, אין ריח הנבלה נרגש בכשר כלל, כי שניהם מיני בשר, לכן מותר לכתחילה לצלותם יחד. ועוד אפשר לומר, שהחמירו בבשר בחלב יותר משאר איסורים, משום שלא בדלים מהם, כי כל אחד היתר בפני עצמו, מה שאין כן בשאר איסורים שבדלים ונזהרים מהם. וכתב הרשב"א, אף על פי שגם מהירושלמי נראה שלוי מתיר לכתחילה, ראוי לחוש לדעות האוסרים. וכן הסכמת רוב הראשונים והאחרונים. וכן כתב מרן בבית יוסף: ולענין הלכה, כיון שהרי"ף והרמב"ם ורוב

המורים מסכימים לדעה אחת, כך היא ההלכה להתיר בדיעבד, אבל לכתחילה אסור לצלותם בתנור צר. ע"ש. גם רש"י (פסחים שם) כתב, שהלכה כלוי, כיון שמצאנו במסכת עבודה זרה וכו' ע"ב) שגם אביי ורבא נחלקו במחלוקת זו, ואביי פסק כרב ש"ריחא מילתא היא", [הריח נחשב משהו ולכן הוא אוסר], ואילו רבא פסק כלוי ש"ריחא לאו מילתא היא" [כלומר הריח אין בו כלום כדי לאסור], והרי כלל גדול בידינו כשאביי ורבא נחלקים, הלכה כרבא. וכן הוא בתשובת הגאונים, ואף משמו של ר' אליעזר בן יצחק נאמר לי שלא חשש לריח. ע"כ. **נמצא שלכתחילה אין לאפות עוגיות גבינה על קרקעית התנור כשעל ידה צלי בשר בתנור**, ורק בדיעבד שטעו ועשו כן, מותרות הן באכילה.

כשהמאכלים בכלי

והנה כל זה מדובר כששני המאכלים על קרקעית התנור מגולים, אבל אם הם נתונים בתוך כלי, הרי זה מותר לכתחילה. וכמו שכתב הרשב"א, כל מה שאסרו ריחא לכתחילה, הוא דוקא בצלי, אבל בקדרה אין לחוש כלל, ולכן אם בא לבשלם בקדרה זה לעצמו וזה לעצמו, אפילו בתנור צר, ואפילו פי הקדרות מגולה, מותר לכתחילה, שאין ריח המתבשלים גדול כל כך. וכן כתבו הר"ן והארחות חיים (איסורי מאכלות אות נח). וכתב מרן הבית יוסף, שלא דוקא למתבשלים בשתי קדרות, אלא הוא הדין לנצלים בשתי קדרות, שכל שהוא נצלה בשתי קדרות, אין הריח מתפשט להתערב עם מה שבקדרה אחרת. ולפי זה, **רשאי לאפות בתנור אחד, עוגת גבינה בתבנית, ובשר צלי בקדרה**.

כשאחד המאכלים מכוסה

כמו כן כתבו המרדכי והגהות מימוניות: נהגו נקיי הדעת דמגנצ"א, לתקן כיסוי לפשטיד"א [של בשר] או לפלד"ין [של גבינה] כשאופים אותם עם הפת, אבל בלא כיסוי לא, משום ריחא, שאז אסור לאכול הפת עם חלב. ונהגו לסתום את הנקב שבכיסוי שלא יצא הריח. ואם שוב נבקע הכיסוי, מותר, שהרי זה דיעבד, ובלבד שלא יגע הפת בשומן. וכן כתב מהר"א (ספר ל"ו שערים שער טו) בשם הראב"ן. וכיוצא בזה כתב באורחות חיים (איסורי מאכלות אות נח) בשם רבנו משולם בעל ההשלמה, וכן מפורש בכל בו (סימן קו) בשם השאילתות.

וזה לשון מרן בשלחן ערוך (סימן צ"ג ס"ג): פת שאפאה עם הצלי ודגים שצלאם בתנור אחד עם בשר, אסור לאכלם בחלב [כי זה נקרא "לכתחילה", כיון שאפשר לאכול את הפת לבדה או עם בשר]. ודוקא בתנור קטן, אבל בתנור גדול המחזיק שנים עשר עשרונים [עשרון הוא שיעור חלה 1.560 ק"ג. נמצא ששנים עשר עשרונים הם: 18.720 ק"ג. והיינו שיכול לאפות בקרקעית התנור לחמים עבים טפח בשיעור כזה. והיום לא מצוי תנור כזה.] ופיו פתוח, מותר. **ואם הצלי מכוסה, מותר אפילו בתנור צר**. וכתב עוד (סימן קח ס"א): אין צולים בשר כשרה עם בשר נבלה או של בהמה טמאה בתנור אחד, ואף על פי שאין נוגעים זה בזה. ואם צלאם, הרי זה מותר [כי ריחא מותר בדיעבד], ואפילו היתה האסורה שמנה הרבה והמותרת רזה. ואם התנור גדול שמחזיק ל"ב עשרונים, ופיו פתוח, מותר לצלותם בו, ובלבד שלא יגעו זה בזה. **ואם אחד מהם מכוסה בקערה או בצק [כמו בורקס] וכיוצא בו, מותר לצלותם אפילו בתנור קטן ופיו סתום**. [וכתב הרמ"א: ונהגים להחמיר לכתחילה אפילו בתנור גדול. ובדיעבד, להקל אפילו בתנור קטן. וכתב הגר"א: אבל כל הפוסקים כתבו כדעת מרן השלחן ערוך.] וכתב עוד מרן (שם סעיף ב): במה דברים אמורים? בצלי. **אבל אם בא לבשלם בקדרה, זה לעצמו וזה לעצמו, אפילו בתנור קטן ופיו סתום, מותר, ואף על פי שפי הקדרות מגולה**. ע"כ.

והנה במה שפסק מרן שבצלי צריך שיהיה אחד מהם מכוסה, ודי אפילו בכיסוי של בצק, כן

כתב גם הרמ"א בדרכי משה (סימן קח אות ג) בשם איסור והיתר הארוך, שהאופה בתנור פשטיד"א של בשר מכוסה בבצק יחד עם פלאדיין של גבינה שאינו מכוסה, או פשטיד"א שאינה מכוסה עם פלאדיין מכוסה בבצק, הרי זה נחשב מכוסה. ואם שניהם מכוסים בבצק, אבל משה את הכיסוי בשומן או לשו בשומן, דינו כמגולה. וכן פסק בהגה (שם ס"א): "אם אחד מהם מכוסה, אפילו בבצק בעלמא, מותר". וכן מבואר בכנסת הגדולה (הגהות טור סימן קח אות כה), ובאליה זוטא (או"ח סימן תמו סק"ד), ובערוך השלחן (סימן צז סעיף יא, סימן קח סעיף יב, יג) בדעת הרמ"א שדי שאחד מכוסה בבצק, ומותר לכתחילה. וכן כתב הרדב"ז (חלק ג סימן תקכז), והביאו החיד"א (שיורי ברכה סימן קח אות א) להלכה ולמעשה. ע"ש. **ומפורש מכל הנ"ל שכל שאחד מהם מכוסה אפילו בבצק, מותר לאפות או לצלות יחד בשר וגבינה אפילו בתנור קטן ופיו סתום.** נמצא שבתנורים חשמליים שלנו, אף שבארנו לעיל שיש מקום יותר להחמיר בהם, כיון שגופי החימום מוסתרים ואין האש מגולה, ולכן חוששים יותר לזיעה בהם, מכל מקום אם אופה מאכל פרווה כגון תפוח אדמה, ומאכל חלבי כעוגת גבינה, ומכסה אחד מהם, מותר לאכול את התפוח אדמה עם בשר, כיון שהוא מוגן מכל זיעה חלבית.

לעמוד על משמר ההלכה ללא חת

הגאון רבי ירמיה מנחם כהן שליט"א, אב בית דין פאריז, בשו"ת והרים הכהן (חלק ב סימן לב) מספר: כשבקרתי בקודש אצל כבוד קדושת האדמו"ר מצאנז זצ"ל בנתניה, שוחח עמי על ענייני כשרות. ואחר שיצאתי ממנו, קרא לי שוב מהרחוב לספר לי מה שקרה לו זה עתה: מעשה שעשו סעודה גדולה בניו-יורק לכבוד בית החולים "לניאדו" בקרית צאנז, והכשירו את התנור במלון הגדול. אבל היות וליבון ממש, אי אפשר לעשות לתנור, אף שכבר עברו 24 שעות והיה נותן טעם לפגם, אבל לכתחילה הרי אסור, ציוה האדמו"ר לתת כף בדלת התנור שעל ידי זה תוכל הזיעה לצאת ולא יהיה לזה דין תנור קטן, ויהיה מותר להשתמש בו לכתחילה. אבל הקבלן של הקייטרינג אמר, שאם יעשו כן, לא יוכלו לצלות את העופות, ויהיה היזק לכל הסעודה. אך האדמו"ר עמד על דעתו שרק כך צריכים לעשות. ואם לא, ציוה להכריז שאינו עומד תחת השגחתו. ונהיה על ידי זה דין ודברים בין הקייטרינג והחסידים. לאחר שיצא משם האדמו"ר, פתאום הגיע טלפון מהאולם, שהקייטרינג מבקש שליחה מהאדמו"ר, כי אם היו סוגרים את הדלת של התנור לגמרי, היה נשרף הכל, ורק בגלל שהשאירו קצת פתוח, התבשל הכל כהוגן. אמר לי האדמו"ר, לפני כמה שעות בעל הקייטרינג נלחם כארי על דעתו, וחשב שממש תחרב השמחה על ידי זה, והנה עתה נודע ההיפך. כך צריך תמיד לעמוד על משמר ההלכה ללא חת. וקרא לי בכוונה לספר לי דבר נחוץ וחשוב זה, כדי ללמוד ממנו לעניינים כאלו.

בשר וחלב באש אחת

מן הדין היה מותר לצלות על האש בשפוד אחד בשר, ובשפוד אחר גבינת חלומי, כל שרחוקים ולא נוגעים זה בזה, כיון שהכל פתוח וממילא ה"ריח" וה"זיעה" מתפזרים באוויר. אך ברור שאין זה מומלץ כלל ועיקר, כדי שלא יכשלו בדברים אחרים מחוסר שימת לב.

הלכה זו פשוטה וברורה על פי המבואר בשלחן ערוך (סימן צז ס"ג וסימן קח ס"א) וכמבואר לעיל. ופשוט שלא גרע זה ממה שהותר כן לכתחילה בתנור גדול שרק פיו פתוח. וכן כתב הרב כפ

החיים (סימן צז אות לה): דבר ברור שלא שייך דין ריחא אלא דוקא בתנור, אבל אם נצלו זה אצל זה בלא תנור, אין בזה משום ריחא, כיון שהריח מתפזר והולך.

בישול קוסקוס באדים [זיעה]

המבשל קוסקוס על ידי שנותן אותו בכלי נקוב מעל סיר מרק בשר, והאדים עולים אל הקוסקוס דרך הנקבים ומבשלים אותו, אסור לאכול הקוסקוס עם חלב. כמבואר לעיל שהאדים [הזיעה] היוצאים מהתבשיל, דינם כמו התבשיל. (שו"ת שמש ומגן ח"א י"ד סימן יד) ומכל מקום אם אכל את הקוסקוס לבדו ללא מרק בשר, מותר לאכול אחריו חלב, ואין צריך להמתין שש שעות.

הגאון רבי ישראל מאיר מזרחי בספרו פרי הארץ (חלק ב י"ד סימן יד) דן על משקה שנעשה לחיזוק ורפואת הלב, כדלהלן: נותנים בקדרה מרק תרנגולת שמנה, ומי ורדים ותפוחים ואגסים וסממנים שחוקים וחתיכת תרנגולת, ובתוך הקדרה נותנים כוס ריקה וסוגרים את כיסוי הקדרה לגמרי שלא יצא ההבל כלל, וההבל עולה ומזיע עד שנופל לכוס. האם לאחר שתיית כוס זה של זיעה, מותר לאכול חלב או לא? ואחר שהאריך הרב בדיון זיעה, כתב, שאף שהזיעה היוצאת מהתבשיל הרי היא כמו התבשיל, אבל אין צריך להמתין שש שעות, שהרי אפילו האוכל מרק בשרי, לדעת רבים לא צריך להמתין שש שעות, אלא שהמנהג להחמיר, אך גם המחמירים שם יודו להקל כאן, כיון שדוקא במרק שניכר טעמם של הבשר והשומן, יש לחשוש לטעם של רש"י שהשומן נמשך בפה, אבל כאן שאינו אלא זיעה בעלמא, ועינינו הרואות שאין בזיעה לא טעם בשר ולא כלום, אין להחמיר כלל. ואפילו קינוח והדחת הפה, אין צריך מן הדיון. ע"כ. והסכימו עמו מרן החיד"א (שיירי ברכה סימן פט אות לב), זבחי צדק (שם אות מ), כף החיים (שם אות נד) ועוד. ולפי זה גם בקוסקוס שהתבשל מזיעת הבשר, אין צריך להמתין שש שעות, כיון שאינו אלא זיעה בעלמא.

וכן מבואר גם בשו"ת רב פעלים (חלק ג או"ח סימן יג) שכתב: ביצים שהניחו על כיסוי הקדרה שאינה מכוסה לגמרי, אפילו שיוצא הבל מהקדרה דרך אותו אויר הפתוח ומגיע לביצים, אין נבלע בהן זיעה מממשות הבשר, וגם אין בביצים טעם בשר אפילו משהו, לכן אין כאן חשש שהבשר מוציא שומן ומושך טעם עד זמן ארוך, כי לא הגיע דבר ממשי בעין, ואין נרגש בהן אפילו קצת טעם כדי שימשך זמן ארוך. אך אין לאכול בחלב, משום שבלועות טעם זיעת הבשר, אבל מותר לאכול אחריהן גבינה מיד, לאחר קינוח והדחה. עי"ש. ועיין לעיל (עמוד 118).

המיקרוגל לשימוש בשר וחלב

דפנות המיקרוגל אינן חמות

השימוש במיקרוגל למאכלי בשר וחלב, קל הרבה יותר משימוש בתנור, כי במציאות אין דפנות המיקרוגל מגיעות לחום שהיד סולדת בו [היינו חום שאי אפשר לתת עליהן את האצבע], כי עיקר השימוש בו הוא לחימום של שתי דקות, שלוש. ואפילו המחממים קערת מרק לזמן ממושך יותר כחמש או שש דקות, כיון שמכסים את המאכל [למנוע קרינה ושלא יתיז], הכיסוי מונע הרבה חום מהדפנות. לכך אין צריך הכשר מיוחד למיקרוגל בין מאכלי בשר לחלב, או לשימוש בפסח, ודי לנקותו היטב בסמרטוט לח שלא ישארו שיירי מאכל בעין. (ועיין י קסז, קעג)

ואמנם, יש לייחד כיסוי נפרד למאכלי בשר וכיסוי נפרד למאכלי חלב, ולא ישתמש באותו כיסוי לשניהם, כי הכיסוי מקבל את האדים, ואף נוגע במאכל שהוא רותח ובלוע ממנו.

האפיה והבישול בתנור מתבצעים על ידי שהחום המופק מגופי החימום פוגע בדפנות התבניות, ודרכם מועבר החום אל התבשיל, מן המעטה החיצוני אל תוכו. ומסיבה זו אכן מתקשים פני הלחם, כי החום פוגע תחילה בחוזקה בקרומו החיצוני של הבצק. ואילו במיקרוגל, הפעולה של חימום האוכל מתבצעת באופן הפוך, הקרינה חודרת לתוך התבשיל, בעיקר בחלקי הנוזלים שבו, וגורמת לחיכוך היוצר חום, באופן שהחום מתפשט מתוך התבשיל אל חלקו החיצוני. ולכן אם יאפו לחם במיקרוגל, לא ישחימו פניו. והגאון הרב לוי יצחק הלפרין בשו"ת מעשה חושב חלק ה עמוד קמג)

מיקרוגל בעבודה

במקומות עבודה שמצוי שמניחים מיקרוגל במטבח לשימוש העובדים, אף אם יש חשש שאחד העובדים חימם מאכל לא כשר, רשאים לחמם שם מאכל כשר, לאחר ניקיון היטב שלא נשארו שיירי מאכל, אך אין להשתמש באותו כיסוי.

דפנות המיקרוגל חמות

מיקרוגל שהרגילות להשתמש בו לזמן ממושך ולא מכסים את המאכל, וברוב הפעמים הדפנות מגיעות לחום שהיד סולדת בו, יש להכשיר אותו בין מאכלי בשר לחלב, וכן לפסח, על ידי שיתן בו כוס מים עם מעט סבון, ויפעיל אותו למשך כמה דקות שרגילים להשתמש בו, ובכך יפגום את הטעם הבלוע בדפנות. (וי קסז)

הלכות תערובות

בשר בחלב קר

חתיכת בשר קרה שנפלה לחלב קר או שנשפך עליה חלב קר, שוטף אותה במים יפה יפה ומותרת באכילה. (סימן קה ס"א, סימן צא ס"ח) ואולם, אם המאכל רך באופן שהחלב נספג בו, כמו בורקס בשרי או בשר טחון וכדומה, ברור שלא תועיל לו שטיפה כלל ועיקר, שהרי החלב ספוג ובלוע בו. (ועיין סימן פד סעיף ז)

הבהרה

יש להבהיר כשמזכירים בהלכה, בשר "קר" או חלב "קר", אין פירושו "קר" דווקא, אלא כל ש"אין היד סולדת בו", כלומר, כל שאינו נמנע לאוכלו או לשתותו מחמת חומו, או שאינו נמנע מלגעת בו מחמת חומו, הריהו בגדר: "קר", אף שיש בו חמימות מסוימת.

הגדרת כלי ראשון וכלי שני

להלן יוזכרו המושגים "כלי ראשון" ו"כלי שני", ותחילה נקדים לבארם: הסיר שבו מתבשל המאכל על האש או באמצעות חשמל [כירה או תנור חשמליים], אף שהוציאוהו ממקור החום, כל שעדיין הוא חם בחום שה"ד סולדת בו" [שנמנע לאוכלו מחמת חומו, או שאי אפשר להשהות בו את האצבע מחמת חומו], הרי זה נחשב: "כלי ראשון", ויש בכוחו לבשל.

ואולם, אם העביר את התבשיל שבכלי ראשון [הסיר] לכלי אחר, הרי זה "כלי שני". ואף אם התבשיל עדיין רותח מאוד, אין בכוחו לבשל, שכך לימדונו חז"ל (מסכת שבת מ ע"ב): "כלי ראשון מבשל, כלי שני אינו מבשל".

הטעם שכלי שני אינו מבשל אף שהוא חם מאוד, משום שכלי ראשון שעמד על האש, דפנותיו חמות ומחזיקות את החום זמן מרובה, לכן יש בכוחו לבשל אף לאחר שהוציאוהו מהאש. לא כן כלי שני שאין דפנותיו חמות, אט אט הוא מתקרר ואין בכוחו לבשל (תוספות סם). וכתב מרן הבית יוסף (סימן קה אות ב): ונראה לי שאפילו המאכל מעלה רתיחות בכלי שני כעין שהיה בכלי ראשון, אינו מבשל, כי כלל גדול הוא שכלי שני אינו מבשל בשום פנים. שאם לא כן, לא היה לו לתלמוד לסתום ולומר: "כלי שני אינו מבשל". וכתב עוד בהלכות פסח (בית יוסף סימן תמוז), חיטה הנמצאת בתרנגולת מבושלת, וחזרו וחיממוה בפסח, בעוד שהחיטה בתוכה, אסורה כל התרנגולת, כיון שחוזרת החיטה ונותנת טעם בתוכה, ואוסרת במשהו. "ומיהו בחימום שבכלי שני אין לחוש". וזו לשונו בשלחן ערוך (שם סע"ג): חיטה שנמצאת בערב פסח בתרנגולת מבושלת, בטלה בשישים. אבל אם חממו התרנגולת בפסח בעוד שהחיטה בתוכה, חוזרת ליתן טעם בתוכה בפסח ואיסורה במשהו. הגה: ומיהו בחימום כלי שני אין לחוש. ע"ש. ואולם לדעת הרשב"א, כלי שני שהיד סולדת בו, אף על פי שאינו מבשל, מכל מקום יש בכוחו להבליע ולהפליט, ולכן בכוחו לאסור. [וכן דעת הר"ן (בית יוסף סימן סח אות יא)]. וזו לשון מרן בשלחן ערוך (סימן קה ס"ב): חום של כלי ראשון שהיד סולדת בו, מבשל ואוסר כולו. אבל חום של כלי שני, אינו מבשל. ויש אומרים שגם כן אינו מפליט ואינו מבליע. ויש אומרים שמכל מקום הוא מפליט ומבליע, ואוסר כדי קליפה. וראוי לחוש להיזהר בדבר לכתחילה, אבל בדיעבד מותר בלא קליפה, ובהדחה בעלמא מספיק. ע"כ. וכן פסק בסימן סח (סי"א) שבדיעבד בכלי שני מותר. וכן כתב הרמ"א (שם), דקיימא לן כלי שני אינו מבשל, ואפילו היד סולדת בו.

בשר שנפל לחלב שבכלי ראשון

חתיכת בשר שנפלה לחלב שבכלי ראשון, אם אין היד סולדת בו, יוציא את החתיכה מיד, וישטוף אותה ומותרת באכילה. ואף החלב, אם הוא נקי מותר באכילה. אבל אם היה החלב חם בחום שהיד סולדת בו, מסלק מיד את החתיכה והיא נאסרה באכילה ובהנאה. והחלב, יש לבדוק אם יש בו פי שישים מהחתיכה, הריהו מותר. על כן, אם החתיכה שוקלת למשל 10 גרם, ונמצא בסיר חלב במידה של 600 גרם, הותר החלב. אך בפחות מכך, נאסר החלב. (סימן צח סע"א, ד. סימן קה ס"ב)

מה שהצריכו חז"ל שיהיה פי שישים בחלב כנגד הבשר, מאחר ששיערו שכל מאכל שהתערב

בתבשיל, אינו נותן טעם כשיש פי שישים נגדו, [לבד מדברים מסוימים שנותנים טעם אף ביותר משישים, כתבלין וכיוצא בו]. והוא הדין בשאר איסורים, כגון בשר נבלה שנפל לתבשיל כשר, אם יש פי שישים נגדו, התבשיל מותר באכילה. (עיין תוספות חולין צח ע"ב ד"ה לחומרא) וכתב הר"ן (שם לה ע"ב), מן התורה כל שלא נותן טעם, בטל ברוב. ואין לך איסור בתורה שיתן טעם בשישים, ויש בהם הרבה שאפילו בעשר ועשרים אין נותנים טעם, לכך מה שהוצרכנו שישים בכל האיסורים אף שאין טעם האיסור, חומרא הוא, כי מהתורה די ברוב ולא צריך שישים כלל, לא בתערובת איסור במינו [כגון בשר נבלה בבשר כשר] ולא בשאינו מינו [כגון חזיר בכשר], אלא משום שישנם איסורים שנותנים טעם בשאינו מינו בשישים, כגון בצל וקפלוט, והם אסורים מן התורה, כי מין בשאינו מינו אוסר בנתנית טעם, לפיכך השוו חכמים כל נותני טעמים לאלו, שלא יתבטלו אלא בשישים. ואף על פי שבפחות מכך בטל הטעם. עי"ש.

כתב הרא"ש, אם יש שישים, אין צריך לחזר אחר דבר אחר להתירו. וכתב מרן הבית יוסף וסימן צח אות א, ונראה כוונתו שמן הסתם אנו סומכים שלא נותן טעם יותר משישים, אבל אם טעמו ונמצא בו טעם האיסור, אפילו אם יש בו מאה או יותר אסור, כי טעם לא בטל. וכן הסכימו הרשב"א והר"ן. עי"ש.

הבהרה – יש לדעת שבמקרים אלו וכיוצא בהם, כל שיש ספק שהוא, לא יסמוך על עצמו לשער את הכמויות, אלא יראה את התערובת למורה הוראה, ויורהו כיצד לנהוג. (ועיין להלן עמוד 151)

"הולך את חכמים יחפם" (משלי יג כ)

מעשה באשה שבאה אצל הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל, רבה של ירושלים, ערב שבת אחר הצהריים, ופניה כאובות מצער. "רבי!", היא אומרת בקול בוכים, "בישלתי תבשיל של בשר לבני ביתי לכבוד שבת קודש, ולדאבוני נשפך קצת חלב בתבשיל, ואנה אני באה? עתה אין באפשרותי לבשל תבשיל אחר לפני השבת".

רבי שמואל חקר את האשה: על גודל סיר הבשר, על כמות הבשר, המים, כמות החלב שנשפכה בו. אולם מתשובותיה, עדיין לא היה ברור אם היה פי שישים בסיר מהחלב או לא. אז שאל הרב: מה שם החלבן שממנו קנית את החלב? לאחר שנקבה בשמו, אמר לה הרב לכו לביתך ותשובי בעוד שעה קלה, כי ברצוני לחשוב בעניין. כשהלכה האשה, ביקש הרב משמשו שיקרא בדחיפות לחלבן. החלבן בא, ורבי שמואל בפקחותו הוציא ממנו את העובדה שהוא מוסיף לחלב מים בכמות ניכרת, וכעת אין ספק שאכן יש פי שישים בתבשיל כנגד החלב. כשחזרה האשה, קידם רבי שמואל את פניה ואמר: "כשר כשר", לכי והתענגי יחד עם משפחתך במאכלי השבת!

אינני מבין דת זאת!

מסופר על הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל רבה של פראג, שהיה מקורב מאוד למלכות. פעם הקניטו אחד משרי המדינה, ופנה אליו בלעג: תמהני עליכם היהודים, שפקחים אתם, מה ראיתם להידבק בדת כזו שחוקיה אינם מתקבלים על הדעת? בוא וראה:

תרנגולת שאכלה כמויות של חמאה, כשרה היא, ואילו תרנגולת המתבשלת בקדירה, ונפל בה קורטוב של חמאה - אסורה! אינני מבין דת זאת!

ענה לו רבי יהונתן בחיוד: "בוא וראה, אף אתם, אומות העולם, מתנהגים בערך כך: חזיר האוכל כל מיני טינופת, הריהו עולה על שולחן מלכים, ואילו חזיר המתבשל בקדירה, ונפל לתוכה משהו מטונף, הריהו מוקצה מחמת מיאוס..."

ביטול איסור לכתחילה

פשוט וברור שאסור לתת לכתחילה אפילו חתיכת עוף קטנה ביותר בסיר גדול של חלב שיש בו הרבה יותר מפי שישים, כיון שהוא מבטל את האיסור במזיד.

להרבות את ההיתר באיסור מהתורה

במקרה שנפלה בטעות חתיכת בשר בהמה בחלב, ואין פי שישים בחלב נגד הבשר, אסור להוסיף עוד חלב כדי שיהיה פי שישים מהבשר. כי כלל גדול בידינו: "אין מבטלים איסור לכתחילה", דהיינו כיון שהתערובת הבאה לפנינו, היא אסורה, אסור להוסיף עוד מאכל, כדי שיתרבה ההיתר ויתבטל האיסור. (סימן צט ס"ה)

להרבות את ההיתר באיסור מדרבנן

ואולם, כל זה דוקא כשנפלה חתיכת בשר בהמה לסיר של חלב, שאז איסור בשר בחלב הוא מן התורה, אבל אם נפלה חתיכת עוף לסיר של חלב שהאיסור הוא מדרבנן, ויש בחלב למשל פי ארבעים מהעוף, העוף עצמו ברור שאסור באכילה. אך את החלב, ניתן להתיר על ידי שיוסיף בו עוד חלב או מים, עד שבסך הכל יהיה פי שישים מהעוף. ולבני אשכנז, אין להוסיף כדי להתיר אפילו באיסור דרבנן.

כתב הרמב"ם (והלכות מאכלות אסורות פרק טו הלכה כה): אסור לבטל איסורים של תורה לכתחילה, ואם ביטל הרי זה מותר, ואף על פי כן קנסו אותו חכמים ואסרו הכל. ויראה לי, שכיון שהוא קנס, אין אוסרים תערובת זו אלא על זה העובר שביטל האיסור, אבל לאחרים, הכל מותר. כיצד, הרי שנפלה סאה של ערלה לתוך מאה סאה, שהרי נאסר הכל, [כי איסור ערלה בטל רק במאתיים], לא יביא מאה סאה אחרות ויצרף כדי שתעלה באחד ומאתים. ואם עבר ועשה כן, הכל מותר [לאחרים, אבל לעצמו אסור כנ"ל]. אבל באיסור של דבריהם, מבטלים האיסור לכתחילה. כיצד, חלב שנפל לקדירה שיש בה בשר עוף ונתן טעם בקדירה, מרבה עליו בשר עוף אחר עד שיבטל הטעם, וכן כל כיוצא בזה. ע"כ. שכיון שעוף בחלב אסור רק מדרבנן, הם אסרו, והם התירו להוסיף עד פי שישים כדי שיהיה מותר באכילה.

וזו לשון מרן בשלחן ערוך (סימן צט סע"ה, ה): אין מבטלים איסור לכתחילה. ואפילו נפל לתוך היתר שאין בו שיעור לבטלו, אין מוסיפים עליו היתר כדי לבטלו. עבר וביטלו, או שריבה עליו, אם בשוגג, מותר. ואם במזיד, אסור למבטל עצמו, אם הוא שלו, וכן למי שנתבטל בשבילו. ולשאר כל אדם, מותר. איסור של דבריהם, אין מערבים אותו בידיים כדי לבטלו. ואם עשה כן במזיד, אסור. אבל אם נפל מעצמו, ואין בהיתר כדי לבטלו, מרבה עליו ומבטלו. הגה: ויש

אומרים שאין לבטל איסור דרבנן או להוסיף עליו, כמו באיסור דאורייתא. וכן נוהגים, ואין לשנות. ע"כ.

אף לבני אשכנז שלא מוסיפים כדי להתיר אפילו באיסור דרבנן, מכל מקום במקום הפסד מרובה או בסעודת מצוה כגון בערב שבת ויום טוב, וסעודת אורחים, מודים להתיר להוסיף ולבטל האיסור בשישים.

כתב מרן זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (חלק ה' יורה דעה ס"ח): ואף לאחינו האשכנזים היוצאים ביד רמ"א שלדעתו אין לבטל אפילו איסור דרבנן או להוסיף עליו, כמו איסור תורה, מכל מקום במקום הפסד מרובה, גם הם נוהגים להקל, וכמו שכתב הגאון רבי עקיבא איגר. וכן במקום סעודת מצוה, כגון בערב שבת ובערב יום טוב, וסעודת אורחים. ע"ש.

גדר "הפסד מרובה"

בכל מקום שהתירו בהפסד מרובה, מן הדין היה להתיר לגמרי, אך מכיון שיש צד להחמיר, מחמירים כשהפסד מועט, אבל כשהפסד מרובה לא מחמירים, כי התורה חסה על ממונם של ישראל. ולכן גם אם השואל עשיר, שעבורו אין זה הפסד מרובה, רשאי לתת את המאכל לחברו שעבורו נחשב הדבר להפסד מרובה. (ו' נו, עב, עד. ועיין שו"ת יביע אומר חלק ו' יורה דעה סימן ד')

הוספה באותו סיר או בסיר אחר

והנה יש לדון, במקרה שנפל עוף לסיר של חלב, ומוסיף עוד חלב או מים ומבשל שוב כדי שיתבטל טעם העוף בשישים, האם רשאי להוסיף את החלב באותו סיר עצמו שנפל בו העוף, או שכיון שהסיר נאסר כי לא היה בתבשיל פי שישים, את הסיר יצטרך להכשירו בהגעלה, ואת התבשיל יעביר לכלי אחר ושם יוסיף עליו? והנה התוספות (מסכת עבודה זרה עו ע"א ד"ה מכאן ואילך) והרא"ש (ושם) כתבו, דבר שהתבשל בכלי של איסור שאינו בן יומו, מותר, כיון שהכלי נתן טעם לפגם. ויש לתת טעם, מה ראו להתיר את המאכל, ולאסור את הקדירה [שצריכה הגעלה]? ונראה לפי שהקדירה נבלע בה איסור גמור מתחילה [שנתון טעם לשבח], אבל המאכל לא נבלע בו איסור מעולם [שהרי הטעם בכלי היה פגום]. ע"כ. ומבואר שכיון שהקדירה בלעה איסור מתחילה, היא חייבת הכשר. ולכאורה גם כאן, כיון שהקדירה בלעה איסור מתחילה של בשר בחלב והיא חייבת הכשר, לא נוכל להוסיף בה חלב, אף שהמאכל עצמו יתיר לאחר שיוסיפו בו חלב ומים.

אלא שעדיין אפשר שאין זה דומה לזה, כי שם לא נאסר אלא הכלי לבדו, לכן הוצרך להכשירו. לא כן במקרה שלנו שגם התבשיל עצמו נאסר, ועל ידי שמוסיפים עליו הוא חוזר להיותו, אם כן למה שגם הקדירה לא תחזור להיותה בהוספה זו ויתבטל טעם העוף הבלוע בה, הלוא כל האיסור שנבלע בה הוא מחמת התבשיל שלא היה בו פי שישים, אבל עתה שיש בו פי שישים, שוב נבלע בקדירה יותר מההיתר ומבטל את האיסור הבלוע. וכיוצא בזה מבואר בשלחן ערוך (סימן צט סעיף ז): אם נבלע איסור מועט לתוך כלי כשר, אם דרכו של אותו כלי להשתמש בו בשפע היתר, מותר להשתמש בו לכתחילה, כיון שהאיסור מועט ואי אפשר לבוא לידי נתינת טעם, ולפיכך איסור משהו שנבלע בקדירה, מותר להשתמש בה לכתחילה, ואפילו בבן יומו, לפי שאי אפשר לבא לידי נתינת טעם. אבל אם נבלע בכלי שדרכו להשתמש לעיתים בדבר מועט בקערה וכיוצא בה, אסור להשתמש אפילו בשפע, גזירה שמא ישתמש בה בדבר מועט ויבוא לידי נתינת טעם. ע"כ. ומבואר שאם משתמש באופן שאי אפשר שיתן טעם, מותר לבשל בכלי זה, כי בכך מתבטל האיסור. והרי גם כאן שמוסיף חלב כדי שיהיה פי שישים, הרי הוא מוסיף

כדי שלא יתן טעם, לכן רשאי להוסיף בכלי עצמו. ואף שלא הותר לבשל אלא בכלי שדרכו לבשל בו בשפע? מכל מקום כאן שהכלי נאסר מחמת התבשיל שבתוכו, לא שייך לחשוש שמא יוסיף מעט ויבוא לידי נתינת טעם, כי כבר יש בו טעם איסור, ולא נותר אלא רק להוסיף ולבטלו, וברור שהוא יבטלנו כי זו מטרתו בלבד. ודו"ק. (ועיין חיזוק להיתר זה בשו"ת רב פעלים חלק ג יורה דעה סימן ו ד"ה ואשר שאלתם)

נתינת המאכל לחבר

תבשיל שהוא מותר לבני ספרד ואסור לבני אשכנז, רשאי האשכנזי ליתנו לחברו הספרדי, שכיון שהוא קיבל הוראות מרן השלחן ערוך, הרי זה היתר גמור בשבילו. והוא הדין להיפך. על כן, אשכנזי שנשפך לו חלב לתבשיל עוף, ואין פי שישים נגד החלב, רשאי ליתנו לחברו הספרדי במתנה, והספרדי יוסיף עד שיהיה פי שישים, ויאכל אותו כהלכה. (ועיין ה"ע ו עמוד רנא. חזו"ע שבת ד עמוד שצג, יום טוב עמוד יט. עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 22 אות ח. ועיין עוד להלן עמוד 141)

גם לאשכנזים מותר באכילה

מעט חלב שנשפך לתבשיל של עוף ולא היה פי שישים כנגד החלב, והספרדי הוסיף עליו כדי לבטלו בשישים, ברור שעתה התבשיל מותר גם לאשכנזי.

טעימת גוי

איסור שהתערב בהיתר, כגון שנפלה חתיכת בשר נבילה למרק ירקות, ואין פי שישים כנגדה, אך מסתבר מאוד שאין טעמה ניכר כלל, וכגון שיש פי ארבעים או חמישים ממנה או שטעמה קלוש מאוד, רשאי לתת לגוי לטעום את התבשיל, ואם יאמר שאין בו טעם בשר, סומכים עליו. ובלבד שיהיה הגוי "מסיח לפי תומו", דהיינו, שלא מודיעים לו שמטרתנו לדעת אם יש בו טעם בשר או לא, אלא מגישים לפניו את המאכל בסתם, ושואלים אותו איך טעמו, ואם אומר שאין בו טעם בשר, מותר לאוכלו. ואם הגוי טבח שבקי בטעמים, אפשר גם ליידע אותו מראש שהמטרה שיבדוק אם יש טעם בשר או לא. אולם אין לסמוך על טעימת גוי אלא בהפסד מרובה או כשיש עוד טעם להקל מחמת ספק וכיוצא בזה, וכמבואר בהלכה הבאה. (וראה עוד עמוד' 148, 149, 152). (ועיין חולין צז ע"א, בית יוסף ושלחן ערוך סימן צח סעיף א. שו"ת יביע אומר חלוקה ח יו"ד סימן ז)

כתב הרשב"א, אין צריך שיהיה הגוי הטועם אומן בכך [שמבין בטעמים דוקא], אלא אפילו סתם אדם, שכל טעם שאינו נרגש לסתם בני אדם אינו טעם. וראיה לזה ממה שאמרו (חולין צז ע"א) שאם התערבה תרומה בחולין, יטעם הכהן, ואם אין טעם התרומה ניכר, הכל מותר לאכילה לישראל. ולמה לא אמרו יטעם כהן "קפילא" [טבח, אומן], אלא ודאי שסומכים על כל טעימת כהן אף שאינו טבח. ומה שאמרו בגמרא שטועם "קפילא" [ומשמע לכאורה שדוקא גוי "טבח"]? כי בסתם גוי שאינו אומן יש לחשוש שמא הוא משקר, אבל קפילא לא מרע אומנותו שמא יודע ברבים ששיקר ויתקלקל שמו. ולכן, אפילו אם יודע שלענין איסור והיתר שואלים אותו, סומכים עליו. אבל אם הוא מסיח לפי תומו, אפילו סתם גוי שאינו אומן, סומכים עליו. עי"ש.

ואולם לדעת התוספות והר"ן סומכים רק על טעימת "טבח", "אומן", אף שאינו מסיח לפי תומו, שכל שכן שלא ישקר, כשיודע שהיהודי מקפיד בדבר. ע"ש.

ואולם מהרמב"ם נראה שמיקל לגמרי, דהיינו שסומכים על כל גוי הגם שאינו אומן ואינו מסיח לפי תומו, שהרי כתב (פרק טו מהלכות מאכלות אסורות הלכה כט, ל): ומי יטעום את התערובת, אם היה בשר בחלב או יין נסך שנפל לדבש, או בשר שקצים ורמשים שנתבשל עם הירק וכיוצא בהם, "טועם אותם הגוי וסומכים על פיו", אם אמר אין בו טעם או שאמר יש בו טעם ומטעם רע הוא והרי פגמו, הכל מותר. ע"כ. הרי שלא הזכיר "קפילא", "טבח", "אומן" אלא "גוי" סתם. וכתב מרן הבית יוסף וסימן צח אות א, ולדבריו צריך לומר שמה שאמרו בגמרא "קפילא", הוא לאו דוקא, אלא דיברו בהווה שבדרך כלל מטעימים את האומן. או שכל הבא לטעום קרוי "קפילא", על שם מה שהוא עושה באותה שעה, שהטעימה מלאכת הטבח היא. וגם אינו מצריך שיהיה מסיח לפי תומו, שאם כן היה לו לכתוב בפירוש. ועוד שכתב "וסומכים על פיו", משמע שאף על פי שהוא יודע שאיסור תלוי בדבר סומכים עליו. ולכן נראה לי, שמאחר שהרמב"ם מיקל בדבר [שלא צריך מסיח לפי תומו], יש לסמוך על סברת התוספות והרשב"א והר"ן שלא מצריכים ב"קפילא" שיהיה גם מסיח לפי תומו. ובגוי שאינו קפילא, סומכים על הרמב"ם והרשב"א שהתירו לסמוך אף על סתם גוי שאינו אומן, אך צריך שיהיה "מסיח לפי תומו" ע"ש. והטעם שסומכים עליו אף שאינו אומן, כיון שהדבר עשוי להתגלות מיד, שהרי יטעמו על פיו ויתברר אם שיקר או לא, לכך הוא חושש לשקר (פרי חדש סימן צח סק"ב). נמצא שלהלכה די בתנאי אחד, או "קפילא" או "מסיח לפי תומו".

וכך פסק מרן בשלחן ערוך (סימן צח ס"א): איסור שהתערב בהיתר מין בשאינו מינו, כגון חֶלֶב שהתערב בבשר, יטעמונו "גוי", אם אומר שאין בו טעם חֶלֶב, מותר. "וצריך שלא ידע שסומכים עליו". ואם אין שם גוי לטועמו, משערים בשישים. וכן אם הוא מין במינו, כיון שאי אפשר לעמוד על הטעם, משערים בשישים. וכתב עוד (סימן צב ס"א): כזית בשר שנפל לתוך יורה של חֶלֶב רותח, טועם "הגוי" את החֶלֶב, אם אמר שיש בו טעם בשר, הרי זה אסור. ואם לאו, מותר, אפילו בפחות משישים. ואותה חתיכה אסורה. ע"ש. וכן מבואר בסימן פז ס"א. אלא שהרמ"א כתב, ואין נוהגים עכשיו לסמוך על גוי, ומשערים הכל בשישים. וכן כתבו כמה אחרונים שהיום לא נהגו לסמוך על טעימת גוי.

ומרן זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק ה י"ד סימן י. ז סב) כתב, אם התערב איסור בהיתר, ויש למשל פי חמישים כנגד האיסור, באופן שקרוב לוודאי שאין בתבשיל טעם איסור כלל, [עיני לעיל (עמוד 136)] בשם התוספות והר"ן. יכולים לסמוך על טעימת גוי מסיח לפי תומו, ואם יאמר שאין שום טעם של איסור, סומכים אנו על מרן שקבלנו הוראותיו להתיר התבשיל על ידי טעימת גוי. ובפרט שאין האחרונים חולקים על מרן מן הדין, אלא רק אמרו שלא נהגו כן, לכן בוודאי שיש להורות כדעת מרן לכתחילה בהפסד מרובה, או כשיש עוד סניף להיתר, כי התורה חסה על ממונם של ישראל. אלא שאם התערובת היא באיסור דרבנן, כגון עוף בחלב, לכתחילה טוב שיוסיף על התערובת כדי שיהיה פי שישים, וכמו שפסק מרן (סימן צט ס"ו) שבאיסור דרבנן, מותר להוסיף. ואם התערובת היא באיסור תורה, כגון בשר בהמה עם חלב, אף שיש לסמוך על טעימת גוי כנ"ל, אך טוב יותר לאחר מכן להוסיף עוד בתבשיל עד שישים. שהרי בלאו הכי מן הדין הוא מותר, כיון שהגוי אומר שאין שם טעם של איסור, ואם כן לא גרע מאיסור דרבנן שמותר להרבות עליו ולבטלו. וכל שכן לשיטת הרמב"ם ותרומת הדשן והש"ך ועוד, שאין מבטלים איסור לכתחילה דוקא בוודאי איסור, אבל בספק איסור מותר. ע"ש.

פליטה מועטה

חתיכת בשר שלא נמלחה להוציא את הדם שבה, וטעו ובישלו אותה, ולא היה שישים בתבשיל כנגד כל החתיכה, התבשיל אסור באכילה. (סימן סט סעיף יא) ומכל מקום כיון שפליטת הדם מועטה היא מאוד, יש לסמוך על טעימת גוי שאומר שאין בתבשיל טעם של דם, וכמבואר בהלכה הקודמת. (עיין ז פ, קד)

כף שבלעה איסור ונפלה לתבשיל של היתר ואין בתבשיל פי שישים כנגדה, כיון שהפליטה מועטה מאוד, יש לסמוך על טעימת גוי שאומר שאין בתבשיל טעם איסור. (ועיין להלן עמוד 152)

כתב הראב"ד בשו"ת תמים דעים וס"ס ז, דעתי נוטה להתיר לשער במה שיוצא מהחתיכה, וכן אנו נוהגים בה היתר מפי רבותינו. ומעשים בכל יום אנחנו עושים בכפות וקערות של חלב שנכנסות לקדרה של בשר או בהיפך. ואנו מורים בהם להתיר. גם מפי הרב יוסף בן פלאטי ז"ל נעזרתי, כי כל דבר שהוא חוזר להיתרו אין משערים אותו בגופו. וכן הדין בחתיכה של בשר שאין אסורה אלא מטעם דם, שהרי היא חוזרת להכשר על ידי מליחה, לכך אין משערים אותה אלא ביוצא ממנה, ואין חושבים אותה כולה לאיסור, אלא אומדים יפה שלא יבוא לידי ספק. ואיך נחשוב אותה כולה איסור, וההיתר נשאר לפנינו בעין ונראה כי לא חסרה מדתו. ע"ש. וכן פסק בספר האשכול. וכן כתב בשו"ת ראב"י, ושכן שמע מפי רבי יוסף בן פלאטי. וכן פסקו בספר המכריע, העיטור, המאורות. וכן כתב המרדכי בשם ראב"ה. ובארחות חיים (הלכות איסורי מאכלות סוף אות קב) הביא שכן דעת רבי דוד הכהן ורבו יחיאל מפריש. וכתב רבנו ירוחם (נתיב טו אות כה) שכן דעת הארחות חיים עצמו. ואמנם אף שפסק מרן השלחן ערוך (ועיין בית יוסף ושו"ע סימן צד ס"א וסימן צח ס"ד) כדעת התוספות, הרמב"ן, הרשב"א, הר"ן, הרא"ש והטור, שמשערים שישים בכל החתיכה, כיון שאין אנו יודעים כמה יצא ממנה. מכל מקום לאור האמור לעיל שכשיש עוד סניף להתיר ניתן לסמוך על טעימת גוי, נמצא אפוא שמאחר ולראב"ד ועוד רבים, די בשישים כנגד הנפלט, וכיון שהפליטה היא מועטה מאוד, מן הסתם יש שישים כנגדה, לכן די בטעימת גוי. וכל שכן במקרה שהכף בלעה ספק איסור, כמבואר בשו"ת הרדב"ז (חלק ד סימן רצו) שברוב פעמים יש בתבשיל יותר משישים מהפליטה, ואפילו לחמירים שצריך שישים כנגד כל הכלי כי לא יודעים כמה פליטה היתה לו, לדעתי לא החמירו אלא באיסורי ודאי ולא בספק איסור. ע"ש.

טעימת ישראל

אם נפל איסור לתבשיל ולא היה פי שישים, ויהודי שלא ידע שנפל איסור אכל מהתבשיל, וכששאלו אותו על טעמו, אמר שלא הרגיש בו שום טעם של איסור, סומכים עליו לאוכלו, בין לבני ספרד ובין לבני אשכנז. (עיין להלן עמוד 158)

"הַחֲכֵמָה תַּחִּיהָ בְּעֵלְיָהּ" (קהלת ז יב)

בשו"ת השואל (חלק א סימן סז), שאל את הגר"י זילברשטיין שליט"א על ההוראה דלהלן: מעשה במשפחה עניה מבני אשכנז שבאו אל הגאון רבי שמואל מסלנט בערב שבת, ואמרו לו שנשפך להם חלב לטשולנט [חמין] בשרי, ואין באפשרותם לברר אם יש שישים כדי לבטלו. מה עשה הרב? נתן לגוי לטעום מהטשולנט, וכשאמר הגוי שאין טעם חלב. כיון שלפי מרן השלחן ערוך סומכים על טעימת גוי, נתן הרב לספרדי לטעום, וכשאישר שאין בזה טעם חלב, התיר הרב

למשפחה לאכול את הטשולנט, כי גם בני אשכנז סומכים על טעימת ישראל. האם באמת אפשר לסמוך על הוראה זו? **תשובה:** גדולי ישראל סמכו על כך, וכמדומני שגם מורי חותני מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל שיבח מאוד הוראה זו.

טעם הנרגש לרוב – אם כמה אנשים טעמו, ורובם אומרים שלא מרגישים טעם איסור, ומיעוט אומרים שמרגישים, התבטל מותר, כיון שצריך שיהיה טעם הנרגש לרוב בני אדם. (קהל יהודה) וכתב בזבחי צדק, ומכאן נלמד שאם קרה וטעמוהו כמה ישראלים, סומכים על הרוב. (כף החיים סימן צח אות יד)

בשר שנפל לחלב שבכלי שני

אם נפלה חתיכת בשר לתוך חלב שב"כלי שני", [דהיינו לתוך כוס או קנקן שאליו הועבר החלב מסיר שהתבטל בו שהוא כלי ראשון], אף על פי שהחלב חס בחום שהיד סולדת בו, ישטוף את החתיכה והיא מותרת באכילה. (סימן קה ס"ב, וכמבואר לעיל עמוד 135) ולגבי החלב, אם הוא נקי משיירי שומן ובשר, הריהו מותר בשתיה.

חלב וגבינה שנפלו לבשר

כל הדינים שהוזכרו לעיל בבשר שנפל לחלב, פשוט שהוא הדין להיפך, וכגון: שנשפך חלב או שנפלה גבינה לכלי ראשון של בשר שהיד סולדת בו, אם יש בתבטיל כולו [הבשר, המרק והירקות] פי שישים מהחלב או הגבינה, מותר התבטיל באכילה. ופשוט שאם מבחין בגבינה, יוציאה מיד. אבל אם אין פי שישים, נאסר התבטיל. ואם היה התבטיל של עוף, כבר בארנו שלבני ספרד מותר להוסיף כדי שיהיה פי שישים. ואין צריך להוסיף דווקא עוף אלא כל מאכל כמו ירקות, מים וכדומה, וירתיה שנית, ומותר התבטיל באכילה.

"יגיע כפיד כי תאכל אשריך וטוב לך"

אמרו חז"ל בגמרא ברכות (ח ע"א): גדול הנהנה מיגיע כפיו, יותר מירא שמים, כי לגבי ירא שמים כתוב (תהלים קיב א): **"אשרי איש ירא את ה'"**, ואילו לגבי הנהנה מיגיע כפיו כתוב (שם קכח ב): **"יגיע כפיד כי תאכל אשריך וטוב לך"**, אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא. ויש להבין, "יגיע כפיים" זה שחז"ל משבחים אותו שהוא גדול מירא שמים, האם יש לו יראת שמים או לא? הלוא אם יש לו יראת שמים, אם כן פשוט שהוא עדיף מירא שמים לבד, כי יש בו שתי מעלות. ואם אין לו יראת שמים, אז איך יתכן שהוא גדול מירא שמים בגלל שהוא נהנה מיגיע כפיו, הלוא כבר נאמר (בראשית כ יא): **"רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני?"**

שאלה זו מיישב המהרש"א (חולין מד ע"א), וזו לשונו: "מי שבא לידו ספק טריפה, והוא ירא את השם ומחמיר על עצמו מספק לאוכלה, הנה אשריו בעולם הבא שמנע עצמו מספק טריפה. אבל הנהנה מיגיע כפיו, יש לו מעלה יתירה, שמייגע עצמו וכפיו למצוא היתר לספקו עד שאוכלה. הנה הוא הזוכה לשני עולמות, שנאמר בו אשריך בעולם

הזה, שהרי אוכלה, וטוב לו לעולם הבא, שהתייגע נפשו בתורה".

ונבהיר את דבריו: אם שחטו בהמה ונמצא בה ספק אם היא טריפה או כשרה. יש חכם שמיראת השם שבו הוא יחמיר מספק ולא יאכלה, עליו נאמר: "אשרי איש ירא את ה'", אשריו בעולם הבא שהחמיר על עצמו. אבל יש חכם שמייגע את עצמו לתור ולחפש בספרי הפוסקים הראשונים והאחרונים, עד שמוצא היתר ברור ומבוסס וסומך על שמועתו ואוכלה. תלמיד חכם זה מעלתו גדולה יותר, שביירר את ההלכה לאמיתה של תורה, ולא אסר מספק, עליו נאמר "אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא", אשריך בעולם הזה, שנהנה ואכל את האוכל, וטוב לך לעולם הבא, שהתייגע נפשו בתורה.

כאן רואים כמה גדולה מעלת החכם שמתיר את הספק לאחר עיון אמיתי בספרי הפוסקים, ומברר את ההלכה לאמיתה של תורה. כי אין זו חכמה לאסור, וכלשון רש"י (ביצה ב ע"ב): "גדול כח המתיר שסומך על שמועתו ואינו ירא להתיר, אבל כח האוסר אינה ראייה, שהכל יכולים להחמיר, ואפילו בדבר המותר".

אין ספק שזו הדרך שיבור לו האדם, להתייגע בלימוד ההלכה, לדרוש ולחקור בכוחא דהיתרא, ולזה זוכים אך ורק מריבוי הלימוד ב"בית יוסף", ובחיפוש בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, ללון בעומקה של הלכה, לישא וליתן במלחמתה של תורה, להוציא לאור תעלומה, ולהעמיד דבר על בוריו.

כיוצא בזה, אשה שבישלה עוף ונשפך מעט חלב, ואין פי שישים מהחלב, ושואלת את בעלה, אם מותר לאכול את זה או לא? יש אחד שפותח שלחן ערוך (סימן צטו), שם מבואר שאין מבטלים איסור לכתחילה, דהיינו שאפילו אם כבר התערב האיסור, אסור להוסיף עליו. אבל כותב מרן (סעיף ו) שכל זה דוקא באיסור תורה אבל באיסור דרבנן כעוף בחלב, מותר להוסיף עוד מרק וירקות כדי לבטלו. אך היות והרמ"א והש"ך והט"ז מחמירים, גם הוא מחמיר על עצמו וזורק את התבשיל.

אבל ישנו אדם שאינו מסתפק במה שראה בשלחן ערוך לבד, אלא לומד את ההלכה במקורותיה, פותח "בית יוסף" ורואה שמרן פסק כדעת רבים מהראשונים: הרמב"ם, הרמב"ן, הרשב"א, רבנו שמשון, רבנו שמחה. ומעיין באחרונים ורואה שהפרי מגדים אומר שכל מה שהרמ"א החמיר זו חומרא בעלמא. ורבי עקיבא איגר אומר שגם לרמ"א אם יש הפסד מרובה יש להקל. ועל אחת כמה וכמה שקיבלנו הוראות מרן, אם כן למה לי להחמיר על עצמי, לכן מוסיף ירקות ומים, מרתיח ואוכל.

זהו שאמרו חז"ל: "גדול הנהנה מייגע כפיו", כלומר, כשבא שאלה לפניו, הוא עמל לברר את ההלכה ממקורותיה, עליו נאמר "אשריך וטוב לך", אשריך בעולם הזה - שנהנה ואכל את התבשיל, וטוב לך לעולם הבא - שהתייגע בתורה לברר ההלכה למעשה, והוא עדיף מירא שמים הראשון שהחמיר על עצמו ולא אכל, עליו נאמר אשריך שהחמרת, אבל לא זכה להגיע למעלה של בירור ההלכה לאמיתה של תורה.

וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ח ע"א) על הפסוק (תהלים פז ב): אהב ה' שְׁעָרֵי צִיּוֹן מִכָּל מִשְׁכָּנֹת יַעֲקֹב - אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, כי מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. וביארו המהרש"א והיעב"ץ, שאוהב הקדוש ברוך הוא בתי מדרשות שלומדים בהם הלכה פסוקה, שהם כלשכת הגזית שהשכינה שורה עליהם, יותר מבתי מדרשות שלא לומדים בהם הלכה פסוקה. (מתוך שיעורו של מרן זצוק"ל, מוצאי שבת קודש סיון התשל"ח. ועיין עוד בספרו "מאור ישראל" חלק א שם. ועיין להלן עמוד 145 ובדברי הפתיחה לעיל. ועיין עוד בחוברת "חג השבועות בהלכה ובאגדה" עמוד 199)

איסור יבש שנפל להיתר יבש

חתיכת בשר נבלה שהתערבה עם שתי חתיכות של בשר כשרות ולא ניכר ההבדל ביניהם, חידשה התורה שכאשר האיסור וההיתר הם מאותו מין, האיסור בטל ברוב ההיתר, וכל החתיכות מותרות באכילה.

ומכל מקום אין לאדם להורות היתר לעצמו בדברים אלו, כי פעמים שאסורות כל החתיכות באכילה, וכגון: "חתיכה הראויה להתכבד" [דהיינו חתיכה גדולה ויפה הראויה לכבד בה אורח], או "בריה" [נמלה שלימה או יתוש שלם וכיוצא שהתערב], או "דבר שבמנין", [שמחמת חשיבותו הוא נמכר במנין ולא באומד ולא במשקל], וכיוצא בהם, על כן ישאל מורה הוראה ויורה לו כיצד לנהוג כדת וכהלכה. (סימן קט ס"א. סימן קא ס"ג. ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 8 אות ה והלאה, וגיליון 10 אות ו והלאה, ותרזה נחת.)

ביאור הדברים: חתיכת נבלה שנפלה לשתי חתיכות של בשר כשר, חידשה התורה שהנבלה בטלה ברוב ההיתר, שנאמר (שמות כג ב): "אֲחֲרֵי רֵבִים לְהִטֹּת", וכמבואר בגמרא (חולין יא ע"א). וכתב הרא"ש, ומותרות כל החתיכות באכילה אפילו מדרבנן, משום שגזרת הכתוב שנהפך מיעוט האיסור כרוב ההיתר, ולכן מותר לאוכלן כולן כאחד. וכן דעת רוב הראשונים (התוספות, הרשב"א, הר"ן, הרא"ש, התרומה והסמ"ג). אבל לדעת רש"י, הרמב"ם והראב"ד, החתיכות אסורות באכילה מדרבנן, עד שיהיה פי שישים מהאיסור. וכתב הרשב"א שעל הסכמת רוב הראשונים אנו סומכים ועושים מעשה, ולכן יבש ביבש בטל ברוב, רק שלא יאכל את שלשתן יחד, אלא אחת אחרי השניה, שבכל חתיכה שאוכל, אומר זו ההיתר. ואפילו בחתיכה האחרונה אני אומר, מה שאכל מקודם היא החתיכה האסורה, ואילו חתיכה זו היא ההיתר. (בית יוסף סימן קט סעיף א)

וזו לשון מרן בשלחן ערוך (שם): חתיכה שאינה ראויה להתכבד שהתערבה באחרות מין במינו יבש ביבש, [דהיינו שאין נבלל, והאיסור עומד בעצמו אלא שנתערב עם חתיכות אחרות ואינו מכיר] חד בתי [אחד בשתיים], בטל, ומותר לאוכלן אדם אחד, כל אחת בפני עצמה. אבל לא יאכל שלשתן יחד. ויש מי שאוסר לאוכלן אדם אחד, אפילו זו אחר זו. הגה: וכן יש לנהוג לכתחילה... ואין חילוק בכל זה בין אם האיסור מדרבנן או מן התורה. ע"כ.

איסור שהתבטל לא מטמטם את הלב

יש לשאול, הלוא חז"ל עשו סייגים לתורה בכמה וכמה מקומות, ומה ראו כאן שלא לעשות סייג ולאסור את שלשת החתיכות באכילה, הלוא ברור שיש כאן חתיכה אחת "נבלה" שלפני רגע היתה אסורה מהתורה, ואם היה אוכלה היה חייב מלקות והיתה מטמטמת את לבו. ואמנם

עכשיו היא לא ניכרת והאוכלה לא עובר איסור, אבל למה חז"ל לא גזרו שמא יכשל באיסור נבלה ממש? ותירץ רבנו דוד בונפיד (תלמיד הרמב"ן) בחידושיו לפסחים (ל ע"א), שלא ראו חכמים להחמיר בענייני ביטולים על התורה, כי התורה חסה על ממונם של ישראל שלא ילך לאיבוד. עי"ש. אך עדיין צריך להבין, למה אם כן החמירו חכמים בדברים מסוימים שלא בטלים אפילו באלף, כמו: בריה, חתיכה הראויה להתכבד, דבר שבמנין, דבר המעמיד, חמץ בפסח ועוד, הלוא כיון שמהתורה תערובת זו מותרת, למה לא חסו על ממונם של ישראל. וי"ל.

ועל כל פנים, כיון שהיתר גמור הוא לאכול את שלשת החתיכות, ממילא האוכל תערובת זו, בוודאי לא יטמטם לבו חלילה, וכמדויק מלשון חז"ל (וימא לט ע"א): עבירה מטמטמת לבו של אדם, שנאמר (ויקרא יא ג): "וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמְתֶם בָּם", אל תקרי ונטמתם אלא ונטמטם. "עבירה" מטמטמת, ולא הנבלה מטמטמת, כי לא המאכל עצמו מטמטם, אלא האיסור שבו. ולכן כשהותר המאכל בביטול ברוב, כיון שאין כאן עבירה, ממילא לא יטמטם לבו. וכן כתב המהר"ל (תפארת ישראל פ"ח) ללמדך שאין התורה ספר רפואות, ולא נאסרו מאכלות אסורות משום שהם בעצמותם מטמטמים את הלב, אלא משום שנאסרו באכילה, לכן פוגמים הם בנפש. ואדרבה, כתב בעל התוספות יום טוב (תורת האשם כלל עו עז), מי שרוצה להחמיר ולנהוג איסור בדבר שלא מצינו שהחמירו בו האמוראים, כגון באיסור שהתבטל בשישים וכיוצא בזה, צריך לדקדק היטב שלא יהיה נראה כשמץ מינות חס ושלום, ויצא שכרו בהפסדו. וכן כתבו המהר"ם מרוטנבורג והרש"ל בים של שלמה (חולין פ"ח ס"ו), שהמחמיר בדבר שלא הוזכר בתלמוד, הרי זה כמינות. ומבואר שאף על פי שברור שנפל פה איסור, אך מאחר והותר הדבר על ידי ביטול, אדרבה אם תמנע ולא תאכל, יש בכך חשש מינות ואפיקורסות, שכאילו אינך סומך על מה שאמרה התורה, והינך שוקל לעצמך את האיסור והמותר לפי קוצר דעתך.

ובשו"ת פאר הדור לרמב"ם (סימן סה) נשאל בענין האיסורים שבטלים בשישים, האם מותר להורות כך לעם הארץ. וכתב, בוודאי הדין שווה לכל אדם, ולא גוזרים שמא יפרצו פרץ, ומי שמע כזאת, מי ראה כאלה. ומעשים בכל יום בערי המערב שכמה מעמי הארץ מבשלים בפונדקאות ובאים הגויים כדי לצערם ומניחים בתוך הקדרות דבר איסור, ומתירים להם חכמי המערב אם יש שישים, וכך ראוי להורות. 'ואין ראוי לדיין' [ואיסור למורה הוראה' (נוסחה אחרת)] לאבד ממון ישראל ולאסור דבר המותר אחר גזירת חכמים, שאם כן אין לדבר סוף. עי"ש.

צא וראה מה כתב בספר בני יששכר (מאמרי חודש אדר מאמר ב - שקל הקדוש דרוש ז): ועתה מהראוי לך להתבונן, כיון שדבר זה הוא מאת השם יתברך, שהוא מזמין הדבר האסור שיתערב ברוב ההיתר, כדי שיהיה ניתר באכילה, כי יודע השם יתברך שזה הוא מכלל הבריור הנמסר לישראל, ואם כן מצוה הוא בדווקא שיאכל ישראל החתיכה ההיא ולא יחמיר, כענין שאמרו חז"ל (ברכות ח ע"א): "גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים", ופירש בזה השל"ה הקדוש (מסכת שביעות פרק נר מצוה אות צא), הנהנה מיגיעו, שמייגע את עצמו בתורה ויודע להכשיר המאכל על פי התורה, הגם שיש בתוך המאכל דבר איסור, והוא שב להיתר על פי כללי התורה, והאוכל המאכל ונהנה ממנו, הנה הוא גדול מירא שמים המחמיר. והוא כדברינו ממש, להיות דבר זה סיבה מאת השם יתברך שיתברר המאכל האיסור ההוא, וְלִזְכוּת יחשב לו לאדם האוכלו על פי התורה, כי יתבררו הניצוצות הקדושות, והוא גדול מירא שמים שאינו רוצה לאכול מטעם שיש בו תערובת איסור, הבה הדבר. על כן לדעתי הצעירה אין זה מדרך החסידות מה שכמה אנשים נוהגים סלסול בעצמם שלא לאכול ממאכל שהיתה עליו שאלת חכם, הגם שהוא דבר פשוט ומבואר דינו להיתר, כגון בתערובת שישים וכיוצא בזה, כי לדעתי אדרבה מצוה היא, "יאכלו ענווים וישבעו", כי הוא סיבה מאת השם שישבו האיסור להיתר, ויתברר על ידי אכילת ישראל. ומה שאמרו חז"ל (חולין מד ע"ב), לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם, היינו דוקא בדבר התלוי בסברא, וכמו

שכתבו הפוסקים. ע"ש. ו"דברי פי חכם חן" וקהלת י יב, "שפתים ישק משיב דברים נכחים" ומשלי כד כו). ועיין עוד להלן (עמוד 202) בשם שו"ת רב פעלים (חלק ד סוד ישרים סימן ו).

ביטול איסור ברוב היתר של חברו

שאלה: חתיכת בשר נבלה של ראובן שנפלה לשתי חתיכות כשרות של שמעון, שבארנו ששלשת החתיכות מותרות באכילה, האם שמעון חייב להחזיר חתיכה אחת לראובן, שהרי כלל גדול בידינו (ביצה לה ע"ב), "ממון בממון [של חברו] לא בטל", וכיון שחתיכת הנבלה של ראובן שווה ממון, אינה בטלה בשתי החתיכות של שמעון, ועליו להחזיר לראובן חתיכה. או שכיון שלראובן נפלה חתיכת נבלה שאינה ראויה לאכילה, די ששמעון ישלם לו שווי חתיכת נבלה, כי מה שהשתבחה החתיכה ונעשתה ראויה לאכילה, זה אודות החתיכות של שמעון, נמצא שהשבח מגיע לשמעון. ולפי זה, אם למשל חתיכת נבלה שווה שקל, וכשרה שווה עשרה שקלים, ישלם שמעון לראובן שקל אחד בלבד, ושמעון יזכה בחתיכה? **תשובה:** עיין בשו"ת יביע אומר (חלק ד חושן משפט סימן ד), ובעלון "ותתענג בדשן" (גיליונות מס' 29, 30), ותרזה נחת גדולה עד מאוד.

איסור שטעמו פגום

תבשיל שנפל בו יתוש או זבוב או כל דבר שטעמו פגום, זורק את היתוש והזבוב ואוכל את התבשיל, והסיר אינו צריך הכשר כלל.

מה שבארנו לעיל שאיסור שנפל להיתר, צריך פי שישים כנגדו כדי לבטל את טעמו, היינו במקרה שנתן האיסור טעם לשבח, כמו חלב שנפל לבשר או בשר נבלה שנפל למרק וכיוצא בזה. אבל אם טעם האיסור הוא פגום, אין צורך בשישים כנגדו, ודי שיהיה הרוב היתר.

ביאור הדברים: הנה המקור שלא אסרה תורה טעם פגום, הוא ממה שנאמר (דברים יד כא): "לא תאכלו כל נבלה, לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה". ומכאן למדו רבותינו (עבודה זרה סז ע"ב): נבלה הראויה לאכילה "לגר", שמה נבלה. אבל נבלה שאינה ראויה לאכילה, אין שמה נבלה, כלומר אין שם איסור נבלה עליה, והיא מותרת באכילה. כי ממה שהתורה אמרה לתת את הנבלה לגר שיאכלה, ברור שהיא ראויה לאכילה, ואז דוקא היא קרויה נבלה שאסורה מהתורה. אבל אם היא הסריחה ואינה ראויה לאכילה, לא שייך ליתנה לגר שיאכלה, וממילא לא אסרה אותה התורה. [ומדובר כאן ב"גר תושב", דהיינו גוי שקיבל על עצמו לשמור שבע מצוות בני נח. ונקרא שמו "גר תושב" שעקב כך מותר להושיבו בארץ ישראל, אבל סתם גוי אסור להושיבו בארץ ישראל, כמו שנאמר (שמות כג לג): "לא יִשְׁבוּ בְּאֶרֶץ פֶּן יִחְטְאוּ אֶתְּךָ לִי". ודע, כי אף גר תושב שמוותר להושיבו, היינו דוקא בארץ ישראל, אבל לא בירושלים עיר הקודש שקדושתה חמורה, ולכן דייקה התורה בלשונה וכתבה: "לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה", "בשעריך" דייקא שזה חוץ לירושלים, אבל לא בירושלים עצמה. וכמו שראינו לגבי אכילת "מעשר שני" וקרבו "בכור" שאמרה התורה (דברים יב יז): "לא תוכל לאכל בשעריך, מעשר דגןך ויתירשך ויצהרך, ויבכרתך בקרך וצאנך... פי אם לפני ה' אלקיך תאכלנו במקום אשר בחר ה'...". והיינו שלא אוכלים "בשעריך" בארץ ישראל, אלא "לפני ה'" - בירושלים. לא כן במעשר עני, אמרה התורה (שם יד כט): "ובא הלוי... והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו וישבעו". ועיין רמב"ם הל' עבודה זרה פ"י ה"ו, והל' מלכים פ"ח ה"י, והל' בית הבחירה פ"ז הי"ד] ועל כל פנים, מכאן למדנו על כל איסור שטעמו פגום, שלא נאסר מהתורה באכילה. על כן, יתוש, זבוב, עכבר, נמלה וכדומה שנפלו לתבשיל, כיון שטעמם פגום, אין צריך פי שישים כנגדם, ודי ברוב היתר.

כתב הרשב"א: דברים המאוסים, שנפשו של אדם קצה בהם, כנמלים זבובים ויתושים שכל אדם בודל מהם למיאוסם, ואפילו התערבו בתבשיל ונמחה גופם לתוכו, אם ההיתר רבה עליו,

מותרים. ע"ש. גם הארחות חיים כתב בשם רבנו פרץ: אחד מן השרצים שנמצא בקדרה, כגון תולעת וזבוב ונמלה וצרעה וכיוצא בהם, משליך אותו ולא נאסר התבשיל בין חם בין צונן. וכן כתב הר"ן, שכל הדברים המאוסים כעכבר וכיוצא בו, אין אוסרים בפליטתם, ואף בשנמחה גופם לגמרי ונתערב בהיתר מרובה מהם יש להיתר, משום שמן התורה בטל ברוב, ולא נהנה מהאיסור כלל. ע"כ. וכתב מרן הבית יוסף (סימן קד אות ג): ודבר ברור הוא שנמלים וזבובים ויתושים וכל דברים שאדם בודל מהם למיאוסם שווים לעכבר בדין זה.

איך יתבטל ברוב, והרי עדיין נרגש טעם האיסור?

כתב הרשב"א (תורת הבית הארוך בית ד שער א. כ ע"ב): ואני תמה, כי שאר האיסורים המשובחים [כנבלה וכדומה] כשנפגמו מעצמם או על ידי תערובתם, הותרו, כיון שהשתנו משבח לפגם, ולא אסרם הכתוב בפגמם. אבל האיסורים הפגומים והמאוסים מעיקרם כזבובים וכיוצא בהם שהתערבו בהיתר, אף על פי שההיתר נפגם, מכל מקום עדיין הרי הוא טועם את האיסור בעצמו, באותו עניין שאסרו הכתוב, ולמה הותר על ידי פגם בתערובתו? ויש לומר שלא אסרו הכתוב בפגמתו אלא לאוכלו בפני עצמו, אבל כשנתערב עם ההיתר [באופן שאינו ניכר] שהולכים אחר נתינת טעמו, כיון שהוא נותן טעם לפגם בתערובתו מותר, לפי שאינו נותן טעם אלא אדרבה פוגם. ומה שהתרנו דוקא כשההיתר רבה על האיסור, כיון שהאיסור המועט בטל אצל ההיתר המרובה, שבכל התורה כולה הולכים אחר הרוב, ואם משום טעמו של איסור שהוא טועם ונרגש בו כאילו הוא בעיניו, טעם כזה אינו טעם לאסור ההיתר המרובה, כי אדרבה הוא פוגמו כמו שאמרנו. ונראה שאפילו נפל לתוך היתר מועט ומכירו, זרקו והרוטב מותר, לפי שאין כאן אלא טעמו ולא ממשו, ואינו אוסר תערובתו כלל. עכ"ד. וכן כתב הריב"ש, שקצים המאוסים כגון זבובים ויתושים, אף על פי שנפשו של אדם קצה בהם, התורה אסרתם כל שהם בעינם. אבל אם נתנו טעם בתבשיל, בדיעבד התבשיל מותר שנותן לפגם מותר. ע"כ. וכן נראה מדברי הסמ"ג והמרדכי, שדבורים הרי הם כנבלה סרוחה מתחילה [כגון שהיתה מוכת שחין ועיין סוף מסכת עבודה זרה], וגרועים יותר מנבילה שהיה טעמה לשבח ונפגמה. ע"ש.

עוד כתב הרשב"א (חלק א סימן קא), מה שעלה בדעתך שאפילו יתוש וזבוב צריך שישים לבטל טעמו, אומר אני שלא אמרו כן אלא בבריה שאינה מאוסה ולא בדלים ממנה בני אדם, כמו גיד הנשה וציפור אסורה וכיוצא באלו, אבל כל דבר הנמאס ובדלים ממנו בני אדם, אינו אוסר בטעמו, שהרי הוא נותן טעם לפגם, ואינו אוסר תערובתו אלא בטל ברוב. ומה ששינו ותרימות פרק ח משנה ב, היה אוכל בתרומה וטעם טעם פשפש [שרץ מאוס וריחו רע ונורא ונדה נח ע"ב], הרי זה יפלוט [כל מה שיש בפיו. ומדוע לא בטל הפשפש ברוב היתר - התרומה, ויאכל הכל]? כי שם חוששים שמא הפשפש עומד בפיו בפני עצמו ואינו מעורב בתרומה, [ואין ביטול אלא בדבר שאינו ניכר בתערובת]. וכיון שאי אפשר לו לברור את הפשפש מהתרומה בתוך פיו, לפיכך זרקו. ע"כ. אולם הרמב"ם בפירוש המשניות (שם) ביאר, שאינו חייב לפלוט, אלא שמפני הטינוף והמיאוס באכילת הפשפש, התיירו לו לפלוט את התרומה. ומבואר שהוא משום "בל תשקצו", ולא מצד איסור מן הדין כפי שחשש הרשב"א. (והוא בבית יוסף סימן קד אות ג. ועיין סימן קג ס"א וסימן קז ס"ב)

וזה לשון מרן בשלחן ערוך (סימן קד סעיף ג): דברים המאוסים, שנפשו של אדם קצה בהם, כנמלים וזבובים ויתושים שכל אדם בודל מהם למיאוסם, ואפילו התערבו בתבשיל ונמחה גופם לתוכו, אם ההיתר רבה עליו, מותרים. ומכל מקום כל שאפשר לבדוק ולהעביר במסננת, בודק ומסנן. וכתב עוד (סימן קז סעיף ב): זבוב, וכיוצא בו מדברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהם, שנמצא בתבשיל, זורקם, והתבשיל מותר, שאין פליטת דברים אלו הפגומים אוסרת. הגה: וכן המנהג פשוט. ואף שיש מחמירים, דברי המקילים עיקר. ואין לשנות המנהג. ע"כ.

ביעית בשר וחלב בכלים

בישל חלב בסיר בשרי

סיר בשרי 'בן יומו' [שבתוך 24 שעות האחרונות בישלו בו בשר], שטעו ובישלו בו חלב, החלב נאסר באכילה, כיון שטעם הבשר הבלוע בסיר, הוא עדיין טוב ונפלט לחלב ואוסרו. אבל אם הסיר 'אינו בן יומו' [שעברו 24 שעות משישלו בו בשר], שאז טעם הבשר הבלוע בסיר נפגם, מותר החלב באכילה, כי טעם פגום אינו אוסר, אך צריך להכשיר את הסיר בהגעלה. [וכל שלא הגעילו, מותר לבשל בו פרווה [לבני ספרד לכתחילה, ולבני אשכנז במקום צורך], אך לא כדאי שיעשה כן בקביעות, שמא ישכח ויבשל בו בשר או חלב קודם הגעלה].

כתב מרן השלחן ערוך (סימן צג ס"א): קדירה שבישל בה בשר, לא יבשל בה חלב. ואם בישל בה בתוך מעת לעת [24 שעות], אסור ב"נותן טעם". [דהיינו שמטעימים לגוי, ואם אומר שאין בחלב טעם בשר, מותר לאוכלו.] אבל אם שהה מעת לעת קודם שבישל בה, הרי זה נותן טעם לפגם, ומותר התבשיל באכילה, אבל הקדירה אסור לבשל בה לא בשר ולא חלב עד שיגעילה. וכתב הרמ"א: אבל שאר דברים, מותר לבשל בה. ע"כ. והיינו שמותר לבשל בה פרווה כמיני ירקות ודגים. והטעם לזה, כי אף שעתה בלוע בקדירה זו בשר וחלב, מכל מקום כיון שבין בישול הבשר לחלב, עברו 24 שעות ונפגם טעמו של הבשר, נמצא שמעולם לא בלעה קדירה זו בשר בחלב יחד משובה, אלא היא בלעה בשר לבד וחלב לבד. ולכן אסור לבשל בה בשר או חלב, כי החלב נפלט לבשר והבשר לחלב. אבל שאר מאכלי פרווה, מותר לבשל בה אפילו בתוך 24 שעות מבישול החלב, כיון שאין כאן אלא פליטת חלב משובחת לפרווה. ואולם, קדירה של בשר שבישלו בה חלב בתוך מעת לעת, כיון שנבלע בה איסור בשר בחלב, אפילו עברו 24 שעות שנפגם טעם הבשר בחלב, אסור לבשל בה אפילו פרווה, כיון שפולטת איסור פגום שהיה משובה מעיקרו בתחילת בליעתו בה, והרי גזרו חכמים על קדירה שאינה בת יומא שנפגם הטעם, שמא יטעה ויבשל בקדירה בת יומא. כמבואר בתשובות הריב"ש. וכתב הפרי חדש (סק"ד), וכך אני מורה ובא. עי"ש. וכן מבואר בביאור הגר"א ועוד.

והנה הרמ"א כאן התיר לבשל בה אפילו לכתחילה ירקות ודגים וכדומה. וכתב הכף החיים (ואת טז), ומה שהחמיר הרמ"א להלן (סימן צד ס"ה), הוא מצד מנהג, וגם שם כתב שאינו אלא חומרא בעלמא, אבל מן הדין מותר. ולבני ספרד, מותר לכתחילה לבשל בה שאר דברים, אך ראוי שלא לעשות כן בקביעות, שמא ישכח ויבשל בה בשר או חלב קודם הגעלה. עי"ש.

[והנה לפי מה שהתבאר לעיל (ועמוד 139), שגם בזמנינו יש לסמוך על טעימת גוי כל שיש עוד סניף להתיר. והרי לדעת הראב"ד, קדרה או כף של בשר שנפלה לחלב, די לשער בשישים כנגד הבשר שנפלט באומד יפה (והוא להלן עמוד 151), והרי מן הסתם יצא משהו מועט מאוד מהקדרה שבוודאי יש שישים כנגדו, וכמו שכתב בשו"ת רב פעלים (להלן עמוד 154): "עינינו הרואות שאין בכף ממשות של תבשיל כלל, ורק קצת מְשֻׁהָּים בלועים בו... כי באמת לא בלע אפילו אחד ממאה מכמותו". אם כן, הגם שאין שישים בחלב כנגד הקדרה, אבל אם טעם הגוי את התבשיל ואמר שאין בו טעם בשר, יהיה מותר באכילה. (ועיין שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן ג אות יא, וחלק ב י"ד סימן ו אות ה, וחלק ח י"ד סימן ד)]

מעט בשר

סיר בשרי שבישל בו ביממה האחרונה חתיכת בשר קטנה, וטעה ובישל בו חלב, ויש פי שישים בחלב מחתיכת הבשר הקטנה, החלב מותר באכילה.

כתב כף החיים (סימן צג אות ו): אפילו קדרה ישנה שלא יודעים כמה בשר בלעה במשך הזמן, אבל ידוע כמה בשר בישלו בה בתוך מעת לעת מבישול חלב זה, די בשישים כנגד בשר זה. כי מה שבישלו בה קודם מעת לעת, נותן טעם לפגם הוא. ואפילו בישלו בה בשר בתוך מעת לעת מבישול הבשר הראשון, אין צריך שישים אלא כנגד הבשר השני. (וש"ך, פרי חדש, לחם הפנים, בית לחם יהודה, שפתי דעת, חכמת אדם, זבחי צדק)

ספק בן יומו

אם בישלו בטעות חלב בסיר בשרי, ויש ספק אם עברו 24 שעות מבישול הבשר, אך בוודאי שעבר לילה מבישול הבשר, החלב מותר. מטעם ספק ספיקא, שמא הלילה פוגם, ושמא עברו 24 שעות.

לדעת רש"י, רבנו תם, הרמב"ם, רבנו שמשון, ראב"ה, אור זרוע, מהר"ם מרוטנבורג, הרשב"א, מהר"ם חלאוה, המאירי, הר"ן, הריטב"א ומהרי"ל, לינת לילה פוגמת, דהיינו שאם עבר לילה שלם מעת הבישול, המאכל הבלוע נפגם. וכתב הריטב"א, שכן דעת כל רבותיו ראשונים ואחרונים. ואף שלהלכה אנחנו פוסקים כדעת הטור ומרן השלחן ערוך שצריך מעת לעת, מכל מקום בהצטרף ספק נוסף יש להתיר מטעם ספק ספיקא, שמא הלילה פוגם, ושמא עברו 24 שעות. ואף מרן הבית יוסף והרמ"א (סימן קג סעיף ז) צירפו סברא זו לספק ספיקא. עיי"ש. (שר"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן ה, וחלק י יורה דעה סימן נח על חלק א אות יב, ועל חלק ב אות ג ד"ה ואשר)

עבר לילה שלם

אם בישל בשר בסיר למשל בשעה 4 אחר הצהריים, ובבוקר בטעות בישל בו חלב, רשאי להטעים את החלב לגוי, ואם יאמר שאין טעם בשר בחלב, מותר החלב באכילה. כמבואר לעיל (עמוד 139) שכל שיש הפסד מרובה או צירוף נוסף להקל, סומכים על טעימת גוי. וכאן יש לצרף את דעת רבים מהראשונים שלינת לילה פוגמת כנ"ל.

סתם כלים

כתב מרן השלחן ערוך (סימן קכב סעי' ה, ז): סתם כלי גויים הם בחזקת שאינם בני יומם [כלומר, מן הסתם עברו עליהם 24 שעות מבישול האחרון], לפיכך אם עבר והשתמש בהם קודם הכשר, התבשיל מותר, [כיון שנפגם הטעם הבלוע]. וכשם שסתם כלי גויים אינם בני יומם, כך סתם כלים שלנו [של ישראל] בחזקת שאינם בני יומם. ע"כ. על כן, אם טעה ובישל בסיר של גוי, או שבישל בשר בסיר חלבי כשר של ישראל, ואינו יודע אימתי בישלו בו בפעם האחרונה, מותר התבשיל באכילה, כי מן הסתם לא בישלו בו ביממה האחרונה.

לדעת כמעט כל הראשונים, כלים שלא ידוע אם בישלו בהם היום או לא, אנו אומרים שמן

הסתם אינם בני יומם, כמו שכתבו התוספות (ע"ז לה ע"ב): "סתם כלי גויים אינם בני יומם, וכן פוסקים רש"י ורבנו תם ורבנו יצחק". גם הבית יוסף (סימן קכב ס"ו) כתב שדבר זה מוסכם מכל הפוסקים זולת הרמב"ם. ולדעת הרשב"א, אף הרמב"ם מסכים שסתם כלים אינם בני יומם. ועיין עוד בעלון "ותענג בדשן" גיליון מס' 123 אות ד. וגיליון 133 אות ב, יא.

ויש להבין מה הטעם בזה, הרי אם באמת הכלי בן יומו, נמצא שהוא נותן טעם לשבת, והיה לנו להחמיר מספק, ככל ספק דאורייתא לחומרא? תשובה: **ראשית** אפשר לומר, כי בדרך כלל כל אדם יש לו כמה כלים, והוא לא משתמש בכל הכלים כל יום, ולמה נאמר שהשתמש דוקא בכלי זה היום, הרי כלל גדול בידינו: "אחזוקי איסורא לא מחזקינן", כלומר לא מחזיקים איסורים בכת, ולא חוששים בדווקא שהיה איסור (ועיין חולין נו ע"ב). חיזוק לזה אנו מוצאים במהר"ם מרוטנבורג (פראג סימן קפג) בשם רבנו תם שכתב: כלי חמץ שמבשלים בהם הגויים מי תותים, אין לחוש להם בפסח, אפילו אם אין להם כלים מיוחדים למי תותים, כיון דאחזוקי איסורא לא מחזקינן [ומנין לנו לומר שבישלו בהם חמץ בן יומו]. ועוד, שהרי טועמים אותם כל השנה ואין בהם טעם חמץ. ע"כ. וכן נראה ממה שכתב מרח"ב יוסף (סימן קכב אות ו), סתם כלי נותן טעם לפגם, משום שבחזקת שאינם בני יומם מחזיקים אותם. ע"ש. **והתוספות** (ע"ז שם) כתבו הטעם בזה, משום ספק ספיקא, שמא בישלו בו היום שמא לא, ואפילו תאמר שבישלו בו היום, שמא בישלו בו דבר פוגם או שאינו נותן טעם. למשל, בישראל מרקחת בסתם כלי של גוי, מותרת המרקחת באכילה, כי שמא לא בישל בו הגוי היום, ושמא בישל בו דבר חריף שפוגם את המרקחת. נמצא שאף שהוא בן יומו, עדיין לא מוכרח שיתן טעם לשבת בכלי. גם **הרשב"א** (ח"א סימן תצז) כתב משום ספק ספיקא, שמא לא בישלו בו היום, ושמא בישלו בו תבשיל כשר שאין בו גם משום בישולי גויים [כגון שנאכל חי או שאינו עולה על שלחן מלכים (כמבואר להלן עמוד 128)]. והתשב"ץ (חלק א סימן פט) צירף את כל הספיקות יחד, שמא לא בישלו בו היום, ושמא בישלו בו היתר [כהרשב"א], ושמא אינו נותן טעם או שהיה פגום [כתוספות].

מזיד

אף על פי שהמבשל בשר בסיר חלבי שאינו בן יומו, התבשיל מותר, מכל מקום ברור שלכתחילה אסור לעשות כן. ואם עבר ועשה כן במזיד, נאסר התבשיל למבשל ולמי שנתבשל בשבילו משום קנס, אבל לאחרים מותר. (ושו"ת יביע אומר חלק ח סימן יד. ז פא. י רלד)

כן מבואר מדברי הרשב"א (ותורת הבית הארוך בית ד סוף שער ד, קכט ע"א) שכתב, ולפי מה שביארנו שסתם כלים אינם בני יומם, ואסור להשתמש לכתחילה בכלי שאינו בן יומו, אף על פי שנותן טעם לפגם, יש לנו לבאר אם מותר לומר לגוי לבשל לו מרקחת [של פירות שנאכלים חיים, שאין בזה בישולי גויים]. בכלים של הגוי. ואם עבר ועשה כן, האם מותר בדיעבד או לא? והנה בחולין (ו ע"א) אמרו, כיון שאמר לאחר עשה לי משלך, הרי זה כמו שעשה בעצמו בידיים, לפיכך נראה לי שאסור לומר לגוי לעשות לו מרקחת בכליו, שהרי הוא כמבשל בעצמו בידיים בכלים של הגוי, ואפילו בדיעבד אסור, כאילו עירב את האיסור וביטלו בידיים. ואף על פי שלא אסרו חכמים בכלי שאינו בן יומו בדיעבד, מכל מקום כיון שלכתחילה אסור, כל שאומר לגוי לעשות לו הרי הוא כמבטל גיעולי גויים לכתחילה, ולכן אפילו בדיעבד אסור למי שאמר כן ולמי שנעשה בשבילו. ע"כ. וכן דעת המאירי, הרא"ה, הריטב"א והרא"ש, ורבים מהאחרונים.

כפית חלבית שנפלה לסיר בשר

כפית חלבית בת יומא [שבתוך 24 שעות האחרונות השתמש בה בחלב חם שבכלי ראשון].

שנפלה לתבשיל בשר חם, אם יש פי שישים בתבשיל כנגד הכפית, התבשיל מותר. ואם אין פי שישים, נאסר התבשיל. [ועיין להלן (עמוד 152) שבמקרה זה ניתן לתת לגוי לטעום את התבשיל. ואם אין טעם חלב, מותר]. ואם הכפית אינה בת יומא, אין התבשיל נאסר. (סימן צד ס"א) ובכל מקרה הכפית צריכה הגעלה.

איך משערים שישים כנגד הכפית?

ממלאים כלי במים עד גדותיו ממש, נותן את הכפית האסורה בתוך הכלי, והמים היוצאים הם שיעור הכפית, וימדוד אם יש שיעור פי שישים בתבשיל כנגד מידת המים היוצאים.

כתב המרדכי בשם ראבי"ה, היאך משערים בשישים נגד כל הכלי האסור? ממלאים כלי גדול מלא מים, ויתן הקדרה האסורה תוך אותו כלי, והמים היוצאים הם הם שיעור דופני הקדרה, וישער שיהיה בהיתר כנגד אותם המים (בית יוסף סימן צח אות ד). ועיין כף החיים (סימן צג אות ג, וסימן צח אות ה-ו).

מכלי ראשון לכלי ראשון

במה דברים אמורים שצריך פי שישים כנגד הכפית? דוקא בכפית שבלעה חלב חם מכלי ראשון, ונפלה לתבשיל בשרי חם שבכלי ראשון. אבל אם השתמש בכפית בכלי שני, וכגון שבחש בה בכוס חלב חם, ונפלה לתבשיל בשרי חם שבכלי ראשון, מותר התבשיל באכילה. וכן אם בלעה חלב מכלי ראשון, ונפלה לתבשיל בשרי חם שבכלי שני, רשאי לאכול את התבשיל, ואין צריך פי שישים כנגד הכפית. (זו סו, סז. וכמבואר לעיל עמוד 135) ודי להכשיר את הכפית בכלי שני.

וברור שהוא הדין בכל זה להיפך, בכפית בשרית שנפלה לתבשיל חלב חם.

ספק בחש בכף בשרית

היו לו שתי כפות בני יומן אחת בשרית ואחת חלבית, ובחש באחת מהן בתבשיל חלבי, ואינו זוכר באיזו מהן, התבשיל מותר באכילה, והכפות מותרות בשימוש, הבשרית לבשרי והחלבית לחלבי. (זו סז)

התבשיל החלבי מותר משום ספק ספיקא, שמא בחש בכף החלבית, ואפילו תאמר שבחש בבשרית, שמא לא פלטה הכף כדי נתינת טעם בתבשיל החלבי. ועוד שלפי הראב"ד רבים מהראשונים די לשער שישים נגד פליטת הכף, וברוב ככל הפעמים יש יותר משישים מהפליטה (ועיין לעיל עמוד 141). והכפות מותרות בלי הגעלה, משום שיש להן חזקת היתר.

❖ להלן נבאר כמה פרטי דינים באותיות קטנות, מאחר ואינם מצויים כל כך:

א. פי שישים מכל הכף

כף שנפלה לסיר של בשר, ואחר כך לסיר של חלב, מאחר ואין אנו יודעים כמה בלעה הכף מהבשר וכמה פלטה לחלב, לכך אנו משערים פי שישים כנגד כל הכף, כאילו כולה

היתה בלועה מבשר. ולא די לשער באומד [בהערכה פחות או יותר], שכיון שאי אפשר לשער באמיתות, נמצא שכל אחד ישער לפי דעתו, ויבואו לידי טעות.

כתב מרן הבית יוסף (בדק הבית סימן צד סוף אות א): לדעת הראב"ד, קדרה או כף של חרס של איסור שנפלה להיתר, כיון שאינה חוזרת להיתרה [שהרי חרס בולע ולא פולט] משערים כנגד כולה, אבל של מתכת אומדים כמה איסור יוצא ממנו באומד יפה, ולא צריך לשער בכולה. אבל הרמב"ן כתב שאין נראה לחלק ותמיד משערים בכולה. וכן הסכימו הפוסקים. (ועיי' לעיל עמוד 141)

ב. טעימת גוי

לפי מה שהתבאר לעיל (עמוד 139) שיש לסמוך על טעימת גוי כל שיש עוד סניף להתיר, אם כן במקרה שנפלה כף ממתכת חלבית לסיר בשר, כיון שלדעת הראב"ד די לשער בשישים כנגד החלב שנפלט באומד יפה, והרי מן הסתם יצא משהו מועט מאוד שבוודאי יש שישים כנגדו, וכמו שכתב בשו"ת רב פעלים (להלן עמוד 154): "עינינו הרואות שאין בכף ממשות של תבשיל כלל, ורק קצת קשויקים בלועים בו... כי באמת לא בלע אפילו אחד ממאה מכמותו". אם כן, גם אם אין שישים כנגד הכף כולה, אם טעם הגוי את התבשיל ואמר שאין בו טעם חלב, התבשיל מותר באכילה. (ועיי' שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן ג אות יא, וחלק ב יו"ד סימן ו אות ו, וחלק ח יו"ד סימן ד)

ג. פי שישים רק כנגד הבשר

כף שמשקלה למשל 300 גרם, שנפלה לסיר שאנו יודעים שהיה בו רק 100 גרם בשר, ואחר כך נפלה לסיר חלב, אף על פי שאין אנו יודעים כמה בשר בלעה הכף, אבל כיון שאנו יודעים את כמות הבשר שהיתה בסיר 100 גרם, והרי בוודאי שלא בלעה יותר מכמות הבשר, לכן אנו משערים פי שישים רק כנגד הבשר [100 גרם], ולא כנגד כל הכף [300 גרם].

כתב מרן הבית יוסף (סימן צד אות א): אם ידוע כמה בלעה הכף, וכגון שהיתה כף חדשה וניער בה כזית חלב, ואחר כך תחבה בקדירת בשר, כיון שידוע שלא היתה בלועה אלא מכזית, אין צריך לשער אלא בכזית.

ד. שיעור שישים באופן יחסי

במקרה זה שנפלה כף שמשקלה 300 גרם לתבשיל שאנו יודעים שהיה בו רק 100 גרם בשר, אם היו מעורבים בתבשיל גם ירקות ומרק וכדומה [במשקל 900 גרם], ואחר כך נפלה הכף לחלב, אין צריך לשער שישים בחלב כנגד כל הכף [300 גרם], ואפילו לא כנגד כל הבשר [100 גרם], אלא באופן יחסי. דהיינו שיהיה בחלב פי שישים רק כנגד מה שנבלע מהבשר בכף, ולא ממה שנבלע משאר התבשיל. וכיון שיש בתבשיל רק 10% בשר [כי בסך הכל היה בסיר 900 גרם ירקות ומרק, ו-100 גרם בשר], נמצא שאף אם נאמר שבלעה הכף כנגד כולה [300 גרם], עדיין לא יצטרך פי שישים מ-300 גרם, כי לכל היותר לא בלעה הכף אלא 10%, שזה 30 גרם, לכן די לשער פי שישים כנגד 30 גרם. (ועיי' ז סג)

כתב גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים זיע"א בשו"ת רב פעלים (ח"א יו"ד סימן כא), וסברה זו אמיתית היא, שאי אפשר לומר שהכף בלעה את הכל, אלא צריך לשער לפי חשבון, ודבר זה מוסכם מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים. וכן שמעתי מעטרת ראשי הרב מורי אבי זלה"ה,

שהרב הגדול מרן זקני רבנו משה חיים זלה"ה כך היה מורה לשער לפי חשבון, ועל כן גם אנחנו נוהגים להורות לענין מעשה תמיד על פי חשבון. ולמשל, אם היה מתבשל בקדרה אלף דרה"ם מים חמים, ונפל לתוכה מאה דרה"ם חלב, שאז התערבו המים והחלב יחד, וכל דרה"ם אשר בקדרה יש בו עשרה חלקים מים, וחלק אחד חלב. ואחר כך תחב שם כף השוקלת מאה דרה"ם, דקיימא לן שהיא בולעת בכמותה, דהיינו מאה דרה"ם מן המים הנזכר, וזה המאה דרה"ם אשר לקחה הכף מכיס השותפות שבקדירה היא מעורבת מים וחלב, וצריך לחשוב באלו המאה דרה"ם שבכף כמה חלקים מים, וכמה חלקים חלב. והחשבון האמיתי הוא כך: שיש תשעים דרה"ם וארבעה עשר חבאיי וחצי מים, ותשעה דרה"ם וחבאיי וחצי חלב, יען דכל דרה"ם הוא ט"ז חבאיי, ואם נפל הכף הזה בבשר צריך שישים כנגד תשעה דרה"ם וחבאיי וחצי בלבד. ועיין שו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן נח ח"א אות יט ובהערה 12)

ומרן זצוק"ל (שם) נתן עוד דוגמא לדבר: תבשיל של אורז בחלב, שהאורז היה 80 גרם, והחלב 20 גרם, נמצא שבכל 10 גרם, יש 8 גרם אורז ו-2 גרם חלב, ותחב בתבשיל כף שמשקלה 10 גרם, נמצא שבלע 2 גרם חלב מתוך התבשיל. ואחר כך טעה ותחב את הכף בתבשיל של בשר, אם יש פי שישים בתבשיל הבשר כנגד 2 גרם של החלב, התבשיל מותר. ע"כ. וכיוצא בזה כתב מרן בשלחן ערוך (סימן צד סעיף ו), בצלים או ירקות שהתבשלו עם בשר, ונפלו לתבשיל של חלב, אם ידוע כמה בשר בלוע בבצלים ובירקות, אין צריך שישים אלא כנגד הבשר. ע"כ.

ה. הסיור אינו מצטרף לביטול האיסור

ממשיך הרב פעלים: ואם תשאל, למה לא נצרך גם את הקדרה בחשבון עם המים נגד החלב, ונאמר כשם שלקח המים מהחלב, כך לקחה הקדרה כפי כמותה? ונראה בסייעתא דשמיא כי מצאנו בטור ובשלחן ערוך (סימן צט ס"א), חתיכת נבילה שיש בה בשר ועצמות, שנפלה לתבשיל של היתר, עצמות האיסור מצטרפות עם ההיתר לבטל בשישים, אבל גוף הקדרה אינה מצטרפת לא עם האיסור ולא עם ההיתר. והטעם בזה פירש רבנו חיים בן עטר בספרו פרי תואר, כי אין הרוטב מוליך את האיסור ומכניסו בשווה, אלא במה שכולו בתוך הרוטב או בתוך ההבל, שהרוטב או ההבל מכסים אותו מכל צדדיו, ולכן מצטרפות העצמות, כיון שהן מונחות כולן בתוך הרוטב או בתוך ההבל, והאיסור מתפשט בשווה גם אל תוכן. והוא הדין אם היתה קדרה של חרס מונחת בתוך הרוטב, גם היתה מצטרפת כיון שהיא בתוך הרוטב, או בתוך ההבל מכל צד. מה שאין כן הקדרה עצמה שנתבשל בה האיסור, כיון ששלטו הרוטב או ההבל רק בדופן הפנימי ולא בדופן החיצון, אינה מצטרפת, עכ"ד, ולפי זה גם כאן, כיון שאין הרוטב או ההבל שולט בקדרה בדופן החיצון, לכן אין מצרפים את הקדרה לתת לה חלק מן החלב עם הרוטב שבתוכה. ואם תאמר אולי באמת נשער בדעתנו לתת חלק כנגד כמות פני הקדרה מבפנים דוקא? זה אינו, שכיון שאי אפשר לשער זה באמיתות, יכולים לבוא בזה לידי טעות, שכל אחד יעשה השערה לפי דעתו, ויהיו חלוקים זה על זה, לכך גזרו חז"ל להחמיר שלא להשגיח בקדרה כלל, ולא יהיה לה חלק בשותפות זו. וכמו שמצאנו לחז"ל שאמרו, כלי שבלע איסור ולא יודעים כמה בלע, משערים בכולו כי נחשוב את כולו איסור, כדי שלא תהיה תורת כל אחד ואחד מסורה בידו. עי"ש.

ו. הכלי אינו ממעט מהאיסור

כף שנפלה לסיור חלב [שיש בו 100 מ"ל], ואחר כך נשפך החלב לתבשיל בשרי, צריכים לשער שישים כנגד כל החלב [100 מ"ל], ולא להפחית את מעט החלב שנבלע בכף.

כתב בשו"ת רב פעלים (שם): ודע, שאם בתוך הקדרה הראשונה שהיה בה חלב, תחבו כף חדשה,

או שתיים ושלוש כפות חדשות, ואחר כך נפל כל החלב בתוך קדרה של בשר, לא אומרים שהתמעט מן החלב מכח אותן הכפות שנתחבו בתערובת הנזכרת שבלעו מהחלב לפי חשבון, ולכן לא יצטרך שישים בקדרה השנית כנגד כל החלב כי נפחת ממנו, שזה אינו, ולעולם צריך שישים כנגד כל החלב, ואין פוחתים כלום משום בליעת הכפות, משום שכפי האמת אין הכף בולע כפי כמותו, ואפילו לא אחד ממאה, ורק תקנת חז"ל היא זו שגזרו לומר שבולע כפי כמותו, משום שאין אנו יודעים לעמוד על הדבר בהשערת שכלנו. ועשו גזירה זו לחומרא, שהרי עינינו הרואות שאין בכף הזה ממשות של תבשיל כלל, ורק קצת מְשֻׁהָיִים בלועים בו, וכיון שגזרו להחמיר, לא נאמר אנחנו דבר זה להקל, שנחשוב שזה בלע כפי כמותו, ונפחות מן שיעור החלב כנגד בליעתו, כי באמת עינינו הרואות שלא בלע אפילו אחד ממאה מכמותו. ואם חז"ל אמרו דבר זה להחמיר בשביל התקנה, אנחנו לא נבנה על זה בנין להקל, היפך מה שנראה בחוש הריאות, אלא גם אנחנו נלך להחמיר ולא נפחות כלום משיעור החלב בשביל בליעת הכפות אפילו משהו, כי אם באנו לשער בזה ולפחות מעט כפי השערת השכל, לא נוכל לעמוד על הדבר, ולכך לא נפחות בעבור בליעת הכפות אפילו משהו, כן נראה לי, וזה ברור. ע"ש.

ז. כנגד החלק שנכנס מהכפית

כפית חלבית בת יומא, שטעה ובחש בה בסיר בשר חם, די לשער פי שישים רק כנגד החלק שנכנס מהכפית בתוך התבשיל והרוטב עצמו ממש, ולא צריך לשער כנגד כל הכפית, ואף לא כנגד החלק הנכנס בתוך הסיר למעלה מהתבשיל. (סימן צד ס"א. ז סד, ע)

כתב מרן הבית יוסף (סימן צד אות א): התוחב כף בשרית בקדרה של חלב, משערים שישים כנגד כל מה שתחב ממנה בקדרה. ולא די לשער בטעם הבשר הבלוע במה שתחב ממנה ונפלט לחלב, כיון שאנחנו לא יודעים כמה נפלט ממנה, לכך צריך לשער בכל מה שתחב ממנה. ע"כ.

ח. כפית שהוכנסה פעמיים לסיר

הכפית החלבית הנ"ל שבחש בה בסיר בשר חם, אם טעה שוב ובחש בה שנית בבשר, צריך שיהיה בתבשיל עוד פי שישים, דהיינו מאה עשרים כנגד החלק שנכנס מהכפית. אך אם בחש בה פעם שלישית, אין צורך בעוד פי שישים, ודי במאה עשרים. (סימן צד סעיף ב)

ט. נודע בינתיים

במה דברים אמורים שצריך מאה עשרים? כשלא נודע לו בין הפעם הראשונה לשניה שזו כפית חלבית, אבל אם לאחר שבחש בפעם הראשונה, הבחין פתאום שזו כפית חלבית, ושוב שכח שהיא חלבית ובחש בה שנית, די פי שישים ואין צריך מאה ועשרים. (שם. ז. סג)

י. חנין [ר"ת חתיכה נעשית נבלה]

כדי להבין את החילוק בין אם נודע לו בינתיים שהכף חלבית או לא, עלינו להבין מושג חדש בהלכה, הנקרא: חנין [ראשי תיבות: חתיכה נעשית נבלה]. וכדי לבארנו נעמוד על ההבדל בין שתי הדוגמאות שלפנינו:

תפוח אדמה שנפל לתבשיל חם של נבלה, הריהו נאסר באכילה. ואם לאחר מכן הוא נפל למרק ירקות חם, די שיהיה פי שישים כנגד האיסור הבלוע בו, כיון שהוא עצמו אינו איסור.

לעומת זאת, חתיכת בשר שנפלה לחלב חם ונאסרה, ולאחר מכן נפלה למרק ירקות חם, צריך פי שישים כנגד כל החתיכה, ולא רק כנגד החלב שבלוע בה.

ולכאורה מה ההבדל בין התפוח אדמה שדי בשישים כנגד הבלוע בו, לבין הבשר שצריך שישים כנגד כל החתיכה? אלא יש דין מיוחד ב"בשר בחלב" הנקרא: **חנין** – **חתיכה נעשית נבלה**, והיינו שלא רק החלב הבלוע בבשר נהפך לאיסור מחמת הבשר, אלא כל החתיכה עצמה נהפכה לאיסור כאילו היא "נבלה", כי שניהם הגורמים לאיסור, ובהצטרף שניהם יחד נתהווה האיסור, לכן צריך פי שישים כנגד כל החתיכה. לא כן בתפוח אדמה שאין הוא עצמו סיבה לאיסור, אלא האיסור שבלוע בו אסרו באכילה, לכן הוא עצמותו לא נהפך לאיסור עצמי, ודי בשישים כנגד הבלוע בו בלבד. [כן דעת: רבנו אפרים, הרמב"ם, הרמב"ן, הרשב"א, הרא"ש ועוד. וכן דעת מרן השלחן ערוך (סימן צב סעיף ד) שכתב: לא אמרו חתיכה עצמה נעשית נבילה, אלא בבשר בחלב אבל לא בשאר איסורים. אך הרמ"א פסק כדעת: רבנו תם, הסמ"ג, הסמ"ק, המרדכי ועוד, שגם בשאר איסורים אמרו חתיכה נעשית נבילה.] ויעין עליו "ותתענג בדשן" גיליון 9 אות ד והלאה, 10 אות יד והלאה, (תירוה נחת)

ומעתה, ברגע שבחש בכפית החלבית בבשר, נמצא שמעורב בה עתה בשר וחלב, ונעשה כל הבלוע בה 'נבלה' [חנין] – איסור חדש שלא היה קודם. וכאשר בחש שנית, אף שכבר היה פי שישים בפעם הראשונה כנגד החלב הבלוע בכפית, אך מכיון שעתה היא בלועה גם מבשר, נמצא שבלוע בה איסור חדש של בשר בחלב, והרי זה כמו שנפלו שתי כפיות בבת אחת לבשר: אחת חלבית, ואחת של בשר וחלב, שצריך פעמיים שישים כנגד כל אחת. לכן גם כאן, צריך פי שישים כנגד החלב שבלוע בכפית שבחש בפעם הראשונה, וצריך עוד שישים כנגד האיסור החדש של בשר בחלב שבלוע בכפית שנפלה בשניה.

ולפי זה מובן, מדוע אם בחש בכפית פעם שלישית, לא צריך עוד שישים כנגדה? כיון שבפעם השלישית, לא התחדש שום איסור בכפית, שהרי כבר בפעם השניה היתה הכפית בלועה מבשר וחלב ונעשתה 'נבלה', ולכן די במאה ועשרים כדי לבטל את שני האיסורים שבכפית.

אלא שעדיין יש להבין, מה טעם החילוק בין אם נודע לו שהכפית חלבית לאחר שבחש בראשונה, שאז די בשישים, לבין שלא נודע לו שצריך פי מאה עשרים? והביאור בזה הוא, כי ברגע שנודע לו שהכפית חלבית, כיון שהיה פי שישים כנגד החלב, התבטל החלב וכל התבשיל הותר. וכשבחש שנית בכפית שעתה בלועה מאיסור חדש "בשר וחלב", התבטל שוב האיסור באותם שישים של היתר. לא כן כשלא נודע לו שהכפית חלבית אלא לאחר שבחש שנית, הרי באים לפנינו שני איסורים בבת אחת: **א. איסור חלב. ב. איסור בשר בחלב.** לכן צריך שישים כנגד זה וכנגד זה. ולבני אשכנז, בכל אופן די בשישים פעם אחת. (סימן צד סעיף ב)

כבוש בכלים

כלי ששהה בתוכו חלב צונן במשך 24 שעות, יש אומרים שנעשה הכלי חלבי מחמת החלב שנכבש בו, ולכן לכתחילה לא יחמם בו תבשיל בשרי. ויש מחמירים גם שלא ישהה בתוכו מרק בשרי. ובכל אופן להלכה, אם השהה בתוכו מרק בשרי במשך 24 שעות, או חימם בו תבשיל בשרי, מותר לכתחילה לאוכלו.

הגאון החקרי לב האריך בדין כבוש בכלים, וקיבץ את כל סברות הפוסקים, והעלה שדעת רובם כדעת מרן שאין כבישה בכלים, רק כיון שיש חולקים, לכן כלי שנכבש בו איסור, ובישל בו היתר, יש להחמיר בהפסד מועט. אבל אם כבש בתוכו היתר ושהה מעת לעת, לדעת הט"ז, הש"ך, כנסת הגדולה, ורוב האחרונים, אין המאכל נאסר, משום שהכלי יפלוט רק לאחר מעת לעת, ואז הוא נותן טעם לפגם, ומותר גם בהפסד מועט. ובלאו הכי יש לנו ספק ספיקא, שמא אין כבישה בכלים, ושמא כבישה היא ג' ימים, ושמא אין כבישה אלא בחומץ. (שו"ת יבי"א ח"ט סימן ה. ז קכג)

☞ סכין חלבית ובשרית ☞

שתי סכינים

יש לייחד שתי סכינים, אחת לבשר ואחת לחלב, ולא יחתוך בשר בסכין חלבית או גבינה בסכין בשרית. (סימן פט סעיף ד. שו"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן ה אות ג. י תנד)

סכין לחיתוך לחם

טוב לייחד סכין לחיתוך לחם. אך מן הדין מותר לחתוך לחם בסכין חלבית, כדי לאוכלו עם בשר, וכן מותר לחתוך לחם בסכין בשרית, כדי לאוכלו עם חלב, ובלבד שהסכין נקיה ורחוצה יפה. (שם. י תנה)

הגדרת סכין חלבית

סכין חלבית, היינו שחתכו בה מאכל חלבי חם כעוגת גבינה או פיצה חמה בחום שהיד סולדת בו [חם מאוד שנמנע לאוכלו מחמת חמימותו], שאז בולעת הסכין מהמאכל. אבל אם השתמשו בה בעוגת גבינה שאינה חמה כל כך או שמרחו בה גבינה או חמאה וכדומה, אין שם חלבי עליה.

כתב בספר ערוך השלחן: דע, כשבאה שאלה לפני החכם בסכין חלבית, עליו לחקור במה הסכין חלבית, כי על פי רוב לא משתמשים בסכין של חלב ברותח כלל, ורק חותכים בה גבינה וחמאה צוננות, שאז אין בה דין סכין חלבית כלל. ולכן צריך החכם לחקור בזה, כדי שלא להפסיד ממון בחינם, כי השואלים אינם בקיאים להגיד מעצמם. וכן כתב בשו"ת בית דוד הספרדי. (ודרכי תשובה סימן צד ס"ק פט)

הגדרת סכין בשרית

סכין בשרית, היינו שחתכו בה מאכל בשרי חם בחום שהיד סולדת בו. אבל אם חתכו בה בשר שאינו חם כל כך או שניצל קר וכדומה, אין שם בשרי עליה.

מדיני סכין חלבית

סכין חלבית נקיה שחתכו בה בשר קר, הבשר מותר באכילה, ואת הסכין ישטוף וידיח היטב. ואם חתכו בה בשר קשה, ישפשף את הסכין היטב עם סקוטש וסבון, או ישפוך עליה מים רותחים מכלי ראשון. (זבחי צדק. כף החיים סימן צד אות עו. הבית היהודי חלק ט עמוד רמח)

סכין חלבית נקיה שחתכו בה בשר חם שב"כלי ראשון" או על המנגל, אם יש בחתיכת הבשר פי שישים כנגד מקום הסכין שחתך, הבשר מותר באכילה. ואם אין שישים בבשר כנגד הסכין, הבשר אסור. ובכל אופן, הסכין צריכה הגעלה. (סימן צד ס"ה. סח) ועיין לעיל (עמו' 139, 152) שבמקרה זה ניתן לסמוך על גוי שיטעם את חתיכת הבשר, ואם יאמר שאינו מרגיש טעם חלב, מותר לאוכלה אף שאין פי שישים נגד מקום החתך שבסכין.

יש להבהיר, שמה שמבואר בשלחן ערוך (שם) שממקום החתך שבבשר צריך לקלוף כדי "קליפה", דהיינו עובי שתינטל ממנו שְׂכָבָה שלימה כאחת ולא מפוררת. וביארו הט"ז (ס"ק יג) ועוד, שפשוט שכוונת מרן אפילו כשיש פי שישים כנגד מקום הסכין, עדיין צריך כדי קליפה. כל זה מדובר בסכינים של זמנם שהיתה השמנונית מצויה על פני הסכין, אבל היום שהסכינים נקיות תמיד, ואין שמנונית דבוקה בהן כלל ועיקר, אין צריך כדי קליפה. וכן מבואר מדברי מרן בבית יוסף (ס"ס צד) שכתב בשם הסמ"ק, הטעם שיש לקלוף את הבשר מעט, משום השמנונית הנדבק בדופני הסכין. וכן הובא בשלחן ערוך ברמ"א (שם). וכתב הגאון רבי עקיבא איגר (שם) בשם הרמ"א בתורת חטאת, ומכאן מבואר שאם ידוע שהסכין נקיה, אף אם היא בת יומא, אין צריך כדי קליפה. (ועיין בדרכי תשובה שם ס"ק קג, וסימן צו סק"ד)

סכין חלבית נקיה שחתך בה בשר חם שבכלי שני [בצלחת], אין צריך פי שישים כנגד מקום הסכין, והבשר מותר באכילה, אך ידיח את הסכין היטב. (עיין ז' סו, ולעיל עמוד 135)

כתב מרן בשלחן ערוך (סימן קה ס"ב): חום של כלי שני, אינו מבשל. ויש אומרים שגם כן אינו מפליט ואינו מבליע. ויש אומרים שמכל מקום הוא מפליט ומבליע, ואוסר כדי קליפה. וראוי לחוש להיזהר בדבר לכתחילה, אבל בדיעבד מותר בלא קליפה, ודי בהדחה בעלמא. ע"כ.

מדיני סכין בשרית

סכין בשרית נקיה שמרחו בה גבינה, מותר לאכול את הגבינה, ואת הסכין ישטוף וידיח היטב משמנונית הגבינה. ואף אם חתכו בה גבינה קשה, מותרת הגבינה באכילה, ואת הסכין ידיח היטב.

כתב הפרי חדש (סימן צד ס"ק כח) בשם איסור והיתר הארוך, אם חתך דבר קשה כגון גבינה קשה אף על פי שהוא צונן, צריכה הסכין נעיצה. ולי נראה שדוחק הסכין לבד בלא חום, אינו כלום, כמו שכתבו התוספות, הרא"ש, והרשב"א. ע"ש.

סכין בשרית נקיה שחתכו בה עוגת גבינה חמה שבכלי ראשון [בתבנית האפיה], אם יש בעוגה פי שישים כנגד מקום הסכין שחתך, העוגה מותרת באכילה. ואם אין פי שישים, העוגה אסורה. ובכל אופן, הסכין צריכה הגעלה. ואם חתך את העוגה כשהיא בכלי שני, אף שעדיין היא חמה מאוד, אין צריך פי שישים כנגד מקום הסכין, והעוגה מותרת באכילה.

סכין בת יומא או לא בת יומא

כל הדינים הנ"ל בסכין חלבית או בשרית בת יומא [שלא עברו 24 שעות מהשימוש האחרון בחלב או בשר חם], שאז הבלוע בה נותן טעם לשבח. אבל סכין נקיה שאינה בת יומא [שעברו 24 שעות מהשימוש האחרון בחם], כיון שהבלוע בה נותן טעם לפגם, אינה אוסרת את המאכל.

דבר חריף

חריף ודוחק

סכין בשרית בת יומא שחתך בה דבר חריף, כגון: צנון, בצל וכדומה, כיון שהמאכל חריף וגם בשעת החיתוך יש דוחק הסכין, במעשה זה נפלט טעם הבשר הבלוע בסכין לבצל, ואם רוצה לאוכלו עם חלב, צריך ליטול משני צדדי החיתוך שבבצל כעובי "אצבע", דהיינו 2 ס"מ מכל צד, ואז רשאי לאכול את שאר הבצל עם חלב, אך את חלקי החיתוך, אסור לאכול עם חלב. במה דברים אמורים? בסכין בשרית בת יומא, אבל אם אינה בת יומא, מותר לאכול או לבשל בצל זה עם חלב, משום שטעמה פגום ואינו אוסר. ובני אשכנז מחמירים גם בסכין שאינה בת יומא. ואולם, אף לבני אשכנז, ניתן לטעום את הבצל, ואם לא ירגיש בו טעם בשר, ידיח את מקום החיתוך, ומותר לאוכלו עם חלב אפילו שהסכין בת יומא. (עיין סימן צו סעיף א, סעיף ג, סימן קג סעיף ו. שו"ת יביע אומר חלק י אורח חיים סימן לה אות ב)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן צו ס"א): צנון או סילקא [היינו "תרדין". וכתב הפרי חדש (סק"א) ואף על פי שאינם חריפים, מכל מקום יש להם בטבעם כח המושך.] שחתכם בסכין של בשר בן יומו, או שאינו מקונח, אסור לאכלם בחלב עד שיטול ממקום החתך כדי נטילת מקום, שהוא כעובי אצבע, "או שיטעמו ולא יהיה בו טעם בשר", שאז מותר בהדחה. ע"כ. ואף הרמ"א (סימן צח ס"א) שכתב שלא נוהגים עכשיו לסמוך על טעימות גוי, בהלכה זו לא העיר כלום. ומבואר שמסכים עם מרן שיש לסמוך על טעימת ישראל. וכן דייקו האחרונים מהרמ"א (שם) שממה שכתב, שלא לסמוך על טעימת גוי, משמע שעל ישראל סומכים, וכגון מי שנדר שלא לטעום בשר ונפל לתבשיל, רשאי לסמוך על טעימת ישראל שאומר שאין בו טעם בשר.

והוא הדין לחלב שנפל לבשר או בשאר איסורים, שאם טעה ישראל וטעמו, סומכים עליו, כמבואר בכף החיים (שם אות יב, יג) בשם רבים מהאחרונים. אלא שהכף החיים חשש למיעוט המחמירים, והיקל רק בהפסד מרובה. עי"ש. אולם להלכה, כיון שקבלנו הוראות מרן, ומן הדין מותר אפילו בטעימת גוי, רק שיש כתבו שנהגו להחמיר, די לנו להחמיר בגוי, אבל בישראל יש להקל. וכן מבואר משו"ת הרמ"א (סימן נד) שדן על שמן זית של גויים שהיה חשש שמחליקים את החביות בשומן חזיר, והתיר אותו מכמה טעמים. וכתב, ואף על פי שכתב האגור, שמימי לא ראה ולא שמע שום מדינה שסומכים על טעימת גוי, מכל מקום בנידון דידן שאנחנו בעצמנו טעמנו אותו כמה פעמים, ולא טעמנו בו כלום, אין לחשוש כלל. עי"ש.

והנה ממרן השלחן ערוך מבואר שסומכים לכתחילה על טעימת ישראל בבצל כדי לאוכלו בחלב, וכמו שכתבו הרשב"א, הרא"ש והטור. וכן דעת הריטב"א, ארחות חיים, הכל בו, רבנו ירוחם, והאגור. ומה שלא כתב הרמב"ם שאפשר על ידי טעימה, כתב הפרי מגדים (שפת דעת סימן צו סס"ק ה) שאין ראייה שחולק, שכיון שפסק לסמוך אפילו על טעימת גוי, כל שכן שמתר בטעימת ישראל. ומה שחלק הרש"ל על הראשונים הנ"ל, כתב בשו"ת קול אליהו (ח"א יר"ד סימן ה) שאף אם היה מקשה עליהם קושיות חזקות מן הש"ס, לא היינו משגיחים בהן, וראוי לנו לבטל דעתנו מפני דעתם הרחבה. כל שכן שהקושיות שהקשה עליהם, אינן קושיות כלל ועיקר. עי"ש. ובזה נדחו דברי הש"ך (סימן צו סק"ה). ועיין סימן צח סק"ה) שהתיר רק בדיעבד אם טעם הישראל את הבצל ובשלוהו בחלב. גם הפרי חדש השיג על הש"ך, והתיר לסמוך לכתחילה על טעימת ישראל כדי לאוכלו בחלב. וכן הסכימו מגדולי אשכנז: הכרתי, הגר"א, גליון מהרש"א ותשובה מאהבה.

ומה שכתב בתורת חטאת להחמיר מטעם שאין אנו בקיאים בטעימה, לא ידענו מה בקיאות צריך לזה, הלוא כיון שאין הטעם מורגש לסתם בני אדם, בטל האיסור, וכמו שכתבו העמק שאלה וכנפי יונה. על כן, אף בני אשכנז רשאים להקל בטעימת ישראל, ובפרט שכן מבואר מהרמ"א בהגה. (ועיין אור ההלכה, הלכה בהירה ד"ה או שיטעמו. ועיין לעיל עמוד 141) ובצירוף מה שכתב הפרי תואר (סימן ח סק"א) שכל דבר שבדיעבד מותר, ונחלקו הפוסקים אם להתירו לכתחילה או לא, יש להקל אף לכתחילה. עי"ש. וכן מבואר בבית יוסף (ואורח חיים סימן תנו סעיף ב ד"ה כתב רבנו ירוחם. אבן העזר סימן קנט ריש עמוד תיח טור ב). (ועיין שו"ת יביע אומר חלק ט יורה דעה ס"ס ד, חלק י אורח חיים סימן מו ועוד)

ההבדל בין נ"ט בר נ"ט לחריף

אף על פי שבמקרה הנ"ל שחתך בצל בסכין בשרית, הבשר נתן טעם בסכין, והסכין נתנה טעם בבצל, ואם כן לכאורה זה דומה למה שבארנו לעיל (עמוד 116) ש"נותן טעם בר נותן טעם, מותר", ולכן מותר לבשל מאכל פרווה בסיר בשרי על מנת לאוכלו עם חלב. ולמה אסרנו כאן לאכול את מקום החיתוך שבבצל עם חלב? מבאר רש"י (חולין קיב רע"א), שבחיתוך הבצל ישנה בליעה גדולה יותר מבליעת הפרווה בסיר בשרי, כי בכח דחיקת הסכין לפלוט את גוף הטעם שבה, ומבליעה אותו בבצל, והרי זה כמו שהאיסור בעין, נמצא שבבצל לא בלוע משהו מטעם הבשר בלבד, אלא טעם חזק יותר, ולכן אין לאוכלו עם חלב. (בית יוסף ריש סימן צו. ש"ד סק"ב)

סכין הבלועה ממאכל איסור

סכין הבלועה ממאכל איסור, וטעה וחתך בה דבר חריף, כבצל וכדומה, אף אם אינה בת יומא, צריך ליטול משני צדדי החיתוך שבבצל כעובי "אצבע", דהיינו 2 ס"מ מכל צד, ואז רשאי לאכול את שאר הבצל. אך את חלקי החיתוך, אסור לאכול כלל. (ועיין סימן קג סעיף ו)

טעם ההבדל בין אם הסכין בלועה מאיסור שאינו בן יומו, לבין אם היא בלועה מהיתר שאינו בן יומו, כתבו הפוסקים (מהרש"ל, כנסת הגדולה, פרי מגדים, חכמת אדם, אליה רבה, כרתי ופלתי, רבי עקיבא איגר, ועוד) כי בבלוע מהיתר, סוף סוף יש בו גם נותן טעם בר נותן טעם של היתר וכנ"ל, לכן בהצטרף שני צדדים, נ"ט בר נ"ט ונותן טעם לפגם, אנו מקילים. אבל בבלוע מאיסור, יש רק צד אחד להקל שטעמו פגום, אבל אין את ההיתר של נ"ט בר נ"ט, לכך אנו מחמירים בו יותר. (שו"ת יביע אומר חלק ח אורח חיים סימן מג אות ה)

חריף. חמוץ. מלוח.

כל האמור לעיל לגבי צנון ובצל, הוא הדין בכל דבר חריף, כגון: שום או פלפל חריף וכדומה. וכן בכל דבר חמוץ כלימון וכדומה. וכן בכל דבר מלוח, כדגים מלוחים וכדומה. שכולם כוחם חזק להפליט את טעם המאכל. (סימן צו סעיף ב)

והנה בפת מצאנו שגזרו חכמים שלא ללוש הבצק בחלב, כיון שהפת הוא חיוני ורגיל בו תדיר, כי על הלחם יחיה האדם, ובקל יוכל לטעות ולאוכלו עם בשר. לא כן בדבר חריף וכדומה, שאינו חיוני כלל, לא גזרו שלא לחתכו בסכין בשרית שמא יטעה לאוכלו עם חלב. (ועיין ערוך השלחן סימן צו אות א, ב)

☞ הלכות הכשרת כלים ☞

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵיךָ הַכֹּהֵן אֶל אִשֵּׁי הַזֶּבֶחַ הַבָּאִים לְמִלְחֹמָה, זֹאת זֹקֶת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. אַךְ אֵת הַיָּהוָה וְאֵת הַכֶּסֶף אֵת הַמְּזֻזָּשֶׁת אֵת הַבְּרוֹל אֵת הַבְּדִיל וְאֵת הַעֲפָרֶת. כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהַר, אַךְ בְּמִי נִדְּהָ יִתְזַוְּטָא, וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּמִים. (במדבר לא כא-כג)

כבולעו כך פולטו

לאחר שעם ישראל חזרו ממלחמת מדין, נצטוו להכשיר את כלי הסעודה שלקחו בשלל, לפי שהיו בלועים ממאכלות אסורות שאכלו בהם הגויים.

ומהפסוקים הנ"ל למדו חז"ל (מסכת עבודה זרה עה ע"ב), שכלי שבלוע ממאכל אסור, כדי להכשירו מפליטת האיסור, הכשרו כדרך תשמישו הגעלתו, אם בולע באמצעות האש ממש, הכשרו באש ממש. ואם בולע באמצעות האש על ידי דבר לח, הכשרו במים חמים. ואם משתמשים בו במאכל קר, די לו בהדחה במים קרים, וכמו שיתבאר בהרחבה להלן:

על הפסוק (במדבר לא כג): "כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ", פירש רש"י: "כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֵא בָאֵשׁ" - לבשל בו. "תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ" - כדרך תשמישו הגעלתו, אם תשמישו על ידי חמים, יגעילנו בחמים. ואם תשמישו על ידי צלי, כגון השפוד והאסכלה [רשת שצולים עליה], ילבנו באור. "וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֵא בָאֵשׁ" - כל דבר שאין תשמישו על ידי האור, כגון כוסות וצלוחיות שתשמישם בצונן ולא בלעו איסור. "תַּעֲבִירוּ בְּמִים" - מטבילים ודיו. ע"כ. אולם הרמב"ן חולק על רש"י שאין כוונת הכתוב "תַּעֲבִירוּ בְּמִים" לטבילה. אלא פירושו: תעבירו במים לכבסם ולשפשפם במים יפה, עד שתסור חלודה שנדבקה מהם מן האיסור שנשתמש בהם, שזהו הכשרם מן האיסור. וזהו שיאמר הכתוב, דבר שתשמישו באש תביאו באש... מלבנו באור או מגעילו בחמין. ודבר שלא השתמשו בו באש אלא בצונן, תדיחו במים עד שיתמרק ויטהר, וכך אמרו חכמים (מסכת עבודה זרה עה ע"ב): תנו רבנן, הלוקח כלי תשמיש מן הגויים, דברים שלא נשתמש בהם - מטבילים והם טהורים. דברים שנשתמש בהם על ידי צונן, כגון כוסות וקיתוניות וצלוחיות - מדיחם ומטבילים והם טהורים. דברים שנשתמש בהם על ידי חמים, כגון היורות הקומקמוסין ומחמי חמים - מגעילים ומטבילים והם טהורים. דברים שנשתמש בהם על ידי האור, כגון השפודים והאסכלאות - מלבנם ומטבילים והם טהורים. ע"כ. ואולם הסמ"ג (לאוין סימן קמח) פירש: "כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֵא בָאֵשׁ" - כגון השפודים והאסכלאות, "תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ" - מלבנם באש. "וְכָל אֲשֶׁר לֹא יָבֵא בָאֵשׁ" - שאין עיקר תשמישו על ידי האש לבד, אלא על ידי חמים, כגון הקדירות והיורות "תַּעֲבִירוּ בְּמִים" - מגעילים במים רותחים. ע"כ. ומבואר שלא נחלקו בעצם הדין של הכשרת הכלים, אלא נחלקו היכן מבואר הדין בפסוק.

ליבון

כלי ששימושו באש כשיפוד שצולים בו על האש, כיון שבלע באמצעות האש,

הכשרו על ידי האש, והיינו שילבנו באש עד שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו, שאז יפלט ממנו כל הבלוע בו. והכשר זה נקרא: "ליבון".

כתב הטור (סימן קכא), כלים שמשמשים בהם באור כגון שפודים ואסכלאות, צריך ללבנם היטב עד שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו. ונראה שאין צריך לשפשפם תחילה, כי האש יעביר הכל, אבל בהגעלה צריך לשפשפם תחילה, כי אין כח המים ככח האש.

והנה בהגדרת ה"ליבון", שואלת הגמרא (עבודה זרה ע"ט א'): עד כמה צריך ללבן את הכלים? "עד שתשיר קליפתם", דהיינו עד שתד מהם כעין קליפה דקה, שזו השכבה העליונה של ציפוי הכלי. ופירש רבנו יהונתן מלוניל, דרך המתכת שמלבנים אותה באש היטב, ואחר כך ישימו במים צוננים, שתשיר הקליפה העליונה ממנה. ואמנם הירושלמי (סוף מסכת עבודה זרה) אומר, שהליבון הוא עד שניצוצות של אש ניתזים מהכלי, דהיינו שהכלי נעשה אדום מכח האש. ולהלכה, הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה ג) כתב כמו הבבלי: דברים שהשתמש בהם על ידי האור, כגון שפודים ואסכלאות, מלבנם באור עד שתנשור קליפתם. ומרן הבית יוסף (סימן תנא אות ד) הביא את הבבלי והירושלמי, וכתב שהרא"ש (כ"ל יד סימן א) פסק כמו הירושלמי, וגם בשלחן ערוך (שם) פסק כמו הירושלמי, שהליבון עד שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו. גם הריטב"א (פסחים ל"ב) כתב, ליבון האמור בכל מקום, מפורש בירושלמי שצריך שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו. ע"כ. ולכאורה צריך ביאור, למה פסקו כמו הירושלמי, והרי כלל גדול בידינו שכאשר הבבלי והירושלמי חולקים, הלכה כמו הבבלי?

וצריך לומר שהם הבינו ששני השיעורים שווים, ומה שכתבו להלכה את השיעור של הירושלמי, כיון שלא תמיד אפשר שתצא ממש קליפה מהכלי, אך מכיון שנשרף כל כך עד שניתזו ניצוצות מהכלי, הרי זה שיעור שאילו היה הכלי מתקלף היתה נושרת הקליפה. וכן נראה מהרשב"א (ע"ז ע"א) שכתב, כל שנבלע על ידי האור, בליעתו קשה ואינו יוצא מידי דפנו לעולם עד שילבנו באור שיהיו ניצוצות מנתזות ממנו, וכמו שאמרו: ועד כמה מלבנו, עד שתסיר קליפתו, ואמרו בירושלמי: והליבון צריך שיהיו ניצוצות מותזים ממנו. ע"כ. ומפורש ששני השיעורים שווים. גם בספר המנהיג (הלכות פסח עמוד תכז) כתב: "והליבון שאמרו, והוא שיהיו ניצוצות מנתזים ממנו, בירושלמי ובבבלי". ומבואר שהבין שהשיעורים שווים. גם במראה הפנים על הירושלמי (סוף ע"ז) הביא את השיעור של הבבלי, וכתב, ואפשר שזה וזה שיעור אחד הוא. ע"ש.

וכן נראה מהבית יוסף שאין בזה מחלוקת בין הבבלי לירושלמי. כי בהמשך דבריו (שם) הביא את המרדכי שחילק בין אם השיפוד בלע איסור, שאז צריך ללבנו עד "שתנשור הקליפה", לבין אם בלע היתר, כגון שצלו בו בשר ורוצה להופכו לחלב, שדי ללבנו ליבון קל, שתהיה היד סולדת משני צדי הכלי. והרגילות לבדוק כן על ידי נתינת קש על הכלי מבחוץ, שאם נשרף נמצא ששלט הליבון מעבר אל עבר. ואף על פי שלא תסיר קליפתו, מכל מקום די בכך, שכיון שבלע היתר, די להם בהגעלה. ואף שתשימש על ידי האור, מכל מקום ליבון קל זה לא גרע מהגעלה, ואדרבה ליבון קל מפליט יותר מהגעלה. ע"כ. וממה שהביא את המרדכי בשתיקה, ולא כתב שיש מחלוקת בינו לבין הרא"ש שכתב שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו, נראה שהבין ששני השיעורים שווים. ולכן מובן מה שהאחרונים הוסיפו על מה שכתב מרן בשלחן ערוך, עד שיהיו ניצוצות ניתזים: "או עד שתסור קליפתו העליונה". וכמו שכתב בחק יעקב (ס"ק כד), ושכן כתבו הרוקח (סימן רנח) ואיסור והיתר (כ"ל נח דין כ וכב). גם המשנה ברורה (ס"ק כט) כתב כן. ומכל זה מבואר שהבינו ששני השיעורים שווים.

ויש להבין, מאחר שכשצולים בשפודים באש, לא רואים שניצוצות ניתזים מהם, אם כן למה צריך ללבנם כל כך עד שיהיו ניצוצות ניתזים, והרי לפי הכלל האמור לעיל ש"כבולעו כד פולטו", כיון שהוא לא בלע בחום שניצוצות ניתזים ממנו, למה יצטרך ליבון כזה? ותירץ הפרי מגדים (אשל אברהם סימן תנא סק"ל), שבלבון לא מטעם גיעול היוצא מכשירים את הכלי, אלא שאנו מקפידים שיהיה נשרף האיסור לגמרי, וכל שאין ניצוצות ניתזים ממנו, אינו נשרף. עי"ש. (ובביאור דבריו יותר, עיין בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 65 אות ה)

הגעלה

כלי ששימושו בבישול דברים לחים, כגון מרק או רוטב, כיון שבליעתו בלח רותח, הכשרו גם כן על ידי מים רותחים. וזהו הנקרא: "הגעלה", פירוש "הפלטה". והיינו, שמרתיח מים על האש, ובעוד שהמים רותחים ומבעבעים על האש, מכניס את הכלי כולו לתוך המים, ובכך נפלט ממנו האיסור הבלוע. וטוב להגעיל את הכלי שלוש פעמים, ונהגו לשטפו לאחר מכן במים קרים. ורבו הפרטים בזה, ובעזרת השם נשתדל לכתוב את תמצית הדברים.

כתב מרן הבית יוסף (סימן קכא), צריך שתהיה ההגעלה דוקא בכלי שהאש מהלך תחתיו. משום ש"כבולעו כד פולטו", ומים חמים שהעבירים מהאור מרותחים, אף על פי שנתנו להם דין כלי ראשון לענין בישול בשבת, מכל מקום הדבר ידוע שאין חומם כל כך גדול כמו בעודם על האור. לכך כלים שבלעו איסור בעודם על האור, לא יפלטוהו על ידי חמים שהעבירום מהאור. עי"ש.

הגעלה במים שהוחמו בחשמל, דוד שמש, מיקרוגל, אינדוקציה

ההגעלה צריכה להיות במים שהוחמו על ידי אש בלבד. ואף מים שהוחמו במיחם חשמלי שיש בו גופי חימום מאדימים, הרי זה נחשב כמו אש. אבל אין להגעיל במים חמים של דוד שמש, או במים שהוחמו במיקרוגל ובאינדוקציה, כיון שאין שם אש, אלא גלים אלקטרו-מגנטיים. ואפילו כלים שצריך להכשירם בחום של כלי שני, לא מועילה להם הגעלה באופנים אלו. אבל ברור שכלי שבלע מחום של מיקרוגל או אינדוקציה, מועילה לו הגעלה במים שהורתחו בהם, כי כבולעו כד פולטו. [ועיין בכל זה בהרחבה בעלון "ותתענג בדשן" (גיליון 65 אות ז והלאה), ותורה נחת].

חילוק בין בליעת איסור לבליעת היתר

יש להבהיר, שההכשר החמור של "ליבון" הוא דווקא בכלים שהשתמשו בהם באש למאכלות אסורות [ככלי מדן הנ"ל שבלעו נבלות, טרפות וחזיר], אבל כלים שהשתמשו בהם למאכלי בשר כשרים, ועתה רוצה להשתמש בהם למאכלי חלב, כגון לצלות גבינת חלומי, די להכשירם ב"הגעלה" בלבד.

יש להתבונן, היאך מועילה הגעלה לשפודים של בשר, והלוא עדיין נשאר מעט מטעם הבשר הבלוע בשפוד? **תשובה:** כיון שמעולם לא הוכר כאן איסור בשר וחלב בעין, אלא שכאשר ישתמש בשפוד בחלב, יתהווה בו איסור בשר וחלב בבלוע ולא בעין, וכבר נחלש טעמו, לכן די ב"הגעלה". לא כן בשפוד שבלע איסור ממש בעין, החמירה התורה יותר להצריכו ליבון.

כדי להבין מקור דין זה מהגמרא, נקדים הקדמה קטנה. כידוע בבית המקדש צייתה התורה שבשר הקורבנות יאכל עד זמן מסוים, למשל: קרבן חטאת נאכל לכהנים באותו יום שהקריבו אותו ובלילה שאחריו ולא יותר, ואם נשאר מהבשר לאחר זמן זה, אסור לאוכלו מן התורה, והוא באיסור: "נותר". והנה לאחר שהכהנים בשלו או צלו את בשר החטאת, ועבר יום ולילה, נמצא שטעם הבשר הבלוע בסירים ובשיפודים, הוא טעם של "נותר", ואם כן היאך יבשלו ויצלו באותם כלים בשר קורבנות אחרים, הלוא הבשר יבלע מטעם האיסור - נותר? לכך צייתה התורה (ויקרא ו כא): "וּמִרְקַבְךָ וְשִׁטְף בְּמַיִם". כלומר, בכל בוקר בבית המקדש היו ממרקים את הבלוע בכלים על ידי הגעלה במים רותחים, וכמבואר במשנה (זבחים צו ע"א): השפוד והאסכלה של בשר הקורבנות, הכשרם בהגעלה.

והנה בגמרא (עבודה זרה עו ע"א) שאל רב עמרם את רב ששת, מדוע שיפודים של גויים שבלעו באש - הכשרם בליבון, ואילו שיפודים שבבית המקדש שבלעו באש, הכשרם בהגעלה? והשיב לו רב ששת, שיש הבדל בין בליעת כלי המקדש לבליעת כלי הגויים. כי בכלי הגויים, מתחילה היה האיסור בעין, ולאחר מכן הוא נבלע בשפוד, לכך החמירה בו התורה יותר. לא כן בשפוד שצלו בו בשר קודש, מתחילה לא היה בו שום איסור בעין, ורק לאחר יום ולילה התהווה איסור "נותר" בבלוע, לכך לא החמירה בו התורה ללבנו. ומכאן למדנו על שפודים של בשר שרוצה להופכם לחלבי, מאחר והשפודים בלעו תחילה בשר היתר, ורק לאחר שישתמש בהם בגבינה, יתהווה בבלוע איסור חדש של "בשר וחלב", די להם בהגעלה.

וכן מבואר בשלחן ערוך (אורח חיים סימן תקט סעיף ה), שמותר ללבן שפוד של גבינה ביום טוב, כדי לצלות בו בשר מיד, אבל שפוד שבלוע מאיסור ממש, אסור ללבנו. ובאר בבית יוסף בשם הסמ"ק והמרדכי, שדוקא כשמלבנו מחלב לבשר או להיפך, "שאז דינו בהגעלה, שמועילה היא גם בכלי שתשמישו באור כל שבלע היתר", לכן די לו בליבון קל שיכול לשרוף קש, ולא צריך ליבון גמור, וזה מותר ביום טוב כיון שנראה רק כמי שמחממו לצלות בו. אבל בשפוד של גויים הבלוע מאיסור שצריך ליבון גמור, זה ודאי שאסור ללבנו ביום טוב כיון שניכר שלהכשירה הוא עושה, וככל הגעלת כלים שאסורה ביום טוב. (ועיין עוד סימן קכ"ד, וכמבואר ברוב האחרונים: הגר"א, ערך השלחן, אבני צדק, חק יעקב, רבנו זלמן, רעק"א, החתם סופר, חסד לאברהם אלקלעי, זהב שבא ועוד. חזו"ע פסח קלח. שו"ת יחווה דעת חלק ב סימן סג)

הכשר תבנית אפייה מבשרי לחלבי

לאור האמור, הרוצה להפוך תבנית אפיה בשרית לחלבית או להיפך, די להגעילה במים רותחים או שיכניסה לתנור כשמסיקים אותו בחום גבוה קודם האפייה כחצי שעה. (ועיין עוד באגרות הראשון לציון פסח ג עמוד קסט)

בקי בהלכה

תהליך הכשרת כלים צריך להיעשות בקפדנות מרובה, ולכן מי שאינו בטוח בעצמו שבקי בהכשרת כלים כדת, יפנה למורה הוראה שינחהו כיצד לנהוג.

ניקוי הכלי

קודם ההגעלה ינקה את הכלי היטב בחומרי ניקוי, ויסיר ממנו כל לכלוך וחלודה, וינקה גם במקום הברגים.

כתב הרא"ש, כיצד היא ההגעלה? ישפף הכלי היטב כדי להעביר החלודה שבו ואחר כך מגעילו. והטעם בזה, מפני שבמקום החלודה והטינופת אין פולט הבלוע, ותניא בספרי "אך את הזהב", מכאן שצריך להעביר את החלודה. (טור ובית יוסף סימן קכא)

זמן ההגעלה

כלי שבלע איסור כנבלה או חזיר, יש להגעילו רק כעבור 24 שעות מבישול האיסור שבו. כי מאחר והאיסור נפלט למים, יש לחשוש שמא יבִלְעו המים בכלי, ונמצא ששוב נבלע בו איסור. אבל לאחר 24 שעות שכבר נפגם האיסור, אף אם יבלע שוב, הרי זה מותר. ואף על פי שנותן טעם לפגם אסור לכתחילה? יש לומר שלא אסרו טעם לפגם אלא כמו בכלי שאינו בן יומו (ועבודה זרה עו רע"א), שמתחילה בלע טעם לשבח ולאחר 24 שעות הוא נפגם. אבל כלי שבלע מתחילה טעם פגום, לא נאסר מעולם, ואינו צריך הכשר כלל. וכיוצא בזה כתבו התוספות והרא"ש: יש לתת טעם מה ראו חכמים להתיר את המאכל שהתבשל בכלי שאינו בן יומו, ולאסור את הכלי? לפי שהכלי בלע איסור גמור מתחילה, אבל המאכל לא נבלע בו איסור מעולם. וכן כתבו הרשב"א, הר"ן, המאירי ועוד. וכן מבואר ממה שפסק מרן השלחן ערוך (סימן צה ס"ד), להתיר להדיח כלי בשר וכלי חלב יחד במים רותחים פגומים, שכיון שהם פגומים, נמצא שמתחילה הכלי בלע טעם פגום. וכן פסקו עוד רבים מהאחרונים. (עיין שו"ת יביע אומר חלק ו יורה דעה סימן י. י תפ)

כלי שבלע היתר, כגון כלי בשרי, ורוצה להגעילו ולהופכו לכלי חלבי, יכול להגעילו אף בתוך 24 שעות. והטעם בזה על פי המבואר לעיל (עמוד 116) בדין נותן טעם בר נותן טעם. וגם כאן הבשר נתן טעם בכלי והכלי במים, ואף אם המים יבלעו שוב בכלי ויפגשו לאחר מכן בבישול החלב, מכיון שהוא טעם קלוש ביותר, הרי זה מותר אף שמגעילו מיד לאחר בליעת הבשר. (בית יוסף או"ח סימן תנב. י תפ)

כלי חלבי שבישלו בו בטעות בשר ונאסר, או להיפך, אין להגעילו אלא לאחר שעברו 24 שעות מהשימוש האחרון שבו. (אורח חיים סימן תנב סעיף א. י תפ)

מנהג בני אשכנז שלא להגעיל שום כלי שהוא בן יומו. (הרמ"א סימן קכא סעיף א)

מי הגעלה פגומים

אם נתן חומר פגום במים כמו סבון, אקונומיקה וכדומה, מותר להגעיל גם כלים שבלועים מאיסור בני יומם.

על פי מה שפסק מרן השלחן ערוך (סימן צה סע"ג, ד): קערות של בשר שהיה שומן דבוק בהן, שהודחו ביורה חלבית במים חמים שהיד סולדת בהם, צריך שיהיה במים שישים כנגד ממשות השומן שעל פי הקערה. ויראה לי, שאם נתנו אפר במים החמים שביורה קודם שהניחו הקדירות בתוכה, אף על פי שהשומן דבוק בהן, הרי זה מותר, כי על ידי האפר הוא נותן טעם לפגם. ע"כ. וכן פסקו רבים רבים מהאחרונים. (שו"ת יביע אומר חלק ו יורה דעה סימן י אות א)

הפיכת כלי בשר לכלי חלב

מותר להגעיל כלי בשר להפכם לכלי חלב או להיפך. ויש מבני אשכנז שנהגו להחמיר בזה, שמא יהיה לו רק כלי אחד, ויתרגל להופכו מבשר לחלב ומחלב לבשר, ויבוא לידי טעות וישתמש בו באיסור. ומכל מקום אם הוצרך להגעיל את הכלי לפסח או מחמת שבלע איסור, רשאי להופכו מבשר לחלב או להיפך. (י תע"ח)

כתב המגן אברהם (סימן תקט ס"ק יא), והעולם נוהגים איסור להגעיל כלי חלב לאכול בו בשר או להיפך. ומצאתי כתוב בשם הגאון מהר"ר בנימין מפוזנא ששמע ממחר"ם יפה, הטעם למנהג, שאם יעשה כן, לעולם לא יהיה לו רק כלי אחד, ויגעילנו כל פעם שישתמש בו, ויש לחשוש שמא יבוא לטעות. ע"כ. ואמנם בפרי חדש (וירה דעה סימן צ"א) מפורש שפשוט לו ההיתר בזה, כיון שאין לנו לגזור גזירות מדעתנו. גם הגאון רבי יחיאל מיכל עפשטיין בספרו ערוך השלחן (סימן פט סעיף יז) כתב, יש מי שרוצה לומר שאין להגעיל כלי של בשר לשל חלב או להיפך, מטעם שמא לא יהיה לו רק כלי אחד ויגעילוהו מבשר לחלב ומחלב לבשר, ויבוא לטעות. וחומרא יתירה היא, ואין לנו לגזור גזירות מדעתנו. עי"ש. אבל אחרונים רבים מבני אשכנז פסקו כמגן אברהם.

וכתב הגאון החתם סופר, אם מכשירים את הכלי לפסח, אני נוהג להתיר החליף הכלים כרצון איש ואיש מבשר לחלב או להיפך. כיון שלא היה ההכשר לכוונת בשר וחלב אלא לכוונת חמץ. ובזה אין לחוש למה שכתב המגן אברהם. וכן כתב הפרי מגדים. וכן פסק המשנה ברורה. ומכל מקום הספרדים מעולם לא נהגו בזה, וכמו שכתב מרן החיד"א, ובמקומותינו נוהגים להגעיל כלי חלב להשתמש בהם בשר, וכן להיפך, ולא חששו לחומרות אלו. וכן כתבו בספר ימי שלמה וערך השלחן. גם השדי חמד הביא דברי הפרי חדש והפרי תואר ומזמור לדוד ועוד, שלא נתפשט המנהג הזה בין הספרדים. והוצרכתי לבאר המבואר, מפני ששמעתי על חכם אחד שאסר זאת גם לספרדים. וכנראה שנעלמו ממנו דברי החיד"א ושאר אחרונים הנ"ל. ומכל שכן לפי מה שכתב בשו"ת דברי יעקב, שאף לבני אשכנז אינו מנהג ברור, ומה שלא ראינו שנהגו להגעיל מבשר לחלב, היינו משום שדרך בנות ישראל מימים ימימה להיות להם כלים רבים ולייחדם לבשר או לחלב. ואין רצונן לטרוח בהגעלה מידי פעם בפעם. וגם אין כולן בקיאות בהגעלה. ומזה נמשך עד שחשבו הנשים בטעות שיש איסור להגעיל מבשר לחלב או להיפך. ומה שיזדמן לפעמים צורך להגעיל מבשר לחלב או להיפך, הרי זה דבר שאינו מצוי כלל, ולא שייך מנהג בדבר שאינו מצוי. ולכן הרמ"א שהוא המאסף לכל המנהגים, לא הזכיר כלל בשום מקום ממנהג זה. וכיון שמבואר בראשונים ההיתר, נראה לי שאין לחוש לזה כלל. והשואל על זה יכולים להתיר לו. ע"כ. ואמנם בדברי רבים מהאחרונים האשכנזים מבואר שהחמירו, ולכן אין להתיר להם בזה. (שו"ת יביע אומר חלק ג וירה דעה סימן ד)

ועיין עוד בשו"ת יביע אומר (חלק ד סימן ה אות ג) שכתב, והעיר על זה ידידי הרה"ג ר"ש אפרתי שליט"א במכתבו אלי (מיום ח תשרי תשכ"א), שהרי מבואר בדברי הרמ"א (ס"ט פט) שכבר נהגו כל ישראל להיות להם שני סכינים, ולרשום אחד מהם, שתהא לו היכר, ונהגו לרשום של חלב, ואין לשנות מנהג ישראל. הרי שמצאנו מנהג כזה ברמ"א, כמו המגן אברהם הנ"ל. ע"כ. והנה כבר קדמו בזה בשו"ת אבן יקרה להביא סמך למנהג זה מהרמ"א. אך מכל מקום אין מזה ראייה גמורה, שהרי ידוע מה שפירש רש"י (וחלין קיב רע"א), שסתם קערה נקיה היא, אבל סכין פעמים ששמנוניתה עליה ואינו ניכר. ועיין ברשב"א ובבית יוסף, שכולם הביאו חילוק זה בין סתם כלים לסכין. ואם כן יש לומר שמשום כך נהגו לייחד בסכין דוקא, אחת לבשר ואחת לחלב, מה שאין כן בשאר כלים. אלא שהנכון לאחינו האשכנזים להחמיר בזה כמנהגם.

רוב שימוש

הכשר הכלי נקבע על פי רוב שימוש, שאם רוב שימוש בתבשילים לחים כרוטב או מרק, אף על פי שפעמים השתמשו בו גם בדברים יבשים בלי רוטב, כיון שרוב בליעתו בלח, הכשרו בהגעלה. (סימן תנא סעיף ו)

נשאל הרשב"א (חלק א סימן שעב): הלוקח כוסות מתכות מהגוי, האם יספיק בהן הדחה, כמו ששנינו בגמרא (עבודה זרה עה ע"ב) דברים שמשתמשים בהם בצונן, כגון הכוסות והצלוחיות מדיחן ומטבילן והן טהורין. או כיון שלפעמים מניחים אותן על האש לחמם בהן, יצטרכו הגעלה? **תשובה:** שורת הדין נראה שאינו צריך אלא הדחה, שאף על פי שפעמים משתמשים בהן בחמים, כל שאינו בן יומו מותר. ולפיכך הלכו בהן חכמים אחר עיקר [רוב] שימוש. שאם אין אתה אומר כן, הרי אמרו בלוקח כלים ישנים מן הגוי שאין הכוסות והצלוחיות צריכות אלא הדחה. וכי השתנה שימושן של הכוסות מאותו זמן לזמנינו, הלוא עולם כמנהגו נוהג, [ובוודאי שפעמים השתמשו בהן בחמים, ובכל זאת די להן בהדחה], אלא שלא הלכו בהכשר כלים אלא אחר עיקר שימוש. (בית יוסף סימן תנא סעיף כה) גם הר"ן כתב, והולכים בכלי אחר רוב תשמישו, שהרי צלוחיות וכוסות וקיתונות ששנינו "מדיחן" בלבד, אי אפשר שלעיתים רחוקות לא ישתמש בהן בחמים, ואפילו הכי דין בהדחה. (שם סימן קכא סוף אות ז. ועיין בחוברת "חג הפסח בהלכה ובאגדה")

בני אשכנז מחמירים לחשוש גם למיעוט השימוש בכלי. על כן אם השתמש בכלי רוב פעמים בלח ומיעוט ביבש, ישירהו בליבון. (הרמ"א סימן תנא סעי' ג, כה) ומכל מקום אשכנזי הקונה סיר מגוי, אינו צריך לחשוש שמא השתמש בו הגוי במיעוט פעמים ביבש. שאין צריך להחמיר כל כך מספק, שהרי יש לנו ספק ספיקא, שמא לא השתמש ביבש כלל, ושמא הולכים אחר רוב שימוש של הכלי והרי רוב שימוש בלח.

סירים

סיר שבלע איסור, הכשרו בהגעלה, כיון ששימוש בדברים לחים כרוטב או מרק. ואף המכסה והידיות, צריכים הגעלה. (סימן תנא סעי' ה, יב, יד)

כתב מרן בשלחן ערוך (סימן תנא סעיף יד): כיסוי של ברזל שמכסים בו הקדירה, צריך הגעלה כיון שזמיע בכל שעה מחום הקדירה. ואם נתנוהו על הקדירה ללא הגעלה, כל התבשיל אסור, שזמיע הכיסוי מתערבת בתבשיל. וכתב עוד (שם סעיף יב): כל הכלים צריך להגעיל ידיותיהם כמותם.

מצקת

מצקת מאחר ורוב שימושה הוא בכלי ראשון, הכשרה בהגעלה בכלי ראשון.

כפות, כפיות ומזלגות

כפות, כפיות ומזלגות, כיון שרוב שימושם בכלי שני, יכול להכשירם בכלי שני, על ידי שירתיה מים וישפכם לתוך קערה, ובעוד שהמים חמים יניחם בקערה. ובני אשכנז מחמירים להכשיר הכל בכלי ראשון כנ"ל. (אור"ח סימן תנא סעיפים ה, ו)

כתב מרן בשלחן ערוך (סימן תנא סעיף ה): כלים שנשתמש בהם בחמים, כפי תשמישם הכשרם. אם תשמישם בכלי ראשון, כגון כף שמוגיסים בו בקדירה, צריך להכשירם בכלי ראשון, ואם תשמישם בכלי שני, הכשרם בכלי שני. וכלי שמשמשם בו בעירווי שמערה מכלי ראשון, לא די לו בהכשר של כלי שני, אלא צריך לערות עליו מכלי ראשון.

שימוש בצונן

כל סוגי הכלים שהשתמש בהם באיסור קר, די לשוטפם ולהדיחם היטב.

כתב מרן השלחן ערוך (סימן תנא סעיף כה): כל כלי השתיה, בין צלוחיות בין כוסות, מותרים בשטיפה. בין שהם של זכוכית, בין שהם של עץ, בין שהם של מתכת, בין שהם של חרס, ואף על פי שלפעמים נותנים בהם לחם חם, כיון שרוב תשמישם אינו אלא בצונן, די בשטיפה, שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישו. וכתב עוד (סימן קכא סעיף א): הלוקח כלים ישנים מן הגוי, כדרך שנשתמש בהם הגוי, כך הוא הכשרם. לפיכך הלוקח כלי תשמיש ישנים שנשתמש בהם בצונן, כגון כוסות וצלוחיות וכיוצא בהם, מדיחם. וצריך לשפשפם היטב במים בשעת הדחה, כדי להסיר ולמרק האיסור שעל גביהם, ואחר כך שוטפם במים ומטבילם, והם מותרים. ע"כ.

סכין בשרית וחלבית

אם רוצה להפוך סכין בשרית לחלבית או חלבית לבשרית, אף על פי שרוב השימוש בסכין הוא בכלי שני, מכל מקום כיון שבשעת החיתוך דוחקים את הסכין במאכל, לכך היא בולעת יותר, והכשרה בהגעלה בכלי ראשון, ובזה אין צורך להקפיד שהכלי יהיה על האש בעת ההגעלה. (סימן תנא סעיף ג) ועיין עוד מדיני סכין לעיל (עמוד 156).

סכין של איסור

סכין שבלעה איסור, הכשרה בליבון כדי להשתמש בה במאכל היתר חם. (סימן קכא סעיף ז) עיין בבית יוסף שהביא מחלוקת ראשונים גדולה בזה, ופסק כדעת הרמב"ם והראב"ד שצריכה ליבון, כיון שפעמים צולים בה אש. ולמציאות של היום נראה שאין זו אלא חומרא, כי כמעט ואין רגילות להשתמש בסכין על האש, ורוב שימושה בצלחת שהיא כלי שני. ואף הצולים על האש תדיר, יש להם כלים מיוחדים ולא משתמשים בסכין מטבח. נמצא שרוב ככל השימוש בסכינים היום, רק במאכל של כלי שני. (ועיין במאמר מרדכי סימן תנא סק"ח)

מחבת חלבית ובשרית

מחבת חלבית שרוצה להפכה לשימוש בשרי או להיפך, בין שמשמש בה עם הרבה שמן, בין שמורח בה מעט שמן, ובין מחבת טפלון שאינו משמש בה עם שמן כלל, הכשרה בהגעלה. (סימן תנא סעיף יא. סימן קכא סעיף ד)

מחבת של איסור

מחבת של איסור שהשתמשו בה עם הרבה שמן, כמו בטיגון צ'יפס, הכשרה בהגעלה, אבל אם השתמשו בה עם מעט שמן, הכשרה בליבון. ואם יש חשש שבליבון היא תתקלקל, לא מועיל לה הכשר.

כתב הרא"ש (פסחים פרק ב סימן ז): על מחבת שמטגנים בה, כתב אבי העזרי, הוגד לי בשם אבא מארי [רבנו יואל] אחר פטירתו, שהיה מצריך ליבון משום שמדמה אותה לתנור שאופים בו. ולא זכיתי לדון לפניו, ונראה לי שדי בהגעלה, וכן נהגו העולם. שהרי מבואר בתלמוד (שם לו ע"א) שטיגון ובישול דינם שווה. וכן מבואר בתוספתא, הירות ומחמי חמים וטיגון וקומקומים, מדיחם ברותחים. ע"כ. וכתב הרא"ש, ויש אומרים שפעמים שמטגנים במחבת ומתייבש השמן ונאפה מה שבתוכה בלא שמן, והרי זה כמאפה תנור ונבלע בתוכה על ידי האור בלא משקה, ולכן צריכה ליבון כשפודים ואסכלאות. ולא נראה לי, כי אם באנו לחוש לזה, אם כן כל קדרות של מתכות פעמים מחסרים המרק ומקדיח, והתבשיל נשרף ונדבק לדופני הקדרה, וצריך ליבון. ולא מצאנו מי שחשש לזה, אלא הטעם בזה שאף על פי שנשרף ונדבק לדופן הקדרה, לחלוחית משקה יש בתבשיל, אלא שהוא יבש אצל דופני הקדרה, ולא נחשב תשמישו על ידי האור להצריכו ליבון. ע"כ. וכתב מרן הבית יוסף (אורח חיים סימן תנא אות יא), שכן דעת המרדכי והגהות מיימוניות שמחבת דיה בהגעלה. ואף על פי שהרשב"א כתב שמחבת צריכה ליבון, נהגו העולם להכשירה בהגעלה כדברי אבי העזרי והרא"ש כי מסתבר טעמם. ע"כ. ובבית יוסף יורה דעה (סימן קכא אות ד) כתב מרן, כבר נתבאר בטור אורח חיים סימן תנ"א שנהגו העולם בפסח להגעילה. ומיהו במחבת של איסור, יש להחמיר כדברי רבנו יואל והרשב"א. וזו לשונו בשלחן ערוך (סימן קכא סעיף ד): מחבת שמטגנים בה, אף על פי שלענין חמץ בפסח די לה בהגעלה, לענין שאר איסורים צריכה ליבון. ע"כ.

והגר"א (שם סק"ט) ביאר את החילוק בין חמץ לשאר איסורים, כי בחמץ יש אומרים שהוא נקרא "היתר" כל השנה [עיי' בהרחבה בחוברת "חג הפסח בהלכה ובאגדה"], ולשיטתם אפילו שיפודים די להגעילם, כמבואר לעיל (עמוד 162). נמצא שבמחבת יש ספק ספיקא להקל, שמא הלכה כראבי"ה והרא"ש שמחבת תמיד בהגעלה, ואפילו תאמר שהלכה כרבנו יואל והרשב"א שצריכה ליבון, שמא החמץ הוא בגדר "היתר" שדי בהגעלה. מה שאין כן במחבת איסור שאין ספק ספיקא, לכן צריכה ליבון. וכן מבואר במאמר מרדכי (סימן תנא סק"ז), ושכן כתב חק יעקב.

מיחם מים

מיחם מים שחימם על המכסה [העשוי מפלסטיק או ממתכת] מאכל חלבי באופן ישיר, נעשה המכסה חלבי, ואסור לחמם עליו בשר, אלא אם כן יגעילו או יכסהו בנייר כסף, או שיתן את הבשר בצלחת על המכסה. וכמו כן, רשאי להוציא את המכסה ולתת במקומו צלחת ובתוכה בשר.

מיחם שחימם עליו מאכל חלבי, מותר לשתות את המים שבמיחם עם בשר. שהרי זה נותן טעם בר נותן טעם שמותר, שהחלבי נתן טעם במכסה, והמכסה במים. ועיי' חזו"ע פסח קה. פסקי משה קב. י תסט)

עיניו הקדושות של הרבי מפרימישלן

להלן סיפור המלמד על הסייעתא דשמיא של הצדיקים בענין כשרות הכלים: מסופר על הרבי הקדוש רבי מאיר'ל מפרימישלן זיע"א שביקר פעם במעונו של הגאון בעל "ישועות יעקב" מלמברג זצ"ל. לכבוד הביקור הכינו מאכל שנקרא פאן קיכל' שמטגנים אותו במחבת עם שמן וחלב. כשלקח הרבי מפרימישלן את הסכין בידו והתחיל לחתוך,

שאל: "ווער איז דער פאן קיכל"?! [תרגום: איך והיכן הכינו את הפאן קיכל?!] נרעשו הנוכחים, הנשמע כזאת להטיל דופי בבית של הרב. גם הרב ישועות יעקב השתומם למשמע השאלה, וענה שנעשה אצלו בבית. שוב שאל הרבי מפרימישילן אודות הפאן קיכל, ובתוך כך נכנסה הרבנית מלמברג במרוצה ובבהלה גדולה, ושאלה אם עדיין לא אכלו את הפאן קיכל, שכן המשרתת החליפה בטעות וטיגנה אותו במחבת בשרית.

משנוכח בעל הישועות יעקב בכוח עיניו הקדושות של הרבי מפרימישילן, שאל אותו מהיכן ידע כבודו לחשוש על מאכל זה? הסביר לו רבי מאיר'ל, בסגנון דיבורו המליצי: כאשר חתך מאיר'ל את הפאן קיכל עם הסכין, ניתז קילוח מהפאן קיכל על פניו, הרהרתי בדעתי את דברי חז"ל (ובבא מציעא פג ע"ב): "מדחציף כולי האי, שמע מינה רשיעא הוא" [מכך שהוא חצוף כל כך, משמע שרשע הוא], ומזה הבנתי שהמאכל אינו ראוי.

ספק בלע איסור

כלי שיש ספק אם בישלו בו נבילות וטריפות, או כלי שבישלו בו בשר ספק טריפה, ימתין 24 שעות, ורשאי להשתמש בו ללא הגעלה. כיון שכלי שאינו בן יומה, האיסור לבשל בו מדרבנן, וספק דרבנן להקל. על כן, הקונה תכולת בית מיהודי שאינו יודע אם שמר כשרות כהלכה, יכול להשתמש בכליו ללא הגעלה, לאחר שיעברו 24 שעות. (שר"ת יחיה דעת חלק ז סימן קלח אות ג. ועיין עלון "ותתענג בדשן" גליון 78 אות טז ותרוה נחת)

תערובת כלים

כלי שנאסר מבליעת איסור, והתערב בשני כלים כשרים, ואינו מזהה את הכלי האסור, כגון כף בשרית שעירב בה חלב רותח שנאסרה, וטעה והכניסה למגירת הסכו"ם, הריהי בטלה ברוב, ואין צורך להכשיר את הכלים. ומכל מקום טוב שלא ישתמש בהם עד שיעברו 24 שעות, כדי שהטעם הבלוע בכלי יפגם. (זי פ"ז)

סוגי כלים שונים

כלי זכוכית

כלי זכוכית אינם בולעים ואינם פולטים כלל, ולכן אינם צריכים שום הכשר, בין לבני ספרד ובין לבני אשכנז. וכמבואר לעיל (עמוד 123).

כלי פיירקס ודורלקס

כלי זכוכית הנקראים פיירקס ודורלקס שבישלו בהם בשר באש, מותר לבשל בהם אחר כך חלב, כיון שאינם בולעים ואינם פולטים כלל, ובלבד שישטפם וידיחם היטב קודם לכן. (שר"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן ה. י תס"א)

כלי פלסטיק, עץ, אבן

הכשר כלי פלסטיק, עץ ואבן, כהכשר כלי מתכות. (חזו"ע פסח עמוד קנא)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן קכא סעיף ב): לקח מהגוי כלים שהשתמש בהם בחמין, בין שהם של מתכת או של עץ או אבן, מגעילים והם מותרים.

כלי חרס

בלע איסור תורה – אין לקנות כלי חרס משומשים מגוי שבישל בהם נבילות וטריפות, כי אין להם תקנה אף על ידי הגעלה, כיון שהם בולעים ואינם פולטים.

נאמר בתורה (ויקרא ו כא): "וְכֵלֵי חֶרֶשׁ אֲשֶׁר תִּבְשַׁל בּוֹ יִשְׁבֵּר, וְאִם בְּכֵלֵי נְחֹשֶׁת בְּשֻׁלָה וּמִרְק וְשֵׁטָף בְּמַיִם". ונאמר (שם טו יב): "וְכֵלֵי חֶרֶשׁ אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַזָּב יִשְׁבֵּר, וְכֵל כְּלֵי עֵץ יִשְׁטָף בְּמַיִם". מכאן אמרו חז"ל (עבודה זרה לד רע"א, ופסחים ל ע"ב): העידה התורה על כלי חרס שאינו יוצא מידי "דופיו" לעולם [בליעות האיסור שבתוכו, לשון "דופי", אינן יוצאות ממנו. ויש גורסים: אינו יוצא מידי "דופנו" לעולם, דהיינו מדפנות הכלי אלא נשאר הבלוע בו לעולם]. שהרי בכלי מתכות ועץ, כתבה התורה "ישטף", ואילו בכלי חרס כתבה "ישבר", משמע שאין לו תקנה. וכתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה א, ב): קדרה של חרס שהתבשל בה בשר נבלה או בשר שקצים ורמשים, לא יבשל בה בשר שחוטה באותו היום. ומדברי סופרים לא יבשל בה לעולם, לפיכך אין לוקחים כלי חרס ישנים מן הגויים שהשתמשו בהם בחמים, כגון קדרות וקערות לעולם. ועיין שלחן ערוך (סימן תנא סעי' א, כב) ובמאמר מרדכי (שם סק"ג וס"ק יב).

בלע איסור דרבנן – כלי חרס שבישלו בו מאכלים האסורים מדרבנן שאין עיקרם מן התורה, כבישולי גויים וכיוצא, מועיל להכשירו בהגעלה שלש פעמים.

כתב הרשב"א בתורת הבית הארוך, אף על פי שהתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופנו לעולם, מבוואר בירושלמי שבתרומה הקילו להגעילה שלש פעמים, לפי שאינה אלא מדבריהם בזמן הזה. ונראה שהוא הדין לכל האיסורים של דבריהם. ואפשר שלא הקילו אלא בתרומה בזמן הזה שאין לה עיקר מן התורה, והוא הדין לכל שאר האיסורים של דבריהם שאין להם עיקר מן התורה, אבל שאר האיסורים אפילו של דבריהם אם יש להם עיקר בתורה אין מקילים בהם. והראשון נראה לי עיקר. אלא שבתורת הבית הקצר כתב, שראוי לחוש שלא להקל בהם (והוא בבית יוסף סימן קכא ובסימן קיג אות טז). וזו לשון מרן בשלחן ערוך (שם): כלים שבישל בהם הגוי לפנינו דברים שיש בהם משום בישולי גויים צריכים הכשר. ויש אומרים שאינם צריכים. ואף לדברי המצריכים הכשר, אם הוא כלי חרס מגעילו שלש פעמים, ודיו, מפני שאין לאיסור זה עיקר מהתורה.

בלע איסור צונן – כלי חרס ששהה בתוכו משקה איסור צונן 24 שעות ומעלה, הכשרו בהגעלה. וכמו כן, יכול להכשירו בעירוי שלשה ימים, דהיינו, שימלא את הכלי מים, ולאחר 24 שעות ירוקן אותו, וימלא בו שוב מים למשך 24 שעות, וירוקן וימלא שוב למשך 24 שעות, ואז רשאי להשתמש בו. (סימן תנא סעיף כא)

כלי שני – מי שהיה רחוק משמירת התורה והמצוות והשתמש בצלחות וכוסות של חרס למאכלות אסורות כנבילות וטריפות, ועתה זכה להתקרב להשם יתברך, רשאי להשתמש בהם, וטוב שגם יגעילם שלש פעמים.

כתב מרן השלחן ערוך (סימן קה סעיף ב), חוס של כלי שני אינו מבשל. ויש אומרים שגם אינו מבליע ואינו מפליט, ויש אומרים שהוא מבליע ומפליט ואוסר כדי קליפה, "וראוי לחוש להיזהר בדבר לכתחילה, אבל בדיעבד מותר בלא קליפה, ודי בהדחה בעלמא". ע"כ. ולפי זה במקרה זה שכבר השתמשו בצלחות והן כלי שני, הרי זה דיעבד שדי בהדחה. וגם אם נאמר שעירו עליהן במצקת ישירות מקדרה רותחת ונחשיב את המצקת כעירוי מכלי ראשון, עדיין יש להקל, כי שמא עירוי מכלי ראשון דינו ככלי שני כדעת הרשב"ם ורבים מהראשונים. ואפילו אם תאמר שדינו ככלי ראשון כדעת רבנו תם, שמא דוקא כשהמצקת שהתה בקדירה עד שעלו בה רתיחות, אז יש לדונה ככלי ראשון. אבל כשלא שהתה, בוודאי שהיא ככלי שני, וכמו שכתבו רבים מהפוסקים. לכן בוודאי שיש להקל להשתמש בהם אפילו לכתחילה. אך טוב להגעילם שלש פעמים. (שו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן י)

כלי ראשון – כלי חרס בשריים שבטעות בישלו בהם חלב ונאסרו, במקום הפסד מרובה [שהרי אם לא נתיר לו, יאסרו בשימוש ויצטרך לשברם], יגעילם שלש פעמים לאחר שעברו 24 שעות ללא שימוש, ויחזרו להיתרם. ומן הדין יש מקום להקל בזה גם כשבלעו נבילות וטריפות.

כן מתבאר מדברי המאירי, תוספות בשם רבנו יוסף ורבנו יצחק, מהר"ם מרוטנבורג, האשכול, העיטור בשם רבנו תם, ורבנו יונה. ואף שיש חולקים שאין להקל בכלי חרס שבלע בכלי ראשון, בכל זאת כיון שהמחלוקת היא בדרבנן, שהרי עברו 24 שעות והבלוע נעשה טעמו פגום, יש להקל. (שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן ו אות ו ואות כב. חלק ז יורה דעה סימן י אות ו. חלק י י"ד סימן ה ובהערה 1. שו"ת יחיה דעת חלק ז סימן עה אות ב, וסימן קלח אות ב. ז עא)

שאלה: לעיל כתבנו שאין לקנות כלי חרס מגוי שבישל בהם נבילות וטריפות כי אין להם תקנה גם על ידי הגעלה, והיאך כאן אנו מתירים להשתמש בכלי חרס שבלעו נבילות וטריפות על ידי הגעלה? **תשובה:** היתר זה הוא רק במקום הפסד מרובה, ולכן כאשר הכלים שייכים לישראל, שאם לא נתירם לו בהגעלה, הם יאסרו בשימוש לגמרי, שייך לומר שיש לו הפסד מרובה. אבל מכאן ועד לקנות מן הגוי, חלילה להתיר שהרי אין זה שלו ואין זה נחשב הפסד.

עברה שנה – בשו"ת חכם צבי נשאל על קדרה של חמץ, שבעבור שנתיים טעו ובישלו בה בפסח, וכתב, יש מהותלמידים שרצו לאסור התבשיל, לדעת הרמ"א שנותן טעם לפגם בפסח אסור. ואמרתיה להם, טועים אתם, שלדבריכם אפילו אם בישלו בפסח בקדרה של חמץ שעבר עליה אלף שנה משעת בישול החמץ יאסר התבשיל, וזה דבר שאין הדעת סובלת, ועל כורחך שיש שיעור לדבר, ויש לי ראיות ברורות שלאחר י"ב חודש מותר, וכדין קנקנים של גויים שנתנו בהם יין נסך לקיום, שמותר להשתמש בהם לאחר י"ב חודש, כמבואר בעבודה זרה וד ע"א. וכשם שמותר להשתמש בחבית ובקנקנים לכתחילה, אף כאן אפשר שאפילו לכתחילה מותר לבשל בה בפסח. עיי"ש. ואמנם רבותינו הראשונים נחלקו בדין זה, אם מועיל יישון י"ב חודש לכלי חרס גם בשאר איסורים כנבילות וטריפות, לדעת הרמב"ם, הראב"ד, הרשב"א והר"ן לא מועיל ונשארו באיסורם, ואילו הרמב"ן, הרא"ה, הריטב"א והרא"ש מועיל, כיון שכלתה הלחלוחית שבהם והרי זה כעפר בעלמא. (שו"ת יביע אומר חלק ז י"ד סימן י)

כלי פורצלן – חרסינה

ישנם שני סוגי פורצלן: א. תוכו עשוי חרס ומצופה זכוכית דקה מאוד. ב. כולו חרס, ומראיתו חלק כעין זכוכית. ולהלכה, שניהם דינם ככלי חרס כנ"ל. (עייני להלן עמוד 370 ותורה נחת)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן תנא סעיף כג): כלי חרס המצופים בהיתוך זכוכית, דינם ככלי חרס. וכתב המאמר מרדכי (ס"ק לב), ומה שפסק מרן (סעיף כו) שכלי זכוכית לא צריכים שום הכשר? על כרחנו לחלק כמו שכתבו התוספות (כתובות קז ע"ב ד"ה הני), שהטעם שכלי זכוכית אינם בולעים, כיון שהזכוכית התבשלה היטב ונעשית חלקה, אבל קוניא שהוא רק מחופה בזכוכית, לא התבשלה הזכוכית כל כך, ולכן הוא בולע אגב החרס. והרא"ש (פסחים פרק ב סימן ח) כתב, שזכוכית המחופה על החרס היא נצרפת עמו בכבשן [ונעשית חלק ממנו], ולכן בולעת יותר.

כלי אמאיל

כלים העשויים מפח מצופה בחומר צבעוני או לבן, הנקראים כלי אמאיל, הכשרם בהגעה ככלי מתכות. (חזון עובדיה פסח עמוד קנז)

רבים התחבטו בכלי אמאיל ממה עשוי ציפויים, וכבר בשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן קיג) כתב שיש בזה חסרון ידיעה לכל העולם, כי האומנים מסתירים מעשיהם שלא יודע לשום אדם לעשות כמעשיהם, והציפוי דק מאוד פחות מכדי קליפה עובי, ויש לחוש אולי ההיתוך נעשית מחרס ולא מועילה לו הגעלה או שהוא ממין זכוכית. ובשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן כ) כתב, כלי ברזל המצופים מבפנים, כבר התברר בימינו שציפוי זה הוא מין חרס, וכמו שכתב המהר"ם שיק מעדות הפרופסורים. אולם הגאון רבנו יוסף חיים כתב בשו"ת רב פעלים (חלק ג אורח חיים סימן כח), שכבר הכנסת הגדולה כתב, שברור לו ולכמה חכמים בדורו, שהציפוי הזה אינו עפר אדום [חרס] אלא זכוכית, והתברר להם כן בניסיון. ומה שטען הגאון השדי חמד שאין לסמוך על זה, כי אולי בבית חרושת אחר מזייפים ועושים הציפוי מעפר אדום. אין זו טענה, שהרי בוודאי אין לנו להחזיק איסור מדעתנו. ומה גם שאנחנו רואים, כי מראה אחד ותכונה אחת לכל כלים אלו הבאים מכל מקום שיש שם בית חרושת שעושים אותם, ובוודאי שמלאכתם שווה, וגם קיומם שווה. ואם אמת היה שיש עושים את האמאיל מזכוכית ויש עושים מעפר אדום, היה צריך שלא יהיה חוזקם וקיומם שווה, כי הזכוכית תתקיים יותר. וכיון שאין הפרש בַּעֲרָךְ [באיכות הכלים], למה יעשו אלו מזכוכית, יעשו גם הם מעפר אדום [שזול יותר]. ורחוק הדבר לומר שאין להם אומנות לעשות מעפר. ועוד, כיון שכתב הכנסת הגדולה שברור לו ולכמה חכמים בדורו שזה הציפוי אינו עפר אדום אלא זכוכית, היתכן שכל אלו החכמים לא עלה על דעתם חשש זה שאולי יש עושים מזה ויש עושים מזה. וכיון שהוברר להם, הרי שאין חשש כלל, כי חקרו ודרשו שכולם עושים מזכוכית. ומה שהביא השדי חמד [והמהרש"ם] ממהר"ם שיק שבמכתבי העתים העידו האומנים [הפרופסורים] שהציפוי הוא חרס. הנה מלבד שאין לסמוך על עדות כזו שכתובה במכתבי העתים, כי לא ידענו שהכותב והמעיד הוא מוסמך, אך בוודאי שגם הם לא העידו שזה הציפוי כולו עפר אדום, כי אנחנו רואים בחוש שלאחר שנקלף הציפוי מאליו, יש בממשו חלקי זכוכית דקים מאוד מאוד. עי"ש.

ואולם בשו"ת אבני נזר (יורה דעה סימן קיב אות ד) כתב, שהתברר לגאון רבי בריש אב בית דין בנדין, שהציפוי עשוי ממתכת, ולכן הכשרן בהגעה, ועל זה סומכים הרבנים, וכן ראוי להקל. גם בערוך השלחן (יורה דעה סימן קכא סעיף כז) כתב, התרנו הקדירות של מתכת במדינתנו שכולן ברזל,

אלא שמבפנים יש איזה טיח לבן, ואינו ידוע אם הוא של חרס או של עופרת, כי הדבר הוא בסוד אצל בעלי המלאכה, וכל הקדירות שבמדינה בין של בשר בין של חלב הכל ממין זה, ובכל יום יש שנשפך משל בשר לשל חלב וכן להיפך כידוע. והיה צער גדול והפסד מרובה ללבנו... והתרנו להגעילן ג' פעמים אחר מעת לעת. וקצת ראייה יש שהציפוי הוא של מתכת ולא של חרס מהפסוק בדניאל (ב מג): "וְלֹא לָהוֹן דְּבָקִין דְּנָה עִם דְּנָה, הָא כְּדִי פְרִזְלָא לָא מְתַעֲרַב עִם חֲסָפָא", כלומר ולא יהיו דבקים אומות העולם אלו עם אלו, כמו שאין הברזל מתערב ונדבק יפה עם החרס. ומשמע שרחוק שיתערבו וידבקו המתכת עם החרס יחד, ולכן הדעת יותר נוטה שהציפוי הוא מתכתי ולא חרס. ע"כ. גם בשו"ת חשב האפוד (חלק א ס"ס קיז) מצדד שהציפוי עשוי מסוג מתכתי. גם הגאון רבי יוסף משאש בשו"ת מים חיים (אורח חיים א סימן קסג) כתב, שלפני למעלה ממאה שנה קיבלו רבני מקנס עדות גמורה מהרב רפאל בן חביב שאין שום חשש תערובת חרס בכלי אמיל. וכן הגיע חכם אשכנזי ירא וחרד מלונדון, הרב זאב הלפרין, והעיד עדות גמורה שהציפוי ממתכת ולא מחרס. וכן העידו מגידי אמת שעניניהם ראו את הרבנים הגאונים רבי חיים בלייח ורבי אליהו בן גיגי שהורו להכשירם בהגעלה, כי נתאמת אצלם מפי מגידי אמת, שאין בציפוי שום תערובת חרס כלל. ועוד עמדתי על הדבר, ושלחתי מכתב לידידי הרב יעקב סופר מארסיליי"א לחקור על זה אצל בעלי המכונות הגדולות, והיתה תשובתו: אחר החקירה בזה הדק היטב היטב הדק, התברר הדבר בירור גמור, שעשיית ציפויים כך היא: לוקחים כסף חי ומהפכים אותו לנוזלי כמו מים, ומערבים בו צבע כלשהו בגוון אשר ירצו, ומושחים בו את הכלים כמושח בַּשֶּׁשֶׁר [על פי הפסוק (ירמיה כב יד): "וּמְשׁוּחַ בַּשֶּׁשֶׁר", והוא מין צבע], ומכניסים אותם לאור, ואז הציפוי נקפה על הכלים, ונעשה הכל מקשה אחת של מתכות, זוהי עשייתו. ע"כ.

וצריך לומר שבזמנם היו אומנים שעשו את הציפוי ממתכת והיו שעשו מזכוכית. אולם המציאות כיום שהציפוי מזכוכית, כמו שכתב בפסקי תשובות (סימן תנא אות מט) שהתברר על ידי מומחים שהציפוי נעשה מן החול כמו שמייצרים זכוכית בתוספת צבע, ורק העיבוד שונה מעיבוד זכוכית. עי"ש. גם באור ההלכה (מקיים, סימן קכ סק"ה) כתב, שלאחר בירור מקיף שעשה, התברר שציפוי האמייל הוא חומר הנוצר מהתכת אבקת זכוכית שלאחר שהיא נמסה ומתקשה הופכת לחומר זוגי, חלק ונוקשה, ועמיד בפני אש. גם באנציקלופדיה לבית ישראל (כרך ג עמוד 22) כתב, אמיל - ציפוי זוגיית לכלי מתכת וחרסינה לצורכי קישוט או תעשייה, נוצר על ידי פיזור אבקת זכוכית-עופרת, זכוכית-נתרן או זכוכית-אשלגן, על פני המצופה, וקלייתו בחום של 820 מעלות צלזיוס המתיד את האבקה והופכה לציפוי. ניתן להשיג גוונים שונים של ציפוי האמייל על ידי הוספת תחמוצות של מתכות שונות לאבקת הזכוכית. ע"כ.

והנה בחזון עובדיה (פסח עמוד קנז) כתב מרן זצוק"ל שכלי אמיל הכשרם בהגעלה, אלא שטוב להחמיר ולהגעילם שלש פעמים. והיינו לפי מה שהביא שם בשם הפוסקים שבזמנם לא היו בקיאים ממה עשוי הציפוי, כי האומנים היו מסתירים את מעשיהם, ויש שאמרו שהציפוי עשוי מחרס. אולם היום שברור שהציפוי לא נעשה מחרס אלא מזכוכית, דיו בהגעלה. ואף על פי שכלי זכוכית אינם בולעים כלל? אך כבר הבאנו בהלכה הקודמת לענין כלי פורצלן, שציפוי זכוכית, אין דינו ככלי זכוכית שאינם בולעים כלל.

כלים חדשים. נייר כסף.

כלים חדשים שמושחים עליהם חומר להבריקם ולנאותם, אין צריך להכשירם קודם שימושם, כיון שהוברר שהחומר הזה פגום ואינו ראוי לאכילה כלל. כמו כן, מותר להשתמש בנייר כסף לעטיפת מאכלים או לצלותם ללא חשש כלל.

בשו"ת יביע אומר (חלק ו' יורה דעה סימן י') כתב, שהסבון שמושחים על הכלים עשוי משומן וחלב פגומים מאוד, באופן שברור שנפסלו מאכילת אדם ואפילו מאכילת כלב. ואפילו שהכלים היו חמים בשעת ריתוכן ובלעו מהשומנים האסורים, מכל מקום מותר להשתמש בהם בלי הכשר, כי נותן טעם לפגם מותר. ואף שהגאון החזון איש הצריך לכלים חדשים הגעלה, מכל מקום מדבריו נראה שלא ידע שהחומר פגום מאוד ולא ראוי לאכילה כלל. ועיין בשו"ת משנה הלכות (חלק י' סימן קז) שכתב, לפי מה שהתברר לי, החום שם גדול עד מאוד לערך 2000 מעלות, שאי אפשר שלא ישרף לגמרי, ואפילו אם היה שם איסור גמור, היה נשרף ולא היה בו ממש כלל. וכן ניירות אלומיניום שנותנים בהם בשר או דגים לצלותם על האש, אין צורך להכשיר הניירות האלו בחום באש לפני השימוש. ע"ש.

👉 הכשר תנור וכיריים

חצובה וכיריים

המרתית חלב על הגז, וגלש החלב, די שינקה בסמרטוט את החצובה [הברזל שעליו מניחים את הסיר בבישול] והכיריים [המשטח של הגז], כי האש שורפת את החלב הבלוע. ורשאי לבשל מאכל בשרי, ואף לצלות בשר או כבד על החצובה.

ההבדל בין חמץ לבשר וחלב

בהלכות פסח (סימן תנא סעיף ד') כתב הרמ"א שחצובה צריכה ליבון, משום שמעמידים עליה קדרה ומחבת, ונשפך עליה חמץ. וכתב המאמר מרדכי (ס"ק יא), וחששה רחוקה היא, שאף אם נשפך עליה חמץ, כיון שבכל שעה היא על האש, הוא נשרף והולך לו. וכן כתב הגאון יעב"ץ, שהוא תמוה, שאפילו אם היה שם חמץ, האש שורפו, ואין שם דבר בעין שיפגע. ואין זו אלא חומרא יתירה משום חומרא של חמץ שאיסורו במשהו. ע"ש. ומוכח שאין להחמיר בזה בכל השנה משום בשר בחלב. וכתב הש"ך (סימן פז ס"ק כא), ומשמע מהרמ"א בתורת חטאת (וכל עו) שבקדירות העשויות מתכת שבתנורים שבבית החורף שניתזים עליהן בשר וחלב, מותר להשתמש בהן אפילו לכתחילה, כי אף אם ניתז עליהן, הרי הן חוזרות ומתלבנות על ידי האש. ע"כ. ולפי זה, החצובה שהיא מתכת אין להחמיר בה אף לכתחילה, שאפילו אם נשפך עליה רוטב של בשר, מיד נשרף והולך לו, ואם אחר כך נשפך עליה חלב, גם הוא נשרף וחלף הלך לו, ומעולם לא הוחזק הכלי באיסור כלל. וכן מבואר מהמשנה ברורה (סימן תנא ס"ק לד) שכל החומרא בחצובה זה רק לכתחילה משום חומרא של חמץ, כי שתי קדרות הנוגעות זו בזו אין יוצאת הבליעה מזו לזו בלי רוטב, כמבואר בסימן צב ס"ס ח. וגם יש לתלות שאף אם נשפך, כבר נשרף והלך לו, כיון שבכל שעה היא על האש. ע"ש. ולגבי המשטח של הגז שנשפך עליו חלב חם, די שינקה בסמרטוט, כי עירוי מכלי ראשון יש מחלוקת אם דינו ככלי שני. וגם אין דרך לתת על המשטח מאכל ממש. וחשש רחוק שאולי יפול עליו משהו עם רוטב. ועיין סימן צב סעיף ו', שאם נפלה טיפת חלב על הקדירה כנגד האש, מותר, משום שהאש שורפו ומייבשו. שו"ת אגרות משה או"ח ח"א סימן קכד. שו"ת יביע אומר חלק י' אורח חיים סימן לה אות י', וסימן נה על ח"ד אות יא. חזו"ע פסח עמוד קלז)

תנור אפיה

צורת ההכשר לתנור אפיה בין בשרי לחלבי, התבאר לעיל (עמוד 126). ע"ש.

לכתחילה ברור שאין לרכוש תנור אפיה "יד שניה" שאפו ובישלו בו מאכלים אסורים כנבילות וטריפות. אך בשעת הדחק כשאין לו אפשרות אחרת, יכשיר אותו כדלהלן: ימתין 24 שעות, ויסיק את התנור למשך שעה אחת בחום הגבוה ביותר, ורשאי להשתמש בו. ומכל מקום את התבניות עצמן, ברור שיחליף.

אם קרתה טעות בתנור שבבית, ואפו מאכלים אסורים, כיון שההפסד מרובה לזרוק את התנור, יכשיר את התנור כנ"ל. (עיינין שו"ת יביע אומר חלק ה יורה דעה סימן ז, ושו"ת יחיה דעת חלק ז סימן קלט, ולעיל עמוד 126)

תנור – יד שניה

מי שהגיע לידו תנור "יד שניה", ואינו יודע אם השתמשו בו במאכלים אסורים, מן הדין די שימתין 24 שעות מהשימוש בתנור ורשאי להשתמש בו. ואף את התבניות אינו צריך להחליף, ורשאי להחליט איזו תבנית בשרית ואיזו חלבית. ומהיות טוב, יכשיר את התנור והתבניות כנ"ל. (שוב ראיתי שכיוצא בזה פסק בשו"ת יחיה דעת חלק ז סימן קלח אות ג)

תנור פירוליטי

תנור פירוליטי שיש בו תכנית "ניקוי עצמי" בחום גבוה מאוד, פשוט שרשאי לכתחילה להשתמש באותו תנור ולבשר ולחלב בזה אחר זה לאחר הפעלת תוכנית הניקוי. ורשאי גם להפוך את התבנית מבשר לחלב לאחר הכשר זה. (עיינין אגרות הראש"ל פסח ג עמוד קטו. הגאון רבי לוי יצחק הלפרין זצ"ל מוריה, ניסן תשע"ט עמוד רמה)

תנור פירוליטי, יש בו תוכנית ניקוי ממושכת שנועלת את התנור למשך כשלוש שעות, וחומו מגיע לטמפרטורות גבוהות ביותר של מאות מעלות צלזיוס, באופן שכל שיירי המאכל והשומנים שהיו בו מתכלים לחלוטין, והתנור נראה כמו חדש ממש.

כיריים קרמיות

כיריים קרמיות, די בניקוי היטב כדין כלי זכוכית. (אגרות הראשון לציון פסח ג עמוד רלב)

כיריים קרמיות עשויות ממשטח זכוכית חסומה, חסינת אש ועמידה בחום, שבמרכזה גופי חימום. המשטח מורכב בכ-97% מ-98% מזכוכית, בתוספת אחוזים בודדים של תערובת מרכיבים נוספים, ולכן ברור שדינו כזכוכית לכל דבר.

כיריים אינדוקציה

כיריים אינדוקציה, די בניקוי היטב ככל כלי זכוכית. (אגרות הראש"ל שם עמוד רלא)

כיריים אינדוקציה עשויות מזכוכית, אלא שאופן פעולתן כך: א. לא כל סיר מתאים לשימוש באינדוקציה, אלא צריך סיר מיוחד בעל תחתית מגנטית, שהוא יוצר שדה מגנטי על הכיריים,

ורק אז הן יכולות לפעול. אבל בסיר אחר, הן לא תפעלנה כלל. [היום מייצרים את הסירים החדשים באופן שיתאימו גם לשימוש באינדוקציה.] תחת משטח הזכוכית של האינדוקציה, ישנם סלילים מוגנים השולחים גלים אלקטרו-מגנטיים קצרים, כמו במיקרוגל. אלא שההבדל הוא, שבמיקרוגל הגלים מסתובבים במהירות ומכים בעוצמה רבה על המאכל, ומהחיכוך מתחמם המאכל, ומחום המאכל מתחמם הכלי. אבל באינדוקציה, הגלים מכים על הכלי ומחממים אותו, והכלי מחמם את המאכל. ב. אין הכיריים באינדוקציה מתחילות להתחמם אלא רק כשמניחים את הסיר על טבעת החימום, וגם לא נוצר חום אלא רק במקום שעליו מונח הסיר, אך ברגע שמגביהים את הסיר מהכיריים, הן נותרות כמעט קרות, ולא כמו בכל כיריים אחרות של גז או חשמל שנשארות חמות עד מאוד. ועל כל פנים, כיון שכיריים "אינדוקציה" עשויות מזכוכית, הכשרן ככל כלי זכוכית, ודי להן בניקיון בלבד.

הלכות איסורי מאכלות

עור האדם

אסור לבלוע את עור האדם. ואותם שהתרגלו לכסוס את עורותיהם בסמוך לציפורן או בשפתיים מחמת יובש, צריכים להיזהר שלא לבלועם. (ט טו) וכמו כן יש להאיר את תשומת ליבם, שמחמת ההרגל עלולים לטעות ולעשות כן גם בשבת, ולעבור על איסור גוֹז. (שלחן ערוך אורח חיים סימן שכח סעיף לא)

איסור בליעת הערלה

ישנן נשים הטועות לחשוב כי סגולה לאשה עקרה שתיפקד, על ידי שתבלע את עורלת התינוק לאחר הברית, ויש ליידע אותן שזהו איסור גמור מן הדין, ויבטלו דבריהן מכל וכל. (ו רכא. ט סז)

כתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ב הלכה ג), האוכל מבשר אדם, עובר באיסור עשה, שהרי מנתה תורה שבעה מיני חיה, ואמרה (ויקרא יא ב): "זאת החיה אשר תאכלו", ומכאן למדנו שכל שהוא חוץ מחיות אלו, לא תאכלו. וכלל בידינו, שכל איסור לאו היוצא מתוך עשה, [כמו כאן שלמדנו שלא לאכול בשר אדם מתוך עשה שאמרה תורה: "זאת החיה אשר תאכלו"], העובר על זה, הוא באיסור עשה. וכן דעת הסמ"ג והסמ"ק. ואולם דעת הר"י הלוי, הרא"ה והריטב"א, יש בבשר אדם איסור לא תעשה. וכתב הרשב"ש, ומכל זה יצא לנו איסור למה שנהגו נשים עקרות לבלוע עורלת המילה כדי להוליד בנים. ובספר שלחן גבוה כתב, מעשה בא לידי באשה עקרה שאמרו לה נשים שטוב שתבלע עורלת התינוק שחותכים במילה, שהיא סגולה שתתעבר, ואסרתי לה, כי מי יקל ראשו להתיר נגד הרמב"ם והר"ן וכל הפוסקים. וסגולה זו מדברי הבל של שיחת נשים, ולא הובררה כלל. גם הלוא האשה אינה מצווה על פריה ורבייה. וכן פסקו בשו"ת דבר משה אמריליו, קול אליהו, זבחי צדק, בן איש חי, כף החיים ועוד.

גם בשו"ת קרית חנה דוד כתב, ראיתי לאיזה מוהלים שלוקחים הערלה וטומנים אותה בשפופרת, ונותנים אותה לאשה עקרה לבלועה לסגולת הריון, וְתִצְלֶנָה אוֹזוֹן משמוע, ורחמנא ליצלן מהאי דעתא שבישתא [השם יצילנו מזו הדעה המשובשת], כי הערלה היא חלק סטרא אחרא, ומתלבשים בה הקליפות הקשות הנקראות בקבלה בשם 'רוח סערה וענן גדול', והם מכניסים אותה בגופן

בידיים כושלות, ורוח רעה שורה על האוכלה, ומשרישה בו קליפת סטרא אחרא, השם יצילנו. ומצות הערלה לאחר חתיכתה, להינתן מיד בכלי עפר, שנאמר (ושעיה סה כה): "וְנָחַשׁ עֶפְרָ לְחַמוֹ", ואם לא עושה כן, נעשית חלילה קטגוריה על ישראל לפני הקדוש ברוך הוא. ועוד אמרו חז"ל ברוח קודשם, שעל ידי שהיא ניתנת בעפר, אותו הנימול ניצול מחיבוט הקבר, ושנתו תערב לו אחרי פטירתו לאורך ימים ושנים וכו'. וכמה הזהיר בזהר הקדוש על הערלה שצריכה להינתן בעפר דוקא, ולא כבוערים בעם ששינו את תפקידם ובטלו המנהג הזה שהתייחד על פי הזהר הקדוש, שלא כרצון יראיו יעשה, הַשְּׁמֵן לב העם הזה וטח מהשכיל ליבותם, כי אינם שמים על ליבם כל זה. והלא הדברים קל וחומר, עורלת העץ אסורה בהנאה, אף שיש לו לעץ היתר לאחר שלש שנים, עורלת בשר שהיא חלק הסטרא אחרא לא כל שכן! ובספר רפאל המלאך כתב, מעולם לא שמענו שעקרה נפקדה מבליעת עורלת תינוק, ולא יתכן שהקדוש ברוך הוא יתן לה הריון על ידי שתבלע דבר שהוא מתועב ומשוקץ ביותר, שהוא חלקו של נחש הקדמוני. ע"ש. ועל כל פנים, אף אם המצא שהערלה מועילה לסגולה, אין לעבור על התורה לצורך סגולה. ועלינו לנהוג כמבואר בשלחן ערוך (סימן רסה סעיף ז) שנותנים את הערלה בעפר.

בזכות אמירת "תודה" להשם יתברך

ישנם מחפשים סגולות להיפקד בזרע של קיימא. לפניכם מעשה שהיה: מעשה בידיד יקר אברך ירא שמים בגיל 53 ואשתו בת 50. 30 שנה לא זכו לילדים. והנה בליל שביעי של פסח [תשפ"ב] לאחר שירת הים בשמחה ברוב עם בחצות לילה בבית הכנסת, ברכנו אותו בפתיחת ההיכל כבכל שבת, שיזכה לזרע של קיימא. אך אז הוא לחש לי באוזן, הרב לא יגיד "זרע של קיימא", הרב יברך "לידה קלה". אמרת לי מה אתה אומר? הוא אמר לי אשתי בהריון בחודש החמישי. לקחתי אותו לצד ושאלתי אותו, תגיד לי את האמת, עשית הרבה סגולות, אבל מה הדבר שהרגשת שחתם את הישועה? הוא אמר לי, שאשתו קיבלה על עצמה לומר כל יום במשך 40 יום 8 פעמים "מזמור לתודה" בנחת ובנגינה. ואחר כך היתה רק מודה להשם שאין להם ילדים, כי זה בוודאי טוב, כי השם עושה רק טוב, 'הוא היטיב לנו, הוא מיטיב לנו, הוא ייטיב לנו'. בתחילה זה היה לה קשה מאוד, אך לאחר כמה ימים, היא קיבלה שמחה כל כך גדולה, והיתה ממש רוקדת ושרה ומודה להשם מכל הלב. והנה ביום ה-42 הודיעו לה בחסדי השם שהיא בהריון, ישתבח שמו לעד, זהו כוחה של אמירת "תודה". וברוך השם היא ילדה בת. (ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 100)

שוב מעשה בזוג שלא היו להם ילדים 6 שנים, ומרוב צער הם חשבו להתגרש, כדי שאולי יזכו לילדים. אך קודם לכן, הם הלכו להתייעץ עם רב גדול, וכשיצאו ממנו, אשה אחת פגשה בגברת והתנצלה שהיא שמעה את השיחה שלהם עם הרב מבעד לחלון, ולכן היא מייעצת לה שתקרא בחוברת של הרב שלום ארוש שליט"א במעלת אמירת התודה להשם יתברך, ותשב במשך שלשה חודשים, 10 דקות ביום, רק להודות להשם יתברך על הכל. מתחילה היא לא הסכימה, וממש דיברה בכאב שאיננה מסוגלת לומר "תודה" על כך שאין לה ילדים, הלוא לחתולים יש ילדים, לכלבים יש ילדים, ורק לה אין ילדים... אך לאחר שנרגעה, הפנימה את הדברים, ובכל ערב היא ובעלה היו יושבים 10 דקות ואומרים תודה ותודה להשם יתברך. וברוך השם היא ילדה בן, ולאחר שנה עוד בן, ולאחר שנה בת. (מפי בעלת המעשה)

דבש דבורים

דבש דבורים מותר באכילה.

ואף על פי שכלל גדול בדינו שהיוצא מבעלי חיים טמאים, אף הוא טמא, ולכן אסור לאכול ביצה של עוף טמא או חלב של אנקה וכדומה, ואם כן היאך מותר לאכול דבש היוצא מן הדבורים? אלא אומרת הגמרא במסכת בכורות (ו' ע"ב) כיון שהן מכניסות אותו לגופן מצוף הפרחים ומוציאות אותו, אבל אין הדבש מתמצה ממש מגופן. וכך כותב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ג הלכה ג): דבש דבורים ודבש צרעים, מותר, מפני שאינו מתמצית גופם, אלא כונסים אותו מן העשבים בתוך פיהם ומקיאים אותו בכורת, כדי שימצאו אותו לאכול ממנו בימות הגשמים. ע"כ.

דבש מלכות

אף על פי שיש אומרים שדבש מלכות לא נעשה ככל דבש שנוצר מתמצית אבקת פרחים בלבד, אלא בצירוף הפרשה מהבלוטות שבראשן ומהתמצית שבגופן, בכל זאת מותר לאוכלו, כיון שאינו ראוי למאכל אדם כלל, כי טעמו פגום ומר מאוד, ואינו נחשב למאכל איסור, ועל ידי שמערבים בו פי ארבעים דבש רגיל, נעשה ראוי לאכילה, לכך יש להתירו ללא חשש. וכן פסקו בשו"ת חשב האפוד, ציץ אליעזר ועוד. (ו' רלג. ועיין לעיל עמוד 147)

חלב אם

תינוק היונק חלב, רשאי להמשיך לינק עד היותו בן 4 שנים, ואם הוא חולה, רשאי לינק עד גיל 5. ומכל מקום אם לאחר גיל שנתיים בהיותו בריא הפסיק לינק שלשה ימים רצופים [72 שעות], אינו רשאי לחזור לינק, אלא אם כן יש בו סכנה. (סימן פא ס"ז. ו רכט)

אף על פי שבשר אדם אסור באכילה, ואם כן לכאורה יש לאסור גם חלב אדם? בכל זאת התירה התורה חלב אשה, כמו שלמדו חז"ל (כתובות ס ע"א) מהפסוק (ויקרא יא ד): "אֵת זֶה לֹא תֹאכְלוּ... אֵת הַגִּמְלָה כִּי מִעֲלֵה גֵרָה הוּא", הוא טמא, ואין חלב מהלכי שתיים [אשה] טמא אלא טהור.

אסור לגדול לינק חלב אשה. אך אם חלבוהו לכלי או לתוך היד, רשאי לשתותו.

כתב מרן בשלחן ערוך (סימן פא סעיף ז): חלב אשה, מותר [לאכילה לגדולים], והוא שפירש, וכגון שחלבתי לתוך כלי [או לתוך היד. אבל אם פירש על גבי הוד או שחולבת לתוך פיו אפילו אינו נוגע בה, אסור. (בית יוסף)]. וגדול היונק משדי אשה, הריהו כיונק שרץ, ומכים אותו מכת מרדות. עי"ש.

זהירות המאכלים – מינקת שאינה מקפידה כהוגן על כשרות המאכלים, יכול הדבר חלילה להזיק לתינוק בזקנותו.

כתב הרמ"א בדרכי משה (סימן פא אות ט): כתב הר"ן, יש אוסרים להניק תינוק מן הגויה במקום שיש מיינקת ישראלית, כי חלב גויה כחלב בהמה טמאה, אבל כשאין מיינקת ישראלית מותר, כי סתם תינוק מסוכן אצל חלב. אבל הרשב"א כתב, מן הדין חלב גויה כחלב ישראלית, אלא שממידת חסידות הוא שלא להניק התינוק מן הגויה, לפי שטבע של ישראל רחמנים וביישנים, ואף חלבן כיוצא בהן, ולכן אין להניק מן הגויה. וכתב בהגהות אשירי, אפילו אם הוכרחו להניקו מגויה, יזהיר המיינקת שלא לאכול נבילות וחזיר. וכל שכן שאין להאכילו דברים טמאים. וראיה מאלישע אחר שאכלה אמו ממין בשר שעשו לעבודה זרה [בהיותה בהריון, והתאוותה למאכל ולא התאפקה], וזה גרם לו לעת זקנותו שיצא לתרבות רעה. ע"כ. ועיין בתלמוד ירושלמי (והגייה פרק ב הלכה א) ובתוספות מסכת עבודה זרה (י ע"ב ד"ה אמר ליה).

חלב בהמה טהורה

חלב בהמה טהורה של פרה, כבשה ועז או של חיה טהורה כאילה, צביה, ג'רפה וכיוצא בהן, התירה אותו התורה באכילה.

אף שהחלב יוצא מהבהמה בעודה חיה, אין בזה איסור משום "אבר מן החי", שהרי התורה משתבחת בחלב של ארץ ישראל, שנאמר (שמות ג ח): "אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ", ואם החלב לא היה ראוי לאכילה, בוודאי שלא היה מקום להשתבח בו. וכן מפורש היתרו בנביא (ישעיה נה א): "לָכוּ שִׁבְרוּ וְיָאֲכְלוּ, וְלָכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא מַחִיר, יֵינוּ וְחֶלֶב". (מסכת בכורות ו ע"ב)

חלב בהמה טמאה

חלב בהמה וחיה טמאים כאנקה, אתון, סוסה וכיוצא בהן, אסור מן התורה לשתותו, שהיוצא מן הטמא, טמא. ואף לחולה אסור לשתותו, אלא אם כן יש בו סכנה. ומכל מקום אם יערב דבר מר בחלב, מותר לחולה שאין בו סכנה לשתותו. (סימן קנה סעיף ג. ו רכ)

כתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ג הלכה א): כל מאכל היוצא ממין מן המינים האסורים שלוקים על אכילתם, הרי אותו המאכל אסור באכילה מן התורה, כגון חלב בהמה וחיה הטמאים, וביצי עוף ודג הטמאים. (הלכה ו): אף על פי שחלב בהמה טמאה וביצי עוף טמא אסורים מן התורה, אין לוקים עליהם, שנאמר (ויקרא יא ח): "מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ", על הבשר הוא לוקה, ואינו לוקה על הביצה ועל החלב. והאוכל אותם כאוכל חצי שיעור, שהוא אסור מן התורה ואינו לוקה, אבל מכים אותו מכת מרדות. ע"כ.

חלב וגבינות גויים

חלב גויים

חלב שחלבו גוי, כל שיהודי לא ראהו חולב מבהמה טהורה, הרי זה: "חלב נוכרי [גוי]", ואסרו חכמים לשתותו, שמא יערב בו הגוי חלב טמא. וכתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ג הלכה טו): האוכל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, מכים אותו מכת מרדות. ע"כ. ואולם גוי שמוכר חלב סגור של חברות עם כשרות, כמו תנובה, טרה וכדומה, פשוט שהחלב מותר ללא שום חשש. (ט פד)

כתב מרן השלחן ערוך וסימן קטו סעיף א, חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, אסור, שמא עירב בו חלב טמא... ואם הישראל יושב מבחוץ והגוי חולב לצורך ישראל, אפילו אינו יכול לראותו כשהוא יושב, אם יכול לראותו כשהוא עומד, מותר, שירא שמא הישראל יעמוד ויראהו, והוא שיודע שחלב טמא אסור לישראל. וכתב הרמ"א, ונהגו להחמיר שלא יחלוב בכלי שדרכו של גוי לחלוב בו, שמא נשארו בו צחצוחי חלב גוי... ואפילו ישראל קטן או קטנה מועילים, כי הגוי מרתת [מפחד] לפנייהם. ע"ש. וקטן היינו בן תשע שנים. ואם הוא חריף ביותר די בבן שש. ואם אינו חריף כל כך, בן שבע או שמונה או תשע כל אחד לפי חריפותו. וחריף, היינו שיודע ומבין אם מערב הגוי חלב טמא. (כף החיים שם ס"ק יט בשם האחרונים)

הפלא יועץ בחומרת חלב שחלבו גוי

כתב ה"פלא יועץ" (ערך דברי חכמים): ידוע שחמורים דברי חכמים מדברי תורה, שכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. והן בעוון רבים מעמי הארץ מקילים ועוברים על דברי חכמים בהיותם חכמים בעיניהם, כגון חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, שאסור משום חשש חלב טמא, והמתפרצים אומרים הלוא הטעם הוא משום חלב טמא, ואנחנו יודעים שאין חלב טמא. ולו חכמו ישכילו, שכל דברי חכמים חיים וקיימים, אין להם ביטול עולמית, ולא נתנו תורת כל אחד בידו. ובכמה מקומות אמרו "לא פלוג רבנן", [לא חילקו חכמים]. והעובר על דבריהם, אף שלפי האמת יהיה החלב מבהמה טהורה, יש אומרים שהוא כאוכל נבלות וטרפות. ואין לנו אלא דברי חכמים, שמלבד הטעם לפי הפשט, יש בהם כמה צפוני סודות, ותומת ישרים תנחם, שלא לסור מדבריהם ימין ושמאל באיסורים ותקנות וגזרות ועצות טובות המפוזרות בתלמוד, כי רוח השם דיבר בם, ושומע להם ישכון בטח, ושקט ושאנן מפחד רעה, וימצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם. ע"ש.

הגאון רבנו חיים פלאג'י בספרו רוח חיים

כתב הגאון רבי חיים פלאג'י בספרו רוח חיים (חלק א' יו"ד סימן קטו אות א דף קכט ע"א): בענין חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו שהוא אסור. שמעתי מעשה שהיה בעיר הקודש ירושלים ת"ו באחד שלקח חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, וברך ברכה ושתה לפני מורנו הגדול מר זקני אור היר"ח ז"ל - הרב יוסף רפאל חזן, בעל חקרי לב. וכה אמר לו: התורה הקדושה היא תתבע עלבונה: 'לְצַבּוֹת בְּטָן וְלִנְפֹל יָרֵךְ', ולא עברו ימים מועטים, וכן היה. רחמנא ליצלו, והשומע ישמע והחדל יחדל.

והנה בְּעֵתָהּ, בא אלי יהודי כשר וירא שמים והעיד על נפשו, איך ראה לגוי אחד שהיה מוכר חלב, והשליך חלב חמורה לתוך החלב שהיה מוכר בשוק וערבו עם חלב כשר. ושאל לו על מה עשה ככה? והשיב, כי חלב כשר אינו עומד יום אחד שמתחמץ, אך על ידי שמערב בתוכו חלב טמא, הוא מעמידו שלא יתחמץ עד יום המחרת. ע"כ. על כן, בכל עת ובכל זמן שרואים דייני ישראל שפורצים גדר ובאים להקל בחלב גוי שאין ישראל רואהו, יעשו כל מה שביכולתם לעשות חרם, נידוי ושמתא, וקנס ממון בכל מה שאפשר, כדי שלא תתפשט המספחת. כי היום יהיה אחד ולמחר יהיו רבים,

שוב יהיה קשה להפרישם. וכן יעשו בכל דבר ודבר, שיעמדו בפרץ בתחילה, כי אם יעבור זמן, ילמדו רבים מהמקולקלים, ויקשה הדבר לתקן.

ואנכי כשהייתי הולך בשוק, ראיתי ליהודי אחד שקנה חלב שחלבו גוי ונתן לו המעות, והיה הכלי סמוך לפיו לשתותו, וגערתני בו, ותיכף ניחם על רעתו ולא שתה, כי כל ישראל בחזקת כשרים. ובלאו הכי, חיוב מוטל עלינו להוכיח משום מצות עשה של ויקרא יט יז: "הֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ, וְלֹא תִשָּׂא עִלּוֹי חֶטְא". והרי כל שיש בידו למחות ואינו מוחה, נתפס באותו עוון (שבת נד ע"ב), ועד נזיפה ועד הכאה צריך למחות כמבואר בש"ס (ערכין טז ע"ב) ובפוסקים (עיני שלחן ערוך אורח חיים סימן תרח סעיף ב). עי"ש.

הגאון בעל ערוך השלחן בחומרת חלב שחלבו גוי

כתב הגאון רבי יחיאל מיכל עפשטיין בספרו ערוך השלחן (סימן קטו סעי' ה-ו): והנה התברר שלפי דעת הפוסקים הנזכרים, אפילו במקומות שלא מצויה בהמה טמאה בעיר ואין חשש לתערובת חלב טמא, מכל מקום אסור החלב כשישראל לא עמד שם. והאיסור הוא בכל אופן, ולא כאחד מגדולי האחרונים שהאריך בזה להקל לשתות חלב שלהם במקום שאין שם דבר טמא, או שהוא רחוק המציאות שיחלבו את הטמא, או שחלב טמא ביוקר. והביא ראיה מאיזה גדולים שהקילו בזה, ומסיבה זו יש הרבה מתפרצים באיסור זה בדורנו בעוונות הרבים כאשר ראינו ושמענו, ותולים את עצמם באיזה תלמיד חכם שעשה כן, ולא ידעו ולא יבינו שחמורים דברי סופרים מדברי תורה. וכיון שנפסק לאיסור בטור ושלחן ערוך וכל גדולי אחרונים, מי יוכל להעז פניו ולמלא תאוות נפשו, ושומר נפשו ירחיק את עצמו מזה.

וליתר שאת אבאר לך איך כל דברי רבותינו הקדושים כגחלי אש, מה שהתוודה לפני בלב נשבר בהיותי יושב על כסא ההוראה בעיר פלונית, ואחד מבעלי הבתים החשובים שם היה נוהג היתר בחלב גוי בהיותו חוץ לביתו בעיר הגדולה במדינה, וישב תדיר שם לעסקיו והוא ועוד אורחים בשתותם חם בבוקר בבוקר, היו קונים חלב שמן שקוראים סמאנ"ט אצל חנוני גוי מול האכסניה שלהם. ופעם אחת התחילו לחקור ביניהם מאין לוקח חנוני קטן זה כל כך חלב שמן? והלך הוא לחנווני ושאלו, ואמר לו: אני קונה באטליז של בשר הרבה מוח של הבהמות וממחה אותם עם הרבה חלב ומבשלם ביחד, וזה הוא השמנונית. אז נפלו כולם על פניהם על חטאם הגדול שאכלו טרפות ובשר בחלב, והתוודה זה לפני וצעק בקול מר, כמה גדולים דברי חכמים!!! ובאמת כך מקובלני, שכל גזירת חכמים, לבד טעמם הנגלה יש עוד הרבה טעמים כמוסים שלא גילו אותם. והשומע ישא ברכה מאת השם, וישולם גמולו בזה ובבא. וביחוד שמעתי שבאמריקה ישנם רבים מהאומות ששותים חלב חזיר, מפני שמצויים שם הרבה.

לא תסור מן הדבר...!

בפונדק קטן ליד היריד הסבו כמה סוחרים יהודים. כל היום עסקו בקניית סחורה ובמכירתה, ולקראת ערב ישבו סביב השולחן לנוח מעט מעמל יומם. בעל הפונדק ניגש

אל היושבים, ושאלם באדיבות, מה אגיש לפניכם? ענה אחד הסוחרים, שיגיש לו קפה בחלב. גם הסוחרים האחרים הצטרפו לבקשתו. רק סוחר אחד אציל והדור פנים, ביקש: "הבא לי קפה שחור ללא חלב".

כעבור דקות אחדות לגמו הסוחרים מן הקפה בהנאה מרובה. לפתע פנה אחד מהם אל הסוחר האציל, ושאל בלגלוג: מדוע הינך שותה קפה ללא חלב, האם לא הרווחת די כסף ביריד לקניית חלב? ענה האיש: "חושש אני שמא ערבו בחלב - חלב בהמה לא טהורה, והרי אסרו חז"ל, חלב שחלבו גוי ללא שראהו יהודי". פרצו האנשים בצחוק רם: "הן בחצר הפונדק יש פרות המספקות את החלב, וכיצד תגיע אל הפונדק בהמה טמאה?!" שמע האיש, ולא השיב דבר. הסוחרים הוסיפו לצחוק וללעוג על הקפדתו ה"בלתי הגיונית", אך הוא שתק.

קול הצחוק הגיע לאוזניו של אחד מעובדי הפונדק. ניגש האיש בחיך רחב ושאל: "על מה הינכם מדברים?" "מדברים אנו אודות החלב שמזגת לתוך ספל הקפה", ענו האנשים בבדיחות. "נו", התעניין המלצר, "האם נעם לחככם הקפה שהכינותי לכם?" "בוודאי", ענו הסוחרים. "ובכל זאת", דחק בהם המלצר, "האם לא היה טעמו ערב יותר מתמיד?" "מדוע אתה שואל?" שאל אחד הסוחרים, שחשד החל להתגנב לליבו... "היום", סיפר האיש בגאווה, "בקשתי להשביח את טעמו של החלב, והוספתי חלב גמלים מקופסא מיוחדת, שקבלנו רק אתמול! יקר הוא חלב זה, אך טעמו..."

"אוי ואבוי!" נדהמו הסוחרים, "אם כן נכשלנו בחלב טמא?" מיד פנו אל הסוחר שישב בקצה השולחן, ובקשו את מחילתו על שלעגו לו. "בוודאי בזכות הקפדתך, שמרו עליך מן השמים שלא תכשל..." לימים, התפרסם הסוחר, והכל הכירוהו בשם רבי שמחה בונים מפשיסחא, זכותו תגן עלינו, אמן.

חלב גויים בחוץ לארץ

אף הגרים בארצות שקיים חוק האוסר לערב סוגי חלב יחד, ומטילים קנס על זה, יקפידו לשתות חלב ישראל ולא חלב נוכרי, אלא אם כן במקום חולי או לצורך תינוקות. ואולם, אם אין באפשרותם להשיג חלב ישראל, יש להם על מי לסמוך. (עיין שו"ת יחיה דעת חלק ד ס"ס מב, וחלק ז סימן קלה. שו"ת יביע אומר חלק יא יו"ד סימן ת. ט צ)

אף על פי שלהלכה יש לאסור חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, וכן המנהג בארץ ישראל וגלילותיה, וכמו שכתבו מרן החיד"א ועוד. מכל מקום במקום חולי או צורך גדול כשאינן חלב ישראל, יש לסמוך על הפוסקים שמקילים בזה, וכדלהלן: כתב רבנו שלמה בן צמח דוראן [נכדו של הרשב"ץ - רבנו שמעון בן צמח דוראן] בשו"ת חוט המשולש וסור א סימן לב, אמנם אין לחשוש בחלב גויים לחלב של כלבה וחזירה, כיון שלא מצוי במקומות אלו לחלבן כלל. וכן אין לחשוש לחלב חמורה [אתון] וסוסה, כי אין דרך לחלבן, וכל דבר שלא שכית, לא גזרו חכמים. וכן כתב אדוני זקני הרשב"ץ, וזו לשונו: לפי מה שאומרים שאין חולבים חמורות וסוסות, **כי יש להן לבהמות אלו הנחלבות היזק גדול והם חסים על בהמתם**, אם כן אין לחשוש לזה, כמבואר בגמרא עבודה זרה וכב ע"ב. ואני נינו ונכדו אומר טעם אחר תוספת על זה, שדבר זה לחלוב חמורות

וסוסות, הוא להם דבר נמאס וגנות וחרפה, וגם יש להם בזה נחוש רע לעושה את זה, לכן אין לחוש. ואמנם החכם ידידנו ה"ר שלמה 'צרור המר דודי לי' העיד לי, כי עיניו ראו גוי אחד מאותם המוכרים החלב על הבתים, שהיה חולב חמורה אחת לתוך הכלי של החלב שהיה בידו למוכרו על הבתים. אלא שהוא עצמו העיד לי, כי אותו גוי שעשה זה היה נער קטן, מושחת מאיש מראהו, נבזה וחדל אישים, והיה מְרַתָּת [מפחד] הרבה, ורואה הנה והנה כשעשה המעשה ההוא. ודבר זה לא שכח ולא גזרו בו רבנן. ומעשה שהיה עימי, שהיה לנו חולה, ולפיקוח נפשו הצרכנו לחלב חמורה על פי רופאים בקיאים, ובקשנוהו ולא מצאנוהו כי היו הגויים אשר שאלנוהו מהם, גוערים בנו ואומרים לנו, ומי הוא זה שיעשה זה המעשה, ולא נתנוהו לנו אלא בדמים רבים ובצער גדול, ואחרי הבקשה ממקום למקום. ולפי זה, החשש מחמורה וסוסה בטל.

ולתערובת חלב גמלה [אנקה], אין לחוש משני טעמים, האחד לפי שבגבול הארץ הזאת אין מצויים גמלים מניקות שטבע הארץ הזאת אינו מגדל גמלים לתולדה כמו שהוא ידוע, ואמרו לנו הישמעאלים כי גם עשו כל יכולתם לעשות שיהיו להם במקניהם גמלים מניקות, ולא עלה בידם. ועוד, גם אם תרצה לומר שימצא חלב גמלה בארץ הזו, אך כיון שמנהג הערביים אנשי המקנה שחלב הגמלים אצלם ביותר חשיבות, ואינם נותנים אותו רק לחשוביהם וליקריהם, והוא אצלם ערך כפלי כפלים מחלב בהמה טהורה. ובגמרא עבודה זרה (לד ע"ב) אמרו, שכל שהאיסור ביוקר והמותר בזול, לא חוששים לתערובת. וכמו שבאר הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה כו): המוריים [שומן הזב מהדג] של הגויים, במקום שדרכם לתת לתוכו יין, אסור [משום יין נסך], ואם היה היין יקר מן המוריים, מותר. וכזה מורים בכל דבר שחוששים לו שמה עירבו בו הגויים דבר אסור, שאין אדם מערב דבר היקר בזול שהרי מפסיד, אבל מערב הזול ביקר כדי להשתכר. עכ"ל. וכן מורי ורבי החסיד כמה"ר יוסף אבן דבי זלה"ה שהיו כל הנהגותיו על פי הרמב"ם ז"ל, היה שותה חלב שחלבו גוי שאין ישראל רואהו בארצו זו, ואמר לנו שעושה כן על פי הרמב"ם הנ"ל. ולפי זה בארצנו שחלב גמלים הוא ביוקר מחלב בהמה טהורה, אין חוששים לתערובת. ויצא הדין שהחלב בארצנו מותר משני טעמים, מצד העדר מציאות חלב הגמלים, ומצד יוקרו וחשיבותו אצל הישמעאלים. עכ"ד. וכן דעת הרדב"ז, הפרי תואר ועוד. גם הפרי חדש (סימן קטו סק"ו) כתב: כלל העולה שבעיר שלא נמצא שם חלב טמא או שהוא ביוקר מחלב טהור, מותר לקנות מהגוי חלב שחלבו בלא ראיית ישראל כלל. וכן המנהג פשוט פה אמסטרדם, וכן נהגתי אני גם כן, זולת קצת יחידים הנזחרים בזה. גם בשו"ת בית יהודה עייאש כתב שכן מנהגם בארגיל. וכן דעת רבים מהראשונים כמבואר בהלכה הבאה.

ואמנם, כבר פשטה ההוראה בארץ ישראל וגלילותיה לאסור בזה, כמו שכתבו מרן החיד"א ועוד. וכתב מרן זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק יא י"ד סימן ח): והנה במצרים כיום התחילו להקל בזה, ואין נראה לי לסמוך על זה, כיון שאין המנהג על פי הוראת רבנים, שהרי כמה מנהגים תפלים בלי שום סמך ישנם אצל ההמון שאינם בני תורה בעוונות הרבים, וכיון דספרין פתיחו [שמפורש בספרים] שאין המנהג פה [במצרים] פשוט להקל, אף שיש לסמכם ולסעדם שסמכו על הרדב"ז שהוא מרא דאתרא והפוסקים שעמו, אינו נכון לירא שמים להקל, כיון שנהגו בו איסור מכבר. וכן כתב בשדי חמד קרוב לדברים אלו. עי"ש. וכן שמעו לקולי כמה יראי שמים, וקונים חלב מגוי שיש לו פרה ומסבב בה בשווקים וברחובות וחולב לפנינו. אך יש שאינם רוצים להשתדל בזה, ומקלו יגיד לו. ואף על פי שאין למחות בהם, בעל נפש יחוש לעצמו לקיים דברי רבותינו ז"ל, בכל כוחו ואונו. ודי בזה הערה וכו'. ומה יעשו גדולי הדור שאין דורם דומה יפה. השם הטוב יכפר בעד. עי"ש. ובשו"ת יחווה דעת (חלק ז ס"ס קלה) כתב: וכן נהגנו במצרים בשנות תש"ח-תש"י כאשר הייתי משרת בקודש שם, וטרחנו תמיד להשיג חלב כשר בהשגחת ישראל העומד מתחילת החליבה ועד סופה ועד בוא החלב לבית. עי"ש.

אבקת חלב נוכרי

מותר להשתמש באבקת חלב המיוצרת מחלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו. וכל שכן שמותר לאכול מוצרים כמו וופל, שוקולד ומעדנים, שכבר מעורבת בהם אבקת חלב זו. ואולם ברור שיש לבדוק את שאר הרכיבים שהם כשרים לחלוטין, ואין בהם חששות שונים חלילה.

מרת רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל נשאל בשאלה זו לפני כחמישים שנה, ושלה אותה לגאון הגדול רבי אליעזר יהודה וולדינברג זצ"ל, והובאה בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טז סימן כה), ולהלן תוכן השאלה שנשאל מקהילת קודש ציריך: חברה גדולה בישראל פנתה אלינו בדבר האפשרות לייבא מוצרי שוקולדה משוויצריה לשם מכירה בישראל. בדקנו את יצור השוקולדה, הן מבחינת קו היצור, והן מבחינת התוכן של השוקולדה, והתברר כי כל המוצרים הם כשרים למהדרין ללא כל פקפוק וחשש, וגם החומרים המעמידים [אמולסיפייר] הם כולם מחומרים צמחיים ללא שום חשש כלל של ערבוב שומן או יסודות אחרים מן החי. ברם, קיימת בעיה אחת והיא החלב המסופק עבור השוקולדות, יצאנו למחלבות המייצרות אבקת חלב עבור השוקולדה והתברר ללא פקפוק וללא כל חשש, כי הכל מיוצר מחלב פרות טהור ללא שום תוספת שהיא. ברצוננו לציין, כי קיים בשוויצריה איסור חמור מטעם הממשלה של תוספת שהיא מחוץ לחלב לאבקת החלב, וישנו פיקוח חמור על כך תוך עונשים כבדים, במגמה שיהיה החלב של פרות, נקי מכל תוספת אחרת. גם מעבדות משוכללות ביותר בודקות את הרכב החלב ויסודותיו, וכל סטיה מהתקן הממשלתי שפירושו חלב פרות טהור, אין להעלותו על הדעת כלל. ע"ש.

יודגש תחילה, כי הדבר ברור שאם ישראל לוקח חלב שחלבו גוי שהוא אסור, והופך אותו לגבינה או אבקה וכדומה, פשוט שהדבר נשאר באיסורו. וכל הנידון, רק כשהגוי עצמו הפך את החלב לאבקה, האם אבקה זו מותרת עתה או לא. וכמו בחמאה שעשה הגוי, שמון הדין היא מותרת, כמבואר בשלחן ערוך (סימן קטו סעיף ג), אבל אם ישראל קנה חלב שחלבו גוי ועשהו חמאה, הרי היא נשארת באיסורה, כמבואר ברמ"א (שם סעי' א, ב).

מהות איסור חלב נוכרי

והנה רבותינו הראשונים נחלקו, האם איסור זה של חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, הוא איסור עצמי שדינו ככל דבר שנאסר במנין שתוקפו חזק כל כך עד שאפילו אם התבטל טעם האיסור, לא תתבטל תקנת חז"ל וישאר החלב באיסורו. או מכיון שכל האיסור הוא רק מחשש שמא עירב בו הגוי חלב טמא, לכן כל שאין חשש זה, וכגון שלא מצויות שם בהמות טמאות כלל, או שהחלב שלהן ביוקר וכיוצא בזה, יהיה מותר לשתות חלב שחלבו גוי.

וזו לשון רש"י בספר הפרדס (הלכות גיעולי גויים עמוד סח): לענין חלב שחלבו גוי, אסור לישראל, אבל אם אין שם גמלים וחזירים ודבר טמא, מותר לאכול ולשתות ממנו, שהחלב אין בו משום גיעולי גויים, ולא משום מגע גוי, ואינו אסור אלא משום תערובת של דבר טמא. וכיון שאין דבר טמא מצוי שם בבירור, מה אפשר לחשוש בו. ע"ש. ומפורש ברש"י כצד ב', שלא נאסר החלב אלא כשיש חשש שעירב בו חלב טמא. וכתב הגאון רבי חיים פלאגי בשו"ת חקקי לב (יו"ד סימן כו) שכן דעת כמה וכמה מרבותינו הראשונים, ומהם: תשובות הגאונים, תוספות, הרמב"ם, הסמ"ג, רבנו יונה, הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, אורחות חיים, כפתור ופרח, צדה לדרך, הסמ"ק, הריב"ש, התשב"ץ, הרשב"ש ועוד.

וכן כתב בשו"ת הרדב"ז (חלק ד סימן עה. אלף קמז): חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, ויודע בבירור שאין שם דבר טמא, כגון שאין במקום לא גמל ולא חמור נקבה, או שהיה העדר בתוך הדיר ובדק ולא היה שם דבר טמא, והביא לו הגוי חלב מאותו הדיר, ולא יכל לראותו חולב כלל. האם גזירת חלב שחלבו גוי היא כגזירת גבינת הגויים שאפילו במקום שמעמידים אותו בפרחים אסור, שכיון שגזרו גזרו, או שחלב שונה? **תשובה:** הדבר ברור שהגבינה נאסרה במנין כמבואר בגמרא, אבל חלב שחלבו גוי, אסרו אותו מחשש דבר טמא... וכן נראה מכל הפוסקים. ולא כמדרכי... וכן הבנתי מהתוספות. וכן משמע מרבנו פרץ שהוא המחמיר מכולם, וכתב: ואפילו אין דבר טמא בעדרו, יש להחמיר להיות הישראל שם בתחילת החליבה פן יערב הגוי חלב טמא בכלי קודם שיבוא הישראל. ומשמע שאם אין לחוש לכך מותר, דאחזקי איסורא לא מחזקינן [לא מחזיקים איסורים בכח לחשוש לאיסור]. ומכל מקום מדברי כולם למדנו שלא היתה הגזירה כללית. וכלל העולה, שאם אין לחוש כלל לדבר טמא, מותר. עכ"ד.

גם הפרי חדש כתב להתיר בזה, ושכן המנהג באמסטרדם, וסיים: "וכן נהגתי אני". ע"ש. גם רבנו חיים בן עטר בספרו פרי תואר כתב להקל במקום שהחלב טמא ביוקר, ואפילו אם יש בעדרו בהמה טמאה, כי אין לחוש במקרה זה שמא יערב מהחלב הטמא. ובדעת מרן השלחן ערוך נחלקו האחרונים. ויש שכתבו לדייק מהטור והשלחן ערוך והרמ"א והש"ך והט"ז והגר"א (סימן קטו סעיף א) להקל, וכן כתב בספר בית לחם יהודה.

דעת הגאון בעל שו"ת הר צבי באבקת חלב

והנה הגאון רבי צבי פסח פראנק בשו"ת הר צבי (חלק ג יורה דעה סי' קג, קד) האריך לבאר את ההיתר בטוב טעם ודעת, שבבית חרושת ידוע ומפורסם שנעשית האבקה דווקא מחלב פרה ולא ממין אחר, ואף אם תאמר שיש לחוש לתערובת חלב טמא, יש להכשירה מטעם ספק ספיקא, שמא אין בה תערובת איסור, ושמא אין בתערובת כדי לאוסרה, וכמו שהתיר רבנו תם גבינה של גויים מכת ספק ספיקא זו. ומה שבגבינה אין הלכה כרבנו תם, זהו משום שאנחנו פוסקים כהרמב"ם ומרן השלחן ערוך ועוד, שאיסור גבינה הוא דבר שבמנין שאפילו אין בה חשש איסור, היא אסורה. אבל כאן שלא נאסרה אבקת חלב במנין, כולם מודים שיש להתירה מטעם ספק ספיקא. כיון שהאבקה לא היתה מעולם בגזירת חז"ל של חלב וגבינה, ואין בה חשש חלב טמא, כי הגוי מקפיד בזה, וגם לא מצוי שם חלב טמא כלל, ואף יש עונש על המזיף. וכל החששות להחמיר אינן אלא מיעוטא דמיעוטא. ואפילו המחמירים בחמאת גויים, יודו שבאבקת חלב היא מותרת, לכן אין מקום לאסור את המותר ולעשות גזירות מעצמנו.

ואין לחשוש שאולי נעשית כל האבקה מחלב טמא, שהרי בעשיית החלב לאבקה, יסוד הנוזל מתייבש וכלה על ידי האש, ובחלב טמא, רק המיעוט יהפך לאבקה, וכמבואר בריטב"א... וכבר כתבו רבנו תם והתוספות שאין הגוי שוטה להעמיד את הטמא, כי בשביל מיעוטו לא יטרח להעמידו. לכן אין חשש שיעשו אבקה מחלב טמא, שכל שהאיסור ביוקר, אינו חשוד לערב. וכיון שתעשיית אבקה מחלב טמא עולה בהוצאות יתירות על אבקה מחלב טהור, וכל שכן בבית חרושת שמייצרים בכמות מרובה, ההוצאה מרובה וההכנסה מועטת, לכן בוודאי מקפיד הגוי שלא לערב חלב טמא. ואף פיקוח ממשלתי מעכב מלערב בו כל מין שאינו חלב פרה. ע"כ. כעין זה כתב הרב זאב וויטמן בקובץ בנתיב החלב: לאמיתו של דבר, ישנה סיבה חזקה אף יותר שבגללה ברור ופשוט שאין כיום כל חשש לעירוב חלב טמא, והיא: מחיר חלב טמא גבוה עשרות מונים ממחיר חלב פרה. וכי בשופטני עסקינן שישקיעו מאמץ מרובה על מנת לחלוב ליטרים בודדים של חלב טמא, ולאחר מכן יאבדו ממונם במו ידיהם על ידי עירוב החלב הטמא בחלב הכשר, כאשר ביכולתם למוכרו למעוניינים במחיר גבוה באלפי אחוזים ממחיר חלב פרה? ע"כ.

דעת הגאון בעל עמק הלכה באבקת חלב

גם בשו"ת עמק הלכה לגאון רבי יהושע בוימל הי"ד (חלק א סימן נו) העלה להתיר אבקת חלב נכרי מכמה וכמה נימוקים, וצירף גם שכיון שכל איסור חלב אינו אלא משום דבר הנאסר במנין, והרי בעת שנמנו חכמים לאסור חלב עכו"ם, לא הוצרכו לאסור חלב שהתייבש, כי עדיין לא ידעו שאפשר לייבש חלב, ממילא לא גזרו על זה, ועל כרחנו שאף שנתחדשה עתה המצאה מלאכותית לייבש החלב, מכל מקום אין זה בגדר דבר הנאסר במנין, שעל זה לא נמנו מעולם לאסור, וכל שברור שאין שם חלב טמא, הריהו מותר. ע"ש.

דעת הגאון בעל ציץ אליעזר באבקת חלב

גם בשו"ת ציץ אליעזר הנ"ל העלה להתיר וכתב, הדיון כאן על קניית שוקולד אשר אחד הרכיבים הוא אבקת חלב, וזה לא כלול בגזירת חז"ל על חלב שחלבו גוי, ואף למחמירים להחשיב את החלב כדבר שבמנין, כאן לכל הדעות אינו בכלל דבר שבמנין. ואף המחמירים באבקת חלב לבד, יודו באבקת חלב שמעורבת עם מוצרים אחרים שזה ודאי לא היה בכלל גזירת דבר שבמנין, ונשאר רק החשש כשלעצמו אם מעורב בו חלב טמא, ועל זה די לנו מה שהרבנות מציריך ביררה את הענין שמדובר בחלב פרות לבד. גם קיים בשוויצריה איסור חמור ביותר מטעם הממשלה על תוספת כל שהוא מחלב מסוג אחר, ובעונשים חמורים על העובר על החוק. ומכיון שברור לנו במציאות שהאבקה היא רק מחלב טהור, כל הדעות יודו שמוותר. על כן, אפשר לייבא השוקולדות, ואין לחשוש לחלב המסופק בו בצורה של אבקת חלב. ע"כ.

דעת הגאון החזון איש באבקת חלב

והנה הגאון החזון איש (יורה דעה סימן מא אות ד) כתב: אבקת חלב אינה ענין לגבינה וחמאה, כי הגבינה נעשית על ידי החימוץ שנותנים בחלב, ובכך נפרשים המים מן הגוש. והחמאה נעשית על ידי תנועה ונדנדוד של החלב או בחימום באש לקלוט את השומן הקפוי. וטבע של עניינים אלו אינו בחלב טמא. אבל אבקת חלב נעשית על ידי אויר חם ויבש, והלחות של החלב כלה באויר, והיבש של החלב נשאר. ופעולה זו אין לה צורך לטבע של הפרשה, ואפשר לייבש כל דבר לח, ואפשר לייבש חלב טמא כחלב טהור, ויש כאן חשש של חלב טמא לגמרי או לתערובתו, ואין הבדל בין חלב גוי לאבקת חלב. **ואמנם** כשיש פיקוח הממשלה על החלב שלא יערבו חלב טמא, והם צפויים לעונש על הזיוף, יש מקום לומר שהרי זה כדין ישראל היושב בצד העדר שכשהוא עומד הוא רואה את הגוי, שהוא מרתת. והפרי חדש כתב, שאם חלב טמא ביוקר יש להתיר, כיון שהתירו חכמים חלב בזמן שהוא מבורר, ואף גבינה אם היה אפשר להבטיח מחלב טמא לא היו אוסרים. [וכדברי שו"ת הר צבי לעיל]. ומה שאסרו כשאין בעדרו טמאה אם אין ישראל יושב בצד העדר כמו שכתב רש"י, היינו משום שנחשב כחלב המופקד ביד גוי שיש חשש שיקח חלב מהגוי ויערב, אבל אם אין בכל העיר טמאה, הדין נותן שדומה כאין בעדרו טמאה ויושב בצד העדר, וכמו שכתב הפרי חדש. **ומה** שכתב החתם סופר לפרש דברי רש"י שגזרו על הגבינה אף שברור לנו שלא עירב חלב טמא, כי גם חלב טהור נעשה חתיכה דאיסורא, ורק אם נשתנה ונעשה גבינה הותר. הם דברים תמוהים מאוד, וברש"י מפורש שהחשש של צחצוחי חלב הוא משום חלב טמא, אבל משום חלב טהור ודאי אין לגזור, ואף חלב עצמו כשמתברר שאין בו חלב טמא, מותר. וכן מה שכתב החתם סופר בשם רש"י לאסור חלב שאין בו תערובת חלב טמא, הוא תמוה, שהרי כבר פירש הפרי חדש שהוא דוקא ביש בעיר חלב טמא, וכיון שהופקד החלב ביד הגוי, יש לחוש שמא עירב חלב טמא, אבל אם אין בכל העיר, לא חמורה ולא גמלה, לא חזירה ולא סוסיא, לא שמענו לאסור. עכ"ד. ומפורש שכל שברור שאין חשש של תערובת חלב טמא, הרי האבקת חלב מותרת.

ובשו"ת שבט הלוי (חלק ד סימן פז) כתב, ולא נעלם מאתי שהגאון החזון איש חולק בזה על החתם סופר, במה שכתב שגזירת חלב היא גזירה קדמונית ונאסר במנין גם עצם חלב טהור של גוי, והחזון איש מסכים לפרי חדש, שעיקר סמיכתו של החתם סופר על רש"י, והפירוש שפירש החתם סופר תמוה, עי"ש בחזון איש. הנה אספרה, שלפני כ"ה שנים [שנת תשי"ב] קודם שהדפיס החזון איש דבר זה, שאל אותי אם אני מסכים שיחלוק על החתם סופר, ואמרתי לו במה מדובר? והשיב לי ביסוד שיטת החתם סופר מרש"י הנ"ל. ואמרתי לו בעוני, לו יהי כדבריו שפירוש החתם סופר בדברי רש"י תמוה, מכל מקום עדיין אסור לנו לדחות שיטת החתם סופר לדינא, ובפרט שאמרה למגדר מילתא [לגדר וסייג] כנראה היטב בדבריו. עכ"ד. ואחר אלף המחילות מהגאון שבט הלוי, למעשה לא הסכים עמו החזון איש, ואדרבה הביא את החתם סופר וחלק עליו מפורשות, והסכים עם הפרי חדש להלכה ולמעשה. ועיין עוד בשבט הלוי וי"ס ס"ה שכתב על אבקת חלב: "בפרט לדעת החזון איש כידוע שנטה להקל, ואנחנו בהנהגה מחמירים". ודו"ק.

דעת גאוני עולם במאה שנה האחרונות באבקת חלב

ועיין עוד לידידי מזכה הרבים הרה"ג רבי יגאל עזרא שליט"א שהאריך בזה כיד השם הטובה עליו ואור תורה אלול תשנ"ה סימן קלז), ובסוף דבריו כתב, ששמע עדות נאמנה מתלמיד חכם בירושלים ששאל את הגאון רבי שלמן חוגי עבודי זצ"ל על אבקת חלב והתיר אותה בשופי. וציין שם שבזמנו השתמשו באבקת חלב לשתיית חלב לבחורים, בישיבת קול תורה ובישיבת חברון ובעוד ישיבות רבות. וכן סיפר לו הגאון רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל רבה של רמת השרון, שכן היה בישיבת פוניבז', ועוד יש להאריך בעובדות וראיות ששמע מרבים וגדולים. והביא שם שכן אמר לו פה אל פה הגאון רבי שלום משאש, ושכן פסק הגאון רבי יוסף משאש בפשיטות להתיר, כמבואר בשו"ת מים חיים (וירה דעה סימן שכו). עי"ש. וכן פסקו עוד הגאונים הגדולים בעל לבושי מרדכי, זקן אהרון וולקין, שערים המצויים בהלכה, מהר"ם איררה, ישיב משה, הגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן בשו"ת שמחת כהן (וירה דעה א סימן קנח), והביא בשם כמה מרבני תוניס שהתירו זה. וכן פסקו בשו"ת אגרות משה, דבר יהושע, ישכיל עבדי ועוד. וכן העיד מרן הראשון לציון שליט"א שאמר לו אביו מרן זצוק"ל שכתב תשובה בזה להתיר כדעת רוב הפוסקים. (עיין ט צו, קד, קה)

נמצא שלהלכה ברור הדבר שאבקת חלב מותרת, ולא רק לדעת רבים מהראשונים והאחרונים שחלב גויים אינו בגדר דבר שבמנין, וכל שאין חשש חלב טמא, הריהו מותר. אלא אף לחולקים להחשיבו כדבר שבמנין שאין לו היתר, היינו דוקא החלב עצמו, אבל אבקת חלב לא היתה בכלל הגזירה. ועל אחת כמה וכמה במוצרים שרק מעורב בהם אבקת חלב, שכל שהוברר במציאות שלא מעורב בהם חלב טמא, הרי הם מותרים. ולא ידעתי למה דוקא בדבר זה יש מהציבור שנתפסו להחמיר כל כך, והלוא כבר התבאר מפי פוסקים רבים שהוא היתר גמור לחלוטין. ואף למתעקשים בזה, הלוא אין זה אלא חשש בדרבנן, ובכל מקום אנו אומרים "ספק דרבנן לקולא", וכל שכן כאן שיש כמה וכמה ספיקות וטעמים ברורים ונכונים להתיר. ואפילו בהלכות שבת שהם כהררים התלויים בשערה (חגיגה י ע"א), לא ראינו שמחמירים עד כדי כך בספיקות דרבנן, ומתירים על פי כללי הפסיקה, וכי אבקת חלב חמורה יותר משבת, שאי אפשר לסמוך על כל הגאונים וענקי רוח הנ"ל!?

והנה הגאון הראשון לציון רבי אליהו בקשי דורון זצ"ל בספרו בנין אב (חלק ה סימן מז) כתב, כיום שהחלב ומוצריו משווקים באמצעות מחלבות גדולות, יש וודאות שאין בסביבה חלב בהמה טמאה בכמות מסחרית, מלבד זאת מוסדות המדינה מפקחים ומשגיחים מטעמי בריאות וכדומה שלא להכניס חלב אחר מלבד חלב טהורה, ואף מטיילים קנסות על כל זיוף, לכן יש אומרים

שחלב זה כדן חלב שחלבו נכרי שישראל רואהו. ולענין אבקת חלב, עד לפני כמה שנים לא היו מצויים אבקת חלב ומוצרי חלב בארץ, ואלה יובאו מחו"ל שם יוצרו מחלב גויים. כמו כן יובאו גבינות, שוקולד וממתקים שהכילו אבקת חלב. רבים הקילו בארץ לאכלם בהסתמך על הפוסקים, ובראשם הגאון הרב פרנק שגזירת חלב עכו"ם גם במקום שאין כל חשש לעירוב חלב טמא נגזרה על חלב במתכונתו ולא על מוצר המופק מחלב. ועל פי היתר זה יובאו לארץ גבינות מחו"ל אף שיש בהן אבקת חלב עכו"ם, ובתעשיות המזון בארץ השתמשו בהיתר אבקת חלב זו, ורק המהדרין נמנעו מלאכלם. בסייעתא דשמיא כיום במאמץ הרבנות ודורשי הכשרות מייצרים בארץ אבקת חלב בשפע מחלב ישראל בהכשר מהודר, ויש גבינות ומוצרי מזון בשפע המכילות אבקת חלב ישראל. ואמנם אכן החזיקו רבים להלכה בהיתרו של הגאון הרב פרנק באבקת חלב נכרי אף לכתחילה, וכבר הוחזק בארץ שנים רבות. אולם כיון שרבים מבקשים להדר ולהחמיר כשיטת החזון איש, ואין כל מחסור המצריך להתיר, קבעה הרבנות להוסיף בכיתוב ליד אישור ההכשר "מכיל אבקת חלב נכרי", וללא כיתוב זה יחששו רבים שמא מעורבת אבקת חלב נכרי במוצר וימנעו מלאכלו. ועוד יצרנים ויבואנים רבים, נוכחו לדעת שהציבור צורך כשרות מהודרת ללא היתרים, ויותר ויותר הם משתמשים באבקת חלב ישראל הנקי מכל חששות. עכת"ד.

והנה אם הרב זצ"ל היה רק אומר "שאינן כל מחסור המצריך להתיר", מובן הדבר כי 'מהיות טוב אלא תקרי רע', ואם יש אבקת חלב בארץ, למה לנו להזדקק לאבקת חלב של חו"ל, אבל מה שהוסיף הרב, "שרבים מבקשים להדר ולהחמיר כשיטת חזון איש", לא זכיתי להבין, והלוא מפורש בחזון איש, שכל שברור שאין חשש תערובת חלב טמא, האבקת חלב מותרת. אם כן לאיזו שיטת חזון איש הם מתכוונים!! [ואולי חוששים למי שרצה לומר שהחזון איש לא התיר אלא בשעת הדחק או לחולה וכדומה, אף שזה פלא, כי בספרו לא הזכיר מילה אחת מזה ואפילו לא ברמז. ואדרבה ביסס את ההיתר על פי הפרי חדש, ומעין מה שכתב בשו"ת הר צבי. ואף סיכם את ההיתר בלשון ברורה שאינה משתמעת לשתי פנים, וזו לשונו: "אבל אם אין בכל העיר, לא חמורה ולא גמלה, לא חזירה ולא סוסיא, לא שמענו לאסור". ומבואר שלא שמענו כלל ועיקר, ואין זה לשון חמורה היתר לשעת הדחק בלבד. וכן שמעתי ממרן הראש"ל שליט"א שאין לזה אף רמז בדברי החזון איש.] ואף אם נאמר, שרבים מבקשים להדר ולהחמיר כשיטת המחמירים, אך על כל פנים נמצאה התעלומה מהיכן באה לציבור תאוות חומרא זו של אבקת חלב, אף שההיתר ברור לחלוטין, כי גדול כח הכיתוב שעל שקיות המאכל שהתחדש לפני כ-25 שנה: "מכיל אבקת חלב נכרי". ואין ספק שכל מי שאין לו ידיעה בכל הפוסקים הנ"ל, כאשר רואה כיתוב זה, מבין לתומו שאבקת חלב היא היתר דחוק עד מאוד, עד שהצריכו להזהירו: "לאוכלי אבקת חלב נכרי". ולא ידעתי מה שונה אבקת חלב משאר היתרים שמשמשים בהם בכשרויות על פי כללי הפסיקה. ואשרי אותם המבינים בפסיקת ההלכה, ויודעים שאין אנו משועבדים לכיתובים שונים, ודי בהערה זו.

ואמנם ברור שכל הרוצה להחמיר על עצמו לבדו, מי יאמר לו מה תעשה ומה תפעל, אך מכאן ועד לאסור על אחרים או להסתכל על הנוהגים היתר כפסק כל גאוני עולם הנ"ל, כאילו עוברים איזו עבירה חלילה, מי התיר זאת!! [ועיין עוד בזה לידידי הגאון רבי משה פריז שליט"א בדברי פתיחה לספרו "פתג המלך", בדברים נמרצים ומצודקים עד מאוד. אשרי חלקו ומה נעים גורלו, ירבו כמותו בישראל.] ומעשה שהיה לפני כ-20 שנה ביהודי זקן שהיה מתפלל עימנו שחרית של שבת בהנף החמה. ובאחת השבתות הביא עמו שתי חבילות שוקולד עם אבקת חלב נוכרי, והגיש חבילה אחת לי וחבילה אחת לאברך בעל תשובה, והלה נמנע לקחת ממנו, כי לימדוהו שאבקת חלב אסורה באכילה. הזקן ממש לא מצא חן בעיניו שהלה לא לקח ולא ראה זאת בעין יפה בכלל. וכדי להרגיע אותו, מיד אמרתי לו, תביא לי, אין בעיה, אני אכל, וברכתי "שהכל ניהו

בדברו" ואורו עיניו. ושמחתי כמוצא שלל רב על שזיכני השם יתברך להציל יהודי מבושה ואף לשמחו עד מאוד.

וכבר כתב רבנו הרמח"ל בספרו מסילת ישרים (פרק כ): נמצאת למד, שהבא להתחסד חסידות אמיתית, צריך שישקול כל מעשיו לפי התולדות הנמשכות מהם, ולפי התנאים המתלווים להם, לפי העת, לפי החברה, לפי הנושא, ולפי המקום, ואם הפרישה תוליד יותר קידוש שם שמים ונחת רוח לפניו מן המעשה, יפרוש ולא יעשה. או אם מעשה אחד במראיתו הוא טוב, ובתולדותיו או בתנאיו הוא רע, הכל הולך אחר החיתום והתולדה, שהיא פרי המעשים באמת... ומעשה של רבי טרפון יוכיח (ברכות י"ב) שהחמיר להטות עצמו בקריאת שמע כדברי בית שמאי, ואמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל. ואף על פי שמחמיר היה? אלא זה שענין מחלוקת בית שמאי ובית הלל היה ענין כבוד לישראל, מפני המחלוקת הגדולה שרבתה ביניהם, וסוף סוף נגמר שהלכה כבית הלל לעולם. **והנה קיומה של תורה, שגמר דין זה ישאר בכל תוקף, לעד ולעולמי עולמים, ולא יחלש בשום פנים, שלא תעשה תורה חס ושלום כשתי תורות, ועל כן יותר חסידות הוא להחזיק כבית הלל אפילו לקולא, מלהחמיר כבית שמאי.** וזה לנו לעיניים לראות, איזה דרך ישכון אור באמת ובאמונה, לעשות הישר בעיני ה'. עי"ש.

דברי הגאון הסטייפלר זצ"ל בענין "חלב תנובה" ו"אבקת חלב"

בספר ארחות רבנו הקהילות יעקב (חלק ג עמוד 5) כתב: בתמוז תשל"ז הייתי בטיפול אצל רופא מומחה, ראש מחלקת עיניים בבית החולים בבאר שבע, ואושפזתי שם כעשרה ימים. התהלכתי כבריא ורק עשו בדיקות וטיפולים בעיניים, ולא הייתי חולה ממש. והנני מעתיק מה שאמר לי רבנו זצוק"ל בנוגע לאוכל בבית החולים. אמר לי, ש'אכל את מוצרי תנובה, וסיפר לי שהעידו בפניו נאמנים שראו בעיניהם שהרב מבריסק זצ"ל אכל לֶבֶן של תנובה. ואמר לי רבנו שהוא סומך על עדות זו. אני הוספתי לו, שאני ראיתי בעצמי את הגאון מטשיבין זצ"ל בביתו בירושלים אוכל לֶבֶן של תנובה.

ברצוני להוסיף עוד פרט שיהיה יותר ברור, בימי הגאון מבריסק והגאון מטשיבין, שום מוצרי תנובה גם בירושלים לא היו תחת השגחת העדה החרדית. **והמשיך רבנו: מה יכולה להיות השאלה: אבקת חלב? אם יש בהם, מרן החזון איש התיר. בנוגע לחלב גויים אם יש? מתבטל במיעוטו בשישים. החלב שנעשה ממנו הגבינה, יש להם הכשר מהרבנות, שהוא נעשה מחלב קיבת עגלות שחוטות כשרות מהרבנות.** ואף אם יש לומר שהרב מבריסק אכל רק מתנובה של ירושלים, שבירר ששם מוצרי החלב בסדר ואין בהם כל חשש, מכל מקום גם בשאר הארץ מוצרי התנובה כשרים ומהטעמים הנ"ל.

היה שם באותו מעמד שדיבר עמי, חתנו של רבנו, הגאון רבי שלמה ברמן זצ"ל, ואמר לרבנו שהיום יש חשש חלב גויים ברוב הרפתות, משום שמוסרים את העבודה והחליבה לטיפולם של ערבים, והם דרים ברפתות או סמוך להם עם משפחותיהם, והם המטפלים בכל צרכי הרפת, ויש חשש שיערבו חלב טמא מגמליהם וחמוריהם. ואמר רבנו, שמסתמא הבעלים הישראל בא מפעם לפעם לביקורת, שאינו סומך על יושרם של הערבים, ופעם ביום ודאי נכנס אם לא יותר, ואפילו בשביל פעם ביום שבא היהודי ואינו יודע הגוי מתי, מסתבר שזה נחשב יוצא ונכנס, והוי שומר, וחושש הערבי לערב

חלב טמא, שלא יתפסנו בקלקלתו. ומסתבר שאף אם הבעלים יהודי חופשי, מכל מקום נקרא שומר, כי אין סברא לומר שלא מקפיד החילוני אם יערב הערבי חלב טמא, שמן הסתם מקפיד על כך שלא יכניסו בחלב הבהמות חלב טמא. ומעיקר הדין סבר רבנו שמואל החלב לכולם ומהטעמים הנ"ל. עכ"ד. ישמע חכם ויוסף לקח.

גבינת גויים

אסור לאכול גבינה של גויים, אלא אם כן רואה ישראל את כל התהליך, מהחליבה ועד הכנת הגבינה. ויש ליידיע את אותם מורים בבתי ספר הטועים ולוקחים את תלמידיהם לסיור באוהלי הבדואים, ואוכלים מגבינתם, ודבר זה איסור גמור. וכתב על זה מרן הבית יוסף, שאסור לפרוש מכלל ישראל ולפרוץ גדרם של ישראל קדושים אשר גדרו אבות העולם חכמי המשנה עליהם השלום. (ועייני להלן עמוד 276)

במשנה מסכת עבודה זרה (כט ע"ב): אמר רבי יהודה, שאל רבי ישמעאל את רבי יהושע כשהיו מהלכים בדרך, מפני מה אסרו גבינות גויים? אמר לו: א. מפני שמעמידים אותה בקיבת נבילה. דהיינו, נותנים חתיכה מעור הקיבה בחלב, ומיצי הקיבה מגבנים את החלב ונעשה גבינה. ובגמרא (לה רע"ב) הוסיפו עוד כמה טעמים למה הגבינה אסורה: ב. משום גילוי, שמשאירים אותה גלויה ויש חשש שהנחש ינקר בה. ג. לפי שאי אפשר לגבינה בלא צחצוחי חלב. ופירש רש"י, שמא בין גומות הגבינה נשאר מן החלב, והרי חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אסור שמא יערב בו חלב טמא, וחלב טמא אינו עומד [מתגבן], ואם יערב טמא בטהור הטמא נשאר, ויש לחשוש שמא בגומות נשאר ממנו, וחלב טמא אסור מהתורה. אך התוספות הקשו על רש"י, וכי הגוי שוטה הוא שיערב חלב טמא אף על פי שיודע שאינו עומד. עיי"ש. והרמב"ן פירש, שמצחצחים בחלב פניה של גבינה להחליק פניה [לנאותה], וחלב טמא יפה לצחצוח זה כחלב טהור, ופעמים שעושים כן בטמא מפני שחלב טהור דמיו מרובה ושל טמא דמיו קלים יותר. וכן פירש הריטב"א. עיי"ש. נמצא שאין לחשוש שמא יערב חלב טמא בטהור על מנת שיתגבן, כי במציאות אינו מתגבן, אך עדיין יש לחשוש שמא לאחר שהתגבנה הגבינה נתן חלב טמא על פניה כדי לצחצחה ולנאותה. ד. מפני שמחליקים פניה בשומן חזיר. ה. מפני שמעמידים אותה בחומץ העשוי מיון נסך שאסור בהנאה. ו. מפני שמעמידים אותה בשרף של עץ ערלה שאסור בהנאה.

והנה הפוסקים תפסו עיקר כמו הטעם הראשון, מפני שמעמידים את הגבינה בעור קיבה של נבילה. ואף על פי שעור הקיבה הוא דבר מועט ובוטל בשישים? אך עדיין כיון שהוא מעמיד את החלב, כלל גדול בדינו "דבר המעמיד, אפילו באלף אינו בטל". ואמנם אילו היו מעמידים בעור קיבה של בהמה כשרה שנשחטה כהלכה, היתה מותרת הגבינה כי היא בטלה בשישים, כמבואר במשנה מסכת חולין (קטז סע"א): המעמיד בעור קיבת כשרה, אם יש בנותן טעם [שאיין פי שישים], הרי זו אסורה. ואם אין בנותן טעם [שיש פי שישים], הרי זו מותרת, כיון שהמעמיד דבר היתר הוא. אבל עור קיבת נבילה שהוא איסור עצמי לבדו, אוסר את החלב שמעמידים בו אפילו באלף. והחילוק ביניהם, ביאר מרן הבית יוסף (סימן פז אות יא) בשם הרשב"א, כיון שהמעמיד בעור קיבת כשרה בטל בשישים, כיון שבשר בחלב ב"טעמו" תלה הכתוב, כי "דרך בישול אסרה תורה" שאז הוא נותן טעם, וכיון שיש פי שישים נמצא שאין טעם. מה שאין כן המעמיד בקיבת נבלה, אף שאינו נותן טעם הולכים אחר המעמיד, ורואים כאילו הנבלה קיימת בעין. וכן כתב הר"ן בשם רבנו יוסף הלוי, שדוקא קיבת נבלה שהוא איסור עצמי אינו בטל, אבל קיבת כשרה שהיא היתר, ואין האיסור אלא משום החיבור עם החלב, כל שאין טעם הקיבה, לאו בשר בחלב

הוא, אלא זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. וכך הם דברי הרמב"ם (פרק ג מהלכות מאכלות אסורות הלכה יג, ופרק ט הלכה טז). ע"ש.

כתב הרשב"א, מקומות שידוע ממנהג הגויים שאין מערבים לעולם חלב טמא בטהור שמאוס הוא להם, וכן ידוע שנהגו לאסור לטוח פניהם בשומן חיזיר, וכן ידוע שאין מעמידים בעור קיבת נבלה אלא בציצי פרחים, בכל זאת אסור לאכול גבינת גויים, לפי שדבר זה יראה שנאסר במנין של חז"ל כמו היין, וכל דבר שנאסר במנין, אף על פי שאסרוהו לטענה ובטלה הטענה, האיסור במקומו עומד. ע"כ.

וזו לשון הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ג הלכה יב-טו): חלב בהמה טמאה אינו נקפה ועומד כחלב הטהורה, ואם נתערב חלב טמאה בחלב בהמה טהורה, כשתעמיד [כשתקפיא] אותו, יעמוד חלב הטהורה ויצא חלב הטמאה עם הקום של גבינה [המים המובדלים מהחלב כשמעמידים אותו]. ומפני זה יתן הדין שכל חלב הנמצא ביד גוי, אסור, שמא עירב בו חלב בהמה טמאה. וגבינת הגויים מותרת שאין חלב בהמה טמאה מתגבן, אבל בימי חכמי המשנה גזרו על גבינת הגויים ואסרוה, מפני שמעמידים אותה בעור קיבה של שחיטתם שהיא נבלה. ואם תאמר, והלא עור הקיבה דבר קטן הוא עד מאוד בחלב שעמד בו, ולמה לא יתבטל במיעוטו? מפני שהוא המעמיד הגבינה, והואיל ודבר האסור הוא שהעמיד, הרי הכל אסור. גבינה שמעמידים אותה הגויים בעשבים או במי פירות, כגון שרף התאנים והרי הם ניכרים בגבינה, הורו מקצת הגאונים שהיא אסורה, שכבר גזרו על כל גבינת הגויים בין שהעמידה בדבר אסור בין שהעמידה בדבר המותר, גזירה משום שמעמידים אותה בדבר האסור. האוכל גבינת גויים או חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, מכים אותו מכת מרדות. ע"כ. וכתב עוד הרמב"ם (שם פרק ט הלכה טז): אסור להעמיד גבינה בעור קיבת שחוטת. ואם העמיד, טועם [הגוי] את הגבינה, אם יש בה טעם בשר אסורה, ואם לאו מותרת. מפני שהמעמיד דבר המותר הוא, שקיבת שחוטת היא, ואין כאן אלא איסור בשר בחלב ששיעורו בנותן טעם. אבל המעמיד בעור קיבת נבילה וטרפה ובהמה טמאה, הואיל והמעמיד דבר האסור בעצמו, נאסרה הגבינה משום נבלה, לא משום בשר בחלב, ומפני חשש זה אסרו גבינת הגויים כמו שביארנו. ע"כ.

וכתב מרן הבית יוסף (סימן קטו אות ב), ואף על פי שלא כתב הרמב"ם הוראה זו אלא בשם מקצת הגאונים, משמע שכדבריהם הוא סובר, שאם לא כן היה לו להביא דברי החולקים עליהם. ומכאן תשובה לבני איטלי"א שנוהגים היתר בגבינות הגויים מפני שמעמידים אותם בפרחים. ולא מצאו ידיהם ורגליהם שאפילו לרבנו תם שפסק שטעם איסור גבינות הגויים משום גילוי, כבר כתבתי בשם הסמ"ג והסמ"ק שאיסור גבינות במקומו עומד, וכן מפורש בסמ"ק לדעת רבנו תם. וכל שכן במקום שהרשב"א והרשב"א שהם עמודי עולם אוסרים. וגם כי בכל שאר מקומות ישראל ששמענו שמעם נוהגים לאסור, ואינם מבחינים בין מעמידים בפרחים למעמידים בקיבה, שאסור לפרוש מכלל ישראל ולפרוץ גדרם של ישראל קדושים אשר גדרו אבות העולם חכמי המשנה עליהם השלום. ע"כ.

וזו לשון מרן השלחן ערוך (סימן קטו סעיף ב): גבינות הגויים אסורים מפני שמעמידים אותן בעור קיבת שחיטתם שהיא נבלה. ואפילו העמידוהו בעשבים, אסורה. הגה: וכן המנהג, ואין לפרוץ גדר, אם לא במקום שנהגו בהם היתר מקדמונים. ואם הישראל רואה עשיית הגבינות והחליבה, מותר, וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו. ואם ראה עשיית הגבינות ולא ראה החליבה, יש להתיר בדיעבד, כי אין לחוש שמא עירב בו דבר טמא מאחר שעשה גבינות מן החלב, כי דבר טמא אינו עומד, ובוודאי לא עירב בו הגוי מאחר שדעתו לעשות גבינות. ומכל מקום אסור לאכול החלב כך. ע"כ.

חלום טוב חלום שלום

כתב הגאון רבי חיים פלאג'י בספרו רוח חיים (חלק א יו"ד סימן קטו אות א דף קכט סע"א): שמעתי חלום, שאחד מתלמידי הרב הגדול מר זקני אור היר"ח [הרב יוסף רפאל חזן] ז"ל, הלוא הוא דגמיר וסביר, ה'ן גביר, החכם השלם כבוד מורנו הרב רבי מאיר ארדיט (נר"ו), חלה חולי כבד עד מאוד עד שהגיע קרוב לגסיסה, ואז נתנמנם קצת ויחלום שהיה רואה להרב רבו מר זקני ז"ל, וכה אמר לו: זה החולי הכבד הזה הוא מסיבת עוון שאתה אוכל 'יגורטי' של גויים, שאתה עובר על דברי חז"ל שאסרוהו. ואם תקבל עליך שלא לאכול יגורטי של גויים, אתה חי ומתפרא מהחולי הזה, וכן היה שקם ממיטתו ויחי מחוליו. ע"כ.

חמאת גויים

אף על פי שמרן השלחן ערוך (סימן קטו סעיף ג) כתב שאין למחות באנשי המקום שנוהגים היתר באכילת חמאה של גויים, מכל מקום לפי מה שנודע כבר למעלה משלש מאות שנה שרבו הזיופים בחמאה, ומערבים בה הגויים שומן מן החי, ברור שאסור לאכול חמאה של גויים ללא השגחה מוסמכת שהכל נעשה כהלכה.

מרן החיד"א הביא דברי הרדב"ז, ורבנו יעקב פראג'י, ורבנו חיים בן עטר, שהעידו שרבו הזיופים בחמאת גויים. וכתב, הנך רואה בעיניך שלשת הגיבורים שנתאמת אצלם שיש חמאה מתערובת חלב גמלים. גם הגאון רבי חיים פלאג'י כתב, אף שהמנהג להתיר חמאת גויים, אך בהגלות נגלות דברי האחרונים הנ"ל, יש לאסור. ושומר נפשו ירחק מכל חשש. (ו ערב)

הזהרו מן הצבועים

כתב הגאון רבי אהרן בן שמעון בספרו נהר מצרים (הלכות מאכלות אסורות אות ג): עלינו להודיע שמה שפשוט במצרים היתר החמאה של גויים, היינו גויים ערביים כפריים מכפריים הסמוכים למצרים שעושים אותה שם ומביאים אותה בדמות דפוסים כדוריים קרושים, שבחמאת הערביים האלה אין לחוש לזיוף, כי הם פראים ולא חכמו לזייף החמאה. האמנם החמאה הבאה מערי אירופה, ובפרט החמאה הבאה מצרפת ואמריקה ויוון, אשר מביאים אותה החנונים הנוצרים, שומר נפשו ירחק ממנה, כי הם מלומדים וחכמים בענייני ההרכבה והתערובת. ובמצרים כל היראים והחרדים אל דבר השם, נזהרים מכל מין חמאה הבאה מאירופה בכלל. יען פעמים רבות התברר זיופה בתערובות שונות, וגם בתערובות שומן בשר וכו'.

ומעיד אני שבהיותי בעיר אחת מערי צרפת, בא אלי איש אורח ירא השם ותמים דרך, ולעת ערב קנה לו לסעודת הערב מנה יפה מחמאה לבנה כשלג ונאה במראיתה, ואכל לשובעה, ולא הרגיש בה, לא בטעמה ולא בריחה. ולמחרת כאשר הגיד לי זאת, אמרתי לו תמה אני איך מצאת בעיר זו חמאה יפה ובזול כל כך, מה שלא מצאתיה אני הקודם לך בעיר הזאת כמה שבועות, ועם היותי מדבר בשפת צרפת שפת המדינה המוזרה לך!! ולמחרת לקחתי עמדי אל החנות אשר קנה ממנה החמאה הנזכרת,

והראני גם הקערה הגדולה שבה צבורה החמאה, ולדאבון לבב מצאתי כי הוא שומן חזיר מהותך ומזוקק היטב עד שהרואה יטעה בה שהיא חמאה גמורה, ונצטער הרבה אותו האיש. ומכאן יקיש כל אדם בקל וחומר, שאם הם כל כך מלומדים לזקק שומן חזיר גם בהיותו לבדו עד שיטעה בו האדם, קל וחומר בתערובתו עם החמאה, שטעם החמאה גובר ומכסה את כל מומיה שבקרבה. על כן אנחנו במצרים נזהרים הרבה ומתרחקים מחמאה הבאה מקרית חוצות. ע"ש.

👁 סימני דגים טהורים

את זה תאכלו מכל אשר במים, כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים, במים ובנזולים, אתם תאכלו. וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים ובנזולים, מכל שרץ המים, ומכל נפש הזויה אשר במים, שקין הם לכם. ושקין יהיו לכם, מבשרם לא תאכלו, ואת נבלתם תשקצו. כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים, שקין הוא לכם. (ויקרא יא ט-יב)

סנפיר וקשקשת

כתב מרן השלחן ערוך (סימן פג ס"א): סימני דגים מפורשים בתורה: כל שיש לו סנפיר וקשקשת, טהור. וסנפיר, הוא ששט בו. וקשקשת, הן הקליפות הקבועות בו.

הקשקשים עיקר

קבלה בידינו מרבתינו איש מפי איש עד משה רבנו, שאמר לו הקדוש ברוך הוא: כל דג שיש לו קשקשת, אף על פי שלא רואים אצלו סנפירים, בוודאי שהיו לו, והרי הוא כשר לאכילה. על כן, הדג דגים בים ועלו לו בחכתו דגים שאינם מופרים, או הקונה דגים מגוי, אם רואה שיש בהם קשקשים, הרי הם מותרים באכילה.

וזו לשון מרן השלחן ערוך (סימן פג סע"ג, ד): כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת. לפיכך מצא חתיכת דג שיש לו קשקשת, אין צריך לחזור אחר סנפיר. מצא לו סנפיר, לא יאכלנו עד שידע שיש לו קשקשת. מצא חתיכות דגים, ויש באחת מהן קשקשת, אם החתיכות מתאימות, כולן מותרות, חזקה, מדג אחד באו. ואם אינן מתאימות, אלו שנמצאו בהן קשקשים מותרות, והשאר אסורות, אפילו כולן מלוחות ביחד. (חולין טו ע"ב)

מי מעיז...?!

אמרו בבקשה, איזה חוקר טבע או דייג ותיק, היה מעיז להרשות לעצמו להכריז, ככה בביטחון: "כל שיש לו קשקשת, יש לו סנפיר!" הרי אף אם נוכח לראות זאת בעיניו, בכל סוגי הדגים בהם נפגש ועליהם שמע, האם מישוהו ערב לו שלא יימצא בעתיד דג מזן שונה, שיש לו קשקשת ואין לו סנפיר? לא, אף אחד לא ערב לו. אף אחד לא

יכול להכריז על משפט כזה! אף אחד - מלבד התורה הקדושה!

בתורה שבעל פה, אשר הועלתה על הכתב לפני כאלפיים שנה, ציינו חכמינו בגאון משפט זה, אשר קיבלוהו, יחד עם שאר פרטי התורה שבעל פה, איש מפי איש עד משה רבנו עליו השלום, אשר קיבל ממי שאמר והיה העולם. לא יפלא אפוא, שכל הדגים ושאר יצורי המים - בין אותם אשר כבר התגלו בעבר, ובין המתגלים מפעם לפעם עד עצם היום הזה - כולם ממש, ללא יוצא מן הכלל, מתאימים לחוק - סוד טבע זה. האם יש אי מי אשר יכול היה לדעת זאת בבטחה, מלבד בורא העולם שברא את הדגים ויודע את כולם למיניהם?

גם בסימני הטהרה של החיות והבהמות, אנו עדים לגילוי אלוקי מופלא בתורה! שני סימנים דרושים לבהמה כדי שתהיה כשרה, והם: א. הפרסת פרסה [שפרסות רגליה אינן מיקשה אחת אלא שסועות]. ב. העלאת גרה [העלאת המאכל שנית לאחר בליעתו]. והנה הצהירה התורה (ויקרא יא), שבכל בעלי החיים הקיימים בעולם, שני סימנים אלו באים יחד. מי שמעלה גרה הוא מפריס פרסה, ומי שמפריס פרסה הוא מעלה גרה. כולם, חוץ מארבעה בלבד המפורשים בתורה: **גמל, שפן, ארנבת וחזיר**. הגמל, השפן והארנבת - מעלים גרה ולא מפריסים פרסה. ואילו החזיר מפריס פרסה ולא מעלה גרה. אך בכל שאר בעלי החיים בעולם, שתי תכונות אלו קשורות בהכרח זו בזו!

נשים לב למשמעות הדברים. כותב התורה מתחייב לדורות עולם, שכל בעל חיים אשר יגיע לידינו, ואין זה חשוב אם הוא מיערות העד שבהודו או מג'ונגלי אפריקה או אף מיבשת אמריקה שהתגלתה רק לפני כמה מאות שנה, אם אינו אחד מארבעת בעלי החיים הנ"ל, ומצאנו בו סימן טהרה אחד, אזי בהכרח ימצא בו סימן הטהרה הנוסף!!!

אמרו על כך חז"ל (וחולין ס ע"ב, ספרי פרשת ראה קב): וכי משה קניגי ובלסתר [צד חיות לשם שחוק (רש"י עבודה זרה יח סע"ב) או יורה בקשת לצוד חיות] היה? מכאן תשובה לאומרים אין תורה מן השמים! וכתב בספר תורה תמימה (ויקרא יא אות יז): להודיע בזה מעלת התורה, שמתוכה ניכרת נתינתה מפי הגבורה בכח אלוקי ממעל. כי אדם בשר ודם, אי אפשר לו להחליט שרק אלה סימניהם כן ולא זולתם. כי אולי נמצאים עוד ברואים בסימנים אלו כמו הגמל, ושפן, וארנבת, וחזיר? ואולי במשך השנים והדורות יחקרו וימצאו עוד כאלה? אבל הקדוש ברוך הוא רק הוא יודע שאין במציאות יותר מאלה שהזכיר כאן. כאשר באמת אנו רואים כי מאז שניתנה תורה לא מצאו התרים והחוקרים עוד מינים! והן הן מנפלאות תמים דעים וסגולות תורתו. ע"כ.

ברוך אלהינו שבראנו לכבודו... ונתן לנו תורת אמת!

חדש! חדש! חמור מעלה גרה!

כיום, בעידן ההנדסה הגנטית, בה ניתן לשתול בבעלי חיים תכונות של בעלי חיים אחרים, יתכן עקרונית ליצור חמור מפריס פרסה ומעלה גרה. האם יהיה חמור זה

מותר באכילה? מסתבר, שכבר לפני כאלף שנה נדרש רבנו הרמב"ם לענין זה, וכתב (מורה נבוכים חלק ג פרק מח): "ודע, שאלו הסימנים - העלאת גרה ושסיעת פרסה בבהמות, וסנפיר וקשקשת בדגים, אין מציאותם סיבת ההיתר, ולא היעדרם סיבת האיסור, אלא הם סימן שבאמצעותו יודעו המין המשובח והמין הדחוי". משמע - סימני הטהרה סימן הם, ולא סיבה! (מעייני השבוע, ויקרא עמוד קמה)

אכילת הדגים

הדגים אינם טעונים שחיטה, אלא הורג את הדג ואוכלו. ואף דם הדגים מותר, ולכן אין צריך למולחם כמו בבשר ועוף. (ועייני עוד להלן עמוד 251)

בגמרא מסכת חולין (כז ע"ב) שאלו, מנין שדגים אינם צריכים שחיטה? שנאמר (במדבר יא כב): "הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם, אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם", ומזה שאמרה תורה בצאן ובקר שטעונים שחיטה, ואילו בדגים אמרה לשון 'אסיפה', משמע שאין הדגים טעונים שחיטה. וכתב התורה תמימה, מכיון שאין צריך שחיטה, אין בהם משום אבר מן החי אם אכלם חיים או כשחתך אבר מהם. אולם אין לאכלם חיים, שנאמר (ויקרא יא מג): "אל תשקצו את נפשתיכם", ומאוס לאכלם כן. ובכלל זה גם אין לחתכם חיים, כדי שלא יתרגל במידת אכזריות, וליבי יתחמץ בשעה שאני רואה מחתכים דגים חיים. ע"ש.

שמן דגים

מותר לאדם חלש לשתות שמן דגים המצוי בקפסולות.

אף על פי שאומרים ששמן דגים נעשה מדגים טמאים, מכל מקום הואיל וטעמו פגום ומאוס, הרי הוא נחשב שלא כדרך הנאתו, ומבואר בשלחן ערוך (סימן קנה ס"ג) שמותר להתרפאות באיסורים שלא כדרך הנאתם, אפילו שלא במקום סכנה. ובפרט שזה חצי שיעור, שהרי הוא שותה מעט מאוד ולא רביעית. וכל שכן כיום שהשמן מונח בקפסולות, שאפילו אם היה טעמו טוב, הרי זה שלא כדרך אכילה. (ו רלט)

בדיקת מאכלים מחשש תולעים

וְכָל הַשְּׂרֵץ הַשְּׂרֵץ עַל הָאָרֶץ, שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל. כָּל הַחֹכֶף עַל הָאָרֶץ, וְכָל הַחֹכֶף עַל אֲרֵבֶּעַ, עַד כָּל מַרְבֵּה רִגְלִים, לְכָל הַשְּׂרֵץ הַשְּׂרֵץ עַל הָאָרֶץ, לֹא תֵאָכְלוּ כִּי שֶׁקֶץ הֵם. אֶל תִּשְׁקְצוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּכָל הַשְּׂרֵץ הַשְּׂרֵץ, וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמַתֶּם בָּם. כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, וְהִתְקַדְשְׁתֶּם וְהִייתֶם קְדוֹשִׁים, כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי, וְלֹא תִטְמְאוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּכָל הַשְּׂרֵץ הַרְמִישׁ עַל הָאָרֶץ. כִּי אֲנִי ה', הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיט לְכֶם לְאֱלֹהִים, וְהִייתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי. (ויקרא יא מא-מה)

חמור יותר מחזיר

החמירה התורה מאוד באכילת שקצים ורמשים יותר ממאכלות אסורות של נבלות וטרפות וחזיר. למשל: האוכל חתיכת חזיר [27 גרס] במזיד, חייב "מלקות" אחת. דהיינו בזמן בית המקדש, כשהיו לישראל בית דין סמוכים [תלמיד מרבו ורבו מרבו עד משה רבנו], אדם שאכל חתיכת חזיר, והזהירו אותו לבל יאכל, ובכל זאת אכל, היה שליח בית דין מכה אותו 39 מכות חזקות. עונש זה היה קשה עד מאוד, עד שאדם היה מעדיף למות ולא לקבל מלקות (כתובות לג ע"ב).

שליח בית דין היה מטה אותו על העמוד בבית הדין, וכופת את שתי ידיו על העמוד מכאן ומכאן, ובידו שתי רצועות של עגל כפולות לשתיים, הרי ארבע. ושתי רצועות נוספות, העשויות מעור של חמור היו נתונות ברצועות העגל. ומכה בידו אחת בכל כוחו, 13 מכות מלפניו על חזהו בין דדיו, ו-26 מאחוריו, 13 על כתף זו ו-13 על כתף זו, בסך הכל: 39 מכות, לכפר על עונו שאכל חזיר במזיד. (משנה מכות כב ע"ב. רש"י דברים כה ב. הרמב"ם הלכות סנהדרין פרק טז הלכה ב, ח-י)

ולעומת זאת, האוכל שקצים עונשו הרבה יותר חמור. שאם אכל שרץ המים כמו סרטנים, עונשו ארבע מלקויות [4X39] שהן: 156 מכות. ואם אכל שרץ הארץ כנמלים וכדומה, עונשו חמש מלקויות: 195 מכות. ואם אכל שרץ העוף כזבובים ויתושים, עונשו שש מלקויות: 234 מכות. (מכות טז ע"ב. הרמב"ם מאכלות אסורות פ"ב הכ"ג)

רמז למנין הלאים מן התורה

הגאון המקובל חכם יהודה פתייה זצוק"ל בספרו מנחת יהודה (פרשת יתרו) פירש יפה היאך מנין הלאוין על האוכל שרצים נרמז בפסוק (שמות כ ד): "וְאֶשֶׁר בַּשָּׂמַיִם מִמַּעַל, וְאֶשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת, וְאֶשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ". והיינו: "וְאֶשֶׁר בַּשָּׂמַיִם מִמַּעַל", כלומר השרצים המרחפים באוויר, הם ממעל, עונשם הכי גבוה: ששה לאוין. "וְאֶשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת", השרצים שמהלכים בארץ, עונשם פחות: חמשה לאוין. "וְאֶשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ", השרצים שנמצאים במים, עונשם פחות: ארבעה לאוין. ודברי פי חכם חן.

דברי הגאון בעל "פרי חדש" בחומרת איסור תולעים

כתב הגאון רבי חזקיה די סילוה בעל ה"פרי חדש" (סימן פד ס"ק נג): כה אמר חזקיה לא אוכל להתאפק מלהזהיר ולהודיע לעם חומר איסור התולעים, לפי שנעשה קל בעיני הבריות, וכיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר, ואין איש שם על לב מבלי לב, ודשו בו רבים וגדולים. ואפילו החכמים והיחידים אינם נזהרים כראוי. והחמירה התורה באיסורי תולעים בהרבה לאוין ומלקויות, להיות שהוא איסור מצוי מאוד בפירות, בירקות וקטניות, ברוב מיני מאכלים, ואי אפשר להיזהר מלהיכשל בהם **אם לא בזריזות גדולה**, לפיכך הוצרך הכתוב לזרז ביותר ולהרבות לאוין באיסורי השרצים. ומעתה כל אדם יזדרז בעצמו מלהיכשל באיסור זה, וגם ידרוש ברבים חומר איסורו כדי שהרבים יפרשו ממנו. ואני את נפשי הצלתי. עי"ש.

דברי הגאון בעל "פלא יועץ" בחומרת איסור תולעים

כתב הפלא יועץ (ערך בדיקה): חיוב מוטל עלינו לבדוק אחר האיסורים מאוד, כדי שלא נכשל בהם, ובפרט בענין התולעים רבה המכשלה שיש הרבה מיני פירות וירקות שנמצאים בהם תולעים, ורבים מעמי הארץ אין נזהרים, ואוכלים אותם בלי בדיקה. וכבר צווחו על זה בספרים צעקה גדולה ומרה, שהרי כל אשר בשם ישראל יכונה, לא יאכל נבילה וטריפה או בשר חזיר וכדומה אם יתנו לו כל כסף וזהב שבעולם, ואם ירצו לאונסו, יסבול עונשים מרים עד מוות ולא יעבור. ואם תדייק, באכילת נבלה וטרפה וחזיר אין אלא לאו אחד, ואילו באכילת תולעת אחת יש כמה וכמה לאוין, נמצא האוכל בלי זהירות ובלי בדיקה, במעט רגע אוכל מאה תולעים, ועובר תילי תילים של לאוין בשאט נפש, בלי שום הנאה כלל רק ממיעוט זהירות. על זה וכיוצא בזה נאמר (ישעיה ה יח): "הוֹי מַשְׁכֵּי הָעוֹן בְּחַבְלֵי הַשְּׂוֹא". הנה כי כן, "וְשִׁמְתָּ שֶׁכִּין בְּלֶעָדָה, אִם בְּעַל נֶפֶשׁ אֶתָּה" (משלי כג ב). וצריך להזהיר לעם על זה וכיוצא בזה, כי ישראל קדושים רוצים להיות גדורים ופרושים, אבל הם שוגגים. השם הטוב יכפר בעד. והמזהיר יזהיר כזוהר הרקיע, ומצדיקי הרבים ככוכבים, ולשומעים ינעם, ואליהם תבוא ברכת טוב, אמן. ע"כ.

זהירות בימי הקיץ

יש להיזהר לבל יכנסו חרקים לאוכל, ובפרט בימי הקיץ החמים שמצויים יתושים קטנטנים באוויר. על כן, יש להביט היטב במאכל ובמשקה לפני שאוכל ושותה, כדי שלא יכשל חלילה. ובכל אופן, אם נפל זבוב או יתוש למשקה, יוציאהו, ומותר לשתות את המשקה ללא חשש כלל ועיקר.

בגמרא מסכת גיטין (צ"ט ע"א): תניא, היה רבי מאיר אומר, שלוש דעות במאכל: יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ואינו שותהו. ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ושותהו, "וזו היא מדת כל אדם". ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך תמחוי מוצצו ואוכלו, זו היא מדת אדם רע. ודייק הגר"א (סימן קד ס"ק יא) שלא אמר זו היא מדת אדם רשע אלא אדם רע, כי כיון שהזבוב פגום ומאוס, בוודאי שנפשו קצה בזה, וכיון שאינו אוכל את ממשו של הזבוב, אלא רק מוצץ את התבשיל שעליו, אין בזה איסור אלא משום "בל תשקצו", לכן אינו אלא אדם רע ומגונה. (ועיין בחידושי הרש"ש שם) ועיין עוד בגמרא מגילה (יג ע"ב) שכאשר המן הרשע דיבר עם אחשוורוש לשון הרע על ישראל, אמר לו: ואפילו נופל זבוב בכוסו של אחד מהם "זורקו ושותהו". ואם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהם, חובטו בקרקע ואינו שותהו.

כתב הגאון רבי חיים פלאגי בספרו כף החיים (סימן כד אות לח): הירא את דבר השם, ושים עין השגחתו בצלוחיות של יין ושאר משקים שיהיה מחסום לפניהם [שהיו מכוסים], ולא יסמוך על בני ביתו שנותנים מכסה, ויהדק היטב הכיסוי שלא יהיה קצת מגולה מקום ריוח להיכנס זבוב או יתוש. וכשלוקח הכוס לשתות יבדקנו קודם, כי יתן בכוס עינו קודם שיתן לתוך פיו. ואם אין לו טביעות עין, יתן לאחרים שיש להם עינא פקיא שרואים בטוב. ואפילו כשהמשקים בשולחן, לא יתעצל מלכסותם בין שתיה לשתיה, ויזהר מהיתושים הדקים שכמעט נעלמים מן העין. וכתב עוד (שם אות מ): כתב בספר הברית, לא ישתה את המים עד שיתן עיניו בכוס ויסתכל לבל יהיה

איזה זבוב או רימה ותולעה דקה וקטנה, כי כל בריה וכל חי שיבלע, הוא איסור גדול, ועבירה היא בידו משום שרץ, כידוע. ע"ש. גם בחכמת אדם (וכלל לה) כתב: ראוי לאדם להסתכל במה שאוכל, ועל ידי זה ינצל מכמה תולעים. ומעיד אני עלי שכמה וכמה פעמים ניצלתי על ידי זה, ברוך השם. ע"ש.

מאמר החכם

"לפני שתפתח את הפה, תפתח את העיניים"

לב אטום סתום וחתום

התורה הזהירה מאוד על מאכלות אסורות, ואמרה (ויקרא יא מג): "וְלֹא תִטְמְאוּ בָהֶם וְנִטְמַתֶּם בָּם", ודרשו חז"ל (יומא לט ע"א) **ונטמתם**, לשון טמטום, שהאוכל מאכלות אסורות, נעשה ליבו אטום סתום וחתום, ולא יכול להיכנס אל ליבו המאכל הרוחני הוא תורתנו הקדושה. אשר על כן, יש להיזהר מאוד במאכלים שמצויים בהם תולעים, לבדקם היטב היטב לבל נכשל חס ושלום.

ולהלן נביא כמה דוגמאות בזה:

תירס – בקלח התירס מצויים חרקים קטנטנים המסתתרים בין הגרגרים, על כן הטוב ביותר שיקנה תירס גרגרים בקופסאות שימורים או בהקפאה, שאין בו חשש תולעים, כיון שעובר תהליך ניקוי במפעל. אמנם בגידול מיוחד ללא חשש תולעים, מותר לאוכלו עם הקלח. (ט רטו)

פיסטוקים, קשיו, בוטנים וגרעינים – כיון שלא מצוי בהם תולעים, לא חייב לבדקם. טוב לבדוק שלושה מהם, ואם נמצאו נקיים, יאכל את השאר ללא בדיקה. (ט רטו)

פירות הדר – כיון שמצויות בהם כנימות על הקליפה ויש מחמירים בזה, לכן הנכון לשפשף היטב את הקליפה לפני השימוש בה לעוגה או ריבה וכדומה. (ט רכא)

חסה, פטרוזיליה, כוסברה, שמיר, לואיזה, נענע, שיבא, מרווה, וכל העלים הירוקים – מצוי בהם הרבה מאוד תולעים, ולכן אין לאכול אלא מגידול מיוחד ללא חשש תולעים. ולואיזה, נענע, שיבא ומרווה, שרגילים לתת בתה, אם אינם מגידול מיוחד, יסנו אותם במסננת קטנה עם צמר גפן או בד עבה. (ט רכה)

עצה טובה: ישנה אפשרות לייבש את העלים הנ"ל למשך שנה שלימה, כיון שהתולעת אינה חיה יותר מששה חדשים, ובמשך ששה חדשים נוספים היא נעשית אפר, והאפר אינו אסור. (ט רנד. עיין סימן פד סעיף ח ובדרכי תשובה ס"ק קד)

פטרזיליה ושמיד יבש – מצוי שקולים אותם בתנור והם מתייבשים ומותרים, כיון שהתולעים נשרפו ונעשו אפר. (ט רלה)

התולעים של החסה...

מעשה ברבנו יוסף חיים שראה אשה אחת קונה כמות גדולה של חסה לפני חג הפסח, כדי לקיים מצות "מרור". "כיצד את מכשירה את החסה?" שאל הרב. השיבה האשה: "כיון שבני הבית מרובים, וכמות החסה גדולה בהתאם, לכך שוטפת אני את החסה היטב היטב, ומגישה לבני הבית לאכול". שאל אותה הרב: "התדעי כמה שערות יש בראשך?" נדהמה האשה מהשאלה המוזרה, וכמובן לא ידעה להשיב תשובה. אמר לה הרב: "דעי לך בתי, העוונות והמלקויות שאת מחטיאה את בני ביתך באכילת עלי החסה הללו עם התולעים שבהם, הם הרבה יותר מהשערות שבראשך...!" על כן, הנכון להוריד את העלים ולהשאיר את הקלחים הלבנים שבהם נראות התולעים, והבדיקה נעשית קלה יותר. (בן איש חי שנה א פרשת צו)

כיוצא בזה סיפר מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל: מעשה היה בשכן שלנו אשכנזי [הרב מרגליות, סבו של הרב אברהם צבי מרגלית שליט"א הרב הראשי האשכנזי לכרמיאל] שהכין חסה לבני ביתו. שאלתיו, כיצד מנקה הוא את החסה? והשיבני, כי הוא שוטף את העלים בזרם מים חזק מאוד והתולעים בורחות! ביקשתי ממנו שיביא לי את החסה הבדוקה, וכן יביא סדין לבן. הנחתי את החסה על הסדין תחת קרני השמש, ולאחר שעה ראינו על הסדין הרבה תולעים ירוקות מתהלכות בו, ויכל חלילה להיכשל בהן באכילתו! על כן יעצתי להסיר את עלי החסה, ולהשאיר את הקלחים הלבנים בלבד ולבדקם היטב, וכך יצא מכל חשש אכילת איסור.

כרוב – אם אינו מגידול מיוחד, יש לנקותו באופן הבא: **א. בנישול**: מסירים את ארבעת העלים החיצונים, וראוי שלא להשתמש בהם. **ב.** מתבוננים בצד החיצוני של הכרוב אם יש נקב החודר לפנים הכרוב או גללים בצורת פירורים כהים, שהם סימן לנגיעות על ידי זחל. אם נמצא נקב, חותכים סביבו בעומק עד סוף המחילה. **ג.** להקפיא את הכרוב לפחות 48 שעות, להפשיר ולהפריד את העלים אחד אחד. **ד.** לשטוף בזרם מים חזק ולשפשף היטב כל עלה ועלה משני צדדיו, תוך שימת לב שזרם המים יגיע לכל קפל ולכל פינה. כי על ידי ההקפאה מתרופפת אחיזת התולעים בעלה וניתן להסירם בשטיפה.

להכנת סלט: א. ב. כנ"ל. **ג.** לחתוך את הכרוב לרבעים, להפריד את העלים, ולהשרותם במים עם נוזל לניקוי למשך כ-3 דקות. **ד.** כנ"ל. (ספר בדיקת המזון כהלכה ותשס"ה) חלק א עמוד 294

עלי גפן – מצויים בהם תולעים, אך מועיל להכשירם כנ"ל לגבי כרוב [ג. ד.],

וישפשף במיוחד בצדו התחתון של העלה בזווית שבין העורקים הבולטים. וכמו כן, יכול להשרותם במים רותחים למשך רבע שעה, ולשפשף כנ"ל. (שם עמוד 346)

עלי גפן עם הכשר המושרים בחומץ, ישטפם היטב, שזרם המים יגיע לכל פינה, וישפשף את כל העלה באצבעות או בספוג עדין. (שם ט רכה)

בספר אדמת קודש כתב, בעיר הקודש ירושלים ת"ו קבלו שלא לאכול עלי גפן בני שנה, והסכים עם מהר"ש לנייאדו האוסר. גם בזבחי צדק כתב, בעיר בגדאד ישנה הסכמה קדומה משנים קדמוניות שלא לאכול עלי גפנים, ואצלם כמו בשר חזיר. ופעם אחת היינו בפרדס עם כמה בני אדם, ואחד מהם הביא בידו עלי גפנים, ואמרו לנו, תראו לנו היכן הם התולעים? והנחנום בשמש כשלוש דקות, והראנו להם בחוש, כמה וכמה תולעים קטנים שהם רצים ומרקדים בתוך העלים. ואמרו לנו "ברוך שבחר בהם ובמשנתם". וכן כתב הבן איש חי, שבבגדאד נוהגים בהם איסור כמו בארם צובה, ולכן כל בעל נפש אף שנוהגים במקומו היתר יחוש לעצמו. ואמנם מהר"י זיין בתשובה כתב שיש חכמים שהאריכו לקיים מנהג ישראל שאוכלים מעלי הגפנים הנזכרים, ובוודאי במקום שנאסרו, האוכל מהם פורץ גדר. אך בשאר מקומות שנהגו היתר, יש להתיר. ויחתוך תחילה מקום חיבורם באילן, ויבדוק כל עלה לבדו במיתון רב, ויקנח במפה, ויניחם במים רותחים שהיד סולדת בהם, ויבשלם בלי פקפוק. עי"ש. (עין כף החיים סימן פד אות צד)

חומוס - ישרה אותו כ-8 שעות במים מרובים שהם פי שלוש מכמות החומוס, ואחר כך יבדקו משני צדדיו. [הצורה הפרקטית ביותר היא, לקחת ביד ימין חופן של 10-15 גרגירים, לשוטחם על כף היד ולהתבונן בצידם הנגלה לעין, ואחר כך להניח את כף יד שמאל על כף יד ימין ולהפוך את כפות הידיים שהגרגירים יעברו ליד השניה ויתבונן בהם מצידם השני]. אם יש בגרגיר חור או כתם כהה בגוון אפור - שחור, זה סימן לנגיעות ויזרקוהו. (בדיקת המזון כהלכה חלק ג עמוד 738)

אם טחנו את החומוס לפלאפל או לסלט ולא בדקוהו קודם, מותר לאוכלו, כיון שהתולעים נמעכו ונטחנו היטב, והם בטלים ברוב תערובת ההיתר. (ט רמז)

טחינת חומוס ועלים

אף על פי שבארנו לעיל (עמוד 137) שאין מבטלים איסור לכתחילה, ואם כן לכאורה היאך אפשר לטחון חומוס או עלים שהם, הלוא מן הסתם בתוך כמות גדולה מאוד, לא יבצר שלא יהיו שם תולעים, ועל ידי הטחינה הן מתבטלות ברוב? **תשובה:** כתב הר"ן, לא נאסר לבטל איסור לכתחילה אלא למי שמתכוון לבטלו כדי ליהנות ממנו, שאם לא כן היאך צייתה תורה להכשיר כלי מדין בהגעלה, והרי הוא מבטל איסור הבלוע בהם לכתחילה במים שהוא מגעיל אותם, אלא ודאי כיון שאינו מתכוון אלא להכשיר את הכלי, אינו נהנה מן האיסור, והרי זה מותר. וכן כתבו מהר"ם מרוטנבורג, הרשב"א, הריב"ש והטור. וכן כתב מרן הבית יוסף (סימן פד סעיף יג) בשם ארחות חיים: מעשה שנפלו נמלים בכלי הדבש, והורו שיחמם הדבש עד שיהא ניתך ויסננו, וישארו הנמלים למעלה. ואין כאן משום מבטל איסור לכתחילה [של טיב טעם הנמלים, אף שרוב גופו סרוח ופגום ובאוש מעיקרו].? כיון שאין כוונתנו אלא לתקן הדבש. עכ"ל. וכן כתבו הש"ך, פרי תואר ושאר אחרונים שם. וכן פסקו שלחן גבוה וחקרי לב. וסיים מרן מלכא זצוק"ל: וסברא זו

נכונה, ויתד היא שלא תמוט. אמור מעתה, מאחר ואין בכוונת הטוחן חמוס ועלים לבטל את האיסור, אלא רק לאוכלו טחון, הרי זה מותר. (שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן ו אות ה. שו"ת יחיה דעת חלק ז סימן קלז. ו רעא)

סחוג – סלט סחוג חריף הנעשה על ידי שטוחנים עלי פטרוזיליה, כוסברה וכיוצא בהם, יקפידו להשתמש רק בעלים מגידול מיוחד ללא חשש תולעים. ובכל אופן אם הזדמן לפניו סחוג שהעלים הטחונים שם אינם מגידול מיוחד, רשאי לאכול את הסחוג, וכמבואר בהלכה הקודמת.

דגים – ישנם דגים שמצויים בהם תולעים, ולכן יש לבדוק במעיים ובחוט השדרה, ובפרט בדגי קרפיון. וכן יש לבדוק ולנקות היטב אחרי הסנפירים והאוזניים והפה. (ו ער. ט רסד, רסו)

מרק ירקות – מרק שנמצאו בו שלושה תולעים, נאסר המרק באכילה, מחשש שמא יש בו עוד תולעים. אולם רשאי לסנן את המרק ולשתותו. וכן רשאי לשטוף את הבשר ולאוכלו, אבל הירקות הרכים שבמרק נאסרו ולא מועיל לשטפם, כי בשטיפה נכנסת בהם התולעת יותר. (סימן ק סעיף ד)

אם נמצאו במרק שלושה נמלים או יתושים וכדומה, שאינם שקצים הבאים מהירקות עצמם אלא מבחוץ, מותר לאכול את המרק לאחר הסרתם, שבמקרה זה לא חששו שמא יש במרק עוד כיוצא בהם. (ט רמט)

ניפוי הקמח

יש להקפיד לנפות את הקמח מתולעים. ואולם קמח ששכחו לנפותו ואפו ממנו פת או עוגה, מותר לאוכלם. משום ספק ספיקא, שמא לא היו תולעים. ואפילו תאמר שהיו תולעים, שמא לא פירשו חוץ לקמח שהן מותרות. ואפילו תאמר שפירשו, שמא פירשו בתוך הכלי, וכיון שדרכן בכך, לדעת ריב"ם ועוד, אין זה נחשב פירשו. ואפילו תאמר שנחשב פירשו ודינן כבריה שלא בטלה אפילו באלף, שמא נמעכו בלישה כדעת הפרי חדש, ובטלות ברוב. ואפילו תאמר שלא נמעכו בלישה, שמא נשרפו בתנור באופן שאינן בריה כדעת הט"ז. ואפילו תאמר שהן נשארו בריה, שמא תולעים שאסורות רק מחשש שפירשו, אין להן דין בריה ובטלות ברוב כדעת הכרתי ופלתני. **ושמא** כמו שכתב הרא"ה (בדק הבית בית ד סוף שער א דף קי) שתולעים שטעמן פגום אינו חייב עליהן מהתורה, אלא רק אם משביחן בתבשיל. (ו רסז. ט רנה. ועיין עוד בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 118 אות ב)

אונס

מי שאכל פרי שאין מצויים בו תולעים, שאינו צריך בדיקה, כמו תפוח, תפוז וכיוצא בהם, והתברר לו אחר כך שהיתה שם תולעת ואכלה, הרי הוא בגדר אונס ואינו צריך כפרה. ובכל זאת כיון שנכשל, טוב שגם בזה יעשה תשובה על ידי שילמד וישנן הלכות איסורי תולעים. (ט רכד)

האנוס צריך כפרה או לא

כתב בשו"ת תורה לשמה (סימן רי): **שאלה:** פרי שאין דרכו להתלע ואכלו מפני שאין צורך לבדוק מן התולעים, ואירע שהיתה בו תולעת, כי כאשר אכל קצת ממנו ראה בנשאר חצי תולעת, האם צריך כפרה כדון שוגג או שמא הוא אנוס כיון שאין דרכו של זה הפרי להתלע, ולא היה לו לבדוק קודם. וכן אם גמע ביצה חיה, ונשאר קצת ממנה ונודע לו שהיה בה דם, כי ראה מקצת מן הדם במה שנשאר בה בחלמון, האם צריך כפרה? **תשובה:** האנוס אינו צריך כפרה, כמו שכתב הרמ"א (ס"ס קפה) בשם המרדכי והרא"ש. וזה האיש אנוס הוא, כיון שאינו חייב לבדוק פרי זה קודם אכילה, כי אין דרכו להתלע במחובר. וכן מבואר בגמרא (ביצה כה ע"א) שאם אכל בשר בהמה, ונמצאת לאחר מכן טריפה באחד מ"ח טרפיות, הרי זה אנוס, כי לא צריך לבדוק אחריהן. וכן הגומע ביצה חיה, שמן הדין מותר לעשות כן לכתחילה, כי אנו סומכים על רוב ביצים שאין בהם דם, וכן העיד רבנו חיים ויטאל על רבנו האר"י ז"ל שהיה גומע ביצה חיה, ולא חשש בזה כלל, נמצא שאפילו חומרא אין בזה, והרי הוא אנוס ולא שוגג, ואין צריך כפרה. ועם כל זה צריך להצטער ולהתוודות על דבר זה שבא לידו, כי בעל נפש יחמיר לעשות כפרה גם על אנוס. ע"כ. ועיין אור החיים הקדוש (ויקרא יא מג).

האנוס מטמא לבו או לא

כתב בשו"ת רב פעלים (חלק ד סוד ישרים סימן ו): **שאלה:** אדם ששתה משקה ולא ידע שהיתה בו נמלה או יתוש, ונמצא ששתה אותו באונס גמור. וכן שוחט מוסמך וירא שמים ששגה לשחוט בסכין פגומה ולא הרגיש, ואכלו הבשר אנשים כשרים. או שוחט שנבדק והופקד על פי חכמים ומוחזק לירא שמים, אך היה רשע בסתר והאכיל לישראל נבילות וטריפות. איך דינם של אלו שאכלו לפי תומם ולא נודע להם הדבר הרע הזה, אם נטמאה נפשם בטומאה זו. יורנו מורה צדקנו, ושכרו כפול מן השמים. **תשובה:** כל דבר אסור וטמא, כבריה טמאה ובשר נבלה וטריפה, אין גופו מטמא את נפש האדם, אלא שורה עליו כח רוחני של טומאה ונכנס בו ומטמאו. אבל כשהוא אנוס גמור, לא שורה עליו אותו כח הטומאה, ואין לו רשות להיכנס ולא לגעת בו. ועיין לעיל עמוד 145.

למה ברא הקדוש ברוך הוא שרצים?

אומר הנביא ישעיה (סו יז): "הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמְטַהְרִים אֶל הַגְּנוֹת, אַחַר אַחַת בְּתוֹךְ, אֲכָלִי בֶּשֶׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהַעֲכָבְרִי, יִחַדּוּ יִסְפוּ נְאֻם ה'". באור הפסוק: "הַמִּתְקַדְּשִׁים", המזדמנים יחד ומכינים עצמם ללכת אל העבודה זרה העומדת בגינות. "אַחַר אַחַת בְּתוֹךְ" - סיעה אחר סיעה, אחר שגמרה הראשונה את עבודתה, נכנסת השניה באמצע הגינה. וכן אותם האוכלים בשר החזיר השקץ והעכבר, כולם יחד יתמו מן העולם. וביאר הגאון החיד"א על דרך מאמרם ז"ל (מדרש תהלים יח יב, ילקוט שמעוני בראשית כה): שאל אליהו הנביא זכור לטוב את רבי נהוראי, מפני מה ברא הקדוש ברוך הוא שקצים ורמשים בעולם? אמר לו לצורך נבראו, שבשעה שהבריות חוטאים, מיד הקדוש ברוך הוא מביט בהם ואומר: ומה שרצים הללו שאין בהם צורך אני מקיימם, אלו הבריות שיש בהם צורך, שכיון שהם חוזרים ממעשיהם הרעים, הרי הם כצדיקים גמורים, על אחת כמה וכמה.

והנה קל וחומר זה יכון על עם ישראל דוקא, שנזהרים הם מלאכול שקצים ורמשים, נמצא שלישאל אין צורך בהם, ובכל זאת הקדוש ברוך הוא מקיימם, לכן גם אם חלילה חטאו, הקדוש ברוך הוא מקיימם. אבל אומות העולם שאוכלים שקצים ורמשים,

נמצא שיש להם צורך בהם, אם כן אין לעשות קל וחומר הנזכר כדי לקיימם בעולם, כיון שלהם נבראו השקצים לצורך ויש סיבה לקיימם. וזהו שאומר הפסוק: "אֲכָלִי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעֶכְבֶּר, וְחֲדָו יִסְפֹּג", ולמה, הרי הם גויים ולא נאסר עליהם לאוכלם? אלא שכאשר הם חוטאים, אין שום הצדקה להשאירם בעולם, כי הרי הם אֲכָלִי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעֶכְבֶּר, נמצא שהשקצים מועילים יותר מהם. ורבנו יוסף חיים בספרו אדרת אליהו פרשת וארא בשם נחל קדומים לחיד"א

תיקון למי שחטא במאכל איסור

אדם שבעבר לא שמר תורה ומצוות ולא ידע שאסור לאכול מאכל שאין עליו הכשר, או במסעדה שאין בה הכשר, ועתה ניחם על מעשיו, כיצד ינהג? ראשית, יתוודה על עוונו, ויתחרט על כך, ומכאן ולהבא ידקדק היטב על כל דבר שמכניס לפיו. ויקבל על עצמו להרבות בלימוד התורה יותר מכפי הרגלו, ובפרט ישנן היטב הלכות כשרות, ויזכה גם את הרבים בלימוד הלכות אלו, ושב ורפא לו, כי השם אלוקינו אל רחום וחנון, וחפץ מאוד בתשובתנו.

חכמי המקובלים כתבו שאדם שאכל מאכלות אסורות, יתענה תעניות רבות על עוונו החמור. אך השל"ה כתב בשם רבנו האר"י: כל מה שתמצא בדברי הראשונים סיגופים ותעניות לכפרת עוונות, אין זה אלא למי שאין עמלו בתורה, אבל מי שעמלו בתורה, זאת היא תקנתו להיות עוסק בתורה בהתמדה, ואין צריך להתענות, פן יחלש ויתבטל מלימודו. וכן כתב בשו"ת זרע אמת, שאפילו אם חטא בחטאים חמורים מאוד שחייבים עליהם כרת או מיתות בית דין, כיון שחזר בתשובה ועוסק בתורה תמיד, בזכות התורה ינצל מן היסורים. ע"כ. וכן אמרו חז"ל במדרש ויקרא רבה כה א': אמר רב הונא, אם נכשל אדם בעבירות חמורות והתחייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה? ירבה בלימוד התורה יותר מהרגלו. ואם אינו יודע ללמוד, יעסוק בצדקה ויחיה. וכתב רבנו יונה, והצדקה תגן עליו גם מהיסורים, ומכל מקום מעלת לימוד התורה היא למעלה מן הכל, שתלמוד תורה כנגד כולם. וכן דרשו חז"ל (מנחות ק"א) על הפסוק (ויקרא ז' לז): "זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלוואים ולזבח השלמים", שכל העוסק בתורה, אינו צריך לא קרבן עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם, שהתורה היא במקום העולה והמנחה, שמכפרת על עוונותינו. ועוד דרשו: "זאת תורת החטאת", "זאת תורת האשם", כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם. ע"כ. נמצא שלימוד התורה, ובפרט באותו ענין שחטא בו, מכפר עליו. על כן הלומד הלכות כשרות, מכפר על מה שחטא בזה.

וכתב הגרש"ז אוירבך: "השבים בתשובה, חייבים להאמין באמונה שלימה שהקדוש ברוך הוא מוחל וסולח לכל השבים אליו באמת. וגם צריכים להודות להשם על שזיכה אותם לעמוד על האמת, ונתן להם לב טהור ומבין לשוב אליו באמת ובתמים". ואדרבה, יעבדו את השם יתברך בשמחה, וישכחו מהעבר, כי זהו רצון השם האמיתי, שלא יעבדוהו בעצבות, וכמו שכתב רבנו חיים ויטאל (שערי קדושה עמוד כד): דע, כי העצבות גורמת מניעת עבודת השם וקיום המצוות, וביטול עסק התורה, וכוונת התפילה, ומבטל מחשבה טובה לעבוד את השם, והיא שער התחלת גירוי הסתת היצר הרע אפילו לצדיק. וכשעובד את השם בעיבון, דומה לעבד העובד את רבו בפנים עצבות וזועפות, והקדוש ברוך הוא ושכינתו מסתלקים מעליו, אבל להיפך, בהיותו עובד את השם בשמחה, מוסיפה לו השמחה חשק רב ואהבה להידיבק בו יתברך. (וחז"ע ימים נוראים עמ' ריח. ספר דרך שיחה חלק א' תשובות מהגר"ח קנייבסקי זצ"ל עמוד שמה)

מהלכות שחיטה

כִּי יִרְוִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ פֶּאֶשֶׁר דִּבֶּר לְךָ, וְאָמַרְתָּ אֲכַלְהָ בֶּשֶׂר, כִּי תֵאָוֶה: נִפְשָׁה לְאָכְל בֶּשֶׂר, בְּכָל אֹתוֹת נִפְשָׁה תֹאכַל בֶּשֶׂר. כִּי יִרְוֶק מִמֶּה הַמִּקּוּם אֲשֶׁר יִבּוֹר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוּם יִשְׁמוֹ שֵׁם, וְחִבּוּת מִבְּקָרָה וּמִצִּאֲנָה אֲשֶׁר יִתֵּן ה' לְךָ פֶּאֶשֶׁר צְוִיתָהּ, וְאָכַלְתָּ בִשְׂעָרֶיהָ בְּכָל אֹתוֹת נִפְשָׁה. אִךְ פֶּאֶשֶׁר יֹאכַל אֶת הַצִּבִּי וְאֶת הָאֵיל כִּן תֹּאכְלוּ, וְחִבּוּת מִבְּקָרָה וּמִצִּאֲנָה אֲשֶׁר יִתֵּן ה' לְךָ פֶּאֶשֶׁר צְוִיתָהּ, וְאָכַלְתָּ בִשְׂעָרֶיהָ בְּכָל אֹתוֹת נִפְשָׁה. (דברים יב כ-כב) **הֲצֵאן וּבְקָר יִשְׁוֹט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם, אִם אֵת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֹאסֹף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם.** (במדבר יא כב)

מצות שחיטה

בהמה, חיה ועוף צריכים שחיטה, אבל דגים אינם צריכים שחיטה.

בתורה מפורש ש"בהמה" צריכה שחיטה, שנאמר (שם): **"וְחִבַּת מִבְּקָרָה וּמִצִּאֲנָה"**. ו"חיה" הוקשה לבהמה, שנאמר: **"אִךְ פֶּאֶשֶׁר יֹאכַל אֶת הַצִּבִּי וְאֶת הָאֵיל כִּן תֹּאכְלוּ, וְחִבַּת מִבְּקָרָה וּמִצִּאֲנָה"**, מה בהמה בשחיטה אף צבי ואיל בשחיטה. וכן "עוף" הוקש לבהמה, שנאמר (ויקרא יא מו): **"זֹאת תֹּרֵת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף"**, מה בהמה בשחיטה אף עוף בשחיטה. וכן נאמר (שם יז יג): **"אֲשֶׁר יִצּוּד צִיד חַיָּה אִו עוֹף אֲשֶׁר יֹאכַל וְשִׁפָּד אֵת דָּמוֹ וְכִסְהוּ בְּעֶפְר"**, מלמד ששפיכת דם העוף כשפיכת דם חיה, על ידי שחיטה. אבל "דגים" לא צריכים שחיטה, שנאמר (במדבר יא כב): **"הֲצֵאן וּבְקָר יִשְׁחַט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם, אִם אֵת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֹאסֹף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם"**, לימד על דגים שדי להם באסיפה ללא שחיטה. (וחולין כז ע"ב, כח ע"א ורש"י, תורת כהנים, בית יוסף ושלחן ערוך סימן יג אות א)

השחיטה היהודית

רבים תמהו, ורבים עדיין תמהים: כיצד יתכן שתורת ישראל אשר הנחילה לאנושות את ערכי המוסר האוניברסליים בכל הנוגע לרגישות לזולת וסבלו, דווקא היא תצווה שהדרך היחידה לצריכת בשר למאכל, היא באמצעות שחיטה? דרך זו נראית כאגרסיבית וכואבת. מדוע לא להמית את הבהמה בירייה קצרה ומהירה? או לפחות להמם את הבהמה באמצעות מכת חשמל לפני הריגתה, כנהוג כיום ברוב מדינות העולם, כדי להפחית מכאביה?

הנה התבוננות מעמיקה ויסודית, פורסת לפנינו תמונה המאירה את עינינו להבין שוב, כי תורתנו הקדושה, "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום", ואך חמלה וחסד טמונים בכל חוקיה ומשפטיה.

ראשית עלינו לדעת, כי הקפדה על קיומן של הלכות שחיטה, גורמת שלא יורגש כאב ולא ייגרם צער לבעלי החיים, שהרי התורה מחייבת לשחוט רק בסכין חדה וחלקה לחלוטין, עד שאם יש בה פגם קל שבקלים, המורגש ולו במעט על ידי העברת הציפורן

בעדינות על פני חוד הסכין, סכין זו פסולה לשחיטה, ובהמה שנשחטה באמצעותה נקראת נבילה ואסורה באכילה. עוד נדרש בהלכה שהשחיטה תתבצע בזריזות ובתנועה מהירה אחת של הסכין. דרישות אלו גורמות שלא יורגש כל כאב, שהרי חתך מהיר וחד אינו גורם לכאב [הדבר נחקר והוברר, שברגעים הראשונים ליצירת חתך חד ומהיר, אין הגוף חש כל כאב. תחושת הכאב באה רק לאחר מכן].

יותר מכך. מחקרים חדשים גילו עובדות מדהימות בנוגע למערכת כלי הדם של היונקים, המעצימות שבעתיים את הנקודה הנ"ל. הענין הוא כזה: אצל כל בעלי החיים, קיימת במוח "רשת הפלאים", שהיא המרכזת את אספקת הדם למוח. הדם מגיע מן הלב אל רשת הפלאים בשתי דרכים: הדרך העיקרית היא "עורקי הקרוטיד", הנמצאים בקדמת הצוואר. והדרך הנוספת היא "העורקים החולייתיים", הסמוכים יותר לעורף, שאף הם מובילים דם. כל רופא מתחיל יודע, שכאשר יורד לחץ הדם ברשת הפלאים בפתאומיות, התוצאה היא **איבוד הכרה מיידי**. כלומר: פעולת השחיטה גורמת להפסקה מיידית של אספקת דם אל המוח, מה שגורם לבהמה לאבד את ההכרה, ולא לחוש בכאב. **השאלה היא כזאת:** הרי בפעולת השחיטה היהודית נחתכים רק עורקי הקרוטיד, ולא העורקים החולייתיים [משום שאז הסכין תפגע בעצמות החוליות - דבר הפוסל את השחיטה], אז אולי יש מקום לחשש שמא תהליך איבוד ההכרה יארך זמן רב יותר, כל עוד נמשכת זרימת הדם בעורקים החולייתיים?

כאן אנו מגיעים אל הפלא הגדול: אכן לכל היונקים יש גם עורקים קדמיים וגם עורקים אחוריים. אולם אצל כל היונקים הטהורים שהם מעלי גרה ומפריסי פרסה - קיים שינוי במבנה העורקים האחוריים. בעוד שביתר בעלי החיים היונקים הטמאים - עורקים אלו חודרים ישירות למרכז הדם שבמוח, הרי שאצל בעלי החיים הטהורים, העורקים החולייתיים מתחברים בדרכם אל העורקים הקדמיים, לפני הגיעם למרכז הדם שבמוח. **משמעות הדברים היא, שבעת חיתוך עורקי הקרוטיד, יורדת מיידית אף זרימת הדם שבעורקים החולייתיים!** מה שמבטיח איבוד הכרה מיידי, תוך שניה אחת, ולכל היותר שתי שניות! וכאמור לעיל, בשניות אלו עדיין לא קיימת תחושת כאב, כך שהשחיטה היהודית מבטיחה מניעה מוחלטת של צער בעלי חיים. [ומה שרואים לאחר השחיטה שגוף הבהמה מפרכס, הדבר אינו מעיד על כאב, אלא זהו רפלקס הנגרם מפעילות אנזימטית בסיבי השרירים, וכמו שניתן לראות את זנב הלטאה מפרכס לאחר שנקטע מגופה].

לעומת זאת, דווקא בשיטות הטביחה הלא יהודיות קיימות בעיות רבות. לא נדבר על השיטות הפרימיטיביות, שבוודאי היו כרוכות בצער ובסבל רב, אולם אף בשיטות החדשניות קיימות בעיות. פעולת הימום הבהמה במכת חשמל גורמת ל"בישול" המח וכרוכה בסבל. בירייה אל מח הבהמה, קורה פעמים רבות שהירייה לא מכוונת בדיוק, או שהבהמה מזיזה את ראשה, ואז נגרם לה סבל רב.

בשחיטה היהודית קיים יתרון אף לאיכותו וטיבו של הבשר, ורמתו ההיגיינית, שכן רוב הדם יוצא מיד עם מות הבהמה, ואין החיידקים מתרבים בו במהירות, מה שאין כן בטביחה בירייה, שהדם נשאר יותר בגוף הבהמה, בשל הפרש הזמן שבין הירייה לחיתוך

הצוואר. [ולמען חברי אגודת 'צער בעלי חיים' נוסף ונאמר, כי השמירה על טיב הבשר והארכת חיי המדף שלו, היא יתרון לא רק לבני האדם האוכלים ממנו, אלא אף לבעלי החיים, שכן בעקיפין - פחות בשר נזרק, ופחות בהמות נשחטות].

העובדות הללו מחזקות בנו ביתר שאת את ההבנה, שתורתנו היא תורה אלוקית, וניתנה על ידי בורא העולם, אשר יצר את העולם כולו, באופן שיהיה מתאים ביותר לקיום התורה, וכפי שאומר הזוהר הקדוש, שהקדוש ברוך הוא "איסתכל באורייתא וברא עלמא" [הסתכל בתורה וברא את העולם. התורה היא התוכנית האדריכלית של העולם]. לכן אין זה פלא, שדווקא מבנה כלי הדם של בעלי החיים הטהורים באכילה שונה מן המבנה ביתר היונקים, שהרי העולם כולו בידיו כחומר ביד היוצר. (על פי ספר "המהפך" חלק א עמוד 154. וראה שם מקורות הדברים והרחבה)

בדיקת הסכין

על השוחט לבדוק את הסכין היטב קודם השחיטה שתהיה חדה וחלקה ולא תהיה בה פגימה אפילו כחוט השערה. ואם שחט ונמצאת הסכין פגומה, הרי הבשר נאסר באיסור "נבילה". (סימן יח סעי' א-ג) וכתב מרן השלחן ערוך (שם סעיף יז): "והרבה צריך ישוב הדעת ויראת שמים לבדיקת הסכין, הלא תראה כי יבדוק אדם פעמיים שלש ולא ירגיש בפגימה דקה, ואחר כך ימצאה, כי הכין לבו באחרונה, ובחינת חוש המישוש כפי כוונת הלב". (ועיין בכף החיים ס"ק קיג - ס"ק קיח)

ירא שמים

לבד ממה שצריך שיהיה השוחט בקי בהלכות, ויקבל סמיכת חכמים על מלאכת השחיטה, חייב שתהיה לו יראת שמים טהורה, כי רבים סומכים עליו, ולולא יראת שמים, יכול חלילה להחטיאם באכילת נבילות וטריפות.

בגמרא בבא מציעא (נח ע"ב) אמרו, כל דבר המסור ללב, נאמר בו (ויקרא כה יז): "יִירָאֵת מֵאֱלֹהֶיךָ". ואין ספק שבדיקת סכין השחיטה שאין הפגימה ניכרת לעין, הרי זה בגדר דבר המסור ללב, ואם חלילה אין לשוחט יראת שמים, הוא יכול לזלזל בזה, ובוודאי שאיבד את חזקת כשרותו להאמינו על בדיקת הסכין ושאר עניינים המסורים ללב. וכתב הגאון בעל פרי תואר (סימן יח ס"ק לא), ונראה לי שכל אדם שמזלזל קצת במצוה אחת ממצוות התורה, אינו נותן דעתו מספיק לבדיקה הצריכה לסכין כאשר ציונו השם יתברך להרגיש בפגימות הדקות הפונים לצדדים ועומדות בפה הסכין. עי"ש. ובשו"ת צמח צדק כתב, שאפילו העובר על איסור דרבנן אינו נחשב ירא שמים, והרי צריך הרבה יראת שמים לבדיקת הסכין. וכל שכן אם עובר איסור ברבים שמחלל שם שמים. וכיוצא בזה נשאל הרמב"ם בשו"ת פאר הדור, על ראובן הממונה לרבים לשוחט ובודק והחזק ברבים שהוא גונב בשר מבית המטבחים. **תשובה:** אין מעשים הללו ראויים למי שיקרא תורת משה רבנו עליו השלום ויחוס על כבוד קונו לגנוב ולמוכרם ברבים, אם יכופר לו העוון הזה, ואפילו עשה תשובה גמורה, כי אין לך חילול השם גדול מזה, ולכן לא ישחוט ברבים. ואם ירצה לשחוט בבית שום יחיד הרשות בידו. ע"כ. ומבואר שמעשה של חילול השם, פוסל את השוחט מלהיות ממונה לרבים. ובשו"ת חקרי לב כתב, שכן מוכח עוד ממה שכתבו הרמב"ם והטור ומרן השלחן ערוך (ס"ס סה) שאין לוקחים בשר אלא משוחט המוחזק לרבים

בכשרות. וכיוצא בזה נשאל בשו"ת שאילת שלום על שוחט ובודק שעשה מי שבירך לבעל ברית אחד בעלותו לתורה ביום טוב, ובאותו מעמד הוציא בעל הברית מעות ונתן לידו, וקיבל ממנו המעות לעיני העם. וכתב על זה, ועמדתי משתומם איך שוחט ובודק יעשה נבלה כזאת בישראל לקבל מעות ביום טוב לחלל שם שמים וכבוד התורה בפרהסייה לעיני ההמון. ומה יעשו עוד המון העם אם שוחט העיר יעשה כזאת. ומה שהתנצל שהשעה דחוקה לו להביא טרף לביתו, זה מביא לידי גיחוך, וכדי בזיון וקצף וחילול כבוד שבת ויום טוב העלול לצאת מזה. ולכן אסור לאכול משחיטתו עד עמדו למשפט לפני רב מובהק אשר יחפור אחר מעשיו ולמראה עיניו ישפוט, אם יש להכשירו על ידי תשובה המועילה וקבלת דברי חברות. ע"ש.

גם הגאון בעל בית אפרים כתב שהחשוד על איסור דרבנן אין להאמינו להיות שוחט ובודק, מפני שיש לחוש שמא יארע לו פסול דרבנן בשחיטה, ולא יגיד. ובחסד לאברהם תאומים כתב, שאף שלא נחשד אלא לדבר קל, יש לחוש שמא ישליל את הרבים בדברים קלים שבדיני שחיטה, שיש הרבה מהם מדברי סופרים ומחומרות האחרונים, ואין להאמינו עליהם. וכן כתב בשו"ת מאמר מרדכי, ששוחט שעבר על דבר קל שהוא חומרא ומנהג בעלמא, יש לפוסלו ולהעבירו, כיון שהוא חשוד להקל בענייני שחיטה ובדיקה שהם מחומרות ומנהגים. וכיוצא בזה כתב בשו"ת יהודה יעלה אסאד, שמאחר וקבלנו עלינו לחובה שהשוחט צריך להיות ירא שמים ביותר, חייבים בית הדין להעבירו לזמן מה שלא ישחוט עד שיקבל עליו שלא יזיד לעשות עוד כדבר הרע הזה. ובשו"ת זקן אהרן וואלקין הביא מה שכתבו האחרונים תוכחות מוסר לאותם שמתייחסים ברחמנות על השוחט למצוא לו זכות לקרב ולא לרחק, ואינם חסים על נפשות בני העיר שמתגאלים במאכלות אסורות ובמרק פיגולים. וכן כתבו הדברי חיים מצאנז והגאון רבי שלמה קלוגר בטוב טעם ודעת. ע"ש. ועיין בשו"ת רב פעלים שדן על שוחט שלא נשא אשה מעודו והוא כבן ארבעים שנה, שיכולים הקהל להכריחו לשאת אשה, ואם לא ירצה יעבירוהו משחיטתו. ואף שבזמן הזה לא כופים לישא אשה, כמו שכתב הרמ"א וכן מנהגינו במקומות אלו, עם כל זה יכולים הקהל לומר, אין אנו רוצים שיהיה שוחט העיר אלא אדם המוחזק ביראת שמים, ויש לו שם טוב במעשיו וענייניו. מה שאין כן אדם זה המאוס לגבוה, אין אנו סומכים עליו בשחיטתו. ועיין שו"ת יביע אומר חלק ג יורה דעה סימן א, וחלק ד יו"ד ס"ס א. ועיין עוד בחלק י יורה דעה סימן נח אות כג על רב פעלים ח"ב יו"ד סימן ל).

שוב מעשה נורא שהובא בשו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן קע"ו), על שוחט מן הכפר שהתיל באיש נכבד ואמר לו שאשתו ילדה בן זכר ומכבדו במצות המילה, באשר ידע המהתל שהוא כי זה האיש מהדר מאוד על מצוה זו למול את התינוקות. וזה האיש הנכבד נסע ארבע שעות לכפר הנ"ל, ובהגיעו ראה כי שיקר דיבר בו ואשת השוחט נקבה ילדה, ויהי לשחוק בעיני כל. והנה יש בכאן דין אונאה וגם דיני ממונות וכו', ויותר נוח לו היה למול ולקבל מן השמים שכר פסיעות מלישב בטל, ואם כן צריך לשלם לו שכרו מושלם, שכר מילה שהוא עשרה זהובים, ושכר פסיעות אין בידי לשער, אלא שבזמן הזה לא גובים. ואמנם אין לנו רשות מהמלכות לנדות, אך מן הדין היה לנדותו ולגרשו מבית הכנסת, ושלא למול את בנו [שיוולד], וכל הנראה לבית דין. וכל שכן שיש עליו רשעת לאו: "וְלֹא תוֹנֵה אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ" (ויקרא כה יז), אם כן פשוט שיכולים להעבירו מאומנות השחיטה, עד שיפייס את האיש הנכבד הנ"ל בכל מה שראוי לו, ולקבל תשובה על חוצפתו ועל לאו של אונאה. ועד אז אני מסכים להעבירו. ע"ש.

"רְבוּ מְשֻׁעָרוֹת רֵאשֵׁי שְׂנְאֵי חַנָּם, עֲצָמוֹ מִצְמִיתֵי אֵיבֵי שְׁקֵר" (תהלים סט ה)

לא היו קלים שלשת השנים ששהה מרן זצוק"ל בצעירותו [בן 27 שנים] בקהיר שבמצרים, ובפרט בענייני השחיטה והכשרות שהיו גרועים ביותר. ואף סבל מהאחראים

שם קשות, ואיימו עליו בנפשו, ממש בבחינת (בראשית מט כג): "וַיִּמְרָהוּ רֵבּוֹ וַיִּשְׁטְמָהוּ בְּעֵלֵי חֲצִים", וכמו שסיפר בכמה וכמה הזדמנויות. ולהלן הבאנו כמה ציטוטים ממה שכתב בשו"ת יביע אומר, וזו לשונו (חלק א יורה דעה סימן א):

קהיר. ראש חודש תמוז, תש"ח. אודות השוחט של העיר, שמעון אקוואע, בא והעיד עליו המשגיח של בית המטבחים מר יחיא לוי, שפקד עליו לחתום בחותם כשר, בהמה שנשחטה על ידי גוי, בזדון לבב, ועשה כן על פי פקודתו, והשוחט מכחישו. והנה זה מזמן רב שלעזה עליו כל המדינה, והעידו לפנינו אנשים נאמנים בבית הדין, שהשוחט הנ"ל מניח את הגויים לפתוח הטרפס ולנתק את הסירכות לפני שיבוא לבדוק את הריאה, כדי למצוא חן בעיניהם, ועל ידי זה הם גם נותנים לו מתנות. ולכן הרבה אנשים מיראי השם וחושבי שמו, אינם אוכלים בשר בהמה כלל, זה שנים רבות, מעת שנתמנה להיות שוחט ובודק, ונודעו מעשיו המכוערים. ורגלים לדבר, שהוא מוחזק לקל מאד ביראת שמים, כי ראוהו כמה פעמים נוסע בחשמלית בשבת ויום טוב, ומשלם כסף כמעשהו בחול, וכהנה וכהנה כמה עובדות המספיקות להעבירו ממלאכת שמים אשר בידו. ודברי אמת ניכרים. ברם דא עקא, שאין העדים רוצים להעיד בפניו, מיראתם אותו, כי הוא אדם תקיף ואלים, [וגם קרוביו אנשים שלא הגונים מאלמים אלומים, וקופה של שרצים תלויה לו מאחוריו (אות ז)], והוא מכחיש בכל תוקף. ואמרתני אשימה עיני להתבונן להיכן הדין נוטה, ואם צריך להעבירו לפי הדין, יקוב הדין את ההר, והשם יעזור לי. (ועיין שם אות ט)

וכתב עוד (אות יב): ותהילות לאל יתברך נקיים אנחנו מעוון זה, שהעדים המעידים עליו שלא בפניו, הם בחורי חמד תלמידי בית המדרש, שכל אחד מהם נאמן כשני עדים. ועוד בהיותי בעיר הקודש ירושלים תבנה ותכונן, והיה בדעתי לרדת מצרימה, אמרו לי כמה אנשים יראי שמים מעולי מצרים שהשתקעו בארצנו הקדושה, כי השחיטה במצרים מקולקלת מאוד מפני השוחט הלזה. ובבואי הנה, גם כן שמעתי כן, ותעבור הרינה [רינון] במחנה, וכולם נפשם מרה עליהם, שיש חשש גדול בקלקול השחיטה ובדיקה מפני השוחט הזה, ומי הוא זה שאמר להפקיר את כל העיר ביד איש בלייעל כזה. ואף שיש אחרונים שאומרים שאין לקבל עדות שלא בפניו, יבוא עלי ועל צווארי, להציל רבים מעוון, וזכות הרבים גדולה. ובוודאי שלצורך רבים להצילם מעוון, יש לחשוש ולהעבירו, כדי שלא יכשלו לאכול ממרק פיגוליו.

וכתב עוד (אות יד): ולכן הדבר ברור שיש לקבל עדות שלא בפני השוחט, לברר הדברים כשמלה, ולהעבירו ממלאכתו, כי הוא באמת איש זרוע ואלם. [ובפני, איים על קצב אחד לרצחו נפש, בגלל סכסוך ממון שהיה ביניהם, וזה מראה על תכונת נפשו]. ואין לנו לחוש על פרנסתו, שהוא האשם בזה, ונתן אצבע בין שיניו. והחושש לזה נאמר לו, 'הרי אתה כמהנהו ממון, ואין אתה אלא כמפסיד נפשות' (מסכת ידים פרק ד משנה ג). ותהילות לאל אשר עזרנו והשפענו עליו להתפטר מרצונו הטוב ממשרתו, עם איזה מתן פיצויים. וברוך השם נכנס למקומו שוחט אחר ירא השם. וסופו של השוחט שהועבר, הוכיח על תחילתו, והתגלה קלונו בכמה מעשים נוראים. ע"כ.

גם בהקדמה לשו"ת חזון עובדיה (הנדפס מחדש עמוד יב) הובא עוד מעט מדרכיו ורוע מעללי של השוחט הנ"ל, כפי שכתב מרן זצוק"ל בפנקס בית הדין בהיותו במצרים, וזו לשונו: בהיותו קצב, יצא עליו חשד גדול שמכר בשר גמל, ומעשה שהיה כך היה, כי ביום א' ב' דחול המועד פסח קנתה אשה אחת בשר ממנו והלכה לטחנו אצל עבדו עפיפי. ובא באותה שעה מ. א. וראה הבשר שהיה משונה. וכשהעיר לה על כך, ואמר לה שלדעתו בשר טרף הוא זה, הלכו לחנותו והחזיר הבשר ושילם לה המעות. וכשנשאל מאין זה, ענה מן הצלעות. הביאו את הבשר להשוותו ולא היה דומה. לקח מ. א. חתיכה אחת מן הבשר ולקחה לרופא של בית המטבחים ונתן לו תעודה שהיא בשר גמל. זה שמעון אקוואע השוחט, ביקש ממ. א. בבכיות שלא יספר כל זה. וכשנקרא לבית הדין, הכחיש מכל זה. וענה, שהוא נקי מכל חשד. וכהנה. ואולם לא נתקבלו דבריו באוזני, על כן הודענו לו ביום ג' כ"ח ניסן שצריך שיביא שומר ישראל שיהיה עמו כמו אצל הקצבים הערבים, לבל יהיה עוד חשש במעשיו וכו'. והנה הקצב הזה עם גיסו איימו להורגני באקדח שבידם, והיו מחפשים עלי להזיקני, וברוך השם שניצולתי מידם. עי"ש.

"אֶפְפוּנֵי חֲבֵלֵי מוֹת וְנַחֲלֵי בַלְיַעַל יִבְעֵתוּנִי... קְדָמוּנֵי מוֹקְשֵׁי מוֹת" (תהלים יח ה-ו)

בירחון "קול סיני" (גליון 60, 72) הובא המשך המעשה הנ"ל, שכאשר הוחלט בבית הדין, שעליו למנות שומר כמו אצל הקצבים הערבים, אז התחיל באימויו ושלף אקדח בבית הדין באמרו שהוא יחסל את כל העומד בדרכו במכשיר זה. הרב ענה באומץ לב: באקדח זה תפחיד אדם אחר ולא אותי. ואמנם באותו ערב שכר שני ערבים ותיאר להם את דיוקנו של הרב, ושלח אותם לבית הכנסת שבו היה מתפלל יום יום מנחה, כדי שכשיצא ישפכו עליו מי אש. מאת השם היתה זאת, שבאותו יום הרב התאחר והלך לבית כנסת אחר, וכשיצאו המתפללים, היה אחד שדומה במקצת לרב, [הוא ר' יהודה גבאי] ומיד התנפלו עליו ושפכו עליו מי אש, אך הוא התכופף ולא פגע בפניו אלא נשפך על מעילו, וברוך השם לאחר טיפול קצר יצא מבית החולים. אולם ראש השוחטים שבא במקומו ר' מסעוד אלבז, אף עליו כיוונו לשפוך מי אש, ונכוה כוויות קשות יותר ונשאר בבית החולים כמה חודשים. בעקבות פרשה זו, נשלח שוטר ללוות את הרב בלכתו ובחזרתו. לאחר תקופה מסוימת נתפש שמעון אקוואע זה שוב בזיוף בשר כשר, והמשטרה המצרית חקרה בדבר, והבשר נבדק במעבדה ונמצא בשר גמל, ואז נעצר באשמת זיוף, ונידון לשהה חודשי מאסר כזיפן. ועיין עוד שם גליון 60, ותצלנה אוזנים משמוע בדברים מסמרי שיער)

שמעון אקוואע החליט לעלות לארץ, והגיש בקשה לרבנות בירושלים להתמנות כשוחט מקומי במבשרת ירושלים. אז מרן היה דיין בפתח תקוה, ובאחד הימים בעלותו לירושלים לכנס דיינים, נפגש עם אחד מתלמידיו שעבר לדור במבשרת ירושלים, ושאלו אם מותר לשחוט בלי כובע ובלי נטילת ידים שחרית? אמר לו הרב, למה הנך שואל כזאת? ענה לו כי השוחט אצלנו ששמו שמעון אקוואע ממצרים הוא כך שוחט. אמר לו הרב, אני אסדר את כל זה. מיד הלך למחלקת הכשרות, ושאלם איך אתם נותנים לאדם כזה לשחוט? אמרו לו שהוא נבחן וידע את הכל יפה. אז סיפר הרב על עברו הפלילי, ומיד ענו לו שלמחרת עליו לקבל תעודה מהרבנות. למחרת בא האיש לקבל

תעודה, וענו לו שאי אפשר לתת לו, הואיל וכך וכך שמעו עליו מהרב עובדיה יוסף. מיד דלק אחרי הרב לפתח תקוה, ואיים עליו באקדחו, באומרו שהוא בא לארץ כדי לפתוח דף חדש ביומן חייו, ולמה יוצאים למכשול בדרכיו. מיד שאלו הרב, אם כן למה הנך שוחט בלי כובע ובלי נטילת ידים וכו'. שוב הוגשה תלונה למשטרה על המקרה, ושוטר ליווה את הרב יום יום. וכשראה כך, התיימש מלעסוק בשחיטה ופנה לעיסוק אחר, להיות שומר לילה ליד הגבול. והיה מבריה סחורות מעבר לגבול יחד עם חבר מרעיו המסתננים. וכשפעם הסתכסך עימם, ירו בו והרגוהו. ועל זה יאות להליץ את הפסוק (שמואל א כו ט): "כִּי מִי שָׁלַח יָדוֹ בְּמִשְׁיַח ה' וְנָקָה". וכן נאמר (תהלים קב כז): "הִמָּה יֵאבְדוּ וְאֶתָּה תַעֲמֹד, וְכָלֶם כִּבְגַד יִבְלוּ כְּלָבוֹשׁ תַּחְלִיפִם וְיַחְלִפוּ".

"רַבַּת שְׁבַעָה לָּהּ נִפְשָׁנוּ הַלַּעַג הַשְּׂאֲנָנִים" (תהלים קכג ד)

עוד התאונן מרן זצוק"ל (ויבע אומר חלק ט חושן משפט ס"ט ב) וזו לשונו: והנה מה אענה ומה אומר בענייני השחיטה פה קהיר, רבת שבעה לה נפשי רוגז ותמרורים, וחתרתי בכל עוז לתקן המעוות ולהסיר המכשולות, ולדאבון לבי הפרצה לא נגדרה לגמרי, ויצא העגל הזה מחמת הוועד והרבנים חברי בית דין שקדמונו, שלא הקדימו רפואה למכה להעמיד שוחטים הגונים, אלא אדרבה היו מדקדקים בענין ממון של הסגת גבול, יותר מן המכשולות שבשחיטה, והם היו גורמים גדולים למניעת לימוד השחיטה, כי הלומדים שחיטה היו מתרשלים בראותם כי מונעים אותם לשחוט אפילו לבעלי בתים הבאים אליהם, ועשו את השחיטה ענין של פרנסה ולא יותר.

[ולא ידעתי מדוע לא היו מעבירים את השוחטים הזקנים שאין להם הרגשה, או אלה הפרוצים הקלים שישנם כאן, ויעמידו שוחטים מובהקים כמו שצריך להיות בעיר ואם בישראל, שהאוכלוסייה רבה, והמכשולות רבו כמו רבו, בפרט בערב יום הכיפורים וליל חג שבועות]. ועל ידי כך נתמעטו לומדי השחיטה אפילו אצל אלה שעומדים בבית ה' בלילות, שוחרי תושיה ועוסקים בתורה. [חסדי ה' כי לא תמנו שנשארו אלה הבתי מדרשות, "מדרש רשב"י" ו"אהבה ואחוה", להרביץ בהם תורה, ואילולא הגבאים שומרי משמרת הקודש, חברי הנהלת הישיבות הנ"ל, נשתכחה תורה מפה מצרים, זכרה ה' להם לטובה]. לבי כחלילים יהמה! על התפרצות השוחטים שנמצאים כאן, שכל אחד חושב עצמו כמלך בכיפה, ואסור לנגוע בגבולו, וכשאני רוצה להעביר שוחט ולהביא תחתיו שוחט אחר, איני מוצא טוב ממנו. ועונים בחוצפה בלא בוש וכלימה על מעשיהם, ויודעים לאיים על החכמים היושבים בשבת תחכמוני.

"לוֹלֵי ה' שְׁהִיָּה לָנוּ בְּקוֹם עֲלֵינוּ אָדָם" (תהלים קכד ב)

והנה עוד שוחט ד. א. כמה סבלתי ממנו בשביל שהעברתי על היותו זקן ממרא על פי בית דין, ואינו בודק הסכין כדת, וכמה פעמים נמצאת סכיני פגומה בשעת השחיטה ממש, והעברתי. והיה שוכר בני אדם להכותני מכה רבה, עד שאיימו עליו החרדים, והשם יתברך סיכל עצתו. וכמו כן השוחט שמעון אקוואע שר"י [שם רשעים ירקב],

שהיה מאכיל נבלות בישראל, וגם היה לו חנות למכור בשר, ונחשד על פי איזה עדות שמכר בשר גמל לישראל, ומסרתי נפשי בכפי עד שעזרני השם להודפו ולהעבירו, וכמו שכתבתי בשו"ת יביע אומר חלק א' (שס). והיה רודף אחריי משער אל שער במחנה כדי להרגני הוא וגיסו עארף, לולא ה' שהיה לי. אודה להשם יתברך כי חוסלה גלות מצרים, שהוכרחו כל תושביה לצאת ממצרים, ולעלות לארץ ישראל, אשר שם הרבנות הראשית שולטת בכל עניני הכשרות. ע"כ.

"כִּי שְׁתִּים רְעוּת עֲשֵׂה" (ירמיה ב יג)

כתב מרן זצוק"ל בשו"ת יביע אומר חלק ג' (יורה דעה סימן א): מצרים [קהיר], שנת התש"ט. מעשה בא לידי, באשר הגד הגד לי ביום טוב אחרון של פסח בהיותי בבית המדרש, כי שוחט העופות של השכונה י' לוי, עומד ליד פתח החנות של העופות, ושוחט ומקבל כסף עבור שכר השחיטה בפרהסיה כמעשהו בחול. ומיד שלחתי שני עדים כשרים ונאמנים מן החברים המקשיבים לקולי לראות אם כנים הדברים, ובבואם סיפרו כי הנה אמת נכון הדבר. וביום א' כ"ה ניסן הזמננו אותם לבית הדין [אני ור' יוסף חסון ור' אברהם שוויכה]. וטען השוחט שלא היו דברים מעולם. ועמד עד אחד מהשנים הנ"ל והעיד בפניו שראהו שוחט עוף ואחר כך קיבל לירה מצרית, ואז הוציא מכיסו מטבעות הרבה להשיב את העודף. וכל זה נעשה בפני קהל ועדה אשר צבאו על פתח החנות לקנות עופות, ועמדו לפניו בתור לשחוט העופות שבידיהם. ומיד קפץ ונשבע השוחט הנ"ל בזו הלשון: חי השם שזהו שקר וכזב. ושלחנו להזמין שנית את העד השני ליום ג' כ"ז ניסן, ובבואו העיד בפניו בתורת עדות גמורה כנ"ל. ואז הודה השוחט הנ"ל, כי אמנם חטא וקיבל הכסף מאלו ששחטו אצלו עופות ביום טוב כאמור, ומבקש לקבל עליו דברי חברות להכשירו לשחיטה. והנה שתים רעות עשה, כי מלבד חילול יום טוב בפרהסיה, הוסיף חטא על פשע להישבע לשקר בבית הדין להכחיש את העד. וזאת גם אם נתעלם מאיסור נוסף, כי השחיטה היתה כשעה לפני השקיעה, וקרוב לוודאי שאין השחיטה לצורך יום טוב, ונמצא ששוחט מיום טוב לחול. וכבר נודע לכל מנהג השוחטי עופות פה מצרים שאין שוחטים אלא עד חצות היום, כמו שכתב בספר נהר מצרים, כי לשחוט אחר חצות הדבר ברור שהוא לצורך הלילה, והרי זה מכין מיום טוב לחול. ע"ש.

"רַק אֵין יִרְאֵת אֱלֹהִים בְּמָקוֹם הַזֶּה, וְהִרְגוּנִי" (בראשית כ יא)

שוב הביא מרן את המעשה הנ"ל בחלק ט' (חושן משפט סימן ב) ואחר שתיאר את הענין כנ"ל כתב: אי לזאת הסכמתי עם חבריי להעבירו לזמן, דהיינו מהיום עד אחר חג השבועות, לבל יוסיף לשחוט כלל, עד שיעבור זמן זה ויקבל עליו דברי חברות, ורק אז נתיר לו לשחוט. ואם יעבור וישחט בתוך הזמן הזה, יועבר לגמרי ממלאכת השחיטה. ונרשם כל זה בפנקס מעשה בית דין אשר ברבנות כאן. והנה בליל חג השבועות המנהג כאן לשחוט אווזים, מעין מנהג הכפרות ליל ערב יום הכיפורים, וכשהלכתי לבדוק את סכיני השוחטים ולזרום, מצאתיו עומד ודם בכותנתו, שאלתיו אם שחט, ענה לאו. בקשתיו שיגיד לי את האמת, ענה כן שחטתי. אמרתי לו, הנני מתרה בך לבל תוסיף

לשחוט עוד, ובא אלי אחר החג לרבנות לראות איך יפול דבר בעניינך.

והנה כששבתי לביתי, ויסוב על דלתי ביתי הוא וכמה גויים ממוכרי העופות בצעקות גדולות, ובאיומים, ויגשו לשבור הדלת, ובנס ניצולתי מהם, והעיד לי שכנו [סמואל וואעיש] כי השוחט הנזכר שכר גוי בכסף לרצחני נפש בחרב פיפיות אשר הכין הגוי, ושילם לו במיטבא, ונשבע לי על הדבר הזה. 'והרי פסק הרמ"א (סימן ב סעיף ט), מוסר, דינו כמומר ושחיטתו פסולה. וכל שכן זה שהביא עמו אל ביתי מהגויים הרשעים המרצחים, ובפרט בעתות כאלה שכל יהודי נרדף בארצות הללו כידוע. ועיני ראו ולא זר מאלה הגויים כיצד מכים במכות אכזריות יהודי שנופל לידם, כ"תוא מכמר" (בבא קמא ק"ז ע"א) [כשור הבר שנלכד ברשת שאי אפשר לו לזוז ממקומו], ואין פוצה פה כנגדם'. (שם אות ב)

ובן בלייעל זה כמה פעמים נתפש בעבר בשעת שחיטה וסכיני פגומה. ופעם אחת ביום ה' כ"ח מנחם אב תש"ח הלכתי עם השוחט ובודק הרב מסעוד אלבאז ז"ל, וראינו סכיני ששחט בה, והיו בה ג' פגימות, אמרנו לו לבדוק שנית, בדק והשיב "טובה עד מאד", עד שהראנו לו מקום הפגם והודה. והזמנתי לבית דין יום ב' ט' אלול תש"ח, ואז פסקנו עליו בבית דין שלא ישחט עד יום ב' הבא [שבוע אחד], ואז יבא ויעמיד סכין יפה ונבחון את הרגשתו, ויקבל עליו דברי חברות, ונוכל להחזירו. וכן היה. ונרשם כל זה בפנקס מעשה בית דין. (שם אות ה)

סוף דבר סיכם מרן זצוק"ל (חלק ג סימן א, וחלק ט חושן משפט סימן ב): אחר שעשה מעשה כזה ביד רמה לקבל כסף לעיני כל ישראל, ובחוצפה גלויה לפני בית דין ונשבע לשקר, גם הרי בית דין התרו בו שאם ישחט בתוך הזמן של איסורו [עד אחר חג שבועות] יועבר לעולם, ועבר ושחט, ואם ירחמו עליו בית דין, הרי זה כי חוכא ואטלולא [כשחוק וליצנות. (עיין עירובין סח רע"ב)]. גם הורעה חזקת כשרותו, וסופו הוכיח על תחילתו כי פושע הוא, והדברים מוכיחים ובאים על העדר יראת שמים שלו. ולכן נראה שיש להעבירו באופן החלטי, ואין להקל להרשות לו כלל לשחוט יותר לרבים. אלא אם כן יעשה תשובה של ממש, כמבואר בשלחן ערוך (סימן קיט סעיף טו): המוכר דברים האסורים, מעבירים אותו ומשמטים אותו. ואין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירים אותו ויחזיר אבדה בדבר חשוב, או ישחוט לעצמו ויוציא טריפה לעצמו בדבר חשוב, שוודאי עשה תשובה בלא הערמה, כיון שאינו חס על ממונו. עי"ש. וכבר אמר דוד מלך ישראל (תהלים כב יז): "כִּי סָבְבוּנִי כְּלָבִים, עֲדַת מְרַעִים הִקְיִפוּנִי, כְּאֲרֵי יְדֵי וְרָגְלֵי... וְאַתָּה ה' אֵל תִּרְחֶק, אֲיִלוּתִי לְעִזְרָתִי חוֹשָׁה. הַצִּילָה מִתְּחַרֵּב נַפְשִׁי, מִיַּד כָּלֵב יַחֲדָתִי... אֲסַפְּרָה שִׁמְךָ לְאֶחָי בְּתוֹךְ קְהַל אֲהֻלָּךְ".

ברכת השחיטה

קודם השחיטה, יברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו, וציונו על השחיטה", וישחט מיד. (סימן יט ס"א) ואם המקום אינו נקי, יברך בחוץ ויכנס מיד וישחט.

מצות כיסוי הדם בעפר

וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם, אֲשֶׁר יִצוֹד יִצוֹד זִזִּיה: או עֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל, וְשִׁפָּךְ אֶת דָּמֹו וְכִסְהוּ בְּעֶפֶר. (ויקרא יז יג)

חיה או עוף

לאחר שחיטת חיה או עוף בלבד, ציורה התורה לכסות את הדם בעפר. ואם אין לו עפר לכסות, לא ישחט, עד שיהיה לו עפר. אך לאחר שחיטת בהמה, לא ציורה התורה לכסות את הדם כלל. (סימן כח סעיף כא)

עפר מלמטה ועפר מלמעלה

קודם השחיטה יניח עפר על הרצפה, וישחט על העפר, ולאחר מכן כשיכסה את הדם בעפר, נמצא שיש עפר למטה מהדם ועפר למעלה מהדם. כן למדו בגמרא (חולין פג ע"ב) ממה שנאמר: "וְשִׁפָּךְ אֶת דָּמֹו וְכִסְהוּ בְּעֶפֶר", עפר לא נאמר אלא בעפר, שיהיה הדם עטוף בעפר, ללמד שצריך לתת עפר מלמטה ועפר מלמעלה.

המצוה על השוחט

מצות כיסוי הדם בעפר מוטלת על השוחט. שנאמר: "וְשִׁפָּךְ אֶת דָּמֹו וְכִסְהוּ בְּעֶפֶר", מי ששפך, כלומר ששחט, הוא יכסה. ואם לא כיסה השוחט, ומצא אחר את הדם גלוי, חייב לכסותו. (שם פז ע"א. סימן כח ס"ח)

מצוה הבאה בעבירה

אין לאדם אחר לכסות את הדם ללא בקשת רשות מהשוחט, והעושה כן עבירה היא בידו, שגזל מהשוחט את המצוה השייכת לו. על כן, הרוצה לקיים מצות כיסוי הדם בעפר, יבקש מהשוחט רשות לכסות. (חולין שם. חושן משפט סימן שפב ס"א. ח צט)

בגמרא (שם) מסופר על שוחט ששחט עוף, והקדים אחר וכיסה את הדם, ותבעו השוחט אצל רבן גמליאל, וחייבו לשלם קנס עשרה זהובים. וכתבו התוספות וד"ה וחייבו, ולא היה יכול לפטור עצמו במה שהיה נותן לו עוף אחר לשחוט, כי זו מצוה אחרת, והמצוה הראשונה הלכה לה, והרי הוא בגדר "מעוות לא יוכל לתקן". ואמנם היום בית דין לא מחייבים לשלם כן, כי אין אנו מוסמכים לדון דיני קנסות.

וזו לשון מרן השלחן ערוך (חושן משפט סימן שפב סעיף א): מי ששחט חיה ועוף, ובא אחר וכיסה הדם שלא מדעת השוחט, חייב ליתן לו כמו שיראו הדיינים. ויש מי שהורה שהוא נותן קנס קצוב, והוא עשרה זהובים. וכן הורו שכל המונע הבעלים מלעשות מצות עשה שהם ראויים לעשותה, וקדם אחר ועשאה, משלם לבעלים עשרה זהובים. ובזמן הזה אין גובים אותו, אבל אם תפס את המעות, לא מוציאים ממנו. ע"כ. ועיין שם בגמרא מעשה נורא בזה.

ברכת הכיסוי

קודם שמכסה את הדם בעפר, יברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו, וציונו על כיסוי הדם בעפר". (עיין שו"ת יביע אומר ח"ב סי' ב. וחלק ו סי' ב)

בדיקת הסימנים והסכין

לאחר השחיטה, יבדוק את הסכין והסימנים שנשחטו כהוגן, ורק לאחר מכן יברך ויכסה את הדם, כי אם חלילה ימצא קלקול בשחיטה, הרי שהעוף נבלה, וברכתו שברך על כיסוי הדם תהיה לבטלה. (סימן כח סעיף יט)

איסור נבילה

לֹא תֹאכְלוּ כֹל נְבֵלָה, לֶגֶר אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיהָ תִתְנַנֵּה וְאָכְלָהּ, אוּ מִכֹּר לְלִכְרִי, כִּי עִם קְדוּשָׁתָא תֵּהֵאָרְתָּ. (דברים יד כא)

מהי נבילה?

עוף, חיה או בהמה שנשחטו בסכין פגומה, הריהם "נבילה", ואסרה התורה לאכול את בשרם. כמו כן, אם מתו מאליהם ללא שחיטה, הרי הם "נבילה".

באיסורי טריפות הוא נרתע, אך בממון חברו יחבול תחבולות להתחמק

כותב הגאון החזון איש בספרו אמונה ובטחון (פרק ג אות ט): מה נמלצו אמרי יושר דברות קדשו של הגאון רבי ישראל סלנט זיע"א באגרתו בזה, וכה דבריו: אם אמנם באיסורי טריפות ובשר בחלב שלטו על האדם הרגליו ומעצמו הוא נרתע מהם, ואין יצרו מתגבר עליו, לעומת זאת בדברים שבין אדם לחברו בחלקות יעבור, ולבו לא יפחד, ואף כשחברו תובעו לדין יחבול תחבולות להתחמק ולהשמט ממנו, והלוא "לא תגזול" חמור מלאו של טריפה, שאף יום הכיפורים אינו מכפר, וכל שעל פי הדין אין הדבר שלו, זהו בכלל גזילה. ובכל זאת, לפי שאין לו הרגל מתמיד בשמירת הדין, נפשו נעדרת מקנין המקנה את אהבת המשפט ופחדתו. ואף בני אדם אשר גמול מעשיהם הטובים מחויבים לכבדם בשם "ראים", נכשלים הם בהשתמטות מן הדין שבינו לבין רעהו. על כן, העיקר שברפואות תחלואי הנפש האלו, הוא העיון בהלכה הדק היטב בכל פרטי סעיפיה עד שישרישו בקרבו אהבת הדין במוחלט.

הנה מבואר בדבריו, כי בהשתדלות כללית בקנייני היראה, לא מצא עדיין את העיקר, והעיקר חסר בנפשו, אם לא למד ולא עמל בעיון ההלכה בחושן המשפט, ואף בלמדו במרוצה ובשטחיות, לא קנה עדנה את הקנין המבוקש לאהבת הדין ולהיות מסור אליו. והלימוד בעיון בהלכה עד לרדת להלכה ברורה בכל הסעיפים המסתעפים, הוא לימוד של שנים רבות בשקידה נמרצת, כי הסתגלות העיון הזה, הוא תכלית ידיעת התורה

שהפליגו חז"ל, שאי אפשר לקנותה בדרך עראי במיעוט השתדלות, ואמרו שהתורה נקנית במ"ח קניינים, וכולם יציאה מגדרי הטבע והרגל האישיות להיכנס בדרכי השלמות, עד שלא יפריע טבעו את רוב מסירותו ועוצם שקידתו, ולא יתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו. ע"ש. (ועיין עוד מדברי החזון איש בחוברת "סדר היום בהלכה ובאגדה" בענין "בניית בית הכנסת על יד בית הכנסת")

ניקור הבשר

אחר השחיטה

לאחר שנשחטה הבהמה כדת וכהלכה, יש לנקר ולהוציא את החלקים האסורים באכילה, כמו חֶלֶב וגיד הנשה, וכמבואר להלן. על כן לבד ממה שיש לדאוג שיהיה שוחט הבקי היטב בהלכות השחיטה, חובה להביא "מנקר" הבקי היטב בניקור החֶלֶב וגיד הנשה.

וכבר כתב מרן זצוק"ל בשו"ת יחיה דעת (חלק ה סימן לה), על המכשלה הגדולה שהיתה מצויה בשנים עברו, שהיו באים אלו שהם אנשים לשחוט בהמות בל"ג לעומר במירון, מבלי לבדוק אם השוחט הוא אדם מוסמך היודע ובקי היטב בהלכות שחיטה ובדיקה כהלכה. ורבו המכשלות הרבות גם בענין הניקור מהחלב שהוא איסור מן התורה בכרת, השם יצילנו. ולכן שומר נפשו ירחק מהם. ע"ש.

"אל תשמע לשום אדם! ותלך בשליחותי"

מעשה שהיה לפני כשלושים שנה, היה רגיל הגאון רבי שלמה מחפוד שליט"א לעלות למירון בימים שלפני ל"ג בעומר, עם צוות גדול של שוחטים, בודקים ומנקרים, כדי להציל את שוכני האוהלים מאכילת נבילות וטריפות וחלבים מהכבשים שהיו שוחטים שם. והנה שנה אחת החליטו הרשויות למנוע מהם להגיע למירון, בתואנות שונות ומשונות. המשטרה הודיעה לרב מחפוד שיש בזה עבירה פלילית, ובמידה ויפרוש את חסותו ואחריותו שם, יהיה צפוי למאסר.

הרב היה אובד עצות, כי מצד אחד, הימנעות, משמעותה סיוע באכילת מאכלות אסורות לעם ישראל, ומצד שני מאסר ומחבוש יגרום חילול השם נורא. בצר לו נכנס אל הקודש פנימה לבקש ממרן זצוק"ל עצה ותושיה. תשובת מרן שנאמרה בנחיצות ובתקיפות, נתנה לו הרגשה כאילו הוא עצמו נמצא באותה צרה, וכאילו הוא עצמו נוכח במירון ומפקח על השחיטה בחלוק מלוכלך בדם. מרן אחז את כפות ידיו של הרב מחפוד, ותוך כדי שהיה טופח עליהן בחביבות, אמר לו: "אל תשמע לשום אדם! ותלך בשליחותי. אם יתפסו אותך, תגיד שאני שלחתי אותך!", ולא נחה דעתו עד שהוסיף משפט חריף: "תבטיח לי שתלך, ואני מבטיחך שאם תאסר אבוא ואשב במחיצתך!". (שו"ת אבי בעזרי עמוד תנ, עפ"ד הגר"ש מחפוד שליט"א, יתד המאיר אב תשע"ד עמוד יח)

✎ איסור חלב

כָּל זֹלֶבֶת שֶׁיִּזְרָח וְכֶשֶׂב וְעֵז לֹא תֹאכְלוּ... כִּי כָּל אֹכֵל זֹלֶבֶת מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִקְרִיב מִמֶּנָּה אֲשֶׁה לָּהּ, וְנִכְרְתָהּ הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמִּיּוֹת. (ויקרא ז כג)

מהו חלב, ובמה הוא נוהג?

החלב הוא שומן שאסרה אותו התורה באכילה. ולא אסרה תורה אלא חלב בהמה, שנאמר (שם): "כל חלב שזר וכשב ועז לא תאכלו". שזר – בכללו עגל ופרה. כבש – בכללו איל, כבשה, טלה ורחל. עז – בכללה תיש וגדי. אבל חלב של חיה טהורה, כמו (דברים יד ה): "איל וצבי ויחמור ואקו ודישן ותאזו וזמר", הריחו מותר באכילה. ועיין עוד בשלחן ערוך (סימן סד) פרטי הדינים בזה, והיכן מיקום החלב שהתורה אסרה.

מותר בהנאה

החלב מותר בהנאה, כגון לתעשיית נרות, סבונים וכדומה, שנאמר (ויקרא ז כד): "וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא תאכלהו".

עונשו חמור

האוכל חלב במזיד, חייב כרת, שנאמר (ויקרא ז כה): "כי כל אכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה לה, ונכרתה הנפש האכלת מעמיה". ואם אכל בשוגג, חייב קרבן חטאת. (הרמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק ז הלכה א)

✎ איסור גיד הנשה

וַיִּתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁזָר. וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ, וַיִּנְעַב בְּכַף יָרְכוֹ וַתִּקַּע כַּף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבָקוֹ עִמּוֹ. וַיֹּאמֶר וְהַמְלֹאךְ שָׂרוֹ שֵׁל עֲשִׂיו לִיעֲקֹב שִׁלְחוֹזִי כִּי עָלָה הַשָּׁזָר, וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלְּחוּךָ כִּי אִם בְּרַכְתֵּנִי. וַיֹּאמֶר אֵלָיו מִה שְׂמֹךְ, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב. וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שְׂמֹךְ, כִּי אִם יִשְׂרָאֵל, כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנֹשִׁים וַתִּוְכַל... וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ... וְהוּא צָלַע עַל יָרְכוֹ. עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנְּשָׂה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, כִּי נִנְעַב בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנְּשָׂה. (בראשית לב כה-לג)

כן יזרח לנו השמש של משיח צדקנו וירפאנו מצערנו ויגאלנו במהרה בימינו

כתב בספר החינוך (מצוה ג): מה שאמרה תורה: "לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה", לא נאמר על דרך סיפור, כלומר מפני שאירע דבר זה באבינו יעקב, נמנעים אנחנו הבנים מלאכול אותו הגיד, אלא אזהרת השם יתברך היא שלא יאכלוהו. ומשרשי מצוה זו, כדי שתהיה רמז לישראל, שאף על פי שיסבלו צרות רבות בגלויות מהעמים

ומבני עשיו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמוד זרעם ושמם, ויבוא להם גואל ויגאלם מיד צר. ובזכרם תמיד ענין זה על ידי המצוה שתהיה לזיכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם. ורמז זה הוא, לפי שאותו מלאך שנלחם עם יעקב אבינו, שבא בקבלה שהיה שרו של עשיו, רצה לעוקרו ליעקב מן העולם הוא זרעו, ולא יכול לו, וציערו בנגיעת הירך, וכן זרע עשיו מצער לזרע יעקב, ולבסוף תהיה לנו ישועה מהם, כמו שמצאנו ביעקב שזרחה לו השמש לרפואתו ונושע מן הצער, כן יזרח לנו השמש של משיח צדקנו וירפאנו מצערנו ויגאלנו, במהרה בימינו אמן. ע"כ.

במה נוהג:

גיד הנשה אסרתו תורה באכילה בין בבהמה בין בחיה, בין בירך ימין בין בירך שמאל. (סימן סה ס"ה)

אין בו טעם

אף על פי שגיד הנשה עצמו אין בו טעם ואינו אלא כעץ בעלמא, בכל זאת אסרתו תורה באכילה. לפיכך אם נפל לתבשיל, אין צריך פי שישים כנגדו כדי לבטל את טעמו, כי אין בו טעם. (שם סעיף ט)

שומן גיד הנשה

שומן גיד הנשה, אינו אסור מן התורה, אבל ישראל קדושים הם, ונהגו בו איסור. (שם סעיף ח)

מנין לי לדעת שהוא "קדוש"?

מעשה שהיה אצל הגאון רבי יחזקאל שרגא [בנו של הגאון רבי חיים מצאנז בעל שו"ת דברי חיים, לפני כ-150 שנה]. היה הרב יושב בחדרו, שקוע בכתובת "המלצה" לאברך שעמד לחתן את בתו. באותה עת נכנס בנו רבי אברהם, ושאל את אביו, מדוע הינו כל כך שקוע, הלוא אין צורך בשקיעות כל כך לכתובת המלצה? ענה לו אביו: המלצה זו אמור האברך להעבירה אל אדמו"ר פלוני, אך מה אעשה שהמשמש בקודש של אדמו"ר זה, אינו מוכן להכניס המלצה לאדמו"ר, אם לא שמתארים את האדמו"ר בתואר "קדוש". ענה הבן: נו, אז שאבא יכתוב עליו "קדוש". אמר לו אביו: הלוא בגמרא מסכת ברכות וי ע"ב) מובא, שכאשר אלישע הנביא התארח בביתה של השונמית, נאמר (מלכים ב ד ט): "וַיִּתְאַמְרְ אֶל אִישָׁהּ, הֲנִיחֵ נָא יְדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא, עֲבֹר עִלָּינוּ תָּמִיד". וחז"ל שואלים מהיכן ידעה שאלישע "קדוש"? שלא ראתה זבוב עובר על שולחנו. וכמו כן, הסדין שעל מיטתו לא היה בו שום טומאה. זאת אומרת, שכדי לומר על אדם "קדוש", צריך הוכחות לכך, ואיך אכתוב עליו "קדוש"? ענה לו בנו: אבי היקר, יש לי רעיון, בגמרא מסכת חולין (צא רע"א) אמרו, ששומן של גיד הנשה הוא מותר באכילה, אלא שישיראל קדושים הם ונהגו בו איסור. בטוחני שאדמו"ר זה אינו חשוד על אכילת שומן של גיד הנשה, אם כן בוודאי שגם הוא "קדוש". מיד אורו עיניו של הרב, וכתב המלצה חמה בתוספת תואר "קדוש" לאדמו"ר הנ"ל.

מהלכות טריפות

וְאִנְשֵׁי קִדְשׁ תִּהְיוּן לִי, וּבִשְׂרַב בְּשִׂדְרָה: טְרֵפָה: לֹא תֹאכְלוּ, לְכֹלֵב תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ (שמות כב ל)

מהי טריפה?

בהמה, או חיה ועוף שנשחטו כהלכה, אך לאחר השחיטה נמצאה בעיה באחד האברים הפנימיים, באופן שלא היו יכולים לחיות כך שנים עשר חודש, וכגון שנמצא נקב בוושט או בריאה או בקרום המוח או בשדרה וכדומה, הרי זה בשר "טריפה" ואסור באכילה מן התורה. ואולם אין צריך לבדוק בכל סימני הטרפויות, כי הולכים אחר הרוב, וברוב הבהמות לא מצויות בעיות. אולם, ריאת הבהמה והחיה הצריכו חכמים לבדוק, כיון שמצויות בה בעיות, כמבואר להלן. ובכל זאת אם נאבדה הריאה, מותר הבשר באכילה, ואין צריך לחשוש יותר.

כן מבואר בגמרא מסכת חולין (יא ע"א) שמן התורה הולכים אחר הרוב ואין צריך לחשוש שמא הבהמה טריפה, וכמו שציוותה התורה לערוף את העגלה ערופה, ולשלוח את השעיר המשתלח לעזאזל ביום הכיפורים, ולשרוף את הפרה אדומה לאחר שנשחטה כשהיא שלימה, ולמה לא נחשוש שאולי הם טריפה וממילא הם פסולים לזה, אלא ודאי שהולכים אחר הרוב. עי"ש. וכן פסק הרמב"ם (הלכות שחיטה פרק יא הלכה ג, ד, ז, יא, יב, יג): כל בהמה חיה ועוף בחזקת בריאים הם, ואין חוששים להם שמא יש בהם טריפה, לפיכך כשישחטו שחיטה כשירה, אינם צריכים בדיקה שמא יש בהם אחת מן הטריופות, אלא הרי הם בחזקת היתר עד שיוולד להם דבר שחוששים לו, ואחר כך בודקים על אותו דבר בלבד. כיצד, כגון שנפלה הבהמה, בודקים אותה שמא התרסקו איבריה, נתרצץ עצם הראש בודקים קרום של מוח שמא ניקב, הכה אותה קוץ או נזרק בה חץ או רומח וכיוצא בהם ונכנס לחללה, חוששים לה וצריכה בדיקה כנגד כל החלל שמא ניקב אחד מן האיברים שתטרף בנקיבתם, וכן כל כיוצא בזה. והמנהג הפשוט בישראל כך הוא, כששוחטים את הבהמה או את החיה קורעים את הטרפש של כבד ובודקים את הריאה במקומה. ויש מקומות שנופחים הריאה שמא יש בה נקב, ורוב המקומות אין נופחים שהרי לא נולד דבר שגורם לחשש, ומעולם לא נפחנו ריאה בספרד ובמערב אלא אם נולד לנו דבר שחוששים לו. ומעולם לא שמענו מי שבדק עוף אלא אם נולד לו חשש. מי ששחט את הבהמה וקרע את הבטן, וקודם שיבדוק את הריאה בא כלב או גוי ונטל את הריאה והלך לו, הרי זו מותרת, ואין אומרים שמא נקובה היתה או שמא דבוקה היתה, שאין מחזיקים איסור, אלא הרי זו בחזקת היתר עד שיוודע במה נטרפה, וכשם שאין חוששים לקרום מוח ולשדרה וכיוצא בהם, כך לא נחוש לריאה שאבדה, ואין בזה מנהג, שדבר שאינו מצוי אין בו מנהג. עי"ש. וזו לשון מרן בשלחן ערוך (סימן לט סעיף א): אין צריך לבדוק אחר שום טריפות מן הסתם, חוץ מן הריאה שצריך לבדוק בהמה וחיה אם יש בה סרקה, וכל הפורץ גדר לאכול בלא בדיקה, ישכנו נחש. עי"ש.

הניחו לכלבים, משלהם הם אוכלים

מעשה בטבח אחד בציפורי, שהיה מאכיל את ישראל נבלות וטריפות. פעם אחת, ערב יום הכיפורים עם חשיכה, שתה יין הרבה והשתכר, עלה לראש הגג, נפל ומת. התחילו הכלבים מלקקים את דמו. באו ושאלו את רבי חנינה, האם מותר לטלטלו ביום

הכיפורים מפני הכלבים? אמר להם: כתוב בתורה (שמות כב ל): "וּבֶשֶׂר בְּשָׂדֵה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ, לְפָלֶב תִּשְׁלַכֶנּוּ אֹתוֹ". טבח זה גזל את הכלבים והאכיל את ישראל נבלות וטריפות, הניחו לכלבים, כי משלהם הם אוכלים. (ירושלמי עבודה זרה פרק ב הלכה ג)

"וּבֶשֶׂר בְּשָׂדֵה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ, לְפָלֶב תִּשְׁלַכֶנּוּ אֹתוֹ"

מעשה בכפרי שהיה לו "אטליז", והיה לו שוחט ירא שמים. מידי פעם שהיתה עולה שאלה על כשרות הבהמה, היה הכפרי מטעין את הבהמה על עגלתו ונוסע אל העיר הסמוכה לשאול את הרב. יום אחד הגיע אליו אחד "המשכילים", והתלוצץ עליו באומרו: לשם מה אתה הולך לרב שיפסוק לך אם הבהמה כשרה או טריפה, הלא מפורש בתורה, שבשר טריפה מיועד לכלבים, שנאמר: "וּבֶשֶׂר בְּשָׂדֵה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ, לְפָלֶב תִּשְׁלַכֶנּוּ אֹתוֹ", אם כן בכל פעם שמתעוררת לך שאלה, תגיש את הבשר לפני הכלב, והיה אם יאכלהו תדע שהבהמה טריפה, ואם לא יאכלהו, תדע שהבהמה כשרה.

הכפרי בתמימותו שמע לעצה ה"מחוכמת" של "המשכיל", ובמשך תקופה לא הגיע אצל הרב, ובכל פעם שהיתה לו שאלה היה מניח את הבשר לפני הכלב. באחד מן הימים חזר הכפרי אצל הרב לשאלו על בהמה אם היא כשרה או טריפה. לשאלת הרב, מדוע לא הופיע זה זמן? ענה הכפרי: "הצגתי את שאלותי בפני הכלב". שאלו הרב: ומפני מה חזרת אלי כעת? השיב: "מה אעשה, והכלב מחמיר מדי...". ("יחד וחלק")

אוזים מפוטמים

שנים רבות, קיימת תופעה של "פיטום אוזים", שמאכילים ומפוטמים אותם על כורחם, כדי להשביח את בשרם ובפרט את הכבד. תהליך הפיטום מתבצע כדלהלן: בהגיע עתם של האוזים להיות ראויים להלעטה ופיטום, כשמשקלם כ-4 ק"ג [שזהו הגודל הטבעי שלהם ללא פיטום], מאכילים אותם על כרחם שלוש פעמים ביום, בכל פעם כחצי ק"ג של תירס מבושל, על ידי מכונה מיוחדת, שיש לה בית קיבול עגול ורחב המכיל את המנה הראויה לכל ארוחה, ויש לה צינור ארוך שרוחבו ואורכו מתאימים לושט של האוזו שהיא ארוכה מאוד [כי לאוזים אין זפק, והושט ארוכה וישירה מן הפה עד הקורקבן]. ואוחזים את האוזו בחוזקה בין רגלי האיש המפטם, ומכניס את הצינור לושט, ומסובב בידית המכונה, ועל ידי זה התירס נדחף בחוזק לתוך הושט, עד שמסיים את כל המנה שבכלי. וכך עושים במשך שלושה שבועות ומגיעים האוזים למשקל של 8 ק"ג לערך, ואז מביאים אותם לשחיטה, כי אם מתעכבים יותר, אינם יכולים להתקיים כלל.

פעולה זו, מלבד שיש לדון בה מדין צער בעלי חיים, יש בה אף בעיה בכשרות הבשר, כי בהיות שמאכילים את האוזים על כרחם, דבר מצוי שהיה להם פצעים ונקבים בוושט, אם מצד הכנסת הצינור בכח גדול וביד חזקה, ואם בגלל התירס שנדחף בלחץ המכונה. ובנקב כלשהו בוושט, העוף טרף. ואף שלאחרונה

שינו והחלו להלעיטם דברים רכים, וטוחנים את התירס המבושל עד שנעשה כדייסה, ונותנים צינור קטן בפה, והדייסה נכנסת לוושט על ידי לחץ אויר מהמכונה הנ"ל, אך עדיין מצויים באוויזים נקבים מחמת חולי הפטריות המצוי בהם. ועוד חשש יש בהם, מאחר ואינם יכולים לחיות לאחר ההלעטה שנים עשר חודש. על כן, הנכון להיזהר שלא לאכול מאוויזים מפותמים. והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר. (עיין שו"ת יביע אומר חלק ט יורה דעה סימן ג. שו"ת שמע שלמה חלק ד סימן א)

👉 בשר חלק או בשר כשר

המקור לבשר חלק

המושג של בשר [בהמה] 'חלק' ובשר 'כשר', נוצר לפני כמאה וחמישים שנה, ומעשה שהיה כך היה: האוכלוסייה בירושלים במשך דורות רבים היתה מונה ספרדים בלבד, מפאת מושל ישמעאלי רשע שלא האמין באשכנזים כיהודים כיון שבאו מארצות הנצרות, ולכן היה מטיל עליהם מיסים כבדים, ונאלצו להתגורר בעיקר בערי חברון וצפת. לאחר שמת מושל זה, נתמנה מושל אחר, ליברלי יותר, וקיבל שהאשכנזים הינם יהודים, ואז נהרו רבים לעיר הקודש ירושלים, ואט אט פתחו משחטה משלהם. מפאת חילוקי הדעות בגדרי בהמה טריפה בין מרן השלחן ערוך שהספרדים קיבלו הוראותיו, לרמ"א שהאשכנזים קיבלו הוראותיו, גרם הדבר לבלבולים, כי יש בהמות שמרן מטריף ואילו לרמ"א הן כשרות. לכך תיקן הראשון לציון דאז, הגאון רבי יעקב שאול אלישר זצ"ל, שעל הבהמות הכשרות לדעת מרן, יכתבו 'חלק', ועל הבהמות הכשרות לדעת הרמ"א, יכתבו 'כשר'. והזהירו שהספרדים לא יקנו אלא מהבשר ה'חלק' בלבד, כי הבשר ה'כשר' הריהו כמו טרף לדעת מרן, ותקנה זו קיימת עד היום. ועל כן, ברור שעל בני ספרד להקפיד אך ורק על בשר בהמה "חלק".

מחמת שראיתי לכמה וכמה אנשים, ומהם אף יודעי ספר, שטעו ושגו לחשוב שמה שבני ספרד אוכלים בשר חלק, אין זו אלא חומרא וחסידות, אבל מן הדין רשאים לאכול גם בשר כשר, על כן הבאנו להלן הבהרה בנושא זה מפי רבותינו הפוסקים ראשונים ואחרונים, שמפורש בדבריהם שהבשר שקוראים לו כשר, דינו כמו טרף כפשוטו, ולכן ברור שאין זו חומרא אלא דין גמור שאסור לספרדי לאכול בשר כשר, אלא אך ורק בשר חלק בלבד.

ובכן, בשר שיש עליו חותמת חלק, הוא סימן שהריאה היתה בריאה וחלקה ללא כל סרחה [כמו מוגלה] או פגם אחר, ואילו בשר שיש עליו חותמת כשר, הוא סימן שהיתה סרחה בריאה, אלא שהסירו אותה על ידי מיעוד ומשמוש ביד או על ידי קילוף בציפורן. והנה הטעם שכשיש סרחה הבהמה טריפה, כתב רש"י (חולין מו ע"ב ד"ה לית להו), שהסרחה מחמת "נקב" היא באה, שמתוך שהריאה שואבת כל מיני משקה [לחות] והמשקה נעשה עב בתוכה כמין גלייר"א [ליחה] ויוצא מעט מעט דרך הנקב, נקפה ונעשה קרום. כך מצאתי בתשובת הגאונים. ואף על פי שהוא סותם הנקב ואין מוציא רוח, הרי אמרו בגמרא (שם מו ע"ב): "קרום שעלה מחמת מכה בריאה, אינו

קרום", כיון שסופו להיסתר [להינקב]. ע"כ. נמצא שאף שעתה הוא שתום, אך כיון סופו להינקב, הרי זה נחשב שיש נקב בריאה, והבהמה טריפה.

ובשו"ת הרשב"א נשאל, האם מותר למשמש באצבעות בסרכה שבריאה, כדי שאם תהיה נימוחה הסרכה, יכשירו את הבהמה? והשיב, יש לגעור הרבה מאוד במי שעושה כן, ואם יעשה כן אחד השוחטים במקומותינו, אנו מסלקים אותו מיד מן השחיטה, לאחר התראה, לפי שאין לזה שום עיקר ויסוד בתלמוד. וכי הסרכה לא מטריפה אלא אם היא עבה כעבות העגלה? וכי יש איזה שיעור לסרכה? והרי במשמוש האצבעות הרבה, אפשר שאפילו הריאה עצמה תהיה נימוחה. על כן, אין להקל בזה בשום אופן כלל וכלל. גם בתורת הבית הארוך (בית ב שער ג דף לד עמוד ב) כתב, והדין נותן שלא מצאנו שיעור בעוביין של סרכות ודקותן אלא כל שלא כסדרן, בין בסרכה חזקה וגסה בין בסרכה דקה שבדקות טריפה, ולא כהללו שממעכים ביד, ואם מתפרקת מחמת מיעוד, פורצים ומקילים לומר שאינה סרכה אלא ריר, וזה שיבוש, וכל הנוהג כן מאכיל טרפות לישראל. עי"ש. גם הרשב"ץ כתב שכל העושה כן כאילו מאכיל טריפות לישראל. וכן כתבו הארחות חיים, הכל בו, רבנו ירוחם בשם רבנו תם ועוד ראשונים. וזו לשון מרן בשלחן ערוך (סימן לט סעיף יז): כל מקום שאסרו סרוכת הריאה, אין הפרש בין שתהיה הסרכה דקה כחוט השערה בין שתהיה עבה וחזקה ורחבה כגודל, ולא כאותם שממעכים ביד, ואם נתמעכה תולים להקל, וכל הנוהג כן, כאילו מאכיל טריפות לישראל. ע"כ.

והנה הרמ"א (שם סי"ג) כתב, שיש מתירים בזה שכל שנתמעכה הסרכה ביד והוסרה על ידי משמוש ומיעוד, אין זו סרכה אלא ריר שתם. ואף על פי שקולה גדולה היא, כבר נהגו כן מדינות אשכנז, ואין למחות בידם, מאחר שיש להם על מה שיסמוכו. והנה הגר"א העיר על הרמ"א וכתב: אבל הרשב"א כתב על זה, שכל טבח שעושה כן מסלקים אותו, לפי שזה הענין לא מצאנוהו בשום מקום בתלמוד ולא ידענו לו עיקר, וכי אין סרכה אלא אם היא כעבות העגלה שמושכים בה ואינה יכולה להינתק, או איזה שיעור נקבע בדבר. יש משמוש אצבעות שאפילו הריאה והקנוקות ימחו בכך. סוף דבר אל תשמעו להקל בדבר זה בשום צד כלל. ועיין סעיף י. ע"כ. וגם בשאילתות שבסוף ספר מעשה רב כתב, אפילו כלים שבשלו בהם בשר שהוכשר על ידי מיעוד ומשמוש, צריך להגעילם כדין כלים שנתבשל בהם בשר טרף. וחלילה לנהוג מיעוד ומשמוש סרכות במקום שלא נהגו בכך. עי"ש. ובאמת שהרמ"א עצמו בדרכי משה (סימן לט אות כ) כתב, ובאמת הוא תמוה באלו המיעושים והמשמושים שנהגו בהם, כי לא מצינו שום פוסק שמתיר למעך ולמשמש כל כך כמו שנהגו למשמש לפעמים בסרכה זמן רב, ואם תנתק מכשירים. רק מנהג אבותינו תורה הוא. ולדעת, חומרותינו שנהגו להטריף כל סרכה אף במקום שהוא כשר מן הדין, היא גרמה קולא זו שנהגו למשמש ולמעך. עי"ש.

גם השל"ה כתב, בענין מיעוד ומשמוש בסרכות הריאה שנתפשט הנגע להקל בזה במדינות רבות בחוץ לארץ, כבר כתב הרשב"א שהעושים כן כאילו מאכילים טריפות לישראל. וכן כתבו רבנו ירוחם בשם רבנו תם ועוד. ואף על פי שהרמ"א לא רצה למחות במקילים במקומות שנהגו לעשות כן, אמנם קנאת השם צבאות תעשה זאת לבלתי שמוע אל המנהג הרע הזה, ואני מצוה את הבנים בני, שלא לאכול בשר הנכשר מכה מיעוד ומשמוש, ואל תקנו בשר מאטליז עד שתדרשו ותחקרו אחר זה. וידוע שמנהג ארץ ישראל להטריף, וכן המנהג בכל תפוצות ישראל היושבים במלכות תוגרמא. גם הגאון רבי אברהם דנציגר בעל ספר חיי אדם בספרו שערי צדק כתב, שבארץ ישראל שהולכים אחר פסק השלחן ערוך שאסור למעך בסרכות הריאה, יש לכופ ולחכריה את האשכנזים העולים לארץ ישראל לנהוג כמנהג הספרדים, שהרי הרמב"ם ומרן השלחן ערוך הם המרי דאתרא.

ועוד, שאף בחוץ לארץ גדולי הרבנים צווחים ככרוכיאל על המנהג הרע הזה של מיעוץ הסרכות, ומי יתן שיוכלו לבטלו, ואיך יעלה על הדעת לנהוג קולא זו בארץ ישראל. ומן הראוי שכל החכמים יתקבצו כאיש אחד חברים, לגזור גדר לבל יעשו עוד כזאת, ולהתרות בשוחטים הרוצים להקל. ואם לא ישמעו, יצוו לרודפם ולהבדילם מקהל השם עד שישמעו, ותבוא עליהם ברכה. ע"כ.

ובתשובה מאהבה (חלק ג סימן שכ), לתלמידו המובהק של הגאון בעל נודע ביהודה כתב, והנה כבר הרעישו גאוני הדור שהיו בדור שלפנינו פה פראג על מה שממעכים השוחטים את הסרכה עד שנעשה כחוש, ואז דוחים באצבע עד שנפסקת, ואחר כך מפרקים את הסרכה מן הריאה. וכל שכן שמושכים באצבעותיהם ובציפורנם, שוודאי מאכילים טריפות, יען בעווננו צרעת נושנת היא מה שמקילים הקלים השוחטים במיעוץ ובמשמוש. ואשרי למורה העומד בפרץ, יתמו חטאים מן הארץ, ואשרי לדור ששומע לקול המורים עליו רוח ממרום. ופה פראג זה כבר שנים רבות שאינם ממעכים, כי אם מוכרים לגוי. ושמעתי בשם מורי ורבי הגאון, רבן של ישראל, כי ברוב השלחן ערוך דעת מרן המחבר להקל, ואילו הרמ"א מן המחמירים, ולענין מיעוץ ומשמוש בסרכה מוחלפת השיטה שמרן מחמיר והרמ"א מיקל. והלוואי שחכמי ישראל הסכימו להיפוך – להקל בכל חומרות הרמ"א, ולא להקל בקולות הרמ"א בסרכות – כי רבו המכשולים בעוונות הרבים מקולא זו במיעוץ ומשמוש, מה שאין בכל הקולות שזכר מרן המחבר. ע"ש.

ועתה, לא די שלא ביטלו המנהג הרע הזה של מיעוץ ומשמוש, אלא מרעה אל רעה יצאו, והוסיפו לקלוף הסרכות של הריאה בציפורן, ואחר כך בודקים את הריאה על ידי נפיחה. וכבר כתב הט"ז שהעושים כן מאכילים טריפות לישראל, שהרי אף הרמ"א לא הכשיר אלא בבדק ירא שמים שיודע להיזהר למעך ולמשמש בנחת שלא ינתק בכה, אבל בזה לכל הדעות טריפה. וכן כתב הגאון בעל תבואות שור. והגאון תורת יקותיאל כתב, שיש לתמוה מאוד על חכמי הדור מדוע אינם מוחים בשוחטים, ובפרט שהוא איסור תורה, וגם הרמ"א מודה בזה להטריף. והעושים כן מאכילים טריפות לישראל, וצריך להתרחק גם מהכלים שלהם, כדין כלים שנתבשל בהם טריפה. וכן כתב הגאון רבי חיים מוואלוז'ין בשו"ת חוט המשולש, שהמקילים בקילוף בציפורן, אין להם על מה שיסמוכו, וההיתר שלהם פורח באויר, וחלילה לעשות כן. ע"ש.

והנה הגאון רבי שלום משה חי גאגין, ראב"ד ירושלים, בשו"ת ישמח לב, כתב, ולפי זה הואיל ובעיר הקודש ירושלים אנו המרובים באוכלוסים על כל אחינו בני אשכנז הדרים כאן, חדשים גם ישנים, עליהם לפסוק כדברי מרן השלחן ערוך גם בדיני שחיטה וטריפות, בין להקל בין להחמיר, כי קמא קמא [הראשונים] מהעולים לארץ ישראל מארצות אשכנז נעשו כמונו, וכמו שפסק מרן במפורש בשו"ת אבקת רוכל (סימן ריב), וכן היה מנהגינו מימות עולם. אך כעת באו איזה רבנים אשכנזים והורו היתר לעצמם לפסוק כמנהגם בחוץ לארץ היפך פסקי מרן הקדוש מרא דארעא דישראל, ומחומרות כל שהן הרהיבו עוז להקל קולות נוראות, ובפרט במיעוץ ומשמוש הסרכות אשר צווה מרן השלחן ערוך שהם כמאכילי טריפות לישראל, ולא שתו ליבם גם לזאת, באמרם כי כן נהגו בחוץ לארץ. ומה יענו ליום פקודה על עוברים בכל יום ויום על פסקי מרן השלחן ערוך אשר פטשו הוראותיו בכל ערי ארצנו הקדושה וגלילותיה. והרי מבואר באבקת רוכל, שאפילו להחמיר נגד מנהגינו אינם רשאים, כל שכן במה שבאו גם להקל שלא כרצונו ושלא כרצון יראיו. ובאמת שכמה מחלוקות נוצרו על ידי כך. ברם זכור לטוב הגאון רבי מאיר אורבך, מחבר הספר אמרי בינה, אשר צווה על זה כאיש ספרדי, והן בעוון לא נשמעו דבריו, ולכן היה שומר עצמו מאוד שלא לאכול אלא מבשר שלא נפל בו שום ספק לפי מרן ז"ל. וכן נוהגים כמה רבנים ויחידים סגולה מאחינו האשכנזים, השרידים אשר השם קורא. ע"ש.

וכתב בשו"ת הלק"ט שהגאון מהר"ם בן חביב, אב בית דין ירושלים, היה נוהג לכתוב בגיטי האשכנזים כמנהג הספרדים, הואיל והם נמשכים אחרינו גם לענין דיני טריפות. עי"ש. ועד היום המנהג בירושלים לכתוב בטופסי הגיטין האשכנזים כמנהג הספרדים. שכן הנהיגו גאוני ירושלים מטעם זה. והרה"ג ר' אהרן מנדל הכהן, אב בית דין קהיר, בשו"ת יד רא"ם הביא מי שהסתמך על ספר תוספות ירושלים שהרהיב עוז בנפשו לחלוק על האבקה רוכל הנ"ל, וכתב עליו בצדק, מה כוחו של בעל תוספות ירושלים לצאת נגד מרן ז"ל. וגם הוא הרחיב הדיבור נגד המנהג שממעקים הסרכות, וקרא תגר על זה. עי"ש. ואיך שיהיה, בוודאי שהמנהג הרע הזה שהונהג פה עיר הקודש ירושלים פלטרין של מלך, ואתרא דהרמב"ם ומרן, להכשיר על ידי מיעוד ומשמוש, ויותר על כן על ידי קילוף בציפורן חדה וכיוצא בזה, הוא מנהג שנעשה שלא ברצון חכמים, נגד רצון השם ונגד יראיו, ולמרות עיני כבודו של מרן הקדוש מרא דאתרא, וכבר התמרמרו על זה גאוני ירושלים, ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם להתייצב לפני חשוכים. ועיין שו"ת יביע אומר חלק ה יורה דעה סימן ג. שו"ת יחזה דעת חלק ג סימן נו)

תחילת השחיטה האשכנזית בארץ ישראל

בספר "שאלו שלום ירושלים", לרבי משה נחמיה כהנוב, כתב: דע נא, כי בעיר הקודש ירושלים אין טבחים ישראלים מיוחדים, כי אם ישמעאלים ולוקחים מהם הבשר הכשר, והטרפות ישארו בידם. ומידת הישמעאלים שלא יאכלו בשר רק אם נשחט על ידם או על ידי איש שהתברר להם שהוא מזרע אברהם יצחק ויעקב. והיתה שומה בפייהם כי רק הספרדים הם הנודעים בבירור לזרע אבותם הקדושים, יען כי הספרדים התיישבו בעיר הקודש זמן רב קודם שהתיישבו בה האשכנזים, ועוד מאיזה טעמים שאין כאן מקומם, שמו להם לחוק לבל יניחו לאשכנזים לשחוט, ועד הנפש הגיע, כי היו האשכנזים כפופים להם גם בעסק השחיתות והבדיקות. עי"ש.

גם בקונטרס מראש צורים, להגר"א ראם, האריך בזה וכתב, שמייסדי הישוב האשכנזי תלמידי הגר"א, עקב תנאי הזמן, נאלצו לבוא כיחידים, והם קיבלו עליהם את מנהגי הספרדים שהיו אז רוב מנין ורוב בנין של היישוב היהודי בעיר, וכך נמשך הענין עשרות שנים, ולמרות שהציבור האשכנזי כבר גדל וגם הצטרפו אליו המון חסידים, עדיין הנהגת העדה היתה בידי החכמים הספרדים, וגם השחיטה שהיתה מהווה יסוד מוסד בכל קהילות ישראל היתה תחת יד הספרדים, ולא היתה אפשרות לאשכנזים לשחוט לעצמם על פי מנהגיהם שבחוץ לארץ. והסמכות לקבוע מיהו יהודי, היתה נתונה בימים ההם בידי ה"חכם באשי" ראש הרבנים הספרדים, והם שמרו על גחלת היישוב היהודי מדורי דורות. והמאבק לעצמאות השחיטה האשכנזית לא היה בו רק ענין של יוקרה ורצון לעצמאות הקהילה, אלא היו בו שאלות הלכתיות, שכן בארץ ישראל התקבלו פסקי מרן הבית יוסף מרא דארעא קדישא דישראל, ועל יסוד הכלל "קמא קמא בטיל" נאלץ כל אשכנזי שעלה לארץ הקודש להיות נגרר אחר הרוב הספרדי, ואחר המנהג בין להקל בין להחמיר. והיו חיכוכים והתרגזויות בין העדות והקהילות בירושלים במשך עשרות שנים.

[גם הגאון רבי בנימין מרדכי נבון זצ"ל כתב בתשובה (קובץ "סיני" טבת תש"ט עמוד רט), שבירושלים עיר הקודש, זה יותר ממאה שנה לא דרכה רגל אשכנזי כאן, מפני רשעת

הגויים המושלים, וכל הישוב היו רק ספרדים, ואפילו אם היה בא אחד מבני אשכנז להשתטח על קברי הצדיקים, היה בא בהיחבא ובאישון לילה ואפלה. עד שמקרוב בא לשכון כבוד בירושלים הרב המופלא רבי מנדל אשכנזי מתלמידי הגר"א מוילנא, והוא היה הראשון שבא לדור פה עיר הקודש, ואחר כך באו מעט מעט עד שנעשו לקהל גדול. ואף על פי כן, כשהיה להם דבר למשפט היו באים לפני דייני העיר הספרדים, אלא שזה שנתיים ימים רבתה המחלוקת בעוונות הרבים, והושיבו בית דין מעדת האשכנזים וכו'. עי"ש. וש"ת יביע אומר חלק ט אורח חיים סימן מב אות ג]

סוף דבר, בשנת תרכ"ד התקבל אישור ונפתח פתח ליסוד השחיטה האשכנזית בירושלים אשר ממנה יתד ופינה להתבססות העדה האשכנזית בירושלים עד היום הזה. עי"ש. (ילקוט יוסף שבת כ"ד א ח"ג עמוד תיט) ומחמת כן, תיקן הראשון לציון הגאון רבי יעקב שאול אלישר זצ"ל, שעל הבשר הכשר לדעת מרן, יכתבו 'חלק', ועל הכשר לדעת הרמ"א, יכתבו 'כשר', והזהירו שהספרדים לא יקנו אלא מהבשר ה'חלק' בלבד, כי הבשר ה'כשר' הינו כאילו טרף לדעת מרן, וכנ"ל.

ועיין למרן הבית יוסף בספרו שו"ת אבקת רוכל (סימן ריג) אודות אחד החכמים בדורו שחלק עליו בענייני טרפות הבהמה במעיים, וכתב מרן: אחר הדברים האלה, בראות הקצבים שיש מי שמתיר ותוקע עצמו בדבר, לא נתקבלו דברי והאכילו מהבהמות הנזכרות. ויד השם היתה בעם, וחלו כמה וכמה מהאוכלים מהבהמות ההם מהחולי ההוא בעצמו שהיה לבהמות, כי היה להם שלשול דם ומתו בעוונות עשר נפשות, והנשארים הגיעו לנקודת המוות. וכראות החכם כי כן, חזר והודה לדברי, והסכמנו לאסור כל בהמה הנמצא לקויה במעיה כל שהוא. וכן פשט המנהג כמה שנים, וכתבתי זה להיות מזכרת לדורות. נאם הצעיר יוסף קארו. עי"ש.

לא להפסיק לפרסם

במשך השנים טעו חלק מהציבור הספרדי והחלו גם הם לקנות בשר כשר. אך תהילות לאל לפני כשבעים שנה בא מרן מלכא הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל והחזיר עטרה ליושנה ופרסם את הדברים בשיעוריו ברבים בכל מקום, ובעקבות כך חזרה המודעות בקרב הציבור. ולכן, על הרבנים להמשיך לפרסם בקרב הציבור תקנה זו, וחלילה להקל ראש ולקנות בשר כשר, כי הינו כמו טרף לספרדים. וביותר יש ליידע משפחות בעלי תשובה שאינם בקיאים בכל טכסיסי הדת, וחייבים להודיעם שיאכלו אך ורק בשר חלק בלבד.

הגאון החסיד רבי יוסף נסים בורלא בשו"ת וישב יוסף, כתב מרורות בזה, כי ענייני רואות וכלות כל היום בענין אכילת הבשר, שכמה פעמים פרסמו מודעות בחוצות ירושלים, והכרוז קורא בחיל, שאף אחד מהספרדים לא יהין לקחת בשר משחיטת אחינו האשכנזים, מפני שאנו קבלנו הוראות מרן שהמיקל במיעוד ומשמוש כאילו מאכיל טריפות לישראל, ורק הרמ"א כתב שהמקילים בזה [בחוף לארץ] יש להם על מה שיסמוכו, אולם אנחנו איככה נוכל לעבור על דעת מרן הקדוש בשאט נפש, ולאכול דבר האסור לדעתו, והעושה כן כאילו אוכל טריפה. וידוע מה שכתב הגאון

החיד"א שספרדי המיקל כהרמ"א, היפך פסק מרן, צריך תשובה וכפרה. ועוד האריך שם להתמרמר על זה בדברים היוצאים מלב טהור. גם הגאון הראשון לציון רבי יעקב שאול אלישר בשו"ת שמחה לאיש, קרא תגר על איזה יחידים מהספרדים שאוכלים בשר משחיטת האשכנזים, שהם עוברים על דברי מרן שקבלנו הוראותיו, ולא יעשה כן בישראל. (שו"ת יחיה דעת חלק ג סימן נו)

בני אשכנז

אף שלבני אשכנז יש מתירים לאכול בשר כשר, מכל מקום רבים מהפוסקים האשכנזים אסרו כן בכל תוקף, ואף מחו במקילים בזה, כמבואר לעיל, ועל אחת כמה וכמה בארץ ישראל. על כן לכתחילה ברור שגם בני אשכנז לא יאכלו בשר כשר אלא בשר חלק, ובפרט בחשש איסור חמור מהתורה של בשר טרף. ותהילות לאל, בזכות מרן זצוק"ל רבתה המודעות גם בקרב בני אשכנז, ורבים מהם לא אוכלים אלא בשר חלק בלבד, והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר.

הגע עצמד, הלוא בכמה וכמה עניינים שאינם מן הדין כלל, ואולי חששות בספקי ספקות דרבנן בלבד, רבים מבני אשכנז מחמירים ומתחסדים יתר על המידה, אם כן על אחת כמה וכמה בחשש איסור תורה, שלדעת רבים מהראשונים הרי זה בשר טרף, כמו שכתבו הרשב"א והרשב"ץ שאין מקור בתלמוד למיעוץ ומשמוש הסירכות, וכאילו מאכיל טריפות לישראל.

עדות שנהגו בחו"ל לאכול בשר כשר

ספרדים ועדות המזרח שנהגו בחוץ לארץ לאכול בשר כשר, כיון שבאו עתה לארץ ישראל, יבהירו להם בנחת ובשפה ברורה, שבשר זה הוא טרף לדעת מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו, ויקפידו לקנות רק בשר חלק. וכל המזכה את הרבים זכות הרבים תלויה בו. אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא.

בשר חלק אמיתי

מפאת חילוקי הדעות בין האשכנזים לספרדים בכשרות הבשר, יש להקפיד לקנות בשר בכשרות מהודרת המקפידה על "חלק" לדעת מרן השלחן ערוך, כי לצערנו הרב, ישנם שקוראים לעצמם בד"ץ וכותבים על הבשר "חלק", אך אינם מקפידים שבאמת יהיה הבשר חלק לדעת מרן, אלא הם עושים כדעת ספר בית דוד, שהיה חכם אשכנזי לפני כמאה שנה שפסק נגד מרן בכמה וכמה דברים בענייני טריפות. וכפי ששמענו מפי קדשו של מרן זצוק"ל, שלכתחילה אין לקנות בשר "חלק" של בד"ץ העדה החרדית, כיון שאינם מקפידים על בשר חלק כדעת מרן. ורק בדיעבד כשלא משיג ממי לקנות, יכול לקנות מהם, [על פי הספק ספיקא דלהלן]. ישמע חכם ויוסף לקח, ולא ילך בעניינים עצומות כעיוור המגשש באפילה. גם מרן הראש"ל שליט"א אמר בשיעורו (השיעור השבועי תשע"ט עמוד שסא), ישנם חושבים שהטוב ביותר בהכשר הבשר הוא בד"ץ העדה החרדית, אני אומר לכם מידיעה, הכשר בד"ץ העדה חרדית בבשר הוא הכי פחות טוב! יש הכשרים אחרים הרבה יותר טובים. ע"כ.

מרן זצוק"ל סיפר, שכאשר ביקר באחת המשחטות של בד"ץ אשכנזי שכותבים "חלק" על הבשר, הוא שאל את ראש השוחטים רק שאלה אחת, והוברר הדבר שהוא לא ידע בכלל שדעת מרן הבית יוסף להטריף במקרה כזה, והיו מקילים כדעת הבית דוד, ומכשילים את בני ספרד בבשר טרף לדעת מרן הבית יוסף. ועיין סימן לט סעיף יא ובבית יוסף, ובפתחי תשובה ס"ק יב) [ניתן לשמוע את פי קדשו של מרן זצוק"ל בזה, בקו 'להבין ולהשכיל' 0799165000 שלוחה 2, 4, 3, ולאחר שיתחיל השיעור, ילחץ שלוש פעמים 6 כדי להריץ את השיעור. וכמו כן, המעוניין לשמוע עוד מה מרן זצוק"ל דיבר בענייני כשרות הבשר, ניתן לשמוע ב"קול הדף" 026400000 וילחץ כוכבית, 2, 27, 4, ולאחר שיתחיל השיעור, ילחץ חמש פעמים 6 כדי להריץ את השיעור. וישמע חכם ויוסף לקח.]

ספרדי שאכל בשר כשר

ספרדי שטעה ואכל בשר כשר שאינו חלק, ועתה נודע לו שטעה, עליו לעשות תשובה על כך ככל חטא שחטא אדם בשוגג. וישים לב להבא להקפיד לקנות אך ורק בשר "חלק". ואף יעשה תשובת המשקל, דהיינו שיבהיר לאחרים את חומרת הדבר שאסור לאכול בשר "כשר", כי לצערנו הרב, רבים 'לא ידעו ולא יבינו, בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלְכוּ'. ועיין בהרחבה בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 43 אות ב והלאה, ותרוה נחת)

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"א ה"א): כל מצוות שבתורה בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישבו מחטאו, חייב להתוודות לפני האל ברוך הוא. וכיצד מתוודים? אומר: "אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך, והרי נחמתי ובושתי במעשי, ולעולם איני חוזר לדבר זה", וזהו עיקרו של יודוי. וכן בעלי חטאות ואשמות כשמביאים קורבנותיהם על שגגתם או על זדונם, אין מתכפר להם עד שיעשו תשובה ויתודו. ע"ש.

שלט בחנויות

המוכר בשר "כשר", חובה עליו לתלות מודעה באותיות גדולות ובמקום הנראה לעין היטב, שהבשר ה"כשר" אסור באכילה לבני ספרד.

הנה בדין עוגות מצה עשירה שלשין אותן במי פירות ויין וסוכר, ובני ספרד אוכלים מהן בפסח, על פי המבואר בגמרא פסחים (לה ע"א), וברבותינו הגאונים והראשונים שמי פירות אינם מחמיצים כלל, ומהם: הרי"ף, רבנו תם, רבנו יצחק, העיטור, הרשב"א, הראב"ד, הראב"ה, אור זרוע, הרוקח, הרא"ש, נימוקי יוסף, הרמב"ן, מהר"ם חלאוה, רבנו ישעיה הראשון, המאירי, הר"ן, הגהות מיימוני, רבנו שמחה ועוד, [לבד מרש"י שיש מחלוקת בדעתו], וכמובא בבית יוסף (סימן תסב) ובשו"ת יביע אומר (חלק ט סימן מב) ועוד. וסיים מרן הבית יוסף (שם): "ולענין הלכה, המנהג הפשוט הוא, ללוש במי פירות בלא תערובת מים כלל, ואין חוששים בהם לחימוץ כלל, שמי פירות בלא מים אין מחמיצים אפילו שהו כל היום". וכן פסק בשלחן ערוך (סימן תסב ס"א). אלא שהרמ"א (שם סעיף ד) כתב, ובמדינות אלו [אשכנז], אין נוהגים ללוש במי פירות, ואין לשנות אם לא בשעת הדחק לצרכי חולה או זקן הצריך לזה. ע"כ. והמנהג פשוט אצל כל בני ספרד לאכול מצה עשירה, כמו שהעידו הגאון החיד"א ועוד רבים מהאחרונים. ועיין עוד בכל זה בהרחבה בעלון "ותתענג בדשן" גיליון 114, 115 ותרוה נחת אמיתית לאמיתה של תורה)

והנה מרן זצוק"ל נשאל בשו"ת יחיה דעת (חלק א סימן י), האם מותר למכור מצה עשירה לאשכנזים

בפסח? וכתב, שהואיל והרמ"א כתב שבמדינות אשכנז נהגו להחמיר, לכן צריך להודיע לקונה האשכנזי שעוגות אלו אין להתיר להם אלא לחולה או זקן וקטן, על פי המבואר בגמרא יבמות (יד ע"ב). וכתב המאירי (שם): כל ששנים חלוקים אחד להיתר ואחד לאיסור, אסור למתיר להעלים ממנו ולתת לו מהאיסור, אלא יודיעוהו שזהו דבר האסור לו לשיטתו. וכל שאינו מודיעו, מותר לאוסר לסמוך עליו. וכן כתבו האור זרוע, הגהות מרדכי ומרן הבית יוסף. גם בספר המאורות כתב, דבר שמקצת הקהל נוהגים בו איסור, ומקצתם נוהגים בו היתר, רשאי הנוהג בו איסור לסמוך על הנוהג בו היתר, והנוהג היתר אסור לו להטעותו ולהכשילו, כיון שזה נוהג בו איסור, וחיוב משום "לפני עיור לא תתן מכשול". וכן פסק הרמ"א (סימן קיט סעיף ז): מי שנוהג איסור באיזה דבר מכת שסובר שהדין כן, או מכת חומרא שהחמיר על עצמו, מותר לו לאכול עם אחרים שנוהגים בו היתר, שבוודאי לא יאכילוהו דבר שהוא נוהג בו איסור. ע"כ. וכן כתבו רבים מהאחרונים. לפיכך צריך המוכר לתלות מודעה במקום הנראה לעין שעוגות אלו יש להחמיר למנהג האשכנזים שלא לאכול מהן בפסח, זולת לחולים או לזקנים וילדים, ואז רשאי למכור גם לאשכנזים, שיש לתלות שקונים לחולים וזקנים וילדים. וכמו שכתבו ה"ט"ז, פני יהושע, והחתם סופר על פי המשנה בשביעית (פרק ה משנה ח), ובמסכת עבודה זרה (טו ע"א). וכן פסק בחזון עובדיה (פסח עמוד קיח).

אמור מעתה, אם כך היא ההלכה כלפי עוגות מצה עשירה, אף שפשוט וברור שמן הדין הן מותרות, ורק בני אשכנז נהגו בהן חומרא בעלמא, ובכל זאת על המוכרים לתלות מודעה להזהירם לבל יכשלו נגד חומרם, קל וחומר בן בנו של קל וחומר שעל מוכרי בשר "כשר" לתלות מודעה באותיות גדולות ובמקום הנראה לעין היטב, שבשר זה אסור לבני ספרד לאכול ממנו, כדי שחלילה לא יטעו ויכשלו באכילת בשר "טרף" מן הדין כדעת רבותינו הראשונים ומרן השלחן ערוך ולא מחומרא בלבד. וכמו שפרסם בזמנו הגאון רבי יעקב שאול אלישר בכל אתר ואתר, שבני ספרד לא יעזו לקנות מהבשר הכשר כלל ועיקר. ושומע לנו ישכון בטח.

ערי הפריפריה הנגב והגליל

במקומות שמצויים בעיקר בני ספרד, כמו ערי הפריפריה, הנגב והגליל, וכן מושבים, ישובים וכפרים רבים, אין לבעלי החנויות והמסעדות למכור שם בשר "כשר" כלל ועיקר, אלא "חלק" בלבד. והמוכרים שם בשר כשר לבני ספרד, הרי הם מחטיאים את הרבים, ועוברים משום (ויקרא יט יד): "וְלִפְנֵי עֵינֵי לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל, וַיֵּרֶאֶת מַאֲלָהֶיךָ אֲנִי ה'". וכמו שכתבו רבים מרבותינו הראשונים והאחרונים ומרן בשלחן ערוך (סימן לט סעיף יג), שהמכשירים הבהמות הללו, כאילו מאכילים טריפות את ישראל.

כתב הרמב"ם (הלכות רוצח פ"ב ה"ד, ספר המצוות - לא תעשה רצח): כל המכשיל אדם שהוא עיור בדבר מסוים, או שחזק ידי עובר עבירה, שהרי הוא עיור בדבר זה שאינו רואה את דרך האמת מפני תאוות ליבו, או שיפתהו ויעזרהו להשלים עבירתו, או יכין לו סיבת העבירה, הרי זה עובר על לא תעשה: "וְלִפְנֵי עֵינֵי לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל". ע"כ.

ועתה אשיחה וירווח לי: ישנו עיתון שקוראים אותו אנשים שעדיין אינם חזקים כל כך בשמירת התורה והמצוות, וזכיתי בסייעתא דשמיא לכתוב בו דברי חיזוק והלכות מידי שבע. ובאחת הפעמים הבאתי שם את חומרת הדברים, שלבני ספרד אסור לאכול בשר כשר, כי הכשר הוא טרף לדעת מרן, והוספתי שם, שלכן בערים וישובים שרוב ככל הציבור הוא ספרדי, וכמו שמצוי

בערי הפריפריה כידוע, אין לבעלי הסופרים והמסעדות למכור שם בשר כשר, כי בוודאי יקנו אותו ספרדים, ונמצא שהם מכשילים את הרבים.

הנה בשבוע שאחריו, פרסם מישהו בעיתון תגובה על דברי, שאיד יתכן לומר שמי שאוכל בשר כשר הוא אוכל טרף, והרי מרן רבנו עובדיה יוסף זצ"ל היה רב ראשי לישראל ונתן הכשר מטעם הרבנות הראשית גם לבשר הכשר, וכן בנו מרן הראש"ל שליט"א נתון הכשר, ואם זה טרף, נמצא שהם מכשילים את הרבים. עכ"ד. אך האמת שהערה זו אינה נכונה כלל ועיקר. ראשית, הלוא כך מפורש בראשונים ובשלחן ערוך שהבאנו לעיל שבשר זה הוא טרף. וכן מרן זצוק"ל תמיד היה מזהיר על זה, והיה אומר במפורש שלנו הספרדים הבשר הכשר הוא טרף, וכמבואר בספריו (שר"ת יחיה דעת ח"ג סימן נו, ושר"ת יביע אומר ח"ה יו"ד סימן ג). עי"ש.

ומה שהקשה, למה הרבנות הראשית נותנת הכשר לבשר הכשר? ראשית, כיון שיש גם בני אשכנז בארץ הקודש, ורבים מהם מקילים לאכול בשר כשר, לכן יש לתלות שהאשכנזים יקנו את זה, וכמו שהבאנו לעיל שזו בעצם היתה תקנת הראשון לציון דאז, שעל הבשר הכשר לרמ"א, יכתבו "כשר", והזהירו שהספרדים לא יקנו מהם אלא האשכנזים בלבד.

אך לבד מזה, הלוא ידוע הדבר ומפורסם הענין, שלצערנו הרב היתה השתלטות הפסיקה האשכנזית על מוסד הרבנות הראשית לישראל, אם בכשרות הבשר, ואם בבישולי גויים ועוד ועוד. ורבים מרבני הספרדים היו כפופים בשעתו לרבנים האשכנזים. ובאמת שדבר זה מפליא ומקומם עד מאוד, היאך באים לרדות את בני ספרד ולשלוט עליהם בביתם הוא ארץ ישראל, שמרא דאתרא הוא מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו, וכמבואר לעיל בהרחבה מפי סופרים ומפי ספרים ספרדים ואשכנזים כאחד, שאף האשכנזים היו צריכים לנהוג כדעת מרן בארץ ישראל בין להקל בין להחמיר. ונמצא שלא די שאינם חוששים להחמיר באיסור תורה, שנאמר (שמות כב ז): "וּבֶשֶׂר בְּשֶׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ, לְכָל בְּשֶׂר תִּשְׁלַחֵן אֹתוֹ", אלא אף גורמים מכשול לספרדים, כי רבים טועים לאכול מבשר זה, כי לתומם חושבים שה"כשר" הוא כשר. והלוא מה יעשו אותם תמימים ואחינו התועים שאינם בקיאים בטכסיסי הדת, ואינם יודעים בין מינים לשמאלם להבדיל בין בשר כשר לבשר חלק, וכי חלילה מותר לנו להכשילם!! וכמה מכשולים נגרמו מפאת השתלטות הפסיקה האשכנזית על הרבנות הראשית שנתנו הכשר לבשר "כשר". וניחא, אילו היו כותבים שהבשר ה"כשר" הוא רק לבני אשכנז ולא לבני ספרד, היה אפשר לומר שאולי בדרך זו לא תהיה מכשלה לבני ספרד, אך כשכותבים: "בהשגחת הרבנות הראשית לישראל - כשר", מה יעשה הבן ולא יחטא!! ולא באתי לחדש בזה שום דבר, כי ככל הדברים האלו, היה מרן זצוק"ל מתאוונן בשיעוריו, כפי שזכינו לשמוע מפי הקדוש במשך עשרות שנים, וכך היה מתאר את המכשול הלז: בא אדם ספרדי לאטליו לקנות בשר, והוא רואה חכם אשכנזי שזקנו ארוך עד טבורו קונה בשר "כשר", אז הוא שואל לעצמו, וכי אני יותר צדיק מהחכם הזה? הלוא הוא רב, ואם הוא קונה בשר "כשר", למה שאני לא אקנה!!

ותהילות לאל שלא השבית לנו גואל, ושלה לנו את המושיע, הלוא הוא מרן מלכא גדול הדור ופוסק הדור רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל 'אֶשֶׁר לְבוּ פֶלֶב הָאֲרִיָּה' (שמואל ב יז יג, ולא היה כפוף לרבנים האשכנזים, ופעל ותיקן מה שיכל לתקן בכמה וכמה דברים בכשרות ובענייני נישואין, אך אי אפשר להתעלם שעדיין ישנם דברים שטעונים תיקון וכנ"ל. וזו לשונו בשו"ת יביע אומר (חלק ו סימן מג): **ידוע שהרבנים הראשיים הספרדים שקדמוניו היו כפופים לעמיתיהם הרבנים הראשיים האשכנזים**, הגאון רבי בן ציון עוזיאל זצ"ל היה כפוף לגאון רבי אברהם יצחק קוק זצ"ל. וכן הג"ר יעקב משה טולידאנו זצ"ל בהיותו רב ראשי לתל אביב - יפו, לא היה יכול להרים ראש

כלפי עמיתו הג"ר איסר יהודה אונטרמן זצ"ל ולחלוק עליו בהלכה. והם היו ממונים ושולטים על הרבנים רושמי הנישואין, והנהיגו הכל כמנהג בני אשכנז, ולמען השלום שתקו, שרים עצרו במלים וכף ישימו לפיהם. וכל הדברים הללו מפורסמים בבירור גמור. אבל אנחנו שלא כפונים תהילות לאל יתברך, על משמרת אעמודה להחזיר עטרה ליושנה להורות כדעת מרן שקבלנו הוראותיו, ולהשוות מנהג עירנו תל אביב – יפו כמנהג עיר הקודש ירושלים דדהבא [של זהב]. כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. והבא לשנות, חטא הרבים נשא, וידו על התחתונה. ושומע לנו ישכון בטח ושאנן מפחד רעה, ומה' ישא ברכה. ע"ש.

ועתה צא וחשוב, הלוא ברור שאם ניקח למשל מושב שיש בו מאתיים משפחות שכולם מבני ספרד, וכמו כן בערים מסוימות בדרום שכמעט כל התושבים שם [95%-99%] הם מבני ספרד, האם ניתן להתיר למכור שם בשר "כשר", הלוא כל בר דעת מבין שזהו איסור גמור, כי מאחר והקונים שם הם ספרדים, היאך נכשילם בבשר האסור להם! וכי בגלל שישנם תועים מחוסר הבנה בחומרת הענין או מחוסר ידיעה שלא שמעו על מושג בשר כשר וחלק, חלילה יהיה מותר להכשילם בבשר שמרן השלחן ערוך כותב עליו: "וכל הנוהג כן, כאילו מאכיל טריפות לישראל!!" והלוא כתב הרמב"ם: כל המכשיל את מי שהוא עיור בדבר מסוים, הרי הוא עובר על לא תעשה, שנאמר (ויקרא יט יד): "ולִפְנֵי עֵינָי עֵינָי לֹא תִתֵּן מִכֶּשֶׁל!!"

על כן ברור הדבר בלי ספק שבסופרים ובמסעדות שמצויים שם בעיקר מבני ספרד, אין היתר למכור שם בשר "כשר" אלא חלק בלבד, "וְשִׁמְעֵ לִי יִשְׁכֶּן בְּטַח, וְשִׁאֲנָן מִפְּחַד רָעָה" (משלי א לג), והרי הוא בכלל מזכה הרבים שאין חטא בא על ידו, וזכות הרבים תלויה בו, ועליו נאמר (ישעיה מ י): "הִנֵּה שְׁכָרוֹ אֶתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לִפְנֵי", שמציל נפשות רבות מבשר האסור מן התורה לדעת הראשונים ומרן השלחן ערוך. אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא.

הוגש לפניו בשר

ספרדי המתארח אצל חברו והגישו לפניו בשר "כשר", אסור לו לאוכלו, ויתחמק בחכמה מבלי לבייש חלילה את בעל הבית. ואף אם אינו יכול להתחמק ובעל הבית מכריחו לאכול, יבהיר לו בצורה נעימה את ההלכה שלבני ספרד הבשר ה"כשר" הוא איסור, ולכן אינו יכול לאוכלו, וכבר נאמר (משלי כא ז): "אִין חֲכָמָה וְאִין תְּבוּנָה וְאִין עֲצָה לְנַגֵּד ה'". על כן, החכם עיניו בראשו, ותחילה יברר את כשרות הבשר, ויבהיר את הדברים בצורה נאותה, כי רבים טועים מחוסר מודעות, ובכך יצילם מאיסור, ואף יחסוך אי נעימויות ופגיעות מיותרות.

ספרדי המתארח אצל חברו והגישו לפניו בשר, ואינו יודע אם הבשר כשר או חלק, מן הדין רשאי לאוכלו, ובפרט כשיש חשש שבעל הבית יתבייש. (שו"ת יביע אומר חלק ה יורה דעה סימן ג אות ב)

בשו"ת דבר שמואל אבוהב נשאל, אודות ספרדים שהולכים לערי אשכנז, אם יכולים לאכול משחיטתם. והשיב, שאם האורח יודע שנמצאת בעיה בהמה זו, ימנע מאכילתה מבלי שירגישו בו, ויתלה מניעתו בסיבה אחרת שלא יפגעו. אבל בסתם, נראה פשוט שאין להחמיר מספק, כיון שעיקר בדיקת הריאה היא מדרבנן, והרי אם בא כלב או גוי ונטלה והלך לו, הבהמה מותרת, ואין חוששים שמא היה נקב או סרכה, כמו שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן לט ס"ב). וכל שכן כאן

שיש ספק ספיקא, שמא הבשר חלק, ושמא הלכה כדעת המתירים. וכן כתב הגר"א, שבדרך או באכסניא אין לחקור על הסרכות, שהרי זה כניטלה הריאה. גם הגאון רבי יהודה חיים הכהן טראב, ראב"ד דמשק בשו"ת מילי דעזרא כתב, כשהלכתי לעיר בירות, שמעתי שנהגו להקל לאכול בשר על ידי מיעוד ומשמוש, וחששתי לעצמי ולא אכלתי שם מבשר בהמה, שאנו הולכים אחר הוראות מרן הקדוש שכל האוכל בשר על ידי מיעוד ומשמוש, הרי הוא כאילו אוכל טריפות חס ושלום. והייתי תמה על שלוחי ארץ ישראל שהולכים לעיירות אלו ואוכלים בשר ואינם חוששים לחומרי המקום שיצאו משם. אך שוב ראיתי שיש סמך להתיר מפני שיש ספק ספיקא. וכן כתב בארץ חיים. ע"ש.

כלים שבשלו בהם בשר כשר

המתארח אצל חברו שאוכל בשר כשר, ולכבוד האורח קנה בעל הבית בשר חלק, אף על פי שהבשר התבשל בכלים הבלועים מבשר כשר, רשאי לאוכלו. על פי מה שבארנו לעיל (ועמוד 149) שסתם כלים אינם בני יומם. ע"ש. (שו"ת יביע אומר חלק ה יורה דעה סימן ג אות ב)

מה הדאיג את הרב?

באחד הימים נזדעזעו תושבי הארץ, כשנודע שבאחד הקיבוצים מגדלים שפנים למאכל, השם ירחם. נכנס בחור אצל הגאון רבי לייב חסמון זצ"ל, המשיגה של ישיבת "חברון", ומצאו דופק באצבע על השולחן בלי לדבר. ידע הבחור, כי כך נוהג הרב כשמצטער מאוד, ושאל לפשר הענין. ענה לו הרב: נאמר (ויקרא יח כח): "וְלֹא תִקְיָא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאֹתֶיךָ אֲתֵה, כִּי אֲשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לְפָנֶיכֶם", הנה חושש אני שבשל החטא החמור שנעשה כאן בארץ ישראל של אכילת שפנים, יגרשו אותנו מארצנו הקדושה. מילא - אני, אבל כיצד תוכל אשתי הרבנית החולה ללכת?" כך חש רבי ליב בצורה מוחשית כל כך את חומר החטא והעונש על מאכלות אסורות.

👉 השגחה על המאכלים

כשרות מוסמכת

חייב כל אדם להקפיד שלא להכניס לפיו אלא מאכלים עם כשרות מוסמכת. ואמנם ישנן השגחות רבות, יש מחמירות יותר, ויש מחמירות פחות, ויש ההולכות על עיקר הדין, והמחמיר על עצמו תבוא עליו ברכה. אבל אם שואלים מורה הוראה על כשרות המותרת מן הדין, אין לו להורות איסור לשואל, כי אסור להורות להחמיר בדבר המותר, אך רשאי להציע לשואל להחמיר אם ירצה. ומורה הוראה שנשאל בהלכה שפסק בה מרן בשלחן ערוך להתיר, פשוט שאינו צריך לסבך את השואל ולהודיע לו שיש דעות שמחמירים, הואיל וקבלנו הוראות מרן לכתחילה ולא בדיעבד.

רשאי המורה צדק להחמיר על עצמו אף שרבותינו בעלי השלחן ערוך מקילים, אך להורות

לאחרים להחמיר נגד השלחן ערוך, אינו רשאי, ועליו להורות את הדין דוקא, לבני ספרד כדעת מרן, ולבני אשכנז כדעת הרמ"א. וכן כתב הגאון החיד"א: אף שכל אחד מחמיר לעצמו בהלכות הפסח כאשר תאווה נפשו, 'את צנועים חכמה' להחמיר בביתו ובחומותיו. וכל מה שיוכל, יתחמק מלגלות מסתוריו לבני אדם. **ואם הגיע להוראה, יורה על פי הדין דוקא.** וכתב הגאון רבי אברהם כלפון בספרו לקט הקציר, שפגש את החיד"א בשנת תקס"ד בליוורנו, ואמר לו שמנהגו תמיד לנהוג כדעת מרן השלחן ערוך, זולת במקומות שדעת רבנו האר"י ז"ל אחרת. **וגם זה אינו מחמיר אלא לעצמו, אבל לאחרים אינו מורה אלא כדעת מרן השלחן ערוך.** ע"כ. וכתב הש"ך: **אסור לאסור את המותר אפילו בשל גוי, ואפילו שאין הפסד בדבר,** ואם הוצרך לאסור מחמת הספק, כל שאין האיסור ברור כשמש, **צריך המורה לומר לשואל, שאין האיסור ברור.** וכתב הרא"ש: **ועל האוסר להביא ראיה ברורה וחזקה,** כי התורה חסה על ממונם של ישראל. **וכתב הגאון רבי חיים פלאג'י: המחמיר לאחרים נגד פסק מרן, עונש יענש בידי שמים, שמאבד ממונם של ישראל. ולדעת כמה גדולים דינו כעובר על עבירות שבין אדם לחברו שאין יום הכיפורים מכפר חס ושלום, ושגגת תלמוד כזאת בוודאי שעולה זדון.** וכן כתב הגאון רבי אברהם אבוש, גאב"ד פרנקפורט. ובספר תשובה מאהבה כתב, מי ששגג והטריף בהמה שלא כדיון, עונשו חמור יותר ממי ששגג והכשיר שלא כדיון, כי המכשיר חטאו בענין שבין אדם למקום, וכשישוב בתשובה ושב ורפא לו. מה שאין כן הראשון שחטאו גם בענין שבין אדם לחברו, שאיבד ממונו של חברו על חנם, **אין יום הכיפורים מכפר עד שישלם לו מביתו, או ירצה את חברו שימחל לו.** וכבר דרשו חז"ל (ספרא שמיני פרשה א ועוד) על אהרון הכהן את הפסוק (ומלאכי ב ו): **"תורת אמת היתה בפיהו, ועולה לא נמצא בשפתיו" – "תורת אמת היתה בפיהו", שלא טימא את הטהור ולא טיהר את הטמא.** "ועולה לא נמצא בשפתיו", **שלא אסר את המותר ולא התיר את האסור.** ואמרו בירושלמי (תרומות סוף"ה): כשם שאסור לטהר את הטמא, כך **אסור לטמא את הטהור.** ועל כל פנים במקום שכתב מרן השלחן ערוך שבעל נפש יחוש לעצמו, יש להודיע את השואל אולי ירצה להיות בעל נפש ולהחמיר לעצמו. (הליכות עולם א יז, חזו"ע פסח קי ועוד. עין יצחק קלג. ועיין עלון "תתענג בדשן" גליון 12 וגליון 49) [המעוניין לשמוע מה מרן זצוק"ל דיבר בענייני הכשרויות של הרבנות ובד"ץ. ניתן לשמוע ב"קול הדף" 026400000 וילחץ כוכבית, 2, 27, 4, וכשיתחיל השיעור ילחץ חמש פעמים 6 כדי להריץ את השיעור, וישמע היטב. וגם בסוף שיעור זה, ישמע עוד מעניינים אלו.]

הולכים על בטוח!

נניח, שמכרנו דירה וקיבלנו תמורתה. מה נעשה עם הכסף? יבוא חבר, ויאמר: "זה בסדר, תן לי, לא תפסיד. סמוך עלינו!" רגע, מה פירוש? זה מיליון דולר, לא כסף קטן! מה כוונתו כשהוא אומר "לא תפסיד"? – צמוד לדולר, למדד? ומי אומר שיחזיר את הכסף, מי ערב עבורו? אין ספק, אין אף צל של ספק: את כספנו הוא לא יראה! אנחנו נכתת רגליים, נלך מבנק לבנק, נתעניין, נשווה תוכניות, נתמקח, נוריד עמלות, נדרוש ערבויות ומסמכים חתומים, כי כסף זה לא צחוק!

לפני כמה חודשים התפוצצה פרשייה: שטפו איזה מאגר מים ביותר מדי כלור, או משהו כזה. מיד הסתערו רבבות, מאות אלפים, על החנויות, רוקנו את מדפי המים המינרליים. נשאו סלים, מילאו בגז'ים, בהיסטריה המונית. והם צדקו: בריאות זה לא צחוק!

תורים משתרכים לפני הכניסה לכותל המערבי, לפני התחנה המרכזית. כולם ממהרים, כולם רוצים להיכנס. אבל רגע, סבלנות, אחד אחד! פותחים תיקים, מעבירים בשער

מצפצף, מתחקרים. איזה עיכוב, איזה מטרד! אבל הכל מתקבל בהבנה, כורח הנסיבות. כי בטחון זה לא צחוק!

יהודי הולך ברחוב ונתקף רָעב. נושא עיניים, רואה שלט "כשר", ונכנס. לאן? על סמך מה? מי עומד מאחורי השלט, מי מעניק לו ערובה? האם הבשר אכן כשר? הלוא הבשר המפוקפק, תוצר "השחיטה השחורה" - זול בהרבה, "חסכון" אטרקטיבי עבור בעלי מסעדות. ואף אם הבשר אכן נשחט כהלכה, האם אף הומלח כדיון, האם נוקר החֶלֶב - שאיסורו בכרת?

נהיה כנים עם עצמנו: כסף אינו צחוק, בריאות אינה צחוק, ובטחון אינו צחוק. ודיני התורה, הוראות הכשרות - מה?! מי שיודע שמאכל אסור מטמטם את הלב, אוטם את הנשמה, צורב בה כתם, ינהג כאותם "שהיו פורשים משבעים שערים של היתר, מיראתם שער אחד של איסור" (כדברי חובות הלבבות שער התשובה ה). יעמוד על המשמר, ויהיה ער לכל חשש! (מעין השבוע שמות עמוד שעד)

אל תאמינו

הבא לאכול במסעדה, יבקש מבעל המסעדה שיראה לו תעודת כשרות חתומה מטעם הרבנות המקומית או הבד"ץ, וישים לב **היטב** לתאריך הכתוב לוודא שהתעודה ברת-תוקף. כי לצערנו, רבו הזיופים, ופעמים שמשאירים את התעודה מזמנים עברו, ומשתמשים בה על להבא, בו בזמן שאין להם השגחה כלל.

זייף תעודת הכשר על בשר "חלק" ומכר בשר "כלב"

סיפור ששמענו ממקור ראשון: הגאון הצדיק "בבא אלעזר" זיע"א, בבחרותו כששהה בבית סבו ה"בבא סאלי" זיע"א, פנה אליו הבבא סאלי ואמר כי לעת ערב צריכים להגיע הרבה אורחים, והוא רוצה לערוך לכבודם סעודה, ולכן שיסע בבקשה לעיר "בני ברק" יע"א ויקנה 20 ק"ג בשר חלק. הרהר הבחור ר' אלעזר בלבבו, מדוע לטרוח לנסוע עד בני ברק לקנות בשר, הלא אפשר להשיג בשר חלק למהדרין אף בשוק רמלה-לוד הקרוב. ממחשבה למעשה, נסע לשוק רמלה-לוד, ראה באחת מחנויות הבשר מוכר בעל חזות חרדית עם זקן ופאות, ביקש לראות תעודת הכשר, וכאשר הראה לו המוכר תעודת הכשר למהדרין, קנה אצלו את 20 ק"ג הבשר המבוקשים.

חזר הנכד ר' אלעזר לבית סבו הבבא סאלי, הגיש לידי הרבנית סימי שתח' את הבשר, והודיע לרב כי מילא את מבוקשו. נכנס הבבא סאלי למטבת, הביט בבשר, ופנה אל נכדו אלעזר: קח מיד את הבשר, ותברר מיהו השוחט ששחט אותו! הבחור אלעזר חש חוסר נעימות: האם הצדיק חש שלא עשה בדיוק כפי בקשתו? בזריזות רבה שם שוב פעמיו לעבר שוק רמלה-לוד, ניגש אל מוכר הבשר וביקש שיאמר לו מיהו השוחט. ניסה המוכר להתחמק, אך כשלא היתה לו ברירה, הפטיר ואמר: השוחט שלי הוא רבי שלמה עמר. הבחור אלעזר שהכיר את השוחט כירא שמים, תיכף ומיד שם אליו פעמיו,

ושאל אותו האם אכן הוא זה ששוחט את הבשר באותה חנות. ענה לו רבי שלמה: עד לפני כשלושה חודשים אכן בעל החנות היה מזמין אצלי בשר ששחטתי, אולם בשלושה חודשים האחרונים כבר איננו מזמין. נורות אדומות נדלקו בראשו של הבחור אלעזר והוא אץ רץ חזרה אל חנות הבשר. הפעם פנה אל המוכר בתקיפות: אמור לי מיד, מיהו השוחט ששחט את הבשר בחנותך. כשלא נענה בתשובות מספקות, התקשר מיד למשטרה. באו שוטרים, פתחו את הפריז'ידרים, ולאחר חקירה ודרישה התגלתה האמת הנוראה והמזעזעת: בעל החנות רצה להשיג בשר בחינם, צד כלבים ושחטם, והציע למכירה את בשרם, תחת תעודת ההכשר המהודרת שהיתה לו לפני כן, בזיופים קלים. הנה כי כן, הבבא סאלי בקדושתו, בהבטה קלה "הריח" את ריחו הבאוש של הבשר. (מפי רבי רפאל רוזיליו שליט"א, חברותא של רבי אלעזר אביחצירא זצוק"ל בבחרותו בישיבת "פורת יוסף")

נמצאנו למדים, כמה יש להיזהר לקנות ממוכר ירא שמים אמיתי, בפרט כשמדובר בבשר הנמכר פתוח וטרי במשקל, ולא באריזות חתומות. וכמו כן במסעדות, יש לדקדק שיהיה בעל המסעדה ירא שמים, או שיש במקום משגיח כשרות ונתפלל להשם יתברך שיצילנו מכל מכשול.

התמונה של "בבא סאלי"...

מספרים בהלצה, על יהודי שהגיע למסעדה וביקש לראות תעודת הכשר. אולם במקום להראות תעודה, הצביע לו המוכר בגאווה על תמונה גדולה של "בבא סאלי" המעטרת את קיר המסעדה, כאומר: "סמוך עלי, אין לך מה לדאוג...". השיב הלה: אילו היה להיפך, ש"בבא סאלי" היה מוכר במסעדה, והתמונה שלך היתה תלויה על הקיר - הייתי מסכים לאכול...

עד היכן צריכים להיזהר?

הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל נסע פעם בליווי תלמידיו להשתטח בתפילה על קברות הצדיקים בהרי הגליל. בדרכם חזרה, והם רעבים גם צמאים, נכנסו לעיר טבריה, וחלפו על פני מסעדה אחת, שבתוכה ישבו וסעדו יהודים טובים, שמראם מעיד כי הם יהודים כשרים ויראי שמים. מיד נכנסו תלמידים אחדים למסעדה כדי להזמין מאכלים, ולא טרחו כלל לבדוק אם זו מסעדה כשרה, בהסתמכם על אותם יהודים, אשר בוודאי לא יאכלו במקום מפוקפק בכשרותו.

אולם הרב עצר בעדם. הוא הורה להם ללכת תחילה לברר מפי היושבים אצל השולחנות, האם זו מסעדה כשרה. לא הבינו התלמידים, מדוע הוא חושש, ואיך יעיוז להטיל דופי באנשים יראים ושלמים?! אבל פקודת רבם היתה קדושה בעיניהם, והם הלכו לשאול כפי שהרב הורה. בהפתעה גמורה שמעו את תשובת האנשים, כי בעצם זו מסעדה לא כשרה, בלא שום השגחה, אבל הם ביקשו רשות להתיישב ליד השולחנות ולסעוד את ליבם, ואינם אוכלים חלילה מבישולי המקום, כי אם ממה שהביאו עמם. התפלאו התלמידים מחכמת רבם, עד היכן ערנותו וזהירותו מגעת, והכל מיראת שמים.

אל תהיה כמו 'כולם'

בשמחת חתונה שנערכה באולם יוקרתי, ישבו המוזמנים סביב שולחנות פאר ערוכים בטוב טעם. מלצרים אדיבים נכנסו ויצאו עם מגשים עמוסים מנות מכובדות. ריח התבשילים עלה באפם, והם החלו להתענג על סעודה דשנה ומפנקת. לאחר שסיימו מנה ראשונה, הגיע לאירוע עוד אורח, והתיישב במקום שהיה פנוי. לפני שהושיט ידו לטעום מהמנה שהוגשה לפניו, המתין לידיד שישב לימינו שיסיים לבלוע את השניצל שבפיו ושאלו: "אולי יודע לך באיזה הכשר הסעודה כאן?" "לא!" ענה החבר. הוא ניסה לברר על הכשרות אצל זה שיושב לשמאלו וגם הוא לא ידע. האורח לא התייאש והחליט שבכל זאת כדאי לשאול את אבי הכלה, הוא ניגש אליו ובחיוך מנומס שאל: "איזו כשרות יש כאן באולם?" "באמת איני יודע" השיב אבי הכלה באדיבות, "אבל אני סומך על המחותן שלי, שהוא דאג לכשרות מצויינת, אתה יכול לשאול אותו...". ניגש האורח למחותן בשאלתו והלה השיב בביטחון מלא: "איני יודע מה ההכשר כאן, אבל האם אינך רואה שכ-ו-ל-ם אוכלים!..."

ובכן, זה ה'כולם', ומי שהולך אחרי כולם הוא נשאר עם כלום!!! את ההלכות איננו לומדים מכולם, גם אם כולם אוכלים במסעדה זו, גם אם כולם הולכים להופעה מפוקפקת בכשרותה, וגם אם כולם עסוקים בשיחה של לשון הרע... כי זה לא אומר שמותר לנהוג כך. את ההלכות יהודי לומד מתוך ספרי הלכה על פי השלחן ערוך. ואם אינו יודע מה עושים, הוא שואל את הרב. בשמים לא ישאלו אותנו, מה 'כולם' עשו? על זה לא נותנים וי לאף אחד, ישאלו אם קיימנו את ההלכה!!!

הנהגת גאון עוזנו ותפארתנו רבי מאיר אביחצירא זיע"א

בשנים הראשונות לשיבתו של גאון עוזנו הצדיק רבנו מאיר אביחצירא זצוק"ל בארץ ישראל, התעטף רבנו בתעניתו וגזר על עצמו תענית דיבור בת שלוש שנים. היה זה לאחר שראה את מצבו הרוחני של עם ישראל בארץ, את ההתדרדרות הערכית בכל שכבות העם, את הנוטלים את דור העתיד ומנתקים אותו מעברו המפואר... הרבה הרב לבכות את מצב הדור, והרבה בתפילות ובפעולות שמיימיות אחרות לחיזוק העם כולו. אך גם בתקופת הסתגרותו, חפפה על הבית אווירת ההתעלות שרבנו השרה סביבותיו.

הילוכו בנחת, דיבורו בחמלה, שיחו ושיגו בנועם, והיחס השורר בינו לילדיו מהול ברוממות. בעלות השחר מעוררם משנתם, מדרבן אותם לתפילת שחרית עם הנץ החמה. הוא מרבה להשיח עם דיבורי התעלות המעדנים את הנשמה ומזככים את ההסתכלות. אינו מטיף ואינו מייסר, אלא פורס כשמלה מסכת הנהגות מגדולי הדורות, בבחינת: "כזה ראה וקדש".

בנו האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א סיפר, כי בעודו ילד רך בשנים נהג אביו להושיבו למרגלותיו, כשהוא מורה לו להקריא בפניו מתוך הספר, משנה וגמרא... למביט מן הצד, נדמה היה שרבנו מתנמנם ואינו שומע כלל במה דברים אמורים, ברם, לו

רק טעיני בניקוד של תיבה אחת, היה מהמהם לעברי, ובוטט בי קלות ברגלו.

באחד מן הימים הגיע אברך לבית בבא מאיר באשדוד. והנה, מצא הוא את בני הבית כשהם טרודים בחיפושים אחר הילד הקט בן שלוש - בן זקוניו של רבנו, שנקרא בשם "ישועה ורחמים" ה' ישמרהו ויחיהו, אשר נעלם מן הבית. עמד האברך מן הצד והמתין שיסתיימו החיפושים במציאת הילד בריא ושלם. ואכן, לאחר זמן מה הובא הילד, ששהה בבית חברו מבלי שהוריו יודעים על כך. כעת, נכונה לאורח הזדמנות לחזות בנתיב חינוך זך ובהיר -

"ישועה ורחמים!" פתח רבנו בקול אבהי, "כמה דאגתי לך... הלכת בלי לומר לי היכן אתה נמצא, ולא ידענו מה קרה לך"... אך מיד הוסיף ושאל: "אכלת משהו אצל החבר?" לאחר שהילד השיב בחיוב וסיפר שאכל סוכריה, שאל אותו רבנו ברחימאיות: "והסוכריה היתה כשרה?"... לא זו שחסך מן הילד נזיפה כעושה בשעה שהוא נבון מההמולה סביבו, אלא שטרח להראות לו מה חשוב לאביו, ולפי הסדר. (אביר יעקב עמ')

(443)

תשובת המשקל - משגיח כשרות

סיפר רב חשוב מעשה שאירע עם אחד מתלמידיו: "יש לי תלמיד, שהוא גם ידיו, בעל בית טוב ויקר, כבר 20 שנה בא לשמוע את שיעורי בשעות הערב בבית הכנסת השכונתי. הוא ממש יד ימיני. שמו אהרל'ה ברדינסקי, עסק בנדל"ן והרוויח סכומים נכבדים, הוא התגורר לו עם משפחתו הקטנה בדירת ענק בת 7 חדרים, נסע במכונית ענקית שאינני זוכר את שמה, וכיסו וליבו פתוחים ונדיבים. מדי חודש הוא היה רושם צ'ק עב כרס לפקודת כולל האברכים שלי, ומעת לעת - בעיקר בחגים, דאג למוצרי מזון למשפחות בני תורה. טיפוס מבוסס עם עין טובה, ואכן ככל שהתחזק אהרל'ה ביראת שמים, עסקיו הניבו פירות טובים.

לאחר עשר שנים מוצלחות, מגלה יום אחד אהרל'ה, שהבנקים מאיימים לבלוע אותו. אל תשאל איך, למה ומדוע, אבל רואה החשבון שלו, בשיתוף פעולה עם עוד כמה גורמים עסקיים, עשו לו - מה שנקרא בלשון הרחוב - "עוקץ", הם פשוט בלעו את כל הונו והותירו אותו עם חובות עצומים, דירה מעוקלת, לב מרוסק ומשפחה שבורה. אהרל'ה, מטר שמונים גובה, מאה ועשר קילוגרם, הפך לצל של עצמו. נרדף, מעוקל, שמחפש דירה קטנה להשכרה וחי מהיד לפה. וזה קורה תוך שנה. לילה אחד הוא מגיע אלי שבר כלי ושופך את ליבו: "כבוד הרב יודע הכי טוב, כשהייתי אמיד חילקתי המון, החזקתי תורה, נתתי ביד רחבה. למה נפלתי לאשפתות? מה הקדוש ברוך הוא רוצה ממני?"

כך הוא שאל, ואז הבזיקה בראשי תשובה מעניינת למדי. אמרתי לו: "אהרל'ה, נכון, עמדת בניסיון העושר, אני עד נאמן לכך, אך אולי עכשיו הקדוש ברוך הוא רוצה להעמיד אותך בניסיון העוני". אהרל'ה מירר בבכי, "כבוד הרב, אני לא מסוגל להיות

עני... " ואז משמים הכניסו לפי את המשפט הבא: "אהרל'ה, אל תעלב ממני, אבל האם מאז שחזרת בתשובה הקפדת על כשרות מהודרת?" הוא נדהם מהשאלה אבל הודה: "לא תמיד, בחו"ל לפעמים נכנסתי למסעדות עלובות בכשרותן, וגם בארץ הייתי מבקר במלונות לא הכי הכי...".

הגביר לשעבר היה נבוך, והייתי צריך לתת לו הנחיה כלשהי, שיתרומם, שיתחזק, שיקבל אויר לריאותיו וימשיך הלאה. ושוב צץ במוחי רעיון "כרגע, אהרל'ה, כרגע זה מצבך, וצריך תעצומות נפש להתמודד מול הנושים והבנקים, אולם ליבי אומר לי שמעכשיו אתה צריך להיות שכיר, ולהביא לחם הביתה בצורה מכובדת. אני ממליץ לך ללמוד קורס מקוצר בכשרות, ולהיות משגיח כשרות בבית מלון, והקדוש ברוך הוא יביא לך ישועה על ידי תשובת המשקל שלך... רצוני לומר שעכשיו אתה תהיה מזכה את הרבים, ותדאג שמזון הכי כשר והכי מהודר יונח בצלחתם של יהודים".

ובכן אהרל'ה קיבל עליו את הדין באהבה, עשה קורס משגיחים ושקד בלילות על הלכות בשר וחלב, מליחה ועוד, והתקבל לעבודה כמשגיח כשרות בבית מלון יוקרתי. הוא טיפוס מאיר פנים, והטבחים וכל אנשי הצוות פעלו בשמחה על פי הנחיותיו, כך שרמת הכשרות באותו מלון הרקיעה שחקים, עד כי בשלב מסוים גם הציבור החרדי פקד את המקום לרגל שמחותיו. בינתיים, כפושט רגל, השית עליו בית המשפט סכום די נכבד להשיב מדי חודש לנושיו, אך על פי אומדן חובותיו האדירים, הוא היה צריך לחיות אולי שלושים פעם כדי שיוכל לסיימם אי פעם. "כבוד הרב", הוא היה אומר לי, "קיבלתי את עצתך, אני מביא לחם הביתה, אבל אנא ברך אותי שאזכה להחזיר את כל חובותי לנושים. לא כפושט-רגל, אלא בראש זקוף".

ברכתי ועודדתי אותו, אם כי בדרך הטבע, הדבר נראה בלתי אפשרי לחלוטין. במשך חמש שנים אהרל'ה עבד כמשגיח, והנה ערב אחד קורא לו מנהל המלון ומודיע לו: "אהרל'ה ידידי, אתה יהודי דתי ויקר, ויש לי עבורך משימה קטנה. היום הגיע למלון יהודי כבן 80, והוא יתגורר כאן אם ירצה השם עד 120. הוא קצת מתקשה ללכת, ולכן אני מבקש שתקבל על עצמך משימה לבקר אצלו פעמיים שלוש ביום, להנעים את זמנו, לדאוג לו לארוחות".

אהרל'ה מסר נפשו על האיש. הוריו נפטרו עליו בצעירותו, והישיש היה לו כמו אב. הוא האכילו, השקהו, שמח עמו, ומדי פעם אירח אותו בביתו. יום אחד בעודם יושבים, נכנסה לדירה במלון אשה מכובדת והציגה את עצמה: "שלום, שמי ראומה גילון, אני בתו של מוריס, שמעתי שאתה מאד דואג לאבא שלי, ובאתי להביע את הערכתני ותודתי הגדולה לך".

יושבים השלושה על המרפסת הצופה לים, ואז בין לבין, שואלת הגברת ראומה את אהרל'ה, כמה שנים הוא משגיח כשרות. הוא מספר לה במילים קצרות שהוא נקלע לכאן אחרי פשיטת רגל בענף הנדל"ן עקב "עקיצה". הגברת גילון לא מאמינה למשמע אוזניה. אהרל'ה מספר לה על פרויקטים גדולים שבנה וזים בארץ, ועל הנפילה הגדולה.

ואז היא מסכמת את השיחה "אדון אהרל'ה אני צריכה בדיוק יהודי כמוך. רוב עסקי בחו"ל, אבל עכשיו אני הולכת להשקיע בפרויקט תיירותי ענק, ואני צריכה מנהל כללי וגם שותף, שנה שלימה שאני מחפשת אדם ירא שמים ואמין עם ידע בנדל"ץ ובינוי שינהל במדינת ישראל את עסקי. מה דעתך לקבל את התפקיד?"

כאן בעצם מסתיים הסיפור. אהרל'ה שלנו מקבל תפקיד של מנכ"ל בעסקים של הגב' גילון, וכאות הוקרה על הטיפול המסור באביה, היא מעניקה לו 18% ממניות החברה בישראל, מבלי להשקיע אגורה אחת. אחרי חמש שנות עבודה מאומצת עם הישגים נדירים, אהרל'ה שילם את כל חובותיו, וחזר כמעט למצבו הכלכלי הקודם. זאת ועוד, מוריס אביה של גב' גילון נפטר לא מכבר, והותיר לו סכום נכבד בצוואה. אבל הדבר הכי חשוב, אהרל'ה ממשיך לפקוד את שיעורי הגמרא בשכונה והוא מקפיד על כשרות עד קוצו של יו"ד, וכמובן, הוא מברך אותי כל הזמן על העצה שנתתי לו לעסוק כמשגיח כשרות... ובכך לעשות את תשובת המשקל שהשיבה אותו למעמדו. (העיתונאי 5)

ברוך רופא חולים

האוכל רק מהכשר בד"ץ, וחלה ואושפז בבית חולים ששם המאכלים מהכשר הרבנות, יאכל את המאכלים, ואין צריך לעשות התרת נדרים על מנהגו הטוב.

אין עושים התרה אלא על מנהג טוב שרוצה להפסיקו לגמרי, אבל לא על מנהג שרוצה להפסיקו באופן חד פעמי או לזמן מסוים. וכיון שבדעתו שבעזרת השם כשיחזור לבריאותו, יחזור לביתו ולמנהגו לאכול רק מהשגחת בד"ץ, אין צריך התרה. (מגן אברהם, נודע ביהודה, שואל ומשיב, בית לוי, מהר"ש ענגיל, מטה יהודה עייאש, חתן סופר, מהר"ץ דושינסקי, שרגא המאיר, שבט הלוי ועוד.) וכל שכן אם כבר עשה "התרת נדרים" בערב ראש השנה או בערב כיפור, ומסר מודעה שכל מנהג טוב שינהג שלוש פעמים ולא יאמר "בלי נדר", הרי הוא בטל ולא יהיה עליו איסור נדר. (קול אליהו, שלמת חיים זונפלד ועוד. שו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן כ. ה"ע ח נט)

כבוד הבריות

הנוהג לאכול בשר ושאר מוצרים רק מהכשר מהודר מסוים, והתארח בבית חברו, והגישו לפניו מאכלים מהכשר מוסמך אחר שאינו נוהג לאכול, לא ימנע מחמת כן מלאכול ויפגע בהם, אלא יאכל מה שמגישים לפניו, שאין לפגוע באדם חלילה בשביל הנהגת חומרא וחסידות. ובעוונות הרבים, כמה שנאה ומחלוקת נגרמו עקב מקרים כאלו שנעשו ללא מחשבה תחילה. (עיינין שו"ת יביע אומר חלק ה יורה דעה סימן ג, וחלק י יורה דעה סימן כ)

ופשוט וברור שכל זה באופן שאין חשש איסור, אלא שהוא רק מהדר ומחמיר יותר. אבל אם יש חשש איסור שהוא, וכגון שהגישו לפניו עלי ירק שיש בהם חשש תולעים, על כיוצא בזה נאמר (משלי כא 5): "אין חִכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֲצָה לְנֶגֶד ה'", ולא יאכל מהם. אולם, במקרה שהביאו לו למשל דג מבושל עם עלי

כוסברה ופטרוזיליה שאינם מגידול מיוחד ללא תולעים, יסלק את העלים והרוטב מהדג ויאכל את הדג לבדו בשימת לב, כדי שלא לפגוע בהם. [ובהזדמנות, יבהיר להם בנחת את חומרת הענין של עלי ירק שאינם מגידול מיוחד]. [עיינו סימן ק סעיף ד]

בגמרא [ביצה יא ע"ב, חגיגה כו ע"א, נדה לד ע"א] אמרו, נאמנים עמי הארץ בשעת הרגל [החג] אפילו על הקודש ועל התרומה, שנאמר (שופטים כ יא): "וַיֵּאָסֶף כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הָעֵיר, כְּאִישׁ אֶחָד מֵחֲבָרִים", הכתוב עשאם כולם "חברים" [תלמידי חכמים. כלומר, שטהורים ונאמנים הם כמו תלמידי חכמים]. ובאר רש"י, שהאמינו את עמי הארץ כדי שלא לביישם. וכתב המהר"ץ חיות (נדה שם) בשם הרמב"ם במורה נבוכים: הנה מטרת החגים לשמחה ולקִיבוץ שיש בהם הנאה הצריכה לבני אדם, ויש מהם תועלת בענין האהבה שצריכה שתהיה בין בני אדם בקיבוצים המדיניים. ותועלתם ידועה למה שיגיע לאדם מן הקיבוץ ההוא והתחדשות התורה, ואהבת בני אדם וחיבורם אלו לאלו. והיינו שנועדו הימים הללו לקרב את לבבות אחינו אלו לאלו, ולהרבות אחווה וריעות בקהל ישראל. ואם אין כל ישראל נאמנים אלו לאלו בענייני טהרות, ואינם יכולים לאכול ביחד, הדבר מביא לידי שנאה ופירוד הלבבות. משום כך ביטלו חכמים את טומאת עמי הארץ ברגלים, כדי שיוכלו כל ישראל, חבר ועם הארץ לאכול יחד, ולשבת בסעודת מרעים ולקרב את הלבבות אלו לאלו, עי"ש, וכבר אמרו חז"ל (סנהדרין קג סע"ב): "גדולה לגימה שמקרבת את הרחוקים, ומעלמת עיניים מן הרשעים, ומשרה שכינה על נביאי הבעל". **ואולם ההיפוך הגדול הוא הפירוד, במה שאדם מונע עצמו מלאכול אצל ישראל חברו, ובפרט בעת שאינו נאמן אצלו על המעשרות ועל הטהרות.** ולא לחינם אמר רבי עקיבא (פסחים מט ע"ב) "כשהייתי עם הארץ אמרתי: מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור". ועל כן עיקר הסיבה לעליית הרגל היא כדי לחבר את לבבות ישראל זה לזה, אבל עדיין לא הושגה המטרה אם לא יהיו נאמנים זה לזה לטהרות, וראו חז"ל עצות מרחוק להשבית המונע שלא יבוא השטן לרקד ביניהם בימים קדושים אלו, לגרום שנאה ופירוד לבבות, ועשו את כל ישראל חברים בעת הרגל, ואף עמי הארץ נאמנים על יינם ועל שמנם, **ומפני זה הרשו לעם הארץ ולחבר לאכול יחד לחם, ולהיות יחד בסעודת מרעים, ועל זה תגדל האהבה ויתחברו הלבבות זה לזה.** עכ"ד המהר"ץ חיות. ועיינו בתוספות פסחים (ק"ג ע"ב ד"ה שראה). ודו"ק. ועיינו עוד דברים נמצאים בספר עלי תמר (ועל הירושלמי דמאי פרק ד הלכה ב).

וסיפר לי תלמיד חכם חשוב מזקני תלמידי החכמים שבירושלים עיר הקודש תובב"א, שזכה להתלוות שנים רבות אל הגאון החסיד רבי מנצור בן שמעון זצוק"ל, ומידי פעם שהיו הציבור [בעלי בתים] מבאי בית הכנסת של הרב, מזמינים אותו לסעודות מצוה כחנוכת הבית, ברית יצחק, שבע ברכות וכדומה, היה הרב בא לכבדם ויושב ואוכל עם כולם, ומעולם לא שאל באיזה הכשר עוף זה, ובאיזה הכשר מאכל זה, וכיוצא בזה. ישמע חכם ויוסף לקח.

הורים שאינם מקפידים

הורים שעדיין לא זכו להפנים שמצויים תולעים בעלים הרגילים, וממשיכים בשאט נפש לקנות מהעלים הנמכרים בשוק ללא השגחה מיוחדת, כמו: פטרוזיליה, כוסברה, חסה ועוד, ברור שאסור לאכול אצלם תבשילים וסלטים שיש בהם מעלים אלו. ואף אם יאמרו שהם מגידול מיוחד ללא תולעים, כל שלא הוברר לנו הדבר שבאמת הם מגידול מיוחד, הרי אינם נאמנים, כי כל החשוד על הדבר, אינו נאמן עליו. ואמנם אם העלים טחונים, כמו בקציצות דגים, סלט סחוג וכדומה, מותר לאכלם, כמבואר לעיל (עמוד 200).

אמא החשודה בביתה לאכול עלים רגילים כנ"ל, אף אם ילדיה הנשואים יביאו לה עלים מגידול מיוחד ללא תולעים, כדי שתכין להם תבשילים וסלטים מעלים אלו, עדיין אינם רשאים לאכול מהם, שכיון שהיא רוצה בטובת ילדיה, יש חשש פן היא תחליף לעלים אחרים טובים יותר הנמצאים אצלה מגידול רגיל, או שהיא תוסיף עוד מהעלים שאצלה, כדי להגדיל את הכמות. אך פשוט וברור שאם הם נמצאים איתה בעת ההכנה ורואים שהיא משתמשת רק בעלים שלהם, רשאים לאכול ללא כל חשש.

הורים שצופים מראות נגעים במכשירים טמאים כטלוויזיא, איפון [אותיות ניאוף] ושאר מרעין בישין, אף על פי שהם עוברים איסורים מן התורה, שציותה: "לֹא תִתְּרוּ אַחֲרָי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם", אך אם הם מקפידים על כשרות המאכלים כבשר חלק, ועלים נקיים מתולעים וכדומה, רשאים לאכול אצלם.

כתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יא הלכה כו): המתארח אצל בעל הבית בכל מקום ובכל זמן והביא לו יין או בשר או גבינה וחתכת דג, הרי זה מותר, ואינו צריך לשאול עליו אף על פי שאינו מכירו אלא יודע שהוא יהודי בלבד. ואם הוחזק שאינו כשר ולא מדקדק בדברים אלו, אסור להתארח אצלו. ואם עבר ונתארח אצלו אינו אוכל בשר ולא שותה יין על פיו עד שיעיד לו אדם כשר עליהם. וכתב עוד (הלכות עדות פרק יא הלכה ז): עד אחד נאמן באיסורים אף על פי שהוא פסול לשאר עדויות, שהרי רשע בעבירה ששחט, שחיטתו כשירה ונאמן לומר כהלכה שחטתי, אבל החשוד על דבר אינו נאמן על שלו, אבל נאמן הוא על אחרים. ע"כ. וזו לשון מרן השלחן ערוך (סימן קיט): **סעיף א.** החשוד לאכול דברים האסורים, בין אם הוא חשוד באיסור תורה בין אם הוא חשוד באיסור דרבנן, אין לסמוך עליו בהם. ואם נתארח עמו, לא יאכל משלו מדברים שהוא חשוד עליהם. **סעיף ב.** אם אינו חשוד לאכול דברים אסורים, אבל הוא חשוד למכרם, מתארח אצלו ואוכל עמו. וכן אם שולח לביתו, מותר לאוכלם, כי חזקה שמה שהוא אוכל משגר לו. **סעיף ג.** מותר ליתן משלו לחשוד לאכול דברים האסורים, כדי שיתקן או יבשל לו, ולא חוששים שמא יחליפנו, כיון שאינו חשוד על הגזל. ואם נותן למי שחושש בתקנתו [בטובתו], והוא חשוד לאכול דברים האסורים, אסור, שמא יתקלקל מה שנותן לו ויחליפנו בשלו. כיצד, הרי שנתן לחמותו החשודה על האיסור, אסור, שבושה מחתנה ורוצה בתקנת בתה ולפיכך מחלפת לו רע בטוב. **סעיף ד.** החשוד לדבר אחד, אינו חשוד לדברים אחרים. **סעיף ז.** מי שהוא מפורסם באחד מעבירות שבתורה [לתיאבון ולא להכעיס], חוץ מעבודה זרה וחילול שבת בפרהסיא, או שאינו מאמין בדברי רבותינו ז"ל, [שהריהו כגוי ומחלל שבת, כמפורש ברשב"א הובא בבית יוסף, וש"ך ס"ק טז ופרי חדש ס"ק טו], נאמן בשאר איסורים.

כתב בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק א סימן נד): נשאלתי בדבר שהאבות ניוונים במדינה הזאת [מוסקבה] בעוונות הרבים על שלחן בניהם ובנותיהם האוכלים נבלות וכל דבר איסור, ורובם הם כופרים בהשם ובתורתו להכעיס, ואם כן אינם נאמנים על איסורים, ואין לאבות החלושים והזקנים עצה איך לאכול בשר כשצריכים לבריאותם, וגם לא כל דבר מבושל, שאף שסתם כלים אינם בני יומם, מכל מקום הרי הוא כמו לכתחילה, כיון שקבע מושבו אצלם. וחדשתי שיש מקום להקל להרבה אנשים, אם האב **יודע** שבתו וכלתו שלא יכשילוהו באיסור, משום שמכיר טבעה בדיעה ברורה על ידי שניסה אותה הרבה פעמים, וראה שאינה מכשילה אותו מטעם שאינה רוצה לצער, או שטבעה שלא להעביר אחרים על דעתם, יכול לסמוך עליה ולאכול מה

שמבשלת בעדו מבשר, וכל דבר כשאמרה לו שהוא מבשר כשר, ובכלים שהזמינה עבורו. **משום שלא נכנס זה בגדר נאמנות אלא בידיעה עצמית שהוא כראיה ממש, כיון שיודע בבירור שאינה משקרת לו.** וראיה גדולה לזה מהגמרא בכתובות (פה ע"א) וכו'. ולכן בשעת הדחק ולאנשים חלושים יש להקל אם יודע בבירור מצד טבעותיה ומנהגיה באיזה ניסיונות שלא תכשילהו לסמוך עליה ולאכול ממה שמבשלת בעדו ואמרה שעשתה בהכשר. אבל לאחרים ושלא בשעת הדחק ולבריאם, יש להחמיר. ע"ש. (ועיין בשו"ת שבט הקהתי חלק ג סימן רכז)

בעלת תשובה

בעל שזכה שאשתו חזרה בתשובה והיא מקפידה על כשרות המטבח כהלכה, אף שהוא עצמו אינו מקפיד, יכולים להתארח בביתם.

כתב בכף החיים (סימן קיט סק"ח), החשוד לאכול דברים האסורים ויש לו אשה יראת השם והיא משיחה על המטבח בלבתי היות שם תערובת מאכלות אסורות, נראה שמותר להתארח בביתם ולאכול מסעודתם, כמבואר בגמרא עבודה זרה (לט ע"א) בת חבר או אשת חבר שנישאו לעם הארץ, הרי הן בחזקת כשרות עד שיחשדו. וכן פסק הרמב"ם (פרק י מהלכות מעשר הלכה ג). וכיוצא בזה כתב רבנו חיים פלאגי ברוח חיים, שראה לכמה יראי שמים שאינם נזהרים מלעשות סעודה בבית החשוד לאכול איסורים, כי ברי להם שבעל הבית אינו חשוד להאכיל איסורים, ובפרט אם אשתו צדקת וזהירה הרבה, שאין חשש שיכשיל לאחרים באיסור. ע"ש. ובאמת שאף שאפשר לסמוך על הטעם השני באשתו כשרה, מכל מקום בלי זה אין לסמוך על מה שכתב שברי להם שבעל הבית אינו חשוד להאכיל, שהרי הלכה היא כחכמים (ודמאי פרק ב משנה ב) שאמרו, על עצמו אינו נאמן, כיצד יהיה נאמן על של אחרים. וכן דעת הרשב"א שהחשוד לעצמו, אינו נאמן על אחרים, ודחה את הרא"ה שהיקל בזה בגלל שאדם זהיר יותר שלא להכשיל אחרים. גם התשב"ץ כתב שסברת הרא"ה אינה מתקבלת כלל, כיון שלא מצאנו "שיהא דמא דחבריה סומק טפי מדמי ידידה" [שדם חברו אדום יותר מדמו שלו], ולמה שיהיה זהיר באחרים יותר מעצמו. ע"כ.

דרכי שלום

מי שהזדמן לבית של אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, וכגון שהלך לקרבם לתורה, וכיבדוהו בעוגה שאפו בבית, מותר לו לאוכלה. ואין ענין להחמיר בדבר שיש בו כבוד הבריות ודרכי שלום. (הבית היהודי חלק ט עמוד 85)

לאחר בירור בנקיות הקמח, הוברר שהקמח הנמכר לתצרוכת ביתית, הוא בחזקת נקי ובדרך כלל אין בו תולעים, אלא אם כן משהים אותו כשלשה חודשים, ובדרך כלל לא עושים כן. ולפי ההלכה קמח שלא נופה ואפו ממנו פת או עוגה, מותר לאוכלה (וכמבואר לעיל עמוד 201), וכל שכן שהעולם מקפידים על נקיות, ומן הסתם ניפו אותו. גם אין לחשוש שמא היה דם בביצים שבעוגה, כיון שרוב הביצים הן ללא דם, ואין חיוב מן הדין לבדוקן. גם אין לחשוש מהכלים, כי בכל בית יש כלים מיוחדים לאפיית עוגה, ולא אמורים להכין שם מאכלות אסורות. ואף בתבנית אין לחשוש, כיון שסתם כלים אינם בני יומם. כמו כן, אין לחשוש לבעיה בשאר הרכיבים, כי סתם רכיבים של עוגות כאבקת אפיה וכדומה, יש עליהם הכשר. ואין לחשוש שאולי עירבו שם בדוקא מאכל איסור, כי כלל גדול בידינו "אחזוקי איסורא לא מחזקינן", וגם לא מצוי לערב בעוגות דבר כזה.

ומעשה ביהודי שהיה מגיע לבית הכנסת משבת לשבת, ופעם שדברתי עמו להתקרב יותר, ענה לי שבעבר הוא התקרב לקהילה מסוימת, וכדי לחזק את הקשר בין כל החברים, הם עשו סבב בין כולם, שבכל מוצאי שבת יארגן אחד מהחבורה סעודת "מלוה מלכה" בביתו במאכלים "פרווה". דבר זה גרם עונג ונחת רוח רבה לכולם, וכמובן שגרם לו להתקרב יותר, שכן אמרו חז"ל: גדולה לגיממה שמקרבת את הרחוקים קל וחומר לקרובים (עיין סנהדרין קג סע"ב). והנה כשהגיע תורו, הוא ארגן סעודה כיד השם הטובה עליו: לחמניות, טונה, סלטים וכיוצא. אך פתאום אחד החברים שאל באיזה הכשר הלחמניות? והוברר שהן ממאפיה בהכשר רבנות ולא בד"ץ, ולכן הם לא אכלו מהלחמניות. כמובן שהוא עשה כן בתמימות, ולא ידע שרצונם דוקא בהכשר בד"ץ. אך לצערנו הרב, התנהגות זו גרמה לו להתרחק מהחבורה הנפלאה שעד כה היה שרוי בתוכה, ולחזור לסורו כבתחילה. ישמע חכם ויוסף לקח, כי סוף מעשה במחשבה תחילה. [ועיין בילקוט טהרה ועמוד לז].

וכבר כתב בשו"ת הרדב"ז (חלק ח סימן קא): אין ראוי לחשוש לחששות רחוקות ולעשות עליהם מעשה ולהבדל מכלים של אחרים, שזה גורם למחלוקת גדולה ומוליד טינה ושנאה בלבבות, וכבר אתה זוכר מה שאירע לנו עם החכמים אשר נבדלו מלאכול אצל העולם ולא היו משתמשים בכליהם, ודי לנו לאסור עלינו מה שהוא אסור מן הדין. עי"ש.

עוד כתב הרדב"ז (חלק ד סימן רצו): שאלת ממני במה שהחמירו קצת חכמים שלא לאכול משחיטת מקצת שוחטי הקהל, מפני שאינם נזהרים או מפני שיצאת טריפה מתחת ידם, וכשמזמין אותם אחד מבעלי בתים חוששים אפילו שלא לאכול בכליהם ומגעילים אותם. **תשובה:** נראה שלא היה להם לחוש לכליהם אפילו לפי שיטתם מכמה טעמים... ועוד יש לומר משום לא ישנה אדם מפני המחלוקת. וכתב הריטב"א בשם רבותיו, כי בדבר שאין האיסור מבורר ולא מוכרע, לא ישנה מפני המחלוקת. **ויותר טוב היה לאלו המחמירים שלא ילכו לשום בית שיזמינו אותם וישימו להם תואנה, ממה שיגעילו את כליהם ולהשוותם ככותים או כאחד מעמי הארץ, ולא אדבר בזה פן דברי זיקו ולא יועילו, אבל מכל מקום לדין כיון שיש בה כל הקולות שזכרנו, לא היה להם לחוש לכליהם כלל אפילו לכתחילה.** וכך אני עושה, כי אני מחמיר על עצמי שלא לאכול הבדינג'אן [חצילים] משום ודאי ערלה, כפי מה ששאלתי את פי הגננים שיש לעץ סימני אילן, והואיל ואין העץ מתקיים יותר משלש שנים, הרי הוא כערלה בוודאי. וכן נמצא כתוב בספר כפתור ופרח, ואפילו הכי איני נמנע מלאכול אצל בעלי בתים, אף על פי שאני יודע בוודאי שהם אוכלים הבדינג'אן. וגם לא אסרתי אותם עליהם, לפי שאין איסורו כל כך מבורר, כי רבנו האי גאון קרא אותו פרי האדמה וברך עליו האדמה, אבל אני העליתי בתשובה בראיות שהרמב"ם חולק עליו. [ואמנם, כשעלה הרדב"ז לארץ ישראל חזר בו שהוא מין ירק ומותר באכילה. (עיין שו"ת יחיה דעת חלק ד סימן נב, ושו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן לד)] **וכתבתי לך זה כדי שתבין, שהדברים שאדם מחמיר על עצמו ואחרים נהגו בו היתר ואין איסורו מבורר, אין עלינו לשנות מנהגם. וכל שכן שלא להגעיל כליהם ולעשות אותם כעמי הארצות, אלא אם עדיין ירצה להחמיר על עצמו אפילו בכיוצא בזה, יכבד וישב בביתו, שגורם למחלוקת גדולה ולשנאת חינם, ולחילול השם, בר מינן, והאל הטוב יכפר בעד, אמן. ע"כ.** ישמע חכם ויוסף לקח.

ועתה 'בְּנֵי לְדַבְּרֵי הַקְּשִׁיבָה, לְאֶמְרֵי הַטְּ אֶזְנְךָ' (משל ד טו): כתב מרן הבית יוסף (סימן קיב אות טו): כתב מהרי"ל בשם רבנו שמוחה, מותר לאכול פת גויים לנזהר שלא לאכול עם שאינם נזהרים לאכול, והטעם בזה משום איבה, וראיה מהירושלמי. עי"ש. ומיהו היינו דוקא בפת שהיא עיקר הסעודה ואם כולם אוכלים והוא אינו אוכל יש חשש איבה, אבל מי שנהג איסור בחמאה של גויים וכיוצא, אסור לו לאכלה עם מי שאינו נזהר, כי כמה אנשים יש שאין נפשם תאבה לאכול

חמאה. וכן פסק הרמ"א (סימן קיב ס"ו): מי שנזהר מפת גויים ואוכל עם אחרים שאינם נזהרים, מותר לו לאכול עמם משום איבה וקטטה, הואיל ואם לא יאכל עמם פת שהיא עיקר הסעודה, יש חשש לאיבה. וכתב הגר"א, שכן מבואר בגמרא פסחים (נ ר"ב) שאל ישנה אדם מפני המחלוקת אפילו להקל, כל שאין בזה איסור מן התורה, וכמו שכתב הרא"ש. ע"ש. ואם פת גויים התירו מפני דרכי שלום, על אחת כמה וכמה לחמניה בהכשר הרבנות.

עוד יש לחזק ממה שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן קיד סעיף יב): הרשב"א היה נזהר מלאכול כרכום של גויים, מפני שבכל הארץ ההיא היו מזלפים עליו יין הרבה, וגם מערבים בו חוטי בשר יבש. וכתב הש"ך (ס"ק כא): והעולם נהגו עכשיו היתר בפשיטות בכרכום, ובני עלייה הנזהרים המה מועטים. ונראה שהרשב"א לא היה נזהר אלא מפני שהיה יודע בוודאי שבכל הארץ ההיא היו מזלפים עליו יין, אבל אנחנו שלא יודעים בוודאי, אם כן אי אפשר שלא יהיה אחד מהם שלא יזלף עליו יין, ויציל על כולם. וכמו שכתבו המרדכי והאגודה שאף על פי שהגויים מתפחים את הלחם בשמרי יין ויש בו משום יין נסך, מותר הלחם באכילה, כי אי אפשר שלא התפח גוי אחד משמרי שכו, וכמבואר בגמרא כתובות וכו'. ועוד יש לומר שהרשב"א היה נזהר, לפי שידע בוודאי שיש בו חשש איסור, אבל בזמנינו מניין שמערבים בו, ושמה לא מערבים בו כלל, וכלל גדול בידינו "אחזוקי איסורא לא מחזקינן". ע"ש.

וכתב בדרכי תשובה (ס"ק נה) בשם שו"ת גור אריה יהודה תאומים, מעשה בחכם צעיר שהיה נזהר מלאכול כרכום כי חשש לחומרת הרשב"א, ונזדמן לסעודת מצוה והניחו לפניו לחמים הצבועים בכרכום לנוי שיברך עליהם, כי הוא הגדול שבהם. וצויה שיביאו לו לחם אחר שעליו יברך ויבצע, כי הוא אינו אוכל כרכום. וחכם זה לא עשה טוב, כי לא עדיפה חומרא זו של כרכום מהנוהג פרישות מפת גויים, והרי נפסק (עיין להלן עמוד 277), שמי שלא נזהר מפת גויים והיסיב אצל בעל הבית שנזהר מפת גויים, ועל השלחן יש פת ישראל שאינה משובחת ופת גויים משובחת, יבצע בעל הבית על פת הגויים המשובחת, ומותר לו להמשיך לאכול ממנה כל הסעודה. וגם כאן, אף שהחכם הצעיר הזה נזהר מלאכול כרכום, מצוה לבצוע מן הפת המשובחת שנעשתה בכרכום, שהרי לא חמור איסור כרכום לנזהר ממנו יותר מפת גויים. ע"ש. וכתבו הש"ך והט"ז ועוד, שהיקלו לו לבצוע על פת גויים מפני כבוד האורח, וכן פסק במשנה ברורה (סימן קסח ס"ק כא). ע"ש. וכתב בספר אור ההלכה (סימן קיב ס"ק מא): ואגב יש ללמוד מזה שלא יחמיר אדם על חשבון חברו אפילו אם רק יוכל להיפגע מעט מן המעט. וקל וחומר אם אביו או אמו מצווים לו על איזה ענין שמותר מן הדין, והוא נהג בו חומרא ואפילו שנים רבות, שישנה ממנהגו ויקיים מצות עשה של תורה כיבוד אב ואם, וכן כל כיוצא בזה. והרי זה בגדר, הוי מחשב הפסד מצוה [חומרא] כנגד שכרה [מצוה]. ע"כ.

החמרתם בכשרות, והקלתם באיסור "כָּל אֱלִמְנָה וַיְתוּם לֹא תַעֲנוּן"

מעשה בכמה בחורים שהוזמנו לסעודת "שבע ברכות" שארגנה אשה אלמנה בביתה לכבוד חתן וכלה. בסעודה היא הגישה עוף ושאר מאכלים, אך הבחורים לא אכלו את העוף, מכיון שלא היה בהכשר שהיו רגילים בו. היא הצטערה על כך, אך לא היה בידה לשנות את דעתם. למחרת כשהגיעו הבחורים לישיבה אצל רבם גאון עוזנו רבנו בן ציון אבא שאול זצ"ל, סיפרו לו בהתפארות את הנעשה אמש, היאך התגברו על תאוותם ולא אכלו את העוף. אמר להם הרב בצער רב: אמנם החמרתם בכשרות, אבל הקלתם באיסור מן התורה, שאמרה (שמות כב כא): "כָּל אֱלִמְנָה וַיְתוּם לֹא תַעֲנוּן". (וכן סיפר לי הגאון הרב זמיר כהן שליט"א בשם אחד הבחורים שנוכח במקום)

למה נהרגו בנוב שמונים וחמשה כהנים?

ועתה, שמענה ואתה דע לך, כי בנוב עיר הכהנים שהתגלגל הדבר שנהרגו בה שמונים וחמשה כהנים ונחרבה כולה, כמו שנאמר (שמואל א כב): "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְדָוִד, סֵב אֶתָּה וּפְגַע בַּכֹּהֲנִים, וַיִּסֵּב דָּוִד אֶת־הָאֲדָמִי וַיִּפְגַּע הוּא בַּכֹּהֲנִים, וַיָּמָת בַּיּוֹם הַהוּא שְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ נֶשֶׂא אֶפֶוד בָּד. וְאֵת נֹב עִיר הַכֹּהֲנִים הִפָּה לְפִי חָרָב, מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה, מֵעוֹלֵל וְעַד יוֹנֵק, וְשׂוֹר וְחֲמוֹר וְשֵׂה, לְפִי חָרָב". ואמרו חז"ל מפני מה אירע כך לנוב עיר הכהנים? מפני שאלמנה אחת מהם ילדה בן, והלכו אנשי העיר ביום השמיני ומלו את הבן, ולאחר המילה כל אחד הלך לו לביתו, ולא ישבו לסעודת מצוה, וצעקה האלמנה להשם על צערה בזה, ונגזר עליהם שיהרגו שמונים וחמשה כהנים כמנין מיל"ה. השם יצילנו. (הובא בשלחן ערוך המקוצר של הגר"י רצאבי (חלק ה סימן קנט הערה נד) בשם הר"ש מנצורה (מחכמי תימן לפני כ-200 שנה) בשם הרד"ק).

איזו הרגשה רעה הם הרגישו אחר שטרחו כל כך

מעשה במשפחה של אנשים יראי שמים שהזמינו לביתם זוג צעיר לסעודת שבת בבוקר, המשפחה טרחה להכין "חמין" משובח עם מינים ממינים שונים של חלקי בשר משובחים לקראת בואם של האורחים היקרים. והנה לאחר הקידוש שואל האורח את בעל הבית, איזה הכשר הבשר שבחמין? ענה לו בעל הבית: הכשר פלוני. אמר לו האורח: אני מצטער, לא נוכל לאכול מהחמין, כי אנחנו לא אוכלים הכשר זה, נסתפק באכילת חלה וסלטים. מיותר לומר איזו הרגשה רעה הרגישו בעל הבית ואשתו לאחר שכל כך טרחו לכבודם, וזו "התודה רבה" שלהם.

אין ספק שאורח זה לא חשב היטב על מעשיו. אילו היה מתבונן, היה אוכל ממה שהביאו לו, בלי דיבורים מיותרים, אך בפזיזותו החמיר לדעתו בכשרות, ונכשל בעבירות שבין אדם לחברו, שאין יום הכיפורים מכפר עליהם עד שיפייס את חברו.

ויזעק זעקה גדולה ומרה, ונהפכה כל השבת

שוב מעשה במשפחה שאט אט החלה להתחזק בשמירת התורה והמצוות, והזמינו לשבת את בנם וכלתם החדשה שמקפידים על המצוות קלה כבחמורה. בגמר הסעודה סיפרה האם שהשבוע היא קנתה מיקסר גדול ומשוכלל, ועתה היא תביא את העוגה הראשונה שהכינה בו לכבוד כלתה החדשה. הגישה האם את חתיכות העוגה על צלוחיות יפות, אך לא איוותה נפשם של בני הזוג לאכול. לתדהמת האם, מפני מה אינם אוכלים את העוגה?! ענה לה בנה: מאחר והמיקסר לא הוטבל במקוה, היאך נאכל את העוגה?! בשמוע האב את דבריו של בנו, ויזעק זעקה גדולה ומרה, ויכעס כעס גדול וינזוף בבנו על הנהגתו זו. ומאז נהפכה כל אוירת השבת לבלתי נעימה.

כמה חבל שהבן לא למד הלכות טבילת כלים, כי אמנם אסור להשתמש בכלי שאינו טבול, אבל המאכל שהוכן בו, לא נאסר. ואף נכשל באי קיום המצוה החמורה שבתורה

- מצות "כיבוד אב ואם". [ועיין להלן (עמוד 375) אם כלי חשמל חייבים טבילה].

מכל הנ"ל, ישמע חכם ויוסף לקח, שפעמים נראה לו שהוא מחמיר ומהדר, אך אינו יודע ששופך את דמו של חברו, ופוגע בו, ועובר על כמה וכמה איסורים מן התורה.

לא לפגוע

בחור ישיבה מתמיד ועילוי קיבל על עצמו חומרא, הוא לא אכל ולא שתה באף בית, למעט בבית הוריו. חומרא זו קנתה לה פרסום רב, וכולם כיבדו אותו על הנהגה זו שבהחלט מצירה ומדכאה את תאוות האכילה, ובמידה רבה שומרת על היהודי מפני נפילה כזו או אחרת בענייני כשרות, וכבר היו דברים מעולם. גם ראש הישיבה קיבל בהבנה חומרא זו, ובמשך שנים לא הגיש לתלמידו האהוב אפילו כוס מים, כאשר זה היה סר אליו מעת לעת, להיוועץ עמו או לשאלו בענייני הלכה.

בהגיע הבחור ליום אירוסיו, אף רץ לבשר לרבו כי בשעה טובה הכיר בחורה מבית מיוחס, בעלת מידות נאצלות ובעוד כחודשיים הוא יבוא בברית הנישואין. עיני הרב אורו, הוא פנה לארון והוציא משם בקבוק יין, שתי כוסות, פתח קופסה של עוגיות והניח לפני תלמידו, "בוא נרים כוסית "לחיים" ונטעם גם עוגיה...". התלמיד נדהם, ובעדינות פנה לרבו, "כבוד הרב יודע שאני מקפיד לא לטעום באף מקום, ואף כיבדני הרב על כך". "כן", השיב הרב בחיוד, "כל זה היה נכון כל עוד היית רווק, והחומרא שקיבלת על עצמך היתה בשבילך, לצרכך. אך מה לעשות, ואתה עומד לישא אשה בקרוב, ובוודאי תזמן לבית הוריה, והם יגישו לך מאכל ומשקה... ואם תדחה אותם, העלבון יהיה גדול, וזו חומרא הבאה לידי קולא. להעליב יהודים ולגרום צער לארוסתך, אלו איסורים מהתורה. לפעמים כדאי לוותר על החומרא, בשביל לטעת ביהודים ובעוד קרובים, תחושה של שלום, אחווה ורעות... לחיים". והם השיקו כוסיות. מזל טוב. (העיתונאי 1)

שלום בית

כתב בשו"ת שערי צדק (יורה דעה סימן ה) בשם מרן זצוק"ל: אין הבעל יכול לכוף את אשתו לקבל עליה חומרא שלא להשתמש אלא במוצרים שיש עליהם השגחת בד"ץ. ואם הבעל אינו יכול להמשיך בחומרותיו, משום שאשתו אינה רוצה לקבלן, יעשה התרת נדרים על שלא אמר שנוהג כן "בלי נדר", ויקל גם הוא, שגדול שלום הבית יותר מחומרות. ע"כ. (הובא בספר ואין למו מכשול - איש וביתו א עמוד 276)

אמרו חז"ל (מסכת גיטין נט ע"ב), כל התורה כולה דרכי שלום היא, שנאמר (משלי ג יז): "דַּרְכֵיךָ דַּרְכֵי נֶעֱם, וְכָל נְתִיבֹתֶיךָ שְׁלוֹם". וכתב הרמב"ם (סוף ספר הקרבנות): רוב דיני התורה אינם אלא עצות מרחוק מגדול העצה, לתקן הדעות וליישר כל המעשים. ע"ש. וכתב עוד (הלכות חנוכה פרק ד הלכה יב), אף שמצות נר חנוכה, חביבה היא עד מאוד, להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הניסים שעשה לנו. עם כל זה, אם אין לו אלא פרוטה אחת לקנות או נר לשבת או נר לחנוכה או יין לקידוש, נר שבת קודם לכל, משום שלום בית, שהרי שם השם נמחק כדי לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום, שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנאמר: "דַּרְכֵיךָ דַּרְכֵי נֶעֱם, וְכָל נְתִיבֹתֶיךָ שְׁלוֹם". ע"כ.

כבוד התורה

הנוהג לעצמו שלא לאכול מהשגחה מסוימת, ועתה הוזמן לבית רבו או לתלמיד חכם, והביאו לפניו מאכל מהשגחה שאינו רגיל בה, אין זו דרך ארץ ולא כבוד התורה שימנע מלאוכלו, אלא יאכל, והשם לא ימנע טוב להולכים בתמים.

מעשה שהיה לפני חמישים שנה, באברך שנהג שלא לאכול מירקות של "היתר מכירה" [שגדלו בשדה של יהודי שמכר את הקרקע לגוי לשנת השמיטה, ועיין בהרחבה בחוברת "מצוות הארץ בהלכה ובאגדה"], והוזמן אצל מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל שנהג לאכול מ"היתר מכירה". בשמוע האורח שאמורים להגיש לו מהיתר המכירה, הלך לשאול את פי הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל, כיצד ינהג? ואמר לו הרב, מצות שמיטה בזמן הזה היא מדברי חכמים, ואילו כבוד התורה הוא מן התורה, לכן תאכל ממה שיתנו לך, ואל תזלזל בכבוד התורה. שוב אמר לי תלמיד חכם שהיה מעשה כזה גם עם הגאון רבי יעקב ישראל פישר זצ"ל.

"ויסקי"

הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א, ראש המכון למצוות התלויות בארץ, נשאל בענין כשרות הויסקי, ואחר שהאריך בתשובה כיד השם הטובה עליו, כתב לסיכום כדלהלן: **א.** ויסקי שמקורו מארצות הברית, אין בו חשש תוספות, והיישון שלו בחביות בורבון [ששהה בהם ויסקי בעבר], הריהו מותר בשתיה ללא חשש. **ב.** ויסקי שמקורו מאירלנד ומקנדה, מאחר והחוק שם מתיר להוסיף מרכיבים נוספים לויסקי, ויכול להיות תוספת חלבית או רכז יין ואחרים, יש צורך לוודא את כשרותו. **ג.** ויסקי שמקורו מסקוטלנד, שיש שם חוק האוסר להוסיף מרכיבים אחרים, והיישון של הויסקי מתבצע בחביות ששהה בהם ויסקי בעבר או בחביות שרי, אולם הם נקיים מלחלוחי יין לאחר השטיפות המרובות, הניקוי והייבוש, ועל פי רוב הם גם עוברים שריפה כדי להוסיף ארומה מיוחדת לויסקי, ושפשוף נוסף בתום התהליך, וכבר פסק מרן השלחן ערוך (סימן קלא סעיף ד) שמותר לכתחילה להשהות שכר בכלים שהיה בהם יין של נוכרי לפני כן. על כן, הויסקי מותר לכתחילה ללא כל חשש וספק, וכפי שראינו בעינינו עד ימינו אלו את גדולי רבותינו בארץ ובחוץ לארץ שותים משקה זה בפני קהל עם ועדה בכל השמחות ואין פוצה פה ומצפצף, ובוודאי שכן האמת כדבריהם לכתחילה. עי"ש.

וכן ראינו בעינינו, היאך היה רגיל מורנו ורבנו סבא דמשפטים המלומד בניסים רבי אלעזר אביחצירא זצוק"ל, להשקות בסעודות את הבאים לפניו "ויסקי". וגם אני הקטן זכיתי פעם בהשתתפותי בסעודת מצוה עמו במושב "אביבים" בצפון, והיינו שרים ומפייטים עם החברים לכבוד השם יתברך, וכשהפסקנו לשיר, ביקש הרב שנמשיך את השירה ולא להפסיק, או אז ניגשתי אליו שוב שימזוג לי "ויסקי", כי כבר גרוני ניחר, וזכיתי לקבל מידו הקדושה והטהורה, והרגשתי נעימות גדולה מאוד בשתיה כאילו אין המשקה חריף כלל ועיקר.

סיגריה אלקטרונית

מותר לעשן סיגריה אלקטרונית אף שאין עליה הכשר, ואפילו בפסח.

וברור שהיתר זה ניתן רק למי שכבר מעשן, אבל חלילה להתחיל לעשן אפילו סיגריה אלקטרונית, כמו שקבעו הרופאים שאפילו עישון בסיגריה זו אינו בריא כלל ועיקר, כי יש בנוזל חומרים כימיים מסוכנים, אלא שהסכנה נמוכה משאר הסיגריות. על כן ברור שמי שמעשן סיגריה רגילה, מוטל עליו לפחות לעבור לסיגריה אלקטרונית המשמשת כגמילה מהעישון הרגיל המסוכן יותר, אבל מי שאינו מעשן כלל, בוודאי שאסור לו להתחיל לעשן אפילו סיגריה אלקטרונית.

כתב מרן זצוק"ל (חזו"ע ארבע תעניות עמוד לו, ברכות עמוד שלב, הליכות עולם ח"א עמוד רסו): על כל אדם להימנע מעישון סיגריות לגמרי, אחר שרבים מגדולי הרופאים קבעו בהחלט שהעישון מזיק ומסוכן מאוד לבריאות, ומביא לידי מחלות קשות, ומקצר את ימיו של האדם חס ושלום, ואף גורם סיכון לנמצאים בסביבתו של המעשן. ויש מקום לאסור לעשן על פי דין תורה, כפי שהזהירה התורה: "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם". וכמו שאנו סומכים על חוות דעת הרופאים בענייני פיקוח נפש בשבת וביום הכיפורים ובשאר דינים, כן אנחנו צריכים לשמוע להם להרחיק את עצמנו מדברים הגורמים סכנה לבריאותו של האדם. וכתב החפץ חיים בספרו ליקוטי אמרים: המרגיל עצמו בעישון סיגריות, עובר על "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", ועתיד ליתן את הדיו, כי הרופאים גזרו אומר שהעישון מחליש את כוחותיו של האדם, ולפעמים נוגע הדבר גם בנפשו. על כן, שומר נפשו ירחק מכל עישון. ואף מי שהורגל בעישון, חובה עליו לצמצם ולהפחית את אט אט עד שיפסיק לגמרי.

לאחר בירור מקיף עם מומחי כשרות הוברר שישנם הרבה חומרים בסיגריה האלקטרונית שאין בהם חשש כשרות כלל, כמו ניקוטין, פרופילן גליקול וכיוצא. גם הגליצרין שהוא מרכיב הכרחי בסיגריות הללו הוא מן הצומח ומיוצר בחוץ לארץ, ואין בו חשש כשרות, כי תרומות ומעשרות אין בחוץ לארץ, וגם לא שייך בו חשש ערלה. ולחשוש שאולי הוא גליצרין מן החי, הוא מיעוטא דמיעוטא שרחוק מאוד שבוודאי לא חוששים אליו. והגם שבכל סיגריה אלקטרונית יש 4% חומרי טעם וריח, אך הם חומרים שאינם מן החי, ואין בהם חשש. וכמו שלא צריך הכשר על סיגריה רגילה, כך לא צריך הכשר על סיגריה אלקטרונית. וכן פסקו הרב יצחק מרדכי רובין שליט"א והגאון הרב אשר זליג וויס שליט"א ועוד, שסיגריה אלקטרונית אינה צריכה הכשר, ואף בפסח מותר לעשן אותה. ועיין עוד בכל זה בהרחבה בעלון "ותתענג בדשן" (גיליון מס' 111-113), ובחוברת "חג הפסח בהלכה ובאגדה".

נרגילה

מותר לעשן נרגילה אף שאין עליה הכשר, ואפילו בפסח. [ובלבד שאין חשש של ביטול תורה, כפי שישנם בחורים שמתבלבלים בזמנים שונים ומשונים לעשן נרגילה, ויחד עם זה שורפים את זמנם בש"ה פ"ה [שיחות הבל, פטפוטי הבל].

כתב הרב זריצקי שליט"א, לאחר הרבה בדיקות שערכתי, אין בעיה בטבק של הנרגילה, כיון שאין בהם ממניי דגן, ויש בהם רק פחמים עם פירות יבשים, ואמנם מערבים בטבק גליצרין וגלוקוזה, אך אין חשש כי גלוקוזה זה תירס וגם הגליצרין אינו דגן. (ועמק הפשט גיליון מס' 66)

הלכות בשר שנתעלם מן העין

חתיכות בשר, עוף ודג

בשר או עוף או חתיכות דגים שהניחו במקום מסוים ללא שימת עין והשגחה, אם יכולה להיווצר מציאות שיבוא איזה עוף או חיה או בהמה או גוי ויקח את החתיכה ויביא במקומה חתיכה אחרת, נאסרה חתיכה זו באכילה, שמא החליפה באיסור. אבל אם אין שום אפשרות שתחלף החתיכה, וכגון שהמקום סגור או שהיא מכוסה, הריהי מותרת באכילה. (ט קלד, קלה)

דג שניכרת כשרותו על ידי הקשקשים שעליו, אין בו חשש איסור שהתעלם מן העין. (פרי חדש וש"ך סימן קיח סק"ב)

טביעות עין

בשר שהונח במקום פתוח, כגון בחצר וכיוצא בזה, אם מכיר את הבשר בטביעות עין שזהו הבשר שהניח, או שהיה לו בו סימן מסוים, כגון שחתך אותו בצורה מיוחדת, הריהו מותר, ואין לחשוש שמא הוחלף. על כן, הצולים בשרים על האש בחצר או בגן ציבורי, ישימו לב שלא לסלק את העין מהבשרים. ואם סילקו את עיניהם והותירו ללא השגחה, הבשרים אסורים. אך אם מכירים אותם בטביעות עין ויודעים לזהותם בבירור, כגון באופן תיבולם, או באופן סידורם על השפודים, או באופן חיתוכם וכדומה, הריהם מותרים. (ח קלז)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סג סעיף א): בשר הנמצא מושלך בשוק, הלך אחר הרוב, כי כל דפריש, מרובא פריש [כי כל הפורש, מהרוב הוא פורש, ולכן] אם היו רוב המוכרים גויים, אסור. ואם היו רוב המוכרים ישראל, מותר. וכן בשר הנמצא ביד גוי ולא נודע ממנו לקח, אם היו מוכרי הבשר ישראל, מותר. זהו דין תורה. וכבר אסרו חכמים כל הבשר הנמצא, בין בשוק בין ביד גוי, אף על פי שכל המוכרים וכל השוחטים ישראל. ולא עוד אלא הלוקח בשר והניחו בביתו ונעלם מן העין, אסור, אלא אם כן היה לו בו סימן או שהיה לו בו טביעות עין והוא מכירו ודאי שהוא זה, או שהיה צרור וחתום. ע"כ.

עם הארץ וקטן

גם עם הארץ נאמן לומר שמכיר את הבשר בטביעות עין שלא הוחלף, אבל קטן אינו נאמן. (כף החיים סימן סג אות ט, י בשם האחרונים. ועיין שם סימן קיח אות פז)

פועל גוי

אולמות שמעסיקים פועלים גויים במטבח לעזור לטבח היהודי, אף על פי שפעמים נשאר הגוי לבדו עם הבשרים, אין לחשוש שמא החליף את הבשר, כיון שהמקום פתוח וחושש הגוי שמא פתאום יכנס היהודי ויתפסהו בקלקלתו.

כמו כן, מצוי שכאשר משפצים דירה, נשארים הפועלים הגויים לאיזה זמן לבדם, אך מכיון שבכל רגע יכול בעל הבית היהודי להיכנס, אין לחשוש בזה. ואף ילד קטן שמבין ענין, מועיל כדי שהגוי יפחד להחליף. והנכון שבכל זה, כאשר היהודי יוצא, יאמר לגוי שתיכף הוא חוזר.

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סט סעיף ז): גוי משרת בבית ישראל ונתן הבשר בקדירה, ואין ידוע אם הדיחו [לאחר המליחה], אם יודע הגוי מנהג ישראל סומכים על דבריו, אם היה שם ישראל יוצא ונכנס או שום קטן בן דעת. הגה: ודי באחד מהם, או במסיח לפי תומו שהדיחו יפה, או שישראל אפילו קטן, יוצא ונכנס.

חולה סיעודי

חולה סיעודי ששכרו גוי [פיליפיני] עבורו שישרת אותו, על בני המשפחה להסביר לו ולהזהירו היטב, שעליו להשתמש אך ורק בבשר שהם מביאים לו, ובשום אופן אין לו להכניס בשרים אחרים. וכן יסבירו לו היטב שלא יערב בשר בחלב וכו'. ואף לאיים עליו בפטורין, כדי שבאמת יהיה לו ממה לפחד. ובשעת הדחק שכזו, אף שהחולה אינו יודע מה קורה במטבח, יש להקל, כי יש לומר שעדיין חושש הגוי להחליף, שמא יבוא אחד מקרובי המשפחה בפתע לבקר את החולה ויתפסחו בקלקלתו. והנכון שיאמרו לו, שמידי פעם הם יבואו לבקר בהפתעה, וככה יעשו כמה פעמים להפתיע אותו, בפרט בתחילת עבודתו שם. [ויברך אגב חשוב מאוד לדעת, שאפילו מדובר בגויה [פיליפינית], על המשפחה לדרוש במפגיע שתופיע בביתם אך ורק בלבוש צנוע לגמרי לגמרי]. ולגבי בישולי גויים לחולה סיעודי, עיין להלן (עמוד 305) אינדוקציה.

בשו"ת משנה הלכות (חלק ט סימן קנט) כתב, חולה שמוטל במיטה בביתו זה זמן רב לא עלינו, ואי אפשר בכל עת להיות שמה ולשמשו, ולכן המשפחה שכרו גוי להיות אצל החולה ולבשל ולעשות כל צרכי החולה, האם יש בזה משום בישול גויים וכו'. ומה שעלה בלבבי הרהורי דברים, כיון שהגוי שם לבדו ואין שם אדם מישראל, אפשר שיאכילו לחולה הזה טריפות, שהרי אין שם ישראל? ויש לומר קצת שמפחד הגוי שמא יבואו איזה קרובים לבקר. ע"ש.

הנאה לגוי

אין לחשוש שמא החליף הגוי אלא כשיש לו הנאה ורווח בהחלפה, וכגון שיקח מישראל בשר שמן ומשובח, ויחליפהו בבשר כחוש. ועל כן, אף אם יצא היהודי מהבית ונעל הגוי עליו מבפנים, אם אין לו הנאה בהחלפה, אין לחשוש שמא החליף כדי להכשילו. (סימן קיח סעיף י, סימן קכח סעיף ג. כף החיים סימן קיח אות קג. ח קלז)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן קיח סעיף ז): המניח גוי בביתו, ובו דברים שאם הוחלפו יש בהם אפילו איסור תורה, אם הוא יוצא ונכנס, או אפילו שהה זמן רב ולא הודיעו שדעתו לשהות, מותר, ולא חוששים שמא החליף, אפילו אם הוא נהנה בחליפין, והוא שלא סגר [הגוי את] הבית עליו, לפי שהוא מתיירא בכל שעה, לאמר: "עתה יבוא ויראני". אבל אם הודיעו שדעתו לשהות, אסור. ואם אינו נהנה בחליפין, מותר בכל ענין, ולא חוששים שמא החליף להכשילו, כיון שאין לו הנאה בדבר. ע"כ.

"שומר ה' את כל אֵהָבָיו" (תהלים קמה כ)

רבנו דון יצחק אברבנאל, היה שר האוצר של מלך ספרד. המלך חיבבו והעריכו מאוד, ובאחד הימים איוותה נפשו לסעוד עימו יחד. אמר הרב: "אתכבד אני להזמין את המלך אל ביתי, אך לא אוכל להיענות לבקשת המלך לאכול על שולחנו". שאל המלך: "מה הבעיה? נבשל בשר כשר!" ענה הרב: "אף בשר כשר - אסור הוא, אם התבשל בכליכם". אמר המלך: "יביאו בשר שהתבשל בביתכם". ענה הרב: "בשר שהוסרה השגחתו ממנו נאסר לנו, מדין 'בשר שנתעלם מן העין', שמא הוחלף!" אמר המלך: "יובא בשר מביתך, ומשרתך ישגיח עליו עד שיובא אל השלחן!" לכך הסכים השר.

הורה המלך להביא שולחן עגול, מסתובב, העומד על רגל אחת, ולהכין מנות זהות למנתו של השר. המשרת היהודי הביא את מנת הרב, והרב לא הסיר ממנה את עיניו. תוך כדי סעודתם ושיחתם, היסב המלך את תשומת ליבו של השר להביט בציפור יפה שהתעופפה ליד החלון. נשא הרב את עיניו, והמלך סובב ברגלו את השולחן כהרף עין, ומנתו באה לפני השר. ביקש המלך להמשיך בסעודה, אולם השר היהודי לא אבה לאכול. "תודה, כבר אכלתי די!". תמה המלך: "הרי בקושי טעמת מאומה!", והמשיך להוכיחו קשות: "ראה כמה טרחנו לכבודך, והבאנו המאכל במיוחד מביתך, ועתה אינך אוכל!" התנצל השר: "מה אעשה והסחתי דעתי לרגע, כשהבטתי בציפור לפי בקשת המלך!" התפעל המלך ואמר: "אשריך ואשרי תורתך, שהצילה אותך מאכילת מאכל אסור!" (עיין שלחן גבוה ס"ס סג. מעיין השבוע, שמות עמוד שנב).

ואמנם יש לשאול, הלוא לפי מה שנפסק להלכה שכל שהגוי לא נהנה להחליף את הבשר, אין לחשוש שמא החליף, כמבואר ברוב ככל הראשונים (עבודה זרה יב ע"א): התוספות, הרא"ש, הר"ן, הריטב"א, אור זרוע, התשב"ץ, הרשב"ש ועוד (הובאו בכף החיים סימן קיח אות קיא), אם כן מדוע חשש רבנו יצחק אברבנאל שמא החליף לו המלך את הבשר? ואולי יש לומר שמאחר וראה הרב שהמלך מפציר בו שוב ושוב, וכמה שניסה להתחמק, לא עלה הדבר בידו, לכן עלה החשד בעיניו יותר שמא זו כל מטרתו של המלך להכשילו, ולכן חשש לעצמו שמא המלך החליף לו את הבשר.

שוב ראיתי שכתב מרן זצוק"ל בכף החיים (סימן קיח סוף אות קיא) משם שו"ת מעשה אברהם שרצה להוכיח שגם כשאין הנאה לגוי בהחלפה, יש לחשוש שמא החליף מהמעשה הנ"ל. וכתב על זה מרן: אבל באמת אין למדים הלכה מפי מעשה (ובבא בתרא קל ע"ב). ואפשר שידע הרב שהמלך מתנכל אליו להכשילו ולהעבירו על דת, וברוב תבונתו הכיר כן מבין ריסי עיניו של המלך שהיה צורר ישראל, וכידוע מן השמדות והגזירות שגזרו על עם ישראל בדור ההוא, על ידי המלך הרשע ואשתו ויועציו הארורים ימח שמם. ואין ללמוד מזה הלכה לדורות. ומה גם שאפשר לומר שהרב החמיר על עצמו בזה, וכעין מה שכתב הרא"ש, שיש להחמיר שלא להניח הקדרות אצל השפחות כשאין ישראל בבית. עי"ש. ובאמת שכן נראה מלשון הרב שלחן גבוה שהביא מעשה זה וכתב: "אז אמר לו המלך אשריך ואשרי תורתך, כי אני לנסותך באתי, בא וראה שכזה וכזה עשיתי לראות התלך בתורתך אם לא. ומאז והלאה הוסיף לו אהבה על

אהבתו, כי לא נטמא עצמו ולא בא בשר פיגול אל פיו, ולא המיר כבודו של הקדוש ברוך הוא, בשביל כבוד מלך בשר ודם". ע"ש.

"פְּצַנֵי וְהַצִּילֵנִי מִיַּד בְּנֵי נֹכַר, אֲשֶׁר פִּיהֶם דָּבַר שׁוֹא וַיִּמְיֶנָם יָמִין שְׂקָר" (תהלים קמד)
 כתב הכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף סימן סג אות לה): המנהג הקדום בעיר טירייה ובמקומות הללו לרשום על הבשר תיבת "כשר", ורבים מהקצבים היו מזייפים לכתוב תיבת "כשר" בבשר טריפה כאילו היתה נכתבת מיד השוחטים, והזהרתי לשוחטים שלא ירשמו עוד תיבת "כשר", אלא שיכתבו את פרשת השבוע, ועם כל זה נמצא טבח גוי שהיה קולף הכתב קליפה דקה מן הדקה, והיה מדביקה במקום אחר. ויודע הדבר, והכרזתי ששום יהודי לא יקנה בשר ממקולין של גוים אפילו אם יש עליה כתב, אם לא שימשמש יפה תחילה על הכתב לראות אם נקלפה ממקום אחר והושמה במקום זה.

עוד מעשה שכתב הגאון רבי יוסף מולכו בספרו שלחן גבוה (סימן סג סוף אות ו): שמעתי מעשה שאירע פה העיר סלוניקי, בבעל הבית אחד שהיתה לו שפחה גויה בביתו, ובכל יום ויום היתה לוקחת נר אחד גדול של חֶלֶב, ומשלכת אותו בתוך התבשיל כדי שיהיה שמן ומוטעם, ולהשביח עצמה בפני האדון שמבשלת יפה. ויהי היום שלא היתה השפחה בבית בעת הבישול, ולא נמצא התבשיל שמן ומוטעם כפעם בפעם. ויאמר בעל הבית לאנשי ביתו, מה היום מיומיים שאין התבשיל מוטעם כפעם בפעם? ותאמר השפחה, כי התבשיל הזה לא נעשה על ידי, לכן לא היה מוטעם ושמן כפעם בפעם, כי אני יודעת לבשל יפה. ויגמרו אומר לבדוק אחריה ולחוקרה ולדורשה. ויהי היום, נכנס אחד מאנשי הבית לבית התבשיל בפתע פתאום, וירא את השפחה ונר של חלב בידה, והשליכה אותו לתוך התבשיל, ויכו את השפחה, ויוציאו אותה מביתם וימכרו אותה לאדון אחר, על שהיתה מחטיאה אותם באכילת חֶלֶב.

משלוח על ידי גוי

המזמינים מרשתות השיווק דרך הטלפון: בשר, עופות וחתיכות דגים טריים שאינם סגורים באריזה עם חותמת כשרות, וכן המזמינים משלוח של אוכל מוכן כמו שווארמה, המבורגר וכדומה, אף אם השליח הוא גוי, הרי זה מותר באכילה ואין לחשוש שמא החליף.

כבר בארנו שכאשר אין לגוי שום רווח בהחלפת המוצר, אין לחשוש שמא החליף, וגם כאן אין לשליח שום ענין ורווח להחליף את המאכל הכשר שיצא מהחנות. ועיין עוד בכף החיים (סימן קיח אות קיג), שלכל הדעות במקום שמצוי לגוי מאכל כיוצא בזה, אין לחשוש שמא היה רעב ואכל משל ישראל, ואחר כך יחליף לישראל מאכל לא כשר, ובלאו הכי אין לנו לחדש חששות חדשות כאלו. ע"ש. ולבד מזה, הגוי גם מפחד וחושש שאם יתפסו אותו שהחליף, יפטרו אותו מהעבודה. וכיוצא בזה צידד להקל בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן שעב), וכתב, העיקר נראה שיש לסמוך שהאומן לא מרע אומנותו, והשליחים מפחדים שאם יתפסו שגנבו והחליפו יפסידו מיד פרנסתם, ובמקום שלא נהנה בחליפין, ודאי לא יסכן את פרנסתו, ובפרט שהמדובר בחבילה קטנה. ע"ש.

הלכות דם וביצים

וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל מוֹשְׁבֵי־בְתִיכֶם לְעוֹף וְלַבְּהֵמָה. כָּל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל כָּל דָּם, וְזָכַרְתָּהּ הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמִּיּוֹהָ. (ויקרא ז כו)

דם בהמה, חיה ועוף, ודגים

דם בהמה, חיה ועוף אסור מן התורה, אבל דם דגים וחגבים מותר. ואולם חכמים אסרוהו משום מראית העין, שמא יאמרו שהוא דם איסור. אך אם ניכר שהוא דם דגים, וכגון שהניח בצידי הכוס מעט קשקשים, הרי זה מותר. (ח קעט)

כתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ו הלכה א): האוכל כזית מן הדם במזיד חייב כרת, בשוגג מביא חטאת. ומפורש בתורה שאינו חייב אלא על דם בהמה חיה ועוף בלבד, בין טמאים בין טהורים, שנאמר: "וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל מוֹשְׁבֵי־בְתִיכֶם לְעוֹף וְלַבְּהֵמָה", וחיה בכלל בהמה (ועיינו לעיל עמוד 68). אבל דם דגים וחגבים ושקצים ורמשים ודם האדם, אין חייבים עליו משום דם... ודם דגים וחגבים טמאים, אסור משום שהוא תמצית גופן כחלב בהמה טמאה, ודם שקצים כבשרם. וכתב מרן בשלחן ערוך (סימן סו סעיף ט): דם דגים, אף על פי שהוא מותר, אם קבצו בכלי אסור משום מראית עין. לפיכך, אם ניכר שהוא מדגים, כגון שיש בו קשקשים, מותר.

דם שלא פירש

לא אסרה תורה דם בהמה חיה ועוף, אלא כשיצא הדם מהחתיכה, אבל אם לא יצא, הרי זה מותר. על כן, מותר לאכול חתיכת בשר חי [שאינה מבושלת], על אף שלא מלחו אותה מהדם שבה, ובלבד שידחה היטב במים מהדם שעליה. (ח קצז)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סז סעי' א, ב), אין הדם נאסר אלא כשפירש מן האבר ויצא לחוץ, אבל אם לא פירש, מותר. לפיכך מותר לאכול בשר חי בהדחה בלא מליחה, ובלבד שלא יהיה בו מהחוטאים שהדם בהם, שהדם שבחוטאים הוא ככנוס ועומד בכלי.

"רַק חֲזַק לְבַלְתִּי אֶכֶל הַדָּם!"

נאמר בתורה (דברים יב כג-כה): "רַק חֲזַק לְבַלְתִּי אֶכֶל הַדָּם, כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ, וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבֶּשֶׂר... לֹא תֹאכְלוּהָ, לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּלְבִנְיָךְ אַחֲרֶיךָ, כִּי תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה'". מדוע הדגישה התורה: "רַק חֲזַק לְבַלְתִּי אֶכֶל הַדָּם", מדוע יש כאן צורך בחיזוק מיוחד? אומר רבי יהודה: ממה שנאמר 'חזק' אתה למד, שהיו שטופים בדם לאוכלו, לפיכך הוצרך לומר "חזק". (ספרי אות עו, הובא ברש"י שם)

ונראה שכוונתו למה שכתב הרמב"ם (מורה נבוכים חלק ג פרק מו), שבימי קדם היו עושים כישופים, ועל ידי אכילת הדם היו מתחברים לשדים לגלות מהם עתידות. וכיצד היו עושים? היו שוחטים בהמה ומקבלים דמה בכלי או בחפירה, ואוכלים בשר השחיטה ההיא סביב דמה, והיו מדמים במעשה ההוא שהשדים יאכלו את הדם אשר הוא

מזונם והם יאכלו הבשר, ובזה תהיה האהבה והאחוה והרעות להם, בעבור שאכלו כולם על שלחן אחד ובמושב אחד, ויבואו להם השדים ההם לפי מחשבתם בחלום ויגידו להם העתידות ויועילו להם. אלו כולן דעות שהיו נמשכים אחריהן בזמנים ההם ובוחרים אותן, והיו מפורסמות, לא היה ספק לאחד מן ההמון באמיתתן. **ובאה התורה השלימה ליודעיה, להסיר אלו החולאים הנאמנים ואסרה אכילת הדם, ועשתה חיזוק באיסורו** כמו שעשתה בעבודה זרה בשווה, ואמר יתברך (ויקרא יז י): **"וַנְתַּתִּי פָּנַי בְּנֶפֶשׁ הָאֲכִלֶת אֶת הַדָּם"**, כמו שאמר בנותן מזרעו למולד: **"וְשִׁמְתִּי אֲנִי אֶת פָּנַי בְּאִישׁ הַהוּא"** (שם כ ה), ולא בא זה הלשון במצוה אחרת מלבד עבודה זרה ואכילת דם, שאכילתו היתה מביאה למין ממני עבודה זרה והיא עבודת השדים.

רבי שמעון בן עזאי אומר: לא בא הכתוב [דק חזק לבלתי אכל הדם]. אלא להזהירך וללמדך עד כמה צריך האדם להתחזק במצוות! אם הדם שהוא קל להישמר ממנו שאין אדם מתאוה לו, הוצרך לחזק באזהרתו, קל וחומר לשאר מצוות! (ספרי שם. רש"י) זאת אומרת שגם בדבר קל כזה, האדם צריך חיזוק. כי ללא שימת לב כראוי, יכול חלילה להיכשל באכילת דם, אם לא יזהר בדיני הכשרת הבשר וכדומה. ומכאן יש ללמוד עד כמה צריך אדם לחזק את עצמו להישמר בכל מצוה ובכל הלכה, ולעמוד תמיד על המשמר בעין פקוחה לבל ישל.

וממשיך הפסוק ואומר: **"לֹא תֵאָכְלֶנּוּ, לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וּלְבְנֶיךָ אַחֲרֶיךָ, כִּי תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֶיךָ ה'".** ללמדך שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה, ואפילו על הזהירות בדבר זה שאין לנו תאוה אליו, הקדוש ברוך הוא נותן שכר גדול: **"לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וּלְבְנֶיךָ אַחֲרֶיךָ"**. קל וחומר לדברים שאדם מתאוה להם, ובכל זאת כובש את יצרו למען רצון השם. וכמו שאמרו חז"ל (מכות כג ע"ב): **"זוֹמָה אִם הַדָּם, שִׁנְפְּשׁוּ שֶׁל אָדָם קָצָה וּבוֹחֶלֶת מִמֶּנּוּ, הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ מִקְבֵּל שְׂכָר; גָּזֵל וְעֵרִיּוֹת, שִׁנְפְּשׁוּ שֶׁל אָדָם מִתְאוֹוֶה לֵהֶם וּמְחַמְדֵתֵם - הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶם עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה שִׁיזְכָּה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו וּלְדוֹרוֹת דּוֹרוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת!"**

עוד מבארים המפרשים (הרמב"ן ורבו בחיי, ויקרא יז יא), אסרה התורה את הדם באכילה **"כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ"**, והיינו שכל נפש וחיות הבהמה מרוכזות בדם, כי לבשר אין חיות משלו אלא באמצעות הדם הזורם בו. והנה התיר השם יתברך את הבשר באכילה, כי כל הבריאה היא לצורך האדם. אולם הדם לא הותר, **כִּי אֵין רְאוּי לִבְעַל נֶפֶשׁ שִׂיאֵכֵל נֶפֶשׁ, כִּי הַנֶּפֶשׁ כּוֹלֵן לְאֵל הַנֶּה**. ועוד, שכל מה שאוכל האדם נעשה חלק ממנו, ואילו היינו אוכלים דם, היה מוליד בנפשנו אכזריות וגסות טבע, וקרוב שתהיה כנפש הבהמית, **כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ**.

🔗 דם האדם

חכמים אסרו את דם האדם משום מראית העין. ולכן מי שאכל לחם ויצא לו דם מהשיניים ונמצא הדם על הפרוסה, יקלף את אותו מקום ולא יאכלנו. אבל הדם

שנמצא עדיין בפיו, מותר למוצצו כי בזה אין מראית העין. (סימן סו ס"י. ח קצה)

כתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק ו הלכה א): דם האדם אסור מדברי סופרים אם פירש, ומכים עליו מכת מרדות, אבל דם השיניים בולעו ואינו נמנע, הרי שנשך בפת ומצא עליה דם, גורר את הדם ואחר כך אוכל, שהרי פירש. וזו לשון מרן השלחן ערוך (סימן סו סעיף י): דם אדם, אם פירש ממנו אסור משום מראית עין. לפיכך אם נשך הכיכר בשיניו ויצא דם משיניו על גבי הכיכר, צריך לגרדו. אבל שבין השיניים, מוצצו.

דם ביצים

אם נמצא דם בחלמון שהוא הצהוב, הרי זה סימן להתחלת ריקום אפרוח, והביצה כולה אסורה באכילה. אבל אם נמצא בחלבון שהוא הלבן, זורק את הדם והביצה מותרת. (סימן סו סעיף ג. ח קפ)

דם ביצים אין איסורו משום דם, כמבואר בגמרא מסכת כריתות (כ ע"ב): תנו רבנן, "יְכַל דָּם לֹא תֹאכְלוּ" - שומע אני אפילו דם מהלכי שתיים [בני אדם], דם ביצים, דם חגבים, דם דגים, הכל בכלל? תלמוד לומר: "לְעוֹף וְלַבְּהֵמָה", מה עוף ובהמה מיוחדים שהם מין בשר, אוציא דם ביצים שאינם ממין בשר. ואין איסורו אלא משום שזהו תחילת ריקום האפרוח. ע"ש.

ביצה בת יומא או במעי התרנגולת

ביצה שהטילה התרנגולת היום, ונמצא דם בחלמון, אף על פי שאין לחוש שהדם הוא ריקום אפרוח, מכל מקום לא חילקו חכמים בין ביצה לביצה, והביצה אסורה. אבל ביצה שנמצאת במעי התרנגולת לאחר שנשחטה, ונמצא דם בחלמון, זורק את הדם ואוכל את השאר. (ו י)

דם החלבון שנדבק בחלמון

אם נמצא דם בחלמון, אך נראה שהוא בא מהחלבון ונדבק על החלמון, רשאי לנסות בזהירות להסיר את הדם בצמר גפן בנחת. ואם הצליח להסירו ונשאר החלמון שלם, הרי זה סימן שהדם בא מהחלבון, וזורקו ואוכל את הביצה. (ו יט)

ביצה אסורה שהתערבה באחרות

אם נמצא דם בחלמון שאז הביצה כולה אסורה, והתערבה ביצה זו בביצים אחרות הטרופות בקערה, כל הביצים אסורות עד שיהיו שישים ואחת ביצים כשרות כנגד ביצת האיסור. ואם כל חלמון וחלמון ניכר בפני עצמו, מותר לאכול כל חלמון שאין עליו דם. אבל החלבונים כולם אסורים מחמת החלבון האסור, עד שיהיו שישים ואחת חלבונים כשרים כנגדו. (סימן סו סעיף ד)

והטעם שצריך שישים ואחת ולא די בשישים כמו בכל האיסורים? כיון שיש ביצים קטנות וגדולות, וכדי להיות בטוחים שבוודאי יש שישים כנגד ביצת האיסור, מוסיפים ביצה אחת יותר. (סימן צח סעיף ז)

טעה וטרף

אם נמצא הדם בחלבון, שהדין הוא שזורק את הדם והביצה מותרת, וטעה וטרף את הביצה עם הדם, הרי היא מותרת באכילה.

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סו סעיף ה): נמצא הדם בביצה במקום שאינו אוסר את כולה, ולא זרק את הדם, ושכח וטרף את הביצה עם הדם, נראה לי שהוא מותר.

סִפְנָא מֵאַרְעָא [חוס הקרקע]

כל האמור לעיל הוא דווקא בביצים שנוצרו מזכר ונקבה, אבל ביצים שנוצרו מתרנגולת נקבה בלבד על ידי חימום בקרקע, הרי הן נקראות: 'סִפְנָא מֵאַרְעָא' [מתעפרת ומתחממת מהאדמה], וכיון שלעולם לא יצא מהן אפרוח, אפילו אם נמצא דם בחלמון, הביצה מותרת, כיון שאינו אלא לכלוך בעלמא, ורק יש להוציא את הדם משום מראית העין. (ו' יב. ח קפ)

אם נמצא דם בביצת 'סִפְנָא מֵאַרְעָא', ושכחו להוציאו, והתערבה הביצה בביצים אחרות, הביצים כולן מותרות. (ח קפב)

ביצי תנובה

ביצים המשווקות על ידי "תנובה" וכדומה, רובן ככולן הן 'סִפְנָא מֵאַרְעָא', ולכן אם נמצא בהן דם, הרי הן מותרות. ואף שאפשר שישנן כמה ביצים של זכר ונקבה מעורבות בהן, מכל מקום כיון שרוב הביצים הן 'סִפְנָא מֵאַרְעָא', תולים אנו לומר שהביצה הזאת היא מהרוב. (ו' יב. ח קפ)

בדיקת ביצים

נהגו להחמיר ולבדוק את הביצים קודם שנותנים אותן במחבת להכנת חביתה או קודם שנותנים אותן בקמח להכנת עוגה וכיוצא בהם. ונראה שבביצים של היום שרובן ככולן הן 'סִפְנָא מֵאַרְעָא' והדם אינו אסור מעצמו, אין צורך לבדוק.

כתבו התוספות (ביצה טז ע"ב ד"ה קמ"ל), ואין לחשוש שמא יש דם בביצים, כי רובם אין בהם דם. ומה שבדקים הביצים בשעה שמושימים אותם ברוטב אם יש בהן דם? זו חומרא בעלמא. וכתב הרמ"א (ס' סו ס"ח): אין צריך לבדוק הביצים אם יש בהן דם, שסומכים על הרוב שאין בהן דם. ומכל מקום נהגו להחמיר כשעושים מאכל עם ביצים ביום, שרואים בהן אם יש בהן דם.

גמיעת ביצה חיה

מותר לגמוע כל ביצה חיה ואין לחשוש שאולי יש בה דם, כיון שאנו הולכים אחר הרוב, ורוב הביצים אין בהן דם. ומטעם זה גם מבשלים ביצים שלימות ולא

בודקים אם יש בהן דם. (סימן סו סעיף ח. ו' יז. ח קצא)

אמרו במסכת עירובין (מא ע"א): חל להיות תשעה באב בערב שבת [יום שישי], מביאים לו אוכל כשיעור ביצה [54 גרס] ואוכל, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה. תניא, אמר רבי יהודה: פעם אחת היינו יושבים לפני רבי עקיבא, ותשעה באב שחל להיות בערב שבת היה, והביאו לו ביצה מגולגלת [מבושלת מעט, רכה] וגמעה בלא מלח. ולא שהיה תאב לה, אלא להראות לתלמידים הלכה. עי"ש. ומבואר שרבי עקיבא גמע ביצה כמות שהיא שלימה ולא חשש שמא יש בה דם, כי הולכים אחר רוב הביצים שאין בהן דם. וכן כתבו התוספות (וחולין סד ע"א), ומעשים בכל יום שאנו אוכלים ביצים מגולגלות אף על פי שאינן יכולות להיבדק, כיון שהולכים אחר רוב ביצים שאינן של טריפות, ולא חוששים שמא היה בהן דם, כי רוב ביצים אין בהן דם.

וכתב רבנו חיים ויטאל בשער המצוות: בענין ביצה צלויה [מבושלת], ראיתי למורי האר"י ז"ל שהיה גומעה כשהיא צלויה מבלי שישגיח בה אם יש בה דם, ולא היה חושש לדברי המחמירים שלא לגמוע ביצה צלויה, והביא ראיה מן הש"ס, והטעם משום ספק ספיקא להיתר בדרבנן. ע"כ. ונראה שהספק ספיקא הוא, שמא אין בה דם כלל, ואם תאמר שיש בה דם, שמא הוא בחלבון שאינו אסור. וכן כתב מרן החיד"א, שאף שיש בני אדם שמחמירים שלא לאכול ביצים מבושלות, אם לא בדקון תחילה, בהגלות נגלות אמרי קדוש האר"י זצ"ל, אין לחוש לחומרתם. ע"כ. וכתב מרן בשלחן ערוך (סימן סו סעיף ח): מותר לאכול ביצים צלויות אף על פי שאינן יכולות להיבדק. (ועיין עלון "תתענג בדשן" גיליון 55 הערה 5)

ביצת נבלה וטריפה

ביצה שנמצאה במעי תרנגולת נבלה או טריפה, אסורה הביצה באכילה. ואסור גם למוכרה לגוי, שמא ימכרנה לישראל. ואם התערבה בשתי ביצים כשרות, כולן מותרות באכילה, כיון שהיא בטלה ברוב. (ו רמט, רנג. ועיין עלון "תתענג בדשן" גיליון 8 אות 1 והלאה, וגיליון 10)

הלכות מליחה

פליטת הדם

כיון שאסרה תורה לאכול דם בהמה, חיה ועוף, על כן חובה עלינו להפליט קודם הבישול את הדם שבהם. ולא ניתן להפליט את הדם, אלא על ידי מליחת הבשר או צלייתו באש. ולהלן נבאר בעזרת השם את פרטי ודיני המליחה.

אף על פי שבארנו לעיל (עמוד 251) שלא אסרה התורה דם שלא פירש מהבשר, היינו דווקא כשאוכל את הבשר חי, אבל כשרוצה לבשלו, אם לא ימליחהו, אזי בבישול יפלוט הבשר את הדם שבו ויאסר התבשיל כולו מחמת הדם שפירש, לכן מולחים את הבשר קודם הבישול כדי שיצא הדם ולא ישאר בחתיכה כלל.

"כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זֵרְעוֹ"

אף שהיום לא מצוי כל כך שמולחים את הבשר בבית, כיון שהבשר הנמכר בחנויות כבר מלחוהו בבית המטבחים, מכל מקום חשוב לדעת את סדר המליחה, כדי שלא תשתכח תורת המליחה חלילה, ובפרט מהדור הצעיר שלא ראו היאך מולחים בשר, ולא הגיעו אליהם הדברים למעשה.

ומהיות טוב כדאי לפחות פעם בשנה להשיג עופות שעדיין לא נמלחו [כגון בכפרות שעושים בעופות בעשרת ימי תשובה], ולהכשירם בבית, כדי שבני המשפחה ילמדו את סדר המליחה. וכמו כן, מאוד חשוב שהמוֹרָה בבית הספר לבנות תדגים להן כדי שחלילה לא תשתכח תורת המליחה. וכן היתה נוהגת הרבנית בת שבע קנייבסקי ע"ה אשת הגאון רבי חיים זצ"ל, לערוך מידי פעם בפעם הכשרת עופות בביתה כדי ללמד נשים רבות. (עייני בספר "בית אמ"י" עמוד 486)

👉 סדר המליחה

הדחת הבשר

קודם המליחה יש להדיח את הבשר היטב במים עד שיהיו מי השטיפה לבנים ונקיים, וישפשף בידיו בפרט במקומות שהדם נקרש, כדי שהדם שעל פני החתיכה, לא ימנע את המלח לשאוב כראוי את הדם. (סימן סט ס"א. ח רמה)

שריית הבשר

נהגו להחמיר לשרות את הבשר כולו חצי שעה בתוך המים, כדי לרכך את הבשר שיהיה נוח וקל לפליטת הדם ממנו. ומכל מקום בשעת הדחק שהזמן מצומצם, כגון בערב שבת או לצורך אורחים או סעודת מצוה, די בשטיפת הבשר ושפשופו היטב היטב מכל צדדיו, ללא שריה במים. (ו' כט. ח רנה)

מים צוננים

יש להיזהר שלא להשרות את הבשר במים קרים מאוד, כיון שהם מקשים את הבשר, אלא ישרה את הבשר במים צוננים מעט, כמו המים שבברז. (ח רס)

טפטוף המים

לאחר הוצאת הבשר מהמים, ימתין שיטפטפו המים ורק אחר כך ימלחהו, כי אם ימלח בעוד שהמים על הבשר, ימס המלח ולא יפליט את הדם כראוי.

כלי מנוקב

אחר שטפטפו המים מהבשר, יניח אותו על כלי מנוקב או על חלק המונח בשיפוע, כדי שיוכל הדם לזוב ממנו. ומותר למלוח על גבי חול דק, שאם יבואו עליו מים, תיכף ומיד יבלעו בתוכו. אבל אין למלוח על גבי רצפת אבנים. (ו' ל, קפ. ח רפ)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סט סעיף טז): אין מולחים אלא בכלי מנוקב או על גבי קשים וקיסמים או במקום מדרון, בענין שאם ישפך שם מים יצאו מיד.

כלים מיוחדים

יש לייחד כלים למליחה בלבד. ובשעת הדחק, מותר באקראי להשתמש בכלי אחר, וידיחהו לאחר מכן היטב. (ח רפ)

סוג המלח

לא יהיה המלח עבה מידי ולא דק כקמח אלא בינוני, כמו מלח בישול. ואם אין לו מלח בישול, ימלח במלח שולחני המצוי כיום. (ו עד. ח ש)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סט סעיף ג): לא ימלח במלח דק כקמח, ולא במלח גס ביותר שנופל מעל הבשר אילך ואילך.

מכל הצדדים

לכתחילה צריך למלוח את החתיכה מכל צדדיה, ויקפיד שלא ישאר מקום בלי מלח. וגם בעופות יקפיד למולחם בפנים ובחוץ. ומותר למלוח לכתחילה חתיכה עבה וגדולה עד מאוד, כי בכוח המלח לחדור עמוק עמוק לתוך החתיכה ולהפליט ממנה את הדם כולו. ואם מלח רק צד אחד של החתיכה וכבר בישלה, הריהי מותרת באכילה. (ו קמא, קמב. ח שח, שיז, שיח)

כתב הרשב"א, כיצד מולחים את הבשר לקדירה? נותנים את המלח משני צדדיו, מולח והופך ומולח, ומולחו יפה, ואינו צריך ליתן עליו מלח עד שיכסנו כולו ולעשותו כבנין, אלא מולח יפה עד שלא יהיה ראוי לאכילה עם אותו המלח, עד שיפליט את דמו. ויראה לי, שאין צריך למלוח משני הצדדים אלא למצוה מן המובחר ובאפשר, אבל אם לא מלח אלא מצד אחד, או שלא היה נוח לעשות, כמולח תרנגולים או אווזים שאי אפשר שידבק המלח בכל צדדי חלליו אלא אם כן ביתר אותם בתווך, או שמילא חללם במלח כמוליאתא [ממולאים], הרי זה מותר. והדין נותן, שלא תהיה חתיכת בשר דקה חמורה מחתיכה עבה כטפח, שזו צריכה מלח שני צדדים לבד אף על פי שיש בעוביה טפח, ודם שבאמצע חתיכה מי הוציא, ואין לדבר קצבה. ע"כ. וכתב מרן הבית יוסף, ונראה מדבריו שלכתחילה צריך למלוח החתיכה משני צדדיה, וכן כתב הרב המגיד. עי"ש. וזו לשון מרן בשלחן ערוך (סימן סט סעיף ד): יפזר על הבשר מלח שלא ישאר בו מקום מבלי מלח, וימלח כדי שלא יהיה ראוי לאכול עם אותו מלח, ואין צריך להרבות עליו מלח יותר מזה. ומולחו משני צדדים. ועופות צריך למלחם גם מבפנים. ואם לא מלחם אלא מבפנים או מבחוץ, וכן חתיכה שלא נמלחה אלא מצד אחד, מותר.

הרבה חתיכות יחד

אחר שמלח כל חתיכה וחתיכה מכל צדדיה כדת וכהלכה כנ"ל, רשאי להניח הרבה חתיכות זו על גב זו, ואף חתיכות עבות ודקות, ובשר שור עם עופות יחד.

כתב מרן השלחן ערוך (סימן ע ס"א): מולחים הרבה חתיכות זו על גב זו. ואף על פי שהתחונה גומרת פליטתה קודם לעליונה, לא חוששים שחוזרת ובולעת מדם העליונה, לפי שאף שיצא הדם מהתחונה, עדיין היא שווה הרבה לפלוט את הציר שבה, וכל זמן שפולטת צירה, אינה בולעת.

ואפילו אם מולח בשר שור עם בשר גדיים וטלאים, ואפילו עם עופות, [כיון] שאי אפשר להם לגמור את כל פליטת צירן קודם שיגמור בשר שור לפלוט את דמו, הרי זה מותר.

ביאור הענין: כלל גדול בדינו: "אידי דטריד למיפלט לא בלע", דהיינו אגב שהחתיכה טרודה לפלוט את הדם, אינה בולעת דברים אחרים. ולכן, הגם שהחתיכה התחתונה שנמלחה תחילה סיימה כבר לפלוט את דמה, ואם כן אולי נחשוש שמא עכשיו היא תבלע את הדם הזב מהעליונה, בכל זאת לא חוששים לזה, כיון שעדיין היא טרודה להמשיך לפלוט את הציר שבה, ולכן אינה בולעת את הדם הנפלט מהעליונה. וכן במליחת בשר שור עם גדיים ועופות, כיון שהם טרודים להמשיך לפלוט את הציר שבהם, אינם בולעים את הדם הנפלט מבשר השור.

זמן שהיית המלח

המנהג להשהות את החתיכה בעוד המלח עליה למשך שעה. ובמקום צורך כגון שממחר, יש להקל להשהות חצי שעה. ובשעת הדחק, כגון בערב שבת שהזמן מצומצם או לצורך אורחים וסעודת מצוה, די להשהות שמונה עשרה דקות. (ו' כט, עז. ח שכב)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סט סעיף ו): שיעור שהייה במלח אינו פחות מכדי הילוך מיל, שהוא כדי שלישית שעה בקירוב [מיל הוא 18 דקות, והוא כמעט שליש שעה שהיא 60 דקות]. וכתב הרמ"א, ועל זה יש לסמוך בדיעבד, או אפילו לכתחילה לכבוד אורחים או לצורך שבת, אבל בלאו הכי המנהג להשהות במליחה שיעור שעה, ואין לשנות. ע"ש. וכך נהגו גם בני ספרד לכתחילה.

סימן לדבר

בהגהות שערי דורא (איסור והיתר שער א סימן א אות ב) כתב, וסימן לדבר (ויקרא ב יג): "בְּמִלַּח תִּמְלַח", "במלח" גימטריא מיל. והגאון רבי נתן נטע שפירא ולפני כ-500 שנה. ראש ישיבה בהורדנא (גרוזנא), סבו של רבי נתן נטע שפירא בעל "מגלה עמוקות" בספרו "מבוא שערים" על השערי דורא (שם), כתב: ועוד מצאתי סימן אחר (ודברים יב כג): "לְבִלְתֵּי אֶכֶל הַדָּם", סופי תיבות: אותיות "מיל".

"רק רציתי לעזור..."

בספר "בית אמי" (עמוד 486) על הרבנית בת שבע קנייבסקי ע"ה אשת הגאון רבי חיים זצ"ל, מסופר שביתם היה פתוח בפני כל אדם, אף לאותם שבמקומות אחרים לא היו נותנים להם דריסת רגל. ובל נחשוב שהללו ישבו בשקט, אלא הם עשו בבית כבתוך שלהם. ונזקים - היו גם היו... מספרת בתה: אחת שכזו נכנסה לביתנו בערב יום כיפור לאחר הכפרות, בשעה שאמא עסקה בהכשרת העופות לסעודה. זו הביטה בצער רב באמא העמלה, וגמרה בדעתה לסייע לה. החליטה ועשתה: נכנסה לאמבטיה, שם שהו העופות במלח, פתחה את הברז והתיזה מים על העופות. אמא שמעה שהברז באמבטיה נפתח ומיהרה לראות מה קרה. פניה חוורו - כבר שחטו ומרטו, השרו ומלחו - ובהינף יד ירד כל עמלה לטמיון... "מדוע עשית זאת?" שאלה בעדינות, והיא השיבה שרק רצתה לעזור... בסופו של דבר הותרו העופות - היה זה לאחר 22 דקות של שהייה במלח.

הדחה אחרונה

אחר ששהתה החתיכה במלח כראוי, ידיח את החתיכה היטב מהדם שעליה עד שיצא כל המלח והדם, ויהיו המים זכים ונקיים, ואז רשאי לבשלה. (ו' פה. ה שלד)

זהירות חשובה

קודם שהוכשר הבשר, ישים לב שלא יגע הבשר עם הדם שעליו באיזה מאכל, ושלא יטפטף הדם על מאכל שהוא. ואולם אם טפטף הבשר אחר שנמלח והודח, אף שצבעו אדום, אין זה "דם" אלא "מוהל" ו"ציר" ואינו אוסר.

חליטה

לדעת הרמב"ם אין במליחה כח להפליט את כל הדם הבלוע בבשר, ועדיין יש חשש שיפלט הדם בבישול. לכן לאחר המליחה, ירתיה מים ובעודם מבעבעים יתן בהם את הבשר, ובכך המים מצמימים את הדם הבלוע בחתיכה, ולעולם לא יצא עוד, שהרי לא אסרה תורה אלא דם שפירש. וכן נוהגים חלק מבני תימן. אך מאחר והרשב"א תמה על הרמב"ם, וכן דעת רבותינו הראשונים, וכמו שכתב הרב המגיד שכבר נחלקו על הרמב"ם, ואמרו שאחר המליחה אין צריך דבר אחר. וכן כתב בהשגות הראב"ד, זו לא שמענו ולא ראינו מימינו, וכל האדמיות שיצא ממנו לאחר המליחה אינו אלא חמר [מיץ] בשר, והמחמיר יותר מכן, עליו להביא ראיה, ע"כ, וזוהי דעת כל האחרונים [ראשונים], ואיני מוצא בזה סמך ברור לרמב"ם. עכ"ל. וכיוצא בזה כתב הריב"ש. וסיים מרן בבית יוסף: ולענין הלכה כיון שכל אלו הגדולים חולקים על הרמב"ם, הלכה כמותם. ומיהו אם אפשר, טוב לחוש לרמב"ם. ע"כ. וכתב הדרכי משה (ואות לח): ומימי לא ראיתי ולא שמעתי מי שהיה חושש לזה. וזו לשון מרן בשלחן ערוך (סימן סט סעיף יט): אחר שנמלח הבשר והודח, מותר ליתנו אפילו במים שאינם רותחים. ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחים. וכתב הרמ"א, והמנהג כסברא ראשונה, וכן עיקר. ע"כ. על כן להלכה ולמעשה די במליחה בלבד.

בישל בלי מליחה

טעה ובישל בשר בלי מליחה, נאסר התבשיל, אלא אם כן יש פי שישים בתבשיל כנגד כל הבשר, ואז כל התבשיל מותר כולל חתיכות הבשר. ומנהג בני אשכנז שלא להתיר את התבשיל אלא לכבוד שבת או אורחים וכדומה.

כתב הרא"ש, מה שצריך שישים כנגד כל הבשר ולא די בשישים כנגד הדם שבתוכו, כיון שאיננו יודעים כמה דם יצא ממנו. וכיון שיש שישים, הדם שנפלט ממנו בטל בשישים. ואם נשאר בו דם, הרי זה דם האברים שלא פירש שמוותר. והרי זה דומה לבשר צלי שלא נמלח, שהדם שנפלט ממנו האור שואבו, ומה שנשאר בתוכו הרי זה דם האיברים שלא פירש שמוותר. ועוד ראוי להתיר יותר במבושל, שהרי בצלי שמהפכים בשפוד אצל האש, הדם המופרש ממנו מתגלגל סביב הבשר, והוא מותר, כל שכן במבושל שמה שנפלט ממנו, מתבטל מיד במים. וכתב מרן הבית יוסף (סימן סט אות יא), והגהות מיימון כתבו שתי סברות אלו להקל, ובסוף כתבו, ומכל מקום אנו נוהגים לאסור. וכתב הדרכי משה, שכן פסק בהגהת שערי דורא בשם מהרא"י, וכן פסק באיסור והיתר הארוך. וכתב הש"ך (ס"ק מו) שהטעם שהם מחמירים, משום שחוששים שהרוטב מבלבל את טעם הבשר, ונמצא שהדם שבתוכו פורש ממקום למקום, ואף שפירש באותה חתיכה עצמה, הרי זה נחשב שפירש. וזו לשון מרן השלחן ערוך (סימן סט סעיף יא): בשר שהתבשל בלא מליחה, צריך שיהיה בתבשיל שישים כנגד אותו בשר ואז מותר הכל. הגה: ויש אוסרים

אותה חתיכה אפילו כשיש שישים נגד החתיכה, וכן המנהג אם לא לצורך, כגון לכבוד שבת או לכבוד אורחים, שאז יש לסמוך על דברי המקילים. ע"כ.

במקרה הנ"ל, אם לא היה פי שישים כנגד הבשר ונאסר התבשיל, מותר לבשל בסיר זה לאחר 24 שעות ללא הגעלה. משום ספק ספיקא, שמא הלכה כדעת הראב"ד ועוד, שדי לשער בשישים כנגד הדם שיצא מהבשר ולא כנגד הבשר עצמו, ובוודאי שהיה פי שישים. ושמא לא יתן הכלי טעם [טוב] בתבשיל החדש. ובצירוף שדם שבישלו איסורו מדרבנן, וגם לאחר 24 שעות אוסר הכלי רק מדרבנן. (ו. רה. ח שנה, שצט)

וכבר בארנו לעיל (ועמוד 139) שאמנם אם לא היה פי שישים בתבשיל כנגד כל החתיכה, התבשיל אסור באכילה. אך כיון שפליטת הדם מועטה היא מאוד, יש לסמוך על טעימת גוי, שאומר שאין בתבשיל טעם של דם.

ספק נמלח

בשר שהתבשל בקדרה, ואינם זוכרים אם מלחוהו קודם הבישול או לא, כיון שדם שבישלו איסורו מדרבנן, ספק דרבנן להקל, ומותר התבשיל באכילה. (ו. פט)

בשר טחון

בשר שלא נמלח וטחנו אותו, לא מועיל למלחו עתה כדי לבשלו, ואין לו היתר אלא בצליה, שעל ידי האש נשאב הדם ונשרף. והמכונה שבה נטחן הבשר, לא נאסרה, ודי לשוטפה ולהדיחה היטב. (ו. קפג)

שכח להדיח

בשר שנמלח כהלכה, אך שכחו להדיחו מהמלח והדם שעליו, ובישלו אותו, אם יש שישים כנגד המלח, מותר התבשיל באכילה. (סימן קה סעיף יד)

כן כתב הרשב"א. ואף שמן הדין די בשישים כנגד הדם בלבד, ולמה הצריך שישים כנגד המלח? ביאר מרן בבית יוסף, כיון שבלאו הכי פשוט שיש שישים אפילו כנגד המלח, שאין לך קדרה שאין בה יותר משיעור כל מלח הניתן בה כמה מאות פעמים. ואם לא יהיה בה יותר משישים כנגד כל המלח, היא מלוחה ביותר ואינה ראויה לאכילה כלל, ומי ידבר עליה. אלא שהיותר נכון לומר, שהטעם שלא משערים שישים כנגד הדם בלבד, כי לא ידענו כמה דם בלוע במלח, לכך צריך לשער שישים כנגד המלח. עי"ש. ועיין לעיל (ועמוד 195).

מליחה לחלקי בשר שונים

ראש

כתב מרן השלחן ערוך (סימן עא ס"א): הראש, חותכו לשנים ומולחו יפה לצד פנים, וחוזר ומולח על השיער, שאין השיער מעכב את המלח מלהפליט הדם.

מוח

כתב מרן השלחן ערוך (סימן עא ס"ג): הקרום שעל המוח יש בו חוטים, והמוח עצמו יש בו דם ואינו יוצא מידי דמו במליחת הראש, לפי שעצם הראש מקיפה ועומדת לפניו ואין מקום לדם לזוב. לפיכך הבא למלוח את המוח, קורעו ומוציא את המוח וקורע הקרום ומולחו. ואם רצה למלוח הראש והמוח בתוכו, ינקוב את העצם כנגד הקרום, וינקוב גם הקרום, וימלח, ויניח הנקב למטה, ומותר אפילו לבישול. ע"כ.

לב

הלב מתקבץ דמו בתוכו בשעת השחיטה, על כן אם רוצה לבשלו, צריך לקרעו שתי או ערב ואחר כך למלחו. ואם רוצה לצלותו, יקרעהו קודם שתי או ערב. ואם טעה ומלח או צלה בלי לקרעו, יקרעהו עתה וישטפהו היטב. ואם טעה ומלח ובישלו, אסור לאוכלו עד שיהיה בתבשיל פי שישים מהלב. (סימן עב סע' א, ב. ח תצא, תצג)

ערלת הלב – טוב לחתוך את ערלת הלב [חידוד הלב], כדי להעביר משם את כוחות הטומאה. וסמך לזה בפסוק (דברים י טז): **"וּמִלֶּתֶם אֶת עֶרְלַת לִבְבְּכֶם, וְעִרְפְּכֶם לֹא תִקְשׂוּ עוֹד"**. (ח תצה)

"וּמִלֶּתֶם אֶת עֶרְלַת לִבְבְּכֶם, וְעִרְפְּכֶם לֹא תִקְשׂוּ עוֹד"

בשו"ת מהר"ם שיק (אורח חיים סימן שא) באר את הפסוק על פי מה שאמרו חז"ל (וימא כט ע"א) הרהורי עבירה קשים מעבירה, והרמב"ם (הלכות תשובה פרק ד הלכה ד אות ג) כתב, שעל עבירות שיש בהן מעשה, יכול לשוב בקל, אבל על הרהורי עבירה קשה לשוב מפני שהרגיל עצמו בהם ואין לו מעצור. ועל כן יש להישמר ממחשבות רעות, כי אם לא יהיה נשמר מהן, לא יוכל לשוב בתשובה שלימה, כי אלו המחשבות מקשות ערפו, שעל ידי שנקבעו בליבו, תתרבה הקשיות עורף ויתקשה לבו לשוב בתשובה שלימה. וזהו שאמר הפסוק: **"וּמִלֶּתֶם אֶת עֶרְלַת לִבְבְּכֶם"**, היינו שיכבוש וימול ויחתוך במהרה את המחשבות הרעות והזרות שמתאווה לבו של אדם, כדרך שמלין וחותכים את הערלה. וזהו שהשם יתברך מצווה אותנו, שאם תעלה על לב האדם מחשבה ותאווה זרה שהיא נגד רצונו יתברך, תיכף ומיד יזהר לחתוך אותה ולסלקה מליבו, שאם לא יעשה כן, תהיה קשה לו התשובה יותר ויותר. וזהו שסיים: **"וְעִרְפְּכֶם לֹא תִקְשׂוּ עוֹד"**, 'עוד' לשון 'יותר', והיינו שאם לא תחתכו מיד את המחשבות הזרות, על ידי זה יתקשה ערפכם מלשוב ויתקשה חלילה עוד ועוד.

מוח. לב. כבד.

נכון להיזהר שלא לאכול לב של בהמה, מפני שמשכח את לימודו. ולדעת רבנו האר"י ז"ל, לא יאכל גם לב של חיה או עוף. ולענין מוח וכבד, מנהג העולם

לאוכלם. ולדברי המקובלים, העיקר שלא ימלא כרסו מהם. ומכל מקום האוכל כבד לצורך בריאותו, אין לו להימנע מזה, ויאכל כנגד זה דברים המסוגלים לזיכרון, כמו שמן זית וכיוצא. (שו"ת יביע אומר חלק ב סימן ח אות ג. ח תפ, תקג)

בגמרא (הוריות יג ע"ב) אמרו, האוכל לב של בהמה, משכח את לימודו. וברמ"א (ס"ס יא) מבואר שהיו אוכלים לב של עוף. והאר"י ז"ל כתב בשער המצוות, צריך להיזהר במאוד מאוד שלא לאכול שום לב בהמה, חיה ועוף, כי שם תכלית שורש התקשרות נפש הבהמית, ואם יאכלהו מתקשרת בו נפש הבהמית ההיא לגמרי, והיצר הרע מתקשר בו. ומטעם זה אמרו רבותינו ז"ל שהאוכל לב בהמה גורם לו שכחה וטיפשות הלב. ובזבחי צדק כתב, שנשים מעוברות וכן הזכרים אין להם לאכול אפילו לב של עוף, ושאר נשים אוכלות אפילו לב של בהמה, וכן המנהג בבגדאד. עי"ש. וברור שאין זה ענין הלכתי, אלא עצה טובה שלא לאכול, כדי שלא יבוא לידי שכחה.

והנה הרב החסיד רבי ששון מרדכי בספרו מזמור לאסף כתב, מוח, לב, כבד קשים לשכחה, וסימנם מל"ך. וכן כתב בכף החיים שלפי האר"י ז"ל שעיקר גילוי הנר"ן [הנפש, רוח, נשמה] הם במוח, לב וכבד, ושם מושבם, נראה שאין לאכלם. עי"ש. **אולם** מצאנו בגמרא לכמה תנאים ואמוראים קדושי עליון שאכלו כבד של בהמה שיש בו בריאות. ובספר שלחן מלכים כתב, שנהגו העם להיזהר רק בלב בהמה, חיה ועוף, אבל מוח וכבד אוכלים. וכן מבואר בפרי מגדים שדוקא לב קשה לשכחה, ולכן אינו בגדר חתיכה הראויה להתכבד, אבל בכבד לא חוששים כלל לשכחה, וראוי להתכבד בו לפי המקום והזמן. וכן כתב הט"ז בשם הלבוש, שכבד שמן נחשב חתיכה הראויה להתכבד. ובשו"ת אפרקסתא דעניא כתב, שאף שיש נזהרים מאכילת המוח, אבל מכבד לא ראיתי ולא שמעתי נזהרים. וכתב מרן זצוק"ל: "ולא ראיתי שנזהרים באכילת כבד, ופוק חזי מאי עמא דבר" [וצא וראה מה העולם נוהג].

לשון

ברור שהלשון איננה חלק מהראש וצריך למולחה בפני עצמה. ומאחר ובלשון ישנם חוטי דם, לכן יש לחתוך את החוטים קודם המליחה, כדי שהדם שבהם יוכל לצאת. והמנהג לחתוך את קצה הלשון ולהסירה ובכך ייחתכו גם החוטים שבה. ואם צולה את הלשון, אין צריך לחותכה, כי האש שואבת את הדם שבחוטים. (סימן סה ס"א. ח תפא)

הלשון כשהיא טובה – אין טובה ממנה, וכשהיא רעה – אין רעה ממנה

במדרש רבה (פרשת בהר לג א), מסופר שפעם אמר נשיא ישראל – רבן שמעון בן גמליאל לטבי עבדו שיקנה לו משהו "טוב" מהשוק. הלך טבי לשוק והחליט לקנות לו "לשון". כשחזר טבי עם הלשון. אמר לו רבן שמעון בן גמליאל, עתה לך תקנה לי משהו "רע" מן השוק, ושוב הלך טבי וקנה לו "לשון". אמר לו רבן שמעון, מה זה שאני אומר לך תקנה משהו "טוב", אתה קונה לי "לשון", וכשאני אומר לך תקנה משהו "רע", אתה קונה לי לשון? ענה לו טבי, יש לשון שהיא טובה, ויש לשון שהיא רעה. כי כשהלשון טובה, אין טובה ממנה. וכשהלשון היא רעה, אין רעה ממנה. ע"כ. נמצא שלא לחינם אמר שלמה המלך החכם מכל האדם (משלי יח כא): "מִן־תּוֹת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן".

כך תהיה לשונכם רכה אלו לאלו

שוב מעשה ברבי יהודה הנשיא שעשה סעודה לתלמידיו, והביאו לפניהם לשונות רכים ולשונות קשים, התחילו בוררים את הרכים ומניחים את הקשים. אמר להם: דעו מה אתם עושים, כשם שאתם בוררים את הרכים ומניחים את הקשים, כך תהיה לשונכם רכה אלו לאלו. לפיכך משה מזהיר את ישראל (ויקרא כה יז): "וְלֹא תִזְנוּ אִישׁ אֶת עֵמִיתוֹ לֹא תִצְעַר אוֹתוֹ בְּדִיבּוּרִים וְיִרְאַת מַאֲלֵהֶיךָ".

אמרו בגמרא בבא מציעא (נח ע"ב): תנו רבנן, "וְלֹא תִזְנוּ אִישׁ אֶת עֵמִיתוֹ וְיִרְאַת מַאֲלֵהֶיךָ", באונאת דברים הכתוב מדבר, הא כיצד? אם היה בעל תשובה, אל יאמר לו: זכור מעשיך הראשונים. אם היה בן גרים, אל יאמר לו: זכור מעשה אבותיך. אם היה גר ובא ללמוד תורה, אל יאמר לו: פה שאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה. אם היו יסורים באים עליו, אם היו חולאים באים עליו, או שהיה מקבר את בנו, אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב (ו' ה): "הֲלֹא יִרְאַתָּךְ פִּסְלֵתָךְ, תִּקְוֹתָךְ וְתָם דְּרָכֶיךָ, זָכַר נָא מִי הוּא נָקִי אָבֹד". [כלומר, אתה אשם, שבגלל מעשיך באו עליך צרות]. רבי יהודה אומר, אף לא יתלה עיניו על המקח [להתעניין כמה עולה חפץ פלוני] בשעה שאין לו דמים [כשאינו לו כרנע כסף ואינו מעוניין לקנות], שהרי הדבר מסור ללב, וכל דבר המסור ללב, נאמר בו: "וְיִרְאַת מַאֲלֵהֶיךָ".

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, גדולה [חמורה] אונאת דברים [דיבורים] יותר מאונאת ממון, שזה [אונאה בדיבור] נאמר בו: "וְיִרְאַת מַאֲלֵהֶיךָ", וזה [אונאת ממון] לא נאמר בו: "וְיִרְאַת מַאֲלֵהֶיךָ". רבי אלעזר אומר, זה [אונאת דברים] בגופו וזה בממונו. רבי שמואל בר נחמני אמר, זה ניתן להישבון [אונאת ממון ניתן להשיב את הכסף] וזה [אונאת דברים] לא ניתן להישבון.

ריאה

כתב מרן השלחן ערוך (סימן עב ס"ד): הריאה אינה צריכה חיתוך, אבל נהגו לקרעה ולפתוח הקנוקנות הגדולים שלה, ומנהג יפה הוא.

וכתב בשלחן גבוה, מה שנוהגים הספרדים שלא לבשל את הריאה לאחר המליחה מיד, אלא שולקים אותה במים רותחים ומטילים אותה במים קרים ואחר כך מבשלים אותה, אין זה מחמת חשש איסור דם אלא משום מיאוס לנקותה היטב מכל החיידקים שבה. (ח תצו)

כליות וביצי זכר

כליות וביצי זכר דינם ככל בשר שדי במליחה כדי לבשלם, אף על פי שיש בהם ריבוי דם, וכמו שכתב מרן הבית יוסף (סימן עד): "המנהג להתיר ולא שמענו פוצה פה". וכן כתבו רבים מהאחרונים. ויש מבני אשכנז שנהגו שלא לבשלם אלא לצלותם, אבל אם מלחו ובישלו, בוודאי שרשאים לאכול. וכתב הלבוש, ואין למנהג זה דין ולא טעם, כי היתר גמור הוא בין לבשלם בין לצלותם כשאר בשר. (שם ס"א. ח תקכה)

טחול

אף על פי שיש בטחול מראה אדמומית ונראה שיש בו ריבוי דם, אין זה אלא שומן בעלמא, ודינו ככל בשר שדי לו במליחה. ומותר למלחו ולבשלו עם שאר בשר ללא חשש. (חולין קיא ע"א. סימן עד. ו קנט. ח תקכד, תקכה)

עצמות

גם את העצמות צריך למלוח, ורשאי למולחן עם בשר לכתחילה. ומנהג בני אשכנז למולחן לבדן, אבל בדיעבד שמלחן יחד, הרי זה מותר. (סימן עא סעיף ג. ח תפד)

רגלי בהמה

יחיד את רגלי הבהמה למטה קודם שימלח, כדי שהטלפיים [פרסות] לא יעכבו את הדם מלצאת. ויניח מקום החתך למטה, ויתן את המלח גם על השיער, שאין השיער מעכב את הדם לצאת. (סימן עא ס"ב וס"א, ש"ך. ח תפז)

רגלי עוף

מן הדין רשאי למלוח את רגלי העופות ללא חיתוך ציפורניהן, אלא שנהגו לחותכן. ומכל מקום במשחטות שהכמויות גדולות וקציצת כל הציפורניים גורמת לעיכוב ההכשרה ולהפסד מרובה, אין צורך לחותכן. (דרכי תשובה סימן עא סק"ו. ח תפח)

קורקבן

ינקה את הקורקבן היטב מכל שיירי מאכל שבו, וימלחהו מכל צדדיו. (ח תקל)

בשר ששהה שלשה ימים

חומרת הגאונים

בשר ששהה שלושה ימים [72 שעות] בלי מליחה, חששו רבותינו הגאונים [לפני כאלף שנה] שמא התייבש דמו בתוכו, וממילא אין בכח המלח להפליט את הדם, וכשיבשלוהו שמא יפלט הדם בבישול, לכן אסרו לאוכלו מבושל אלא צלי, שאז בכח האש לשאוב את הדם ולשרפו. ואף אם נשאר מעט דם שלא יצא באש, הרי דינו כדם שלא פירש, שמותר באכילה. (סימן סט ס"ב. ח שפט)

בישול אחר צליה

בשר ששהה שלשה ימים בלי מליחה, וצלו אותו, אין לבשלו אחר הצליה, כי שמא התייבש דמו בתוכו ולא יצא כולו באש, ובעת הבישול יתרכך ויצא. ובדיעבד שבישלוהו, מותר באכילה. (שם)

ספק

בשר שיש ספק אם עברו עליו שלשה ימים בלי מליחה, מותר למלחו ולבשלו ככל בשר. משום ספק ספיקא, שמא לא עברו שלשה ימים, ושמא לא התייבש דמו בתוכו. (ו.ר. ח.ת.א)

טעו ובשלו

בשר ששהה שלשה ימים בלי מליחה, וטעו ומלחוהו ובשלוהו, הבשר מותר באכילה. ומותר לבשל בכלי לאחר עשרים וארבע שעות.

יש מקום לדון להתיר את הבשר באכילה, מאחר וכל איסור זה אינו מדין הגמרא אלא מחומרת הגאונים, וכבר כתב הריב"ש (סימן פו) שלא נמצא דין זה בחיבורי הראשונים הרמב"ם והרשב"א ז"ל, וחומרא יתירה היא לאוסרו לבישול על ידי מליחה, דלא גרע וכו'. אלא שראוי לחוש לדברי הגאונים ואין לפרוץ הדבר, וכל שכן במקום שנהגו. ע"כ. ולכן אף שלהלכה בוודאי אנו נוהגים כהגאונים וכמו שפסק מרן השלחן ערוך, אבל בדיעבד יש להתיר את הבשר. וכעין זה מצאנו בכבד שחלטו בחומץ או במים רותחים, וכתב מרן הבית יוסף (סימן עג אות ב) שמדין הגמרא מותר לכתחילה לבשלו אפילו עם בשר אחר, אלא שהגאונים כתבו שאין אנו בקיאים בחליטה, לכן אין להתירו אלא בצליה. וכתבו הרמב"ן והרשב"א, כיון שמן הדין מותר לכתחילה, אם כן גם כשגזרו הגאונים לא גזרו אלא לכתחילה, אבל בדיעבד מותר. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן עג ס"ב): אם חלטו בחומץ או ברותחים ונקב והוציא חוטי הדם שבתוכו, מן הדין מותר לבשלו, אלא שהגאונים אסרו לעשות כן, ובדיעבד מותר. אם כן גם כאן בבשר ששהה שלשה ימים בלי מליחה, שאין זה אלא חומרת הגאונים, נאמר שלא גזרו אלא לכתחילה, אבל בדיעבד שמלחו ובישלו מותר.

זאת ועוד, הלוא אף לחומרת הגאונים, לא ברור שמתייבש הדם בבשר, אלא שאנו חוששים שמא התייבש הדם ולא תועיל מליחה. ואם כן יש כאן ספק ספיקא, שמא לא התייבש הדם והועילה המליחה, ואפילו תאמר שהתייבש ויצא בבישול, שמא הלכה כהראב"ד שדי בשישים כנגד הדם שיצא מהחתיכה ולא צריך כנגד החתיכה עצמה, ומן הסתם היה שישים כנגד הדם. והרי מרן הבית יוסף (סימן סט אות יא) כתב בשם הארחות חיים אפילו על בשר שבישלוהו בלי מליחה כלל, שיש להתירו משום דוחק בערב שבת, משני טעמים: שהיו המים רותחים והרי זה כחליטה, ועוד, על פי הראב"ד שדי בשישים כנגד הדם. ולטעם זה אפילו לא היו המים רותחים, כיון שדבר מועט הוא בטל בשישים. ע"כ. ואם כן כאן שנמלח הבשר, אלא שלחומרת הגאונים יש להחשיבו כאילו לא נמלח, וכמו שכתב האגור והובא בבית יוסף (סימן סט אות יג), לפי הראב"ד שדי בשישים נגד הדם, יש להתירו אפילו שלא בערב שבת, שהרי שם לא נמלח הבשר כלל ויש בו ודאי איסור דם אם המים לא רותחים, ואילו כאן נמלח הבשר ואין זה אלא חשש שמא נשאר הדם. ובל נשכח שהדין כאן על דם שבישלו שאינו אלא מדרבנן.

ובצירוף מה שכתב הגאון רבי יהושע העשיל באב"ד (לפני כמאתיים שנה) בשו"ת ספר יהושע ויר"ד סימן סא) שלא שייך במקרה זה לומר שהבשר בחזקת איסור דם, שכיון שבפועל הבשר נמלח, הלכה לה חזקת איסור, וכמו שכתב הרש"ל שפעמים יוצא הדם על ידי מליחה אפילו ששהה הבשר שלשה ימים, וכיון שדם שבישלו מדרבנן, הרי זה ספק דרבנן לקולא. ע"ש. ובאמת שיש מקום לומר שמעיקרא אין כאן ממש חזקת איסור, כי מעת השחיטה הבשר היה בחזקת היתר שאם ימלחוהו הוא יוכשר לבישול, וכשעברו עליו שלשה ימים, לא חלה עליו חזקת איסור בגלל

חומרת הגאונים, כי חומרא זו אינה מתורת ודאי אלא מספק שמא התייבש הדם, ומעתה כשנמלח בטעות, למה תאסרהו מספק, הרי עדיין יש לו חזקת היתר, כי שמא מעיקרא לא התייבש דמו ויצא במליחה. ועיין בכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף סימן סט אות רי) שהאריך לצדד שבבשר ששהה שלשה ימים ומלחוהו ובישלוהו, לא צריך פי שישים כלל, ומה שהרמ"א (שם סעיף יא) הצריך שישים, הוא רק על בשר שלא נמלח כראוי. והבאר היטב (ס"ק מא) הביא את הר"ש הלוי שהורה להתיר בשר ששהה שלשה ימים בלי מליחה ונמלח בטעות עם חתיכות אחרות ונתבשלו יחד שכולן מותרות באכילה. גם בפתחי תשובה (סק"כ) הביא שכן פסק בתשובת שמש צדקה.

והנה מהר"א ששון (לפני ארבע מאות שנה) בשו"ת תורת אמת (סימן קעט) נשאל במעשה כזה שבא לידו בשר ששהה ג' ימים ומלחוהו ובשלוהו עם שאר בשר, ולא היה שישים כנגדו, וכתב, והיינו רוצים להתיר משום שעיקר דין זה הוא מהגאונים ואין לו שורש בגמרא, ובפרט כמו שכתב הריב"ש שאפילו לקדירה היה מותר. ועוד שמדבריו שם נראה שיש מקומות שאין חוששים לגאונים, ואף על פי שבמקומנו נהגו כהגאונים, אבל כיון שמצאנו לראב"ד שאפילו בבשר שלא נמלח כלל די בשישים נגד הדם, היינו רוצים לשער כן, שכדאי הוא הראב"ד לסמוך עליו בזה שהוא ספק דרבנן, שהרי הוא מן הגאונים. וסיים: "ומכל מקום לא עשינו מעשה". גם הגאון רבי רפאל ברדוגו (לפני מאתיים שנה) בשו"ת משפטים ישרים (חלק א סימן קח) העלה להתיר כיון שחומרת הגאונים אין לה שורש בש"ס ובפוסקים המפורסמים, והריב"ש כתב שהיא חומרא יתירה וכו', ובצירוף הראב"ד שדי בשישים נגד הדם. אך למעשה התיר רק בשעת הדחק. וכתב שגם מהר"א ששון היה מודה בשעת הדחק להתיר. עי"ש. וכן הגאון רבי יעקב מלכא (לפני כמאה שנה) בספרו נר מערבי (סימן ח) התיר כנ"ל. עי"ש.

ולעניות דעתי יש מקום לומר, כי בהגלות נגלות מה שכתב מרן זצוק"ל (הובא לעיל עמוד 141) שהראב"ד אינו יחיד בדבר, ומעיד ששמע כן מפי רבותיו, ושכן דעת רבי יוסף בן פלאה, וכן פסקו האשכול, שו"ת ראב"י, המכריע, העיטור, המאורות, המרדכי בשם הראב"י, ורבנו ירוחם בשם ארחות חיים. נמצא שבצירוף כל הספיקות הנ"ל יש להתיר את הבשר: כי שמא לא התייבש הדם והועילה המליחה, ושמא כהראב"ד ועוד רבים שדי בשישים כנגד הדם. ובפרט שאין זה מדין התלמוד, ולדעת הריב"ש חומרא יתירה היא. וכל זה בחשש דם שבישלו שהוא מדרבנן. ובצירוף דעת האומרים שבאיסור דרבנן לא צריך שישים. ושמא דם ובשר הם מין במינו שבתל ברוב. (עיין שו"ת יביע אומר חלק ב י"ד סימן ד, וחלק ז י"ד סימן ד אות ד. ו רה. ח סצט)

הצלה בתוך שלשה ימים

אם לא הספיקו למלוח את הבשר ונזכרו לקראת סוף היום השלישי, ישרו את הבשר חצי שעה במים, ואז מותר למלחו ולבשלו בתוך שלושת הימים הבאים מסיום השרייה. (סימן סט סעיף יג. ח סצג)

הצלה לאחר שלשה ימים

אם עברו שלושה ימים ולא מלחו את הבשר, וזקוקים לו לבישול דוקא, ישרו את הבשר כשעה במים כדי שיתלחלח הדם ויתעורר לצאת, וימלחוהו וידיחוהו, ולאחר מכן יעשו לו חליטה ברותחים, ורק עכשיו יבשלוהו. והוא הדין בשומן שעברו שלושה ימים ולא מלחוהו, כיון שלא שייך לצלותו כי ימס באש, יכשירוהו כנ"ל.

כתב מרן הבית יוסף (סימן סט אות יג) בשם הגהות שערי דורא, שמעתי כי במקום הגאונים, נהגו כששהה בשר בלא מליחה שלשה או ארבעה ימים, לשרותו במים פושרים כדי שיתעורר דמו ויפלוט על ידי המלח. וכתב בשו"ת ספר יהושע, ומה שרצה לומר שמרן חזר בו בשלחן ערוך ממה שכתב בבית יוסף, דבר רחוק הוא לומר כן, שהלא בבית יוסף הביא את הגהות שערי דורא בסתם בלי חולק, ולמה יחזור בו. ע"ש. וכן פסקו הברכי יוסף, זכור לאברהם, מהריק"ש ועוד. ובצירוף חליטה ברותחים, על פי המבואר בבית יוסף (סימן עג).

איסור שהייה

לכתחילה אין להשהות בשר [ללא הקפאה] שלשה ימים בלי מליחה אף שכוונתו לצלותו בלבד, שמא יטעה למלחו ולבשלו. ובכל זאת, אם עבר והשהה, לא נאסר הבשר ומותר לצלותו. לפי מה שבארנו (עמוד 264) שחומרת הגאונים אינה אלא מספק שמא התייבש הדם בתוכו, נמצא שיש כאן ספק ספיקא, שמא לא התייבש הדם ודי במליחה כשאר בשר, ואפילו תאמר שהתייבש, שמא לא ישכח ויאכלנו רק על ידי צליה. (ו. רח. ח. שצג)

בשר קפוא

בשר שלא נמלח, מותר להקפואו יותר משלושה ימים על מנת למלחו, שכיון שהוא קפוא, הדם נשאר בתוכו כמות שהוא ואינו מתייבש. (ו. ר. ח. תז)

הלכות צליית בשר

האש שואבת

בשר העומד לצלייה באש, אין צריך למלחו קודם לכן כמו שמולחים לבישול, כיון שהאש שואבת את הדם כולו, ודי להדיחו מהדם שעליו. (סימן עו סעי' א, ב)

מעט מלח

כשצולים בשר [לא מוכשר] או כבד [שאין לאוכלו אלא צלי, כמבואר להלן (עמוד 272)], מן הדין אין צריך לתת עליהם מלח כלל, אך נהגו לפזר מעט גרגירי מלח סמוך לצלייה ממש. (סימן עג סעיף ה. סימן עו סעי' א, ב. ח. תקו, תקלו)

לגבי כבד, כתב הרמ"א (סימן עג ס"ה) שיש למלחו קצת כשהוא תחוב בשפוד, או מונח על האש לצלותו. ולגבי שאר צלי כתב (סימן עו ס"ב): יש אומרים שצריך גם כן קצת מליחה תחילה. והמנהג להדיחו תחילה ולמולחו קצת כאשר נתחב בשפוד, וצולחו מיד קודם שיתמלא המלח דם. מיהו אם לא הדיחו ולא מלחו כלל ונצלה כך, מותר. וכן כתבו בן איש חי, כף החיים ועוד.

משך זמן הצלייה

די לצלות את הבשר או הכבד אפילו מעט צליה והותר לאכילה, בין לבני ספרד בין לבני אשכנז. כי אף אם נשאר בו דם, מאחר והוא לא פירש לחוץ, הרי זה מותר. ואף

לרמ"א שהחמיר בדם שפירש ממקום למקום בחתיכה עצמה, מודה שאם פירש הדם ממקומו בצלייה, מיד הוא נפלט ונשאב באש, וממילא אם נשאר דם בחתיכה, הרי שהוא לא פירש ממקומו כלל. (שו"ת יביע אומר חלק ח סימן ט. ו קנה. ח תנה, תקח)

בישול אחר הצלייה

אם לאחר הצלייה מבשל את הבשר או הכבד, לכתחילה לא די לצלותו מעט, אלא יצלהו עד שנראה שזב כל דמו. ואם צלאו חצי צלייה ובישלו, הרי זה מותר. (שו"ת יביע אומר חלק ח סימן ט. ו קמט, קצח. ח תנה, תקח)

כתב הטור (סימן סט), במקום שאין מלח מצוי, יצלו הבשר "עד חצי צלייתו", ואחר כך יבשלוהו. וכתב מרן הבית יוסף (אות כא): כתב הגהות אשירי בשם אור זרוע, במקום שאין מלח כלל, יצלהו תחילה "עד שיזוב כל דמו" ואחר כך יבשלוהו. ומשמע לטור, שבחצי צלייתו זב כל דמו. ובאחרות חיים כתב בשם רבנו פרץ ומהר"ם, כשצולים יונים ואחר כך מטגנים אותן במחבת, צריך קודם "שיצלו כל צרכן". וכתב מרן הבית יוסף בשו"ת אבקת רוכל (סימן רטז), הטור שכתב עד "חצי צלייתו", ורבנו פרץ ומהר"ם שכתבו שצריך שיצלו "כל צרכן", אפשר שאינם חולקים, כי "כל צרכן", היינו "חצי צלייתו". ומכל מקום לכתחילה יש לחוש למה ששמע מפשט הלשון: "כל צרכן", שהוא יותר מחצי צלייתם. אך אם ניכר ש"זב כל דמו", לא צריך יותר. ע"כ. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן סט סעיף כא): במקום שאין מלח מצוי, יצלו הבשר "עד שיזוב כל דמו", ואחר כך יבשלוהו. ומפורש שדעת מרן להחמיר לכתחילה.

בצל בשפוד עם בשר

מותר לכתחילה לתת בצלים, עגבניות ותפוחי אדמה בשפוד עם הבשר [לא מוכשר] לצלותם יחד, כי טבע הדם להחליק על הבשר בעת הצליה וליפול ממנו ולא להיבלע בו, והאש שואבת ושורפת אותו. ואפילו אם יבלע מעט דם, הרי כלל בדינו: "כבולעו כד פולטו", שכשם שנבלע הדם בחום האש, כך יפלט וישרף מחום האש, וכן המנהג פשוט. ובני אשכנז מחמירים בזה לכתחילה. (ו קצח. ח תקמא)

בגמרא פסחים (עד ע"א): אמר רבה, האי מולייתא [טלאים או תרנגולים שממלאים בהם חתיכות בשר וצולים אותם יחד], מותר. מקשה אביי: איך מותר, והרי בצליה נפלט דם הבשרים לתוך הטלה? עונה לו רבה: "כבולעו כד פולטו", כמו שהטלה בלע את הדם, כך הוא יפלוט אותו בחום האש. ומרן הבית יוסף (סימן עז) באר הדין בהרחבה, וזו לשונו בשלחן ערוך: עופות או גדיים שממלאים אותם בשר שלא נמלה, מותר לצלותם אפילו פיהם למעלה, ואפילו אם נמלה רק החיצון [העופות או הגדיים], שכמו שבולע החיצון דם בשר המילואים, כך פולטו. והוסיף הרמ"א: וכל שכן אם נמלח הפנימי [בשר המילואים] ולא החיצון, שמותר, כיון שהאש שואבת את הדם מן החיצון ואינו נבלע בפנימי. **ואמנם** הרמ"א החמיר למעשה, וכתב שלכתחילה אין לעשות שום ממולאים, אלא רק אם נמלחו שניהם. וכתב עוד, שלכתחילה אסור לצלות בשר שנמלח עם בשר שלא נמלה, ורק בדיעבד מותר. ע"כ. גם המהרשד"ם החמיר בזה, אך כתב עליו הפרי חדש: וכל ראיותיו ודמיונותיו לסייע סברתו, אינם כלום, ואין צורך להאריך להשיב עליהם. וגם מה שהחמיר הרמ"א, הוא לשיטתו שבבשר ממולא התיר רק בדיעבד, וגם לסברתו אינה אלא חומרא בעלמא, כי **מפורש בגמרא שאפילו לכתחילה מותר**. ולכן מותר לצלות בצל בין חתיכות הבשר יחד אפילו לכתחילה, שכבולעו כד פולטו. ואדרבה, הדם "משרק שריק" [טבע הדם להחליק, וממילא הוא

מחליק על הבשר בשעת הצליה, וכלל לא נבלע בו אלא נופל ממנו] והאש שואבת אותו, וכיון שהאש מושכת את הדם אליה אינה מניחה שיבלע כלל. ומה שמרגישים טעם הבשר בבצל, אין לו ענין עם הדם, אלא הוא מהשומן שנסרך ונדבק בו יפה, ובשומן לא אומרים כבולעו כך פולטו. ע"כ. וכן פסקו להתיר לכתחילה: המהריק"ש, מזמור לדוד פארדו, ערך השלחן, שלחן גבוה, שו"ת בית דוד, שו"ת מקור ברוך קלעי, כנסת הגדולה בשו"ת בעי חיי, ושכן התיר רבנו עזריה יהושע על פי רש"י והתוספות ועוד. והוסיף מרן זצוק"ל שמצא סיוע גדול לדבריהם מבעל הלכות גדולות שהתיר במפורש לצלות כמהין ופטרייות יחד עם בשר באותו שפוד, וכן למלאות גדי בפטרייות ובצללים, כי אפילו אם נבלע בהם דם, כבולעו כך פולטו. וכן המנהג פשוט להקל בזה אפילו לכתחילה. ויאכלו ענווים וישבעו.

סכין לחיתוך הצלי

בשר או כבד הנצלה על האש, מותר לכתחילה לחותכו בסכין בעודו על האש, אף שעדיין לא נצלה כל צרכו, ולא נאסרת הסכין מחמת הדם. וכן מותר לכתחילה לנעוץ בו מזלג כדי להופכו מצד לצד, כי "כבולעו כך פולטו", וכן המנהג פשוט. ובני אשכנז מחמירים בזה לכתחילה. (סימן עו סעיף ד. ו קצא. ח תקלח)

הפיכת השפוד

מותר לכתחילה לגלגל ולהפוך את השפוד אפילו במהירות מצד לצד ואף בתחילת הצליה, מפני שהאש שואבת ושורפת את הדם בכל מצב, וכן המנהג פשוט. ובני אשכנז מקילים רק כשמהפך בנחת. (ו קצז)

כתב בכנסת הגדולה, המנהג שלא לדקדק בזה כלל, ואפילו בתחילת הצליה מהפכים את השפוד תמיד, ואין להחמיר בזה כלל, וכמבואר ברא"ש, כי אף אם יפול הדם מצד לצד, כשהופכו פעם אחרת, האש תשאב את הדם. וכבר הרב לחם חמודות השיג על הרמ"א בזה. וכן פסקו הפרי חדש, שלחן גבוה, לחם הפנים, בית לחם יהודה, זבחי צדק ועוד.

שימוש חוזר בשפוד או ברשת

שפוד או רשת שצלו בהם בשר או כבד, מותר לצלות בהם שוב בשר או כל דבר אחר כחצילים, כנפיים וכדומה ללא ליבון. ואין חשש לדם הנבלע בהם, כי כבולעו כך פולטו. וכן המנהג פשוט. ובני אשכנז מחמירים בזה לכתחילה, ומשתמשים בשפודי עץ. (סימן עו סעיף ד. ח תקמב)

השהיית בשר בשפוד

מותר להשהות בשר בשפוד אף שהוסר מהאש, ואין חוששים שמא יחזור הבשר החם ויבלע מהדם הבלוע בשפוד, ובני אשכנז מחמירים בזה. (סימן עו סעיף ד. ח תקמג)

לשון מרן השלחן ערוך

להלן לשון מרן השלחן ערוך (סימן עו סעיף ד) בדינים שהוזכרו לעיל: יש מי שאוסר לחתוך בסכין

צלי שאצל האש שלא נמלח, כל זמן שאינו נצלה כל צרכו, מפני דם שנבלע בסכין. ויש מי שאוסר **השפוד** שצלו בו בשר בלא מליחה. ויש מי שהורה שאסור **להשהות** הצלי על השפוד לאחר שהוסר מהאש, לאחר שפסק הבשר מלזוב, שמא יחזור הבשר החם ויבלע ממנו. **ויש מתירים בכל זה, וכן המנהג להתייר.** וכתב הרמ"א: ואנו נזהרים לכתחילה, ומתירים בדיעבד.

הוצאת השפוד מהאש

מותר להוציא את השפוד מהאש באמצע הצליה, כדי לראות אם נצלה הבשר או הכבד היטב או כדי לסדר את הגחלים. (ח תקמא)

כתב הט"ז (סימן ע"ו סק"ט): כל זמן שחום האש על הבשר, מפליט הבשר דם שבתוכו לחוץ, וכשהתקרר החום הוא, אין מפליט כלל, והרי זה דם האיברים שלא פירש שמוטר. וכן מעשים בכל יום כשצולים בשר שלא נמלח, שאין נזהרים להסיר השפוד עם הבשר קצת מן האש, כדי לתקן האש. ע"ש.

צלייה בעטיפה

אסור לצלות בשר או כבד עטוף בנייר אפיה או נייר כסף וכדומה, שכל אלו מעכבים את הדם מלצאת. ואם טעה ועשה כן, ראוי שלא לאוכלו. (ו ר. ח תקיז)

צלייה בפלאטה

מותר לצלות בשר או כבד על פלאטה חשמלית שחומה רב מאוד, כל שאין לה שפה סביב ומחליק הדם ויורד או שנשרף מהחום, וכנהוג באולמות רבים. (ח תקי)

צלייה בתנור

מותר לצלות בשר או כבד בתחתית התנור שהיא לוחטת חום, שבוודאי חום כזה שואב ושורף את הדם כליל. (ו קצג)

צלייה בגריל או במנגל חשמלי

כשצולים בשר או כבד על רשת הגריל או המנגל החשמלי, יתנו מים בתחתית למטה, כדי שהדם יתבטל במים ולא יאסור את התחתית. וכמו כן, הצולה בתנור כשמונחת תבנית לקבלת הדם, יתן מים בתבנית כדי שלא תאסר. (ח תקמז)

טיבול הפת בשומן הנוטף

אסור לטבל את הפת בשומן הנוטף בתחתית הנ"ל, כיון שטיפות דם מעורבות בו. אולם הצולים בשר מוכשר, אף אם מטפטפים טיפות אדומות לתחתית, אין בזה חשש, ורשאי לטבל בהם את הפת ולאוכלה, כיון שאין זה דם אלא "מוהל" שהוא מיץ הבשר.

כתב מרן השלחן ערוך (סימן עו סעיף ו): בשר שצולים בלי מליחה, אין נותנים כלי תחתיו לקבל השמנונית הנוטף ממנו, עד שיצלה עד שיהיה ראוי לאכילה על ידי צליה זו.

מיץ הבשר אינו דם

מותר להניח בשר צלוי בפת, שאף שנראה דם זב על הפת, אין זה אלא "מוהל". ואין לחשוש למראית העין שיאמרו שזה דם, כיון שניכר שאין צבעו חזק כדם.

בגמרא חולין (ק"ב ע"א), אמר שמואל ככר שחתך עליה בשר צלוי, אם הדם עבה וסמיך, ועבר מצד אחד של הככר לצדו השני עד שנראה משני צדדיו, אסור לאכול הככר, ורב הונא מתיר. וכן היה נוהג רבא לאכול הככר, כי אין זה דם אלא "חומר בשר" [יין הבשר], כלומר מיץ הבשר. וכתב הרשב"א שאין לחוש בזה משום מראית העין, כיון שאין מראהו חזק כדם, ואין אדם טועה בכך להחשיבו כדם. ולכן אפילו אם חתך הבשר בתוך כלי ויצא ממנו דם זה בעין, הרי זה מותר, שאינו אלא שומן בשר וחומר בשר. ע"כ. וכתב מרן הבית יוסף (סימן עו) שכן פסקו הפוסקים, וכך פסק מרן בשלחן ערוך (סימן עו סעיף ה): בשר שלא נמלח וצלאו באש, וחתכו על גבי כיכר, אף על פי שיש בכיכר מראה אודם, מותר הכיכר באכילה אם נצלה הבשר עד כדי שראוי לאכילה לרוב בני אדם, וכתב הרמ"א, דהיינו חצי צלייתו. והוא הדין שהמוהל בלא כיכר גם כן מותר.

הדחת הצלי

אין צריך להדיח את הבשר או הכבד במים לאחר הצליה, כי האדמומית שנראית אינה דם אלא מוהל. ומנהג בני אשכנז להדיח לכתחילה, ואם לא הדיחו, הרי זה מותר. ואם רוצה לבשלו אחר הצליה, גם לבני ספרד טוב להדיחו קצת במים. (ח תקיט)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן עו סעיף ב): רצה למלוח צלי ולאכלו בלא הדחה, עושה, ואין לחוש לדם שעל המלח. והרמ"א כתב: יש אומרים שכל צלי צריך הדחה לאחר צלייתו, משום דם הדבוק בו, וכן נוהגים לכתחילה. ואם לא הדיחו, ואפילו בישלו כך, מותר. ואפילו נמלח קודם הצליה ולא הודח לאחר המליחה, מותר, ולא חוששים לדם והמלח שעליו, כיון שהאש שואבת הדם.

דם שטפטף בצליה

הצולה בשר או כבד, יזהר שלא להעביר מעליו חתיכות שלא נצלו שמא יטפטף עליו דם. ואם טפטף, יחתוך לעומקו מעט [כדי 'נטילה' שזה שיעור 'אצבע', דהיינו 2 ס"מ] במקום נפילת הדם ויזרקהו. (סימן עו סעיף א. סימן קה סעיף ד. יב"א ה יו"ד סימן ה אות ב. ח תקלט)

לעיל (עמוד 268) הבאנו מה שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן עז), עופות או גדיים הממולאים בשר שלא נמלח, מותר לצלותם אפילו פיהם למעלה, שכשם שבולע החיצון דם בשר המילואים, כך פולטו. ובאר הרא"ש, שכל מה שאומרים "כבולעו כך פולטו", דוקא כשנפלט הדם מיד בשעת הבליעה כמו בעופות הממולאים, אבל אם בשר נפל לדם ונאסר, אין להתירו בצליה משום "כבולעו כך פולטו", אלא צריך לחתוך כדי נטילה מהבשר. ועוד כתב, שדווקא דם שנפלט ונוטף עם הציר בעת הצליה והמליחה, יש לומר 'משרק שריק' [מחליק], והאש שואבת אותו ונשרף, אבל בדם בעין, לא אומרים שמחליק, ולכן צריך כדי נטילה דווקא. (ועיין בית יוסף סי' עו, עז)

צליית כבד

לבד מהמבואר לעיל בדיני צליית בשר וכבד,
יש עוד כמה פרטי דינים השייכים לצליית כבד בלבד:

קודם הצלייה

הכבד יש בו ריבוי דם, ולכן אין למולחו ולבשלו ככל בשר, אלא צריך לצלותו. וקודם הצלייה, יחתכהו 'שְׁתֵי יַעֲרָב' – חֲתַךְ אֶחָד לְכָל אֹרְכוֹ, וְחֲתַךְ אֶחָד לְכָל רֹחְבוֹ, ובכך יִחַתְכוּ חוּטֵי הַדָּם הַדְּקִים [סמפונות] שעוברים בתוך הכבד, ויניח מקום החיתוך למטה כלפי האש ויצלהו. ונהגו לפזר עליו מעט גרגירי מלח קודם הצלייה, וכנ"ל. (סימן עג סע' א, ג. ו קמט. ח תצט, תקג, תקו)

כבד ששכח לקורעו, וצלאו כשהוא שלם, יקרעהו לאחר צלייתו, ויוציא את חוטי הדם שבו ויזרקם, ויאכל את הכבד עצמו. ויש מבני אשכנז הנוהגים שלא לחתוך את הכבד כלל, אלא רק אם מבשלים אותו לאחר הצלייה. (סימן עג ס"ג ובאחרונים. ח תקג)

כבד טרי

כבד ששהה מהשחיטה עד הצלייה שלושה ימים [72 שעות], אין לבשלו לאחר הצלייה. על כן הקונה כבד טרי, יברר את תאריך השחיטה, ואם עברו שלושה ימים, לא יבשלנו אחר הצלייה. ובדיעבד שבשלו אחר צלייתו, מותר לאוכלו. (ו רח. ח תקכב)

השהיית כבד שלושה ימים

מותר להשהות כבד במקרר אפילו יותר משלושה ימים אם דעתו לצלותו ולא לבשלו לאחר מכן. ומה שבארנו לעיל (עמוד 267) שאסור להשהות בשר שלושה ימים אפילו לצלייה בלבד, כי בבשר הרגילות למלחו ולבשלו, ולכן יש לחשוש שמא ישכח ויבשלו בלי צליה קודם, לא כן כבד שעיקרו עומד לצלייה ולא לבישול לאחר הצלייה, לא חוששים שישכח ויבשלו אחר הצלייה, שמן הסתם יצלהו בלבד. (שו"ת יחווה דעת חלק ו סימן מו. ו רח)

כבד קפוא

מותר לכתחילה להקפיא כבד יותר משלושה ימים ואחר כך לצלותו ולבשלו. (שם)

הפשרת כבד

אין להפשיר כבד קפוא במים חמים אפילו בכלי שני, ומכל מקום בדיעבד אף אם שפך עליו מים חמים מכלי ראשון כדי להפשירו, יש להתירו בצליה. (ח תקכג)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן סה ס"א): יש אומרים שלא ימלוג [במים רותחים] אפילו בכלי שני, ואם מלג, הרי זה מותר. הגה: כיון שכלי שני אינו מבשל אפילו היד סולדת בו. אבל לכתחילה אסור. ולכן נהגו באלו המדינות שלא למלוג שום דבר רק לאחר מליחה. מיהו לכבוד אורחים

או לצורך שבת, מותר אפילו לכתחילה להניח בכלי שני, חתיכה [בשר] מלאה קרח וכפור כדי למהר מליחתו. וטוב להיזהר לכתחילה שלא להניחו רק במים שאין היד סולדת בהם. ע"כ. ומכל מקום בדיעבד אפילו אם עירו עליו מים רותחים מכלי ראשון, מותר לצלותו, כי שמא עירו אינו מבשל, ושמא כבד שבישלו לבדו, מותר, ושמא בכבד קפוא לא משפיע העירו.

בישל כבד חי

טעה ובישל כבד אפילו בלי למולחו קודם, הריהו מותר באכילה, כיון שהוא טרוד לפלוט את ריבוי הדם שבו ואינו בולעו שוב. אך שאר התבשיל והקדירה נאסרו, אלא אם כן היה בתבשיל פי שישים מהכבד. ובני אשכנז נוהגים שלא לאוכלו אפילו נמלח הכבד קודם הבישול. (ו' קנה. ח תקז)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן עג סעיף א): הכבד, יש בו ריבוי דם. לפיכך לכתחילה אין לו תקנה לבשלו על ידי מליחה, אלא קורעו שתי וערב ומניח חיתוכו למטה, וצולחו [שיהיה ראוי לאכילה] ואחר כך יכול לבשלו. ובדיעבד מותר אם נתבשל לבדו בקדירה, כיון שהוא פולט ולא בולע. אבל הקדירה אסורה. ויש מי שאוסר. הגה: וכן נוהגים לאסור הכל אפילו נמלחה הכבד קודם.

כבד כבוש

אם נכבש הכבד במים עשרים וארבע שעות, מותר לצלותו. (ח תקיד)

כבר בארנו לעיל (עמוד 259) שבשר שהתבשל בלי מליחה, נאסר הבשר והתבשיל כל שאין בתבשיל שישים כנגד הבשר. ואולם, כשנכבש הבשר בלי מליחה, יש לדון אם דינו כמבושל ונאסר באכילה או לא. ומרן בשלחן ערוך (סימן סט סעיף טו) פסק, שבשר כבוש מותר בצלייה, והרמ"א כתב שנוהגים לאסרו אף לצלי. ואמנם, כיון שאפילו כבד שטעו ובשלוהו הותר באכילה כנ"ל בהלכה הקודמת, כל שכן כבוש שיהיה מותר. ואפילו לרמ"א שהחמיר בבישול, דוקא שם בגלל שיש אומרים שכבד 'שלוק' נאסר, ואנחנו לא בקיאים מהו שלוק, לכן מחמירים גם במבושל. אבל בכבוש, ממה נפשך הוא מותר, כי אם הוא חשוב כמבושל, הרי מבושל מותר, ורק שלוק אסור. ואם אינו חשוב אפילו כמבושל, אז כל שכן שמותר.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כִּבֹּד לֵב פְּרָעָה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם" (שמות ז יד)

במדרש ילקוט שמעוני (וארא רמז קפב) אמרו: משל למה הדבר דומה, לאריה ושועל שהיו מהלכים בספינה, והיה החמור גובה מכס מן הספינות. אמר להם החמור, תנו לי מכס. אמר לו השועל לחמור, כמה עזים פניך, אתה יודע שמלך שבחיות עימנו, ואתה תשאל מכס?! אמר לו החמור, מן המלך אני נוטל ולגנזיו אני מכניס. כעס עליו האריה ואמר, קרבו לי הספינה, ויצא וטרפו לחמור. נתנו לשועל ואמר לו, סדר לי אבריו של שוטה זה. הלך השועל וסדרם. כשראה את ליבו המשובח, נטלו ואכלו לעצמו. בא האריה ומצא אבריו של חמור נתחים נתחים. אמר: ליבו של שוטה זה, היכן הוא? אמר לו השועל, אדוני המלך, חמור זה לא היה לו לב, שאם היה לו לב לא היה נוטל ממך מכס. אף כך פרעה הרשע שאם היה לו לב, לא היה נוהג כן. עי"ש.

הלכות פת גויים

פתם משום בתם

חכמים אסרו לאכול פת שאפאה גוי, אף אם יודע בבירור שהכל נעשה בהכשר: הכלים, הקמח ושאר הרכיבים. כי חששו שמא ימשכו הלבבות ויתקרבו הדעות בין היהודי לגוי ויבואו חלילה לנישואי תערובת בנו עם בתו, והרי התורה הזהירה (דברים ז א): "וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם, בְּתֵדָה לֹא תִתֵּן לְבָנוֹ, וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לְבָנָהּ, כִּי יִסִּיר אֶת בְּנֵהָ מֵאַחֲרָי". ואף אם אין לגוי ילדים שאין חשש חתנות, בכל זאת אסרו חכמים משום קירוב דעת כללי עם הגויים. (סימן קיב סעיף א. כף החיים אות ט, י)

בגמרא מסכת שבת (זו ע"ב) ובמסכת עבודה זרה (לו ע"ב) אמרו שתלמידי שמאי והלל גזרו על פיתם, שמנם וינם של הגויים משום בנותיהם. וכתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה ט): יש דברים שאסרו אותם חכמים, ואף על פי שאין לאיסורם עיקר מן התורה, גזרו עליהם כדי להתרחק מן הגויים עד שלא יתערבו בהם ישראל ויבואו לידי חתנות, ואלו הם וכו', ואסרו לאכול פיתם או בישוליהם ואפילו במקום שאין לחוש לגיעוליהם.

עוד אמרו במסכת סנהדרין (קג סע"ב): גדולה לגימה [נתינת מאכל ומשקה לאורח], שמקרבת רחוקים, כמו שמצאנו ביתרו, שבשכר שאמר לבנותיו (שמות ב כ): לָמָּה זֶה עֲזַבְתָּן אֶת הָאִישׁ, קִרְאָן לוֹ וַיֵּאכַל לֶחֶם, זכו בני וישבו בלשכת הגזית, שנאמר (דברי הימים א ב נה): "וּמִשְׁפַּחַת סַפְרִים יִשְׁבִּי יַעֲבֹד תִּרְעָתִים שְׁמַעְתִּים שׁוֹכְתִים הִמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מִחַמַּת אָבִי בֵּית רַכָּב", ונאמר (שופטים א טז): "וּבְנֵי קִינֵי חֲתָן מִשָּׁה". נמצא שבזכות שהזמין את משה רבנו לאכול אצלו, התגלגל הדבר וזכה שמצאצאיו היו מורים הוראות לכלל עם ישראל בלשכת הגזית. ואמר רבי יוסי בן קיסמא: גדולה לגימה [שלא הביאו לאורחים] שהרחיקה שתי משפחות מישראל, שנאמר (דברים כג ה): "עַל דָּבָר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֲתָכֶם בְּלֶחֶם וּבְמִים בְּדָרָהּ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם". כלומר, אף שעמונו ומואב היו קרובים אלינו, שהרי הם בניו של לוט אחי אברהם, בכל זאת הרחיקה אותם התורה שאסור להתחתן איתם לעולם, שנאמר (שם ד): "לֹא יָבֵא עִמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בְּקֶהֱל ה', גַּם דֹּר עֲשִׂירִי לֹא יָבֵא לְהֵם בְּקֶהֱל ה' עַד עוֹלָם", בגלל שלא קידמו את ישראל במאכל ומשקה כשעברו דרך עריהם. עי"ש. (ועיינו עלון "ותענג בדשן" גיליון 116)

ישמעאלי. נוצרי.

באיסור פת גויים אין הבדל בין ישמעאלים לנוצרים, כי אף שהישמעאלים מודים ביחודו של השם יתברך ואינם עובדים עבודה זרה, בכל זאת עדיין יש חשש של קירוב דעות וחתנות. כן מבואר ברבים מהאחרונים שדנו על פת גויים במקומותיהם שמצויים רק ישמעאלים ולא נוצרים. (וכן פסק מרן זצוק"ל בשו"ת יביע אומר חלק ה יורה דעה סימן י אות ב, וחלק י סימן נח חלק ד אות ג. יחווה דעת חלק ה סימן נד ד"ה ונראה. ז צג)

מיני דגן

לא אסרו אלא פת מחמשת מיני דגן שיש לה חשיבות ויש חשש שיתקרבו, אבל פת מקמח תירס, אורז וכדומה, הרי היא מותרת. (סימן קיב סעיף א. כף החיים אות יג. ועיינו עלון "ותענג בדשן" גיליון מס' 120)

פת בעל הבית. פת פֶּלְטֵר.

עיקר חומרת האיסור בפת שאפאה הגוי בביתו לצרכו, שאז יש חשש יותר של קירוב דעות וחתנות, אבל בפת "פלטר", דהיינו פת ממאפייה של גוי, במקומות שלא מצויה כל כך פת של ישראל, נהגו להקל בזה, מאחר והפת היא הכרחית וחי נפש, ובמאפייה אין קירוב דעות כל כך עם הגוי, שהרי הוא עסוק במלאכתו, ולא גזרו חכמים גזירה על הציבור כשאין רוב הציבור יכול לעמוד בה.

כתב מרן השלחן ערוך (סימן קיב סעיף א): אסרו חכמים לאכול פת של עממים גויים, משום חתנות, [ואפילו במקום שאין משום חתנות, אסור]. ולא אסרו אלא פת של חמשת מיני דגן, אבל פת של קטניות ושל אורז ודוחן, אינו בכלל פת סתם שאסרו. (סעיף ב): יש מקומות שמקילים בדבר ולוקחים פת מנחתום גוי במקום שאין שם נחתום ישראל, מפני שהיא שעת הדחק. אבל פת של בעלי בתים, אין שם מי שמורה בה להקל, שעיקר הגזירה משום חתנות, ואם יאכל פת בעלי בתים יבוא לסעוד אצלם. הגה: ולא נחשב פת בעל הבית אלא אם עשאו לבני ביתו, אבל אם עשאו למכור, נקרא פת פלטר [נחתום], אף על פי שאין דרכו בכך. וכן פלטר שעשאו לעצמו, נקרא פת בעל הבית. ע"כ. וכתב מרן הבית יוסף (סימן קיג אות ב) בשם הרשב"י, הטעם שבפת הקילו יותר מבישולי גויים, משום שהיא חיי נפש, רמז לדבר (דברים ח ג): "כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִהְיֶה הָאָדָם". וכתב עוד (סימן קלד אות יא) בשם הרשב"א, שפת פלטר נהגו בו היתר בכל מקום. ועייני עלון "ותתענג בדש"ן מס' 116 אות ד, ומס' 117 אות ב)

פת פלטר בבית הגוי

במקום שנהגו לאכול פת פלטר, וכגון שלא מצויה שם פת ישראל כל כך, והזמין הגוי את הישראל לביתו ונתן לו מפת פלטר, הרי זה מותר. ואפילו אם בעל המאפייה הגוי הזמין את הישראל לביתו, ונתן לו מפת שאפה במאפייה, הרי היא מותרת, כי סוף סוף אין זו פת בעל הבית.

כן פסק מרן השלחן ערוך (סימן קיב סעיף ז) כדעת הרשב"א, וזו לשונו: פת בעל הבית אסורה לעולם, אפילו קנאה פלטר ממנו, ואפילו שלחה לישראל לביתו. וכן אפילו שלח אותה ישראל לאחר, אסורה לעולם. ושל פלטר, מותרת לעולם, אפילו קנאה בעל הבית ממנו, שלא הלכו באיסור זה אחר מי שהפת בידו עכשיו, אלא אחר מי שהיתה לו בשעת אפייה. ע"כ. ומבואר שלעולם הולכים אחר שעת האפייה, וכל שנעשה על דעת למכור אף על פי שהוא עכשיו ביד בעל הבית, ואפילו אם בעל המאפייה הביאה בביתו לאורחו הישראל, הרי זה מותר, כיון שפת פלטר מותרת "לעולם".

והנה בסעיף ג' הביא מרן את דעת הרא"ה, וכתב: יש מי שאומר שאם פלטר גוי הזמין ישראל לביתו, הרי פתו כפת בעל הבית ואסור. ומבואר שהרא"ה חולק על הרשב"א הנ"ל, ונמצא שמרן סותר את עצמו. וצריך לומר, כיון שהביא מרן את דעת הרשב"א בסתם, ואת דעת הרא"ה בשם "יש מי שאומר", הרי זה כפי הכלל המפורסם "סתם ויש הלכה כסתם", ולכן ההלכה היא כדעת הרשב"א שמוותר. וכן פסקו: הפרי חדש, הכנסת הגדולה, שלחן גבוה, מזמור לדוד, בן איש חי. וכתב במסגרת השלחן, שכן הסכים עמו הגאון המופלא כמהר"ר מזל טוב מודינא. (ועייני כף החיים אות כז)

פת בעל הבית למכירה וחלוקה

גוי שאופה בביתו פת על מנת למכור או בשביל לתת למשרתים והפועלים שלו, דינה כפת פלטר שמוותרת. (מהריק"ש, פרי חדש, מנחת יעקב, לחם הפנים, בית לחם יהודה, ברכי יוסף, זכור לאברהם. כף החיים. שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן ה אות יז. ז צ)

כתב הבן איש חי (שנה ב פרשת חוקת סעיף ח), המושלים שנותנים בכל יום פת למשרתים או לרופאים ישראלים, הרי זה כפת פלטר, והסכימו בזה כמה גדולי האחרונים. ובאר המהריק"ש הטעם בזה, כי דבר זה עליהם בתורת חוק לתת כל יום פת קצוב לאלו, [והרי זה כמו פת למכירה שנותן להם אותה כחלק מתמורת עבודתם], ולכן אין בזה משום פת בעל הבית.

פת בעל הבית למתנה

גוי שאופה בביתו פת על מנת ליתנה לחברו ישראל במתנה, דינה כפת פלטר שמוותרת. כי אם לא היתה לו טובת הנאה מחברו ישראל, הוא לא היה נותנה לו במתנה, נמצא שהמתנה היא תמורת משהו אחר, והריהי כמכירת פת. [ואפשר דהיינו באופן שניכר שנותנה בתורת מתנה, כמו מה שנהוג ששולחים מתנות לוועדי עובדים וכדומה, או ששולח משלוחי מנות לסוחריו היהודים וכדומה. או תמורת מה שחתם לו על אישור לפתיחת מרפסת וכיוצא בזה.]

כתב הגאון רבי יעקב פראג'י, ראב"ד אלכסנדריה בשו"ת מהרי"ף (ס"ס לט), אודות השאלה ששאל הגאון רבי יעקב חאגיז, במה שנהגו במוצאי חג הפסח שגויים בעלי בתים אופים פת חמץ בביתם לכתחילה, כדי לשלוח דורון לקצת יהודים אוהביהם והסוחרים עמהם, כדי שיאכלו מהפת שלהם מיד במוצאי החג. ותמה על מה שמכו לאכול פת של בעלי בתים גויים, ובפרט שמצוי פת פלטר שהוא הרע במיעוטו, והרי פת בעל הבית אסורה לעולם, ולא מצאתי להם על מה שיסמוכו. והשיב: הנח להם לישראל שאם אינם נביאים בני נביאים הם, וכבר דשו בזה רבים, ואפילו אם יבוא אליהו הנביא ויאמר לא כן הוא, אין שומעים לו, וכל שכן שיש להם על מה שיסמוכו, כי יש מקומות שנהגו היתר גם בפת של בעלי בתים גויים. והנח להם לישראל במה שנהגו. וכל שכן בדבר שאיסורו קל והוא חיי נפש. עכת"ד. ואולם, לפי המבואר שבעל הבית שאפה פת למתנה הריהי מותרת, מיושב מה שנהגו להקל בזה במוצאי פסח, כי לולי שהיתה להם טובת הנאה מחבריהם, הם לא היו נותנים במתנה. (ועיינו עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 117 אות ד, יד, טו)

פת לאורח ולתלמידי בתי ספר

ישראל שהתארח בבית הגוי ואפו בשבילו פת, דינה ככל פת בעל הבית שאסורה, ואדרבה על זה היתה גזירת חז"ל כשבעל הבית מכבד את אורחו, שיכולים חלילה לבוא לידי קירוב. וכמו כן, בתי ספר המבקרים עם תלמידיהם באוהלי הבדואים [מה שאינו מומלץ כלל ועיקר], ומכבדים אותם מפיתם, אסור לאכול ממנה, כי זו פת בעל הבית. גם מה שמצוי שעובדי חברת חשמל הולכים לבתי הגויים לתקן את החשמל, ונותנים להם מפיתם, אסורה הפת באכילה. אולם אם ישליך ישראל קיסם לתנור או יעשה אחת מהמלאכות המתירות פת גויים, הפת תהיה מותרת, וכמבואר להלן (עמוד 282).

כן כתב בשו"ת רב פעלים (חלק ד יו"ד סימן ז), יהודים שהולכים אצל הערבים יושבי אהלים

ומביאים לפניהם פת שאפו בביתם לסעוד את ליבם, כי כן דרכם ומנהגם לכבד כל אורח המזדמן לביתם, הפת אסורה, שהיא פת בעל הבית. וכתב בשו"ת יביע אומר (חלק י יורה דעה סימן נח על רב פעלים ח"ד אות ג) וכן עיקר, ולא כמו שכתב בזבחי צדק, וזו לשונו: ומכאן היתר למנהגנו, שכאשר הולכים אצל הערביים יושבי אהלים, ומנהגם שכל אורח הבא לביתם מגישים לפניו סעודה ופת שאופים בביתם, שהם זהירים הרבה בהכנסת אורחים, ומנהגנו לאכול מפת שלהם, וזהו מותר גמור. וכן אלו הערבים שאופים פת בביתם על דעת האורחים, הרי הם נותנים אותו במתנה, והרי זה כמו פת פלטר ומותר. ע"כ. ונראה שצדק רבנו יוסף חיים שיש להתרחק מזה, שהוא פת בעל הבית, שכתב מרן בשלחן ערוך, פת בעל הבית אין מי שמורה בה להקל, שעיקר הגזירה היתה משום חתנות, ואם יאכל פת בעל הבית יבוא לסעוד אצלו. ע"כ. וכל שכן כשסועד אצלו על שלחנו ממש ומפתו יאכל, שזה ודאי שאסור משום חתנות. גם בבן איש חי (שנה ב פרשת חוקת סעיף ח) כתב בשם מהריק"ש, ישראל שבא אורח לבית הגוי ואפו לו פת בעבורו והביאו לפניו דוקא, כי הם כבר אכלו, אף על פי שלא אפו אלא עבורו, אין זה נחשב כפת פלטר אלא פת בעל בית ואסור. ואין לומר כיון שנותנים אותו לו בחינם נחשב כמכר [מתנה], כיון שעיקר גזרת חז"ל על אורח המתארח אצלם, וכל אורח אוכל בחינם, ואדרבה כיון שאפו עבורו לכבודו, יש קירוב דעת וחשש חתנות יותר, לכן כל שמביאים לפניו בתורת סעודה, אף על פי שהם כבר אכלו ולא אפו אלא בשבילו, הרי זה פת בעל הבית ואסור. ועיין כף החיים סימן קיב אות כה, מה, מו, נז. ז צא. ועיין עליו "ותתענג בדשן" גיליון מס' 117 אות יא)

פת יפה

אם הפת של מאפיית הגוי טעימה ומשובחת יותר משל הישראל, וכגון שהגוי אופה פיתה דרוזית, בייגלה שומשום וכדומה, או שהוא אופה פת ממין אחר שאין הישראל אופה, כגון לחם שיפון או כוסמין, ואילו הישראל אופה רק מקמח חיטה, מותר לקנות מהגוי.

כתב מרן הבית יוסף (סימן קיב אות ה) שכן פסק הרשב"א בתורת הבית בשם רבנו יונה, והובא בר"ן. ומה שהשיג עליו הטור שאין נראה כן מהירושלמי, אף על פי שהטור לא ראה את הרשב"א בתורת הבית הארוך אלא בתורת הבית הקצר, ושם באמת לא הביא הרשב"א את הירושלמי, אך עדיין לא היה לו לטור לכתוב כן, כי משמע מדבריו שנעלמה ידיעתו ממנו, ואילו ידעו ונזכר ממנו לא היה פוסק כן, וזה דבר שלא ניתן להיחשד בכך מאן דנהירן ליה שבילי רקיעא [מי שנהירים לו שבילי הרקיע, דהיינו כל תלמוד בבלי וירושלמי וכו'], ואילו ראה הטור את לשון הרשב"א בתורת הבית הארוך, לא היה חושדו בכך, וגם לא היה מקשה עליו מהירושלמי, כי הוא הביא תחילה את הירושלמי והבבלי, ואחר כך כתב, ומי שיש בידו פת, או שיש פלטר ישראל, אך פלטר גוי עושה פת יפה ממנו, או ממין אחר שאין בידו של פלטר ישראל, מותר לקנות מפלטר גוי, שכיון שהותרה פת של פלטר הותרה לגמרי כל שאין פלטר ישראל כמוהו, שכיון שדעתו נוחה יותר בפת פלטר זה מפני חשיבותו בעיניו, הרי זו כפת דחוקה לו. וכן נהגו, וכן דעת מורי הרב ז"ל. ע"כ. וכך פסק מרן בשלחן ערוך להלכה ולמעשה (שם סעיף ה): יש אומרים שמי שיש בידו פת, או שיש פלטר ישראל, ויש פלטר גוי עושה פת יפה ממנו, או ממין אחר שאין בידו של פלטר ישראל, מותר לקנות מפלטר גוי במקום שנהגו היתר בפת פלטר, שכיון שדעתו נוחה יותר בפת פלטר זה, מפני חשיבותו בעיניו, הרי זה כפת דחוקה לו. ועיין עליו "ותתענג בדשן" גיליון מס' 116 אות ז)

למנוע העלאת מחירים

כתב בזבחי צדק וסימן קיב אות יד: בעיר קושטא אף על פי שפת פלטר ישראל משובח משל פלטר גוי, קונים מפלטר גוי, כי לא אמרו שאין ליקח מפלטר גוי, אלא כשפת פלטר ישראל מספיק לכל ישראל אשר בעיר, ובקושטא אם היו כולם לוקחים מפלטר ישראל לא יספיק לכולם, וכיון שאינו מספיק כמי שאין פלטר ישראל מצוי, ומותר ליקח מפלטר גוי. וכנסת הגדולה בשם מהרימ"ט, קהל יהודה, שיויר ברכה) וכן נהגו פה בגדאד שאף על פי שיש פלטר ישראל וגם הפת שלו יפה, קונים מפלטר גוי, משום שבעירנו יש ריבוי עם, ואם יקנו הכל מפלטר ישראל, יהיה הפת ביוקר הרבה, והראיה שביום חגם שאין הגויים מוכרים, הישראל מוכר הפת ביוקר הרבה. ועל כן נהגו במדינתנו ליקח מפלטר גוי בכל זמן. ומיהו, יש אנשי מעשה שאינם אוכלים מפלטר גוי כלל ועיקר. ואנחנו אפילו מפלטר ישראל לא אוכלים, יען שרוב הפלטרנים הם עמי הארצות ואינם נזהרים מן התולעים שבמים וכיוצא. עי"ש. ואולם מרן זצ"ל (ז צד) הביא בשם הפוסקים להתיר זאת משום ספק ספיקא, שמא לא היו תולעים במים, ושמא לא פירשו מן המים שאז אין להם דין בריה ובטלים ברוב, ושמא נימוחו בלישה ואפיה. (ועיין עוד שו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן נח על רב פעלים ח"ד אות ד) ואולם לכתחילה בוודאי צריכים להשגיח שהכל יעשה כהוגן, וכמו שכתב כף החיים וסימן קיב ס"ק לא, שבכל מקום צריך להיות חברה קדישא להשגיח במעשה האופה, בהנהלת הקמח, ובסינון המים, ובמקום הלישה, העריכה והאפייה שיהיה נקי מתולעים ונמלים ובכל הפרטים, בקיץ ובחורף, וזכות הרבים תגן בעדם. (ועיין עוד בכף החיים סימן פד אות קטז. ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 116 אות י)

פת גוי זולה

על פי האמור יש לדון, כאשר מצויה פת של ישראל, אך הפת של הגוי זולה יותר, האם מותר לקנות ממנו. והלוא הרב זבחי צדק מעיד שהתירו חכמי בגדאד לקנות פת גויים, כדי שהאופים היהודים לא יעלו את המחיר. ולכאורה צריך להבין, היכן שמענו היתר של פת גויים שבביל שלא יעלו את המחיר, והרי לא התירו אלא במקום שפת של ישראל לא מצויה, וכיון שכאן פת ישראל מצויה, שישלמו עוד קצת כסף ויקנו פת ישראל! והנראה שהבינו חכמי בגדאד, שכמו שהתירו רבנו יונה והרשב"א והר"ן פת גויים יפה יותר ומשובחת, "שכיון שדעתו נוחה יותר בפת זו, הרי זה כפת דחוקה לו". אם כן גם כאן, כיון שאם יאסרו פת גויים הפת של הישראל תעלה יקר, ודעתו בוודאי תהיה נוחה יותר בפת גוי הזולה, לכן אין לנו לאסור. ולכאורה לפי זה גם במקרה שפת גוי זולה יותר, כיון שדעתו נוחה יותר בפת של הגוי, כי במציאות הפת של הישראל נמכרת יקר יותר, יש מקום לדון להתיר.

ובפרט שהפת היא חיי נפש, ודרך העולם שאוכלים בכל יום פת לפחות פעם אחת בשחרית, ויש שאוכלים פעמיים בוקר וערב, ויש שאוכלים גם שלש פעמים, וכשיקנה תמיד יותר ביוקר, פרוטה מצטרפת לפרוטה, ובסך הכל ברור שזה יגיע ליוקר הרבה, ובפרט שקונה גם לחם לכל בני ביתו. ולמשל אם הגוי מוכר 10 פיתות ב-10 שקל, ואילו היהודי אוהב להרוויח יותר, ומוכר 10 פיתות ב-15 שקל. וכי לא שייך לומר בזה שדעתו נוחה יותר בפת של הגוי בגלל שמשלם פחות שלישי?! וכיוצא בזה מצאנו שפעמים מתירים בהלכה מאכל מסוים לצורך "הפסד מרובה", וכתבו הפוסקים שהשיעור של "הפסד מרובה" אין לו קצבה ידועה, אלא הכל תלוי במצבו הכלכלי של השואל, העשיר לפי עושרו, והעני לפי עוניו. ובכל זאת, אם זה דבר שמצוי שקונים אותו הרבה פעמים, שאז בצירוף כל הפעמים, זה יהיה נחשב להפסד מרובה, הרי זה מותר גם לעשיר, כי בסך הכל יהיה לו הפסד מרובה (עיין ו עב). וכל שכן כאן בלחם שהוא דבר תמידי מידי יום ביומו, ורבים צריכים לו, ופעמים צריכים אפילו בפעם אחת כמויות גדולות, כמו לכל סעודות שבת וחג או סעודת מצוה שיש בה ריבוי אנשים או לשיבות וחדרי אוכל של רבים וכדומה, שבוודאי ההפסד

הוא גדול. ואף על פי שהאופה הישראלי יכול לטעון שיש לו יותר הוצאות, כי הוא משלם מיסים וכו', ואילו הגוי הישמעאלי מעלים מיסים, אבל מה אכפת לקונים מהוצאותיו, הרי בסך הכל הפת שלו נמכרת ביוקר ביחס לפת של הגוי, ולכן נראה שיש מקום להתיר. ובפרט שיש לצרף גם ספק ספיקא, שמא הלכה כדעת התוספות, המרדכי, הרא"ש, הסמ"ק, הגהות אשרי, מהרא"י, איסור והיתר הארוך והרמ"א, שפת גויים מותרת בכל מקום גם כשמצויה פת של ישראל, ואפילו אם תאמר שהלכה כדעת הרמב"ם, הרשב"א, רבנו יונה, ומרן השלחן ערוך שלא הותרה אלא כשלא מצויה פת של ישראל דוקא, שמא יודו להקל כאשר הפת של הגוי זולה יותר, כי לא גרע מפת יפה ומשובחת שלו שמותרת. (ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 116 אות יא)

שעת הדחק

כשלא מצויה פת ישראל ולא פת פלטר, הקילו חכמים לאכול אפילו פת גוי בעל הבית, וכל שכן אם קונה לכבוד שבת. (זו צ. שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן ה אות טו. חלק ו אורח חיים סימן לט אות א. ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 117 אות ג-ח והלאה)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן קיב סעיף ח): יש מי שאומר שבמקום שאין פלטר מצוי כלל, מותר אפילו פת של בעל בית גוי. הגה: ואין צריך להמתין על פת כשר, וכן נוהגים.

חולה

חולה סכרת שאינו מוצא פת בלי סוכר ומלח אלא של פלטר גוי או בעל הבית גוי, רשאי לאכול פת זו, שהרי זה כשעת הדחק שלא אסרו חכמים. (הבית היהודי חלק ט עמוד צח, צט)

הגיעה פת ישראל

קנה פת גויים בהיתר, כגון בשעת הדחק, ואחר כך הגיעה פת ישראל, מותר לאכול את פת הגויים, שכיון שנקנתה בהיתר, שוב אינה נאסרת. (שו"ת יביע אומר חלק ג חושן משפט ס"ס ה, חלק ו יורה דעה סימן ד אות א, חלק י אורח חיים סימן מ)

כן כתב הרשב"א, לקח פת מפלטר גוי ואחר כך הגיע פלטר ישראל, כיון שלא נאסרה פת פלטר אלא מחמת התקנה, וכשאינו שם פלטר ישראל הותרה, לא יצא הראשון מהיתרו, שלא נעשה דבריהם של חז"ל חוכא ואיטולא [צחוק והיתול], שעל שלחן אחד הותר [כשלא היתה פת ישראל], ונאסר [כשהגיעה פת ישראל], וחזר והותר [כשנגמרה פת ישראל]. עי"ש. מה גם שכל עוד שלא היתה שם פת ישראל, לא חל שם איסור על פת גוי כלל, והואיל והותרה הותרה גם לאחר שהגיעה פת ישראל. וזו כוונת מרן בשלחן ערוך (סימן קיב סעיף ד) שכתב: מקום שאין פת פלטר ישראל מצויה, לדעת המתירים "ליקח" [לקנות] פת מפלטר גוי, אם הגיעה שם פלטר ישראל, הרי פת פלטר גוי אסורה [לקנות] עד שימכור פלטר ישראל פתו, ולאחר שכלה פת ישראל חוזרת פתו של גוי להכשרה [לקנות]. ע"כ. ודייק מרן בלשונו הטהורה וכתב "ליקח", דהיינו "לקנות". ולכן כשהגיעה פת ישראל, אסור דוקא "ליקח" - לקנות מהגוי עד שימכור ישראל את פתו. אבל את הפת שכבר קנה מהגוי, הרי היא מותרת. וכן דעת הש"ד. וכן כתבו בן הש"ד בנקודות הכסף, פרי חדש, שלחנו של אברהם, עין המים, רב פעלים וערוך השלחן.

מנהג חסידות

חסידים ואנשי מעשה נזהרים שלא לאכול פת פלטר אפילו כשלא מצויה כל כך פת של ישראל. ואף מי שאינו נזהר בזה במשך השנה, טוב שיזהר בעשרת ימי תשובה. (שלחן ערוך אורח חיים סימן תרג, ומשנה ברורה סק"א) [ומכל מקום אם ישליך קיסם בתנור שאופה בו הגוי, הפת מותרת לגמרי. כמבואר להלן (ועמוד 282)].

עד כמה ימתין?

כתב מרן השלחן ערוך (סימן קיב סעיף יז): יש מי שאומר שהנזהר מפת גויים, והוא מהלך בדרך, אם יש פת של ישראל עד ארבעה מילין [מיל: 18 דקות. ד' מילין: 72 דקות], ימתין. וכתב הפרי חדש (ס"ק כח), והיינו דוקא כשהתחיל ללכת, ומשם עד מקום חנייתו יש ארבעה מילין, אבל אם חנה עכשיו במקום אחד, אף על פי שממקום זה למקום שיש פת ישראל, יש ארבעה מילין, כיון שעתה אינו הולך לשם, אינו צריך להמתין. ע"כ. (וכן כתבו בית לחם יהודה וחכמת אדם) אך אם בתוך שיעור מיל [18 דקות] מכאן מצויה פת ישראל, צריך ללכת אפילו שאינו הולך שם. (חכמת אדם, פתחי תשובה וזבחי צדק. כף החיים ס"ק עג. וכן כתב בדרכי תשובה סימן קיב ס"ק צה בשם מקור מים חיים) וכמעט לא מצוי דין זה בארץ ישראל, כי הנוסע ממקום למקום, בוודאי ימצא פת ישראל תוך 72 דקות. (ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 116 אות יג)

ביטול ברוב

חתיכות פת גויים שהתערבו בתבשיל ואינן ניכרות, הרי הן בטלות ברוב ומותר לאכול התערובת. (הרמ"א סימן קיב סעיף יד. כף החיים אות סו, סז, סח) ועיין להלן (ועמוד 315).

בציעה על פת גוי יפה

הבוצע על הפת לברכת "המוציא", צריך לבצוע על הפת היותר יפה שלפניו, שכן מכבוד הברכה לברך על היפה יותר. על כן, אם יש לפניו פת גויים משובחת, [כגון: פרנה, באגט וכדומה], ופת ישראל שאינה משובחת, יבצע על פת גויים המשובחת, אף אם דרכו להחמיר בה. וכיון שהותר לו לאכול ממנה בבציעה, יאכל ממנה כל הסעודה, כי אין זה כבוד שמים לברך על הפת, ואחר כך לפרוש ממנה מחשש איסור כלשהו. (אורח חיים סימן קסח סעיף ה. יורה דעה סימן קיב סעיף יג. פרי חדש שם ס"ק כג)

כתב מרן הבית יוסף (אורח חיים שם) בשם תרומת הדשן, בעל הבית שנוהג לאכול פת גויים במקום שלא מצויה כל כך פת ישראל, והביאו לו פת גויים נקיה ומשובחת, ופת ישראל שאינה נקיה [שלא הוציאו את הסובין מהקמה, ולכן אינה טעימה ומשובחת כל כך, כמו 'לחם מלא']. אף על פי שבני ביתו אוכלים עמו, והם אוכלים רק פת ישראל, והוא בוצע גם בשבילם, מכל מקום כיון שהוא העיקר והם נגררים אחריו, והוא רגיל בפת המשובחת, בוצע על הפת המשובחת של הגוי ולא על הפת של הישראל, ובני ביתו יאכלו מפת ישראל כהרגלם.

הקשה התרומת הדשן, והרי הראב"ה כתב על מקרה אחר שאם בעל הבית נזהר שלא לאכול פת גויים, ובא אליו אורח שאוכל פת גויים והביא עמו פת גויים משובחת, שכיון שמצוה על בעל הבית לבצוע, יבצע מפת הגוי המשובחת. נמצא שאף על פי שבעל הבית אינו רגיל לאכול

מהפת המשובחת, ואין בדעתו לאכול ממנה כי היא של גויים, בכל זאת מצוה להקדימה ולברך עליה. ולכאורה זה סותר את המקרה הקודם, כי לעיל למדנו שהבציעה נקבעת לפי בעל הבית שהוא העיקר והם נגררים אחריו, ואילו כאן הבציעה נקבעת לא כפי שרגיל בעל הבית?

ומתוך, כיון שברכת הנהנין תלויה בחביבות המאכל, שעל חביבות הנאתו הוא מברך ומשבח את הקדוש ברוך הוא, לכן "אף על פי שבעל הבית נזהר תמיד מפת גויים, אין זה בשביל שאינו חביב לו, אלא משום פרישות. וכל שיכול למצוא עילה וסיבה שיאכל בהיתר ולא יצטרך לפרישות, כגון כאן שמחבב בו את המצוה, התיירו לו חכמים". והיינו שאף על פי שבעל הבית לא רוצה לאכול פת גויים כי הוא פרוש וחסיד, אך כל זה טוב ויפה כאשר אין לו פת אחרת שחביבה לו יותר, אבל כאשר יש לו פת חביבה יותר, יברך על החביב, כי על חביבות הנאתו הוא מברך ומשבח את השם. וכאשר הוא נהנה מהמאכל יותר, יש בכך שבח וכבוד לבורא שברא מאכלים טובים ליהנות בהם בני אדם, וממילא גם הברכה נאמרת בכוונה ובהידור יותר. נמצא שהמעלה שלא לאכול פת גויים, מתגמדת לעומת מעלת הברכה שתאמר בהידור.

ולאחר שהותר לו לברך על הפת המשובחת, הותר לו גם לכל הסעודה. וכיוצא בזה כתב בשו"ת מהרי"ל (ס"ס קנח). וכעין זה מבואר לעיל (עמוד 279) בשם הרשב"א, שאם לקח פת מפלטר גוי והגיעה פת ישראל, לא יצא הראשון מהיתרו, שלא נעשה דברי חז"ל חוכא ואיטולוא, שהותר הלחם ונאסר וחזר והותר. ע"ש. ואף כאן, לאחר שהותר לו לבצוע על הפת היפה, לא נאסר עליו את הפת, שהואיל והותר הותר. (עיין שו"ת יביע אומר חלק ו יורה דעה סימן ד אות א)

וזו לשון מרן בשלחן ערוך (אורח חיים שם): אם בעל הבית אינו נזהר מפת גויים, ואין דעתו לאכול כל הסעודה אלא פת גויים כי היא נקיה, אבל בני ביתו אוכלים מפת שאינה נקיה של ישראל, ושני הלחמים מונחים על השלחן, צריך לבצוע על פת נקיה של גויים, הואיל והוא הבוצע ואין דעתו לאכול אלא מאותה פת. וכן, אם היה בעל הבית נזהר מפת גויים, וישראל שאינו נזהר בכך מיסב עמו על השלחן, כיון שמצוה מוטלת על בעל הבית, יבצע מן היפה של גויים, וכיון שהותר לבצוע, הותר לו לאכול ממנה כל הסעודה. הגה: ודוקא שחביבה עליו אותה פת, אבל אם אינה חביבה עליו בלא איסור פת גויים, אינו צריך להקדימה. וכן פסק ביורה דעה וסימן קיב סעיף יג: מי שאינו נזהר מפת של גויים, שהיסיב אצל בעל הבית הנזהר מפת של גויים, ועל השלחן פת ישראל ופת של גויים היפה יותר משל ישראל, יבצע בעל הבית מן היפה, ומותר בכל אותה סעודה בפת של גויים. ע"כ. (ועיין עלון "ותתענג בדשן" גליון מס' 11, ובחוברת "ט"ו שבשט בהלכה ובאגדה" עמוד 110)

במקרה הנ"ל שהוא בוצע על פת פלטר המשובחת ואוכל ממנה כל הסעודה, אין צריך התרה על מנהגו הטוב שרגיל להחמיר שלא לאכול פת פלטר.

בכל דבר מצוה שאדם נהג לעצמו ולא התנה מתחילה שיהיה בלי נדר, אם רוצה לבטלו, צריך לעשות התרה. וכתב המשנה ברורה (ביאור הלכה סימן קסח שם) שאף כאן צריך התרה קודם שיאכל מהפת. אך להלכה כתב מרן זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן כג) כיון שאינו רוצה להפסיק את מנהגו הטוב לגמרי אלא באופן חד פעמי או לזמן מסוים, אין צריך התרה. (וכן כתבו המגן אברהם, נודע ביהודה, מהר"ש ענגיל, שואל ומשיב, בית לוי, חתן סופר, מטה יהודה עייאש, מהרי"ץ דושינסקי, שבט הלוי, שרגא המאיר ועוד) וכל שכן אם עשה "התרת נדרים" בערב ראש השנה או בערב כיפור, ומסר שם מודעה שכל מנהג טוב שינהג שלוש פעמים ולא יאמר עליו "בלי נדר", לא יהיה עליו איסור נדר. (שו"ע סימן ריא סעי' א ב, אבקת רוכל, קול אליהו, שלמת חיים זוננפלד ועוד)

בצק של ישראל

ישראל שנתן את בצקו לגוי פלטר לאפותו פת, הרי זה חמור יותר מפת פלטר של גויים שנהגו להקל בכמה מקומות, ודינה כפת בעל הבית שאסורה. שדוקא בפת פלטר היקלו משום חיי נפש, אבל בפת של ישראל, שלא מצוי שיתנה לגוי לאפותה, שהרי יכול לאפות בעצמו, לא שייך להקל משום חיי נפש. ומכל מקום, אם עשה אחת משלשת המלאכות המתירות דלהלן, הרי זה מותר. (סימן קיב סעיף יא. פמ"ג משבצות זהב אות ז. ז צו)

מלאכות המתירות פת גויים

ישראל שעשה אחת משלושת המלאכות דלהלן, אף על פי שאת שאר מלאכות הפת עשה הגוי בביתו, אין הפת נחשבת פת גויים כלל. ואלו הן: **א.** הדלקת האש. **ב.** הכנסת הבצק לתנור. **ג.** הגברת חום התנור או השלכת קיסם לאש, כל עוד שהפת זקוקה לתנור ומשביחה באפייתה. והטעם לזה, כי באחת ממלאכות אלו יש היכר שפת גויים אסורה, וניכר לכל שאנו מובדלים מהם. (סימן קיב סעיף ט)

כתבו הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה יג) ומרן בשלחן ערוך (סימן קיב סעיף ט): הדליק גוי התנור ואפה בו ישראל, או שהדליק ישראל ואפה הגוי, או שהדליק הגוי ואפה הגוי ובא ישראל וניער האש מעט, הרי זה מותר. ואפילו לא זרק אלא עץ אחד לתוך התנור, התיר כל הפת שבו, שאין הדבר אלא להיות היכר שהפת שלהם אסורה. הגה: ואם נפח באש, הרי זה כחיתוי. ע"כ. (ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 119 אות ה)

על מה חשב רבי יוסף זונדל מסלנט

מספרים על הגאון רבי חיים מוולוז'ין ראש ישיבת "עץ חיים", שהיה מחבב מאוד את תלמידו רבי יוסף זונדל מסלנט יותר מכולם, ובעיקר בגלל מעשה שהיה. פעם מצאו את ר' יוסף ביום גשם זלעפות, יושב על ברכיו באחד הרחובות וכולו רטוב מגשם ורפש, ומרצף את הרחוב באבנים לכבוד אמו הזקנה שהיתה עוברת שם מדי יום כדי להתפלל בבית הכנסת, כדי שחלילה לא תדרוך ברפש.

ובעקבות עוד מעשה. חבריו של ר' יוסף הלשינו עליו לראש הישיבה שראו אותו בכל בוקר וערב הולך ברחוב הגויים, כשבפיו מקטרת מעלה עשן, ובוודאי שדבר זה לא נאה ולא יאה לבחור ישיבה, ועוד ברחוב הגויים. הזמינו הרב לביתו ושאלו, האם אמת נכון הדבר? ענה ר' יוסף, אמת ויציב, ואסביר את מעשיי: עקב הדוחק השורר בעירנו, נאלצים רבים לאכול פת גויים, על כן החלטתי לבוא בוקר וערב למאפיית הגוי ולבקש ממנו גחלת מהתנור כדי להדליק את המקטרת, ואגב אני משליך קיסם לתנור הבווער, ובהשלכת קיסם זה אני מציל את יהודי וולוז'ין מאכילת פת גויים. (הובא בספר וולוז'ין (עמוד שב) בשם הגאון רבי יעקב ברוכין, בעל שו"ת משכנות יעקב מקרלין שהיה מתלמידיה)

תנור אפיה

הדליק היהודי תנור חשמלי, כל שהתנור דלוק, יכול הגוי לאפות בו שוב ושוב על

סמך הדלקת היהודי. אבל אם כיבו אותו, אף שהתנור עדיין חם, לכתחילה צריך שידליקו היהודי שנית. ובני אשכנז רשאים להקל בזה.

כתב מרן הבית יוסף (סימן קיב אות י) בשם המרדכי, מעשה בא לידי על תנור שאפו בו שלש פעמים ביום, ובשתי פעמים שאפו חזרו להסיק התנור ולהכשירו על ידי זריקת קיסם, ובאפיה השלישית לא הכשירו התנור. והוריתי שהפת שנאפתה באחרונה מותרת, שכיון שהכשירו אותו בהיסקות הראשונות, ובאפיה האחרונה נשאר קצת בעין מהגחלים הבוערות מן ההיסקות הראשונות, ודאי מותר, אף על פי שלא זרק ישראל קיסם באפיה אחרונה, שהרי זריקת הקיסם אינה מעלה ואינה מורידה בתוך ההיסק, ובכל זאת אנו סומכים עליה, הוא הדין כאן שכיון שיש קצת גחלים משאר היסקות שהכשירו בהן התנור, הפת מותרת. ע"ש. וזו לשון מרן בשלחן ערוך (סימן קיב סעיף י), אם אפו בתנור על ידי גוי שלוש פעמים ביום אחד, והכשירו התנור על ידי קיסם בשתי הפעמים, ובפעם השלישית לא הכשירו, מותר. ודייקו הפרי חדש (ס"ק כ) ובית דוד (הובא בדרכי תשובה ס"ק סו) מדבריו בבית יוסף, שמכיון שבאפיה האחרונה נשאר קצת מהגחלים הבוערות, לכן זה נחשב כהשלכת קיסם, אבל אם לא נשארו גחלים, אין זה מועיל. ע"ש.

אולם הרמ"א בדרכי משה כתב, שבאיסור והיתר הארוך הוסיף להתיר אפילו עמד התנור פנוי בין היסק להיסק, כל שהוא בתוך מעת לעת [24 שעות] להיסק שהכשיר ישראל את התנור כל הפת מותרת, כי עדיין היסק ראשון מועיל לפת האחרון שחום הראשון מועיל גם עתה, שדבר הנראה לעיניים שתנור נוח להתחמם אם הוסק גם אתמול. וכן פסק בהגה. והגר"א (ס"ק כ) כתב בדעת מרן, שההיסקות הראשונות מועילות להיסק האחרון יותר מקיסם וחיתוי בגחלים, [כי ההשפעה של החום הראשון על הפת גדולה מקיסם וחיתוי], וכל שכן אם גם נשארו גחלים מההיסקות הראשונות. ע"כ. ומבואר מדבריו שיש להתיר אפילו שלא נשארו גחלים מההיסקות הקודמות, ולא כפי שדייקו הפרי חדש ובית דוד בדעת מרן.

ומכאן יש ללמוד על תנור חשמלי שכיבוהו והוא עדיין חם, שלדעת מרן השלחן ערוך יש להחמיר בזה, כיון שלא נשאר שום היסק מהדלקת היהודי. (ועיין שו"ת יחיה דעת חלק ה ס"ס נד) אבל לדעת הרמ"א כיון שהתנור נוח להתחמם מהר יותר, יש להקל. ועיין בשו"ת ויצבור יוסף שעשוע (חלק א עמוד יג), ובקובץ בית הלל (גליון כו עמוד צז). ועיין להלן (עמוד 295) בדיון קצר חשמלי, ובדיון (עמוד 300) בישולי גויים בחשמל. (ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 119 אות ח)

תנור עם מפסק

תנור חשמלי שמותקן בו מפסק מיוחד, ובכל פעם שפותחים את דלת התנור הוא נכבה [מטעמי בטיחות], וכשסוגרים הוא נדלק, יש להתקין בתוכו גוף חימום נוסף ["פיילוט"], אפילו שחומו מועט מאוד, כדי שיהיה דולק באופן קבוע אף כשדלת התנור נפתחת. וכן מצוי בהרבה מאפיות המקפידות על כשרות מהודרת.

כיון שבפתיחת דלת התנור, הוא כבה, נמצא שבסגירתו, הוא נדלק על ידי גוי, ולדעת מרן שצריך שישארו קצת גחלים מההיסק הקודם כמבואר בהלכה הקודמת, נמצא שהלחם נאפה על ידי גוי. אבל לדעת הרמ"א שדי בחום התנור מההיסק הקודם, רשאי הגוי לסגור את הדלת. וכיום בהרבה מאפיות התקינו גוף חימום או מנורת חימום שדולקים בקביעות בהדלקת ישראל, וכיון שמן הדין די בזריקת קיסם, בוודאי שגוף חימום כלשהו עדיף מקיסם. (ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 119 אות טו)

שעון שבת

יהודי שכיוון את התנור שידלק לאחר זמן על ידי שעון, הדלקה זו נחשבת על ידי ישראל. על כן, מאפייה שרוצים לאפות בה מיד במוצאי שבת, יכול היהודי לכוון שעון מיום שישי שידלק התנור למשל כשעתיים לפני צאת השבת, ועד מוצאי שבת שכבר יתחמם התנור היטב, יוכל הגוי להכניס את הבצק.

כי לא גרע מזריקת קיסם שמתירה את הפת, כי די בהיכר כלשהו שהפת שלהם אסורה, ואף כאן שכיוון היהודי שעון להדלקת התנור, הרי זה היכר. וכן פסקו בשו"ת מנחת יצחק ווייס וחלק ד סימן כח אות ד, ובשו"ת אבן ישראל פישר (חלק ט סימן ע). וכן מצדד להתיר בשו"ת שבט הלוי וויזנר (חלק ט סימן קסד). וכן פסק באור ההלכה (סימן קיב ס"ק כה).

והנה הגר"ש² אורבך (שלחן שלמה שבת א עמוד קב) כתב, איסור העמדת קדרה בשבת קודם ההיסק, הוא דוקא כשההיסק נעשה על ידי אדם בין ישראל בין גוי, מה שאין כן בתנור שנדלק על ידי שעון שבת, הוא קל יותר, שאין מלאכת הבישול מתייחסת אלא לשעון ולחשמל ולתחנה שמהווה את הזרם, ואין כאן מעשה ידי אדם כלל. עי"ש. ולדבריו יש לדון, שאם גוי כיוון את השעון שידלק לאחר זמן, כיון שאין מעשה האפייה מתייחס אליו כלל, הפת מותרת. שלא הצריכו היכר שפת גויים אסורה, אלא כשהגוי אפה בעצמו, אך כאן שלא אפה בעצמו, אין צריך היכר. וכל שכן לפי המבואר להלן (עמוד 300), שיש מקילים בבישולי גויים בחשמל.

חימום התנור

אם רוצים לחמם את התנור מראש כשעדיין המשגיח לא נמצא במאפייה, רשאי הגוי להדליקו, וכשיבוא המשגיח יכבה את התנור לרגע אחד וידליקנו שוב, ואז רשאי הגוי להכניס את המאפים, כי ההדלקה נעשתה על ידי ישראל.

פת עם ביצים

כתב מרן השלחן ערוך (סימן קיב סעיף ו): במקום שנהגו היתר בפת פלטר, אפילו אם הבצק נילוש בביצים, מותר.

כן כתבו התוספות, הרשב"א, הר"ן והרא"ש, שככרות של פלטר גוי שנילושו בביצים מותרים, כי למה נחוש בהם: אם משום דם? רוב ביצים שלנו אין בהן דם. ואם משום ביצי עוף טמא? אינם מצויים בינינו. ואם משום בישולי גויים? הרי הקמח עיקר. (בית יוסף שם)

פת שמורחים עליה ביצה

פת פלטר שמורח עליה הגוי ביצה כדי לייפותה יותר, מותר לאוכלה. ובני אשכנז מחמירים בזה, אלא אם כן ישראל הדליק האש או השליך קיסם.

כתב מרן השלחן ערוך (שם): במקום שנהגו היתר בפת פלטר, אפילו הוא נילוש בביצים או שביצים טוחים על פניו, מותר. הגה: ויש אוסרים בפת שביצים טוחים על פניו, משום שהן בעין ואינן בטלות לגבי הפת, ויש בהן משום בישולי גויים. וכן נוהגים. [ועיין פרי חדש וסימן קב סק"ה]

ומכל מקום היום שהמשיגה לפחות מדליק את האש, נמצא שיש להתיר גם לרמ"א, כי לשיטתו גם בבישולי גויים די בהדלקת האש או בזריקת קיסם. ואף בתנור חשמלי עם מפסק, שהגוי פותח וסוגר את התנור, כיון שלרמ"א די שנשאר חום התנור כנ"ל, הרי זה מותר.

עוגות. סופגניות. ספינג'ים.

גוי שאפה עוגות או טיגן סופגניות, ספינג'ים וכיוצא בהן, עיין להלן (עמ' 312, 313).

רכיבים כשרים

יש להדגיש ולהבהיר שוב, שכל ההיתרים ההלכתיים הנ"ל של אכילת פת גויים, הוא בתנאי שיוודע בבירור שאין שום חשש תערובת רכיבים אסורים, וכמו ב"פיתה דרוזית" שרואה שהגוי לש את הבצק רק עם קמח ומים. אבל בסתם לחם של גויים, ובפרט במאפיות שבחוץ לארץ, מצוי שמערבים רכיבים נוספים: שמן, מרגרינה, שמרים, משפרי אפיה, חומרים משמרים וכיוצא בהם. [ובממוצע יש מעל 30 רכיבים בלחם.] לכן חובה לבדוק היטב את המציאות. אך בדרך כלל במאפיות של הישמעאלים הם אופים פיתות ללא רכיבים נוספים. ואם אכן בירר ואימת את הדברים, רשאי לאכול במסגרת ההיתרים ההלכתיים הנ"ל.

מאפייה עם הכשר

מאפייה הנמצאת בבעלות גוי וכל עובדיה גויים, ומינו עליהם מטעם הרבנות המקומית משגיח כשרות המפקח על כל המוצרים ועל הדלקת האש, ורואה שהכל נעשה כדת וכהלכה, פשוט שמותר לאכול פת ועוגות ממאפיה זו ללא חשש.

הלכות בישולי גויים

טעמי האיסור

אסרו חכמים לאכול מאכל שהגוי בישלו או צלאו או טיגנו, אף אם יודע בבירור שהכל נעשה בהכשר: הכלים, המוצרים, וכל התבלינים ללא תערובת איסור, מחשש שמא יתקרבו הדעות כשישבח את טעמו של המאכל, ויבואו לידי חתנות. וגם שמא יאכילו איסור. (ראשונים, בית יוסף ושו"ע סימן קיג סעי' א, יב)

כתב רבנו שמואל בן רבי משולם ירונדי (לפני כ-650 שנה) בספרו אהל מועד (שער איסור והיתר דרך ז נתיב ו): יש לשאול, לענין פת גויים ובישולי גויים, מפני מה נאסרו משום חתנות עם בנותיהם, והלוא בלאו הכי יהיו אסורים משום כליהם שבלועים מגיעולי גויים? ויש לומר שאפילו לש ובישל הגוי בסתם כלים, שאז אין בזה משום גיעולי גויים, כיון ש"סתם כלים אינם בני יומם", וממילא הרי זה "נותן טעם לפגם" שמותר בדיעבד, בכל זאת אסרו רבותינו ז"ל לאכול מפיתם ומבישוליהם, כדי שלא יתקרבו הדעות ויבואו לחתנות עם בנותיהם, חלילה. וכן פירש רבנו תם.

בידינו למנוע נישואי תערובת

התאונן הגאון רבי שלמה זלמן אורבך זצ"ל באוזני תלמיד חכם העוסק בכשרות בחוץ לארץ, ואמר לו: "דע, כי שורש נישואי התערובת שהתרבו בארצות הברית בצורה שלא היתה מעולם, הוא הקולות הגדולות בבישולי גויים וביין נסך. והעצה היחידה למנוע זאת, היא להחמיר בדינים אלו עד מקום שידינו מגעת. וגם האשכנזים הנוהגים כהרמ"א, כדאית הצלת בית ישראל שנדחוק עצמנו בשבילה, ונחמיר בכל ענייני בישולי גויים כשיטת מרן הבית יוסף. (הליכות שלמה חלק ב עמוד מב)

"הן עם לְבַדָּד יִשְׁכְּן, וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב"

כתב רבנו יוסף חיים זיע"א בספרו "בן איש חי" (שנה ב בהקדמה לפרשת חוקת): מקום מוצא הנשמות של עם ישראל נקרא "באר" ושם הכל אחדות, לכן ישראל נקראו "גוי" ולא "גויים". (וכן נאמר (דברים י כב): "בְּשִׁבְעֵים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרֵימָה", קראם "נפש" ולא "נפשות" (וכן הוא בבראשית מו כו. ועיין רש"י שם). מה שאין כן בעשיו הוא אדום שקראם הכתוב (בראשית לו ז): "נפשות" וַיִּקַּח עֶשָׂו... וְאֵת כָּל נַפְשֹׁת בֵּיתוֹ, כי אומות העולם נפשם ממקום הפירוד. ולכן על ישראל נאמר (במדבר כג ט): "הן עם לְבַדָּד יִשְׁכְּן, וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב", דהיינו "בגויים" שהם באים ממקום הפירוד לא יתחשב בהם.

ולכן ציוונו השם יתברך לבלתי נתחתן בגויים, כי החיתון בהם יהיה דיבוק וחיבור הגופים והנפשות של האיש והאשה ביחד זה עם זה, ואיך יתחברו וידבקו נפשות הקדושות שבאו ממקום האחדות עם נפשות הטמאות שבאו ממקום הפירוד, הרי בוודאי שתצא מזה חורבה רבה למעלה, כי על ידי כן תכנס הקליפה למקום הקדושה חס ושלו. ולכן חששו מאוד חז"ל לדבר זה, ועשו גדרים וסייגים לשמור אותנו מאיסור החיתון באומות העולם שלא ילכד איש מישראל בדבר זה, ולא חששו לעשות גדרים וסייגים לשאר איסורי תורה כמו שעשו לזה, והוא כי בעבור איסור החיתון גזרו על פת גויים ועל בישולי גויים, ועל שְׂכָר גויים. ואף שיש לכל גזירות אלו טעם נסתר וסוד עמוק, עם כל זה לפי הפשט הנגלה גזרו גזירות אלו כדי לשמור אותנו מאיסור זה שלא להתחתן בס, ולהבדיל אותנו מן העמים, לקיים מה שנאמר: "הן עם לְבַדָּד יִשְׁכְּן, וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב", וכן הוא אומר: "וְיָמֵי כְעֶמְדָּה יִשְׂרָאֵל, גוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ", ברוך אלהינו שבראנו לכבודו.

חמור יותר מפת

בישול גוי חמור יותר מפת גויים, ולכן אף שפת פלטר קלה יותר מפת בעל הבית, מכל מקום בישול גוי במסעדה חמור כמו בישול גוי בעל הבית. (זי זא)

תנאי האיסור

לא אסרו חכמים בישולי גויים במקרים הבאים: א. שהמאכל נאכל חי, כגון: עגבניה, גזר וכדומה. כי דווקא במאכל שאינו נאכל חי, כגון: בשר, עוף, תפוח אדמה וכדומה,

ניכרת פעולת הגוי ששינה אותו ועשאו ראוי לאכילה. אבל במאכל שנאכל חי, לא חידש בבישולו כל כך. **ב.** שהמאכל אינו ראוי להעלותו על שלחן מלכים או שרים. מאחר ואין דרך להזמין חבר על מאכל פשוט כזה, ממילא אין חשש שיבואו לידי חתנות. וגם אין חשש שיאכילהו איסור, כיון שלא מצוי שמזמינים על זה. (מסכת עבודה זרה לח רע"א. בית יוסף ושו"ע סימן קיג סעי' א, ב. שו"ת יביע אומר חלק ח אורח חיים סימן כג אות ל. וחלק ט אורח חיים סימן צח אות ג ואות כז. וחלק י יורה דעה סימן ט ד"ה אולם. ז קא)

כתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה יד): לא גזרו חכמים אלא על דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי, כגון בשר ודג תפל וביצה וירקות, שאם בישלם הגוי מתחילה ועד סוף, הרי אלו אסורים משום בישולי גויים. במה דברים אמורים? בדבר שהוא עולה על שלחן מלכים לאכול בו את הפת, כגון בשר וביצים ודגים וכיוצא בהם, אבל דבר שאינו עולה על שלחן מלכים לאכול בו את הפת, כגון תורמוסים, אף על פי שאינם נאכלים חיים, הרי אלו מותרים, וכן כל כיוצא בהם. שעיקר הגזירה משום חתנות שלא יזמינו הגוי אצלו בסעודה. ודבר שאינו עולה על שלחן מלכים לאכול בו את הפת, אין אדם מזמן את חברו עליו.

על כן, גוי שבישל ירקות הנאכלים חיים, כגון: גזר, בצל, עגבניות וכדומה. או פירות הנאכלים חיים, כגון: תפוחים, אגסים, שיזפים, משמשים וכיוצא בהם, ועשה מהם לפתן 'קומפוט', הרי הם מותרים באכילה. ואפילו בישל אותם עד שנימוחו לגמרי והכין מהם מרקחת [ריבה], הרי הם מותרים.

כתב הרמ"א (סימן קיג סעיף ב): כל פרי שנאכל כמו שהוא חי, אף על פי שבישלו אותו הגויים ונמחה ונעשה תבשיל בדיהם, הרי זה מותר. ועל כן אוכלים הפובידל"א [גודגדניות ושאר מינים שמוציאים גרעיניהם ומבשלים אותם עד שנימוחים לגמרי ולא ניכרת צורתם כלל. (משנה ברורה סימן רב ס"ק מא)] שעושים הגויים, והוא פשוט. ועיין כף החיים אות פד. ושו"ת יביע אומר חלק ז אורח חיים סימן כט אות ו)

ביצה

ביצה יש בה איסור בישולי גויים.

ואף שיש גומעים את הביצה חיה, מכל מקום אין זו אכילה חשובה אלא על ידי דוחק גדול. ועוד משום שאין כוונתם לאכילה ממש אלא לרפואה. וכן מבואר מהרשב"א (תורת הבית הקצר בית ג שער ז דף צד סע"ב) שכתב, הקטניות, אף שמקצת אנשים אוכלים אותן כשהן חיות, אף הן אסורות, לפי שאינן נאכלות אלא על ידי דוחק גדול. (וכן מבואר בתוספות יבמות מו ע"א. הרמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה יד. סימן קיג סעיף יד. שו"ת יביע אומר חלק ד או"ח סימן יב אות טז)

"הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה" (תהלים קכ ב)

לפני למעלה מ-70 שנה כשמרן מלכא זצוק"ל התגורר במצרים, היתה להן משרתת גויה בבית. יום אחד הם יצאו והשאירו את המשרתת לבדה. כשחזרו, ראו מחבת מלוכלכת בכיור. כשנשאלה המשרתת על כך, ענתה לתומה שטייגנה חביתה לעצמה. אז מרן הוכיחה בעדינות על זאת, והסביר לה שבגלל זה נאסרה המחבת עתה בשימוש, כי היא בלעה איסור בישולי גויים, והזהירה שלהבא לא תעשה כן.

"אֲשֶׁר פִּיהֶם דָּבַר שׁוֹא וְיַמִּינָם יְמִין שֶׁקֶר" (שם קמד ח)

שוב מעשה שהיה לפני כ-30 שנה בישיבת "חזון עובדיה" שהפועל הגוי טיגן חביתה לעצמו במחבת של הישיבה. אז הוכיחו מרן ראש הישיבה הראשון לציון שליט"א, והזהירו שאם יעשה כן שוב, יקנס אותו לשלם מחיר מחבת חדשה. לאחר תקופה ארוכה, שוב עשה כן הגוי וטיגן חביתה לעצמו, אז קנס אותו הרב והוריד לו ממשכורתו מחיר מחבת חדשה.

מנהג המקום קובע

תבשיל שבמקום אחד עולה על שלחן מלכים, ובמקום אחר אינו עולה, הכל הולך אחר המקום, שבמקום שהוא עולה על שלחן מלכים, יש בו איסור משום בישולי גויים, ובמקום שאינו עולה, אין בו איסור בישולי גויים. (ז קג)

כמו כן, תבשיל שבמקום אחד נאכל חי, ובמקום אחר אינו נאכל חי, הכל הולך כמנהג המקום. (כפ החיים סימן קיג אות ה, כו, עב. עיין ז קב)

כתב הזבחי צדק, מה שעושים הגויים חבושים מבושלים עד שנימוחו לגמרי, ומערבים אותם עם סוכר ועושים מהם מין מאכל, אוכלים את זה בעירנו בגדאד, משום שחבושים בעירנו נאכלים כמו שהם חיים. וכתב בכף החיים: מיהו בעיר קדשנו ירושלים ת"ו החבושים אינם נאכלים חיים אלא על ידי הדחק, ואם כן יש בהם משום בישולי גויים. וכן אתה דן לכל דבר ודבר כיוצא בזה, שהכל לפי המקום והזמן, ואין צורך להאריך. ע"כ.

בצלים ושומים – גוי שבישל בצלים או שומים, אין בזה משום בישולי גויים, לפי המציאות כיום שיש רגילות לאוכלם חיים בסלטים רבים.

כתב הכף החיים (סימן קיג אות פו): בפרק כיצד מברכין (ברכות לח ע"ב) מבואר, ששומים וكرתי נאכלים חיים, ולפי זה אין בהם בישולי גויים. אלא שבזמנים הללו, אין ספק שהשומים והכרתי רוב העולם אינם אוכלים אותם חיים, ועיקר אכילתם על ידי בישול. וצריך עיון. (פרי חדש) ומיהו כבר כתבנו כמה פעמים שהכל לפי המקום והזמן, ובמקומנו רובא דרובא אוכלים הכרתי כשהוא חי, והשומים מעט מן המעט אוכלים אותו חי, ואם כן הכל לפי המקום והזמן. ע"כ. ובמציאות של היום ברור שהשומים נאכלים חיים בסלטים רבים. (ועיין בשו"ת תורת אבי עמוד קצה)

סלק וקישואים – מצוי היום בבתי, מסעדות ובתי מלון שמגישים סלק חי מגורד כסלט, ולכן לפי המציאות כיום, אין בו איסור בישולי גויים.

כידוע, בעבר אף אדם לא אכל סלק חי, ואילו במשך השנים האחרונות התחילו לאוכלו חי כשהוא מגורד עם מיץ לימון ותערובת עלים שונים, בטענות שככה הוא יותר בריא וטעים, עד שהיום מגישים אותו חי בהרבה בתים, אולמות ומסעדות. נמצא שהמציאות השתנתה, וכיון שישנה רגילות לאוכלם חיים, אין בהם איסור משום בישולי גויים. גם קישואים, ישנן מסעדות יוקרתיות שמגישים אותם חיים, ורבים אוכלים מהם ונהנים.

תפוח אדמה

כתב בערוך השלחן (סימן קיג סעיף יח): תפוחי אדמה אינם עולים על שלחן מלכים ואם בישראל הגוי או אפה אותם, מותר לאוכלם, כי ידוע שהיא אכילה פשוטה, ורק דלת העם אוכלים אותם מפני עניותם ודוחקם. ואף שגם עשירים אוכלים אותם לפרקים, זהו מפני גודל ריבויים ולא מפני שהוא מאכל חשוב, ועל שלחן מלכים בוודאי לא יעלו, לא ללפת את הפת ולא לפרפרת. ורק בזמן בישולם שהם עדיין רכים, דרך השרים לקנותם ליתנם לתבלין, אבל בכל השנה לא יאכלום לשם מאכל. אך מצאתי לגדול אחד [בעל ספר חכמת אדם] שכתב, שתפוחי אדמה עולים על שלחן מלכים. ואולי בזמנם שלא היה זה בנמצא, היה מאכל זה חשוב, אבל עתה במדינתנו שיש מהם למרבה, והוא מאכל רוב ההמון ומאכל פשוט מאוד, והאיש הרך והענוג יאמר לו: 'זֶרָה הַלְּאָה', נראה שאינם עולים על שלחן מלכים, ויש להתיישב בזה. ע"כ. ומרן בשו"ת יביע אומר (חלק י יורה דעה סימן ז) נראה שאינו מסכים לזה. ונשאר בצריך עיון על הערוך השלחן. ודו"ק. ועיין בשו"ת שבט הלוי (חלק ו סימן קח סוף אות ד). ומכל מקום, למציאות של היום, ברור שתפוחי אדמה עולים על שלחן מלכים, צא וראה כמה מתכונים מתפוחי אדמה, מינים ממינים שונים.

עיקר וטפל

העיקר קובע

תבשיל שמעורב בו: מאכל שנאכל חי או שאינו עולה על שלחן מלכים, עם מאכל שאינו נאכל חי ועולה על שלחן מלכים, אם המין העיקרי שבתבשיל אינו נאכל חי ועולה על שלחן מלכים, נאסר התבשיל משום בישולי גויים. אך אם המין העיקרי נאכל חי או לא עולה על שלחן מלכים, הריהו מותר, שהמין העיקרי קובע. (סימן קיג סעיף ב. ועיין תוספות במסכת חולין סד ע"א, ובמסכת ביצה טז ע"ב)

כתב הרשב"א (תורת הבית הארוך בית ג שער ז דף צה ע"ב, והקצצר צה רע"א): ולענין תבשיל שיש בו משום בישולי גויים וגם יש בו דבר שאין בו בישולי גויים, אחר מי מהם נלך? למדנו בגמרא (עבודה זרה לח ע"א) על כסא דהרסנא, שהם: דגים קטנים מלוחים מטווגים בשומן שלהם עם קמח, יש בהם משום בישולי גויים. שאף על פי שהשומן שלהם נאכל חי, מכל מקום כיון שהקמח עיקר, והוא לא נאכל חי, הרי יש בהם בישולי גויים. ומכאן למדנו שכל שמעורבים דברים שאין בהם בישולי גויים, הולכים אחר עיקרו של תבשיל, שלעולם מניחים את הטפל והולכים אחר העיקר, בין להקל בין להחמיר. וכן מפורש בתשב"ץ (חלק א סימן פט) שמותר לקנות מהגויים זלאבי"ה, כיון שהדבש עיקר והוא נאכל חי, ואילו הסולת באה רק לדבק בעלמא (ועיין עמו' 311, 312).

זיתים מבושלים

גוי שבישל זיתים כבושים עם מעט כנפיים או שומן כשרים כדי להטעימם יותר, הכל מותר באכילה, כיון שהזיתים עיקר ולא העוף. (ועיין להלן עמוד 290)

דגים קטנים בקמח

גוי שטיגן דגים קטנים בקמח, הרי הם מותרים באכילה, כיון שהדגים עיקר ולא הקמח, והדגים הקטנים אינם עולים על שלחן מלכים. (ז קכד)

כתב הכף החיים (סימן קיג אות ע): דגים קטנים שעושים אותם בקמח כדי לטגנם, אין בכך כלום, כי הולכים אחר העיקר שהם הדגים. ואף על פי שכל שיש בו מחמשת מיני דגן הוא העיקר, ואם כן לכאורה הקמח עיקר; אך כיון שהקמח בא שלא ידבקו הדגים במחבת, הקמח טפל. ואף שהקמח מוסיף קצת טעם, מכל מקום לא נותנים אותו לכך. (פרי תואר וזבחי צדק)

סלט חצילים עם עגבניות

גוי שבישל סלט חצילים ועגבניות, כיון שהעיקר הם החצילים שאינם נאכלים חיים ועולים על שלחן מלכים, יש בזה איסור בישולי גויים.

מטבוחה. רסק עגבניות.

סלט מטבוחה הנעשה מעגבניות, שום ופלפל חריף, אין בזה משום בישולי גויים. וכן ברסק עגבניות, אין בישולי גויים. (עיין שו"ת יביע אומר ח"ט אורח חיים סימן צח אות ג)

לחם מטוגן

גוי העובד בבית ישראל סיעודי, יש להתיר לו לטגן לחם בביצה.

לכאורה יש להקל, כיון שהלחם עיקר והביצה טפלה לו. אלא שגם אם נאמר שהביצה היא מרכיב חשוב מאוד שמשביחה אותו, ובלעדיה טעמו של הלחם טפל. מכל מקום כיון שזה בבית הישראל וגם הוא סיעודי, יש להתיר, וכמבואר להלן (עמוד 309).

בורקס בשרי

גוי שאפה בורקס ממולא בשר לא מבושל, הבשר אסור באכילה מדין בישולי גויים. ואילו הבצק עצמו לבד דינו כפת גויים, וכל שהותר מדין פת גויים [כגון שישראל זרק קיסם לתנור], אזי אם ניכר ונראה בו שומן הבשר, הריהו אסור באכילה. אבל אם השומן בלוע באופן שלא ניכר ולא נראה בו, הריהו מותר, כי השומן בטל ברוב הבצק, אף שנרגש טעמו. (מנחת יעקב, חוות דעת, רבי עקיבא איגר, רבי יעקב מאיר פאדווא בספר מקור מים חיים, ערוך השלחן, כף החיים. וכמבואר בהרחבה בהלכה הבאה)

ואולם אם היה הבשר מבושל על ידי ישראל, פשוט שהבשר מותר באכילה, ורק הבצק דינו כפת גויים כנ"ל. (ש"ד סימן קיג סק"ה, פרי חדש סק"ז, ערוך השלחן סעיף כא ועוד)

ירקות עם בשר

תבשיל של ירקות הנאכלים חיים, כגון: גזר, בצל, כרפס [סְלֶרִי], כרוב, שומר וכיוצא בהם, אין בו משום בישולי גויים. אבל אם מעורב בו בשר, הבשר עצמו אסור משום בישולי גויים. והירקות - אם לא ניכר ולא נראה בהם השומן, מותר לאוכלם, כיון שהשומן הבלוע בטל ברוב הירק. אבל אם ניכר בהם השומן, אסור לאוכלם.

מרק מירקות הנאכלים חיים שעירבו בו מעט בשר או שומן להטעימו, כיון שהירקות עיקר, מותר לאכול גם את הבשר, ואין בו משום בישולי גויים.

כתב מרן השלחן ערוך (סימן קיב סעיף ו): אינפנד"ה [בצק ממולא, כמו בורקס] שאפאה הגוי, אסור לאכול מהפת שלה. וחזר על זה ביתר ביאור בסימן קיג (וסעיף ג): פנאד"ה שאפאה הגוי, אסורה אפילו למי שנוהג היתר בפת גויים, שהשומן נאסר כשהוא בעין משום בישולי גויים, ונבלע בפת. וכן ירקות הנאכלים חיים שבשלם עם בשר, אסורים, מפני ששומן של בשר נבלע בהם. וכתב בדרכי תשובה (ס"ק לג) בשם חידושי רז"ה למהרי"ז אלסקר, שנראה שאם הירקות עיקר, מותרים באכילה, כמו בדין המערב דבר הנאכל חי עם דבר שאינו נאכל חי.

והנה מקור דין זה מספר התרומה (הלכות איסור והיתר סימן כח) שכתב: אותם פנטיז"א [בצק ממולא] של דגים שאפה הגוי, כשם שהדגים אסורים משום בישולי גויים, כן העיסה מבחוץ אסורה, שאף על פי שפת התירו, וגם שמנונית הדגים הבלועה בה אינה בעין, מכל מקום קודם שנבלע בעיסה היה אסור, ונמצא שהעיסה בלועה מאיסור דרבנן. גם הרשב"א (תורת הבית הקצר בית ג שער ז דף צה ע"א) כתב, כל שאסרו חכמים, כעין של תורה אסור, וכשם שפליטת איסורי תורה אוסרת התערובת, כך איסורי דרבנן. לפיכך, בשר או דגים שבישל הגוי עם ירקות הנאכלים חיים, הירקות אסורים. וכן בשר שמבשלים בתוך הפת, אף על פי שאם הסיק ישראל את התנור אין הפת אסורה מחמת בישולי גויים, אבל הרי היא אסורה מחמת פליטת הבשר, שכל שנאסר הבשר מבישולי גויים אף פליטתו נאסרה, והוא שנבלע בפת, וכן הסכימו גדולי המחברים והוא עיקר. ולפיכך, כלים שבישלו בהם הגויים, אסורים. גם הר"ן (עבודה זרה טו ע"א) כתב, ולענין כלי שבישל בו הגוי דבר שיש בו בישולי גויים, כתב הרשב"א שצריכים הכשר, שאף על פי שלא אסרו בישוליהם אלא משום גזרת בנותיהם, ובבליעת הכלי לא שייך חתנות, אפילו הכי כיון שכשהוא בעין נאסר משום חתנות, אף פליטת בליעתו כמותו. וכן נראה מבעל התרומות גבי פלאדי"ש של דגים שאף שפת התירו, וגם השמנונית הבלועה בה אינה בעין, מכל מקום קודם שנבלעה בעיסה היתה אסורה, ונמצאת העיסה בלועה מאיסור דרבנן. גם הנימוקי יוסף (עבודה זרה לה ע"א) כתב בשם בעל התרומות, אותן פנאדי"ש של דגים שאפה הגוי שהדגים אסורים משום בישולי גויים, כמו כן העיסה שחוצה להם אסורה, שאף שפת התירו, וגם השמנונית אינה בעין, מכל מקום קודם שנבלעה בעיסה היתה אסורה, ונמצאת העיסה בלועה מאיסור. וכן כתב בספר אהל מועד (שער איסור והיתר סוף דרך ז). גם התוספות (ביצה טו ע"ב) כתבו, ומיהו פשטי"ץ של דגים שאפאו גוי אין להתיר, שיש בזה משום בישולי גויים, הואיל ונבלע שומן הדגים בתוך העיסה, והדגים אסורים משום בישולי גויים, אם כן אף העיסה שבחוץ אסורה ונעשה כולו בישולי גויים. ואף על פי שהעיסה אין בה בישולי גויים, שהרי התירו את הפת, וגם מה שנבלע בה אינו בעין, מכל מקום קודם שנבלע בעיסה היה בעין ונאסר, נמצא שהעיסה נילושה מאיסור דרבנן. ויש שמסירים השומן ואוכלים את העיסה. ואולם, בתוספות רבנו שמשון משנץ (עבודה זרה לה ע"ב) כתב: מעשה בא לפני רבנו תם בגוי ששלח דגים לישראל אפויים בעיסה שקורין פשטד"א ואסר הדגים, והתיר הפת למי שאין נזהר בפת גויים. אבל על הדגים אמר שהם בישולי גויים ולא הותרו מעולם. ומה שהדגים נתנים טעם בפת אין לאסור, כי לא מצאנו שגזרו על טעם. וכן המחמיר על עצמו שלא לאכול פת גויים, אין צריך להיזהר על הטעם. מיהו אם היתה שמנונית הדגים בעין על הפת, אין להקל. ע"כ. נמצא שאין דעתו כשאר הפוסקים לעיל, ולדבריו אם השומן לא בעין, הרי זה מותר.

והנה לעיל (עמוד 289) הבאנו בשם הרשב"א ומרן השלחן ערוך, שתבשיל שמעורב בו מאכל שיש

בו בישולי גויים ומאכל שאין בו בישולי גויים, הולכים אחר העיקר, ואם בעיקר אין בישולי גויים, כולו מותר באכילה. ואמנם כאן בפאנד"ה - בורקס, אף שהבצק עיקר, עדיין אי אפשר להתיר את הבשר והדגים באכילה, כי ברור שהם מרכיב עיקרי, ולא שייך להחשיבם טפל. [ואין זה דומה למה שכתב הרשב"א (שם), שדגים קטנים מלוחים מטוגנים בשומן עם קמח, יש בהם משום בישולי גויים, כיון שהקמח עיקר. כי שם ברור שהשומן בא רק להטעים ואינו עיקר, וכדן קפה שאין בו בישולי גויים, כי הקפה בא רק להטעים, והוא בטל. לא כן כאן שהבשר והדגים הם מרכיב עיקרי בבורקס.] ומה שהבצק עצמו נאסר בגלל שנבלע בו מהשומן אף שהוא מועט וטפל לבצק? צריך לומר כמו שכתבו הראשונים לעיל, שכיון שקודם שנבלע השומן בעיסה חל עליו שם איסור, נמצא שנבלע בעיסה שומן של איסור, ואיסור שבו להיכן הלך?!

אלא שלכאורה קשה, הרי לפי המבואר להלן (עמוד 315) שלדעת רוב הראשונים והאחרונים מאכל שנאסר משום בישולי גויים שהתערב במאכל היתר, הרי הוא בטל ברוב, אם כן למה נאסור את הבצק באכילה, והרי מן הסתם השומן שבלוע בבצק הוא מועט, ויתבטל ברוב הבצק? ובאמת שהגאון רבי יהודה לייב אופנהיים בספרו מנחת יהודה (סימן קיג) כתב, שצריך לומר שאין רוב בבצק נגד השומן, שאם לא כן הרי נתבטל ברוב. ע"ש. ואף על פי שבדרך כלל המציאות אינה כך, כי השומן הוא מועט והרוב הוא הבצק, אך עדיין ישנם מיני מאפה עם שומן רב מאוד, וכמו המאכל של עדת הבוכרים הנקרא "גוג'וג'א", שהוא בצק ממולא בשר ושומן רב עד שהבצק נעשה שומני מאוד, ובזה אפשר שהשומן יותר מהבצק, ולכן יש בו איסור בישולי גויים. אבל אם השומן מועט, יהיה מותר לאכול את הבצק.

והנה הרמ"א בתורת חטאת (וכלל עה אות יג) הביא את הדין של פאנד"ה של גויים, שאסורה גם הפת באכילה. ובגהות מנחת יעקב (אות כו) הקשה כנ"ל, שהרי הרמ"א פוסק שבישולי גויים בטלים ברוב, אם כן למה השומן הבלוע לא יתבטל ברוב הבצק? וצריך לומר שכיון **שהשומן נראה וניכר בעין בתוך הפת, לכן זה אסור**. וכמו שפסק הרמ"א (וכלל סט אות יג) לענין פת שנלושה עם ביצים, שאם הביצים שטוחות על הפת וניכרות בפני עצמן, אסור, ולא כהרשב"א והר"ן שהתירו. ע"ש.

והנה מרן בשלחן ערוך פסק כהרשב"א והר"ן שהתירו אפילו שהביצים שטוחות על הפת וניכרות, ובכל זאת אסר את הפנד"ה, וכמו שכתב (סימן קיב ס"ו): במקום שנהגו היתר בפת של פלטר, אפילו הוא נילוש בביצים או שביצים טוחות על פניו, מותר. אבל אנפנד"ה שאפאה גוי, אסור לאכול מהפת שלה. ע"כ. ולכאורה כיון שהתיר בביצים שטוחות על הפת וניכרות, למה לא התיר גם בפנד"ה וגם כשהשומן ניכר בעין? ואפשר לומר שדוקא בביצים שטוחות אותן על הפת למראה בעלמא, אין להחמיר כל כך, מה שאין כן בפנד"ה שהבשר והדגים הם חלק נכבד שבאים לאכילה ממש, נמצא שהשומן הבלוע בא מאיסור ואוסר את הפת וכן"ל.

אלא שעדיין יש להבין, למה לא יהיה בטל השומן ברוב הבצק שבפנד"ה? וצריך לומר כמו שכתב המנחת יעקב, שכיון **שהשומן נראה וניכר בעין בתוך הפת, לכן זה אסור**. והיינו שביטול שייך רק בדבר שאינו ניכר, אבל כל שהוא ניכר, אינו בטל. גם הגאון רבי יעקב מליסא בחוות דעת (סימן קיג סק"א) כתב: הלכה זו של אינפנד"ה תמוהה היא, שהרי בישולי גויים בטלים ברוב? והביא את התירוץ של המנחת יעקב, שבפנד"ה **השומן ניכר בעין** ואינו בטל. וכתב שכן צריך לומר גם במה שכתב מרן, וירקות הנאכלים חיים שבישולם עם בשר, אסורים, מפני שהשומן נבלע בהם. והיינו דוקא כשהשומן ניכר, אבל אם אינו ניכר, הרי הם מותרים. גם הגאון רבי עקיבא איגר (סימן קיג סעיף ג) הקשה ותירץ כנ"ל שכאן זה גרע מביטול ברוב, כיון **שהשומן נראה וניכר בעין בתוך הפת**. גם הגאון רבי יעקב מאיר פאדווא בספרו מקור מים חיים (שם) הביא את תירוץ המנחת

יעקב. גם בערוך השלחן (סימן קיג סעיף כא) כתב, ירקות ופירות הנאכלים חיים שבישולם הגוי עם בשר, אסורים מפני שהשומן של בשר נבלע בהם **ונראה וניכר לעין** ולא בטל. ומשמע שאם אינו ניכר לעין, הרי זה בטל. גם בכף החיים (ס"ק לג) כתב, שאף בבישולי גויים בטלים ברוב, בכל זאת הירקות אסורים, כיון שהשומן ניכר בהם, אבל אם אינו ניכר, מותר.

אלא שעדיין יש מקום להבין, הרי בלשונות רבותינו הראשונים הנ"ל, התרומה, הר"ן, הנימוקי יוסף, אוהל מועד והתוספות, מפורש שהשמנונית הבלועה **אינה בעין**, ואף על פי כן **אסרו** את הבצק של הפאנד"ה, ומשמע שלא כדברי האחרונים הנ"ל שכתבו שכל האיסור בפת הוא דוקא כשהשומן **נראה וניכר לעין**, אבל אם **אינו בעין**, הרי זה **מותר**!

ויש מי שרצה ליישב באופן אחר, שלא הקילו בבישולי גויים שבטלים ברוב אלא רק כשנתערב בטעות, אבל בפנד"ה שנעשה מילוי הבצק בכוונה תחילה, לא שייך לומר שיתבטל בו, כי הרי זה כמבטל איסור לכתחילה שאינו בטל, ולכן אף שהשמנונית הבלועה אינה בעין, הרי זה אסור. עכ"ד. אך עדיין קשה לתירוץ זה, שהרי פשט דברי הראשונים בפנד"ה אמורים גם במקרה שהגוי כבר אפה אותה ואחר כך הביאה לישראל, ואף על פי כן אסרו את הבצק. וכן מפורש בתוספות רבנו שמשון משנץ: מעשה בא לפני רבנו תם בגוי ששלח דגים לישראל אפויים בעיסה שקוראים פשטיד"א, ואסר לו הדגים והתיר לו הפת וכו'. ואם היה שמנונית הדגים בעין על הפת, אין להקל. והרי במקרה זה ברור שהתערובת נעשתה בהיתר, שהרי אין איסור לגוי לבשל דגים, ולאחר מכן הישראל קיבל ממנו תערובת מוכנה, ולמה לא יתבטל שומן הדגים ברוב? ואפילו במקרה שישראל ציוה לגוי לעשותה, הלוא כתב מרן בשלחן ערוך (סימן צט סעיף ה), מי שעבר במזיד וביטל איסור בהיתר, אסור למבטל עצמו אם הוא שלו, וכן למי שנתבטל בשבילו. אבל לשאר כל אדם, מותר. ולפי זה היה צריך להתיר את הבצק לפחות לשאר בני אדם?

ולכן צריך לומר כמו שתייצו האחרונים הנ"ל, שאם השומן לא ניכר בעין, הרי זה בטל. ומה שמפורש בראשונים שהשמנונית **אינה בעין**, ובכל זאת **אסרו**? אולי יש לחלק כך, שאם השמנונית נמצאת ממש על פני הבצק, לכל הדעות זה נקרא "בעין", ובוודאי שהפת אסורה, וכמבואר בלשון רבנו תם הנ"ל, שכתב: **מיהו אם היה שמנונית הדגים "בעין על הפת", אין להקל**. והיינו שהשמנונית למעלה ממש. וכן מבואר בלשון התוספות במסכת חולין (סד ע"א) שכתבו, שאין להתיר עיסה של פשטיד"א שאפאה גוי **כיון שהשמנונית "בעין על העיסה"**. עי"ש. אבל עדיין גם אם השמנונית אינה על פני הבצק בחוץ, אלא בלועה בו אך נראית מתוכו, וכגון שהיא בשכבה הראשונה שבבצק. בזה אפשר להגדיר את השמנונית "**בעין**", כי סוף סוף רואים אותה. ואפשר להגדיר "**שאינה בעין**", כי אינה נראית כל כך כמו לעיל שהיא בחוץ על פניו. ונראה שהאחרונים הנ"ל שכתבו: "**שהשומן נראה וניכר בעין בתוך הפת**", הגדירו כצד א' שהשמנונית נחשבת נראה וניכר בעין, אלא שהוא בתוך הפת, ולא בעין ממש על פני הבצק, וגם בזה הפת אסורה, כי לא שייך ביטול ברוב כשהשומן ניכר. אלא שהראשונים הגדירו את אותה שמנונית בצד ב' "**שאינה בעין**", ואסרו אותה כי סוף סוף היא ניכרת מעט ולא שייך בה ביטול. אבל לעולם אם השומן בלוע בבצק באופן שלא ניכר ולא נראה כלל, בזה שייך לומר שהוא בטל ברוב ומותר, אף על פי שניכר טעמו, כי כך הדין בבישולי גויים בטלים ברוב, אף שברור שנגש טעם האיסור.

והנה בקפה ושכר אין איסור בישולי גויים, אף שהקפה והשעורים נראים וניכרים במים, מכל מקום המים עיקר, והם טפלים ובטלים. אבל בפנד"ה כיון שהשומן נאסר קודם שנבלע מחמת הבשר שהוא בישולי גויים, אף שאינו עיקר, אינו בטל כל שהוא ניכר. אבל אם אינו ניכר, הריהו בטל ברוב. [ועיין בערוך השלחן (סימן קיג סעי' כא-כג). וצ"ע].

בישול חלקי על ידי גוי

שליש בישול ביד ישראל

מאכל שבישלו ישראל שלישי בישול, מותר לגוי לסיים את בישולו ואין בו משום בישולי גויים. אבל מאכל שהתחיל ישראל את בישולו, וקודם שהגיע לשליש בישול, הסירוהו מהאש, ושוב הניחו הגוי על האש, הרי זה אסור משום בישולי גויים.

בגמרא מסכת עבודה זרה ולא ע"א, אמרו, כל תבשיל שבישלו ישראל כ"מאכל בן דרוסאי" [שם גנב בזמנם, שהיה אוכל תבשיל המבושיל מעט. ורש"ט], אין בו יותר משום בישולי גויים. וכמה שיעור זה? כתב מרן הבית יוסף, שלדעת רש"י והרשב"א הוא שלישי בישול. ואף שמהרמב"ם נראה שהוא חצי בישול, כדאי הם רש"י והרשב"א לסמוך עליהם בבישולי גויים דרבנן. וכן פסק בשלחן ערוך (סימן קיג סעיף ח): נתן ישראל קדרה על האש וסלקה, ובא הגוי והחזירה, אסור, אלא אם כן הגיע למאכל בן דרוסאי שהוא "שליש בישולו" כשסילקה. ע"כ. ומה שפסק מרן בהלכות שבת וסימן רנד סעיף ב) ש"שיעור מאכל בן דרוסאי" הוא "חצי בישול"? הוא משום חומרא של שבת, וכמבואר באחרונים (שם) ובכף החיים (אות נז).

על כן, מה שמצוי באולמות שעומד הגוי בבר ולוקח מיני מאכלים המבושלים בחלקם, ומסיים את בישולם במחבת או על גבי גחלים וכדומה, הרי זה מותר. וכל שכן אם המאכל מבושל לגמרי, והגוי רק מחממו.

שליש בישול ביד גוי

מאכל שבישלו גוי שלישי בישול, נאסר ואינו מועיל שיסיים ישראל את בישולו. ואולם בשעת הדחק כגון בערב שבת או בהפסד מרובה, יש להקל. ובני אשכנז מקילים בזה, אף שלא בשעת הדחק.

כתבו הרשב"א, הר"ן והריב"ש בשם רבנו חננאל, מאכל שבישלו גוי שלישי בישול, נאסר, ולא יועיל שיסיים ישראל את בישולו. אך לדעת הרא"ש ועוד, דוקא להקל אנו אומרים ששליש בישול קובע, ולכן אם בישלו ישראל שלישי בישול, רשאי הגוי לסיים את בישולו. וכן אם בישלו הגוי, יועיל שישראל יסיים את בישולו. וכתב מרן הבית יוסף, ולהלכה אנו פוסקים כרבנו חננאל, כי דבריו דברי קבלה הם, וכל שכן שהסכימו עמו גדולי עולם. ומיהו בשעת הדחק, כגון בערב שבת או בערב יום טוב או בהפסד מרובה, כדאי הם אותם גדולים שהתירו, שנסמוך עליהם בדרבנן. וכך פסק בשלחן ערוך (סימן קיג סעיף טו). ואמנם בדרכי משה כתב, כיון שדעת הרא"ש להתיר, וכל שכן שמהר"ם מרוטנבורג ורבנו פרץ והמרדכי שדרכם בכל מקום להחמיר, כאן הם מקילים, יש לסמוך עליהם באיסור בישולי גויים דרבנן, וכן פסק האיסור והיתר הארוך. וכן פסק בהגה.

שבבי תפוחי אדמה

תפוחי אדמה שבישלים גוי וייבשו אותם עד שנעשו שבבים שאינם ראויים לאכילה כלל אלא בבישול נוסף, כמו שמצוי בתוספת לבורקס, כבד וכדומה, ועתה בישלים ישראל, הריהם מותרים. [ואם בבישול הנוסף די בעירוי מים רותחים, הרי זה מותר אף על ידי גוי, כמבואר להלן (עמוד 311) בדין מנה חמה. ונמצא שאפשר שכל התהליך יעשה על ידי גוי.]

מֵרֵן רֵבֵנו יוֹסֵף קָאָרוּ בְשׁו"ת אֲבֵקֵת רוֹכֵל כְּתָב, חִיטִים שְׁשׁוֹלְקִים אוֹתָן הַגּוֹיִים עַד שְׂרָאוּיֹת לִמְאֹכֵל בֶּן דְרוֹסָאִי, וּמֵיִיבֵשִׁים אוֹתָן לְעִשׂוֹת גְּרִיסִים ["בִּרְגוּל"], וְאִזּוּ אֵינָן רָאוּיֹת לֵאכִילָה כִּלְל אֵלָא עַל יַדֵּי בִישׁוּל אַחֵר, כִּיּוֹן שְׁבִישׁוּל גּוֹיִים אִיסוּרוֹ דְרַבְנָן, וְיֵשׁ מִתִּירִים אֵלּוּ הַחִיטִים כִּיּוֹן שֶׁהִתִּיבְשׁוּ כֹל כֶּךָ עַד שְׂאִינָן רָאוּיֹת לֵאכִילָה אֵלָא עַל יַדֵּי בִישׁוּל אַחֵר, וְהַבִּישׁוּל הָרֵאשׁוֹן אֵינּוּ נִיכָר בְּהָן, הָרִי הַגְּרִיסִים מוֹתֵרוֹת. ע"ש. וְאִף שְׁבִי תְּפוּחֵי אֲדָמָה אֵלּוּ שֶׁהִתִּיבְשׁוּ עַד שְׂאִי אֲפִשֵׁר לְאוֹכְלֵם כִּלְל אֵלָא עַל יַדֵּי בִישׁוּל אַחֵר, מוֹתֵרִים. וְאִף עַל פִּי שְׂכָאָן הִיָּה בִישׁוּל גְּמוּר עַל יַדֵּי גּוֹי, וְלֹא רֶק כְּמֵאֲכֹל בֶּן דְרוֹסָאִי, מְכֹל מְקוּם אֵין הַבְּדֵל בְּזָה, כִּי כִיּוֹן שְׁבִטֵל מַעֲשֵׂה הַבִּישׁוּל שְׁלֵהֵם, עַל יַדֵּי שֶׁהִתִּיבְשׁוּ לְגַמְרֵי עַד שְׂאִי אֲפִשֵׁר לְאוֹכְלֵם, יֵשׁ לְהִתִּיר. (שׁו"ת יֵבִיעַ אוֹמֵר חֶלֶק י יוֹרָה דְעָה סִימָן ז)

קצר השמלי שהודלק על ידי גוי

תבשיל המונח בתנור חשמלי או על כירה חשמלית, וקודם שהגיע לשליש בישול ארע קצר, ובא גוי והרים את הכפתור הראשי להחזרת החשמל והתבשל המאכל, הריהו מותר באכילה, כיון שלא ידע הגוי שיש שם מאכל ולא התכוון לבשלו.

בגמרא מסכת עבודה זרה (לח ע"א) אמרו, אם הטמין ישראל דלעת בתנור, ובא גוי והדליק את התנור ונתן בתוכו יתד עץ כדי לייבשו ולהקשותו, כיון שהגוי לא התכוון לבישול כלל, שהרי לא ידע שיש שם דלעת, הרי הדלעת מותרת. ע"ש. וכתב מרן השלחן ערוך (סימן קיג סעיף ה): גוי שבישל ולא התכוון לבישול, הרי זה מותר. כיצד? גוי שהצית אור באגם כדי להעביר החציר, והתבשלו בו חגבים [טהורים], הרי אלו מותרים, ואפילו במקום שעולים על שלחן מלכים. אבל אם כיון לשם בישול, כגון שהסיק את התנור לבשל בו, והיה בו בשר תחילה ונצלה, אף על פי שלא כיון לזה הבשר, שהרי לא ידע בו, אסור. (ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 119 אות יז)

במקרה הנ"ל, אם הטבח הגוי הרים את הכפתור להחזרת החשמל, לדעת מרן השלחן ערוך יש מקום לדון לאסור את התבשיל, כיון שהתכוון הגוי להדליק לצורך הבישול, ולדעת הרמ"א אם התנור עדיין חם, יש להקל. ולהלכה, כיון שיש מקילים בבישולי גויים בחשמל, יש להתיר אף לבני ספרד.

לעיל (עמוד 283) הבאנו שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן קיב סעיף ז) בשם המרדכי, שאם אפה הגוי בתנור שלוש פעמים, והכשירו את התנור על ידי קיסם בשתי פעמים, ובפעם השלישית לא הכשירו ואפו בו, הרי זה מותר. והפרי חדש והבית דוד בארו על פי הבית יוסף שמדובר שבאפיה האחרונה נשארו קצת מהגחלים הבעורות, אבל אם לא נשאר כלום, הרי זה אסור. ולדבריהם במקרה זה שכבה התנור, אין להתיר בהדלקת הגוי, כיון שלא נשאר שם שום אש בגופי החימום. אבל לדעת הרמ"א שכל שהדליק הגוי בתוך מעת לעת מהיסק הישראל, הפת מותרת, כי היסק ראשון מועיל לפת האחרון, כי התנור נוח להתחמם, גם כאן יהיה מותר כל שהתנור עדיין חם. אלא שלפי מה שכתב הגר"א (שם ס"ק כ) בדעת מרן, שההיתר משום שההיסקות הראשונות עדיפות להיסק האחרון יותר מקיסם וחיתוי בגחלים. לכאורה כיון שבבישולי גויים לדעת מרן לא מועיל קיסם והדלקת אש בלבד, וכן דעת הגר"א (סימן קיג ס"ק יח, יט), אם כן איך נתיר, והרי לא יהא זה יותר מהדלקה ממש של ישראל שאינה מועילה. אולם, לפי המבואר להלן (עמוד 300) שיש מקילים בבישולי גויים בחשמל, נמצא שיש להקל בזה, משום ספק ספיקא, שמא אין בבישולי גויים בחשמל, ושמא כדעת הרמ"א שכל שהתנור חם, יש להקל. (ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 119 אות יז, יח)

מלאכות המתירות בישולי גויים

בישול חמור מפת

מה שהתבאר שבפת גויים די שישראל ידליק את התנור או יגביר את האש ויחתה בגחלים או יזרוק קיסם, היינו דוקא בפת כיון שהיא חיי נפש, אבל בבישולי גויים צריך שישראל יתן את התבשיל על האש או בתוך התנור כשהוא דלוק.

כתב מרן הבית יוסף (סימן קיג סעיף ז) בשם הר"ן, שכן משמע בגמרא שהדלקת האש לבדה לא מועילה. וכן כתבו הראשונים, ואין בדבר זה ספק כלל. ע"כ. וכן נראה מהרשב"א. וכתב רבנו יונה, אפילו השליך ישראל עץ אחד בתנור אין התנור נכשר בזה אלא לאפות הפת בלבד אבל לא לתבשיל, ולכן צריך שיתן היהודי את המחבת לתוך התנור למקום הראוי להתבשל שם. ע"כ. ומשמע שכל שכן שחיתוי באור לא מועיל. וכן כתב הריב"ש, וזו לשונו: כבר הסכימו כל המפרשים שאין הדלקת האש מועילה אלא בפת, אבל בשאר המתבשלים אין חיתוי בגחלים ולא הדלקת אש מעלה ומורדת אלא ההנחה דוקא. עכ"ל. וכן פסק מרן בשלחן ערוך, אין הבערת התנור מועילה אלא בפת, אבל בשאר המתבשלים אין הבערת התנור ולא הדלקת האש מעלה ומורידה, אלא הנחת התבשיל דוקא. לפיכך הרוצה לבשל במחבת בתנור של גוי, צריך שיתן ישראל את המחבת לתוך התנור, למקום הראוי להתבשל בו. (עיין שו"ת יביע אומר חלק ט יורה דעה סימן ו אות א)

ואולם, לבני אשכנז, מן הדין די שישראל ידליק או יגביר את האש כדין פת גויים. אבל כתבו הטורי זהב והגר"א ועוד, שאין להקל כל כך.

כתב הרמ"א (שם), יש חולקים שהדלקת האש או חיתוי בגחלים מועילה לענין בישול כמו לענין פת, וכן נוהגים. וכתב בשו"ת יביע אומר (שם) שכן דעת: הרשב"א, המרדכי, איסור והיתר הארוך בשם מהר"ם, רבנו פרץ, כל בו, האגור בשם מהר"ל, תרומת הדשן בהגהות שערי דורא. וכתב הט"ז (סק"ו): ולענין הלכה, דוקא אם בישל הגוי בבית ישראל יש לסמוך על קולא זו, בצירוף דעת רבנו אברהם שבבית ישראל אין איסור בישולי גויים. אבל בבית הגוי, אין להקל אלא שישראל יניח את הקדירה. וכן מובאר בביאור הגר"א (ס"ק יח, יט) שאין להקל כל כך.

נתינת התבשיל לאשכנזי

יהודי שהדליק את האש והגוי נתן את התבשיל על האש, שלדעת מרן השלחן ערוך, יש בזה בישולי גויים, מותר לתת את התבשיל לאשכנזי שנוהג כדעת הרמ"א.

וירא. חזו"ע שבת ד עמוד שצז, יום טוב עמוד יט. עיין עלון "ותתענג בדשן" גליון מס' 22 אות ח

הנחת התבשיל על גז ותנור כבויים

מותר לכתחילה שגוי יתן את התבשיל על גז כבוי או תבנית עופות בתנור כבוי, ואחר כך הישראל ידליק, שכיון שבשעה שהגוי נתן את המאכל לא היתה שם אש, נמצא שלא עשה כלום. על כן, בבתי מלון ואולמות שמבשלים בסירים גדולים וקשה לישראל להרים את הסיר, רשאים לכתחילה שהגוי יתן את הסיר על הגז כשהוא כבוי, ואחר כך הישראל ידליק את האש.

כן נראה פשוט מסברא. ושוב ראיתי שזכיתי לכוון למרן זצוק"ל שכתב בשו"ת יביע אומר (חלק ה יורה דעה ס"ט ז), שאפילו לדעת מרן השלחן ערוך שאין די בהדלקת האש לבד על ידי ישראל, מכל מקום נראה דהיינו דוקא כשהדליק ישראל את האש ובא אחר כך הגוי ונתן את הקדרה עליה, אבל אם נתן הגוי את הקדרה תחילה, ובא ישראל והדליק את האש, בוודאי שמועיל לכל הדעות. וכיוצא בזה מבואר בגמרא מסכת ביצה (לד ע"א) לענין איסור בישול בשבת, שאם אחד הביא את העצים, ואחד הניח עליהם את הקדרה, ואחד נתן את המים בתוכה, ואחד נתן את התבלין, ואחד הגיס בתבשיל, ובסוף הביא אחד את האור תחת הקדרה והתבשלה, האחרון חייב וכולם פטורים. כי כל עוד שאין אש, נמצא שהם לא עשו כלום. וכן כתב במפורש בשו"ת אבני נזר, שאם הסיק ישראל את התנור לאחר שנתן הגוי את הקדרה, מועיל גם לדעת מרן השלחן ערוך, והרי זה בישול ישראל ממש. עיי"ש. וכן כתב בשו"ת בנין אב (חלק ג סימן לז).

הדלקת אש על ידי גוי

מותר לכתחילה שגוי ידליק את האש, ולאחר מכן יתן ישראל את המאכל, שכיון שבשעה שהגוי הדליק, עדיין לא היה שם מאכל, נמצא שלא עשה כלום.

כן מבואר בראשונים על הגמרא שהזכרנו לעיל (עמוד 295), שאם הניח ישראל דלעת לאחר שהסיק הגוי את התנור, הרי היא מותרת באכילה, שהרי הגוי לא עשה כלום בבישול הדלעת. וכן מפורש בשלחן ערוך (סימן קיג סעיף ז): אין שגירת [הבערה] התנור מועלת אלא בפת, אבל בשאר המתבשלים אין שגירת התנור ולא הדלקת האש מעלה ומוריד, אלא ההנחה דווקא. לפיכך הרוצה לבשל במחבת בתנור של גוי, צריך שיתן ישראל המחבת לתוך התנור, למקום הראוי להתבשל בו.

בישולי גויים בבית ישראל

איסור בישולי גויים שייך גם אם גוי מבשל בבית ישראל. (סימן קיג סעיף א)

כתבו התוספות והמרדכי, שרבנו אברהם היה מתיר אם בישל גוי בבית ישראל, כי לא שייך בזה קירוב דעות כל כך וחשש חתנות, וכן לא שייך בזה שמא יאכילנו דברים טמאים. אבל רבנו תם לא הודה לו, כי לא חילקו חכמים. וכתב מרן הבית יוסף, שכן נראה דעת הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו בזה, ולא כמו שכתב רבנו ירוחם שרוב הפוסקים הסכימו להתיר.

"פי יסכר פי דוברי שקר" (תהלים סג יב)

סיפר הגאון רבי שלום שברון זצ"ל: פעם אחת בא יהודי אל האדמו"ר ה"אמרי אמת" זיע"א ובפיו סיפור מזעזע: בביתו עבדה במשך שנים רבות אשה גויה, אשר הועסקה בטיפול בילדיו. היא עשתה את עבודתה במסירות ויעילות, והם נתנו בה אמון רב. והנה, קרבו ימיה למות, והיא ביקשה מבעל הבית שיביא לפניה כומר, שתוכל להתוודות לפניו כדרכם, טרם מותה. עשה האיש כבקשתה, וכאשר בא הכומר היטה את אוזנו לשמוע את וידויה. כמה נדהם לשמוע, כי העוון הגדול שלה הוא, שכל הימים היא גידלה בני ובנות ישראל, ועל כך היא מתחרטת ומתוודה. וכששאל אותה הכומר: ומה המעשים הטובים שעשית? היא ענתה, שבכל יום היא דאגה שהילדים האלו יאכלו איסורים, בשר "חזיר" או נבילות וטריפות, רחמנא ליצלן. (שאל אביד ויגדד חלק ג עמוד ערב)

בתי מלון ומסעדות

בתי מלון ומסעדות שיש להם השגחה של הרבנות המקומית או של בד"ץ, שאינם מקפידים שישראל יניח את הקדרה על האש כדעת מרן השלחן ערוך, אלא מקילים כדעת הרמ"א שישראל רק ידליק את האש, יש מקום להקל גם לבני ספרד להתארח ולאכול שם. מטעם ספק ספיקא, שמא די בהדלקת האש על ידי ישראל, ושמא בבית ישראל אין בישולי גויים, ושמא יש להקל בגוי שכיר. ואף על פי שבכל ספק בפני עצמו אסר מרן השלחן ערוך, מכל מקום כיון שעל אופן כזה שמצטרפים כל הספיקות יחד מרן לא דיבר, יש להקל. ואולם מן הראוי שיקפידו שישראל יניח את המאכל על האש או בתנור, וברוך השם במקומות רבים מקפידים על בישול ישראל כהלכה. (שו"ת יחווה דעת חלק ה סימן נד. שו"ת יביע אומר חלק ט אורח חיים סימן קח אות ה, ויורה דעה סימן ו. וחלק י יורה דעה ס"ס ז. ז. קיי. ועיין עוד להלן עמוד 309)

על כן, מה שמצוי בארוחת בוקר בבתי מלון שעומד גוי ומכין חביתות על פלאטה חשמלית שהודלקה על ידי יהודי, טוב ונכון שהיהודי יבקש מהגוי לתת בעצמו את הביצים על הפלאטה.

יש לציין לשבח מה שסיפר לי הגאון רבי אליהו בר שלום שליט"א הרב הראשי ל"בת ים", שאצלם ברבנות כבר משנים קדמוניות שיהיה בה אביו הגאון רבי יוסף בר שלום זצ"ל, היה מקפיד שלא לתת הכשר למסעדות אלא אם כן מקפידים על בישול ישראל גמור כדעת מרן השלחן ערוך שישראל נותן את המאכל על האש, ולא להסתפק בהדלקת האש על ידי ישראל.

כמו כן, יאמר לשבחם של בית מלון "גלי צאנז" בנתניה, כשבקרנו שם בזמנו עם קבוצת אברכים גדולה למשך יומיים, לאחר בירור קצר, הוברר שהם מקפידים תמיד על בישול ישראל כדעת מרן השלחן ערוך. ואף על פי שהם אשכנזים וקיבלו הוראות הרמ"א, הם מכבדים את באי המלון הספרדים שקיבלו הוראות מרן השלחן ערוך, שכך היתה הוראת האדמו"ר הגאון רבי יקותיאל יהודה הלבפשטם זיע"א בעל שו"ת דברי יציב. כזה ראה וקדש, כי כשרות שמכריזה על עצמה שהיא "מהדריין", צריכה שבאמת תהיה מהודרת לכל השיטות והעדויות, כי על דעת כן הציבור קונה מהם, ולא שיסתפקו לדאוג רק לציבור ולעדה שלהם.

גם מאז שמורנו ורבנו מרן הראשון לציון רבנו יצחק יוסף שליט"א קיבל את האחריות לטפל בענייני הכשרות ברבנות הראשית לישראל, תהילות לאל יתברך, קידם הרבה דברים על פי הוראות מרן השלחן ערוך, והרבה מקומות קיבלו עליהם לשמור על "בישול ישראל" גמור כדעת מרן השלחן ערוך זיע"א. הודות להשתדלותו הרבה של חבר מועצת הרבנות הראשית, ידידי ואהובי הגאון רבי יצחק לוי שליט"א הרב הראשי לנשר, שמכתת רגליו ממקום למקום לחיזוק הכשרות בעם ישראל, ומקדש שם שמים ברבים. אשריו ואשרי חלקו, וזכות הרבים תלויה בו, ותעמוד לו ולזרעו אלף המגן, ישראל אשר בד אתפאר, ירבו כמותו בישראל.

בישול ישראל בישיבה אשכנזית

שאלה: ישיבה אשכנזית שלומדים בה בחורים מבני ספרד, האם על הנהלת הישיבה להקפיד על בישול ישראל כדעת מרן השלחן ערוך או שרשאים לעשות כדעת הרמ"א?

תשובה: בגמרא מסכת יבמות (יד ע"ב) אמרו בענין המחלוקות שבין בית שמאי לבית הלל, אף על פי שהללו אוסרים והללו מתיירים, הללו פוסלים והללו מכשירים, לא נמנעו בית שמאי ליקח לנישואין מבית הלל, ולא נמנעו בית הלל ליקח מבית שמאי, לפי שהיו מודיעים אותם מה שאסור לשיטתם והם פורשים ממנו. ללמוד שחיבה וריעות נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר וזכריה ח יט: "וְהָאֱמֻת וְהַשְּׁלוֹם אָהָבוּ". וכיוצא בזה אמרו במסכת חולין (קיא ע"ב) במחלוקת רב ושמואל בדין "נותן טעם בר נותן טעם של היתר" (עיין לעיל עמוד 116), שלדעת רב אסור, ולדעת שמואל מותר, ורב התארח בביתו של שמואל, ואמר רב, חס לו לשמואל שיאכילני דבר האסור לדעתי. וכתב המאירי, כל ששנים חולקים בדבר, אחד אוסר ואחד מתיר, אסור למי שמתיר להעלים את הדבר מהאוסר ולתת לו מדבר האסור לדעתו, אלא צריך שיודיעהו שדבר זה אסור לפי שיטתו. לפיכך כל שלא הודיעו כלום, מותר לאוסר להתארח אצל המתיר ולסמוך עליו. ע"כ. ומעתה לכאורה די שהנהלת הישיבה תודיע לבחורים הספרדים שעל דעת כן הם באים לישיבה שמנהגה כבני אשכנז שקיבלו הוראות הרמ"א, וממילא די שישראל ידליק את האש, והבחורים הספרדים אם לא ירצו, שלא יאכלו.

והנה ברור שלא הגון ולא נכון לעצור בעד בחור לאכול ממה שמוגש לכל חבריו בישיבה עד שיברר בכל ארוחה, מי בישל את הביצים, מי טיגן את החביתות, ומי בישל כל תבשיל ותבשיל. אך לבד מזה נראה, שבישיבה שזה המקום שהבחור אמור לקבל יראת שמים טהורה, ודרך נכונה בעבודת השם, אדרבה ואדרבה מה יותר טוב משתראה הישיבה דוגמא אישית לבחורים מהו "דקדוק בהלכה", וכיון שיודעים הם שבני ספרד קיבלו הוראות מרן השלחן ערוך, מן הראוי לעזור להם לקיים את דברי השלחן ערוך כהלכה. וכשיראו הבחורים שמשתדלים עבורם שיוכלו לאכול לכתחילה, יפנימו היטב מה היא מעלת הדקדוק בהלכה.

זאת ועוד, כמה דוגמא אישית של "בין אדם לחברו" ילמדו הבחורים מהנהגה זו, כאשר הישיבה מראה שאכפת להם להתחשב בכל הבחורים. כמה דוגמא אישית של "אהבת ישראל" תעניק הישיבה בהנהגה זו לבחורים. אבל אם יאמרו שכיון שהם מבני אשכנז, זהו מנהגם ותו לא, נמצא שחלילה? ללמדו להיפך שלא צריכים להתחשב באחרים, והעיקר מה שאנחנו נוהגים, ומי שלא מתאים לו, שיחפש מקום אחר. אין ספק כי הנהגה זו, תלמד את הבחורים פרק גרוע בהתחשבות בזולת, כי אמור יאמרו אם בישיבה לא מתחשבים בזולת, וכי אנחנו יותר טובים מהם! [וברור שאין זה דומה למה שבחורים תימנים לומדים בישיבה ספרדית, ואין הישיבה עושה חליטה לבשר כדעת הרמב"ם, מאחר ואף רוב ככל התימנים עצמם אינם מקפידים בזה כלל. צא וראה שתימנים בני תורה המוזמנים לשמחות ואירועים באולמות, אוכלים מהבשר והעופות, אף שיודעים שלא עושים חליטה, ואף בביתם רובם ככולם אינם מקפידים לעשות חליטה. ופשוט. ובלאו הכי, לדעת רבים גם בני תימן קבלו הוראות מרן בתימן וכל שכן בארץ ישראל.]

וכבר כתב הגאון רבי ירוחם ממיר, בספרו דעת חכמה ומוסר (חלק ב מאמר יב): נמצא שהצורה של כל התורה כולה במילה אחת היא: "כבוד אלוקים" ו"כבוד צלם אלוקים", והשאר הוא פירושה, זיל גמור. ומה שאמרו חז"ל (ראשית חכמה שער היראה פי"ב) ששואלים לאדם בשעת הדין, המלכת את קונך? והמלכת את חברך? הם דברים כפשטם ממש, המלכת את חברך, הוא ממש להמליך אותו... ואין זה מליצה אלא מלך ממש. וזה מלמדת אותנו כל התורה. כשלומדים מסכת בבא קמא, לומדים מהו כבוד צלם אלוקים, וכן כסדר. מצינו בחז"ל (שבת ט ע"ב ובתוספות), שפטרו מתפילת ערבית מפני טרחה כלשהי של אדם, אנחנו לא היינו אומרים זאת בשום אופן, כי מהי אצלנו טרחה של אדם, כאין וכאפס נחשבה... אם אדם כבול עץ יחשב בעינינו, מה כל כך אם מטריחים בול עץ. אבל כשיודעים מכבוד צלם אלוקים, פטרוהו מתפילת ערבית מפני טרחה כל

שהיא של צלם אלוקים... ויוצא לנו מזה תורה חדשה למעשה בתורת בין אדם לחברו, מהו כבוד הבריות, ואיך צריך לישא וליתן עם אדם בכל מיני הכבוד, לתת לו כבוד מלכות, וכשם שהמלכת את קונך הוא כבוד מלכות, כן המלכת את חברך. היסוד הוא כבוד מלכות ממש, בלי שום מליצות. ועוד ששואלים אותו המלכת את חברך בנחת רוח, שכל זה הוא מכבוד מלכות. ומה נורא ואיום הדבר, שנאבד מאיתנו עיקר זה, שהוא עיקר העיקרים והקוטב שעל זה סובב כל הדינים וההלכות שבין אדם לחברו. עי"ש.

על כן לא נהיה מאותם שמחמירים בדברים שכמעט אין בהם שורש וענף בפוסקים, ורק חוששים לאיזה חשש כלשהו או לאיזו דעה שהיא שרוב ככל הפוסקים חלקו עליה, בטענה שבן תורה צריך לחוש ולהחמיר יותר ויותר. ואילו בהלכה שמרן השלחן ערוך פסק להחמיר כדעת רבים מהראשונים, לא יחוש ולא כלום, בטענה שכך מנהגם. אתמהא. ואטו מנהגם זה יכריע נגד רבים מהראשונים שלא יצטרכו לפחות לחשוש להם?! על כן, ברור שבישיבה שמגדלים בה תלמידי חכמים עם יראת שמים טהורה, ואהבת הבריות, זו המעלה להראות קבל עם ועדה שמתחשבים בבחורים, והאמת והשלום אהבו.

שוב ראיתי למרן מלכא זצוק"ל בשו"ת יחיה דעת הנדפס מחדש (חלק ה ס"ס נד הערה 11) שהובאה שם תשובה בכתובת יד לתלמיד ישיבה ששאל את מרן, על המציאות העגומה שבישיבה שלהם, שהטבח הראשי הוא ערבי, ורק הסקת הגז נעשית על ידי ישראל, וכתב מרן בזו הלשון: על כן חובה קדושה ביתר שאת על ראשי הישיבות להצמיד יהודים יראי שמים באופן קבוע במטבחי הישיבות, שיתנו בידם את התבשילים על האש הדולקת, כדי שגם התלמידים מעדת המזרח יוכלו לאכול בכשרות לכל הדעות. וכתב עוד שם, שכן יש לרבנות המקומית בכל מקום ומקום לדאוג שבבתי מלון ובמסעדות יהיו משיגחים יראי שמים שישמו בידם את סירי הבישול על הגז הדולק, ולא יהיה בהם חשש איסור בישולי גויים, לפי רוב הפוסקים ומרן ז"ל שקבלנו הוראותיו. ולשומעים ינעם, ועליהם תבוא ברכת טוב. ע"כ. (ועיין בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה סימן רנא)

בישולי גויים שלא על האש

בישול בחשמל

גוי המבשל בכלי חשמל שיש בהם זרם בלבד ואין גופי החימום מתאדמים, אין בזה בישולי גויים כלל, כיון שהזרם אינו אש, ולא אסרו חז"ל אלא בישול באש דוקא. אך גוי המבשל בכיריים חשמליות או בתנור חשמלי שיש בהם גופי חימום המתאדמים, יש לאסור בזה משום בישולי גויים. אולם בהצטרף ספק נוסף, כגון שבישל בבית ישראל (ועיין להלן עמוד 309) וכדומה, יש מקום להקל ולסמוך על האומרים שבכל כלי חשמל אין איסור בישולי גויים.

כתב הרשב"א, לא אסרו חכמים בבישולי גויים אלא דבר שנתבשל או נצלה על ידי האור [האש], אבל שלא על ידי האור ככבישה ומליחה, הרי זה מותר. וכתב מרן הבית יוסף (סימן קיג אות יג) שכן מבואר מהמשנה (עבודה זרה לה ע"ב) שאסרו "שלקות" של גויים, ושלקות היינו "תולדות האור", שהתבשלו הירקות באש, אבל מליחה שאינה באש, לא מצאנו שאסרו. ועוד מפורש במשנה ושם לט ע"ב, "כבושים" של גויים שאין דרך לתת לתוכם יין וחומץ, מותרים. שלא אסרו אלא בישול שעל ידי האור בלבד. ע"כ. ומעתה יש לדון לגבי בישול בכלי חשמל, האם דינו כ"אש" ויש בו איסור בישולי גויים או לא?

והנה לגבי הבערת חשמל בשבת, כתב המהרש"ם שיש לדון אם יש בזה איסור תורה של מלאכת מבעיר, כיון שלא היתה אש כזו במשכן. ועוד, שאין החשמל דומה לאש ממש, שהרי אינו שורף את חוט הברזל, ולכן לא חייב מן התורה אלא המבשל באש ממש, אבל המבשל בחשמל, אין איסורו אלא מדרבנן. וכן כתבו בשאלות ותשובות: פני מבין, ארץ צבי פרומר, לבושי מרדכי, מי יהודה, מהר"ש, נחלת שמעון אמוראי, ירד יעקב בשם אוצר ישראל, מהר"ש ענגיל, מחזה אברהם ועוד. ועיין שו"ת יביע אומר חלק א אורח חיים סימן יט אות יב, יד. חלק ב אורח חיים סימן יז אות ד. חלק ז אורח חיים סימן לו אות ג. חזו"ע שבת ד עמוד שעה) **אלא** שלמעשה כתב מרן מלכא זצוק"ל שאין לסמוך על זה בשום אופן באיסור שבת החמורה, וכיון שדעת כל גדולי הדור שבישול בחשמל יש בו הבערה מן התורה, בוודאי שככה ההלכה, ואין להקל בזה. ע"ש. ומכל מקום לענין לתת מרק בשבת על פלאטה חשמלית כדי לחממו מעט באופן ששומר שלא יגיע ליד סולדת בו, צירף מרן את הדעות הנ"ל שמקילות בחשמל מהתורה יחד עם ספק ספיקא, שמא הלכה כדעת הרמב"ם, הרמב"ן, הרשב"א, הרא"ה, הר"ן ועוד, שאין בישול אחר בישול בלח, ואפילו אם תאמר שהלכה כדעת רש"י, רבנו יונה, הרא"ש, הטור ורבנו ירוחם שיש בישול אחר בישול בלח. שמא הלכה כדעת רש"י, הרמב"ם והרמב"ן שלא חוששים שמא ישכח אפילו מים לא מבושלים עד שיגיע ליד סולדת בו. ובצירוף האומרים שאיסור בישול על פלאטה הוא מדרבנן, ומהתורה לא נאסר אלא באש ממש. ע"ש. ולפי זה בבישולי גויים שאינו אלא מדרבנן, אפשר שיש מקום להקל יותר לצרף דעה זו, שמא חשמל אין דינו כאש ממש. וכבר כתב כיוצא בזה בהגהות זר זהב (על איסור והיתר הארוך כלל מג סוף אות ז), שאין ראיה מחיובי בישול בשבת לבישול גויים, כי בישול גויים קל יותר, ולכן בישול בקיטור שהוא דבר שנתחדש עתה מקרוב, אפשר שאינו בכלל גזירת חז"ל בבישולי גויים. ע"ש.

וכיון שמבואר בזבחי צדק (סימן קי כללי ספק ספיקא אות קנח), שעושים ספק ספיקא אפילו כשנקבעה ההלכה כדעת האוסרים והספק הוא בסברא דחוויה, וכל שהצטרף ספק אחר עמו להקל, הרי זה נחשב ספק ספיקא. נמצא שיש מקום לצרף לספק דעה זו אפילו בבישול בכיריים או בפלאטה שיש שם גופי חימום שמתאדמים, כי לדבריהם אין זו אש. וכל שכן בבישול בזרם בלבד, כמו מזלג חשמלי שהיה מצוי פעם, שלדעת רבים אפילו בשבת אינו אסור אלא מדרבנן, וכמו שכתב הגרש"ז אורבך בשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן יב הערה 3): מוצא אני לנכון להודיע שבהיותי פעם אצל מרן בעל החזון איש זצ"ל אמרתי לו שהמרתיה מים בשבת על ידי מזלג חשמלי ששני קצותיו מרוחקים זה מזה, והמים מוליכים זרם מחוט אחד לשני, ונעשה מעגל זרם המחמם את המים ומרתיחם, ולדעתי איסורו רק מדרבנן, כי הזרם אינו אש, וממילא הרי זה כמבשל בתולדות חמה שפטור. ואמרתי שלדעתי רצוי לפרסם דבר זה לבתי חולים. והשיב לי שלדעתו יש בזה בישול מהתורה, שכשם שהמבשל במים חמים שהם תולדה מאש חייב, כך גם המבשל בזרם של חשמל, הואיל ובדרך כלל הוא תהליך היוצר אש, הרי זה כעין "עיבור" של אש, וכמו שחייבים על תולדה, כך חייבים גם על "עיבור", הואיל ובדרך כלל הוא עתיד להיות אש, אף על פי שלמעשה רק חימום מים ולא נוצר אש. ואני התפלאתי מאד לשמוע ממנו דבר זה. וילדות היתה בי לומר, שרק הראשונים היו יכולים לומר חידוש גדול כזה. וחזר ואמר לי שלדעתו זה פשוט, ולא צריך להיות רשב"א כדי לומר דבר זה. אולם גם היום תמוה מאוד בעיני לומר כן, ובפרט שהזרם עצמו רק במרוצתו משפף ומחמם את החוט שמתנגד לו עד שהוא נהפך לאור ושורף, ונקרא אש, אבל לגבי הזרם עצמו לא שייך כלל לומר שהוא אש, לא בתחילה ולא בסוף. ע"ש. ומרן זצוק"ל (בשו"ת יביע אומר חלק א אורח חיים סימן כא אות כג, וחלק ז אורח חיים ר"ס לת. שו"ת יהוה דעת חלק ה סימן כח) הסכים עם הגרש"ז אורבך, ושכן כתבו בשו"ת מנחת יצחק (חלק ג סימן כג אות ד) ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ו סימן ו אות טו ועוד). ע"ש. ואם לגבי שבת החמורה אין שם בישול במזלג חשמלי, כל שכן בבישולי גויים. וכיוצא בזה מבואר בדרכי תשובה (סימן קיג ס"ק טז) בשם שו"ת חיים שנים, שממה שכתבו הפוסקים שבכבוש אין בישולי גויים, כי לא גזרו אלא בתולדות האור דוקא, שמענו דין חדש שאם צלה הגוי ביצה בחמה, אין בזה בישולי גויים, שהרי אפילו לענין שבת זה מותר.

ואפילו אם צלה בגג רותח וכיוצא שאינו תולדות האור, שלענין שבת הוא אסור, מכל מקום לענין בישולי גויים, מותר. ע"ש.

ואף על פי שאולי היה מקום לומר שדווקא לגבי שבת שלמדנו ט"ל מלאכות מהמשכן, בזה יש לדון על גופי חימום אדומים, אם דינם כאש או לא, כי סוף סוף במשכן לא היתה אש כזו, וכל שכן בזרם לבד שאין בו אש אלא כח שיכול ליצור אש. אבל לגבי בישולי גויים שהאיסור מטעם קירוב דעות וחתנות או שמה יאיכלנו דבר טמא, מה אכפת לי שאין זו אש שהיתה בזמן חז"ל, הלוא סוף סוף יש פה חשש חתנות ודבר טמא. אך מאידך אפשר לומר שמאחר וכתב הרשב"א שלא אסרו חז"ל אלא "על ידי האור", והיינו שאף שמאכל זה עולה על שלחן מלכים ויש בו חשש חתנות, בכל זאת כל שאינו בגדר "אור", לא אסרו. וכמו שהתירו בירושלמי מאכל מעושן של גויים, וכן פסקו הרמב"ם, הרשב"א והר"ן, כמבואר בטור ובבית יוסף ובשלחן ערוך וסימן ק"ג סעיף י"ג, כי גזירת חז"ל היתה רק על בישול ב"אש", ומעושן אינו אש. וממעושן, למדו הפוסקים להתיר בישול בקיטור, כי סוף סוף המאכל לא בושל באש עצמה אלא בעשן, ואף על פי שאין עשן בלי אש. (שו"ת יביע אומר חלק ה יורה דעה סימן ט) וכיון שנחלקו האחרונים הנ"ל בגופי חימום אדומים אם הם בגדר "אש", אפשר שלגבי בישולי גויים, נאמר ספק דרבנן לקולא.

אלא שמאחר ולדעת רוב הפוסקים גופי חימום אדומים הם בגדר אש, ופסקו כן מתורת ודאי ולא מספק, ולכן לגבי שבת, איסור הדלקה בהם הוא מהתורה בבירור ולא בגלל ספק דאורייתא לחומרא, וכמבואר בשו"ת יביע אומר (חלק ג או"ח סימן לה אות ג) שלדעת רוב ככל האחרונים חייבים על הדלקת נר חשמל בשבת סקילה, וכן הסכימו כל גדולי הדורות שלפנינו, שאין כל ספק שהמדליק נר חשמל בשבת, חייב מן התורה. ע"ש. נמצא שככה הוכרעה ההלכה בתורת ודאי שגופי חימום אדומים הם: "אש", אם כן גם לענין בישולי גויים, הבישול בהם יהיה אסור מתורת "ודאי" ולא מתורת "ספק", ולכאורה לא נוכל להתיר לגוי לבשל בהם בגלל הכלל ש"ספק דרבנן לקולא". [ומה שמרן צוק"ל צירף את הדעה המקילה בחשמל, לגבי נתינת מרק על הפלאטה, הוא לאחר שבלאו הכי יש שמה ספק ספיקא להקל, וכמבואר לעיל].

ואולם, בכלי חשמלי שאין בו גופי חימום מתאדמים, כיון שאין בו "אש" אלא זרם בלבד, לא יהיה בזה איסור בישולי גויים, כיון שלא אסרו אלא "אש". ואם לגבי שבת, אין זה נחשב אש, ולכן מותר בימי הקיץ החמים לומר לגוי להדליק את המאוורר בשבת, כיון שזה "שבות דשבות במקום צער" שהותר בשלחן ערוך (אורח חיים סימן שז סעיף ה), וכמבואר בשו"ת יביע אומר (חלק ז אורח חיים סימן לח), קל וחומר לענין בישולי גויים, שכיון שאין זו אש, אין לחשוש בזה לאיסור.

אלא שעדיין יש מקום לדון להקל בבישולי גויים אפילו בגופי חימום אדומים, שהרי ידועה שיטת מורנו ורבנו הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, שאין בישולי גויים בחשמל, וטעמו משום שזרם החשמל פועל בתדירות גבוהה של 300,000 ק"מ לשניה [מעט יותר ממהירות האור], ונמצא שאותו כח חשמל ראשוני שבא מהרמת המתג של הגוי, נעלם תיכף ומיד, כי בכל שניה מתחדש כח זרם חדש, ובאותו כח ראשוני ברור שאין בו כדי לבשל, נמצא שלא כח החשמל הבא מן הגוי בישל, אלא כח כוחו שבא לאחר מכן. ולפי זה, לא נאסר בישולי גויים אלא בגז או בנפט וכיוצא, שזו פעולה מתמשכת של הגוי. וכן מבואר מדבריו בשו"ת אור לציון (חלק ב פרק יח אות יב, יג) שכתב, שלא יוצאים ידי חובת הדלקת נר שבת בנורה חשמלית, כי בכל רגע ורגע מגיע זרם חדש שלא שייך להדלקה הראשונה כלל, ולא נחשב שהמדליק הדליק את האור הבא לאחר מכן, שהרי אור החשמל שדולק ברגע זה, אין הוא אותו אור שידלק בעוד רגע. והרי זה דומה לנר שיש בו מעט שמן שעתיד לכבות בעוד רגע, שבוודאי לא יוצאים בו ידי חובה. וכן בחשמל שבכל רגע נולד זרם חדש, הרי זה נחשב כאילו בכל רגע נוסף שמן חדש לנר, וכנדלק מחדש מאליו. ונמצא שכל

משך ההדלקה אין זה כוחו, אלא כח כוחו, ופנים חדשות שלא היו כלל בעולם באו לכאן. ע"ש. וכיוצא בזה כתב בחלק א או"ח ס"ס ב. וכן הובא בחלק ה פרק לד סעיף יא. ועיין בשו"ת עטרת פז חלק א כרד ב יורה דעה סימן ב הערה ו) וכן מבואר בשו"ת מנחת שלמה אוירבך (חלק ב סימן יט עמוד ג).

ואף מרן זצוק"ל (שו"ת יביע אומר חלק ב או"ח סימן יז אות ד) הראה פנים יפות לסברא זו, שכתב בענין הדלקת נר שבת בחשמל, שאף אם נאמר שאין לחיצת הכפתור עושה את ההבערה... בכל זאת זה נחשב להדלקה גמורה... ובפרט לפי מה שכתבו הגאונים שמנהגם להדליק את הנרות, וקודם חשיכה מתקן את הנר או מוסיף שמן ומברך. ובוודאי שגם לחיצת הכפתור להדלקת החשמל לא גרעה מתיקון הנר או הוספת שמן, כי ההזרמה של החשמל אל חוטי המתכת שבמנורה, דומה להוספת שמן בתוך הנר, ועדיפה מזה. ואף שבהדלקת חשמל בשבת, אפשר שעיקר חיובו על שעת ההדלקה ממש, ותיכף כלתה פעולתו, ומה שנשאר דלוק אחר כך הרי זה בגדר "גרמא וכח שני", ואם כן לענין הדלקת נר שבת שעיקר המצוה היא לצורך שבת, הרי כלתה פעולתו מיד עם סילוק ידו ואינו יוצא ידי חובה? זה אינו, כי ברוב הכפתורים יש וכו' ונמצא שעושה מעשה בידים, ולא כמסיר את המונע דוקא. וכל שכן שאין לנו הכרח שתהיה כל ההדלקה בשבת מכוחו, וכל שעשה פעולת ההדלקה, והנר דולק והולך כל הלילה יהיה באיזה אופן שיהיה, יוצא ידי חובה. ע"ש. גם בשו"ת יביע אומר חלק ט (או"ח סימן קח אות קכד) הביא את האור לציון שלא יוצאים ידי חובה בהדלקת נר חשמל, וכתב, שכבר הגאון הרב צבי פסח פראנק העיר בזה, ולדעתו אפילו נאמר שרק האור הראשון בא מכוחו, ומה שדולק והולך אין זה אלא "כח כוחו", בכל זאת כיון שעיקר מצות נר שבת שיהיה אור בבית, וכמבואר ברמב"ם ובשלחן ערוך (סימן רסג ס"ב): אחד האנשים ואחד הנשים חייבים להיות בבתיהם "נר דלוק" בשבת. נמצא שאין מצות נרות שבת עצם ההדלקה, אלא ההשתדלות שיהיה נר דולק בבית, לכן יוצאים ידי חובה. ע"ש. ומבואר, שלא חלקו מרן והרב פראנק על עצם ההבנה שההדלקה המתחדשת בכל רגע היא "כח כוחו", רק שבכל זאת לדעתם יוצאים ידי חובה, כי סוף סוף המצוה היא שיהיה נר דלוק, ויש כאן נר דלוק.

[ולפי זה, בנר חנוכה ש"הדלקה עושה מצוה" (סימן תרעג סעיף ב), ולכן צריך שיתן שמן בנר לחצי שעה כדי שבשעת ההדלקה יהיה ראוי לדלוק חצי שעה, ולא מועיל לתת מעט שמן ואחר כך להוסיף עוד עד שבסך הכל ידלק הנר חצי שעה (סימן תרעב סעיף ב), אם כן בנר חשמל שאין חומר בעירה לחצי שעה אלא הזרם מתחדש בכל רגע, לא יצא ידי חובה. וכן כתב מרן בשו"ת יביע אומר חלק ג (או"ח סימן לה אות ה) בשם הגרש"ז אוירבך בספרו מאורי אש, שאף לאומרים שיוצאים ידי חובה בהדלקת נר חשמל לחנוכה, כי לא צריך דוקא שמן, היינו דוקא בזרם הקבוע תמיד בחוטים, כגון זרם הבא מהמון זוגי מטילים של נחושת ואבץ, שהם נחשבים כמו שמן, מה שאין כן בזרם המתהווה על ידי מגנטים הבאים בקרבת החוטים, שמא כל סיבוב וסיבוב כיצירה חדשה, ובפרט בזרם שמשתמשים בארץ ישראל שחמישים פעם בכל שניה אין זרם כלל בתוך החוטים. נמצא כאילו אין שיעור שמן בעת ההדלקה, והרי צריך שיהא שמן בנר כשיעור קודם ההדלקה. ע"ש. וכעין זה כתב בשו"ת פקודת אלעזר. ע"ש. ועיין עוד בזה בחוברת "ימי החנוכה בהלכה ובאגדה"].

ולפי זה אפשר שבבישולי גויים יהיה מקום להקל בחשמל, כיון שעיקר האיסור שלא ידליק הגוי אש ויבשל בה, ואילו כאן במציאות אין כאן אש שהדליק הגוי, כי האש שהדליק נעלמה לאחר רגע, והאש שמבשלת היא אש חדשה הבאה מזרם שמתחדש בכל רגע. אלא שעדיין יש לומר שכיון שבגופי חימום המתאדמים הכריעו הפוסקים שהם "אש" מתורת ודאי, מה אכפת לנו שהאש מתחדשת בכל רגע, הלוא סוף סוף אנו רואים לנגד עינינו אש דולקת ומבשלת, לכן עדיין יש מקום להחמיר בזה. על כן להלכה, רק במקום שיש עוד ספק, כגון בבית של ישראל וכיוצא, ניתן לצרף את הספק שמא אין בישולי גויים בחשמל אפילו שהחטים אדומים. ובל נשכח שדין בישולי גויים הוא מדרבנן שספקו להקל, וכמבואר ברמ"א (סימן קיג סעיף יא).

בישול במיקרוגל

תבשיל שבישל גוי במיקרוגל, אין בו משום בישולי גויים.

כבר הבאנו לעיל (עמוד 300) מה שכתב הרשב"א, שחז"ל לא אסרו בישולי גויים אלא כשהתבשיל התבשל באש, ולכן מלוח, כבוש ומעושן אינו בכלל איסור זה. ומה שהחמרנו לעיל לגבי בישול בחשמל כשגופי החימום מאדימים, הוא מפני שהוכרעה ההלכה שגופי חימום הם אש. אבל מיקרוגל שאין בו אש כלל, אלא הוא שולח גלים אלקטרו-מגנטיים שמכים במהירות רבה על המאכל, וגורמים להנעת האלקטרונים שבו והזנתם במהירות רבה עד שהוא מתבשל, אם כן ברור שאין זה בכלל גזירת חז"ל. וכבר כתב המגיד משנה (הלכות חמץ ומצה פרק ה הלכה כ), ואני אומר אין לנו לגזור גזרות מדעתנו אחר דורות הגאונים ז"ל. ולבד מזה, הלוא תבשיל שהתבשל במיקרוגל אין טיבו כתבשיל שהתבשל באש. ואף המועטים שמבשלים בו, הוא רק במאכלים מסוימים כמו אורז וכדומה. וכל שכן שאין זה עולה על שלחן מלכים. ואף לגבי בישול בשבת במיקרוגל אין בו איסור תורה, משום שטיב הבישול שונה לגמרי מאש, כמבואר בספר מערכי לב (עמוד תלז) להרב פרופסור זאב לב ז"ל.

יתירה מזאת, הנה כתב הגאון רבי אברהם יעקב, להתיר סוכר שנעשה בבית חרושת של גויים, ואין בזה בישולי גויים, כיון שאת המיץ שממנו נעשה הסוכר לא מבשלים על האש, אלא בקיטור והבל ממים רותחים שנכנסים לתוך היורה... והבל המים לא גרע ממעושן שאין בו בישולי גויים, כי מה לי הבל האש שהוא העשן, ומה לי הבל המים. (הובא בשו"ת שם אריה יורה דעה סימן כב) והסכים עמו בהגהות זר זהב (על איסור והיתר הארוך כלל מג סוף אות ז). גם רבנו יוסף חיים בבן איש חי (שנה ב פרשת חוקת אות כב) התיר את הסוכר, ויעוד אני רואה שטעם ההיתר שכתב רבי אברהם יעקב, הוא טעם חשוב שראוי לסמוך עליו, כי זה אינו מתבשל באש אלא רק בהבל, וכמו שאין במעושן איסור בישולי גויים, כן בהבל. ומה שדחה הרב שם אריה, במחילת כבודו לא דק, שמה שכתב שאם נתן בשבת ביצה בצד המיחם והתבשלה חייב, והמבשל בכלי ראשון אף שהעבירו מעל האש חייב, היינו משום שזה נחשב מבשל באור ממש, כי המיחם והקדירה נעשו עצמם כגחלת של אש [תולדות האור], **אבל ההבל אין בו ממשות ורק הוא חום אווירי**, ואין הפרש בין הבל לעשן, אלא שההבל חומו יותר חזק וגדול מהעשן מפני שכנוס בתוך הכלי ואינו מתפשט, אך העשן מתפשט, וכמו שתאמר יש שְׁכָר ויש ספיר"ט. **וחז"ל הסתפקו בעשן בגלל שאין בו ממשות שיהיה נידון כגחלת של אש, וחומו שמבשל הוא חום אווירי, וכמו כן יפול הספק הזה בהבל, וכיון שלהלכה אין בישולי גויים במעושן, כן הדין בהבל, וזה ברור.** ע"כ.

ומבואר שבחום אווירי אין בישולי גויים. ובישול במיקרוגל דומה לבישול בחום אווירי, ואף גרע מזה, כי אין בו חום ממש אלא גלים שמכים במהירות רבה רק על המאכל, ולכן הצלחת ודפנות המיקרוגל אינן חמות כל כך. נמצא שמיקרוגל גרע ממעושן שהתירו חז"ל, ומקיטור שהתירו הפוסקים, כי מעושן ומקיטור הם חום אווירי שבא מחמת אש, ואילו מיקרוגל אין בו לא אש ולא חום אווירי.

וכן כתב בשו"ת ויברך דוד (יורה דעה סימן צה), תנורי מיקרוגל שמבשלים על ידי כח חשמלי שאינו לוחט כאש אלא על ידי גלים של החשמל, והתנור עצמו ודפנותיו מבפנים לא חמים כלל, ורק התבשיל בלבד מתחמם ומתבשל על ידי הגלים הוזהרים לתוכו, וסביביו נשאר קר, ואי אפשר להשוותו לתנור רגיל, נראה שלא שייך בו בישולי גויים, שהיה אינו דומה למבשל בגופי חימום ששם חייב בשבת משום מבעיר אש, כיון שנעשה גחלת של מתכת ודבר השורף, ולכן חייב גם על

בישולו, אבל תנור זה שאין בו גחלת ולא דבר השורף, שמא אינו כאש, ואין חייבים על בישולו. ומלשון הטור נראה שהחילוק בין בישול ממש לכבוש שהותר בבישולי גויים, הוא במהות האש ולא במהות הבישול, שלאחר שכתב שבכבוש מותר, סיים ולא אסרו אלא בבישול שעל ידי האש, אבל שלא על גבי האש מותר. וכן הוא לשון הרשב"א: שכל שהכשירו הגוי לאכילה על ידי האור, אסור, וכן הוא ברמב"ן ובר"ן. ואף אנו נאמר שאף אם המיקרוגל נחשב כבישול ממש, אבל כיון שאינו על ידי האור, אינו בכלל האיסור. וכן מבואר בכמה וכמה אחרונים שהעיקר תלוי באש. וכל שכן שהידוע בטיב פעולת המיקרוגל, יודע שאינו טוב לבשל בו דברים חיים, אלא רק לחזור ולחמם דבר שנתבשל כבר. ע"ש.

וכן כתב בשו"ת להורות נתן גשטטנר (חלק ז סימן סד), שלא אסרו חז"ל אלא בישול של אש, ומעולם לא חלה על כגון זה גזירת חז"ל בבישולי גויים, ואף על פי שבמציאות המאכל רותח כאילו התבשל באש ממש. וכן פסק בשו"ת רבבות אפרים (חלק ח סימן תקיא), וכתב, שגם הגאון רבי משה פיינשטיין שהחמיר בבישול במיקרוגל בשבת להחשיבו בישול, יודה שבבישולי גויים מותר. וכן פסק בספר מטבח כהלכה. גם בספר שלחן מלכים (חלק א עמוד תרעג) כתב בשם ספר כשרות השלחן (ח"ג עמוד סד) ששאל את הגאון הגדול רבי זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל והשיב לו שמיקרוגל לא נחשב לאש ואינו אוסר בבישולי גויים. גם בשו"ת ישיב משה טורצקי (או"ח סימן יח) תמה על המחמירים בזה, וכתב שאין זה לא תולדות אש ולא תולדות חמה ולא בישולי גויים. גם בשו"ת משנה הלכות (חלק יט סימן קה) דעתו נוטה להקל, כי לא גזרו אלא במבשל באור ממש, ובפרט שזה לא היה מצוי בזמן חז"ל. גם במנחת אשר וויס (פרשת דברים סימן ה אות ו) הביא מי שרצה לאסור בגלל ששייך בזה חשש חתנות ושמא יאכילו דברים טמאים, וכתב, ותמיהני וכי מי יאמר שבמעושה וכבוש לא שייכים חששות אלה, וגם הם נחשבו כבישול לגבי איסור והיתר וחשש בליעת איסורים, ואף על פי כן פסקו מרן השלחן ערוך וכל הפוסקים שאין בזה איסור בישולי גויים שלא גזרו אלא בבישול של אש. וכן פסקו בשו"ת ויצבור יוסף שעשוע (חלק א פרק ב הלכה כה), אבני לוי (חלק ב י"ד סימן ב), תורת אבי (עמוד רטז) ועוד. ועיין בהליכות שלמה (מועדים חלק ב עמוד קנו ובהערה 44), שבט הלוי (חלק ח סימן קפה. חלק ט סימן קסב), שבות יצחק (חלק ו עמוד סא), תשובות והנהגות (חלק ה סימן רמט), ובילקוט יוסף (ופסח כרד ב עמוד תרנד). ודו"ק.

בישול בכריים אינדוקציה

תבשיל שבישול גוי בכריים אינדוקציה, אין בו משום בישולי גויים. ועיין עלון "ותענג בדשן" גיליון מס' 65 אות יב והלאה, ותרזה נחת)

כבר בארנו לעיל (עמוד 175) את אופן פעולת האינדוקציה, והוא דומה לאופן הבישול במיקרוגל, שגם בו ישנם סלילים מגנטים השולחים גלים אלקטרו-מגנטים קצרים, אלא שבמיקרוגל הגלים מסתובבים במהירות ומכים בעוצמה רבה על המאכל, ומהחיוך מתחמם המאכל, ומחום המאכל מתחמם הכלי. אבל באינדוקציה, הגלים מכים על הכלי ומחממים אותו, והכלי מחמם את המאכל. ועל כל פנים, מאחר ולא אסרו חז"ל בישולי גויים אלא באש, והלא כאן אין אש, לכן אין בזה משום בישולי גויים.

ואף שטיב הבישול באינדוקציה הוא כמו בישול באש, בכל זאת אין לנו לחדש מדעתנו ולומר אילו היתה האינדוקציה בזמן חז"ל, הם היו גוזרים על זה משום בישולי גויים, כי מאחר וחז"ל לא גזרו אלא על אש, אין בכוחנו להוסיף גזירות, אף שהן דומות ממש לגזירות חז"ל. וכן מבואר בתשובת רב שר שלום גאון (תשובות הגאונים חמדה גנוזה סימן עז) שכתב: "כל דבר שלא גזרו רבותינו

הראשונים [האמוראים], אין אנו גוזרים, שאפילו דבר שיש לחוש לו יותר מזה, ויש בדבר להחמיר, אין אנו חוששים ולא גוזרים אלא מה שגזרו אנשי כנסת הגדולה ובתי דינים גדולים, שהרי אמרו חכמים בכמה מקומות גזירה לגזירה לא גוזרים, שאם כן נתמלא גזירות וכו'". ע"ש. וכיוצא בזה כתבו התוספות (חולין קד ע"א ד"ה ומנא) שאין לדמות גזירות חכמים זו לזו אלא במקומות שהש"ס מדמה. גם בשו"ת הריב"ש (סימן רע"א) כתב, אפילו נשיא ישראל הגדול שבסנהדרין גדולה שעומד לישראל תחת משה רבנו, אין בכוחו לגזור גזירות בדברים המותרים מן הדין, אלא רק בהסכמת הסנהדרין כולם או רובם, וכל תקנות וגזירות חז"ל שגזרו בהם רבותינו התנאים והאמוראים כולם היו על ידי מנין רוב החכמים שבדורותיהם. ע"ש. וכן כתב הר"ן (הובא בשו"ת הריב"ש סימן שצ), שאין לנו אלא מה שמנו חכמים ז"ל ולא לחדש גזרות מעצמינו. גם הרא"ש (מסכת שבת פרק ב סימן טו) כתב שאפילו הגאונים לא יכולים לחדש גזירה אחר שסתם רב אשי את הש"ס. וזו לשון המגיד משנה (הלכות חמץ ומצה פרק ה הלכה כ): ואני אומר אין לנו לגזור גזרות מדעתנו אחר דורות הגאונים ז"ל. ע"כ. גם מרן הבית יוסף (אורח חיים ס"ס יג) כתב, כיון שבימינו של חז"ל לא גזרו, אף על פי שבימינו נראה לגזור, מכל מקום לא נגזור אנחנו ונחדש גזירה חדשה, אלא נשאר הדבר בהיתרו. ע"ש. גם רבנו יוסף חיים בספרו ידי חיים כתב: ואין לומר שאילו היה דבר זה בימי חז"ל היו גוזרים עליו ואוסרים אותו, שמכל מקום הואיל והחכמים הראשונים שהיתה להם סמכות וכח לאסור את המותר משום גזירה, אינם מצויים עתה בזמנינו, אנו אין בכוחנו לאסור את המותר משום גזירה, ואפילו בדבר הדומה ממש לדבר שגזרו בו חז"ל, הלכה פסוקה היא, שאין לנו לגזור איסור על דבר המותר מן הדין, אלא רק מה שאסרו חז"ל בפירוש, ואין לנו להוסיף על זה. ע"כ. (עייני שו"ת יחווה דעת חלק ה סימן כח בהערה, ובגליון מס' 2. שו"ת יביע אומר חלק י סימן כו אות ו. חזון עובדיה שבת ד עמוד קכח) וכתב עוד בשו"ת רב פעלים (חלק א אורח חיים סימן כה), ואין לגזור גזירות חדשות מדעתנו, ודי שיעמדו אנשי הדורות האלה להיזהר בגזירות המפורשים בדברי רבותינו להיזהר בהם. ע"כ. וכל זה שלא כמו שכתב בשו"ת שרגא המאיר (חלק ב סימן פג סוד"ה אבל). ע"ש. ועייני בשו"ת באר משה שטרן (חלק ו קונטרס החשמל ס"ס נ) שכתב בנידונו: אחר כתבי כל זה, ראיתי בתשובת חלקת יעקב שמתחילה כתב כמעט ככל דברי שעל פי ההלכה אין מקום לאסור, אולם אחר כך עשה עצמו לדייני גזירה' וגזר גזירה חדשה. והרי בוודאי אין ביד שום רב, יהיה מי שיהיה, לגזור מעצמו גזירות חדשות. ובוודאי אם גדולי הרבנים בזמנינו יגזרו גזירה, ובהסכמה יעלו לגזור, בוודאי נכון ראשינו לקבל גזירתם, אבל רב יחידי בוודאי שאין בידו לגזור, ובוודאי לא נקבל גזירתו. ע"כ.

בישול בחמי טבריה

תבשיל שבישל גוי בחמי טבריה, אין בו משום בישולי גויים. (כף החיים סימן קיג ס"ק עד. ועייני עלון "תתענג בדשן" גיליון מס' 65 אות ז והלאה, ותרזה נחת)

תנור עם מפסק

תנור חשמלי שמותקן בו מפסק, ובכל פעם שפותחים את דלת התנור הוא נכבה, וכשסוגרים את הדלת הוא נדלק, יש להדר ולהתקין בתוכו גוף חימום הדולק באופן קבוע אף כשדלת התנור נפתחת, באופן שיהיה בגוף חימום כוח לבשל את המאכלים המונחים בתנור שליש בישול ואפילו לאחר כמה שעות. ואולם, מן הדין לבני אשכנז יש להקל אף ללא גוף חימום נוסף. ואף לבני ספרד יש להקל, בצירוף דעת המקילים בבישולי גויים בחשמל.

בגמרא מסכת עבודה זרה (לח ע"א): אמר רב יהודה אמר שמואל, הניח ישראל בשר על גבי גחלים, ובא גוי והפך בו, מותר. כי גם אם לא היה הפוך, היה הבשר מתבשל אלא שהגוי רק זירז את הבישול. וכן שנינו בברייתא: מניח ישראל בשר על הגחלים, ובא גוי ומהפך בו עד שיבוא ישראל מבית הכנסת או מבית המדרש, ואינו חושש משום בישולי גויים. וכן שופתת אשה קדירה על גבי כירה, ובאה גויה ומגיסה עד שתבוא מבית המרחץ או מבית הכנסת, ואינה חוששת. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קיג סעיף ו' וסעיף ח').

ומעתה בתנור זה שבפתיחתו הוא מפסיק לפעול, ובסגירתו הוא פועל שוב, כיון שיש שם גוף חימום שבכוחו לבשל שליש בישול, הרי שבסגירתו הוא רק מזרז את הבישול. ומה שכתבנו לעיל (עמוד 283) גבי אפיית פת, שדי בהתקנת גוף חימום שחומו מועט מאוד, כי בפת די בזריקת קיסם, לכן די בחום כלשהו. לא כן בבישול, שצריך שיהיה ראוי להתבשל על ידי ישראל לפחות שליש בישול, לכן יש להצריך גוף חימום שחומו רב יותר. ואולם מן הדין יש מקום להקל אף בלי גוף חימום, משום ספק ספיקא, שמא אין בישולי גויים בחשמל, ושמא כהרמ"א (והוא לעיל עמוד 283) שכל שהדליק הגוי מעת לעת מהיסק הישראל, הפת מותרת. ובצירוף שהמסעדה בבעלות של ישראל, והגוי הוא פועל של הישראל.

שווארמה

אף שישראל הדליק את האש, וגם הניח את גלגל השווארמה במתקן, לכתחילה יש להקפיד שישראל יחתוך את השווארמה ולא הגוי.

עוד יש לעורר בזה מה שמצוי שבשעות מסוימות ביום אין כל כך לקוחות במסעדה, והגוי מכבה את הלהבות שלמעלה ולמטה ומשאיר רק באמצע, ולאחר זמן שמתרבים שוב הקונים, הוא מדליק, ונמצא שיש בזה איסור בישולי גויים אפילו לדעת הרמ"א, כי אין בכח האש שבאמצע לצלות את הבשר שלמעלה ולמטה כלל. וכן פעמים שנגמר הבשר התלוי בגלגל השווארמה, והגוי לבדו מחליפו בגלגל חדש. ועל המשגיח לפקח ולמנוע מכשולים ותקלות, חלילה. ומכל מקום אם מדובר במתקן חשמלי ולא גז, יש מקום להקל יותר, לפי המבואר לעיל (עמוד 300).

במתקן לצליית שווארמה ישנן להבות אש הפועלות על ידי גז או שקבועים בו גופי חימום חשמליים המתאדמים, ובאמצעו יש עמוד ברזל שעליו נמצא הבשר בעובי של שלושים עד ארבעים ס"מ. העמוד עם הבשר מסתובב וכך נצלית השכבה החיצונית. וכשחותכים את השכבה החיצונית עבור הלקוחות הראשונים, השכבה הפנימית נחשפת לאש ומתחילה להשחים ולהיצלות. נמצא שאף על פי שישראל הדליק את האש ונתן את העמוד במתקן, עדיין רק השכבה העליונה נצלית מכוחו, אבל השכבות הפנימיות לא נצלו אלא על ידי הגוי, שכאשר הוא מוריד את השכבה העליונה, אט אט הבשר הפנימי שתחתיו מתבשל בגללו. ואמנם, אילו הבשר הפנימי היה כבר מגיע לשליש בישול, אז ברור שהיה מותר לכתחילה שהגוי יחתכהו, כמו שפסק מרן השלחן ערוך (סימן קיג סעיף ח), אבל מאחר והאומנים תולים את חתיכות הבשר על העמוד בצורה צפופה ודחוקה מאוד, כך שבמציאות קשה מאוד שהבשר הפנימי יתבשל אפילו שליש בישול, וכל שכן שבהרבה חנויות מקפיאים את גלגלי השווארמה עם הבשר, וכשהוא נפטר מעט נותנים אותו במתקן, והבשר הפנימי קר מאוד, ומונע את התבשלותו המהירה, ונמצא שהוא מתבשל על ידי הגוי.

[ואף אם נתווכח על זה, עדיין במקרים שישנם הרבה לקוחות וממהרים להוריד מהבשר שוב ושוב, נמצא שלא הספיק להתבשל הבשר בפנים שליש בישול על ידי ישראל. וקשה לומר שאם יניחו את הבשר כן במשך כמה שעות, יתבשל כל הפנים שבו שליש בישול, כי מסתבר יותר שיחרך הבשר החיצון לגמרי, והפנים לא יתבשל, כי העובי הוא גדול מאוד. ואלו דברים שתלויים במציאות, ובספר שלחן מלכים (חלק א עמוד תק) כתב, וסבבתי הרבה אצל בעלי מסעדות ושאלתי אותם על כך, והשיבו לי שבמציאות אין הדברים כן, משום שהבשר הפנימי לא מתבשל אלא רק השכבה החיצונית. ולאחר ניסיון שנעשה הוברר, שאף שהניחו את המכשיר פועל במשך שעתיים תמימות ללא חיתוך, עדיין הבשר הפנימי לא התבשל אפילו שליש בישול, ופעולת האש הנמצאת שם גרמה לחריכת יתר של השכבה החיצונית בלבד. ע"ש. ואף בקובץ בית הלל וגליון כו עמוד צט) הביא הרב משה יוסף שליט"א, שאם יש שיפוד שווארמה גדול ועבה מאוד, אף אם ישאר כל היום כולו לא יתבשל החלק הפנימי הסמוך למוט כלל. ע"ש. ולכן אף שהביאו בירחון אור תורה (אייר תשס"ד עמוד תקס) בשם מרן מלכא זצוק"ל להתיר, הנה תלוי הדבר במציאות, והשואל שם הציג את המציאות שבאמת הבשר מתבשל שליש בישול, ובזה ברור שמותר. אך כאמור אין המציאות כדבריו כלל ועיקר.]

והנה בשו"ת רב פעלים (חלק ג יורה דעה סימן ט) דן על ישראל שעשה בביתו זלאבי"ה [מסולת ודבש (עיין להלן עמוד 313)] למכירה, והוא הדליק את האש והניח את המחבת ונתן את השמן במחבת, אבל את העיגולים של הזלאבי"ה הנעשים מבלילה רכה מאוד המונחת בכלי נקוב, ומריקים מהכלי למחבת, ונעשים עיגולים מעשה רשת, מכיון שלא היה לישראל אומן יהודי לעשות העיגולים מעשה רשת מִיָּפִים, הוכרח להביא גוי אומן לעשותם, והישראל יושב אצלו והוא גומר את בישולם להופכם מצד לצד במלקחיים שבידו כדי שיתבשלו. ואחר שדן בזה כתב, ויש עוד טעם להתיר בשופי, שכיון שהישראל לא הביא את הגוי לעסוק בבישול הזלאבי"ה אלא לעשות מעשה רשת בעיגולים, והגוי עצמו יודע שהובא לעשות מעשה רשת דוקא ולא לבשל, ואם יתקלקלו העיגולים בבישול מחמת איזו סיבה לא אכפת לו ולא שם לבו על זאת, כי השגחת הבישול היא ביד ישראל היושב אצל המחבת ומדליק האש תחתיה מעט מעט כשיעור הראוי, והמלקחיים בידו להגיס ולהפך לצורך בישולם, וכשמריק הגוי הבלילה לתוך המחבת אינו מתכוון לבשלו, ורק מתכוון לעשות מעשה רשת, ואף על פי שמוכרח שיתבשל בהרקתו לתוך המחבת, הרי זה מותר, כמבואר בגמרא ובשלחן ערוך. ע"ש. ויש שרצו ללמוד מכאן על דין השווארמה, כי גם בשווארמה כוונת הגוי לחתוך את הבשר בלבד ולא לבשלו. אך זה אינו, כי דוקא בזלאבי"ה תפקידו של הגוי לעשות רק עיגולים ואינו אחראי כלל על הבישול, ולכן גם אם יתקלקלו העיגולים בבישול, לא אכפת לו ולא כלום. לא כן בשווארמה שמתפקידו של הגוי שהבשר יתבשל כהוגן ולא יחרך וכדומה, ועל זה מינוהו לשרת את הלקוחות ולחתוך להם בשר מבושל כראוי, ואם לא יעשה כן, יבואו אליו בטענות, נמצא שכוונתו בוודאי גם על בישול הבשר.

אלא שבלאו הכי יש להבין מה שכתב הרב פעלים שנחשב שהגוי לא מתכוון לבשל, והלוא כתב הטור: אם ידע הגוי שהיה בשר בתנור אפילו חימם התנור כדי לייבש בו כלי, אסור הבשר, שמא כיון הגוי גם לבישול כיון שידע בו. ע"כ. ומבואר שכל שיודע שיש שם מאכל, חוששים שמא מתכוון לבשלו [ועיין לעיל (עמוד 295)]. ואף שיש מקום לדון בזה בדעת מרן השלחן ערוך, מכל מקום כאן הוא חמור יותר, כי ברור שיש לומר שכשנותן הגוי את העיגולים במחבת, דעתו גם לבשלם, וכמו שהעיר מרן בשו"ת יביע אומר (חלק י יורה דעה סימן נח סוף אות ז). ע"ש. וכל שכן בשווארמה שגם הרב פעלים יודה, שתפקידו של הגוי שהבשר יתבשל כהוגן וברור שדעתו על זה.

וכל שכן במתקני השווארמה המשוכללים יותר, שמוט הבשר נתון במסילה, וכאשר רוצים לחתוך

מהבשר, עוצרים את פעולת הסיבוב, ומושכים את המוט שהבשר עליו כלפי חוץ, ובגמר החיתוך משיבים את המוט למקומו שיתבשל הבשר. ונמצא שבמשיכת המוט לחוץ, הוא ביטל את נתינת המוט של ישראל, וכשמחזיר את המוט, נמצא שמתבשל הבשר על ידי גוי.

ומה שיש רצו להתיר לגוי לחתוך, כיון שלא מצאנו איסור בישולי גויים ב'שב ואל תעשה', וכן כאן שהוא חותך את השכבה החיצונית, הוא לא עושה שום פעולה ב'קום ועשה' לצלות את השכבה הפנימית, אלא היא נצלת ממילא. אך מאידך אפשר לומר, שעד כאן לא מצאנו בישולי גויים ב'שב ואל תעשה' אלא בבישול בקדרה וכדומה, אבל במתקן השווארמה שזהו דרך בישולו על ידי חיתוך הבשר, הרי זה ככל בישול שאסרו חז"ל.

ועיין עוד בספרי רבני דורנו, ומהם: הראשון לציון הגאון רבי אליהו בקשי דורון זצ"ל בספרו בנין אב (חלק ה סימן מו), הגאון רבי ברוך שרגא בספרו ברוך אומר (יורה דעה סימן כד), הגאון רבי אליהו שלזינגר בספרו אתקיננו סעודתא (סימן כז), מנחת אשר וויס (פרשת דברים סימן ה אות ז), שו"ת ברכת יהודה (חלק ח יו"ד סימן ה), דברי בניהו דיין (חלק יז סימן כט), הרב משה יוסף בקובץ בית הלל (גליון כו עמוד צט), דברי דוד טהרני (חלק ד סימן יג), הרב בנימין בר שלום בספרו שלחן מלכים (חלק א עמוד תק), אשר חנן אפללו (ח"ג יו"ד סימן לה) ועוד.

משרת בבית ישראל

יהודי סיעודי שיש לו עובד זר השכור אצלו לשרתו ולהכין לו כל צרכיו [פיליפיני], ואין אפשרות שישראל ידליק את האש בכל פעם שהגוי מבשל עבורו, כיון שיש צורך גדול בדבר, רשאי לאכול מתבשיל שמבשל המשרת הגוי בשבילו. אך נכון לייעץ לו לבשל בכיריים אינדוקציה, שאין בהם בישולי גויים כלל, ולפחות בכיריים חשמליות.

כתב הרשב"א, יש מרבותינו שציידו להתיר בישולי עבדים ושפחות שלנו, ונותנים טעם לדבריהם, שמכיון שאיסור בישולי גויים אינו אלא משום חתנות, אין גזרת חתנות וקירוב דעת אלא במי שעושה מרצונו לאהבת ישראל, אבל אלו עושים הם בין ירצו ובין לא ירצו, לפיכך אין קירוב דעת שייך בהם, ולא גזרת חתנות. גם הרא"ה כתב בשם רבנו יצחק להתיר בזה, שכיון שעושים הם דרך כפיה לא שייך קירוב דעת בבישוליהם. גם הריטב"א כתב, רבים וגדולים בצרפת נהגו להקל בעבדים ושפחות שלנו. והרמב"ן התיר כן בדיעבד. ומרן בשלחן ערוך (סימן קיג סעיף ד) כתב: יש מי שמתיר בשפחות שלנו, ויש מי שאוסר אף בדיעבד. וכתב הרמ"א, ובדיעבד יש לסמוך על המתירים. ואפילו לכתחילה נוהגים להקל בבית ישראל שהשפחות מבשלות בבית ישראל. וכתב הש"ך שנראה שסמך על דעת רבנו אברהם שמתיר בישולי גויים בבית ישראל, או שסמך על טעם הרשב"א שלא שייך בהם קירוב דעת, כיון שעושים בעל כרחם, וכן כתב הרש"ל. גם הכנסת הגדולה כתב בשם אביו, שבשעת הדחק יש לסמוך על המקילים, וכן דעת השלחן גבוה. גם בשו"ת רב פעלים כתב, כיון שכמה גדולים סמכו על המתירים, אין למחות בנוהגים להקל. וכן כתב השדי חמד שכן נהגו בזמננו להקל, ומנהג זה הלכה הוא. (שו"ת יביע אומר חלק ט יורה דעה סימן ו אות ג. וחלק י אורח חיים סימן נה על רב פעלים ח"ד אות ד) נמצא שבפועל גוי, יש ספק ספיקא להקל, שמא בפועל אין בישולי גויים, ושמא בבית ישראל אין איסור אפילו בסתם גוי. אלא שעדיין הנכון שיבשל בכיריים אינדוקציה, שאין בהם בישולי גויים כלל. ולפחות בכיריים חשמליות, שיש אומרים שגם בהן אין איסור בישולי גויים, ובצירוף כל הספקות הנ"ל, ברור שיש לסמוך על זה.

נר נשמה

המבשל לחולה סיעודי שאין לו אינדוקציה ולא כיריים חשמליות, ומוכרח לבשל באש ממש, טוב שלפחות ידליק הישראל נר שבועי, ויצוו את הגוי שבכל פעם ידליק את האש רק מנר זה.

לבד מכל הצירופים הנ"ל שהוא משרת וגם מבשל בבית ישראל, יש לצרף מה שכתב הרמ"א (סימן קיג ס"ז): יש אומרים שאפילו לא חיתה ישראל ולא השליך שם קיסם, רק שהגוי הדליק האש מאש של ישראל, מותר (ואיסור והיתר הארוך בשם מהר"ם). ואף על פי שאין לסמוך על זה לבד כמו שכתבו האחרונים, וכל שכן לדעת מרן שאפילו השליך קיסם ממש לא מועיל בבישולי גויים אלא רק בפת, בכל זאת בשעת הדחק ובצירוף כל הספקות הנ"ל, יש להקל.

מאכלים שונים בבישולי גויים

קליות ופיצוחים. פופקורן

חומוס ותירס קלויים או פופקורן וכדומה, אף על פי שאינם נאכלים חיים, אין בהם משום בישולי גויים, כיון שאינם עולים על שולחן מלכים. והוא הדין לכל סוגי הקליות והפיצוחים שאינם עולים על שולחן מלכים. (זו קב)

כתב מרן הבית יוסף (סימן קיג אות ב): כתב הרמב"ם הטעם שלא גזרו על קליות של גויים, מפני שאין אדם מזמין את חברו על קליות. ועל פי דברים אלו נהגו היתר באפונים קלויים שקולים הגויים ולא פקפק אדם עליהם, אם לא במקום שנוהגים למשוך את המחבת בשמן בשעת קליה, והוא מקום שיש לחשוש שמא ישימו חלב במקום שמן. וכן כתב הרמ"א: מותר לאכול אפונים קלויים של גויים, וכן קטניות קלויים, שאינם עולים על שולחן מלכים, וכן המנהג. ואין לחוש לכלי גויים, כי סתם כלים אינם בני יומם.

קטניות יבשות

קטניות שראויות לאוכלן חיות, כמו אפונים וכיוצא בהן, אם מייבשים אותן עד שנעשות קשות ולא ראויות לאכילה כלל, נעשה דינן ככל דבר שאינו נאכל חי, ויש בהן איסור בישולי גויים. (שו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן ח בהערה)

פלאפל. תפוצ'יפס.

מאכל שאינו עולה על שולחן מלכים כמות שהוא, אבל עולה בצורה אחרת, כגון "פלאפל" שטיגן הגוי, שהוא לא עולה, אבל חומוס מבושל עולה. וכן חטיף "תפוצ'יפס", שהוא תפוח אדמה חתוך דק דק מטוגן בשמן ומייבשים אותו ואינו עולה על שולחן מלכים, אבל תפוח אדמה מבושל עולה, יש אומרים שיש בו בישולי גויים. ויש מתירים כיון שהעיקר הוא צורת המאכל הסופי, וכיון שפלאפל ותפוצ'יפס וכדומה, אינם עולים על שולחן מלכים, ממילא אין בהם בישולי גויים.

והנה גאון עוזנו ותפארתנו רבנו יוסף חיים בספרו בן איש חי (שנה ב פרשת חוקת סעיף יד) כתב:

הלפת שקוראים בערבי שלג"ם, וכן לפת האדום שקוראים שוונד"ר [סֶלֶק], יש בהם בישולי גויים, כיון שעולים על שלחן מלכים ושרים. ואף על פי שקצת בני אדם אוכלים אותם חיים, בטלה דעתם. וכל זה בשלוקים או מבושלים בקדרה, אבל הצלויים באפר חם [כמו שיש נותנים במדורה], אף על פי שנעשה בהם טעם טוב, עם כל זה מחמת שהם מלוכלכים באפר והוא דבוק בהם ואי אפשר לקנחם, אינם עולים על שלחן מלכים שמאוסים הם להם. ואין לומר שיקלפום ויביאום לפנייהם מקולפים, כי עדיין אי אפשר שלא ידבק בתוכם מן האפר. ואפילו אם היה אפשר להעביר את הלכלוך מעליהם, אין ראוי לכבד בהם מלכים או שרים בהיותם כך מקולפים. גם מחמת שהם לחים, ימאסו באחיזתם בהם לבדם. ע"כ. ומבואר שאף שכשהם מבושלים הם עולים על שלחן מלכים, בכל זאת כיון שבצורה כזו 'על האש' אינם עולים, הרי זה מותר. וכן נראה בשו"ת שבט הלוי (חלק י סימן קכד) להקל לענין תפוצ'פס. אולם באיסור והיתר הארוך (שער מד אות ג) כתב: ואף על פי שפת קטניות ואורז לא עולה על שולחן מלכים, מכל מקום מאחר שעולה דרך בישול, יש בה גם עתה בישולי גויים. וכתב בהגהות זר זהב (כלל מג סוף אות ז): הרי שלא צריך להיות ראוי כמו שהוא עתה, רק כיון שראוי בשאר פעמים לעלות על שלחן מלכים, יש בו בישולי גויים. וכן מבואר בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ד ס"ס מח) לענין תפוצ'פס. ועיין בכל זה בארוכה בספר שלחן מלכים (שער ג פרק ג) שהביא מערכה לקראת מערכה. עי"ש.

ומכל מקום מה שכתב באור ההלכה מקיים (סימן קיג סק"ג) בשם שו"ת מעין אומר (חלק ה סימן טו) שדעת מרן זצוק"ל שפלאפל אסור משום בישולי גויים, ומכאן למד על מקרים כנ"ל. הנה הביא ראיה לדבריו מאיסור והיתר הארוך שקרביים וקורקבן ובני מעיים, אף שאינם חשובים ואינם בגדר "חתיכה הראויה להתכבד", מכל מקום יש בהם בישולי גויים. ומוכח שאין צריך שהמאכל עצמו יעלה בצורה כזו על שלחן מלכים, אלא די שמין זה עולה על שולחן מלכים. ע"כ. ואחר המחילה, נראה שאין הכרח לדמות זה לזה, כי דוקא במיני בשר שונים, לא חילקו חכמים בין מין למין והחמירו בכולם משום בישולי גויים, כי סוף סוף נעשה הדבר ככל בישול העולה על שלחן מלכים, אלא שהסוג הזה לא עולה, וכמו שכתב הפרי חדש (סימן קיג סק"ב) להכריח כדבר האיסור והיתר הנ"ל, שאם לא כן אולי נקל גם בבשר כחוש שאין בו משום בישולי גויים, כיון שאינו עולה על שלחן מלכים, אלא ודאי שלא חילקו חכמים, וכל מין בשר אסרו. עי"ש. לכן לא נחלק בין קורקבן, כנפיים וגרון שלא עולים של שלחן מלכים, לשוק וכדומה. לא כן כשהשתנה הדבר לגמרי כפלאפל שעשוי מגרגרי חומס, והוא לא עולה על שלחן מלכים, מנין שגם בזה יש בישולי גויים. וכיוצא בזה כתב בשלחן מלכים (עמוד שכח).

ונראה שאין הכרח ממה שמרן החמיר בפלאפל ללמוד על מקרים אחרים, כי אפשר שדוקא בפלאפל שבה לפינוק יותר יש להחמיר, וכמו שכתב בשו"ת התשב"ץ (חלק א סימן פט) על הזלאב"ה של גויים שעם היותם מותרים באכילה, לא מלאני לבי לאכול מהם, שבכל אלו הדברים ראוי לכל אדם חשוב לקדש עצמו במותר לו, כדי להתרחק ממעשיהם ומחוקותיהם, וכל שכן בדברים שנאכלים משום תענוג, ויקל לאחרים ויחמיר לעצמו. עי"ש. ואולי משום זה ענה כן מרן לשואל שיחמיר בפלאפל, כי לא חסר במה להשבית את רעבונו ללא חשש. ובלאו הכי, הלוא מבואר בהקדמה למעין אומר שאין לתפוס הלכה לגמרי בכל מה שכתב. ועיין עוד בשלחן מלכים (עמוד שלב) שהוכיח שדעת מרן זצוק"ל שאין בזה בישולי גויים. ויש לפלפל בדבריו. ועל כל פנים, יש להקל בצירוף שהחנות של ישראל, והגוי פועל שם, וכל שכן אם ישראל הדליק את האש.

מנה חמה

קופסאות "מנה חמה" של אטריות, פירה וכדומה, שהמאכל שם אינו ראוי לאכילה עד שיערה עליו מים חמים, מותר שהגוי יערה עליהם מים רותחים.

ראשית, ישנה מחלוקת אם עירוי מכלי ראשון מבשל או לא, לדעת רבנו תם מבשל ככלי ראשון. אך לדעת רוב הראשונים [רבנו חננאל, הרי"ף, הרשב"ם, הרמב"ן, העיטור, הרשב"א, המאירי ועוד רבים], דינו ככלי שני שאינו מבשל כלל. ויש אומרים שמבשל רק כדי קליפה [תוספות, וכן דעת מרן השלחן ערוך וסימן סח סעיף ז]. וכיון שבישולי גויים מדרבנן, ספק דרבנן להקל שאינו מבשל. ועוד, שלא שייך בעירוי לשבח את הגוי ולבוא לידי קירוב דעות. ושמא כיון שהמאכל היה מבושל, מותר שהגוי ימשיך את בישולו. ואפילו תאמר שהתבטל בישולו, כי אינו ראוי לאכילה כך, שמא במנה חמה אין שם בישול כלל, שהרי נעשה ראוי לאכילה גם במים חמים של כלי שני ושלישי. ושמא כל שהמאכל אינו עולה על שלחן מלכים כמות שהוא, אף שעולה בצורה אחרת, אין בו בישולי גויים, וכמו בפלאפל. ועיין באהל יעקב סקוצילס (סימן קיג אות קנד).

קינוחים

איסור בישולי גויים נוהג גם במאכל שבא לקינוח סעודה. (זו קב)

לדעת הריטב"א, אין בישולי גויים בפרפרת. וכן דעת הרדב"ז, מהריט"ץ, הפרי חדש, מזמור לדוד פארדו, החיד"א בשם שו"ת שערי ישועה, תורת חיים, תפארת ישראל ועוד. אך לדעת הטור, יש בזה בישולי גויים. וכתב מרן הבית יוסף שכן נראה מהרמב"ם, וכן פסק בשלחן ערוך (סימן קיג סעיף א).

בלילה רכה

על כן, מיני מתיקה הנעשים מבלילה רכה, ומטגנים אותם בשמן, יש בהם איסור בישולי גויים. אולם אם טיגגם הגוי במסעדה של יהודי, הריהם מותרים. שמא אין בישולי גויים בקינוחי סעודה, ושמא אין בישולי גויים בבית ישראל. זו קיא, קיב. ועיין שו"ת יביע אומר חלק ח אורח חיים סימן כא)

מרן בבית יוסף (סימן קיג אות ב) כתב בשם התשב"ץ: מיני מתיקה שעושים הגויים מסולת ודבש, אילו היה הסולת עיקר, היו אסורים משום בישולי גויים, כמו שאסרו חכמים כסא דהרסנא [דגים קטנים מלוחים מטוגנים בשמן עם קמח], משום שהקמח עיקר ואינו נאכל חי. אבל במיני מתיקה אלו שהדבש עיקר והסולת רק לדבק בעלמא, כיון שהדבש נאכל חי, כדין נהגו בהם היתר. אלא שלא מלאו ליבו לאכול מהם, כדי להתרחק ממעשה הגויים, וכן ראוי לכל אדם חשוב לקדש עצמו במותר לו, וכל שכן בדברים הנאכלים משום תענוג, ויקל לאחרים ויחמיר על עצמו. ע"כ. ואולם בנו רבי שלמה בשו"ת הרשב"ש (סימן תרכח) כתב, הרב הגדול רבי יצחק בר ששת ז"ל ואדוני אבי הרב ז"ל הם מתירים הזלאבי"ה. ואני הנני מעתיק לך מה שכתבתי בגליון תשובת הריב"ש זה לי ימים: ענין הזלאבי"ה לא סיימוה קמיה דמר [לא סיימו לומר במדויק את המציאות לפניו], והיה הרב חושב שלשין הקמח בדבש ואחר כך מטגנים אותו, ואילו היה כן היתה מותרת, אבל אין מעשיה כך, אלא בוללים הקמח במים בלילה רכה ועושים הזלאבי"ה ומטגנים אותה בשמן, ואחר שמטגנים אותה בשמן על האור ותהיה ראויה לאכילה, מטבילים אותה בדבש, ובלי ספק שמאחר ושהדבר כן, שיש בה משום בישולי גויים, ואין הפרש ביניהם ובין הסופגנים, שאיך יעלה על דעת שאחר שנתבשלה והיא אסורה, מחמת שמערבים אותה בדבש תהא מותרת, זה לא עלה על דעת והמשכיל יבין, ע"כ. והרצתי דברים אלו לפני אדוני אבי הרב ז"ל כשהיה בחיים חייטו, והודה לדברי, ואסרתי אותם עלי בעודו בחיים, ופשט איסורם בכל הקהל לאחר מותו ז"ל. עכ"ל.

עוגות

עוגות הנאפות במאפייה של גויים, דינן כפת גויים, ומותרות באכילה כשישראל מדליק את האש. שכיון שאם יקבע סעודתו עליהן [216 גרס], צריך לברך המוציא וברכת המזון, דינן כמו פת. (ז קיא) ופשוט שמדובר כשיש הכשר על כל הרכיבים.

סופגניות

סופגניות שמטגנים אותן בשמן, דינן כדין פת גויים כנ"ל.

אף על פי שסופגניות אינן פת ממש, שהרי להלכה לא מברכים עליהן המוציא וברכת המזון אפילו בקביעות סעודה, הואיל והן מטוגנות בשמן עמוק, (חזו"ע ברכות עמוד סו, שו"ת יביע אומר חלק ח או"ח סימן כא, יחיה דעת חלק ז סימן רז אות טו) מכל מקום כיון שזו מחלוקת, ולדעת רבנו תם מברכים עליהן המוציא, לכן לענין בישול גויים שאיסורו דרבנן, אנו מקילים מספק להחשיבן כפת. וכל שכן שיש אומרים שאם אוכל מהן כדי שביעה, לכל הדעות מברך עליהן המוציא וברכת המזון. ויש לצרף מה שכתב הרא"ה, שכשם שפת פלטר [מאפייה] מותרת, הוא הדין בבישול, שאם אינו מבשל אלא למלאכתו, שהוא שכיר לבשל לכל הבא [מסעדה], אין זה בישולי גויים, כי לא שייך בזה קירוב דעת. וכן מבואר בשו"ת מהריט"ץ. ובצירוף הדעה שאין בישולי גויים בקינוחים, וכמו שכתב החיד"א בענין הסופגנים. וכל שכן כשנעשו בבית ישראל, והגוי שכיר של היהודי, והיהודי הדליק את האש. ושו"ת יחיה דעת חלק ה סימן נג, ויביע אומר חלק ט יורה דעה סימן ז, וחלק י יורה דעה ס"ט ז, ז קו)

טחינה. חלווה. ממתקי שומשום.

שומשום נאכל חי, ולכן אין בו בישולי גויים. ואף שפעמים קולים אותו לעיבוד למאכלים שונים, מכל מקום אין הקליה באה אלא לרככו ולתת בו טעם. (הגרש"ז ריוח שליט"א)

מלוח. מעושן. כבוש.

גוי שמלח דג, או עישן מאכל בקיטור, או כבש ירקות, אין בזה בישולי גויים. ואף אם בישלם הגוי לאחר מכן, אין בזה איסור, כל שהוכשרו לאכילה קודם. (בית יוסף ושלחן ערוך סימן קיג סעיף יג, וסימן קיד סעיף י. שו"ת יביע אומר חלק ה יורה דעה סימן ט אות ב. ז קכב)

כתב הרשב"א, לא אסרו חכמים בבישולי גויים אלא דבר שנתבשל או נצלה על ידי האור [האש], אבל שלא על ידי האור ככבישה ומליחה, אף על פי שמליח דינו כרותח וכבוש דינו כמבושל, הרי זה מותר. וכתב מרן הבית יוסף (וסימן קיג אות יג) שכן מבואר מהמשנה (עבודה זרה לה ע"ב) שאסרו "שלקות" של גויים, ושלקות היינו "תולדות האור", שהתבשלו הירקות באש, אבל מליחה שאינה באש, לא מצאנו שאסרו. ועוד מפורש במשנה (שם לט ע"ב), "כבושים" של גויים שאין דרך לתת לתוכם יין וחומץ, מותרים. שלא אסרו אלא בישול שעל ידי האור בלבד. ע"כ.

כתב הרשב"א, אין הפרש בין שמלחם ישראל ובישלם גוי, ובין שמלחם גוי ובישלם גוי, שמשעה שמלחם הכשירם לאכילה, ועדיין מותרים הם. שאין המליחה אוסרתם, וכשחוזר ומבשל, דבר הנאכל כמות שהוא חי בשל. ובאר הבית יוסף, שמחמת מלחם, עולים הם על שלחן מלכים, ואפילו הכי מותר שהגוי יבשלם, מפני שהם נאכלים כמות שהם חיים משעה שנמלחו. וכן דעת

הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה טז) שכתב: דגים קטנים שמלחם ישראל או גוי, הרי הם כמו שהתבשלו מקצת בישול, ואם צלאם הגוי אחר כך, מותרים. ובאר הבית יוסף את החילוק בין דגים קטנים לדגים גדולים, שדגים קטנים מתוך רכותם על ידי מליחה הם ראויים לאכילת כל אדם, ומשום כך הצליחה שאחר המליחה, לא חשובה לאסור. אבל דגים גדולים מלוחים, אינם ראויים לאכילה על ידי מליחה אלא בדוחק, לכך צליחה שאחר המליחה אוסרתם.

כתב מרן בשלחן ערוך (סימן קיד סעיף יז): אסור לקחת מהגויים מיני כבשים שדרך לפעמים שנותנים בהם יין. ואם ידוע שכולם נותנים לתוכם יין, אסורים אפילו בהנאה. הגה: ואם ידוע שגוי אחד בעיר אינו מערב בו יין, אף על פי ששאר גויים דרכם לערב בו יין [היינו שלפעמים נותנים בו יין (בית יוסף)], מותר ליקח מכולם, כל זמן שלא ידוע בוודאי שעירבו בו, שתולים להקל שמא לא עירבו בו. וכן כל כיוצא בזה באיסורי דרבנן. ע"ש. וכתב הכנסת הגדולה בשו"ת בעי חיי, המנהג הפשוט בקושטא ליקח מן הגויים כרוב כבוש וקישואים כבושים במי מלח, משום שידוע שאינם מערבים בהם חומץ יין, ואפילו אם תאמר שנותנים שם חומץ, הוא מועט מאוד ובטל בשישים.

קפה. תה.

מותר לשתות תה או קפה שבישל גוי, ובלבד שלא ישתה בבית קפה של גויים משום קירוב דעות וחשש חתנות.

כתב הראב"ה בשם ספר הישר, השכר שעושים הגויים מתבואה, אין בו משום חתנות, ולא משום בישולי גויים, שהתבואה בטלה במים לענין ברכה ולענין בישולי גויים, והרי במים אין בישולי גויים, כיון ששותים אותם חיים. וכן כתבו הסמ"ק, המרדכי והאיסור והיתר. והוא הדין גם בקפה שבטל למים לענין הברכה ולענין בישולי גויים. ובשו"ת הרדב"ז (חלק ג סימן תרלז) כתב להתיר את הקפה לכתחילה, כיון שיש להם כלים מיוחדים לקפה שלא יהיה בהם טעם אחר כלל, שלא יפגום הקפה. ע"ש. ומכל מקום בבית קפה, שיושבים שם גויים ויהודים בערבובייה, יש לאסור לשתות קפה משום קירוב דעות וחתנות, וכמו שאסרו חז"ל לשתות שכר בבית מרזח שלהם משום חתנות. ושו"ת יחיה דעת חלק ד סימן מב. שו"ת יביע אומר חלק ט אורח חיים סימן עט אות טו. ה"ע ב פט. ז קיב. ועיין להלן (עמוד 314, 335) בדין שתיית קפה במסיבה של גויים

ספיקות ותערובות בבישולי גויים

ספק בישולי גויים

הניח ישראל מאכל על גבי האש והלך, ואנו מסופקים שמא קודם שהגיע לשליש בישול הוציא הגוי את התבשיל וחזר והניחו על האש, מותר התבשיל באכילה, כיון שאין לגוי הנאה לסלק את המאכל ולהחזירו. ועוד שספק דרבנן להקל.

כן כתב מרן הבית יוסף (סימן קיג סעיף יא) בשם הרשב"א שאין לגוי הנאה בסילוקו עד שנחשוש לכך. ועוד למדנו כן מודתניא (מסכת עבודה זרה לח סע"א): מניח ישראל בשר על גבי גחלים, ובא גוי ומתפך בו עד שיבוא ישראל מבית הכנסת או מבית המדרש, ואינו חושש. וכן שופתת אשה קדירה על גבי כירה, ובאת גויה ומגיסה עד שתבוא מבית המרחץ או מבית הכנסת, ואינה חוששת. והרי מן הסתם אין שם שומר שיוודע אם סילקו הגוי מעל האש לגמרי. וכן פירש רבנו

חננאל. והיינו כשאין חשש שמא יחליף הגוי את הבשר, וכגון שהישראל נכנס ויוצא, או שהישראל נעל הדלת בפניו שלא יוכל לצאת ולהחליף באיסור, שאז אין חשש של בשר שהתעלם מן העין. על כל פנים מבואר, שלא חוששים שמא סילק הגוי את הבשר מהאש והחזירו. ע"כ. וכן פסק בשלחן ערוך (שם): הניח ישראל על גבי האש, והניח גוי לשומרו, והפך בו ואין ידוע אם סלקו הגוי עד שלא הגיע למאכל בן דרוסאי, מותר. הגה: שספק דבריהם להקל. וכן כל ספק בישולי גויים וכיוצא בו, מותר.

ביטול ברוב

תבשיל שבישלו גוי שהתערב בתבשיל היתר ואינו ניכר, בין שהתערב במינו, בין במין אחר, בין בלח, בין ביבש, הרי הוא בטל ברוב. [ואפילו הוא מאכל חשוב כמו: "חתיכה הראויה להתכבד" או "דבר שבמנין" וכיוצא בזה שבשאר איסורים אינו בטל, אבל בבישולי גויים הרי הוא בטל ברוב.]

כן דעת הרמב"ן שאיסורי דרבנן שאין עיקרם מן התורה כפת וגבינה של גויים, הריהם בטלים ברוב. (הובא בריטב"א מסכת יבמות פב ע"ב) גם הריטב"א (שם) פסק שפת גויים ובישולי גויים שאין איסורם שווה בכל [שהרי פת פלטר מותרת, וכן בישולי גויים לא אסרו בנאכל חי או כשלא עולה על שלחן מלכים], בטלים ברוב, אך בגבינה וחלב של גויים הצריך שישים, והסכים עמו רבו הרא"ה ז"ל. וכן כתב בנימוקי יוסף (שם כו ע"א). והאור זרוע (סימנים תנה, תנט, תעד) כתב, שכל איסורי דרבנן כבשר חיה ועוף בחלב, בטלים ברוב, ולא צריך פי שישים כלל. עי"ש. וכל שכן בישולי גויים שאין עיקרם מן התורה. [ובדעת הרשב"א, כתב מרן הבית יוסף (יורה דעה סימן צט אות ו) שבתורת הבית הארוך (בית ד שער ג דף לב ע"א) כתב, איסורים שעיקרם דרבנן "כבישולי גויים" וכיוצא, אם נפלו לפחות משישים, מרבה עליהם לכתחילה ומבטלים. ומבואר שצריך שישים אפילו בבישולי גויים. אולם ברשב"א שלפנינו (שם) כתוב: איסורים שעיקרם מדרבנן "כגבינה של גויים" צריך שישים. ולפי זה אין ראייה על בישולי גויים שהוא קל יותר, כיון שאין איסורו שווה בכל, וכדעת הרא"ה והריטב"א והנימוקי יוסף הנ"ל. וגם הרשב"א כתב שבישולי גויים הוא איסור קל, שמא יאכל עמו, ולכן הותר בחולה שאין בו סכנה. נמצא שאין הכרח לדמות בישולי גויים לגבינה של גויים.]

וכתב הכף החיים (סימן קיג אות יז, מה) שכן פסקו רבים מהאחרונים שבישולי גויים בטל ברוב, ומהם: איסור והיתר הארוך, הרמ"א בתורת חטאת, הש"ך, כנסת הגדולה, מנחת יעקב, בית לחם יהודה, קהל יהודה, ברכי יוסף בשם כמה פוסקים, בתי כהונה, חכמת אדם, פאת נגב, זכור לאברהם, זבחי צדק, ערוך השלחן ועוד. עי"ש. וכן פסקו הגאון מליסא בחוות דעת (סימן קיג סק"א), רבי עקיבא איגר (שם), ורבי יעקב מאיר פאדווא במקור מים חיים (שם). וכתב החיד"א (שיורי ברכה שם ס"ק יז), שיש להתיר בפשיטות בישולי גויים בביטול ברוב, כדעת רוב האחרונים, ואפילו אם היתה מחלוקת שקולה, הרי ספק דרבנן להקל. ובדעת מרן, אין לנו הכרע בסברתו. וכתב בזבחי צדק (שם ס"ק יג): ואין לנו לזוז מדברי רבנו החיד"א ורוב האחרונים שבטל ברוב. (ועיין בשו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן ח בסוף ההערה. ודו"ק)

ביטול בישולי גויים לכתחילה

תבשיל של גוי שהתערב במאכל אחר כנ"ל, ואין רוב בהיתר נגדו, מותר להוסיף עוד היתר כדי לבטלו ברוב, ככל איסורי דרבנן שמותר להוסיף עליהם כדי לבטלים. ובני אשכנז מתירים רק במקום הפסד מרובה, או בסעודת מצוה ובהכנסת אורחים.

(עיין סימן צט סעיף ו, כף החיים סימן קיב אות סט, ולעיל עמוד 137)

🕒 הכשר הכלים

כלים הבלועים מבישולי גויים

כלי שהתבשלו בו בישולי גויים, צריך להכשירו כפי המבואר לעיל (עמוד 160) בדיני הכשרת כלים. אלא שבכלי חרס, אף על פי שבשאר איסורים לא מועיל לו הכשר, בבישולי גויים די לו בהגעלה שלוש פעמים.

כתב הרשב"א, כלים שבישל בהם הגוי, מסתבר שצריכים הכשר, שכל שאסרוהו חכמים, פליטתו כמוהו, שהרי אפילו שומנו של גיד הנשה, שאינו אסור אלא ממנהג ישראל קדושים (וחלין צא ע"א), בכל זאת אסור תערובתו. וכן כל איסורי דרבנן כגבניה של גויים וכיוצא בה, שכל שאסרו חכמים, כעין דאורייתא אסרוהו. אבל הרא"ה כתב להתיר הכלי בהדחה בלבד, כי לא מסתבר שאסרו גם בכלים משום בישולי גויים, כי אין בזה חשש חתנות. וכן כתב הטור בשם אביו הרא"ש. והר"ן הביא מחלוקת זו, וסיים: ולמעשה אני אסור. וכתב מרן הבית יוסף וסימן קיג סעיף טז, ומה שכתב רבנו ירוחם שרוב הפוסקים הסכימו לדעת הרא"ש להתיר, נראה שלא דיבר נכונה בזה, כי אדרבה רוב הפוסקים הסכימו לרשב"א. אלא שמכל מקום יש להקל בו יותר מבשאר איסורים, כי כלי חרס שבלע משאר איסורים, אין לו תקנה אלא שבירה, אבל בבישולי גויים מגעילו שלש פעמים ודיו, שאין לאיסור זה עיקר מהתורה. וזו לשונו בשלחן ערוך (שם): כלים שבישל בהם הגוי דברים שיש בהם בישולי גויים, צריכים הכשר. ויש אומרים שאינם צריכים. ואף לדברי המצריכים הכשר, אם הוא כלי חרס מגעילו שלש פעמים, ודיו, מפני שאין לאיסור זה עיקר בתורה. ע"כ. וכלל גדול בדינו: "סתם ויש אומרים הלכה כסתם", ולכן להלכה צריכים הכשר. וכן כתב בכף החיים (אות פט).

טעה ובישל

טעה ובישל בכלים הבלועים מבישולי גויים, מותר התבשיל באכילה, אף שהכלי "בן יומו" [שבישל בו הגוי בתוך 24 שעות האחרונות].

כתב בכף החיים (סימן קיג אות צא, צג), אם צלה הגוי בשר כשר בשיפוד ואחר כך צלה הישראל בשיפוד, כיון שבישולי גויים בטלים ברוב, הבשר מותר, כי בוודאי יש רוב נגד הפליטה, וכמו שכתב בחכמת אדם. ע"כ. ולבד מזה יש להתיר, שהרי כלל כתבו הפוסקים, כל שיש מחלוקת בדבר אם מותר לכתחילה, אף שלהלכה אנחנו מחמירים, מכל מקום בדיעבד, מותר. והלוא כאן יש מחלוקת אם בכלל צריך הכשר לכלים או לא, לכן בדיעבד שבישל, הרי זה מותר.

🕒 בישול ישראל מחלל שבת

"ישראל, אף על פי שחטא, ישראל הוא"

יהודי המחלל שבת בפרהסיה [בפני עשרה יהודים, כגון שנוסע ברכב בשבת], אף על פי שאם נגע ביין, נאסר היין בשתיה כדין גוי שנגע ביין (כמבואר להלן עמוד 337), מכל מקום לא אסרו חז"ל את התבשיל שבישל או את הפת שאפה, כי אם זכה שבניו ובנותיו הולכים בדרך השם ומקיימים תורה ומצוות, מותר להתחנן איתם, שהרי "ישראל, אף על פי שחטא, ישראל הוא" (סנהדרין מד ע"א). ובכל זאת כיון שיש פוסקים

רבים שמחמירים בזה, טוב שיהודי שומר תורה ומצוות ידליק את האש. (שור"ת יביע
אומר חלק ה יורה דעה סימן י אות ג. חלק יא יורה דעה סימן יג אות ה. ז צב)

כתב רבנו חיים בן עטר בספרו חפץ ה' (חולין ד ע"ב), שאפילו בנות מומרים לעבודה זרה, מותרות להתחתן עם ישראל כשר, כמו שאמרו בסדר עולם, שבתו של עמרי שהיה רשע ומומר לעבודה זרה, השיאה אסא המלך ליהושפט בנו, וכן בתו של אחאב בן עמרי השיאה יהושפט ליהורם בנו. והלוא אסא ויהושפט צדיקים גמורים היו, ועשו מעשה להתיר בנות מומרים לעבודה זרה. ואין לומר שזה היה קודם שהרשיעו עמרי ואחאב וכו'. על כן, מה שגזרו חז"ל פת גויים משום בנותיהם, אין זה שייך במומרים. ע"ש. ומה שכתבו הרמב"ן והר"ן שאין בבת מומר איסור חתנות מן התורה, לא שבאו לומר שיש בה איסור מדרבנן, כי לא מצאנו שגזרו חכמים על כך, אלא כוונתם שלא ראוי לכתחילה לישא בת מומר לעבודה זרה, ומי שיבוא לשאול, בוודאי נייעץ לו עצה טובה שהנפש היפה תרחק ממנה, פן לא תהיה תפארתו על הדרך אשר הוא הולך עליה, כי לא גרע ממה שאמרו בגמרא פסחים (מט ע"ב), שלא ישא בת עמי הארץ, שהם שקץ ונשותיהם שרץ, ועל בנותיהם הוא אומר, ארוך שוכב עם כל בהמה. ואם בעם הארץ ככה, כל שכן בבת מומר. ועוד אמרו בגמרא בבא בתרא (קט ע"ב), לעולם ידבק אדם בטובים, שהרי משה שנשא את בת יתרו, יצא ממנו יהונתן בן גרשום שנעשה כומר לעבודה זרה, ואילו אהרן שנשא את בת עמינדב יצא ממנו פינחס. ובשור"ת נודע ביהודה נשאל, אודות בחור שהשתדך ואחר כך המיר דתו אבי אבי הכלה, וכתב, שרשאי לבטל השידוך. שהרי קל וחומר הוא ממה שכתב הרא"ש, שאם אחות המשודכת המירה דתה, רשאי לבטל השידוך, וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן רכח סעיף מג), כל שכן כשהמיר אבי אביה. ונודע מה שאמרו חז"ל (שבת קמו ע"א) שלא פסקה זוהמה מאבותינו עד שלשה דורות, אברהם הוליד את ישמעאל, יצחק הוליד את עשו, יעקב העמיד שנים עשר שבטים, הרי שזוהמת תרח גרמה לאברהם ויצחק שיצאו מהם פגומים. ומכל מקום לעולם אין שום איסור חתנות אפילו מדרבנן עם בת מומר. וכן כתבו הריב"ש ועוד אחרונים רבים.

ולאחר שהאריך מרן מלכא זצוק"ל בדין בישול מומר לחלל שבת בפרהסיא, כתב (שם ס"ס יז) אתה הראת לדעת שישנה מחלוקת רבה בספרי האחרונים. ואמנם העיקר כדעת המתירים, וכמבואר בשור"ת הריב"ש, ובפרט שספק בישולי גויים להקל. ובכל זאת אומר אני, שמכיון שהרבה אחרונים מחמירים בדבר, טוב לתקן לכל הדעות שהמשגיח על הכשרות במקום ידליק את האש או החשמל לאחר שהונחה הקדירה, כדי שפעולת הבישול תהיה על ידו, ויועיל אפילו לדעת מרן השלחן ערוך. ולפחות ישתדלו שהמשגיח ידליק את האש קודם נתינת הקדרה, שאז יש כאן ספק ספיקא, כי שמא מומר לחלל שבת אין בו איסור בישולי גויים, ושמא די בהדלקת האש כהרמ"א. ועל כגון זה אמרו (ברכות ל ע"א): "מהיות טוב אל תקרי רע". ע"ש. וכל שכן אם נצרף מה שיתבאר להלן (ועמוד 341) שרבים מהם בגדר תינוקות שנשבו, ואם נמנעים מלחלל שבת בפני אדם גדול, יורדת מהם החומרא של מחלל שבת בפרהסיא.

בישולי גויים בשבת

אמירה לגוי

מותר לומר לגוי בשבת לבשל לצורך חולה שאין בו סכנה. (בית יוסף ושלחן ערוך אורח
חיים סימן שכח סעיף יט)

בגמרא מסכת שבת (קכט ע"א) אמרו: "כל צרכי חולה נעשים על ידי גוי בשבת". ויש לדון, האם הותר גם לומר לגוי לבשל לחולה מאכל שיש בו משום בישולי גויים, או שמא לא הותרו אלא

דברים שלולא השבת הם היו מותרים, ורק בגלל השבת הם נאסרו, כהדלקת אור, חימום וכדומה, אבל אם גם לולא השבת היה אסור, שמא גם בשבת לא הותר לומר לגוי? והנה הרמב"ם והלכות שבת פרק ב הלכה ז' כתב: חולה שאין בו סכנה עושים לו כל צרכיו על ידי גוי. כיצד? אומרים לגוי לעשות לו והוא עושה, **לבשל לו, ולאפות, ולהביא רפואה** מרשות לרשות וכיוצא באלו. וכתב רבנו ירוחם, מכאן שהרמב"ם מתיר בישולי גויים לחולה שאין בו סכנה. והרשב"א כתב, כיון שבישולי גויים הוא איסור קל שלא נאסר מחמת המאכל עצמו אלא מחשש שמא יאכל עמו, הותרו לחולה שאין בו סכנה בשבת. וכתב הר"ן (עבודה זרה ט סע"א): ועכשיו נהגו לבשל לחולה שאין בו סכנה על ידי גוי בשבת, אף שהתבשיל עצמו אסור משום בישולי גויים. ואף על פי שאין בדבר ראייה מברכה, כי אם מפני מה שאמרו צרכי חולה נעשים על ידי גוי, אפשר שדיברו בדברים שאין בהם בישולי גויים. אך כיון שהגמרא אמרה כן בסתם, הראשונים שהנהיגו כן להקל, לא ראו לאסור בזה, שכיון שהדבר מותר בעצמו, לא רצו להחמיר בו מפני שהוא בישולי גויים, יותר ממעשה שבת. ע"כ. ולכן אף שהרמב"ם כתב, "עושים לו כל צרכיו על ידי גוי", פירט שוב "לבשל לו ולאפות לו", כדי להשמיענו שלא נחשוש משום בישולי גויים. וכן כתב הגאון רבי יהודה נבון בקרית מלך רב על הרמב"ם שם. (ועיין שו"ת באר שבע סימן כד. וצ"ע)

ברכה על התבשיל

החולה מברך על תבשיל שבישל גוי בשבילו בשבת. כיון שאין איסור בגוף המאכל עצמו כחזיר. ומצד בישולי גויים הותרו לו. וגם משום מעשה שבת אין לחוש, כיון שצרכי חולה נעשים על ידי גוי, נמצא שנעשה בהיתר. (הרא"ה, הריטב"א, המאירי. חזו"ע ברכות עמוד קסב, אבלות א עמוד ע)

אכילה לאחרים ולאחר שבת

אין לאדם בריא לאכול מתבשיל שבישל גוי לחולה בשבת. ואף לחולה עצמו אסור לאכול ממנו לאחר השבת. ואפילו אם הבריא בשבת, נאסר לו לאכול ממנו, משום בישולי גויים. (חזו"ע שבת ג עמ' תיז, תיח)

כתב הרא"ה, הואיל ובשבת אסור לנו לבשל, לא אסרו בישולי גויים לחולה כלל, ואף לבריא מותר התבשיל במוצאי שבת, כי לא שייך כאן חשש חתנות, כי ניכר שעשה כן היהודי מפני שלא יכול לבשל. וכן פסק הריטב"א. אבל הרשב"א חולק, שכיון שאי אפשר לבשל אלא על ידי גוי, נמצא שהגוי מטיב עמו, וכל שכן שיש לחשוש בזה לקירוב וחתנות. וחלילה וחס להתיר את התבשיל במוצאי שבת, שלא הותרו אלא לחולה עצמו בשעת הצורך בלבד דהיינו בשבת, אבל במוצאי שבת חוזר לאיסורו. גם הר"ן (עבודה זרה ט סע"א) השיג על הרא"ה, וכתב: ואין לסברא זו ראייה, שאפשר שדוקא לחולה הותרו בשבת, לפי שאין איסור בגוף המאכל, אבל להתירו גם לבריא מנין לנו. (ועיין בית יוסף אורח חיים סימן שכח סעיף יט, ויורה דעה ס"ס קיג)

והנה לעיל (עמוד) הבאנו את הרשב"א, שהקונה פת פלטר גוי כשלא מצויה פת ישראל, והגיעה פתאום פת ישראל, אף על פי שמענתה אסור לקנות מפלטר גוי, אבל הפת שכבר קנה, לא יצאה מהיתרה ומותר לאוכלה, שלא נעשה דבריהם של חז"ל חוכא ואטלולא [צחוק והיתול], שהפת הותרה ונאסרה וחזרה והותרה. ואם כן יש לשאול, למה בתבשיל שבישל הגוי לחולה בשבת, לא יאמר הרשב"א גם כן שכיון שהותר בשבת, לא יצא מהיתרו הראשון, ויהיה מותר לחולה שהבריא? וצריך לומר שדוקא בפת פלטר שכל שלא הגיעה פת ישראל, לא חל עליה שם איסור כלל, בזה אנו אומרים שלא יצאה מהיתרה אף לאחר שהגיעה פת ישראל, כי ההיתר היה גמור. לא כן

כשגוי בישל בשבת, במציאות יש כאן איסור בישולי גויים, אלא שהוא נדחה לצורך החולה, ולכן כשהבריא לא נאמר "הואיל ונדחה נדחה", כי יש כאן איסור. (ועיין שו"ת יביע אומר חלק י אורח חיים סימן מ. חלק יא אורח חיים סימן נה אות א, וי"ד סימן לה אות א)

והנה הרמ"א (סימן קיג סעיף טז) פסק כדעת הרא"ה להקל. וכן פסקו המהריק"ש, הש"ד, המגן אברהם, והגאון רבי שלמה קלוגר. (ועיין דרכי משה הקצר אורח חיים סימן שכח אות ז) אולם רבים מהאחרונים השיגו על הרמ"א וכתבו, שאילו היה רואה את הרשב"א והר"ן שדחו את הרא"ה, לא היה פוסק להקל, ומי יתיר מה שאסרו עמודי עולם. ומהם: דברי חמודות, שו"ת באר שבע, עולת שבת, הט"ז, כנסת הגדולה, מנחת יעקב, הרש"ל, הפרי חדש, פרי תואר, רבנו זלמן, חיי אדם, בית לחם יהודה, לחם הפנים, תוספת שבת, ערך השלחן, ברכי יוסף, מסגרת השלחן, תשובה מאהבה, זבחי צדק, גדולות אלישע, שו"ת הרב"ז ועוד. וכן מבואר במשנה ברורה סימן שכ"ח (ס"ק סג) להחמיר, ולא כמו שכתב בסימן שי"ח (ס"ק יד) להקל. וכבר עמדו רבים בסתירה זו. ובספר מכתבי הרב חפץ חיים (עמוד מג) כתב בנו, שסימן שי"ח כתב אביו בעצמו, וסימן שכ"ח כתב הבן. נמצא שהעיקר כדברי הבן שפסק כהרשב"א והר"ן ועוד.

מה שאסור לאכול מהתבשיל במוצאי שבת, הוא דוקא כשבישל הגוי בביתו, אבל אם בישל בבית היהודי או בבית חולים יהודי, מותר לאכול ממנו לאחר השבת אפילו לאדם בריא. משום ספק ספיקא, שמא כדעת הרא"ה ועוד שהתבשיל מותר במוצאי שבת, ושמא אין איסור בישולי גויים בבית ישראל. (חזו"ע שבת ג עמוד תיח)

הכשר לכלי

כלי שבישל בו הגוי לחולה בשבת, אין צריך להגעילו. כיון שעצם הבישול, היה בהיתר. וגם יש כאן ספק ספיקא, שמא אפילו התבשיל עצמו מותר במוצאי שבת, וכל שכן הכלים, ושמא כלי שבישל בו גוי, אינו צריך הכשר כלל. (שם תיז, תיח, תכא)

בישול מים בשבת

תבשיל שאין בו איסור בישולי גויים [שאינו עולה על שלחן מלכים או שנאכל חי], וכגון שהרתיח הגוי לחולה מים בשביל תה או קפה בשבת, אף אם הבריא החולה בשבת, מותר לו להמשיך לשתות ממים אלו, כיון שהבישול נעשה בהיתר. ואף לאדם בריא אחר, מותר לשתות מהם. (שם תיז)

כתב מרן השלחן ערוך (אורח חיים סימן שיח ס"ב), המבשל לחולה שיש בו סכנה בשבת, אסור לבריא או לחולה שאין בו סכנה לאכול ממנו, גזירה שמא ירבה בשבילו. וכתב בשו"ת אמרי בינה, שדוקא בישראל שבישל אסור, כיון שהשבת **דחוייה** היא אצלו, שלא התירו לו לבשל אלא לצורך פיקוח נפש, ממילא הריבוי בתבשיל אסור הוא בהחלט, ואנו גוזרים שמא ירבה לצורך הבריא. לא כן כשגוי מבשל לחולה [אפילו שאין בו סכנה], השבת היא **הותרה** אצלו לגמרי, כי מעולם לא גזרו חז"ל איסור אמירה לגוי לצורך חולה, וממילא אין איסור בריבוי התבשיל, והרי זה דומה ליום טוב שמוותר להרבות בתבשיל, אף שאינו אוכל אלא חתיכה אחת, כי הבישול ביום טוב הוא היתר גמור ולא בגדר דחוי כמו בשבת שהותר בשביל פיקוח נפש. וכן מבואר ברש"י, ובשו"ת נחפה בכסף ובשלחן שלמה אוירבך. (ועיין עלון "תתענג בדשן" גיליון מס' 148)

ההלכות יין נסך

יין נסך. סתם יינם

"יין נסך", היינו יין שנסכוהו לעבודה זרה, והוא אסור מן התורה בשתייה ובהנאה. אבל חז"ל הוסיפו לגזור על כל יין של גויים שלא נסכוהו לעבודה זרה, כדי שלא יהיה קירוב עמהם ויבואו לידי חתנות חלילה. והוא הנקרא: "סתם יינם", כלומר, סתם יין של גויים. [ופעמים שחז"ל מכנים גם יין זה בשם "יין נסך"].

בגמרא מסכת עבודה זרה (כט ע"ב) שאלו, מניין שיין נסך אסור בהנאה? שנאמר (דברים לב לח): "אֲשֶׁר חָלַב זְבָחִימוּ לְאֵלֵהוּ, וְשָׁתוּ יַיִן נְסִיקִים", מה זבח של עבודה זרה אסור בהנאה, אף יין נסך אסור בהנאה. ומניין שזבח אסור בהנאה? שנאמר (תהלים קו כח): "וַיִּצְמְדוּ לְבַעַל פְּעֹר וַיֵּאכְלוּ זְבָחֵי מוֹתִים", מה מת אסור בהנאה, אף זבח אסור בהנאה. ומניין שמת אסור בהנאה? למדנו גזירה שווה "שֵׁם" "שֵׁם" מעגלה ערופה, נאמר במיתה (במדבר כ א): "וַתָּמֹת שֵׁם מְרִיָם", ונאמר בעגלה ערופה (דברים כא ד): "וַיַּעַרְפוּ שֵׁם אֶת הָעֵגְלָה בְּנַחַל". מה להלן [עגלה ערופה] אסורה בהנאה, אף כאן [מת] אסור בהנאה. ומניין שעגלה ערופה אסורה בהנאה? כיון שכתוב בה "כפרה" כקודשים, שנאמר (שם ח): "כִּפַּר לְעַמֶּךָ וְשָׂאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ ה'", לכן דינה כקודשים. והקודשים בוודאי שיש בהם איסור הנאה, שהרי הצריכה התורה להביא קרבן מעילה למי שנהנה מהם, כיון שמעלה.

מתי אסרו חז"ל "סתם יינם"?

בסוף פרשת בלק מספרת התורה, שכאשר ראה בלעם הרשע שהקדוש ברוך הוא לא נותן לו לקלל את ישראל, החליט לייעץ עצות רעות לבלק, שנאמר (במדבר כד יד): "וַעֲתָה הֲנִי הוֹלֵךְ לְעִמִּי, לָכֵה אֲיַעֲצֶךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמֶּךָ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים". ואמרו חז"ל (מסכת סנהדרין קו ע"א ובמדרש תנחומא פרשת בלק סימן כז): אמר בלעם, אלוהיהם של אלו שונא זימה הוא, והם מתאווים לכלי פשתן שהם חשובים. בוא ואשיאך עצה: עשה להם קלעים [אהלים] מחר שלג ועד בית הישימות, והושב בהם פרוצות, זקנה מבחוץ וילדה מבפנים, וימכרו להם כלי פשתן. ובשעה שישאל אוכלים ושותים ושמחים ויוצאים לטייל בשוק, אומרת לו הזקנה: אי אתה מבקש כלי פשתן שבאו מבית שאן? זקנה אומרת לו בשוויי האמיתי, וילדה אומרת לו בפחות משוויי. ומפצירה בו שתים ושלש פעמים. ואומרת לו: הרי אתה כבן בית, שב וברור לעצמך פשתן שתצצה. וכדי יין עמוני מונחים אצלה, שעדיין לא נאסר יין של גויים. אמרה לו: רצונך שתשתה כוס של יין? כיון ששתה בער בו יצר הרע. אמר לה: השמעני לי. הוציאה יראתה [עבודה זרה] מתוך חיקה, אמרה לו: עבוד לזה! אמר לה: הלא יהודי אני? אמרה לו: ומה איכפת לך, כלום מבקשים ממך אלא פיעור [אינני מבקשת ממך אלא שתעשה צרכים בפניה! שכך היתה עבודתה של עבודה זרה זו, שמוציאים רעי בפניה], והוא אינו יודע שעבודתה של זו בכך. ולא עוד אלא שאיני מניחתך עד שתכפור בתורת משה רבך. והיא מבושמת ומקושטת לפניו, ומפתה אותו ואומרת לו: למה אנו אוהבים אתכם, ואתם שונאים אותנו, טול לך כלי זה חינם. כולנו בני איש אחד נחנו, בני תרח אבי אברהם, אם אין אתם רוצים לאכול מזבחותינו ומבישולינו, הרי לך עגלים ותרגולים שחטו כמצוותכם ואכלו, מיד משקתו היין, ובער בו השטן, והיה נשטה אחריה. ע"ש.

בעקבות מעשים רעים וקשים אלו, כעס הקדוש ברוך הוא על ישראל וציויה להענישם, כמו שנאמר (במדבר כה ד): "וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רְאֵשֵׁי הָעָם, וְהוֹקַע אוֹתָם לַה' נֶגֶד הַשָּׁמַשׁ, וְיָשֵׁב חֲרוֹן אַף ה' מִיִּשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֵל שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הֲרוּגוּ אִישׁ אֶנְשֵׁי הַנְּצַמְדִים לְבַעַל פְּעֹר". ואמרו בתלמוד ירושלמי (מסכת סנהדרין פרק י הלכה ב), אמר משה לשופטי ישראל, כל אחד יהרוג שני אנשים

שעשו עיון זה, וכיון שהיו לישראל 78,600 שופטים, נמצא שנהרגו: 157,200. לבד מהמגיפה שנאמר בה (שם ט): "וַיְהִי הַמַּתִּים בַּמַּגֵּפָה אֲרֵבְעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף". ובזכות פינחס בן אלעזר שהרג את זמרי בן סלוא וכזבי בת צור, השיב השם יתברך את חמתו מעל בני ישראל ונעצרה המגפה, כמו שנאמר (שם יא): "וְלֹא כָלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְיָתִי". נמצא שבעוונות הרבים, מתו: 181,200 יהודים!!! השם ירחם ויציל את כל עמו ישראל.

לאחר מעשה קשה ונורא זה, מובא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מז) שעמד פינחס והחרים על ישראל בסוד שם המפורש, ובכתב שנכתב על הלוחות, ובחרם בית דין העליון, ובחרם בית דין התחתון, שלא ישתה אדם מישראל יין של גויים, כי כל יינם לעבודה זרה וזנות. ע"ש. אלא שלא התקבל איסורו כל כך, וכמו שראינו בגמרא מסכת חולין (ד ע"ב) שיהושפט מלך יהודה שהיה צדיק שנה סתם יינם, ומבארת הגמרא שעדיין לא נאסר יינם של גויים. ורק לאחר כמה מאות שנים בסוף בית המקדש הראשון, כשנבוכדנצר לקח בשבי מירושלים אלף גדולי עולם ונערים רבים מעם ישראל, ובתוכם לקח גם את דניאל, נאמר (דניאל א ח): "וַיִּשְׂם דָּנְיָאֵל עַל לְבָבוֹ אֲשֶׁר לֹא יִתְגַּדֵּל בְּפִתְבֹּג הַמְּלֶכֶת וַיִּבְיִן מִשְׁתֵּיוֹ, וַיִּבְקֶשׂ מִשֵּׁר הַסְּרִיסִים אֲשֶׁר לֹא יִתְגַּדֵּל". ומובא במסכת עבודה זרה (לו ע"א) שלדעת רב, דניאל גזר שלא לשתות יין של גויים בתוך העיר, אבל חוץ לעיר לא גזר. ולאחר כ-400 שנה באו תלמידי שמאי והלל וגזרו שלא לשתות יין של גויים כלל אפילו חוץ לעיר ועייני ילקוט הגרשוני שטרן בשם משכנות יעקב בן נאים, (תרוה נחת). אבל לדעת שמואל, דניאל החמיר רק על עצמו שלא לשתות יין של גויים, אבל לא גזר על כלל ישראל, וכמו שמדויק בפסוק: "וַיִּשְׂם דָּנְיָאֵל עַל לְבָבוֹ". ולאחר שנים רבות תלמידי שמאי והלל אסרוהו על כלל ישראל.

וזו לשון מרן הבית יוסף (ר"ס כגג): ואם תאמר למה הוצרכו תלמידי שמאי והלל לגזור על יינם של גויים, והרי פינחס גזר עליו? ויש לומר שפינחס גזר ולא קבלו ממנו, ובאו תלמידי שמאי והלל וגזרו וקבלו מהם. ותדע שגזרת פינחס לא קבלו, שהרי יהושפט נהנה מסעודת אחאב ושתה מיינם, כי סתם יינם של גויים הוא, ועדיין לא נאסר, ומפורש שאפילו בשתייה היה מותר, ועל כרחך משום שלא קבלו מפינחס. ע"כ. וכן כתב הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות לרמב"ם (לא תעשה קצד) שעם כל החרמות של פינחס, לא פשט איסורו בכל ישראל.

והנה הגאון רבי אברהם אליגרי (מגדולי רבני קושטא לפני כ-400 שנה) בספרו לב שמח (על ספר המצוות לרמב"ם, לא תעשה קצד) הקשה, אם באמת פינחס החרים על "סתם יינם", היאך לא בא ממנו רמז בתלמוד, כמו שהזכירו את גזירת דניאל ותלמידי שמאי והלל? ועוד, היאך יקובל אל השכל שגזרת דניאל ותלמידי שמאי והלל באיסור סתם יינם התפשטה בישראל, ואילו פינחס שהחרים בסוד שם המפורש, ובכתב שנכתב על הלוחות, ובחרם בית דין העליון והתחתון, לא התקבל, וזהו תימה...? ויש לומר שפינחס החרים על "יין נסך" שהתנסך ממש לעבודה זרה, שכיון שעדיין לא פירש משה לישראל איסור זה, ראה פינחס להחרים בו משום מעשה שהיה מעצת בלעם. ולכך לא הוזכר בגמרא חרמו של פינחס, כי לא החרים על "סתם יינם". ועל יין נסך גמור לעבודה זרה לא הוצרך להזכיר חרמו, כי אחר כך נאסר בפירוש בתורה בפרשת האזינו: "וַיִּשְׁתּוּ יַיִן נְסִיכִם". ע"ש. ועייני בהשגות הרמב"ן (שם) ומבואר מדבריו, שפינחס בכלל לא גזר על "סתם יינם", ולכן יהושפט שתה. אבל להבנת מרן הבית יוסף, פינחס גזר אלא שלא התפשט איסורו.

והנה בספר "יין המשומר" (דף כד טור ג) לגאון המקובל האלהי רבי נתן שפירא (לפני כ-360 שנה), באר בטוב טעם ודעת על דרך הסוד את גזירת פינחס על סתם יינם, וזה תוכן דבריו בקצרה: מתחילה קדושתם של ישראל היתה למעלה מאוד בעולמות העליונים, ולכן לא היה חשש תקלה או פגם בשתיית סתם יינם, אך לאחר שנפטרו אהרן הכהן ומרים הנביאה ירדו עם ישראל בקדושה ונגרם

פגם בעולמות העליונים, ולכן היין ששתו בשיטים מבנות מואב לחלח ופגם בהם קשות, על כן ראה פינחס לנכון לגזור בחרם על ישראל לבל יהינו לשתות סתם יינם. אולם כאשר נכנסו ישראל לארץ עם יהושע בן נון והרגו שלושים ואחד מלכים, הכניעו את כל החיצונים תחת ממשלת הקדושה, כי בארץ כנען היו שוכנות כוחות הטומאה, ואז נתקן הפגם של כנען בנו של חם והתבטל **החרם של פינחס, וחזר והותר להם סתם יינם**. וכן במשך תקופת השופטים, מלכי בית דוד ומלכי ישראל בזמן שבית המקדש היה קיים, כל החיצונים וסטרא אחרא היו נכנעים תחת הקדושה, והיה מותר להם לשתות סתם יינם, ולכן יהושפט שתי סתם יינם בסעודת אחאב. וכל שכן בזמן שלמה המלך שנתקן עוון אדם הראשון שאכל מעץ הדעת שיש אומרים שגפן היה, וכל אחד מישראל היה יושב תחת החלק הנוגע לו מאותו יין המשוומר, והיו יושבים לבטח בארצם שהיא ארץ העליונה, והיה שלום בארץ החיים מן החיצונים, ולא היו צריכים ישראל לשמור את עצמם שלא לשתות מסתם יינם של גויים, כי לא היתה יכולת ביד החיצונים לטמא את סתם יינם. אבל לאחר שעשרת השבטים חטאו ביין, גרמו להם גלות וכו'. עת"ד. וכיוצא בזה אמרו בבראשית רבה (לו ד): עשרת השבטים לא גלו אלא בשביל יין. [ועיין במסכת שבת (קמז ע"ב): חמרא ד"פרוגייתא" [שם מדינה שיינה משיבח], ומיא ד"יומסת" [שהיו רוחצים במי הנהר], קיפחו את עשרת השבטים מישראל. שכיון שעסקו בתענוגות ולא עסקו בתורה, יצאו לתרבות רעה. ועיין בתוספות (כתובות קד רע"א) בשם המדרש, עד שיתפלל אדם שתכנס תורה לגופו, יתפלל שאל יכנסו מעדנים לגופו.] ולפי זה נמצא שלעולם פינחס גזר על סתם יינם וקבלו ישראל את גזירתו, כי קשה לומר שכל כך החמיר פינחס והחרים ארבעה חרמות, וכל זה לא השפיע על עם ישראל כלום, ובפרט שראו מה גרם להם היין ואיזה אסון נפל על ישראל בעקבותיו. וכן מובן למה לא הזכירו בגמרא את גזרת פינחס, כיון שהוא אסר זמנית עד שנכנסו לארץ.

איסור הנאה

סתם יינם הנ"ל אסרוהו חז"ל אפילו בהנאה, כדין יין שהתנסך לעבודה זרה.

כתבו התוספות (עבודה זרה כט רע"ב), שבוודאי עיקר הגזירה של תלמידי שמאי והלל על סתם יינם היתה משום בנותיהם, מיהו לא היו אוסרים אותו בהנאה מטעם זה, וכמו שפיתם ושמןם של גויים לא אסרום בהנאה אלא רק באכילה. אלא שהחמירו לעשותו כיון נסך גמור שהתנסך לעבודה זרה שאסור בהנאה, משום שדומים הם. וכיוצא בזה כתב הר"ן (שם ט ע"ב ד"ה גמרא), שאם היו אוסרים את היין רק בשתייה, היו סבורים לומר שמשום ניסוך הוא נאסר רק בשתייה, והיו באים להתיר יין נסך גמור בהנאה, לפיכך השוו דין היינות שלהם. ועיין בתוספות מסכת שבת (יז ע"ב) שכתבו, שמפני שהיין משמח אלהים ואנשים, והיו רגילים לנסכו אפילו שלא בפני עבודה זרה, הואיל והוצרכו לאוסרו משום בנותיהם, נתנו בו חכמים דין וחומר יין נסך ממש, כיון שפעמים היו מנסכים אותו אפילו שלא בפני עבודה זרה. אולם לדעת הרשב"א מתחילה תלמידי שמאי והלל גזרו לאוסרו רק בשתייה כפיתם ושמןם, אלא שבית דין שאחריהם כשראו שהורגלו הגויים לנסך את כל יינם לעבודה זרה, הוסיפו לאסור סתם יינם בהנאה, משום ודאי יינם שהתנסך. [ועיין טור ובית יוסף ר"ס קכג] ועיין בשו"ת הריב"ש (סימן רנה) [עיין רמב"ם ספר המצוות (לא תעשה קצד), ובהשגות הרמב"ם שם, ובמאירי (עבודה זרה כט ע"ב)]

נגיעת הגוי

לא רק יין של גויים נאסר בגזירת חז"ל, אלא אף יין של ישראל שנגע בו הגוי.

כתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יא הלכה ד): כל יין שיגע בו הגוי, הרי זה אסור, שמא ניסך

אותו, שמחשבת הגוי לעבודת כוכבים. הא למדת שיין של ישראל שנגע בו הגוי, דינו כסתם יינם שהוא אסור בהנאה. וכן כתב עוד בפרק יג הלכה יא. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קכג סעיף א): סתם יינם של גויים אסור בהנאה, והוא הדין למגעם ביין שלנו. (וכן בסימן קכד סעיף ו)

המן מלשין על עם ישראל במגע ביין

בגמרא מסכת מגילה יג ע"ב, אמר רבא "ליכא דידע לישנא בישא כהמן". כלומר, אין מי שידע לומר לשון הרע על עם ישראל כמו המן הרשע. ולכן בתוך דברי השטנה שהוא משכנע את אחשוורוש, "לְהַשְׁמִיד לְהַרְג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְהוּדִים מִנְעַר וְעַד זָקוֹן טַף וְנָשִׁים בָּיּוֹם אֶחָד" (אסתר ג יג), הוא מוסיף ואומר לו שהיהודים כל כך מבזים את המלכות, עד שאפילו אם נופל זבוב בכוס יין של אחד מהם, הוא זורקו [את הזבוב] ושותהו. ואם אדוני המלך נוגע בכוסו [ביין] של אחד מהם, הוא חובטו בקרקע ואינו שותהו. ע"ש. ומבואר שאפילו אם רק נוגע הגוי ביין, נאסר היין. והקשו האחרונים, והלא גזירה זו שלא לשתות יין של גויים, היא מגזירות תלמידי שמאי והלל שהיו כ-400 שנה לאחר המעשה של המן, ונמצא שבאותו זמן עדיין לא גזרו על זה, ואם כן מניין להמן לומר שאם גוי נוגע ביין, היהודי לא שותהו? ובאמת לפי מה שבארנו לעיל שלדעת רב, דניאל כבר גזר שלא לשתות יין בעיר, אם כן אפשר שדניאל גזר גם על יין שנגע בו גוי בעיר. אבל לפי שמואל שדניאל החמיר רק על עצמו ולא הורה כן לכלל ישראל, אם כן טענתו של המן היא שקר גמור, כי עדיין לא נאסר יינם בכלל?

וצריך לומר שאף על פי שלא הורה כן דניאל לכלל ישראל, מכל מקום מן הסתם היו עוד כמה חסידים ואנשי מעשה שהחמירו על עצמם כמו דניאל שלא לשתות יין של גויים, כמו למשל: חנניה, מישאל ועזריה וכיוצא בהם. וכמו שמבואר בפסוקים, שנאמר (דניאל א ה-טו): "וַיִּנְשֵׁם דְּנִיָּאל עַל לְבוֹ אֲשֶׁר לֹא יִתְגַּאל בְּפִתְבַּגַּת הַמֶּלֶךְ וּבִיַּיִן מִשְׁתֵּיו, וַיִּבְקֶשׂ מִשַׂר הַסְּרִיסִים אֲשֶׁר לֹא יִתְגַּאל... וַיֹּאמֶר שַׂר הַסְּרִיסִים לְדְנִיָּאל יְרֵא אֲנִי אֶת אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מִנֵּה אֵת מֵאֲכַלְכֶם וְאֵת מִשְׁתֵּיכֶם אֲשֶׁר לִפְנֵי יְרֵאָה אֵת פְּנֵיכֶם זַעֲפִים מִן הַיְלָדִים אֲשֶׁר כְּגִילְכֶם וְחִיבְתֶם אֵת רֹאשֵׁי לְמַלְכָּךְ. וַיֹּאמֶר דְּנִיָּאל אֶל הַמֶּלֶצֶר אֲשֶׁר מִנֵּה שַׂר הַסְּרִיסִים עַל דְּנִיָּאל חֲנַנְיָה מִישָׂאל וְעַזְרִיָּה. נִס נָא אֵת עֲבָדֶיךָ יָמִים עֲשֶׂרָה וַיִּתְּנוּ לָנוּ מִן הַזֵּרְעִים וְנֹאכְלָה יָמִים וְנִשְׁתַּה. וַיִּרְאוּ לְפָנֶיךָ מִרְאֵינוּ וּמִרְאֵה הַיְלָדִים הָאֲכָלִים אֵת פִּתְבַּגַּת הַמֶּלֶךְ, וְכֹאֲשֶׁר תִּרְאָה עֲשֵׂה עִם עֲבָדֶיךָ. וַיִּשְׁמַע לָהֶם לְדַבֵּר הַזֶּה וַיִּנְסֶם יָמִים עֲשֶׂרָה. וּמִקְצַת יָמִים עֲשֶׂרָה נִרְאָה מִרְאֵיהֶם טוֹב וַיִּבְרִיא בֶּשֶׂר מִן כָּל הַיְלָדִים הָאֲכָלִים אֵת פִּתְבַּגַּת הַמֶּלֶךְ. וַיְהִי הַמֶּלֶצֶר נֹשֵׂא אֵת פִּתְבַּגֶּם וַיִּין מִשְׁתֵּיהֶם וְנָתַן לָהֶם זֵרְעִים. ע"ש. ומבואר שלא רק דניאל לא התגאל במאכלים וביין של הגויים אלא גם חנניה מישאל ועזריה. ומסתבר שהיו עוד צדיקים כמותם, שהרי בגלות הראשונה הזאת הנקראת גלות יהויכין, הגלה עמם נבוכדנצר אלף מחכמי ישראל גדולי עולם, כמו שנאמר (מלכים ב כד טו): "וְהִחֲרַשׁ וְהִמְסַרְךָ אֵלָי, הִכַּל גְּבוּרִים עָשִׂי מִלְחָמָה, וַיְבִיאֶם מֶלֶךְ בָּבֶל גוֹלָה בְּקָלָה". ופירש רש"י (סוכה מד ע"א) בשם סדר עולם, שהם היו גיבורים במלחמתה של תורה. ומהם היה יחזקאל הנביא הכהן הגדול, כמבואר בנביא יחזקאל, וכן מרדכי הצדיק, שנאמר (אסתר ב ה): "אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוֹשַׁן הַבֵּירָה, וְשֵׁמוֹ מְרְדֳכָי בֶן יְאִיר בֶּן שִׁמְעִי בֶן קִישׁ אִישׁ יְמִינִי. אֲשֶׁר הִגְלָה מִירוּשָׁלַיִם עִם הַגְּלָה אֲשֶׁר הִגְלָתָה עִם יְכָנְיָה [יהויכין] מֶלֶךְ יְהוּדָה אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְנֶאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל". ואפשר שעליהם התכוון המן הרשע כשאמר: אם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהם, הוא חובטו בקרקע ואינו שותהו, היינו מאותם חסידים ואנשי מעשה שהחמירו על עצמם שלא לשתות מיינם של הגויים.

ומדויק כן מלשונו של המן הרשע, שאמר: אם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהם, ו"אחד מהם", היינו המיוחד שבהם, כמו שמצאנו בגמרא סנהדרין (צג ע"ב) שדרשו מהפסוק (שמואל א טו יח): "וַיַּעַן אֶחָד מֵהַנְּעָרִים", אחד המיוחד שבנערים. וכן דרשו (שם צט ע"א) מהפסוק (ישעיה כג טו): "וְהָיָה

ביום ההוא וְנִשְׁפַּחַת צַר שְׁבָעִים שָׁנָה פִּימֵי מֶלֶךְ אֶחָד, איזהו מלך מיוחד, הוי אומר זה משיח. וכיוצא בזה באר רבי נחוניא הגדול לרבי עקיבא (מגילה כח ע"א) את הפסוק (במדבר כח ד): "אֵת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֶּקֶר", אם נאמר כבש למה נאמר אחד, והרי ברור שכבש הוא אחד? אלא אחד המיוחד שבעדר. כלומר, אל תקח כבש מן הבא ליד, אלא תבחר את הכבש המיוחד והמשובח שבעדר. (וכן במסכת בכורות יז ע"א). גם רש"י פירש על הפסוק (בראשית מט טז): "דָּן יָדִין עֲמוֹ כְּאֶחָד שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל", כמיוחד שבשבטים, הוא דוד שבא מיהודה. וכן על הפסוק (שם כו ז): "כִּמְעַט שָׁכַב אֶחָד הָעָם", פירש, המיוחד שבעם הוא המלך. ומעתה, גם כאן כשאמר המן: "אם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהם", היינו אחד המיוחד שבהם, כלומר מהמיוחדים שבהם, הם החסידים ואנשי מעשה שנוהגים בחומרא זו כמו דניאל, אז הוא חובטו בקרקע ואינו שותהו. אבל באמת לא היתה עדיין הוראה בזה לכלל ישראל עד תלמידי שמאי והלל. (ועיין עוד בבכור שור (עבודה זרה לו ע"א) ובדברי שאול נתניון)

והנה על המעשה הנ"ל עם המן הרשע, הביאו התוספות במסכת עבודה זרה (לג ע"ב סוד"ה כסי) ממדרש אסתר, שאמר המן לאחשוורוש, אם זבוב נופל לכוסו של אחד מהם, זורקו ושותהו, ואילו אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהם, חובטו, ולא עוד אלא שמדיח כוסו שלוש פעמים. וכן הובא מדרש זה בבית יוסף (סימן קלה אות ו). ועל פי זה באר בספר שפתי חכמים (מגילה שם), למה אמר המן "חובטו בקרקע ואינו שותהו", והרי פשוט שאם חובטו בקרקע אז נשפך היין ואינו שותהו? אלא כוונת המן: שגם לאחר שחובטו בקרקע ונשפך היין, עדיין "אינו שותהו", כלומר אינו שותה בכוס זה עד שמדיחו שלוש פעמים. עי"ש. והקשה בני יקירי ר' אברהם משה ה"י, הרי מפשט הלשון "ואינו שותהו", משמע שאינו שותה את היין, ואילו לדברי השפתי חכמים היה צריך לומר "ואינו שותה בו", כי לדבריו אינו שותה בכוס עד שמדיחו שלוש פעמים? ולכן פירש "חובטו בקרקע", היינו כיוון שרצה המן הרשע להגדיל את שנאתו של אחשוורוש לעם ישראל, לכן לא אמר רק "אינו שותהו", דהיינו ששופכו סתם בכיור ואינו שותהו, אלא הם כל כך מזלזלים בך ש"חובטו בקרקע" ואינו שותהו. נמצא ש"חובטו בקרקע" בא לבאר, איך "אינו שותהו" את היין? על ידי זלזול שחובטו בקרקע. ו"דְּבָרֵי פִי חָכָם חָן" (קהלת י יב), "שִׁפְתַיִם יִשְׁקוּ מִשֵּׁיב דְּבָרִים נְכֹחִים" (משלי כד כו). [שוב ראיתי ב"דקדוקי סופרים" שבנוסח כתב יד, הגרסא: "חובטו בקרקע" בלבד, ללא התיבות "ואינו שותהו". ולגרסה זו, אין שאלה כלל, והכל על מקומו בא בשלום.]

והנה מצאנו שְׁנִחְמִיָּה בֶן חַכְלִיָּה המוזכר בספר נחמיה (א א), הוזכר כמה פעמים בשם "הַתְּרַשְׁתָּא", כמו שנאמר (נחמיה ח טו): "וַיֵּאמֶר נְחֻמְיָה הוּא הַתְּרַשְׁתָּא", וכן (שם י ב): "נְחֻמְיָה הַתְּרַשְׁתָּא בֶן חַכְלִיָּה", ועוד. ובירושלמי (קידושין פרק ד הלכה א) שאלו, ולמה נקרא שמו "הַתְּרַשְׁתָּא"? מפני שהתירו לו לשתות ביין [של גויים]. וביאר רש"י (קידושין סט ע"ב ד"ה התרשתא), על שם שהיה נחמיה משקה למלך [דריוש] יין, שנאמר (נחמיה א יא): "וַיֵּאֲנִי הֵייתִי מִשְׁקָה לְמֶלֶךְ", וכן נאמר (שם ב א): "וַיֵּאָשֶׂא אֶת הַיַּיִן וַיִּתְּנֶנָּה לְמֶלֶךְ", לכן היה צריך לשתות הוא עצמו קודם, כדי שלא יחשדוהו שמא הטיל סם המות במשקה המלך. וכיון שהתירו לו כן, לכן נקרא שמו "התרשתא", מלשון "היתר - שתיה". עי"ש. ויש להבין, הלוא לפי שמואל שדניאל אסר סתם יינם רק על עצמו ולא הורה לכלל ישראל, אם כן למה הוצרך נחמיה היתר מיוחד, הרי עדיין לא נאסר היין עד תלמידי שמאי והלל? אולם לפי מה שבארנו שהתפשטה גזירת דניאל גם על חסידים ואנשי מעשה שלא לשתות יין של גויים, בוודאי שגם נחמיה היה אחד מהם, ולכן הוצרך היתר מיוחד לעבור על גזירתו. [כי אין זו חסידות ופרישות וחומרה של עצמו בלבד, אלא דבר שהתפשט אצל גדולי עולם רבים וחסידים ואנשי מעשה, ולכן הוצרך היתר מיוחד כדי לבטלו.] ומדויק קצת בלשון הירושלמי שכתב: שהתירו לו לשתות "ביין". והיינו לא כל יין אלא דוקא "ביין" של המלך התירו לו לעבור על גזירתו, אבל כשלא היה אצל המלך, אף שמן הדין עדיין לא נאסר היין לכלל ישראל, בכל זאת לא הותר לו. ועיין שיירי קרבן (קידושין שם).

ואמנם מעניין שרש"י על הפסוק בספר עזרא (ב טג): "וַיֹּאמֶר הַתְּרַשְׁתָּא לְהֶס", כתב: הוא נחמיה בן חַכְלִיָּה, ואמרו רבותינו שנקרא שמו התרשתא, שהתירו לו חכמים לשתות יין נסך של גויים על אשר היה משקה למלך. ע"כ. ואם נאמר כפשט הלשון שהתירו לו יין נסך ממש ולא רק סתם יינם, אם כן מובן היטב למה הוצרך נחמיה היתר מיוחד, כדי להתיר לו יין נסך ממש. גם בפירוש המיוחס לרב סעדיה גאון (עמו' 6 ו-27. הובא בעלי תמר ירושלמי קידושין שם) כתוב: ולמה נקרא שמו התרשתא? שהתיר יין לשתיה לפני המלכים בשעת סכנה. ע"כ. ולכאורה משמע שהותר לו אפילו יין נסך ממש שאסור מן התורה, ולכן הוצרך להגיע לטעם ההיתר מפני הסכנה.

אולם אפשר שלעולם אין כוונת רש"י ליין נסך ממש, אלא אפילו לסתם יינם, כי לשון "יין נסך" כולל גם "סתם יינם", [כמו שכתב הרמב"ן (בהשגות לספר המצוות, לא תעשה קצד), ויין נסך יכול אפילו סתם יינם. וכמה פעמים בגמרא קוראים "סתם יינם" לבדו: "יין נסך", כאומרם (ע"ז נו ע"א) שאני יין נסך שהחמירו בו חכמים ועוד, וברוב המקומות לשון "יין נסך", כולל המתנסך לעבודה זרה ו"סתם יינם". ע"ש.] ומה שהוצרך להיתר, כדי שיוכל לעבור על גזירתו כנ"ל. וגם רב סעדיה גאון שכתב, שהתירו לו בשעת סכנה, אפשר שאין כוונתו לסכנה ממשית אם לא היה שותה, אלא מאחר ונחמיה היה מקורב למלכות מאוד וברור שבזכותו נמנעו סכנות מיישראל, לכן התירו לו לשתות, כי בעקיפין היתה בזה הצלה מסכנה, ולעולם לא התירו לו אלא "סתם יינם". וכיוצא בזה מבואר בספר מדרש דניאל ומדרש עזרא (ורבי שמואל מסנות, לפני כ-750 שנה. עמוד 113) שכתב על נחמיה: והוא היה מזרע המלוכה, והיה יפה תואר ונאה ביותר, ולא היה אז מלפני המלך אפילו שעה אחת, וכיון שראו חכמים שהמלך היה חפץ בו כל כך עד שמינה אותו שר המשקים, התירו לו שישתה מיינו, כסבורים שייעשה על ידו טובה גדולה לישראל, ושיבנה בית המקדש, וכן היה. ע"ש. וכן מסופר בנחמיה פרק ב' והלאה. ועיין שו"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן ו אות ו. ודו"ק)

וכן נראה מדברי הרמב"ם (והלכות עבודה זרה פרק יא הלכה א, ג) שכתב: אין הולכים בחוקות הגויים, ולא מודמים להם לא במלבוש, ולא בשיער וכיוצא בהם, שנאמר (ויקרא כ טג): "וְלֹא תִלְכוּ בְחֻקֵּי הַגּוֹיִם, וְנִאמַר (שם יח ג): "וּבְחֻקֵּי הַתְּלָכוּ" וכו'. וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בהם, לוקה. ישראל שהיה קרוב למלכות וצריך לישב לפני מלכה, והיה לו גנאי שלא ידמה להם, הרי זה מותר ללבוש במלבושיהם ולגלח כנגד פניו כדרך שהם עושים. ע"ש. והקשה מרן בכסף משנה (שם) ובבית יוסף (סימן קע"ח), ואם תאמר, כיון שכתב רבנו שלוקה על כל אחד מאלו, היאך היה כח ביד חכמים להתיר איסור תורה לקרובי המלכות? ויש לומר משום הצלת ישראל הוא, וכשישראלים עומדים לפני המלכים הם מצילים את ישראל. ועוד יש לומר שהתורה לא פירשה דבר אלא סתמה וכתבה "וּבְחֻקֵּי הַתְּלָכוּ", ומסרה הדבר לחכמים, והם אסרו דברים אלו לשאר בני אדם, ולא ראו לאוסרם לקרובים למלכות, וקרא ד"וּבְחֻקֵּי הַתְּלָכוּ" יתקיים בקרובי מלכות, בדברים שאינם מעלים ולא מורידים לענין קורבתם למלכות. ע"כ. ועיין נופת צופים קידושין סימן כה) ועיין בעלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 135 136 (ותרוה נחת עד מאוד)

נוצרי. ישמעאלי.

מה שאמרנו שסתם יינם נאסר גם בהנאה, הוא דוקא ביין של עובדי עבודה זרה, אבל יין של גוי שאינו עובד עבודה זרה, אינו נאסר אלא בשתיה בלבד. על כן, יין של נוצרים, כיון שאינם מאמינים ביחוד השם, ומשתפים עמו עוד אמצעים חס ושלום, הריהם עובדי עבודה זרה, ויינם אסור בהנאה. אבל יין של ישמעאליים, כיון שהם מודים ביחוד השם, יינם אסור בשתיה בלבד, ומותר בהנאה, כגון למוכרו לגוי. וכמו כן, מגע נוצרי ביין, הריהו אסור בהנאה, וישפכהו בבית הכסא. אבל

מגע ישמעאלי ביין, הריהו אוסרו בשתיה, ומותר בהנאה. (ה"ע ז קלב. כף החיים סימן קיז ס"ק עט. שו"ת יביע אומר חלק ב יורה דעה סימן יא אות ד. חלק ז יורה דעה סימן יב אות ב. חלק ט אורח חיים סימן צג אות ד. חלק י אורח חיים סימן טז, יורה דעה סימן יג)

כתב הרשב"א, גר תושב [כיון שאינו עובד עבודה זרה], אין אוסר יין בהנאה במגעו, וכן יינו מותר בהנאה. ומכאן שמכו הגאונים ז"ל להתיר מגעם של ישמעאלים בהנאה, שכל שאינו עובד עבודה זרה, יינו אסור בשתיה משום בנותיהם, שהרי הוא בכלל איסור חתנות. אבל איסור הנאה גזרו בית דין שלאחריהם משום חשש ניסוך, הוא רק בעובד עבודה זרה שמנסך, אבל שאינם עובדים עבודה זרה לא גזרו. וכתב עוד הרשב"א, מה ששאלתם אם מגע ישמעאלים מותר בשתיה? חס ושלום לא פקפק אדם בדבר זה, אלא מגעם כסתם יינם, וזה וזה אסור בשתיה. (עיין בית יוסף סימן קכד אות ה) וזו לשון הרמב"ם (מאכלות אסורות פרק יא הלכה ז), כל גוי שאינו עובד עבודה זרה, כגון אלו הישמעאלים, יינם אסור בשתיה ומותר בהנאה, וכן הורו כל הגאונים. אבל אותם העובדים עבודה זרה, סתם יינם אסור בהנאה. ע"ש. ואמנם הריטב"א (עבודה זרה נז סע"א) כתב, שגם הישמעאלים שאינם עובדים עבודה זרה כלל, אפשר לדון להתיר דווקא מגעם ביין שלנו בהנאה, אבל סתם יינם לעולם אסור בהנאה, שכולם היו בכלל איסור יינם של גויים, וכן דעת הרמב"ן. ע"ש. ולהלכה מרן השלחן ערוך (סימן קכד סעיף ה) פסק כדעת הרמב"ם והרשב"א והגאונים, שישן של ישמעאלים נאסר בשתיה בלבד, וכן דעת רבים מהאחרונים.

האם הישמעאלים עובדים עבודה זרה?

כתב בחידושי הר"ן (סנהדרין סא ע"ב), מכאן למדנו שהמשוגע [מוחמד] של הישמעאלים אף על פי שאינם טועים אחריו לעשותו אלהות, מכל מקום הואיל ומשתחווים לו השתחווה של אלהות, דין עבודה זרה יש לו לכל דבר. שלא להידור לבד הם משתחווים לו, שאין הידור למתים, אלא כענין עבודה של אלהות היא עבודתם. ע"כ. וכתב בספר בית מנוחה, שלפי זה כהן שהמיר דתו לדת הישמעאלים והשתחווה כמנהגם, אפילו חזר לדת ישראל ועשה תשובה, פשוט שפסול לנשיאת כפיים, כדין עובד עבודה זרה ממש. ומעתה יש לדון לכאורה לאסור סתם יינם של הישמעאלים גם בהנאה. אמנם התוספות ר"ד כתב בשם רב צמח גאון, כיון שאין דרכם של הישמעאלים לנסך כלל, אין לאסור סתם יינם בהנאה מחשש שמא נסכוהו. גם הגאון רבי אברהם הכהן מסלוניקי (לפני כ-150 שנה) בספרו טהרת המים (מערכת י אות כז) כתב, יש מקשים הרי גם הישמעאלים עובדי עבודה זרה הם, כי באמונתם כתוב לילך לְמִיפֶ"א ועבודתם היא להשליך אבנים בבור אחד, והוא כזורק אבן למרקוליס, וכמו שכתב האבן עזרא, וכיון שהם עובדים עבודה זרה ממש, יש לאסור מגעם ביין שלנו גם בהנאה כשאר עובדי עבודה זרה? אבל באמת לא קשה, כיון שבעבודתם אין ניסוך לפני עבודה זרה, ולא עוד אלא שהם נזירים מן היין ובורחים ממנו. נמצא שלדבריהם אף הישמעאלים עובדי עבודה זרה הם, אלא שאין דרכם לנסך כלל.

והנה נעלמה ממנו תשובת הרמב"ם (סימן ססט) ששאלו רבי עובדיה גר צדק על זה שהישמעאלים זורקים אבן במיפֶ"א, אם הם נחשבים כעובדי עבודה זרה? וכתב הרמב"ם, שאמנם היו עושים כן הישמעאלים מקודם, אבל היום כולם טף ונשים נכרתה עבודה זרה מפיחם, וטעותם וטפשותם בדברים אחרים היא, שאי אפשר לאומרו בכתב מפני פושעי ורשעי ישראל, אבל ביחוד השם יתעלה אין להם טעות כלל. וזה שהם משליכים האבנים, הם אומרים שבפני השטן הם משליכים כדי לערבבו. ואחרים מפקחיהם נותנים טעם ואומרים, כיון שהיו שם צלמים [של עבודה זרה], הם רוגמים במקום הצלמים להראות שאין אנו מאמינים בצלמים שהיו שם, ודרך בזיון להם רוגמים אותם. ואחרים אומרים, מנהג הוא. כללו של דבר, אף על פי שעיקר הדברים יסודם לעבודה זרה, אין אדם בעולם משליך אותן האבנים ולא משתחווה לאותו המקום ולא עושה

דבר מכל הדברים לשם עבודה זרה, לא בפיו ולא בליבו אלא ליבם מסור לשמים. ע"ש. וכן המציאות היום, שבעת כריעתם של הישמעאלים בתפלתם, הם אומרים שאין אלוה מבלעדי ה', וכריעותיהם והשתחויותיהם לה' לבדו, אלא שמוסיפים שמוחמד שליח ה', חס ושלים.

דברי הזוהר הקדוש ורבתינו ז"ל בחומרת יין נסך

כתוב בזוהר הקדוש (פרשת שמייני דף מ ע"א. בתרגום ללשון הקודש): אם גוי יגע ביין של ישראל, נטמא היין ואסור לשתותו, וכל שכן היין עצמו שהוא עושה, שהוא טמא. כי היין שלהם הוא מסטרא אחרא, שהוא טומאה חמורה... מה שאין כן יין המשומר, שהוא יין של ישראל העליון... משום זה ישראל שותים יין שנעשה כראוי בקדושה, ואינם שותים יין שנעשה בטומאה, כי בו שורה רוח הטומאה, ומי ששותה אותו נטמא רוחו, והוא נטמא, ואין הוא מצד ישראל, ואין לו חלק לעולם הבא... על כן, ישראל קדושים צריכים לשמור את היין ממוגע גוי, וכל השמירה שלו הוא קדושה לישראל. ומי שפוגם אותו למטה בצד הטומאה, יטמא הוא בעולם הזה, ואין לו חלק לעולם הבא, וכיון שהוא לא שמר את היין למטה, אינו משומר לעולם הבא. הוא טימא את היין, יטמאו אותו בעולם ההוא. אשריהם ישראל, המקדשים עצמם בקדושה עליונה, ושומרים מה שצריך להיות משומר, ומקדשים את המלך בשמירה עליונה זו. ע"ש.

מתגלגל ב"חמור"

וכתב הגאון החיד"א (שיירי ברכה סימן קכג סק"ב): ובאמת כי גדל הכאב על אחינו בית ישראל, שוד שתו סתם יינם, כי מלבד שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה (ברכות ד ע"ב), גם אין לו חלק לעולם הבא, כמבואר בזוהר הקדוש. ולבד מזה מתגלגל ב"חמור", כאשר קבלו גאוני אשכנז. ועוד בה, שנלכדים בחרם גאוני עולם רבותינו גדולי הדורות. השם הטוב יכפר בעד, ויחזירנו ויחזירם בתשובה שלימה, כן יהי רצון.

גם רבנו יוסף חיים בספרו בן איש חי (שנה ב בהקדמה לפרשת בלק) כתב: החמירו חז"ל בסתם יינם של גויים, וגם במגעם ביין שלנו יותר משאר איסורים דרבנן, מפני שהשותה סתם יינם, וכן השותה יין שנגעו בו, גורם להכרית נפשו משורשה הקדוש העליון, ובזה מאבד טובה הרבה שאין לו חלק לעולם הבא, ולא תאיר נשמתו מן אור העליון, שהוא בסוד יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. ע"ש.

וכתב עוד (שם אות א): אף על פי שאמרו טעם גזירה זו שלא יבואו להתייחד עמהם ויבואו לידי זנות וחיתון, אין זה עיקר הטעם, אלא המה ראו ברוח קדשם טעם סוד נסתר ונעלם באיסור זה וגזרו עליו, ודרך החכמים שלא לגלות טעם הסודי ורק אומרים טעם הפשטי. לכך אפילו אם מתבטל טעם הפשטי באיזה זמן, לא יתבטל טעם הסודי עד עולם, על כן איסור זה אין לו היתר לעולם בשום זמן ובשום מקום, ועונש העובר על זה גדול מאוד, כי עוקר נשמתו ממקום שנשרשה ואין לו חלק לעולם הבא. ונתחבר על איסור זה ספר מיוחד הנקרא "יין המשומר" (הובא לעיל בעמוד 321), והקורא בו תסמר שערות בשרו מגודל העונש. ועיין בספר "איומה כנדגלות" (דף כד) מעשה נורא מן המכשול שיצא משתיית סתם יינם. ע"כ.

וכתב בשו"ת הרא"ש (וכלל יט סימן טז), השותה יין נסך בשוגג, במה יתכפר לו? שמעתי בשם החסיד שיתענה חמשה ימים, כנגד חמש פעמים תיבת "גפן" שבחומש [חוץ ממשנה תורה]. (והובא ברמ"א ס"ס קכג) ומאידך כתב בדרכי תשובה (שם ס"ק פז) שרבנו האר"י ז"ל אמר לרבי חיים ויטאל שהתיקון לשותה יין נסך הוא 73 תעניות. ובאר בספר רוח חיים, שדוקא בשוגג די בחמשה ימים, אבל אם שטה במזיד, יתענה 73 תעניות. עי"ש.

צא וראה מה כתב בשו"ת הראב"ן (רבי אליעזר בר נתן, מתקופת רש"י. סימן כו): בשנת ד'תתקי"ב (לפני כ-870 שנה) ארע מעשה שהוציא חתני אליקים יין מחבית לכלי קטן ששטה ממנו הגוי יין, ושאלני אם היין כשר. ואמרת לי: יודע אתה אם היה הכלי נגוב? ואמר: הן, והתרתיו. וביום שבת לאחר האכילה ישנתי ובא אלי מורי חמי בחלום, והיה קורא (עמוס ו'): "הַשְׂתִּים בְּמִזְרְקֵי יַיִן" ואוכלי בשר חזיר. ואני הייתי מפרש בחלום על הגויים ששותים יין נסך, ואוכלים בשר חזיר. ובהקיצותי הבנתי כי הודיעוני על היין שהוא נסך כי לא היה הכלי נגוב. וניסיתי ולקחתי אותו כלי עצמו והנחתיו שני ימים ולילה אחד ולא נגב, וידעתי כי לא יפה התרתי, ואסרתי את היין שבחבית, והתענית שני ימים, וגם השותים אותו. (ועיין עוד בשו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן יד אות ט ובהערה)

ספק בישמעאלי

כשיש ספק אם ישמעאלי נגע ביין, או שיש ספק אם זה סתם יינם של ישמעאלים, מותר היין אפילו בשתיה, ככל ספק בדברי חכמים שמקילים בו. (זו קלו, קמז, קסז. שו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן נח על חלק א אות כד)

כתב מרן החיד"א (שיוירי ברכה סימן קכג ס"ק ב) בשם רבי חיים ויטאל, שרבנו האר"י ז"ל היה מיקל בספק סתם יינם של ישמעאלים. גם הבן איש חי (שנה שניה פרשת בלק אות ג) כתב, ספק סתם יינם או מגעם של ישמעאלים, מותר אפילו בשתיה. ולכן דבש הנעשה מתירוש המבושל של ענבים שמוכרים ישראל, ויש חשש שמעורב בו תירוש של ישמעאלים שבאותו מקום, הרי זה מותר. וכן העיד רבנו מהרח"ו על רבנו הגדול והחסיד האר"י זלה"ה שהיה אוכל מזה, כיון שהוא בספק ואינו חושש. ע"כ. וכל שכן במגע של ישמעאלי, שיש לצרף את דעת התוספות רי"ד, שכיון שאינו עובד עבודה זרה, אין איסור במגעו ביין כלל, ורק יינו אסור משום חתנות.

ספק בנוצרי

כשיש ספק אם נוצרי נגע ביין או אם זה סתם יינם של נוצרים, נאסר היין. ואף על פי שהספק בדברי חכמים, אך כיון שעיקר איסורו משום עבודה זרה, החמירו בו יותר.

בגמרא מסכת עבודה זרה (ע"ע"א) לא התירו בחשש מגע של גוי עובד עבודה זרה אלא כשיש ספק ספיקא. למשל: אם נכנסו גנבים למרתף של ישראל, ונמצאו אחר כך חביות פתוחות, מותרות החביות בשתיה משום ספק ספיקא, שמא הגנבים היו ישראלים שלא שייך בהם יין נסך, ואפילו תאמר שהיו גויים, שמא לא נגעו ביין, כי בראותם שאין בחביות כסף פרושו ולא נגעו, כי הם טרודים בגניבת כסף ולא בניסוך. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קכט סעיף יא), גנבים שנכנסו למרתף ופתחו חביות יין, אם רוב גנבי העיר עובדי כוכבים, אסור. ואם רובם ישראל,

מותר. ואם רובם ישמעאלים, אסור בשתיה ומותר בהנאה. ובמקום שרגילים להצניע ממון בחביות ומניחים אותו בין החביות, אפילו אם רוב גנבי העיר עובדי כוכבים, מותר, כי שמא לא באו אלא בשביל הממון, וכשראו שהוא יין לא נגעו בו. ע"כ. ומבואר שהיקל ברוב גנבים עובדי כוכבים, משום ספק ספיקא, שמא הגנבים ממיעוט ישראל ושמא לא נגעו ביין. אבל אם כל גנבי העיר היו עובדי כוכבים, נאסר היין, כי אין אלא ספק אחד שמא לא נגעו. ומבואר שלא אומרים ספק דרבנן לקולא, כי ביין נסך החמירו יותר. (זו קלו)

ויש לסייע קצת מלשון הטור (ר"ס קמג) שכתב, חכמים גזרו על סתם יינם משום בנותיהם ואסרוהו אף בהנאה, אף על פי שלא עשו כן בשאר דברים שגזרו עליהם [כפיתם ושמןם]. שכיון שיין נסך גמור אסור בהנאה, עשו סתם יינם כאילו **ודאי** נתנסך. ומבואר שעשאוהו **כוודאי** נתנסך לעבודה זרה שהוא אסור מן התורה, ולכן יש להחמיר גם בספקו ככל ספק דאורייתא. לא כן בסתם יינם של ישמעאלים, שאינו שייך כלל לעבודה זרה, דינו ככל איסורי דרבנן שספקם להקל.

נגיעה. נענוע. מזיגה.

יין של יהודי נאסר על ידי גוי באחד מאופנים אלו: **א. נגיעה** ביין עצמו, כמבואר לעיל. **ב. נענוע** בקבוק פתוח. **ג. מזיגת** יין לכוס, וכדלהלן.

☞ נענוע בקבוק פתוח

אם אחז הגוי בבקבוק **פתוח ונענוע**, אף שלא הגביהו ולא נגע ביין עצמו, נאסר. [ובני אשכנז מקילים במקום הפסד, אלא אם כן הגביהו.] אבל אם היה הבקבוק **סגור ונענוע**, או שהיה **פתוח והגביהו ולא נענוע**, מותר לשתותו. על כן ברור שמותר לעובד גוי בסופר להעביר בקבוקי יין סגורים ממקום למקום לסדרם במדף.

כתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יב הלכה א): כיצד היא הנגיעה שאוסר בה הגוי היין [בהנאה]? הוא **שיגע** ביין עצמו, בין בידו בין בשאר איבריו שדרכם לנסך בהם וישכשך [פירוש, ינענע]. אבל אם פשט ידו לחבית ותפסו את ידו קודם שיוציאה [מתוך היין] ולא ינידה, ופתחו החבית מלמטה עד שיצא היין וירד למטה מידו, לא נאסר היין [בהנאה, אבל בשתיה פשוט שכבר נאסר בעצם הנגיעה. וכן מפורש בבית יוסף (סימן קכד סוף אות יג ב). וזו לשונו בשלחן ערוך (שם סעיף יא): כיצד היא הנגיעה שאוסר בה הגוי היין **בהנאה**, שיגע בידו או ברגלו או בדבר אחר וישכשך וכו'. ובסעיף יג: הרי שפשט ידו לחבית של יין ותפסו ידו קודם שיוציאה ולא ינידה, ופתחו החבית מלמטה עד שיצא היין וירד למטה מידו, מותר **בהנאה**].

"וכן, אם אחז כלי **פתוח** של יין **ושכשכו**, אף על פי שלא הגביה הכלי, ולא נגע ביין, נאסר היין". [וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קכד סעיף יז). וכתב הרמ"א: ורבים חולקים לומר שאם שכשך בגופו של הכלי בלא הגבהה, אין זה נקרא שכשך, ולכן אין להחמיר במקום הפסד.]

הלכה ב: נטל כלי של יין והגביהו **ויצק** היין, אף על פי שלא שכשך נאסר, שהרי בא היין מכוחו.

הגביה את היין **ולא שכשך, ולא נגע**, מותר. [וכן פסק מרן בשלחן ערוך (שם סעיף יח). וכיוצא בזה כתב עוד (סימן קכה סעיף יז): היה נושא כלי **פתוח** ובו יין, וישראל הולך אחריו וראה **שלא נגע ולא שכשך**, מותר בשתיה. וכתב הרמ"א, ויש אומרים שאפילו שכשכו בכלי, מותר כאן, כי אין ניסוך אלא

ביין עצמו. וכתב מרן הבית יוסף (סימן קכד אות יג), ומשמע לי מהרמב"ם ששכשוד אינו נענוע כל שהוא, שהרי אם נענוע כל שהוא נחשב שכשוד, הרי כיון שיצק נמצא שכשוד, שעל כורחו הוא מנענע את היין בשעה שיוצק, ואיך כתב "אף על פי שלא שכשד". וכן משמע ממה שאמרו בגמרא (ועבודה זרה נט רע"ב), גבי אתרוג שנפל לחבית יין, והכניס הגוי את ידו להוציא את האתרוג, ואמר רב אשי שיתפסו את ידו כדי שלא ישכשד. ומשמע שבעצם הכנסת ידו אין חשש, אף שהוא מנענע את היין הכנסת ידו. וכן נראה מפירוש רש"י. (ועיין ז קסד, קסז)

ישמעאלי		נוצרי		
הנאה	שתיה	הנאה	שתיה	
V	X	X	X	יין שלו
V	X	X	X	יין שנגע בו
V	V	X	X	ספק שלו \ ספק נגע
V	X	V	X	נגע בבקבוק ולא שכשד
V	X	X	X	שכשד בבקבוק ולא נגע
V	X	X	X	מזג
V	V	V	V	הגביה [לא נגע ולא שכשד]

מזיגת היין

ישמעאלי שמזג יין מהבקבוק לכוס, נאסר היין שבכוס. אבל בנוצרי החמירו יותר לאסור גם את היין שבבקבוק, משום דין: "ניצוק - חיבור" כמבואר מושג זה בהערה. (ועיין שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן יא אות כא. חלק ט אורח חיים סימן צג אות ד. ז קסג)

במשנה מסכת עבודה זרה (פרק ה משנה ז) אמרו, המערה מכלי אל כלי, את שעירה ממנו [כלומר היין שנשאר בבקבוק]. מותר. ואת שעירה לתוכו [היין שבכוס], אסור. ופירש הרמב"ם (שם): המערה מכלי לכלי, הוא שישפוך ישראל יין מכליו אל כלי שהיה ביד הגוי, או אל כלי של הגוי שהיה בו יין נסך והוא מונח על הארץ, והעמוד המחבר בין שני הכלים בשעת היציקה [היינו היין שמערה מכלי אל כלי], הוא הנקרא "ניצוק", אסור. ולכן, יאסר היין אשר בכלי העליון בגלל זה ה"ניצוק" אשר עשינוהו "חיבור" לענין יין נסך. ולזה ציוו חכמים [בגמרא (ועבודה זרה עב ע"ב)] כדי להתיר את היין שיהיה תואר השפיכה כמו שאתאר, וזה הוא: שישפוך את היין ויריס את ידו קודם הגעת היין אשר ניצוק אל הכלי התחתון, ואחר כך ישפוך פעם שניה כמו הראשונה. או שתהיה שפיכתו כמי שזולף במזלף, דהיינו מעט מעט, והוא אומרים למוכרי היין "קִטְפִי קְטוּפִי" או "נְפִצִי נְפוּצִי", ובאופן זה אמרה המשנה המערה ממנו, מותר [היין שנשאר בבקבוק]. וכך פסק הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יב הלכה יב): המערה יין לתוך כלי שיש בו יין גוי, נאסר כל היין שבכלי העליון, שהרי העמוד הניצוק מחבר בין היין שבכלי העליון ובין היין שבכלי התחתון. לפיכך המודד לגוי לתוך כלי שבידו, ינפץ נפיצה [מזלף מעט מעט] או יזרוק זריקה [יגביה ידו קודם שיגיע היין לכלי התחתון - קְטוּפִי]. כדי שלא יהיה "ניצוק חיבור" ויאסור עליו מה שישאר בכלי העליון. וזו לשון מרן בשלחן ערוך (סימן קכו סעיף א): המערה יין לתוך כלי שיש בו יין גוי האסור בהנאה, נאסר כל היין שבכלי העליון, שהרי העמוד הניצוק מחבר בין היין שבכלי העליון ובין היין שבכלי התחתון, ורואים כאילו יין של איסור מעורב בשל היתר. ואם עירה וקיסף - שקודם שנגע בשל האיסור, הפסיק קילוח היורד מהיין של היתר, מותר. ע"כ.

כפפות

פשוט וברור שאפילו הניח הגוי כפפות על ידיו ומזג את היין, נאסר היין. והגאון רבי משה פינשטיין זצ"ל (שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן נא) הזהיר איזה בתי מלון ואולמות שעשו כן, שדבר זה חמור עד מאוד, ויש למחות על כך בכל תוקף. ע"ש.

תשלום דמי הנזק

נוצרי שנגע ביין בכוונה על אף שידע שיאסור את היין, כיון שנאסר בהנאה, חייב לשלם את דמי היין. ומותר ליהודי לקבל את הכסף, ואין זה נחשב כמי שמכר את היין לגוי ונהנה מדמיו. (עיין סימן קלב סעיף א)

כן מבואר בגמרא (עבודה זרה נט ע"ב), שאף על פי שאסור למכור את היין הזה לגוי אחר, כי הוא נאסר בהנאה, מכל מקום מותר לישראל לגבות מהגוי את דמי היין, ואין זה נחשב שמוכר את היין לגוי ונהנה מדמיו, אלא "מִיִּקְלָא קְלִיִּיה", פירוש, הרי זה כאילו הגוי שרף ואיבד את היין, וכמי שאומר לגוי: "שפכת את ייני הכשר ואבדת אותו, הריני לוקח ממך את שוויי של היין הכשר שאבדת לי". וכתב הר"ן, ואף על פי שהגוי לא ישלם לו את דמי היין אלא אם כן יתן לו הישראל את היין, והרי זה כמכר שנהנה מדמי היין? מכל מקום כיון שחייב לשלם לו את נזקו, הרי הישראל לוקח משום תשלום הנזק ולא משום מכר. וכתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יג הלכה כח): גוי שנגע ביינו של ישראל לאונסו, מותר למכור אותו יין לאותו הגוי שאסרו לבדו, שכיון שנתכוון זה הגוי להזיקו ולאסור את יינו, הרי זה כמו ששברו או שרפו שחייב לשלם, ונמצאו הדמים שלוקח ממנו דמי ההיזק ולא דמי המכירה. וכתב מרן הבית יוסף (ור"ס קלב), ומשמע מהרמב"ם שדוקא בגוי שהתכוון להזיקו ולאסור את יינו, אז מותר לקחת ממנו דמים, אבל אם לא התכוון לכך, אסור לקחת ממנו. ונראה שטעמו משום שאם לא התכוון להזיקו ולאסרו עליו, כיון שאינו חייב לשלם, נמצא שאם יקח ממנו כסף, הריהו נוטל דמי יין נסך שאסורים בהנאה. ואם תאמר, הגם שלא התכוון להזיקו, למה לא יתחייב לשלם לו, והרי אדם מועד לעולם, בין שוגג בין מזיד, בין ער בין ישן ובבא קמא כו סע"א? ויש לומר שכל זה דוקא בדברים שידועים לכל העולם שהם בגדר נזקים, בזה אין טענת שוגג או אינו מתכוון פוטרותו, אבל נגיעה בעלמא ביינו, שלכל העולם אין זה נחשב נזק כלל, אלא רק לישראל או ליודעים בטיבם, כל שלא התכוון הגוי להזיק, אין לחייבו לשלם. ע"כ. ועיין ברמב"ם הלכות חובל ומזיק (פרק ז הלכה א-ג) ובשלחן ערוך הלכות נזיקין (חושן משפט סימן שפה ס"א).

נגיעה ביין להכעיס

כתב האור זרוע (חלק ד פסקי עבודה זרה סימן רכג), אם רואים בדעתו של הגוי שנגע ביין של ישראל להכעיסו ולהפסידו, מותר היין אפילו בשתיה, כי בזה לא גזרו חכמים. וכן כתב מורי רבנו אבי העזרי. וכן נמצא בתשובות רב נחשון גאון ובפסקי ריב"א, וכן מוכח מהסוגיא. וכן כתוב בתשובות, פעם אחת היה בורו של ישראל מלא יין ובא אָנָס אחד והושיט ידו להכעיס, והיה שם זקן אחד ירא שמים שסופו נהרג על קידוש השם בעוונות הרבים. ושמענו שלקח מן היין בכלי ושתה ממנו בפני האנס, כדי שלא יהיה רגיל לעשות כן לישראל אחר. ע"כ. והובא כל זה גם בתוספות (עבודה זרה נח ע"ב), במרדכי, בהגהות אשר"י, ובבית יוסף (סימן קלב אות א). וכתב הכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף אות ו), מה ששתה הזקן בפני האנס, לא שהותר רק אם שתה בפניו, אלא עשה כן כדי שלא יעשה כן לישראל אחר, ורשאי לשתותו גם שלא בפניו.

והנה התרומת הדשן (סימן רג) נשאל: נכרים הלכו לפני גיגית של ישראל מלאה תירוש ולחשו זה עם זה, ואחר כך טבל אחד מהם את אצבעו בתוך התירוש ומצץ ממנו בפיו והלכו להם, והיו פיהם מלא שחוק ביחד. והיהודים רצו אחריהם ואמרו להם, מדוע קלקלתם לנו היין? והשיבו הנכרים, לא ידענו שיתקלקל היין לכם, ולטעום היין היתה כוונת הנוגע. והרגישו היהודים באומד הדעת מתוך הלחישה והשחוק שעשו, שכוונתם היתה לנסך ולקלקל לישראל את היין, האם היין מותר במקרה זה או לא? והשיב שהיין מותר, שכן נראה מהאור זרוע כל שרואים בדעתו שכיון להכעיס, ומשמע בפשיטות שלא צריך שיאמר במפורש שכיון להכעיס ולקלקל, אלא אפילו אם יש רק אומד הדעת, והדברים נראים מורגשים כמו במעשה זה, היין מותר. וכן מובא בבית יוסף (ר"ס קלב). וכן פסק הרמ"א (סימן קכד סעיף כז), גוי שנגע בינו של ישראל להכעיס כדי לאוסרו עליו, אפילו אינם יודעים כך אלא באומדנות המוכיחות, מותר אפילו בשתיה, ויש לשתותו בפני הגוי, כדי שלא ירגילו עצמם בכך. ועיין בשו"ת בנימין זאב (סימן שמח), שכן דעת רבנו שמחה, וכן מצא בתשובות הגאונים, שפעם ארע בבית רבנו יחיאל מרומא שהיה יין ובאו גויים והושיטו ידיהם לשם, כדי לאוסרו עליו, ולקח הוא הגביע לפניהם ומילא מאותו יין ושתה לפניהם, ואמר להם: "ראו כי לא נחשוש מן האונס שלכם", וכן הורה רבנו נחשון. ע"ש. ונראה שדווקא כשנגע הגוי ביין כדי להכעיס ולאוסרו על הישראל, אז מותר לשתות יין זה, כיון שלא היה בדעתו לנסך סתם אלא להכעיס. לא כן כשנגע במזיד למרות שידע שיאסור אותו, וכגון שראה בקבוק בשלחן ורצה לפנותו, והזיז אותו ממקומו על אף שידע שיאסור את היין ויגרום נזק, נמצא שכוונתו היתה לנסך, לכן הוא נאסר. ועיין בנקודות הכסף (ס"ס קכד). ודו"ק. ועיין בדרכי משה (שם וסימן קלב אות א) שהבין שזו מחלוקת עם הרמב"ם הנ"ל. ואכמ"ל.

כתב בשו"ת רב פעלים (חלק ד סוד ישרים סימן ו): מה שאמרו חז"ל המניח אוכל תחת המיטה, שורה עליו רוח רעה. אם הניח אדם אוכל של חברו תחת המיטה שלא בידיעתו, וזה המניח הוא איש זר שאינו בנו ולא אשתו ולא עבדו של בעל האוכל כדי שנאמר ידם כידו, אין שורה עליו רוח רעה, כמו שאמרו (ובמות פג רע"ב) אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ולכן פסקו הפוסקים אם גוי שכשך יינו של ישראל כדי להפסידו [להכעיסו] אינו נאסר. והלא יין נסך עושה טומאה בנפש האדם? אלא כיון שהגוי רוצה לאסור היין ולטמאו בעל כרחם של הבעלים, אינו חל על היין כח טומאה בשכשוך זה ונשאר בטהרתו. ע"ש.

התערב יין ביין

יין כשר שנפל אפילו לטיפת יין שהתנסכה לעבודה זרה, אינו בטל אפילו באלף, ואסור כולו בהנאה. אולם יין כשר שנפל לסתם יינם של נוצרים, אסור כל היין בשתיה, אך רשאי למוכרו לגוי, ואת דמי היין שבו שאסורים בהנאה ישליך לאיבוד, ויהנה בשאר המעות. ואם נפל לסתם יינם של ישמעאלים, הריהו בטל בשישים ומותר אף בשתיה.

כתב הרמב"ם (והלכות מאכלות אסורות פרק יא הלכה א, ב): יין שהתנסך לעבודה זרה, אסור בהנאה, והשותה ממנו כל שהוא, לוקה מן התורה. וכיון שאיסור זה משום עבודה זרה הוא, אין לו שיעור, שנאמר בעבודה זרה (דברים יג יח): "ולא יִדְבֹק בְּיָדְךָ מְאֻמָּה מִן הַחֵרֶם". ועיין בסימן קלד חילוקי דינים ופרטים בכל זה.

ביטול איסור לכתחילה

יין כשר שנפל לסתם יינם של ישמעאלים, הריהו בטל בשישים, ואם אין פי שישים כנגדו, לבני ספרד רשאי להוסיף עליו עוד יין כשר עד שיהיה פי שישים כנגד היין האסור, ויהיה מותר הכל בשתייה. (ז קמ. שו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה ס"ס יא)

כתבו הגהות מיימוניות, יין שאוסר בשישים שהתערב, אין מבטלים אותו לכתחילה, כיון שנחשב שיש לו עיקר מן התורה, שהרי כתוב (דברים לב לח): "יִשְׁתּוּ יַיִן נְסִיכִים". אולם כבר בארנו לעיל (עמוד 137) שלדעת הרמב"ם ומרן השלחן ערוך ועוד, אם התערב איסור דרבנן בהיתר ואין פי שישים, אפילו שיש לו עיקר מן התורה, מותר להוסיף עליו עד שיהיה פי שישים ולבטלו, וכגון עוף שנפל לחלב ויש פי ארבעים, מותר להוסיף מים וחלב וכדומה, עד שיהיה פי שישים ויתבטל. ובני אשכנז נהגו להחמיר בזה, כמבואר ברמ"א (שם). (ועיין עמוד 315)

יין מפוסטר

יין מבושל לא גזרו עליו חכמים לאוסרו אפילו במגע נוצרי. ויין המצוי כיום שהוא מפוסטר לפחות ב-80 מעלות, דינו כמבושל, ואף אם נגע בו הגוי, אינו נאסר. (שו"ת יביע אומר חלק ח יורה דעה סימן טו. חלק ט אורח חיים סימן קח אות קלד. ז קמו. ועיין לידידי הגאון רבי אברהם ישראל שליט"א בספרו "ואין למו מכשול" איסור והיתר א עמוד קפט)

כן מבואר בגמרא עבודה זרה (וכט סע"ב ל ע"א) שיין מבושל אין בו משום יין נסך. ומספרת הגמרא, מעשה בשמואל ואבלט [גוי שהיה חוזה בכוכבים ועיין מסכת שבת קכט ע"א, קנו ע"ב] שהיו יושבים יחד, והביאו לפניהם יין מבושל, ואבלט משך את ידו מהיין ונזחר שלא לגעת בו, כדי שלא יאסור אותו על שמואל. אמר לו שמואל, אינך צריך להימנע מהמגע ביין, שהרי אמרו: יין מבושל, אין בו משום יין נסך. ומבואר שאפילו אם נגע בו הגוי, הריהו מותר בשתייה. וזו לשון מרן בשלחן ערוך (סימן קכג סעיף ג): יין מבושל שלנו שנגע בו הגוי, מותר.

והנה בשו"ת הגאונים כתבו, יין מבושל אפילו שלא התמעט ממנו בבישול, אין בו משום יין נסך, כי בגמרא אמרו סתם "מבושל". וכן כתב רבנו יצחק בן גיאת בשם רבנו האי גאון, דייקו הגאונים הראשונים, יין מבושל, כיון שנתן האור [האש] תחתיו ונתחמם עד כדי שירתיח, אין בו משום יין נסך. וכן כתבו בספר פרדס הגדול ובשבולי הלקט. והרשב"א כתב, איזהו יין מבושל? כל שהרתיחו נעשה מבושל, וכן קבלת הגאונים. ויש מי שאומר שאינו קרוי מבושל עד שיתמעט ממידתו על ידי בישולו. ויראה לי שאי אפשר להרתיח בלא מיעוט מידה, וקבלת הגאונים תכריע. ובאר בשו"ת התשב"ץ שכוונת הרשב"א שהכל ענין אחד ושיעור אחד, שעל ידי רתיחה הוא מתמעט. [ולפי זה מה שכתבו הגאונים, יין מבושל אפילו "שלא התמעט", אין הכוונה שלא התמעט כלל, כי הרי על ידי הרתיחה בוודאי שהוא מתמעט, ואלו הם האדים שעולים בבישול מהיין, אלא שהתמעט ממנו מעט מאוד ולא ניכר מיעוטו]. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קכג ס"א): מאימתי נקרא יין מבושל? משהרתיח על גבי האש. ובספר כסא אליהו העיר לנכון על מה שכתב הש"ך, שיין מבושל היינו כשיתמעט ממידתו על ידי הרתיחה. וכתב על זה, ואינו מדוקדק, כי אין צריך שנדע בוודאי שהתמעט, אלא שמן הסתם על ידי רתיחה הוא מתמעט, וכמו שכתבו הרשב"א והר"ן. ע"כ. ובוודאי שיש לנו לסמוך על דברי הגאונים והראשונים הנ"ל, ולכן ברור שהפסטר שעושים היום, שמגיע לרתיחה של שמונים מעלות, דינו כיון מבושל.

ואף על פי שהפסטור נעשה בתוך כלי סגור, ולכן לא נחסר מהיין כלום, כי האדים שעולים חוזרים לתוכו, ואי אפשר לו להתאדות לחוץ? מכל מקום כיון שבמצואות היין רתח והתמעט ממנו, אף שזיעת הרתיחה חוזרת לתוכו, מה בכך, הלא זיעה בעלמא היא שהתערבה ביין מבושל, והריהו יצא מכלל יין שראוי לנסכו על המזבח, ואין בו משום יין נסך.

והנה על עצם הדין שיין מבושל אין בו משום יין נסך, תמה הרא"ש, שכיון שגזרו על יינם משום בנותיהם, וכי משום שהרתיחו את היין כבר לא שייכת גזירה זו? ותירץ כיון שיין מבושל לא מצוי כל כך, לא גזרו בו חכמים. ולפי זה יש לשאול, בזמננו שיין מפוסטר מצוי הרבה בארץ ישראל, אולי יש מקום לגזור בו? **תשובה:** ראשית, הרמב"ם והטור ועוד רבים מהפוסקים לא כתבו כטעמו של הרא"ש, אלא משום שהגויים לא מנסכים יין מבושל. ואם משום בנותיהם, הרי לא שייך חשש זה אלא בסתם יינם, או כששותה יחד עם הגוי כמו במעשה הנ"ל של שמואל ואבלט, שאז יש חשש חתנות אפילו ביין מבושל כשהוא מצוי, אבל לא במקרה שנגע הגוי ביין של ישראל, וכמו שבאר הגאון רבי עקיבא איגר. והרי כאן מדובר במגע גוי ביין של ישראל שהחשש הוא רק משום ניסוך ולא משום בנותיהם, וכיון שהוא מבושל, אינו ראוי לניסוך. וכל שכן שכתב הגאון שער המלך (רבי יצחק נויס בילומנט, לפני כ-300 שנה, והיה בעל יסורים גדול), שגם הרא"ש מודה שאין לגזור במגע גוי ביין מבושל. וכן כתבו הגאון בעל מגילת ספר, ובשו"ת לשון לימודים.

ובאמת, אפילו אם היינו אומרים שבמגע הגוי לבד יש חשש משום בנותיהם, וכיון שמצוי היום יין מבושל, לכאורה יש לאסור? עדיין יש לומר שמאחר ובזמן חכמי התלמוד לא היה יין מבושל מצוי ולא גזרו עליו, אי אפשר לחדש גזירות חדשות מדעתנו לאוסרו. וכיוצא בזה כתב מרן בבית יוסף (ואורח חיים ס"ס יג), ושכן דעת הרב המגיד והנימוקי יוסף, וכן מבואר במגן אברהם ובחתם סופר. ובשו"ת מהרש"ם סייע כן מדברי הרמב"ן. גם בשו"ת אבני נזר כתב לאביו הגאון האדמו"ר מקוצק בעל ספר אגודת אזור, ומה שהקשה מר איך סתמו חז"ל שביין מבושל אין בו משום יין נסך, משום שלא מנסכים, ולא חששו לשמא ינסכו בדורות הבאים גם יין מבושל? נראה, שמכיון שבשעה שגזרו חז"ל על סתם יינם, לא היו מנסכים יין מבושל, אם כן איננו בכלל הגזירה. גם בשו"ת שבת הקהתי כתב בפשיטות גם לדעת הרא"ש, אף שהיום מצוי יין מבושל על ידי הפסטור, אין לנו לאסור ולגזור בו מדעתנו. וכן מפורש בשו"ת תפארת אדם. עיי"ש. וכיוצא בזה כתב בשו"ת מנחת יצחק, שכיון שבשעת הגזירה הוציאו חז"ל מכלל גזירתם יין מבושל, אף שבזמננו נעשה הדבר מצוי, אם באנו לאסור את היין המפוסטר, הרי זו גזירה חדשה. ובפרט שבעלי היקבים עושים כן בכוונה להציל מאיסור יין נסך, שיש בזה עוד צדדי היתר, ופשוט שיש להקל בזה. וועיין בזה עוד בשו"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן ח אות ב, ג) ובשו"ת אגרות משה התיר כל שהתבשל היין אפילו רק בחום שהיד סולדת בו.

והנה בשו"ת מנחת שלמה כתב, שמה שיין מבושל לא נאסר במגע גוי, היינו דוקא באופן שנשתנה מראית היין, וכיון שניכר במראיתו, יודע הגוי שהיין מבושל, ולכן אין לחוש למגעו, מה שאין כן ביין מפוסטר שאין בו שום שינוי, ואי אפשר להכיר בו שהוא מבושל, וגם לא נשתנה טעמו וריחו, אין להקל בזה, אפילו אם הוא יודע שהוא מפוסטר. עיי"ש. וכיוצא בזה טען גם הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל. אך במחילה מכבודם, מכיון שפסק מרן השלחן ערוך כדעת הגאונים וכל הראשונים הנ"ל שכל שרתח היין הריהו מבושל, שוב אין לנו לחוש אף שלא נשתנה טעמו, ריחו ומראיתו, כיון שלהלכה די ברתחה לבד. והרי עניינו הרואות שברתיחה לבד לא משתנה לא מראהו ולא טעמו ולא ריחו, זולת למומחים מסוימים שמרגישים ביין מפוסטר שינוי שהוא. ומה שהצריך שידע הגוי שהוא מבושל, ראשית, הרי הגוי יודע שמצוי היום בארץ יין מפוסטר. אך לבד מזה, בשו"ת זבחי צדק הביא מה שהסתפק הרב בני דוד, אם צריך שידע הגוי

שהיין מבושל, והוכיח מהש"ך, והפנים מאירות, והחכם צבי והדגול מרבבה, שיין מבושל אין בו איסור כלל, ופשוט שיש להתיר אפילו שלא ידע הגוי שהוא מבושל. ואם כן אין ספקו של הבני דוד מוציא מידי ודאי של הגאונים הללו, ולכן אפילו לא ידע הגוי שהיין מבושל, הרי זה מותר. עי"ש.

מראית העין

כתב בספר ערוגות הבושם (לגאון רבי אריה ליבוש בולחובר, לפני כ-150 שנה), הטעם שלא אסרו חז"ל יין מבושל שנגע בו הגוי משום מראית העין? כי לא אסרו מראית העין אלא כשהאיסור ניכר בגוף הדבר, כגון תערובת בשר בחלב אשה, וכן דם דגים שאין בו קשקשים, אבל יין מבושל שאין מגע הגוי ניכר בו בשעת שתייתו, לא שייך לאסור משום מראית העין. וכיוצא בזה ראינו בדין 'בן פקועה' [עגל שנמצא בפרה לאחר שנשחטה], שאף אם הוא נמצא טרף, מותר לאוכלו, כמבואר בשלחן ערוך (סימן יג סעיף ב). ואף על פי שיש מי שמבחין בטרפות, אך כיון שאין זה ניכר כל כך, לא אסרו משום מראית העין. עי"ש. ובשו"ת לבושי מרדכי כתב, כיון שיין מבושל לא היה מצוי, לא גזרו בו משום מראית העין. (שו"ת יביע אומר חלק ו יורה דעה סימן ח אות ד)

יין מבושל של גויים

מה שבארנו שיין מבושל לא גזרו עליו משום יין נסך, ברור שכל זה ביין של ישראל שהתבשל ונגע בו הגוי לאחר מכן, אבל יין של ישראל שנגע בו הגוי ואחר כך התבשל או יין של גוי שהתבשל, פשוט שנשאר באיסורו.

בגמרא מסכת עבודה זרה (כט סע"ב) אמרו, יין של גויים שבישלוהו, אסור. והגמרא שואלת שדין זה פשוט, שכיון שהיין אסור, וכי משום שהתבשל פקע איסורו? עי"ש. והנה בקובץ שמועות לגאון רבי אלחנן וסרמן הי"ד (חולין אות מ), הביא את הגמרא במנחות (כא ע"א) שדם שבישלו אינו עובר עליו מהתורה. והקשה, מדוע שם לא שאלה הגמרא, שזה פשוט, וכי משום שהתבשל הדם פקע איסורו, כמו ששאלה ביין? ותירץ שיש הבדל בין מהות האיסור של יין למהות האיסור של דם, כי ביין האיסור הוא לא בעצם היין, כי היין בעצמותו הוא כשר, אלא חז"ל אסרוהו מחשש מעשה חיצוני שהגוי ניסך, וכיון שהניסוך אוסרו, בוודאי לא יפקע איסורו גם לאחר שיתבשל או יחמיץ. לא כן בדם, שהתורה אסרה את עצם מציאותו כדם שהוא "חיי", אבל כשבישלו בטל ממנו שם דם. [ועיין עוד במה שתירץ בזה הגאון החיד"א בשו"ת ברכה (אורח חיים ס"ס תעא). ובשו"ת רב פעלים (חלק ב יורה דעה סימן יא) כתב, ובאמת נראה שאין התחלה לקושיא זו מעיקרא, וכאשר יראה הרואה. ואולי כוונתו למה שתירץ הגאון בקובץ שמועות הנ"ל.]

מסיבה של גויים

אסור לשתות יין או שכר ב"מסיבה" של גויים אף שהיין מבושל שאין בו חשש יין נסך, ואפילו הביא ישראל את היין מביתו ושותה מכליו לבדו. ואולם אם רוב המשתתפים הם יהודים, מותר. על כן העובדים במפעל עם גויים, ומזמינים אותם לחתונה שלהם, כיון שרובם שם גויים, אסור לשתות שם אפילו יין ושכר שהביאו מביתם. אולם אם המפעל מארגן מסיבה [וכמובן שאין חלילה תערובת גברים ונשים] אף שמשתתפים שם פועלים גויים, כיון שרובם יהודים, מותר לשתות יין ושכר.

יש להבהיר ש"מסיבה" שאמרנו, אין הכוונה למה שאנו קוראים היום "מסיבה", דהיינו אירוע וכדומה, אלא כל ישיבת קבע עם הגוי, הרי זו בגדר "מסיבה", מלשון "הסיבה" כפי שהיה נהוג בזמנם לשתת בהסיבה, שבה מראים קביעות מסוימת. וכמו שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן קיד סעיף א): כל שכר של כותים, אסור משום חתנות. ולא אסרו אלא כשקובע עצמו לשתות כדרך שאדם קובע בשתייה, אבל אם נכנס בבית הגוי ושתה דרך עראי באקראי, מותר.

כתב הרמב"ם (פרק יז מהלכות מאכלות אסורות הל' ט, י): יש דברים שאסרו אותם חכמים, ואף על פי שאין לאיסורם עיקר מן התורה, גזרו עליהם כדי להתרחק מן הגויים עד שלא יתערבו בהם ישראל ויבואו לידי חתנות, ואלו הם: אסרו לשתות עמהם, ואפילו במקום שאין לחוש ליינ נסך. כיצד, לא ישתה אדם במסיבה של גויים, ואף על פי שהיין מבושל שאינו נאסר, או שהיה שותה מכליו לבדו. ואם היתה רוב המסיבה ישראל, מותר. וכן כתב מרן הבית יוסף (סימן קיב סוף אות א). וכתב בזבחי צדק (סימן קיד אות יא): וקשה אם כן, היאך הותרו לשתות קפה במסיבת הגויים, וזה מנהג פשוט במדינתנו ובכל המדינות? ואפשר שהתירו זה משום איבה, יען שהמנהג הוא שיושבים בחנות של הקפה גויים וישראלים ועושים כבוד זה לזה בשתיית הקפה, ואם הישראלים אינם שותים יש בזה איבה, לכן הותרו משום דרכי שלום. ע"כ. ולפי זה כשאין חשש איבה, יש להיזהר שלא לשתות במסיבתם, וכמו שכתב בשו"ת הרדב"ז (חלק ג סימן תרלז) שאף שקפה של גויים מותר לשתותו לכתחילה, מכל מקום במסיבה של גויים איני מסכים, לפי שנמשך מזה כמה תקלות, וישראל קדושים הם ואין ראוי שיהיו עמהם במסיבתם. עי"ש. גם המהריק"ש בספרו ערך לחם (סימן קיד ס"א) כתב, שיש בזה מושב לצים שהם נאספים לשחוק וללצון, וכמו שכתב רש"י (עבודה זרה יח ע"ב). גם החיד"א בברכי יוסף (אורח חיים סימן שכה סק"ב) כתב בשם הרב הגדול רבנו אברהם סכנדר: הקפה שעשה הגוי בשבת, אסור לישראל לשתותו, הואיל ויש רגילות בדבר [ונמצא שמבשל בשבת לצורך ישראל]. ובחול גם כן אסור משום חתנות. וכל הפורש ממנו בחול, כאילו פורש ממוות לחיים. והפורש ממנו בשבת, יזכה לעולם שכולו שבת.

וכתב הראב"ה בשם ספר הישר, השכר שעושים הגויים מתבואה, אין בו משום חתנות, ולא משום בישולי גויים, שהתבואה בטלה במים לענין ברכה, והוא הדין לענין בישולי גויים. וכן כתבו הסמ"ק, המרדכי והאיסור והיתר. (זו קיב) וכן דעת מרן בשלחן ערוך (סימן קיד סעיף א) שכתב: כל שכר של כותים, אחד שכר של תמרים או של תאנים או של שעורים או של תבואה או של דבש, אסור משום חתנות. ואינו אסור אלא במקום מכירתו, אבל אם הביא השכר לביתו ושותהו שם, מותר, שעיקר הגזירה שמא יסעוד אצלו. ולא אסרו אלא כשקובע עצמו לשתות כדרך שאדם קובע בשתייה, אבל אם נכנס בבית הגוי ושתה דרך עראי באקראי, מותר. וכן מי שלן בבית הגוי, הרי זה חשוב כביתו, ומותר לשלוח בעיר לקנות שכר מהגוי. ע"כ. וכן כתב מרן זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (חלק ט אורח חיים סימן עט אות טו), שבבית קפה שיושבים שם גויים ויהודים בערבובייה, יש לאסור לשתות הקפה משום קירוב דעות וחתנות, וכמו שאסרו חז"ל לשתות שכר בבית מרוח שלהם משום חתנות, "אבל אין לאסור לשתות קפה של גוי בביתו, ואפילו בביתו של הגוי".

כתב מרן הבית יוסף (סימן קיב סוף אות א), מה שכתב הרמב"ם שאם רוב המסיבה ישראל מותר, נראה שלמד כן מהמעשה בגמרא (עבודה זרה ל ע"א) על שמואל ואבלט ששתו יין מבושל (הובא לעיל עמוד 333), ואם לא היה צד היתר לשתות במסיבת הגוי, איך שתה שמואל. והנה הגאון רבי אברהם די בוטון בחיבורו לחם משנה על הרמב"ם (שם) דחה את הבית יוסף וכתב, ואין זו ראייה, כי שמא שמואל לא שתה עם אבלט, אלא הביאו יין לשמואל בלבד, ואבלט לא רצה לגעת בו,

לכן אמר לו שמואל שאין חשש אם יגע, כי יין מבושל אין בו משום יין נסך. ולכן צריך עיון מאין יצא לו זה לרבנו. ע"כ. ולא זכיתי להבין, הרי לשון הגמרא שם: שמואל ואבלט הוו יתבי [היו יושבים], אייתו לקמייהו חמרא מבשלא [הביאו לפניהם יין מבושל] וכו'. והלשון מורה שהביאו לפני שניהם לשתות, ומנין לו לומר שהביאו רק לפני שמואל. וכן מפורש בלשון התוספות שם שכתבו, יין מבושל מותר במגע גוי, מדשתו ליה [מזה ששתו אותו] שמואל ואבלט.

ראיית הגוי ביין

ישנם מתחסדים שלא לשתות יין שנוצרי רק הסתכל עליו, וכגון שנתן עיניו בכוס או שראה את היין בעת שמערים אותו מהבקבוק לכוס. אבל אם ראה אותו כשהוא בבקבוק זכוכית וכדומה, איך בכך כלום. על כן, בקבוקי יין המונחים בחנויות, אף שנכנסים שם גויים ורואים את היין, אין לחשוש כלל. וכן, המניחים בביתם בקבוקי יין ליופי, במזנון או על ארונות המטבח וכיוצא בזה, אף אם מכניסים לביתם פועלים גויים לתקן ולשפץ, אינם צריכים לסלק את הבקבוקים. ובישמעאלים, אפילו ממידת חסידות אין בעיה בהסתכלות ביין. (ז קז)

כתב במדרש תלפיות בשם הרב מנחם הבלבי בספר טעמי המצוות, שכיון שרואה הגוי את היין, מתאוה לו במחשבתו, וסתם מחשבת גוי לעבודה זרה, והוא בספר השל"ה. [וכן בספר "יין המשומר" כתב דברים נמרצים בזה.] וכתב בשו"ת זבחי צדק, שאם הכוס מכוסה אף שנראה היין מבחוץ, כגון בכלי זכוכית, אין חשש בזה.

פשוט וברור שביין מבושל, אין לחוש לראיית הגוי כלל, שהרי אפילו בנגיעתו ממש, אינו נאסר.

מחלל שבת בפרהסיה

מחלל שבת בפרהסיה [בפני עשרה יהודים, כגון נוסע ברכב בשבת], אפילו אם אינו עושה כן כדי להכעיס את הקדוש ברוך הוא, אלא מחמת תאוותיו, שיש לו חופש בשבת ונוח לו לנצל לנסיעות וטיולים, הרי דינו כגוי. ואם נגע ביין, נאסר היין בשתיה. וכן אם שתה מהיין, נאסר היין הנותר בכוס בשתיה. ואם מזג לכוס, נאסר היין שבכוס בשתיה, אבל היין הנשאר בבקבוק, מותר, כדין ישמעאלי. (שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן יא והלאה. חלק ה יורה דעה ר"ס י. חלק ט אורח חיים סימן צא על חלק ח אות ו. חלק י אורח חיים סימן נה על חלק ג אות יא. חלק יא יורה דעה סימן יג. ז קנת, קסג, קסט)

המזמין את חבריו לאירוע, ויודע שיהיו שם גם מחללי שבת בפרהסיה, ישים לב שיגישו לשולחנות רק יין מפוסטר, ובזה ינצל מאיסור וימנע אי נעימויות.

בגמרא (עירובין סט ע"ב, חולין ה סע"א) מבואר, שחילול שבת בפרהסיה חמור כמו עבודה זרה. ועל פי זה כתב בעל הלכות גדולות, שמומר לחלל שבת בפרהסיה, דינו כמומר לעבודה זרה, ועושה את היין נסך. וכן כתבו האור זרוע, האשכול, הרשב"א בשם רבנו יונה בשם חכמי צרפת, הריב"ש, והתשב"ץ. וזו לשון הרמב"ם (סוף הלכות שבת): השבת ועבודה זרה, כל אחת משתיהן שקולה כנגד

כל שאר מצוות התורה, והשבת היא האות שבין הקדוש ברוך הוא ובינינו לעולם. לפיכך, כל העובר על שאר המצוות, הרי הוא בכלל רשעי ישראל. אבל המחלל שבת בפרהסייה, הרי הוא כעובד עבודה זרה, ושניהם כגויים לכל דבריהם. ע"כ. וכן כתב בהלכות עירובין (פרק ב הלכה טז): ישראל שהוא מחלל שבת בפרהסייה או שהוא עובד עבודה זרה הרי הוא כגוי לכל דבריו, ואין מערבים עמו. גם בהלכות גירושין (פרק ג הלכה טו) כתב: ישראל שהוא מחלל שבת בפרהסייה, הרי הוא כגוי לכל דבריו. וכן כתב בהלכות שחיטה (פרק ד הלכה יד): ישראל מומר לעבודה זרה, או מחלל שבת בפרהסייה, או אפיקורוס, הרי הוא כגוי ושחיטתו נבילה. וכן מבואר בהלכות גזילה ואבידה (פרק יא הלכה ב): המינים מישראל והאפיקורסים ועובדי עבודה זרה ומחללי שבת בפרהסייה, אסור להחזיר להם אבידה כגוי. גם מרן השלחן ערוך כתב בהלכות שחיטה (סימן ב סעיף ה): מומר להכעיס אפילו לדבר אחד, או שהוא מומר לעבודה זרה או מומר לחלל שבת בפרהסייה, דינו כגוי. וכן כתב בהלכות גיטין (אבן העזר סימן קכג סעיף ב): ישראל שהמיר, או שהוא מחלל שבת בפרהסייה, הרי הוא כגוי לכל דבריו. וכתב עוד בהלכות שבת (סימן שפה סעיף ג): ישראל מומר לעבודת אלילים או לחלל שבת בפרהסייה, אפילו אינו מחלל אלא באיסור דרבנן, הרי הוא כגוי. ועיין במשנה ברורה סק"ה, ובשו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן יא הערה 18 ואות כ) ואם אינו מחלל אלא בצנעה, אפילו מחלל באיסור דאורייתא, הרי הוא כישראל. ע"ש. גם בהלכות אבידה (חושן משפט סימן רסו סעיף ב) כתב: אוכל נבילה להכעיס, הרי הוא אפיקורוס מישראל, והאפיקורסים והכותים וישראל המחלל שבת בפרהסייה, אסור להחזיר להם אבידה כגויים. וכתב עוד (יורה דעה סימן קכד סעיף ח): המומר, עושה יין נסך במגעו.

והנה הטעם שכל כך החמירו חז"ל במחלל שבת, כתב רש"י (חולין ה סע"א ד"ה אלא), כי העובד עבודה זרה כופר בהקדוש ברוך הוא, וגם המחלל שבת כופר במעשיו [של הקדוש ברוך הוא] ומעיד שקר שלא שבת הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, [שהרי השבת היא זכר למעשה בראשית, וכשאינו שומר, מראה שכופר בזה]. וכן כתבו התוספות (סנהדרין עה ע"ב ד"ה לא היה) שהמחלל שבת דומה לעובד עבודה זרה, כי המחלל שבת בפרהסייה הריחו ככופר בעיקר, שכופר במעשה בראשית. ואמנם מהרמב"ם שהבאנו לעיל, מבואר קצת טעם אחר, שכיון שהשבת שקולה כנגד כל המצוות, והיא אות בינינו לבורא עולם, לכן היא תמורה מאוד, עד שעשו את המחלל שבת בפרהסייה, כעובד עבודה זרה שהוא כגוי לכל דבריו.

והנה יש להבין בטעמו של רש"י, הלוא להלכה כתבו הפוסקים שהמחלל שבת בפרהסייה אפילו "לתיאבון" דינו כגוי לכל דבריו, ורק בשאר עבירות אינו כגוי אלא אם כן עשה להכעיס, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות גזילה ואבידה פרק יא הלכה ב): אם היה בעל האבידה רשע ואוכל נבילה "לתיאבון" וכיוצא בו, מצוה להשיב אבידתו, אבל אוכל נבילה "להכעיס" הרי הוא מין וכו', ואסור להחזיר לו אבידה כגוי. וכן דעת המאירי (חולין ב ע"א), וכן כתב מרן בכסף משנה (הלכות איסורי ביאה פרק יג הלכה יז) ובבית יוסף (יורה דעה סימן רסח אות יב), ובשלחן ערוך (סימן ב סעיף ה): מומר "להכעיס" אפילו לדבר אחד, או מומר לחלל שבת בפרהסייה, דינו כגוי. ומבואר שדווקא בשאר עבירות צריך שיהיה להכעיס, אבל בחילול שבת אף "לתיאבון" דינו כגוי. ולפי זה יש להבין, הלוא המחלל שבת לתיאבון אינו כופר במעשה בראשית, כי לתיאבון פירושו שהוא מאמין בבורא עולם, ויודע שאסור לחלל שבת, אלא שיצרו הרע מתגבר עליו ומפתה אותו לעשן ולנסוע לים בשבת, אם כן למה החשיבו אותו חז"ל כגוי? וכיוצא בזה הקשה הגאון האבני נזר בספרו נאות הדשא (חלק א עמוד קיד) על פירוש רש"י הנ"ל, וכתב: ואינו מובן, וכי לא מדובר שעומד וצווה שמאמין בכל ומחלל לתאוותיו ואפילו בסתם שאינו צווה, הלוא כיון שהוא עושה לתיאבון, מנין לנו לומר שהוא כופר? ואם ככה, בכל עבירה יחשב כופר ואפיקורוס, והרי לא מצאנו אלא ב"להכעיס" דוקא? ועוד תמוה למה דוקא "בפרהסייה"? ועיין שם שתירץ על דרך הסוד.

אולם יש מקום לבאר את הדברים בדרך משל: איך אוהדי דגל מדינת ישראל יתייחסו לאזרח ישראלי שרצה להבעיר מנגל לעשות 'על האש', ומחמת חוסר אמצעי הבערה, לקח את דגל ישראל והבעיר בו את המנגל? אין ספק שיאמרו שזה מעשה פלילי וחמור מאוד, והעברייני ראו להיענש בכל חומרת הדין. ולכאורה למה עד כדי כך? וכי מישהו יכול לחייב אותו לתלות דגל ישראל ביום העצמאות? בוודאי שלא, אלא ברור שיש מרחק רב ועצום בין לא לתלות דגל לבין לשרוף דגל בפרהסיא שזה ענין אחר לגמרי, זה ביזוי המולדת, זה קעקוע הבסיס של מדינה מתוקנת, וראוי להעניש על כך בכל חומרת הדין! אבל רגע, הרי הוא לא עשה כן משנאתו למדינה או להכעיס מישהו, הוא בסך הכל רצה להבעיר את המנגל? אך התשובה ברורה, יהיה מה שיהיה לא מבעירים דגל, זה ביזיון למולדת וקעקוע הבסיס של המדינה!

והנמשל: שמירת השבת להבדיל היא בבחינת דגל, יש בה חומרה מיוחדת שאין אותה בשאר מצוות, המחלל שבת הוא עושה מעשה של כפירה במעשה בראשית, הוא מקעקע את הבסיס והיסוד של עם ישראל, כאילו אין בורא לעולם, ממילא הכל הפקר, אין תורה, אין מצוות, אין כלום! לכן אף אם הוא חילל "לתיאבון", כי מתחשק לו לאכול על האש או לנסוע לכנרת, הוא צריך להבין, יהיה מה שיהיה לא מחללים את דגל השבת בפרהסיא!!! כי בזה הוא מראה שהוא בז לבורא ולמעשיו, והרי זו בגידה מוצהרת ופומבית בהשם יתברך! זהו קעקוע היסוד שלנו כיהודים! לכן החמירו עליו שדינו כגוי. לא כן המחלל בצנעה, הגם שעבר עבירה חמורה עד מאוד, עדיין לא החשיבוהו כגוי, כי הבגידה לא היתה מוצהרת ופומבית.

אלא שעדיין יש לשאול, לפי מה שבארנו הרמב"ן והר"ן בשם רבנו שמואל, שעיקר הגזירה בסתם יינם משום בנותיהם ולא משום ניסוך, והלוא כיון שבמחלל שבת אין חשש חיתון, כי אם בניו הולכים בדרך השם, הם כשרים לנישואין כמבואר לעיל (עמוד 316), אם כן למה אסרו את יינם? וצריך לומר שמאחר וגזרו על יינם של גויים, ומחלל שבת דינו כגוי, לא חילקו ביניהם. וכן מבואר בחידושי הר"ן, שכיון שמומר לעבודה זרה דינו כגוי, אף שאין בבנותיו איסור חתנות מהתורה, בכלל גזרת חכמים הוא. (ועיין שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה ס"ט יא)

ואולם כבר בארנו לעיל (עמוד 316) שכל זה דוקא ביין, אבל מחלל שבת בפרהסיא שאפה או בישל, מן הדין זה מותר, כי דוקא ביין שבמומר לעבודה זרה שייך שמא ינסך, לכן אסרו את יינו, וממילא אסרו גם במחלל שבת שדינו כגוי. אבל באפיה ובישול שלא שייך ניסוך, לא אסרו אפילו במומר, כי לא שייך גם איסור חתנות. (שו"ת יביע אומר חלק ה י"ד סימן י אות ג)

מלצרים

אולמות שיש בהם מלצרים מחללי שבת בפרהסיא, יש להיזהר שלא ימזגו הם את היין בשום אופן. ואולם, אם המלצר רק הגביה בקבוק יין פתוח כדי ליתנו למישהו, כל שלא ראינו שנענע את היין במכוון, פשוט וברור שמותר לשתות את היין, וכדין ישמעאלי האמור לעיל (שמקילים בספק עמוד 328). [ואף שהיין מתענע בדרך הילוכו, אין בזה כלום, כמו שכתב מרן הבית יוסף (סימן קכד אות יג), "ומשמע לי מהרמב"ם ששכשוד אינו נענוע כל שהוא", וכנ"ל (עמוד 330). עי"ש. וכל שכן כאן שאין שום כוונה לנענוע.] על כן, אין לחשוש לשתות יין מבקבוק פתוח שבאולם. (שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן יא אות כ, כב. ז קסז)

אחר שהאריך מרן זצוק"ל בדין ישמעאלי שהגביה בקבוק פתוח ולא נענעו שהוא מותר, כתב,

ומעתה דעת לנבון נקל שאין לאסור את היין שבצלוחית או בבקבוק, משום נגיעת מומר לחלל שבת בפרהסייה בכלי מבחוץ, מפני שאין הגבחת הקנקן אוסרת, כל שלא נגע ביין, ולא שכשך בקנקן, וכמו שכתב מרן בשלחן ערוך וכו'. והוצרכתי לכל זה, מפני שראיתי לאנשים שמחמירים בזה שלא כדוין, ונמשכות מהתנהגותם הלבנת פנים ותקלות רבות. ובוודאי שאף במקום שראוי להחמיר מן הדין, את צנועים חכמה לעשות הכל בתבונה רבה, שלא לגרום לריב ומדנים, קנאה שנאה ותחרות, ומחלוקות בישראל חס ושלום. ודי למבין. ושוב ראיתי בשו"ת חלק לוי שהעיר גם כן, שהנהוגים להחמיר ביין שנגע בו [בבקבוק] מחלל שבת בפרהסייה אפילו בלא שכשוך, אין להם על מה לסמוך, שלא נאסר אלא כלי פתוח ושכשוך. וכן ראיתי לגאון רבי נתן גשטטר בשו"ת להורות נתן (חלק א סימן לט אות יא) שנשאל, אם יש להיזהר מלשתות יין בסעודות הנערכות באולמות של שמחה, מחשש פן נגע באותו היין מחלל שבת בפרהסייה באחת הסעודות הקודמות. ואחר שהאריך בזה, העלה שאין מקום לחשוש כלל, שהרי מבוואר בשלחן ערוך שאפילו הגביה הכלי ולא שכשך ולא נגע ביין, אינו אוסר. וכתב החזון איש, שאם טלטל הכלי עם היין אף על פי שהוא משכשך דרך הילוכו מותר, וכמו שכתב הדגול מרבבה, שכיון שאינו משכשך לשם עבודה זרה, הרי זה כדוין שכשוך שלא בכוונה על ידי הכלי, שיותר בשתיה אם לא נגע ביין עצמו... ולכן אין מקום לחשוש מלשתות יין באולמות שמחה מספק פן שתה מאותו יין מומר לחלל שבת, שאפילו אם נגע המומר בבקבוק ושפך ממנו לתוך כוסו, אינו נאסר, כיון שלא נגע בידיו ביין שבתוך הבקבוק, שאין מן הדרך לנגוע ביין שבבקבוק. עכת"ד.

מאהבת השם יתברך אליו עשאו כגוי

החומרא שהחמירו על מחלל שבת שדינו כגוי, לטובתו היא, כי מאחר ומידת הדין מקטרגת עליו שחלילה מגיע לו מיתה, כמו שנאמר (שמות לא יד): "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשֶּׁבֶת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם, מִחֻלְלֶיהָ מוֹת יוֹמָת, כִּי כָל הָעֹשֶׂה בָּהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמִּי". מה עושה השם יתברך כדי לבטל את הקטרוג מעליו? מאהבתו אליו, לוקח את נשמתו מרשות מיכאל שר ישראל ומעבירה לרשות מלאך שר הפנים הממונה על כל נשמות הגויים, ובזה נסתמים פיות המקטרגים עליו, כי עתה הוא נעשה כ"גוי" עד שאפילו יינו יין נסך, והרי גוי ששמר שבת חייב מיתה, נמצא שלטובתו עשאוהו כגוי להצילו ולהסיר מעליו הקטרוג, עד שישוב בתשובה. (שמעתי)

מחללי שבת בזמנינו

יש אומרים שברוב מחללי שבת שבזמנינו, יש להקל שלא לאסור את יינם בשתיה, מאחר ודינם כמו "תינוק שנשבה בין הגויים", כי כך הם גדלו וחונכו בציבור שאינם שומרי שבת, ולא הודרכו בדרך השם, וממילא אינם מבינים בערך קדושת השבת, חומרתה ומעלתה. וכל שכן אם הם עושים קידוש או באים לבית הכנסת להתפלל בשבת, שמראים בעליל שמאמינים בהשם יתברך שברא עולמו בשה ימים. ולכתחילה יש להחמיר בזה, כל שאין חשש שיתביישו. אך הנכון להביא יין מפוסטר כנ"ל, ובזה ימנע מאי נעימויות. (שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן יא אות יב-כ. חלק ז אורח חיים סימן כב סוף אות ו. חלק ט אורח חיים סימן צא על חלק ח אות ו, יורה דעה סימן ט אות ג. חלק י אורח חיים סימן נה אות יא על חלק ג ד"ה אמנם. ז קנח)

הגאון רבי יעקב עטלינגר [בעל הערוך לנר] כתב בשו"ת בנין ציון, אף על פי שמעיקר הדין מומר

לחלל שבתות עושה יין נסך במגעו, מכל מקום לפושעי ישראל שבזמנינו, יש לדון אם אין להם דין של 'אומר מותר', שהוא בגדר 'שווג שקרוב למזיד', מאחר ובעיונות הרבים פשתה המספחת לרוב עד שנעשה חילול שבת אצל רובם כהיתר. ועוד, שיש בהם שמתפללים תפילות שבת ומקדשים קידוש היום, ואחר כך מחללים שבת, והרי מחלל שבת נחשב כמומר מפני שהכופר בשבת כופר בבריאה ובבורא, ומעיד שקר שלא שבת הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, אבל זה האיש הריהו מודה בתפילה ובקידוש על מעשה בראשית. ומה גם בניהם אשר לא ידעו ולא שמעו דיני שבת, שדומים הם לתינוק שנשבה בין הגויים. ולכן אף שהמחמיר להחשיב נגיעת יין של הפושעים הללו לסתם יינם, תבוא עליו ברכה, אכן גם המקילים יש להם על מי שיסמכו, אם לא שברור לנו שיודע דיני שבת ומעיז פניו לחללו בפני עשרה מישראל יחד, שזה ודאי נחשב כמומר גמור, ואוסר היין במגעו. ע"כ. והסכימו עמו בשו"ת בית יצחק שמלקיס, שדי חמד, המהרש"ם, תורה שלמה, שו"ת אחיעזר, שו"ת ברוך השם ועוד. וגם בשו"ת שבט הלוי כתב, שיש לסמוך על זה לענין יין נסך.

והנה לפי מה שבארנו לעיל (עמוד 339) בדעת רש"י שחילול שבת בפרהסיה הוא כבגידה בהשם יתברך [כמשל שריפת הדגל], ולכן אפילו מחלל לתיאבון דינו כגוי, אם כן, לכאורה מה יועיל לנו שהוא מתפלל ומקדש, הלא עדיין הוא מתנהג כבוגד? וצריך לומר שכל שהוא עושה מעשה נגדי לחילול שבת שלו, הרי הוא מראה בעליל שכל חילולו אינו אלא מן השפה ולחוץ, ואפשר שבה לא אמרו עליו שהוא כגוי, כי מה ראית לומר שהמעשה שמראה שהוא בוגד יכריע יותר מהמעשה שמראה שהוא לא בוגד. וכיוצא בזה אמרו בגמרא שבת וק"ח ע"ב: "כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש, מוחלים לו". ומשמע שבמקרה זה אין דינו כגוי, שהרי מוחלים לו. והטעם בזה כי אף על פי שבפועל הוא עובד עבודה זרה ומשתחוה לפסל, אבל כיון שהוא עושה מעשה נגדי של שמירת שבת, הרי הוא מראה בעליל שמה שהוא עובד עבודה זרה, אין זה בגלל שהוא כופר במי שאמר והיה העולם ומחשיב את העבודה זרה ומאמין בה, אלא כל עבודתו בה מן השפה ולחוץ, ולכן ראוי הוא למחילה ואין דינו כגוי.

וכיוצא בזה כתב הגאון החיד"א בספרו מראית העין (שבת שם), שכן אמרו באגדת בראשית (פרק עג), אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, קודם החורבן בטלתם כל עשרת הדברות, קיימו דבר אחד ואני אסלח לכם, ואיזה זה? שבת. וכן אמר הקדוש ברוך הוא למשה (שמות לא יג): "וְאֶתָּה דִּבַּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲדָךְ אֶת שִׁבְתֵּי תִשְׁמְרוּ". ובדרך דרש אפשר ליתן טעם, שאף שישראל בנים להשם ואב שמחל על כבודו, כבודו מחול, מכל מקום בזיונו אינו מחול, ובעבודה זרה כתיב (במדבר טו לא): "כִּי דָבַר ה' בְּזָהָה". אך כאשר שומר שבת כהלכתה מראה שהשם ברא את העולם בששה ימים ונח ביום השביעי, נמצא שמודה שכל העולם שלו, ולכן בשמירת שבת נמחל לו אפילו עבודה זרה. ע"כ. גם הגאון החתם סופר (שבת שם) כתב, כל המשמר שבת אפילו עובד עבודת אלילים שהיא עבירה גדולה שבכולן, מוחלים לו שאין תשובה גדולה מזה ששומר שבת, ומורה עתה להיפך. ע"ש. גם בחידושי אגדות מהר"ל מפראג (שבת שם) כתב, ועוד יש לך להבין כי המחילה היא הסילוק מן החטא שעשה, כי אף שהוא חוטא בעבודה זרה, הנה השבת מסלקת זה החטא עד שאין כאן חטא עבודה זרה, כמו מחילת יום הכיפורים שהיא מסלקת החטא, ואף שלא שב מחטאו יש כאן מחילה. [ועיין מסכת יומא (פ"ה ס"ע"ב): רבי אומר, על כל עבירות שבתורה, בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה, יום הכיפורים מכפר, חוץ וכו']. וכן השבת היא מחילה לעבודה זרה אף שלא שב, ודבר זה מבואר מאוד, והוא נכון גם כן מאוד ואין צריך להאריך. ע"ש. [ועיין גליוני הש"ס לגאון רבי יוסף ענגיל, וכן היהודיע ואילת השחר (שבת שם). ועיין עוד למרן הבית יוסף (אורח חיים ר"ס רמב) וט"ז שם.]

ואולם מי שעובד עבודה זרה אך אינו שומר שבת בפועל, אף שיצווה שאינו מאמין בעבודה זרה, ורק יצר תאוותו גבר עליו, ברור שהוא מומר ודינו כגוי לכל דבר, כי סוף סוף הוא עושה מעשה

נגד צוויחתו, והמעשה מבטל את דיבורו. לא כן כשהוא שומר שבת, הריהו עושה מעשה נגדי, ומעשה מבטל מעשה. ולכן גם מחלל שבת שמתפלל ועושה קידוש, כיון שהוא עושה מעשה נגדי שסותר את חילול השבת שלו, נמצא שמראה בעליל שמה שהוא מחלל, אין זה מחמת שכופר במעשה בראשית. אבל אם רק יאמר בפיו שמאמין בהשם ולא יבטא זאת במעשה, כיון שהוא עושה מעשה נגד צוויחתו, המעשה מבטל את דיבורו, והריהו כגוי אף שעושה רק לתיאבון.

תינוק שנשבה בין הגויים

עוד יש לדון במחללי שבת שבזמנינו, אם יש להקל להחשיבם כ"תינוק שנשבה בין הגויים". ותחילה נבאר מושג זה (שהוא בגמרא מסכת שבת סח ע"א): יהודי ששבו אותו בעודו תינוק לבין הגויים, וגדל עמם כאחד מהם, ואינו יודע מי הם עם ישראל ומה היא דתם, נמצא שכל עבירה שיעשה, הרי הוא בגדר "שוגג", כי אינו מודע כלל על קיום התורה והמצוות. (עיין רמב"ם הלכות שגגות פרק ב הלכה ו ופרק ז הלכה ב)

ולפי זה לכאורה מחללי שבת שבזמנינו, אינם בגדר "תינוק שנשבה בין הגויים", כי מאחר והם חיים בין יהודים שומרי שבת ומקיימי תורה ומצוות ורואים אותם בכל מקום, לפחות היה עליהם להתעניין ולשאול, מה אלו שונים מאיתנו, למה הם שובתים בשבת, לא נוסעים וכו', למה גם אנחנו לא פותחים חנויות, "הֲלוֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ, הֲלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאֵנוּ, מִדּוֹעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאֶחָיו לְחַלְלֵי בְרִית אֲבֹתֵינוּ" (מלאכי ב י)? אך מאידך יש לומר, שמאחר ולצערנו הרב, הם ואבותיהם חונכו מהיסוד בצורה קלוקלת, כי מקטנותם שלחו אותם לבתי ספר שאין בהם לא תורה ולא מצוה, בתי ספר שהקדוש ברוך הוא בוכה עליהם בכל יום, ואומר (ירמיה ב ה): "מִה מֵצֵאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בֵּי עוֹל כִּי רָחֲקוּ מֵעָלַי, וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיִּהְיֶה לָּם, "אֲתֵי עֲזָבוּ מִקּוֹר מִיַּם חַיִּים, לְחַצֵּב לֶהֱם בּוֹרוֹת, בּוֹרוֹת נְשָׁבְרִים אֲשֶׁר לֹא יִכְלוּ הַמַּיִם" (שם יג), והלכו לרעות בשדות זרים, ללמד את הבאים בשעריהם דברי כפירה ומינות. האם בבתי ספר כאלו מלמדים: על שבת? על ציצית? מה זו צניעות? מה זו כשרות? מה זו יראת שמים? ומאחר וזה מה שהם ספגו, וככה הם רואים את חבריהם ומכריהם נוהגים בראש כל חוצות, ואף התקשורת והמולטימדיה - כלי המשחית ההרסניים ביותר מסייעים בעדם, וכל תאוותיהם מונחות לפניהם בשפע רב כאשר מגיש לפניהם 'מלך זקן וכסיל'. אם כן מאין יבוא להם איזשהו דחף מיוחד להתעניין, ולשאול ולברר, על מה ולמה ישנם כאלו ששומרים את השבת?! הלא זה טבע האדם להישאר בהרגליו ובמעלליו, ולמה לו לחשוב שהמיעוט צודק והוא טועה. נמצא שהם בגדר: "לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ בְּחֻשְׁבָּה וְיִתְהַלְכוּ" (תהלים פב ה). "כִּי טַח מְרֵאוֹת עֵינֵיהֶם, מִהֲשַׁכֵּיל לְבָבָם, וְלֹא יִשְׁיב אֵל לְבוֹ, וְלֹא דַעַת וְלֹא תְבוּנָה" (ישעיה מד יח). על כן יש מקום נרחב להחשיבם כתינוקות שנשבו בין הגויים, כי אינם מבינים בערכי השבת והדת כלל.

וכיוצא בזה כתב הרמב"ם (הלכות ממרים פרק ג): מי שאינו מודה בתורה שבעל פה, הרי זה בכלל האפיקורסים, והאומרים אין תורה מן השמים, והמוסרים, והמומרים, שכל אלו אינם בכלל ישראל הם. במה דברים אמורים, באיש שכפר בתורה שבעל פה במחשבתו ובדברים שנראו לו, והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו, וכופר בתורה שבעל פה תחילה כמו צדוק ובייתוס, וכן כל התועים אחריו. אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותיהם, ונולדו בין הקראים וגידלו אותם על דעתם, הרי הם כתינוק שנשבה ביניהם וגידלוהו, ואינו זריז לאחוז בדרכי המצוות, שהרי הוא כאנוס. ואף על פי ששמע אחר כך שהוא יהודי, וראה היהודים ודתם, הרי הוא כאנוס, שהרי גידלוהו על טעותם, וכך אלו שאמרנו האוחזים בדרכי אבותיהם הקראים שטעו. לפיכך ראוי להחזירם בתשובה, ולמושכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה. ע"כ. וכתב עוד בפירושו למשניות (מסכת חולין פרק א משנה ב): המינים והצדוקים והבייתוסים לכל שינוי שיטותיהם, הרי כל

מי שהתחיל אותה השיטה תחילה, יהרג לכתחילה, כדי שלא יטעה את ישראל ויקלקל את האמונה, וכבר נעשה מזה הלכה למעשה באנשים רבים בכל ארץ המערב. אבל אלו אשר נולדו בדעות אלו וחונכו על פיהם, הרי הם כאנוסים, ודינם דין תינוק שנשבה לבין הגויים, שכל עברותיו שגגה כמו שבארו, אבל המתחיל הראשון הוא מזיד לא שוגג. ע"כ.

ומה שיש רצו לחלק בין מחללי שבת שבזמנינו שרואים ומכירים שומרי תורה ומצוות, לבין הקראים שבזמנם שהיו שוכנים במדינות שאין שם ישראל, והם אומה בפני עצמה, ואי אפשר להם לידע כלל ממנהגי ישראל. הנה אין זה נכון במציאות, כי הקראים שבמצרים בזמן הרמב"ם היו דרים בסמוך לרחוב היהודים, וכמו שכתב בשו"ת הרמב"ם (סימן שע"א): כי אלה הקראים השוכנים פה בנוא אמון, ובארץ מצרים, ובדמשק, ובשאר מקומות ארץ ישמעאל, ראויים הם לחלקם מחלקי הכבוד ולהתנהג עמהם בדרך הענוה ולמול את בניהם בשבת וכו'. עי"ש. וכן מבואר ברדב"ז. נמצא שאף שהיו סמוכים לישראל, עם כל זה נחשבים כתינוק שנשבה בין הגויים. ואף אלו שהתחנכו בבתי ספר הממלכתיים, ולא ידעו ולא יבינו ערך קדושת השבת ושאר ערכי הדת, הרי הם כתינוקות שנשבו בין הגויים. (עיין שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן יא אות יח)

ועיין לגאון החזון איש (יורה דעה סימן א אות ו) שכתב, תינוק שנשבה בין הגויים, דינו כישראל, שהוא בחזקת שאם יודיעוהו וישתדלו עמו כשיעור ההשתדלות שהוא ראוי לשוב, לא יזד. אמנם אם אחר שהשתדלו עמו והוא מזיד וממאן לשוב, דינו כמומר. ושיעור ההשתדלות תלוי לפי התבוננות הדיינים כאשר יופיע ברוח קודשם בהכרעת דינו. ומה שנחלקו האחרונים ז"ל בצדוקים בדורות האחרונים אם נחשבים הם כאנוסים, היינו בהכרעת שיעור הידיעה שידועים ממציות ישראל ושבותיהם פירשו מהם ונותנים כתף סוררת, אם דנים אותם כשיעור ידיעה להיחשב מזיד או שעדיין הם בגדר אנוסים. ובאמת צריך לדון על כל איש ואיש בפרט. וכמו כן, מי שאבותיו פרשו מדרכי הציבור והוא נתגדל ללא תורה, דינו כישראל לכל דבר, וגם צריך למוד שיעור ידיעתו אם לא נחשב מזיד. ואם דנים אותו כאנוס, זוכים עירוב עבורו. עי"ש. ועוד כתב (שם ס"ב) בשם הגהות מימוניות שאין רשאים לשנאתו אלא לאחר שאינו מקבל תוכחה. ומטעם זה כתב בסוף ספר אהבת חסד בשם הגר"י מולין, שמצוה לאהוב את הרשעים. והביא מתשובת מהר"מ לובלין, כי אצלנו הוא קודם תוכחה, כי אין אנו יודעים להוכיח, ולכן דנים אותם כאנוסים. ועיין עוד בתשובת מרן זצוק"ל בחוברת "מרן הרב עובדיה" - מזוויית אישית עמוד 104 לגבי עד שרואה טלוויזיא

לא לדחות אבן אחר הנופל

מה גם שכל הטעם שמחלל שבת בפרהסיה דינו כמומר לכל התורה כולה, מפני שעושה מעשהו בחוצפה ובריש גלי קבל עם ועדה, וזהו בזמן שכל העדה כולם קדושים שומרי שבת, אבל בזמן הזה שבעוונות הרבים פשתה המספחת, והופקר איסור חילול שבת בפומבי ובראש כל חוצות, ואינם מבינים בחומרת האיסור כלל, יש לומר שאין על זה דין מומר לכל התורה כולה. וכמו שכתבו המהרש"ג, ובשו"ת זקן אהרן וואלקין ועוד. ובאמת שבדברים הללו צריכים מאוד מאוד להיזהר, ולהתבונן ולהסתכל בעין בוחנת אם לא יגרם חלילה מכשול מהנהגתנו כלפיו, שהרי אף המומר לחלל שבת חייב בכל המצוות, ועל כל מצוה שעובר יתן את הדיו, וענוש יענש אף על עבירה קלה מדברי סופרים, וכמו שכתב הרמב"ם באגרתו (סוף מאמר קידוש ה' עמוד מז), שאפילו עובד עבודה זרה כירבעם בן נבט, נפרעים ממנו אף על ביטול מצות עירובי תבשילין. וכן הובא בשם הגר"א בספר מעשה רב. ובפרט בזמנים אלו דור החופש והדרור [דמוקרטיה] שאיש הישר בעיניו יעשה, ואיש העקום בעיניו יעשה, כמה צריכים להתאזר ולהתנהג בחכמה ובתבונה, ולא בסופה ובסערה, לבל לדחות אבן אחר הנופל. וכמו שכתב הגאון יעב"ץ, אודות מי שמגלח זקנו

בתער, שבזמן הזה שאין בידינו להעמיד משפטי התורה על תילם, אין להפגיע בו מידת הדין, כי בחזקה לא יפעלו מאומה, אם לא במענה רך לאשר נגע השם בליבו, ואם נבוא להפגיע בהם מידת הדין, יתרבו מהם חלילה חללים רבים. עי"ש. וכן כתב הגאון רבי חיים פלאג'י, שאם התרו במגלח זקנו בתער ועודנו עומד במרדו, אין לדחותו בשתי ידיים, לבל יפקור יותר, וכמו שבאר היעב"ץ שהיה מסביר להם פנים, משום שהדור פרוץ, ויש לחשוש שיצאו לגמרי מן הדת, אך על ידי ההתקרבות והסבר פנים, הם מתביישים ואינם פורקים עול התורה לגמרי. וכבר הזהיר על כיוצא בזה הרדב"ז שראוי למנהיגי הדור להיות מתונים בדברים אלו. ואם הם כתבו כן על זמנם, על אחת כמה וכמה בזמן הזה שבעוונות רבו הפושעים, ואם נרחיקם ונבדילם מאתנו, יכולים רק להתרבות מהם, וכל שכן שגם בניהם ובני בניהם אחריהם ילכו לטמיון חלילה, וקטנים מה חטאו?! ובשו"ת לב אברהם ויינפלד כתב, שאותם שהם בגדר תינוקות שנשבו בין הגויים, יש לקרבם ולצרפם למנין. ורב גדול העיד לפני, כי בשיקגו היה איש יהודי שהיתה חנותו פתוחה בשבת ובא לבית מדרשו, וביקש לעלות לתורה כי היה לו יום השנה של אביו, והרב ציוה להעלותו לעליית "מוסיף". והיו חרדים שערערו אחריו, וסופו של דבר התקרב האיש הזה ונעשה בעל תשובה, והוא ובני ביתו נעשו שומרי תורה ומצוות. וכמה גדולים דברי חכמים שאמרו (וסיטה מז רע"א): "לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת". וכל ערום יעשה בדת.

על כן, בכל העניינים הללו, צריך סיעתא דשמיא גדולה לכל חכם וחכם לכלכל דבריו במשפט. ומפורסמים דברי הרמב"ם באגרתו (בסוף מאמר קידוש ה' עמוד מז) וזו לשונו: ואין ראוי להרחיק עוברי עבירה ומחללי שבת ולמאוס אותם, אלא יש לקרבם ולזרזם בעשיית המצוות. וכבר אמרו חז"ל, שהפושע ברצון, כשיבוא אל בית הכנסת להתפלל, מקבלים אותו, ואין נוהגים בו מנהג בזיון. וסמכו על זה מדברי שלמה המלך עליו השלום שאמר (משלי ו ל): "לא יבואו לנגב פי יגנבו, למלא נפשו פי ירעב", אל יבואו לפושעי ישראל שבאים בסתר לגנוב מצוות. עכ"ל. גם בשו"ת חתן סופר (בן בתו של החתם סופר. ס"ס נד) כתב, המתכבד בחברת יראי השם, ומעמיד עצמו כאחד מהם, אף על פי שבאמת הוא פושע ומורד, מצוה לקרבו למצוות השם, לדבר עמו דברים הנכנסים אל ליבו, אולי ישמע. ואם לא כולו, אבל אפשר מקצתו, לבל ידח ממנו לגמרי. וכבר ראינו הרבה שחזרו בהם מדרכם הרעה, ואולי ייטיב דרכיו מכאן ולהבא. ואם נשתקע בטומאה כל כך עד שאין להוציאו, על כל פנים עשינו את שלנו, והשם הטוב יטהר לבבנו ולבב כל עמו ישראל. גם בשו"ת יהודה יעלה אסאד כתב, ומה גם כעת שהדור פרוץ מרובה, אין להרחיקם כל כך ולדחותם בשתי ידיים חלילה, ויותר טוב לקרבם בזרוע. וועיין עוד בשו"ת יביע אומר חלק י אורח חיים סימן נה אות יא, על חלק ג ד"ה אמנם. וי"ל ודוק

חילול שלא בפני אדם גדול

בגמרא עירובין (סט ע"ג) הובא מעשה באחד שהיה רגיל לצאת בשבת לרשות הרבים עם קשר של בשמים, והרי זה חילול שבת גמור במלאכת הוצאה. אך כיון שראה את רבי יהודה נשיאה, כיסה את הקשר שלא יראהו. אמר רבי יהודה: כיון שכיסה את הקשר כשראה אותי, אינו בכלל מחלל שבת "בפרהסייה" אלא "בצנעה", שהרי התבייש מהנשיא. וכן כתבו האלה רבה, תוספת שבת, עתים לבניה, חיי אדם, צמח צדק מליבאוויטש, חלקת יעקב, תורת חיים, בית היוצר ועוד. ויש שרצו להוכיח מכאן שכל שלא חילל בפני אדם גדול, אינו בכלל מחלל שבת "בפרהסייה". אך בשו"ת דברי מלכיאל (חלק ד סימן צ) העיר שדבר זה הוא נגד כל הפוסקים והשלחן ערוך שכתבו, מחלל שבת "בפרהסייה", והיינו בפני עשרה, ולא הצריכו בפני אדם גדול. אלא הביאור בזה, שרק אם ראינו שהתבייש בפני אדם גדול ונמנע ולא חילל, אז נחשב שמחלל "בצנעה" ודינו כישראל, אבל אם חילל בפני עשרה ולא היה שם אדם גדול, הריהו נחשב מחלל "בפרהסייה", שכל שלא ראינו שמתבייש בפני אדם גדול, אנו תולים לומר שכשם שהחציף בפני עשרה, כך יחלל בפני אדם

גדול. וברור שהכל לפי הענין, כי נראה שאצל רבים מבני ספרד שהניצוץ הקדוש עדיין מעמדם בלבותם, אף אם מחללים שבת בפרהסיה, לא יחציפו לחלל בפני אדם גדול, ואפילו בפני בני משפחתם ששומרים שבת, רבים מתביישים לחלל. [ועיין שו"ת יביע אומר חלק ט או"ח סימן קח אות קכט]

אבא מחלל שבת

בן שזכה לחזור בתשובה ולשמור תורה ומצוות, ואביו עדיין מחלל שבת בפרהסיה אך מקדש על היין בלילי שבתות, לכתחילה טוב שיאמר הבן את נוסח הקידוש בלחש עם אביו, ויסתכל בכוס שאביו מקדש עליה. ובגמר הקידוש, מן הדין רשאי לטעום מיינו. אך המחמיר שלא לטעום, יקפיד לעשות כן בחכמה, כדי שחלילה לא יתבייש אביו. והטוב ביותר שיהיה היין מפוסטר וכנ"ל.

וזו לשון מרן מלכא זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (חלק ט אורח חיים סימן קח אות קכט), כל שאי אפשר לו לקדש בעצמו, והוא נאלץ לצאת ידי חובה על ידי בר-נש כזה, יש לו על מה שיסמוך. וטוב שיאמר בלחש קידוש היום, עם המקדש, ויתן בכוס עינו בשעה שמקדש. ע"כ. [ועיין עלון "ותתענג בדשו" גיליון מס' 149] [ועיין בילקוט טהרה (עמוד לז)]

סידור קידושין למחללי שבת

רב המסדר קידושין, יבקש מראש שיביאו לחתונה יין מפוסטר, כדי למנוע אי נעימויות במקרה שיהיו שם מחללי שבת. ואם בא וראה שהיין אינו מפוסטר, ישים לב מי מוזג את היין לכוס. ואם החתן והכלה עצמם מחללים שבת, ישים לב שלא ישתו אחרים מהנותר בכוס לאחר ששתו החתן והכלה. וכמו כן, יביאו עוד כוס וימזגו יין אחר לצורך אמירת "שבע ברכות". אבל אם אינם מחללים שבת, אלא שעדיין לא שומרים את כל המצוות, אין לחשוש בכל זה.

מה שנוהגים הרבנים מסדרי הקידושין לתת לחתן לטעום מכוס ברכת אירוסין ושבע הברכות אף שהוא מחלל שבת בפרהסיה, והלוא מיד כששותה ממנו נאסר היין, ונמצא שניתן לו לשתות משקה של איסור. ואף שבשעת הנתינה היה היין כשר, מכל מקום כיון שסופו להיאסר, הרי זה כמושיט לו איסור. וכמו כן יש לשאול על המארח בשבת אדם המחלל שבת, היאך יתן לו לטעום מכוס הקידוש כנהוג? ועל כרחו לומר כנ"ל שסומכים שיש להחשיבם כתינוק שנשבה. ובפרט שאם לא יתנו להם, יש בזה חשש איבה, ולא תמיד אפשר לצאת בשלום מן הסבך הזה. וכן התיר בשו"ת חלקת יעקב. ומכל מקום הטוב ביותר שיביאו יין מפוסטר שבזה אין חשש. ועיין שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן יא אות ד, יג. וחלק ב יו"ד סימן י ד"ה ומכאן

מתי הגיעה אצלו נקודת השינוי והחל לשמור שבת!:

להלן מכתב שנשלח למערכת "בהלכה ובאגדה": שמי פלוני אלמוני [השם שמור במערכת] ממשפחה חילונית מתל אביב, ולפני מספר שנים אבא שלי החליט רק לא לנסוע בשבת. תמיד הייתי דעתן ועקשן שחושב שהדעה שלי היחידה שנכונה, ולא מוכן להקשיב. כאשר הייתי בן 18, בעקבות הקורונה והזמן שהיה לי להתבונן על החיים

בראייה אמיתית, מספר חודשים לפני הגיוס, הכתה בי ההכרה שיש בורא לעולם, ועל כן בחודשים עד הגיוס השתדלתי להניח תפילין ולשמוע שיעורים של הרב יגאל כהן, הרב שניר גואטה, והרגשתי שאני מתמלא מבפנים.

הגיע היום המיוחל [להורים שלי, לא לן] התגייסתי, והכריחו אותי ללכת לחיל שריון. לא ידעתי איפה לקבור את עצמי, לא היה לי במה להיאחז, הרגשתי שכל החיים שלי נהרסים, על כן עשיתי עסקה עם בורא עולם, שמעכשיו אני מברך על כל מה שאוכל, והוא יברך אותי שאחרי הטירונות אני אהיה בְּיוֹמֵיֹת, ואעשה מה שאני רוצה ביום יום. כך לאט לאט התחלתי לברך, ובחודשים הראשונים לקבלה שלי, אפילו לא ידעתי שיש מושג כזה "ברכה אחרונה".

לימים התחלתי להרגיש לא נעים עם היותי מחלל שבת, בו זמנית הכרתי בדרך נס פתאום איזה אברך, וסיפרתי לו שאני רוצה לשמור שבת, אבל אני לא יכול כי כך וכך וכך, יש לי יצר הרע, ואני רוצה לבלות... קיבלתי על עצמי לפחות לא לגעת באור בשבת, אבל עדיין הייתי ממשיד לנסוע ברכב ולבלות. ככה היה מספר חודשים, ואז קיבלתי על עצמי לא לנסוע ברכב רק ביום שבת, אבל בליל שבת עדיין הייתי נוסע.

בפעם הבאה שפגשתי את אותו אברך, הוא הביא לי חוברת "השבת בהלכה ובאגדה". לא ידעתי איך להגיד לו שאני לא מתכוון לקרוא 300 עמודים+, ושכמות הספרים שקראתי בחיי לא עברה את כמות האצבעות שבידי! מחוסר ברירה לקחתי את הספר וטמנתי אותו בארון של אבא.

לאחר כשבועיים פתחתי את הארון, הסתכלתי על הספר, והרגשתי איך הוא מסתכל עלי בחזרה שאואיל בטובי לפתוח אותו. אמרתי לעצמי, טוב אני אקרא, הרי האברך אמר לי שבהתחלה יש "שער האגדה", זה רק אגדות אז בסדר, קראתי עמוד פה עמוד שם, ופתאום נתקלתי במשפט, שאז הגיעה אצלי נקודת השינוי: **"מי שמחלל שבת בפרהסייה, דינו כגוי ויינו יין נסך"**.

הדמעות עלו לי לעיניים, אני לא יודע מה זה אומר יין נסך, אבל גוי? מה זה אומר שאני לא יהודי? שהאוכל שלי לא כשר? אוי ואבוי לי. קברתי את התחושה הזאת וסיימתי את חלק האגדה, והמשכתי כרגיל.

לאחר כחודש היה מבצע של הצבא "שומר חומות", והוכרחתי לסגור שבת ולעבוד קשה בבסיס. החלטתי שאת השבת הזאת אני שומר, והשם ישמור אותי. **הלכתי לבית הכנסת ולמדתי 50 עמודים של הלכות שבת בחוברת "השבת בהלכה ובאגדה", והלב שלי לא עמד בתחושה הזאת, ובמקום קיבלתי שמהיום אני שומר שבת כהלכתה, ויהי מה.**

ברוך השם מאז סיימתי חוברת שבת, וחוברת כשרות המטבח, חוברת הסעודה, סדר היום, פסח, ואני עכשיו חוזר שוב על חוברת שבת וכיבוד אב ואם בהלכה ובאגדה.

עכשיו שאבא שלי ראה מה עשו לי הספרים הקדושים הללו, הוא החליט לזכות את

הרבים ולקנות 80 ספרים "השבת בהלכה ובאגדה" לאזכרה של אחיו ז"ל. אמנם, יש מסכנים שחושבים שהשתגעתי, אבל אני מודה להשם שזיכה אותי להכיר את החוברות "בהלכה ובאגדה", ודרכם להתקרב אליו ולשמור את מצוותיו.

מחלל יום טוב בפרהסיה

מי שאינו מחלל "שבת" אלא "יום טוב" בפרהסיה, אין להחשיבו כגוי לכל דבר.

יש לדון האם המחלל יום טוב בפרהסיה, דינו כמחלל שבת בפרהסיה שדינו כגוי או לא? ולכאורה שני הטעמים שהבאנו לעיל (ועמוד 337) על מחלל שבת שדינו כגוי, אינם שייכים ביום טוב, כי לפי הטעם של רש"י, שהוא כופר במעשה בראשית, הרי יום טוב אינו "זכר למעשה בראשית". ולפי הטעם של הרמב"ם, שהשבת חמורה ושקולה כנגד כל המצוות, והיא האות בין הקדוש ברוך הוא לישראל. אמנם ראינו שיום טוב נקרא "אות", כמבואר בגמרא מסכת מנחות (לו ע"ב) רבי עקיבא אומר: יכול יניח אדם תפילין בשבתות ובימים טובים? תלמוד לומר: "והיה לאות על ידך ולטוטפת בין עיניך", מי צצריכים אות, יצאו שבתות וימים טובים שהם גופם אות, וכן פסק הרמב"ם (הלכות תפילין פרק ד הלכה י). וכתב מרן השלחן ערוך (סימן לא סעיף א): בשבת ויום טוב אסור להניח תפילין, מפני שהם עצמם "אות", ואם מניחים בהם אות אחרת, היה זלוזל לאות שלהם. ע"כ. אבל עדיין לא ראינו שיום טוב חמור ושקול כנגד כל המצוות, לכן נראה שגם לרמב"ם מחלל יום טוב בפרהסיה אין דינו כגוי.

וכן באמת מבואר מהרמב"ם בהלכות גירושין (סוף פרק ג) שכתב, הכותב גט "בשבת או ביום הכיפורים" בשוגג ונתנו לה, הרי זו מגורשת. פתבו וְחֶתְמוּ בו ביום בזדון ונתנו לה, אינה מגורשת, שהרי העדים פסולים מן התורה. כתבו וחתמו "ביום טוב" בזדון, ונמסר לה בפני עדים כשרים" ביום טוב, הרי זה גט פסול. ע"כ. ובאר מרן הכסף משנה, שבדוקא כתב הרמב"ם: "ונמסר לה בפני עדים כשרים" ביום טוב ולא בשבת וכיפור, כי דוקא ביום טוב הגט כשר מן התורה אפילו שכתבוהו וחתמוהו בפרהסיה, אבל אילו היה זה בשבת וכיפור, היה בטל מן התורה, כי מחלל שבת דינו כגוי לכל דבריו, ונמצא שנכתב הגט על ידי פסולים. אלא שעדיין גט הנכתב ביום טוב פסול מדרבנן, כיון שסוף סוף חתמו בו עדים פסולים, שהרי חתמו במזיד ביום טוב. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך והרמ"א (ואבן העזר ס"ס ככג) והאחרונים שם. ומבואר מכל זה שהמחלל יום טוב בפרהסיה, אין דינו כדיו המחלל שבת בפרהסיה.

והנה בתורת כהנים (ספרא פרשה ט סוף פרק ט אות ז) אמרו על הפסוק (ויקרא כג ב, ג): "דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, אֲלֵהֶם הֵם מוֹעֲדֵי שְׁשַׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מִלְאָכָה, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שְׁבִתוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ, כָּל מִלְאָכָה לֹא תַעֲשׂוּ". מה ענין שבת אצל מועדות? אלא ללמדך שכל המחלל את המועדות, מעלים עליו כאילו חילל את השבתות. וכל המקיים את המועדות, מעלים עליו כאילו קיים את המועדות והשבתות. ולכאורה מבואר שהמחלל יום טוב דינו כמחלל את השבתות, וממילא יינו יין נסך, ולא כהרמב"ם לעיל? אולם אין זה מוכרח, כי אפשר שאין הכוונה שבדוקא יחשב כאילו חילל את השבתות, אלא פעמים שדרך חז"ל לדבר בלשון גוזמה, ולהצביע על דמיון שיש בין הדברים, אף שהם לא באותה דרגת חומרה, כדי להגדיל את חומרת האיסור. וכמו שאמרו (ברכות יד ע"א): כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל, "כאילו עשאו במה". והיינו שכאילו הקריב קרבן בבמה ולא על המזבח שזה עוון חמור. ויש שפירשו שכאילו עשאו במה לעבודה זרה. ובוודאי שכל זה לשון גוזמה. וכן (שבת קה ע"ב): המקרע בגדיו בחמתו, והמשביר כליו בחמתו, והמפזר מעותיו בחמתו, יחא בעיניך כעובד

עבודה זרה. וכן (כתובות סח ע"א): כל המעלים עיניו מן הצדקה, כאילו עובד עבודה זרה. וכן ושם קי ע"ב): כל הדר בחוץ לארץ, כאילו עובד עבודה זרה. וכן (נדרים מ ע"א): כל מי שאין מבקר חולים, כאילו שופך דמים. וכן (סוטה ד ע"ב): כל האוכל לחם בלא נטילת ידים, כאילו בא על אשה זונה. וכן (שם): כל אדם שיש בו גסות הרוח, כאילו עובד עבודה זרה, וכאילו כפר בעיקר, וכאילו בא על כל העריות, וכאילו בנה במה. וכהנה דוגמאות רבות בתלמוד שהחשיבו את העושה דבר מסוים, כאילו עבר על עבירות חמורות שיהרג ואל יעבור. והגע עצמך, וכי יעלה על הדעת שזה ממש כן, ונאמר לו שיהרג ולא יעבור?! האם נאמר שהוא כעובד עבודה זרה, וממילא הוא כגוי לכל דבריו ויינו יין נסך?! אלא ברור שזה לשון גוזמה והגדלת חומרת האיסור.

וכן מצאנו לשון גוזמה בענין המועדות, כמו שאמרנו בגמרא פסחים וק"ה ע"א, כל המבזה את המועדות, כאילו עובד עבודה זרה, שנאמר (שמות לד יז): "אֲלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ", וסמוך לו: "אֵת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר". ופירש הרשב"ם, דהיינו שעושה מלאכה בחול המועד. והרי פשוט שהעושה מלאכה במועד, אין דינו כעובד עבודה זרה ממש שהוא כגוי ויינו יין נסך. וכן אמרו במשנה באבות (פרק ג משנה יא), המבזה את המועדות... אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא. ופירש רש"י, שחילל חולו של מועד בעשיית מלאכה, או שנוהג בו מנהג חול באכילה ושתיה. וכן כתב רבנו יונה: אמר "המבזה" את המועדות ולא "המחלל", מפני שאינו מדבר ביום טוב עצמו, אלא מחולו של מועד, לעושה מלאכת איסור, והוא מבזה חולו של מועד. ע"כ. והאם באמת כך הוא שהעושה מלאכה בחול המועד, אין לו חלק לעולם הבא?! אלא דרכם של חז"ל לתפוס לשון גוזמה כנ"ל.

והטעם שכל כך החמירו חז"ל במועדות, מבוואר במאירי (מגן אבות פרק ג) שכתב: המבזה את המועדות, יורה עליו שהוא כופר במופתיו ובשינוי הטבעים, שרוב המועדות באים בגללם, והוא אומרם בפסחים וק"ה ע"א, כל המבזה את המועדות כאילו עובד עבודה זרה. כי יבוא מזה לידי כפירת חידוש העולם, כאומרים ז"ל בתורת כהנים, כל המבזה ומחלל המועדות כאילו מחלל את השבת, וכל המקיימם כמקיים את השבת. ע"כ. וכן פירש רבי מתתיהו היצהרי (אבות שם. לפני כ- 650 שנה): אמרו ז"ל בפרק ערבי פסחים, כל המבזה את המועדות כאילו עובד עבודה זרה, כלומר שמכחיש הניסים והחידושים. ע"כ.

שוב ראיתי בשו"ת יביע אומר (חלק ה יורה דעה סימן י אות א ד"ה ובאמת) שכתב, שעל כרחנו לומר לדעת הרמב"ם, מה שאמרנו המחלל את המועדות כאילו מחלל את השבתות, היינו על חומרת העונש בידי שמים, וכעין מה שכתב הריב"ש (סימן קע"א), שדרך חז"ל להפליג בחומרת העבירות, כדי שישמרו מלהיכשל בהן, וכמו שאמרנו (ערכין טו ע"ב) כל המספר לשון הרע, מגדיל עוונות כנגד עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. וכן בגדרים (מ ע"א) ובשבת (קה ע"ב). וכי יאמר אדם באלו יהרג ואל יעבור?! וגם כאן הפליגו בחומר העונש של מחלל יום טוב כדין מחלל שבת. אבל לעולם רב המרחק ביניהם, שבזה לא שייך הטעם שכאילו כופר במעשה בראשית. וכן מפורש בבית יוסף (אבן העזר ס"ס קכג) ובשלחן ערוך (שם). עי"ש.

והנה בשו"ת הרדב"ז (חלק ב סימן תשצו), ובשו"ת המבי"ט (חלק א סימן לח), ובשו"ת אהלי יעקב למהריק"ש (סימן לג), הביאו תשובה מרבנו שמשון שכתב: שאלתם אם מותר להתחתן עם הקראים ולהתנאל בפת שלהם או לא? הא לא צריכא רבה [זה לא צריך הרבה לדון בו], כי אומה זו מה טיבה, מאחר שעוברים על התורה שבעל פה, שנאמר (שמות לד כז): "כִּי יֵלַע פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּרַתִּי אֶתְךָ בְּרִית וְאֵת יִשְׂרָאֵל", ואמרו במסכת גיטין (ס ע"ב) לא כרת הקדוש ברוך הוא ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה. ושנינו בתורת כהנים, מה ענין פרשת שבת אצל מועדות?

ללמדך שכל המחלל את המועדות, כאילו מחלל את השבתות. ושקולה שבת כנגד כל המצוות, ואלו הקראים "המחללים את המועדות, כאילו מחללים שבתות, וכאילו כופרים בכל התורה כולה, וינם יין נסך כמומרים". ע"כ. ומפשט הלשון נראה שאין זה לשון גוזמה, ואם כן לכאורה יש ראייה מרבנו שמשון, שהמחלל יום טוב דינו כמחלל שבת.

אך לאחר ההתבוננות, נראה שאין מכאן ראייה, כי הרי ברור שיש הבדל בין אדם ששומר שבת אך מחלל יום טוב לתיאבון לבין הכופרים הנ"ל, כי סתם מחלל יום טוב ברור שאינו כופר בתורה או בחז"ל חלילה, אלא פשוט השאור שבעיסה הוא היצר הרע (ברכות יז רע"א), מעכב בעדו, יש לו תאוה לנסוע לכנרת או לים אשקלון בחג השבועות, אדם זה אין דינו כגוי. לא כן הקראים שדיבר עליהם רבנו שמשון, הם בכלל לא מאמינים בתורה שבעל פה, הם לא מאמינים במה שדרשו חז"ל (ראש השנה כה ע"א) מהפסוק (ויקרא כג ד): "אֲלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרָאֵי אֹתָם בְּמוֹעֲדָם", "אתם" חסר ו' כמו "אתם", מכאן שבת דין מקדשים את החודש ועל פי זה יקבע החג. וכמבואר בלשונו: "אומה זו מה טיבה, מאחר שעוברים על התורה שבעל פה". וכיון שכן, אפילו אם הם היו שומרים יום טוב, היה יינם יין נסך, כי בלאו הכי דינם כמומרים ואפיקורסים, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ג הלכה ח), שלשה הם הכופרים בתורה... וכן הכופר בפירושה והוא תורה שבעל פה, והמכחיש מגידיה כגון צדוק ובייתוס. ובהלכות שחיטה (פרק ד הלכה יד) כתב: אפיקורוס, הרי הוא כגוי ושחיטתו נבילה. וכן כתב מרן הבית יוסף (סימן קיט אות יא) בשם חכמי צרפת, מי שאינו מאמין בדברי רבותינו ז"ל, הרי הוא מין, ויינו יין נסך. ולכן מה שכתב רבנו שמשון, ואלו הקראים "המחללים" את המועדות, כאילו מחללים שבתות, וכאילו כופרים בכל התורה כולה, וינם יין נסך כמומרים, אין כוונתו שהם רק "מחללים" את המועדות, אלא הם "עוקרים" את המועדות, כי הם לא מאמינים בכלל בחז"ל, ולכן הם כמחללי שבתות וככופרים בכל התורה וינם יין נסך. ופשוט שלא גרע דינם מכל אדם שכופר אפילו בדבר אחד מדברי חז"ל שהריהו אפיקורוס ודינו כגוי. וכן מבואר בפירוש מרכבת המשנה (אבות סו) לרבי יוסף אלאשקר (לפני כ-500 שנה) שכתב, המבזה את המועדות, והם חולו של מועד. והוא שיאמר איני נזהר כי אם במועדות המפורשים בתורה, אבל חולו של מועד אשר הביאוהו ז"ל באסמכתא וקל וחומר (ועיין חגיגה יח ע"א), איני עושה מהם חשבון. הנה האומר זה, עליו נאמר (במדבר טו לא): "פִּי דָבַר ה' בְּזָה וְאֵת מְצֻתוֹ הִפֵּר". ע"כ. והיינו מה שאמרו בגמרא סנהדרין (צט ע"א): "פִּי דָבַר ה' בְּזָה" - זה האומר אין תורה מן השמים. ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים, חוץ מדקדוק זה, מקל וחומר זה, מגזירה שוה זו, זהו "פִּי דָבַר ה' בְּזָה". ע"ש. ומבואר, שלא רק שאינו שומר יום טוב וחול המועד, אלא הוא כופר בו. לכן אומר רבנו שמשון שהקראים שמחללים את המועדות, כאילו הם מחללים שבתות וככופרים בכל התורה כולה, וינם יין נסך, כי הרי הם אפיקורוסים. [ועיין עוד בשו"ת הרמב"ם (סימן תמט), ובשו"ת הרדב"ז (חלק ב סימן תשצו), ובברכות (מו ע"ב), גיטין (י ע"א), וברמב"ם הלכות עבדים (פרק ו הלכה ו), ובשו"ת רב פעלים (חלק ב אורח חיים סימן יא ד"ה אכן נראה), ובשו"ת יביע אומר (חלק ה יורה דעה סימן י אות א ד"ה ובאמת. וחלק ז יורה דעה סימן ח אות ג. וחלק י אורח חיים סימן נה על חלק ב אות ג), ובכף החיים (סימן קיט ס"ק לח). ואי"ה עוד חזון למועד.]

והנה באור זרוע (חלק א הלכות שחיטה ס"ס שסז) כתב בשם הגאונים: המחלל שבתות "וימים טובים" בפרהסיא שלא באונס, כמומר לעבודה זרה ואסור לאכול משחיטתו, שחמורה עבודה זרה שכל המודה בה כאילו כופר בכל התורה כולה. ומחלל שבת בפרהסיא ועובד עבודה זרה שווים הם, דתניא (חולין ה ע"א): "אֲדָם כִּי יִקְרִיב מִפֶּם קָרְבָּן לַה' מִן הַבְּהֵמָה..." (ויקרא א ב), מכס - ולא כולכם, להוציא את המומר, מן הבהמה - להביא בני אדם שדומים לבהמה, מכאן אמרו: מקבלים קורבנות ממשועי ישראל כדי שיחזרו בתשובה, חוץ מן המומר [לעבודה זרה] ומנסך את היין

ומחלל שבתות בפרהסיא. ומשמע שמחלל שבת בפרהסיא ועובד עבודה זרה שווים ואסור לאכול משחיתתם. ע"כ. ולכאורה נראה שגם מחלל יום טוב בפרהסיא, דינו כמומר לעבודה זרה שהוא כגוי. אך זה אינו, כי ממרוצת הלשון נראה שמה שהזכיר בתחילה "ימים טובים" הוא לאו דוקא, אלא עיקר כוונתו למחלל שבתות. וכמו שרואים בהמשך שהזכר רק מחלל שבת שדינו כעובד עבודה זרה. ומעניין בשבש"ת עמודי אש (סימן טז אות ד) כתב על האור זרוע הזה שצריך עיון גדול. וגם מרן זצוק"ל בכף החיים (סימן קיט ס"ק לח) הביא שמוכח מהאור זרוע שמחלל יום טוב כמומר לכל התורה. אולם שוב ראיתי שלאחר שנים כתב מרן בשו"ת יביע אומר (חלק ג יורה דעה סימן א אות ג), הן אמת שמצאנו לאור זרוע בשם הגאונים שכתבו, המחלל שבתות וימים טובים בפרהסיא כמומר לעבודה זרה. אך יש לדחות שיום טוב כדי נסבה [בחנים כתב אותו], והעיקר הוא משום מחלל שבת, אלא שמן הסתם המחלל שבת, מחלל גם יום טוב. ולכן בסוף דבריו לא כתב אלא מחלל שבת ועובד עבודה זרה ששוים הם, ואילו מחלל יום טוב לא הזכיר. עי"ש.

מחלל כיפור בפרהסיא

והנה מהרמב"ם הנ"ל לגבי כתיבת הגט בשבת ויום הכיפורים, יש ללמוד על המחלל יום הכיפורים בפרהסיא שדינו כגוי לכל דבריו, שהרי השווה הרמב"ם יום הכיפורים לשבת. ואולם יש להבין, מאחר וטעמו במחלל שבת, מפני שהשבת חמורה ושקולה כנגד כל המצוות, והיא אות בין הקדוש ברוך הוא לישראל. אם כן אמנם כיפור חמור שחייב עליו כרת, וכן הוא "אות" כשאר המועדים, אבל לא ראינו שהוא שקול כנגד כל המצוות. וכל שכן לפי טעמו של רש"י, שהמחלל שבת הריהו ככופר במעשה בראשית, והרי כיפור אינו "זכר למעשה בראשית". ובאמת שגם ביחודשי הרש"ש (חולין ה ע"א) דייק מטעמו של רש"י שיום כיפור אינו כשבת לענין זה, ולכן תמה על מה שמשמע מהרמב"ם והשלחן ערוך שכיפור דינו כשבת. עי"ש. גם הגאון רבי עקיבא איגר (דריש וחינוש מערכה ג) כתב, שאמנם זו ראייה ברורה מהרמב"ם והשלחן ערוך והרמ"א, שמומר לחלל כיפור בפרהסיא הוא מומר לכל התורה כולה, אולם עם כל זה דבר זה צריך ראייה גדולה מהש"ס, כי בפשוטו מסתבר שדוקא בשבת, וכמו שפירש רש"י שהוא ככופר במעשה בראשית, מה שאין כן בכיפור שלא שייך טעם זה. ועיין שם במסקנתו שהאריך להוכיח שבאמת לרמב"ם יום כיפור כדין שבת.

וראיתי לאחד מהמחברים בדור הקודם בשיעוריו לחולין (ה ע"א) שהביא בשם חידושי הר"ן, שאף על פי שהכופר ביום כיפור אינו כופר במעשה בראשית, מכל מקום שם אחד להם, כיון שכתוב ביום כיפור "שבת שבתון". וראיה לדבר, שדוקא מומר לעשות מלאכה ביום הכיפורים בפרהסיא, דינו כמומר לחלל שבת, אבל לא מומר לאכול ביום הכיפורים בפרהסיא, כי דוקא לענין מלאכה כתוב ביום הכיפורים "שבת שבתון". עכ"ד. ולדבריו צריך לומר שדוקא מחלל יום הכיפורים נחשב כמחלל "שבת", כיון שנקרא "שבת שבתון". וכן מבואר בגמרא יומא (פא רע"ב) שיום כיפור נקרא "שבת", שנאמר (ויקרא כג לב): "תִּשְׁבְּתוּ שִׁבְתֵיכֶם". אבל המחלל יום טוב שנקרא "שבתון" לבד, כמבואר בגמרא שבת (וכה סע"א) מהפסוק (שם כד): "בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֲדָשׁ יִהְיֶה לָכֶם שִׁבְתוֹן זָכְרוֹן תְּרוּעָה מְקָרָא קִדְשׁ", אין דינו כמחלל שבת. [ועיין ברשב"ם בבא בתרא קכא ע"א ד"ה שבת בראשית. וי"ל]

והנה מה שכתב בשם הר"ן, שדוקא מומר למלאכה דינו כמחלל שבת, אבל לא מומר לאכול, כי רק במלאכה כתוב "שבת שבתון". לא זכיתי להבין, הרי לשון הפסוק (שם לא): "כָּל מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ, חַקֵּת עוֹלָם לְדֹרֵיתֵיכֶם בְּכָל מַשְׁבְּתֵיכֶם". ובפסוק שאחריו כתוב: "שִׁבְתֵי שִׁבְתוֹן הוּא לָכֶם, וְעֵינֵיכֶם אֵת נַפְשֵׁיכֶם בְּתַשְׁעָה לַחֲדָשׁ בְּעָרְב, מְעָרְב עַד עָרֵב תִּשְׁבְּתוּ שִׁבְתֵיכֶם". נמצא שתיבות "שבת שבתון" כתובות בפסוק של עינוי ולא של מלאכה. ואפילו אם נאמר שזה מוסב על הפסוק למעלה שמדבר על המלאכה, אבל עדיין כתוב גם בהמשך הפסוק "שבתכם", ומכאן למדה הגמרא

שיום כיפור נקרא "שבת". ומנין לחלק בין מלאכה לאכילה. וצ"ע. וחיפשתי בחידושי הר"ן ולא מצאתי את הדברים הנ"ל. אבל הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת (חלק ב סימן טז) כתב מעצמו, שכיון שיום הכיפורים נקרא "שבת שבתון", דינו כ"שבת" שהמחללו נעשה מומר, וכן כתב באמת ליעקב קמיינצקי (חולין יד ע"א) מעצמו. ומעניין שלא הביאו ממה שלמדה הגמרא שיום כיפור נקרא "שבת", ממה שנאמר: "שֶׁבֶתְכֶם". ועיין שם עוד שהביאה הגמרא (וימא פא סע"א) שלומדים גזירה שווה "שבת שבתון" משבת רגילה. ואם כן גם מזה אנתנו רואים שיום כיפור דינו כשבת, ואולי מחמת כן לא חילקו הרמב"ם ועוד בין מחלל שבת למחלל כיפור בפרהסייה. ועיין בכף החיים (סימן קיט ס"ק לח).

רפורמים

רפורמים פשוט שדינם כגויים לכל דבר, וינם יין נסך, שהינם גרועים הרבה יותר משאר מחללי שבת בפרהסייה, שהרי הם כופרים בעיקרי האמונה.

כתב הגאון רבנו חיים בן עטר בספרו פרי תואר (סימן קיט ס"ק ח) מכאן שמי שאינו מאמין בדברי רבותינו ז"ל, הרי שהוא חשוד על כל התורה. ומכאן ראייה ברורה לכל מה שהייתי צווה על קצת מבני עמנו שבערי אדום, שדברתי עמהם כמה פעמים, ואמרו בפירוש שאינם מאמינים בדברי רבותינו ז"ל אלא רק בדבר שמשתבר להם, וגילו לי כי כל בני העיר חושבים כן, ואומרים כן בפיהם. ומעתה הרי הם כגויים לכל דבריהם, ואין להאמינם כלל בענייני איסור והיתר, ואין מצטרפים לעשרה, ואין מזמנים עליהם. עי"ש. וכתב על זה הגאון הזבחי צדק (שם ס"ק כט), וכל שכן אלו האפיקורוסים שיצאו מחדש בזמנים אלו בערי אשכנז [רפורמים] כתות כתות, ועשו כמה שינויים בתפילה ובבנין בית הכנסת, ופרצו ברוב מצוות, ובחילול שבת וכיוצא, אוי לו לדור שכך עלה בימיו. ועליהם נאמר: "שֵׁם רְשָׁעִים יִרְקַב". השם יתברך ברחמיו ישלח לנו הגואל, ויעביר גילולים מן הארץ, ויתקן עולם במלכות שדי. ע"כ. ועיין בכף החיים (שם ס"ק מ).

וכתב מרן מלכא בשו"ת יביע אומר (חלק ז אורח חיים סימן כב אות ז): הנה ידוע מה שגאוני עולם בדורות הקודמים יצאו באיסור חמור נגד הרפורמים, ונגד בתי הכנסת שלהם אשר נבנו בחיקוי הכנסיות של הנוצרים, ודימו אותם הגאונים לבתי עבודה זרה שאסור להיכנס לתוכם. וכמו שכתב הגאון המהר"ם שיק. וביתר שאת הפליג הגאון מחנה חיים, והמליץ על בתי הכנסת שלהם, מה שאמר רבי טרפון (שבת קטז ע"א): "שֵׁם יבואו לידי ספרי מינים, שורף אני אותם עם האזכרות שבהם, ואפילו אדם רודף אחריו להורגו, ונחש רודף אחריו להכישו, נכנס לבית עבודה זרה, ואין נכנס לבתיהם של אלו, שהללו אינם מכירים וכופרים, והללו מכירים וכופרים". וכיוצא בזה פסק הרמב"ם (פרק ו מהלכות יסודי התורה הלכה ח): "אפיקורוס ישראל שכתב ספר תורה, שורפים אותו עם האזכרות שבו, מפני שאינו מאמין בקדושת השם, ולכן מצוה לשורפו ולבערו מן העולם, כדי שלא להניח שם לאפיקורוסים ולא למעשיהם". ואיך יעלה על הדעת לחלוק להם כבוד בשערי מקום מקדש מעט שלנו, והרי ידוע שפרנסיהם ורבניהם השחיתו התעיבו לאין קץ, וחיללו כל קודש, והתירו עריות בפרהסייה בטקסי נישואי תערובת, עם הופעת כמרים נוצריים בטקסי הנישואין. עי"ש. וכתב עוד בשו"ת יביע אומר (חלק י אבן העזר סימן טו) בשם הגאון רבי משה פיינשטיין, שידוע ש"רבני" הרפורמים כולם רשעים וכופרים גמורים בכל עיקרי אמונת היהדות שלנו, וממילא כל מעשה הקידושין והנישואין שנעשו על ידם אינם ולא כלום. עי"ש. וגם במציאות אינם עושים מעשה קידושין כלל. ובמעמד הקידושין שלהם, נוכח "רב" רפורמי, החתן והכלה, ושלוש נשים בלבד שמשמשות "עדות" קידושין. והאיש לוקח ממנה טבעת ומחזיר לה אותה מבלי לומר "הרי את מקודשת לי..." וכו'. עי"ש.

אפיקורוס

יהודי המאמין בתורה ובדברי חכמינו זכרונם לברכה, חוץ מדבר אחד מדברי חז"ל שאינו מאמין בו, אף על פי שהוא שומר שבת ומקיים שאר מצוות, הרי הוא מין ואפיקורוס, ודינו כגוי ואוסר את היין במגעו כיון נסך.

יהודי המאמין בתורה ובדברי חכמינו זכרונם לברכה, אך מבזה תלמידי חכמים, או שבז לבחורי הישיבות ולאברכים העוסקים בתורה, הרי הוא מין ואפיקורוס, ודינו כגוי ואוסר את היין במגעו כיון נסך. ובכלל זה, אותם המקצצים ללומדי התורה משכרם, מחמת שאינם מאמינים שהעולם קיים בזכות לימוד התורה, שנאמר (ירמיה לג כה): "אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה, חֻקֹת שְׁמַיִם וְאָרֶץ לֹא שְׁמַתִּי", ועל כן הם בזים להם שילכו לעבוד וכיוצא בזה, אף על פי שהם מצהירים שהם מתפללים ושומרים שבת ושאר מצוות ולומדים תלמוד, הרי דינם ככופרים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, כיון שבזים הם לעוסקים בתורה.

ועל אחת כמה וכמה אותם שעוזרים לרפורמים ונותנים להם במה, ומסייעים להם להפיץ דעותיהם ומעשיהם הכוזבים, הרי הם מינים ואפיקורוסים, ודינם ככופרים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, כיון שמסלפים הם את התורה ככל העולה על רוחם ועל דל שכלם, וממילא דינם כגויים ואוסרים את היין במגעם כיון נסך.

מיהו אפיקורוס?

כתב בספר "פלא יועץ" (ערך אפיקורוס): אפיקורוס הוא מאותם שאין להם חלק לעולם הבא. ולפי מה שפירשו חז"ל (סנהדרין צט ע"ב) בענין אפיקורוס, רבים כשלו ונפלו, והשם הטוב יכפר בעד. שהרי אמרו: מיהו אפיקורוס? כגון שאמר "הני רבנן" [אלו החכמים], שהוא לשון בזיון. או שאמר "מאי אהנו לן רבנן? לדידהו קרו, לדידהו תנו" [פירוש: מה הועילו לנו החכמים בלימוד התורה שלהם? לצורך עצמם הם קוראים בתורה, ולצורך עצמם הם שונים בתורה]. או שמבזה תלמיד חכם, או שמבזה את חברו בפני תלמיד חכם, ובזה בפרט רבה המכשלה. ואין צריך לומר אם מפקפק על דברי תורה או על דברי סופרים, או מלגלג אפילו על דבר אחד מדברי התורה או מדברי סופרים, שזהו אפיקורוס גמור, והרי הוא פורק עול וכופר בעיקר, ואין תרופה למכתו, כי על זה נאמר (משלי ב יט): "כָּל בְּאֵימָה לֹא יִשׁוּבוּן וְלֹא יִשְׁיִגּוּ אֶרְחֻת חַיִּים", ופירשו חז"ל: זו מינות (עיין ע"ז יז רע"א). השם ברחמינו יחתור חתירה מתחת כסא כבודו להחזיר בתשובה שלימה לכל הפושעים מעמו ישראל, ולא תאבד נפש אחת מישראל, אמן כן יהי רצון. ע"כ.

כתב הרמב"ם (הלכות שחיטה פרק ד הלכה יד): ישראל מומר לעבודה זרה, או מחלל שבת בפרהסייה, או אפיקורוס, הרי הוא כגוי ושחיטתו נבלה. ובהלכות גזלה ואבדה (פרק יא הלכה ב) כתב, המינים מישראל והאפיקורוסים ועובדי עבודה זרה ומחללי שבת בפרהסייה, אסור להחזיר להם אבדה כגוי. ובהלכות יסודי התורה (פרק ו הלכה ח) כתב, אפיקורוס

ישראל שכתב ספר תורה, שורפים אותו עם האזכרות שבו, מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשמו אלא שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים, והואיל ודעתו כן, לא נתקדש השם, ומצוה לשורפו כדי שלא להניח שם לאפיקורוסים ולא למעשיהם. אבל גוי שכתב את השם גוניזים אותו, וכן כתבי הקודש שבלו או שכתבם גוי יגנוזו.

ו**כתב מרן הבית יוסף** (סימן קיט אות יא): כתב הרשב"א בשם רבנו יונה, ששמע מחכמי צרפת, משומד לחלל שבתות בפרהסייה או שאינו מאמין בדברי רבותינו ז"ל, הרי הוא מין, ויינו יין נסך. וכן בשלחן ערוך (שם סעיף ז) פלל יחד את העובד עבודה זרה, והמחלל שבת בפרהסייה, ואת שאינו מאמין בדברי רבותינו ז"ל. וכן כתבו הש"ך (ס"ק טז) והפרי חדש (ס"ק טו) ועוד. גם בסימן קנח (סעיף ב) כתב מרן: מיני ישראל, והם שעובדים עבודה זרה, או העושה עבירות להכעיס, אפילו אכל נבילות או לבש שעטנז להכעיס, הרי זה כופר. והאפיקורוסים, והם שכופרים בתורה ובנבואה מישראל, [וכן המבזה תלמיד חכם או המבזה את חברו בפני תלמיד חכם, וכמו שאמרו בגמרא, ומביאו בית יוסף. וש"ך] היו נוהגים בארץ ישראל להורגם. אם היה בידו כח להורגם בסייף, בפרהסייה, הורגו. ואם לאו, היה בא בעלילות עד שיסבב הריגתו. כיצד, ראה אחד מהם שנפל לבאר והסולם בבאר, קודם ומסלקו ואומר: הריני טרוד להוריד בני מן הגג ואחזירנו לך, וכיוצא בדברים אלו. ובסימן רמג (סעיף ו) כתב: עוון גדול הוא לבזות תלמידי חכמים או לשנאותם, וכל המבזה את החכמים, אין לו חלק לעולם הבא, והוא בכלל: "כי דבר ה' בזה וְאֵת מִצְוֹתוֹ הִפְרָ" (במדבר טו לא). ע"כ. ועיין בדרכי תשובה (סימן ב ס"ק עז).

ישמע חכם ויוסף לקח, כמה צריך להיזהר בכבוד לומדי התורה. כי כולנו מאמינים בני מאמינים, שרק התורה שומרת ומגינה עלינו. שנאמר: "**אם בחקתי תלכו... ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד, והשבתי חיה רעה מן הארץ, וחרב לא תעבר בארצכם. ורדפתם את איביכם ונפלו לפניכם לחרב. ורדפו מכם חמשה מאה, ומאה מכם רבה ירדפו, ונפלו איביכם לפניכם לחרב**". ונאמר: "**כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחניך קדוש...**". אם כן מי נותן את האויבים בדינו? רק ה' יתברך. גם בנביא (ישעיה י כז) נאמר: "**והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכםך ועלו מעל צנאריך וחבל על מפני שמן**". ואמרו חז"ל (סנהדרין צד ע"ב), חובל עולו של סנחריב, מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. וכמו שנאמר (מלכים ב יט לד): "**ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף, וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים**". זהו כוח התורה להגן ולהציל על כל עם ישראל, אמן.

למה המזוזה פסולה?

מעשה שהיה לפני כשישים שנה, באחד שבא אצל מורנו ורבנו הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל והראה לו מזוזה כדי שיחווה את דעתו עליה. הרב נהנה מאוד מהכתיבה, ושיבח את המזוזה. לשאלת הרב: מי כתבה? ענה הלה: סופר פלוני. אמר לו הרב: "תקח, תקח אותה, היא פסולה". לתדהמתו של השואל מדוע היא פסולה? אמר לו הרב: "האיש הזה מדבר על חכם עובדיה יוסף, אז הוא אפיקורוס, והמזוזה שלו פסולה". וכן שמעתי

שמן זית

שמן זית של גויים, מותר באכילה. (סימן קג ס"ד. ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן יא)

בגמרא מסכת שבת (וי"ב) אמרו שתלמידי שמאי והלל גזרו על שמנם של הגויים משום בנותיהם. אבל לאחר כמאתיים שנה, רבי יהודה נשיאה [שהיה בנו של רבן גמליאל ונכדו של התנא רבי יהודה הנשיא מחבר המשניות ורש"י עבודה זרה לה ע"ב, ועיין תוספות שם לו ע"א ד"ה אשר] ובית דינו, ביטלו גזירה זו והתירו את השמן, כי ראו שזו גזירה שרוב הציבור לא יכול לעמוד בה, כמבואר במסכת עבודה זרה (לו ע"א). ע"ש. וכתב הרמב"ם (פרק יז מהלכות מאכלות אסורות הלכה כב): שמן של גויים מותר. ומי שאוסרו, הרי זה עומד בחטא גדול, מפני שממרה על פי בית דין שהתירוהו. ואפילו נתבשל השמן הרי זה מותר, ואינו נאסר לא מפני בישולי גויים, מפני שנאכל כמות שהוא חי. ולא מפני גיעולי גויים, מפני שהבשר פוגם את השמן ומסריחו. ע"כ. [ועיין בתלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק א הלכה ד, ומסכת עבודה זרה פרק ב הלכה ח] במעשה עם רב ושמואל. וראה בכסף משנה (הלכות תרומות פרק א הלכה יא ד"ה ודע) בשם ריב"א, ובשם חכם אחד (הוא רבי יוסף אשכנזי, חתן הגאון רבי אהרן, אב בית דין פוזנא, שנקרא שמו "התנא מצפת" על שהיה שונה את המשניות בנעימה וניגון), ובשו"ת המב"ט (חלק ג סימן סח), ובשו"ת יביע אומר (חלק ה יורה דעה ס"ס כט), והבן היטב, ותרוה נחת עד מאוד. [ואף על פי שהתבאר לעיל (עמוד 149) ש"סתם כלים אינם בני יומם", ואם כן למה הוצרך הרמב"ם לומר מפני שהבשר פוגם את השמן, והלוא בלאו הכי הטעם הבלוע בכלים הוא פגום? כתב מרן הבית יוסף (סימן קכב אות ו), שהרמב"ם לשיטתו שחולק על כלל זה, ולדעתו "סתם כלים בני יומם". ע"ש באריכות. ועיין עוד בשו"ת הרמ"א (סימן נד), ובעלון "ותתענג בדשן" גיליון 122, 123, 134 ותרוה נחת מאוד]

תזהרו מזיופים

לפני כשישים שנה התפרסם סיפור שהדהים את צרכני השמן בעולם, וזה תורפו: שמן הזית האיטלקי נחשב בעולם למותג נחשק, אך דא עקא כרמי הזיתים באומבריה, פוליה וטוסקנה, לא יכלו לבדם למלא את הביקוש העולמי, לפיכך היו ממלאים היצרנים האיטלקים בבקבוקיהם שמני זית ממדינות שונות, כמו: ספרד, יוון, מרוקו, טורקיה ותוניסיה. שנה אחת אירע מחסור חמור עקב בצורת בכרמי הזיתים המרוקאיים, יצרני השמן לא אבו להפסיד את השוק האיטלקי, ושלחו שמנים אחרים. אבל הצרכנים אניני הטעם חשדו במקורו של השמן, ובאמצעות בדיקות כימיות ואחרות, עלה כי מדובר בשומנים משובחים אך מן החי, בבקבוקים נמהל שומן חמור...

את הסיפור הזה כדאי לזכור היטב גם היום, וגם כאן בישראל המדינה רוויה בבתני בד לייצור שמני זית איכותיים. אולם ישנם כפרים ערביים המועדים לזיופים... לכן המעוניין לרכוש שמן זית אמיתי, רצוי שיקנה בכשרות טובה שתעיד שמדובר בשמן זית אמיתי. ניתן לציין את המדינות איטליה וספרד, בהן חוק המדינה מטיל עונשים כבדים על זייפנים. על כן הנוסע לחוץ לארץ ואין לו שמן בכשרות, יברר אצל מומחי כשרות באיזה שמן זית יוכל להשתמש. (תור הזהב)

דבש

דבש של גויים, מותר באכילה. (הרמב"ם שם הלכה כג. שלחן ערוך שם)

הלכות טבילת כלים

וַיֹּאמֶר אֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אֲנָשֵׁי הַצִּבָּא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה, זֹאת וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר נָתַן ה' אֶת מִשְׁחֵה. אִךְ אֵת הַזָּהָב וְאֵת הַכֶּסֶף אֵת הַלְּוֹשֵׁת אֵת הַבְּרָזֶל אֵת הַבְּדִיל וְאֵת הַעֲפָרָת. כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהַר, אִךְ בְּמִי נִדְּהָ יִתְחַטָּא, וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמַּיִם. (במדבר לא כא-כג)

טבילת כלי גויים

כלי סעודה שהיו ברשות הגוי, בין חדשים בין ישנים, ועברו לרשות ישראל, בין בקניה בין במתנה, חייב להטבילם במקוה טהרה קודם שישתמש בהם.

בגמרא מסכת עבודה זרה (עה ע"ב) בארו, מניין שכלים הניקחים מן הגוי צריכים טבילה? דכתיב: "כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהַר", הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת. כלומר, כשחזרו עם ישראל ממלחמת מדין והביאו עמם שלל של כלים, אמרה התורה, שמלבד הכשרת הכלים בהגעלה וליבון, תעשה לו טהרה נוספת שהיא: טבילה. וזהו שכתבה התורה: "אִךְ בְּמִי נִדְּהָ יִתְחַטָּא", כלומר להטביל אותם במים שהנדה טובלת בהם, שזה מקוה ארבעים סאה. ע"ש.

בתלמוד ירושלמי (סוף מסכת עבודה זרה) מבואר, שהטעם שצריך להטביל את הכלים, כדי להוציא מטומאת העמים ולהכניסם לקדושת ישראל, והיינו כמו גוי שמתגייר שטובל במקוה להיכנס לקדושת ישראל. (הובא בבית יוסף ר"ס כב) וכן מבואר בריטב"א (שם) שכתב, וטבילה זו גזירת מלך היא, משום מַעֲלָה שעשאוה כטבילת גר. גם באיסור והיתר הארוך (שער נח סימן עו) כתב, שהטבילה בשביל שיכנס לקדושת ישראל, ודומה לגוי הנכנס לקדושה על ידי טבילה. ועיין בתורה תמימה (במדבר פרק לא אות לב) שביאר שגם הבבלי דעתו כמו הירושלמי.

הכשרה וטבילה

הלוקח כלים משומשים מן הגוי, יכשירם קודם בהגעלה או ליבון, ואחר כך יטבילם במקוה. ואם הטבילם ואחר כך הכשירם, רשאי להשתמש בהם.

כתב הריטב"א (ועבודה זרה עה ע"ב), לעולם אין טבילה זו של הכלי אלא לאחר הכשרו של הכלי, וכן מוכח מהברייתא ששנינו: הלוקח כלי תשמיש מן הגויים, דברים שלא נשתמש בהם - מטבילם והם טהורים. דברים שנשתמש בהם על ידי צונן, כגון כוסות וקיתוניות וצלוחיות - **מדיחם ומטבילם** והם טהורים. דברים שנשתמש בהם על ידי חמים, כגון היורות, הקומקומים ומחמי חמים - **מגעים ומטבילים** והם טהורים. דברים שנשתמש בהם על ידי האור, כגון השפודים והאסכלאות - **מלבנם ומטבילים** והם טהורים. וכן מוכח מהפסוק שכתוב "וְטָהַר" לבסוף [לאחר ההכשרה]. וכן בדין, שאם לא כן, הרי זה כאדם הטובל ושרץ בידו, שלא עלתה לו טבילה כלל. ע"כ. גם המאירי (שם) כתב: טבילה זו, על שיוצאים מטומאת גיעול לקדושת מאכלות, ולכן טבילה זו צריכה בין לכלים חדשים בין לכלים ישנים, כל שבאו מרשות גוי לרשות ישראל. ומכיון שעיקרה לכניסת קדושת מאכלות, אין טובלים כלים ישנים שלקח מן הגוי אלא לאחר שהוכשרו

מבליעתם, שאם אתה מטבילים עד שלא הוכשרו, היאך הם נכנסים בה לקדושה ועדיין אינם ראויים לה, ונמצא הכלי טובל ושרץ בידו. ואם הטבילו קודם ההכשר, נראה שאינה מועילה, שהרי אף לשון הכתוב מעיד בזו שנאמר "תעבירו באש" ואחר כך "וטהר", ונמצא שהוא צריך לחזור ולהטביל. ומכל מקום גדולי המפרשים [הראב"ד] מקילים בה בדיעבד. לפי דרכך למדת, שכלים של ישראל שצריכים הכשר מצד גיעולם, כגון כלי חמץ לפסח או כלי של ישראל שנאסר מחמת איסור, אין צריך טבילה לאחר הכשרו, אלא מכשירו הכשר הראוי לו ודיו, שלא נאמרו הדברים אלא בשכנס מרשות הגוי לרשות ישראל. (ועיין עוד להלן עמוד 418 בדיון כלים שאולים בשם הגאון בעל האגרות משה)

מצוה לפרסם

מצוה רבה לפרסם הלכות טבילת כלים ברבים, כי ישנם שאינם מודעים בכלל שחובה להטביל כלי סעודה חדשים, וישנם שלא בקיאים בפרטי הדינים, ופעמים שמטבילים כלים שפטורים מטבילה בברכה, ונכשלים באיסור ברכה לבטלה.

כתב רבי אליעזר פאפו בספר חסד לאלפים (יורה דעה סימן קכ אות ז): והן רבים עתה עם הארץ שהשתכחה מהם תורת טבילת כלים, עד שאינם יודעים שצריך טבילה לכלים, ואוי לו לדור שכך עלתה בימיו. ע"ש. ואם כך אמר הרב בזמנו לפני כמאתיים שנה, על אחת כמה וכמה בזמנינו שיש לחזק את הציבור בדיעת הלכות אלו לפרטיהן. גם רבנו יוסף חיים בספרו בן איש חי (שנה שניה פרשת מטות סעיף ה) כתב, שכיון שרבים טעו באיזו הלכה בדיני טבילת כלים, לכן היו מזהירים עליה בכל שנה בדרוש 'שבת הגדול', וזו לשונו: יען כי הרב הגאון מר זקני רבנו משה חיים זלה"ה כך היה דורש בכל שנה בשבת הגדול, וכן נהג אחריו עטרת ראשי אדוני אבי זלה"ה בדרוש שבת הגדול, וכן נהגתי אנא עבדא להורות כן בדרוש שבת הגדול בסייעתא דשמיא. עכ"ל. (וכן כתב בשנה ראשונה פרשת צו סעיף טו)

כלי סעודה

חיוב טבילת כלים חל רק על "כלי סעודה" שמבשלים בהם או אוכלים ושותים מהם, כמו: סירים, מחבתות, כוסות, צלחות, סכו"ם וכדומה. אבל כלי מלאכה כמו מספריים המיועדות לחיתוך נייר ובדים או של ספָּרִים, וכיוצא בזה, פטורים.

בגמרא (עבודה זרה עה ע"ב) שאלו, שאולי נטביל כל כלי שלוקחים מהגוי, ואפילו זוג מספריים שגוזזים בהן צמר? ותרצו: "כלי סעודה אמורים בפרשה". ופירש רש"י, ממה שנאמר: "כָּל דְּבַר אֲשֶׁר יִבֵּא בְּאֵשׁ", ואין דרך להשתמש באש אלא עם כלים של צורכי סעודה, ובהם אמרה התורה: "וְטָהַר" דהיינו טבילה. וכן פירשו האור זרוע (עבודה זרה סימן רפח), הרא"ה, פסקי רי"ד, הר"ן, נימוקי יוסף, ספר השולחן (לרבי חייא אבן חביב תלמיד הרשב"א. הלכות סעודה שער ט), ומרן הכסף משנה (הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה ו). אבל הרשב"א פירש שחיוב הטבילה בכלי סעודה לא נלמד ממה שנאמר "יִבֵּא בְּאֵשׁ", כי ישנם הרבה כלים שמשתמשים בהם באש ואינם כלי סעודה, אלא נלמד ממה שנאמר: "כָּל דְּבַר אֲשֶׁר יִבֵּא בְּאֵשׁ, תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר", ואיזהו דבר שמשתמשים בו באש שצריך להפליט בולעו על ידי האש? הוי אומר זה "כלי סעודה". (תורת הבית הארוך בית ד שער ד, דף לה ע"א. ועיין פרי חדש ופרי תואר סימן קכ סק"א, בן איש חי שנה ב פרשת מטות אות א, ערוך השולחן סימן קכ ס"ס כג, שו"ת משנה הלכות חלק ט סימן קסב)

ולכאורה יש להבין, כיון שלמדנו מהפסוק על כלי סעודה שהדרך להשתמש בהם באש והם

בולעים באש, אם כן מדוע גם כלים שמשמשים בהם בצונן או בכלי שני חייבים טבילה, והלוא אין תשמישם ובליעתם באש? ושמה יש לומר שאחר שלמדנו על "כלי סעודה" שחייבים טבילה, לא נחלק בין כלי סעודה שמשמשים בהם בפועל באש או לא, אלא כל אשר יכונה בשם "כלי סעודה", חייב טבילה. [אלא שעדיין שאלו בגמרא, שאולי נטביל גם שאר "כלי סעודה" שעשויים מחומרים אחרים כחרס, אדמה וכדומה, שהרי גם בהם משמשים באש? ותרצו: "כלי מתכות אמורים בפרשה". דהיינו מהפסוק למדנו רק על כלי סעודה העשויים ממתכות, ולא שאר סוגים אף שהם כלי סעודה.] וכן נראה מדברי האיטור והיתר הארוך (שער נח סימן פג) שכתב: כלי סעודה אמורים בפרשה, את **שדרכו לבלוע** מגיעולי גויים. וכל הנוגע במאכל עצמו נקרא "כלי סעודה", אפילו אין תשמישו אלא בצונן, כגון כלי משתאות וסכינים שחותכים בהם צונן. ע"כ. ומבואר שהכל כלול במה שאמרו כלי סעודה. ודו"ק. וכן נראה מהערוד השלחן (סימן קכ סעיף כג) שכתב: "וכך אמרו חז"ל שם כלי סעודה אמורים בפרשה".

שוב ראיתי שכן הקשה "גאון ירושלים", הראשון לציון רבי משה בן חביב (לפני כ-330 שנה) בשו"ת קול גדול (סימן סו) על טעם הטבילה בשאר כלים שמשמשים בהם בצונן, וזו לשונו: ואם תאמר לפי דרכנו זה, שחייב טבילה הוא בכלים שתשמישם על ידי האור לצרכי סעודה, אם כן כלים שאין תשמישם על ידי האור, אף שהם כלי סעודה כגון כוסות וצלוחיות, מנין שצריכים טבילה, והלוא בפסוק כתוב שתשמישם על ידי האור? ותירץ שכוסות וצלוחיות למדנו מסוף הפסוק, וכמו שכתב רש"י על התורה: "וכל אשר לא יבוא באש", כל דבר שאין תשמישו על ידי האור, כגון כוסות וצלוחיות שתשמישם בצונן ולא בלעו איטור, "תעבירו במים", מטבילם ודיו. עי"ש. ואמנם הרמב"ן על התורה דחה פירוש זה וכתב, ואינו נכון בעיני, שאין לשון "תעבירו" לשון טבילה... וכשלמדו חכמים טבילה זו, לא הזכירו בה המקרא הזה "תעבירו במים", אלא דרשו "אך במי נדה יתחטא", מים שהנדה טובלת בהם. עי"ש. ואם כן לדברי הרמב"ן, אפשר ליישב את הקושיא הנ"ל כמו שפירשנו, שאחר שלימדה תורה על "כלי סעודה" שחייבים טבילה, לא חילקה בין שימושם באש לשימושם בצונן.

ולכאורה לפי מה שבארנו לעיל (עמוד 355) שטעם הטבילה הוא כדי להוציאם מטומאת העמים ולהכניסם לקדושת ישראל, מובן למה כלים משומשים צריך להטבילם, כיון שטימאם הגוי במאכלות אסורות. אבל כלים חדשים שלא השתמש בהם כלל, מאיזו טומאה צריך להוציאם? ואם נאמר שעצם היותם ברשות הגוי הם נחשבים טמאים, אם כן מה הטעם שמטבילים דוקא כלי סעודה ולא כלי עבודה, הלוא גם הם יצאו מרשות הגוי לרשות ישראל? ונראה שהריגש בזה הריטב"א וכתב: כלי סעודה, פירוש, כיון שסופם להשתמש בהם באיטור, ויצאו לקדושה, לכך הצריכם הכתוב טבילה אף בחדשים, מה שאין כן בכלים של מלאכה. ע"כ. ומבואר שדוקא כלי סעודה, כיון שמעותדים הם לשימוש של איטור, הצריכם הכתוב טבילה אף שהם חדשים, לא כן כלי עבודה שאינם מיועדים לאיטור, לא הצריכם טבילה.

ואפשר לומר שמעלה עשו דוקא בכלי אכילה שלא לאכול בכלים הטמאים בטומאת העמים אף שאינם בלועים מאיטור. והוא מעין מה שאמרה תורה (סוף פרשת שמני): "וְהִתְקַדְּשִׁיתָם וְהִייתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי, וְלֹא תִטְמְאוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם", ודרשו חז"ל בגמרא ברכות (סוף פרק שמני) על ענייני אכילה, "והתקדשתם" אלו מים ראשונים, "והייתם קדושים" אלו מים אחרונים. עי"ש ובהגהות הגר"א. ודו"ק. לכן נצטוונו להטביל דוקא כלי אכילה להעבירם מטומאתם ולאכול בקדושה, ולא כלי עבודה שלא שייך בהם קדושה. וכיוצא בזה מבואר באיטור והיתר הארוך (שם), שהטבילה היא להעביר את הטומאה, ולכן מטביל אף כלי שתיה שתשמישם בצונן.

"וַיִּדְבֹר אֵלַי זֶה הַשְּׁלַחן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה'" (יחזקאל מא כב)

כתב בספר אשל אברהם ניימארק (עבודה זרה עה ע"ב), מה שלמדו חז"ל: "כלי סעודה אמורים בפרשה", הענין מתבאר יותר על פי גדרי חכמת האמת, שאכילת האדם זומה לקרבן, ושולחנו כמזבח, אם כן כלי הסעודה הם בבחינת כלי שרת, שצריכים קדושה וטהרה. ומשום כך, כלי חרס שאינם בגדר כלי שרת, לא צריכים טבילה. ע"כ.

וכיוצא בזה מבואר בגמרא מסכת חגיגה (כז רע"א): "בזמן שבית המקדש קיים, מזבח מכפר על האדם, עכשיו שולחנו של האדם מכפר עליו". וכתב בספר מגיד מישרים (מוסר, כ"ז אייר) שאמר לו המלאך המגיד למרן הבית יוסף: ויהיו הרהוריך ומחשבותיך בתורתך, וגם בשעת אכילה תהרהר במשניותי, ותחשב אכילתך כקרבנות וזבחים לפני הקדוש ברוך הוא. ועוד אמר לו (סוף פרשת עקב): וכשאתה אוכל, על כל לעיסה ולעיסה תהרהר בדברי תורה, ובכך יהיה המאכל קדוש דוגמת הקרבן, וזהו שנאמר (דברים ח ג): "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם", כלומר, כשהאדם אוכל לבד לחם בלא דברי תורה, לא יתפרנס ויחיה בכך. אבל תדע במה יחיה האדם ויתפרנס? "על פל מוצא פי ה'", כלומר, כשבשעת אכילה, יהרהר בדברי תורה, שהם מוצא פי ה', אז יחיה האדם ויתפרנס במעט שיאכל, כי יתברך המזון שבמעיו על הרהורו בדברי תורה. ע"כ.

כלי סעודה לשימוש אחר

קנה כלי סעודה והחליט להשתמש בו לדברים אחרים, וכגון שקנה סכין המיועד לחיתוך מאכלים, ומשתמש בו לחיתוך ניירות וכדומה, אינו צריך טבילה.

כתב באיסור והיתר הארוך (שער נח סימן פג): סכין שנתקן לסעודה וקנאו לצורך סעודה, ונמלך לחתוך בו קלפים וכיוצא, אין צריך להטבילה. וכן מבואר בבית יוסף (סימן קכ אות ח) ובשלחן ערוך והרמ"א (שם).

כוס אליהו הנביא

הנוהגים ב"ליל הסדר" לתת יין בגביע מיוחד וקוראים אותו "כוס של אליהו הנביא", ולא שותים ממנו כלל, אלא למחרת בבוקר מחזירים את היין לבקבוק או שופכים אותו לגביע קטן ומקדשים עליו קידוש היום, אין צריכים להטבילו. [וברור שמדובר שהכוס מיוחדת רק לכך, ולא שותים ממנה באיזה הזדמנויות].

כתב המשנה ברורה (סימן תפ סק"ט), נוהגים באלו מדינות בעת מזיגת כוס הרביעי ליל הסדר שקוראים עליו את ההלל, למזוג כוס אחד יותר מהמסובים, וקוראים אותו "כוס של אליהו הנביא", לרמוז שאנו מאמינים שכשם שגאלנו השם יתברך ממצרים, הוא יגאלנו עוד וישלח לנו את אליהו הנביא לבשרנו את הגאולה. (ועיין עוד טעם לזה בבני יששכר, מאמרי חודש ניסן מאמר ד, טיול בפרדס דרוש ג ד"ה ובוה) ומנהג זה נפוץ בעיקר אצל בני אשכנז, ונוהגים להניח כוס זה עם היין עד הבוקר על השלחן כשהוא מכוסה, ובבוקר מחזירים את היין לבקבוק, ולוקחים ממנו לקידוש היום (עיין פסקי תשובות שם אות א). ונראה שמאחר וכוס זו נקנית במיוחד לכוס אליהו הנביא, ולא

שותים ממנה כלל, אין צריך להטבילה. ואף יותר נכון שלא להטבילה, שמא יטעה לחשוב שדינה ככל כוס, ויברך על הטבילה, וכמו שהבאנו להלן (עמוד 415) בשם איסור והיתר הארוך. ע"ש.

והנה הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א בספרו חשוקי חמד (מסכת עבודה זרה עה ע"ב) כתב, למעשה נראה שיש להטביל כוס אליהו הנביא עם ברכה, מאחר והרבה נוהגים שיין זה שהיה בכוס של אליהו משמש לקידוש ליום פסח, שכיון שנעשה בין זה מצוה אחת, תעשה בו מצוה נוספת של קידוש היום. ולכן נחשב הגביע לכלי סעודה, כי ממלאים בו יין לכוס של אליהו, ולמחרת שופכים ממנו לכוס של קידוש לשתייה, והוא דומה לסיר שמבשלים בו מאכל, ולא אוכלים ממנו אלא מוריקים אותו לצלחת וממנה אוכלים, ובכל זאת הסיר נחשב כלי סעודה, כי מבשלים בו את המזון. ע"ש. ואחר המחילה, לא ידעתי מה הדמיון בין הגביע לסיר שמבשלים בו, הלוא הסיר ברור שהוא בגדר "כלי סעודה" כי בו מכינים את התבשיל, ולכן חייב בטבילה, מה שאין כן גביע זה שלא מכינים בו את היין, אלא רק נותנים בו יין למשך כמה שעות לחיזוק האמונה בליבותינו, ואחר כך מרוקנים אותו שוב לבקבוק או לכוס אחר, נמצא שאינו בגדר "כלי סעודה", ומניין לחיבו טבילה. ונראה שאף אינו בכלל "כלי אוצר" כחביות יין, שיש מחלוקת אם צריך להטבילם או לא, כמובא להלן (עמוד 381), כי שם סוף סוף הכלי נועד לשמר את המאכל או המשקה, ולכן יש צד לומר שהוא חייב בטבילה, מה שאין כן בגביע זה שאין כאן מעשה של שימור היין כלל, אלא רק נתינתו בכוס לכמה שעות לחיזוק האמונה, לכן אינו בגדר כלי "אוצר". והוא הדין למה שיש נוהגים לתלות בסוכה בקבוקי יין לסגולה (עין מסכת סוכה י"ט ע"א), ולאחר החג מחלקים את היין לבקבוקים קטנים, ושומרים מהם למשך ימות השנה לשתות מן היין לסגולה. שגם אותם בקבוקים שתולים בסוכה פטורים מטבילה, כיון שלא שותים מהם, ורק מניחים בהם את היין לסגולה, נמצא שאינם בגדר כלי "סעודה" ולא בגדר כלי "אוצר".

טוגי הכלים מחומרים שונים

כלי מתכות

כלי מתכות חייבים בטבילה.

רבותינו הפוסקים נחלקו אם טבילת כלי מתכות היא מהתורה, ולדעת רבים החיוב הוא מן התורה, כפי שהזכירה התורה במפורש בפסוקים הנ"ל דווקא סוגים של כלי מתכות: זהב, כסף, נחושת, ברזל, בדיל ועופרת. אבל רבים חולקים, שהחיוב הוא מדברי סופרים, והפסוקים אינם אלא לסמך בלבד. והנה מפשט לשון הרמב"ם נראה שטבילתם מדרבנן, שכתב והלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה ה', טבילה זו שמטבילים כלי הסעודה הנלקחים מן הגוי ואחר כך יותרו לאכילה ושתייה, אינה אלא **מדברי סופרים**. **ורמז** לה: "כָּל דְּבַר אֲשֶׁר יָבֵא בְּאֵשׁ, תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר", ומפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בטהרתם [בפליטתם] מידי גיעולי גויים ולא מידי טומאה, שאין לך טומאה עולה על ידי אש. וכיון שכתוב "וטָהַר", אמרו **חכמים** הוסיף לו טהרה אחר עבירתו באש להתירו מגיעולי גויים. ע"ש. וכן כתב הרשב"א (ותרת הבית הארוך בית ד שער ד דף לה ע"א) בדעת הרמב"ם שטבילת כלים מדברי סופרים, והפסוק אינו אלא סמך בעלמא. גם בספר הבתים כתב, שלדעת הרמב"ם טבילת כלים מדרבנן. וכן כתבו הריטב"א, הר"ן, הרשב"ץ, יבין שמועה, הרשב"ש, הרדב"ז, מרן הכסף משנה, המבי"ט, הכנסת הגדולה ועוד.

גם הרמב"ן על התורה כתב, וליבי מהרהר שחיוב טבילה זו מדרבנן, והפסוקים הם רק סמך. וכן כתב רבנו ישעיה דטראני בפסקי רי"ד (עבודה זרה עה ע"ב), וטבילה זו מדרבנן היא, והפסוקים סמך

בעלמא. וכתב הרשב"ש (סימן תסח) שכן הוא פשט הירושלמי. וכן דעת הגאונים, הארחות חיים, הרב המגיד ועוד. וכתבו הרדב"ז והישועות יעקב, שכן דעת רוב הפוסקים. ולדבריהם, מה שאמרה תורה: "תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהַר, אַךְ בְּמֵי נְדָה יִתְחַטָּא", אין זה מדובר על טבילת כלים, אלא "וְיִטְהַר" פירושו, שעל ידי שתעבירו את הכלי באש ותכשירוהו מבליעתו, הוא יהיה נטהר ונכשר לבשל בו (פרי חדש סימן ככ סק"ו). ומה שכתוב: "אַךְ בְּמֵי נְדָה יִתְחַטָּא", כתב רש"י, לפי פשוטו, חיטוי זה לטהר מטומאת מת. ונמצא שצריכים הכלים גיעול [הפלטה] לטהרם מן האיסור, וחיטוי [טבילה] והזאת אפר פרה אדומה] לטהרם מן הטומאה, כמו שצויתה התורה שם בפסוקים הקודמים. ופירוש "מֵי נְדָה", היינו מים שמעורב בהם אפר פרה אדומה שמתהרים מטומאת מת. ונקראים "מֵי נְדָה", כמו שנאמר (במדבר יט ט): "וַיֹּאסֶף אֵישׁ טְהוֹר אֶת אֶפְרַיִם הַפָּהָה... לְמֵי נְדָה חֲטָאת הוּא", ופירש רש"י, למי הזייה, כמו שאמר (איכה ג ג): "וַיִּדְוּ אֲבָנֵי בֵּי", לשון זריקה. "חֲטָאת הוּא", לשון חיטוי כפשוטו.

ואמנם רש"י בפירושו לגמרא כתב, טבילת כלים היא "גזירת הכתוב". ומבואר שטבילת כלים היא מן התורה. וכן דעת רבנו תם, התוספות, האשכול, הראב"ה, הרשב"א, הרא"ה, הרא"ש, הסמ"ק (מצוה קצט), נימוקי יוסף, האיסור והיתר ועוד. וכן נראה בדעת מרן השלחן ערוך, וכמו שכתבו לדייק, הט"ז, הפרי חדש, הגר"א, שלחן גבוה ועוד. ועייני שו"ת יביע אומר חלק ב יורה דעה סימן ט. שו"ת יחיה דעת חלק ד סימן מד. ז (רנ)

וכן נראה מתרגום יונתן בן עוזיאל שבפסוק: "כֹּל דְּבַר אֲשֶׁר יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהַר, אַךְ בְּמֵי נְדָה יִתְחַטָּא", תרגם: "כֹּל מַדְעָם דְּאוֹרְחֵיהּ לְמַתְעֵלָא בְּנוֹרָא" - כל דבר שדרכו לבוא באש, לְבִיטֵינָא, קְדִירָתָא, שְׂפוּדִיָא וְאֶסְכְּלָתָא" - לדודים, קדרות, שיפודים ואסכלאות [רשת לצליה], "תַּעֲבִירוּ בְּנוֹרָא וַיִּדְכְּלוּ" - תעבירו באש ויטהר, "בְּתֵר כֵּן בְּמֵיָא דְכִשְׂרִין לְאִדְכָּאָה בְּהוּן דְּוֹתָא וַיִּתְדִי" - אחרי כן במים שששרים לטהר בהם נדה יתחטא. "וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֵא בָאֵשׁ, תַּעֲבִירוּ בְּמֵיָם", "וְכֹל דְּלֹא מִיתְעַל בְּנוֹרָא" - וכל שלא יבוא באש, כְּהִנְכָתָא, פְּסִינָא, קְתוּנָיָא, קוּמְקוּמוּסִינָא" - ככלי מדידה, כוסות, מצקות, קומקומים, "תַּעֲבִירוּ בְּאֲרָבְעִין סְוִיין דְּמוּיין" - תעבירו בארבעים סאים של מים. ע"כ. ומפורש שטבילת כלים היא מן התורה.

[והנה באור זרוע (עבודה זרה סי' רפח ורצג) כתב, שטבילת כלים גזירת הכתוב היא. ובשו"ת יביע אומר (חלק ב יורה דעה סימן ט סוף אות ב) כתב, שאפשר שמה שכתב גזירת הכתוב, לאו דוקא וכו'. ע"ש. וקצת קשה שנמצא, שלדעת האור זרוע טבילת כלים מדרבנן, ומאידך החמיר כל כך שאם השתמש בכלי קודם טבילה, יש לאסור את התבשיל אפילו בדיעבד, כמבואר שם. וצ"ע. ודו"ק.]

כלי זכוכית

כלי זכוכית, דורלקס, פיירקס וכדומה, חייבים בטבילה מדברי חכמים. ושו"ת יביע אומר חלק ב יורה דעה סימן ט. וחלק ד יורה דעה סימן ח אות ד. וחלק ו יורה דעה סימן יב. ז רנ, רסד)

בגמרא (עבודה זרה עה ע"ב) אמרו לענין כלי זכוכית: "הואיל וכי נשתברו יש להם תקנה, ככלי מתכות דמו", פירוש, כיון שאם הם נשברו, יש להם תקנה על ידי שיתך אותם ויעשה מהם שוב כלי, נמצא שהם דומים לכלי מתכות, שיש להם תקנה על ידי התכה, ולכן גם הם חייבים בטבילה. ומפשט הדברים נראה שטבילתם מדרבנן, כי אינם מהמינים שכתובים בפסוק, אלא שהם דומים לכלי מתכות. וכן דעת הפרי חדש ורבים מהאחרונים. אולם הרב דברי יוסף כתב שאין זה מוכרח, כי לא נמצא בש"ס ולא בשום פוסק קדמון שיחלק בין מתכות לזכוכית. וכן כתב במקור מים חיים. והעיר עליו בדרכי תשובה שמצאנו להמבי"ט שכתב שכלי זכוכית מדרבנן.

ומרן זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (חלק ב יורה דעה סימן ט אות ז) כתב: ואנכי מצאתי בעזרת השם יתברך לפוסק קדמון שכתב כן במפורש, וזו לשון ספר האשכול: כלי זכוכית שיש להם תקנה בהתכה כמתכות, צריכים טבילה. "ונראה שמדרבנן צריכים טבילה". וכן נראה מהמאירי ומספר הישר לרבנו תם. נמצא שדברי הפרי חדש נכונים, ודבר ה' בפיחו אמת. ע"כ. ועיין בשו"ת הרשב"ש (סימן תסח).

כלי אלומיניום

המנהג הנפוץ להטביל כלי אלומיניום, אך לא יברך עליהם, או שיברך על כלי אחר שחייב בטבילה בוודאי, ויפטור את האלומיניום.

ראשית יש להבהיר, כי אף על פי שהאלומיניום הוא סוג מתכתי, עדיין יש להסתפק אם כלי אלומיניום חייבים בטבילה או לא. כי בתורה מצאנו שהוזכרו רק ששה סוגי מתכות, כמו שנאמר: "אֵת הַזָּהָב, וְאֵת הַכֶּסֶף, וְאֵת הַנְּחֹשֶׁת, וְאֵת הַבַּרְזֵל, וְאֵת הַעֹפְרָת, ומשמע לכאורה שדוקא כלים העשויים מסוגי מתכות אלו חייבים בטבילה ולא אחרים, כי אם היתה התורה רוצה לכלול את כל סוגי המתכות, היה לה לכתוב בקיצור: "כל כלי מתכות". זאת ועוד, הרי כלל גדול בדינו (קידושין כד ע"א): "אין שני כתובים הבאים כאחד מלמדים", כלומר, כאשר התורה מלמדת אותנו דבר מסוים, אפשר ללמוד ממנו על דברים אחרים כיוצא בו, אבל כאשר התורה כותבת את אותו דבר בשני מקומות, כוונתה שרק בשני מקומות אלו יהיה הדין כן, ואין ללמוד מזה למקום אחר, כי אם היתה רוצה שנלמד על מקום אחר, היתה כותבת רק במקום אחד, וממנו הייתי לומד. (ועיין בהרחבה בעלון "ותתענג בדשן" גליון 16 אות ט) והנה כאן אין זה "שני" כתובים הבאים כאחד, אלא "ששה" כתובים הבאים כאחד, ומזה שפירטה התורה ששה סוגים, משמע לכאורה שדוקא אלו ולא אחרים. וכן נראה דעת הגר"א (והובא בפתיחה לסדר טהרות, כללי טומאות מספר אליהו רבא, מתלמידו רבי מאיר מוילנא, ד"ה הכלים) שכלי מתכות הן רק ששת המינים שהוזכרו בתורה.

ואמנם הגאון בעל תפארת ישראל (קונטרס יבקש דעת בפתיחה לפירושו במשנה על סדר טהרות, אות מד) הביא את דעת הגר"א וכתב, שלדעתו לאו דוקא ששה מינים, שהרי בעיתים הללו מצאו הטבעיים כמה מיני מתכות חדשים שלא שערום אבותינו. וצריך לומר שששה מיני מתכות הנ"ל הן לאו דוקא, אלא כל הנרקע בפטיש רְקוּעֵי פחים, נקרא מתכות. ע"כ. ואחר המחילה, לא הבנתי היאך דחה את דברי הגר"א ללא טענה מבוססת ומוצקה. ולבד מזה, הלוא אם נתבונן נראה, שבמציאות האלומיניום אינו דומה לשאר מתכות, כי אותן מתכות שהוזכרו בתורה הן חומרים הנמצאים בטבע, כפי שידוע שהקדוש ברוך הוא ישתבח שמו ויתעלה כבוד הדרו טמן במקומות מסוימים במעמקי האדמה: זהב, כסף, נחושת וכו', כמו שנאמר (בראשית ב יא-יב): "שֵׁם הָאֶחָד פִּיטוֹן, הוּא הַסֵּבֵב אֵת כָּל אֶרֶץ הַחַיִּילָה אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב. וְזֶהְבַּ הָאֶרֶץ הַהוּא טוֹב, שֵׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם". ופירש הרמב"ן, כי בחול אשר בנהר ועל שפתו יִמְצָא הַזָּהָב הַטוֹב וְהַבְּדוּלַח וְהַשֹּׁהַם, כי כן ימצא בנהרות, מהם שימצא שם הזהב, ומהם אשר ימצא בהם הכסף, וכן הבדולח והאבנים הטובות, בנהרות ימצאו רובם. גם הרד"ק כתב: ואמר "אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב", בה"א הידיעה לפי שגם בארצות אחרות יש זהב אלא ששם הזהב לרוב, וגם הוא הטוב משאר הזהב שבארצות אחרות. ולפי שהיא קרובה לגן עדן, לפיכך היא טובה במוצא הזהב שהוא הטוב והנקי שבמתכות. גם לגבי הברזל והנחושת, כשהתורה משבחת את ארץ ישראל, היא אומרת (דברים ח טו): "אֶרֶץ אֲשֶׁר... לֹא תִחָסֵר כֹּל בָּהּ, אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בְּרִזָּל, וּמִהַרְרֵיהָ תִּחָצֵב נְחֹשֶׁת". וכותב רבנו בחיי, במקום שתשוב ששם אבנים, שם תמצא ברזל, וכן בהרים שם תמצא נחושת, וזהו "לא תחסר כל בה",

כי העדר הברזל והנחושת חיסרון גדול בארץ, לפי שהם תשמישי הכלים שמשמשים בהם ברוב. אבל הכסף והזהב אינם חיסרון גדול בארץ, ועל כן שיבח הארץ במה שהוא עיקר התשמישי [ברזל ונחושת], ולא בכסף וזהב. וכן הזכיר משה בברכת שבט אשר (דברים לג כה): "בְּרִזְלָא וְנִחְשֵׁת מְנַעֲלָךְ", כלומר בחלקו יהיו הרי ברזל ונחושת. [ורש"י פירש, ארצכם נעולה בהרים שחוצבים מהם ברזל ונחושת.] גם הרמב"ן כתב, כי בארץ ישראל מחצב נחושת וברזל, שהם צורך גדול ליושבי הארץ. וכן נאמר אצל דוד המלך כאשר הכין את החומרים לבניית בית המקדש ודברי הימים א כב ג-א: "וַיַּעֲמֵד חֲצָבִים לְחֻצוֹב אֲבָנֵי גְזִית לְבָנוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים. וּבְרִזְלָא לְרֹב, לְמִסְמָרִים לְדִלְתוֹת הַשְּׁעָרִים וְלְמַחְבְּרוֹת הַכִּין דָּוִד, וְנִחְשֵׁת לְרֹב אֵין מְשָׁקֵל".

לעומת זאת, את האלומיניום לא תמצא בהרים כמו הברזל והנחושת, אלא הוא מופק ומיוצר בתהליך מלאכותי, כפי שנבאר עתה בקצרה לאחר עיון בכתבות של מייצרי אלומיניום, ושיחה עם מבינים בתחום: האלומיניום הוא יסוד כימי [הנקרא גם תְּחֻמָּצָת] הנמצא בטבע בעיקר במחצבי המינרל והתרכובת "ברוקיסט" [כלומר, חוצבים במקומות מסוימים ששם ישנן אבנים המכילות בתוכן תרכובת - תערובת של כמה יסודות בטבע, ובתוכן גם יסוד האלומיניום]. ועל מנת שנקבל את יסוד האלומיניום לשימוש, עלינו להפריד את החומר הרצוי מהתרכובת שבו על ידי טחינה, [טוחנים את האבנים הנ"ל ומקבלים כמה יסודות, ומתוכם מפרידים את החומר הרצוי לתעשיית האלומיניום]. לאחר מכן משרים את החומר הרצוי בסיר לחץ עם מגנזיום, סיליקון ונחושת, החומר עובר סינון ושטיפה וחימום עד כדי קבלת תְּחֻמָּצָת [לשון חמצן] האלומיניום. [כלומר, תפקידם של המגנזיום, הסיליקון והנחושת, למשוך את שאר החומרים אליהם, כי הם יסודות שקרובים אליהם, והדומה נמשך לדומה לו, ובעת החימום הם נמשכים אליהם. וממילא חומר האלומיניום נשאר לבדו עם חמצן, כי הוא נמשך לחמצן.] תְּחֻמָּצָת האלומיניום עוברת אלקטרוליזה [מכניסים את החומר הנשאר לאמבטיה נוזל עם מלח ומתח חשמל גבוה מאוד, ובכך מפרידים את החמצן מהאלומיניום], ועל התקודה [כח שמושך אליו את האלומיניום לבדו], מתקבל אלומיניום נוזלי טהור 99%. ומכאן והלאה מקשים את הנוזל ומייצרים ממנו כלי אלומיניום. ע"כ.

נמצא שהאלומיניום אינו כששת סוגי המתכות המוזכרים בתורה, אלא הוא מופק על ידי תהליך מסוים עד היווצרו לחומר מוצק כשאר מתכות. וכלשון הכותב באנציקלופדיה: אף על פי שאלומיניום הוא יסוד נפוץ בקרום כדור הארץ, הוא אינו מופיע בטבע כמתכת, ולא ניתן להפרידו בשיטות מסורתיות. האלומיניום נחשב מתכת מסחרית חדשה... רוב האלומיניום מופק מהמינרל "ברוקיסט" וכו'. ע"כ. ואם כן, מנין לנו לדמותו לשאר כלי מתכות שהוזכרו בתורה ולחייבו טבילה? והגם שלשון רבנו הטור (סימן קכ): אין צריך טבילה אלא לכלי "מתכות". וכן כתב מרן בשלחן ערוך (שם סעיף א): הקונה מגוי כלי סעודה של "מתכת", צריך להטבילם במקוה. ולכאורה ממה שסתמו ולא פירטו את ששת המינים שפירטה התורה, משמע שכל סוגי המתכות שווים לחיבם טבילה? אבל זה אינו, כי לעולם לא דיברה תורה אלא בששה מינים אלו בלבד, אלא שהטור ומרן השלחן ערוך דיברו בהווה שאלו המינים הם שהיו מצויים גם בזמנם, ואילו האלומיניום זיהו אותו רק לפני כמאתיים שנה [1808 למנינם], ולאחר חמישים שנה התחילו לייצר ממנו אט אט כלי סעודה וכלים מכלים שונים, עד שהיום הוא מצוי ביותר במצרכים רבים: חלונות, סורגים, דלתות, פחיות, כלים חד פעמיים, ואפילו חלקי מטוסים ועוד.

התחדשות המטוסים עקב גילוי האלומיניום שהוא קל מאוד

בשו"ת ושב ורפא (חלק ג עמוד רצד) דן אם מותר לכהנים לטוס מעל בית הקברות, ובתוך

דבריו כתב: והנה צריכים אנו למודעי, שהמטוסים שבזמננו השתנו שינוי עצום מתקופת החזון איש שהחמיר בזה, כי בתחילה נעשו מעץ וקנבוס, וגוף המטוס היה מהודק כולו במסמרים של ברזל, ואחר כך בתחילת שנות השלושים [לפני כ-90 שנה], התחילו לייצר מטוסים מפלדה, שהוא מין ברזל כנודע (עיין להלן עמוד 366). ואף שהפלדה מתכת כבדה, מכל מקום המטוסים היו קטנים מאוד, והנוסעים היו כששה עד עשרה אנשים בלבד, וגם לא היו נוסעים בגובה רב, לכן לא היו כבדים מדאי... אך בתקופת מלחמת העולם השנייה ואחריה, התגדלו והתפתחו המטוסים, והגביהו עוף, והתחילו להסיע בהם נוסעים רבים, כי התחדש אז הייצור של אלומיניום שהיא מתכת קלה מאוד. והתברר לי מפרופסור לארונאוטיקה בטכניון שבחיפה שהוא שומר תורה ומצוות וירא שמים, שגוף המטוסים נעשה מתרכובת של אלומיניום עם נחושת כ-4%, ולפעמים מוסיפים גם ברזל בשיעור של פחות מ-0.4%. גם כל החישוקים שעליהם נסמך גוף המטוס, וכן כנפי המטוס, כולם עשויים מתרכובת הנ"ל. וכן אלפי המסמרים שמהדקים גוף המטוס הם מאלומיניום. ואין בכל המטוס ברזל או פלדה אלא במקומות מועטים שצריך חוזק יותר, כמו במקומות החיבור של המנועים עם הכנפיים, והכנפיים עם גוף המטוס, וחיבור הגלגלים עם גוף המטוס, וכן בצירי דלתות המטוס ובמנעוליו. ופנים המטוס נעשה מחומרים מלאכותיים שאינם מקבלים טומאה. וגם רצפת תא הנוסעים היא מחומרים אלו עם אלומיניום. ע"ש.

והנה גאון עוזנו ותפארתנו רבנו חיים בן עטר בספרו פרי תואר (סימו קכ סק"ב) הקשה, איך חז"ל חייבו טבילה לכלי זכוכית, והרי ממה שפירט הכתוב ששה מיני מתכות, ואין מין מתכת שלא הזכירו, הרי זה מורה באצבע שמין אחר הגם שדומה למתכת, לא חייב טבילה. וכיון שכל דבר שהתירה התורה במפורש, לא יכולים חכמים לאוסרו [וכן מבואר במאירי (מגילה ד ע"א) ע"ש], אם כן היאך חייבו חכמים טבילה בכלי זכוכית?

ובפרט שמאז ומתמיד היתה הזכוכית קיימת בעולם, וכמו שמובא במדרש בראשית רבה (פרשת נח פרשה לא) על הפסוק: "וַאֲתָהּ קַח לְךָ מִכָּל מֵאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאֶסְפַּת אֲלֶיךָ", הכניס נח לתיבה: זמורות לפילים, חצובה לצבאים, זכוכית לנעמיות. וכן בברכת משה רבנו לשבט זבולון (דברים לג יט) נאמר: "כִּי שָׁפַע יָמַי וַיִּנְקוּ וַשְׁפָּנֵי טְמוּנֵי חוֹל", ואומרת הגמרא במגילה (ו ע"א) "חול" זו זכוכית לבנה. (ועיין ירושלמי חגיגה פרק ב הלכה א). וכן נאמר (איוב כח יז): "לֹא יַעֲרֹכְנָה זָהָב וְזָכוכִית, וְתִמְוֶרְתָּהּ כְּלֵי פָז". (ועיין חגיגה טו ע"א) ומאחר ובכל זאת השמיטה התורה כלי זכוכית, נמצא מפורש שהם פטורים מטבילה, אם כן היאך חייבו חכמים טבילה בכלי זכוכית?

וכתב הפרי תואר, וזו אינה קושיא, כי אפשר שמה שפירט הכתוב סוגי המתכות, לא בא למעט כלי זכוכית במפורש, אלא שאם לא היה מפרט אלא כותב "כלי מתכות" בסתם, היה אפשר לטעות שדווקא דבר הניתך בקלות כמו בדיל ועופרת, הוא בגדר "מתכת", אבל שאר מתכות כמו זהב, כסף, נחושת וברזל לא, לכן פירט הכתוב, ללמדנו שגם מיני מתכות שלא ניתכות בקלות, [כמו שנאמר (משלי יז ג): "מִצָּרֶף לְפָסֶף וְכוּר לְזָהָב"] הם בכלל "מתכת". עכת"ד. ומבואר מדבריו, שאותם ששה מיני מתכות שהזכירה התורה, הם המתכות שחייבים טבילה ואין מין נוסף, וכמו שכתב: "ואין מין מתכת שלא הזכירו". ולכן אף אם נמצא עוד מין מתכת שדומה להם, בכל זאת אינו חייב בטבילה מהתורה, כי התורה לא הזכירה אותו. וכמו שכתב: "והרי זה מורה באצבע שמין אחר הגם שדומה למתכת, לא חייב טבילה". אלא שעדיין השאירה התורה את האפשרות

לחכמים לחייב טבילה גם מינים אחרים, והם ראו לנכון לחייב כלי זכוכית כי הם דומים למתכות. אבל מכאן ועד לחייב כלי אלומיניום, זו מניין, והרי אינם בכלל כלי מתכות שדיברה תורה, וגם חז"ל לא דברו עליהם, ונמצא שיש לפוטרום לגמרי מטבילה.

וכיוצא בזה כתב הגאון רבי חנוך דוב פדואה בשו"ת חשב האפוד (חלק ג סימן ע) [עיין בספר "רבנו" (עמודים סה, קלד, ריז) שמרו זצוק"ל היה מחבב מאוד ספר זה, ואמר עליו שהוא מלא חכמה]. בדעתי היה לפטור כלי אלומיניום מטבילה, על פי מה שכתב רש"י (ראש השנה יט רע"ב), כלי זכוכית טהורים שניקבו וסתמו אותם באָבָר [עופרת], חכמים מטהרים מטומאת כלי מתכות מהתורה, ומטמאים משום טומאת כלי זכוכית מדרבנן, "שאינן כלי מתכות טמאים מהתורה אלא המנויים בפרשה, זהב וכסף וכו'". ולכאורה קשה למה רש"י מאריך כל כך, והלוא די היה לו לכתוב: טומאת כלי זכוכית מדרבנן, "שאינן טמאים מן התורה אלא כלי מתכות"? ונראה ברור שרש"י היה קשה לו, למה כלי זכוכית אינם טמאים מן התורה, והלוא כלי "מתכות" היינו כלים הניתכים, וגם כלי "זכוכית" הם ניתכים באש? ומתוך רש"י, שכלי מתכות מקבלים טומאה לא מפני שהם ניתכים, אלא מפני שהם כתובים בפרשה, וממילא כלי זכוכית שאינם כתובים בפרשה, לא מקבלים טומאה, אף שהם ניתכים ואפשר לכוללם בכלי "מתכות". נמצא שאפילו כלי מתכות לא מקבלים טומאה אם אינם כתובים בפרשה, כל שכן כלים אחרים שאינם בגדר כלי מתכות שלא יקבלו טומאה, כיון שאינם מוזכרים בפרשה. [וכיוצא בזה מבואר בחידושי הרש"ש על רש"י שם]. ומזה נראה לי שאין כלי אלומיניום מקבלים טומאה, ולא צריכים טבילה אם נקחים מהגוי, [שהרי אינם כתובים בתורה, ואף חז"ל לא גזרו עליהם]. והיה רצוני לקבוע כן להלכה לפטור כלי אלומיניום מטבילה. אולם הרצתי הדברים לפני הגאון שר התורה מצ'יבין [רבי דב בעריש וידנפלד, בעל שו"ת דובב מישרים], ולא הסכים לדבר, באומרו: "ומי יודע, ושמא זה מין ברזל!", וכמוכן משכתי את ידי. אכן אני מונע את עצמי לברך על טבילת כלים אלו, ואני מקבל כל טענה קלה לפטור כלי אלומיניום מטבילה. ע"ש.

והנה מה שטען הגאון מצ'יבין: "ומי יודע, ושמא זה מין ברזל!", אחר המחילה הרבה מכבוד הדר גאונו, הנה מדברי הפרי תואר הנ"ל משמע שלא חוששים כן, שהרי כתב: "שאינן מין מתכת שלא הזכירו, ולכן גם מין אחר שדומה למתכת, לא חייב בטבילה". ואילו לדברי הגאון מצ'יבין, על כל מין מתכת חדשה שימצאו, נחשוש שמא הוא מין ברזל או אחד מששת מיני המתכות שהוזכרו בתורה, ונחייבו טבילה. ולבד מזה, הלוא כבר הוכחנו לעיל שהאלומיניום לא דומה לברזל ולשאר מתכות שהוזכרו בתורה, כי הן מתכות העשויות בידי שמים וחוצבים אותן מן הטבע, לא כן באלומיניום שאף שיסודו מן הטבע, אבל אינו מוכן ומזומן בטבע כשאר מתכות, ואיך נאמר שמא מין ברזל הוא. ואף שהאלומיניום גם כן ניתן, אבל עדיין אינו מין ברזל, ואין לו את כל תכונות המתכות, כמבואר להלן וד"ה וכל שכן. על כן נראה שדברי הגאון מצ'יבין נאמרו מחמת שלא אמרו לו את המציאות של תהליך ייצור האלומיניום. [וכיוצא בזה כבר האיר מרן מלכא זצוק"ל ושו"ת יחיה דעת חלק ג סימן ב] על הגאון מצ'יבין, בענין אם צריך להסיר את שעון היד בהנחת התפילין משום חציצה או לא? וכתב: הנה הגאון מצ'יבין זצ"ל בשו"ת דובב מישרים (חלק ב סימן לז) העלה להחמיר בזה. וכשזכיתי לקבל פני שכניה, בחיים חיותו, והשתעשעתי עמו בדברי תורה, העירתי בזה על דברי קדשו, ממה שהבאנו ראיות להתיר בשו"ת יביע אומר (חלק ב אורח חיים סימן ב). וענה לי כבוד הגאון זצ"ל, כי הוא סבר ששעון היד מקומו למעלה, לפני שִׁבְעַת הכריכות שבזרוע, ולכן כתב להחמיר. אולם לפי האמור, שמקום שעון היד הוא סמוך לכף היד, מודה הוא שיש להקל בזה, ואין להחמיר כלל. עד כאן תורף דברי קדשו. והדר הוא לכל חסידי. תנצב"ה.]

גם דעת הגאון רבי משה פיינשטיין לפטור את כלי האלומיניום מטבילה לפחות מן התורה,

וכמבואר בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ב סימן קסד). ואמנם מתחילה הסתפק קצת בדבר, וכתב, יש לעיין שאולי רק ששה מיני מתכות שנאמרו בתורה, הם מקבלים טומאה ולא מינים אחרים, שהרי הוצרך הכתוב להחשיבם בפרטיות, ולא כתב "כל מתכות", וכלפי שמים גלוי וידוע שיש עוד מיני מתכות, ולכן פרטן להשמיענו שרק אלו ולא מיני מתכות אחרים. אבל אפשר שגם מין מתכות זה [אלומיניום] אינו מין אחר, אלא שהוא נעשה מתערובת ממינים אלו, וצריך לחקור לידע זה. **ואם יתברר שהוא מין אחר, שהיה רצון השם יתברך שיתגלה בדורות אלו האחרונים [כמו שזו המציאות באמת באלומיניום כמבואר לעיל], היה נוטה יותר שלא מקבל טומאה, כי לבד ממה שפרטן, ואם כן זו ראייה שאין ללמוד מהן על מיני מתכות אחרים, כי הם ששה כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים.** הנה גם בלי זה, אין ללמוד למין חדש, שכל דינים אלו הם גזרת הכתוב. וראייה קצת מכלי זכוכית, שלא מקבלים טומאה מן התורה, אף שהם ניתכים כמתכות, ולא אמרו חז"ל שיהיה להם דין כלי מתכות כאותם שבתורה. ע"ש. ומפורש, שכל הצד שרצה הרב לחייב בטבילה, הוא רק מחמת חוסר ידיעה במציאות, שמא אלומיניום הוא תערובת של כמה מיני מתכות. אבל לפי המציאות שהתבררה שאלומיניום הוא מין אחר, אם כן כבר כתב, שנוטה יותר לומר לפוטרו מטבילה, כי מנין לנו לחדש חיוב, והרי כל דינים אלו הם גזרת הכתוב.

שוב חיזק הגאון בעל אגרות משה בתשובה אחרת את דבריו (חלק ג סימן כב) והכריע שבאמת אלומיניום הוא מין אחר, וזה תוכן דבריו: האלומיניום היא מתכת חדשה שלא נזכרה בתורה, ולכן נראה שמן התורה אינה צריכה טבילה, כי ממה שכתבה התורה ששה מינים של מתכות בשמותיהם ולא כתבה "כל כלי מתכות", מוכרחים לומר שדוקא אלו מקבלים טומאה וצריכים טבילה, ולא כלים ממינים אחרים. הלוא התורה ניתנה מפי הקדוש ברוך הוא, והוא ברא את כל מיני המתכות שבעולם אף אלו שלא ידעו עליהם האנשים, ואם היו גם הם בדין טומאה וטבילה, לא היה לתורה לפרט דוקא את אלו... ואם כן מוכרחים לומר שלא כל המתכות הם בדיני טומאה אלא הששה מינים שנאמרו בפירוש... וממילא גם טבילה מדין כלים חדשים אולי אין להצריך, שהרי בפרשה נאמרו גם דיני טבילת כלים. אלא שנראה שצריכים טבילה מדרבנן, כי לא גרעו מכלי זכוכית שחייבים בטבילה רק בגלל שדומים לכלי מתכות, שיש להם תקנה אם נשברו. ואם כן כל שכן באלומיניום שהוא מין ממיני המתכות. ע"ש. וכן דעת שו"ת מחזה אליהו (חלק ב סימן נ אות י, יא) שבוודאי אלומיניום חייב בטבילה מדרבנן, קל וחומר מזכוכית, שהרי הוא יותר קרוב מכל הבחינות למתכת מזכוכית. ע"ש.

אלא שעדיין יש מקום להבין, הלוא מאחר שהסכימו הגאונים הנ"ל שאין האלומיניום בכלל מיני מתכות שאמרה תורה, אם כן מה אכפת לי שהוא יותר קרוב למתכת מזכוכית, והרי כל שלא גזרו חז"ל במפורש, אין בידינו לגזור גזירות חדשות מדעתנו אפילו שדומות זו לזו ממש, וכמו שהבאנו לעיל (עמוד 305) מתשובת רב שר שלום גאון שכתב, שכל דבר שלא גזרו חז"ל, אפילו בדבר שיש לחוש ביותר להחמיר בו, אין אנו חוששים ולא גוזרים. וכיוצא בזה כתבו: התוספות, הריב"ש, הר"ן, המגיד משנה, הרא"ש ומרן הבית יוסף. וכתב הגאון רבנו יוסף חיים, ואין לומר שאילו היה זה בימי חז"ל היו גוזרים עליו ואוסרים אותו, שהואיל והחכמים הראשונים שהיתה להם סמכות והכח לאסור את המותר משום גזירה, אינם מצויים עתה בזמנינו, אנו אין בכוחנו לאסור את המותר משום גזירה, ואפילו בדבר הדומה ממש לדבר שגזרו בו חז"ל, הלכה פסוקה היא, שאין לנו אלא רק מה שאסרו חז"ל בפירוש, ואין לנו להוסיף על זה. ע"כ. וכיוצא בזה כתב מרן זצוק"ל (הובא להלן עמוד 367) לגבי טבילה בכלי פלסטיק וניילון. ע"ש.

וכל שכן לפי מה שכתב בשו"ת שלחן הלוי בעלסקי (חלק א פרק כד אות לה), באלומיניום יש כמה צדדים לצרף להקל, מפני שאינו מששה מיני מתכות המוזכרים בתורה, ואיך אפשר לחייבו כאשר

מעולם לא היה בשימוש בזמן הפוסקים, ואין מי שאומר שהם חייבים טבילה. וגדולה מזו, האלומיניום הוא יותר רחוק מחיוב טבילה, שהרי היו מגדולי הפוסקים כמו הגאון רבי חיים מבריסק ואחרים בזמנו, שסברו שהאלומיניום אינו נחשב למתכת כלל אלא נחשב כאדמה, "והדבר ידוע לכל היודעים בחכמת הכימיה שלאומיניום אין את התכונות של מתכות, ובהרבה אופנים יש לו את התכונות של אדמה". ע"ש. למשל: מגנט לא נתפס על אלומיניום, וכן אי אפשר להלחים אותו, כיון שהוא דק ומיד נמס באש, מה שאין כן בשאר מיני מתכות.

והנה הרב נפתלי פרנקל (ירחון מוריה קמה-ו עמוד עו) הקשה על האגרות משה, שמנין לו לומר שמיני המתכות המצויים כיום, אינם כלולים בתוך ששת מיני המתכות שהוזכרו בתורה, והרי מצאנו בגמרא יומא ומד סע"ב, שבעה זהבים הם: זהב, וזהב טוב, וזהב אופיר, וזהב מופז, וזהב שחוט, וזהב סגור, וזהב פרוויים. ואף על פי שכל אחד משונה מחברו, כולם נכללו בתורה תחת שם "זהב". וכן מצאנו כמה מיני נחושת בגמרא בערכין ו' ע"ב, וכן כמה מיני ברזל וכו'. הרי שגם בימי חז"ל היה ידוע להם מכמה מיני מתכות, ובכל זאת לא מיעטו אלא כלי גללים וכלי אדמה שאינם מקבלים טומאה, ומשמע ששאר מיני מתכות מקבלים טומאה. ועל כרחנו לומר שכל מיני המתכות כלולים בתוך הששה המנויים בפסוק. ע"ש. והסתייע מדבריו ידידו הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א בספרו משמרת הבית (עמוד סז) לחייב כלי אלומיניום בטבילה מהתורה. אבל אחר המחילה, לעניות דעתי אין קושיא מהגמרות הנ"ל על האגרות משה, כי מה שמצאנו סוגי זהב, כסף או ברזל שונים, ברור שאינו מחשיב אותם לסוגי מתכות שונים, [וכמו שישנם סוגים רבים של תפוחים, וסוגים רבים של עגבניות, וכי נאמר שכל סוג של תפוח וכל סוג של עגבנייה הם פרי אחר, הרי ברור שכל סוגי התפוחים הם בכלל פרי הנקרא "תפוח", וכן ברור שכל סוגי העגבניות הם בכלל פרי הנקרא "עגבנייה"]. וממילא ברור שכונות התורה כשאמרה "זהב", היינו כל שבעת סוגי הזהב, שעל כולם שם "זהב" עליהם. לא כן באלומיניום, שבמציאות הוא סוג מתכת שונה לגמרי מהששה שהוזכרו בתורה וכמבואר לעיל, ומנין לנו לומר שהוא כלול בתוך הששה המנויים בפסוק ולחייבו טבילה. [גם מה שהקשה הגרמ"מ קארפ במשמרת הבית (עמוד סו ד"ה אמנם), לפי רש"י במסכת ראש השנה והרש"ש שהבאנו לעיל, לא קשה].

ועיין עוד לגאון רבי יעקב קמינצקי שכתב, שאין חיוב טבילת כלי אלומיניום מן התורה, ויש לצדד לפוטרים אפילו מדרבנן, שלא תיקנו בהם טבילה כלל. הובא בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תנא), אבל דעת התשובות והנהגות (שם וסימן שנו, וחלק ג סימן רנט, וחלק ד סימן קצב), לחייב בטבילה לפחות מדרבנן. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת ושב ורפא (חלק ג עמוד רצה) שהביא תשובה מאת הגאון רבי אברהם דב ברקוביץ שהאריך שם כי השם הטובה עליו בטוב טעם ודעת, להוכיח שהאלומיניום אינו בכלל מיני המתכות שדיברה תורה. עיין שם ותרוה נחת. וכן העלה בשו"ת אבא במ (חלק ה עמוד תסו) לפטור מן הדין את האלומיניום מטבילת כלים, והביא עוד (עמוד תפה) להקת פוסקים שהקלו בזה. ועיין עוד בשו"ת שרגא המאיר (חלק ב סימן פג ד"ה חכם אחד). על כן נראה להלכה ולמעשה, שמאחר ויש אומרים שכלי אלומיניום חייבים בטבילה, יש להטבילם, אך לענין הברכה, לא יברך אלא על כלי אחר ויפטור כלים אלו. [ועיין בפרי חדש (סימן קכ ס"ק כו)]

כלי נירוסטה

כלי נירוסטה, חייבים בטבילה בברכה.

הנירוסטה נוצרה לפני מעט יותר ממאה שנה, היא מיוצרת מסגסוגת [תערובת סוגי מתכות], בעיקר מפלדה שהיא עשויה מ"ברזל", שהוא אחד ממיני המתכות שהוזכרו בתורה. תרגום המילה,

'נירוסטה' מגרמנית לעברית: "פלדה בלתי מחלידה" או "פלדת אל-חלד". אחוז המתכות בנירוסטה קובע את תכונותיו, כאשר אפשר להוסיף לתרכובת מתכות המשנות את תכונותיו. על כן, קיימים כמאה וחמישים סוגי נירוסטה שונים, בהתאם להרכבם.

להלן מכתבה על תהליך יצור כלי נירוסטה: רוב כלי המתכות המצויים, הם בעצם "ברזל" גולמי שעבר תהליך עיבוד. הברזל בטבע אינו טהור, הוא נמצא בסלע הנקרא: "עופרת הברזל", ומופיע בערבוביה עם יסודות אחרים, כמו פחמן גופרית וזרחן. ברזל טהור כמעט שאינו קיים בטבע, שכן הוא נוטה להחליד מהר בחשיפה למים וחמצן. הוא גם מאוד רך, וכמעט שלא ניתן להשתמש בו. בתהליך העיבוד, מתיכים את "עופרת הברזל", ומתקבל ברזל גולמי, אך עדיין לא טהור. ברזל זה מכיל אחוזי פחמן גבוהים יחסית מעל 4%, זהו חומר חסר שימוש כמעט לחלוטין, כיון שאחוז הפחמן הגבוה גורם לו להיות פריך ולהישבר תחת מאמץ כלשהו כמו "ביסקוויט". כדי לקבל מהברזל את התכונות הרצויות: חוזק, משיכות, גמישות, יכולת כיפוף ופיתול בלי שישבר, צריך להפחית ממנו את כמויות הפחמן באמצעות תהליך חימום מיוחד בתנורים. כאשר נפחת הפחמן ל-2% ומטה, מקבלים חומר חזק וגמיש ובעל תכונות טובות לשימושים רבים. זה החומר נקרא: "פלדה". אלא שהבעיה העיקרית של הפלדה היא החלודה. אחת השיטות להגן על הפלדה מחלודה, היא תוספת יסודות כימיים כבר בשלב היצור. **נמצא שכאשר מוסיפים לפלדה "כרום" במינון של לפחות 10.5% ממשקלה, הפלדה הופכת עמידה יותר מול תופעת החלודה. פלדה זו נקראת: "נירוסטה".**

נמצא אפוא שכלי נירוסטה חייבים בטבילה בברכה, כיון שעיקרם ורובם "ברזל", מה שאין כן כלי אלומיניום שעשויים בתהליך מלאכותי מחומרים שונים שאין בהם מששת המינים שהזכירה התורה. וכן כתב הגאון רבי ניסים קרליץ בספר חוט שני (הלכות טבילת כלים עמוד כה) שהנירוסטה הוא ברזל שמעורב עם איזה חומר, ולכן חייב בטבילה עם ברכה. וכן פסקו הגר"מ שטרנבוך באורחות הבית (עמוד עט), והגר"מ קארפ במשמרת הבית (עמוד סח) ועוד רבים.

כלי ניילון ופלסטיק

כלי ניילון ופלסטיק, אינם צריכים טבילה כלל. (שור"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן ת, וחלק י יו"ד סימן י. הובא גם בשו"ת מנחת יצחק וויס חלק ד ס"ס קיד אות ג. ז רט)

לפי מה שהבאנו לעיל מהגמרא, שכלי זכוכית הואיל ויש להם תקנה אם נשברו, חייבום חכמים טבילה, כי הם דומים לכלי מתכות. אם כן יש לדון בכלי פלסטיק וניילון, שכיון שגם להם יש תקנה על ידי התכה אם נשברו, אולי יש לחייבם טבילה. אולם להלכה כיון שכלים אלו לא היו בזמן חז"ל ולא חייבום טבילה, אין אנו מוסמכים לבוא ולחדש מדעתנו ולחייבם טבילה. וכמבואר לעיל (עמוד 305) בהרחבה. גם בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תנא) כתב, שמעתי שהחזון איש זצ"ל פטר מטבילה כלי פלסטיק וניילון, כיון שלא גזרו בהם חז"ל, ואין לנו להוסיף מדעתנו כלים חדשים. ועיין עוד בשו"ת אבא במ (חלק ה עמוד תעד) שהביא להקת פוסקים שפטרם מטבילה.

והנה חכם אחד כתב בספרו, שכלי פלסטיק וניילון טוב להחמיר להטבילם בלי ברכה, וציון למנחת יצחק חלק ג'. ומרן מלכא העיר עליו בשו"ת יביע אומר (חלק י יורה דעה סימן י) וזה תוכן דבריו: הנה בשו"ת יביע אומר (חלק ד יו"ד סימן ח) פסקתי שאין צריך להטבילם, ואף על פי שחז"ל גזרו על כלי זכוכית להטבילם, מכל מקום כלי פלסטיק וניילון, שלא היו בימי חז"ל, ולא היו בכלל גזירתם, אין אנו יכולים לגזור גזירות חדשות. וכמו שאמרנו בירושלמי, אין מוסיפים על

הגזרות. גם הגאון רבי יוסף חיים בספר ידי חיים כתב, שאפילו דבר חדש הדומה ממש לדבר שגזרו עליו חז"ל, ואילו היה בזמנם היו גוזרים עליו, מכל מקום הלכה פסוקה היא, שאין לנו לגזור עליו איסור, אחר חתימת התלמוד, ואין לאסור אלא דבר שגזרו עליו חז"ל בפירוש, ולא להוסיף עליו. ע"ש. וכן מוכח בבית יוסף. והגאון בעל מנחת יצחק הנ"ל חזר בו בחלק ד', שאחר ראותו דברי בשו"ת יביע אומר הנ"ל שאין צריך טבילה, העתיק כל הלשון שכתבנו שם, שאינם צריכים טבילה. וכן פסקו להקל בשו"ת באר משה ובשו"ת ציץ אליעזר. וכן כתבתי גם בשו"ת יחווה דעת (חלק ג סימן ס). הנה כי כן מסקנת הדין, שכלי פלסטיק וניילון אינם צריכים טבילה כלל. וכן ראוי להורות. עכ"ד.

כלי חרס, עץ ואבן

כלי חרס, עץ או אבן, פטורים מטבילה. (סימן קכ סעיף א, ו, ז. שו"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן ח אות ב)

בגמרא (עבודה זרה עה ע"ב) מובא, שרב יצחק בר יוסף קנה מגוי כלי העשוי מאדמה וגללי בקר, וחשב להטבילו. אמר לו רבי יעקב, כך פירש לי רבי יוחנן: "כלי מתכות אמורים בפרשה". כלומר, שרק כלי מתכות שהוזכרו בתורה, חייבים טבילה, אבל שאר סוגי הכלים, פטורים.

כלים מצופים

כלים הפטורים מטבילה, ככלי חרס וכדומה, שציפה אותם במתכת או בזכוכית מבפנים ומבחוץ, חייבים בטבילה בברכה. ואם אינם מצופים אלא מבפנים, יטבילם בלי ברכה. אבל אם הם מצופים מבחוץ לבד, פטורים מטבילה, ולבני אשכנז יטבילם בלי ברכה. (סימן קכ סעיף א, ז רנז)

בגמרא (עבודה זרה עה ע"ב) הובאה מחלוקת אם כלי "קוניא" חייבים בטבילה. והיינו, כלים שעשויים מחומר שפטור מטבילה וציפום בחומר שחייב טבילה. ופסקה הגמרא שחייבים טבילה, כיון שהכלי נקרא על שם סופו שציפוהו בו. וכתב האשכול בשם גאון, שלא דוקא אם ציפוהו במתכת, אלא הוא הדין אם ציפוהו בזכוכית, חייב טבילה. וכן כתבו הערוך, נימוקי יוסף, איסור והיתר הארוך ועוד. וכן דעת הכנסת הגדולה, הש"ד, הפרי חדש, רבי עקיבא איגר, ורבים מהאחרונים. וכן נראה מרבנו תם (תוספות שם לג ע"ב ד"ה קוניא) שפירש, קוניא היינו שמצופה בזכוכית. אולם הפרי תואר (סק"ג) כתב, כלים המצופים בזכוכית פטורים מטבילה, שכיון שכלי זכוכית עצמם לא חייבים אלא משום שדומים למתכות, לא החמירו בהם גם במצופים, שהרי בלאו הכי יש מי שאומר בגמרא שאפילו המצופים במתכת פטורים מטבילה, אם כן אין לנו להוסיף גם במצופים בזכוכית, ודייק כן בדעת מרן השלחן ערוך (סימן קכ סעיף א) שכתב, כלים המצופים ב"אָבֶר" [עופרת] מבפנים, צריך להטבילם. ולא הזכיר זכוכית. ע"ש. אך הזבחי צדק כתב, ולרבים שומעים להצריך טבילה גם למצופים בזכוכית, ולא כדעת הפרי תואר. וכן מתבאר מדברי הבית יוסף והשלחן ערוך בהלכות פסח (אורח חיים סימן תנא סעיף כג).

וכתבו התוספות (עבודה זרה עה ע"ב ד"ה והלכתא), "קוניא" חייב טבילה, היינו דוקא כלים שמחופים באבר מבפנים, אבל אם הם מחופים מבחוץ לבד, וכן כלי עץ המחושקים סביב ברזל מבחוץ, אין צריכים טבילה, כיון שכלי סעודה אמורים בפרשה של כלי מדין, שמשתמשים בהם בפנים הכלי שהוא מתכת, ואילו כאן פנים הכלי הוא עץ. וכתב מרן הבית יוסף (שם), שכן פסקו הרא"ש

והסמ"ק. [וכן פסק בשלחן ערוך וסעיף א, כלים המצופים "מבפנים" בלבד, צריכים טבילה. ובסעיף ו' כתב, כלי עץ שיש לו חשוקים של ברזל מבחוץ שמעמידים אותו, אינו טעון טבילה.] אבל הר"ן כתב, שיש אומרים שדוקא במצופה מבית ומבחוץ חייב טבילה, ולפיכך כל שאינו מחופה טובלו בלא ברכה. וכן הורה רבנו פרץ. [גם המאירי (עבודה זרה עה ע"ב) הביא מחלוקת זו, וכתב: ומתוך כך הורו רבותי שמתבילים אותם בלא ברכה. גם בשו"ת הרשב"ש (סימן תסח) כתב, יש אומרים שדוקא מצופים מבית ומחוץ צריכים טבילה, אבל אם מצופים מבפנים ולא מבחוץ או להיפך, לא צריכים טבילה. וכתבו מגדולי האחרונים [הראשונים] ז"ל, שטוב להטבילם בלא ברכה, וכך אני נוהג, אלא אם אטביל עמהם כלים אחרים מצופים מבית ומחוץ. ע"כ. ואפשר לומר שסברתם בזה, כיון שצריך שיהיה ככלי מדין האמורים בפרשה, והרי שם הכלים היו עשויים מתכת מבית ומחוץ.] והראב"ה (חלק ב מסכת פסחים סימן תסד) כתב, שבין מצופה מבפנים לבד ובין מצופה מבחוץ לבד, טעון טבילה, כי לא חילקו חכמים בגמרא בין בפנים לבחוץ. [וכן מצאתי בתשובת רש"י.] ע"כ. ועל פי זה כתב הרמ"א, יש אומרים שכלים המצופים באבר אפילו בפנים, יטביל בלי ברכה, וכן נוהגים. ובאר הפרי חדש (סק"ז), שלדעת הרמ"א, בין אם הציפוי בחוץ לבד או בפנים לבד, יטביל בלי ברכה, ורק כשהוא מצופה מבפנים ומבחוץ, יטביל בברכה. אך לדעת מרן, די בציפוי בפנים כדי לחייבו בטבילה ובברכה, כיון שהפנים הוא העיקר שבו נוגע המאכל. אך כיון שספק ברכות להקל, לכן לא יברך אלא בציפוי בפנים ובחוץ. וכתב הב"ח, ויש לתמוה על מנהג העולם שמשתמשים בקדירות המחופות אבר מבפנים ללא טבילה כלל. וכתב הפרי חדש (סימן קכ סק"א), וראוי לגעור במי שנוהג כן. ואנו לא שמענו מי שנהג כן, זולת קצת אנשים שאינם בני תורה, ולפי שנעלם מהם עיקר הדין, נהגו כן. ובכלי שמצופה רק מבחוץ, לדעת מרן פטור מטבילה, כיון שהמאכל לא נוגע בחומר שמחייב טבילה. אך לדעת הרמ"א יטביל ללא ברכה.

והנה הט"ז (סק"ג) באר את טעמו של הרמ"א שפסק שגם אם מצופה בפנים לבד, יטביל בלי ברכה, על אף שהתבשיל נוגע בדבר שמחייב טבילה, מכיון שהציפוי בפנים אינו אלא לנוי. ע"כ. והיינו שציפוי לנוי בטל במקצת לעיקר הכלי, ולכן מטבילו ללא ברכה. ומדבריו נראה שאם הציפוי בפנים לצורך הכלי ממש ולא לנוי, יטביל בברכה. ולפי זה נמצא שאין מחלוקת בין הרמ"א למרן, שמן הסתם גם מרן יודה שאם הציפוי הוא רק לנוי שיטביל בלי ברכה, וכמו שכתב בבית יוסף בשם הסמ"ק, כלים של חרס המצופים מבפנים, צריכים טבילה ללא ברכה, לפי שאין הציפוי נעשה אלא לנוי, ולא כתב לחלוק על זה. ואם כן למה כתב הרמ"א בלשון של מחלוקת: "יש אומרים" שכלים המצופים באבר אפילו בפנים, יטביל בלי ברכה, והלוא גם מרן מודה לזה. וכן דייק הש"ד (סק"ג) מלשון זו, שהרמ"א חולק על מרן.

לכן נראה לכאורה שטעמו של הרמ"א, מפני שעדיין חושש לדעת הר"ן ורבנו פרץ שדוקא במצופה מבית ומחוץ חייב טבילה בברכה, אבל כל שמצופה באחד מהם, טובל בלי ברכה, וכמו שבארנו לעיל שלדעתם צריך שיהיה דומה לכלי מדין ממש ששם הכלים היו מתכת מבית ומחוץ. וכן מבואר מהגר"א (סק"ה) שכתב על הרמ"א: יש אומרים וכו'. סמ"ק, וכפירוש הר"ן שדוקא שהם מצופים מבית ומבחוץ, אבל בלאו הכי יטביל בלי ברכה. ע"כ. והיינו שפסק כדעת הסמ"ק, שאם מצופים מבפנים לבד מטביל ללא ברכה, אבל לא מטעם שכתב הסמ"ק שהציפוי נעשה לנוי, אלא מטעם שכתב הר"ן שדוקא במצופים מבית ומבחוץ מטביל בברכה. [ועיין בחידושי חתם סופר (יורה דעה סימן קכ סק"א) ודו"ק].

והנה לעצם הדין אם ציפוי כלי במתכת טבילתו מהתורה או מדרבנן [לדעה שטבילת כלים מהתורה], נראה שהוא מדרבנן, ובה נחלקו בגמרא אם גזרו חכמים על כלי מצופה, כי קשה לומר שמחלוקתם כל כך קיצונית, שאחד מחייב מהתורה ואחד פוטר אפילו מדרבנן. וכן כתב

המבוי"ט בקרית ספר (הלכות מאכלות אסורות פרק יז), שאפילו אם נאמר שטבילת כלים מן התורה, כלים המצופים באבר, אינם אלא מדרבנן. ע"כ. וכן מבואר מדברי הפרי תואר שהובא לעיל.

ציפוי לנוי

כלים הפטורים מטבילה שציפו אותם לנוי בזכוכית - אפילו מבפנים ומבחוץ, פטורים מטבילה. ואם ציפו אותם במתכת - אם הציפוי מבפנים או מבחוץ, פטורים מטבילה. ואם הציפוי מבפנים ומבחוץ, טוב להטבילם בלי ברכה.

כתב הסמ"ק, קדירות של חרס המצופות באבר מבפנים, צריכות טבילה בלא ברכה, לפי שאינן עשויות אלא לנוי. ואולם הכל בו (סימן מח) כתב, כלי עץ מצופים, אין צריכים טבילה, משום שלנוי בעלמא עושים אותם. ומפשט לשונו משמע שאפילו המצופים מבית ומחוץ, פטורים. שאם לא כן, היה לו לחלק ולומר שחייבים. נמצא שכלי חרס המצופה בזכוכית לנוי אפילו מבית ומחוץ, יש ספק ספיקא לפוטרו, כי שמא כדעת הכל בו שציפוי לנוי פוטר מטבילה, ואפילו תאמר כדעת הסמ"ק שטובלו בלי ברכה, שמא כדעת הפרי תואר שבציפוי זכוכית פטור אפילו אם ציפהו ממש לצורך השימוש בכלי, וכל שכן כאן שציפהו לנוי בעלמא.

ואם הציפוי ממתכת לנוי - אם בפנים לבד או בחוץ לבד, יש לפוטרו משום ספק ספיקא, שמא כדעת הר"ן, רבנו פרץ ועוד, שלא חייב טבילה אלא מצופה מבית ומחוץ. ושמא כדעת הכל בו שבציפוי לנוי פטור מטבילה. ואפילו במצופה מבית ומחוץ, יש לומר שמן הדין פטור מטבילה, כיון שטבילת כלים מצופים היא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. אך הרוצה לחשוש לסמ"ק ועוד אחרונים, טוב שיטבילם בלי ברכה.

כלי מצופה:	מבפנים ומבחוץ	מבפנים לבד	מבחוץ לבד
מתכת או זכוכית	טבילה בברכה	טבילה ללא ברכה	פטור. ולבני אשכנז יטביל ללא ברכה
מתכת לנוי	טוב להטביל ללא ברכה	פטור	פטור
זכוכית לנוי	פטור	פטור	פטור

כלי פורצלן - פרפורי - חרסינה

ישנם שני סוגים של פורצלן: א. כולו עשוי חרס אך נראה חלק כעין זכוכית - פטור מטבילה. ב. תוכו חרס ומצופה בזכוכית דקה מאוד - חייב טבילה בברכה, אך טוב להטבילו עם כלי אחר ממתכת או זכוכית, ויכוון עליו בברכה.

להלן תהליך עשיית כלי פורצלן מצופים: גוף הכלי עשוי מאדמה חרסית שמערבים עמה חומרים נוספים, ולשים הכל במים. לאחר קבלת העיסה, עורכים אותה בצורות שונות, כמו: קערות, צלחות וכ', וקולים בתנור בחום של 700 מעלות צלזיוס. לאחר הוצאת הכלי מהתנור, מקררים אותו, ומטבילים אותו בתמיסה נוזלית של חול זכוכית מותך, שנדבקת היטב לגוף הכלי, והופכת לציפוי דק של זכוכית מבריקה שנקראת גלזורה. לאחר שהחומר מתייבש, מסירים עם נייר שיוף את שאריות הגלזורה המיותרת בעיקר מתחתית הכלי, ומכניסים לתנור לשריפה שניה בטמפרטורה שבין 1000 ל-1300 מעלות, ובכך מתקבל הכלי המוגמר. בשריפה חזקה זו, נמנעת פליטת חומרים

רעילים למאכל. ואמנם ישנם ששורפים בחום נמוך יותר, אבל אז אין אחריות שלא יבלע המאכל בכלי, ולא יפלטו חומרים רעילים למאכל.

והנה כתב בערוך השלחן (סימן קכ סעיף כט), בימינו בכל המדינות עיקר תשמישי כלי סעודה, קערות גדולות וקטנות משל חרס מלובנים יפים וברים שקוראים "פורצלן", ואין בהם שום מתכת, ורק הם מלובנים באש, והעולם נהגו להטבילם. ואינו מובן הטעם, על מה הם צריכים טבילה, והרי אינם דומים לכלי זכוכית, שאילו נשברו אין להם תקנה ככל כלי חרס...? ויראה לי, כיון שהיו כלים שמצופים בזכוכית דקה שקוראים גליזיר"ט, ואלו ודאי צריכים טבילה, כי ציפוי זכוכית הוא כציפוי מתכת, מזה נשתרבו המנהג שכלי פורצלן צריכים טבילה הגם שאינם מצופים, ולא דקדקו להבדיל בין מצופים לבין שאינם מצופים. ע"ש.

ובאמת שבאנציקלופדיה העברית (ערך חרסינה) מובא שיש פורצלן חלק הגם שאינו מצופה כלל, וזה תוכן הדברים: חרסינה, 'פורצלן' באנגלית. חומר קדירות מצורף באש עזה, לבן מעיקרו, שקוף למחצה, ובלתי חדיר לנוזלים וכו'. החרסינה מבצק קשה שעיקר מרכיביה: כ-50% 'קאולין' [חימר - חרסית סין]. כ-25% 'פצלת השדה' [תרכובת: צורן, אשלגן, חמרן ותמצה] נקיה או מעורבת במינרלים אחרים, וכ-25% 'סיליקה'. תערובת זו במים נעשית פלסטית, וממנה מעצבים כיורים וכדומה. חימום ב-700-600 מעלות, גורם להקשיית ה'קאולין'. **בְּקִלְיָה בַתְּנוּרָה ב-1400-1300 מעלות, ניתכת 'פצלת השדה' ונדבקת בזוגיות לגוף המוצק...** (הובא בשו"ת תפלה למשה חלק ג סימן יח) נמצא שפורצלן זה, אינו מצופה בזכוכית ממש, אלא שעל ידי חום גבוה מאוד, ניתך החומר 'פצלת השדה', וגורם למראה כזכוכית חלקה זכה וברה על פני הכלי. אלא שבפורצלן המצוי היום, הייצור הוא שונה כפי שבארנו לעיל שלאחר יציאתם מן התנור, מטבילים אותם בתמיסה נוזלית של חול זכוכית והופכת לציפוי ממש של זכוכית. ובמקרה זה מפורש בגמרא, בראשונים, ובשלחן ערוך שכלי מצופה זכוכית, חייב טבילה כמבואר לעיל.

ואמנם כמה פוסקים קדמונים, כמו: הכנסת הגדולה, מרן החיד"א, ערך השלחן, שלחן גבוה ועוד, כתבו שכלי פורצלן פטורים מטבילה, כמבואר בשו"ת יביע אומר (חלק ד יורה דעה ס"ס ת. וחלק ז יורה דעה סימן ט אות א) ובהליכות עולם (חלק ז עמוד רנז), וכתב שכן עיקר. אולם לאור כל האמור, הפורצלן המצוי כיום הוא מצופה זכוכית, ולכן חייב בטבילה. ומה שדיברו הפוסקים הנ"ל, היינו בפורצלן שאינו מצופה, וכמו שבאר הערוך השלחן הנ"ל. וכן מבואר מדברי מרן זצוק"ל עצמו שכתב (ה"ע שם): ודע שכלי חרס המצופים בזכוכית מבחוץ ומבפנים, צריך להטבילם בברכה, כמו שכתבו הכנסת הגדולה, הפרי חדש ועוד. ע"כ. ועל כרחנו לומר שמה שכתב לעיל שפורצלן לא צריך טבילה, היינו באינו מצופה. וכן מבואר בילקוט יוסף (קצוש"ע חלק ב סימן קכ ס"ג בשם מרן זיע"א בהליכות עולם. ופסח כרך ב עמוד תה) שכיום בהרבה מקומות בעולם, רוב כלי הפורצלן מצופים זכוכית מבפנים ומבחוץ, וצריכים טבילה בברכה. (עיין שו"ת תפלה למשה שם. אור ההלכה קכ סק"ב)

כלי אמייל

כלי אמייל העשויים מפח מצופה בחומר צבעוני או לבן, כמו שמצוי בתבניות אפיה או קערות, יטבילם בברכה.

כבר הבאנו לעיל (עמוד 172) שרבים התחבטו ממה עשוי הציפוי של כלי אמייל, מחרס או מזכוכית או ממתכת, ובזמננו התברר שהציפוי נעשה מזכוכית בתוספת צבע. ע"ש. על כן, ברור שלהלכה מטבילים אותם בברכה. וכן פסק באנציקלופדיה לכשרות המזון (הכשר כלים עמוד ק. הובא בספר בין ישראל לעמים עמוד קיח) בשם הראשון לציון הגאון הרב מרדכי אליהו זצ"ל.

כלי טפלון

כלי טפלון, לבני אשכנז יטבילם בלי ברכה. ואף בני ספרד טוב שיעשו כן.

כלי טפלון עשויים ממתכת ובתוכם ציפוי חומר פלסטי, הגורם לתבשיל שלא להידבק ולצאת בקלות, ובכך ממעטים את הצריכה בשמן. שמו באנגלית: "נון-סטיק", כלומר: "לא נדבק". אך הציבור התרגל לקרוא לזה "טפלון" כשם המותג.

לפי מה שהתבאר לעיל (עמוד 368) בדעת מרן השלחן ערוך, שהעיקר ממה עשוי פנים הכלי שבו מבשלים בפועל, אם כן בטפלון שפנים הכלי חומר פלסטי, יהיה פטור מטבילה. וכן כתב בספר שלחן ישראל (עמוד שנה) בשם הרה"ג יעקב יוסף זצ"ל שפשוט שאין צריך להטביל, משום שהאוכל לא נוגע בחומר שחייב טבילה. ע"ש. ומכל מקום לדעת הרמ"א, יטביל בלי ברכה, כי לא גרע מכלי המצופה בחוץ לבד במתכת, שמטביל בלי ברכה. והנה לפי הט"ז שהבאנו לעיל (עמוד 369) שטעמו של הרמ"א שבמצופה בפנים לבד, מטביל בלי ברכה, כיון שהציפוי נעשה רק לנוי, ולכן הוא בטל במקצת לעיקר הכלי. ומשמע שאם הציפוי לצורך השימוש בכלי, יתחייב בטבילה בברכה, כי הוא העיקר ואינו בטל כלל. אם כן בטפלון שהציפוי לצורך השימוש בכלי, נמצא שהוא העיקר, וכיון שהוא פלסטי, לכאורה יהיה פטור מטבילה. אבל אם נאמר שטעם הרמ"א מפני שחושש לר"ן ורבנו פרץ שלא מברכים אלא במצופה מבית ומחוץ, אבל אם רק באחד מהם, יטביל בלי ברכה, נמצא שגם בטפלון יטביל בלי ברכה, כיון שבחוץ הוא מתכת.

ואמנם יש שרצו לומר, כיון שהציפוי בטפלון הוא דק מאוד, דינו ככלי מתכת שצבעו אותו לנוי שהצבע בטל לכלי, וחייב טבילה בברכה. אבל יש להבין, כי מה ידמה ומה ישווה צבע שנעשה לנוי שהוא באמת בטל לכלי, לעומת ציפוי טפלון שהוא צורך הכלי ממש עד שהכלי נקרא על שמו, ובציפוי זה ניכרת מעלתו על שאר הכלים, ואדרבה בכוונה תחילה משתמשים דוקא בו בגלל הציפוי שלו, ואיך נחשיב אותו כטפל לכלי. ועוד, מנין לנו לחלק בין ציפוי 'דק מאוד' לסתם ציפוי, והלא כל ציפוי הוא דק, ומי החליט מהו גדר 'דק מאוד' שעליו לא דיברו חכמים. לכן נראה כפי שבארנו לעיל, שלדעת מרן כלי טפלון פטורים מטבילה, ורק לרמ"א יש להטבילם בלי ברכה. אך כיון שזו מחלוקת, ויש המחייבים טבילה גם לדעת מרן, לכן טוב שגם בני ספרד יטבילום בלי ברכה. ועיי' שו"ת מהרש"ם חלק ג סימן כ. ארחותיך למדני חלק ה סימן קכו, מנחת אשר וייס חלק ג סימן סא. אהל יעקב סקוצ'ילס סימן קכ אות נב)

טפלון שהתקלף

כלי טפלון שהתקלף הציפוי שבו, בין שהטבילו תחילה ובין שלא הטבילו, פטור מלהטבילו עתה.

ידוע שציפוי טפלון עלול להתקלף ולהישחק במשך הזמן, וכמו כן שימוש לא נכון פוגם והורס את היעילות שלו, ובמקרים מסוימים יכול חלילה גם לגרום לחומרים רעילים להשתחרר אל תוך התבשיל. ולכן הנכון להשתמש במרית או כף העשויות מעץ או פלסטיק ולא ממתכת, כדי שלא יישרט הציפוי. גם בשטיפת הכלי, משתמשים בספוגיות רכות ולא בצמר פלדה קשה וכיוצא בו. ועם כל הזהירויות הנ"ל, פעמים שעדיין אט אט הציפוי מתקלף, כי מניחים את הכלים בארון אחד על גבי השני, וכשמוציאים כלי, תחתית הכלי מתחככת בציפוי ושוורטת אותו מעט, ולאחר זמן הדבר מורגש. לכן מומלץ להניח פיסת בד על המחבת, כדי שתפריד בינה לבין שאר הכלים.

ועתה יש לשאול, כלי טפולן שהתקלף ציפוי, האם צריך להטבילו או לא, כי אם לא הטביל את הכלי תחילה, לכאורה יצטרך להטבילו עתה, כי כל מה שלא הטבילו הוא בגלל ציפוי שפוטרו, אבל עתה שניטל ציפוי, הרי הוא ככל כלי מתכת שחייב טבילה. ואף אם הטביל את הכלי תחילה, אך כיון שמן הדין הוא היה פטור, איך תועיל לו הטבילה משעת פטור לשעת חיוב. ואף לבני אשכנז שצריך להטביל בלי ברכה, אך כיון שהטבילה היא מחמת ספק, נמצא שעל הצד שהוא פטור, לא עלתה לו הטבילה כלל, כיון שעתה הוא חייב מן הדין. וכיוצא בזה כתב מרן הבית יוסף וסימן קכ אות ט, שאם נתן הגוי כלי לישראל בתורת משכון, ולא נראה שרוצה הגוי לשקעו ביד הישראל, כיון שהגמרא הסתפקה בדין זה, יטבילנו בלי ברכה. וכתב מהרי"ל, שאם לבסוף השתקע הכלי ברשות הישראל, יטבילו שנית בלי ברכה, כי הטבילה הראשונה כמו שלא הועילה לו, כיון שבשעה שהטבילו היה צד שהכלי ברשות הגוי, לכן יטבילו עתה לאחר שבא לרשות הישראל. ע"ש. וכיוצא בזה כתבו האחרונים (הובא להלן עמוד 422), על בעל חנות כלים שהוצרך לאכול בכליו והטבילם, ושוב הדיחם היטב והחזירם לחנות למכירה, שעליו להודיע לקונים שיטבילום שוב בלי ברכה, מכיון שלדעת כמה פוסקים, כליו היו פטורים מטבילה תחילה, ונמצא שטבילתו לא הועילה להם כלום. ולפי זה, גם בכלי טפולן שהטבילוהו ונתקלף, לכאורה יצטרך להטבילו שוב, כיון שהוטבל בזמנו בשעת פטור או מחמת ספק.

וביותר מזה יש מקום לומר, שגם אם נאמר שהטפולן היה חייב בטבילה מן הדין, כדעת הראב"ה שאפילו אם חוץ הכלי לבד עשוי מתכת חייב טבילה, וכדעת האומרים שציפוי הטפולן בטל לכלי, ונמצא שעלתה לו טבילה, עדיין אם התקלף הציפוי יצטרך להטבילו שוב, כיון שפנים חדשות באו לכאן, ובטל ממנו שם כלי טפולן ונעשה כלי אחר. וראיה לזה מהמשנה במסכת כלים (פרק כב משנה ד), כסא של כלה שניטלו חיפויי, בית שמאי מטמאים ובית הלל מטהרים. ופירש הרמב"ם, כסא של כלה משובץ בשן וב"אבנוס" וכיוצא בהם, והם נקראים חיפויים. ואם ניטלו ממנו, לבית הלל הרי הוא כמי שנשבר, ואינו מקבל טומאה. ובית שמאי אומרים כיון שהוא כסא של עץ שעדיין ראוי לשיבה, הריהו מקבל טומאה. ע"כ. והרא"ש פירש, חיפויי, כמו שיניים בולטות מכל צד לנוי ולסמוך עליהן את ידיה, בית הלל מטהרים כי הוא עשוי לנוי ולכבוד, וכשאינו עומד בנוי וביפוי, בטל שם כלי מעליו. ע"כ. ומבואר שאף על פי שגם עתה לאחר שניטלו חיפויי, ראוי הכסא לשיבה, בכל זאת לדעת בית הלל בטל שם כלי מעליו, והרי הוא כמי שנשבר, ואינו מקבל טומאה, כיון שכל כולו עשוי לנוי, לכבוד ולתפארת, וכשניטלו חיפויי אינו ראוי לזה. וכיוצא בזה באר הגאון רבי אפרים לייבוש (לפני כ-200 שנה) בפירושו משנה אחרונה, וזה תוכן דבריו: ולכאורה דבר תמוה הוא, כיון שראוי הכסא לכל אדם, למה עשאוהו ככלי שנשבר ואינו מקבל טומאה? ויש לומר שכסא של כלה מלבד חיפויי, הוא גם כן חשוב ביפויים ומעשה צעצועים, ומקפידים שלא ישב בו שום אדם חוץ מן הכלה. ולפיכך כל זמן שלא ניטלו חיפויי, הריהו ראוי לקבל טומאה בטומאת הכלה. אבל משניטלו חיפויי, שאינו ראוי לכלה, ומקפידים שלא ישב בו אדם אחר, נמצא בטל המושב לגמרי, וטהור הוא. גם הגאון רבי ישראל ליפשיץ בפירושו תפארת ישראל (יכין אות כד) כתב, ובית הלל מטהרים, כיון שמשנתקלקל קצת לא ראוי לכלה. וכיון שנשאר בו קישוטים קצת, לא ראוי גם לאדם פשוט, כי כסא של כלה אינו נאות לכל אדם. ע"כ. ומבואר שאף על פי שהכסא ראוי לשיבה, מכל מקום כיון שעיקרו מיועד לכלה, ועתה שניטלו חיפויי אינו ראוי לזה, פקע ממנו שם כלי ואינו מקבל טומאה. ולפי זה לכאורה הוא הדין בכלי טפולן, שאף על פי שהוא ראוי לשימוש, מכל מקום כיון שהוא עומד לטיגון ובישול במעט מאוד שמן, ועתה שניטל ציפוי אינו ראוי לזה, ממילא פקע ממנו שם כלי ויתחייב טבילה שוב, כיון שפנים חדשות באו לכאן.

ואל תשיבני שדוקא בכסא של כלה פקע ממנו שם כלי, כי הוא מיועד רק לשיבת הכלה ולא

לאדם אחר, וכשניטלו חיפוייו אינו ראוי לא לכלה ולא לאדם אחר. מה שאין כן בטפלו, שכבר מעת קנייתו ידוע שבמשך הזמן הציפוי מתקלף, וימשיכו להשתמש בו כשאר כלים שאין בהם ציפוי, וממילא לא פקע ממנו שם כלי. ואם נאמר שהוא היה חייב טבילה מן הדין, הרי שטבילתו הועילה לו גם למציאות של עכשיו שנקלף הציפוי. זה אינו, כי אפשר גם לומר לאידך גיסא, שאף שלא פקע ממנו שם כלי, עדיין אינו דומה לשאר כלים שקרה והתקלפה השכבה העליונה, שבוודאי לא צריך להטבילו שוב, כי מאחר והוטבל כהלכה בחיוב גמור, נמצא שהכלי כולו עם תוכו טבול, ויצא מטומאת העמים לקדושת ישראל. לא כן בטפלו, שציפוי הוא משהו אחר ממנו ואינו חלק מנופו ממש, לכן אפשר שאף אם היינו אומרים שהיה חייב טבילה, אך כיון שענתה נקלף ונעשה כולו מתכת, הרי שפנים חדשות באו לכאן, וכאילו כלי אחר בא לפנינו, ושמה לא תועיל לו הטבילה של אז, ויצטרך להטבילו שוב.

אלא שעדיין נראה שבכל מצב יש לפוטרו מטבילה, אף אם לא הטבילו מתחילה כלל, על פי מה שכתבו בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ב סימן 10) ועוד כמה מאחרוני דורנו, שהקונה בקבוק שתיה מן הגוי, ולאחר שנתרוקן הבקבוק רוצה להשתמש בו למשקים אחרים, אין צריך טבילה, כי אצל הישראל נעשה עליו שם "כלי". וכיוצא בזה כתב הגאון רבנו בן ציון אבא שאול זצ"ל בשו"ת אור לציון (חלק א אורח חיים ס"ס כד), שצנצנות של נס קפה וכיוצא שקונים מבית חרושת של גוי, ורוצה להשתמש בצנצנת לאחר שסיים את תכולתה, אינה צריכה טבילה, כיון שבשעת הייצור אינו נחשב "כלי", ורק בשעה שחושב הקונה להשתמש בו, חל עליו שם "כלי", והרי הוא ברשות הישראל כבר, וברשותו נוצר הכלי. עי"ש. ולפי זה קל וחומר ב"טפלו", שמתחילה עשאו הגוי כלי עם ציפוי שפטור מטבילה, ועתה השתנה הכלי ולנגד עינינו כלי מתכת שגמר מלאכתו נעשה על ידי ישראל, וכיון שחלות שם "כלי מתכת" נעשה על ידי ישראל, אין לחייבו טבילה. ועיינו עוד להלן (עמוד 386), ובקונטרס שלמי משה (סימן ח). עי"ש.

עיקר כלי ממתכת וידית מפלסטיק

אם חלק הכלי העושה את פעולת המלאכה הוא מברזל, ואילו הידית עשויה מפלסטיק או עץ, כל שאפשר להשתמש בברזל אפילו על ידי הדחק ללא הידית, הרי זה חייב טבילה בברכה. על כן, סכינים המצויים שהידית פלסטיק והלהב ברזל, חייבים טבילה בברכה. והוא הדין לפומפיה, מפצח אגוזים, מקלף, מקצף [קצפות, טחינה, חילבה וכדומה, שנאכלים כמות שהם], פורס: ביצים, תפוחים, אבוקדו, קוגל ועוד. מועד תפוחי אדמה, כותש שום, סלייסר, וכל כיוצא בהם.

כתב הדרכי תשובה (סימן קכ ס"ק צו), מה שנמשך מהכלי כמו יד ובית אחיזה אף שהוא מעץ וכדומה, צריך טבילה, וצריך מי המקוה להקיפו בשעת טבילה, ושיהיה נקי משום חציצה כמו גוף הכלי. עי"ש. והטעם בזה, כיון שפעולת הכלי נעשית על ידי הברזל לבדו, ואילו הידית אינה חלק מפעולתו, אלא מסייעת באחיזתו בלבד, וכיון שהולכים אחר עיקר הכלי שעושה את המלאכה והוא עשוי ברזל, לכן חייב טבילה. אבל אילו חלק העץ היה מסייע בעצם המלאכה, היה מקום לדון לפטור מטבילה, וכעין מה שכתב החכמת אדם (וכלל עג סעיף יא) על מדוך עץ המצופה ברזל, שכל שאפשר לדוך בו בלי הציפוי, אינו צריך טבילה, כיון שאפשר להשתמש בו בלי הברזל. ע"כ. ולכן כפית שהידית שלה עשויה מעץ או פלסטיק, כיון שהיא רק מחזיקה את הברזל והוא עושה את המלאכה, חייבת טבילה. וכן מצאנו בדין רחיים של פלפלין שיעודם לטחינה, והעץ שברחיים אינו משמש את עצם הטחינה אלא הוא מעמיד ומחזיק את הברזל שהוא לבדו הטוחן, לכן חייב

טבילה. וגם החוששים בכוס של מתכת שמעמידו עץ שאולי לא צריך טבילה, ולכן מטבילים בלי ברכה ועיין סימן קכ"א, כאן יודו שהידיית אינה בגדר "מעמיד", ואינה פוטרת מטבילה. וכמו שמבואר בש"ד (ס"ק יג) שדוקא בכוס שאם לא העץ, לא היה הכוס מתוקן כלל, ונמצא שהעץ הוא מעמידו, לכן יש מקום לפוטרו מטבילה. אבל בכלי שהוא כהלכתו [שפועל את פעולתו במתכת לבדה], אלא שהוא מחובר בכלי עץ, חייב טבילה בברכה. וכן נראה מרבנו פרץ והגהות סמ"ק מצוה קצט) שכתב, אותן רחיים ששוחקים בהן פלפלים צריכות טבילה, ואף שעיקרן עץ, מכל מקום עיקר תשמישן על ידי המתכת המחוברת. ומבואר שהולכים אחר עיקר התשמיש, כיון שהחלק העושה את המלאכה בפועל הוא העיקר ולא המחזיק אותו. וכן פסק הרמ"א (וסעיף ז): רחיים של פלפלי, שבתוך העץ יש ברזל קבוע שטוחנים בו, צריך טבילה. ודווקא שעיקר הכלי הוא של מתכת, אבל אם עיקר הכלי הוא של עץ, רק שמעט ברזל קבוע בו, הואיל ואפשר להשתמש בו בלא הברזל, אין צריך טבילה. ע"כ.

ולפי זה, "מקצף" שהחלק המקציף עשוי מתכת והידיית פלסטיק, חייב טבילה, כי הידיית אינה פועלת בהקצפה עצמה, והריהי טפלה למתכת. וכן סכינים המצויים שאפשר לחתוך בלהב אף ללא הידיית, חייבים טבילה. ואף על פי שיותר קשה להשתמש בלי ידיית, מכל מקום כל שאפשר לעשות כן על ידי הדחק, אין זה נחשב "מעמיד". וכן סלייסר, שהסכינים ממתכת מונחים במסגרת מפלסטיק, ועל הסכינים מניחים את הירקות, ולוחצים בידית פלסטיק ונופלים החתיכות לכלי קיבול, הרי זה כקוצץ בסכין שחייב טבילה בברכה, שהרי אפשר לדחוף את הירקות ביד ורק יותר קל לעשות זאת בידית הפלסטיק. (וכמבואר בטבילת כלים כהלכתה סימן ה, ופרק ד אות ג, כב. ע"ש. ועיין בספר באר מים חיים פרק ה הלכה ט. ועיין עוד להלן עמוד 401 בדין פטיש רידוד)

כלי חשמל

ישנה מחלוקת האם צריך להטביל מכשירי חשמל המשמשים לצרכי אכילה, כמו: טוסטר, מצנם, בלנדר, מיקסר, מיקרוגל, קומקום חשמלי, מיחם מים, מכונת קפה, מקציף קפה וכיוצא בהם. ולהלכה, הם פטורים מטבילה. ויש שמטבילים אותם בלי ברכה, ומייבשים במייבש שיער ["פן"] או משהים כמה ימים עד שיתייבשו ויחזרו לפעול. אך כיון שיש חוששים שיתקלקלו או שיפסידו את האחריות, או שיש שם מנגנון דיגיטלי שיהרס במים, על כן טוב שיתן את הכלי לגוי במתנה, ויחזור וישאל ממנו להשתמש בו לעולם, שנמצא משתמש בכלי שאול מהגוי, שפטור מטבילה. וכמו כן, רשאי להקנות חלק מהכלי לגוי במתנה, ויהיה פטור מטבילה, כדון כלי שישראל וגוי שותפים בו (ועיין להלן עמוד 419). אבל מן הדין, כבר כתבנו שכלי חשמל פטורים מטבילה.

פוסקים רבים דנו אם מכשירי חשמל חייבים בטבילה או לא, הללו פוטרים והללו מחייבים, הללו מטבילים בברכה, והללו מטבילים בלי ברכה. חלקם מדמים את דיני טבילת כלים לדיני טומאה וטהרה, וכל שהכלי לא מקבל טומאה, אינו חייב גם בטבילה כשנלקח מהגוי. וכיון שדבר המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה, אם כן גם מכשירי חשמל שנחשבים כמחוברים לקרקע, כי עיקר שימושם בהיותם מחוברים לקרקע באמצעות חוט החשמל, יהיו פטורים מטבילה. אך יש אומרים שחיבור לחשמל אינו נחשב כמחובר לקרקע, וממילא חייבים בטבילה. ויש חולקים שאין שום קשר בין טבילת כלים לדיני טומאה וטהרה, וכמו שכתב הגאון החתם סופר בחידושו (וורה דעה סימן קכ"ה), שאין לדמות דיני טבילת כלים הנלקחים מן הגוי לדיני טומאה וטהרה, ודחה

מה שכתב בשו"ת שב יעקב שקדירת נחושת הקבועה בתנור לא צריכה טבילה, כיון שעשויה לחברה בקרקע ואינה מקבלת טומאה. וכתב עליו, ואני תמה, והיכן ראה שטבילה זו נלמדת מטומאה... ורק בטומאה שגילתה התורה, גילתה. אבל טבילת כלים גזירת הכתוב היא, ומנין להקל במחובר לקרקע. ע"ש. גם ידירו בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חלק א יורה דעה סימן רטז) דן על מיהם מים שקבוע בתנור כנ"ל אם פטור מטבילה כיון שהוא מחובר לקרקע. וכתב, הנה לא ידעתי צדדי הספק, כי דין זה שמחובר לקרקע אינו מקבל טומאה, נאמר דוקא בטומאה ממש, אבל בטבילת כלים חדשים שאינו לטהר מידי טומאה אלא כדי שיצאו הכלים מטומאת העמים לקדושת ישראל, טעם זה שייך גם אם היה הכלי מחובר לקרקע. ע"ש.

והנה אם נתבונן נראה שהכלל לחייב טבילה, מבואר בגמרא (עבודה זרה עה ע"ב): **"כלי סעודה אמורים בפרשה"**, כלומר שהחייב הוא דוקא בכלים הדומים לכלים שהביאו עם ישראל ממלחמת מדין כמובא בפרשה, וכיון ששם היו רק **"כלי סעודה"**, לכן אין לחייב אלא כלי סעודה בלבד ולא כלי מלאכה וכדומה. וכן אמרו שם: **"לא שנו אלא בלקוחים וכמעשה שהיה"**, אבל שאולים לא", כלומר, לומדים עוד מהפרשה, שדווקא כלים שקנויים לישראל לגמרי חייבים בטבילה כמו המעשה שהיה במדין, אבל אם שאל מהגוי, פטור. ודייק עוד האור זרוע (עבודה זרה סימן רצב) מלשון הגמרא, שנפח ישראל שקנה טסים של מתכת מהגוי ועשה כלים לעצמו, פטור מטבילה, כי מזה שאמרו **"לא שנו אלא בלקוחים"**, בא למעט שעשאהם הישראל בעצמו. כי אם נאמר שבא למעט **"שאולים"** בלבד, אם כן למה האריכו בגמרא לומר: **"לא שנו אלא בלקוחים וכמעשה שהיה"**, שיאמרו: **"לא שנו אלא כמעשה שהיה"**, שהיו חלוטים לישראל ולמעט **"שאולים"**, אבל מזה שאמרו שני דברים: **"לקוחים, וכמעשה שהיה"**, משמע ש**"לקוחים"** בא לומר שלקח את הכלים כמות שהם מהגוי - למעט אם עשאהם בעצמו. **"וכמעשה שהיה"** בא לומר, שיהיו חלוטים ביד ישראל - למעט **"שאולים"**. וכן כתב מורנו רבנו אבי העזרי זצ"ל. עכ"ד. עוד למדו בגמרא שם, שלא חייבים טבילה אלא **"כלי מתכות"**, שהם הוזכרו בפסוק במעשה מדין. נמצא שאין חייב טבילת כלים אלא בדומים ממש למעשה מדין, אבל כל כלי ששונה מזה, אינו חייב טבילה.

ובדרך זו המשיכו רבותינו הראשונים, ולכן כתבו התוספות (שם ד"ה אין), הנותן כלי לאומן גוי לתקן, אין צריך טבילה, כיון שאין שם הגוי עליו, שאין זה **"כמעשה שהיה"** ששם היו הכלים של מדין. וכתב מרן הבית יוסף (סימן קכ אות י) פירוש, הנותן לגוי אומן חתיכת כסף לעשות ממנה כלי, אין צריך טבילה, כיון שלא נקרא שם הגוי עליו, שאין הכלי נקרא על שם האומן שעשאו, אלא על שם בעליו, כי צריך שיהיה בדומה ממש לכלי מדין, שנקרא הכלי על שם הגוי שהוא הבעלים. ע"ש. וכן פסק בשלחן ערוך (ושם) ישראל שנתן כסף לאומן גוי לעשות לו ממנו כלי, אינו צריך טבילה. גם המרדכי (מסכת חולין אות תקעז. הובא בבית יוסף שם אות ה) כתב, יש להוכיח שסכין שחיטה לא צריכה טבילה... והטעם לפוטרה, כי כלי סעודה כתובים בפרשה, וסכין שחיטה לאו **"כלי סעודה"** היא, שאפילו דבר צונן אסור לחתוך בה, אם לא שמדיחה קודם מהדם. ומה שהבהמה נעשית ראויה לאכילה על ידי השחיטה, לא נחשב משום כך כלי סעודה, כיון שעדיין היא צריכה בישול או צליה. ע"ש. וכן דעת הראב"ה (הובא באיסור והיתר הארוך שער נח סימן פד). וכן פסק מרן בשלחן ערוך (ועיף ה). ומבואר שאפילו סכין שחיטה שיש בה שייכות לסעודה, בכל זאת כיון שאין אפשרות לחתוך בה כלום אם לא שהדיחה מקודם, אינה בכלל **"כלי סעודה"**, כי כלי סעודה צריך שיהיה ראוי לשימוש כמו שהוא. וכן מבואר בבית יוסף, שהטעם של התוספות והרא"ש והסמ"ק שדוקא כלים המצופים במתכת מבפנים חייבים טבילה, כי אילו המצופים רק מבחוץ, כיון שאינו משתמש במקום המתכת, אינם דומים לכלי סעודה של מדין שהשתמשו במתכת עצמה.

לאור האמור, אפשר שגם כלי חשמל אינם דומים ממש לכלי מדין, שהרי כלי מדין ניתן להשתמש בהם בכל מקום ולהעבירם ממקום למקום, אבל כלי חשמל כל שימושם הוא רק בהיותם מחוברים לקרקע - לחשמל, ומנין לנו לחייבם טבילה. ואף על פי שהחיבור לחשמל אינו חיבור של קיימא, שהרי ניתן להוציא את התקע מהשקע בכל עת, בכל זאת עדיין צורת השימוש בכלי חשמל מוגבלת מאוד רק בחיבור לחשמל. נמצא שאינם ככלי מדין האמורים בפרשה שנעים ונדים ושימושם בכל מקום, ולכאורה לא יצטרכו טבילה.

ואף שישנה אפשרות להפעיל כלי חשמל על ידי גנרטור, ונמצא שאין שימושם במחובר לקרקע דוקא, ויכולים לטלטלם ממקום למקום, בכל זאת הולכים אחר רוב שימושם של הכלי כשהוא מחובר לשקע שבקיר. ואף אם ימצא אדם שרוב שימושם בכלי חשמל בגנרטור, כיון שעדיין אין שימושם אלא בחיבורם לחשמל, נמצא שאינם דומים לכלי מדין ששימושם בכל מצב ובכל מקום, ולא תלויים בדבר אחר. [ובוודאי שלו יצויר שיהיה סיר שראוי לשימוש גם בחשמל וגם בגז, ורוב שימושם בגז, בוודאי שיתחייב טבילה. וכן מבואר בשו"ת יהודה יעלה אסאד הנ"ל שכתב, שהמיחם שקובעים אותו בתנור, כיון שאין עיקר עשייתו להיות דבק בארץ דוקא, שהרי גם בתלוש ראוי לתשמש זה עצמו לחמם בו חמין על גבי האש, פשוט שצריך טבילה עם ברכה. ע"ש.]

ויש לחזק סברא זו מדברי הגאון בעל ערוך השלחן (סימן קכ סעיף לט) שכתב, יורות של ברזל או נחושת הקבועות בתנורים שמחממים בהן מים, אינן בכלל כלי סעודה, **כיון שלא נחשב כלי סעודה אלא כשמטלטלים אותם ממקום למקום.** ועוד אפשר לומר שכל כלי גדול מדאי שממנו שופכים לכלים קטנים, אין זה כלי סעודה אלא כלי אוצר. ולכן לא ראינו מעולם שיטבילו חביות גדולות שאצורים בהן מים או שאר משקים, שאינן נקראות כלי סעודה, **כי כלי סעודה הם מה שמשתמשים בהם אצל התנור ובבית המבשלות ובשלחן האכילה, ולא הכלים הגדולים שלהם מיוחד מקום בפני עצמו.** וראיה לזה וכו' וקל וחומר שלא נקרא כלי סעודה כשהם גדולים ולא משמשים לעיקר הסעודה. ע"כ. ומבואר שכלי סעודה שמייחדים להם מקום, ואינם עשויים להיטלטל ממקום למקום, אינם כמעשה שהיה במדין ופטורים מטבילה. אמור מעתה, גם כלי חשמל כיון שמייחדים להם מקום ואינם עשויים להיטלטל ממקום למקום, כמו: מיחם, קומקום, טוסטור, מצנח, מקציף קפה וכדומה, וכל שכן מכונת קפה ומיקרוגל, לא יהיו חייבים טבילה.

ויש שרצו לדון בקומקום חשמלי שלאחר שרתחו המים ניתן לנתקו מהחשמל ולמזוג ממנו לכוסות, וכל שכן בזמנינו שהקומקום נשלף, נמצא שבעת המזיגה לכוס אינו מחובר לחשמל כלל, וכיון שהרגילות להשתמש בו גם כשאינו מחובר, לכאורה יש מקום לחייבו טבילה? אלא שעדיין יש לומר שמאחר ועיקר ייעודו של הקומקום בהיותו מחובר לחשמל דוקא, ובלי זה אין בו שום תועלת, כי אין הקומקום נוצר כתחליף לקנקן למזיגת כוסות שתיה, ומעולם לא ראינו מי שהתקלקל לו הקומקום שיהפוך אותו לקנקן ויביאו לשלחן למזוג בו, [וישנם גם שמרוקנים את המים הרתוחים מהקומקום לקנקנים מיוחדים שנותנים לתוכם תמצית תה ונענע וכדומה, ומהם מוזגים לכוסות]. על כן ברור שכל מטרתו להרתחת מים בלבד, אלא שמטעמי נוחות מייצרים כיום רק קומקום נשלף, אך כל מהותו ושימושם בעיקר בהיותו מחובר לחשמל, ונמצא שאינו דומה לכלי מדין.

עוד אפשר, כי מאחר ובכלי מדין היו מטבילים ומשתמשים בהם מיד, ואילו כלי חשמל בעת הטבלתם אינם עובדים כמה ימים, ויש גם חשש שיתקלקלו לגמרי, נמצא שאינם דומים לכלי מדין. ואף שיש אומרים שלאחר שמייבשים אותם שבוע בקיץ ושבועיים בחורף, הם חוזרים ופועלים כבראשונה ושו"ת אבן ישראל פישר חלק ט סימן עב, אך עדיין כיון שאינם ראויים לשימוש

מיידי, ואף מפסידים את האחריות על המכשיר, נמצא שהמים פועלים בהם משהו לרעה, ואין זה כמעשה מדין. ומן הסתם לא תצווה התורה להטביל כלים במים שיש חשש שיתקלקלו אפילו לזמן מועט, כי התורה חסה על ממונם של ישראל (ראש השנה כז ע"א), וגם על התורה נאמר (משלי ג יז): "דַרְךְּכִּיהֶן דַרְכֵי נְעִים וְכָל נִתְיַבְתֵּיהֶן שְׁלוֹם", ולא מסתבר שתצווה להרוס את כלי החשמל במים.

לאור האמור, בין תבין מה שכתב בשו"ת מעין אומר (חלק ד סימן כא) ששאל את מרן מלכא זצוק"ל, וזו לשונו: שאלה: קנה קומקום חשמלי תוצרת חוץ לארץ שעשוי מפלסטיק וגוף החימום הוא ברזל, האם צריך טבילה? תשובה: "לא צריך". ואמרתי לרבנו, הרי עיקרו שהוא גוף החימום עשוי מברזל? וענה מורנו ורבנו: "שיתן לגוי מתנה ויחזור וישאל לי". והבנתי שזו חומרא בעלמא. ובהזדמנות אחרת כששאלתי, אם להטביל קומקום חשמלי מפלסטיק? ענה לי מורנו ורבנו: "אין צורך, ואם רוצים יחמירו". עכ"ל. ודברים אלו תואמים למה שכתב מרן זצוק"ל בספרו הליכות עולם (חלק ז עמוד רסה. ועיין עמוד רנז): "וטוב להחמיר" אם אפשר להטביל קומקום חשמלי, אך מכיון שאם יכניסנו במים הוא עלול להתקלקל, לכן "טוב" שיתן אותו במתנה לגוי ויחזור וישאלנו ממנו. ודו"ק. וכן אמרו לי מגידי אמת שזכו לשמש בקודש את מרן זיע"א שכך נהג מרן להורות בביתו. אבל מעיקר הדין מודה שכלי חשמל פטורים מטבילה. ועיין עוד בהליכות עולם (ז רסז) שכתב, וכל שכן אם מכונת הרחיים היא חשמלית, שיש חשש שתתקלקל אם יכניסה למים של המקוה, שאינה צריכה טבילה. ע"ש. שוב ראיתי שגם מרן הראשון לציון שליט"א בילקוט יוסף (ספירת העומר עמוד תקכב) הביא מה שכתב מרן זצוק"ל בהליכות עולם בענין הקומקום, ובאר כיון שעיקר שימושו של הקומקום על ידי חיבורו לחשמל, ושאר השימושים שנעשים בו הם נלווים לזה, והראיה, שאם הקומקום יתקלקל, לא ישאירו אותו להשתמש בו לשאר שימושים... ובשעת הצורך אפשר לסמוך על זה. ע"ש.

גם בשו"ת תפלה למשה (חלק ה סימן כה אות ד) כתב, שמעתי באומרים לי בשם הגאון רבנו בן ציון אבא שאול זצ"ל, שאין צריכים טבילה כל המכשירים החשמליים, שהואיל וכדי להשתמש בהם צריך לחברם לחשמל, והחשמל קבוע בבית הקבוע בקרקע, אם כן גם כלים אלו דינם כמחוברים לקרקע, ואין צריכים טבילה. עד כאן שמעתי. וסיים: "וכן עיקר". ע"כ. גם בשו"ת ברכת יהודה (חלק ה יורה דעה סימן ה) הביא בשם שו"ת בית אבי (חלק א סימן קיד), שאין צריך להטביל כלי חשמל, משום שאין להם שימוש בלי חיבור לחשמל וממילא נחשב כמחובר. וצירף להקל על פי ספק ספיקא, שמא טבילת כלים מדרבנו [וממילא ספק דרבנו לקולא], ואפילו תאמר שטבילת כלים מהתורה, שמא הלכה כדעת הפוסקים שכלי חשמל פטורים מטבילה לגמרי. וכמו שכתב בכף החיים (סימן קי דיני ספק ספיקא אות יא) שעושים ספק ספיקא כזה, ושכן כתבו בשו"ת דברי ריבות, כנסת הגדולה, ארעא דרבנו, צרור הכסף, דבר משה, פנים מאירות, יד אהרן, זבחי צדק. ע"ש. וכן פסק בספר נימוקי לוי (חלק א עמוד קעה) להקל במכשירי חשמל. ועיין עוד לגאון רבי אלקנה ישראל שליט"א בשו"ת אבא במ (חלק ה עמוד תמו), שהאריך בדין כלי חשמל כיד השם הטובה עליו, והוכיח בראיות חשובות לפוטרים מטבילה, עיין שם ותרוה נחת.

ובספר משמרת הבית (עמוד מד) כתב: והנה דעת רבנו הגרי"ש אלישיב זצ"ל היתה בשנים עברו, שיש להטביל כלים חשמליים בברכה, וכמו ששמענו ממנו. אך בשנת תשס"ט הביא רבנו בשיעוריו שיטה זו שכלים חשמליים שלא יכולים לעבוד בלי חשמל ואין להם שימוש אחר, פטורים מטבילה. ואז שאלנו אותו שוב, וראינו שנתן פנים לדעה זו ביותר, ואמר שאין לברך על כלים חשמליים. וכן הביא לי נכדו הרב הגאון ר' משה ישראלזון שליט"א מרשימותיו, וזו לשונו: שאלה: האם כלים המחוברים לחשמל שלא משתמשים בהם בלי החיבור, אין צריך לטבול? תשובה: רצוי לטבול, אבל בלי ברכה. כ"ב חשון תשס"ט. ע"כ. וכן שמעתי גם מידידי הגה"צ ר' שמעון כהן

שליט"א ששאל לרבנו [הגרי"ש אלישיב] כשיצאה שמועה זו, אם מי שעובד במקום שיש מתקן חימום מים חשמלי, ואין בידו להטבילו או להקנותו לגוי, אם מותר להשתמש במתקן זה ולחמם בו מים, והשיבו שמוותר. הארכתני בזה כי לא כולם יודעים מחזרה זו, ואף יש שפרסמו בשם רבנו שחייבים בטבילה בברכה מן הדין. עכ"ד הרב משמרת הבית.

פירוק כלי חשמל

יש אומרים שניתן לפטור את מכשירי החשמל מטבילה, על ידי שיפרק אותם באופן שאינם ראויים לשימוש וירכיב אותם מחדש, וכיון שהרכיבו יהודי, הרי שהיהודי עשה את הכלי ופטור מטבילה. ויש אומרים שכל שהדייט יכול לפרק ולהחזיר את החלקים, כמו פתיחת הברגים וחיבורי הזרם, אין הפירוק מבטל ממנו שם כלי, ולכן לא יועיל אלא פירוק של מעשה אומן דוקא בגוף הכלי. ויש אומרים שאפילו מעשה אומן לא יועיל, כל שאין כאן שבירה ממש, כי פירוק חלקים בלבד והרכבתם, אינו מהווה שם כלי חדש כלל.

למעשה, עצה זו של פירוק כלי, אינה מומלצת כל כך, כי בפירוק הכלי מפסידים את אחריות היצרן. ופעמים שלהביא אומן שיפרק וירכיב, עולה יותר ממחיר הכלי, וכמו שכתב בשו"ת אבן ישראל פישר (חלק ט סימן עב). מה גם שלמציאות של היום מגיעים יותר ויותר כלים מודרניים יצוקים ומובנים, כך שלא ניתן במציאות לפרקם ולהרכיבם מחדש, על כן הנכון לנהוג כמבואר בהלכה לעיל. (ועיין שו"ת הר צבי יו"ד סימן קח ד"ה והנה לכאורה. שו"ת מחזה אליהו חלק א סימן צח. מקור נאמן חלק א עמוד קמד. קובץ בית אהרן וישראל קטו עמוד מג ומשמם בארה)

כלי גויים שנפלו במלחמה לידי צה"ל אם חייבים בטבילה

כתב בשו"ת הר צבי (חלק ג יורה דעה סימן קט): זה כתשע שנים עברו מיום אשר זכינו לראות חסדי השם יתברך, שרוב ארצנו הקדושה נכבשה מידי הגויים, ובתוך שלל האויב, נפלו ביד צבא הגנה לישראל הרבה כלי סעודה חדשים גם ישנים, שהוכשרו בהגעלה או בליבון. והשאלה באה, האם חייבים הם בטבילה כדין הקונה כלי סעודה מגוי? ורבו הדעות בין המורים, יש שהורו, מכיון שבאופן רשמי אין רצונה של ממשלת ישראל לשנות חזקת הבעלות של הערבים, והרכוש רשום בתורת נפקדים מרכוש האויב, לכן אין הכלים הללו חייבים טבילה, שדינם ככלים השאולים מהגוי שאינם חייבים טבילה, וגם לא מועילה להם טבילה כל זמן שלא יצאו מרשות הגוי. אבל לי נראה שמה שהממשלה מצביעה עליהם שהם רכוש האויב, רשום זה אינו משמש כלום להתיש כוחו של "כיבוש מלחמה" שהוא קנין גמור על פי התורה, ומעשה [כיבוש מלחמה] מוציא מידי דיבור [של הממשלה]. והרי ברור שכל יחיד ויחיד שלקח מכלים אלו, התכוון שיהיו שלו לגמרי לחלוטין. וגם הממשלה בעצמה מה שנטלה להשתמש בהם, מחשבתה ניכרת שדעתה להשתמש בכלים עד שיכלו לגמרי, וישם זה שיש על הכלים שהם רכוש האויב אינו משנה את הדין, אחר שנעשו רכוש יהודי, ולכן יש לחייבם טבילה. עי"ש. ועיין בערוך השלחן (סימן קכ סעיף ג) שכתב: שר או מושל גוי שלקחו כלים מישראל על דעת שלא להחזירם, ואחר כך הוחזרו לו צריכים טבילה, שכבר השתקעו בידו ונקרא שמו עליהם. ודו"ק.

הקנייה לגוי

כלי שאי אפשר להטבילו מחמת כובדו או גודלו שאינו נכנס למקוה, או כלי חשמלי שרוצה להטבילו וחושש שיתקלקל, או שנזכר בשבת שכלי זה אינו טבול, רשאי לתת את הכלי לגוי במתנה, ויבהיר לו שבקנין זה נעשה הכלי שלו לגמרי, אלא שלאחר מכן הוא שואל ממנו להשתמש בו לעולם, ובזה נפטר מהטבילה. [ועיין להלן (עמוד 419) שרשאי להקנות חלק מהכלי לגוי במתנה, וכיון שהכלי נעשה שישראל וגוי שותפים בו, הריחו פטור מהטבילה.]

כתב המרדכי (ביצה סימן תרע"ז), מי ששכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מערב יום טוב, יתן את הכלי לגוי במתנה, ויחזור וישאל ממנו, והרי זה כשואל מן הגוי שאין צריך טבילה. ע"כ. וכתב מרן הבית יוסף (ס"ס קכ): ותיקון זה אפשר לעשותו אפילו בחול, במקום שאין מצוי מקוה מים להטביל בו. ע"כ. וזו לשונו בשלחן ערוך (סעיף ט"ז): אם שכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מערב יום טוב, יתננו לגוי במתנה ואחר כך ישאלנו ממנו ומותר להשתמש בו. הגה: וכן יעשה אפילו בחול, במקום שאין לו מקוה. ע"כ.

והנה ה"ט"ז (ס"ק יח) כתב, ונראה לי שתיקון זה אינו אלא לפי שעה, דהיינו לאותה שבת או בחול כל זמן שאין לו מקוה, אבל לאחר השבת או כשיזדמן לו מקוה, כיון שישתקע הכלי עולמית ביד ישראל, הרי זה ודאי כלקוח בידו, ולא עדיף ממשכון גוי ביד ישראל ודעתו לשקעו בידו שצריך טבילה וכו', אבל כיון שאין זה מפורש בפוסקים, יש להיזהר שיטביל כלי אחר עמו משום ספק ברכה לבטלה. ע"כ. והנה מה שהקשה ממשכון, יש ליישב שדוקא במשכון כיון שדעתו של הגוי לשלם את חובו לישראל במשכון, הרי שהמשכון נעשה של הישראל לגמרי וחייב להטבילו, לא כן כאן שמקנה את הכלי לגוי במתנה ונעשה שלו לגמרי, אלא שמסכים לישראל להשתמש בו עולמית, אך ברור שמחמת כן לא נעשה הכלי של הישראל. וכבר מצאנו שאפשר להשאיל כלי עולמית, כמבואר בשלחן ערוך (חושן משפט סימן שמ"א סעיף ו'): השואל כלי מחברו להשתמש בו, ואמר לו [בלשון זו]: "השאיילני דבר פלוני בטובתך", כלומר, אין אתה משאיל לי דבר זה כדרך כל המשאילים, אלא כפי טובת ליבך ונדבותך שאינך מקפיד על הזמן, אם קנו מיד המשאיל על זה, הרי השואל משתמש בו לעולם עד שיתבטל הכלי מלעשות מלאכתו, ויחזיר שבריו או שייריו. עי"ש. גם הכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף ס"ס קכ) חלק על ה"ט"ז וכתב, ולי נראה שדעת המרדכי שאין צריך טבילה כלל, שכל זמן שהוא בידו, שאול הוא אצלו, ושואל ושוכר מן הגוי אין צריך טבילה. וכתב עוד (שם אות יח), ומצאתי בתשובה כתב יד לחכם השלם כמה"ר ישראל זאבי שאין תקנה לכלים הגדולים, כי אם על ידי הערמה, ליתנם מתנה לגוי ולהשאילם מהם, וכתב עליו החכם השלם מהר"י מליריאה: "ושפתים ישק". ע"כ. גם רבנו יוסף חיים בבן איש חי (שנה ב פרשת מטות סעיף י"א) כתב, דוד גדול שלפי גודלו קשה להטבילו, יתננו לגוי במתנה ויחזור וישאל ממנו, וכמו שכתב הרב שלחן גבוה. וכתב בדרכי תשובה (סימן קכ ס"ק קיא) שגם בשו"ת עמודי אש (סימן י"ז) נתן פנים מסבירות לתקנה זו לתת לגוי במתנה ולשאול ממנו, וכן עיקר להלכה, שהרי כן מבואר במרדכי. וכן פסק מרן מלכ"א צוק"ל (ה"ע ז עמ' רנ"ג, רנ"ד, רס"ה). ומבואר שבמקום צורך ניתן לסמוך על זה, ולכן גם כלי חשמל שחושש שיתקלקלו, טוב שיתן לגוי במתנה וישאל ממנו לשימוש עולמי. ואף על פי שדבר זה הוא הערמה, שהרי אינו מתכוון באמת לתת מתנה לגוי, בכל זאת מצאנו שעושים הערמה במקום צורך, ואפילו בשל תורה כמכירת חמץ בערב פסח, והפקעת קדושת בכור בהמה טהורה, ובתרומה גדולה ובמעשר שני ועוד. (ועיין עוד בעלון "יתתענג בדשן" גליון מס' 21 אות ז ומשם בארה) וכן פסק הגאון הרב שלמה מאזוז זצ"ל חבר בית הדין ג'ר"בא, בתשובה קצרה וקולעת בטוב טעם ודעת שהובאה בירחון המאור (גליון סג עמוד כא), וחיזק את

הדברים מפי ספרים ומפי סופרים. ע"ש. ומה שחלק עליו רב אחד אשכנזי בגיליון שאחריו (גיליון סד עמוד ג), לא צדק בדבריו, עיין שם ותוכח. ובכמה מגדולי חכמי אשכנז מפורש שלא כדבריו. וגם המוסר שהטיף שם, בחינם האריך בדברים המיותרים לחלוטין ואינם קשורים. ע"ש.

והנה בשו"ת הרשב"ש (סימן תסח) שאל איך מועיל לתת את הכלי במתנה לגוי, והרי הדבר מוכרע מעצמו שלא במתנה גמורה נתנם לגוי, כי איך יעבור חס ושלום על איסור לא תעשה מן התורה שאמרה (דברים ז ב): "וְלֹא תִחַנְּם", ודרשו בגמרא (עבודה זרה כ רע"א) לא תתן להם מתנת חינם, אלא ודאי שלא נתן לגוי אלא כדי שיחזור וישאיל לו. ע"ש. ובהליכות עולם (ח"ז עמוד רנז) תירץ על פי מה שכתב הרמב"ן, שאם אינו נותן לו דרך חנינה אלא לטובת עצמו, מותר. וגם כאן הלוא הוא מתכוון לטובת עצמו, כדי שיוכל להשתמש בכלים. (ועיין עוד בדרכי תשובה סימן קכ ס"ק קיא, ובחוברת "מצוות הארץ בהלכה ובאגדה" עמוד 110. ובעלון "ותענג בדשן" גיליון מס' 122 הערה 2)

הקניה לגוי שלא בפניו

הנצרך להקנות כלי לגוי כדי לפוטרו מטבילה, ואין גוי לפניו, וכגון שנמצא בטיול וקנה רשת של מנגל לצלות עליה בשר, רשאי להקנות לגוי על ידי קנין "אודיתא" [הודאה], והיינו שלוקח שני אנשים הכשרים לעדות, ואומר להם: "אתם עדי שאני מודה בפניכם שכלי זה שייך לגוי פלוני", ובזה נעשה הכלי שייך לגוי אף שאינו יודע כלום. [ובדיעבד אף אם לא אמר "אתם עדי", מועיל הקנין, אך עדיף שיאמר עתה לעדים "אתם עדי", ויקנה שוב את הכלי לגוי]. ומכל מקום כיון שזו מחלוקת אם מועיל קנין זה להפקיע את הכלי מחיוב טבילה, לכן בכלי מתכת שיש אומרים שטבילתו מהתורה, טוב שכאשר ימצא מקוה, יטבילו בלי ברכה. (ועיין לדיין המצוין הגאון רבי אפרים עמאש שליט"א בספרו "בנין שלם" חושן משפט סימן מ ותרזה נחת)

יש לשאול, במקרה זה שמקנה את הכלי לגוי במתנה, איך ישתמש בו בלי רשותו, והרי יש בזה חשש איסור גזל? **תשובה:** כתב מרן בשלחן ערוך (חושן משפט סימן שנט ס"א): אסור לגזול או לעשוק אפילו כל שהוא, בין מישראל בין מן הגוי. ואם הוא דבר שאין מי שמקפיד בזה, מותר, כגון ליטול מהחבילה [של עצים] או מהגדר, לחצות בו שיניו. ואף זה אוסר בירושלמי ממידת חסידות. ע"כ. ובאר בבית יוסף, וטעם הירושלמי, שאילו היה עושה כן כל אחד ואחד, נמצאת החבילה כולה כלה, וכן הגדר נהרס. ע"כ. נמצא שבדבר שלא מקפידים עליו, אין בו איסור גזל. וגם כאן בוודאי שהגוי לא מקפיד שהישראל ישתמש בכלי זה שהקנה לו במתנה, שהרי בלאו הכי אינו יודע שזכה בכלי, וממילא גם פשוט שלא שייך כאן את חומרותו של הירושלמי.

כלי אוצר – חביות

חביות זכוכית שמאחסנים בהן יין, מן הדין פטורות מטבילה, כיון שאינן בגדר "כלי סעודה" אלא "כלי אוצר" [המיועדים לשמירה ואחסון]. אך אם אפשר בקל להטבילן, ראוי להטבילן בלי ברכה. (ז רנז. שו"ת דברי דוד חלק א סימן ט)

בשו"ת בית יהודה עייאש דן בצלוחיות של זכוכית שמוקפות מבחוץ בסיב של דקלים למשמרת שלא ישברו, כי בזולתם אין להן קיום, לפי שאין להן שוליים מיושבים אלא סגלגלים, וגם הזכוכית היא דקה הרבה ונוחה להישבר, ולא שמענו מעולם אפילו למדקדקים שיצרכו טבילה,

ולהלכה העלה שכיון שאין משתמשים בהן לשתות ממש כמו כוסות, וגם אין מבשלים בהן כמו קדירות, אינן נחשבות כלי סעודה, שהרי אין עשויות הצלוחיות אלא לקיום היין. ואף אם היא הלכה רופפת, 'פוק חזי מאי עמא דבר' [צא וראה מה העולם נוהגים], ומימינו לא ראינו ולא שמענו מי שהצריכן טבילה. עכת"ד. והעתיקו מרן גאון ירושלים הראשון לציון כמהר"ר מיוחס בכ"ר שמואל בספרו מזבח אדמה. וכן כתבו עיקרי הד"ט, הגאון רבי חיים פאלג'י בספרו רוח חיים ועוד. וכתב בספר ברית כהונה, שכן המנהג שלא להצריכן טבילה כלל. ואמנם בשו"ת בית דוד כתב, שכלי זכוכית שמכניסים בהם יין לקיום, צריכים טבילה. והסכים עמו תלמידו הרב שלחן גבוה. אבל מדברי הבית יהודה נראה שיש לדחות ראיותיו של הבית דוד. ועל כל פנים יש לנו להקת גאונים אחרונים הנ"ל שהסכימו עם הבית יהודה. ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ה סימן כו אות ג) הביא שכן דעת הגאון רבי בנימין דיסקין, אב בית דין לומזא ועוד. גם בערוך השלחן (סימן קכ סעיף לט) כתב, שכל כלי גדול מדאי שממנו שופכים לכלים קטנים, אין זה כלי "סעודה" אלא כלי "אוצר", ולכן לא ראינו מעולם שיטבילו חביות גדולות האצורים בהן מים ויין, כי כלי סעודה הם מה שמשתמשים בהם אצל התנור ובבית המבשלות ובשלחן האכילה, ולא הכלים הגדולים שמייחדים להם מקום בפני עצמו... וקל וחומר שלא נקרא כלי סעודה כשהם גדולים ולא משמשים לעיקר הסעודה. ע"כ. ומבואר שכלי אוצר אינם בכלל כלי סעודה.

והנה הגאון החיד"א (שירי ברכה סימן קכ סק"א) הביא את הבית יהודה, וכתב: אבל הרב בית דוד פסק להיפך שטעונים טבילה, והביא ראיות לדבריו. עי"ש. והנה גאון עוזנו ותפארתנו הגאון רבנו יוסף חיים זיע"א בספרו בן איש חי (שנה ב פרשת מטות אות ה) כתב: ועיין לגאון החיד"א שהביא דברי הבית דוד וכתב, "והביא ראיות לדבריו". לימד במילות קצרות אלו שטעמו ונימוקו עמו, וכן המנהג פה עירנו בגאדא. עכ"ל. ונראה מדבריו שהחיד"א מסכים להלכה לבית דוד. אולם אחר אלף המחילות, הלא החיד"א בתחילת ספרו מחזיק ברכה כתב בלשונו המליצית: "וכגון זה צריך להודיע, כי כל דבר אשר יבוא בקונטרס זה, ובספרי הקטן ברכי יוסף, ובקונטרס שירי ברכה, במימור קדישין מספרי כתי יד או חידושי דינים מספרי שו"ת הנדפסים וכיוצא, וידי אל תהי בו לומר "וכן עיקר" וכדומה לזה וכו', אות היא ביני וביניכם בשעה שקר"א דוד שיטי"ן [על פי הגמרא בסוכה (נג סע"א) בשעה שכרה דוד שיתין] רהוטי רהוט [לשון ריצה, כלומר כתבתי במהירות] ולא קאימנא עלה דמילתא כפי קיצורי אם זך לקחו [ולא עמדתי על הדבר מקוצר הזמן אם זך ונכון הוא]. עכ"ל. וכן כתב שוב בשו"ת חיים שאל (חלק א סימן ה), שנשאל שם על תשובת הרדב"ז שהביאה בברכי יוסף, ומשמע שדעתו מסכמת לזה, וכתב: העידותי בכס היום, שכל דין מראשונים ואחרונים אשר הבאתי בספרי הקטן ברכי יוסף, אין כוונתי בדבר להיות מסכים הולך לענין הדין, כי אפשר שלא עמדתי בתשובה אז בדין ההוא כפי עיוני הקצר, רק אגב ריהטא [המהירות] עין לו ראתה, והבאתי כדי להקל מעל המעיין טורח החיפוש. ומזקנים אתבונן, הרב כנסת הגדולה, והרב יד אהרן ודומיהם, כי כל ישעם להורות משפט גבר, איה מקום כבודו, ולא שבא הדין ההוא במצרף כור חכמתם שהם מסכימים עמו, וזה נודע לכל. וגם אני בעוניי זה דרכי, זולת כשאומר: "וכן עיקר" וכיוצא, אז אני מגלה דעתי הקצרה. אבל בלאו הכי, רק שאני כותב בסתם הדין ההוא בשם אומרו, עדיין טעון לינה בעומקה של הלכה. עי"ש. נמצא שגם כאן שהביא החיד"א את הבית דוד, אין הכרח שמכריע כמותו, ובפרט שרבו האחרונים שהסכימו עם הבית יהודה. וכל שכן בכלי זכוכית שטבילתם מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. (ועיין עוד להלן עמוד 410 תרמוס). ועל כל פנים, כתב מרן זצוק"ל (ה"ע ז רנא): ואפילו אם ירצה להחמיר על עצמו להטבילים, לא יברך, שספק ברכות להקל. ומה שפסק הגאון רבנו יוסף חיים לברך, דוקא במקומו שנהגו כן, כי ספק ברכות להקל במקום מנהג לא אומרים, לא כן במקומו שאין מנהג ברור בזה, בוודאי שיש להורות שלא יברך.

קופסאות שימורים וצנצנות

הקונה קופסאות שימורים העשויות ממתכת, או צנצנות דבש ובקבוקי שתייה העשויים מזכוכית וכדומה, אף שנעשו הכלים אצל גויים, אין צורך לרוקן אותם מתכולתם, ורשאי להשתמש בהם ולקחת כל פעם כפי הצורך. (שו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן ט אות ג. שו"ת יחיה דעת ח"ד סימן מד. ז רנב)

אין בדעתו לקנות איסור

בשו"ת חלקת יעקב (יורה דעה סימן מב) כתב, בעלי המפעלים שקונים קופסאות ובקבוקים מהגויים, וממלאים בהם מיני מאכל או משקה, אינם חייבים להטבילם, כיון שכלפיהם אין הכלים נחשבים כלי "סעודה" אלא כלי "מסחר", שהרי הם עצמם לא אוכלים ולא שותים בהם כלל, וכל שימושם בשביל להסתחר בהם, וכלי מסחר פטורים מטבילה. וגם הקונה לא חייב להטבילם, כיון שבדעתו לקנות רק את התכולה שבהם ולא את הכלים עצמם, כי אין בדעתו של אדם לקנות לרשותו דברים שיכול להיכשל בהם באיסור. וכל שכן בכלים שאחר השימוש בהם משליכים אותם, שבוודאי אין דעתו לקנותם, שהרי משליכם ואין לו צורך בהם. והרי זה דומה למבואר בשלחן ערוך (סימן קכ סעיף ח) שאם קנה סכין לחתוך ניירות, וחברו שאל ממנו בשביל צרכי סעודה, שניהם פטורים מלהטבילו, הראשון משום שקנאו שלא לצורך סעודה, והשני משום שלא קנאו ממנו אלא רק שאל ממנו. (ועיינו בזה בהרחבה להלן עמוד 420 והלאה). גם בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן כט) כתב, וכן אני אומר בקופסאות שאחר השימוש משליכים אותן, מסתמא אין דעת הקונה לקנותן ומשתמש בהן דרך שאלה ולא דרך קניה. וכן כתבו בשו"ת פרי השדה (חלק ב סימן קט) ובשו"ת משנה הלכות (חלק ד סימן קז). ע"ש.

והנה מה שכתב הגאון בעל חלקת יעקב שאין בדעתו של אדם לקנות דברים שיכול להיכשל בהם באיסור. כן מבואר מדברי מרן בשלחן ערוך (ואורח חיים סימן תמח סעיף ב), שאם הביא גוי לישראל דורון חמץ ביום אחרון של פסח, לא יקבלנו הישראל, וגם לא יהיה ניכר מתוך מעשיו שחפץ בו. וטוב שיאמר שאינו רוצה שתקנה לו רשותו. ומבואר בטור, שאף אם לא אומר במפורש בפיו שלא חפץ לקנותו, הרי זה מועיל שלא תקנה לו רשותו. וכתב מרן הבית יוסף, שכן מתבאר מהרשב"א בשם התוספות, ושכן כתבו הגהות מיימון. והטעם בזה, כי לא נוח לו לאדם לקנות איסור. ולכן בוודאי שאין בדעתו לקנות את החמץ, שהרי הוא יעבור על איסור תורה של "לא יראה לך חמץ".

ואמנם יש שטענו על זה, כי מה שלא נוח לו לאדם לקנות איסורים, היינו דוקא בדבר שידוע וניכר שיש בו איסור, כמו בחמץ שידוע איסורו לכל. אבל בקניית מאכל ומשקה שלא ניכר בכלי שום איסור, ואינו יודע כלל שיש בזה חשש שהוא, מנין שגם בזה אומרים שלא נוח לו בקנייתו, והלוא מן הסתם דעתו לקנות גם את הכלי, כיון שאינו מודע בו לשום איסור, ונמצא שבעת שיאכל וישתה, הוא משתמש בכלי שאינו טבול? וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (חלק ד סימן קז), שצריך שיכוון בשעת קניית המאכל שלא לזכות בכלי. אבל לפי מה שהעולם קונים ולא חושבים כלום, לכאורה על מה הם סומכים להשתמש בכלי שאינו טבול?

ואולם לעניות דעתי נראה שכאשר חז"ל אמרו, שלא נוח לו לאדם לקנות איסור, אין בכוונתם שרק כשהוא יודע שיש בזה איסור, אלא מאחר ומהותו של כל יהודי לעשות את רצון השם יתברך ולא להיכשל חלילה באיסורים, הוי אומר שבתת מודע שלו מונח: "אני רוצה לעשות את רצון השם, ואם במעשה זה, כלפי שמים גלוי וידוע שיש בו חשש איסור, אינני חפץ בו". אמור

מעתה, שהקונה מאכל ומשקה, מונח בדעתו שאם ישנה בעיה הלכתית כלשהי בקנייתו, אינו רוצה בקניית האיסור. ואם זה שהכלי לא טובל הוא מהווה בעיה, ממילא אינו רוצה לקנותו, כדי שלא ישלל חלילה באיסור שהוא.

וכיוצא בזה מצאנו בגמרא בבא מציעא (ע"ב), על בעל שזכה בנכסי אשתו שירשה מאביה, ובתוכם היו גם מעות הקדש שהקדיש האבא בחייו, אך מחוסר ידיעה שהמעות הן של הקדש, לקח הבעל את המעות לרשותו. שואלת הגמרא, האם מעל הבעל בהקדש וחיוב קרבן מעילה או לא? משיבה הגמרא, שהבעל לא מעל, כי מאחר ולא נוח לו לאדם לקנות איסורים, נמצא שכוונתו היתה לזכות רק במעות שמותרות לו בשימוש. וכתבו התוספות (שם ד"ה אמר רבא מאן), ומה שנטל את המעות בפועל, אין בזה איסור מעילה, כיון שהיה סבור שהמעות הן שלו. ע"ש. ומבואר, שאף שלא ידע כלל ועיקר ולא עלה על דעתו שהמעות הן הקדש, בכל זאת הוא לא מעל, כי בתת מודע מונח לו "אני לא רוצה לעבור איסור", ואם כן בוודאי שכוונתו היתה שלא לזכות במעות ההקדש. ומעתה גם כאן, כיון שלכל יהודי מונח בתת מודע שאינו רוצה לעבור איסור ולהשתמש בכלי שאינו טובל, ממילא בוודאי שאין בכוונתו לקנותו. [וכן מדויק קצת מלשון הגמרא שאמרו, ש"לא נוח" לו לקנות איסור. ולא אמרו, "לא רוצה", כי "לא רוצה", הוא כשיודע מהאיסור, אבל "לא נוח", הוא גם כשאינו יודע מהאיסור.] [ועיין עוד בגמרא שבת (יה רע"ב) ובתוספות (שם ובבבא מציעא ל ע"ב ד"ה אפקרה), ובחינושי הרשב"א (שבת שם), ו"ל. ודו"ק].

אין שם כלי כשנזרק לאחר שימוש

עוד טעם לפטור את הקופסאות והצנצנות הנ"ל מטבילה, מאחר ומבואר בגמרא (עבודה זרה עה ע"ב) שחיוב טבילה הוא דוקא ב"כלי סעודה", והיינו דוקא "כלי", אבל אם אין עליו שם כלי, פטור מטבילה. ולכן כתב בשו"ת אז נדברו (חלק ז סימן עא) בשם הרב שב יעקב, כיון שהגדרת "כלי" למדנו מדיני טומאה וטהרה, ומבואר במשנה מסכת כלים (פרק טז משנה ה) וכן פסק הרמב"ם (הלכות כלים פרק ה הלכה ז), חותל של הוצין שמניחים בו הרוטב וכיוצא בו [פירוש, עטיפה שעשויה מסיבים או הוצין [עלים] של דקל, שהם כעין "כלי" [סל], ונותנים בהם פירות לחים בזמן המכירה, כדי שלא יטנפו את היד, כאותם שמוכרים בהם תמרים במצרים (רמב"ם)], אם הוא נותן לתוכו ונוטל מתוכו, מקבל טומאה. ואם אינו יכול ליטול מה שבתוכו עד שיקרענו או יתירנו, או שחשב לאכול מה שבתוכו ולזורקו, טהור. וכן הקרן שהוא משתמש בה ומשליכה, אינה מקבלת טומאה, ואם חשב עליה מקבלת טומאה. ע"כ. ומבואר ברמב"ם שכלי שלאחר שימוש משליכים אותו, אינו מקבל טומאה, כיון שאין שם "כלי" עליו. עכת"ד. וכן מבואר בשו"ת מחזה אליהו (חלק ב סימן נ סוף אות ה). ע"ש. ומה שכתב הרמב"ם "ואם חשב עליה מקבלת טומאה", כתב מרן הכסף משנה שמקורו מהתוספתא (כלים, בבא מציעא ריש פרק ו), ופירש במנחת בכורים (שם), "חשב עליה, שיהיה כלי כן לעולם". וכיון שקופסאות וצנצנות אלו משליכים אותן לאשפה, ממילא אין שם כלי עליהן. ואף שישנם מעטים ששומרים את הקופסאות לשימוש חוזר, כבר כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח סימן כו), ולענין דרך השימוש הולכים אחר הרוב, ומכיון שרוב העולם לא משתמשים בקופסאות, אין המיעוט יכול לקבוע עליהן שם "כלי" למפרע, ופטורים מטבילה.

אין שם כלי לשימוש עראי

עוד נראה לפטור על פי מה שכתב הרמב"ם (שם): "ואם אינו יכול ליטול מה שבתוכו עד שיקרענו או יתירנו, טהור". גם בפירוש רבנו שמשון ורבנו עובדיה מברטנורא על המשנה (שם) כתבו, שכיון שקורעו ומתירו, משליכו לאשפה, הוי תשמיש עראי. ע"כ. וכן כתב מרן הכסף משנה בשם רבנו שמשון, שכיון שאין יכול ליטול מכלי זה עד שיקרענו או שיתירנו ומשליכו לאשפה, הוי תשמיש עראי. ומבואר שכלי העשוי לתשמיש עראי, אין שם "כלי" עליו. גם הרא"ש על המשנה שם כתב,

אם יכול ליטול הפירות מתוכו וישאר בשלימותו, נחשב "כלי", ואם צריך להתירו או לקרעו, טהור. ע"כ. ולפי זה, קופסאות שימורים שאי אפשר ליטול מה שבתוכן וישארו בשלימותן, אלא צריכים לפותחן דרך קריעה וקלקול, ממילא אין שם "כלי" עליהן ופטורות מטבילה. וכיוצא בזה כתב מרן השלחן ערוך בהלכות שבת (סימן שיד סעיף ח): חותלות של תמרים וגרוגרות, אם הכיסוי קשור בחבל, מתיר וסותר שרשרות החבל וחותר אפילו בסכין, ואפילו גופן של חותלות, שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם. ובאר המאמר מרדכי (ס"ק יג), משום שאינם כלים גמורים ואין זה חיבור טוב, ולכן אין בזה סתירה גמורה. ועיין במגן אברהם (ס"ק יג). ודו"ק. אלא שכל זה יכון בקופסאות שימורים שבעת פתיחתן מתקלקלות, אבל בצנצנות דבש ובקבוקי זכוכית של יין, בירה, קולה וכיוצא, שעדיין משמשים לפתיחה וסגירה רגילה, לכאורה אם העולם לא היו משליכים אותם לאשפה בגמר השימוש, והיו חוזרים ומשתמשים בהם, היה שם כלי עליהם.

אין שם כלי כשאינו ראוי לשימוש קבע

וכיוצא בזה כתב בשו"ת מנחת יצחק (ליקוטי תשובות סימן סח) בשם שו"ת גידולי טהרה, שכיון שאומרים האומנים שאם משהים את המאכלים בקופסאות של מתכת הם מתקלקלים, אם כן אין זה ככל כלי סעודה, כי אינם ראויים לתשיש קבע, שמתקלקלים המאכלים בהם אם שוהים אחרי הפתיחה. ואף על פי שגם תשיש עראי אסור בלי טבילה? היינו דוקא כשראוי על כל פנים לתשיש קבע, אבל כשאינו ראוי לתשיש קבע, פטור. וסמך לזה ממסכת כלים וכו'. עי"ש.

אין שם כלי כשנועד רק להחזיק

והנה בגמרא עירובין (כז ע"ב) למדו מהפסוק גבי "מעשר שני", שנאמר (דברים יד כו): "וַיִּנְתְּנָה הַפֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תִּאֲמָה נִפְשָׁךְ, בְּבָקָר וּבְצֹאן וּבַיִין וּבַשֶּׂכֶר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נִפְשָׁךְ, וְאָכַלְתָּ שָׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אֹתָהּ וּבֵיתְךָ". והיינו שציוותה התורה לקנות בכסף "מעשר שני", רק מאכלים ומשקים ולאוכלם בקדושה בירושלים. וכתב הרמב"ם (והלכות מעשר שני פרק ח הלכה ד), הקונה אגוזים ושקדים וכיוצא בהם במעות מעשר שני, יצאה קליפתם לחולין. וכן אם לקח חותל של תמרים, יצא החותל לחולין. [ואין צריך למוכרם ולקנות בדמיהם מאכל לאכול בקדושה בירושלים]. ומקורו מהירושלמי (מסכת מעשר שני פרק א הלכה ג). ובאר הפני משה (שם), שהטעם שהקליפות והחותל יצאו לחולין, לפי שלא מדקדקים עליהם, ועיקר המכר הוא משום התמרים. ומבואר שכלי עראי שעיקרו עומד להחזיק מה שבתוכו, הריהו טפל ובטל כלפי המאכל. וכמו כן מבואר בירושלמי וברמב"ם (שם), שאם קנה במעות מעשר שני קופה של תמרים, **אם התמרים דרוסים [מעוכים] בהן, שהם צריכים לקופה ונמכרים כד, יצאו הקופות לחולין**. אבל אם אינם דרוסים, לא יצאו לחולין [וימכרם ויאכל בדמיהם בירושלים]. ומבואר שאף בכלי יותר חשוב **כקופה** שהיא כלי גדול, אם הפירות צריכים לקופה, הקופה בטלה למאכל שבפנים. וכיוצא בזה מובא בתשובות והנהגות (חלק א סימן תמו) ששמע בשם מהר"ל דיסקין, על פי הגמרא בעירובין (שם), שלוקחים במעות מעשר שני "יין על גב קנקנו". והיינו שמשלם עבור היין והקנקו, ואף שהקנקו אינו מאכל ויוצא לחולין, אך כיון שהוא שומר ומחזיק את היין, הריהו טפל ובטל אליו. נמצא שאין שם "כלי" עליו, ולכן הוא פטור מטבילה. ולפי זה גם קופסאות וצנצנות שנועדו רק בשביל להחזיק, הם טפלים ובטלים ואין שם כלי עליהם. וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ליקוטי תשובות סימן סח).

אין שם כלי לקופסה סתומה

והנה בשו"ת אור לציון (חלק א אורח חיים ס"ס כד) דן על פתיחת קופסאות שימורים בשבת, והביא את הגאון החזון איש (אור"ח סימן נא אות יא) שחידש שאין עליהן שם "כלי" כלל, כיון "שסתום מכל צד, לאו כלי הוא", וממילא אין בפתיחתן משום סותר כלי. ואדרבה הפתיחה תיקון היא,

והרבה בני אדם דעתם להשתמש בקופסה למסמרים וכיוצא... ולכן אפשר שאף אם בדעתו לזורקו, לא מתחשבים עם כוונתו. ע"ש. וכתב הרב אור לציון: ומשמע שדעתו נוטה לאסור. אולם נראה שכל זה בזמנו של הרב זצ"ל, שהיו רגילים להשתמש בקופסאות לתשמישים שונים כמסמרים וכיוצא, מה שאין כן בימינו שאין דרך להשתמש בהן, אף החזון איש יודה שמותר. ומבואר במשנה וברמב"ם בדין חותל של תמרים, שאם אינו יכול ליטול מה שבתוכו עד שיקרענו או יתירנו, או שחשב לאכול מה שבתוכו ולזרוקו, טהור, משום שאין לו דין "כלי". נמצא שדברי החזון איש, שכלי אטום וסתום אין לו שם "כלי", הם משנה ורמב"ם מפורשים. וכיון שמשנה זו משמע שאם חשב לאכול מה שבתוכו ולזרוקו, טהור, כי אין לו שם כלי, מזה נלמד לגבי שבת, שהגם שמשמש בהן עד שיגמור את המזון שבתוכו, כמו סרדינים וכיוצא, כיון שבדעתו לזרוקו, אין עליהן שם "כלי", ולכן גם כשפותחן אינן "כלי". ונמצא שאין איסור בפתיחת קופסת שימורים בשבת, שאף שכשהיא סתומה אין עליה שם כלי, מכל מקום גם כשפותחה אינה כלי.

חלות שם כלי אצל הישראל

והוסיף הרב זצ"ל: ומכאן יש ללמוד לענין טבילת כלי גויים, שבצנצנות של קפה נמס וכיוצא שקונים מבית חרושת של גויים, ונועדו לשימוש חד פעמי, שאינן צריכות טבילה, ואפילו אם נמשך זמן עד שמסיים את הקפה שבהן. ואפילו אם בדעתו להשתמש בצנצנת לאחר שיסיים להשתמש בתוכנה, גם כן אינה צריכה טבילה, כיון שבשעת הייצור אינה נחשבת "כלי", ורק בשעה שחושב הקונה להשתמש בה ולעשותה כלי, רק אז חל עליה שם כלי, והרי היא ברשות הישראל כבר, וברשותו נוצר הכלי. עכת"ד. וכסברא זו מבואר גם בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ב סימן מ) שכתב, בדבר הקנקנים והצלוחיות שיש לישראל מחמת שלקח מהגוי יין שרף ושאר משקים שאינם נמכרים אלא בכליהם, ולאחר שנתרוקן הכלי, רוצה להשתמש בו למשקים אחרים, מסתבר שאינם צריכים טבילה. משום שהכלי נתבטל למשקים וכו', ונמצא שלא קנה מהגוי כלי כלל, ורק אצל הישראל נעשה כלי שאין על זה דין טבילה. ע"ש. וכן מצאתי שכתב כן בשו"ת מנחת יצחק (ליקוטי תשובות ס"ח).

והנה מרן הבית יוסף (סימן קכ אות ג) הביא בשם הגהות אשירי, נפח ישראל שקנה מתכת מהגוי ועשה ממנה כלי, אין צריך טבילה. ובאר הפרי מגדים (משבצות זהב סימן תנא ס"ק ו) כיון שצריך שיהיה כמו במדין שיהיה שם הגוי על הכלי, אבל כאן אין שם הגוי על הכלי כלל, כי מתחילה היו חתיכות מתכת וביד ישראל נוצר ה"כלי". מה שאין כן אם קנה ישראל מגוי בלע"ד [פת], וישראל רק מנקבו ועושה מידה, יטביל בלי ברכה. אבל פשוט לי שאם קנה בלע"ד מגוי, ויחדו כך לטעלי"ר [צלחת, קרש חיתוך] וכדומה, שצריך טבילה בברכה, שלא נשתנה שם הגוי ממנו. ע"כ. ומבואר שבמחשבתו של ישראל שהחשיבו לכלי מתחייב טבילה, ולכאורה לדעת האגרות משה והאור לציון אדרבה מחשבת ישראל לעשותו כלי פוטרנו מטבילה? אך זה אינו, כי דוקא בבלע"ד שהגוי עשה אותו, רק שישנה אפשרות להשתמש בו כמות שהוא לכלי סעודה, וישנה אפשרות להשתמש בו לדברים אחרים, בזה אומר הפרי מגדים, כיון שהפח לא השתנה, ולא חלו בו ידים, ורק החליט הישראל להשתמש בו לכלי סעודה, חייב טבילה, שהרי זה כמו שנגלה למפרע שלשם כך נעשה הכלי. לא כן בקופסאות שימורים שבשעת הייצור של הגוי, אינו "כלי" בכלל, ורק כשחשב הישראל להשתמש בו, חל עליו שם כלי, נמצא שברשותו נוצר הכלי, לכן הוא פטור מטבילה.

אין זה ככל כלי סעודה

כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח סימן כו): אם נביט על ההשתמשות בקופסאות שימורים, הרי אין השימוש כדרך של כלי סעודה, כי קופסאות שימורים אינן ראויות לשימוש כלל כל עוד הן סגורות, וכשפותחים אותן, על פי רוב מוריקים מיד את כל המאכל שלא יתקלקל, ולכן יש לומר

שאינן נחשבות ככלי סעודה ואינן צריכות טבילה. [וסברא זו יש לאומרה כשלעצמה, גם בלי היסוד שקבע החזון איש שכל שהוא סתום מכל צד, אינו כלי.] וגבי טבילת כלים הודגש בגמרא ובכל הפוסקים שצריך שיהיה "כלי". ומה שיש מיעוט שרוצים אחר כך להשתמש בזה ככלי, הרי זה נחשב כאילו אותו המיעוט הישראלי הזה, הוא שבא וקובע על זה ברשותו, במחשבתו ובמעשהו שם כלי, ואין צריך טבילה. ע"כ.

ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון אות קלו) כתב, שהקונה כלי עם משקה, אין צריך לשפוך המשקה ולהטבילו, כיון שזה שב ואל תעשה, ולא נקרא שימוש. ע"כ.

יותר יש להזהר להוציא איסורים חדשים מהיתרים חדשים

בשו"ת משנה הלכות (חלק ד סימן קז) אחר שפלפל בדיון קופסאות שימורים אם חייבים טבילה, כתב: דע לך אהובי תלמידי, כי להוציא איסורים חדשים בדבר שכל העולם נוהגים היתר, אין זה דבר קל חס ושלוש. וכמו שאסור להקל בדברים חדשים, כן אסור לאסור דברים המותרים. והתורה אמרה לא תוסיפו ולא תגרעו, שניהם איסורים, כזה כן זה. ועתה אעתיק לך מה שכתב הגאון רבי חיים סופר בעל מחנה חיים בענין זה, וזו לשונו: אל תאמין שיותר קל להוציא איסורים חדשים מהיתרים חדשים. איסור חדש הוא אחריות גדולה, ובפרט בדבר שהמונן העם רגילים בהם, והוא להם כהיתר, ועל ידי ההרגל נעשה להם כטבע שני, ואם נעשה על זה איסור, והם מתוך הרגלתם יעברו עליו, אזי יעברו גם על איסורים אחרים, שעבירה גוררת עבירה. ומי יוכל לראות מה יהיה בסופו חס ושלוש. כל אדם רשאי להחמיר על עצמו, אמנם לאסור על אחרים הוא דבר אחר. ועתה בעיניך תראה, ושפוט מזה, והבן דבר מתוך דבר. ע"כ.

ואם הרב זצ"ל היה רואה את הרמב"ם דלהלן, היה שש ושמוח לקראתו. כתב בשו"ת הרמב"ם (סימן שכ): הסובר איסור בדבר שהוא מותר, ונתרחק ממנו מפני האיסור, יצא מכלל הרבנים וכפר בתורה שבעל פה. זהו מה שהתפרסם מהוראותינו בזה הענין, וזה כולו אמת מבואר, לא יחלוק על דבר ממנו אלא או סכל או מי שאינו מדקדק בתורה ומגנה האמתיות אצל ההמוון. עי"ש. גם הרש"ל (ויס של שלמה בבא קמא פרק ד סימן ט) כתב, האוסר דבר אחד במקום שמותר או המתיר במקום שאסור, הרי זה ככופר בתורת משה. מה לי דיבור אחד מה לי כל התורה. עי"ש. (ועיין עליו "יתענג בדשן" גיליון 49-115)

וכתב הש"ך בהנהגת הוראות איסור והיתר (אות ט): כשם שאסור להתיר את האסור, כך אסור לאסור את המותר, אפילו בשל גוי, ואפילו במקום שאין הפסד, מפני שעל הרוב יש בו צד הקל במקום אחר מחמת שנאסר, ונמצא שזו חומרא הבאה לידי קולא. ואף על פי שלפי הנראה לא יבוא מזה צד קולא, אסור, כי אפשר שיתגלגל ותבוא קולא עד אחר מאה דברים. עי"ש.

שימוש חוזר בקופסאות וצנצנות

קופסאות נס קפה, צנצנות דבש ובקבוקי זכוכית וכדומה, שגמר את תכולתם וחפץ להשתמש בהם, פטורים מטבילה. והמטבילים בלא ברכה, תבוא עליו ברכה.

דין זה תלוי בטעמים שהובאו בהלכה הקודמת, מדוע קופסאות שימורים פטורות מטבילה, לפי הטעם של המהרי"ל דיסקין, שהשימוש בכלי הוא בשב ואל תעשה, הרי כאן שחוזר וממלא בו, נמצא שמשתמש בקום ועשה, וחיוב טבילה. ולפי הטעם של החלקת יעקב, שרידי אש ופרי השדה, שאינו מתכוון לקנות את הכלי, כיון שחוזר ומשתמש בכלי, אפשר שיתחייב בטבילה, כי מתכוון לקנותו, אלא אם כן יכוון שלא לקנותו. אולם לפי הטעם של החזון איש והאור לציון, שבשעת ייצור הקופסאות אין שם "כלי" עליהן, כי הן אטומות וחתומות, ורק בשעה שהחליט להשתמש בהן שוב, חל עליהן שם "כלי", נמצא שברשות הישראל נוצר ה"כלי" ופטורות מטבילה. וכן בצנצנות דבש, אף שאינן חתומות וסתומות כקופסאות שימורים, מכל מקום כיון שרוב ככל בני אדם דעתם לזרוקן, אין עליהן שם "כלי", וכשחושב להשתמש בהן שוב, הרי שברשות הישראל נוצר הכלי. וכמו שכתב הציץ אליעזר. וכן פסק בשו"ת אגרות משה הנ"ל על בקבוקי שתיה שרוצה להשתמש בהם למשקים אחרים, אין צריך טבילה, כיון שהכלי בטל למשקה ונמצא שלא קנה מהגוי כלי כלל, ורק אצל הישראל נעשה כלי ולכן פטור מטבילה. עי"ש.

אך מאחר וזה נתון במחלוקת, וגם בשו"ת משנה הלכות (חלק ד סימן קז) ובתשובות והנהגות (חלק א סימן תמו), החמירו להטבילם כשחוזר להשתמש בהם. על כן, המטבילים ללא ברכה, תבוא עליו ברכה. אך מן הדין, לא רק כלי זכוכית כצנצנות דבש, בקבוקי יין וכדומה שטבילתם לכל הדעות מדרבנן, פטורים מטבילה, אלא אפילו כלי מתכות כקופסאות שימורים, נס קפה וכדומה, כיון שרוב הפוסקים טבילתם מדרבנן, ואף לדעה שטבילתם מהתורה, הרי אין השימוש בהם ללא טבילה אסור אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. ובפרט שיש סימוכין טובים לפוטורם מטבילה. (ועיין ויצבור יוסף שעשוע (חלק ב עמוד פא), ובהליכות עולם לא הזכיר כן. ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליון מס' 82 אות יא והלאה, ובחוברת "בר מצוה בהלכה ובאגדה" עמוד 166. ודו"ק והבן.)

בקבוק ממוחזר

מפעל של ישראל שקונה כלי זכוכית מגוי, וממיס אותם באש ועושה מהם כלים חדשים, הרי הם פטורים מטבילה.

שכיון שהמיסו את הכלים באש, בטל מהם שם "כלי", וכשמייצרים אותם שוב, הרי לפנינו כלים חדשים שנעשו על ידי ישראל. וכן מבואר בפרי חדש (סימן קכ ס"ק לג) שכתב, פשוט לי שאם קנה ישראל כלי ישן מהגוי על דעת להתיכו, והתיכו ועשאו כלי, כיון שעל דעת כן קנאו, הרי זה כקונה מתכת מן הגוי, ואין צריך טבילה. אבל יש להסתפק, אם קנה כלי על דעת להשתמש בו, ואחר כך נמלך והתיכו ועשאו כלי, האם כיון שכבר התחייב להטבילו, ממילא לא פקע חיובו, או נאמר שההתכה מפקיעה ממנו חיוב טבילה. ומסתבר שההתכה מפקיעה את חיוב הטבילה, כיון שפנים חדשות באו לכאן, ואין זה ככלי מדיו, כי שם הבעלים הראשונים לא נקרא על כלי זה כלל, ואבד זכרם ממנו על ידי התכה זו, ואין צריך טבילה.

כלים חד פעמיים

כלים חד פעמיים כתבניות שאופים בהן בתנור, או סירים לבישול, מגשיות וכדומה, פטורים מטבילה.

לעיל (עמוד 384) הבאנו מהמשנה מסכת כלים (פרק טז משנה ה) וכן פסק הרמב"ם (הלכות כלים פרק ה הלכה ז), שכלי שלאחר שימושו משליכים אותו, אין שם "כלי" עליו. ולכן כלי "חד פעמי", אין שם

כלי עליו, שמיועד לשימוש פעם אחת, ולאחר שימוש משליכים אותו לאשפה. ואף אם ישנם משתמשים שוב בתבנית פעם או פעמיים, כבר בארנו שהולכים אחר רוב העולם, וכיון שרוב העולם משתמשים פעם אחת, לא נוכל לקבוע עליהן שם "כלי" ופטורים מטבילה.

ויש מקום לחזק את הדברים מהגמרא בשבת ויה ע"ב, שלדעת בית שמאי אדם מצווה על שביעת כליו, ואם כן איך מותר להשאיר בערב שבת גיגית שיש בה שכר ושעורים שרויים בה, ונר דולק, וקדרה על הכירה, והרי כלים אלו אינם שובתים ממלאכה? עונה הגמרא, שמפקרים את הגיגית, הנר והקדרה, וכיון שאין זה שלהם, אינם מוזהרים עליהם. ובאר בחידושים המיוחסים לר"ן, שכלים אלו נפסדים במלאכתם, ומפקרים ויוצאים מתורת כלים, ולא נקראים "כלים". וכן כתב המאירי, שסתם של כלים אלו הוא שמפקיר, מפני שבימים מועטים נפסדים במלאכה זו, ואין נקראים "כלים". ע"כ. ונראה שמדובר בכלי חרס פשוטים שנפסדים בזמן מועט במלאכתם. ואם כלים אלו בגלל שנפסדים בזמן מועט אינם נקראים "כלים" ופקע מהם איסור תורה של "שביעת כלים", כל שכן כלים חד פעמיים שאינם נחשבים בגדר "כלים" ופקע מהם חיוב "טבילת כלים".

והנה בחזון עובדיה (שבת ב עמוד נ) לאחר שפסק שמותר לקדש על כוסות נייר או פלסטיק חד פעמיים, וכן כשרים הם לנטילת ידיים, ורק משום "זה אלי ואנוהו", נכון להדר לקדש על כוס של כסף וכיוצא בזה, כתב: ומכל האמור שלדעת הרבה אחרונים יש תורת כלי גם על שימוש חד פעמי, נראה לי שכלי אלומיניום שעשויים לשימוש חד פעמי כשנלקחים מהגוי, צריכים טבילה בלי ברכה, כיון שנקראים "כלי סעודה". ואף על פי שאין רגילים להשתמש בהם אלא פעם אחת או מספר פעמים ואחר כך משליכים אותם, מכל מקום כיון שיש עליהם תורת כלי חייבים טבילה. ע"ש. וכן פסק בשו"ת משנה הלכות (חלק ז סימן קיא).

ואמנם העד העיד לי הרה"ג שאלתיאל עמר שליט"א [שזכה לשבת עם מרן זצוק"ל במשך שנים רבות שכתב את ספריו, ומרן מברכו בהקדמות לספריו], שכאשר מרן זצוק"ל כתב את ספרו חזון עובדיה הלכות אבלות (חלק ב עמוד נ) דן שם בענין טיסת כהנים במטוס מעל בית קברות, והביא את הגאון הרב פיינשטיין זצ"ל שאלומיניום מקבל טומאה מדרבנן (ועיין לעיל עמוד 365). ע"ש. ובאותו זמן הוא שאל את מרן, שאם כן יש לומר שכלים חד פעמיים מאלומיניום, פטורים מטבילה, שהרי יש פוטרים כלים חד פעמיים מטבילה, כיון שהם עומדים לזריקה, וספק דרבנן להקל? וענה לו מרן: "נכון". ואז הוא שאל שוב: "אז לא צריך?" אמר לו מרן: "נכון, לא צריך". וכל זה היה במעמד בנו של מרן, הרב משה שליט"א, ועוד כמה תלמידי חכמים. עכ"ד. גם שאלתי את ידידי הרה"ג גד יזדי שליט"א [שזכה לשבת עם מרן שנים רבות יותר מהנ"ל], ואמר לי, שכבר בתחילה שמרן כתב בחזון עובדיה שבת, להטביל תבניות אלומיניום חד פעמי, אמר לו מרן, שהמיקל שלא להטביל, יש להעלים עין. ע"כ. [ויש לו תיעוד הסרטה על כך.] וכנראה שהיה טעמו של מרן, כיון שאף כלי מתכות, לדעת רוב הפוסקים טבילתם מדרבנן, כמו שהעידו הרדב"ז והישועות יעקב. ואף לאומרים שהטבילה מהתורה, אך השימוש לא נאסר אלא מדרבנן, וספק דרבנן להקל. אלא שבהגלות נגלות דברי האגרות משה שטבילת אלומיניום מדרבנן, הסכים מרן יותר בשופי להקל בזה. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ג סימן כג) שאפשר שאינם צריכים טבילה. גם בשו"ת מנחת יצחק (חלק ה סימן לב) כתב לפוטרים מטבילה, כיון שלא נחשב כלי אלא כשנעשה להשתמש בו בתדירות, אבל לא כשתיכף משליכו. ושכן פסק בשו"ת חלקת יעקב (יורה דעה סימן מו). ע"ש. וכן הובא בספר שלמי מועד (עמוד תקמו) שאין צריך להטבילם. וכן פסקו הגאון רבי יעקב בלוי בספר ברכת יעקב (עמוד ק). הובא באהל יעקב סקיצילס עמוד מח, שו"ת שרגא המאיר (חלק ב סימן פג), שו"ת חשב האפוד (חלק ג סימן ע), שו"ת אז נדברו (חלק ז סימן עא) ועוד. ועיין בשו"ת מחזה אליהו (חלק ב סימן נ) שאחר שהאריך בכל זה, כתב, ובזה אסיים שלענ"ד

אין שום סיבה להחמיר ולהטביל כלים כאלו, גם אם בדעתו להשתמש בהם כשלוש פעמים או אפילו קצת יותר, כי אין זה בכלל כלים המחויבים טבילה מכל הטעמים שכתבנו בעזרת השם. ע"כ. שוב ראיתי למרן הראשון לציון שליט"א בילקוט יוסף (ספירת העומר עמוד תקכ), וכן באגרות הראשון לציון (חנוכה מכתב ז) שצידד להקל בזה. עי"ש. ועיין בתשובות והנהגות (חלק ד סימן קצב).

כלי המשמש את המאכל עצמו

אין חיוב טבילה אלא בכלים שמשמשים את המאכל באופן ישיר, כגון כפות, מזלגות וסכינים, וכן סירים שמבשלים בהם או תבניות אפיה שאופים בהן. אבל אם אינם משמשים את המאכל באופן ישיר, כגון הרשת שבתנור שעליה מניחים את התבניות, הרי הם פטורים מטבילה.

חצובה

החצובה [הברזל שמניחים עליו את הסיר בבישול], אינה צריכה טבילה, כיון שלא מניחים עליה את המאכל ישירות, אלא מניחים את הסיר והמאכל בתוכו. אבל רשת שצולים בה כבד, חזה, כנפיים וחצילים, חייבת טבילה. (סימן קכ סעיף ד. ז. רסו)

כתב רבנו פרץ בהגהותיו לסמ"ק (מצוה קצט אות א), טריפיד"ש [חצובה] אין צריכה טבילה, שאף על גב ששופתים עליה הקדירה של מאכל, מכל מקום כיון שאין נותנים עליה המאכל עצמו, אין צריכה טבילה. אבל גראדילי"ש [רשת של מנגל] צריכה טבילה, לפי שצולים עליה ממש המאכל עצמו דגים או בשר. והביאו מרן בבית יוסף וסעיף ד, וכך פסק בשלחן ערוך: טריפיד"ש [חצובה] ששופתים עליהן קדירות, אינן טעונות טבילה. אבל פדיליא"ש [רשת מנגל], טעונות טבילה, מפני שנותנים עליהן המאכל עצמו. ע"כ. נמצא שדוקא כלי המיועד לשמש את המאכל באופן ישיר, הוא בכלל "כלי סעודה", אבל כלי המיועד לשמש את הכלי שבתוכו המאכל, כיון שאינו משמש באופן ישיר את המאכל, אינו בכלל "כלי סעודה".

ויש להתבונן מה הטעם בזה, הלוא סוף סוף החצובה משמשת את המאכל, שבאמצעותה הוא מתבשל, ולמה לא תחשב ככלי סעודה? ואפשר לבאר על פי מה שהבאנו לעיל (עמוד 368) מהגמרא (ועבודה זרה עה ע"ב) שכלי חרס מצופים במתכת, חייבים טבילה. וכתבו התוספות (ד"ה והלכתא), שמדובר שהציפוי בפנים, אבל אם הציפוי בחוץ, וכן כלי עץ המחושקים סביב ברזל מבחוץ, פטורים מטבילה, **כיון שלא משתמשים בהם דרך המתכת**, שכלי סעודה האמורים בפרשה, היינו משתמשים בהם. וכן כתב הרא"ש (שם פרק ה סימן לה), **שכיון שאין משתמש במקום הברזל**, אין זה דומה לכלי סעודה של מדין. ויש אומרים [רבנו פרץ, וכן הובא בר"ר וברשב"ש] שדוקא שהציפוי מבפנים ומבחוץ חייב טבילה, שאז זה דומה לכלי מדין שהמתכת בפנים ובחוץ. נמצא שלשתי הדעות צריך שהמאכל יגע ממש בפנים במתכת. אולם לדעת הראב"ה שדי בציפוי בפנים או בחוץ לחייב טבילה, צריך לומר שדי בדומה במקצת לכלי מדין, ואף בציפוי בחוץ שהמאכל לא נוגע במתכת, חייב טבילה.

וכן נראה מלשון מרן הבית יוסף (סימן קכ) שכתב, שלדעת התוספות והרא"ש והסמ"ק, **כיון שאינו משתמש במקום הברזל, אין זה ככלי סעודה של מדין**. אך לדעת המהר"ם מרוטנבורג, כלי עץ שיש לו חשוקים של ברזל המעמידים אותו, צריך טבילה אף שהמשקה לא נוגע במתכת, כיון שהולכים

אחר המעמיד [וכיון שהמעמיד מתכת, הרי זה נחשב ככלי מדין]. כתב הסמ"ק, כוס כסף מחובר בכלי עץ, צריך טבילה כיון שמשתמש בשל כסף, ולא במה שמ"בחויץ", פירוש "בעץ", "שאין המשקה נוגע בעץ". ועוד יש לפרש, דוקא כשהכסף בפנים והעץ בחוץ צריך טבילה, אבל אם הכסף בחוץ והעץ בפנים, אף על פי שהכסף מעמיד את העץ, אינו צריך טבילה, שהכל הולך אחר המקום שמשתמש בו המשקה, שאם המקום הוא מתכת אף על פי שמעמידו עץ, טעון טבילה. ואם המקום הוא עץ, אף על פי שמעמידו מתכת, אינו טעון טבילה. עלי"ט. ומרן בשלחן ערוך (סעיף א), פסק כדעת התוספות והרא"ש והסמ"ק שציפוי בפנים בלבד מחייב טבילה. וגם פסק (סעיף ו) שכלי עץ שיש לו חשוקים של ברזל מבחוץ שמעמידים אותו, פטור מטבילה, ולא כמהר"ם מרוטנבורג והראבי"ה. נמצא שאין לחייב טבילה אלא כשהמאכל נוגע ממש במתכת כמו בכלי מדין.

וכן מבואר בגר"א (ס"ק טז) בדעת מרן שכתב, כלי עץ שיש לו חשוקים של ברזל מבחוץ שמעמידים אותו, אפילו לדעת חכמים (שבת ס רע"א) שלענין טומאה וטהרה הולכים אחר המעמיד וצריך טבילה, בכלי גויים אין צריך טבילה, כיון שצריך כלי סעודה, וכל שאין שימוש דרך המתכת, אין שם כלי סעודה עליו, וכדן "קוניא" שאף על פי שעיקרו חרס, הולכים אחר ציפוי המתכת. ואף שלענין טומאה בציפוי מתכת על פשוטי כלי עץ, לא הולכים אחר הציפוי וטהורה היא מפני העץ? היינו דוקא שם כיון שבטל הציפוי לכלי, וכמו שכתב הרמב"ם (פרק יא מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה יא) שציפוייהם בטלים לגביהם. אבל בטבילת כלי גויים הולכים אחר הציפוי כי תשימוש בציפוי מבפנים. וכן במה שפסק מרן בשלחן ערוך (סעיף ז), כוס כסף המחובר בכלי עץ צריך טבילה, כתב הגר"א, הטעם כיון שמשתמש בתוך הכסף. ומפורש שהכל הולך אחר מקום נגיעת המאכל בכלי, ואם הוא מתכת חייב טבילה. ואף למהר"ם מרוטנבורג והראבי"ה, שלא צריך שיגע המאכל דוקא במתכת, אך צריך לפחות שיגע בכלי עצמו, וכל שמקצת הכלי מתכת אפילו מבחוץ, הרי זה ככלי מדין, וחייב טבילה. נמצא שלכל הדעות, חצובה פטורה מטבילה, כיון שהמאכל לא נוגע בכלי כלל, ואין זה דומה לכלי מדין.

אלא שעדיין יש לומר שאולי אין הכרח שהמאכל יגע בכלי עצמו דווקא ללא חציצה שהיא, ולכן גם אם תהיה חציצה, כל שהחציצה היא בטלה לכלי, הרי זה כמו שנוגע המאכל בכלי. למשל: תבנית אפיה שמשתמשים בה עם נייר אפיה, לכאורה כיון שהנייר בטל, יהיו חייבים טבילה, אף שהמאכל לא נוגע בכלי עצמו ממש. (ועיין להלן עמוד 396)

והנה הגר"א (סק"י) באר טעם אחר למה החצובה לא נחשבת כלי סעודה, על פי הרשב"א (הובא לעיל עמוד 356) ש"כלי סעודה" למדנו מהפסוק: "כֹּל דְּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בְּאֵשׁ, תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר", ואיזהו דבר שמשתמשים בו באש ובולע שצריך להפליטו באש? "כלי סעודה". ולפי זה, כיון שהחצובה אינה בולעת, שהרי לא משתמש בה באופן ישיר במאכל, אלא נותן את המאכל בכלי והכלי על החצובה, והרי זה דומה לשתי קדירות רותחות אחת של בשר ואחת של חלב שאפילו נוגעות זו בזו, אין אוסרות זו את זו, כשאינן רוטב בנייהם, כי אינן בולעות מאחת לשניה (סימן צב ס"ח וס"ט צג). ומה שהרמ"א (אורח חיים סימן תנא ס"ד) הצריך ליבון לחצובה לפסח, ואם כן מבואר שהיא בולעת? חומרא בעלמא היא מפני שפעמים נשפך עליה חמץ. ע"כ. ונראה מדבריו שהגדרת כלי סעודה היא, כל שהכלי בולע מהמאכל.

ולדבריו יש לומר, שאם ישנה חציצה על הכלי שעל ידה אין הכלי בולע, שמא יהיה פטור מטבילה. אך נראה שאין הכרח לזה, שאפשר שכוונתו שכל שהכלי משמש ישיר את המאכל הוא בולע, והוא בגדר "כלי סעודה", ולכן גם אם נתן חציצה, כל שהיא בטלה לכלי, חייב טבילה, כיון שכלי זה בולע. איך שיהיה, דעת מרן השלחן ערוך מבוארת בבית יוסף שהטעם בחצובה, כיון שצריך שהכלי ישמש ישיר את המאכל. ועיין בפרי תואר (ססק"א) ואכמ"ל.

הרוב קובע

אף על פי שפעמים שורפים על החצובה חצילים או מחממים עליה פרוסות לחם ופיתות, מכל מקום כיון שאין רוב שימושה בכך, אלא בהנחת כלי בישול עליה, הריהי פטורה מטבילה. (זו רסו)

כתב באיסור והיתר הארוך, סכין קטן של סופרים שחותכים בה קלפים, אסור לאכול בה עראי אם לא טבילה. וכתב הפרי חדש וס"ק יט, ולי נראה שהולכים בכלי אחר רוב תשמישו, וכל כלי שאינו מיוחד להשתמש בו מאכל, אף שפעמים רגילים להשתמש בו מאכל, אין צריך טבילה. וכן נראה מדין חצובה שאף על פי שפעמים צולים עליה מאכל עצמו, מכל מקום הולכים אחר עיקר רוב תשמישה. וכל כלי שאינו מיוחד להשתמש בו מאכל, אף שלפעמים רגילים להשתמש בו מאכל, אין צריך טבילה. ע"כ. וכן פסק הגאון רבי יעקב כץ בשו"ת שב יעקב (הובא בפתחי תשובה סימן קכ סק"א). וכן כתב הבן איש חי (שנה ב פרשת מטות סעיף יא), קדירה גדולה כמו דוד שמייוחדת לחמם בה מים בשביל הכביסה, אף על פי שלפעמים כשתהיה חֲפָה או ברית מילה ורוצים לחלק לעניים תבשיל הרבה מבשלים בה, אינה צריכה טבילה, כי אין הולכים בכלי אלא אחר רוב תשמישו. וכן כתב שם בסעיף יד. וכן כתב בערוך השלחן (סימן קכ סעי' מ, מא), נראה לי ברור, שכמו בהגעלה אנו הולכים אחר רוב תשמישו של הכלי, כמו כן בטבילת כלים, שאם הכלי הוא שלא לצורך סעודה, כגון סכין שקונים אותו לחתוך קלפים ולעשות קולמוס, ולחתוך ציפורניים וכיוצא, אף על פי שבמקרה הוא חותך בו מאכל, אין צריך טבילה. וקל וחומר הדברים, שאם לענין הגעלה שבולע בתוכו, אין חוששים למיעוט, כל שכן שלא נקרא כלי סעודה מפני המיעוט.

ואמנם בערוך השלחן הסתפק שמא רק בקונה סכין לקלפים בלבד, אף שבדרך מקרה חותך גם לחם ושאר מאכל, אין צריך טבילה. אבל הקונה סכין לקלפים ויודע שלפרקים יחתוך בה לחם, כיון שתדיר עושה כן, אולי צריך טבילה. וכתב, שיש להתיישב בדבר, וצריך עיון. עי"ש. ומפשט דברי הפרי חדש נראה שגם בזה פטור מטבילה, שהרי כתב שהולכים אחר רוב תשמישו של הכלי, אף שפעמים "רגילים" להשתמש בו מאכל, וכן בחצובה שפעמים צולים עליה המאכל עצמו. ומשמע שאף שאין זה בדרך מקרה, אך כיון שהם מיעוט השימוש בכלי, פטור מטבילה. ועיין עוד להלן בדין: שימוש בכלים העומדים לסחורה (עמוד 420), מטחנת קפה (עמוד 402), שלחן העשוי מממתכת וזכוכית (עמוד 408), פומפייה ומקלף (עמוד 399).

המנגל והרשת

המנגל שבתוכו מונחים הגחלים, אין צריך להטבילו. אבל הרשת שעליה מניחים את הבשרים, וכן השיפודים, חייבים טבילה. ואף רשת המיועדת בעיקר לצליית תפוחי אדמה ובצלים בקליפתם, חייבת בטבילה.

אף על פי שמניח על הרשת תפוחי אדמה ובצלים בקליפתם, ובגמר הצלייה קולפים את הקליפה ואוכלים רק את הפנים, ונמצא שהמאכל לא נוגע ישירות ברשת, בכל זאת הרשת חייבת טבילה, כיון שהיא משמשת את המאכל עצמו, והקליפה אינה מהווה הפסק ביניהם, כיון שהיא מחוברת בהם וכחלק מהם. וזכר לדבר ממה שדרשו חז"ל (ברכות לו רע"ב) על הפסוק (ויקרא יט כג): "וְעָרְלֶתָם עָרְלֶתָ אֶת פְּרִיָוֹ", את הטפל לפריו [הקליפה], שדינו כמו הפרי עצמו שנוהג בו איסור ערלה. ועיין בשלחן ערוך הרב (אורח חיים מהדורא בתרא סימן רנט ד"ה אבל אין לומר. הובא בכוס של אליהו עמוד 22) שכתב בדיני הטמנה בשבת: ודוחק לומר משום שהביצה בקליפתה הרי היא כמו בתוך כלי, כי

כל כיוצא בזה היה לו לפרש. ועוד, הרי בצל סתם שהובא במשנה, מדובר בסתם אפילו בקליפתו. עי"ש. נמצא שקליפת הפרי היא כפרי עצמו. ועיין עוד להלן (עמוד 395) בדין כלי לבישול ביצים, ובדין מגש סוכריות (עמוד 397).

פח שעל הגז

פח שמונח על הגז שעליו מניחים את הסירים לשבת, אף על פי שפעמים נותנים עליו חלות ופיתות לחממם, כיון שרוב שימושו לסירים, אינו צריך טבילה.

מחזיק כוסות

מחזיק כוסות העשוי ממתכת, ונותנים בו כוס עם שתיה חמה, כמו שמצוי גם ברכבים, הריהו פטור מטבילה.

כותש שום. סלייסר. פורס ביצים. פורס לחם. נוקב זיתים. מועד תפוחי אדמה. כלי להוצאת פנים הפרי.

כותש שום, סלייסר, פורס: ביצים, תפוחים, אבוקדו, קוגל [שיש בו כמה להבות, ופורס את המאכל לפרוסות דקות], פורס לחם, נוקב זיתים [שמוציא את הגלעין], מועד תפוחי אדמה מבושלים לפירה, וכלי המוציא את פנים תפוחי עץ וכדומה - חייבים טבילה, שכל אלו משמשים את המאכלים עצמם. [ועיין לעיל (עמוד 374) שאף אם ידית הכלי עשויה פלסטיק, אך חלק המשתמש עשוי ברזל, חייב בטבילה.]

מכסה

גם מכסה הסיר צריך טבילה.

כתב מרן הבית יוסף (סימן קכ אות ה) בשם הגהות אשירי, כלי ברזל שכופים על הלחם לאפותו, אין צריך טבילה, אבל כיסוי ברזל שמכסים הקדרה, צריך טבילה. וכן כתב הרמ"א. וכתב הפרי תואר (ס"ק ט): פירוש, כגון כיסוי התנור שאופים בו הפת, ומשום שלא יצא החום דרך הנקב הם מכסים אותו הנקב שבתנור, ונעשה כיסוי זה כמשמשי משמשיה של הפת, [כי הוא תשמיש של התנור, והתנור תשמיש של הפת]. אבל כיסוי הקדירה, היות והתבשיל נוגע בכיסוי הריהו כקדירה עצמה. והיינו כמו שכתב הפרי חדש (ס"ק טו), לפי שהמרק וההבל עולה למעלה ונוגע בכיסוי, הרי שהכיסוי נעשה כמו הקדירה. וכן כתב הגר"א (ס"ק טו). ובאור זרוע (חלק ד עבודה זרה סימן רפט) כתב, כיסוי ברזל שמכסים את היורה צריך טבילה, שהרי מסייע לבשל כיורה עצמה, והרי זה ככלי אחד.

פותחן. מחלץ פקקי שעם

פותחן קופסאות שימורים או בקבוקים, וכן מחלץ פקקי שעם של בקבוקי יין, אינם צריכים טבילה. כיון שהם משמשים את הקופסה והבקבוק לפותחם לצורך המאכל והמשקה, אבל אינם משמשים את המאכל והמשקה עצמם ישירות. (ש"ת מעין אומר חלק ד סימן טו. חוט שני עמוד כב. הבית היהודי חלק ט עמוד ערה. ועיין להלן בדין מפצח אגוזים)

מתקן חלב – "קנקומט"

מתקן חלב הנקרא "קנקומט", ואוחזים בפינת שקית החלב, ומעבירים אותה על להב הסכין שנמצא בקצה המתקן, אין צריך לטובלו. וכן, מספריים המיועדות לפתיחת שקית חלב, פטורות מטבילה. כיון שהן משמשות את השקית כנ"ל ולא את החלב. (וכן פסק בחוט שני שם)

כד חלב

כד שנותנים בו שקית חלב העשוי ממתכת, פטור מטבילה.

כתב בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב סימן סו אות ה), כלי שדרך תשמישו הוא על ידי שקית שיש בו, כמו כד שמחזיקים בו חלב בשקית של ניילון, או אפילו שקיות של נייר, אם רגילים להוציא ולהכניס על ידי השקית, נראה שנחשב הפסק, אם כך הוא עיקר תשמישו. עי"ש. נמצא שאין הכד משמש את החלב, אלא השקית משמשת את החלב, והכלי משמש את השקית.

חימום בקבוק

כלי המיועד לתת בו מים רותחים כדי לחמם את המשקה שבבקבוק התינוק, אינו צריך טבילה. (חוט שני עמוד כג אות כה) ואף על פי שהמים החמים משמשים את המשקה עצמו, אך כיון שאינם משמשים אותו באופן ישיר, שהרי הבקבוק מפסיק ביניהם, לכן הוא פטור.

מפצח אגוזים

מפצח אגוזים פטור מטבילה, אך טוב להטבילו בלי ברכה. (ז רסז)

לעיל (עמוד 393) בארנו שרשת המיועדת לצליית תפוחי אדמה ובצלים בקליפתם, חייבת טבילה, ואף על פי שהמאכל לא נוגע ישירות ברשת, בכל זאת כיון שהקליפה מחוברת בהם, הרי היא כחלק מהם וטפלה להם. ולכאורה גם במפצח נאמר שהקליפה היא טפלה לאגוז ולשקד, ונמצא שהמפצח הוא ככל סכין שחותך פרי ויתחייב טבילה? אך זה אינו, כי דוקא רשת שצולה את גוף המאכל, אלא שהקליפה מפרידה ביניהם, על זה אנו אומרים שאין לחשוש בזה, כיון שהקליפה מחוברת וטפלה לפרי. לא כן במפצח שאין עיקרו בא לאגוז אלא לקליפה, נמצא שהוא משמש את הקליפה ולא את גוף המאכל, לכן נראה יותר לפוטרו מטבילה. וכן מתבאר משו"ת שבט הלוי (חלק ו סימן רמה) שפטור את המפצח, כיון שאינו עושה מעשה בגוף הפרי כסכין שחותך את גוף המאכל, אלא רק משבר את הקליפה החיצונית. ועוד, שברוב הפעמים רק מסדיקים את הקליפה הקשה בכמה מקומות, ואת שאר הקילוף עושים בידים, על כן הלב נוטה שפטור מטבילה, ועל כל פנים לא יברך. עי"ש. ואמנם בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב סימן סו אות ו) כתב, כיון שרגילים להביא אגוזים ושקדים לסעודה עם הקליפה שעליהם, הרי זה נחשב כגוף המאכל, והמפצח נחשב ככלי סעודה שטעון טבילה עם ברכה. [עיין להלן (עמוד 395) את לשונו]. אך מרן זצוק"ל הסכים עם הרב שבט הלוי, וכתב, שמן הדין המפצח אין צריך טבילה, אך טוב להטבילו בלי ברכה.

ומה שהבאנו לעיל שפותחן קופסאות שימורים, אין צריך לטובלו כלל, צריך לומר שהקופסה היא משהו חיצוני לגמרי מגוף המאכל, ולכן אינה דומה לקליפה שמחוברת לפרי וגדלה עמו וכחלק ממנו. ונמצא שהפותחן משמש את הקופסה בלבד, לכן פטור מטבילה לגמרי. לא כן

המפצח משמש את קליפת הפרי עצמו שהיא טפלה לאגוז ולשקד, לכן היה מקום להצריכו טבילה. אלא שמאחר ואין המפצח עושה מעשה בגוף האגוז והשקד, לכן מן הדין הוא פטור מטבילה, אלא שטוב להטבילו בלי ברכה. [ומה שכתב מרן זצוק"ל (שם בסוף העמוד): "ועיין בשו"ת מנחת שלמה שפסק שהמפצח אגוזים טעון טבילה בלי ברכה". הוא טעות סופר, וצריך לומר: "עם ברכה".]

כלי לבישול ביצים

כלי המיועד לבישול ביצים ותפוחי אדמה בקליפתם, חייב בטבילה בברכה.

בשו"ת מנחת שלמה אורבך (חלק ב סימן סו אות ו) כתב, מפצח אגוזים וכן ביצה שמניחים בתוכה ביצה לאכילה, כיון שאגוזים וביצים רגילים להביאם לסעודה עם הקליפה שעליהם, הרי זה נחשב כגוף המאכל, והמפצח נחשב ממש ככלי סעודה שטעון טבילה עם ברכה. ורק מפצח של אגוזי קוקוס שאין רגילים להביאם לסעודה עם הקליפה, יש להסתפק בדבר, ומסתבר שאין לברך. "ואפילו כלי שמיוחד לבישול ביצים שאין מביאים אל הסעודה [את הכלין], אבל כיון שאת הביצה מביאים כמות שהיא עם הקליפה, אפשר שיש לטובלו בלי ברכה". ע"כ. ולא זכיתי להבין, למה כתב לטובלו "בלי" ברכה, והרי כיון שלעיל החשיב את הקליפה כחלק מהפרי, וכמו שכתב: "כיון שאגוזים וביצים רגילים להביאם לסעודה עם הקליפה שעליהם, הרי זה נחשב כגוף המאכל", אם כן גם בכלי לבישול ביצים, הרי זה ככלי בישול שחייב בטבילה עם ברכה. וראיתי בכמה ספרים שציטטו ממכתב של הגרש"ז אורבך שכלי לבישול ביצים יש סברא לפטורו מטבילה, כיון שהקליפה נחשבת ככלי, ונמצא שהביצה נחשבת לכלי בתוך כלי. ולא זכיתי להבין, שאם הקליפה נחשבת לכלי, אם כן למה חייב ביצה בטבילה? וצ"ע.

גם בשו"ת שבט הקהתי (חלק ה סימן קמו) העיר על הגרש"ז בזה, ומסקנתו שכלי לבישול ביצים צריך טבילה בברכה. וכן תמה בשו"ת אמרי מרדכי גרוס (חלק א סימן סב אות ו). וכן בספר ויצבור יוסף שעשוע (חלק ב עמוד קכה) כתב, ויש להעיר על דברי קדשו, שהרי יש לחלק בין אוכל שראוי לאכילה כמות שהוא ועטפו אותו בדבר אחר, לבין ביצה שכן היא דרך ברייתה עם קליפה, וכך הוא דרך בישולה. וכי יעלה על הדעת שסיר שמבשלים בו תפוחי אדמה עם קליפתם, יהיה פטור מטבילה עם ברכה?! אלא ודאי כיון שכך הוא דרך בישולם, נחשב הסיר ככלי סעודה שחייב טבילה עם ברכה. עי"ש. ובספר חוט שני (סוף עמוד כג) כתב, שפשוט שכלי המיועד לבישול ביצים עם קליפתן, נחשב כלי סעודה, אף שאין הביצים עצמן נוגעות בכלי, משום שהקליפה היא חלק מהביצה, ובטלה לגביו. (עיין לשונו להלן עמוד 407)

והנה בהלכה הקודמת הבאנו משו"ת שבט הלוי (חלק ו סימן רמה) שפטר מפצח אגוזים מטבילה, כיון שאין כאן מעשה בגוף הפרי כסכין שחותך את הפרי, אלא רק משבר את הקליפה החיצונית. וגם ברוב הפעמים רק מסדיקים את הקליפה ושאר הקילוף נעשה בידים. עי"ש. וברור שטעמים אלו לא שייכים בכלי לבישול ביצים, כיון שמעשה הבישול נעשה בגוף הביצים ולא רק משהו חיצוני בקליפה. וכן נראה ממה שכתב מרן זצוק"ל (ה"ע ז רסז), שהמפצח אין צריך טבילה, כיון שאינו עומד אלא להסיר הקליפה, ובפרט שאינו נוגע בפרי עצמו אלא בקליפה. עי"ש. והנה כאן הכלי עומד לבישול הביצה ולא לקליפה. ולענין הנגיעה במאכל עצמו, אף שגם בכלי לבישול ביצים אין הכלי נוגע בגוף הביצה אלא בקליפתה, הנה משמעות הדברים היא שאין ענין והכרח בעצם הנגיעה דווקא ללא חציצה כלשהי, אלא שבדרך כלל הנגיעה מגלה שהכלי משמש את גוף המאכל (ועיין לעיל עמוד 390 בדין חצובה, ובהלכה הבאה בענין תבנית אפיה), ולכן במפצח שאינו משמש את גוף המאכל אלא את הקליפה, פטור מטבילה. לא כן בכלי לבישול ביצים שהכלי משמש את הביצה עצמה, שגוף הביצה מתבשל, יצטרך טבילה.

תבנית אפיה עם נייר אפיה

תבנית אפיה שאופים בה: עוגות, חלות, עופות, תפוחי אדמה וכדומה, עם נייר אפיה, חייבת בטבילה. והרוצה להדר ולהטביל עמה כלי אחר שבוודאי חייב טבילה, תבוא עליו ברכה. ומכל מקום אם רוב השימוש בה כשמניחים עליה תבנית אלומיניום חד פעמית או תבנית פיירקס וכדומה, אינה צריכה טבילה.

כתב הבן איש חי (שנה ב פרשת מטות סעיף יד), שלחן של עץ שמחובר על ידי חישובי ברזל, אין צריך טבילה, "כי אף על פי שמניחים הלחם על השלחן עצמו בלא קערה, מכל מקום דרכם לפרוס מפה על השלחן. ואם לפעמים מניחים בלא מפה, אין הולכים בכלי אלא אחר רוב תשמישו". ואפילו אם נאמר שהמפה בטלה לגבי השלחן וכאילו אין מפה, מכל מקום הדף של השלחן שמניחים עליו המאכל יכול להשתמש בו לבדו, והחישובים באים לחברו ברגלים כדי להגביו, ונמצא הברזל תשמש של תשמיש. ע"כ. ומבואר מתחילת דבריו שהמפה נחשבת הפסק וככלי בפני עצמה, ולכן יש לפטור מטבילה. אלא שאחר כך הסתפק שאולי המפה בטלה לשלחן ונחשבים שניהם ככלי אחד.

והנה בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב סימן סו אות ה) כתב, כלי שהדרך להשתמש בו רק על ידי שפורסים בו מפה וכל שכן נייר וניילון, אף שיש דוגמא לספק זה במסכת מגילה (כו ע"ב) בדין בימה של ספר תורה שאם מניחים עליה מפה, הרי היא נחשבת "תשמיש דתשמיש דקדושה", ואין בה קדושה כל כך כתשמישי קדושה וכו', [ולפי זה יש לפטור מטבילה, כי המפה מהווה חציצה לכלי, כשם שהמפה מהווה חציצה בבימה]. אפילו הכי נראה ששונה נידונינו, כיון שחציצת הנייר אינה כלום, ולכן נראה שטעון טבילה עם ברכה. ותמהני בעונני על הבן איש חי שהסתפק בכך. ע"ש. [ועיין שלמי מועד (ועמוד תקמז)] והנה במה שסתם שהדין שונה מתשמישי קדושה ולא פירש, אפשר שכוונתו שבתשמישי קדושה כיון שהמפה שעל הבימה היא כיסוי "קבע", לכן אינה בטלה והריהי מהווה חציצה בין הבימה לספר תורה, וכיון שאין ספר התורה נוגע בבימה כלל, מהיכן תבוא הקדושה לבימה. לא כן במפה שעל השלחן שהיא כיסוי עראי, ומצוי שמוציאים אותה בשביל לכבס או להחליף מידי פעם, לכך היא בטלה לשלחן. וכל שכן נייר אפיה שנותנים בתבנית שבוודאי הוא כיסוי עראי בעלמא, ולא פקע שם של כלי סעודה מהתבנית, ויש לחייבה טבילה. נמצא שדעת הגרש"ז אורבך להטביל התבנית, וכן דעת הגרי"ש אלישיב (הובא במשמרת הבית עמוד נ. וכן דעת הגרמ"מ קארפ שם), הגאון רבי ניסים קרליץ בספרו חוט שני (עמוד כד), הגאון רבי שריה דבליצקי (הובא באהל יעקב עמוד קכ), הגאון רבי חיים קניבסקי (כמובא להלן), שו"ת אמרי מרדכי גרוס (חלק א סימן סב אות ה), שו"ת חיי הלוי (חלק ד סימן נו אות יב), ספר הכשרות (עמוד קיא), וכן פסקו בספרים רבים ממחברי הזמן.

ואמנם אף שנייר אפיה לא מהווה חציצה בתבנית אפיה, אך אם יתנוהו בכלי שאין דרכו בנייר אפיה, וכגון על גבי צלחת ויאכל כך, הנייר יחשב הפסק וחציצה ביניהם, כי אין זו דרך אכילה. וכן נראה מהמנחת שלמה שכתב, "ואם הדרך להשתמש רק על ידי פריסת מפה ונייר... טעון טבילה", משמע דוקא כשדרכו בכך, שזו צורת שימושו, לכן הוא בטל לכלי והריהו כמשתמש בכלי עצמו, אבל כל שאין דרכו בכך, הרי זה הפסק בין המאכל לכלי, ולא נחשב כמשתמש בכלי. וכן דייק לנכון בספר שיעורי הלכה טבילת כלים (עמוד כו) אלא שהביא מכתב מהגר"ח קניבסקי זצ"ל שנראה שלא פלוג חז"ל, בין דרכו בכך או לא, ולכן צריך טבילה. ע"ש. אך אחר המחילה, לא זכיתי להבין, הלוא כל הדיון בטבילת כלים אם זה בגדר כלי סעודה או לא, ומכיון שהורונו התוספות והרא"ש והסמ"ק ועוד, שכדי להיכלל בהגדרת "כלי סעודה" צריך שהכלי עצמו

ממש ישמש את המאכל כמעשה מדין, וכמבואר לעיל (עמוד 376), אם כן די לנו שאם הניח עליו דבר שדרכו בכך שאז הוא בטל לכלי, אבל מנין שגם אם הניח דבר שאין דרכו בכך, זה יחשב שהכלי עצמו משמש את המאכל, והלוא במציאות הוא חוצץ, ואינו דומה לכלי מדין.

ומעשה שהיה במשפחה שקיבלו מתנה מלחיית קריסטל יוקרתית לכבוד שבת, ולא הספיקו להטבילה לפני שבת, ורצו האורחים מאוד שישתמשו בה כבר באותה שבת, כדי להתכבד בה. והורה להם החכם שיתנו נייר בתוך המלחיה, ועליו יתנו את המלח, ונמצא שאינם משתמשים במלחיה עצמה, שכיון שאין דרך להשתמש במלחיה בצורה כזו, הרי הנייר מהווה חציצה.

צלוחיות

הקונה כוסות עם צלוחיות המשמשות תחתית לכוסות, אף על פי שאינן משמשות את המשקה באופן ישיר, יטביל גם את הצלוחיות, כי מצוי שנשפך מעט משקה לצלוחית ושופכים אותו שוב לכוס, ובפרט בצלוחית של גביע הקידוש שלכתחילה יש למלאות כוס של ברכה על גדותיו, וכמעט בכל פעם נשפך מעט יין לצלוחית. גם מצוי מידי פעם שמגישים בצלוחיות: עוגיות, אגוזים, תמרים וכיוצא בהם.

מגש. עגלות הגשה.

מגש שמגישים בו כוסות שתיה וצלחות שבתוכן עוגות או פירות, פטור מטבילה, כיון שאינו משמש את המאכלים עצמם באופן ישיר. ואפילו אם פעמים מניחים עליו מאכלים ממש, הריהו פטור, כיון שהולכים אחר רוב שימוש. וכן עגלות שמניחים עליהן קערות התבשילים, פטורות מטבילה. (וכן פסק בחוט שני עמוד כב)

מגש פירות

מגש המיועד לכבד בו אורחים באגוזים ושקדים ושאר פירות בקליפתם, כמו תפוזים ואשכוליות וכדומה, הריהו נחשב כלי סעודה וחייב טבילה. כיון שהכלי משמש את הפירות, והקליפה אינה נחשבת חציצה ביניהם, אלא כחלק מהפרי. (וכן פסק בחוט שני עמוד כד. ועיין לעיל (עמוד 392) בדיון המנגל והרשת, ובדיון כלי של ביצים (עמוד 395), ולהלן עמוד 407 בדיון צ'יפסר)

מגש סוכריות

כלי המיועד לכבד בו סוכריות, אף אם הסוכריות עטופות בנייר, חייב טבילה.

כיון שהדרך היא לעטוף את הסוכריות בנייר כדי שלא יטנפו, לכך העטיפה טפלה לסוכריה ואינה מהווה חציצה בינה לבין הכלי. וכתב מרן השלחן ערוך (וארח חיים סימן שיד סעיף ח), חותלות של תמרים וגרוגרות [היינו סלים העשויים מכפות תמרים ומניחים בתוכם תמרים רעים להתבשל], מותר לחתוך בסכין אפילו גופן של חותלות, שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול את האוכל שבהם. ע"כ. ומבואר שהכיסוי הוא כקליפה וכחלק מהמאכל. ואולם, ברור שאין זה דומה לכד של חלב שפטור מטבילה, כי שם אין שקית החלב טפלה לחלב, שהרי בלעדי השקית ישפך החלב, נמצא שהיא תחליף לכלי גמור לכל דבר, והכד הוא כלי המחזיק את כלי החלב. וכן פסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל. (הובא במחברי הזמן בשם פסקי הגרי"ש יורה דעה עמוד עד)

מגש חלות

מגש זכוכית המיועד לחלות שבת, חייב בטבילה. ואם רגילים לתת את החלות כשהן עטופות בנייר או בשקית, הנכון להטביל עם כלי אחר שחייב ברכה.

כתב בשו"ת שבט הלוי (חלק ו סימן רמה) פשוטי כלי זכוכית [כמו מגש שאין לו בית קיבול], להלכה פשוט שצריך טבילה, כיון שתורת כלי עליו. עי"ש. והנה ברור הדבר שאם נותנים את החלות ישירות על המגש, חייב טבילה, בין אם חותכים את החלות עליו או שרק מגישים את החלות עליו, שהרי הוא ככל מגש שמשמש את המאכל עצמו. אלא שגם אם נותנים את החלות בתוך שקית או נייר, כיון שהמטרה היא כדי שלא יתייבשו החלות, נמצא שהעטיפה בטלה וטפלה לחלות, ואינה מהווה חציצה בינן לבין המגש. אך הנכון להטביל עם כלי אחר שחייב ברכה.

עוגה במנג'טים

מגש המיועד לכבד בו חתיכות עוגה הנתונות במנג'טים, חייב טבילה. והנכון להטביל עם כלי אחר שחייב ברכה.

מכיון שבדרך כלל אפשר להחזיק את העוגה בידים, אלא שרגילים ליתנה במנג'טים כדי לשמור על ניקיון הידים שלא יתלכלכו, או כדי לייפות את צורת ההגשה, לכן העטיפה טפלה ובטלה לעוגה, ואינה מהווה הפרדה בינה לבין הכלי. אלא שהנכון להטביל עם כלי אחר שחייב ברכה.

קערת ליל הסדר

קערת ליל הסדר שנותנים בה צלוחיות קטנות, ובתוכן נותנים: זרוע, מרור, חרוסת, ביצה, כרפס וכו', אינה חייבת טבילה. אבל אם נותנים ישירות על הקערה, חייבת טבילה.

קערת מצות

קערה העשויה מכסף וכדומה, שנותנים בה את שלושת המצות בליל הסדר, אם נותנים בה את המצות ללא עטיפה, חייבת בטבילה. אולם אם נותנים את המצות בתוך כיס בד מיוחד כפי שנהגים רבים, אין הקערה חייבת בטבילה, שהרי אינה מחזיקה את המצות, אלא את הבד שבתוכן המצות, והריהו מהווה הפסק בין המצות לקערה. אך אם נותן את המצות כשהן עטופות בנייר או בשקית, הנכון להטביל עם כלי אחר שחייב ברכה.

כלי המשמש מאכל שאינו ראוי לאכילה

חיוב טבילה הוא רק בכלים המיועדים לשימוש במאכלים הראויים לאכילה, אבל כלים שהרגילות להשתמש בהם במאכלים שאינם ראויים לאכילה כמות שהם, אלא צריך לבשלם, לאפותם או לצלותם, אינם חייבים בטבילה. ולבני אשכנז, טוב להטבילם בלי ברכה.

מקלף

מקלף שרוב שימוש לקילוף ירקות הנאכלים חיים, כגון: מלפפונים, גזר וכדומה, חייב טבילה. אבל אם רוב שימוש לקילוף ירקות שאינם נאכלים חיים, כגון: תפוח אדמה, בטטה וכדומה, פטור מטבילה.

פומפיה

פומפיה שרוב שימושה לגרר פירות וירקות הנאכלים חיים, כגון: תפוחי עץ, עגבניות, גזר, בצל וכדומה, חייבת טבילה. אבל אם רוב שימושה לגרר ירקות שאינם נאכלים חיים כתפוח אדמה וכדומה, פטורה מטבילה.

קרש חיתוך

קרש חיתוך שרוב שימוש לחיתוך ירקות הנאכלים חיים, כגון: מלפפונים, גזר, בצל, עגבניות וכדומה, חייב טבילה. אבל אם רוב שימוש לחיתוך ירקות שאינם נאכלים חיים או עופות ובשר חי, פטור מטבילה. ובכל אלו, לבני אשכנז, טוב להטבילם בלי ברכה.

תלוי במציאות

כל דינים אלו תלויים במציאות העכשווית של צורת אכילת ירקות אלו. על כן, גם ירקות שבעבר לא היו נאכלים חיים, אם תשתנה המציאות ויהיו רגילים לאוכלם חיים, הריהם חייבים בטבילה. למשל: סלק, בעבר הוא לא היה נאכל חי, אך עתה רבים אוכלים אותו חי, ואף מגישים אותו חי במסעדות ואולמות יוקרתיים, לכן מקלף ופומפיה המיועדים לסלק, חייבים בטבילה. (ועיין לעיל עמוד 288)

סכין שחיטה

סכין שחיטה פטורה מטבילה, כיון שהבשר צריך בישול או צליה. ולבני אשכנז, טוב להטבילה בלי ברכה. (סימן קכ סעיף ה. ז רסו)

בגמרא מסכת חולין (ח סע"א ט רע"א ובתוספות ד"ה שליבנה באור) מבואר, שסכין של גוי חדה וחלקה שצלה בה בשר באש, מלבנה באור מפני השמנונית, ומותר לשחוט בה. וכתב המרדכי (שם אות תקעז), מכאן יש להוכיח שסכין שחיטה לא צריכה טבילה, שהרי בגמרא עבודה זרה (עה סע"ב) אמרו, הלוקח כלים מן הגוי, השתמש בהם צונן, מדיחם "ומטבילם" והם טהורים. השתמש בהם חמים, מגעילם "ומטבילם" והם טהורים. השתמש בהם באור, מלבנם "ומטבילם" והם טהורים. נמצא שהודגש חיוב הטבילה. ואילו כאן לגבי סכין אמרו: "מלבנה באור... ומותר לשחוט בה", ולא הוזכר שצריך להטבילה, משמע שסכין שחיטה אינה בכלל כלי סעודה... ומה שעל ידי השחיטה נעשית הבהמה ראויה לאכילה, לא מחמת כן תחשב כלי "סעודה", כיון שעדיין הבשר צריך בישול, שהרי אינו עומד לאכילה כשהוא חי. ע"כ. והובא בבית יוסף (שם) בקצרה.

גם באיסור והיתר הארוך ושער נח סימן פד) כתב בשם ראב"ה, שסכין שחיטה לא צריכה טבילה, כי אינה נחשבת כלי סעודה. ועוד, שהבשר צריך בישול או צלייה. והוסיף (סימן פה): וכן כל דבר שאין משמשים למאכל הראוי לאכילה כמו שהוא עתה, כגון הסכין שמפשיטים בה את הבהמות, אינה צריכה טבילה. וכן הברזלים שמתקנים בהם את המצות, [היינו, גלגלת שיש בה בליטות קטנות, ומגלגלים אותה על המצה קודם שנאפית, ונעשים בה נקבים הרבה כדי שלא תתפח], ובלשון אשכנז "שטופל איזן" [היום קוראים אותו: "רִדְלֶר"], ולהט שחותכים בו את העיסה של המצות, וכל כיוצא בזה. ואפילו אין צריך להטבילם בלא ברכה, ויותר טוב שלא להטבילם, כי שמא יברך עליהם, והרי זה כברכה לבטלה. ע"ש. [עיי' ערוך השלחן סימן קכ סעיף לה]

וזו לשון מרן השלחן ערוך (סימן קכ סעיף ה): "סכין של שחיטה, יש מי שאומר [המרדכי] שאינו צריך טבילה". וכבר כתבו בעלי הכללים, שמרן דרכו לכתוב בשם "יש מי שאומר" אף על פי שאין חולק על זה, מפני שמצא דין זה רק בפוסק אחד. ולפי זה הלכה פסוקה היא שסכין שחיטה אינה צריכה טבילה, וכל שכן שהבאנו שכן גם דעת הראב"ה ואיסור והיתר הארוך.

ואמנם הרמ"א בדרכי משה כתב, שמהר"ש נהג לטבול סכין שחיטה. ועל פי זה כתב בהגה כד: ויש חולקים, וטוב לטבולו בלא ברכה. הברזלים שמתקנים בהם המצות, אינם צריכים טבילה ע"כ. ולכאורה יש להבין, לדעת הרמ"א שטוב לטבול הסכין בלי ברכה, למה לא הצריך טבילה גם לברזלים שמתקנים בהם המצות? ובאמת שהט"ז כתב שכוונת הרמ"א שגם לברזלים שמתקנים המצות צריך טבילה בלי ברכה. ע"ש. אך הש"ך כתב כפשט דברי הרמ"א שהברזלים פטורים לגמרי, כיון שאי אפשר להשתמש בהם למאכל אחר, מה שאין כן בסכין שחיטה שאפשר להשתמש בה לחיתוך מאכל אחר. ע"ש.

והנה הגר"א (ס"ק יד) העיר על הש"ך שמה שכתב, שסכין שחיטה צריכה טבילה בגלל שאפשר להשתמש בה לחיתוך מאכל אחר, זה אינו, שהרי באמת לא משתמשים בה לדברים אחרים, ואדרבה מקפידים עליה שלא תפגם, וכמו שכתבו התוספות ומרן השלחן ערוך (וארח היים סימן שח ס"א) שלכן סכין שחיטה נחשבת מוקצה מחמת חסרון כיס. ובענייני טבילה לא הולכים אחר מה שהכלי ראוי, אלא אחר תשמישו של הכלי בפועל. ע"ש. ושמה יש ליישב, שהש"ך דיבר על פי הגמרא בחולין הנ"ל שמלבנה באור מפני השמנונית, הוי אומר שהיו משתמשים בסכין שחיטה גם לחיתוך בשר, שהרי יש בה שמנונית. אבל במציאות של היום שמקפידים עליה ולא חותכים בה כלום, יודה הש"ך לגר"א. ועיי' שו"ת שבט הקהתי (חלק ה סימן קמו) ודו"ק. [ומה שהקשה ערוך השלחן (סימן רב סעיף ט), הנה תירוצו שם הוא לשיתו (סימן קכ סעיף לג), אבל למבואר אין זו דעת מרן השלחן ערוך. ואת קושייתו ניתן ליישב בפשיטות. ע"ש.]

והנה יש מקום לבאר את הרמ"א שמחלק בין סכין שחיטה לברזלים, כי בסכין שחיטה כיון שהיא מכשירה את הבשר לאכילה, ובלעדיה לא היה שייך לאכול את הבשר, נמצא שהסכין פועלת מעשה חשוב בבשר, לכן היא בכלל "כלי סעודה", אף שהבשר חסר עדיין בישול. לא כן הברזלים שמנקבים בהם את המצות, כיון שאין זה מעשה חשוב שמכשיר את הבצק לאכילה, אין צריך להטבילם. שוב ראיתי שכן כתב הפרי חדש (ס"ק יד), שלדעת הרמ"א כיון שסכין שחיטה וסכין שמפשיטים בה את הבהמה, אין הבהמה ראויה לכלום בלי שחיטה ובלי הפשט, נמצא שעושה בה תיקון גדול, לכן טוב להטבילה בלי ברכה, מה שאין כן בברזלים. ע"ש. וכיוצא בזה כתב בערוך השלחן (סעיף לה) וזו לשונו: רבנו הרמ"א בסכין של שחיטה ושל הפשט חשש לחולקים ופסק לטבול בלי ברכה, כי על כל פנים זהו תשמיש גמור שאי אפשר בלעדיו, אבל בברזלים לא חשש כלל, כי אין זה בגדר תשמיש כלל. ע"ש. וכיוצא בזה כתב בשו"ת מנחת שלמה אורבך (חלק ב סימן סו אות ט), והובא להלן (עמוד 402) בדין נפה.

פטיש רידוד

פטיש העשוי להכות בחזה עוף לשטחו ולדקקו מעט שיהיה ראוי ל"שניצל", או להכות במשולש של העוף לעשותו "פרגיות" או "כיס" שיהיה ראוי למלאות בו אורז ובשר, לבני ספרד פטור מטבילה. ולבני אשכנז, אם הפטיש עץ ובראשו מעט ברזל, אין צריך טבילה. ואם כולו ברזל, טוב להטבילו בלי ברכה.

לדעת מרן השלחן ערוך, פשוט שהפטיש פטור מטבילה, כיון שהוא משמש את העוף הטעון טיגון ובישול. אלא שאף לדעת הרמ"א, אם הוא עשוי מעץ ובראשו יש מעט ברזל, נראה שהוא פטור, שכבר כתב בדרכי משה (אות ה) בשם איסור והיתר הארוך, שדווקא רחיים של פלפלים שהמתכת בתוכו הוא עיקר הכלי, חייב טבילה, אבל משפך של עץ ויש בו למטה שפופרת של ברזל, אין צריך טבילה, אף על פי שמשמש בו דרך הברזל, כיון שבטל הברזל אצל המשפך, כי גם בלי שפופרת זו היה יכול להשתמש במשפך, וכן כל כיוצא בזה. אבל משפך של ברזל, צריך טבילה. ע"כ. וכן מבואר בהגהות רבנו פרץ על הסמ"ק (מצוה קצט), שאותן רחיים קטנות ששוחקים בהן הפלפלים, צריכות טבילה, אף על גב שעיקרו של עץ, מכל מקום עיקר תשמישו על ידי המתכת המחוברת בו. וכן כתב הרמ"א (סעיף ז): רחיים של פלפלין, שבתוך העץ יש ברזל קבוע שטוחנים בו, צריך טבילה. ודווקא שעיקר הכלי הוא של מתכת, אבל אם עיקר הכלי הוא של עץ, רק שמעט ברזל קבוע בו, הואיל ואפשר להשתמש בו בלי הברזל, אין צריך טבילה. ע"כ. ומעתה בפטיש רידוד נראה שאפשר לדקק את החזה בעץ עצמו שהוא די חזק, ואין הברזל אלא לתוספת חיזוק. וכן מתבאר מדברי הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת (הובא בדרכי תשובה סימן קכ"ט ס"א) שכתב, מדוכה שדכים בה מצות שהיא של עץ ויש בה ברזל בראש ובסוף המכתשת שכותשים בה, האם צריכה טבילה? ונראה שאף שיש בסופו ברזל, מכל מקום הלוא גם אם לא היה בו שום ברזל כלל לא למעלה ולא למטה, גם כן היה אפשר לכתוש בו, וכמו המכתשת שהיתה בזמן הש"ס שכולה היתה של עץ בלי שום ברזל כלל והיו כותשים בה, רק שלולא הברזל היו צריכים כח יותר לדעכו, ועל ידי הברזל הוא נכתש בנקל, ולכן לא נחשב שהברזל עיקר התשמיש ולא צריך טבילה. ע"כ. וכן מתבאר בדברי החכמת אדם (כלל עג סעיף יא) שכתב, מדוכות של פלפלין של עץ שעל המדוך מצופה ברזל, אם אפשר לדוך בלא ציפוי, אינו צריך טבילה. ע"כ. ואף שבפטיש רידוד יש בברזל גם שיניים בולטות שמטרתן לשטוח את העוף יותר ויותר, ושיניים אלו אינן נמצאות בעץ? עדיין זה דומה למדוכה של מצות, שהברזל רק מוסיף לו כח יותר, וכמו שכתב הגר"ש קלוגר, שלולא הברזל היו צריכים כח יותר לדעכו, ועל ידי הברזל הוא נכתש בנקל. ובלאו הכי לדעת הרמ"א כלי המשמש דבר שלא ראוי לאכילה כמות שהוא, הוא רק בגדר "טוב" לטובלו בלי ברכה, כסכין שחיטה, לכן ברור שאף לבני אשכנז אין צריך לטבול את הפטיש כלל אלא אם כן רוצים בדווקא לחומרם בעלמא. ועיין עוד בספר טבילת כלים כהלכתה פרק ד אות כב. ובספר באר מים חיים עמוד קכ. ועיין לעיל (עמוד 374) בדיון כלי ממתכת והידיית מפלסטיק.

מזרק. צנתרים.

מיני מזרקים העשויים מתכת, וכן "צנתרים" [ראש מתכתי בעל שיניים מחודדות] העשויים לזלף דרכם קצפת על העוגות בצורות שונות, על ידי שמחברים בהם שקית ניילון מיוחדת שבתוכה קצפת, צריך להטבילם. (וכן פסק בחוט שני עמוד כג אות יג.)

הנה ברור כיון שהקצפת ראויה לאכילה כמות שהיא, ממילא המזרקים העשויים ממתכת, חייבים טבילה. אלא שגם ה"צנתרים", לפי המבואר בהלכה הקודמת, משפך של עץ שיש בו למטה

שפופרת של ברזל, אין צריך טבילה, כיון שבטל הברזל למשפך, כי גם בלי שפופרת זו היה יכול להשתמש במשפך. ע"ש. ממילא כאן שבלי ה"צנתרים" לא היתה יוצאת הקצפת באותה צורה יפה ונאה, נמצא שאינם בטלים וצריכים טבילה.

מטחנת קפה

מטחנת קפה אין צריך להטבילה, כיון שאין דרך לאכול את הקפה כמות שהוא, אלא לאחר בישולו ותערובתו במים. ואף על פי שפעמים טוחנים בה תבלינים הנאכלים חיים, כמו כמון וכדומה, אך כיון שרוב שימושה לטחינת קפה, אין צריך להטבילה. ולבני אשכנז, טוב להטבילה בלי ברכה. אולם מטחנה המיועדת לתבלינים הנאכלים חיים, כמו כמון, פלפל וכדומה שנותנים על ביצה ותפוח אדמה, מטבילה בברכה. (ז' רסז)

כתב הרמ"א וסימן קכ סעיף ז': רחיים של פלפלין שבתוך העץ יש ברזל קבוע שטוחנים בו, צריך טבילה.

נפה

נפה מתכת שמנפים בה קמח, פטורה מטבילה.

כתב בשו"ת מנחת שלמה אורבך (חלק ב סימן סו אות ט), מעיקר הדין אין חיוב להטביל נפה של קמח, כיון שהקמח אינו מתוקן לאכילה רק לאחר בישול ואפיה. ואפילו לרמ"א שמצריך להטביל סכין שחיטה בלי ברכה, דוקא שם שהסכין ממש מתקן, בזה שהוא מתיר את גוף הבשר לאכילה, לכן הוא נחשב ככלי סעודה, מה שאין כן נפה שעל ידה רק מפרידים בין הקמח לפסולת, ואינה עושה שום תיקון בגוף הקמח, לכן מסתבר שאין זה נחשב כל כך בגדר תיקון. ע"ש. ויש להוסיף ולהסתייע ממה שכתב הרמ"א שם, שהברזלים שמתקנים [שמנקבים] בהם את המצות, אינם צריכים טבילה. והרי אם הברזלים שעושים תיקון בגוף הבצק עצמו, ואינו מחוסר אלא אפיה, לא צריכים טבילה, קל וחומר הנפה שאינה עושה תיקון ממשי בגוף הקמח, וגם הקמח מחוסר לישא ואפיה, שבוודאי לא צריכה טבילה. ובכל כיוצא בזה, יש לצרף ספק ספיקא לפטור מטבילה, כי שמא הלכה כדעת הראב"ה ואיסור והיתר הארוך והמרדכי ומרן השלחן ערוך, שכל שמחוסר המאכל אפיה ובישול, פטור מטבילה. ושמא אף הרמ"א יודה בנפה שפטור, כיון שאינה עושה תיקון בגוף הקמח ואף מחוסר מעשה גדול של לישא ואפיה.

מערוך

מערוך שמרדדים בו את הבצק, אם הוא עשוי מעץ, פשוט שאין צריך להטבילו, ככל כלי עץ. אך גם אם הוא עשוי מתכת, הריהו פטור מטבילה.

לדעת מרן השלחן ערוך, פשוט שמערוך פטור מטבילה, שהרי הוא מיועד לבצק שאינו ראוי לאכילה. ולדעת הרמ"א - לפי הט"ז שכתב שדין סכין שחיטה וברזלים שמתקנים המצות שווים שטוב לטובלם בלי ברכה, אם כן הוא הדין למערוך שטוב לטובלו בלי ברכה. ולפי הש"ך שהברזלים פטורים לגמרי כיון שאי אפשר להשתמש בהם למאכל אחר, אם כן גם מערוך פטור כיון שאינו ראוי למאכל אחר. אך לפי מה שהבאנו לעיל (עמוד 400) מהפרי חדש, ערוך השלחן

ועוד, שהטעם שטובל סכין שחיטה בגלל שעושה מעשה חשוב בבהמה שמכשירה לאכילה, יש לדון במערוך, אם נחשב שעושה מעשה חשוב בבצק שעורכו ומכינו לאפיה כהוגן. ובשו"ת בית יהודה עייאש (יורה דעה סימן נו) כתב, שעריכת הבצק אינה נחשבת תיקון גדול, וכדין הברזלים שמתקנים בהם מצות, ולכן פטור המערוך מטבילה. עי"ש. וכל שכן שיש לצרף בזה כמה ספיקות, שמא כדעת המרדכי ומרן, ושמא כדעת הש"ך, ושמא כדעת הבית יהודה.

מכונת פסטה

מכונת פסטה [מכני] החותכת את הבצק דק דק, פטורה מטבילה אף לבני אשכנז.

הגאון רבי אברהם משה הלפרין שליט"א (אספקלריה סיון פ"ב עמוד 19) נשאל על מכשיר פסטה שכתוב עליו שלא להטבילו, אם יש לפוטרו מטבילה. וכתב, מאחר שמדובר במכשיר מכני, של מערכת גלילים לרידוד מושלם של הבצק, יחד עם סכיני חיתוך מתאימים, ללא שום חיבור ואלמנט חשמלי, הרי שהוראת היצרן נובעת מן הסתם בשל החשש כי הרטבת המכשיר והשארת רטיבות במקומות נסתרים עלולה לגרום לחלודה ולפגוע בתקינות יעילות המכשיר. אמנם להערכתנו טבילה חד פעמית מהירה של המכשיר במקוה כדת וכדין, ויבושו היטב מיד לאחר מכן במכשיר לייבוש שיער, פן וכדומה, באופן שכל הפינות הנסתרות יתייבשו לחלוטין, לא אמורה לפגוע כלל בתקינות המכשיר ולגרום לו כל נזק. עי"ש. אולם לפי המבואר בהלכה הקודמת, יש לתלות במחלוקת האחרונים הנ"ל, שלדעת הט"ז, יטבול בלי ברכה. ולדעת הש"ך פטור מטבילה, כיון שאי אפשר להשתמש בכלי למאכל אחר הראוי לאכילה. ולדעת הבית יהודה, נראה בוודאי שעריכת מכונת פסטה שמדקקת כל כך את הבצק, הרי זה נחשב לתיקון גדול, ואינה כעריכת בצק במערוך בלבד. ועל כל פנים, מן הדין יש לפטור מכונה זו מטבילה אף לבני אשכנז, כי שמא הלכה כדעת המרדכי וסיעתו שאינה נחשבת כלי "סעודה", כיון שעדיין הבצק צריך אפיה או בישול. ושמא כדעת הש"ך שכל שלא ראוי לשום מאכל הראוי לאכילה, פטור מטבילה. ובצירוף שיש חשש קלקול כלשהו וטרח גדולה בדבר.

מספריים לקיצוץ ירקות

מספריים שרוב שימושן במטבח, לקיצוץ ירקות ועשבי תיבול הנאכלים חיים, כמלפפון, גזר, בצל, חסה, כרוב, נענע וכדומה, חייבות בטבילה, שהרי הן ככל סכין שחותכים בה ירקות שהיא בכלל כלי סעודה. אבל אם רוב שימושן לקיצוץ ירקות ועשבי תיבול שאינם נאכלים חיים, כעלי סלק - "תרד" וכדומה, פטורות מטבילה. ולבני אשכנז, טוב להטבילן בלי ברכה.

מספריים המיועדות לתלישת הירקות והעשבים מהאדמה, פטורות מטבילה, כי אין שם כלי "סעודה" עליהן, אלא בכלל כלי "עבודה" הן.

מספריים המיועדות לקציצת הגבעולים שבראשי הירקות, כדרך הירקנים שקוצצים את הגבעול כדי שיראה הירק יפה למכירה, וכן קוצצים את העלים הגדולים המיותרים שבשומר, בבצלים, בשומים וכדומה, הרי הן פטורות מטבילה, כי אין שם כלי "סעודה" עליהן אלא בכלל כלי "מכירה" הן.

בגמרא (עבודה זרה עה ע"ב) מבואר, שמספריים שגוזזים בהן צמר, פטורות מטבילה, כיון ש"כלי סעודה אמורים בפרשה", ומספריים אינן בכלל כלי סעודה. וזו לשון הטור, אין צריך טבילה אלא לכלי מתכות והם צרכי הסעודה, כגון כוסות וצלוחיות וכיוצא בהם, אבל שאר כלים כגון מספריים וכיוצא בהן שאינם צרכי סעודה, לא. וכתב הפרישה (אות ח), נראה שרוצה לומר מספריים שקונבים בהן את הירק, ואפילו הכי לא נחשבים מעיקר תיקון צרכי הסעודה. ע"כ. פירוש, לא רק מספריים שגוזזים בהן צמר פטורות מטבילה, אלא אפילו שקונבים בהן ירק, פטורות. והסכימו עמו הש"ך (ס"ק יא) והט"ז (סק"ז). אולם הב"ח לא הסכים וכתב, שכוונת הטור על מספריים שגוזזים בהן צמר דוקא, אבל מספריים שגוזזים בהן ירק או בית השחיטה וכיוצא, הרי הן בכלל צרכי סעודה וחייבות טבילה. והפרישה נראה שלא דק. ע"ש. והנה הפרי חדש (ס"ק יג) הביא את הב"ח שמספריים שגוזזים בהן ירק, חייבות טבילה. וכתב, ויראה שהדין הוא אמיתי, כי אין טעם לחלק בין סכין שמחתיכים בה אוכלים שצריך טבילה, למספריים שגוזזים ומחתיכים בהן ירק דק דק. ומה שכתב הש"ך, אין זה מחוור כלל, ולפיכך הדין בזה כהב"ח. ע"ש. והפרי תואר (סק"ז) כתב לחלק, וזו לשונו: ונראה לי שאם הירקות שחודך בהן, הם נאכלים חיים, כגון האנסאלאד"א [סלט ירקות (עייני בית יוסף אורח חיים סימן שכא סוף אות יב)] וכדומה, הרי המספריים בכלל כלי סעודה הן. אבל אם הירקות צריכים בישול, אין המספריים בכלל כלי סעודה. ע"ש. גם הערוך השלחן (סעיף לו) כתב, מספריים שגוזזים בהן ירק, יש אומרים שצריך טבילה ויש אומרים שאין צריך טבילה, ושתי הדעות הן להלכה: שאם הירק נאכל חי, העיקר כדעה ראשונה שצריך טבילה. ואם צריך בישול, העיקר כדעה אחרונה שאין צריך טבילה. כי אין טובלים כלי המיועד לדבר שלא נאכל חי, אלא בתשמיש גמור שאי אפשר בלעדיו כסכין שחיטה, ולכן מספריים המיועדות לירק שאפשר בלעדיהן פטורות מטבילה.

והנה בגמרא מסכת שבת (קיד סע"ב), אמר רבי יוחנן, יום הכיפורים שחל להיות בשבת, מותר בקניבת ירק. שואלת הגמרא: והרי למדנו בברייתא, **מנין ליום הכיפורים שחל להיות בשבת שאסור בקניבת ירק? תלמוד לומר "שבתון" שבות.** [פירוש, בציווי שבת נאמר בתורה (שמות טז כג): "שַׁבְּתוֹן שֶׁבֶת קָדָשׁ", ו"שבתון" היינו לשבות. ומכאן למדנו שאסרה התורה קניבת ירק.] שואלת הגמרא: **למאי, אילימא למלאכה, והכתיב "לא תעשה כל מלאכה"?** [כלומר, באיזו קניבת ירק דיברה התורה שצריך לשבות ולא לעשותה, אם נאמר בקניבה ישע בה מלאכה ממש, כגון שקוצץ את הירק המחובר באדמה, והלוא ברור שדבר זה אסור, שכבר צייתה התורה "לא תעשה כל מלאכה", ואין צורך במקרא מיוחד ללמדנו לאסור קניבת ירק ביום כיפור שחל בשבת.] **אלא לאו,** על כרחנו לומר שמדובר **"בקניבת ירק"?** [פירש רש"י, שלעולם מדובר בברייתא בקניבת ירק תלוש, והוצרך הכתוב לאוסרה מן התורה, משום עשה של "שבתון". ואם כן קשה על רבי יוחנן שהתיר קניבת ירק ביום כיפור שחל בשבת?] מתרצת הגמרא: **לא, לעולם למלאכה, ולעבור עליה בעשה ולא תעשה.** [פירוש, לעולם הפסוק "שבתון" מדבר על תלישת ירק מהמחובר, ואף על פי שבלאו הכי הוא אסור מן התורה שאמרה "לא תעשה כל מלאכה", בכל זאת הוצרכנו מקרא מיוחד כדי לעבור עליו בעוד איסור עשה של "שבתון". אבל בירק תלוש, האיסור הוא בכל שבת מדרבנן בלבד משום הכנה משבת לחול, אלא שביום הכיפורים שחל בשבת התירוהו חכמים, כיון שהעיסוק בהכנת המאכל גורם לעינוי נפש יותר שמצפה לאכול ואינו אוכל, ומתקיים בכך ציווי התורה שאמרה (ויקרא כג לב): "וְעֵינֵיכֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם." ע"כ.]

נמצא אפוא, שישנם שני סוגים של "קניבת ירק": **א.** קציצתו מהמחובר. **ב.** קציצתו בתלוש. גם התוספות (שם ד"ה אלא לקניבת ירק) כתבו, שמה שאמרו בגמרא (שבת עג ע"ב), האי מאן "דקניב" סילקא חייב שתיים, אחת משום קוצר ואחת משום זורע? מדובר בקניבת ירק מחובר, ואילו כאן מדובר בירק תלוש. ולפי זה, במספריים של קניבת ירק מהמחובר, נראה ברור שאינן בכלל כלי

"סעודה" אלא בכלל כלי "עבודה", שבהן קוצצים את הירקות מן השדה, ואין זה אלא מעשה "מגל" בעלמא, ופשוט שפטורות מטבילה.

אלא שגם במספריים של קניבת ירק בתלוש ישנן שתי אפשרויות, כי ישנה קניבה כמו שקוצצים הירקנים את הגבעול כדי לייפות את הירק למכירה, וישנה קניבה שקוצצים את הירק בבית. וכן מפורש בירושלמי (מסכת תרומות פרק יא הלכה ד): **קניבת ירק של תרומה, רבי דוסא מתיר לזרים וחכמים אוסרים. אמר רבי יוחנן, לא שנו אלא בקניבת ירק של גננים, אבל בקניבת ירק של בעלי בתים, אף חכמים מודים שמותר לאכילה לזרים.** ופירש בפני משה, קניבת ירק, שקונבים עלי הפסולת של תרומה ומסירים אותם ממנו, רבי דוסא מתיר לזרים לאוכלם, וחכמים אוסרים. אמר רבי יוחנן, לא שנו שאסור לזרים אלא בקניבת ירק של גננים, שהם קונבים בשביל למכור את הירק, ומקפידים ביותר לקונבו כדי שיהיה הירק יפה ויקפצו עליו קונים, בזה חכמים אוסרים הקניבה לזרים, מפני שהם קונבים ומסירים גם את העלים שראויים במקצת. אבל בשל בעלי בתים שאין מקפידים לקנב ולהסיר בביתם אלא את המעופשים לגמרי, אף חכמים מודים שמוותרים לזרים, כי אין זה ראוי אלא לאכילת בהמה. ע"ש. [ועיין ברמב"ם (הלכות תרומות פרק יא הלכה ז) שגרס להיפך.] ומפורש בירושלמי שמלבד קניבת הגננים, ישנה קניבה גם במטבח שהיא ככל שאר הכנת צרכי הסעודה. גם רש"י (שבת קיד ע"ב ד"ה וליתקע) פירש, קניבת ירק תלוש, לנתק את העלים מן הקלחים כדי להשוותם, שיהיו מוכנים לחותכם ולפורמם. ע"ש. והרמב"ם (הלכות שביית עשור פרק א הלכה ג) כתב, ומהו קינוב הירק? שיסיר את העלים המעופשות ויקצץ השאר ויתקן אותו לאכילה. ע"ש. ומפורש שכל אלו הם מעשים גמורים של הכנת צרכי הסעודה.

ולפי זה יש לחלק בין מספריים שמקנבים בהן הגננים במחובר, שאלו בוודאי אינן בכלל כלי "סעודה" אלא בכלל כלי "עבודה", וכן מספריים שמקנבים בהן הירקנים בשוק, גם הן אינן בכלל כלי "סעודה" אלא בכלל כלי "מכירה", ופטורות מטבילה, כי כל מטרתם כדי שייראו הירקות יפים וטובים ויקנו. אבל מספריים שמקנבים בהן את הירקות במטבח בבית, כדי לתקן לאכילה, וכגון שמתק את העלים מן הקלחים כדי שיהיו שווים וקלים לחיתוך דק דק, או שמשיר את העלים המעופשים מהטובים, או שקוצץ את העלים דק דק להכנת סלט וכדומה, שכל אלו מעשה "סכין" לכל דבר, הרי הן ככל כלי "סעודה" שחייבים טבילה.

ולאור כל האמור, אפשר שהאחרונים הנ"ל שנחלקו בדין מספריים שקונבים בהן ירק, כל אחד דיבר על קניבה מסוג שונה, כי הפרי חדש שחייב טבילה, כוונתו למספריים שחותכים בהן את הירק עצמו לאכילה, וכמו שכתב: "כי אין טעם לחלק בין סכין שמחתכים בו אוכלים, למספריים שגוזזים ומחתכים בהן ירק דק דק". ומבואר שהבין שהמספריים הם מעשה סכין לכל דבר שחותכים בהן ירקות לסלט דק דק. וכן מפורש בפרי תואר, שכתב: "ונראה לי שאם הירקות שחותך בהן, הם נאכלים חיים כגון סלט ירקות, הרי הן בכלל כלי סעודה". וברור.

אבל מהט"ז שפטר מטבילה, נראה שדיבר על קניבת הירקנים, ואפילו אם תאמר שדיבר על קניבה שבבית, אבל ברור שלא דיבר על קניבה של תיקון הירק לאכילה ממש, אלא על קניבה שמעין מעשה הירקנים, וכמו שמצוי במלפפונים שיש בהם עדיין את הגבעול, וקוצצים אותו במספריים, שאין זה מעשה בגוף הפרי ממש, ולכן אין זה בכלל צרכי סעודה ממש, אלא כדין סכין שחיטה, שלדעת המרדכי ומרן היא פטורה מטבילה, ולרמ"א טוב לטובלה בלי ברכה.

ואפשר שכן דעת הב"ה, שהרי כתב: "מספריים שגוזזים בהן ירק או בית השחיטה, הרי הן בכלל צרכי סעודה. ומה שכתב הפרישה, שמספריים שקונבים בהן ירק אינו נחשב מעיקר תיקון סעודה,

נראה דלא דק". ומבואר מהב"ח שדין מספריים של ירק כדין מספריים של גזיזת בית השחיטה [שחותכים בהן את ראש העוף לאחר השחיטה], שכל אלו הן בכלל צרכי סעודה וצריך להטבילן, וכדין סכין שחיטה שמכשירה את הבשר לאכילה, אך לא יברך על טבילת המספריים. אך ברור שיודה שמספריים המיועדות לקניבה במטבח לחתוך את הירק דק דק, חייבות טבילה בברכה.

גם הש"ך שפטר מספריים מטבילה, נראה שדיבר בקניבת הירקנים, שהרי נתן טעם למה החמיר הרמ"א להטביל סכין שחיטה, כיון שאפשר להשתמש בה גם למאכל אחר הראוי לאכילה. וכתב שלפי זה מה שכתב הב"ח שמספריים שגוזזים בהן ירק נחשב צרכי סעודה וצריכות טבילה, לא נראה, שהרי אי אפשר להשתמש במספריים למאכל אחר, ולכן אין צריך להטבילן. עי"ש. [ועיינו פרי חדש (ס"ק יג) והגר"א (ס"ק יד) שדחו את סברת הש"ך]. ומעתה, אם מדובר במספריים המיועדות לקניבה במטבח, למה אינן ראויות למאכל אחר, הלוא הן ראויות לחיתוך ירקות וקיצוץ עלים, אלא ודאי שדיבר במספריים של הירקנים שמיועדות רק ליפוי הירקות והעלים ולא לחיתוך מאכל ממש, ולכן אין צריך להטבילן. ודו"ק. אך שיהיה, נמצא שמה שכתב הטור לפטור "מספריים" מטבילה, ניתן לפרש בכמה אופנים. וכן מה שכתב הפרישה שכוונת הטור, מספריים שקונים בהן ירק, ניתן לפרש בכמה אופנים וכן"ל.

מספריים לחיתוך בשרים

מספריים המיועדות לחיתוך בשרים, כיון שרוב שימושן בעופות, בשר ודגים חיים שלא ראויים לאכילה, אין צריך להטבילן. ולבני אשכנז, טוב להטבילן בלי ברכה. אבל אם רוב שימושן במבושלים, חייב להטבילם ככל סכין שחותכים בה.

כלי לחצי בישול

כתב בפרי תואר (סימן קכ אות ז): כגון זה צריך להודיע, על אותם הכלים שמבשלים בהם הבשר חצי בישול לתקן בו המולייתא, [כמו בשר טחון שמבשלים אותו מעט כדי ליתנו לאחר מכן בבצק ממולא כבורקס וכדומה], הגם שאין עושים באותו כלי תבשיל אחר אלא זה, ואין מבשלים אותו עד שיהיה ראוי לאכילה, [וגמר בישולו נעשה בעת אפייתו בתנור], אפילו הכי הוא נקרא "כלי סעודה", כי סוף סוף מבשלים בו, אלא שהוא לא רוצה שיתבשל כל צורכו, ולא מפני זה יכחיש המוחש ויאמר שלא נקרא "כלי סעודה", ובוודאי שכלי זה בכלל: "קָל דְּבַר אֲשֶׁר יְבֹא בְּאֵשׁ... וְטָהַר". ע"כ. והובא גם בדרכי תשובה (ס"ק מב). ויש לפלפל בזה ואכמ"ל.

כלים שונים

צנצנות כבושים

צנצנות שכבושים בהן מלפפונים חמוצים או שאר מיני ירקות, חייבים טבילה כדין סירים שמבשלים בהם, כיון שהן מכשירות את הדבר לאכילה יותר.

מלחיה

מלחיה זכוכית או מתכת שמשתמשים בה בשלחן, יטבילנה בברכה. (שו"ת מנחת שלמה חלק ב סימן סו סוף אות ז. הבית היהודי חלק ט עמוד ערה) ועיינו לעיל (עמוד 397) על מלחיה.

קופסת סוכר

קופסת סוכר, טוב להטבילה עם כלי אחר שחייב טבילה. כי יש אומרים שהיא פטורה מטבילה, כדין כלי אוצר המבואר לעיל (עמוד 381). (ההלכה במשפחה בשם ספר טבילת כלים. ה"ה שם)

קופסאות תה וקפה

קופסאות לעלי תה וקפה, אין צריך להטבילן. שהרי אינם נאכלים כך וצריכים בישול. וכל שכן הרגילים לתת את שקית הקפה בקופסה, כדי לשמור על טריות הקפה.

קופסאות תבלינים

קופסאות תבלינים הנאכלים חיים, כמלח, פלפל שחור וכיוצא בהן, טוב להטבילן עם כלי אחר שחייב טבילה. (עיין שו"ת מנחת שלמה חלק ב סימן סו אות ה)

קומקום תה [פינג'ן]

קומקום שנותנים בו עלי תה ומבשלים אותם במים, וממנו מוזגים לכוסות, חייב טבילה.

אף על פי שאי אפשר לשתות את התמצית כמות שהיא, אך הדבר דומה לכלי המיועד לבישול רוטב סמיך מאוד, שאי אפשר לאוכלו אלא בתערובת מאכל אחר או לחם וכדומה, שבוודאי חייב טבילה. וכמו כותש שום, וכן מטוחנת תבלינים הנאכלים חיים, שאי אפשר לאוכלם אלא בתערובת מאכלים אחרים. ואף כאן מחמת חוזק התמצית אינה ראויה לשתיה, אלא אם כן יערב בה הרבה מים חמים.

תבנית הקפאה

תבנית [מתכת] להקפאת קרחונים לקרר את המשקים, חייבת בטבילה.

צ'יפסר

הצ'יפסר, הוא כלי חשמלי לטיגון צ'יפס, פלאפל וכדומה, ויש לו בית קיבול גדול כמו סיר מרובע, ונותנים בו הרבה שמן, ובתוכו מונחת רשת להחזיק את הצ'יפס והפלאפל ולהוציאם בגמר הטיגון, יש להטביל את הרשת ללא ברכה.

לפי מה שבארנו לעיל (עמוד 375) שכלי חשמל פטורים מטבילה, ברור שיש לפטור את הסיר החיצון שנותנים בו את השמן. אבל לדעות שאומרים שיש להטביל כלי חשמל, הנה כתב בספר אהל יעקב (עמוד קיח) בשם הגאון רבי שריה דבליצקי שסיר הצ'יפסר צריך טבילה, כי גם השמן מחייב טבילה אף שתפוחי האדמה לא נוגעים בסיר אלא ברשת בלבד. והנה בספר חוט שני (סוף עמוד כג) כתב: פשוט שכלי המיועד לבשל ביצים עם קליפתן נחשב כלי סעודה, אף שאין הביצים עצמן נוגעות בכלי, כיון שהקליפה היא חלק מהביצה ובטלה לגביו. והקשה חכם אחד, והלוא בלאו הכי הכלי נחשב כלי סעודה, שהרי המים נוגעים בכלי? אך יש לומר שזה אינו, שהרי כלי

המיועד להגעלת כלים אינו נחשב כלי סעודה, אף שהמים המבושלים בכלי הם ראויים לשתיה, אלא על כרחך שכל שהמים אינם מיועדים לשתיה, אין הכלי נחשב "כלי סעודה". והוא הדין כשהמים מיועדים לבישול המאכל, ואינם עומדים לשתיה כלל, אין כלי זה נחשב כלי סעודה. אלא הטעם כמו שבארנו שהקליפה של הביצה בטלה כלפי הביצה וכו"ל. וכן כלי שמניחים בו שקדים ובוטנים בקליפתם. ע"ש. ולפי זה יש לדון בצ'יפסר, שכיון שהשמן מיועד לבישול המאכל ולא לאוכלו בעצמו, שמא דינו כדין המים של הביצים שאין הכלי נחשב מחמתם כלי סעודה, וכיון שהצ'יפס עצמו לא נוגע בכלי החיצון כלל כי הוא בתוך הרשת, לכן לא יחשב לכלי סעודה ויהיה פטור מטבילה. אך מאידך אפשר לומר, כיון שסוף סוף השמן הוא חלק נכבד בצ'יפס שנותן בו טעם, שהרי לא דומה תפוחי אדמה בשמן לתפוחי אדמה במים, והכי קרא שמו "צ'יפס", כי הוא משהו אחר לגמרי, לכן יחשב כלי סעודה. על כן, הרוצה להחמיר יתן אותו לגוי במתנה ויחזור וישאל ממנו להשתמש בו לעולם.

והנה לדעות שכלי חשמל פטורים מטבילה, יש לדון על הרשת עצמה אם היא חייבת בטבילה, כי לכאורה לא גרעה מכל מצקת מחוררת שנוטלים על ידה ירקות מתוך סיר מרק וכדומה, שחייבת בטבילה, וכל שכן כאן שמבשלים בתוכה ממש. אך מאידך יש מקום לפוטרה, כיון שכל שימושה בסיר החיצון שהוא חשמלי והיא טפלה לו, ואין דרך להשתמש בה כמות שהיא לבדה. ואין זה דומה לתבנית אפיה שחייבת בטבילה אף ששימושה בתנור חשמלי, כיון שיש דרך להשהות בה את העוגה אף לאחר האפיה, ולקחת ממנה בכל פעם כפי הצורך. לכן להלכה נראה להטבילה אך ללא ברכה.

ארגז לחם

ארגז לחם פטור מטבילה. כן מתבאר ממה שכתב הערוך השלחן (ולעיל עמוד 377), שכלים שמייחדים להם מקום, ואינם עשויים להיטלטל ממקום למקום, ולא מביאים אותם לשלחן, אינם בגדר "כלי סעודה" ופטורים מטבילה. וכן כתב בספר כשרות הכלים (ס"ק לב). ע"ש.

שלחן – פינת אוכל

שלחן, אפילו עשוי ברזל או זכוכית, אין צריך להטבילו.

אף שלכאורה השלחן נחשב כלי סעודה שהרי אוכלים עליו, מכל מקום כיון שהרגילות היא שלא לאכול באופן ישיר על השלחן, אלא נותנים את המאכלים והתבשילים בקערות וצלחות, נמצא שהשלחן הוא תשמיש של תשמיש של המאכל. ואף שפעמים מניחים מאכל ישירות על השלחן, וכגון שלוקח פרוסת לחם או פרי או מעט פיצוחים מהצלחת המרכזית ומניח על השלחן ואוכל, בכל זאת עדיין אין זה רוב שימוש של השלחן. ועוד יש להוסיף על פי מה שכתב הערוך השלחן (והובא לעיל עמוד 377), שכלי סעודה שמייחדים להם מקום, ואינם עשויים להיטלטל ממקום למקום, אינם בגדר "כלי סעודה", ופטורים מטבילה. ע"ש. והרי השלחנות שלנו הם גדולים, ואינם עשויים להיטלטל אלא מייחדים להם מקום, כמו שכתבו התוספות בפסחים (ק"ב ע"ב ד"ה שאין מביאין), לכן אין שם "כלי סעודה" עליהם. [ובפרט יש לצרף למציאות של היום ששולחנות רבים שבבתים, אינם מיועדים רק לאכילה אלא גם לכתובה ושאר עיסוקים].

ויש לסייע זאת שאין השלחן נחשב "כלי סעודה", ממה שכתבו התוספות (שבת טו ע"ב ד"ה אלמה), שאין לומר שהמשנה (פרק ט מקוואות משנה ה) שדנה בענייני חציצה בכלים, מדברת על טבילת

כלים חדשים שקונים מהגוי, שהרי הזכר שם: **על השלחן** ועל הטבלא ועל הדרגש. ע"ש. ובאר בספר "שבת של מי" (לגאון רבי יעקב שמשון שבתי, מרבני איטליה לפני כ-200 שנה), שהרי השלחן אינו בכלל "כלי סעודה", ופטור מטבילת כלים חדשים. וכן פירשו המהר"ם בנעט והמהר"ם מלובלין ועוד. ואמנם בתוספות הרא"ש (שבת שם) באר, שאי אפשר להעמיד בטבילת כלים חדשים, כיון שכלים אלו שלחו, טבלא ודרגש, הם כלי עץ שפטורים מטבילה. ע"ש. ולכאורה מבואר שאילו היה השלחן ממתכת או זכוכית, היה צריך טבילה. ואפשר שהרא"ש באר לפי זמן חז"ל שהיו רגילים לאכול בשלחנות קטנים לפני כל אחד ואחד, כמו שכתבו התוספות (פסחים שם ד"ה לאו, ברכות מב ע"א ד"ה סלק אתמר, ושבת קיט רע"ב ד"ה ומצא נר), וממילא היה מצוי יותר שאוכלים עליו ישירות ולכן חייב טבילה. אבל בשלחנות שלנו שגדולים הם, יודה שאינם בכלל כלי סעודה. ועיין בספר ברכות שמים (שבת אות תתפו). ודו"ק.

ולאור זה צריך לומר, שמה שהבאנו לעיל (עמוד 396) מרבנו יוסף חיים בעל הבן איש חי (שנה ב פרשת מטות סעיף יד), ששלחן ברזל או זכוכית שמניחים עליו מאכלים, חייב טבילה. היינו לפי זמנו שהיה מצוי יותר לתת את המאכלים כמות שהם ללא צלוחיות. וכמו שמוכח מדבריו שם שכתב, "כי אף על פי שמניחים הלחם על השלחן עצמו בלא קערה, מכל מקום דרכם לפרוס מפה על השלחן. ואם לפעמים מניחים בלא מפה, אין הולכים בכלי אלא אחר רוב תשמישו". ע"ש. גם מרן הבית יוסף (סימן פט) כתב בשם הרמב"ן, שאסור לאכול גבינה על מפה שאכלו בה בשר, כי אי אפשר שאין עליה כמה טיפי בשר... **וכשמניחים עליה גבינה בין חמה בין צוננת**, נוגעים זה לזה לפחות, וצריך הדחה. וכן פסק בשלחן ערוך (סעיף ד). ומבואר שהיתה רגילות להניח את המאכלים ישירות על השלחן ללא צלוחיות. אבל למציאות של היום שכמעט ולא מניחים ישירות על השלחן, וגם אין השולחנות עשויים להיטלטל, אלא מיוחדים להם מקום, אין צריך להטבילם, וכן המנהג פשוט בשולחנות זכוכית המצויים כיום.

שיניים תותבות

שיניים תותבות העשויות מזהב ושאר מתכות, פטורות מטבילה. וכל שכן גשר ליישור שיניים שפטור מטבילה, כיון שאינו מסייע באכילה כלל.

אף על פי שאמרו בגמרא (עבודה זרה עה ע"ב), דברים שנשתמש בהם צונן, כגון כוסות וקיתוניות וצלוחיות, מדיחם "ומטבילם" והם טהורים. ובכלל זה שיניים תותבות, שצריך להדיחן לאחר שאכל בהן חמץ וכדומה, בכל זאת אין צריך להטבילן, כי אינן בכלל "כלי סעודה", שהרי אינן כסכין ומזלג שהם כלי עזר לאכילה, אלא אוכלים בהן עצמן בפועל. ובלאו הכי אין שם "כלי" עליהן, ולא חייבה תורה אלא "כלים" שמיועדים לסעודה. וכל שכן גשר ליישור שיניים שאינו מסייע באכילה כלל. שוב ראיתי בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב סימן סו אות א) שכתב: שיניים תותבות, אין צריך להטבילן. כי לא מסתבר שכלי שרק בעליו יכול להשתמש בו שיקרא "כלי סעודה". וגם לענין מלאכות שבת, אינו נחשב כטוחן בשיניו או לש בהן, אלא נקרא רק בשם אוכל. ע"כ.

גביע קידוש

גביע כסף לקידוש [תוצרת חוץ], חייב טבילה. אולם גביע כסף שבתוכו כוס פלסטיק ששותים ממנה ולא מהגביע עצמו, הרי שניהם פטורים מטבילה.

יש להבהיר, שאם הכוס הפנימית עומדת בפני עצמה, ברור שפטור הגביע מטבילה, כי אין הגביע

נחשב כלי סעודה שהרי לא שותים ממנו, וכן הכוס פטורה מטבילה ככל כלי פלסטיק, שהרי אינה צריכה את גביע המתכת שיעמידה. אולם אם הכוס הפנימית אינה עומדת בפני עצמה אלא על ידי הגביע, לדעת מרן השלחן ערוך והרמ"א הריהו פטור מטבילה, כמבואר בסעיף ו: כלי עץ שיש לו חשוקים של ברזל מבחוץ שמעמידים אותו, אינו טעון טבילה. ובאר הפרי חדש (ס"ק טז), שאף על פי שבבית יוסף פסק שבין אם הכוס של כסף ומעמידו של עץ, ובין אם הכוס של עץ ומעמידו של מתכת, יטבילנו בלי ברכה, משום שיש להסתפק אם הולכים אחר המעמיד. ולמה כאן פסק שאם מעמידו מתכת, פטור; צריך לומר שכאן חזר בו ופסק כסברת התוספות והרא"ש שאפילו למו שאומר שהכל הולך אחר המעמיד, כאן אין צריך טבילה, כיון שלא משתמשים דרך המתכת. ולפי זה מובן מה שפסק בסעיף ז': כוס של כסף מחובר בכלי עץ, צריך טבילה. ומשמע בברכה, והיינו אפילו בכוס שאילולי העץ הוא לא היה עומד והעץ הוא מעמידו. וזהו כפירוש שני שפירש בבית יוסף שלא חוששים למעמיד כלל, אלא הכל הולך אחר המקום שמשתמשים בו, ולא כהש"ך (ס"ק יג) שלא כיון יפה. וכן עיקר. ע"כ. וכן דעת הגר"א (ס"ק טז), הט"ז (ס"ק ח), ערוך השלחן (סעי' כח, לז). ולפי זה כיון שבגביע זה משתמשים בפלסטיק בלבד, הריהו פטור. ואמנם יש אחרונים שהסכימו עם הש"ך [על אף שדבריו מוקשים בדברי השלחן ערוך], ולדבריו כל שלולי המעמיד לא היתה הכוס עומדת, יטבילה בלי ברכה, כי יש להסתפק אם הולכים אחר המעמיד, ולדבריו, גם גביע זה יטבילנו בלי ברכה, כיון שהכוס פלסטיק קמורה ולולי המתכת היא לא היתה עומדת.

תרמוס

תרמוס אפילו כולו מתכת, נחלקו הפוסקים אם הוא חייב טבילה או לא, ועל כן הנכון להטבילו עם כלי אחר שבוודאי חייב טבילה. ואולם תרמוס שרגילים להכין בתוכו: תה, קפה, לימונדה וכדומה, ולתת ממנו לכוסות, הרי דינו כבקבוק, ויטבילו בברכה. ואם תוכו זכוכית ודפנותיו פלסטיק, יטבילו בלי ברכה. וכן אם כולו מתכת, אבל ראשו פלסטיק ובצידו קש ששותים ממנו, יטבילנו בלי ברכה.

לפי מה שכתב בשו"ת בית יהודה עייאש (הובא לעיל עמוד 381) שכלים שלא מבשלים בהם, ולא שותים מהם, אלא מעמידים בהם את המשקה, הרי הם כלי "אוצר" ולא כלי סעודה, ואינם צריכים טבילה. והסכימו עמו הגאון בעל מזבח אדמה, עיקרי הד"ט, רוח חיים פאלג'י ועוד. אם כן יש לומר שגם התרמוס אינו נחשב כלי סעודה, שהרי אינו עשוי לבשל בו ולא לשתות ממנו, אלא לשמור את חום המים שבו. ובפרט לפי מה שכתב הערוך השלחן (הובא לעיל עמוד 377) שכלים שלא מביאים אותם לשלחן, אינם בגדר כלי "סעודה", והרי תרמוס בדרך כלל לא מביאים אותו לשלחן כשאר בקבוקים וקנקני שתיה. גם בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב סימן סו אות ז) כתב שהבית יהודה דיבר בבקבוקים שלא מביאים אותם לשלחן בסעודה לצורך שתיה. ע"ש. ובספר הלכתא רבתא לשבתא כתב, שנוהגים שלא להטביל תרמוס כדעת הבית יהודה. (ועיין עוד לעיל עמוד 381) בדין כלי אוצר. ובשו"ת דברי דוד חלק א סימן טו) ואולם יש אומרים שלמציאיות של היום אין התרמוס נחשב כלי אחסון, כיון שהוא בכלל משמשי הסעודה ששומר על חום המים, כי מה לי כלי שמחמם בו את המים ומה לי כלי המשמרו שישאר בחומו. ועוד שמוזגים ממנו לכוסות לצורך שתיה, וזה עצמו מחשיב אותו לכלי סעודה. ועוד שאין זה גרוע יותר ממשפך שנחשב כלי סעודה גמור. על כן הנכון להטבילו עם כלי אחר שחייב טבילה. (עיין טבילת כלים כהלכתה פרק ד אות כה)

ואולם תרמוס שרגילים להביאו לשלחן לתת ממנו ישירות לכוסות, אם כולו מתכת, יטבילו בברכה, שאז נעשה ככל כלי סעודה. אבל אם תוכו זכוכית ודפנותיו פלסטיק, כיון שהזכוכית

קמורה ואינה עומדת בפני עצמה אלא הפלסטיק מעמידה, הרי זה תלוי במחלוקת הפרי חדש והש"ך שהובאה בהלכה לעיל בדין גביע אם הולכים אחר המעמיד, שלדעת הש"ך כיון שיש להסתפק בזה, יטביל בלי ברכה. ולדעת הפרי חדש, שהכל הולך אחר המקום שמשתמשים בו, ולא חוששים למעמיד כלל, הריהו חייב טבילה בברכה. וכלל גדול בידינו "ספק ברכות להקל". [וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל להטבילו בלי ברכה. וכן פסק בשו"ת אבני ישפה וחלק א סימן קמח]. הובא בספר טבילת כלים כהלכתה (פרק ד אות כד). עי"ש.]

המטביל תרמוס, ישים לב להטבילו כשהוא פתוח, כדי שיתמלא כולו במים. ואף על פי שהמים לא נוגעים בחלק החיצון של הזכוכית או המתכת של גוף התרמוס ששם נמצאים המים החמים, בכל זאת הרי זה כדון "בית הסתרים" [מקומות מוסתרים שבאדם טמא, כמו נחירי האף, נקבי האוזניים, תוך הפה וכדומה], שלא צריך שיבואו בו מים. (עיין להלן עמוד 431)

אולר

אולר שיש בו סכין, ורוב השימוש בסכין לחיתוך וקילוף פירות, צריך להטבילו. ויפתח את הסכין קודם הטבילה כדי שיחדרו המים בכל סביבות הסכין, כי אם ישאר מקופל תהיה חציצה בפני המים. אבל אם רוב שימושו לחיתוך חבלים וכיוצא, אין צריך להטבילו, כי הולכים אחר רוב שימוש. (זו רעד)

כתב בערוך השלחן (סימן קכ סעיף יח): נראה לי באותם סכינים המקופלים, דהיינו שהברזל עשוי בציר שנותנים אותו לתוך הסדק שבקתא, ובעת האכילה פותחים אותו, לא מועילה טבילתו בעת שהברזל נתון לתוך הקתא, כי המים לא יכנסו בו בכולו והרי זה חציצה, ולכן צריך לפותחו בעת הטבילה. וכל שכן אותם כפות ומזלגות וסכינים שכולם עשויים כאחד, והיינו שמחוברים הם ביחד הכף והמזלג והסכין מקופלים, ובחוליות מחוברים הם ביחד, ובעת האכילה מפרקים אותם, שצריכים בעת הטבילה לפורקם ולטבול כל אחד בפני עצמו. ואם הטבילים בעת שמחוברים ביחד, הרי זו חציצה ולא עלתה להם הטבילה, וצריכים טבילה אחרת. ע"כ.

כלי העשוי פרקים. מטחנת בשר.

כלי העשוי מחלקים מחוברים, כמטחנת בשר ידנית [לבני אשכנז שמחמירים להטביל גם כלי שנוגע באוכל שעדיין לא ראוי לאכילה], אפשר להטבילו כשהוא מפורק, ויטביל כל חלק וחלק לבדו ולא שני חלקים מחוברים יחד, מחשש חציצה. ואפשר להטבילו כשהוא שלם. (שו"ת הר צבי חלק ג יורה דעה סימן קח. ועיין בשו"ת מנחת יצחק חלק ג סימן עז אות ג)

ואף על פי שבהיותו שלם, אין המים נכנסים לכל חלקי הכלי פנימה? מכל מקום כיון שכך הוא שימוש, זוהי צורת הטבלתו. ואין זה דומה לאולר מקופל שיש בו כמה שימושים שונים, אלא הרי זה כטבילת סיר שאין צורך לפרק את הידיות בשעה שמטבילו.

צלחת מיקרוגל

הצלחת שבמיקרוגל פטורה מטבילה, כיון שברוב פעמים לא נותנים את המאכל ישירות על הצלחת. (עיין חוט שני עמוד כג אות כד. ועיין עוד בעמ' 392, 420) ולשיטת הפוסקים כלי

חשמל מטבילה, נראה שבצלחת המיקרוגל ישנה עוד סיבה לפטור, כיון שכל שימושה בתוך המיקרוגל ואין דרך להשתמש בה כמות שהיא ולהגיש בה או לאכול ממנה חוץ למיקרוגל. ואין זה דומה לתבנית אפיה שיש דרך להשהות בה את העוגה אף לאחר האפיה ולחתוך ממנה כפי הצורך.

החלפת ברז במיחם

מיחם שהטבילוהו והוצרכו להחליף את הברז על ידי גוי, אינו חייב שוב בטבילה. (שו"ת מחזה אליהו חלק א סימן צו, ושכן הסכים עמו הגרש"ז אוירבך זצ"ל)

ספקות בטבילה

תערובת כלים

כלי מתכת שלא הוטבל, שהתערב בשני כלים או יותר שהוטבלו, ואינו יודע להבדיל ביניהם ולזהות את הכלי שאינו מוטבל, טוב להטביל את כל הכלים בלי ברכה מספק. ובכלי זכוכית שלכל הדעות טבילתם מדרבנן, יש להקל שלא להצריכם טבילה כלל. (זו רנה, רעו. שו"ת יביע אומר חלק ב יורה דעה סימן ט אות ג, ד. וחלק י יו"ד סימן י ד"ה כן יש)

כבר הזכרנו לעיל (עמוד 144) שאיסור יבש שהתערב ברוב של היתר, כגון חתיכת בשר נבלה שהתערבה בשתי חתיכות בשר כשרות, חידשה התורה שהאיסור בטל ברוב ומותר לאכול את שלשתן. וגם כאן שהתערב כלי שלא הוטבל בשני כלים טבולים, יש לומר שהוא בטל ברוב, ושלשתם אינם צריכים טבילה. אלא שישנה הלכה: "דבר שיש לו מתירים, אפילו באלף לא בטל", כלומר כל דבר שישנה אפשרות לאוכלו בהיתר גמור, אין אנו סומכים על ביטולו ברוב ההיתר, אלא ממתנינים עד שיגיע היתרו ונאכלהו בהיתר גמור. כגון: ביצה שנולדה ביום טוב שהיא מוקצה ואסורה באכילה, אפילו אם התערבה באלף ביצים שאינן מוקצות, אינה בטלה ואסור לאכול את כולן ביום טוב, כיון שאם נמתין עד מוצאי יום טוב, תהיה מותרת הביצה לגמרי בלי ביטול. ולכאורה גם כאן, כיון שאם נטביל את כל הכלים, יהיה מותר להשתמש בהם בהיתר גמור, אם כן למה שנסמוך על הביטול ברוב, ולכאורה נצטרך להטביל את שלשתם?

אולם הגאון רבי יחזקאל לנדא בחיבורו צל"ח [ציון לנפש חיה] כתב לחדש, שדוקא באיסורי אכילה אנו אומרים כלל זה ש"דבר שיש לו מתירים, אפילו באלף לא בטיל", כי עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר. אבל כשהדיון הוא על השימוש בכלי, כיון שאפשר להשתמש בו גם עכשיו וגם לאחר הטבילה, לא שייך להגדיר אותו בכלל "דבר שיש לו מתירים", מאחר ועל כל פנים את השימוש העכשווי הוא מפסיד שאין לו מתירים עד שיטבילנו. לא כן במאכל שאפשר לאוכלו רק פעם אחת, נמצא שלא יפסיד במה שאינו אוכלו היום, לכן ימתין לאוכלו בהיתר גמור ולא בביטול. אבל בכלים שהשימוש בהם הוא רב פעמי, נמצא שאת השימוש העכשווי שקודם הטבילה הוא מפסיד, כי לשימוש זה אין היתר לעולם, לכן אין זה בכלל דבר שיש לו מתירים, והכלי שאינו טבול בטל ברוב. ולפי זה, כלי שלא הוטבל שהתערב בשני כלים שהוטבלו, הריהו בטל ברוב ואינו חייב טבילה. אלא שהגאון רבי יחזקאל לנדא עצמו בשו"ת נודע ביהודה הביא מי שהשיג עליו מהתוספות בעירובין (מה ע"ב) שאינם סוברים את החילוק הנ"ל, והודה לו הרב כי אכן יש סתירה לסברתו מהתוספות, אך סיים שהדברים שכתב הם לדעת רש"י, ואין אחריות התוספות עליו. (ויש שבאמת דחו את הקושיא מהתוספות.) לכן להלכה, טוב לטובלם "בלי

ברכה" שספק ברכות להקל. וכן פסקו בשו"ת לבושי מרדכי ושו"ת הר צבי. אלא שבכלי זכוכית שלכל הדעות טבילתם מדרבנן, יש להקל יותר, כיון שיש כאן ספק אם זה בכלל דבר שיש לו מתירים שאז אינו בטל, וספק דרבנן לקולא שהוא בטל. וכיוצא בזה כתבו הגאון רעק"א ושכן מוכח מהר"ו, ובשו"ת אבני מילואים, עמק יהושע, פרי חדש, שאגת אריה ועוד.

ספק טבילה בכלי זכוכית

כלי זכוכית שיש ספק אם הוטבל או לא, פטור מטבילה, כיון שטבילתו מדרבנן, וספק דרבנן להקל. (עיין שו"ת יביע אומר חלק ב יורה דעה סימן טו)

כן כתב הפרי חדש (סימן קכ ס"ק כו). והנה יש לשאול, הלוא בגמרא עבודה זרה (לז ע"ב) אמרו, שאף על פי שכשיש ספק טומאה ברשות הרבים, כגון שמונה שם שרץ טמא, ויש ספק לאדם אם נגע בו או לא, הריהו טהור. אלא שבכל זאת אמר רבי ינאי: "הא מיא בשיקעתא דבנהרא, זילו טבולו!", כלומר, לא חסר מים בנהר, לכו תטבלו. וכן פסק הרמב"ם (הלכות שאר אבות הטומאה פרק טו הלכה ט): אף על פי שספק טומאה ברשות הרבים טהור, כשיבוא להישאל אומרים לו: "אם טבלת אין בכך הפסד". אם טבל הרי זה משובח, ואם לא טבל ועשה טהרות הרי הן טהורות, שספק רשות הרבים טהור. גם המאירי (שם) כתב, גדולי החסידים היו משיבים לשואליהם דרך עצה לילך ולטבול ולצאת מידי ספק. ולפי זה לכאורה גם בנידונינו שיש ספק אם הכלי הוטבל או לא, אף שמן הדין הוא פטור מטבילה, כי ספק דרבנן להקל, למה לא נאמר לו דרך עצה טובה להטביל את הכלי ולצאת מכל ספק, כי לא חסר מים במקוה?

והנה לענין ספק בנטילת ידיים כתב הרמב"ם (הלכות ברכות פרק ו הלכה טו), מים שנסתפק לו: אם נעשתה בהם מלאכה או לא, אם יש בהם כשיעור או לא, אם הם טהורים או טמאים, ספק נטל ידיו ספק לא נטל ידיו, ספקו טהור, שכל ספק שבטהרת ידיים, טהור. וכתב על זה הראב"ד: ועם כל זה, אם יש לו מים לרחוץ, אומרים לו "קום רחוץ והוצא עצמך מן הספק". ע"כ. ומבואר שהראב"ד דימה את זה לספק טומאה ברשות הרבים הנ"ל. אולם מרן הכסף משנה כתב לדחות את הראב"ד, שאם היה כדבריו, לא היו שותקים חכמים מלהזכיר כן. ואף על פי שאמרו בגמרא, לענין ספק טומאה ברשות הרבים, "הרי מקוה לפניך קום טבול"? שונה דין נטילת ידיים כיון שאין לו עיקר מן התורה. ומבואר מהכסף משנה, שבדבר שאין עיקרו מן התורה אין צורך להורות לו שיחמיר. וכן מבואר בתוספות (עירובין לו ע"א ד"ה במקוה) שכלל זה לא שייך בספק דרבנן. וכן כתב המשנה למלך (פרק י מהלכות מקוואות הלכה ו), שדוקא בספק טומאה ברשות הרבים שהוא ספק מהתורה, אף שמן התורה הוא טהור, אומרים לו "אם טבלת, אין בכך הפסד". אבל ספק דרבנן, אומרים לו טהור אתה, ואין אומרים לו שיטבול. וכן ראיתי למרן הכסף משנה. ע"ש. נמצא שאין צורך להורות לשואל להחמיר בכלי זכוכית שטבילתם מדרבנן.

ספק טבילה בכלי מתכות

כלי מתכת שיש ספק אם הוטבל או לא, יטבילנו בלי ברכה, או יטבילנו עם כלי אחר שחייב ברכה. (עיין סימן קכ סעיף ט, ושו"ת יביע אומר חלק ב יורה דעה סימן טו)

כיון שלדעת רבים מהראשונים, כלי מתכות טבילתם מן התורה, ובפרט שרבים צידדו כן בדעת מרן השלחן ערוך. ואף לאומרים שטבילתם מדרבנן, יש אומרים שיטביל מספק, שכיון שיש להם סמך מן התורה, יש להחמיר יותר.

ולענין הברכה, כתב הפרי חדש וסימן קכ ס"ק כו, לפי מה שכתבתי שטבילת כלים מן התורה, ובספק יש להחמיר ולהטביל, אין לומר שלענין הברכה, הרי זה ספק דרבנן ויטבילנו בלי ברכה, שהרי כתב מרן השלחן ערוך (ואורח חיים סימן סז): ספק קרא קריאת שמע, חוזר וקורא ומברך לפניו ולאחריה. אבל אם יודע שקראה, אלא שמשופק אם ברך לפניו ולאחריה, אינו חוזר ומברך. ומבואר שבספק של תורה, חוזר ומברך אף שהברכות מדרבנן. ואם כן גם כאן כיון שמשום ספק דאורייתא חייב להטביל, ממילא צריך לברך, ואדרבה "כל שכן" הוא מברכות קריאת שמע. [ומה שכתב ש"כ שכן" הוא, אפשר שכוונתו בזה, כי הלוא ברכות קריאת שמע אינו ממש ככל ברכות המצוות שבאות על המצוה, שהרי אין אנו מברכים: "אשר קדשנו במצוותיו וציונו לקרוא קריאת שמע", ובכל זאת בספק קרא, הברכה נגרת אחר המצוה וחוזר ומברך. כל שכן בטבילת כלים שהברכה היא ממש על מעשה המצוה, שאומר: "אשר קדשנו במצוותיו וציונו על טבילת כלים", אם כן בוודאי שאם חייב להטביל, יצטרך גם לברך.]

אך כבר כתבתי בחיבורי הפרי חדש (שם ד"ה ולעניותי), שכל שיש ספק בעיקר החיוב אם הוא חייב או לא, לא יברך מספק. ודוקא גבי קריאת שמע שיש חזקת חיוב לקרוא קריאת שמע, אלא שהוא מסופק אם קרא ונפטר מחיובו או לא, לכן יקרא כדי לפוטרו מהחיוב הרובץ עליו. אבל בטבילת כלים שיש ספק בעיקר החיוב אם כלי זה חייב בטבילה או לא, בדין הוא שלא לברך עליו מספק. [ועיין שם שבזה יישב למה לא מברכים על כיסוי הדם בשחיטת פוי שהוא ספק היה ספק בהמה, וכן למה הטומטום והאנדורגיניוס לא מברכים מספק על תקיעת שופר, נטילת לולב וישיבה בסוכה? כיון שבכל אלו נולד הספק בעיקר החיוב, אם הם חייבים או לא, אבל כל שיש חיוב ברור כמו בקריאת שמע, וכן בספק אם נטל לולב וכיוצא, שנולד הספק אחר שהיה חיוב ודאי, חייב לברך הברכה הראויה לו.] ולכן מה שכתב מרן בשלחן ערוך (סעיף ט) שגוי שמשכן כלי לישראל, ואינו יודע אם דעת הגוי לשקעו בידו או לא, יטבילנו בלא ברכה או יקנה כלי אחר ויטבילנו עמו, פסק זה מכוון יפה, [כי הספק הוא בעיקר החיוב.] ומיהו בכלי זכוכית שטבילתם מדרבנן, ספק דרבנן לקולא ואין צריך טבילה. ע"כ.

והנה מדבריו יוצא, שאם יש חזקת חיוב על הכלי להטבילו, ורק הסתפקו לאחר מכן אם הטבילוהו או לא, יטבילו בברכה. אולם להלכה לא יברך, מאחר ולדעת רבים גם כלי מתכות טבילתם מדרבנן, וספק דרבנן לקולא, ולא חייב להטביל. ובלאו הכי דברי הפרי חדש אינם מוסכמים, כמו שכתב המשנה ברורה (סימן סז סק"א) בשם הרשב"א והריב"ש שמוכח מדבריהם שאף כשיש חזקת חיוב לא יברך, וכן דעת הגר"א, ולכן בכל ספק לא יברך.

מברך על הוודאי ופוטרי הספק

בכל מקרה שיש ספק על כלי מסוים אם חייב להטבילו או לא, והוא מטבילו לבדו, ישים לב להיזהר שלא לברך על הטבילה. והנכון שיטבילנו עם כלי אחר שחייב ברכה, ויברך עליו "על טבילת כלים", ויפטור את שניהם.

כתבו התוספות (עבודה זרה עה ע"ב ד"ה אי), כיון שלא הכריעה הגמרא אם מטבילים כלי סעודה שנתן הגוי בתורת משכון לישראל, יטבילנו בלי ברכה. ואם יש לו כלי שקנה מן הגוי המחויב טבילה, יטביל זה עמו ויברך על שניהם. גם המרדכי (שם אות תתנט) כתב: ובתשובת רש"י נמצא, ירא שמים יטביל עמהם כלי חדש ויברך על הודאי, ויכלול אלו בברכה. וכן כתב מרן השלחן ערוך (סימן קכ סעיף ט), יטבילנו בלא ברכה או יקנה כלי אחר "ויטבילנו עמו". וכתב הפרי חדש (ס"ק כז), ומשמע שיכלול כלי הספק עם כלי הודאי בברכה, ויברך בלשון רבים "על טבילת כלים".

גם באיסור והיתר הארוך (שער נח סימן פב) כתב: בכל ענייני טבילה שחלוקים בה רבותינו, טוב יותר להטבילם עם כלים אחרים, כמו שנמצא בתשובת רש"י והר"ף. ע"ש.

אל תמהר להטביל

כלים שלכל הדעות הם פטורים מטבילה, כמו כלי חרס, עץ וכדומה, לא יטבילים כלל ועיקר, שמא יטעה ויברך על הטבילה, ונמצא שנכשל באיסור ברכה לבטלה, שעובר משום (שמות כ ז): "לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא", כמבואר בגמרא מסכת ברכות (לג ע"א), וכן פסקו הרמב"ם (הלכות ברכות פרק א הלכה טו) ומרן השלחן ערוך (אורח חיים סימן רטו סעיף ד): כל המברך ברכה שאינה צריכה, הרי זה נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כנשבע לשוא, ואסור לענות אחריו אמון. ע"כ.

כתב באיסור והיתר הארוך (שער נח סימן פה): כלים שאין משמשים למאכל הראוי לאכילה וכו', אפילו להטבילם בלי ברכה, אין צריך. ויותר טוב שלא לטובלם, כי שמא יבוא לברך עליהם, והרי זו ברכה לבטלה. ע"ש. ועיין בכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף סימן קכ אות יג). וכתב הראב"ה (פסחים ס"ס תסד), כלים שנתן הגוי בתורת משכון לישראל ואין בכוונת הגוי לשקעם ביד הישראל, נשארה הגמרא (עבודה זרה עה ע"ב) בספק אם חייב להטבילם או לא, ולהלכה אין צריך להטבילם, "ואף לא אומרים שיטבילם מספק בלי ברכה". ע"ש. ואמנם למעשה פסק מרן השלחן ערוך (סעיף ט) שבמקרה זה יטביל כדעת הראב"ד והרשב"א, אך בלי ברכה. ודו"ק.

בעלות הכלים

כלי גרים

גוי שהתגייר, אין כליו צריכים טבילה. (זו רסט. שו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן ח)

בגמרא יבמות (כב ע"א) אמרו: "גר שהתגייר כקטן שנולד דמיו", כלומר, כאשר גר מתגייר, הריהו כאדם חדש שנולד עכשיו. ומאחר והוא נולד עכשיו, נמצא שאין לו שום נכסים, כי בעת גרותו פקעה בעלותו מכליו והריהם הפקר, אלא שהוא הראשון שזוכה בהם מיד מן ההפקר, וכיון שכן אינו צריך להטבילם, כי לא חייבו טבילה אלא כלים שנלקחו מהגוי, וכמעשה מדין שהכלים יצאו מרשות הגויים ונכנסו לרשות ישראל, אבל כלים של הפקר שאין להם בעלים כלל, נמצא שלא עברו מרשות גוי לרשות ישראל, ואינם צריכים טבילה. והגאון רבי משה רוזין בשו"ת נזר הקודש באר בזה, כיון שהטומאה המרחפת על כליו של הגוי, היא רק בזמן שהכלים בבעלותו, אך כאשר התגייר ונעשה כקטן שנולד ופקעה בעלותו מהם, ממילא פסק מהם כח טומאת הגויים, וזוהי טהרתם, ואין צורך בטהרה נוספת. ע"ש.

והנה בגמרא מסכת כריתות (ט ע"א) למדו מהפסוק (במדבר טו טו): "חֲקַת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם, כָּכֶם, כָּכֶם, כָּכֶם, יִהְיֶה לְפָנַי ה'", מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה, טבילה, והרצאת דמים [קרבן], אף הגרים לא יכנסו לברית אלא במילה, טבילה והרצאת דמים. וכמו שבאר הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק יג הלכה א-ה): בשלושה דברים נכנסו ישראל לברית: במילה, טבילה, וקרבן. מילה היתה במצרים, שנאמר (שמות יב מח): "וְכָל עַרְל לֹא יֵאכַל בּוֹ", ומל אותם משה רבנו. שכולם ביטלו ברית מילה במצרים חוץ משבט לוי, שעליהם נאמר (דברים לג טו): "וְגִבְרִיתָךְ יִצְרֶנּוּ". וטבילה היתה במדבר קודם מתן תורה, שנאמר (שמות יט י): "וְיִקְדְּשֶׁתֶם הַיּוֹם וּמָחָר וּכְבַסְתֶּם שְׂמַלְתֶּם". וקרבן, שנאמר

(שמות כד ה): "וַיִּשְׁלַח אֶת נְעָרָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֵלֶת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַה' פְּרִים", שבשביל כל ישראל הקריבום. וכן לדורות, כשירצה הגוי להיכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה, צריך מילה, טבילה, והרצאת קרבן. ואם גיורת נקבה היא, צריכה טבילה וקרבן. שנאמר: "כִּכְם פָּגַר", מה אתם במילה וטבילה והרצאת קרבן, אף הגר לדורות במילה וטבילה והרצאת קרבן. ובזמן הזה שאין שם קרבן, צריך מילה וטבילה, וכשיבנה בית המקדש יביא קרבן. ע"ש. נמצא שאבותינו במדבר לאחר מתן תורה היו בגדר "גרים".

ומעתה שואל הגאון רבי אליהו קלצקין, אב"ד לובלין, בספרו דברים אחדים, למה לא מצאנו בתורה שהתחייבו אבותינו בטבילת כלים לאחר שהתגיירו כנ"ל? וצריך לומר שמאחר ולא היה זה כמעשה מדין שהכלים עברו מרשות הגויים לרשות ישראל, **אלא הכלים היו ברשותם קודם מתן תורה ונשאר ברשותם לאחר מתן תורה שהתגיירו**, לכן לא הוצרכו טבילה. גם הגאון מהר"ש גרינפלד כתב, כיון שחידוש הוא שחידשה תורה שצריך טבילה, אין לך בו אלא חידושו כמעשה מדין ממש, אבל בגוי שהתגייר שהכלים נשאר ברשותו, אלא **שחל שינוי בבעלים, שמתחילה היה גוי' ואחר כך נעשה ישראל'**, בזה אין צריך טבילה. ע"ש.

ובספר שם משמואל כתב בשם אביו הגאון בעל האבני נזר, שגר שהתגייר אין כליו צריכים טבילה, כיון שהקדושה שחלה עליו בשעת גיורו, חלה גם על הכלים שלו. **ובשעה שטבל, גם כליו יצאו מטומאת העמים לקדושת ישראל**. ולפי זה מובן למה לא הוצרכו אבותינו להטביל את כליהם לאחר מתן תורה, כי מיד שהתקדשו בטבילה וקרבן כנ"ל, חלה הקדושה גם על כליהם.

ומרן זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (שם סוף אות ב) כתב: ולענין הלכה **נראה לי להכריע שיש להחמיר בכלי מתכות להטבילם בלא ברכה**, מכיון שלדעת הראב"ד ועוד, טבילתם מן התורה. ומפני שאנו מדמים [כלומר, משערים שזה הטעם שלא הטבילו אבותינו], לא נעשה מעשה לחדש להקל בזה. אבל בכלי זכוכית שטבילתם מדרבנן, יש לסמוך על סברות האחרונים הנ"ל שאינם צריכים טבילה, כי בשל סופרים הלך אחר המיקל. ע"כ. אולם בהליכות עולם (שם) הביא את כל התשובה הזאת מיביע אומר, וכתב: ולענין הלכה **אפשר שטוב להחמיר בכלי מתכות להטבילם בלא ברכה**. ובהלכה למעלה כתוב: גר וגיורת שהתגיירו כדת, **אין הכלים שלהם צריכים טבילה**, לאחר שיכשירו אותם כדת, כי חלות הקדושה שחלה עליהם כשהתגיירו, חלה גם על הכלים שלהם, **לכך אין צריכים טבילה**. ע"כ. ועל כל פנים, גר שרוצה להחמיר ולהטביל כלי מתכות בלא ברכה, תבוא עליו ברכה.

כלי מחלל שבת בפרהסיה

הקונה כלים של תוצרת ישראל ממחלל שבת בפרהסיה, אין צריך להטבילם. (שו"ת יביע אומר חלק ב יורה דעה סימן ט אות יא-ב. וחלק ו יורה דעה סימן יב אות ה. וחלק ז יו"ד סימן ח אות ג)

לכאורה כיון שמחלל שבת בפרהסיה דינו כגוי ויינו יין נסך, כמבואר לעיל (עמוד 337), לכאורה אם כן הקונה כלים ממנו, יצטרך להטבילם כמו שקנה מוגי. אלא שנראה שדין זה תלוי במחלוקת הפוסקים, האם טבילת כלים היא מן התורה או מדרבנן. שאם היא מדרבנן, והטעם כמו שכתוב בירושלמי, כדי שיצאו הכלים מטומאת העמים ויכנסו לקדושת ישראל. אם כן, כיון שכאשר יחזור המחלל הזה לשמור שבת ויחשב יהודי לכל דבר, הוא לא יתחייב טבילה כמו גר, לכן גם הקונה ממנו כלים לא יצטרך להטבילם, כי כליו לא יהיו חמורים יותר ממנו. אבל אם נאמר שטבילת כלים היא מן התורה, אם כן לכאורה אין אנו מוסמכים לדרוש טעמים לתורה ולהוציא

דין מחודש על פי זה, וכיון שמחלל שבת דינו כגוי, לכאורה יצטרך טבילה? אולם להלכה יש לפטור מטבילה, כמו שפסקו החתם סופר ועוד. כיון שיש מחלוקת אם דורשים טעמי תורה, ולפי הירושלמי הכלים פטורים מטבילה, ובצירוף הדעות שטבילת כלים מדרבנן, וכל שכן שלדעת רוב הפוסקים מחלל שבת שדינו כגוי, זה רק מדרבנן ולא מהתורה. וכתב המהרש"ג, הואיל ובנותיו של מומר, אינן אסורות להנשא לישראל כשר, כי מזרע ישראל הן, כל שכן וקל וחומר שכליו אינם צריכים טבילה. וכל זה אפילו במומר גמור שהמיר דתו ונטמע בין הגויים, קל וחומר למחלל שבת בפרהסיה שלא עזב דתו לגמרי. ע"ש.

מחלל שבת בפרהסיה שזכה לחזור לשמור תורה ומצוות, אינו חייב להטביל את כליו, לבד מכלים שקנה מגוי או מתוצרת של גויים. (זו רסט)

כלי תוצרת חוץ לארץ

הקונה מיהודי כלים שנעשו בבית חרושת בחוץ לארץ, ואינו יודע אם בעל בית החרושת הוא יהודי או גוי, צריך להטבילם, כיון שאנו הולכים אחר הרוב, ורוב בתי החרושת שם הם גויים, ויברך גם על הטבילה. (שו"ת יביע אומר חלק ו סימן יב)

לכאורה יש לשאול, למה אנחנו הולכים כאן אחר רוב בתי החרושת שהם של גויים ומברכים על הטבילה, והרי ידוע שבברכות לא הולכים אחר הרוב, ולכן אפילו אם רוב הפוסקים אומרים לברך, ומיעוט אומרים שלא לברך, אנחנו אומרים "ספק ברכות להקל" ולא מברכים מפאת חומר איסור ברכה לבטלה? והיה אפשר ליישב, כיון שהדין הוא על הכלים אם הם חייבים טבילה או לא, נמצא שלאחר שהכרענו שהם חייבים טבילה מחמת הרוב, גם הברכה נגדרת אחר המצוה ומברכים. אך לא צריך להגיע לזה, כי מקור הדין שהולכים אחר הרוב למדו חז"ל (וחליו יא ע"א) ממה שאמרה תורה (שמות כג ב): "אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטָּה", מכאן שהולכים אחר הרוב ואפילו בדיני נפשות. וכגון אם ישבו סנהדרין קטנה של עשרים ושלושה דיינים לדון על פלוני שחילל שבת אם חייב מיתה או לא, ושלושה עשר דיינים חייבוהו, ועשרה פטרוהו, קבעה התורה שהולכים אחר הרוב והורגים אותו, כיון שהרוב נמצא לפנינו, והרוב ראו את המיעוט ושמעו את טענותיהם, ובכל זאת חלקו עליהם. אבל במקרה שנחלקו פוסקים רבים במשך הדורות, ועתה נמצא שרובם אומרים לברך ומיעוטם אומרים שלא לברך, בזה לא אמרה תורה שנלך אחר הרוב, כיון שהרוב אינו לפנינו, ואלו לא ראו את אלו, ואפשר שאילו היו רואים הרוב את המיעוט ושומעים את טענותיהם, אולי היו מסכימים לדבריהם, וכמו שבאר הגאון הראשון לציון רבי משה בן חביב בספרו גט פשוט (כללים כלל א) בשם הרשב"א. אלא שבדרך כלל כאשר רוב הפוסקים מסכימים לדעה אחת, מן הסתם הלכה כמותם, כי אם רובם אמרו את אותה סברה, כנראה שהיא קרובה לאמת יותר, אך אין זה מדין תורה ממש שהולכים אחר הרוב". אלא שעדיין בענייני ברכות החמורים, אנחנו חוששים למיעוט הפוסקים ולא מברכים.

נמצא שבמחלוקת הפוסקים שאינם לפנינו, לא שייך את דין התורה שנלך אחר הרוב", אבל בספק שהוא לפנינו כמו בדיינים שנחלקו אלו עם אלו, הרי זה רוב גמור מן התורה והולכים אחריו. וכמו כן, אם נפלה חתיכת בשר נבילה לשתי חתיכות של בשר כשר, הולכים אחר הרוב ומותר לאכול את שלושת החתיכות, כי גזירת הכתוב היא שהולכים אחר הרוב שבמציאות לפנינו, שרוב זה הוא אלים וחזק אפילו שבוודאי מעורבת כאן חתיכת איסור (ראה לעיל עמוד 144). ולכן אפילו בדיני נפשות הולכים אחר רוב שכזה. וכל שכן בדיני ברכות, שנלך אחר רוב שכזה ונברך.

וכיון שבמציאות רוב בתי החרושת בחוץ לארץ שייכים לגויים, ממילא גם נברך על הטבילה. וכן מבואר בשו"ת יחיה דעת (חלק ו סימן יב) שהקונה פירות וירקות בשוק, לא צריך לחשוש שמא הם גידולי מים וברכתם "שהכל", כי הולכים אחר הרוב, שזה רוב של מציאות שהם גידולי קרקע ולא מים. (ועיין ברמב"ם הלכות מגילה פרק א הלכה יא)

ובשו"ת שואל ומשיב חיזק את הדברים ממה שמצאנו בנביא שכאשר נבל הכרמלי התנהג שלא כהוגן עם דוד המלך והשיב לו רעה תחת טובה, רצה דוד להענישו, אך נמנע בסוף כאשר הביאה אביגיל אשתו של נבל מנחה גדולה, כמו שנאמר (שמואל א כה לד): "חי ה' אלהי ישראל אשר מנעני מהרע אותך, כי לולי מהרת ותבאת לקראתי, כי אם נותר לנגל עד אור הבקר משתיין בקיר". ולכאורה איך נשבע דוד שהיה הורג את נבל ואת כל אשר לו עד הבוקר, ואולי לא היה מצליח להתגבר עליהם? אלא כיון שעל פי רוב הוא יכל לעשות כן, שהרי היו עמו ארבע מאות איש, ודוד עצמו היה שקול כנגד כולם, לכן יכל גם להישבע בשם השם על פי רוב. ע"ש. והוא הדין שעל פי רוב מציאותי שכזה, רשאי גם לברך בשם ומלכות, ואין בזה חשש ברכה לבטלה. (ועיין עלון "ותתענג בדשן" גיליונות מס' 29, ו-63 אות יג. וחוברת "ימי הפורים בהלכה ובאגדה" בדין זמן קריאת המגילה לערים המסופקות אם הן מוקפות חומה מימות יהושע בן נון או לא.)

רשות גוי. פועל גוי.

הקונה כלים מגוי שקנה מבית חרושת של יהודים, חייב להטבילם כיון שנכנסו לרשות הגוי. ואמנם אם הגוי הוא רק פועל של היהודי ומשווק את כליו בחנויות, פשוט שאינו צריך להטבילם. (ז רסט)

כתבו התוספות (עבודה זרה עה ע"ב ד"ה אי משום) הנותן כלי לאומן גוי לתקן, אפילו לדעת מי שאומר שאומן קונה בשבח כלי, [דהיינו שזכה האומן בכלי בשבח שהשביח אותו ותיקנו. וכשמחזיר את הכלי לבעליו, ומשלם לו בעל הכלי, הרי זה כמו שמוכר האומן את הכלי לבעליו בשכר העבודה.] נמצא שהכלי היה שייך לאומן הגוי, ובכל זאת אין צריך להטבילו, כיון שאין שם הגוי על הכלי, ואין זה דומה למעשה מדין שהיו הכלים שלהם ממש. אבל אם מכר את הכלי לגוי וחזר וקנה ממנו, צריך טבילה, כיון שנקרא הכלי על שם הגוי. וכן כתב הרא"ש. וכן פסק מרן בשלחן ערוך וסימן קכ ס"א: ישראל שמכר כלי לגוי וחזר ולקחו ממנו, צריך טבילה. ע"כ. לכן, גם כאן שהיהודי בעל בית החרושת מכר את הכלים לגוי, על הקונים להטביל את הכלים, כיון ששם הגוי נקרא עליהם.

השאלה מגוי

השואל או השוכר כלי סעודה מגוי, אין צריך טבילה כדי להשתמש בכלים. על כן, יהודי העובד עם גוי ושאל ממנו כוס זכוכית כדי לשתות בה, או ישראל השוכר כלי זכוכית מגוי לשמחה משפחתית וכיוצא בזה, אין צריך להטבילם.

כמבואר בגמרא (עבודה זרה עה ע"ב) שדוקא כלים "לקוחים" מגוי חייבים טבילה, כמעשה מדין שעם ישראל זכו בכלים ונעשו שלהם לגמרי, אבל כלים שאולים שצריכים להחזירם לו פטורים מטבילה. וכתב הרשב"א, ומשמע ששכורים דינם כשואלים. (בית יוסף ושלחן ערוך סימן קכ סעיף ח)

וכתב בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ג סימן כא), חיוב הטבילה לפי שיצאו מטומאת הנכרי ונכנסו לקדושת ישראל, ואף שאין זה ענין טומאה ממש, שהרי נכרים אין להם כלל קבלת

טומאה משום דבר, ואין בהם לא זיבות, ולא נדות, ולא טומאת צרעת. וגם אין שום איסור להשתמש בכלים טמאים לחולין. אבל קורא את זה "טומאה" בשם דעלמא לכלי גויים, שהם טמאים לתשמישי אכילה של ישראל קדושים. ולפי זה באמת היה שייך להצריך טבילה גם בכלים שאולים, ואולי עוד מכל שכן [שהרי בעודו משתמש בהם, הם עדיין ברשות הגוי], אלא שחידשו חז"ל שאין דין טבילה בשאולים, כי אין ללמוד מכלים שחלוטים לישראל בקביעות, לשאולים שהוא אופן עראי, כי אולי לא הקפידה התורה על תשמיש עראי. ע"ש.

והיה מקום לומר, כי אף אם היתה התורה מקפידה על תשמיש עראי, היינו דוקא כשיצא הכלי מרשות הגוי ונכנס לרשות הישראל לחלוטין, בזה לא ישתמש בו אפילו עראי, כי טומאת העמים שוכנת ורובצת על הכלי. לא כן כשישראל רק שואל את הכלי מהגוי, שאז הכלי עדיין ברשות הגוי, הלוא גם אם יטבילם, לא תפרח הטומאה מהכלים, כי הטומאה נקבעת על פי הבעלים של הכלי, והרי זה כטובל ושרץ בידו, שעדיין הטומאה בוקעת ועולה מן הכלי, לכן קבעה התורה שכלים שאולים אין צריך להטבילם. וכיוצא בזה מבואר באיסור והיתר הארוך (שער נח סימן צא): ישראל וגוי שקנו כלי בשותפות, אין צריך טבילה, שהרי בוודאי אין יוצא מידי שום טומאה בטבילה זו, שעדיין שם הגוי עליו. וכתב עוד (שם סימן עו), ומטביל הכלי בשביל שנכנס לקדושת ישראל, ואף על פי שקודם שקנאו מהגוי, היה מותר להשתמש בו [בהשאלה מהגוי], היינו משום שאותו תשמיש לא היה בקדושה. ע"כ.

שותפות עם גוי

כלי שישראל וגוי שותפים בו, פטור מטבילה.

כן מבואר באיסור והיתר הארוך הנ"ל שכתב: ישראל וגוי שקנו כלי בשותפות, אין צריך טבילה, שהרי בוודאי אין יוצא מידי שום טומאה בטבילה זו, שעדיין שם ושותפות הגוי עליו. ע"כ. והיינו כיון שכל סיבת הטבילה כדי להוציאו מטומאת העמים ולהכניסו לקדושת ישראל, והרי כאן שנשאר הכלי ברשות הגוי, נמצא שאינו יוצא מטומאת העמים, ומה בצע אפוא בטבילה זו. וכן פסק הרמ"א (סימן קכ סעיף יא). ומעתה, במקרה שחושש להטביל את הכלי כמו בכלי חשמל וכדומה, רשאי לתת חלק מהכלי לגוי במתנה, והרי זה נעשה כלי של ישראל וגוי שהם שותפים בו, ופטור מטבילה.

כתב בערוך השלחן (סימן קכ סעיף נג): ישראל וגוי שקנו כלי בשותפות, אין צריך טבילה. ואף על פי שבכל הדברים ששותפות הגוי פוטרת, כמו בבכור בהמה, ובתרומות ומעשרות, וחלה, וראשית הגז, וכיוצא בהם, צריך פסוק לפוטרו, כמבואר בפרק ראשית הגז (חולין קלה סע"ב והלאה). מכל מקום בטבילת כלים לא צריך פסוק, כי: א. אין זה דומה לכלי מדין ששם הכלי היה שייך רק לישראל. ב. הלוא טעם הטבילה כדי שיכנס הכלי לקדושת ישראל, וכאן הוא לא נכנס לגמרי לקדושה, ועדיין טומאת הגוי רובצת עליו, לכן אם לאחר מכן קנה הישראל חלקו של הגוי, חייב טבילה.

השאלה מישראל

השואל כלי סעודה מיהודי שמקפיד על כשרות המאכלים אבל עדיין אינו מקפיד להטביל את כליו, אינו רשאי להשתמש בכלים ללא שיטבילם קודם.

כתבו התוספות (ועבודה זרה עה ע"ב ד"ה אבל שאוליון): אומר רבנו שמואל, ישראל ששאל כלי מישראל חברו שקנה מגוי, צריך טבילה, כיון שבא לידי חיוב טבילה ביד ישראל ראשון. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קכ סעיף ח).

ישראל שקנה מישראל

הקונה כלי סעודה מבעל חנות יהודי שקנה מן הגוי, חייב להטבילם, כיון שבאו הכלים מרשות הגוי.

כתב הרשב"ם, ישראל שלקח [קנה] כלי מן הגוי [לצרכי סעודה] והשאילו לחברו [לצרכי סעודה], אסור להשתמש בו בלא טבילה, **כיון שכבר נתחייב ביד הראשון**. והובא בתוספות, הסמ"ק, הרא"ש והטור. וכתב הגהות אשרי, אבל אם לקחו חברו [הראשון מהגוי] **לחנות קלפים** ולא לצרכי סעודה, אין צריך להטבילו [השני שלקחו לצורך סעודה], שהרי שאול הוא בידו [של השני]. וכתב מרן הבית יוסף (סימן קכ אות ח): והיה נראה לי, שישראל שקנה כלי **מגוי לסחורה**, ומכרו לישראל אחר [לסעודה], אין הקונה צריך להטבילו, **כיון שלא התחייב ביד הראשון**, שהרי לא היה עומד אלא **לסחורה**, ודמי למה שכתב הגהות אשרי שאם לקחו חברו [מהגוי] **לחנות בו קלפים** ולא לצרכי סעודה שפטור מלהטבילו. אבל ממה שסיים וכתב: "שהרי שאול הוא בידו", משמע דוקא בגלל שהוא "שאול" [ביד השני], פטור מטבילה, אבל אם היה "לקוח" בידו, היה חייב טבילה. ואם כן הוא הדין בלוקח כלים [לסעודה] העומדים אצל ישראל לסחורה, [שחייב טבילה], כיון ש[סוף סוף] מגוי לקחם, [ועתה הוא לקוח ביד השני ולא רק שאול בידו]. וכן הורה מורי הרב הגדול מה"ר יעקב בי רב ז"ל. ע"כ.

שימוש בכלים העומדים לסחורה

בעל חנות כלים שחפץ להשתמש בכליו באופן עראי, אינו חייב להטבילם. ואם רוצה להחמיר ולהטבילם, תבוא עליו ברכה. אך אם הזמן מצומצם, כגון בערב שבת או שבאו לו אורחים, או שעתה הוא צמא ורוצה לשתות, אין צורך להחמיר. ולבני אשכנז מטבילים בלי ברכה.

השואל כלי סעודה מבעל חנות, ומחזירם לו לאחר השימוש, פטור מטבילה. (עיינו סימן קכ סעיף ח. שו"ת יחיה דעת חלק ד סימן מד. שו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן ט אות א. ז רנא)

הנה מהגהות אשרי הנ"ל שישראל שקנה סכין לחיתוך קלפים, וחברו שאל ממנו לסעודה, אין צריך להטבילה, "שהרי שאול הוא בידו". דייק מרן הבית יוסף, מכאן שהשואל כלים מבעל חנות, פטור מלהטבילם, "כיון שלא התחייב ביד הראשון [המוכר], שהרי לא היה עומד אלא לסחורה", ושכן הורה רבנו יעקב בי רב. ואמנם באיסור והיתר הארוך כתב, כיון שאילו רצה הראשון שקנה את הסכין לקלפים, להשתמש בה לצרכי סעודה אפילו לשימוש עראי, היה צריך להטבילה, הרי זה נחשב שהסכין התחייבה ביד הראשון, ולכן השואל ממנו חייב להטבילה. ולפי דבריו, השואל כלים מבעל חנות, צריך להטבילם, כיון שאילו רצה בעל החנות להשתמש בכלים לעצמו אפילו עראי, היה צריך להטבילם, ממילא גם השואל צריך להטבילם.

וכתב הפרי חדש, שדעת מרן השלחן ערוך אינה כדעת האיסור והיתר, ולכן לא רק שהשואל פטור מלהטבילם, אלא אפילו אם המוכר עצמו רוצה לאכול בכליו, לא צריך להטבילם, **כיון שהולכים אחר הרוב, ועיקר שימושו של הכלי לסחורה, ורק בדרך עראי אוכל בו**. ורבנו חיים בן עטר

בספרו פרי תואר, הסכים עמו שהשואל לא צריך טבילה, כיון שלא התחייבו הכלים ביד הראשון [המוכר] להטבילם, שהרי עומדים לסחורה. אבל אם המוכר עצמו רוצה לאכול בכליו אפילו עראי, צריך טבילה, כמו שכתב הרמ"א, שהראשון שקנה לחיתוך קלפים, אסור להשתמש בו לצרכי סעודה, אפילו בדרך עראי בלא טבילה. אבל בשלחן גבוה (ס"ק כז) כתב, שדברי הפרי חדש מיוסדים על אדני פז, וכן עיקר. וכן כתב עוד (ס"ק טז). ע"ש. וכן דעת הרב שב יעקב.

וזו לשון מרן בשלחן ערוך (סימן קכ סעיף ח): ישראל שקנה כלי מגוי [לסעודה] והשאילו לחברו, טעון טבילה, שכבר נתחייב ביד הראשון. ויש מי שאומר שאם לא לקחו הראשון לצורך סעודה, אלא לחיתוך קלפים וכיוצא בו, אין צריך השואל להטבילו. ע"כ. ומבואר שהשואל פטור מלהטבילו [כדעת הגהות אשרי ורבי יעקב בירב ולא כאיסור והיתר, שאפילו לשואל מצריך טבילה]. וכן מבואר ברמ"א (שם) שמודה למרן שהשואל לא צריך טבילה. וכתב בחכמת אדם, ומה שכתב מרן דין זה בשם "יש מי שאומר", ומשמע שיש חולקים, זה אינו, שהרי לא מצאנו שום חולק בדבר [בבית יוסף], אלא שכך דרכו לכתוב בלשון זו על סברא שלא הובאה בפוסקים "המפורסמים" אלא סברת יחיד היא, וכמו שכתבו בעלי הכללים. וכתב בערוך השלחן (סימן קכ סעיף מה): וכן המנהג הפשוט בכל תפוצות ישראל, שלסעודות גדולות לוקחים כלי זכוכית וכלי ברזל ככפות ומזלגות וסכינים במחיר מועט בשאלה, ואחר כך מחזירים לחנוונים. ולא שמענו מעולם שיטבילו אותם, ויש מפקפקים בזה, אבל באמת אין כאן פקפוק כלל, כי כן הוא עיקר הלכה. ומה שתמה הט"ה, למה לא הזכיר זה בשלחן ערוך, הטעם פשוט מפני שסברא פשוטה היא, שזה ממש דומה למה שהתבאר בשלחן ערוך כשהראשון קנה לקלפים שאין השואל צריך להטבילו, שזה וזה הלכה אחת היא. ומה שהמחבר כתב בלשון "יש מי שאומר", כי כן דרכו בשלחן ערוך שגם בדין מוסכם כשכתבו אחד מהפוסקים, כותב לשון זה כידוע דרכו בקודש. ע"ש. וכן פסקו הפרי חדש, הפרי תואר, שלחן גבוה, שו"ת מקור חיים, זבחי דק ועוד.

ולגבי בעל החנות עצמו שרוצה להשתמש בכליו לצורכי סעודה, הרוצה להחמיר ולהטבילם בלי ברכה, כדעת האיסור והיתר והרמ"א (שם), ובפרט שכן נראה מהרדב"ז ועוד, תבוא עליו ברכה. אך מן הדין ראוי לסמוך על הפרי חדש וסיעתו שפטורים מטבילה, וכמו שכתב בשו"ת ישיב משה שתרנג, שכל דבר שלא התבאר בדברי מרן השלחן ערוך במפורש, יש לפסוק כדעת הפרי חדש אשר דבריו סולת נקיה, ושכן קיבלו בשם הגאון רבי ישועה בסיס, ושכן המנהג. וכל שכן במקרה זה שלפי הפרי חדש, זו דעת מרן השלחן ערוך שגם המוכר פטור מטבילה, כיון שעיקר שימושו לסחורה. ומרן מלכא זצוק"ל כתב בשו"ת יחיה דעת (חלק ד סימן מד), ולפי מה שכתב החכמת אדם בבית אדם, שגם האיסור והיתר לא החמיר בזה אלא לשיטתו שכלי מתכות טבילתם מן התורה. לפי זה, כיון שלדעת רוב הפוסקים טבילתם מדרבנן, בוודאי שיש להקל. ובלאו הכי אנו אין לנו אלא סברת מרן ז"ל. עכ"ל. וחזר על זה שנית בהליכות עולם (עמוד רנא), וגם להלן (עמוד רסו) אחר שהביא הדעות בזה, סיים: "יש להקל". ע"ש. וכן נראה עיקר בדעתו, כי אם נאמר שחושש לדעת האיסור והיתר והרמ"א ועוד, שבעל החנות צריך להטביל את כליו אף כשרוצה להשתמש בהם עראי בלבד, אם כן היה לו לכתוב שבעלי קיוסקים לא ישתו בכליהם לכתחילה אלא אם כן יטבילו אותם, ולא מצאנו שהצריך כן כלל. ואדרבה הביא שם (עמוד רסא) מה שכתב בדרכי תשובה, שהמנהג פשוט שעוברי אורח שותים סודה ומשקאות בכלי זכוכית של המוזג [קיוסק], אף על פי שיודעים שהמוזג אינו מטביל את כליו, משום שכלים אלו אינם עומדים אלא לצורך פרנסתו, כי הוא ובני ביתו אינם שותים בהם אלא דרך עראי, והריהם ככלים העומדים לסחורה שפטורים מטבילה. ע"ש. ומבואר שבעל הקיוסק פטור גם כששותה בעצמו מידי פעם. ולפי הפרי חדש הטעם בזה פשוט, כיון שהולכים אחר רוב שימוש לגמרי, וכל שעיקרו עומד לסחורה, אין צריך טבילה.

ולכן גם פטר מרן זצוק"ל מטחנת קפה מטבילה, אף שפעמים טוחנים גם תבלינים הנאכלים חיים, ולא הצריך לחשוש למיעוט, וכן פסק שחצובה פטורה מטבילה כמו שכתב מרן בשלחן ערוך, ולא חשש למיעוט שימוש בחימום לחם ושריפת חצילים וכדומה, כי קבלנו הוראות מרן השלחן ערוך והגאון בעל פרי חדש, וכך באר הפרי חדש את דעת מרן. וכן מנהג העולם שלא להטביל חצובה כלל, כי הולכים אחר הרוב. ולכן גם בעל חנות כלים שהוצרך פתאום להשתמש בכליו, אין צריך להטבילם, כמבואר משו"ת יחיה דעת ומהליכות עולם הנ"ל. ואף על פי שמהלשון ביביע אומר (שם) מבואר יותר שיש להחמיר לבעל החנות להטביל, אלא אם כן בשעת הדחק. נראה שמשנה אחרונה עיקר, כמבואר בהליכות עולם. וכל שכן בכלי זכוכית, שאף לאיסור והיתר יש להקל, כיון שטבילתם מדרבנן. ועיין לעיל (עמודים 392, 420 ועוד) שהרוב קובע.

שימוש חוזר בכלים העומדים לסחורה

בעל חנות כלים שהוצרך להשתמש בכליו, ורצה להחמיר להטבילם כנ"ל, או שהוא מבני אשכנז שמטבילים אותם בלי ברכה, עליו להודיע לקונה שיטבילם גם הוא, אך ללא ברכה.

והטעם בזה, כיון שלדעת הפרי חדש והשלחן גבוה ושב יעקב הנ"ל, היו הכלים פטורים מטבילה באותה שעה, כי אין שם 'כלי סעודה' עליהם מאחר ועיקרם לסחורה, ונמצא שהטבילה של בעל החנות לא הועילה לקונה כלל, כי הוטבל בשעת פטור. ואולם, כשחוזר להטבילו, לא יברך, כי ספק ברכות להקל. וכן פסק הט"ז (סימן קכ סק"ט), השואל כלים מישראל החנוני לצורך סעודה, יטבילנו בלי ברכה, אלא שיש לחנוני להודיע זה למי שיקנה אותו ממנו אחר כך, שלא יטבילנו שנית בברכה. (עיין שו"ת יביע אומר חלק ז סימן ט אות ב)

כלי מסחר

כלי מסעדות, אולמות, קייטרינג, קיוסקים וכיוצא בהם, וכן הקונה כלים על מנת להשכירם לאחרים, מן הדין אינם חייבים בטבילה, כיון שלא קונים אותם על מנת לסעוד בהם אלא על מנת להסתחר בהם, והאוכל בהם, הרי הוא כשואל את הכלי, שפטור מלהטבילו. ומכל מקום טוב שיטבילום בלי ברכה. (זו רנא. שו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן ט אות ג. שו"ת יחיה דעת חלק ד סימן מד)

לאור מה שבארנו לעיל (עמוד 420) שהשואל כלים מבעל חנות, פטור מלהטבילם, כיון שהכלים באו מאדם שפטור מלהטבילם, כתב בדרכי תשובה (סימן קכ ס"ק ע, פח) בדבר המנהג שנתפשט כמעט בכל העולם, שעוברי אורח שותים סודה ומשקאות בכלי זכוכית של המוזג [קיוסק], אף על פי שידועים שהמוזג אינו מטביל את כליו, משום שכלים אלו אינם עומדים אלא לצורך פרנסתו, כי הוא ובני ביתו אינם שותים בהם אלא בדרך עראי, והריהם ככלים העומדים לסחורה שפטורים מטבילה, והשותים בהם אינם אלא בדרך שאלה או שכירות, ולא התחייבו בטבילה אצל המוזג כלל. והרוצה להטבילם אין זה אלא ממידת חסידות. ומטעם זה יתכן גם כן מה שאנו רואים בגלילותינו, שיש כמה אנשים שמסחרם במים מינרלים, והיינו שיש להם באר שנובע מים חמוצים וטובים, והם ממלאים בכל יום כמה אלפים צלוחיות מים, ומוכרים לעיירות הקרובות והרחוקות. ומעולם לא עלה על דעת שום רב בגלילותינו לצוות לאותם הסוחרים שיטבילו הצלוחיות כדין כלי שתיה, ועל כרחו הוא מטעם זה, כי לסוחרים אין לטבול, כי אצלם אין זה כלי שתיה אלא סחורה. עי"ש. וכן דעת שו"ת שבט סופר ומהרי"ץ דושינסקי. אך

כיון שבשו"ת לבושי מרדכי ובמהרי"ל דיסקין מפפקים בזה, לכן טוב להטבילים בלי ברכה.

גם אם בעלי המסעדה והאולם אוכלים מידי פעם בכלים אלו, עדיין נחשבים הכלים כלי מסחר ולא כלי סעודה.

כן מבואר בדרכי תשובה הנ"ל. וכתב עוד (סק"ה) בשם הדברי יוסף, הטעם שאין נוהגים להטביל היורות הגדולות שמבשלים בהן שכר וי"ש [יין שרף], משום שרוב מה שמבשלים בהן הוא לסחורה, ולא דומה לכלי סעודה שמשמש בהם לצרכו ולצורך בני ביתו. ואף על פי שגם הוא שותה מהשכר והי"ש הזה, מכל מקום הולכים בכלי אחר רוב שימוש, על כן מה שמבשל בכלים הללו מעט י"ש ושכר לצורך בני ביתו, בטל ברוב י"ש ושכר שהוא לסחורה למכור לכל הבא.

כלי צימר

בעל צימר שקנה כלי זכוכית, סכו"ם וכדומה לשימוש האורחים, מן הדין אינו חייב להטבילים, כיון שמטרתו למסחר, והאורחים הרי הם כשואלים את הכלי. ומכל מקום טוב שיטבילם בלי ברכה, וכנ"ל.

מכונת סוכר

מכונה שנותנים לתוכה סוכר, ומקבלים 'שערות סבתא', 'ימבמבם', 'סמבלולו', פטורה מטבילה, אף למחמירים להטביל כלי חשמל, כיון שהיא עשויה למסחר.

בתי כנסת, בתי תמחוי, חדרי מורים, משרדים, בתי רפואה ובסיסי צבא

כלי בתי כנסת או בתי תמחוי המאכילים נזקקים, חייבים בטבילה. וכמו כן, חדרי מורים של תלמודי תורה ובתי ספר שיש שם כוסות וכפיות, וכן משרדים ומקומות עבודה שיש בהם מטבח ובו כלי סעודה, חייבים בטבילה. וכן כלים של בתי רפואה ובסיסי צבא וכדומה, חייבים בטבילה, כיון שהם מיועדים לאכילה ולא לסחורה.

(עיין שו"ת מנחת שלמה חלק ב סימן סו אות יז)

כלי מתנה

הקונה כלי כדי ליתנו במתנה לחברו, וחושש שמא חברו לא יטבילנו, ורוצה לזכותו ולהטבילו, יש אומרים שאין הטבילה מועילה, כיון שאין חלה חובת הטבילה אלא רק על "כלי סעודה", ואילו לגבי בעל המתנה אין הכלי נחשב ככלי סעודה, כיון שאינו אוכל בו בעצמו, והרי דינו ככלי מסחר שפטור. על כן, הנכון שיזכה הנותן את הכלי למקבל על ידי אדם אחר, דהיינו שיתן את הכלי לאחר שיגביה אותו בשביל המקבל, ובהגבהה זו נעשה הכלי של המקבל, ואז רשאי הנותן להטביל את הכלי אף ללא ידיעת המקבל.

כתב בשו"ת מקור חיים סוגלויץ (סימן יד) שכלי מתנה דינם ככלי סחורה שפטורים מטבילה,

כיון שאינו עומד לאכול בהם. וכתב בשו"ת מנחת שלמה אורבך (חלק ב סימן סו אות כ), שרשאי לזכות לו את המתנה ולהטביל עבורו, כי זכין לאדם שלא מדעתו. אך חושבני שגם לאחר הזיכוי, עדיין יש לחשוש שמא יש למקבל המתנה כלי כזה, או שמא ירצה בסוג אחר, ויחזור וימכרנו לאחר, ונמצא שהוא עצמו לא ישתמש בו לסעודה, ואם כן עדיין לא חל על כלי זה שם של כלי סעודה, וממילא אין יכול הנותן להטבילו לפני נתניתו. ע"ש. ואולם בספר בית רחמים (חלק א סימן טו) כתב, שרשאי נותן המתנה מן הדין להטביל אף בלי שיזכה לאחר. והביא שכן שאל את מרן זצוק"ל והסכים עמו, שאין כלי מתנה דומה לכלי סחורה, אלא נחשב לכלי סעודה. ע"ש. ועל כל פנים נראה כיון שמדובר במקרה שיש לחשוש שהמקבל לא יטביל את הכלי בכלל, לכן הנכון שיזכה לו את הכלי על ידי אחר, ויטבילהו. ובפרט שיש לצרף כאן כמה ספיקות, שמא אפילו בכלי סחורה מועיל להטביל, ושמא לפחות בכלי מתנה מועיל, ושמא כאשר מזכה לו, הוא ישתמש בו ולא יחליפנו, ונמצא שהוא כלי סעודה.

כלי חמץ

כאשר מוכרים את החמץ לגוי לקראת הפסח, ימכור את החמץ בלבד ולא את הכלים עצמם. ומי שטעה ומכר גם את הכלים, בין כלי מתכות ובין כלי זכוכית, צריך להטבילם לאחר הפסח בלי ברכה, שספק ברכות להקל. (שו"ת יביע אומר חלק ו יורה דעה סימן יא. וחלק י יורה דעה סימן י ד"ה ומה שכתב. שו"ת יחווה דעת חלק ג סימן כד)

התוספות והרא"ש כתבו, שהמוכר כלי לגוי וחזר וקנאו ממנו צריך טבילה, כיון שנקרא שם הגוי עליו. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קכ ס"א). ולפי זה גם כלי חמץ שנמכרו לגוי קודם הפסח, צריכים טבילה, כיון שהיו ברשות הגוי בפסח. וכן מבואר בקונטרס תקנות של הגאון הסמ"ע שהמוכר כלי חמץ לגוי קודם הפסח, צריכים טבילה לאחר הפסח. גם בשו"ת שיבת ציון הביא מה שכתב אביו הנודע ביהודה בנוסח שטר מכירת חמץ: הנה פרטנו בשטר כל מה שבחדר "אוכלים ומשקים", ולא כתבנו בסתם "כל מה שבחדר", משום שלפעמים יש בחדר כלי מתכות או כלי זכוכית, ואם ימכרם לגוי, יצטרך להטבילם מחדש לאחר הפסח. גם בשו"ת חתם סופר כתב, שהנוסח שמוכר כל המטלטלים שבחדר וכל הכלים שהחמץ בתוכם, לא יתכן כלל, שאם כן כל כלי מתכות יהיו צריכים טבילה לאחר הפסח כשיחזור הישראל ויקנה אותם מהגוי, לפיכך בשטר מכירת חמץ המפורסם בידי תלמידינו כתבנו על פי הוראת מורנו ורבנו הגאון רבי נתן אדלר זצ"ל שאינו מוכר אלא החמץ הנדבק בדופני הכלים, אבל לא הכלים עצמם. ובתוספת מעשה רב כתב, שהגר"א היה נזהר מלשתות בכלים של חמץ לאחר הפסח, כיון שצריכים טבילה שנית. וכן פסקו בחכמת אדם, שו"ת פרי השדה, זבחי צדק ועוד. שהרי כיון שחוזר וקונה את החמץ מהגוי לאחר הפסח ונהנה ממנו, הרי בוודאי שיש כאן מכירה גמורה לגוי, ואיך ישתמש בכלים בלי טבילה, הלוא הם היו ברשות הגוי. [ומצאתי שכן פסק הגאון החזון איש בספרו אמונה ובטחון (פרק ג אות ח), הובא בקטע הבא.] לפיכך צריך להטבילם, אך לא יברך על הטבילה כיון שיש חולקים בזה, וברכות לא מעכבות. ובשו"ת יביע אומר (חלק ו שם הערה 5) כתב: "ובמכירת החמץ לגוי במשרד הרבנות תל אביב יפו, מחקתי משטר המכירה את הנוסח הישן שמוכר את כל כלי החמץ, וכן ראוי לעשות". ע"כ.

פניני זהב מלשון הגאון החזון איש זצ"ל

להלן לשונו הזהב והמיוחדת של הגאון החזון איש זצ"ל בספרו "אמונה ובטחון" (פרק ג אות ז, ח): הַעֲמֵל בתורה כוחו לזכות הנפש ולעשותה עדינה ומצוחצחת, מושך אליו את

הרגש הנעים של טהרה וקדושה, ולטעת בקרב לב עמוק גיעול נפש להוללות ותענוגי הבל. נוסף לזה, מנחיל עמל התורה אהבה נפרזה ומסירות נפש לקיום פרטי המצוה של הלכה זו שהוא עמל בה, ומוסרי כליותיו ייסרוהו לדעת כי לכך נוצר.

ואמנם אם עמלה של חקר ההלכה, מְשַׁרְשֶׁת אהבת הדין באופן מיוחד בהלכה זו שהוא עוסק בה, מוסיפה היא אהבה כללית לחקר הדין בכל משפטי התורה, כי האמונה בפרטים של המצוות בבחינה רגשית, צריכה קנין ואיננה טבעית, והמושכל השטחי מרחיקה, כגון להאמין כי ניעור הבגד בשבת הוא חיוב חטאת (שבת קמו סע"ב), ולבקוע עצים שְׁבוּת [כשאינו צריך לעצים, שאז זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואסורה רק מדרבנן] וכיוצא בו. **או להאמין כי הכלים שנמכרו לגוי בערב פסח, צריכים טבילה לאחר הפסח.** ויותר קשה להאמין בדיני ממונות כאשר הוא נאחז בסבך עם חברו, וכל צבא המידות מתוחות נגד חברו, ואינו רואה חובה לעצמו, ויצרו מתגבר עליו להטותו לכל אפסים, לסמא עיניו, ולאטום אוזניו, וליישר בעיניו כל הדורים, או אז יכנע לבבו להכיר משפט ולראות טריפה [חובה] לעצמו, כאשר שם לילות כימים בחיקור הדין ואיוון משפט בספרי הפוסקים אשר התוו לנו את דרך התורה שבעל פה הרחבה מני ים. היגיעה הזאת היא תריס בידו כנגד התַּחְרוּת של בני אדם ואהבת החמס, ומנחילה לבעליה אהבת המשפט וסגולת הצדק היקרה לו מכל הון וכסף.

שימוש בכלים שאינם טבולים

בושל בכלי שאינו טבול

מאכל שבושל או הונח בכלי שאינו טבול, לא נאסר באכילה, ויעבירו לכלי טבול ויאכל בו.

כן מתבאר מהבבלי (עבודה זרה עה סע"ב), וכן דעת הירושלמי. וכן פסקו התוספות, הרמב"ם, הרא"ש, והר"ן בשם הראב"ד (והובאו בטור ובית יוסף סימן ככ סעיף טז), והרמ"א שם. גם הרשב"א בתורת הבית הארוך (בית ד שער ד דף לה ע"ב) כתב, שאין מי שיאסור אפילו בדיעבד את המאכל שבושל בכלי שלא נטבל. וכן פסקו הריטב"א (עבודה זרה עה ע"ב) והסמ"ק (מצוה קצט).

ומעניין שהאור זרוע (עבודה זרה סימן רצג) כתב, כלים חדשים שלקחם ישראל מהגוי ולא הטבילם, והשתמש בהם בדיעבד, לא ידעתי אם מותר התבשיל אם אסור. כי מה שחילקו בגמרא בין מי שאומר נותן טעם לפגם אסור, למי שאומר נותן טעם לפגם מותר, היינו בכלים שבלעו בחמין או על ידי האור שצריך להגיעילם או ללבנם כדי להפליט את האיסור שבלעו. אבל כלים חדשים שלא השתמש בהם כלל, או כלים ישנים שהשתמש בהם והגיעילם או ליבנם שפלטו את כל האיסור שהיה בהם והרי הם כחדשים, ובכל זאת צריכים טבילה, אין זה כי אם גזירת הכתוב שאסרה התורה להשתמש בהם בלא טבילה. ומעתה, מאיזה טעם נכשיר בדיעבד, ועל מה נסמוך להתירם. ע"כ. ומבואר שדעתו נוטה להחמיר אפילו בדיעבד שכבר בישל בכלי שאינו טבול. שוב ראיתי בשו"ת יביע אומר (חלק ב יורה דעה סימן ט אות ב) שכתב, ואף על פי שהאור זרוע מצדד להחמיר, להלכה אנו תופסים כדעת הפוסקים הנ"ל להקל. עי"ש.

שימוש עראי בכלים

כלים שאינם טבולים, אין לאכול בהם אפילו באופן חד פעמי עד שיטבילום. (שו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן ט אות א. שו"ת יחווה דעת חלק ד סימן מד. ז ערה)

כן מבואר משאילתות דרב אחאי גאון (פרשת מטות שאילתא קלז) שכתב, צריך להטביל הכלים, ואחר כך יהיה מותר להשתמש בהם. וכן כתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה ג): הלוקח כלי תשמיש סעודה מן הגוי, מכלי מתכות וכלי זכוכית, דברים שלא נשתמש בהם כל עיקר, מטבילים במי מקוה "ואחר כך יהיו מותרים לאכול בהם ולשתות". ומבואר שקודם הטבילה אסור לאכול בהם אפילו בדרך עראי - חד פעמי. וכן פסקו התוספות, הרא"ש, הראב"ד והר"ן. וכן כתב הרשב"א בתורת הבית הקצר (בית ד שער ד דף לב רע"ב): "הלוקח כלי תשמיש מן הגוי שלא השתמש בהם כל עיקר, מטבילים והם טהורים. אבל בלא טבילה, לא ישתמש בהם". וכן מדויק מלשון מרן השלחן ערוך (סימן קכ סעיף טז) שכתב, אם שכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מערב יום טוב, יתננו לגוי במתנה ואחר כך ישאל ממנו, "ומותר להשתמש בו". ע"כ. ומבואר שקודם לכן, אסור להשתמש בכלי אפילו חד פעמי.

האיסור מהתורה או מדרבנן

הנה באור זרוע הנ"ל מבואר שאיסור שימוש בכלים לא טבולים הוא מן התורה, שכתב במפורש: "אין זה כי אם גזירת הכתוב שאסרה התורה להשתמש בהם בלא טבילה". ע"כ. וכתב הישועות יעקב, שאף לאומרים שטבילת כלי מתכות מהתורה, מותר מן התורה להשתמש בהם עד שיזדמן לו מקוה כשר ויטבילם, ורק חכמים אסרו להשתמש בהם אפילו דרך עראי עד שיטבילם כדת. וכן כתב המשנה ברורה. וכן נראה להלכה שאין האיסור אלא מדרבנן, משום ספק ספיקא, שמא הלכה שטבילת כלי מתכות מדרבנן, ואפילו תאמר מהתורה, שמא האיסור להשתמש בהם לפני טבילה מדרבנן. [ועיין להלן (עמוד 427), שלדעת הר"ן, הראב"ה, הגהות מימוניות ופסקי רי"ד, אין איסור כלל להשתמש בכלי בלא טבילה.]

הורים שאינם שומרי תורה ומצוות

בן שזכה לשמור מצוות, והוריו עדיין לא זכו, עליו ליידע אותם בנחת שאסור לאכול בכלים שאינם טבולים, ויטבילם כדת. ואף אם הם מסרבים לו, יעשה כל מאמץ להטביל את הכלים ללא ידיעתם, כדי לזכותם ולהצילם מאיסור.

כתב הרמ"א (סימן קכ סט"ז), אפילו אם עבר והשתמש בכלי פעמים רבות, עדיין חיוב טבילה רובץ עליו. וכתב הרשב"א (ח"ג סימן רנה), ונראה לי שלגבי טבילת כלים לא צריך מינוי שליחות, כי מאיפה למדנו שצריך שליחות. ולכן אם הטבילו ישראל שלא מדעת הבעלים, עלתה לו טבילה. (הובא בבית יוסף סימן קכ אות טו)

אם אין באפשרותו להעלים מהוריו את ענין הטבילה, יאמר להם שלפחות יקנו את כל כליהם לגוי כמבואר לעיל (עמוד 380, 381), ובכך יהיו הכלים פטורים מטבילה.

בכל אופן כל שלא עלה בידו כנ"ל, יטביל לעצמו כמה כלים שיאכל רק בהם, או שיאכל בכלי פלסטיק או חד פעמיים שפטורים מטבילה. ובשעת הדחק שאי אפשר

לו לעשות כן, וכגון בשבת וחג שכולם אוכלים בכלים חשובים [סכו"ם ממתכת וצלחות זכוכית], יש אפשרות להקל כמבואר בהלכה הבאה.

אורח

המתארח אצל אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, והגישו לפניו מאכל או משקה כשר בכלי שאינו טבול, יסביר להם במאור פנים את ההלכה, ויבקש בעדינות צלחת או כוס חד פעמית. (שו"ת יחיה דעת חלק ד סימן מד. ז רנג)

ובשעת הדחק שאינו יכול לבקש כלים חד פעמיים או שחושש לאי נעימויות וכגון שהתארח אצל אדם מכובד בציבור, בעל משרה חשובה, והגישו לפניו קפה, יש לסמוך על המקילים להשתמש תשמיש עראי בכלים שאינם טבולים.

כתב הגאון החתם סופר בחידושו (יורה דעה ס"ס קכ), יש להיזהר מלשתות בבית המומר בכליו, שהרי צריכים טבילה כשקנאם מהגוי, ואסור לנו להשתמש בהם אפילו באקראי בלא טבילה. אולם בשו"ת אבני נזר (ואורח חיים סימן תיח אות יא) חולק שאין איסור להשתמש בכלים לכתחילה קודם טבילה, אלא שישנה מצוה לטובלם מקודם, ומקיים מצוה בעצם הטבילה. וכן מפורש בהגהות מימוניות (פרק יז מהלכות מאכלות אסורות אות ח) בשם הראב"ה. ע"ש. גם רבנו ישעיה דטראני בפסקי ר"ד (עבודה זרה עה ע"ב) כתב, הלוקח כלי תשמיש מן הגויים שלא השתמש בהם כל עיקר [חדשים], מטבילם והם טהורים. "פירוש, לא שתעכב הטבילה שלא ישתמש בו עד שיטבילנו, שאינה אלא מצוה מדרבנן, ואינה להוציא הכלי מידי איסורו". ע"כ. על כן בשעת הדחק, וכל שכן בחשש מחלוקת חלילה, יש לסמוך על המקילים, כמבואר בגמרא (נדה ט ע"ב) שסומכים על היחיד בשעת הדחק, וכל שכן כאן שהספק הוא באיסור דרבנן. ועיין עוד בשו"ת יביע אומר חלק י יורה דעה סימן מג ומשם בארה) גם בשו"ת בית אבי (חלק א סימן קטז) לגאון אב בית דין רבי יצחק אייזיק ליעבעס, פסק להקל לאורח לאכול בכלים שלא הוטבלו, כי לא שייך לחייב את האורח להטבילם, כיון שהשתמשותו בכלי אינה ככלי שאלה ושכירות שחייב להטבילם, [כנפסק בשלחן ערוך (סימן קכ סעיף ח)], שהרי אינו מתחייב באחריות על הכלי אם נשבר, שהרי הכלי שייך לבעל הבית, ואינו אלא מכבד את האורח במאכל שבכלי. וכיון שמאכל שהוכן בכלי לא טבול, לא נאסר אפילו למארח, אין טעם לאוסרו לאורח. ע"ש. גם בשו"ת מנחת שלמה תניינא (סימן סח אות ב) כתב להקל בזה, כיון שאיסור השתמשות בכלי אינו אלא מדרבנן שאמרו לנו אל תשתמשו בכלי ללא שתטבילוהו תחילה, וכל זה דוקא כשיכול להטבילו, אבל באורח שלא יתנו לו לקחת ולהטבילו, כיון שרוצה לאכול ולשתות, רשאי. וכן פסקו בשו"ת אבני ישפה (חלק ג סימן עד), חשוקי חמד (פסחים עמוד תמח), ונימוקי לוי (עמוד קכז). [ועיין בילקוט טהרה (עמוד לז)] וכל שכן אם הגישו לפניו מאכלים יבשים כמו פירות, עוגיות וכדומה, שאינו אוכל ממש מתוך הכלי עצמו, אלא לוקח ואוכל בידו.

טבילה בשבת ויום טוב

כלי חדש שהוצרך להשתמש בו בשבת או ביום טוב ואינו טבול, מותר להטבילו. ומכל מקום כתב מרן השלחן ערוך (ס"ס קכ. ואורח חיים סימן שכג סעיף ז), שירא שמים טוב שיחמיר על עצמו שלא להטביל כלים בשבת, אלא יתנם במתנה לגוי ויחזור וישאל ממנו להשתמש בהם לעולם, וכמבואר לעיל (עמוד 380).

וכתב המשנה ברורה (סימן שכג ס"ק לד), אף על פי שאסור לתת מתנה בשבת, מכל מקום משום צורך שבת, מותר.

שאלה: שנינו במשנה מסכת שבת ולד ע"א: "ספק חשיכה ספק אינה חשיכה [היינו "בין השמשות" - מהשקיעה ועד צאת הכוכבים] - אין מעשרים את הודאי [טבל], ואין מטבילים את הכלים, ואין מדליקים את הנרות", ומבואר שאסור להטביל כלים אפילו בבין השמשות וכל שכן בשבת עצמה, ואם כן איך פסק מרן השלחן ערוך שמותר להטביל כלים בשבת? **תשובה:** במשנה מדובר בזמנם שהיו נוהגים דיני טומאה וטהרה, ולכן כלים שנטמאו מאדם טמא או משרץ טמא, אסור להטבילים בשבת, שהרי זה כמתקן את הכלים, כיון שהאוכל שיניחו בתוכם נטמא, וכשמטבילים מתקן אותם, שמכאן ולהבא האוכל שיניחו בהם לא יטמא. לא כן בכלים שקנה מגוי שלא הוטבלו, אף אם בישל בהם, לא נאסר המאכל, אלא מעבירו לכלי אחר ואוכלו וכמבואר לעיל עמוד 425, לכן הטבילה לא נחשבת תיקון כל כך. ועוד יש לומר, כיון שבלאו הכי ישנה תקנה להשתמש בכלים חדשים בלי טבילה, על ידי שיתנם לגוי במתנה ויחזור וישאלם ממנו, נמצא שאין בטבילת כלים תיקון כל כך, ואין זה כטבילת כלים טמאים שאין להם תקנה בלי טבילה. (עיין "לויית חן" אות עב והלאה)

מדיני הטבילה

חציצה

יש להסיר כל דבר המפריד בין הכלי למים. על כן, קודם הטבילה ינקה את הכלי היטב ויסיר ממנו כל לכלוך וחלודה.

הגדרת חציצה

אם יש דבר חוצץ רק על חלק קטן מהכלי, ואינו מקפיד עליו שישאר, אין זה חוצץ ורשאי להטבילו כך. למשל: מדבקת מותג שבתחתית הכלי שאין לו ענין להסירה דוקא, אינה חוצצת. אבל מדבקת המחיר שאינו חפץ שתישאר, חוצצת. וגם הדבק הנותר ממנה לאחר הוצאתה, חוצץ, ויש להסירו.

מן התורה אין הדבר חוצץ בדיני טומאה וטהרה אלא כשחופה את רוב הכלי וגם מקפיד עליו [שאינו חפץ שיהיה שם], אך אם הדבר חופה את רובו ואינו מקפיד עליו אם יהיה שם, או שחופה את מיעוטו ומקפיד עליו, אינו חוצץ. וחכמים גזרו על חופה את רובו שאינו מקפיד, ועל חופה את מיעוטו שמקפיד. (וסוכה ו רע"ב. שלחן ערוך ובית יוסף סימן קצח סעיף א וסימן רב סעיף ב)

שפשף את החלודה שבכלי, אך עדיין נשאר מעט ואינה יורדת, אינה חוצצת, כיון שהוא מיעוט שאינו מקפיד עליו, שאינו חוצץ. (סימן קכ סעיף ג)

מדבקות

מדבקות המייפות את הכלי כמו בבקבוקי ויסקי וכדומה [שרוצה להחמיר ולהטבילים בלי ברכה לשימוש חוזר, כמבואר לעיל (עמוד 387)], אינן חוצצות. (זו רעד)

מדבקה שקשה מאוד להסירה, ישרה את הכלי במים למשך כמה שעות קודם שיטבילנו או שישפשף בטינר, ותוסר המדבקה בקלות. ואם עדיין נשאר דבק, ישפשף היטב עם סקוטש וסבון.

כל הקפדה

ההקפדה החוצצת היא בין כאשר הוא עצמו לבדו מקפיד [אף שדרך העולם לא להקפיד. וכגון שהוא מקפיד להסיר את מדבקת המותג, עליו להסירה אף שדרך העולם לא להקפיד עליה], ובין כאשר דרך העולם להקפיד [אף שהוא עצמו אינו מקפיד. וכגון אם אינו מקפיד על מדבקת המחיר, עליו להסירה כי דרך העולם להקפיד להסירה].

כתב בערוך השלחן הלכות מקוואות (סימן רב סעיף ב, ג): כשם שחציצה פוסלת בטבילת אדם כמו כן פוסלת בכלים, וכל דיני חציצה שנתבארו בסימן קצ"ח ישנם גם בכלים וכו'. ואין לשאול הלוא חציצה תלויה בהקפדה כמבואר בגמרא בכמה מקומות: "דבר המקפיד עליו חוצץ", ואם כן נראה אם אדם זה מקפיד, חוצץ, ואם אינו מקפיד, אינו חוצץ? זה אינו, שכבר בארנו (סם) שכל שדרך העולם להקפיד, אף על פי שהוא אינו מקפיד, חוצץ. וכן להיפך, אם הוא מקפיד חוצץ, אף שרוב העולם אינם מקפידים. עי"ש.

מגש עם מדבקה שקופה

מגש קריסטל המחופה במדבקה שקופה גדולה, כדי להגן עליו מפני שריטות, אף אם אינו מקפיד להסיר את המדבקה [כפי שרבים משאירים], בכל זאת הרי היא חוצצת, כיון שהיא מכסה את רוב הכלי, ועל כן יסירה קודם הטבילה.

הטביל ומצא חציצה

הטביל כלי ולאחר מכן מצא בו חציצה, יש לחזור ולהטבילו, אך לא יברך שנית. ואולם בדבר החוצץ מן התורה, דהיינו שמכסה את רוב הכלי ומקפיד על זה, כגון: סיר המחופה רובו בציפוי שקוף דקיק להגנה מפני שריטות, שמקפידים להסירו קודם השימוש שלא יימס מן החום, אם הסיח דעתו מהטבילה הראשונה, וכגון שיצא ממקום הטבילה, כשיחזור להטבילו, יברך שנית.

מרחן מלכא זצוק"ל (טהרת הבית חלק ג עמודים י, יד) דן על אדם טמא שטבל ונמצא על גופו דבר החוצץ מדרבנן כמו מיעוטו שמקפיד, לדעת השואל ומשיב, לא יצא ידי חובת טבילה אפילו מן התורה, ולכן כשטובל שנית יברך. אבל לדעת הגאון רבי עקיבא איגר והפרי הארץ, הריהו טהור מן התורה, ולכן לא יברך שנית, כי לא תיקנו ברכה משום חציצה דרבנן. עי"ש. ולפי זה נראה שבטבילת כלים שבלאו הכי לדעת רבים אין חיוב הטבילה אלא מדרבנן, גם השואל ומשיב יודה שלא יברך, כי ספק ברכות להקל.

אופן הטבילה

לא יאחז את הכלי בחוזקה בטבילה, כדי שלא תהיה חציצה, אלא יאחזנו רופף מעט ויטביל. (סימן קכ סעיף ב. וסימן קצח סעיף כח)

כתב הרמב"ם (פרק ב מהלכות מקוואות הלכה יא), האוחז באדם ובכלים ומטבילים, הרי הם בטומאתם, ואף על פי שרפה ידיו, גזירה שמא לא ירפה. ע"כ. וכתב הפרי חדש (סק"ח) דהיינו דוקא בכלים הטמאים מן התורה, אבל כלים הניקחים מן הגוי שטבילתם מדרבנן לדעתו, מודה שדי ברפיון ידים, שכיון שהטבילה עצמה מדרבנן, לא גוזרים שמא לא ירפה, שהרי זה כעין גזירה לגזירה. אבל הרשב"א כתב שאף שטבילת כלים מן התורה, די ברפיון ידים ולא גוזרים שמא לא ירפה אפילו באדם וכלים שטמאים מן התורה. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קצח סעיף כח), וכן עיקר. ע"כ. וזו לשון מרן (סימן קכ סעיף ב): צריך שיהא הכלי רפוי בידו בשעת טבילה, שאם מהדקו בידו, הרי זה חציצה. ואם לחלה ידו במים תחילה, אין לחוש. ע"כ. ובאר הט"ז (סק"ד), שהמים שבידו מתחברים למי המקוה, ונעשה דינם כמי המקוה ממש על ידי השקה, וממילא אין כאן חציצה.

טבילת כוסות בסלסלה

לא יניח כוס בתוך כוס ויטביל, כיון שהכוס דוחקת וחוצצת את חברתה, על כן יניחו בתוך סל או סלסלת רשת, אחת על יד השניה ויטביל.

כתב הרמ"א בהלכות מקוואות (סימן רב סעיף ו), מותר לטבול כלי בתוך כלי, ויזהר שהכלי הפנימי יהיה רפוי בתוך כלי החיצון. וכן אם הכלי הפנימי הוא כבד ומונח תוך החיצון, לא תעלה לו טבילה במקום שמונח. ע"כ. וכיון שהמציאות היא שכשהכוס נתונה בכוס אחר, הן נדחקות מאוד, לכן לא יטבילן כן. וזו לשון הזבחי צדק (ס"ק יט): יכול להניח כלים בתוך הסל, ויכניסם לבור להטבילם. ודוקא שמניח הכלים בתוך סלי חורי זה סמוך לזה, אבל אין להכניס כלי בתוך כלי בתוך הסל או אחד על גבי חברו, כי יש לחוש שמפני כובד הכלי שעליו, לא יוכלו המים לבוא לשם. (כנסת הגדולה, חזון נחום, בית לחם יהודה, קהל יהודה, שיורי ברכה, ערך השלחן)

ומה שרשאי להניחו בתוך הסל ולהטבילן, כיון שהסל מלא נקבים. כן כתב מרן הבית יוסף (סימן רא סס"ט) בשם הרמב"ם (פרק ו מהלכות מקוואות הלכה ח): השידה והתיבה שבים, אין מטבילים בהן אלא אם כן היו נקובות נקב כשפופרת הנוד [כ-4 ס"מ]. ואם היה שק או קופה, מטבילים בהם. ע"כ. ומקורו מהמשנה במסכת מקוואות (פרק ו משנה ה): אם היה שק או קופה מטבילים בהם כמו שהם, מפני שהמים מעורבים. ובאר רבנו שמשון, שק או קופה או סל לא צריכים נקב כשפופרת הנוד, ולא צריך שיתערבו המים דרך פיו, אלא אפילו אין מתערבים אלא דרך הנקבים שבתוכו, בטלים המים שבתוכו אגב מי המקוה, כיון שמלא נקבים ואין מחזיק מים כלל. ע"כ. וכן פסק הרמ"א (שם), מותר לטבול כלים בסל או בשק, שכיון שאינו מחזיק מים, עדיף יותר מניקב כשפופרת הנוד.

כולו כאחד

צריך להטביל את הכלי כולו כאחד, ואפילו אם הכלי גדול וארוך, לא מועיל שיטביל חציו ויהפוך אותו לצידו השני להטבילו. (ז רנב)

כתב גאון ותפארתנו רבנו יוסף חיים בספרו בן איש חי (שנה שניה פרשת מטות סעיף ג): צריך להטביל כל הכלי, שיכניס כולו במים ולא ישאר ממנו חוץ למים אפילו כל שהוא. ואם הוא גדול ואינו יכול להטבילו כולו בפעם אחת, כתב הרב חכמת אדם (כלל עג אות טו) שאסור להטבילו לחצאים, שיטביל תחילה צד אחד ויחזור ויטביל צד השני, כיון שצריך כמו בטבילה של טמא, שיהיה כולו במים בפעם אחת. שאין זה דומה להגעלת כלים, כי שם הוא מגעיל להפליט האיסור,

וכיון שהגעיל חלק אחד ממנו פלט האיסור מאותו החלק, ולכך חוזר ומגעיל חלק הנשאר. אבל כאן הוא משום טומאה, וכיון שמקצתו חוץ למים [שנשאר שם טמא], תחזור הטומאה ותתפשט בכל הכלי. עיין שם, ונראים דבריו, וצריך להיזהר בזה. ע"כ. ומכל מקום כבר בארנו לעיל (עמוד 411) שכלי העשוי מחלקים מחוברים, אפשר להטבילו כשהוא שלם או כשהוא מפורק, ויטבילו חלק חלק.

טבילת בקבוק

בקבוק שפיו צר, יטהו על צידו כדי שיכנסו מי המקוה לתוכו וישקעו כולו במים.

כתב מרן השלחן ערוך (סימן רב סעי' ה, ח): כלי שכפה פיו למטה והכניסו למים, אם פיו צר קצת ולא הפך פיו למעלה, לא עלתה לו טבילה, לפי שלא יגיעו המים לשוליו, אפילו אם מכניסו כולו למים. על כן, כל כלי שפיו צר, צריך להשהותו במים עד שיתמלא, או ימלאנו קודם שיכניסוהו למקוה.

ידיות הכלים

צריך להטביל גם את ידיות הכלים יחד עם הכלי. (סימן קכ סעיף יב)

כן כתב מרן הבית יוסף בשם המרדכי, שצריך להטביל ידי הכלי, כי מה לי ידיו מה לי בית תשמישו, הרי אין הטבילה מדין פליטת איסור, שהרי אפילו כלים חדשים צריכים טבילה. ע"כ. והיינו שכיון שצריך להטביל את כל הכלי, וגם הידים הם חלק מהכלי, לכן צריך להטביל גם את הידים. וכתב הגאון החתם סופר בחידושו (יורה דעה סימן קכ ס"ק יג), שאם טעה ולא הכניס את הידיעות למי המקוה, צריך לחזור ולהטביל את הכלי, אך לא יברך על הטבילה. ע"ש.

כתב מרן השלחן ערוך (הלכות מקוואות סימן רב סעיף ט): ידיעות שהן ארוכות ועתיד לחתוך אותן, די להטבילן עד מקום שעתידי לחותכן. ומקור דבריו מהמשנה מסכת מקוואות (פרק י משנה ה): כל ידיעות הכלים שהם ארוכים ועתידי לקוצצם, מטבילים עד מקום המידה. ובגמרא חולין (עג ע"א) ביארו שהטעם בזה, משום שכל העומד ליחתך, הרי הוא כחתוך, ולכן אין צריך להטביל את אורך הידיעות העתידה להיקצץ. ואף על פי שהמים בפועל לא מגיעים למקום החיתוך שעתידי לחותכו? אין זה חציצה, כיון שדינו כ"בית הסתרים", שאין המים צריכים להיכנס שם. [דהיינו, כמו טמא שטובל במקוה, שאין צריך שהמים יכנסו לו בנחירי האף, ובנקבי האוזניים, ובפה, ובין השיניים, ובשאר נקבים.] ואף על פי שבבית הסתרים צריך שלפחות יהיו ראויים לביאת מים, [כלומר, אף על פי שלא צריך שהמים יכנסו בפועל בנקבים פנימה, אבל צריך שהנקבים יהיו נקיים היטב, כדי שאילו היו נותנים בהם מים, היו ראויים להיכנס, ולא היה דבר חוצץ בהם.] והרי כאן בידות הכלים אין המים ראויים שיכנסו במקום הידית שעתידי לחתוך? מכל מקום כתב הרא"ש, שמבואר בתוספתא ששונה דין בית הסתרים של אדם לשל כלים, ובכלים אין צריך שיהיה ראוי לביאת מים כלל. (בית יוסף שם. ועיין שו"ת יביע אומר חלק ב יורה דעה סימן ט אות יג)

כוונה בטבילה

יש לכוון קודם הטבילה, "הריני בא לקיים מצות טבילת כלים", כמו בכל המצוות שצריכים לכתחילה לכוון בהן קודם עשייתן. ומכל מקום אין הכוונה מעכבת, ולכן

אפילו אם נפל הכלי למקוה, עלתה לו טבילה. וכל שכן אם הכניס את הכלי למקוה בכוונה תחילה כדי להדיחו ולנקותו, שעלתה לו טבילה.

במשנה מסכת מקוואות (פרק ה משנה ו) אמרו: גל שנתלש [מן היס] ובו ארבעים סאה, ונפל על האדם ועל הכלים, טהורים. וכן פסק הרמב"ם (הלכות מקוואות פרק א הלכה ח): כל הטובל צריך להתכוון לטבילה, ואם לא נתכוון, עלתה לו טבילה לחולין. ואפילו אדם טמא שטבל בלא כוונה, כגון שנפל לתוך המים או ירד להקר, עלתה לו טבילה. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קצח סעיף מת. ובבית יוסף סימן קכ סעיף טו). אלא שלכתחילה יש לכוון בעשיית המצוה ככל המצוות שיש לכוון בהן קודם עשייתן, וכמו שכתב מרן בשלחן ערוך (אורח חיים סימן ס סעיף ד), יש אומרים שאין מצוות צריכות כוונה, ויש אומרים שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצוה, וכן הלכה. ע"כ. ועיין בחידושי חתם סופר (יורה דעה סימן קכ ס"ק טו).

מדיני שליחות בטבילה

טבילה על ידי שליח

השולח את חברו שיטביל את כליו, בין כלי מתכות בין כלי זכוכית, אין צריך לברר לאחר מכן אם הטבילים או לא, כי כלל גדול בידינו (עירובין לא ע"ב): "חזקה שליח עושה שליחותו", דהיינו, מן הסתם השליח עשה את המוטל עליו כהוגן.

בגמרא מסכת עירובין ולא סע"ב לב רע"א) נחלקו רב נחמן ורב ששת, אם הכלל ש"חזקה שליח עושה שליחותו", הוא רק בדברים דרבנן או גם בדברים מהתורה. ונחלקו רבותינו הראשונים כמו מי ההלכה. ונמצא שיש לנו ספק ספיקא להקל, שמא טבילת כלי מתכות מדרבנן, ובזה לכל הדעות אומרים "חזקה שליח עושה שליחותו". ואפילו אם תאמר שטבילתם מן התורה, שמא הלכה כרבנו שמשון, מהר"ם מרוטנבורג, הרא"ש והטור, שפסקו שאפילו בשל תורה אומרים "חזקה שליח עושה שליחותו" כדעת רב ששת. וכל שכן במקרה שהשליח הבטיח במפורש שיבצע את שליחותו, שבזה כתב הגאון רבי אפרים נבון בספרו מחנה אפרים (הלכות שלוחים ושותפים סימן כא) שלכל הדעות סומכים עליו אפילו בשל תורה, כיון שהוא סמוך ובטוח בו. וכמו שאמרו במשנה מסכת פסחים (צא ע"א), מי שישב בבית האסורים של ישראל חוץ לירושלים, [כגון שהושיבוהו שם כדי לכופו לגרש אשה שפסולה עליו, או לשלם ממון, או כמו שכתב הרמב"ם (הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ד הלכה ג) על פי הגמרא בכתובות (לג ע"ב): המכה את חברו באבן או באגרוף וכיוצא בהם, אומדים אותו. אם אמדוהו לחיים, משלם חמשה דברים [נזק, צער, ריפוי, שבת, בושת] ונפטר. ואם אמדוהו למיתה, אוסרים את המכה בבית הסוהר מיד, וממתניים לזה, אם מות, יהרג המכה. ואם היקל ונתרפא רפואה שלימה, והלך בשוק על רגליו כשאר הבריאים, משלם המכה חמשה דברים ונפטר. ע"כ.] והבטיחוהו לצאת פסח, שוחטים עליו חבריו קרבן פסח אפילו בפני עצמו, ולא חוששים שמא בסוף לא יוציאוהו ולא יוכל לאכול את הפסח, ונמצא שבה הקרבן לידי פסול, משום שנאמר (צפניה ג יג): "שְׂאֵרֵית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עֹלָה, וְלֹא יִדְבְּרוּ כְזָב, וְלֹא יִמְצָא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תְּרָמִית". ע"ש. ועיין שו"ת יביע אומר חלק ט אורח חיים סימן עא סוף אות ב, ג.)

טבילה על ידי קטן

קטן שהגיע לחינוך [מגיל שש ומעלה], רשאי לכתחילה להטביל כלים בברכה. (זו רסב) ובלבד שגדול או גדולה יעידו שראוהו מטביל, ודי שיעידו אפילו דרך הטלפון

לבעל הכלי. אך ללא שום הוכחה, אינו נאמן לומר הטבלתי. והוא הדין בכל זה לקטנה שהגיעה לחינוך.

פשוט שדי בעדות כבשאר איסורים שעד אחד נאמן להעיד, ולכן אפילו אשה או קרוב, ואפילו רשע שפסול לשאר עדויות, נאמן להעיד בזה, כמו שכתב הרמב"ם והלכות עדות פרק יא הלכה ז. עיין לעיל עמוד 1239. ולכן די לנו בדיעה בכל צורה שהיא שהטביל, אפילו דרך מצלמה וכיוצא.

כתב מרן השלחן ערוך (סעיף טו), אם הטביל כלים על ידי גוי, עלתה להם טבילה. וכתב הט"ז (ס"ק יז), ותמוה לי היאך יברך על מה שיטביל הגוי, והרי הישראל אינו עושה כלום? על כן אין ראוי לעשות כן לכתחילה, [שהרי לא יוכל לברך], ולכן כתב מרן בלשון דיעבד, "אם הטביל", כדי שנלמד שאין לתת לגוי להטביל לכתחילה. עכ"ד. וכוונתו על פי מה שאמרו במשנה מסכת תרומות (פרק א משנה ו), ערום לא יפריש תרומות ומעשרות, כיון שאינו יכול לברך. ובגמרא בבא מציעא (קיד סע"א רע"ב) מובא שרבה בר אבוח שאל את אליהו הנביא, מנין לערום שלא יתרום? וענה לו, שנאמר (דברים כג טו): "וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֲרֹת דָּבָר". משמע שבשעה שאתה מדבר דברי קדושה וברכה, לא יראה בך ערוה, ולכן איך יברך כשהוא ערום. וכן מבואר בגמרא מסכת שבת (כג ע"א), ובתוספתא (תרומות פרק ג הלכה א). (עיין בית יוסף סימן שלא אות לב) נמצא שאין לעשות לכתחילה מצוה שאי אפשר לברך עליה. לכן לא יתן לכתחילה לגוי להטביל כלים, כיון שאי אפשר לברך על הטבילה.

והנה בשו"ת שמו ינון (יורה דעה סימן מב) רצה ללמוד מכאן, שהוא הדין שאין לתת לכתחילה לקטן להטביל כלים, כי אף על פי שהקטן מברך, אך עדיין טבילתו לא נחשבת מעשה מצוה, והריהו כגוי שהטביל כלים שעלתה הטבילה, כיון שטבילת כלים אף ממילא עולה, וכדין כלים שנפלו לנהר, אך אין במעשה הגוי מעשה מצוה, וכמו שכתב הט"ז שאין לתת לגוי לכתחילה להטביל מצד הפסד הברכה, כי אין ראוי להפקיע את מעשה המצוה והברכה, הוא הדין גם לקטן, שאף על פי שטבילתו מועילה, אך כיון שהברכה אינה נחשבת ברכה על מעשה מצוה, כי כלי זה כמי שהוטבל מאליו, כי טבילתו נעשתה שלא על ידי מעשה מצוה, ואף לא על ידי ברכה, כי מעשיו שהם רק מדין חינוך, אינם מעלים ולא מורידים כלפי הכלי. וכל שכן שלדעת רוב הראשונים מצות חינוך מוטלת על האב ולא על הבן, [וכן מפורש בלשון מרן השלחן ערוך (וחשו משפט סימן רצ סעיף טו) שכתב: האפוטרופוסים עושים לקטנים: לולב, וסוכה, וציצית, ושופר, וספר תורה, ותפילין, ומזוזות, ומגילה. שכל מצוה, בין שהיא מדברי תורה בין שהיא מדברי סופרים, עושים להם אף על פי שאינם חייבים במצוה מכל אלו המצוות אלא כדי לחנכם. ע"כ]. נמצא שאין הקטן מצווה כלל, ואין בברכה זו כל משמעות לגבי האב. וגם לדעת התוספות ועוד, שהקטן חייב בחינוך מדרבנן, אך כיון שחיוב טבילת כלי זכוכית מדרבנן, נמצא שהקטן נחשב 'תרי דרבנן' [כי חיובו בכל המצוות מדרבנן, וגם טבילת כלי זכוכית מדרבנן], ואם כן אינו יכול להוציא גדול שהוא 'חד דרבנן', [וכמו שקטן לא מוציא גדול בקריאת המגילה, כי הוא תרי דרבנן, ואילו הגדול חד דרבנן, שהרי חיובו בכל המצוות מהתורה, וקריאת מגילה מדרבנן]. על כן, אין לשלוח קטן להטביל אפילו כלי זכוכית שטבילתם מדרבנן, כיון שהגדול מפסיד בזה הברכה והמצוה. עכ"ד. ומחמת חידושו זה, הקשה על מרן מלכא זצוק"ל, שכביכול סותר את עצמו, כי מצד אחד פסק שגוי לא יטביל לכתחילה כדעת הט"ז, ומאידך פסק שקטן רשאי להטביל לכתחילה.

ואולם יש להעיר בדבריו, ראשית, מה שכתב שבטבילה של גוי יש כאן הפקעת המצוה, הנה מאחר ואין מצוה להטביל, אלא שאם רוצה לאכול בכלים אלו צריך להטבילם, נמצא שאין כאן הפקעת מצוה, כי הפקעה לא שייכת אלא בדבר שיש בו חיוב, אבל כשאין חיוב, לא שייך לומר

שהפקיע ממנו. וראייה לזה שהרי כל דברי הט"ז נסובו על הפקעת הברכה בלבד, ולכן תמה איך יטביל הגוי, והרי אינו מברך, ולמה לא תמה איך יטביל הגוי, והרי הופקעה המצוה מישראל! אלא ודאי שלא שייך הפקעת מצוה בדבר שאין בו חיוב. ולכן כתב הט"ז, שאם הישראל גם כן מטביל איזה כלי באותה שעה, אלא שהגוי מסייע לו להטביל את שאר הכלים, כיון שבירך הישראל, הרי זה מותר לכתחילה, ומוזה דיבר בתשובה לרמב"ן שזכרתי. ע"כ. פירוש, בתחילת דבריו הביא הט"ז תשובת הרמב"ן שכתב, שמותר להטביל כלי על ידי גוי, שלא אמרו שצריך כוונה אלא לנטילת ידים לאכילה משום סרף תרומה. ע"כ. ומשמע שאף לכתחילה מותר. והוקשה לט"ז, איך יטביל לכתחילה, והרי מפסיד הברכה? ועל זה תירץ שמדובר שישראל מטביל כלי אחד ומברך והשאר מטביל הגוי, ונמצא שלא נפסדה הברכה. ע"כ. והנה לדברי המחבר הנ"ל עדיין יקשה, איך יטביל הגוי את שאר הכלים, והרי הופקעה המצוה מישראל, שהרי כל כלי וכלי הוא מצוה בפני עצמו? אלא ודאי שכל שאין חיוב ממש של מעשה המצוה, לא שייך לומר שמפקיע את המצוה, כי גדר הפקעה הוא רק כשיש חיוב.

זאת ועוד, מה שדימה טבילה של קטן לגוי, שכשם שגוי לא יטביל מפני הפקעת הברכה, כן הקטן לא יטביל, כי ברכתו היא רק מדין חינוך ואינו מצווה בעצמו כלל, "ואין בברכה כל משמעות לגבי האב". וגם לתוספות שקטן חייב בחינוך מדרבנן, עדיין כיון שכלי זכוכית מדרבנן, הרי זה 'תרי דרבנן' "ואינו יכול להוציא גדול", ולכן ברכתו לא תועיל. ע"כ. הנה שוב מבואר בדבריו שכאילו ישנו חיוב מצוה על האב להטביל כלים, ולכן הוא תמה כיון שהקטן פטור היאך יוציא את הגדול. אבל כבר בארנו שאין כאן 'חיוב מצוה', וממילא לא שייך לתמוה 'איך יוציא'. אך לבד מזה, אם נתבונן נראה שלא נגע ולא פגע דין קטן לגוי כלל ועיקר, כי בגוי באמת הופקעה הברכה, ולכן כתב הט"ז שאין לעשות כן לכתחילה, כי למה יטביל כלי שנתקנה עליו ברכה ללא ברכה. לא כן בקטן שלא הופקעה שום ברכה, אלא שכך הוא הדין, קטן שעושה מצוה, מברך מדין "חינוך", אם כן מה לי אם גדול מברך מדין "מְצוּה" או קטן מברך מדין "חינוך", וכי נגרע משהו מטבילת הכלי. ומה אכפת לי שהקטן אינו מְצוּה בעצמו כלל, או שהוא תרי דרבנן, הרי בסך הכל הוא לא החסיר כלום מהטבילה והברכה שנעשה הכל כדת וכהלכה, שכשם שציוו חכמים את הגדול שאם מטביל יברך מדין מְצוּה, כך ציוו את הקטן שאם מטביל יברך מדין חינוך, ואם כן למה שלא יוכל להטביל לכתחילה.

ויש להוסיף לזה עוד מעט חיזוק, על פי מה שהקשה מרן בשו"ת יביע אומר (חלק ט אורח חיים סימן כו אות ב), לדעת הרמב"ם שקטן אינו נחשב בר חיוב כלל, ומצות חינוך מוטלת על אביו, וכמדויק מלשונו בהלכות חמץ ומצה (פרק ו הלכה י), ובהלכות מגילה (פרק א הלכה א), ובהלכות קריאת שמע (פרק ד הלכה א), ובהלכות חגיגה (פרק ב הלכה א). וכן דייקו מרן הכסף משנה והלחם משנה ועוד. ולכאורה, הרי הרמב"ם בהלכות ברכות (פרק ה הלכה טו) כתב: "בן מברך [ברכת המזון] לאביו ואשה מברכת לבעלה וכו', במה דברים אמורים בזמן שאכלו [האב או הבעל] ולא שבעו שהם חייבים לברך מדברי סופרים בלבד, לפיכך מוציאים אותם ידי חובתם קטן או אשה, אבל אם אכלו ושבעו שהם חייבים בברכת המזון מן התורה, בין אשה בין קטן אין מוציאים את האיש, שכל החייב בדבר מן התורה, אין מוציא אותו ידי חובתו אלא החייב באותו הדבר מן התורה כמותו". ע"כ. ומבואר, שאם הגדול אכל רק כזית שהוא שיעור דרבנן, הקטן מוציא ידי חובה. והלוא לדבריו הקטן לא חייב אפילו מדרבנן, ואיך יוציא את אביו ידי חובה? וקושיא זו תיפול גם על רש"י וכו'. וצריך לומר שדעת הרמב"ם ורש"י כמו שכתבו התוספות בברכות (טו ע"א ד"ה ורבי יהודה), ששונה דין ברכת המזון שחיובה באכילת כזית מדרבנן היא חומרא יתירה ביותר, לכך בקל נפטרים ממנה, וכמו שאמרו (שם כ ע"ב) והם החמירו על עצמם עד כזית עד כביצה. ולכן גם אם הקטן פטור לגמרי כי החינוך מוטל על אביו, יכול להוציא גדול שאכל שיעור דרבנן.

והוסיף מרן זצוק"ל: ויש לתת קצת טעם לזה, מאחר ומצד מצות חינוך שעל האב, נמשך קצת מצוה גם על הבן שהגיע לחינוך, בזה שמשנתך פעולה עם האב בקיום המצוה, וכמו שכתב כיצא בזה הר"ן (והשו"ת פרק ב קידושין), שאף על פי שהאשה פטורה ממצות פריה ורביה, מכל מקום יש לה מצוה מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצוותו, ולכן גם בה שייד לומר "מצוה בה יותר מבשלוחה". ע"ש. וגם כאן, מכח מצות חינוך שאי אפשר בלעדי הקטן עצמו, נמשכת אליו מצוה כשמסייע לאביו לעשות המצוה, לכן יכול להוציא את אביו ידי חובת ברכת המזון כשאכל שיעור דרבנן. עכ"ד. אמור מעתה, גם בטבילת כלים של קטן, מכח מצות חינוך שאי אפשר ללא שיתוף פעולה מצידו, נמשכת אליו המצוה ונעשה חלק ממקיים המצוה, ואף ברכתו שעל המצוה היא כדת, ולכן לא נאמר שאין בה כל משמעות כלפי האב. על כן, מה שכתב מרן זצוק"ל להתיר לכתחילה להטביל כלים על ידי קטן, כבר אמר על זה שלמה בחכמתו (משלי ח ח): "בְּצַדֶּק כָּל אֲמָרֵי פִי, אֵין פְּהֵם נִפְתָּל וְעֶקֶשׁ, כְּלָם נִכְחִים לְמִבִּין וְיִשְׂרִים לְמִצְאֵי דַעַת", ויתד היא שלא תמוט (עיין מסכת גיטין יז ע"א).

נאמנות הקטן

אם אין לנו שום הוכחה וידיעה שהקטן הטביל, אינו נאמן לומר הטבלתי. במה דברים אמורים? בכלי מתכות, אבל בכלי זכוכית שטבילתם מדרבנן, נאמן. (סימן קכ סעיף יד. שו"ת יביע אומר חלק ב יורה דעה סימן ט אות ג, ז, ח, י. ז רסב)

כתב מרן הבית יוסף (סימן קכ אות יד): כתוב בתרומת הדשן, שאין לשלוח קטן להטביל כלים, שכיון שטבילת כלים מן התורה, לא נאמנים הקטנים עליהם. ע"כ. ומשמע שטבילת כלי זכוכית שהיא מדרבנן, נאמן הקטן לומר הטבלתי. וזו לשון מרן בשלחן ערוך (ושם): אין מאמינים קטן על טבילת כלים. ולאמור, צריך לומר שכוונת מרן לכלי מתכות בלבד. אבל בכלי זכוכית שהם מדרבנן, נאמן. וכן בארו הט"ז, הגר"א, רבי עקיבא איגר, ועוד רבים מהאחרונים.

ואמנם יש להבין, כי בגמרא עירובין (לה ע"ב) מבואר, שאין הקטן נאמן לומר שעשה שליחותו, אפילו שעירובי תחומין מדרבנן, וכן פסק מרן בשלחן ערוך (אורח חיים סימן תט סעיף ח), מותר לשלוח העירוב על ידי שליח, ובלבד שלא יהיה קטן. ואם שלחו על ידי קטן, אינו עירוב. ואם אמר לאחר לקבלו מהקטן, וראה מרחוק שהגיע שם ונתנו לו, הרי זה עירוב, אף על פי שלא ראה שהניחו האחר, שחזקה שליח עושה שליחותו. ע"כ. ומבואר שרק אם ראה את הקטן שנותן לו, הרי זה עירוב, אבל אם לא ראה, אין הקטן נאמן לומר נתתי, אף שעירובי תחומין דרבנן. ומכאן גם למד מרן בשו"ת יביע אומר (חלק ט אורח חיים סימן ע"א), שאף על פי שמועיל לשלוח מנות בפורים על ידי קטן, וכן המנהג, וכמו שכתבו בשו"ת יהודה יעלה אסאד ובשו"ת חלקת יעקב, אבל עדיין צריך לברר אם הקטן העביר את המנות ליעד המבוקש, כי בקטן לא אמורים "חזקה שליח עושה שליחותו", וכמבואר בהלכות עירוב תחומין (ושם), וכן העלה בשו"ת חלקת יעקב, וכן עיקר. עכ"ד. נמצא שמכאן לכאורה סתירה לתרומת הדשן והאחרונים הנ"ל שטבילת כלי זכוכית נאמן הקטן, ולמה אם כן בעירוב ובמשלוח מנות, לא יהיה נאמן.

ואולי היה אפשר לומר שלדעת מרן השלחן ערוך, קטן אינו נאמן אף בדרבנן, כמו שכתב בעירוב, ואם כן מה שכתב ש"אין מאמינים קטן על טבילת כלים", היינו גם בכלי זכוכית. וכך באמת דייק החיי אדם בספרו חכמת אדם (וכלל עב סעיף טז) שממה שמרן לא חילק בין כלי מתכות לזכוכית, משמע שאפילו בזכוכית שהיא מדרבנן, אינו נאמן. ע"ש. אך כאמור זה נגד הבנת רבים מהאחרונים. ועיין בתוספות (עירובין לא ע"ב ד"ה כאן) שכתבו, שעירובי תחומין הואיל ויש להם סמך

בפסוק, לכן הם חמורים יותר ולא נאמן. ולפי זה אפילו לאומרים שטבילת כלי מתכות מדרבנן, כיון שיש להם סמך בפסוק, לא נאמן. אבל בכלי זכוכית שאין להם סמך, נאמן. ועיין בט"ז וסימן א ס"ק טו, ובמגן אברהם וסימן תלז סק"ח, וברמ"א וסימן קכז סעיף ג, ובעוד רבים מאחרוני דורנו שפלפלו בזה כיד השם הטובה עליהם.

טבילה לאחר טבילת קטן

קטן שאומר שהטביל כלי מתכות, כיון שלהלכה אין אנו מאמינים לו כנ"ל, לכן צריך עתה להטבילם, אך לא יברכו על הטבילה.

כבר בארנו לעיל (עיין עמוד 359) שלדעת רבים מהפוסקים טבילת כלי מתכות מדרבנן, ולדבריהם נראה שנאמן הקטן כמו בכלי זכוכית, לכן לא יברכו עתה על הטבילה, שספק ברכות להקל. ועוד שאף לפוסקים שטבילת כלי מתכות מהתורה, אינם אומרים בוודאות שהקטן משקר, אלא שאין בכוחו לסמוך עליו בבירור שהטביל, וכיון שהדבר נתון בספק, הרי שספק ברכות להקל.

ונראה שכל שכן אם הקטן בעצמו, לאחר מספר ימים גדל ונעשה בר מצוה ועתה טובל שוב את הכלי כי לא סומכים על דבריו, שבוודאי לא יברך שוב על טבילתו השניה, כי מאחר והוא בעצמו יודע שטבל את הכלי כדת, היאך יברך ברכה לבטלה. והרי זה דומה למה שכתב מרן מלכא זצוק"ל בספרו טהרת הבית (חלק א עמוד קנה), עיין שם ותרוה נחת גדולה עד מאוד בדברים שלא שמעתם אוזן מעולם, "שְׁפָתַיִם יִשָּׁק מְשִׁיב דְּבָרִים נְכָחִים" (משלי כד כו).

טבילה על ידי נער בר מצוה

נער שהגיע לגיל שלש עשרה שנה, הריהו נאמן גם על טבילת כלי מתכות שלדעת רבים טבילתם מן התורה.

כידוע, שנער שהגיע לגיל שלש עשרה שנה והביא סימני בגרות [שתי שערות], הריהו נעשה גדול מן התורה, אבל קודם שהביא סימנים, אינו חייב במצוות אלא מדרבנן, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות שביית עשור פרק ב הלכה יא): בת שתיים עשרה שנה ויום אחד ובן שלש עשרה שנה ויום אחד שהביאו שתי שערות, הרי הם כגדולים לכל המצוות, ומשלימים יום הכיפורים מן התורה. אבל אם לא הביאו שתי שערות, עדיין קטנים הם ואינם משלימים אלא מדברי סופרים. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (או"ח סימן תרטז סעיף ב). וכתב עוד (שם סימן נה סעיף טו): לעולם הוא קטן עד שיביא שתי שערות אחר שיהיה בן שלש עשרה ויום אחד. ע"כ. אלא שגם במקרה שאין אנו יודעים אם הביא שתי שערות, יש להאמין לו שטבל את הכלים משום ספק ספיקא, כי שמא טבילת כלים מדרבנן והקטן נאמן. ואפילו תאמר שטבילת כלים מן התורה, שמא הביא שתי שערות ונעשה גדול. וכל שכן לפי מה שהתבאר (חוברת "בר מצוה בהלכה ובאגדה" עמוד 152) שלדעת רוב רובם של הפוסקים ראשונים ואחרונים, יש לסמוך לכתחילה על החזקה שמן הסתם הוא הביא שתי שערות, כי חזקה זו אלימתא גם בדברים מן התורה. (עיין פתחי תשובה סימן קכ ס"ק יד. שו"ת יביע אומר חלק ז יורה דעה סימן ט אות ד, ואורח חיים סימן מו. חלק ח אורח חיים ס"ס נה. חלק י אורח חיים סימן נה אות ט על שו"ת רב פעלים חלק א. חזו"ע שבת ב עמוד מז. ז רסב)

טבילה על ידי גוי

לכתחילה אין להטביל כלים על ידי גוי אפילו כאשר ישראל רואהו, כיון שמפסיד

את הברכה. ובכל אופן, אם הטביל הגוי וישראל ראהו, מועילה הטבילה. אך הגוי אינו נאמן לומר הטבילתי. (ז רסג)

כתב הרמב"ן, מותר להטביל כלים על ידי גוי. וכן כתב הרשב"א, כי לא צריך כוונה לטבילה של חולין. ועוד, שלא צריך מינוי שליחות מבעל הכלי, ולכן אפילו אם הטביל ישראל שלא מדעת הבעלים עלתה הטבילה, וכיון שכן למה לא תעלה טבילת גוי. ועוד, שטבילת גוי לא גרעה מטמא שנפל למים או שירד לקרר את עצמו במים, שעלתה לו הטבילה. ומכל זה יראה לי שעלתה טבילת גוי לכלים. (בית יוסף סימן קכ סעיף טו) וכתב הדרכי משה, ונראה שטבילת גוי לא עדיפה מקטן שלא נאמן עליה, ורק אם ישראל ראה שהטביל הגוי, עלתה לו טבילה.

ישראל שיש לו כלים רבים או כבדים שקשה עליו להטביל את כולם בעצמו, רשאי לברך על כלי אחד ולהטבילו, והגוי יטביל את שאר הכלים כאשר ישראל רואהו. כמבואר לעיל (עמוד 433). (ועיין דרכי תשובה ס"ק קו, וכנסת הגדולה הגהות בית יוסף אות סא)

טבילה על ידי קוף

אם קוף הטביל כלים, וגדול עמד עליו והשגיח שהכלים נכנסו כולם למים כהלכה, עלתה להם הטבילה. אך ברור שלכתחילה אין לעשות כן, כיון שמפסיד את הברכה על המצוה.

כתב מרן השלחן ערוך בדיני נטילת ידים לאכילה (אורח חיים סימן קנט סעיף יב), אם הקוף נותן את המים על הידים, יש פוסלים את הנטילה ויש מכשירים, ונראים דבריהם. ואף שהרמ"א כתב שיש מחמירים, היינו דוקא בנטילת ידים, כי יש אומרים שצריך שהמים יבואו על היד מכח אדם, מה שאין כן בטבילה. על כן, ברור שקוף שהטביל כלים, הרי זה מועיל. ועיין עוד בשלחן ערוך (שם סימן תט סעיף ח), שאפילו אם שלח את העירוב על הפיל או על הקוף וראה מרחוק שהגיע למקום ונתנו לשליח את העירוב, העירוב מועיל. עי"ש.

ברכת הטבילה

הברכה

המנהג שקודם הטבילה מברך.

כתב הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה ג והלאה): הלוקח כלי תשמיש סעודה מן הגוי מכלי מתכות וכלי זכוכית, דברים שלא נשתמש בהם כל עיקר, מטבילים במי מקוה ואחר כך יהיו מותרים לאכול בהן ולשתות וכו'. עי"ש. וכתב הריטב"א (עבודה זרה עה ע"ב) שנראה שסובר הרמב"ם שלא מברכים על הטבילה, וכן נהגו. אבל התוספות כתבו שמברכים עליה "על טבילת כלים". ע"כ. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קכ סעיף ג). וכן המנהג הפשוט.

כתב בשו"ת הרשב"ש (סימן תסח), ולענין כלי זכוכית שאמרת שבמקומכם מטבילים אותם בלא ברכה, תמוה לי הרבה, שהרי בגמרא אמרו בפירוש שכלי זכוכית דינם ככלי מתכות. ורק לענין הכשרם, אמרו באבות דרבי נתן שכלי זכוכית לא בולעים ולא פולטים, וכיון שאינם בולעים,

לא צריכים הכשר, וכן נהגו. אבל לענין טבילה, לא אמרה אדם מעולם. ע"כ. וכן מבואר במאירי (עבודה זרה עה ע"ב) שכתב: יש מפקקים בכלי זכוכית, ומטבילים בלא ברכה. ולא יראה לי כן, הואיל ובמקומה נאמרה [בסוגיא עצמה של דיני "טבילת כלים" מפורש שכלי זכוכית חייבם טבילה, לכן] הלכה היא. עי"ש. (עיינן שו"ת יביע אומר חלק ב יורה דעה סימן ט אות ז)

מקום הברכה

אסור לברך בחדר המקוה שטובלים שם אנשים, כדין מקומות המטונפים שאסור לברך שם. והמברך במקומות אלו עווננו חמור מאוד, ועובר על מה שדרשו חז"ל (מסכת ברכות כד ע"ב) מהפסוק (במדבר טו לא): "כִּי דָּבַר ה' בְּזָה וְאֵת מִצְוֹתוֹ הִפְרָה". ולכן יברך בחוץ ואחר כך יכנס למקוה ויטביל את הכלים. (טהרת הבית חלק ב עמוד תקז)

המטביל כלים במקום מיוחד לטבילת כלים שהוא חוץ לחדר המקוה, פשוט שרשאי לברך שם ללא חשש. אך ישים לב שפעמים והמים שוהים שם זמן רב, עד שהם סרוחים מאוד ונודף מהם ריח, ואסור לברך שם, ולכן יתרחק ויברך.

"ויהי נועם..."

קודם הברכה טוב שיאמר: "ויהי נועם וכו'", ובזה תעלה המצוה לרצון, אף שאין אנו יודעים לכוון בסודותיה העליונים והנשגבים. (בן איש חי שנה שניה פרשת מטות סעיף ד)

כתב בשו"ת תורה לשמה (סימן יז): מה שחשבתם על האדם שמכוון בפשט הדברים ואינו יודע בסוד השם, שנמצא חסר ואין לו מצוה שלימה ולא תפילה שלימה, לא כן הוא, כי הן אמת שהאדם חייב לטרוח עד שיגיע היותו ראוי ללמוד סוד השם, אך עם כל זה, מי שלא זכה לחכמה הזאת, והוא מכוון בפשט הדברים בלבד ועושה המצוה כהלכתה כאשר הורו חז"ל, הרי תפלותיו ומצוותיו שלימות בוודאי ואינן חסרות, כמפורש בזוהר (יתרו צג ע"ב) וכו'. ודוד המלך עליו השלום התפלל על הדבר הזה בפסוק "ויהי נועם וכו'", שלא תהיה המצוה או התפילה חסרה מצד חסרון ידיעת כוונת הסוד שלה אלא תהיה עולה לעשות פעולתה כאילו היא שלימה ומלאה בכוונת הסוד שלה. ועל כן הזהירו הקדמונים לומר פסוק "ויהי נועם" קודם כל מצוה ותפילה ועסק התורה, יען כי באמירת פסוק זה תתעורר תפילת דוד המלך ותקובל ברצון אותה מצוה ותפילה, אף על פי שלא כיון האדם בסוד שלה.

נוסח הברכה

קודם הטבילה יברך: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו, וציונו על טבילת כלים", ואין צורך לפרט ולומר "על טבילת כלי מתכות" או "על טבילת כלי זכוכית". (סימן קכ סעיף ג. שו"ת יביע אומר חלק ד יורה דעה סימן ח אות א)

כתב המרדכי (סוף עבודה זרה סימן תתנט): כתב הרשב"ם יש לברך "על הטבילה". ויש מברכים "על טבילת כלים", ויש מברכים "על טבילת כלי מתכות", שלא יהיה במשמע שאר כלים שאינם מתכות. והובא בבית יוסף. גם באור זרוע (עבודה זרה סימן רצ) כתב, קודם הטבילה מברך "על טבילת כלי מתכות", ואל יאמר "כלים" בסתם, כי אז היה משמע אפילו שאר כלים שאינם כלי

מתכות. ע"ש. אולם הפרי חדש (סק"י) כתב, ואינו נכון לברך "על טבילת כלי מתכות", שהרי כלי זכוכית חייבים בטבילה, ואינם נכללים תחת סוג מתכת. ואף על פי שאינם חייבים בטבילה אלא מדרבנן, מכל מקום גם על מצוות דרבנן מברכים, ושייך לומר "וציונו", כמבואר בגמרא מסכת שבת (כג ע"א). ואם נאמר שעל כלי זכוכית יאמר בנוסח אחר, וכמו שכתב הב"ח שיברך "על טבילת כלי זכוכית", לא מן השם הוא זה, ולא מצאנו שיתקנו חז"ל שני נוסחאות ברכה במצוה אחת. ע"ש. גם בערוך השלחן (סעיף כב) כתב, יש שכתבו לברך "על טבילת כלי מתכות", ואינו עיקר, שהרי גם על כלי זכוכית אנו מצווים מדרבנן, כמו שנאמר (דברים יז יא): "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". ע"ש.

ואמנם לפי מה שהבאנו לעיל (עמוד 364) שמלשון רש"י במסכת ראש השנה (יט רע"ב), מבואר שגם כלי זכוכית נכללים בכלל כלי מתכות, וכן משמע קצת בפירושו בעבודה זרה (ועה ע"ב) שכתב, זכוכית שנשבר ראוי לתקנו על ידי "התכה", ולכן דומה לכלי "מתכות" וצריך טבילה. נמצא שאין הכרח שהמרדכי בא לומר שעל כלי זכוכית לא יברך כלל כמו שהבינו הפרי חדש וערוך השלחן, או שיברך עליהם "על טבילת כלי זכוכית" כמו שהבין הב"ח, אלא לעולם גם על כלי זכוכית יברך "על טבילת כלי מתכות", כיון שגם הם בכלל כלי מתכות, ולא בא למעט אלא שאר סוגי כלים כחרס, עץ, אדמה וכדומה.

ועיין לרבי יוסף, תלמידו של בעל תרומת הדשן, בספרו לקט יושר (חלק ב יורה דעה עמוד ח אות ה) שכתב, כשרוצה לטבול סכין ושאר כלי מתכות, יאמר "על טבילת כלי מתכות" ולא "על טבילת סכין". וכשרוצה לטבול כלי זכוכית, יאמר: "על טבילת כלי זכוכית". אבל כשטובל שני כלים, אפילו אם האחד של מתכות והשני של זכוכית, יאמר "על טבילת כלי מתכות", בלשון רבים "ל" בצירי ע"ב. ולפי המבואר לעיל, מובן למה כשטובל מתכת וזכוכית, יאמר "על טבילת כלי מתכות", כי גם זכוכית היא בכלל מתכת. אלא שכאשר טובל זכוכית לבד, יאמר זכוכית במפורש. ועל כל פנים, מרן השלחן ערוך לא חילק כלל, אלא כתב תמיד לברך "על טבילת כלים". ועיין חידושי הרשב"ש ראש השנה יט רע"ב, ושו"ת מחזה אליהו חלק ב סימן נ אות יא)

והנה גם הט"ז (סק"ה) תמה על הנוסח הנ"ל "על טבילת כלי מתכות", וכתב, שאם כן יברך "על טבילת כלי מתכות של סעודה", כדי שלא ישמע שחייב להטביל גם כלים שאינם של סעודה, אלא על כרחך שאין צריך להזכיר בברכה כל פרטי פירושי המצוות. ע"ש. גם בערוך השלחן (שם) תמה כן, שהרי בכל ברכות המצוות, לא מזכירים את פרטי הדינים בברכה. ומה שאומר על טבילת "כלים" ולא "על הטבילה" בלבד, כי סתם טבילה משמעותה טבילת אדם לטהרתו. ע"ש. ואמנם בחידושי חתם סופר (סימן קכ סק"ד) כתב ליישב זאת לפי מה שפירש אחד התלמידים, שהטעם שמברכים: על טבילת כלי "מתכות", משום שיש גם טבילת כלים "טמאים", לכן צריך להזכיר "מתכות", שכוונתו שמברך על אותה מצוה שהתייחדה על כלי מתכות. וסיים החתם סופר: "ויפה כיון שלא כהט"ז". ע"כ. ולעניות דעתי, מאחר וזו לשון המרדכי: יש מברכים על טבילת כלי מתכות, שלא יהיה במשמע שאר כלים שאינם מתכות. ע"כ. מבואר כמו שהבינו האחרונים הנ"ל, שבא למעט שאר הסוגים שאינם מתכות חייבים טבילה, ולכן שפיר תמה הט"ז שאם כן יברך "על כלי מתכות של סעודה", למעט גם כלים שאינם של סעודה. אך לא מצאנו במשמעות דברי המרדכי למעט טבילת כלים טמאים. אלא שפירוש התלמיד הנ"ל יפה לכשעצמו שנוסח "על טבילת כלי מתכות", בא למעט כלים טמאים. אבל לכאורה אין זה ככוונת המרדכי, וממילא תמיהת הט"ז קמה וגם ניצבה.

יחיד ורבים

המטביל כלי אחד, מברך "על טבילת כלי". והמטביל שני כלים ויותר, מברך "על טבילת כלים". הטביל כלי אחד וברך על טבילת "כלים" או שהטביל שני כלים וברך על טבילת "כלי", אינו חוזר לברך. (ז רנד. שו"ת יחיה דעת חלק ב סימן יט)

כתב מרן השלחן ערוך (סימן קכ סעיף ג), יברך על טבילת "כלי", ואם הם שנים או יותר, מברך על טבילת "כלים". ע"כ. ויש לשאול, מדוע בטבילת כלים תקנו נוסח לכלי אחד ונוסח לשני כלים, ואילו בנטילת ידים אף אם נוטל יד אחת, כגון שידו השניה חבושה, מברך בלשון רבים "על נטילת ידים" ולא "על נטילת יד"? ונראה שבטבילה כיון שמצוי שמטבילים כלי אחד, לכן קבעו נוסח לזה ונוסח לזה. לא כן בנטילת ידים שלא מצוי ליטול יד אחת, לא חילקו בברכה. ואמנם בקביעת מזוזות בבית, מברך תמיד בלשון יחיד "על קביעת מזוזות", ולא בלשון רבים "על קביעת מזוזות", כדי שלא יהיה נשמע שצריך לקבוע מזוזות על שתי מזוזות המשקוף, מימין ומשמאל, ויעבור בזה על איסור 'בל תוסיף'.

ואמנם בכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף יורה דעה סימן קכ אות ח) כתב שבמקומו נהגו לברך על טבילת "כלים", גם כשמטביל כלי אחד. כי על טבילת "כלים", כוונתו למצות טבילת כלים הכללית. גם בערוך השלחן (סימן קכ סעיף כב) כתב, והמנהג הפשוט אצלנו לברך גם על כלי אחד על טבילת "כלים". ואמנם אין זו דעת מרן השלחן ערוך וכנ"ל. ועל כל פנים, אם טעה והפך לשון יחיד ולשון רבים יצא, כמבואר בפרי חדש (סימן קכ ס"ק יא) ובבן איש חי (שנה שניה פרשת מטות סעיף ד).

הטובל כלי שחייב טבילה עם כלי שיש בו ספק אם חייב טבילה או לא, יברך על טבילת "כלים". (ז רנה)

כתב הגאון הראשון לציון רבי משה בן חביב בשו"ת קול גדול (ס"ס מ), אם יש ספק בכלי אם צריך טבילה או לא, יטביל עמו עוד כלי אחר שצריך טבילה בוודאי, ומברך עליהם על טבילת "כלים". ואף על פי שאם תהיה האמת שהכלי המסופק פטור מטבילה, נמצא ששינה את נוסח הברכה, מכל מקום אין לחוש, שהרי כמה ברכות מצאנו שנתקנו בלשון רבים, כגון למול את "העבדים", וכן למול את "הגרים". וכן ברכות הנהנין, בורא "מיני מזונות" וכיוצא, ויש מהן בלשון יחיד, כמו בורא "פרי" העץ או "פרי" האדמה, ובכל כיוצא בזה אם שינה או הוסיף תיבה מענין הברכה אין חשש בזה, ועונים אחריו אמן. ע"כ.

דיבור בטבילה

אחר שברך על הטבילה, לא ידבר בין הברכה לטבילה אפילו מענין הטבילה, וכגון ששכח להסיר את המדבקה מהכלי ומבקש מאחר שיוציא את המדבקה. ואם טעה ודיבר מענין הטבילה, אינו חוזר לברך. אך אם דיבר שלא מענין הטבילה, צריך לחזור ולברך. והמטביל כמה כלים, לא ידבר בין כלי לכלי בדברים שאינם מענין הטבילה. ואם דיבר, אינו חוזר לברך, שספק ברכות להקל.

כן נלמד ממה שכתב מרן בשלחן ערוך בהלכות שחיטה (סימן יט סעיף ד, ה) צריך להיזהר מדלבר

בין ברכה לשחיטה בדבר שאינו מצורכי השחיטה. [ואפילו מה שהוא לצורך שחיטה אסור לכתחילה להפסיק בין ברכה לשחיטה בשום דבר או בשיחה. ודרכי תשובה ס"ק מט] ואם דיבר, צריך לברך פעם אחרת. אם רוצה לשחוט הרבה, צריך להיזהר שלא לדבר בין שחיטה לשחיטה בדבר שאינו מצורכי השחיטה. ואם דיבר, צריך לברך פעם אחרת על השחיטה. ויש אומרים ששיחה בין שחיטה לשחיטה אינה הפסק. ע"ש. והרי כלל גדול בידינו: "סתם ויש, הלכה כסתם", דהיינו, הלכה שהובאה בדעה ראשונה בשלחן ערוך בסתם, ואת הדעה השניה כתב בלשון "יש אומרים", הלכה כדעה שהובאה בסתם. נמצא שאסור לדבר בין שחיטה לשחיטה, כיון שהברכה חוזרת על כל עוף ועוף, אלא שעדיין אם דיבר לא יחזור לברך, כי ספק ברכות להקל. ומכאן נלמד להיזהר שלא לדבר בין כלי לכלי משום הפסק, ואם דיבר לא יחזור לברך.

ולכאורה יש לשאול מדברי מרן עצמו שכתב בהלכות בדיקת חמץ וסימן תלב סעיף א, קודם שיתחיל לבדוק יברך: אשר קדשנו במצותיו וצוינו על ביעור חמץ. [ואם התחיל לבדוק בלא ברכה, יברך כל זמן שלא סיים בדיקתו.] ויזהר שלא ידבר בין הברכה לתחילת הבדיקה. וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמור כל הבדיקה, כדי שישים אל לבו לבדוק בכל המקומות שמכניסים בהם חמץ. ע"כ. ומלשון מרן שכתב "טוב שלא ידבר", משמע שאין איסור מן הדין לדבר לאחר שהתחיל במצוה, ולמה אם כן בהלכות שחיטה פסק בסתם, שאם דיבר חוזר לברך, ומבואר שאין זה רק בגדר "טוב שלא לדבר"?

והנה מקור דבריו של מרן מהטור בשם הרא"ש שכתב, יש אומרים שאין לבדוק לדבר עד שיגמור כל הבדיקה, ויש מוסיפים עוד לומר שאם שח בדברים שלא מעין הבדיקה, צריך לחזור ולברך. וכל זה איננו שווה לי, אלא שיש להיזהר שלא לדבר בין הברכה לתחילת הבדיקה, אבל משהתחיל לבדוק אין השיחה הפסק, וכמו בדין האוכל בסוכה, והמדבר בתוך סעודתו שאין השיחה הפסק להצריך לחזור ולברך על ישיבת הסוכה וברכת המוציא. ומיהו לכתחילה טוב להיזהר שלא לעסוק בשיחה בטלה עד שיגמור כל הבדיקה, כדי שישים אל לבו לבדוק בכל המקומות שמכניסים בהם חמץ. וחיזק את דבריו מרן הבית יוסף מתשובת הרשב"א וחלק א סימן רמד. הובאה בבית יוסף סימן תרצב) שנשאל על שליח ציבור שבירך "על מקרא מגילה" וקרא מקצתה, ושמעו קול קטטה בחוץ ויצאו מקצתם ואחר כך חזרו, מהו? תשובה: אפילו שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש, בין להלל בין למגילה בין לשופר. ואם חזרו וקראו, עשו שלא כהוגן. ואם בירכו, הרי זו ברכה לבטלה, ולא עוד אלא שאפילו שח, אין השיחה מפסקת מן הדין, כי אין השיחה הפסק אלא כששח בין ברכה לתחילת המעשה, אבל אחר התחלת המעשה או המצוה שבירך עליה, אינו הפסק ואינו חוזר לברך. אלא שכיוצא בזה ראוי שלא לשיח עד גמר המצוה, והשח גוערים בו כדי שיכוון ליבו למצוה. ע"כ. ואם כן צריך להבין מה החילוק בין בדיקת חמץ וקריאת מגילה להפסק שבין שחיטה לשחיטה?

וצריך לומר שבבדיקת חמץ וקריאת המגילה הברכה היא על כל מעשה המצוה, דהיינו על כל בדיקת הבית ועל כל הקריאה, לכן כששח בינתיים לא חוזר לברך, כי הברכה כבר חלה על חלק מהמצוה. מה שאין כן בשחיטה, אמנם הברכה חלה על העוף הראשון ששחט, אבל כיון שכל עוף ועוף הוא מצוה בפני עצמו, נמצא שכשדיבר קודם שחיתת העוף השני, הוא הפסיק בין הברכה לשחיטה זו, ולכן צריך לחזור ולברך שוב. והוא הדין גם בטבילת כלים שיש להיזהר שלא לדבר בין טבילה לטבילה, כי כל כלי וכלי הוא מצוה בפני עצמו. שוב ראיתי שכיוצא בזה כתב בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן יט) בשם רבי שלמה, שלא דומה בדיקת חמץ לשחיטה, כי בשחיטה אין חובה עליו לשחוט עוד, [כי כל עוף הוא מצוה אחרת], ולכן דיברו הפסק, כי שמא הסיח דעתו מלשחוט עוד. אבל בבדיקת חמץ על כרחו צריך לבדוק את כל הבית [שהכל מצוה

אחת]. ע"ש. ובאמת שבלאו הכי, לדעת כמה ראשונים יש איסור גמור לדבר אפילו באמצע הבדיקה, ואם דיבר חוזר ומברך, כיון שלא יצא ידי חובה כל שלא סיים לבדוק את כל הבית, וכן כתבו המרדכי בשם הגאונים, והעיטור ושולחן ערוך בשם רב סעדיה גאון. וכן כתב מהר"ם חלאוה, רבנו אשר בר חיים בספר הפרדס ועוד (והובאו בחזון עובדיה פסח עמוד מה), ואם כן קל וחומר שיש להיזהר שלא לדבר בין עוף לעוף ובין כלי לכלי.

סדר קדימה בטבילה

המטביל כלי מתכות וכלי זכוכית, טוב שיטביל תחילה כלי מתכת שהברכה תחול עליו, ואחר כך את שאר הכלים.

הטעם לזה, כיון שיש אומרים שטבילת כלי מתכות היא מן התורה, ועדיף להטבילם תחילה שאז הברכה תחול מיד על מצוה מן התורה, ואחר כך על כלי זכוכית שהם מדרבנן. וכיוצא בזה מבואר בברכי יוסף (אורח חיים סימן תלב סק"ד) שכתב בשם מהר"ם די לונזאנו, שיש טעם גדול שלא להפסיק בשיחה משעה שברך על בדיקת חמץ עד לאחר שיאמר את נוסח הביטול "כל חמירא וכו'", שכיון שהביטול הוא מהתורה, והבדיקה היא מדרבנן, הרי שאם שח בינתיים, נמצא שהוא בבחינת "יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא" [-האזרח התושב הוא בארץ, ואילו הגר מייקרים אותו בשמי השמים], כלומר, על הבדיקה שהיא מדרבנן מברך "אשר קדשנו במצוותיו וציונו", ואילו על הביטול שהוא מן התורה, לא אמר ולא כלום. ע"כ. ולפי זה אם הטביל קודם את כלי הזכוכית, יתן דעתו יותר שלא לדבר עד אחר טבילת כלי המתכות, כי אם ידבר, נמצא שעל הזכוכית שהיא מדרבנן ברך, ואילו על המתכת שהיא מהתורה, לא ברך.

שכח לברך

אם שכח לברך קודם הטבילה, אינו יכול לברך לאחר הטבילה, כי כלל גדול בדינינו (פסחים ז ע"ב): "כל המצוות מברך עליהן קודם עשייתן" ולא לאחר עשייתן. והנה ומכל מקום אם יש לפניו עוד כלים להטביל, יברך עתה על טבילתם. אבל אם סיים להטבילם, אינו רשאי לברך. והכלים טבולים כדת, כי כלל גדול בדינינו: "ברכות אינן מעכבות".

כתב הרמב"ם (הלכות ברכות פרק יא הלכה ה-ז): העושה מצוה ולא בירך, אם מצוה שעדיין עשייתה קיימת - מברך אחר עשייתה, ואם דבר שעבר הוא - אינו מברך. כיצד? הרי שנתעטף בציצית או שלבש תפילין או שישב בסוכה ולא בירך תחילה, חוזר ומברך אחר שנתעטף "להתעטף בציצית", וכן מברך אחר שלבש "להניח תפילין", ואחר שישב "לישב בסוכה", וכן כל כיוצא באלו. אבל אם שחט בלא ברכה, אינו חוזר לאחר שחיטה ומברך על השחיטה, וכן אם כיסה הדם בלא ברכה, או הפריש תרומות ומעשרות, או שטבל ולא בירך, אינו חוזר ומברך אחר עשייה, וכן כל כיוצא בזה. אין לך מצוה שמברכים אחר עשייתה אלא טבילת הגר בלבד, שאינו יכול לומר אשר קדשנו במצותיו וציונו שעדיין לא נתקדש ולא נצטווה עד שיטבול. לפיכך, אחר שיטבול, מברך על הטבילה, מפני שהיה דחוי מעיקרו ולא היה ראוי לברך. ע"כ. וכתב עוד והלכות אישות פרק ג הלכה כג): המקדש אשה צריך לברך קודם הקידושין ואחר כך מקדש, כדרך שמברכים קודם כל המצוות. ואם קידש ולא בירך, לא יברך אחר הקידושין שזו ברכה לבטלה, מה שנעשה כבר נעשה. ע"כ. גם בהלכות שבת (פרק ה הלכה א) כתב, וחייב לברך קודם הדלקה 'אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של שבת', כדרך שמברך על כל הדברים שהוא חייב בהם מדברי

סופרים. ע"כ. ואולם אם נזכר שלא בירך על הטבילה ויש לפניו עוד כלים להטביל, ברור שיברך עתה. וכיוצא בזה שאלו בגמרא (ברכות נא ע"א) את רב חסדא, מי שאכל ושתה ולא ברך, האם יברך על שאר המאכל והשתיה שלפניו או לא? ואמר להם: מי שאכל שום וריחו נודף, יחזור ויאכל שום אחר, כדי שיהא ריחו נודף יותר?! לכן גם כאן, לא די לו במה שעשה שלא כהוגן וטבל בלי ברכה, וכי ימשיך להטביל גם את שאר הכלים בלי ברכה?! אלא יברך עתה ויטביל את שאר הכלים.

נזכר שלא בירך בעוד הכלי במים

אם נזכר שלא בירך על הטבילה בעוד שהכלי כולו במקוה, יש להסתפק אם יברך עתה קודם שהוציאו מן המים, ולהלכה לא יברך, כי ספק ברכות להקל.

כתב הרמב"ם (הלכות שאר אבות הטומאה פרק ו הלכה טז): הנוגע באב מאבות הטומאות המושלך בתוך המקוה, כגון נבילה או שרץ או משכב שהוא במקוה ונגע בו, הרי זה טמא, שנאמר ויקרא יא לו: "אֵדָּ מַעֲיָן וּבֹרַר מִקְוֵה מַיִם הֲיִהְיֶה טְהוֹר, וְנִגַּע בְּנִבְלָתָם וְטָמְא", אפילו כשהם בתוך המקוה מטמאים. [ומקורו מהתוספתא (מכשירין פרק ב הלכה ז). ובחסדי דוד (שם) באר שהחידוש בזה, שלא תאמר שלכאורה יש קל וחומר שלא יקבל טומאה, כי אם מועיל המקוה לטהר את הטמא, קל וחומר שיועיל להצילו שלא יטמא כל שהוא בתוכו.] **וכשיעלה** זה הנוגע מן המקוה יטהר. וכן זב שדרס על המשכב שהוא מונח במקוה, הרי המשכב טמא. **וכשיעלה** המשכב מן המקוה יטהר, שהרי עלתה לו טבילה. וזה הנוגע במשכב כשהוא במקוה, אם פשט ידו ונוגע חוץ למקוה, הרי זה מטמא בגדים, ואין צריך לומר שהוא מטמא אוכלים ומשקים. ע"כ. וכתב מרן הכסף משנה, ונראה מתוך הדברים שהטעם בזה הוא, מפני שאין הטמא נטהר אלא בעלייתו מן המקוה ולא בעודו בתוך המקוה. ע"כ. והנה רבים הסכימו לסברת מרן הכסף משנה ויהללוהו, אבל רבים גם תמחו עליה. ונפקא מינה, אם נחסרו מי המקוה בעודו במים ועתה אין בהם ארבעים סאה, האם עלתה לו טבילתו או לא? אם נאמר כדעת הכסף משנה שרק ביציאתו הוא נטהר, לא עלתה לו טבילה, כי אז לא היו ארבעים סאה. אבל אם נאמר שכבר בעודו במקוה הוא נטהר, עלתה לו טבילה. וכמו כן, נפקא מינה למטביל כלי ובעוד שהכלי במים נזכר שלא בירך על הטבילה, אם נאמר כמו הכסף משנה, נמצא שעדיין לא הסתיים מעשה הטבילה, ויברך עתה. אבל לחולקים לא יוכל לברך, כי הסתיים מעשה הטבילה.

מלבד זאת, עוד נחלקו רבותינו האחרונים, האם כוונת מרן הכסף משנה היתה שדוקא בעלייתו כולו מן המים הוא נטהר אבל בעוד חלק מגופו במים אינו טהור, או שכל שיצא אפילו מעט מגופו, הריחו נטהר מיד. ונפקא מינה אם טבל ונזכר שלא בירך והוציא חלק מהכלי מהמים, האם רשאי לברך עתה או לא. ולהלכה, אף אם הכלי כולו עדיין במים, לא יברך, כי ספק ברכות להקל. (עיין למרן מלכא זצוק"ל בספרו טהרת הבית חלק ג עמוד רבי. ובספר מעדני יום טוב חלק ו יורה דעה סימן ו, ותורה נחת מרובה עד מאוד)

☞ ☞ ☞ תם ונשלם שבח לאל בורא עולם ☞ ☞ ☞

🌿 🌿 🌿 **תוכן העניינים מפורט לשער ההלכה** 🌿 🌿 🌿

107	דגים ובשר בתנור
108	צליית דגים ובשר
108	תערובת דגים ובשר
110	דגים עם חלב
112	דגים עם חמאה
113	פיצה עם אנשובי וטונה
113	אורח ספרדי בבית אשכנזי ולהיפך
113	בעל ספרדי ואשתו אשכנזיה ולהיפך
114	קניית פיצה מוכנה עם גבינה וטונה
116	ג'לטין דגים בחלב
116	נותן טעם בר נותן טעם
118	חימום פיתה לארוחה חלבית במיקרוגל תנור בשרי
118	מאכל פרווה שהתבשל על גבי מכסה סיר בשרי
120	אפיית לחם חלבי או בשרי
121	עיסה מתוקה
122	סופגניות חלביות
122	מילוי לחם בחתיכות גבינה או בשר
123	כלים לבשר וכלים לחלב
123	כלי זכוכית
124	כלי פרווה
124	שני כיוורים
124	כיור שנסתם
124	שיש מטבח
125	סקוטש
125	שמן רותח לאשפה
125	מדיח כלים
126	אפיה ובישול בשרי וחלבי בתנור
126	הפרדה בין תבניות אפיה
126	טוסטר
128	דין "זיעה" [אדים]
130	דין "ריחא"
133	בישול קוסקוס באדים [זיעה]
133	המיקרוגל לשימוש בשר וחלב
134	הלכות תערובות
134	בשר בחלב קר
135	הגדרת כלי ראשון וכלי שני
135	בשר שנפל לחלב שבכלי ראשון
137	ביטול איסור לכתחילה
137	להרבות את ההיתר באיסור מהתורה
137	להרבות את ההיתר באיסור מדרבנן
139	טעימת גוי
141	טעימת ישראל
142	בשר שנפל לחלב שבכלי שני
142	חלב וגבינה שנפלו לבשר
144	איסור יבש שנפל להיתר יבש
146	איסור שטעמו פגום כגון זבוב ויתוש
148	בליעת בשר וחלב בכלים
148	בישל חלב בסיר בשרי

66	הלכות בשר בחלב
66	בישול, אכילה והנאה
69	איסור הנאה מבשר וחלב
69	חלב אשה
70	טבח יהודי אצל גויים
70	בשר כבוש בחלב
71	ירקות שנפלו לחלב
71	הנחת בשר וחלב בשקית סל קניות
72	הנחת בשר וחלב במקרר
72	קופסה לכריך חלבי ובשרי
72	מפה אחת
73	סינרים לתינוקות
73	בשר וחלב על שלחן אחד
75	המתנה בין בשר לחלב
78	לעס ולא בלע
79	שיירי בשר בפלאטה גשר נקבים בשיניים
80	לעס בשר בשיניים תותבות ולא בלע
80	טעימת תבשיל מבלי ללעוס ולבלוע
81	ספק אם עברו שש שעות
83	התרת נדרים על המתנת שש שעות
83	חולה או יולדת
83	חלב בתוך שש שעות לקטן
85	ממתקים חלביים בתוך שש שעות לקטן
86	בידך בטעות על חלבי בתוך שש שעות
87	אכל חלבי בטעות בתוך שש שעות
89	המתנה בין תבשיל בשרי לחלב
91	בצק הנילוש בשומן
92	ביצה של חמין
92	אורז וביצים בשקית
93	אבקת מרק עוף "בשרית"
98	מראית העין במאכלים פרווה
98	בישול בשר ב"חלב - פרווה"
99	חלב "פרווה" לאחר ארוחה בשרית
100	נקניק צמחי, שניצל סויה
100	גלידה פרווה אחר ארוחה בשרית
100	המתנה בין חלב לבשר
100	גבינה קשה
101	חמאה
102	שתיית חלב
103	אכילת בשר לאחר חלב באותה סעודה
103	מאכלים שהיו במגע עם חלב או בשר
103	לחם
104	סלטים
104	מלחיה
104	תבלינים
105	חזקת בשרי
105	טיפות חלב בסוכר
105	דגים עם בשר
106	החלפת הכלים
107	דגים ובשר על שלחן אחד

199	עלים מיובשים
199	כרוב
199	עלי גפן
200	חומוס
200	טחינת חומוס ועלים
201	סחוג
201	דגים
201	מרק ירקות
201	ניפוי הקמח
201	אכל תולעת באונס
203	תיקון למי שחטא במאכל איסור
מהלכות שחיטה	
204	בדיקת הסכין
206	הקפדה על שוחט ירא שמים
213	מצות כיסוי הדם בעפר
214	איסור נבילה
215	ניקור הבשר
216	איסור חלב
216	איסור גיד הנשה
218	מהלכות טריפות
219	אווזים מפוטמים
220	בשר חלק או בשר כשר
השגחה על המאכלים	
230	כשרות מוסמכת
237	חולה האוכל באופן זמני כשרות רבנות
237	הקפדה על כשרות מהודרת כשיש חשש פגיעה בכבוד הבריות
238	הורים שאינם מקפידים על הכשרות
240	להתארח בבית שהאשה מקפידה על הכשרות והבעל אינו מקפיד
240	אכילת עוגה בבית שאינם מקפידים
244	חומרות והידורים בכשרות כשיש חשש לפגיעה בשלום בית
245	כבוד התורה
245	"ויסקי"
245	סיגריה אלקטרונית
246	נרגילה
הלכות בשר שנתעלם מן העין	
247	פועל גוי
248	עובד זר לחולה סיעודי
250	משלוח על ידי גוי
הלכות דם וביצים	
251	דם בהמה, חיה ועוף, ודגים
252	דם האדם
253	דם ביצים
254	גמיעת ביצה חיה
255	הלכות מליחה
256	סדר המליחה

150	כפית חלבית שנפלה לסיר בשר
155	כבוש בכלים - כלי ששהה בו בשר חלב קר
156	סכין חלבית ובשרית
158	חיתוך דבר חריף
הלכות הכשרת כלים	
160	ליבון
162	הגעלה
163	הכשר תבנית אפייה מבשרי לחלבי
163	ניקוי הכלי
165	הפיכת כלי בשר לכלי חלב
166	הכשר לסירים
166	הכשר מצקת כפות, כפיות ומזלגות כלים ששימושם בצונן
167	הכשר הסכין
167	הכשר המחבת
168	הכשר מיחם המים
169	ספק בלע איסור
169	כלי שנאסר והתערב בכלים כשרים
169	כלי זכוכית פיירקס ודורלקס
170	כלי פלסטיק, עץ, אבן
170	כלי חרס
172	כלי פורצלן - חרסניה
172	כלי אמייל
173	כלים חדשים נייר כסף
174	הכשר תנור וכיריים
175	תנור - יד שניה
175	תנור פירוליטי
175	כיריים קרמיות
175	כיריים אינדוקציה
הלכות איסורי מאכלות	
176	עור האדם
176	איסור בליעת הערלה
178	דבש דבורים
178	דבש מלכות
178	חלב אדם
179	חלב בהמה טהורה
179	חלב בהמה טמאה
179	חלב גויים
184	אבקת חלב נוכרי
190	גבינת גויים
192	חמאת גויים
193	סימני דגים טהורים
195	שמן דגים
195	בדיקת מאכלים מחשש תולעים
196	חומרת האיסור והזהירות הנדרשת
198	תירס
198	פיסטוקים, קשיו, בוטנים וגרעינים
198	פירות הדר
198	עלים ירוקים

290	בורקס בשרי
290	ירקות עם בשר
294	בישול חלקי על ידי גוי
294	שבבי תפוחי אדמה
295	קצר חשמלי שהודלק על ידי גוי
296	מלאכות המתירות בישולי גויים
297	בישולי גויים בבית ישראל
298	בתי מלון ומסעדות
300	בישול בחשמל
304	בישול במיקרוגל
305	בישול בכיריים אינדוקציה
306	בישול בחמי טבריה
306	תנור עם מפסק
307	שווארמה
309	משרת ועובד זר בבית ישראל
310	קליות ופיצוחים. פופקורן
310	קטניות יבשות
310	פלאפל. תפוצ'פס.
311	מנה חמה
312	קינוחים
312	בלילה רכה
313	עוגות
313	סופגניות
313	טחינה. חלווה. ממתקי שומשום.
313	מלוח. מעושן. כבוש.
314	קפה. תה.
314	ספיקות ותערובות בבישולי גויים
316	הכשר כלים הבלועים מבישולי גויים
316	בישול ישראל מחלל שבת
317	בישולי גויים בשבת
320	הלכות יין נסך
325	נוצרי ישמעאלי
329	נגיעה נענוע מזיגה
331	תשלום דמי הנזק
332	התערב יין ביין
333	יין מפוסטר
335	מסיבה של גויים
337	ראיית הגוי ביין
337	מחלל שבת בפרהסיה
339	מלצרים
345	אבא מחלל שבת
345	סידור קידושין למחללי שבת
347	מחלל יום טוב בפרהסיה
351	רפורמים
352	אפיקורוס
354	שמן זית של גויים
354	דבש של גויים
355	הלכות טבילת כלים
358	כלי סעודה לשימוש אחר
358	כוס אליהו הנביא

259	בישל בלי מליחה
260	ספק נמלח
260	בשר טחון שלא נמלח
260	שכב להדיח
260	מליחה לחלקי בשר שונים
260	ראש
261	מוח
261	לב
261	אכילת מוח לב כבד
262	לשון
263	ריאה
263	כליות וביצי זכר
264	טחול
264	עצמות
264	רגלי בהמה
264	רגלי עוף
264	קורקבן
264	בשר ששהה שלשה ימים
267	הלכות צליית בשר
267	בישול אחר הצלייה
268	בצל בשפוד עם בשר
269	נעיצת מזלג סכין במהלך הצלייה
269	שימוש חוזר בשפוד או ברשת
269	השהיית בשר בשפוד
270	הוצאת השפוד מהאש באמצע הצלייה
270	צלייה בעטיפה
270	צלייה בפלאטה
270	צלייה בתנור
270	צלייה בגריל או במנגל חשמלי
270	טיבול הפת בשומן הנוטף
271	מיץ הבשר אינו דם
271	הדחת הצלי
272	צליית כבד
274	הלכות פת גויים
275	פת בעל הבית פת פלטר
276	פת גויים לאורח ולתלמידי בית הספר
282	מלאכות המתירות פת גויים
285	הלכות בישולי גויים
287	ביצה
288	בצלים ושומים
288	סלק וקישואים
289	תפוח אדמה
289	עיקר וטפל
289	זיתים מבושלים
289	דגים קטנים בקמח
290	סלט חצילים עם עגבניות
290	מטבוחה. רסק עגבניות.
290	לחם מטוגן

407	תבנית הקפאה
407	צ'יפסר
408	ארגז לחם
408	שלחן - פינת אוכל
409	שיניים תותבות
409	גביע קידוש
410	תרמוס
411	אולר
411	כלי העשוי פרקים מטחנת בשר
411	צלחת מיקרוגל
412	החלפת ברוז במיחם
412	ספקות בטבילה
415	בעלות הכלים
415	כלי גרים
416	כלי מחלל שבת בפרהסיה
417	כלי תוצרת חוץ לארץ
418	קנייה מגוי שקנה מיהודי
418	השאלה מגוי
419	שותפות עם גוי
419	השאלה מישראל
420	קנייה מיהודי שקנה מגוי
420	שימוש בכלים העומדים לסחורה
422	שימוש חוזר בכלים העומדים לסחורה
422	כלי מסחר - מסעדות, אולמות, קייטרינג, קיוסקים
423	כלי צינור
423	מכונת סוכר
423	בתי כנסת, בתי תמחוי, חדרי מורים, משרדים, בתי רפואה ובסיסי צבא
423	כלי מתנה
424	כלי חמץ
425	שימוש בכלים שאינם טבולים
425	מאכל שבושל בכלי שאינו טבול
426	שימוש עראי בכלים שאינם טבולים
426	הורים שאינם שומרי תורה ומצוות
427	אורח
427	טבילה בשבת ויום טוב
428	מדיני הטבילה
428	חציצה
429	אופן הטבילה
430	טבילת כוסות בסלסלה
431	טבילת בקבוק
431	ידיות הכלים
431	כוונה בטבילה
432	טבילה על ידי שליה
432	טבילה על ידי קטן
436	טבילה על ידי גוי
437	טבילה על ידי קוף
437	ברכת הטבילה
440	הפסק בדיבור בטבילה
442	סדר קדימה בטבילה
442	שכח לברך

359	כלי מתכות
360	כלי זכוכית
361	כלי אלומיניום
366	כלי נירוסטה
367	כלי ניילון ופלסטיק
368	כלי חרס, עץ ואבן
368	כלים מצופים
370	כלי פורצלן - פרפורי - חרסינה
371	כלי אמייל
372	כלי טפולון
374	עיקר כלי ממתכת וידית מפלסטיק
375	כלי חשמל
380	הקנייה לגוי
381	כלי אוצר - המיועדים לשמירה ואחסון
383	קופסאות שימורים וצנצנות
387	שימוש חוזר בקופסאות וצנצנות
388	בקבוק ממוחזר
388	כלים חד פעמיים
390	חצובה
392	מנגל והרשת
393	פח שעל הגז
393	מחזיק כוסות
393	כותש שום. סלייסר. פורס ביצים. פורס לחם. נוקב זיתים. מועך תפוחי אדמה. כלי להוצאת פנים הפרי.
393	מכסה
393	פותחן. מחלץ פקקי שעם
394	מתקן חלב - "קנקומט" כד חלב
394	כלי לחימום בקבוק
394	מפצח אגוזים
395	כלי לבישול ביצים
396	תבנית אפיה עם נייר אפיה
397	צלוחיות שתחת הכוסות
397	מגש. עגלות הגשה.
397	מגש פירות מגש סוכרייות
398	מגש חלות כלי להגשת עוגה במנג'טים
398	קערת ליל הסדר קערת מצות
398	כלי המשמש מאכל שאינו ראוי לאכילה
399	מקלף פומפיה קרש חיתוך
399	סכין שחיטה
401	פטיש לרידוד שניצל
401	מזרק. צנתרים.
402	מטחנת תבלינים
402	נפה מערוך
403	מכונת פסטה
403	מספריים לקיצוץ ירקות
406	מספריים לחיתוך בשרים
406	צנצנות כבושים
406	מלחיה
407	קופסת סוכר קופסאות תה וקפה
407	קופסאות תבלינים
407	קומקום תה [פינג'ן]

נקודות מכירה לרכישת החברות:

052-6473598* נתניה:	058-7737616 חשמונאים:	054-8433308 אופקים:
052-8281272* 0527-632800* טבריה:	0508-361166*	050-3387587 אור יהודה:
052-4317340 055-6700579 עכו:	052-9256124 *	0523-934439 אור עקיבא:
054-5288797 עפולה:	0522-753310 טירת הכרמל:	0507-555810 אזורה:
052-7651580 ערד:	055-6707676 טלוסטון:	052-5257266 אילת:
054-8590068, עתלית:	052-7129739* יבנה:	054-8422891* אלעד:
0546-303926	08-6757677*	0545250370* 050-2211132*
0527603435* פתח תקוה:	052-5277260 יד בנימין:	052-3066012 אריאל:
054-8439076, 054-3346241*	053-4158435, יהוד:	052-7667048* אשדוד:
0527677752* 0504-121786* צפת:	052-7010722	054-8580584 *
052-7644622 קיסריה:	054-3320744 יקנעם:	052-7689873, אשקלון:
0504-102069, קריות:	052-7115988 ירוחם:	08-6722103
04-8492473	0502290082* ירושלים:	054-5847762 באר יעקב:
054-2399998 קרית אתא:	0542147079, 0548573908 * רמת	054-8447230* באר שבע:
052-4830879 * קרית גת:	054-8417188 * רמת שלמה	054-8508067 *
0533-126950 *	058-3251274 *	052-7183329 בית שאן:
052-7150358* קרית מלאכי:	052-7176887 הר שמואל - רמת	052-9203602 * בית שמש:
052-5454211, 052-4315009 *	052-7114363* בית וגן	02-9995076 0528-985558*
055-6730351 *	02-5827008* סנהדריה	054-8437294 (A) ביתר עילית:
054-8447844 קרית ספר:	02-6542292, 058-6680000* הר נוף	0504-174567* בני ברק:
05271-92976 קרית שמונה:	0583217945* נבעת שאל	054-8517294, 054-8494964*
0545-250370* ראש העין:	054-6726721 * הר חומה	052-7616868 * 054-8438347*
054-2260186*	0506-518504* ארמון הניבי	052-7646027* [פרדס כץ]
0503332293* ראשל"צ:	0545-810328* גילה	054-2491168* בת ים:
0533-000093* 055-6771727*	077-3396020* ק. יובל	054-5847762*
054-5847762* 05484-98449*	052-7141907* פסגת זאב	054-7429955 גדרה:
052-7153567* רחובות:	053-2476758* גבעת מרדכי	052-4315009, גן יבנה:
052-6575529* 054-7429955*	054-2561977 כוכב יעקב:	052-5454211
054-7444103 רעננה:	052-7671730 כפר סבא:	054-8427237 דימונה:
054-8408840*, רכסים:	052-5705148 כרמיאל:	052-8046337 הרעליה:
077-3005038	0504-107540 לוד:	052-7129661 זכרון יעקב:
052-7101791 רמלה:	052-6111881 מבשרת ציון:	052-7117668 חדרה:
053-6203733 רמת הגולן:	0506-830791 מגדל העמק:	050-5559595 * חולון:
053-3131382 שדרות:	058-3278597, מודיעין:	058-3262447, 054-8499504*
052-7101791* תל אביב:	08-9725742	052-7101791 *
052-7661162 *	055-6702029 מעלה אדומים:	052-7657756 * חיפה:
משלוח עד הבית בעלות 60 ₪	052-4619144 מעפה רמון:	052-7184820 *
6410995@gmail.com: במייל:	053-4322936 נהריה:	054-8462601 העזר:
	077-5504905 * נתיבות:	052-7161207 חריש:
	05271-53938	052-3510295*

... (בנימי?) ככה גם אג אכרין...